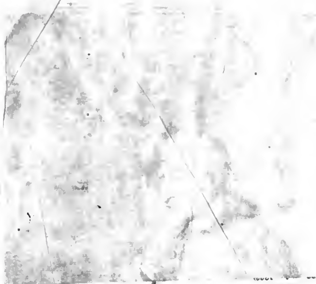

BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
IX
G
16
NAPOLI

7

ROBERTUS CARDINALIS BELLARMINUS
È SOCIETATE JESU

DISPUTATIONUM
ROBERTI BELLARMINI
POLITIANI, S. J.
S. R. E. CARDINALIS,
DE
CONTROVERSIIS
CHRISTIANÆ FIDEI
ADVERSUS HUJUS TEMPORIS HÆRETICOS,

Quatuor Tomis comprehensarum

TOMUS PRIMUS,

CONTROVERSIAS TRES GENERALES COMPLECTENS.

EDITIO ULTIMA JUXTA VENETAM ANNI MDXCIX.
Correctionibus tamen, & additionibus Auctoris in fine,
nec non, Indicibus locupletissimis nobilitata.

CELSITUDINI SERENISSIMÆ
FRANCISCI PRIMI
FARNESII,
PARMÆ, ET PLACENTIÆ DUCIS, &c.
DICATA.

VENETIIS, MDCCXXI.
Apud JOANNEM MALACHINUM, sub signo S. Ignatii.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

CELSITUDO SERENISSIMA.

RODEUNT iterum in lucem Roberti Cardinalis Bellarmini Disputationes de Controversiis Christianæ Fidei. & ne tanto operi quidquam desit, prodeunt sub Tuis auspiciis, DUX SERENISSIME, *Tuoque nomini inscriptæ. Hanc decoris accessionem ut operi quæreremus, effecit Auctoris cum* ODOARDO CARDINALI FARNESIO *amoris, pietatisque conjunctio maxima, quam uterque contendisse videtur, uter luculentiore testimonio posteris commendaret. Teruntur omnium manibus, quæ cùm vulgaret, uni* ODOARDO *Bellarminus dicanda esse putavit, nullusque est tam in Europa semotus à nobis locus, ubi quàm mirificè illum coleret, quàm vehementer omnia ejus causa vellet, ignorare quisquam possit. Levia sunt illa quidem præ iis, quæ, si vita diuturnior, firmiorque ætas superfuisset, daturus erat; ejusmodi tamen sunt, quãntulacumque sint, ex quibus quanti immortalem Virum faceret, & quantopere illi studeret, facillimè intelligas. In hoc tamen pietatis quodam quasi curriculo Bellarminum prævertit*

§ 3 FAR-

FARNESIUS, *quique plurimis illum laudibus jampridem vicerat, aut æquaverat, pietatis etiam officiis omnibus, ut non æquaret solùm, sed vinceret, feliciſſimè aſſecutus eſt. In iis quidem, quæ in terris agenti adhuc, verſantique nobiſcum liberaliſſimè præſtitit, cum eo voluiſſe contendere viſus eſt: in iis verò, quæ præſtitit vita functo, & à ſuis abſtracto, non ſuam ſolùm vincendi cupiditatem aperuit, ſed certam ſe velle omnino tenere victoriam. Eſt in totius Urbis conſpectu Bellarminiani ſepulchri moles, cui ut pretium addiderit Berninus artifex, majus tamen quidpiam adjecisse putatur FARNESIUS, à quo cum magnis ſumptibus poſita fuit, tum verò maximè eo nomine poſita, quòd Bellarminum* Patris ſemper loco habuiſſet; *Quod quidem, ſi rectè ſentimus, non contendentis quodammodo benevolentiæ monumentum eſt, ſed vincentis: vincentis autem? immò verò triumphantis, ſuoque in triumpho geſtientis. Hæc autem cùm ita ſint, quid à nobis fieri oporteret intelligis. Conſilio ſcilicet minimè probabili eos ſejunxiſſemus, quorum tam inſignia mutuæ pietatis officia ſemper conſtiterunt, ſique huic operi ornamentum alicunde petendum erat, erat à Vobis, abs Te petendum unicè. Conjunctioni huic animorum tantæ aliam addas velim, quæ maxima certè eſt, Vobiſque glorioſa, conjunctionem ſtudiorum: tum conſilii noſtri ratio omnis patebit, & Tibi quot quantiſque nominibus opus hoc debeatur, planè cognoſces. Dicam aliquanto apertiùs, DUX SERENISSIME. Multa habetis FARNESII, eaque ingentia decora, à Majoribus Veſtris belli paciſque artibus comparata. Plurima Vos ipſi adjeciſtis, qui nunc eſtis, Tuque in primis prudentia tua ſingulari, conſilio, magnitudine animi propè incredibili. Delectat adhuc quos Tibi Deus tuendos, ſervandoſque commiſit, eorum temporum ſuaviſſima recordatio, quibus cùm bella fremerent circumquaque, & finitimos alienis Dominis parere cogerent,*

gerent,

gerent, tuos Tu unus servasti Tibi. Miratur adhuc Europa ELISABETHÆ FARNESIÆ nuptias tanta celeritate abs Te perfici potuisse, meminitque non sine ingentis cujusdam lætitiæ voluptate, quo tempore alibi qui rem aggrederentur, Oratores in Hispaniam legebantur, eodem ad Te convolasse isthuc, qui de faustè feliciterque confecta gratularentur: Hujus generis plurima habetis, quæ Familiam vestram eò denique evexerunt, quò erectam esse omnes boni lætantur: nihilominus aut ego fallor, aut cæteris FARNESIORUM laudibus facilè præstat evertendæ heresis, firmandæque Fidei studium. Quàm multa huc contulit ALEXANDER ille maximus, qui Hispanorum in Belgio Imperator renunciatus ea edidit bellicæ virtutis exempla, quæ posteritas mirari semper potuit, hactenus imitari non potuit! Quamdiu parvo exercitu cum hostibus potentissimis, iisdemque ferocissimis bellum gessit, non illud sustinens modò, sed inferens! Quanta subiit non vitæ solùm, sed militaris gloriæ pericula, contemnenda semper, & quærenda ratus, quæ pro patria Religione subiret! Recepit Urbes, Provincias recepit: id ubique, semperque unum curavit, ut non tam Hispanis Regibus, quàm Romanis Pontificibus reciperentur. Ipsa certè heresis debilitata tandem, & fracta fateri potuit, plurimos qui pro Romana Fide naviter, fortiterque pugnaverint, extitisse; qui acriùs, qui prudentiùs, qui feliciùs FARNESIO, extitisse neminem. Neque verò summum hoc decus Primus ille omnium intulit Familiæ Vestræ: fuere inter Vos quos imitaretur. Mitto RAYNUTIUM, mitto ALEXANDRUM alium, qui, Patribus Purpuratis adscripti, quidquid potuerunt, quod plurimum certè fuit, in eo ponendum esse putarunt, ut adolescentia rerum novarum germina non amputarent solùm, sed radicitus evellerent. Habuit quem præcipuè inspiceret Paulum III. Pontif. Max. qui quàm hæresi infensus fuerit, illud, opinor, satis superque decla-

declarat, Tridentinam Synodum ab ipso & indictam, & coactam, & servatam diu fuisse. Quod quidem quanti fieri deceat, Tu velim statuas, qui illorum temporum difficultates, summorum Principum contentiones; fortissimorum hostium minas apprimè nosti. Jamverò, SERENISSIME DUX, *ea hæc sunt, quæ Tuorum præclarissima studia, quæ laudes præclarissimas fuisse ajebam. Spectanti cætera nonnemo occurret, qui Vobiscum conferri possit : ea si spectes, nemo unus est, cui longè non antecellant* FARNESII. *Hæc autem exempla quamproximè secutus est Bellarminus: Quàm fuit Vobis hoc tuendæ Religionis studio conjunctus ! Epistolæ fines transgrediar, si ea quæ possum, voluero tantummodo commemorare. Illud dicam, diversa Vos armorum genera tractavisse, sed utrobique eundem fuisse pugnandi finem. Pugnabatis Vos gladio, Hic calamo; Vos bellica fortitudine, Hic sacra doctrina; utrinque tamen pari consilio, pari constantia, pari felicitate pugnatum est. Redeamus illuc, unde discessimus. Quem Vobis & avitæ Religionis servandæ studium, & tam insignia mutuæ pietatis officia copularunt, eum à Vobis separari per nos minimè decuit. Quin immò ejus Te decet operi & ornamento esse, & præsidio, ut & antiquum veluti fœdus instauretur, & jugi commercio gloria accedat utrinque. Summi Numinis Providentia eum Te esse noluit, qui hostes Fidei districto gladio aggredereris : iis, quod potes, bellum infer hujus operis Patrocinio. Quamdiutissimè vale.*

SERENISS.^{MÆ} CELSITUD.^{NI} VESTRÆ

Humillimus ac Obsequentissimus S.
Julius Maffei.

A D

L E C T O R E M.

TRES OMNINO, Christianæ Lector, me causæ impulerunt, ut has qualescumque disputationes meas in lucem prodire sinerem. Illa prima me ratio movit, quòd non solùm non obesse, sed etiam prodesse censeam Ecclesiasticæ causæ, si plurimi hoc tempore scribant. Sancti Augustini sententia est & nota multis, & digna quæ ab omnibus cognoscatur, optandum esse, ubi hæreses vigent, ut quicumque aliqua scribendi facultate præditi sunt, ii scribant omnes, etsi non modò de rebus iisdem scripturi sint, sed eadem etiam aliis verbis fortasse scripturi. Expedit enim ut hæretici intelligant, in castris Catholicorum non unum aut alterum esse, sed multos, qui cum eis adversa fronte congredi audeant. Illud præterea ex multorum scriptione commodum accedit, quòd breviùs & faciliùs libri ipsi Catholici ad manus omnium deferuntur, &, cùm alii in alios incidant, omnes tamen armis iisdem in communi periculo instruuntur. Quam sententiam hominis prudentissimi atque doctissimi, & veterum Patrum exempla, & experimenta quotidiana confirmant. Ariana hæresi quondam grassante, scripserunt accuratè & copiosè tum Græci, tum Latini propemodum infiniti; Athanasius, Basilius, Epiphanius, Didymus, uterque Gregorius, uterque Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Beticus, Idacius Clarus, Phægadius, Fulgentius, & alii. Ita verò conveniunt inter se, & quasi conspirant, sive testimonia Scripturæ pro Catholica Fide adducant, sive ad hæreticorum argumenta respondeant, ut eadem omnes repetere, atque inculcare, & omnes etiam ab uno aliquo accepisse videantur. Neque id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quòd multi scriberent, causa erat ardor Fidei, & zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat: quod eadem scriberent, inde fiebat, quòd antidotum veneni ejusdem ex eodem fonte eodem Spiritu hauserant, & ex iisdem præsidiis adversus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant. 1. Trinit. cap 3. contra Mendacium cap. 6.

Quòd si Veteres illi tanto ardore cum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum provocabant, cùm una vel altera hæresi Orbis terræ laboraret, & inter hæreticos non admodum multi scriberent, & nondum ars Typographica excogitata esset, quæ ex uno volumine librorum examina penè momento extrudit; quid hoc nostro sæculo fieri par esset, quo & innumerabiles hæreses Ecclesiam undique lacerant, & rari sunt apud adversarios, qui non aliquid scribant, quorum libri non jam, ut cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant: & denique certum est atque exploratum, non modò multis hominibus hæretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando provinciis perniciem attulisse. Hæc igitur causa fuit, cur has disputationes typis mandari paterer; alioqui enim ab ea re non mediocriter abhorrebam. Sed altera me ratio vehementiùs incitavit.

Ediderunt hac ætate præclara volumina, omnium ordinum & nationum Scriptores, & communis fidei causam adversus communes hostes conspirantibus animis egregiè propugnarunt. Et quoniam alius aliud argumentum explicandum suscepit, atque in eo quàm accuratissimè pertractando totis viribus laboravit; exstant hodie de singulis fermè controversiarum capitibus variorum auctorum plurimæ eæque doctissimæ, & (quod necesse erat) longissimæ disputationes: sed non multi tanta librorum copia, tantoque otio abundant, ut ex tam variis & prolixis disputationibus, controversias omnes brevi tempore cognoscere, & ea præsidia atque arma facilè sibi comparare possint, quibus ad omnes partes Fidei pro virili tuendas egent, qui apud Germanos, Gallos, Britannos, Polonos, Bohemos, Pannones, Illyricos, Helvetios, aliasque nationes hæresi laborantes, pastorum ac doctorum munere fungi debent. Quapropter post insignium virorum doctissimos labores, id etiam desiderari videbatur, ut controversiæ omnes in unum quasi corpus redigerentur, certaque ratione & via ita proponerentur & explicarentur, ut parvo tempore, facili sumptu, nec magno labore, ex uno armamentario, qui vellent, arma peterent, quibus utcumque saltem instructi, sine magno suo periculo adversus hostes in acie starent. Quod quidem ego non mea sanè sponte, sed Superiorum meorum jussu efficere conatus sum; an perfecerim, aliorum erit judicium. Cæterùm, quia genus ipsum scriptionis utilissimum videbatur, disputationes hasce in lucem dedimus, ut iis utantur qui volent, donec aliquid plenius & elaboratius ab alio aliquo, qui magis abundet & otio & ingenio in eodem genere prodeat.

Tertia restat causa, quæ me non incitavit modò, sed planè etiam, ut initio dicebam, impulit & coegit, ut hosce labores posteritati mandarem. Cùm beatæ memoriæ Gregorius XIII. Pontifex Max. Germanicæ atque Anglicæ nationis adjuvandæ studio, Germanorum Anglorumque adolescentium amplissima duo Collegia in urbe Roma, idest, in ipsa arce religionis, instituisset: ea mihi provincia demandata est, ut eorum Collegiorum alumnis controversias fidei, quàm diligentissimè & planissimè fieri poterat, nostro in Gymnasio explicarem; & quasi novos Ecclesiæ milites, in suis ipsorum provinciis cum inferorum copiis congressuros, pro mea tenuitate armarem. Ea igitur oblata occasione rem aggressus, eam disputandi rationem inivi, ut controversias

fidei

fidei omnes complecterer, ac partim eas in sua membra tribuerem, partim cum aliis jungerem, & copularem, ut alia aliam sereret, & alia penderet & nasceretur ex alia, & ex omnibus unum doctrinæ corpus integrum & perfectum, suisque numeris absolutum existeret. Quæ nostræ disputationes ab auditoribus primùm in Gymnasio inter docendum exceptæ, deinde à multis iterum atque iterum non sine magno vel labore, vel sumptu descriptæ, atque ad varia loca delatæ, tanta contentione ad prælum cœptæ sunt postulari, ut etiam aliqui minarentur se typis eas nobis invitis ac repugnantibus mandaturos. Quare coactus sum, opus adhuc rude & impolitum (neque enim quotidiano docendi munere impeditus, extremam illi manum imponere potui) ipse emittere, ne magno meo cum dolore disputationes in scholis exceptas, laceras videlicet ac mutilas, & mendis undique refertas, typis excusas cernerem.

Tu velim, optime Lector, si quid erit in his commentariis, quod ad Dei gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ utilitatem tibi usui esse possit, eo utare, & uni bonorum auctori Deo, non mihi, gratias agas; si quid verò inter legendum occurrerit, quod sæpè fiet, aut nimis breve, aut parum æquabile, aut minus propriè & eleganter dictum; illud memineris, non eo animo hæc initio scripta fuisse, ut ederentur, sed ut memoriam meam inter docendum juvarent; nec quomodo quidque dicatur, sed quid dicatur, attendas.

APPRO-

APPROBATIO.

OPUS hoc R. P. ROBERTI BELLARMINI, Societatis JESU, quoniam omnes Christianæ fidei Controversias adversus hujus temporis hæreticos, ita copiosè, orthodoxè, eruditè ac solidè explicat, ut non immeritò integerrimum, pulcherrimum, absolutissimumque Controversiarum omnium Corpus appellari queat; dignum profectò cum primis est, quod ad plurimorum utilitatem multò maximam typis procudatur.

Ita sentio ego Albertus Hungerus, S. Theologiæ D. Professor, & Procancellarius in alma Academia Ingolstadiensi.

CUM D. ROBERTI BELLARMINI, Societatis JESU, exactissima Controversiarum, quæ Catholicis cum hæreticis & novatoribus intercedunt, discussio, singularem Christianæ veritati lucem afferat, ad majorem Reipublicæ Christianæ utilitatem, maximam verò Sectariorum confusionem, publicari potest & debet.

Ita censui Petrus Stevartius Leodius, S. Theologiæ D. & Professor, ac ejusdem facultatis Ingolstadii pro tempore Decanus.

NOI REFFORMATORI

Dello Studio di Padova.

CONCEDIAMO licenza à Giovanni Malachin Libraro, che possi ristampare li libri intitolati: *Disputationum Roberti Bellarmini Politiani S. R. E. Cardinalis de Controversiis Christianæ Fidei adversus hujus temporis Hæreticos &c. Editio &c.* in Tomis quatuor. Tomus Primus, Secundus, Tertius, Quartus, secondo gl' essemplari Stampati in Venezia l'anno 1599.

Data li 19. Agosto 1720.

(*Gio: Francesco Morosini Kav. Ref.*
(*Alvise Pisani Kav. Proc. Ref.*
(*Pietro Grimani Kav. Proc. Ref.*

Agostino Gadaldini Seg.

INDEX

I N D E X
T O T I U S   O P E R I S.

PRI!

PRIMA

CONTROVERSIA

GENERALIS,

DE

VERBO DEI,

QUATUOR LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORUM
PRIMI TOMI.

Primæ Controversiæ generalis,

DE VERBO DEI.

Secundæ Controversiæ generalis.

DE CHRISTO CAPITE TOTIUS ECCLESIÆ.

Tertiæ Controversiæ generalis.

DE SUMMO PONTIFICE.

Huic tertiæ Controversiæ generali accesserunt tres libri de translatione Imperii Romani: quorum hæc est summa.

INDEX LIBRORUM
ET CAPITUM
PRIMÆ CONTROVERSIÆ.

LIBER PRIMUS

De Verbo Dei.

LIBER SECUNDUS

De Verbo Dei.

LIBER TERTIUS

De Verbi Dei interpretatione.

LIBER

LIBER QUARTUS

De Verbo Dei non ſcripto.

PRÆFATIO

ROBERTI BELLARMINI

SOCIETATIS JESU,

In Disputationes de Controversiis Christianæ Fidei, adversus hujus temporis hæreticos.

HABITA IN GYMNASIO ROMANO,

ANNO CIↃ· IↃ· LXXVI.

GGREDIOR de Controversiis Fidei adversus omnes hujus temporis hæreticos disputare, & quæstiones plurimas, ac diversissimas, in unum quasi locum cogere, & tanquam unius corporis membra, pro viribus, quas Deus è cœlo suppeditare dignabitur, singula quæque complecti. Arduum sanè opus, & certè, mea quidem sententia, ejusmodi, ut si non leviter & perfunctoriè, sed accuratè, ac ut rei dignitas, & difficultas exigit, tractandum sit: scientiam propè infinitam, non modò variarum disciplinarum, & linguarum, sed etiam totius antiquitatis omnium historiarum, & temporum requirat. Quæ omnia cùm ipse sentiam in me, quàm sint exigua, & tamen onus mihi impositum sustinere, ac perferre, necesse sit: enitar saltem ingenii tarditatem, labore, ac diligentia compensare; atque id efficere, ut quando cætera omnia doctrinæ præsidia, atque adjumenta nobis desint, studium certè & industria minimè desideretur.

Sed antequam de propositis quæstionibus disputare incipiam, pauca quædam dicenda mihi esse videntur de utilitate ejusmodi disputationum: deinde exponendum breviter, quæ sint, & quot hujus temporis Controversiæ.

Ac utilitas quidem propositarum nobis disputationum ex eo intelligi facilè potest, quòd meliorem, ac magis necessariam totius Theologiæ partem comprehendunt. Agendum est enim non de stillicidiis, & fundis, non de rebus levibus, quæ parum refert, utrum sic an aliter se habeant: non de Metaphysicis subtilitatibus, quæ sine periculo ignorari, & interdum etiam cum laude oppugnari possunt; sed de Deo, de Christo, de Ecclesia, de Sacramentis, de Justificatione, de auxilio gratiæ, de arbitrii libertate, deque aliis permultis gravissimis, & difficillimis quæstionibus, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta; quorum si vel unum quis labefactare disputando velit, ut S. Augustinus lib. 1. contra Julianum cap. 2. sapienter monuit, totum quod in Christum credimus, is auferat necesse est. Deinde hæreticos homines, ad lumen fidei revocare, vel saltem impetum eorum, & furorem frangere, ab ovili Dominico feras illas arcere, Ecclesiam Christi protegere, & jam captas oviculas, de faucibus luporum eruere, & in caulas Domini restituere; quanta, quæso, utilitas est, quàm vera causa lætitiæ, quàm copiosa gloriæ seges? At nihil horum unquam efficiet, qui non priùs in his quæstionibus diu & multum versatus, cùm ipse se armis Ecclesiæ diligenter instruxerit, tum hostium tela repellere, atque in ipsos hostes retorquere didicerit.

Ac ne

Ac ne fortè aliquibus minus nostra probetur oratio, quod pestem hæreseos esse judicent leviorem, quàm revera sit, cùm eam ex communibus vitiis, & peccatis fortè metiantur, quæ quotidie per Sacramentum pœnitentiæ purgari, sanarique animadvertunt: dicam de gravitate hæreseos non omnia, quæ dici possent, nec etiam plurima, ne immensam orationem suscipiam, sed pauca tantùm, quæ cùm necessaria esse, tum etiam sufficere hoc loco posse videantur.

Omittam enim quòd S. Joannes Chrysostomus homilia ad populum Antiochenum 50. & S. Augustinus cap. 25. lib. 21. de civitate Dei, hæreticum hominem longè pejorem Ethnicis & Publicanis faciunt: non commemorabo, quòd ut procellæ ventorum maria commovere, & perturbare solent; sic hæresis, quam regionem invaserit, mox in ea tumultus, prælia, seditiones excitat: tacebo, quod majores nostri, cùm in aliis persecutionibus, tranquillo animo hostem expectarent; tamen bello fidei ingruente, ita animis omnes commovebantur, ut non sibi satisfacerent, nisi universas Ecclesiæ vires colligerent, & tanquam communi classico evocati, omnes unà ad resistendum occurrerent. Alia vitia ut depellerent, nemo de sua statione discedebat: hæresim ut propulsarent, domos ac provincias suas deserere, & ignotas ac longè positas regiones, cum maximo rerum & vitæ discrimine adire non dubitabant. Alia propè infinita libenter patiar sileri, quæ me tamen alioqui non mediocriter juvarent. Hoc unum dicam, hæreseos perversitatem tanto esse graviorem cæteris omnibus sceleribus, atque flagitiis: quanto communibus morbis magis est formidolosa & metuenda pestis.

Duo sunt, quæ pestem præ cæteris morbis meritò horrendam terribilemque efficiunt. Unum, quod summa velocitate venenum suum ad cor usque diffundit, & hominem paulò antè sanum penè in momento temporis extinguit: Alterum, quod cùm unum interficit, centum alios inficit, & longè lateque tam celeriter serpit, ut si hodie domum unam invaserit, brevi civitatem totam cadaveribus repleat.

Id ipsum omnino est in animis, hæresis; quod in corporibus, pestis. Primum gratiæ munus, quod à Patre cœlesti in conversione ac justificatione recipimus, primus cordis reviviscentis motus, primus vitæ spiritualis sensus, absque ulla controversia & dubitatione, fides est: inde paulatim postea ad sperandum animus excitatur, ad amandum voluntas accenditur, lingua solvitur ad confessionem, manus expediuntur ad opera. Cùm igitur hæresis cor ipsum animæ continuò petat, & in cripiendis muneribus gratiæ ad primum usque deveniat, & initium illud vitæ divinæ atque cœlestis extinguat: quæ lues hæresi perniciosior ac pestilentior cogitari potest?

Primum ædificii spiritualis fundamentum, omnium confessione ac sententia, fides est. Inde enim spei parietes paulatim consurgunt, tectum charitatis extenditur, ac demum varia multipliciaque operum bonorum ornamenta accedunt. Domus Dei, inquit S. Augustinus serm. 22. de verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur; quando igitur in hujus ædificii concussione & motu, non in tecto, non in parietibus sistitur; sed usque ad ultima fundamenta effodienda ac evertenda, quod facit hæresis, pervenitur: quanta, quæso, est illa ruina? quanta jactura? quid tunc remanet spei, quando nulla pars ædificii reliqua est, sed totum simul uno impetu funditùs corruit? Primus lucis divinæ radius, quem in cordibus nostris ille accendit, qui nos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum, quid aliud est quàm fides? inde enim quasi ab aurora incipiens lumen justorum procedit, & crescit, ut sapiens ait, usque ad perfectam diem.

Cùm

Cùm igitur hæresis menti humanæ subitò diem eripiat & ne illum quidem primum auroræ fulgorem accensum relinquat : quid hæresi horribilius, miserius, funestius? Dicam hæc ipsa planiùs. Si Catholicus quispiam labitur in peccatum, si furtum, si adulterium, si homicidium fortè committit : miserè certè cum illo agitur. At nihilominus quoniam adhuc aliquis vitæ sensus, adhuc ædificii fundamentum, adhuc lumen auroræ, ideft, fides in ipso est; multa & magna præsidia ad salutem æternam habet, non ambulat in tenebris, novit medicum suum, potest adhuc ex fide, quam habet, ad Deum clamare, super fundamentum ædificare, communem liberatorem appellare, clementiam ejus, & misericordiam implorare; neque deest illi maternus Ecclesiæ sinus, & patent quoque officinæ omnes spiritualium pharmacorum. At homo hæreticus nihil horum habet, sed extincto in corde ipsius lumine fidei, umbras inanes & phantasmata consectatur; nescit quo vadat, & quò magis currit, eò longiùs à via recedit & tenebris densioribus semper involvitur, donec à tenebris interioribus, quas in animo patitur, ad exteriores illas, quæ sunt in gehenna, perveniat. Neque verò hæc amplificatio est, sed extenuatio potiùs.

An tibi tenebræ densissimæ, atque palpabiles non videntur iis esse offusæ, qui cùm sapientissimi omnium hominum videri velint, tamen ea dicunt interdum, ea proferunt in medium, ea pro Evangelio venditant, quæ somnia, ac deliramenta esse, pueri quoque, atque anus etiam decrepitæ, intelligerent? quid magis impium, ac stultum fingi potest quàm Deum, qui fons est bonitatis, & justitiæ, auctorem omnium scelerum, & flagitiorum facere? At hoc facit Petrus Martyr in commentario libri secundi Regum, necnon Joannes Calvinus in lib. Institut. 1. cap. 18. §. 4.

Quid magis puerile, & ineptum, quàm dicere Deum in lapide, verè & propriè esse lapidem; in ferro, ferrum; in trunco, truncum; in stipite, stipitem; in rebus omnibus, res omnes? at hoc docet Michael Servetus in epistola sexta ad Calvinum. Quid magis absurdum, & contra omnem non solùm rationem, sed etiam sensum, quàm palam asserere, infantes dum baptizantur, exemplo S. Joannis Baptistæ divinas quasdam motiones internis sensibus percipere, promissiones Evangelicas audire, & promittenti Deo fidem habere? At hoc palam asserit Martinus Lutherus in commentario tertii capitis epistolæ ad Galatas, & qui eum secuti sunt Centuriatores, Centuriæ 2. cap. 4. nec saltem reverentur S. Augustinum, qui in epistola ad Dardanum quæst. 2. scriptum reliquit: Si propter unum Joannem credibile est infantes omnes ante ætatem consilio, & ratione uti : & propter Asinam Balaam, quæ sapienter aliquando loquuta est, admonendos esse homines, in deliberationibus suis Asinina exspectare consilia.

Deinde, quis non obstupescat potuisse homines reperiri, qui sibi persuaderent, nihil aliud ad justificationem impiorum requiri, quàm ut certò statuant se esse justos, sibi remissa esse peccata, ut jam non opinio, à veritate rei, sed è contrario, rei veritas ab opinione dependeat? & tamen hoc ipsum incredibile paradoxum, est articulus quartus illius celeberrimæ Augustanæ Confessionis; quæ pro Evangelio, est maximæ parti nostri temporis hæreticorum.

Quid jam de Joanne Wiclefo dicemus, cujus hic est articulus sextus in Concilio Constantiensi damnatus sess. 8. *Deus debet obedire Diabolo?* quid de Joanne Calvino, qui in lib. Instit. 2. cap. 16. tam seriò, tam ex proposito docet, Dominum nostrum Jesum Christum, quod certè piæ aures audire recusant, cruciatus gehennæ cum damnatis ac reprobis spiritibus aliquando pertulisse? unde etiam exstiterunt postea qui dicerent, Christum in Cruce desperasse, atque adeo ad inferos esse damnatum. Quàm tetra putas, caligine tenebatur animus ille, qui tantam impietatem cogitare potuit?

Sed

Sed quo in loco ponemus Martini Lutheri verba illa, quæ is in libro de Conciliis scripta reliquit : *Mihi paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, quòd divinitas Christi non possit pati?*

En tibi, Christiane Lector, quibus non tàm erroribus laborant, quàm furoribus agitantur, quibus tenebris involvuntur, in quæ præcipitia ruunt, qui semel circa fidem naufragium fecerunt : Nec tamen attingere volui mysteria longè absurdiora Anabaptistarum, & Libertinorum. En quanto miraculo divisit Deus Israelem ab Ægyptiis, ubi Israel, idest, Catholica Christi Ecclesia est, ibi lux est, ut omnes omninò à maximo usque ad minimum viam justitiæ, & veritatis agnoscant : ubi verò Ægyptii, idest, hæretici sunt, ibi tenebræ sunt horrendæ, atque palpabiles, ut etiam in ipsos humanos sensus frequenter incurrant.

Atque utinam soli sibi noceret hæreticus, & non continuò venenum suum longè, lateque diffunderet, sed verissimè scriptum ab Apostolo esse, hæreticorum verba, ut cancrum serpere; testis est locupletissimus nostra hæc ætas. Quis enim ignorat pestem Lutheranam in Saxonia paulò antè exortam, mox Germaniam penè totam occupasse : inde ad Aquilonem, & Orientem profectam; Daniam, Norvegiam, Svetiam, Gotthiam, Pannoniam, Hungariam absumpsisse : tum ad Occidentem, & Meridiem pari celeritate delatam, & Galliam, Angliam, Scotiam, florentissima quondam regna, brevi tempore populatam : ad extremum alpes transcendisse, & in Italiam usque penetrasse?

Quæ cùm ita sint, ut ii, qui peste laborant, ne cæteros inficiant, ab aliorum consortio meritò excluduntur, & neque domos illorum ingredi, neque aliquid, quod ipsorum fuerit, contingere audemus : sic etiam hæreticorum libros, congressus, colloquia, convivia, jam inde à primo Ecclesiæ ortu, sapientissimo consilio, fidelibus omnibus majorum nostrorum auctoritas interdixit. Nulla (inquit S. Cyprianus, in epist. 3. lib. 1.) cum talibus commercia copulentur, nulla convivia, vel colloquia misceantur : simusque ab eis tam separati; quàm sunt illi de Ecclesia profugi. Et S. Leo sermone de passione Domini 18. Viperea, inquit, hæreticorum vitate colloquia, nihil nobis commune sit cum eis, qui Catholicæ adversantes fidei, solo sunt nomine Christiani. Beatus quoque Athanasius in vita magni Antonii, Sic, inquit, hæreticos detestabatur Antonius, ut omnibus diceret, nec juxta eos quidem esse accedendum. Quid, quod Apostolus Paulus tam sæpè, & tam seriò, de hæreticis loquens, illud inculcat: *Et hos devita?* Et S. Joannes Apostolus & Evangelista, ut cap. 3. lib. 3. contra Valentinum auctor est Irenæus cùm balneum aliquando esset ingressus, mox, ut Cherinthum hæreticum intus esse cognovit, de balneo exilivit non lotus; nimirum exemplo suo posteros omnes admonere volens, hæresim morbum esse contagiosum, totisque viribus, & summa animi provisione cavendum.

Intellexit hoc sanè quondam, Ariana peste grassante, Ecclesia Samosatensis; nam ut est apud Theodoretum lib. 4. histor. cap. 14. cùm esset in ea civitate populus Catholicus, & Episcopus hæreticus, concionabatur Episcopus in Ecclesia, sed scamnis, & parietibus : omnes enim eum ut peste laborantem fugiebant; ibat Episcopus ad balnea, & alios qui fortè aderant, ut secum lavarent, comiter invitabat : at nemo unquam ipso præsente locum introivit; nemo etiam postea, nisi priùs aqua omni ejecta, & nova rursum adducta, lavit : ludebant aliquando pueri in foro, contigit verò, ut lusoria pila pedem contingeret jumenti, quo Episcopus vehebatur, continuò exclamant omnes, & magno in ipso foro accenso igne, in eum pilam conjiciunt.

Talis erat veterum Christianorum zelus, talis pro pietate contentio, talis

fidei

fidei Catholicæ ardor, quem si Germania, si Boemia, si Anglia, si Gallia, si populi cæteri imitari voluissent, aliam profectò Rempubl. haberemus, si ad hæresim arcendam ea saltem diligentia initio adhibita fuisset, quam ad pestem excludendam ubique adhiberi videmus: multa certè Ecclesiæ membra, quorum jam propè est desperata salus, adhuc integra & incorrupta manerent. Sed quando, peccatis nostris exigentibus, pestis hæreseos tam vehementer crevit, & crescit in dies, & res nostræ in tam magnum atque apertum discrimen adductæ sunt, ut non nisi longo tempore, & multis multorum laboribus & sudoribus, tantis malis remedium adferri possit: hoc unum superest, ut Ecclesiæ filii, atque ii præsertim, qui ad alios juvandos à Domino vocati sunt, ad resistendum hæreticis diligenter se parent. Quod ita fiet, si in iis cognoscendis, quæ tum illi contra Ecclesiam adferunt, tum pro Ecclesia nostri respondent, satis magnam curam operamque ponant: quorum studiis hos nostros qualescunque labores, aliquid etiam prodesse vehementer optamus, & profuturos Domino adjuvante confidimus. Atque hæc sunt quæ de utilitate nostrarum disputationum dicenda esse putavimus.

Nunc paucis exponam, quæ sint, & quot eæ controversiæ, quas explicaturi sumus. Humani generis hostis etsi totus alioqui perversus & ordinis perturbator esse soleat, tamen non sine quodam ordine Catholicæ Ecclesiæ veritatem oppugnare voluit. Itaque primis CC. annis ab Ecclesiæ Christianæ exortu, totus fuit in ipso primo articulo Apostolici Symboli labefactando occupatus. Quid enim aliud volebant Simoniani, Menandriani, Basilidiani, Valentinistæ, Marcionistæ, Manichæi, & universa schola Gnosticorum, quàm non esse unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ? Ubi verò id non successit, rursus tempore consequente post annum Domini CC. nova castra Diabolus instruxit, & articulum secundum, quo Christi Domini nostri divinitas explicatur, exagitare aggressus est. Inde enim Praxeas, Noetus ac Sabellius, necnon Paulus Samosatenus.

Post annum verò CCC. Photinus, Arius & Eunomius exstiterunt: qui vel Christi divinam personam à Patris persona non distinguebant, atque eam proinde, ut Hilarius loquitur, perimebant; vel divinam ejus naturam diversam atque alienam à Patris natura faciebant, & ea ratione non verè divinam, sed creatam esse disputabant. At cùm ne tunc quidem adversus Ecclesiam portæ inferi prævalere potuissent, tertiò Diabolus novo delectu habito, articulum tertium & simul quartum, quintum, sextum, & septimum, quoniam inter se connexionem quandam & quasi cognationem habent, majori conatu & viribus oppugnare instituit.

Itaque Nestorium excitavit ac Theodorum Mopsuestenum, post annum CCCC. Deinde paulò post, Eutychem & Dioscorum: circa verò annum 500. Petrum Gnapheum, Severum Antiochenum, Julium Halicarnasseum: post annum autem DC. & DCC. Jacobum Sirum, Cirum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, ac Paulum Constantinopolitanos: denique omnem illam innumerabilem Eutychetis in minutissimas sectas variè concisam ac dissectam posteritatem, cujus adhuc hodie germina in Oriente reperiuntur.

Isti siquidem omnes, diversis quidem, atque inter se contrariis artibus & machinis; sed tamen unum & idem divinæ Incarnationis mysterium, necnon passionis, resurrectionis, atque adventus ad judicium, idest, quinque sequentes Symboli Apostolici partes destruere atque evertere studuerunt. Priores enim, duas in Christo personas constituentes, divinam unam, humanam alteram, & Christum Deum ab homine Christo separantes, solum hominem, non etiam Deum esse volebant eum, qui conceptus de Spiritu sancto,

cto, magno impetu labefactare adorsus est. Nam circa annum Domini DCCC.LX. temporibus Nicolai Primi Romani Pontificis exortum est (ut ego quidem arbitror, quamvis alii aliter sentiant) schisma Græcorum, ab Apostolica sede & Ecclesiis Occidentis: cujus quidem schismatis fundamentum est error ille Græcorum in tot Conciliis confutatus, quo Spiritum sanctum à Filio non procedere, pertinacissimè contendunt. Tametsi enim multò antè Macedonius Spiritum sanctum Deum esse, & Theodoretus eundem Spiritum sanctum à Filio procedere negavit: adeò tamen eo tempore in ipsa Christi vera Divinitate atque humanitate oppugnanda Satanas occupabatur, ut articulum fidei, qui ad Spiritum sanctum pertinet, ac potissimùm eam partem, quæ de processione est à Patre & Filio, non nisi leviter tentasset.

Verùm enimverò, cùm versutissimus hostis noster animadverteret, parum se in articulis illis convellendis proficere, qui ad ipsas divinas personas pertinerent, totum se ad eos commovendos & destruendos convertit, qui ad Ecclesiam & Sacramenta pertinent. Hos duos articulos; Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, Remissionem peccatorum, ab anno millesimo usque ad hanc diem, sæpius mutatis, auctis, renovatis exercitibus, per Berengarianos, Petrobrusianos, Waldenses, Albigenses, Wiclefistas, Hussitas, Lutheranos, Zvvinglianos, Confessionistas, & Anabaptistas, omni arte atque industria, & omnibus totius inferni viribus evertere conatus est, & adhuc hodie conatur.

Illud autem mirabile & animadversione dignum mihi videri solet, quòd Berengarius tanquam auctor & parens hæreticorum hujus temporis, tribus suis erroribus fundamenta jecerit trium præcipuarum sectarum, ad quas hoc tempore cæteræ omnes revocari possunt; Sacramentariorum videlicet, Confessionistarum, Anabaptistarum. Primus enim Berengarii error fuit, non esse in Eucharistia verum Christi corpus, sed tantùm ea significari. Hunc errorem tanquam suum & proprium Sacramentarii receperunt. Alter ejusdem fuit error, quem post secundam palinodiam excogitavit, esse quidem in Eucharistia verum Christi corpus, sed unà cum substantia panis; atque hunc suum fecit Confessio Augustana, & in eo Confessionistæ omnes perseverant. Tertius ejusdem Berengarii error fuit, parvulos non esse baptizandos, nec Matrimonia colenda, cùm omnes fœminæ omnibus masculis sint communes, ut Guitmundus libro 1. contra Berengarium auctor est; ista verò ipsissima est Anabaptistarum fides & doctrina.

Cùm igitur hæreses hujus temporis propriè circa hos duos articulos Symboli Apostolici nonum & decimum ferè omnes versentur, nos etiam controversias omnes ad eosdem duos articulos referemus. Initio igitur de sancta Ecclesia disseremus: in qua disputatione agendum erit primùm de ipso Christo, qui caput est & princeps Ecclesiæ universæ: deinde de ea parte Ecclesiæ, quæ laborat in terris, necnon de capite ejus visibili summo Pontifice, deque omnibus ejus membris, idest, Clericis, Monachis, Laicis: tum de altera parte Ecclesiæ, quæ in locis purgatoriis expiatur: postremò de illa, quæ jam cum Christo beata in cœlis triumphat, ubi de cultu & invocatione Sanctorum, de reliquiis, & imaginibus, aliisque similibus rebus disputabitur. Quibus expeditis ad Sanctorum communionem, idest, ad Sacramentorum tractationem accedemus, ubi tot erunt capita controversiarum, quot sunt Sacramenta. Nam quidquid ferè Theologi de Sacramentis affirmant, id totum hæretici hujus temporis negant. Sequitur postremò, remissio peccatorum, ad quam illæ quæstiones omnes pertinebunt, quæ sunt de gratia primi hominis, de gratiæ amissione,

de vul-

de vulneribus ex peccato relictis, de gratiæ reparatione, de libero arbitrio, de justificatione, de meritis operum bonorum.

Porrò his omnibus quæstionibus præmittenda erit, quasi magnum quoddam procemium controversia de verbo Dei. Neque enim disputari potest, nisi priùs in aliquo communi principio cum adversariis conveniamus: convenit autem inter nos & omnes omnino hæreticos, verbum Dei esse regulam fidei; ex qua de dogmatibus judicandum sit: esse commune principium ab omnibus concessum, unde argumenta ducantur: denique esse gladium spiritualem, qui in hoc certamine recusari non possit. Tamen de isto ipso communi principio multæ quæstiones sunt. Alii enim verbum Dei solum internum recipiunt; alii externum, sed scriptum; alii partim scriptum, partim voce traditum. Rursum alii hos libros, alii illos pro verbo Dei habent: alii hac editione, alii illa utendum censent: alii Scripturam clarissimam esse per se, alii obscuram, & interprete indigere contendunt: denique alii sensum Scripturarum à Spiritu interno revelante, alii ab Ecclesia, ejusque summo Pastore petendum docent; quæ omnes quæstiones initio exponi debent; ut habeamus aliquid, unde de cæteris statuamus; sed hæc omnia index totius Operis pleniùs explicabit.

DE

DE VERBO DEI,

LIBER PRIMUS.

A

CAPUT PRIMUM.

Sitne Scriptura Verbum Dei.

INSTITUENTI mihi de libris sacris disputare, primò se offert illa Quæstio: Sitne Scriptura Prophetica & Apostolica ut verbum Dei recipienda:
B an id solum pro verbo Dei habendum sit, quod Spiritus sanctus privatim unicuique in corde loquitur. Quam quæstionem, indignam alioqui quæ tractetur apud Theologos Christianos, peperit nobis hoc tempore, partim Swenckfeldii & Libertinorum delitatio, partim improbitas & impudentia Lutheranorum. Caspar Swenckfeldius (ut Fridericus Staphilus, in libro de Concordia discipulorum Lu-
C theri, & Petrus Palladius in libro de Hæresibus hujus temporis testantur) verbum scriptum tanquam literam occidentem respuit, soloque spiritu interno contentos nos esse jubet. De Libertinis, qui auctoribus Copino & Quintino exorti sunt, in hunc modum scribit Joannes Calvinus in Instructione adversus Libertinos cap. 9. *Jam*, inquit, *diximus, istos initio apertè ridere solitos si quis Scripturas allegaret: nec dissimulasse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant iis uti, si quis esset locus, quem in*
D *sensum suum torquere possent. Non quòd ei adhiberent fidem, sed tantùm ut perturbarent idiotas, atque ita concuterent, ut tandem eos ad se possent faciliùs adducere. Si quis locus ipsis objiceretur respondebant: Nos literæ minimè obnoxios esse, sed Spiritum qui vivificet sequi oportere. Quin etiam Porcus ille Quintinus unumquemque Apostolorum aliquo scommate notaverat, veluti Picardico suo sermone, Paulum vocans vas fractum, Joannem juvenem stolidulum, Petrum abnegatorem Dei, Matthæum fœneratorem.* Hæc ille.

E Portò Martinus Lutherus, & Joannes Calvinus, & quotquot sectatores & discipuli eorum sunt, hunc ipsum Swenckfeldii & Libertinorum errorem Romano Pontifici totique Catholicæ Ecclesiæ impudentissimo mendacio adscribere non verentur. Lutheri verba in lib. de Conciliis & Ecclesia, prope extremo sic habent: *Papa, hac ipsa de re penè totum orbem terrarum immani mole commentariorum & librorum refersit, & in meros laqueos conscientiarum, leges, exactiones, jura divina & humana, articulos Fidei, nomen peccati & justitia convertit: ut meritus sit denuo tradi ignibus suum Decretale; facilè enim carere posset Ecclesia tali libro, qui horribile & irreparabile damnum dedit in magna parte generis humani*, sacram Scripturam *in cœno & pulvere sepeliit, & doctrinam Christianam penè integram delevit.* Hæc Lutherus, quorum similia passim leguntur in libro adversus Regem Angliæ, & in libro de falso statu Cleri, & alibi. Calvini verba initio libri seu Instructionis adversus Anabaptistas hæc sunt: *Nec enim Papistarum more dicimus, sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, ut auctoritati hominum acquiescamus; hoc enim effugium censemus blasphemiam execrabilem esse.* Quapropter ut & illorum errorem, & horum mendacium breviter refellamus, illud inprimis statuendum erit: Propheticos & Apostolicos libros juxta mentem Ecclesiæ Catholicæ, & olim in Concilio III. Carthaginensi cap. 47. & nuper in Concilio Tridentino sess. 4. explicatam, verum esse verbum Dei, & certam ac stabilem regulam Fidei. Id verò his argumentis comprobamus.

CAPUT II.

Libris, qui Canonici nominantur, verbum Dei contineri.

PRincipio Moses, Prophetæ, Christus ipse, Joannes, Apostoli, vel divina dogmata ex Scripturis ipsi confirmabant, vel certè ad Scripturas legendas alios hortabantur, nec ullum unquam ad interni spiritus judicium Scripturis neglectis remiserunt. Quorum testimonia non eò à nobis afferentur, quòd ab adversariis magnifieri existimemus; sed ne Scripturæ, quarum auctoritate adversus nos qui eas meritò veneramur, adversarii interdum abutuntur, pro eorum sententia facere videantur.

Moses igitur Deut. 17. *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te judicium esse perspexeris &c.* Et infra: *Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus.* Ubi satis apertè S. Moses controversias exortas in populo Dei ex lege Domini dijudicandas docet. Ad eundem modum & Isaias clamat cap. 8. *Ad legem magis, & ad testimonium.* Et Malach. cap. 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia Angelus Domini exercituum est.* David quoque in Ps. 118. *Beati qui scrutantur testimonia ejus.*

Christus verò primum legationem suam Scripturæ testimonio confirmat, illis Prophetæ verbis in medium allatis: *Spiritus Domini super me, eò quòd unxerit me &c.* Deinde Marc. 12. Sadducæos ex divinis literis confutat, cùm ait: *Nonne ideò erratis*

A *non scientes Scripturas?* Et infrà: *De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi &c.* Porrò Matth. 22. Pharisæis quo alio argumento silentium imposuit quàm illo, quod ex David deprompsit? Et rursus eosdem Pharisæos, non ad spiritum aliquem internum, sed ad Scripturas divinas rejicit dicens Joan. 5. *Scrutamini Scripturas.*

Jam verò Joannes Baptista testem legationis suæ, non spiritus interni judicium, sed Isaiam Prophetam adhibuit; siquidem interrogatus quis esset: *Ego* (inquit Joan. 1.) *vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.* De Berœensibus illud non sine laude commemoratur in Actis Apost. cap. 17. quòd cùm Paulum Apostolum audivissent, B scrutabantur quotidie Scripturas, si hæc ita se haberent. Ipsi verò Apostoli Petrus, Paulus, Joannes, Jacobus, Judas, non modò in singulis epistolis frequenter adhibent testimonia Legis & Prophetarum, quæ nimis longum esset hoc loco recensere; sed interdum etiam Scripturarum auctoritatem universè prædicant: *Habemus*, inquit S. Petrus 2. Pet. 1. *firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.* Et S. Paul. 2. Timoth. 3. *Ab infantia*, inquit, *sacras Literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* C Denique Deus ipse ad Josue cap. 1. *Non recedat*, inquit, *volumen legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus.* Cum Mose igitur pugnant, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Christo ipso, ac Deo Patre, & Spiritu sancto, qui sacras literas & oracula divina contemnunt.

Deinde regula Catholicæ Fidei certa notaque esse debet; nam si nota non sit, regula nobis non erit: si certa non sit, ne regula quidem erit. Porrò privata spiritus revelatio, utut in se certa sit, nobis tamen nota esse nullo modo potest, nisi fortè divinis testimoniis, idest, veris miraculis confirmetur; quorum extrema penuria ii præsertim laborant, qui hoc nostro sæculo non minus quàm cæteri spiritum D jactant. Nam quis mihi fidem faciet, non mentiri Anabaptistam, cùm se à spiritu afflatum dicit? Sed fac; non mentiri: qua via cognoscam spiritum illum, spiritum lucis & non spiritum tenebrarum esse? Et cùm tam multi hoc tempore ducem ac doctorem Spiritum sanctum habere se glorientur, & tamen inter se sic animis sententiisque dissideant ut alii aliis sint hæretici, fieri certè non potest ut omnes rectè sentiant. Quòd si aut falluntur omnes, aut quod est omnino necessarium, aliqui: quis affirmare audebit, ex eorum numero se non esse, qui à spiritu Satanæ deluduntur?

At sacris Scripturis, quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, nihil est notius, nihil certius; E ut stultissimum esse necesse sit, qui illis fidem esse habendam neget. Notissimas enim esse, testis est orbis Christianus & consensio omnium gentium, apud quas multis jam sæculis summam semper auctoritatem obtinuerunt: certissimas autem atque verissimas esse, nec humana inventa, sed oracula divina continere.

Primò testis est veritas vaticiniorum, de qua sic loquitur S. Aug. lib. 12. Civ. cap. 9. *Scriptura fides mirabilem auctoritatem non immeritò habet in orbe terrarum atque in omnibus gentibus, quas sibi esse credituras, inter cætera vera quæ dixit, vera divinitate prædixit.* Et rursus c. 10. *Quanto minus*, inquit, *credendum est illis literis, quas plenas fabulosis velut antiquitatibus proferre voluerint, contra auctoritatem notissimorum divinorumque librorum, quæ totum orbem sibi crediturum esse prædixit, & cui totus orbis, sicut ab ea prædictum est, credidit: quæ vera se narrasse præterita, ex his quæ futura prænunciavit, cùm tanta veritate implentur, ostendit.*

Secundò testis est incredibilis quædam & planè divina conspiratio atque concordia tot virorum, qui diversis locis, temporibus, linguis, occasionibus sacra volumina conscripserunt, ut non tam ipsi scriptores diversi, quàm unius scriptoris diversi calami fuisse videantur. Itaque rectè Theod. præfatione in Psal. & Sanctus Greg. præfat. in Job, linguas & manus Scriptorum sacrorum nihil aliud, quàm Spiritus sancti calamos appellandos esse censuerunt.

Et S. Aug. li. 18. Civ. c. 41. de hac admirabili concordia Scripturarum loquens: *Auctores nostri*, inquit, *in quibus non frustra sacrarum literarum figitur & terminatur Canon, absit ut inter se aliqua ratione dissentiant. Unde non immeritò cùm illa scriberent, eis Deum, vel per eos loquutum, non pauci in scholis atque Gymnasiis litigiosis disputationibus garruli, sed in agris atque urbibus, cum doctis atque indoctis, tot tantique populi crediderunt. Ipsi sanè pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret, quod religione carum esse oporteret, nec tamen ita pauci, ut eorum non sit miranda consensio. Neque enim in multitudine Philosophorum, qui labore etiam literario monumenta suorum dogmatum reliquerunt, facilè quis invenerit, inter quos cuncta quæ sensere conveniant.*

Tertiò testis est Deus ipse, qui aliquando cœlesti animadversione Scripturam hanc suam ab humana profanatione defendit. Miranti siquidem Ptolemæo Regi, cur divinorum librorum nulli, neque Historici, neque Poetæ veteres meminissent; Demetrius Phaleræus respondit, ut ex Aristæo referunt Joseph. lib. 12. antiq. cap. 2. & Euseb. lib. 8. præpar. Evang. cap. 1. Divinam hanc Scripturam esse, atque à Deo ipso datam, propterea si qui profanorum hominum eam attingere voluerunt, eos à Deo percussos continuò resiluisse. Affirmavitque, Theopompum quendam, quòd aliquid divinorum voluminum Græca oratione ornare voluerat, subitò, mentis quadam agitatione divinitus immissa, vehementer perturbatum ab incœpto opere coactum esse desistere: Theodotum verò Tragœdiarum scriptorem, quod nescio quid è divina Scriptura ad fabulam quandam transferre decreverat, luminibus captum orbatumque esse: ita repentina calamitate insignem temeritatem continuò esse repressam.

Quartò testis est ipsa Scriptura, cujus si veræ fuerunt prædictiones rerum futurarum, ut eventus postea comprobavit, cur vera non sint rerum præsentium testimonia? Verum igitur est, quod ait David lib. 2. Reg. cap. 23. *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam.* Verum quod ait Zachar. Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israel &c. sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt, Prophetarum ejus.* Verum quod ait Petrus. 2. Petr. cap. 1. *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Et Paulus 2. Timoth. 3. *Omnis Scriptura divinitus inspirata.* Verum denique id quod omnes prophetæ identidem repetunt: *Hæc dicit Dominus.*

Postremò testis est infinitus prope numerus divinorum miraculorum, quæ omnibus sæculis facta sunt ad ea dogmata comprobanda, quæ in his Literis continentur.

Quare cùm sacra Scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit, sanus profectò non erit, qui ea neglecta, spiritus interni sæpe fallacis, & semper incerti, judicio se commiserit. Et probè sanctus August. in prologo de doctrina Christiana, his verbis Christianos admonuit: *Caveamus tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus, & ipsum Apostolum Paulum, licèt divina & cœlesti voce prostratum & instructum, ad hominem tamen missum esse, ut Sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: &*

Centu-

Centurionem Cornelium, quamvis exauditas orationes ejus, eleemosinasque respectas ei Angelus nunciaverit, Petro tamen traditum imbuendum; per quem non solùm Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset, audiret.

Huc accedit, quòd providentia Dei ita quodque regit & moderatur, ut cujusque natura postulat: natura autem hominum id postulat, ut quoniam animo & corpore præditi sumus, & corporalia faciliùs quàm spiritualia capimus; per ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus, ad spiritualia & cœlestia deducamur. Non igitur omnes vulgò per internum afflatum Deus docet, quid de se credi, quidve à suis agi velit: sed per corporales literas, quas & cerneremus, & legeremus, erudire nos voluit. *De illa civitate, unde peregrinamur* (inquit Augustinus conc. 2. in Psal. 90.) *literæ nobis venerunt; ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, ut bene vivamus.*

Neque verò si David, Moses, Isaias, Petrus, Paulus, Joannes, & alii quidam pauci in cœtum quodammodo Angelorum admissi, ab ipso fonte veritatis per se sapientiam hauserunt, continuò cæteri etiam homines, neque divinis literis, neque ullis doctoribus opus habebunt. Alia siquidem ratio esse debet fundamentorum, alia parietum, alia montium, alia collium. Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes fundamenta? nunquid omnes montes? & si omnes montes; ubi colles? si omnes fundamenta; ubi domus? si omnes Apostoli & Prophetæ; ubi synagoga populorum? de qua scriptum est in Psal. 7. *Et synagoga populorum circumdabit te.* Nos igitur superædificamur (ut Apostolus ait in 2. cap. epist. ad Ephes.) super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, quorum prædicatione & literis erudimur: illi verò, qui ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, sustentantur atque nituntur ipso summo angulari lapide Christo Jesu.

Sole exoriente, montium cacumina illustrantur; inde autem ad colles, & usque ad imas valles radii luminis derivantur. Ita juxta Psalm. 71. suscipiunt montes pacem populo, & colles justitiam: *Montes* (inquit S. Aug. tract. 1. in Joan.) *excelsæ animæ sunt, colles parvæ animæ sunt; sed ideo montes excipiunt pacem, ut colles possint excipere justitiam. Quæ est justitia quam colles excipiunt? Fides: quia justus ex fide vivit. Non autem exciperent minores animæ fidem, nisi majores animæ, quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, ut possent parvulis trajicere, quod possint parvuli capere.* Et infrà: *Oculos nostros cùm levamus ad Scripturas, quia per homines ministratæ sunt Scripturæ, levamus oculos nostros ad montes, unde auxilium veniet nobis.*

Postremò, si in quavis humana Republica, sublatis legibus institutisque majorum, id unicuique liceret, quod naturali sua prudentia æquum ac justum censeret; quanta perturbatio rerum omnium? quanta confusio sequeretur? quàm brevi tempore tota ea Respublica funditus interiret? & nemo tamen est, qui non aliquid sapiat in rebus humanis, quique omni prorsus judicio careat. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ divina potius quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia divinitus inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus expectandus & sequendus esset? quid, quòd maxima pars hominum ex rudibus & imperitis constat, qui nihil sibi divinitus indicari, ne per somnium quidem unquam senserunt; quid igitur isti? expectabunt semper? nihil interim credent? in omnem æternitatem peribunt? an assequentur sine fide justitiam? vel beatitudinem sine justitia? Sed habent Swenckfeldiani ac Libertini argumenta, quibus sententiam confirment ac tueantur suam, scilicet, ut non sine ratione insanire videantur. Illa igitur qualia sint, inspiciamus.

CAPUT III.

Refellitur objectio ex verbis D. Pauli: Litera occidit, spiritus autem vivificat.

A*Postolus Paulus*, inquiunt, *disertis verbis literam à spiritu distinguit, & illam ad Testamentum vetus apertè rejicit, quam etiam occidentem vocat; hunc autem novi Testamenti proprium esse confirmat, & vivificantem nominat. Idoneos, inquit, 2. Corinth. 3. nos fecit ministros novi Testamenti non literæ, sed spiritus. Litera enim occidit, spiritus autem vivificat. Igitur quemadmodum vetus Testamentum Judæorum est, & nihil ad homines Christianos pertinet; ita nec Scripturæ divinæ, quæ nihil aliud, quàm literæ sunt, ad Christianos homines pertinebunt.*

Ad hoc argumentum facilè respondemus, ac primùm si res ita se habet, & nihil ad nos sacræ literæ pertinent, cur ipse Christus ait Joan. 5. Scrutamini Scripturas? cur Paulus tot literas scripsit? cur 1. Tim. 4. discipulum monuit, ut lectioni operam daret? Sed nimirum Apost. Paulus, neque per literam occidentem, sacram Scripturam; neque per spiritum vivificantem, internam Spiritus alloquutionem intelligi voluit. Neque aliud sunt Paulo litera & spiritus, quàm Joanni lex & gratia. *Lex*, inquit Joan. cap. 1. *per Mosem data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est.* Et S. Aug. lib. 15. contra Faustum cap. 8. *Eadem*, inquit, *lex, quæ per Mosem data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est, cùm accessit literæ spiritus, ut inciperet impleri justitia legis, quæ non impleta reos etiam prævaricatione faciebat.* Quòd autem Paulus per literam legem significet, ex verbis sequentibus potest intelligi. Nam cùm dixisset: *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti; non literæ, sed spiritus: Litera enim occidit, spiritus autem vivificat;* subjecit continuò: *Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur; quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?* Quibus verbis nullum reliquit dubitandi locum, quin per literam occidentem lex in lapidibus descripta intelligenda sit.

Sed operæ pretium erit breviter explicare, lex illa per Mosem data, cur litera, cur occidens, cur Testamenti veteris propria esse dicatur; ne dum Libertinos & Swenckfeldianos refellimus, aliquid Lutheranis concedere videamur.

Ac prima quidem dubitatio facillima & penè nulla erit, si Moses cum Christo, & lex conferatur cum gratia. Etenim Moses cùm legem datam à Deo deferret ad populum, nihil detulit aliud quàm literas incisas in lapide; Christus verò, nec literas ullas scripsit, nec ab alio scriptas attulit, sed spiritum dilectionis & gratiæ, qui ne scribi quidem potest, cordibus suorum afflavit. Itaque meritò Christi lex, spiritus & gratia: lex Mosis, litera nominata est.

Cur autem occidere lex dicatur, non eadem omnium sententia est. Origenes lib. 6. contra Celsum, propè extremo, literam occidentem significare videtur esse Scripturam ipsam, cùm juxta propriam verborum significationem exponitur: eandem autem spiritum esse vivificantem, si mysticè & spiritualiter exponatur: *Literam*, inquit, *nominavit, cùm juxta sensum divinas literas accipimus; spiritum verò cùm*

juxta intellectum. Et clariùs lib. 7. ante medium: *Dicimus*, inquit, *legem esse duplicem, videlicet, alteram juxta literam, alteram juxta sententiam, sicut & majores nostri docuerunt. Jam illam, quæ sic, ut scriptam est, accipitur, non tam nos, quàm Deus, per quendam Prophetam jus non bonum nominat, & præcepta non bona. Quem imitatus Paulus noster pronunciavit literam occidere, quod perinde est, ac si verba dixisset occidere. Cæterum, Spiritus, inquit, vivificat, quod tantundem valeat, ac si nos eorum intellectu vitam consequi scripsisset*. Hæc Origenes; cujus sententia si ita accipiatur, ut nihil omnino in divinis Scripturis ad literam exponi possit, explotatum errorem continet, & jam dudum à Patribus explosa est. Vide Epiph. epist. ad Joan. & in hæresi Origenis. Chrysost. hom. 13. in Gen. Hieron. in epist. ad Pammachium, de erroribus Jo. Hierosol. & in cap. 10. Danielis. August. lib. 13. de Civ. Dei cap. 21. & lib. 8. Gen. cap. 1. Si sic autem, ut quæ figuratè dicta sunt, ea secundùm propriam verborum significationem explicare prohibeantur; vera quidem sententia est, sed in hunc Pauli locum minimè quadrat. Nec enim Apostolus, cùm literam dicit occidere, dè figuris Scripturarum loquitur; sed de notissimis illis præceptis, quæ in duabus tabulis lapideis scripta erant. Sic enim ait: *Litera occidit, spiritus autem vivificat. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria &c.* Et rursum in epist. ad Rom. ubi aliquoties repetit, legem occidere, non aliam legem adfert in medium, quàm illam, Non concupisces. *Et utique* (ut verbis utar August. lib. de spir. & lit. cap. 4.) *non figuratè aliquid dicitur, quod accipiendum non sit secundùm litera sonum, cùm dicitur, Non concupisces: sed apertissimum saluberrimumque præceptum est: quod si quis impleverit, nullum habebit omnino peccatum*.

Jam verò S. Jo: Chrysost. in 2. ad Corinth. cap. 3. & qui eum sequuti sunt, Theodor. Theoph. Oecumenius, necnon Commentarius, qui S. Ambrosio attribuitur, & alii nonnulli, literam occidentem, legem punientem; spiritum vivificantem, gratiam liberantem à peccatis esse docent. Lex enim non modò adulteros & latrones, sed etiam eum, qui Sabbatho ligna collegerat, imperabat occidi, Num. 15. Gratia verò sceleratissimos etiam homines, & omni flagitiorum genere contaminatos, per lavacrum regenerationis, aut per verbum reconciliationis absolvit.

Cæterùm hæc etiam explicatio non omnino satisfacit: nam lex divina sicut improbis pœnas, ita præmia bonis constituit: & sicut scriptum est Deut. 27. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit*; ita scriptum etiam est Levit. 18. *Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo, vivet in eis*. Cur igitur lex occidere dicitur, non etiam vitam afferre? nam si propterea litera occidens meritò appellari potest, quòd transgressores suos occidat; pari ratione litera vivificans dici poterit, quòd cultoribus suis vitam propaget.

Verissima igitur, & verbis Apostoli maximè consentanea S. Augustini sententia est, legem videlicet sine gratia literam occidentem ab Apostolo Paulo, duabus de causis esse appellatam. Primùm, quòd cùm impleri non possit, eum cui datur quodammodo prævaricatorem efficiat. *Lex*, inquit idem Apostolus Rom. 4. *iram operatur: ubi enim non est lex, nec prævaricatio*. Deinde, quòd ipsa prohibitione concupiscentiam augeat: nam, ut ille rectè ait: Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata: *Occasione*, inquit Apostolus, *accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*, Rom. 7. & S. Augustinus de spiritu & lit. cap. 4. *Doctrina*, inquit, *illa qua præcipit, Non concupisces, bona & laudabilis lex est: sed ubi sanctus non adjuvat Spiritus inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, charitatem diffundens in cordibus nostris; profectò illa lex, quamvis bona, auget prohibeado desiderium malum: sicut aqua impetus, si in eam partem non cesset influere, vehementior fit obice opposito, cujus molem cùm vicerit, majore cumulo præcipitatus violentiùs per prona provolvitur. Et hoc est, quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cùm accedit etiam prævaricatio, quæ nulla est, ubi lex non est*.

Quare nec per se, nec aliqua propria vitiositate sua, sed ex occasione solùm, eaque accepta, non data, lex occidit. Nam *peccatum*, ut Apostolus ait Rom. 7. *occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum: quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit: sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem*.

Postrema restat quæstio: cur lex, sive litera propria Testamenti veteris esse dicatur. Nam nec in Testamento veteri viguit lex sine gratia, sive litera sine spiritu; cùm tam multi floruerint eo tempore justissimi, viri *incedentes*, ut ait Luc. cap. 1. de Zacharia & Elizabeth, *in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela*: nec in Testamento novo regnat spiritus sine litera, sive gratia sine lege; cùm Christus dixerit Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, non occides: qui autem occiderit reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo reus erit judicio*; & quæ sequuntur. Et rursum Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei*; & Matth. 28. *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*.

Quid est igitur quòd Apostolus ait 2. Cor. 3. *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non literæ, sed spiritus?* qua ratione literam, hoc est, legem à Testamento novo excludit, in quo tot leges ab ipso Christo præscribi videmus? Sed facilè quæstio ista dissolvitur, si quid per se, & propriè ad utrumque Testamentum pertineat, ex proprio utriusque Testamenti fine discernamus. Testamenti veteris finis proprius erat id efficere, ut genus humanum in ipso primo parente, tanquam in radice corruptum, & vitiatum, ægrotationis vulnerumque suorum admoneretur, atque inde timore & dolore concepto Medicum quæreret. Ad hunc finem lex perducit. *Per legem cognitio peccati*, inquit Apostolus Rom. 3. & rursum: *Peccatum non cognovi, nisi per legem*, Rom. 7. & D. Augustinus: *Utilitas*, inquit epist. 200. ad Asellicum, *legis est ut hominem de sua infirmitate convincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat*.

Quare per se, ac propriè Testamentum vetus, quod legibus ac literis continetur, timorem adducit, in servitutem generat, ut Paulus loquitur Rom. 8. & Galat. 4. Qui verò sub veteri Testamento justi liberique fuisse leguntur, ii non litera Testamenti veteris, sed spiritu Testamenti novi tales fuerunt. *Dispensabant*, inquit S. Aug. epist. 120. ad Honoratum, *illi sancti pro congruentia temporis Testamentum vetus, pertinebant verò ad Testamentum novum*. Et de peccatorum merit. & remiss. lib. 1. cap. 11. *Regnum mortis, sola in quolibet homine gatia destruit Salvatoris, quæ operata est etiam in antiquis sanctis, quicunque antequam in carne Christus veniret, ad ejus tamen adjuvantem gratiam, non ad legis literam, quæ jubere tantùm, non adjuvare poterat, pertinebant*. Finis autem Testamenti novi non alius est, quàm mede-

mederi, sanare, liberare. Id verò totum præstat gratia. *Infelix ego homo*, inquit D. Paulus Rom. 7. *quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*: & S. Augustinus libro de spiritu & litera cap. 30. *Per legem*, inquit, *cognitio peccati, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati.*

Igitur Testamentum novum per se ac propriè, non legem adfert, sed gratiam, nec literæ, sed spiritus solius ministerium est, nihilque est aliud, quàm veritas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, quod tanto ante Propheta prædixit, cùm ait Hierem. 31. *Ecce, dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum, non secundùm pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Itaque si de eo agatur, quod per se ac propriè ad utrumque Testamentum pertinet, verissimè Paulus dixit 2. Corint. 3. *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non litera, sed spiritu.* Nec minus verè Joannis 1. cap. *Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est.*

Sed quanquam Testamentum novum per se ac propriè leges non adferat, leges tamen duplici ratione complectitur. Primum enim eas omnes leges, quæ ad bene beateque vivendum referuntur, gratia novi Tastamenti non destruit, sed confirmat: quippe quæ humanæ infirmitati ad eas implendas vires præbet: *Legem*, inquit Apostolus Rom. 3. *destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus*, & infra cap. 8. *quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem; Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis*, & S. August. lib. de spiritu & litera, cap. 19. *Lex ergo data est*, inquit, *ut gratia quæreretur, gratia data est, ut lex impleretur. Neque enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentiæ carnis. Quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit.*

Deinde novas etiam quasdam leges Christus tulit, ut de Baptismo, de Eucharistia, de Sacramentis cœteris, vel exhibendis, vel suscipiendis: quia tametsi Christus non ideò ad nos venit, ut tanquam alter Moses novæ legis pondere nos premeret, sed ut jacentes sub onere legis auxilio gratiæ sublevaret; tamen ad vetera morum præcepta saluberrimas illas leges adjungendas putavit, quæ dum ad Sacramenta nos ducunt, atque ad gratiam per Sacramenta perducunt: non solum non premunt onere ponderum, verùm attollunt etiam vice pennarum, ut loquitur Augustinus lib. de perfect. just. Sed de prima objectione satis dictum est.

Objectiones cœteræ, quia communes sunt Swenckfeldianis & Libertinis, cum Lutheranis & Calvinistis, in ea disputatione commodiùs dissolventur, in qua de interprete Scripturarum, & judice controversiarum adjuvante Domino disseremus.

CAPUT IV.

Qui sint libri Sacri.

Scripturam Propheticam & Apostolicam, sacram divinamque esse, satis, ut arbitror, demonstratum est disputatione superiore. Sequitur, ut qui sint verè Prophetici & Apostolici libri deinceps explicemus. Est autem omnis hæc de numero sacrorum librorum disputatio divisa in partes tres. Primum enim de iis libris agendum erit, de quorum auctoritate nulla unquam fuit inter Catholicos homines disceptatio. Deinde de iis qui tametsi verè Prophetici, aut Apostolici sint, non tamen semper æquè certa & explorata eorum auctoritas fuit. Postremo de iis, qui quanquam à nonnullis clarissimis doctissimisque viris aliquando in numero divinorum voluminum haberentur, publico tamen totius Ecclesiæ judicio nunquam approbati sunt.

Primi ordinis librorum hæc sunt nomina; Pentateuchus Mosis, liber Josue, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ & Nehemiæ duo, Job, Psalterium CL. Psalmorum, Proverbia, Ecclesiastes, Cantica, Prophetæ majores quatuor, Prophetæ minores duodecim, Evangeliorum libri quatuor, Acta Apostolorum, Epistolæ Pauli numero XIII., omissa videlicet sola Epistola ad Hebræos, Epistolæ Caoonicæ duæ, Petri una, Joannis altera.

Secundus ordo hos libros continet; Hester, Baruch, Danielis partem, Tobiam, Judith, Sapientiam, Ecclesiasticum, Machabæorum primum & secundum, Marci, Lucæ, Joannis partes quasdam, Epistolam ad Hebræos, Epistolam Jacobi, posteriorem Petri, primæ Joannis particulam, secundam & tertiam Joannis, Epistolam Judæ, Apocalypsim.

Tertius ordo illa omnia comprehendit, quæ recensentur ab Innocentio epist. 3. ad Exuperium, Gelasio dist. 15. can. Sancta Romana, Athanasio in Synopsi, Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. ex quibus hæc pauca videntur exstare, oratio Manassæ III. & IV., liber Esdræ III., item & IV. Machabæorum, Psalmus CLI., Appendix libri Job, liber Hermetis qui inscribitur Pastor.

Ac primi quidem ordinis libros in Ecclesia Catholica divinam auctoritatem semper habuisse, testes sunt omnes summi Pontifices, omnia Coocilia, omnes Patres, qui quacunque de causa libros enumerare studuerunt. Vide ex Pontificibus Innocentium I. in epist. 3. ad Exuperium c. ult. Gelasium I. in decreto de libris sacris, quod exstat in 2. Tomo Conciliorum. Ex Conciliis Laodicenum can. 59. Carthaginense III. can. 47. Florentinum in institut. Armenorum juxta fidem summæ Conciliorum, Tridentinum sess. 4.

Ex Græcis Patribus, Origenem apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 18. Ipsum verò Eusebium lib. 3. hist. c. 25. Athanasium in Synopsi, Gregorium Nazianzenum in lib. de genuinis Scripturis carmine conscripto, Epiphanium in lib. de mensuris & ponderibus. Item eundem adversus hæresim Anomæorum, Cyrillum Hierosolymit. catechesi 4. Joannem Damascenum lib. 4. de fide, cap. 18.

Ex patribus Latinis, Hieronymum, cum in prologo Galeato, tum in epist. ad Paulinum de studio sanctarum Scripturarum, Ruffinum in explicatione symboli, Augustinum lib. 2. de doctrina Christiana capite 8. Isidorum lib. 6. Etymologiarum, c. 1. His adde tres alios Scriptores, qui solius Testamenti veteris libros recensent, Josephum lib. 1. adversus Appionem, Melitonem Sardensem apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 26., & Hilarium præfatione in Psalmos.

Porro cœteri Patres Justinus, Irenæus, Basilius, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, omnesque alii, tum Græci, tum Latini, quamvis divinorum librorum seriem non describant, passim tamen eorum testimoniis sic utuntur, ut eos omnes in sacris divi-

divinisque libris à se habitos non obscurè testentur.

CAPUT V.

De hæreticis, qui libros Testamenti veteris primi ordinis oppugnarunt.

Etsi verò in Ecclesia Catholica, Orthodoxorum omnium consensione, enumeratorum librorum semper viguit auctoritas; non defuere tamen hæretici, qui libris iisdem omnem prorsus auctoritatem detrahere niterentur. Quoniam autem illas eorum hæreses majorum nostrorum diligentia jamdudum exstinctas ac sepultas, rursum hoc nostro seculo Sixtus Senensis in extrema sua Bibliotheca stylo prosequutus est, quàm brevissimè potero ab antiquis istis non tam hostibus, quam umbris hostium me expediam. Igitur decem & octo hæreses adversus eos libros, quos in primo ordine recensuimus, diversis temporibus exstiterunt.

Prima eorum est, qui libros Testamenti veteris, quòd eos à malo Deo quodam dictatos existimarent, in universum respuebant. Ita sensere primum Simoniani, Basilidiani, Marcionitæ apud Irenæum lib. 1. cap. 20. 22. 29., deinde Manichæi apud Epiphan. hæres. 66. Bogomiles apud Eutymium Panopliæ par. 2. tit. 23. cap. 1. Albigenses apud Antonin. par. 4. tit. 11. c. 7. Nostro etiam sæculo quindecim Anabaptistarum prædicantes in Colloquio Franckental, vetus Testamentum haud aliter in disputationem Fidei admittendum censuerunt, quàm quatenus cum novo Testamento concordat.

Refellunt hanc hæresim Epiphanius in hæresi Manichæorum, Augustinus, cum in lib. adversus Faustum Manichæum, tum in aliis duobus contra adversarium legis & Prophetarum, & Petrus Cluniacensis in epist. contra Petrobrusianos.

Et sanè mirandum videtur, eos hæreticos qui Testamenti novi libros venerabantur, contemnere potuisse libros Testamenti veteris, cùm hi ab illis & plurima & luculentissima suæ auctoritatis habeant testimonia: *Necesse est*, inquit Dominus Luc. ult. *impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me*. Et Apostolus Rom. 1. *Paulus*, inquit, *Apostolus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis*, & rursum ad Galat. 4. *Scriptum est, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta: hæc enim sunt duo Testamenta*. Item alibi ad Hebr. 1. *Multifariam multisque modis, olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissimè loquutus est nobis in Filio, &c.*

Altera hæresis Ptolomæi cujusdam fuit: qui (ut Epiphanius refert hæres. 33.) legem Mosis tres in partes dividebat, atque unius quidem mundi Opificem auctorem faciebat, alterius Mosem, tertiæ Seniores Synagogæ. Nec verò mundi Opifex Ptolomæo Deus verus erat, sed medium quoddam numen inter Deum, & Diabolum. Itaque non modò legem universam, sed nec ullam ejus partem sacram divinamque esse censebat.

Refellit hanc hæresim Zacharias apud Lucam, c. 1., ubi testatur, Dominum Deum Israel loquutum esse per ora Sanctorum, qui à seculo sunt, idest, omnium Prophetarum ejus. Refellit eandem Apostolus Paulus, cùm omnem Scripturam divinitus inspiratam esse affirmat, 2. Timoth. 3.

Tertia est hæresis Theodori Mopsvestiæ Episcopi, qui Prophetas omnes, non quidem apertè rejicit, sed dum impudenter affirmat, nihil eos de Christo unquam prædixisse, (ut ex fragmentis commentariorum ejus quæ in V. Synodo collat. 4. recitantur, intelligi potest) cum ipsorum Prophetarum utilitatem & auctoritatem nimium extenuat, tum ipsum Cristum & Apostolos clarissimorum mendaciorum reos facit. Quid enim aliud, quàm mendacium erit, quod ipsa veritas de se ait, cùm perlecto testimonio Isaiæ subjunxit Luc. 4. *Hodiè impleta est hæc Scriptura in auribus vestris?* quid aliud quàm mendacium erit, quod Act. 10. Petrus ait: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent?*

Omitto cœtera Prophetarum testimonia, quæ passim in Testamento novo de Christo ab Evangelistis & Apostolis explicantur. Tot enim sunt, ut brevi enumerari non possint. Vide Matth. 1. 2. 4. 12. 21. 27. Marc. 12. 15. Luc. 11. Joan. 2. 12. 15. Actor. 2. 4. 13. Ephes. 4. Hebr. 1. 10. &c.

Quarta hæresis Psalmos Davidis ut humana, vel profana potius cantica, sinè ullo divino afflatu conscripta repudiat. Auctores hujus erroris Philastrius in catalogo hæres. cap. 127. Nicolaitas & Gnosticos facit. Paulum Samosatenum scriptum reliquit Eusebius lib. 7. hist. c. 25. Psalmos illos, qui in Christum canebantur, tanquam recèns excogitatos de Ecclesia sustulisse.

Sed fortasse Paulus iste non tam Psalmos Davidis, quàm Hymnos aliquos Ecclesiasticos ab Ecclesia sua removit. Neque enim credibile est, Davidis Psalmos post tot secula Samosateno recèns excogitatos videri potuisse. Sanè deliramentum hoc refellunt apertissimis verbis, cum ipse David, tum etiam Christus & Apostoli: *Hæc sunt novissima verba*, inquit auctor libri Regum, 2. Reg. 23. *quæ dixit David filius Isai: dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius Psaltes Israel: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam*; & Dominus Matth. 22. *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis?* quæ verba in 109. Psal. scripta leguntur. Et Apostoli omnes una voce, *Tu Domine*, inquiunt Act. 4., *qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes*, Ps. 2. Denique Apost. Paulus in epist. ad Hebr. c. 3. *Sicut dixit*, inquit, *Spiritus sanctus: hodie si vocem ejus audieritis*; quæ sunt verba Ps. 94.

Quinta hæresis Hebræorum est, qui in Thalmud ord. 4. tract. 3., nec librum Job in divinis voluminibus habent, nec ipsum Job unquam vixisse inter homines putant. Posteriores Rabbini, ut R. Salomon, R. Levi ben Gerson, & alii nonnulli, librum quidem recipere videntur, quippe quem commentariis illustrare conati sunt; sed ipsum Job non semel, nec leviter reprehendunt. Siquidem R. Salomon audacter affirmat, Sanctum Job impatientem calamitatis quæ illi acciderat, non verbis, sed corde peccasse. R. autem Levi ulterius progressus scribit: hunc beatum virum abnegatæ providentiæ divinæ, resurrectionisque mortuorum justissimas pœnas dedisse.

Martinus quoque Lutherus in convivialibus sermonibus, tit. de Patriarchis & Prophetis, affirmat, se non credere omnia ita esse gesta, ut in libr. Job narrantur. Et rursus tit. de lib. veteris & novi Testamenti ait: librum Job esse velut fabulæ argumentum ad proponendum patientiæ exemplum.

At profectò, nec historiam Job esse confictam, & ipsum Job verè Sanctum atque perfectum virum fuisse, locupletissimus testis adversus Hebræos Ezechiel esse potest: *Si fuerint*, inquit Deus per Ezechielem cap. 14. *tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel, & Job, ipsi in justitia sua liberabunt animas suas*: ut interim omittamus, quæ de S. Job Tobias cap. 2.

& Ja-

& Jacobus cap. 5. scribunt; necnon quæ ex hoc libro c. 5. Apostolus, ut ex reliqua divina Scriptura, in medium adducit 1. Corint. 3. horum enim testimonia Talmutistæ non recipiunt.

Sexta hæresis eorum est hæreticorum, qui teste Philastrio in Catal. hæreseon, cap. 132., & Jacobo Christopolitano, præfatione commentariorum in Cantica, librum Salomonis repudiant, qui inscribitur Ecclesiastes, quòd eum librum Salomon in extrema senectute composuisse videatur, cùm depravatus amore mulierum, summum bonum in corporis voluptatibus constituebat, atque ad Epicuri, sive Aristippi philosophiam aditum parabat.

Martinus Lutherus in convivialibus sermonibus tit. de lib. veteris & novi Testamenti, dicit, auctorem libri, qui Ecclesiastes inscribitur, sibi videri ocreis & calcaribus destitutum, equitare tantùm in soccis, quemadmodum ipse soleret, cùm adhuc esset in cœnobio.

Sed tantum abest, ut Salomonis Ecclesiastes de voluptate concionetur, ut omnes potius ad humanarum rerum despicientiam Deique metum, quasi magister morum severus & vehemens, oratione gravissima adhortetur. Quale est illud exordium? *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes: Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, Eccles. 1. Qualis illa peroratio? *Finem loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo*, Eccles. 12. Nec verò media dissentiunt: *Risum*, inquit cap. 2. *reputavi errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis?* Et cap. 3. *Dixi in corde meo, justum & impium judicabit Deus*. Et Cap. 4. *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias: multò enim melior est obedientia, quàm stultorum victima*. Et cap. 5. *Ne temerè quid loquaris, nec cor tuum sit velox ad proferendum sermonem*. Et cap. 7. *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum convivii*. Et cap. 8. *Quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala*. Et cap. 9. *Melior est sapientia, quàm arma bellica, & qui in uno peccaverit, multa bona perdet*. Et cap. 10. *Væ tibi terra, cujus Rex puer est, & cujus Principes manè comedunt. Beata terra, cujus Rex nobilis est, & cujus Principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam*. Denique cap. 11. *Scito, quòd pro his omnibus adducet te Deus in judicium. Aufer iram à corde tuo, & amove malitiam à carne tua: adolescentia enim & voluptas vana sunt*. Num ista sapiunt Aristippum? Anne unquam ex Epicuri officina tam severa præcepta prodierunt?

Quòd si Ecclesiastes interdum edendi & bibendi delectationem non esse aspernandam præcipit, non eò facit, quòd omnia voluptate metiatur, sed ut avaros & sordidos quosdam perstringat, qui malunt necessariis ac licitis vitæ humanæ commodis & delectationibus seipsos fraudare, quàm de cumulo pecuniarum vel minimum detrahere.

Nec pauca etiam sunt, quæ in hoc libro non ex sententia Salomonis, sed ex vulgi, atque insipientium, & voluptariorum hominum opinione dicuntur: quod eleganter & copiosè demonstrat S. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 4.

Sed nec illud verè ab hæreticis affirmatur, librum hunc eo tempore esse conscriptum, quo Salomon amore mulierum corruptus erat; id quod quatuor rationibus demonstrari potest. Primum enim in 3. lib. Reg. cap. 4. & 11. & in eo libro qui Ecclesiasticus inscribitur, cap. 47. cùm ordine recenseantur acta Salomonis, priùs de libris ejus, quàm de amoribus narratur.

Deinde in hoc ipso libro, de quo agimus, constanter affirmat Ecclesiastes, sapientiam suam, quam videlicet divino munere quondam acceperat, ad eam usque ætatem secum permansisse: *Sapientia quoque*, inquit cap. 2., *perseveravit mecum*: non est autem verisimile, cœlestis sapientiæ lumen cum ea cordis depravatione simul habitare potuisse, de qua loquitur Scriptura, cùm ait 3. Reg. 11. *Et averterunt mulieres cor ejus; cumque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos*.

Deinde in secundo capite hujus libri enumerat Salomon omnes delicias suas, palatia, piscinas, pomaria, servos, ancillas, cantica, modulationes, aurea vasa atque argentea, & alia id genus permulta; tot verò concubinarum atque uxorum, præ quibus omnes alias delicias facilè contemnebat, quæque solæ cor ejus emollire atque corrumpere potuerunt, ne meminit quidem. Amare igitur nondum cœperat, quo tempore librum hunc conficiebat.

Postremò, quis credat ab animo illo tam molli, atque effœminato, qualis erat Salomonis, cùm is septingentarum conjugum, & trecentarum pellicum amoribus inserviret, tam graves sententias, quales paulò ante recitavimus, proficisci potuisse?

Non ignoro, sententiam veterum Judæorum esse, teste S. Hieronymo in c. 1. Ecclesiastæ, librum hunc esse compositum à Salomone post peractam peccatorum pœnitentiam, quam etiam sententiam idem Hieronymus approbare videtur in Commentario Ezechielis, cap. 43., sed probabiliorem semper existimavi S. Augustini sententiam, qui in Psal. 126. & alibi sæpe, Salomonem reprobatum à Deo fuisse scribit, quòd Scriptura divina senectutem ejus gravissimè reprehendat, nec de pœnitentia aliquid usquam addat. Si quis tamen priorem sententiam sequi malit, nihil impedio, cùm utraque sententia ad id, quod modò agimus, deserviat. Atque hactenus de Ecclesiaste.

Septima hæresis non dissimilis est superiori, ut enim Philastrius c. 133. & Jacobus Christopolitanus loco notato scriptum reliquerunt; non defuerunt ex antiquis hæreticis, qui existimarunt, Canticum Canticorum, non spiritu Dei veri, sed Cupidinis afflatu scriptum esse, nihilque aliud eo Cantico comprehendi, quàm sermones amatorios Salomonis Regis, & uxoris ejus filiæ Pharaonis. Quocirca profanum esse Canticum, eaque de causa nullum in toto libro Dei nomen inveniri, quod idem Castalioni tribuit Beza, præfatione in Josue.

At si sponsa illa quæ his carminibus tantopere celebratur, filia Pharaonis, idest, potentissimi Regis esset, quàm multa ineptissimè à sapientissimo homine dicerentur? An illud Cant. 1. in filiam Regis convenire potest: *Filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodivi?* Num etiam illud ibidem: *Abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos?* Quid illud ex c. 5. *Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem, percusserunt me, & vulneraverunt me?* Quid item illud ex cap. 8. *Quis mihi det, te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, & deosculer te?* Quis credat filiam Regis Aegypti vel mulierem rusticanam, vel sororem Salomonis esse, vel à custodibus murorum vulnerari potuisse?

At eadem, quæ alicubi ut rusticana describitur, alibi filia Principis appellatur: *Quàm pulchri*, inquit cap. 7. *sunt gressus tui in calceamentis filia Principis*. Et rursum, quæ cap. 5. vulnerata dicitur à murorum custodibus, eadem cap. 6. terribilis introducitur, ut castrorum acies ordinata. Nimirum hæc est prudentia Spiritus sancti, ut explicaret Deus benevolentiam suam in genus humanum, & quàm ardenti charitate per mysterium Incarnationis Ecclesiam, quasi sponsam aliquam, sibi Christus copu-

copulaverit, multò antè cani voluit carmen nuptiale.

Ut autem nulla daretur occasio suspicandi, vel filiam Pharaonis, vel aliam certam fœminam isto carmine laudari, ea de sponsa sua scribi voluit, quæ nulli uni mulieri aptari possent.

Qua etiam ratione factum esse credimus, ut cùm sponsæ forma commendatur, & quasi coloribus suis depingitur, ea dicantur, quæ aptissimè quidem in Ecclesiam conveniunt, fœminam verò aliquam dedecorare potius quàm ornare possint. Quæ namque esset species ejus mulieris, cujus caput esset vastum ut Carmelus, nasus ut turris, oculi ut piscinæ, dentes ut greges ovium detonsarum, ipsa verò tota nigra ut tabernacula Cedar?

Neque verò illud alienum est, quod ex decem nominibus Dei, quæ passim occurrunt in divinis libris Testamenti veteris, quæque breviter explicantur in epist. S. Hieronymi ad Marcellam, quæ est n. 136. nullum in hoc spirituali epithalamio locum habet. Siquidem in reliquis libris Testamenti veteris, Deus, quòd ageret cum synagoga, id est, cum ancilla, identidem se Deum, Dominum, fortem, omnipotentem nominabat; in Canticis verò amoris, ubi Dei Filius cum Ecclesia, id est, sponsus cum sponsa colloquitur, meritò ea nomina prætermittit, quæ ad incutiendum terrorem accommodata erant: & solùm se sponsum, patrem, amicum, amantem, atque amatum appellat; quæ nomina ad amorem fovendum, vel excitandum pertinent.

Octava hæresis Porphyrii est, de quo ita scribit S. Hieronymus, præfatione Commentariorum in Danielem: *Contra Prophetam Danielem duodecimum librum scribit Porphyrius, nolens eum ab ipso, cujus inscriptus est nomine, esse compositum, sed à quodam, qui temporibus Antiochi, qui appellatus est Epiphanes, fuerit in Judæa: & non tam Danielem ventura dixisse, quàm illum narrasse præterita. Denique quidquid usque ad Antiochum dixerit, veram historiam continere: si quid autem ultra opinatus sit, quia futura nescierit, esse mentitum.*

Ac, ut omittamus de libro Danielis divinum Christi testimonium ex cap. 24. S. Matthæi, quod à Porphyrio non recipitur, scribit Joseph. lib. 11. antiq. cap. 8., Alexandro Magno venienti Hierosolymam, oblatum à sacerdotibus fuisse volumen Danielis, atque eum locum c. 8. demonstratum, ubi arietem ab hirco, id est, Regem Persarum à Rege Græcorum devictum ac profligatum iri, Daniel idem & prædicabat, & explanabat. Cùm autem Alexander Antiochum annis amplius centum & quinquaginta præcesserit, qua ratione fieri potest, ut is liber Antiochi tempore scriptus fuerit, qui tantò ante Alexandro demonstratus fuit? Quæ verò post Antiochi ætatem in Daniele sequuntur vaticinia, ea non mendacia, ut vult Porphyrius, sed oracula esse verissima is demum intelliget, qui eos libros diligenter evolvet, quos S. Hieronymus præfatione Commentarii in Danielem legendos monet.

CAPUT VI.

De hæreticis, qui libros Testamenti novi supra numeratos oppugnarunt.

NOna hæresis Evangeliorum libros in universum ferè repudiat. Auctores hujus erroris bifariam dividuntur. Nonnulli enim in ea hæresi sunt, ut neque ab Apostolis, neque ab aliis discipulis Domini scripta esse Evangelia arbitrentur, sed à quibusdam impostoribus, qui multa falsa veris admiscuerint, & tamen hæc sua commenta pro scri-
A ptis Apostolicis venditaverint. Ita sensisse atque scripsisse Faustum Manichæum, auctor est S. Augustinus lib. 32. contra Faustum, cap. 2. & lib. 33. cap. 3. Nonnulli verò Evangelia quidem ab Apostolis scripta esse non negant, sed ea tamen plurimis in locis, vel ipsa secum, vel cum veritate pugnare contendunt: propterea quod Apostoli partim, ut homines interdum erraverint, partim studiosè magistri sui gloriam confictis narrationibus ornare non dubitaverint.

Atque hæc sententia permultos habuit patronos. Primùm Ethnicos, teste Augustino 2. Retract. c. 16. deinde Julianum apostatam, teste Cyrillo lib. 10. in Julianum; tum Mahumetem Pseudoprophetam,
B teste Joanne Damasceno, libro de centum hæresibus; denique etiam nostris temporibus Othonem Brunfelsium, teste Joanne Cochlæo libro de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 3. & 4.

Ac priorem quidem hæresim, quæ est Manichæorum, S. Augustinus, lib. 32. contra Faustum, c. 16. & 21. & lib. 33. c. 7. duplici ratione confutat: Primùm, quòd Manichæi, cùm ex Evangeliis errores suos confirmare nitantur, & tamen eadem Evangelia ab impostoribus quibusdam scripta esse contendant; ita sanè agere videantur, ac si quis testem suum priùs dicat falsitate esse corruptum, & tunc demum eum producat ad testimonium.

Deinde, quoniam si ex tam clara tot sæculorum
C sibi invicem succedentium contestatione continua, non satis probatur, Apostolorum esse eas literas, quas Apostolorum dicit, & tenet Ecclesia ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gentes longè lateque diffusa; omnium literarum atque librorum fides pereat necesse sit. Siquidem Hippocratis libros, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque hujusmodi auctorum, unde constat esse ipsorum? Unde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur; nisi quia sic eos ab ipso eorum tempore usque ad hoc tempus successionis series commendavit, ut planè sit hac de re dubitare dementis?

Alteram deinde hæresim hisce argumentis idem
D Augustinus lib. 1. de consen. Evangel. cap. 7. & 8. non minus breviter, quàm acutè refellit: Primùm, si de Pythagora atque Socrate, qui nihil ipsi suum scripserunt, discipulis eorum scribentibus credimus; quæ causa est, cur Apostolis de magistro suo scribentibus non sit fides habenda? An illi fortassis, quoniam sapientes erant, discipulos facere veraces potuerunt; non potuit veraces facere discipulos Christus, qui, ipsis etiam consentientibus, sapientia omnibus præstitit?

Deinde cùm illi ipsi, qui falsa scripsisse Apostolos clamant, Christum sapientissimum hominem fuisse censeant, neque id aliunde, quàm ex Apostolorum literis discere potuerint; an non satis perspi-
E cuè convincuntur, Apostolorum libris modò credere, modò non credere, non rationis judicio, sed arbitrio voluntatis? Præterea si magistri gloriam discipuli nimis cupidè scriptis suis amplificare studuissent, debebant certè crucis ignominiam aut silentio tegere, aut attingere quàm brevissimè: in reditu verò ab inferis, atque ascensione in cœlum explicanda orationem longissimam ponere. Quo igitur consilio Evangelistæ omnes resurrectionem atque ascensionem vix commemorant; in exponendis vinculis, flagellis, cruce, contumeliis, dedecore, cruciatibus, quàm diutissimè immorantur? Nimirum non magistri laudes falsa narratione prosequi, sed Christi sermones, resque ab eo gestas simpliciter ac verè literis commendare propositum habuerunt.

Decima

Decima hæresis tres Evangelistas recipit, Matthæum, Marcum, Lucam, Joannem ut illis contrarium repudiat. Hanc hæresim sinè nomine auctoris Philastrius refert c. 60. sed Alogianorum, sive Alogorum dici posse, censet Epiphanius hæres. 51. quem sequitur S. Augustinus hæres. 30.

Undecima hæresis solum Matthæum ex Evangelistis probat: auctorem hujus hæresis Ebionem fuisse, scribit Irenæus lib. 1. cap. 26. Vide etiam de hac re Epiphanium hæres. 30., & Eusebium lib. 3. hist. Ecclesi. cap. 21.

Duodecima hæresis, quæ est Cherinthi, eodem teste Irenæo, l. 3. c. 11. solius Marci Evangelio utitur.

Decimatertia hæresis Marcionis est, ut Irenæus ibidem, & Tertullianus libro de præscrip. adversus hæreticos scriptum reliquerunt, solum Lucam in pretio habet; quanquam nec integrum, sed mutilum & corruptum, ut ex Tertulliano lib. 4. contra Marcionem, & Epiphanio hæres. 42. planum est.

Decimaquarta hæresis Evangelistam nullum agnoscit, præter unum Joannem; cujus hæresis auctorem Valentinum ibidem Irenæus facit. Atque hanc hæresim vigere ac florere vehementer optasse videtur Martinus Lutherus, tametsi, quoniam rem esse hoc tempore nimis difficilem intellexit, non nimium operæ ac laboris in eo ponendum esse putavit. Certè præfatione in novum Testamentum, ut etiam Joannes Cochlæus animadvertit in libro de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 3. & in Septicipite cap. 5. abolendam esse dicit illam falsam opinionem, quòd sint tantùm quatuor Evangelia. Item Joannis Evangelium esse unicum, pulchrum, verum, ac principale Evangelium, aliisque tribus longè ac latè præferendum, adeò ut etiam Pauli ac Petri Epistolæ longè præcedant tria illa Evangelia Matthæi, Marci, ac Lucæ.

Has quinque postremas hæreses veteres Patres ut refutarent, multis rationibus demonstrare conati sunt, non modò quatuor tantùm esse libros Evangeliorum, verùm etiam nec plures, nec pauciores confici debuisse. Vide Irenæum lib. 3. c. 11. Tertull. lib. 4. in Marcionem; Ambrosium præfatione Commentariorum in Lucam, & lib. 10. cap. 101. Eucherium lib. 1. in Gen. c. 14. Hieronymum præfat. Commentariorum in Matth. August. lib. 1. de consensu Evangel. c. 6. Greg. hom. 4. in Ezech. Et sanè, ut rationes alias interim omittamus, quid significare credenda sunt quatuor illa animantia, quæ Ezechieli & Joanni divinitus ostensa sunt, Homo, Leo, Vitulus, Aquila; nisi quatuor Evangelistas, Matthæum, Marcum, Lucam & Joannem? Id enim non solùm literis & vocibus populi ubique testantur, sed ipsi etiam parietes signis & imaginibus clamant.

Quintadecima hæresis librum Actorum Apostolorum è numero divinorum voluminum detrahit. Auctores hujus hæresis multos habemus, Cherinthum apud Philastrium cap. 36. Cerdonem apud Tertull. de præscript., Tatianum apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 29., Manichæum apud Augustinum lib. de utilitate credendi cap. 3.

Sextadecima hæresis Ebionitarum est, qui scripta omnia Pauli Apostoli rejiciunt, & ipsum Paulum Græcum atque apostatam vocant: testes sunt Irenæus lib. 1. cap. 26., & Epiphanius hæres. 30. Eundem errorem Helchesceitis postmodum placuisse, scribit Eusebius in 6. libro hist. Ecclesi. cap. 27.

Decimaseptima hæresis, quæ est Marcionis, testibus Epiphanio, hæres. 42., ac Hieronymo præfat. Comment. ep. ad Titum, Epistolas ad Timotheum & Titum integras respuit: è cæteris, quod sibi videtur, spongia sua delet. Refellit has tres hæreses accuratè Petrus Cluniacensis Abbas in epistola priore adversus Henricianos & Petrobrusianos: nec est operæ pretium in re tam perspicua tempus terere.

Postrema, eorum hæresis est, qui in ipsis B. Pauli epistolis, aliisque sacris ac divinis libris, non omnia scripta esse volunt dictitante Spiritu sancto, sed aliqua interdum sola prudentia & ratione humana duce. Quocirca totam Epistolam ad Philemonem, ut more humano scriptam contempserunt. Laborabant olim hoc errore, tum Anomœi apud Epiphanium hæres. 76., tum etiam alii quidam apud Hieronymum in cap. 5. Micheæ, & præfat. Comment. epist. ad Philemonem, & apud Augustinum lib. 2. contra adversarium legis & Prophetarum cap. 2.

Nostro sæculo Erasmus eandem hæresim renovavit: siquidem in annotationibus suis ad 2. & 27. cap. Matth. non obscurè scripsit, non esse metuendum, ne totius Scripturæ corruat auctoritas, si levis aliquis error in ea deprehendatur, præsertim cùm Evangelistas interdum memoria lapsos Augustinus concedat, lib. 3. de consensu Evangel. cap. 7. & negari nullo modo posse videatur.

Refellunt hanc hæresim Epiphanius, Hieronymus, & Augustinus locis paulò antè notatis. Quia verò S. Augustini testimonio Erasmus abutitur, operæpretium erit, ut hujus unius doctoris verba in medium adferamus. Sic igitur loquitur S. Augustinus lib. 2. de consensu Evangelistarum, c. 12. *Omnem autem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solùm eam, quæ mentiendo promitur, sed etiam eam, quæ obliviscendo.* Non igitur, ut vult Erasmus, errorem ex memoriæ lapsu Evangelistæ tribuit Augustinus.

Rursum in epist. 8. ad S. Hieronymum, inquit, *Admisso enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non ut cuique videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur.* Quæ ratio Augustini firmissima est, si enim erratum aliquod in Scripturis, sive imperitia, sive oblivione, sive alia quacunque humana imbecillitate ab auctore committi potuit, quicunque locus proferatur, de eo quæstio esse poterit, an in eo scribendo auctor non dormitaverit.

Quid igitur, inquies, sibi voluit Augustinus, cùm in tertio libro de consensu Evangelistarum cap. 7. quòd apud Matthæum legatur Hieremias pro Zacharia, nominis errorem tribuit lapsui memoriæ? Respondeo, non legisse me apud Augustinum errorem, vel lapsum, ut Erasmus dicit, sed à Spiritu sancto mirabiliter gubernatam mentem Evangelistæ, sinè errore & sinè lapsu. Id unum Augustinus dicit, scribenti Evangelistæ divina providentia unius Prophetæ nomen pro alio occurrisse: in quo si lapsus, aut error fuit, certè Spiritus sancti fuit. Spiritum sanctum verò labi, aut errare posse, nemo sanæ mentis unquam dixit. Sed verba ipsa S. Augustini audiamus.

Quid, inquit, *intelligendum est, nisi hoc actum esse secretiore consilio providentia Dei, qua mentes Evangelistarum sunt gubernata? Potuit enim fieri, ut animo Matthæi Evangelium conscribentis pro Zacharia Hieremias occurreret, ut fieri solet, quod tamen sinè ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente hoc legere potuerunt, nisi cogitaret recordationi sua, qua sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Propheta, nisi quia ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa causa utilissima debet facillimè cogitari, etiam sic esse insinuatum, ita omnes sanctos Prophetas uno spiritu locutos mirabili inter se consensione constare, ut hoc multò amplius sit, quàm si omnia Propheta-*

phetarum uno unius hominis ore dicerentur; & ideò indubitanter accipi debere quacunque per eos Spiritus sanctus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam tam sint Zacharia quàm Hieremia; & qua dicta sunt per Zachariam tam sint Hieremia quàm Zacharia; quid opus erat ut emendaret Matthaus, cùm aliud pro alio sibi nomen occurrens à se scriptum relegisset, ac non potiùs sequens auctoritatem Spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille utique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei Dominus, ad informandos nos tantam verborum suorum inter Prophetas esse concordiam, ut non absurdè, imò congruentissimè etiam Hieremia deputaremus, quod per Zachariam dictum reperimus?

Argumenta quæ Melchior Canus lib. 2. de locis Theolog. cap. 16. 17. 18. pro hac hæresi adducit, & diluit, prætermittenda mihi esse putavi, tum quod ea apud nullum hæreticorum legerim, tum etiam quòd ab ipso Cano facilè peti possint.

CAPUT VII.

De libro Esther.

HActenus de primo ordine sacrorum librorum disputatum est: nunc de libris singulis secundi ordinis, de quibus major difficultas est, seorsim disseremus. Ac primus se offert liber Esther, quem librum tres gravissimi Scriptores extra Canonem posuerunt, Melito Asianus apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 26., Athanasius in Synopsi, & Gregorius Nazianzenus in eo carmine quod scripsit de genuinis Scripturis. Non defuerunt etiam qui librum quidem Esther inter sacros libros numerandum censuerint; septem verò postrema capita, quòd in Hebraicis textibus non habeantur, ejus libri vera membra esse negaverint, & tanquam adulterina, atque aliena à reliquo corpore resecanda putaverint. In qua sententia fuisse B. Hieronymum, ex ejus præfatione colligitur. Sequuti S. Hieronymum sunt, non modò ante Concilium Tridentinum Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Hugo & Thomas de Vio Cardinales in Commentariis hujus libri; verùm etiam post Concilium Sixtus Senensis in lib. 1. & 8. Bibliothecæ sanctæ.

At librum hunc sacrum & divinum esse, satis certè probant omnia illa Pontificum & Conciliorum decreta; necnon tam multa Patrum Hebræorum, Græcorum & Latinorum testimonia, quæ supra in quarto hujus libri capite annotavimus. Nam si Melitonem, Athanasium, & Gregorium detrahas, reliqui omnes de libri hujus divina auctoritate consentiunt. Quod verò attinet ad ea capita, quæ in Hebraicis codicibus non habentur, ea quoque ad sacrum Canonem pertinere his rationibus confirmamus.

Primùm enim negari non potest, quin vetera Concilia, Laodicænum cap. 59., & Carthaginense III. can. 47., veteresque Patres Græci, Origenes in primum Psalmum, Eusebius lib. 3. hist. cap. 25., Cyrillus catech. 4., & Damascenus lib. 4. cap. 18. necnon Patres Latini, Hilarius in primum Psalmum, Innocentius epist. 3., Ruffinus in Symbolo, & Augustinus lib. 2. doctr. Christ. cap. 8. cùm inter sacros libros volumen Esther numerant, de eo volumine esse locutos, quo tum ipsi, tum Ecclesia universa eo tempore utebatur. Utebatur autem eo tempore universa Ecclesia libris sacris juxta eam editionem, quam S. Hieronymus præfatione in librum Esther, & sæpè alibi, vulgatam appellare solet, quæ, ut ipse ait, Græcorum lingua & literis continetur; in qua editione septem illa capita libri Esther, de qui-
A bus nunc agimus, non defuisse, testes sunt in primis ipsi Græci textus, qui nomine septuaginta duorum Interpretum circumferuntur; testis quoque est S. Athanasius in Synopsi, ubi summam, & primas sententias singulorum librorum adscribit; testis denique est S. Hieronymus, qui in sua translatione aliquot locis admonet, septem ista capita in Hebræis textibus non haberi, sed ex vulgata editione à se esse deprompta. Quare si Concilia & Patres librum Esther, qualem ipsi legere consueverant in sacrum Canonem retulerunt; certè librum integrum, atque his septem adjunctis capitibus retulerunt.

Quid, quòd Patres non modò librum ipsum inter sacros numerant, sed etiam ex postremis septem ca-
B pitibus non rarò testimonia petunt? Vide Chrysost. hom. 3. ad populum Antiochenum, & Augustinum epistol. 199. ad Ediciam. Quid, quòd Origenes in Epistola ad Julium Africanum, hanc ipsam partem libri Esther, quæ in Hebræorum voluminibus non habetur, sacram & canonicam esse demonstrat? *In libro*, inquit, *Esther, neque Mardochai, neque Esther preces, qua legentes possunt adificare, habentur apud Hebraos; sed neque epistola, neque qua ab Aman scripta est de eversione gentis Judaorum, neque Mardochai ex nomine Regis Artaxerxis gentem à morte liberans. Apud septuaginta autem & Theodotionem ea sunt.* Et infrà: *Vide ergo, ne imprudentes, & inscientes abrogemus exemplaria, qua habentur passim in Ecclesiis,*
C *& legem statuamus fraternitati, ut deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur, libros: assententur autem Hebrais, & persuadeant ut nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non providentia in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis adificationem? non curam gessit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus est mortuus?*

Accedit postremo decretum Tridcnt. Conc. sess. 4. quo libri omnes in ipso decreto paulò antè numerati cum omnibus suis partibus approbantur, prout in Ecclesia legi consueverunt, & in Latina vulgata editione habentur: cujus Concilii auctoritas, quamvis apud hæreticos nulla sit, apud Sixtum tamen cæterosque Catholicos maxima atque antiquissima est.

D Sed Concilium, inquit Sixtus lib. 1., de veris librorum partibus loquitur, non de additamentis, qualia sunt postrema capita libri Esther. Atqui si ista Sixti responsio vera esset, multæ aliæ partes sacrorum librorum, Danielis, Marci, Lucæ, Joannis apud Catholicos in discrimen vocarentur. Quid enim haberet Sixtus quod diceret, si ei ad eas partes divinorum voluminum conservandas, Concilii decretum quasi murum quendam objicienti, responderetur ab adversariis, Concilium de veris partibus esse loquutum, ea verò additamenta esse, non partes?

Deinde quis ambigere poterat, certis libris à Concilio approbatis, omnes etiam veras partes eorum librorum esse approbatas? Quorsum igitur addit
E Concilium illa verba (cum omnibus suis partibus) nisi ut omnes intelligant, eas etiam partes, de quibus aliquando controversia fuerat, ad sacrorum librorum Canonem pertinere?

Denique Tridentinum Concilium sententiam suam sequentibus verbis ita luculenter explicuit, ut nullus omnino tergiversationi locus sit relictus. Cùm enim dixisset: *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus*, adjunxit continuò; *prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt*. Quis autem nescit, feria quarta post Dominicam secundam Quadragesimæ, publicè in Ecclesia inter ipsa sacrorum solemnia lectionem decantari ex 13. cap. Esther? Et rursum ex eodem capite lectionem pronunciari in ea Missa, quæ legi solet adversus Paganos? Ac demum orationem Esther recitari ex

cap.

cap. 14. ejusdem libri, in Dominica 22. post Pentecosten, Evangelio ac Symbolo decantato? Sed operæpretium erit jam adversariorum argumenta diluere.

Ajunt primò, cùm liber Esther Hebraico sermone scriptus sit, septem ista capita quæ apud Hebræos non habentur, sinè dubio censeri debere supposititia. Respondemus cum Origene loco notato, probabile esse aliquando ista etiam capita in textu Hebraico fuisse, deinde casu aliquo excidisse. Certè Josephus libro 11. antiq. cap. 6. dum historiam Esther narrat, duas epistolas Assueri & orationem Mardochæi non prætermittit: cùm tamen nihil horum nunc in Hebræorum codicibus habeatur: neque credibile est à Josepho hæc esse conficta, cùm ipse idem lib. 10. cap. 12. de se ista loquatur: *In ipso*, inquit, *historiæ meæ principio propter eos qui quæstionem faciunt, aut in aliquo culpare nituntur, astruxi dicens, translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum: & hos volentibus aperire, neque adjicere me aliquid seorsum, neque subtrahere me promittens.*

Potest etiam responderi, primum libri hujus auctorem qui Hebraicè historiam Esther scribendam suscepit, summam tantùm historiæ conscripsisse: deinde alio tempore scriptam fuisse historiam eandem ab aliquo alio copiosiùs, & translatam in linguam Græcam à Lysimacho, regnante in Ægypto Ptolemæo Epiphane & Cleopatra, ut indicatur in hoc ipso libro cap. 11. Porrò prioris auctoris librum ipsum Hebraicum, posterioris autem non ipsum librum, sed solum translationem ad nos pervenisse.

Secundo objiciunt; non cohærere postrema ista capita cum superioribus: nam cap. 2. narrantur insidiæ duorum Eunuchorum, & detectio earundem industria Mardochæi. Deinde rursum eædem narrantur cap. 11. & 12., sed priori loco dicuntur insidiæ factæ fuisse anno septimo Assueri; & cap. 6. additur, nihil omnino mercedis accepisse Mardochæum, qui eas patefecerat: in loco autem posteriore, dicuntur factæ anno secundo Assueri, & additur, datis pro delatione muneribus.

Respondeo septem illa capita libri Esther, quæ sunt postrema in editione Latina vulgata, non esse revera postrema, sed quædam eorum pertinere ad initium libri, ut cap. 11. & 12., quædam ad medium, ut cap. 13. 14. 15. 16., quædam ad finem, ut cap. 10. quod perspicuum est, tum ex Græcis codicibus ubi omnia suo ordine collocata sunt; tum ex annotatione S. Hieronymi inserta cap. 10. 11. & sequentibus hujus libri in Bibliis Latinis. Patitur autem Ecclesia ea capita simul ad finem libri permanere, ubi ea S. Hieronymus collocavit, ut intelligamus, quid hujus libri sit, & quid etiam non sit in codicibus Hebræorum.

Narratio igitur insidiarum quæ habetur cap. 12. in Latinis Bibliis, ad initium libri pertinet, atque ibi narrantur insidiæ per anticipationem, quæ rursum narrantur postea suo loco c. 2. Factæ sunt autem anno septimo ut habetur c. 2., non autem anno secundo ut videtur colligi ex c. 11., siquidem illa verba c. 11. *anno secundo regnante Artaxerxe, &c.* non debent extendi usque ad narrationem insidiarum, sed solum ad ea quæ dicuntur in ipso c. 11., id est ad somnium quod Mardochæus vidit, antequam Esther Assuero conjungeretur.

Quod verò objiciebatur de mercede delationis, non habet difficultatem. Nam etsi non habuerat Mardochæus mercedem pro delatione quando Rex jussit relegi sibi annales, ut dicitur cap. 6., tamen habuit postea amplissimam mercedem, quæ describitur in eodem 6. capite, & ea significatur cap. 12. per illa verba, *Datis pro delatione muneribus.*

Dices fortasse: si ista narrantur per anticipationem, cur in Græcis textibus sequitur: *Et factum est post hæc in diebus Artaxerxis, &c.*? narratur enim convivium Regis Assueri factum anno tertio regni ejus, & indicat Scriptura id factum esse post detectionem insidiarum, quas supra diximus anno septimo factas esse. Respondemus, illud *post hæc* non referri ad ea, quæ narrata sunt per anticipationem, sed ad somnium Mardochæi quod suo loco narratum fuerat.

Objiciunt Tertio: pugnare ista capita postrema cum aliis partibus hujus libri, totumque librum suspectum reddere. Siquidem in epistola Assueri quæ habetur c. 16. dicitur Aman gente atque animo Macedo fuisse, Persarumque imperium ad Macedones transferre voluisse: ex quibus verbis colligitur, historiam Esther incidisse in ultima tempora Regum Persarum. Nec enim timere potuit Assuerus, ne regnum Persarum ad Macedones transferretur, nisi esset jam illud regnum alicujus nominis. Fuit autem regnum Macedonum obscurissimum usque ad tempora Philippi patris Alexandri Magni, ut Justinus testatur ad finem lib. 6., nec initio regni Philippi, sed anno vicesimo primum cœperunt vires ejus regni suspectæ esse Persis, ut Diodorus refert lib. 16. Incidit autem annus Philippi vicesimus in annum vicesimumtertium Regis Artaxerxis Ochi, ut ex Chronico Eusebii cognosci potest. Atqui nullo modo fieri potest, ut post annum vicesimumtertium Ochi contigerit historia Esther: quæro enim, quis fuit Rex ille Persarum qui habuit Esther uxorem? Ochusne? At hæc historia non post annum XXIII. sed anno XII. Regni Assueri completa est, ut habetur in libro Esther cap. 3. Num Arses Ochi successor? At ille solis quatuor annis regnavit; qua ratione nec Darius Arsis successor & prostremus Persarum Rex maritus Esther esse potuit; quippe qui sex tantùm annis regno potitus est.

Adde, quòd si ad finem regni Persarum pertineret historia Esther, supervixisset Mardochæus ferè ad trecentos annos. Fuit enim Mardochæus translatus cum Jechonia ex Hierusalem in Babylonem à Nabuchodonosor Rege Caldæorum, Esther 2. & 11., & certè habuit tunc aliquot annos: deinde mansit in captivitate annis LXX. Supervixisset postea ab initio regni Cyri usque ad finem Ochi, qui sunt anni ducenti & viginti. Conjunge annos LXX. cum annis CCXX., & adde adhuc aliquot alios quos egit ante captivitatem, & invenies ferè CCC. annos. Et augetur difficultas etiam propter Esther; nam cùm ipsa fuerit neptis Mardochæi juxta Hieronymi versionem, aut patruelis juxta Hebraicos & Græcos codices, vel fuit æqualis Mardochæo, vel non multò junior; & quando etiam fuisset centum annis posterior, habuisset saltem vitæ annos ducentos cum ad nuptias Assueri pervenit. Quis autem credat anum ducentorum annorum esse illam formosissimam virginem, quam Rex Persarum præ omnibus mulieribus adamavit?

Respondemus: multas esse de tempore quo vixit Esther Scriptorum sententias; & quamquam non sunt omnes æquè probabiles, tamen nulla est tam improbabilis, ut si eam sequamur, propositam objectionem diluere non possimus.

Aliqui igitur historiam Esther ante solutionem captivitatis Babylonicæ constituunt, voluntque Assuerum Darii Medi patrem, cujus fit mentio Daniel. 9. eum esse, qui Esther duxit uxorem. Quæ opinio placuisse videtur Melchiori Cano. lib. 11. de locis cap. 6., & Gerardo Mercatori in Chronologia; qui auctores ad illam objectionem de Aman, qui transferre voluit imperium Persarum ad Macedones,

nes responderent: non ideo hoc voluisse Aman, quòd jam tum regnum Macedonum ita floreret, ut cum Persis de imperio orbis terræ contenderet; sed contra potius, quia cùm ipse gente Macedo esset, voluit gentem suam per ea tempora obscuram illustrissimam reddere, translato ad se & suos nobilissimo imperio.

Est tamen improbabilis hæc sententia. Primò, quia maritus Esther passim dicitur Artaxerxes, quod nomen Medis non convenit, cùm sit proprium Regum Persarum.

Secundò, quia maritus Esther regnabat ab India usque ad Æthiopiam, Esther 1. Nunquam autem Medi tam amplum imperium possederunt. Loquimur autem de temporibus regni Medorum ante Cyri Monarchiam: tametsi enim eo tempore majus esset Medorum quàm Persarum regnum, ut S. Hieronymus testatur in cap. 5. Danielis; non tamen erat regnum illud Medorum tam amplum, quàm postea fuit Monarchia Persarum, sive regnum Assueri mariti Esther.

Tertiò, quia maritus Esther se & Persam & Persarum Regem disertè vocat, Esther ult. At Assuerus, de quo agitur Dan. 9., de semine Medorum erat.

Quarto, quia maritus Esther regnum suum à Deo Hebræorum recognoscit, Esther ultimo. Nusquam autem legimus, Medos coluisse Deum Judæorum: de Cyro verò & posteris ejus id legimus. Nam 2. Paral. ult. & in 1. Esdr. 1. Cyrus dicit: *Omnia regna mundi dedit mihi Deus cæli, & ipse jussit, ut ædificarem domum in Hierusalem*, & 1. Esdr. 6. & 7. leguntur epistolæ Darii & Artaxerxis Regum Persarum, quibus Deum Judæorum hi Reges agnoscunt, & sacrificari pro se ac regno suo jubent.

Quintò, quia maritus Esther Susis regiam suam habebat, Esther 1. At Susa non erat Medorum regia sed Persarum, ut scribunt Solinus cap. 58., Diodorus lib. 11. & Plutarchus in Artaxerxe. Neque his repugnant Justinus lib. 1. & Q. Curtius lib. 4. qui Regiam Persarum scribunt fuisse Persepolim. Nam, ut refert Strabo lib. 15. & Persepolis & Susa Regiæ urbes Persarum erant: sed Persepolis ideo Regia dicebatur, quòd apud eam gazæ & sepulcra Regum essent; Susa verò, quòd in ea Reges ipsi morarentur. Susis autem sedem suam Cyrus constituit, quòd cùm ea civitas sita esset in finibus Assyriæ, Persidis, & Mediæ, commodissimè poterat inde universum imperium defendi & regi. Non igitur Assuerus maritus Esther Medus aliquis fuit, sed Persa.

Aliorum opinio est, Maritum Esther non alium esse posse quam Cambysem, qui etiam Assuerus dicitur, 1. Esdr. 4. Quæ sententia Judæorum est in ea Chronologia, quæ סדר עולם, idest, ordo sæculi inscribitur; & eandem sequitur Gilbertus Genebrardus in sua Chronologia.

Porro Judæi tres tantum numerant Reges Persarum, Cyrum, Assuerum, & Darium, qui à Magno Alexandro victus fuit: quocirca nulla eis quæstio remanet de ætate Mardochæi & Esther, vel de Aman & regno Macedoniæ. Tres autem tantum fuisse Reges Persarum, duobus testimoniis Scripturarum probant. Unum est Dan. 11., ubi Daniel posteaquam dixerat tres Reges futuros fuisse in Perside post Darium Medum, continuò subjungit de Alexandro: *Surget verò Rex fortis, & dominabitur, &c.* Alterum est in 2. libro Esdr. c. 12., ubi enumerat Nehemias magnos sacerdotes à Josue filio Josedech usque ad Jaddum, quem constat temporibus Alexandri Magni sacerdotio functum. Ex quo sequi videtur, ut pauci admodum fuerint Reges Persarum, cùm Nehemias, qui tempore Cyri primi Regis vir maturus erat, tempora Alexandri Magni attigerit, qui Persarum Monarchiam destruxit.

Sed hæc Judæorum opinio nullo modo nobis probari potest. Nam Assuerus maritus Esther supra duodecim annos regnavit, Esth. 3. Cambyses autem non vixit in regno nisi annos septem & menses quinque, juxta Herodotum libro 3., vel annos tantum sex, si Josepho Hebræo credimus, libro 11. antiquit. cap. 2., quibus omnes alii Scriptores assentiuntur. Nec possunt Judæi dicere, multos præterea annos Cambysem regnasse cum patre suo Cyro, cùm ipsum Cyrum tribus tantum annis regnasse iidem Judæi velint.

Deinde Cambyses toto tempore imperii sui Judæos odio prosequutus est, nec unquam permisit templum ædificari Hierosolymæ; ut apertè colligitur ex lib. 1. Esdræ, c. 4. Quis igitur credat, Cambysem illum Assuerum esse, qui post mortem Aman Judæorum amantissimus fuit? Quid quod Assuerus noster in libro Esther cap. ultimo indicat, se longo intervallo distare à temporibus Cyri, cùm dicit, beneficio Dei cœli datum fuisse regnum majoribus suis, atque usque ad sua tempora conservatum? quæ certè in Cambysem non conveniunt, qui Cyro proximus fuit.

Neque fundamentum Hebræorum de tribus Persarum Regibus solidum est, cùm non solum omnes omnino historici Græci & Latini contradicant, & ipse etiam Josephus natione ac religione Hebræus, sed etiam Daniel atque Esdras: Nam Danielis c. 11. post illa verba; *Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside*, sequitur: *Et quartus ditabitur opibus nimiis super omnes; & cum invaluerit divitiis suis, concitabit omnes adversus regnum Græcorum*. Quibus verbis apertè describitur Xerxes, qui cum innumerabili exercitu venit in Græciam.

In libro autem 1. Esdræ cap. 4. fit mentio Cyri, qui Templum exstrui jussit; Assueri seu Artaxerxis, qui idipsum prohibuit; & Darii, qui iterum imperavit ut Templum ædificaretur. Deinde cap. 6. post Darium ponitur alius Artaxerxes, qui etiam nominatur in lib. 2. Esdræ cap. 2. Cur autem Daniel post Xerxem continuò transeat ad Alexandrum Magnum, ratio est, ut scribit in eum locum S. Hieronymus, quia Daniel non proposuerat historiam Regum texere, sed prædicere regnorum mutationes. Numeravit igitur Reges Persarum usque ad Xerxem, qui bellum gessit adversus Græcos, ut indicaret, inde postea natam esse occasionem, ut Græci armarentur in Persas, eosque tandem Alexandro duce imperio spoliarent.

Alterum illud argumentum de numero Pontificum, diluit Beda lib. 3. in Esdr. cap. 32. ubi docet, Nehemiam enumerasse genealogiam Josue Pontificis usque ad Jaddum, quia Jaddi infantiam attigit. Nam, ut habemus in 2. lib. Esdræ cap. ult., tempore Nehemiæ summus Pontifex erat Eliasib nepos Josue, & proavus Jaddi, qui tempore Alexandri jam senex pontificatum gerebat: inter finem autem Artaxerxis Longimani, cujus pincerna erat Nehemias, & initium Alexandri, sunt anni nonaginta quinque. Fieri igitur optimè potuit, ut Jaddus qui tempore Alexandri senex erat, tempore Nehemiæ infans esset.

Alia sententia aliorum est, maritum Esther esse Darium Hystaspis, qui Cambysi successit. Quæ sententia Joannis Carionis est in Chronico, & Joannis Benedicti in annotationibus marginalibus ad librum Esther; & quanquam superioribus duabus probabilior est, mihi tamen ob illa ipsa argumenta, quæ ipsi pro se adferunt, rejicienda videtur.

Dicunt, existimare se Darium Hystaspis esse Assuerum nostrum, tum quia duas uxores habuit, Atossam, & Artystonam; tum etiam quia morabatur

in

in urbe Susa: quæ duo referuntur de Assueto nostro in libro Esther. At Herodotus lib. 3. docet, tam Atossam quàm Artystonam uxores Darii, filias Cyri fuisse; quod certè nostræ Esther non convenit: incoluisse autem Susam non est proprium Darii, sed commune Regibus Persarum, ut supra docuimus ex Strabone.

Alia sententia, & quidem valde celebris, Artaxerxem Mnemonem maritum Esther facit: ita Eusebius docet in Chronico, quem Beda in libro de sex ætatibus, & permulti alii Scriptores sequuntur.

Sed adversus hanc sententiam duo sunt non levia argumenta. Primum scribit Josephus in primo libro contra Appionem, non haberi apud Hebræos in canone sacrorum librorum eos libros, qui post tempora Artaxerxis Longimani scripti sunt. Siquidem librorum sacrorum canonem Esdras composuit, cujus vita non extenditur ultra tempora Longimani: at liber Esther semper in canone Hebræorum fuit, ut ex eodem Josepho in lib. 11. antiquitatum, cap. 6. & in eodem lib. 1. contra Appionem colligitur: non igitur historia hujus libri ad tempora Mnemonis referenda est.

Deinde Artaxerxis Mnemonis vitam diligenter scripsit Plutarchus, qui tamen ne innuit quidem aliquid eorum, quæ habentur in lib. Esther, quin potius contrarium inde colligitur. Narrat enim Plutarchus, Artaxerxem Mnemonem duas conjuges habuisse, Statiram & Atossam: neutra autem esse potest Vasthi aut Esther, quæ uxores Assueri nostri fuerant. Nam Vasthi repudiata fuit, Esther 1., Statira autem veneficio interfecta dum adhuc Regina esset, & cum ingenti Regis dolore: Atossa verò repudiata nunquam fuit, sed vixit cum Artaxerxe usque ad ejus mortem. Jam verò Esther Hebræa erat genere, & in Matrimonium accepta ab Artaxerxe anno septimo regni ejus, Esther 2., Atossa autem non Hebræa, sed Persica & ipsius Artaxerxis filia erat: Statira verò, non anno septimo regni assumpta, sed antequam regnare inciperet Artaxerxes ab eo ducta fuerat.

Est igitur postrema sententia, eaque meo quidem judicio maximè probabilis, Josephi libro 11. cap. 6., nec non Sulpitii lib. 2. sacræ historiæ, & Nicephori Constantinopolitani in Chronico, & multorum aliorum, quos sine nomine refert Eusebius in Chronico, qui docent, Assuerum maritum Esther non alium esse posse, quàm Artaxerxem, qui dictus est Longimanus, quam sententiam nos etiam sequimur, tum quòd argumenta, quibus alias sententias refutavimus, adversus hanc sententiam nihil efficiant, tum etiam quia, si cui fides habenda est in hac historia, maximè Josepho, qui & Hebræus & sacerdos & peritissimus rerum Hebraicarum erat. Verisimile etiam est, Nehemiam Hebræum idcirco pincernam tanti Regis esse potuisse, quia & Regina Esther Hebræa, & Præfectus palatii Mardochæus Hebræus erat.

At, inquiunt, si Mardochæus cum Rege Joachim translatus fuit ex Hierusalem in Babylonem; quomodo fieri potest, ut usque ad tempus Artaxerxis Longimani supervixerit? Respondeo, non esse id omnino incredibile: sunt enim ab initio captivitatis Babylonicæ usque ad Longimanum anni circiter 165.: non est autem incredibile, eo tempore Mardochæum superasse annum 165., quando diu postea S. Paulus Eremita annum attigit 115., S. Hieronymo teste, & nos ipsi viderimus senem annorum 105. ita robustum & vegetum, ut multos adhuc annos supervicturus esse videretur.

Deinde, quod Scriptura dicit, Mardochæum translatum fuisse in Babylonem cum Rege Joachim; rectè intelligi potest, etiam si nondum natus fuisset Mardochæus. Siquidem transferri potuit, non in se, sed in parentibus, aut majoribus suis, quemadmodum Zorobabel & Josue dicuntur redisse in Hierusalem ex captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, 2. Esd. 7., & tamen Zorobabel natus est in ipsa captivitate, Matth. 1., & idem verisimile est de Josue filio Josedech. Et Genes. 46., ac Deuteron. 10. legimus, intrasse in Ægyptum cum Jacob septuaginta animas, in quo numero comprehenduntur duo filii Joseph, qui nati erant in Ægypto: nec alia ratione dici possunt in Ægyptum esse ingressi, nisi quia Joseph, in cujus lumbis ipsi erant, in Ægyptum intraverat.

CAPUT VIII.

De libro Baruch.

De libro Baruch controversia fuit, & est; tum quia non invenitur in Hebræis codicibus, tum etiam quia nec Concilia antiqua, neque Pontifices, neque Patres, quos supra citavimus, qui catalogum librorum sacrorum texunt, hujus Prophetæ disertis verbis meminerunt. Itaque propterea ex Catholicis, Joannes Driedo hunc librum negat esse canonicum, lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. ult. ad argumentum ultimum; ex hæreticis Joannes Calvinus lib. 3. Institut. cap. 20. §. 8., & Kemnitius in exam. 4. sessionis Concilii Tridentini.

Cœterùm nobis contrarium persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ in Concil. Trident. sess. 4. Prophetam Baruch inter sacros libros numerat: & in profesto Pentecostes palam lectionem ex libro Baruch cum lectionibus aliorum sacrorum librorum legi jubet.

Nec desunt etiam veterum Patrum testimonia, quæ adversariis opponamus. Cyprian. lib. 2. contra Judæos, c. 5. *Item apud Baruch*, inquit, *hic est Deus noster, &c.*, & Ser. de orat. Dominica citat epistolam Hieremiæ, quæ est ultimum cap. Baruch: *Per Hieremiam*, inquit, *Spiritus sanctus suggerit, & docet dicens, in sensu autem tibi debet adorari Deus*. S. Hilarius præf. Com. in Psal. nominatim ponit in canone epistolam Hieremiæ. B. Cyrill. lib. 10. in Julianum, nominatim citat Baruch. Clem. Alexand. lib. 2. pædagogi, cap. 3. *Pulchrè*, inquit, *dicit alicubi divina Scriptura, &c.* citans cap. 3. Baruch. B. Amb. lib. 1. de fide, cap. 2. citans illa verba Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum*, inquit: *Unum Deum dicit Scriptura, &c.* Et infrà: *Quid discutimus eum, de quo tantus Propheta dicit, Spiritus sanctus dicit, quòd ad eum non possit alius æstimari?* Theod. totum hunc librum exponit, & in cap. 2. scribens, apertè vocat divinam Scripturam. Euseb. lib. 6. demon. Evang. cap. 19. citat cap. 3. Baruch, & postea, *Nihil oportet*, inquit, *addere divinis vocibus*.

Denique Veteres passim allegant hunc librum sub nomine Hieremiæ, propterea quod Baruch Notarius & discipulus fuerit Hieremiæ, ut patet ex libro Hieremiæ, cap. 36., quæ causa fuit, cur Concilia antiqua, & Patres non posuerint Baruch nominatim in canone, quia nimirum hunc librum partem esse judicabant Hieremiæ vaticiniorum. Clemens Alexandrinus, libro 1. pædagogi, capite 10. citat nomine Hieremiæ illud Baruch 3. *Audi Israel mandata vitæ*, & illud Baruch 4. *Beati sumus Israel, quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis*. Beatus Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, capite 8. recitat nomine Hieremiæ quædam ex capite 3., & quædam ex cap. 5. hujus libri: & lib. 3. Hexam. cap. 14.

ponit

ponit alia ex cap. 4. S. Basilius lib. 4. in Eunomium non procul à fine, & S. Joannes Chrysostomus in oratione, quòd Christus sit Deus, contra gentes adducunt locum illum Baruch 3. *Hic est Deus noster*, nomine Hieremiæ. S. Augustinus lib. 18. de Civitate Dei, cap. 33. eundem locum dicit ab aliquibus citari nomine Baruch, sed à pluribus nomine Hieremiæ. Denique eundem locum nomine Hieremiæ citant Sixtus Papa I. in epist. ad omnes Fideles, Felix IV. in epist. ad Petrum Antiochenum, & Pelagius I. in epist. ad Vigilium.

Quæ cùm ita sint, non poterit certè Baruch repudiari, nisi Hieremias etiam repudietur. Ut enim nulla fuit unquam apud Veteres controversia de libro Hieremiæ, ita quoque censendum est de lib. Baruch nullam apud eos controversiam exstitisse.

CAPUT IX.

De quibusdam capitibus Danielis.

JUdæi, teste B. Hieronymo prefatione in Danielem, nihili faciunt Hymnum trium puerorum, qui habetur cap. 3. Danielis, nec non Susannæ historiam, quæ habetur cap. 13., & historiam draconis quem Daniel interfecit, quæ habetur cap. 14. Pari ratione Porphyrius lib. 12., ex iis quindecim quos scripsit adversus Christianos, eodem Hieronymo teste præfatione Comment. in Danielem; nec non hæretici hujus temporis, ut Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Trid., & præcipuè Anabaptistæ in eodem versantur errore.

Nec solùm Hæretici, Pagani & Judæi, sed etiam ex Christianis Catholicis, olim Julius Africanus historiam Susannæ tanquam adulterinam & neotericam repudiavit, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 23. Ex recentioribus, Joannes Driedo lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis cap. ult. Ex semichristianis, Erasmus in scholiis super præfationem B. Hieronymi in Danielem, idem senserunt.

At nihilominus certum est, has omnes partes Danielis verè esse canonicas, quod probatur primò ex Concilio Tridentino, & usu Ecclesiæ; quod argumentum apud Driedonem cæterosque Catholicos magnam vim habere debet. Concilium sess. 4 jubet, recipi libros sacros cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt: Hymnus autem trium puerorum legitur, cùm in Missa in Sabbatho quatuor temporum, tum omnibus diebus festis in precibus Officii matutini: Historia Susannæ legitur tota in Missa in Sabbatho ante Dominicam quartam Quadragesimæ: denique historia draconis interfecti legitur in Missa feriæ tertiæ post Dominicam quintam Quadragesimæ. Neque solùm hoc tempore, sed etiam ante annos 1200. legebantur in Ecclesia istæ omnes partes Danielis, ut Ruffinus testatur lib. 2. adversus Hieronymum.

Probatur secundò testimoniis Veterum. Beatus Ignatius in epist. ad Magnesianos citat historiam Susannæ ex cap. 13. Daniel.: eandem citat Tertullianus libro de corona militis. B. Cyprianus in serm. de oratione Dominica producit hymnum trium puerorum, ac dicit, Scripturam esse divinam, in qua ille hymnus continetur. Idem in serm. de lapsis: *Loquitur*, inquit, *Scriptura divina*, *&c.* citat verba eorundem puerorum in igne. Lib. 1. epist. 8. adducit historiam Susannæ, lib. 4. epist. 6. historiam draconis, & eandem lib. 3. epist. 1. lib. 1. epist. 4. item serm. de orat. Dominica, & ser. de eleemosyna citat historiam prandii Habacuch allati ad Danielem. B. Basilius lib. de Spiritu sancto cap. 30. Epiphanius in Ancorato, & B. Joannes Chrysostomus homil. 4. ad populum, citant hymnum, vel historiam trium puerorum: & serm. de tribus pueris, ac serm. de Susanna, qui habentur in fine primi tomi, easdem historias explicat, & divinas vocat. Theodoretus in Comment. Danielis, etiam hymnum trium puerorum cum cæteris partibus Prophetæ ejusdem exponit. B. Ambrosius, lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 7. tractans historiam Susannæ, apertè docet, eam Scripturam esse divinam, ut sunt aliæ partes ejusdem Prophetæ.

B. Augustinus libro de natura boni cap. 16. probat contra Manichæos, res corporeas esse bonas ex hymno trium puerorum, ubi lux & tenebræ, &c. laudant Deum. Et epist. 122. ad Victorianum citat orationem Azariæ, quam fudit in fornace ignis ardentis. Et tract. 36. in Joan. adducit historiam Susannæ. Origenes studiosè defendit has partes Danielis, & præcipuè Susannæ historiam, canonicam Scripturam esse contendit; tum homil. 1. in Levit. tum in epistola ad Julium Africanum. B. Athanasius in Synopsi ubi ad Danielem pervenit, & argumentum totius libri breviter explicat, disertis verbis meminit Susannæ, hymni trium puerorum, & draconis interfecti: & apertè indicat, hæc omnia ad corpus divinæ Scripturæ pertinere.

Denique credibile est, Concilia vetera, ut Laodicenum, & Carthaginense III., & priscos Patres qui Græca editione utebantur, cùm Danielem in numerum sanctarum Scripturarum retulerunt, de eo libro Danielis esse loquutos, qui in Græcis vulgatis codicibus habebatur. In Græcis autem vulgatis codicibus istæ omnes partes sine dubio habebantur, ut ex Synopsi Athanasii, & Commentario Theodoreti apertè colligitur, necnon ex præfatione Hieronymi in Danielem, ubi testatur, Ecclesiam Christi Danielem legere ex editione Theodotionis, in qua editione hæc omnia habebantur.

Sed objiciunt adversarii, primò B. Hieronymi sententiam, qui cùm in præfatione Danielis à se in Latinum conversi, tum in præfat. Commen. in Danielem satis indicat ista capita non esse alicujus auctoritatis. Respondet ipse Hieronymus in Apologia 2. contra Ruffinum circa finem, se non quid sentiret explicuisse in prologis illis, sed quid Judæi dicerent indicasse.

At Hieronymus etiam ibi vocat fabulas historiam Susannæ & draconis. Respondeo; eum cùm dicit fabulas, velle dicere historias, quas Judæi fabulas vocant: addo etiam, interdum Veteres nomine fabularum, non res fictas, sed veras narrationes appellare. Quomodo Luc. ult. *Et factum est*, *dum fabularentur*, *& secum quærerent*, *&c.* & Minutius Felix initio dialogi, quem Octavium inscripsit, fabulam vocat veram quandam narrationem nescio cujus navigationis. Clemens quoque Alexandrinus apud Eusebium libro 3. histor. cap. 23. narraturus verissimam historiam S. Joannis; *Audi*, inquit, *fabulam non fabulam*, &c. quasi dicat, audi fabulam, non tamen fictam & falsam, sed certam & veram.

Secundò objiciunt, quòd in historia Susannæ Daniel introducitur tanquam puer: *Suscitavit*, inquit, *Dominus Spiritum sanctum pueri junioris*. At hoc non potest esse verum, nam suprà cap. 6. dicitur Daniel fuisse unus ex primis Satrapis regni Darii Medi, quo tempore certè non erat puer; quomodo ergo postea cap. 13. dicitur esse puer?

Si dicas, Scripturam non ordine narrare omnia, sed priùs quæ postea facta sunt, & propterea in codicibus Græcorum, ubi ordo servatur, ab historia Susannæ totum librum incipere. Contra: nam in isto cap. 13. satis apertè indicatur, historiam Susannæ conti-

contigisse initio regni Cyri Persarum Regis; sic
A enim concluditur caput: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum ejus*. Itaque ex isto capite habemus, Danielem fuisse puerum tempore Cyri: hoc autem est falsum. Nam Daniel puer translatus est cum Rege Jechonia à Nabuchodonosor ex Hierusalem in Babylonem, ut dicitur Dan. 1. Porrò ab eo tempore usque ad Cyrum fluxerunt anni septuaginta, ut patet lib. 1. Esdr. cap. 1. Initio igitur regni Cyri Daniel agebat circiter annum 80. vel 90., qualis ergo puer erat nonaginta annorum?

Adde, quòd etiam tempore Nabuchodonosor non videtur Daniel fuisse puer, sed jam olim defunctus; cùm Ezechiel, qui prophetavit tempore Nabuchodonosor, anno quinto transmigrationis, ut dicitur Ezech. 1., meminerit Danielis tanquam olim defuncti; sic enim ait cap. 14. *Si Noe, Daniel & Job fuerint in medio ejus, vivo ego, dicit Dominus Deus, quia filium & filiam non liberabunt*. Daniel igitur eo tempore jam habuerat filios, & mortuus erat sicut Noe & Job.

Respondeo, historiam Susannæ contigisse longè ante tempora Cyri, cùm Daniel revera esset puer, & idcirco meritò apud Græcos poni in principio libri: nec tamen malè apud Latinos rejectum esse ad extremum librum, ut intelligeremus eam non haberi apud Hebræos. Quod autem dicitur in fine cap. 13. post historiam Susannæ: *Et Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum ejus*; non refertur ad historiam Susannæ proximè narratam, sed est initium alterius historiæ quæ contigit sub Cyro. Itaque in Græcis codicibus historia Susannæ est 1. cap. totius libri: illa autem verba: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos*, ponuntur in principio ultimi capitis, ubi narratur historia Belis destructi, & draconis interfecti.

Ad illud autem de Ezechiele respondet B. Hieronymus lib. 1. in Jovinianum; ab Ezechiele mentionem fieri Danielis, non olim defuncti, sed adhuc viventis in ætate puerili: annumerari autem viris illis gravissimis Noe & Job, quia notus erat populo ob liberationem Susannæ, & interpretationes somniorum: vel, ut idem Hieronymus dicit in cap. 14. Ezech., quia sicut Noe vidit felicitatem Mundi ante diluvium, postea calamitatem tempore diluvii, & rursum felicitatem post diluvium: & Job vidit felicitatem suam ante tentationem, postea suam miseriam in tentatione, & rursum felicitatem post tentationem: ita Daniel vidit se felicem in regia Judæorum ante captivitatem, postea captivum & miserum, tandem rursum felicem, cùm à Dario inter summos Principes est constitutus. Neque necesse est, tunc Danielem habuisse filios & filias, quia per hypothesim loquitur Ezechiel, ac si diceret; etiamsi isti tres hic essent, & haberent filios & filias, non possent eos ab imminenti malo liberare.

Objiciunt tertiò, quæ dicuntur cap. 14. de Daniele misso in lacum leonum pugnare cum iis, quæ dicuntur cap. 6. Nam cap. 6. dicitur, fuisse tantum una nocte in lacu leonum, cap. 14. sex diebus.

Respondeo, bis Danielem missum esse in lacum leonum, semel à Dario Medo, quoniam precatus erat Deum contra præceptum Regis, & tunc fuisse tantùm una nocte; & hoc narrari cap. 6. Iterum autem missum esse à Cyro propter interfectum draconem, & tunc fuisse sex diebus, ut dicitur cap. 14. Adde, quòd non est improbabile, non eundem esse Danielem istum, qui Susannam liberavit, Bel destruxit, ac draconem interfecit, & in lacu leonum sex diebus fuit, cum eo de quo agitur in superioribus capitibus, ita enim multos olim sensisse testatur Hieronymus præfat. in Comment. Daniel., & apertè Græca editio LXX. habet, hunc posteriorem fuisse de tribu Levi, ut ibidem Hieronymus notat, cùm certum sit, priorem fuisse de tribu Juda. Quæ si ita se habeant, duo argumenta jam facta nullam habent difficultatem.

Objiciunt quartò, historiam Susannæ videri omnino confictam ab aliquo Græco. Nam ubi nos habemus: *Dic, sub qua arbore videris eos colloquentes sibi; qui ait, sub Schino. Dixit autem Daniel, rectè mentitus es in caput tuum; ecce enim Angelus Dei scindet te medium*: in Græco allusio quædam est elegantissima ab arbore Schino ad actionem scindendi; nam σχῖνος est arbor, σχίζειν est scindere; & cùm alter dixerit se vidisse eos sub prino, allusit Daniel ab arbore
B prino ad actionem secandi; nam πρῖνος est arbor, πρίζειν est secare: quomodo si quis diceret, ubi vidisti eos? sub ilice; illico ergo interficieris. At in Hebræis nulla talis allusio fieri potuit; nam quod Græci dicunt πρῖνον, nos ilicem, Hebræi dicerent [illegible]. At secare, scindere, dividere dicunt [illegible] פָּלַג שָׁסַע שָׁסַם בָּקַע

Respondet Origenes in epist. ad Julium Africanum, Danielem non dixisse ilicem, neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundùm proprietatem linguæ Hebraicæ vel Chaldaicæ, qua ipse utebatur, aliquod verbum secandi responderet. Plurimas enim voces Hebræi habent, quæ significant scindere, vel secare: porrò interpre-
C tem Græcum non vertisse ad verbum, sed ad sensum, & ut servaret allusionem accepisse alias arbores similes, quibus in Græco responderet allusio ad verbum scindendi.

CAPUT X.

De libris Tobiæ, Judith, Sapientiæ, Ecclesiastici, & Machabæorum.

HI libri simul omnes rejiciuntur ab Hebræis, ut B. Hieronymus testatur in prologo Galeato. Deinde Hebræorum sententiam sequuntur hæretici
D hujus temporis ferè omnes. Magdeburgenses lib. 2. cent. 1. c. 4. col. 51. solos eos libros recipiunt, quos Judæi recipiebant. Idem facit Martinus Kemnitius in examine sess. 4. Concilii Tridentini. Item Joannes Brentius in Confessione Wirtembergensi cap. de Scriptura sacra, eos tantùm libros de quibus numquam est dubitatum recipi vult, qui sunt ii soli, qui à Judæis recipiuntur. Calvinus lib. 1. Instit. cap. 11. §. 8. arguit m[illegible]acti librum Sapientiæ, tantum abest ut eum rec[illegible] Lib. 2. cap. 5. §. 18. librum Ecclesiastici non [illegible]se solidæ auctoritatis. Lib. 3. cap. 5. §. 8. idem [illegible]at de libris Machabæorum. In antidoto autem [illegible]oncilii Trident. sess. 4. Tobiam quoque & Judith [illegible]pudiare videtur. Calvinum sequun-
E tur ministri ill[illegible] qui apud Pissiacum confessionem Fidei ediderunt. Denique Lutherus & Zvvinglius in præfationibus Bibliorum à se conversorum, quinque istos libros à sacro canone avellunt, & præcipuè libros Machabæorum non esse alicujus auctoritatis contendit Lutherus in Assert. artic. 37. qui est de Purgatorio.

Ecclesia verò Catholica libros istos ut cæteros pro sacris & canonicis habet. Sed antequam id probetur, notandum est, hæreticos, & præsertim Kemnitium, non negare hos libros esse bonos, & sanctos, & dignos qui legantur; sed tamen non esse tales, ut ex iis firma argumenta duci possint: hoc modo eludere conantur ea testimonia Veterum, in quibus hi libri vocantur sacri, vel Ecclesiastici. Quocirca probandum nobis est, hos libros ita esse sacros,

ut

ut sint infallibilis veritatis; id quod probatur, primùm de omnibus generatim, deinde seorsim de singulis.

Primùm igitur hos libros una cum cæteris in canone ponunt Concilia Carthag. III. can. 47. Trid. sess. 4. Pontifices, Innocentius I. in epist. ad Exuperium. Gelasius I. in decreto de libris sacris & Ecclesiasticis, cum LXX. Episcopis. Denique Patres, Augustinus lib. 2. Doctr. Christ. cap. 8. Isidorus lib. 6. Etymol. cap. 1. Cassiodorus lib. 1. divinarum lectionum, & Raban. lib. 2. de Institur. Clericorum. Poni autem in his locis ut libros infallibilis veritatis, inde colligitur, quòd numerantur & ponuntur in eodem ordine cum aliis, qui sunt infallibilis veritatis.

Præterea quòd Concilium Carthaginense, ex quo cætera Concilia istum canonem desumpserunt, vocat hos libros non solùm canonicos, sed etiam divinos: librum autem esse divinum quid aliud est, quàm divinam auctoritatem habere? Item quòd in locis prædictis dicantur libri canonici & ad canonem pertinere: porrò librum esse canonicum, est esse infallibilis veritatis.

Et certè vanissima est distinctio Kemnitii, qui libros quosdam canonicos dicit esse infallibilis veritatis, & quosdam non esse: nam, ut ipsemet rectè deducit ex B. Augustino lib. 11. contra Faustum cap. 5. & lib. 2. contra Cresconium c. 32., dicuntur libri canonici, quia sunt quasi norma & regula, qua imperitiæ nostræ regatur infirmitas, & ex qua de omnibus aliis libris judicetur. Quomodo ergo erunt norma & regula libri illi, qui non sunt infallibilis veritatis?

At contra primò objicit hoc modo Kemnitius: B. Agustinus lib. 2. Doct. Christ. cap. 8. dicit, in libris canonicis illud observandum, ut qui recipiuntur ab omnibus Ecclesiis præponantur illis, qui non recipiuntur ab omnibus, & majoris auctoritatis habeantur. At si essent omnes infallibilis veritatis, non deberet unus alteri præponi, sed essent omnes ejusdem auctoritatis. Adde quod B. Hieronymus in prologo Galeato dicit, libros canonicos dividi in Legem, Prophetas & Hagiographa, & ipse idem præfatione in Tobiam, & præfatione in Judith dicit, hos libros inter Hagiographa etiam à Judæis numerari, & tamen non esse idoneos ad Fidei dogmata confirmanda.

Respondeo, B. Augustinum fuisse certissimum, omnes libros canonicos esse infallibilis veritatis: sed non fuisse æquè certum de omnibus libris, quos enumeraverat an essent canonici. Nam etsi ipse ita sentiebat, tamen sciebat, rem non fuisse adhuc à generali Concilio definitam, & propterea potuisse sine labe hæreseos quosdam libros ab aliis non recipi. Id igitur est, quod dicit observandum esse in libris, qui dicuntur canonici, ut ii qui ab omnibus recipiuntur præponantur iis, qui non ab omnibus recipiuntur. Quia videlicet de prioribus major tunc erat certitudo, quàm de posterioribus, quòd essent canonici: nunc autem quia generalia Concilia rem totam definierunt, æquè certi sumus de auctoritate omnium librorum, nec unum alteri præponere debemus.

Quòd autem B. Augustinus revera senserit, omnes eos libros, quos ibi vocat canonicos, esse infallibilis veritatis, patet, tum ex Concilio Carthaginensi III. cui ipse subscripsit: tum etiam quia non potest proferri unus locus ex Augustino ubi librum aliquem vocet canonicum, & tamen de ejus veritate dubitari posse dicat: contra verò possunt infinita loca proferri ubi dicit, omnes libros qui canonici vocantur esse infallibilis veritatis. Epist. 19. ad Hier. *Ego solis eis Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam.* Eodem modo loquitur ep. 8. 9. 48. 112. lib. 2. de Bapt. c. 3. in Ps. 67. Lib. 2. contra Cresconium c. 31. & 32. Lib. 11. contra Faustum c. 5. & alibi passim.

Ad locum Hieronymi dico; duo genera Hagiographorum Judæos habuisse, quædam intra Arcam, & quædam extra Arcam, ut docet Epiphanius libro de mensuris & ponderibus. Quæ erant intra Arcam Hagiographa dicebantur ad distinctionem historicorum & propheticorum voluminum, & hæc canonica habebantur, & de his loquitur Hieronymus in prologo Galeato: quæ autem erant extra Arcam, dicebantur Hagiographa ad distinctionem canonicorum & sacrorum, & de his loquitur Hieronymus in præfatione Tobiæ & Judith, ex quo patet, nunquam canonicos dici à Hieronymo eos libros, de quibus dubitari possit.

Secundò objiciunt idem Kemnitius, & cæteri adversarii hanc rationem. Ecclesia, quæ fuit eo tempore quo libri isti editi sunt, dubia fuit de eorum auctoritate; necessariò igitur etiam Ecclesia posterior de eisdem libris dubia esse debet. Nam duplex est via cognoscendi an aliquis liber sit verè divinus; una ex testimonio alicujus quem constat Prophetam, vel Apostolum esse, cui Deus mysteria revelare soleat: altera, ut August. docet lib. 33. contra Faustum cap. 6., per testimonia certa eorum qui vivebant dum liber ederetur, qui testentur, libros illos à Prophetis, vel Apostolis editos, & quorum testimonia per successionem hominum iis libris utentium ad nos usque devenerint, sic enim non solùm de sacris, sed etiam de profanis libris judicamus.

Non habet locum hoc tempore prima via; non enim nunc Prophetæ vel Apostoli in terris vivunt; ergo secunda via progrediendum est, & ex testimoniis primæ Ecclesiæ debemus nos de libris canonicis statuere: ergo si prima Ecclesia dubia fuit, multo magis nos dubitandi causam habemus. Dubitasse autem de his libris Synagogam Judæorum, patet ex Joseph lib. 1. contra Appionem. In simili dubitatione versatam primam Ecclesiam Christianorum, patet ex Origene, Athanasio, Nazianzeno, Epiphanio, Hieronymo, & cæteris Patribus supra citatis, qui hos libros in canone non ponunt, & apertè dicunt, semper de his libris quæstionem inter doctos homines fuisse.

Respondeo, Ecclesiam veterem dubitasse de his libris, duobus modis intelligi posse: uno modo, quòd ita fuerit dubia, ut nulli homines ejus temporis essent, qui testari possent eos libros à Prophetis vel Apostolis editos, & hoc modo argumentum suas habet vires, ideo enim librum Henoch non recepit Ecclesia, quia nulla habuit testimonia ejus temporis, quo liber scriptus erat, nec etiam temporum proximorum, ut Beatus Augustinus docet lib. 18. de Civit. Dei cap. 38. Sed negamus hoc modo dubiam fuisse priscam Ecclesiam; constat enim, semper fuisse aliquos fide dignos, qui hos libros canonicos putarent.

Altero modo potest intelligi, Ecclesiam dubitasse, quia aliqui dubitabant, nec tamen ipsa Ecclesia tunc rem istam definire voluit; & hoc verissimum est, ut rectè probant testimonia adducta: sed non potest inde colligi, posteriorem Ecclesiam dubiam esse debere, idque hoc modo probamus. De libro Judith fuit initio dubitatum, & tamen Nicæna Synodus eum librum in canonem recepit, teste Hieronymo præfatione in Judith, quam Synodum una cum tribus aliis hæretici recipiunt, & magni faciunt, non igitur cogimur semper dubitare, etiamsi aliquando dubitatum est.

Præterea si libri isti Testamenti veteris non possunt

nunc

nunc certò pro canonicis recipi; quia de his dubitavit prima Ecclesia: eadem ratione non potuerunt A
certò pro canonicis accipi epistola Jacobi, Judæ, Apocalypsis, secunda Petri, secunda & tertia Joannis, & epistola ad Hebræos, quia de his etiam dubitatum est in prima Ecclesia. At Calvinistæ recipiunt pro verè canonicis hos omnes libros, ut patet ex Calvini libris, in quibus passim hi libri citantur, & ex confessione ministrorum Calvinistarum art. 3. quam Pissiaci obtulerunt anno 1561. Lutherani autem etiamsi variè sentiant de his libris, tamen Magdeburgenses recipiunt Apocalypsim ut verè canonicam, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56.

Ad illud autem quod objiciebant de duabus viis indagandi librorum auctoritatem; admitto illas duas B
esse vias, & nunc non esse Prophetas, vel Apostolos, & oportet progredi secunda via &c.: sed affirmo, ad hoc ut sequens Ecclesia possit decernere librum aliquem esse canonicum, satis esse, si habeat aliqua testimonia hominum fide dignorum illius temporis, vel certè proximi.

Itaque non dicimus, ut Kemnitius impudentissimè calumniatur, Ecclesiam, id est, Papam posse pro suo arbitratu sine ullis Veterum testimoniis facere librum canonicum de non canonico, & de canonico non canonicum; & quòd si Papa vellet, Scriptura divina non plus haberet auctoritatis, quàm fabulæ Æsopi; ista enim non sunt nostra asserta, sed ipsorum mendacia. Fatemur enim, Ecclesiam C
nullo modo posse facere librum canonicum de non canonico, nec contra: sed tantùm declarare quis sit habendus canonicus, & hoc non temerè, nec pro arbitratu, sed ex Veterum testimonis & similitudine librorum de quibus ambigitur, cum illis de quibus non ambigitur, ac demum ex communi sensu, & quasi gustu populi Christiani, quomodo B. Hieronymus lib. de vir. illustr. in Jacobo dicit, epistolam Jacobi paulatim tempore procedente meruisse auctoritatem.

Jam hæc tria in his libris declarandis canonicis Ecclesia observavit. Primum enim habuit de singulis Veterum testimonia: etsi enim non habeantur testimonia à Synagoga Judæorum, tamen habentur D
ab Ecclesia Apostolica, & hoc sufficit. Apostoli enim poterant sine aliis testimoniis declarare libros illos esse canonicos, quod & fecerunt; alioqui nunquam Cyprianus & Clemens, & alii, quos citabimus, tam constanter dixissent eos esse divinos. Deinde viderunt esse conformes aliis. Denique observarunt, istos libros paulatim ab omnibus Christianis pro canonicis receptos, quod argumentum habere non poterant, qui in prima Ecclesia fuerunt.

Postrema objectio hujusmodi est: Ecclesia eos libros recipit, quos B. Hieronym. recipit; eos reprobat, quos ille reprobat, ut patet dist. 15. can. Sancta Romana: B. autem Hieronymus in prologo Galeato, & in prologo Proverbiorum asserit, hos E
quinque libros non esse canonicos. Ita Cajet. Catholicus alioqui, & pius doctor argumentatur ad finem Commentariorum Hesther.

Respondent aliqui: B. Hieronymum solùm dicere, non esse canonicos apud Judæos, ac certè in prologo Galeato simul cum istis libris veteris Testamenti numerat etiam librum Pastoris, qui est novi Testamenti, & omnes simul dicit non esse in canone, non igitur de canone Judæorum tantùm loquitur. Prætetea in prologo Proverbiorum: *Sicut ergo*, inquit, *Judith, & Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit; sic & hæc duo volumina* Sapientiam, & Ecclesiasticum *legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Amitto igitur, Hieronymum in ea fuisse opinione, quia nondum generale Concilium de his libris aliquid statuerat, excepto libro Judith, quem etiam Hieronymus postea recepit. Quod autem Gelasius dicit in illa distin. 15. can. Sancta Romana, intelligitur de libris Doctorum, ut Origenis, Ruffini, & similium, non de libris sacris, ut ex ipso canone manifestè deducitur.

CAPUT XI.

De libro Tobiæ.

Nunc de singulis libris seorsum agemus, eosque & propriis argumentis communiemus, & peculiares objectiones, quæ adversus eos fiunt, breviter diluemus. Jam igitur liber Tobiæ præter communia testimonia Conciliorum & Patrum paulò ante adducta, testimonium insigne habet à S. Cypriano, qui in sermone de eleemosyna: *Loquitur*, inquit, *in Scripturis Spiritus sanctus, & dicit, eleemosynis & Fide delicta purgantur.* Callixtus Papa I. in epist. 2. Tobiam allegans: *Bene*, inquit, *sacra ait Scriptura*; & S. Ambrosius in libro de Tobia cap. 1. librum hunc propheticam Scripturam esse dicit. Item S. Basilius in Oratione de avaritia sententiam ex Tobia descriptam divinum præceptum appellat. Sanctus quoque Augustinus in Speculo præfatur, ex canonicis libris se sententias collecturum, nec tamen omittit Tobiam.

Contra verò objici solet, quòd hic liber secum ipse alicubi pugnare videatur. Nam in cap. 3. dicitur Sara, quam in uxorem habiturus erat Tobias junior, habitasse in Rages civitate Medorum: ubi etiam fuisse Gabelum habemus, Tob. 4. Postea tamen c. 9. cùm Tobias pervenisset ad locum ubi erat Sara inde misit Angelum ad Gabelum in Rages; falsum est igitur domum Saræ fuisse in Rages.

Michael Medina libr. 6. de recta in Deum Fide cap. 14. vitio Scriptorum cap. 3. legi arbitratur, in Rages cùm in Græco sit ἐν Ἐκβατάνοις. Sed vix credibile est talem errorem contingere potuisse, cùm nulla sit inter Rages & Ecbatane similitudo. Alii, ut Lyranus, dicunt, vel duas fuisse Rages in Media, vel certè in cap. 3. vocari Rages, non ipsam civitatem, sed locum aliquem vicinum: dicitur enim habitare Romæ, qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat. Hæc sententia communior est, & verior.

CAPUT XII.

De libro Judith.

Librum Judith egregium testimonium habere à Synodo Nicæna I. omnium Synodorum generalium prima & celeberrima, testatur S. Hieronymus Præfatione in Judith. Ac ne fortè Kemnitius dicat, librum Judith sanctum esse, sed non plenæ auctoritatis ad Fidei dogmata confirmanda, notanda sunt verba S. Hieronymi: asserit enim sanctissimus Doctor, apud Hebræos librum Judith numerari in sanctis libris, qui tamen non sint idonei ad dogmata Fidei comprobanda: deinde huic Hebræorum sententiæ opponit Nicænæ Synodi auctoritatem; igitur teste Hieronymo Nicæna Synodus librum Judith ita retulit in numerum sacrorum librorum, ut eum idoneum esse censuerit ad Fidei dogmata confirmanda. Ad hæc Julius Africanus

A lib. 1. De part. div. Leg., & Isidorus lib. 6. Erymolog. cap. 1. Ecclesiam Christi hunc librum inter divinos libros honorare & prædicare testantur.

Est autem adversus hunc librum difficillima quædam objectio. Nam videtur historia ista omnino confićta, cùm cap. 5. dicatur, contigisse post reversionem populi à Babylonica captivitate, & tamen dicatur c. 1. eo tempore Nabuchodonosor Rex Assyriorum pugnasse contra Arphaxat Regem Medorum, qui ædificaverat Ecbatana, quæ nullo modo cohærent: nam quo tempore populus rediit à captivitate, eversa erat monarchia Assyriorum, & non Nabuchodonosot, sed Cyrus, vel Darius, Assyriis, & Persis, ac Medis imperabat.

B Hæc summa difficultas miro modo exercuit ingenia hominum eruditorum. Duæ sunt autem sententiæ principales. Una eorum, qui volunt historiam Judith contigisse post captivitatem Babylonicam, quorum aliqui referunt eam ad tempora Cambysis, quem esse volunt Nabuchodonosor, ut Eusebius in Chron. August. lib. 18. Civit. Dei cap. 26. Beda in lib. de sex ætatibus. Lyranus in 1. cap. lib. Judith. Joannes Driedo de Ecclesiast. Script. & dogmatib. lib. 1. cap. 2. part. 2. & lib. 3. cap. 5. part. 3. Aliqui referunt ad tempora Darii Hystaspis, ut Gerardus Mercator in sua Chronologia, & alii nonnulli. Severus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ ad regnum Artaxerxis Ochi eam pertinere existimavit.

C Altera sententia est aliorum, qui docent historiam Judith contigisse ante captivitatem Babylonicam. Sed horum aliqui eam referunt ad tempora Regis Sedeciæ, ut Gilbertus Genebrardus in 2. lib. Chronologiæ: aliqui ad tempora Regis Josiæ, ut Joannes Benedićtus in Annotat. marginal. ad 4. cap. libri Judith.

Sed nulla harum sententiarum videtur esse satis probabilis, & quidem tres priores manifestis argumentis refelluntur. Primo, Arphaxar, cum quo pugnavit Nabuchodonosor, ædificavit Ecbatana, Judith 1. at qui ædificavit Ecbatana, teste Herodoto lib. 1. & Eusebio in Chronico, fuit Diocles V. Rex Medorum, qui longissimo intervallo temporis **D** distat à Cambyse, & Dario Hystaspis, & Ocho. Neque movere debet, quòd Plinius lib. 6. cap. 14. scribit, Ecbatana à Seleuco ædificata diu post tempora Dioclis, vel quod scribit Diodorus lib. 2. c. 7. tempore Arbacis, à quo quintus fuit Diocles, jam Ecbatana extitisse. Nam potest facilè fieri, ut civitas illa antiquissima aliquoties eversa atque iterum condita, nunc à Diocle, nunc à Seleuco, nunc etiam fortasse ab aliquo alio fuerit restaurata.

Secundo, nusquam legimus Reges Persarum appellatos Nabuchodonosor, nec in sacra, nec in profana historia, sed solùm Reges Babylonios; non igitur Cambyses, aut Darius est ille Nabuchodonosor, de quo agitur in historia Judith.

E Tertio, Nabuchodonosor, de quo in libro Judith, regnabat in Ninive, Judith 1. at tempore Cambysis & Darii & Ochi, Ninive non exstabat, everterat enim eam Nabuchodonosor Rex Chaldæorum primo anno regni sui, ut Genebrardus annotavit in Chronico suo, vel certè Ciaxares Rex Medorum, ut volunt Herodotus lib. 1. & Eusebius in Chronico. Certè Nahum, qui tempore Ezechiæ vaticinatus est, apertè prædicit eversionem Ninive brevì futuram fuisse. Vide Commentarium S. Hieronymi. Accedit, quòd Reges Persarum non in Ninive regnabant, sed in Susis, aut Babylone, ut ex libro Danielis, & libro Esther, necnon ex profanis omnibus historicis cognosci potest.

Quarto, Nabuchodonosor, de quo in lib. Judith, occupare conatus est Ciliciam, Damascum, & Palæstinam, Judith 1. at Cambyses, & Darius non erat cur id conarentur, cùm eas regiones pacificè possiderent, ut perspicuum est ex lib. 1. Esdræ c. 4. & 5.

Quinto, filii Israel paraverunt se ad pugnam contra Nabuchodonosor, Judith 4. at tempore Cambysis & Darii, nec poterant, nec valebant filii Israel resistere ullis Regibus, & maximè Regibus Persarum, quibus subjećti erant adeo, ut ad nutum eorum, vel inciperent, vel desisterent Templum ædificare, ut videre est in lib. 1. & 2. Esdræ.

Sexto, temporibus Judith summus Sacerdos erat Eliachim, qui & Joachim dicebatur, Judith 4. & 12. at tempore Cambysis & Darii Hystaspis erat Jesus Josedech, ut patet ex lib. 2. Esdræ c. 2. & ex Zach. 3. Tempore autem Ochi summus Sacerdos erat Jaddus, qui occurrit Alexandro Magno, aut certè pater ejus Jonathas, ut colligitur ex lib. 2. Esdræ cap. 12.

Septimo, metuebant filii Israel, ne Nabuchodonosot everteret Hierusalem, & Templum Domini, Judith 4. at tempore Cambysis, nec Hierusalem, nec Templum exstabant, quippe quæ jam eversa, & incensa fuerant à Chaldæis: tempore autem Darii Hystaspis, Templum quidem reædificatum est, sed non Civitas Hierusalem. Præterea cùm Dario isto jubente Templum reædificatum sit 1. Esdræ 6., quomodo credibile est timuisse Judæos, ne ab eodem iterum everteretur?

Ocτavo, Holofernes interrogavit, Judith 5., quis esset populus qui habitabat in Judæa, quæ potentia ejus, quis Rex, quæ multitudo? At certè Rex Persarum, & Principes ejus nihil horum ignorare poterant, cùm paulo ante Judæos à se dimisissent.

Nono, filii Israel cùm se pararent ad bellum contra Holofernem, muris circumdederunt vicos suos per omnem Samariam usque Hiericho, Judith 4. at tempore Cambysis & Darii, non habitabant Judæi in Samaria, sed Gentiles, ut habetur 1. Esdræ 4., nec poterant Judæi muris circumdare ipsam Hierusalem; quanto minus omnes vicos per circuitum.

Decimo, scribitur in fine libri Judith, pacem fuisse in Israel toto tempore quo supervixit Judith, & multis annis postea: vixit autem Judith annis 105., ut ibidem habetur. At post annum 13. Ochi, quo vult Sulpitius gestum esse bellum Holofernis, usque ad Ptolomæum Lagi, qui iterum debellavit Judæos, non sunt nisi triginta anni; debuisset ergo tunc Judith esse annorum 80. vel *90*.

Undecimo, Nabuchodonosor anno decimo tertio regni sui bellum gessit contra filios Istael, Judith 2. at Cambyses non regnavit nisi oćto annos, teste Herodoto lib. 3.; non igitur ipse est ille Nabuchodonosor.

Duodecimo, accedat probabilis conjećtura ex numero Majorum ipsius Judith. Nam in libro Judith cap. 8. numerantur patres & avi aliique majores Judith usque ad Simonem filium Ruben, vel ut correćtiùs videntur habere Græci codices, filium Israel, & inveniuntur solum quindecim: in libro autem 1. Esdræ cap. 7. numerantur majores ipsius Esdræ, qui floruit tempore Cambysis, & Darii usque ad Aaron, & inveniuntur septendecim, quibus si addas alios usque ad Levi fratrem Simeonis, erunt viginti. Cum igitur à Jacob Patriarcha usque ad Judith sint multo pauciores generationes, quàm ab eodem Jacob usque ad Esdram, rectè conjicimus, Judith multo antiquiorem fuisse, quàm Esdram, qui tamen, ut diximus, temporibus Cambysis & Darii maximè floruit.

Jam verò posteriores illæ sententiæ, quæ historiam Judith ad tempora Sedeciæ, vel Josiæ referunt, duabus rationibus refelluntur. Prima ratio talis est.

In

In libro Judith cap. ult. legimus, nullum fuisse qui vexaret Israel toto spatio vitæ Judith, & multis annis postea. Vixit autem Judith, ut ibidem legimus, usque ad annum centesimum quintum, nec erat vetula, sed puella quando interfecit Holofernem, ut colligitur ex eo quòd puella vocatur, Judith 12. Igitur pax fuit in terra Israel annis octoginta vel nonaginta. At ab initio regni Josiæ, usque ad bellum, quod intulit Rex Ægypti Joachaz Regi Juda, non fuerunt nisi anni triginta, 4. Reg. 23. ab initio autem regni Sedeciæ usque ad bellum, quod intulit Nabuchodonosor, non sunt nisi anni novem 4. Reg. 24. Itaque nisi fuerit Judith quando Holofernem occidit annorum circiter 80. aut centum, non potest esse verum, quod Scriptura dicit, in omni spatio vitæ ejus, & multis annis postea non fuisse qui perturbaret Israel.

Altera ratio est, quia tempore Judith Sacerdos magnus erat Eliachim, qui & Joachim dicebatur, ut patet Judith 4. & 15. at tempore Josiæ Sacerdos magnus erat Helcias, 4. Reg. 23. tempore autem Sedeciæ erat Saraja, 4. Reg. 25.

Nobis igitur dicendum videtur, historiam Judith incidisse in tempora Manassæ Regis Juda. Siquidem eo tempore regnabat apud Medos Diocles, qui Ecbatana ædificavit, teste Eusebio in Chronico, atque hunc Scriptura nostra Arphaxat appellat. Item eo tempore regnabant Assyriorum Reges in Ninive, ut constat ex 4. Regum 19. & ex Tobia cap. 1. Credibile autem est, eum qui in libro Judith dicitur Nabuchodonosor, alio nomine dictum esse Merodach Baladan, qui fuit etiam Rex Babylonis. Nam post Sennacherib regnavit sub finem regni Ezechiæ patris Manasse Asar Addon 4. Reg. 19. post Asar Addon regnavit Merodach Baladan, cujus fit mentio 4. Reg. 20. & Hierem. 50. necnon Isai. 39., qui quidem Rex Babylonis erat, sed transtulit ad se etiam regnum Asyriorum, & propterea nulla deinceps in Scripturis mentio fit Regum Asyriorum, sed solùm Babylonis.

Cœpit autem regnare tertio anno Manasæ, ut probabiliter, & ex conjecturis colligimus (nam certum initium regni ejus ex nullo auctore probato haberi potest) quocirca annus ejus decimus tertius, in quo bellum movit contra Judæos duce Holoferne, incidit in annum 16. Manasæ, quem Manasem paulo antè captivum duxerat in Babylonem.

Exstabant etiam tunc Hierosolyma & Templum Domini, quorum fit mentio in historia Judith c. 4. Vivebat quoque eo tempore Sacerdos magnus Eliachim, ut patet ex Chronologia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani, qui enumerans Pontifices Judæorum, inter Sobnam qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, & Helciam qui fuit tempore Josiæ, ponit Eliachim: constat autem inter Ezechiam & Josiam intercessisse Manasem; convenit etiam id cum lib. 4. Reg. cap. 18., ubi Eliachim nominatur inter præcipuos sacerdotes, & magis etiam quadrat cum prophetia Isaiæ cap. 22. ubi prædicitur depositio Sobnæ impuri Pontificis, & exaltatio Eliachim in locum ejus.

Præterea facilè est hac ratione invenire tempus illud longissimæ pacis, quod fuit toto tempore vitæ Judith, & deinceps multis annis. Nam Manases initio regni sceleratissimus fuit, ac propterea Deo permittente victus fuit à Rege Babylonis, qui terram Juda devastavit, & ipsum Regem vinctum in Babylonem abduxit: deinde tamen peccatum suum agnovit, & in patriam remisus tranquillissimè vixit, ut habetur lib. 2. Paral. cap. 33.

Ab hac Manase captivitate usque ad regnum Joachaz filii Josiæ summa pax fuit in terra Juda: quantum hoc tempus fuerit Scriptura non indicat, sed facilè colliguntur anni 72. Nam Manases regnavit annos 55., è quibus accipio 39. post captivitatem ejus. Constat enim initio regni eam captivitatem accidise, ut etiam Josephus annotavit lib. 10. antiq. cap. 5., & ut diximus paulo antè, annus decimus tertius Regis Asyriorum & Babyloniorum incidit in annum Manasæ decimum sextum. Annis 39. addendi sunt duo anni, quibus post Manasem regnavit Ammon filius ejus 4. Reg. 21. ita erunt 41. his addantur anni 31. quibus post Ammon regnavit Josias 4. Reg. 22. & efficientur 72.

Jam hoc idem tempus ostendemus fuise post mortem Holofernis usque ad finem vitæ Judith. Judith vixit usque ad annum 105.; (sic enim intelligi debet quod habetur de numero annorum Judith in fine libri, ut clariùs colligitur ex Græco textu) ex quibus annis detrahendi sunt illi quos vixit ante occisionem Holofernis, quos pono fuise quadraginta. Nam etsi tempus certum definire non possim, cùm nullus auctor hoc tradat, potuit tamen ita ese. Ea enim ætate adhuc potuit ese pulcherrima, & judicari ab Asyriis puella propter incredibilem pulchritudinem, præsertim quia, ut habetur Judith 10., Dominus ei contulerat, non sine novo miraculo, quendam eximium splendorem, ut incomparabili pulchritudine omnium oculis appareret. Quanquam etiam naturaliter aliquæ fœminæ ita conservant formam corporis, ut quamvis grandævæ sint, tamen juvenculæ judicentur. Certè Sara annorum *65*. vel etiam *90*. tam juvenis & formosa videbatur, ut quocunque iret, à Regibus adamaretur & raperetur. Vide Genes. 12. & 20. Jam igitur si ex annis 105. detrahantur 40. supererunt *65*. anni continuæ pacis usque ad mortem Judith, quibus addo alios septem, ut illud etiam verum sit, quod additur in libro Judith, post mortem ejus multis annis non fuise qui perturbaret Israel; habemus igitur annos 72. quos quærebamus.

Dices fortase: *Si* tempore Regis Manasæ contigit hæc historia; quare in præparatione illa ad bellum, quæ narratur in hoc libro, nulla fit mentio Regis? cur negotium hoc totum tribuitur magno Sacerdoti?

Respondeo: fortase hoc bellum incidise in ipsam captivitatem Manase, & idcirco Rege absente, per Pontificem negotia regni procurata fuise: fortase etiam Regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam urbem Hierusalem, ubi Rex erat.

Quod autem habetur Judith 4. Sacerdotem Eliachim scripsise ad omnes Hebræos, & deinde circuivise omnem Israelem, ut eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechiæ idem Eliachim, quamvis nondum eset summus Sacerdos, nomine Regis multa faciebat, ut patet ex lib. 4. Reg. cap. 18. & Isaias prædixerat cap. 22. fore, ut Eliachim eset quasi pater omnium habitantium Hierusalem. Ac tum præcipuè credibile est, summa negotia & periculosa tractata ese per summum Sacerdotem, quando Rex de captivitate reversus, & ad Deum serio conversus erat. Nam etsi non est improbabile, adhuc Rege captivo bellum hoc gestum, probabilius tamen videtur, eo jam reverso gestum ese.

Sed rursum objicies: colligi ex quinto capite libri Judith, bellum hoc Holofernis contra Judæos gestum ese paulò post reditum ex captivitate Babylonica, sic enim legimus: *Nam & ante hos annos cùm recessissent à via, quam dederat illis Deus, ut ambularent in ea, exterminati sunt præliis à multis nationibus, & plurimi eorum captivi abducti sunt in ter-*

ram non suam: nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Hierusalem, ubi sunt Sancta eorum.

Respondeo: non esse intelligendum hunc locum de captivitate Babylonica, sed de variis afflictionibus præcedentibus. Nam si sermo esset de Babylonica captivitate, non dicerentur Judæi exterminati à multis nationibus, sed ab una, idest, Chaldæorum: nec dicerentur plurimi abducti captivi, sed omnes; fuit enim generalis captivitas Babylonica, paucissimi enim remanserunt relicti à Nabuchodonosor, & illi ipsi paulò post fugerunt in Ægyptum, 4. Reg. 25. Ita dispersio ac desolatio plenissima fuit.

Igitur loquitur Scriptura de variis afflictionibus populi Judæorum, quas variis temporibus à variis nationibus passus est, sed præcipuè de illa ultima, quæ acciderat cùm caperetur Manasses: tunc enim tota regio devastata fuit, & Rex ipse cum aliis multis captus, & ductus in Babylonem, & multi etiam dispersi, fugatique in varia loca. Quod autem additur: *Nuper autem reversi ex dispersione &c.* vel intelligitur de reversione Regis Manassæ cum suis ex Babylone, vel (si absente Rege gestum est hoc bellum) intelligi poterit de reversione ex iis locis ad quæ fugiendo pervenerant, cùm Rex Assyriæ vastaret regionem ipsorum.

Nec verò movere quenquam debet, quòd in textu Græco additur, etiam Templum fuisse solo æquatum, quando dispersi sunt Judæi. Nam illa verba supposititia videntur, quandoquidem sanctus Hieronymus, qui fidelissimè transtulit hunc librum ex Chaldæo sermone in Latinum, nihil de eversione Templi in sua editione posuit. Et forrasse ista additio Græci textus in caussa fuit, cur tot gravissimi auctores, Eusebius, Augustinus, Sulpitius, Beda in hac historia suo tempore collocanda decepti fuerint.

CAPUT XIII.

De libro Sapientiæ.

Liber Sapientiæ testimonium habet ab antiquis Conciliis & Patribus. Concilium Sardicense in epist. ad omnes Episcopos, cujus meminit Theodoretus lib. 2. hist. c. 8., ex c. 7. hujus libri probat, filium Dei esse rerum omnium effectorem & verum Deum; Concilium item Toletanum II. c. 1. librum Sapientiæ Scripturam sacram nominat.

Denique Patres idem docent. Nam Dionysius c. 4. divinorum nom. ut librum sacræ Scripturæ citat. Melito Asianus in epist. ad Onesimum in Catalogo sanctarum Scripturarum Sapientiam ponit. Cyprianus in lib. de habitu virginum: *Cum dicat*, inquit, *Scriptura divina: quid nobis profuit superbia, &c.* Similiter Cyrillus, lib. 2. in Julianum, ultra medium, vocat Scripturam divinam. B. Augustinus ex professo docet & probat, ex hoc libro posse confirmari dogmata, & librum esse Canonicum, lib. 1. de prædest. cap. 14.

Et quoniam Kemnitius incredibili impudentia hunc locum Augustini truncatè citat, & asserit apertè, ex hoc loco colligi hunc librum non fuisse Augustino divinum & infallibilis veritatis; totum locum audiamus: *Quod*, inquit, *à me quoque positum*, nimirum testimonium de libro Sapientiæ, *fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum. Quasi & excepta hujus libri attestatione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri.* Hæc citat Kemnitius.

Sed audiamus quæ in eodem capite infra ponuntur: *Non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesiæ Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis, ab Episcopis usque ad extremos laicos, Fideles, pœnitentes, Catechumenos cum veneratione divinæ auctoritatis audiri.* Et infrà: *Oportet ut librum istum Sapientiæ omnibus Tractatoribus anteponant, quoniam sibi eum anteposuerunt etiam temporibus proximi Apostolorum egregii Tractatores, qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere nisi divinum testimonium crediderunt.* Adde, quòd omnes Veteres hunc librum Salomonis esse asserunt; ex quo manifestè sequitur esse canonicum. Eusebius lib. 4. hist. cap. 22. dicit, Egesippum & Irenæum & omnem antiquorum chorum hunc librum Salomonis esse existimasse. Pari ratione Tertullianus de præscript. Cyprianus serm. de mortalitate. Hilar. in Ps. 127. Ambrosius serm. 8. in Ps. 118. Basilius lib. 5. contra Eunomium. Epiph. hæres. Anomœorum, nomine Salomonis hunc librum citant. Quod verò D. Hieronymus Præfatione in libro Salomonis hunc librum dicit à multis putari Philonis Judæi, & D. Augustinus lib. 2. doctr. Christ. cap. 8. dicit esse Jesu filii Sirach, non est contrarium communi sententiæ Doctorum. Nam sententiæ quidem sunt Salomonis, non Philonis, ut Veteres dicunt, & clarissimum est ex c. 9., ubi auctor libri dicit: *Tu elegisti me regem populo tuo, & dixisti me ædificare Templum in monte sancto tuo, &c.* tamen collectæ sunt hæ sententiæ ab aliquo alio, qui à multis putatur Philo, non ille qui fuit post Christum, sed alius antiquior, qui quidem verbis Græcis Salomonis sententias complexus est, Spiritu sancto dictante, sicut Proverbiorum 25. dicuntur parabolæ illæ Salomonis translatæ in librum à viris Ezechiæ Regis Juda, cùm antea fortè in schedulis haberentur. D. Augustinus autem sententiam retractavit lib. 2. retract. cap. 4.

Joannes Calvinus libr. 1. Institut. cap. 11. §. 8. librum Sapientiæ mendacii coarguit: *De idolorum*, inquit, *origine publico ferè consensu receptum est, quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum auctores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, ut ipsorum memoriam superstitiosè colerent: & sanè fateor, perversum hunc morem fuisse vetustissimum, nec facem fuisse nego, qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim jam fuisse prius in usu, quam ista in consecrandis imaginibus mortuorum ambitio invaluisset, cujus apud profanos Scriptores crebra fit mentio, constat ex Mose; cùm Rachelem narrat furatam esse patri suo idola, non secus ac de communi vitio loquitur.* Hæc ille, qui satis apertè falsum esse contendit quod habetur Sap. 14. de orig. idolorum. At Calvinus assumit falsum, & deinde colligit aliud falsum. Assumit enim ante Rachelis tempora non fuisse idola quæ hominum figuram referrent: & cùm constet tunc aliqua idola fuisse, deducit, prima idola non fuisse imagines hominum, ut liber Sapientiæ docet. At falsum assumit: nam in primis ista ipsa idola, quæ furata est Rachel, erant imagines hominum: vel potiùs imago hominis. Una enim tantùm erat imago, sed nomine multitudinis utitur Scriptura, quia illud nomen in Hebræo non habet numerum singularem. Vox Hebræa est תרפים quæ quidem idolum significat, hominis figuram repræsentans, & quod arte diaboli loquebatur & responsa dabat. Quod hominis figura sit תרפים patet ex 1. Reg. 19. ubi Michol cùm vellet eruere Davidem de manibus Saul, emisit illum per fenestram, & in lecto, loco ejus posuit simulacrum quod hominem referret, in Hebræo est תרפים pro eo, quod nos habemus *statuam*, vel *simulacrum*. Quod autem

ista

ista idola loquerentur, patet ex Ezechiele 21. ubi enim nos legimus, *Interrogavit idola*; in Hebræo est [illegible] & similiter Zachariæ 10. ubi legimus: *Simulacra locuta sunt inutile*. Deinde certum est Belum primum Regem Assyriorum, qui fuit ante Rachelem, immò & ante Abraham, fuisse pro Deo habitum post mortem, ut Eusebius testatur initio Chronici; & statuam illi à Nino filio positam, fuisse primum idolum publicè propositum ad adorandum, docet Ambrosius in primum cap. ad Rom. sive quicunque fuit eorum Commentariorum auctor, & B. Cyrillus lib. 3. in Julianum non procul à fine. Denique initium idolorum fuisse fabricationem imaginum humanarum in memoriam defunctorum, ut liber Sapientiæ docet, testatur Cyprianus initio libri de idolorum vanitate, Chrysost. hom. 87. in Matth. Egesippus apud Hieronymum in libro de viris illustribus, & alii passim.

Sed objicies: si statua erecta Belo à Nino filio fuit primum idolum, quomodo verum est quod liber Sapientiæ dicit, primum idolum factum esse à patre in memoriam filii? Respondeo, statuam Beli fuisse primum idolum publicè ad adorandum propositum: at primum idolum absolutè fuisse imaginem filii mortui à parente factam, & privatim honoratam. Inde enim invalescente prava consuetudine (ut in eodem cap. 14. Sap. dicitur) cœpta sunt tyrannorum imperio publicè coli figmenta.

CAPUT XIV.

De Ecclesiastico.

LIbrum Ecclesiastici, quòd ex eo multa dogmata Fidei luculenter probentur, vehementer Calvinus odit: *Unde*, inquit in Antidoto, *melius factum haurirent?* nec tamen habet aliquid, quod ei objiciat. Nos autem contrà, multis Veterum testimoniis auctoritatem ejus libri confirmare possimus. Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromarum propè extremo, citans cap. 4. Ecclesiastici sic ait: *Sequentes autem Scripturas confirmemus quod dictum est*. Sanctus Cyprianus lib. 3. epist. 9. citans cap. 7. *Sed & Salomon*, inquit, *in Spiritu sancto constitutus testatur, & docet*. Epiphanius in hæres. Anomæorum numerat inter sacros ac divinos libros Sapientiam Salomonis, & filii Sirach, id est, Ecclesiasticum. Ex quo intelligimus, eundem Epiphanium, cùm in lib. de mens. ponder. dicit, hos libros non esse receptos, de sententia Judæorum esse loquutum. D. Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 4. verba Ecclesiastici ex cap. 24. divina oracula nominavit. Beatus Augustinus in libr. ad Orosium contra Priscillianistas: *Clamat*, inquit, *Scriptura divina: Altiora te ne quæsieris*, quæ sententia Ecclesiastici nostri est. Denique Clemens, & Cyprianus locis citatis, Sixtus II. in epist. ad Gratum, Damasus in epist. ad Episcopos Italiæ, Basilius libr. 4. in Eunomium, Ambrosius in cap. 7. prioris ad Corinth. Hieron. in cap. 10. Ecclesiastæ, & Gregor. lib. 10. Moralium cap. 14. hunc librum non solum citant, sed etiam Salomoni attribuunt: nunquam autem dubium fuit, quin Salomonis libri canonici ac divini habendi essent. At Epiphanius in hæresi Anomæorum, & alii nonnulli auctorem libri hujus Jesum Sirach esse volunt. Respondeo, facilè potuisse fieri, ut Jesus Sirach sententias Salomonis à se diligenter collectas in unum volumen redegerit, ita utrque auctor dici poterit.

CAPUT XV.

De libris Machabæorum.

LIbri Machabæorum, præter communia testimonia, testimonium habent, & honorificè producuntur à S. Cypriano in libr. de exhort. martyr. cap. 11. à S. Greg. Nazian. in oratione de Machabæis, à S. Ambrosio lib. 2. de Jacob c. 10. 11. 12. & ab aliis passim qui eosdem libros Scripturam divinam disertis verbis appellant. S. Cyprianus lib. 1. ep. 3. ad Cornelium, & Isidorus libr. 6. Etymologiarum cap. 1. S. autem Augustin. (cui multum auctoritatis sæpè Calvinus tribuit) lib. 18. de Civit. Dei cap. 36. inquit: *Machabæorum Libri, quos non Judæi, sed Ecclesia pro canonicis habet*. Et lib. 2. contra epistolas Gaudentii cap. 23. eorundem librorum auctoritatem studiosè defendit, Scripturam sanctam eos appellans. Sed adversariorum argumenta videamus.

Primum objicit Calvinus lib. 3. Instit. cap. 5. §. 8. quòd auctor horum librorum laudat præposterum zelum, & superstitiosum factum Judæ Machabæi, qui pro mortuis sacrificium offerri jussit, 2. Machab. 12. Nam præterquam quod superstitiosum est pro quibuscunque mortuis orare, accedit etiam, quod isti, pro quibus Judas orare jussit, decesserant lethali crimine obligati, pro qualibus non esse orandum etiam Catholici docent: sic autem eos decessisse patet; nam ut ibidem dicitur: *Invenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, à quibus lex prohibet Judæos*, quæ habetur Deut. 7.

Respondeo: orare pro mortuis, quos non est certum esse in cœlo, vel in gehenna, pium & religiosum esse, ut ostendemus suo loco: nunc satis sit opponere Calvino Augustinum, qui ex hoc ipso loco probat, pium esse orare pro mortuis, in epist. 61. ad Dulcitium, lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 23. & lib. de cura pro mortuis cap. 1. Itaque tantum interest inter spiritum Augustini & Calvini, ut Augustinus quia libros Machabæorum credit esse canonicos, inde colligat bonum esse orare pro mortuis; Calvinus quòd existimet malum esse orare pro mortuis, inde deducat libros Machabæorum non esse canonicos. Ad illud autem quod objicitur; respondeo: Judam piè existimasse eos in articulo mortis dolorem de peccato suo coram Deo concepisse, & misericordiam apud Dominum invenisse, quod significant illa verba: *Quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam*.

Secundo objicit Calvinus in Antidoto Concilii: non posse hujus libri auctorem haberi canonicum, cùm lib. 2. cap. ult. veniam petat erratorum. Adde quod c. 2. ait: *Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immò verò negotium plenum vigiliarum & sudoris assumpsimus*. Quibus verbis indicat se humano more hunc librum composuisse; Auctores enim verè sacri non ingenio & labore suo, sed Spiritu sancto revelante scripserunt, ut patet Hierem. 36. de Hieremia, qui tanta facilitate dictabat Notario suo Baruch ea quæ Deus ei revelabat, ut ex libro aliquo legere videretur.

Respondeo: Deum quidem esse auctorem omnium divinarum Scripturarum, sed aliter tamen adesse solitum Prophetis, aliter aliis, præsertim historicis. Nam Prophetis revelabat futura & simul assistebat, ne aliquid falsi admiscerent in scribendo, & ideo Prophetæ non alium habuerunt laborem, quàm scribendi, vel dictandi: aliis autem Scriptoribus Deus non semper revelabat ea quæ scripturi erant,

A fed exeitabat, ut fcriberent ea quæ viderant, vel audierant; quorum recordabantur; & fimul affiftebat ne falfi aliquid fcriberent: quæ affiftentia non faciebat ne laborarent in cogitando & quærendo quid & quomodo fcripturi effent. Quare S. Lucas præfatione in Evangelium à fe fcriptum teftatur, fe affequutum omnia diligenter quæ ad Evangelii fcriptionem pertinebant, idque ab iis, qui ipfi audierant & viderant, & miniftri fuerant fermonis. Quòd autem ad veniam attinet, non petit veniam ifte auctor erratorum, quippe qui nulla effe fciebat; fed orationis minus politæ: quemadmodum etiam B. Paulus fe imperitum fermone confitetur 2. Cor. 11.

Objectio tertia aliorum, 2. Machab. 1. dicitur: *Cùm*
B *in Perfidem ducerentur patres noftri:* at certum eft, non in Perfidem, fed in Babylonem abductos fuiffe Judæos; non igitur veram hiftoriam narrat auctor hujus libri. Nonnulli valde laborant ut oftendant quando in Perfidem ducti fuerint Judæi, fed exiftimo rem effe facillimam. Nam auctor hujus libri Perfidem vocat, non folùm eam regionem quæ propriè dicitur Perfis, fed etiam alias finitimas: id patet ex libro 1. Machab. cap. 6., ubi nuncius qui venit in Babylonem ad Antiochum, dicitur veniffe ad eum in Perfidem. Neque ifte loquendi modus ab aliis Scriptoribus alienus eft, cùm Chryfoftomus homil. 6. in Matth. dicat, Judæos ex captivitate Perfica liberatos.

C Objectio quarta, 2. Machab. 2. dicitur: Hieremias, cùm fpoliaretur & incenderetur Hierufalem & Templum à Chaldæis, abfcondiffe tabernaculum, & arcam fœderis in fpelunca quadam montis Nebo; & dixiffe, locum illum fore occultum donec Deus iterum congregaret populum fuum. At hìc duo mendacia continentur. Unum quòd Hieremias illud fecerit: nam antequam urbs à Chaldæis caperetur, Hieremias femper fuit in carcere, & erat invifus penè omnibus in Hierufalem, ut habetur Hierem. 37. & 38., quocirca nec per fe, nec per alios potuit id efficere: poftquam autem capta eft urbs, Chaldæi omnia diripuerunt, ut habetur 4. Reg. ult., proinde non remanfit aliquid quod Hieremias poffet abfcon-
D dere. Alterum mendacium eft, quod iterum revertentes à captivitate effent Arcam & Tabernaculum habituri; non enim unquam eam poftea habuerunt.

Refpondeo: potuiffe illud optimè fieri, & ante fpoliationem urbis & Templi (ut Epiphanius fentit in vita Hieremiæ) & etiam poftea, ut alii volunt. Ante quidem: non tempore Sedechiæ, fed Joachim, ter enim Nabuchodonofor venit in Judæam, & abduxit inde captivum Regem & populum. Primùm, tempore Joachim, ut habetur 2. Paralip. ult. Secundò, tempore Joachim, ut habetur 4. Reg. 24. Tertiò, tempore Sedechiæ 4. Reg. 25. Tametfi autem tempore Sedechiæ Hieremias fuerit ferè femper in carcere, & omnibus invifus; tamen tempore Joa-
E chim liber erat & magnæ auctoritatis, ita ut credibile fit, ad ejus perfuafionem Joachim fponte fe tradidiffe Regi Babylonis. Conftat enim Hieremiam hoc fuafiffe, Hier. 27., & fimul conftat Joachim id feciffe, Hier. 29. Potuit igitur Rege confentiente, Arcam & Tabernaculum afportare: potuit etiam pofteaquam civitas capta eft; nam Hieremias à Nabuchodonofor maximi fiebat, ut patet Hier. 39. Non fuiffe autem à militibus diripientibus urbem Hierofolymam ablatam Arcam aut Tabernaculum, fatis patet ex Hier. 52., ubi enumerantur omnia, quæ ex Templo Domini Chaldæi abftulerunt, ufque ad phialas & mortariola; & Arcæ ac Tabernaculi nulla mentio fit. Neque verò alterum eft mendacium, quod rurfum Arca invenienda effet, quando iterum congregaretur populus: nam non loquebatur Hierem. de illa congregatione, quæ fuit tempore Cyri; fed vel de tempore noviffimo, quod proximè diem judicii præcedet, ut vult Epiphanius in vita Hierem., vel myfticè intelligendum eft, Arcam apparituram, ideft, Chriftum in carne venturum in nova populi congregatione, ut exponit Rupertus lib. 10. de victoria verbi cap. 21.

Objectio quinta. Lib. 1. Mach. cap. 1. Alexander Magnus primus regnaffe dicitur in Græcia, & hoc falfum videtur, cùm non fuerit Alexander primus, fed ante illum multi fuerint Reges Lacedæmoniorum, Macedonum, Corinthiorum, Athenienfium, &c. ut ex Chronico Eufebii patet. Præterea ibidem dicitur Antiochus illuftris regnaffe anno 137. regni Græcorum: cùm tamen conftet ex eodem Eufebio, Antiochum regnaffe anno 156., tot enim funt anni à primo anno Monarchiæ Græcorum ufque ad Antiochum.

Denique lib. 1. cap. 8. dicuntur Romani fingulis annis committere uni homini magiftratum fuum & omnes uni obedire: at hoc eft falfum, nam duo Confules eo tempore creabantur.

Refpondeo: Scripturam, cùm dicit Alexandrum primum regnaffe in Græcia, non de regno quocunque, fed de Monarchia Græcorum loqui: & cùm dicit, Antiochum illuftrem regnaffe anno 137. regni Græcorum, non numerare annos ab Alexandro, fed à Seleuco, qui poft Alexandrum I. regnavit in Syria, ut monet Eufebius in Chronico: quia enim Judæa pars eft Syriæ, à primo Rege Syriæ annos numerabant Judæi: à Seleuco autem ad Antiochum funt anni 137., quibus fi addas annos 19. qui funt ab Alexandro ad Seleucum, erunt anni 156. Ad illud autem de Romanis refpondeo: unius tantùm Confulis mentionem fieri, quia in more apud Romanos pofitum erat, ut alternis diebus Confules imperarent. Cujus rei teftis effe poteft infelix exitus pugnæ Cannenfis, cujus cauffa temeritas fuit alterius Confulis, penes quem eo die imperium erat. Itaque licèt duo Confules effent, uni tamen commiffa effe Refpublica videbatur. Idque inftitutum eft ab ipfo primo exortu Confularis dignitatis, ne videlicet (ut ait Livius l. 2.) fi duo fimul Confules imperarent, Regibus exactis, non remotus fed duplicatus terror videretur.

Objectio fexta. Lib. 1. Machab. c. 4. Judas legitur purgaffe Templum anno 148., ideft, uno anno ante obitum Antiochi, qui obiit anno 149. ut dicitur 1. Machab. 6. at id repugnat lib. 2. c. 10. ubi habetur, Judam purgaffe Templum biennio poft mortem Antiochi. Præterea lib. 1. cap. 6. dicitur Antiochus illuftris mortuus in Babylonia in lecto fuo præ dolore animi, quia non fucceffèrant ei negotia ficut optaverat: at lib. 2. cap. 1. dicitur membratim cæfus cum multis ex fuis in templo Nanneæ; & rurfum lib. 2. c. 9. dicitur mortuus cum dolore interno vifcerum, tum quia de curru in itinere ceciderat. Denique lib. 1. c. 9. dicitur Judas mortuus anno 152. at lib. 2. cap. 1., dicitur fcripfiffe epiftolam anno 188. quod fi effet verum, anno 36. poft mortem fuam eam fcripfiffet. Hæc omnia, cùm tam malè inter fe cohæreant, manifefta indicia falfitatis præbent.

Ad primam argumenti hujus partem Sixtus Senenfis ut refpondeat, fcribit in lib. 8. Bibliothecæ fanctæ, bis factam effe Templi repurgationem: fed neque id verum effe videtur, neque ad argumenti folutionem neceffarium. Et quidem verum non effe fatis indicat Scriptura, cùm omnia quæ de hac repurgatione uno in loco refert, referat etiam in alio. Non effe autem neceffarium inde probatur; quia pofita una tantum repurgatione, in utroque loco adhuc nulla eft in hoc libro repugnantia. Tametfi enim repurgatio Templi in libro 1. capite 4.

narra-

narratur ante mortem Antiochi, & lib. 2. c. 10. narratur post mortem Antiochi; tamen hoc posteriore loco narratur quidem post mortem Antiochi, sed non asseritur facta post mortem Antiochi. Voluit enim auctor absolvere quæ de Antiocho dicturus erat, & tum demum redire ad Juda & Templi repurgationem: quod autem dicitur facta post biennium; non significatur post biennium à morte Antiochi, sed post biennium à profanatione. Nam profanatum fuit Templum anno 145., ut dicitur lib. 1. c. 1., & post biennium exactum anno 148. repurgatum fuit, ut habetur lib. 1. c. 4. Quare rectè Eusebius in Chronico, & Ioseph. lib. 12. antiquitat. cap. 10. scribunt, Templum repurgatum tertio anno à profanatione, idest, post biennium jam exactum.

Quod attinet ad alteram partem argumenti; conveniunt ferè omnes, eundem esse Antiochum, Epiphanem videlicet, cujus mors describitur lib. 1. c. 6. & lib. 2. c. 9. nam potuit in itinere corripi doloribus viscerum, & cadere ex curru, ut dicitur lib. 2. c. 9. & postea sic æger pervenire in Babylonem, & ibi addito dolore animi ex nuntio ad se allato rei malæ gestæ in Judæa à suis, tandem mori. At de Antiocho, cujus mors describitur lib. 2. cap. 1., maxima quæstio est. Aliqui volunt esse Antiochum magnum, ut Lyranus in hunc locum & quidam alii: sed hoc esse non potest. Nam Antiochus magnus obiit antequam Judas, qui hanc epistolam scripsit, Dux Judæorum esset, nec fuit ullum bellum Judæis cum Antiocho magno. Alii volunt esse Antiochum Demetrii filium, qui etiam Triphon, seu Griphius dicitur ab Eusebio. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 6.: sed neque hoc potest esse verum. Nam tempore istius Antiochi, non Judas sed Joannes Hircanus dux Judæorum erat, & tamen Judas epistolam scribit. Præterea epistola scribitur Aristobulo magistro Ptolomæi Philometoris, quem constat ex Eusebio in Chronico fuisse tempore Judæ, idest, diu ante tempora Antiochi Griphi.

Dicendum igitur est, hunc Antiochum esse Antiochum Epiphanem, illum ipsum de quo agitur in lib. 1. c. 6. & lib. 2. c. 9. nam tunc vivebat Judas qui epistolam scripsit, & etiam Aristobulus ad quem scripta est. Præterea iste fuit primus & summus ex Regibus Syriæ inimicus Judæorum, ut meritò de ejus morte tanta lætitia esset in Judæa.

Denique quod dicitur lib. 2. c. 9. de Antiocho illustri, quod templum in Perside spoliare voluit, & turpiter fugatus est, omnino convenit cum eo quod hìc dicitur de isto Antiocho, quòd in templo Nanneæ ceciderit & percussus fuerit, & quod multi ejus milites membratim cæsi fuerint. Neque verò necesse est affirmare illic eum interiisse, ubi dicitur cecidisse; cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus ejus fusus fugatusque est. Quemadmodum Gen. 14. Regem Sodomorum in prælio cecidisse narrat Scriptura divina, & tamen paulò post eum viventem & Abrahæ occurrentem introducit. Itaque Antiochus in eo sensu dicitur cecidisse, quoniam exercitus ejus cæsus percussusque fuerat, & ipse turpi fuga elapsus, fortè etiam vulneratus, in ipso itinere de curru cecidit, & paulò post mortuus est.

Ad tertiam probationem aliqui respondent: non esse Judam Machabæum, sed aliquem alium qui eam epistolam scripsit. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi cap. 15. sed non videtur id esse verum. Nam anno 188., non Judas, sed Joannes Hircanus Dux Judæorum erat; nec ullus fuit ex ducibus Judæorum qui vocaretur Judas præter unum Machabæum: nec est verisimile, cum Senatu & populo in titulo literarum alium nominari quàm Principem.

A Alii volunt, hunc Judam esse quidem Machabæum, sed annos qui initio literarum ponuntur supputari, non more Græcorum à Seleuco, sed more Hebræorum ab anno duodecimo Assueri, quo liberati fuerunt omnes Judæi à nece, opera Esther Reginæ. Ita Lyranus & Hugo Cardinalis in hunc locum, quos ferè recentiores omnes sequuntur. Sed primum non videtur credibile in his libris semper annos supputari more Græcorum, præterquam in hoc uno loco: deinde etiam numerando ab anno duodecimo Assueri, non potest incidere annus 188. in tempora Judæ Machabæi. Lyranus enim, quem cæteri sequuntur, ita computat: ab anno 12. Assueri usque ad finem regni ejus sunt anni 29.: his addantur sex anni B quibus regnavit Darius filius Assueri, & sunt 35. quibus si rursus addantur 148., qui sunt ab initio regni Græcorum usque ad Judam, erunt 188. anni.

Sed in ista supputatione tres sunt gravissimi errores. Primus, quòd ex 29. & 6. & 148. non fiunt 188. sed 183. ut patet. Secundus, quòd omittunt hi auctores annos novemdecim, qui sunt à principio Monarchiæ Alexandri usque ad regnum Seleuci: illi enim 148. anni Græcorum, qui numerantur lib. 1. Machabæorum, c. 4. usque ad victoriam Judæ, numerantur à Seleuco, non ab Alexandro, ut supra diximus. Si ergo addas annos novemdecim qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt omnes anni 202. ab anno duodecimo Assueri, non 188. ut ipsi volunt. C Tertius error est, quòd in ista supputatione faciunt Assuerum penultimum Regem Persarum, sequuti somnia Judæorum adversus sententiam Latinorum & Græcorum omnium. Eusebius in Chronico post Assuerum adhuc tres Reges Persarum ponit: Josephus, quem ego supra sequutus sum, septem Reges post Assuerum numerat: ex quo sequitur, ab anno duodecimo Assueri usque ad Judam, non 188. annos, sed longè amplius quàm 200. effluxisse.

Igitur cum Melchiore Cano & aliis nonnullis existimo, sic esse quæstionem dissolvendam, ut dicamus: illa verba *anno* 188. non esse principium epistolæ sequentis quam Judas scripsit, sed finem D præcedentis quæ scripta est à toto populo Judæorum Duce Joanne Hircano. Id apertè indicant Græci codices, qui post illa verba, *anno* 188. distinctionem constituunt, & ratio certè id exigit, ut cùm sint illa verba inter initium unius epistolæ & finem alterius, & numerus annorum in fine potiùs quàm in principio poni soleat, ea nos ad epistolam præcedentem, non ad sequentem referamus.

Objectio septima sumitur ex eo, quòd liber prior Machabæorum cum Evangelio pugnare videatur. Nam lib. 1. c. 1. affirmat auctor ejus libri vaticinium Danielis de abominatione desolationis stante in loco sancto impletum esse, quando Antiochus Epiphanes idolum in Templo Domini collocavit. At Christus E Matth. 24. vaticinium illud asserit implendum in novissimis diebus. Respondeo: in libris Machabæorum nullam fieri mentionem vaticinii Danielis, sed solùm idolum Antiochi vocari abominandum idolum desolationis, ut revera erat.

Objectionem postremam quam afferunt nonnulli, ex eo quòd in his libris videntur ii commendari qui semet occiderunt, qualis fuit Eleazarus lib. 1. cap. 6. & Razias lib. 2. cap. 14. diluit jamdudum S. Augustinus in epistol. 61. ad Dulcitium, & lib. 2. contra epist. Gaudentii cap. 23. & summa responsionis est: mortes horum hominum narrari in Scriptura, non laudari, vel certè non ita laudari quasi piè & sanctè fecerint quod fecerunt, quamvis audacter & viriliter, & hominum judicio, fortiter eos fecisse negari non possit.

CAPUT XVI.

De quibusdam partibus librorum Marci, Lucæ, Joannis.

ULtimum caput Marci tempore B. Hieronymi non fuisse ab omnibus receptum ut canonicum, patet ex epist. ad Hedibiam quæst. 3. Causa dubitationis erat propter quædam verba apocrypha, quæ in isto ult. cap. inserta erant, ut patet ex Hieronymo lib. 2. contra Pelagianos ante medium. Hæc enim inserta erant verba, quæ satis apertè Manichæismum redolent: *Et illi satisfaciebant dicentes, seculum istud iniquitatis, & incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco jam nunc revela justitiam tuam.* Nunc nobis dubitare non licet, nam Concil. Trid. sess. 4. jubet, libros integros recipi cum omnibus suis partibus, ut in Ecclesia Catholica legi consueverunt: legitur autem caput hoc in diebus celeberrimis Resurrectionis & Ascensionis, & idem exponitur à Beda, & à B. Greg. hom. 21. & 29. in Evangelia. Athanasius etiam in Synopsi in summa Evangelii secundùm Marcum hoc caput ut verè Marci agnoscit, & similiter Augustinus lib. 3. de consensu Evan. cap. 24. Denique incredibile est Marci Evangelium ita mutilum & truncum esse, ut nihil de resurrectione contineat. Adde, quod etiam Calvinus c. 17. §. 47. Instit. hoc ultimum caput Marci admittit ut partem Evangelii, ut non sit opus in hac reprobanda diutius laborare.

Ex cap. 22. Lucæ quidam in dubium revocant historiam illam de sudore Christi sanguineo, & angelica apparitione & consolatione, ut Hilarius testatur lib. 10. de Trin. & Hieronym. lib. 2. contra Pelagianos. Causa quæ hos permovit ea fuit, ne Christo infirmitatem & animi dolorem tribuere viderentur: qua etiam de causa quosdam Catholicos præpostero zelo è suis codicibus ex illis verbis Luc. 19. *videns civitatem flevit super illam* abrasisse verbum, *flevit*, testatur Epiphanius in Ancorato. At certè isti timuerunt ubi non erat timor. Si enim Christus ut homo potuit imminente passione pavere & tædere, ut etiam Matt. c. 26. & Marc. 14. testantur; cur non potuit eadem ratione sudare & angelicam consolationem admittere? & si corpus habuit passibile & animam sentientem; cur non potuit dolere & flere? Itaque Athanasius lib. 6. ad Theophilum, qui est De beatitudine filii Dei, anathema dicit iis qui Christum sanguinem sudasse negant. Epiphanius quoque in Ancorato, & Augustinus lib. 3. de Consensu Evang. cap. 4. hunc locum Lucæ ut Evangelicum agnoscunt: neque Hilarius & Hieronymus locis citatis contrarium docent, sed tantùm monent, non in omnibus codicibus suo tempore fuisse, & propterea non ita certæ fidei habitum.

Initium capitis 8. Joannis, quo adulteræ historia continetur, non fuisse olim certæ fidei, Erasmus docet in annotatione hujus loci ex Eusebio lib. 3. hist. c. 39. ubi sic dicit de Papia loquens: *Historiam quandam subjungit de muliere adultera, quæ accusata est à Judæis apud Dominum; habetur autem in Evangelio quod dicitur secundùm Hebræos scripta ista parabola.* Quibus verbis apertè indicat, se non vidisse eam historiam in Evangelio Joannis & sibi non tam historiam quàm parabolam videri. Nihilominus tamen dubium esse non debet, quin ea & historia sit & Evangelica, cùm legatur in Ecclesia in Sabbatho post Dominicam III. Quadragesimæ, & eam agnoscant gravissimi Patres Græci & Latini: Ammonius Alexandrinus in suo Monotessaro Evangelico, Athanasius in Synopsi in compendio Evangelii Joannis, Chrysostomus hom. 60. in Joann. Ambrosius in epist. 58. lib. 7. ad Studium, Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos, & Augustinus tract. 33. in Joannem. Idem quoque Aug. lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. 7. eam historiam ab inimicis veræ Fidei erasam fuisse de nonnullis codicibus dicit.

Neque caussæ nostræ officit, sed prodest potius quod Eusebius scribit, Papiam Joannis discipulum hujus historiæ meminisse: id enim signum est rem esse veram. Quod autem eam Eusebius in suo codice Evangelii non habuerit, parum refert, fortè enim ab aliquo erasa erat. Adde quod probabile est, Eusebium non loqui de hac historia adulteræ, sed de alia verè apocrypha: nam in textu Græco Eusebii non habetur nomen adulteræ, sed περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης.

De verbis illis, quæ habentur c. ult. epist. 1. Jo: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt*, dubium aliquando exstitisse, & nunc etiam esse debere, longa oratione contendit Erasmus in annotatione hujus loci: at certè in Ecclesia publicè leguntur hæc verba in Dominica in Albis. Eundem locum agnoscit Cyprianus lib. de simplicitate Prælatorum, Athanasius lib. 1. ad Theophylum, qui est de unita Deitate, Ioann. II. Papa in epist. ad Valerium, Hieronymus in Prologo epistolarum canonicarum, Idacius in lib. adversus Varimundum, & Eugenius Carthaginensis apud Victorem lib. 2. de Persecutione Wandalica. Quare verba illa veram esse partem Scripturæ divinæ non dubium est.

CAPUT XVII.

De epistola ad Hebræos.

DUplex dubitatio de hac epistola fuit, una de auctore, altera de auctoritate ejus, quæ tamen ita connexæ sunt, ut pauci sint, qui de uno dubitaverint, & non de altero. Primum igitur ex antiquis hæreticis Marcion, teste Hier. Præf. in epist. ad Titum; & Arius, teste Theodoreto Præfatione in epist. ad Hebræos, epistolam ad Hebræos, neque Pauli esse, neque sacram docebant. Ex novis hæreticis Lutherus in Prologo epist. ad Hebræos hanc epistolam nec esse Pauli, nec ullius Apostoli contendit, quòd quædam contineat contra Evangelicam & Apostolicam doctrinam. Luthero subscribit Brentius in Confess. Wittemberg. c. de sacra Scriptura, & Kemnitius in examine 4. sess. Conc. Trident. Magdeburgenses quoque cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 55. & alii hujus temporis hæretici, exceptis Calvinistis; Calvinus enim in Instit. impressa anno 1554. cap. 8. §. 216. contendit, hanc epistolam esse verè Apostolicam, & errare in hac parte Lutheranos: tamen an Pauli sit, an alterius Apostoli, ut Barnabæ, aut Lucæ, dubitat Calvinus, ut patet ex eadem Instit. c. 10. §. 83. & cap. 16. §. 25. quocirca Ministri Calvinistæ in ea Confessione quam obtulerunt Pissiaci art. 3., ponunt hanc epistolam in numerum divinarum Scripturarum, sed tanquam auctoris incerti.

Præter hos manifestos hæreticos, Catholicos etiam quosdam, & præsertim Latinos de auctore hujus epistolæ dubitasse, & propterea eam minoris fecisse, testis est Eusebius lib. 3. hist. c. 3. necnon D. Hieronymus in lib. de Viris illustribus in Paulo, ubi dicit: hanc epistolam à quibusdam Latinorum negari esse Pauli, sed vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis Romani Pontificis. Addit Sixtus Senens. lib. 7.

Biblio-

Bibliothecæ sanctæ, à quibusdam etiam attribui Tertulliano. Nostris temporibus Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam, & Cajetanus ad initium Commentariorum in eandem epistolam, quæstionem jam olim sopitam iterum revocarunt in lucem.

Verùm hanc epistolam & canonicam esse, & Pauli Apostoli, facilè probari potest. Primum, quoniam nomine Apostoli Pauli legitur in Ecclesia in die Natalis Domini & aliàs frequenter. Secundo, quia producta in testimonium ac recepta est ut Pauli à multis antiquissimis Pontificibus, ut Clemente I. in epist. ad Corinthios apud Eusebium lib. 3. c. 38. Innocentio I. in epist. 3. ad Exuperium, Gelasio I. in Concilio Episcoporum LXX. Tertio, quia ponitur in canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli à Concilio Laodiceno can. 59. Carthag. III. can. 47. & Trident. sess. 4. & agnoscitur etiam ut Pauli à Niceno I. teste B. Thoma in hanc epistolam: & ab Ephesino I. & Chalcedonensi approbantibus duodecim capitula Cyrilli, quorum decimum tale est: *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, divina Scriptura commemorat* &c., etiam ab Arausicano II. canone ulrim., ubi & Apostoli, & divina Scriptura esse dicitur.

Quarto, quoniam recepta fuit semper ab omnibus Græcis Patribus, ut patet, tum quia omnes eam ut Apostoli citant, tum quia B. Hieronymus in epist. ad Dardanum id affirmat, tum etiam quia omnes qui canonem exponunt, hanc epistolam cum ceteris Paulinis numerant, ut Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. histor. & ipse Eusebius lib. 3. cap. 3. Gregorius Nazianzenus in carmine de canone Scripturæ, Athanasius in Synopsi, Epiphanius hæres. 76. Damascenus lib. 4. cap. 18.

Quinto, recepta fuit etiam ab omnibus Larinis post Lactantium. Soli enim Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Arnobius hanc epistolam non videntur agnoscere; nec enim eam unquam citant, quod sciam: at Hilarius lib. 12. de Trinit. Ambrosius lib. 2. de Cain cap. 2. Hieron. in epist. ad Dardanum de Terra promissionis, August. lib. 2. Doctr. Christ. cap. 8. & Ruffinus in Symbolum, & alii deinceps omnes eam ut Paulinam agnoscunt, & frequentissimè citant. Philastrius verò in Catalogo hæresum, inter hæreticos numerare non dubitavit, qui eam epistolam vel rejiciunt, vel Pauli esse negant. Non autem debet duorum aut trium Latinorum dubitatio anteponi certissimæ confessioni omnium aliorum.

Sexto, videtur B. Petrus hujus epistolæ mentionem facere; Petrus enim priorem epistolam scripsit ad Hebræos inter Gentes dispersos, ut patet ex titulo, utque Oecumenius docet, & ipse etiam Erasmus ad initium Annotationum in hanc epistol. contendit: posteriorem ad eosdem scripsit, ut colligitur ex illis verbis cap. 3. *Hanc vobis charissimi secundam scribo epistolam*. In eodem autem capite postea subjungit: *Sicut & charissimus frater noster Paulus scripsit vobis*. Scripsit igitur Paulus, Petro teste, epistolam aliquam ad Hebræos.

Postremo, epistola hæc Catholicorum omnium consensu, vel est Pauli, vel Lucæ, vel Barnabæ, vel Clementis Romani, vel certè Tertulliani: sed Tertulliani esse non potest, cùm Clemens Alexandrinus, qui aliquanto antiquior Tertulliano fuit, affirmet hanc epistolam esse Pauli, apud Eusebium lib. 6. histor. cap. 11. Quid, quòd ipse Tertullianus hanc epistolam Barnabæ esse putavit, ut Hieronymus docet lib. de viris illust. in Paulo? Neque etiam esse potest Clementis Romani, cùm ipse Clemens eam citaverit tanquam Apostoli Pauli in quadam

A sua epistola ad Corinthios, ut Eusebius refert lib. 3. hist. cap. 38. ac demum cùm in fine hujus epistolæ auctor dicat: *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celeriùs restituar vobis*. Ista enim verba nullo modo Clementi convenire possunt, qui cùm esset Episcopus Romanus, non in Judæa, sed Romæ habitaturus erat. Ex quibus apparet, quàm ineptè Erasmus ad finem annotatinnuin in hanc epistolam ejus auctorem Clementem facere conetur. Denique, nec Lucæ, nec Barnabæ epistolam esse, nec alterius omnino quàm Pauli, satis probant argumenta supra allata: sed quando etiam aut Lucæ, aut Barnabæ esset, Apostolici viri esset, nec Apostolica auctoritate carere deberet.

B At contra hanc epistolam quinque argumenta proferunt Magdeburgenses, quibus argumenta Lutheri & Erasmi simul complectuntur. Primum est, quia prudens Vetustas de hac epistola dubitavit. Respondeo: ineptè dici Vetustatem de hac epistola dubitasse, cùm unum solum Cajum ex Græcis, & duos vel tres ex Latinis proferre possint, & nos contrà tot Pontifices, tot Concilia, omnes Græcos, uno excepto, & omnes Latinos, tribus vel quatuor exceptis, pro nobis habeamus. Et si de antiquitate, non de multitudine agatur, antiquior est Clemens Romanus Cajo, & Clemens Alexandrinus Tertulliano, & Dionysius Areopagita utroque, qui tamen hanc epistolam Pauli nomine citat in epistola ad C Titum.

Secundum argumentum est, quia non habet adjectum initio nomen Pauli, ut habent omnes aliæ epistolæ; quanquam hoc argumentum fatentur ipsi ibidem non esse usque adeò grave. Respondeo cum Hieronymo Præfat. in epistol. Beati Pauli: si ideo non est Pauli, quia non habet præfixum nomen Pauli; nulliuscsse, quia nullius habet nomen. Quid, quòd epistola prima Joanuis non habet ejus nomen præfixum, & tamen Joannis esse minimè dubitatur? Et contrà, Evangelia quædam Thomæ, Bartholomæi, Jacobi, Nicodemi nomen præferunt, & ab omnibus tamen nec immeritò rejiciuntur.

Addo præterea, justis de causis nomen suum huic D epistolæ Paulum non addidisse. Vel enim id fecit, ut ibidem Hieronymus docet, quia sciebat, nomen suum invisum Hebræis esse quamvis ad fidem jam conversis, propterea quòd ipse præ cæteris Legem veterem esse abrogatam acerrimè disputabat, cujus Legis illi adhuc æmulatores erant, Act. 21. Vel, ut idem Hieronymus docet in cap. 1. ad Galatas, quia in hac epist. ad Hebræos cap. 3. dicturus erat, Christum esse Apostolum confessionis nostræ, noluit initio se more solito Paulum Apostolum nominare, ne videretur, se cum Christo aliqua ex parte conferre. Vel denique, ut Theodoretus Præfat. Commentar. in hanc epistolam docet, quia Paulus non erat Apostolus Hebræorum sed Gentium, ut E ipse fatetur Galat. 2., noluit more solito incipere Paulus Apostolus, sed nudam doctrinam exponere, non quasi Apostolus & Magister, sed ut amicus & socius. Quocirca in fine epistolæ ponit: *Rogo autem vos fratres, ut sufferatis verbum solatii, etenim perpaucis scripsi vobis &c.* quasi dicere velit: non ægrè feratis, si ego qui proprius Apostolus vester non sum, per literas vos monere & cohortari volui. Id enim feci ut vos consolarer, non ut imperarem. Has omnes rationes attigit Clemens Alexandrinus apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11.

Tertium argumentum sumunt à diversitate styli, siquidem oratio hujus epistolæ longè gravior, copiosior, ornatior est, quàm cæterarum. Neque satisfaceret qui responderet, hanc epistolam esse sctiptam Hebraicè, & ¦Apostolum propria lingua

melius

A melius loqui potuisse quàm aliena, id est, Græca.
Nam epistolam hanc non Hebraicè scriptam esse, sed Græcè patet, tum ex eo quòd citantur in hac epistola testimonia secundùm versionem LXX, tum etiam quia auctor epistolæ cap. 7. interpretatur nomen Hebraicum Melchisedech, id est, Rex justitiæ; & Rex Salem, id est, Rex pacis, quod non faceret si Hebraicè loqueretur.

Respondent aliqui: hanc epistolam non Hebraicè sed Græcè primùm esse scriptam, & quidem sententias Pauli esse, verba autem Lucæ, aut Clementis, quo tanquam interprete & Scriba Paulus usus sit. Et ideo epistolam hanc esse magis ornatam quàm cæteræ sint, quia sermo hujus epistolæ, non à Paulo ut cæterarum, sed ab alio magis diserto compo-
B situs sit. Ita Origenes apud Eusebium lib. 6. c. 18. Alii existimant, epistolam hanc Hebraicè primùm esse scriptam, ac deinde translatam in Græcum sermonem à Luca, vel à Clemente. Ita respondet Eusebius lib. 3. histor. cap. 38. & Clemens Alexandrinus apud Eusebium, lib. 6. cap. 11. Neque repugnat huic responsioni interpretatio: non enim Apostolus interpretatur Melchisedech nomen Hebraicum Græcè, sed Hebraicè, ut ex etymologia & vi nominis aliquid probet. Quemadmodum si Latinè quis dicat homicidium, est hominis cædes: & Græcè Δωρόθεος est δῶρον Θεοῦ. Ita Hebraicè מלכי צדק est מלך צדק: quanquam si interpres addidisset interpretatio-
C nem non esset absurdum; ut Exod. 12. *Est enim phase, id est, transitus Domini*, quæ interpretatio non habetur in Hebræo, & Matth. 27. *Eli, eli &c. id est, Deus meus, Deus meus* &c. Neque illud obstat de Scripturis citatis secundùm versionem LXX: Apostolus enim si Hebraicum scripsit, ex Hebræo fonte testimonia protulit; tamen interpres Græcus ea verba à Paulo citata ita vertere voluit, ut antea verterant illa eadem LXX, ne aliquid novi Græcorum auribus inferret. Neque id est novum; quàm multa enim testimonia Hebræo sermone protulit idem Apostolus in concione, quam habuit in Synagoga Antiochena? & Lucas tamen ea omnia retulit Act. 13. secundùm versionem LXX. Ex his
D duabus solutionibus, tametsi utraque probabilis est, tamen prior cùm simplicior, tum etiam expeditior esse videtur.

Quartum Argumentum, quo maximè nituntur Magdeburgenses, ejusmodi est: Auctor hujus epistolæ cap. 2. ponit se in numero eorum, qui ab Apostolis ad Fidem conversi sunt, dicit enim: *Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est, contestante Deo signis & virtutibus &c.* At Paulus Galat. 1. graviter affirmat, se non ab homine, nec per hominem, sed à Christo per revelationem didicisse Evangelium: non igitur Paulus hujus epistolæ auctor est.

E Respondeo primùm: B. Paulum hæc dicere, non de se, sed de hominibus sui temporis, quemadmodum Isaias cap. 64. in persona populi dicit: *Facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ universa justitia nostra; non est, qui invocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te &c.*, quo loco non loqui Isaiam de seipso patet, quia ibidem longa oratione Deum invocat. Addo præterea, non esse absurdum si Paulus ponat se in numero eorum, qui ab Apostolis confirmati sunt; non enim hic agit de confirmatione per doctrinam, sed per miracula: ait enim, salutem, id est, salutis prædicationem confirmatam esse per Apostolos, contestante Deo signis & prodigiis: quis autem negare potest, Paulum quando conversus est, etsi Evangelium plenissimè didicerit per revelationem, tamen confirmatum esse in Fide auditis miraculis Petri & aliorum Apostolorum, & præcipuè eo miraculo, quo ipse per manus Ananiæ lumen oculorum recepit?

Quintum argumentum: auctor hujus epistolæ pugnat cum doctrina Domini; Dominus enim dicit, Matth. 11. *Venite ad me omnes*: hic autem excludit eos qui semel peccaverunt; sic enim loquitur c. 6. *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, rursus renovari ad pœnitentiam*. Et cap. 10. affirmat, non relinqui hostiam pro peccato iis, qui voluntariè peccant post acceptam notitiam veritatis. Et cap. 12. Esau non invenisse locum pœnitentiæ.

Respondeo: non magis hæc loca pugnare cum illo *Venite ad me omnes*, quàm pugnent verba Domini, Matthæi 12. ubi dicit, Blasphemiam in Spiritum sanctum non remitti, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Apostolus enim non de quocumque peccatore loquitur, sed de eo qui peccat in Spiritum sanctum, id est, qui voluntariè oppugnat cognitam & exploratam veritatem.

Porrò dicuntur talia peccata irremissibilia tribus de causis. Primo, quia ut plurimum ejusmodi homines non convertuntur, nec ejusmodi peccata remittuntur, etsi absolutè contrarium potest accidere, & aliquando re ipsa accidit: sicut in morbis corporalibus, eos vocamus incurabiles qui ut plurimum non curantur, etsi quandoque curentur; & eos vocamus curabiles qui ut plurimum curantur, etsi quandoque non curentur. Secundo, quoniam qui in Spiritum sanctum peccant, directè resistunt gratiæ, qua sola curari possent, quemadmodum qui non potest sanari nisi sectione venæ, & nullo modo admittit hoc remedium, rectè medicus de eo pronuntiat, fieri non posse ut sanetur; nec tamen propterea negatur, quin possit aliquis sapientissimus medicus ægroto persuadere ut admittat venæ sectionem. Tertio, qui ex malitia peccat nihil habet in se unde remissionem mereatur, & propterea dicitur ejus peccatum irremissibile, quamvis absolutè remitti possit. Qui autem peccat ex ignorantia vel infirmitate, aliquid habet unde misericordiam Dei provocet, juxta illud Apostoli 1. Timoth. 1. *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Atque hæc quidem responsio satis esse videtur ad eam tollendam difficultatem, quæ ex prioribus locis oriebatur. Potest etiam alia adhiberi. Nam priorem locum qui habetur Hebr. 6., exponunt multi ac fermè omnes, ut Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Anselmus, Sedulius & alii in hunc locum, necnon Augustinus in fine exposit. inchoatæ in epist. ad Roman., de renovatione ad pœnitentiam quæ fit in Baptismo, non ad eam quæ fit in reconciliatione post Baptismum. Nam quod de Baptismo loquatur hic B. Paulus, satis indicant verba illa: *Non rursum jacientes fundamentum Pœnitentiæ, Fidei, Baptismatum &c.* & illa: *Eos qui semel sunt illuminati*. Nam apud Dionysium cap. 2. Ecclesiast. hierarch. & alios Veteres, Baptismus dicitur illuminatio, quia est Sacramentum Fidei. Et illa: *Rursum renovari*: nam ut Augustinus loco citato docet, per Baptismum propriè renovamur, per reconciliationem curamur. Denique illa: *Iterum crucifigentes Filium Dei*: nam in Baptismo repræsentamus Christi mortem, & sepulturam, ut dicitur Roman. 6., & sicut semel tantùm Christus mortuus est, ita & nos semel tantùm baptizari possumus. Beatus Paulus igitur adversus Fidei desertores disputat ac docet, neminem sperare debere, se post Baptismum in Ecclesia susceptum alibi posse jacere aliud fundamentum, & invenire aliud Baptisma; nam id impossibile est, cùm unum sit

tantùm

tantùm verum Baptiſma, & illud repeti non poſſit. A Eundem ſenſum habet ſecundus locus. Verè enim *voluntariè peccantibus*, ideſt, recedentibus à jam cognita & ſuſcepta Fidei veritate, *non relinquitur hoſtia pro peccato*; non quia non eſt locus pœnitentiæ, ſed quia nulla eſt verè efficax hoſtia niſi mors Chriſti, quam illi apoſtaſia ſua contemnunt. Nec enim alius Chriſtus inveniri poteſt, nec alius Baptiſmus, in quo mors ejus repræſentetur.

Ad illud ex capite 12. dico: Eſau duobus modis non inveniſſe locum pœnitentiæ: uno modo apud patrem ſuum, quia res perdita erat irrecuperabilis: altero modo apud Deum, quia non rectè pœnitentiam egit, ut Chryſoſtomus hunc locum exponit. Apoſtolus igitur deterrere volens homines à B lapſu, proponit incertum exitum pœnitentiæ. Ut enim Eſau non potuit recuperare hæreditatem, quia erat irrecuperabilis, ita peccator non poteſt recuperare innocentiam, virginitatem, & ſimilia: & quemadmodum Eſau non rectè pœnitentiam egit, quamvis fleverit, & ideo Deum non placavit, ità ſæpè peccatores pœnitentiam agere videntur, & tamen Deum non placant, quia non agunt pœnitentiam ut oportet.

Argumentum ſextum eſt Cajetani in commentario hujus epiſtolæ. Auctor hujus epiſtolæ probat cap. 1. Chriſtum eſſe Filium Dei ex illis verbis libro 2. Reg. cap. 7. *Ego ero illi in Patrem*: & hæc verba intelliguntur ad literam de Salomone, & ſo- C lùm ex literali ſenſu ſumuntur argumenta firma; igitur vel iſte auctor non eſt Paulus, vel Paulus non ſolidè argumentatur.

Reſpondeo: ſimiliter argumentari Apoſtolum Roman. 10. & 1. Corinth. 9., nec tamen poſſe dici, aut non eſſe Pauli eas epiſtolas, aut Paulum non ſolidè argumentari. Argumentum igitur Apoſtoli ideo fortiſſimum eſt, quoniam illi ad quos ſcribit admittebant, Salomonem typum Chriſti geſſiſſe, nec poterant hoc negare, ut D. Auguſtinus probat libro de unit. Eccleſiæ cap. 8. Nam & 2. Reg. 7. & Pſ. 71. dicuntur multa de Salomone, quæ ei non conveniunt niſi ut figura erat Chriſti. Ut illud: *Stabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum*. Et illud: *Dominabitur à mari uſque ad mare: & adorabunt eum om-* D *nes Reges terræ, omnes gentes ſervient ei, &c.*

Argumentum ſeptimum ejuſdem Cajetani eſt. Ad Hebr. 9. dicit auctor, fuiſſe in Arca urnam habentem manna, & virgam Aaron quæ fronduerat, & tabulas Legis: ſed lib. 3. Reg. cap. 8. ſolæ tabulæ referuntur fuiſſe in Arca; igitur aut mentitur Paulus, aut hujus epiſtolæ auctor non eſt Paulus.

Reſpondeo: tempore Salomonis non fuiſſe in Arca aliud quàm tabulas Legis, ut dicitur 3. Reg. 8., tamen poſtea à Judæis poſitas intra Arcam etiam urnam & virgam; id quod Paulus ex traditione ſcire potuit. Ita ſolvit Theophylactus, qui etiam monet, Hebræos ſui temporis id ſenſiſſe. Addc quòd E auctor libri Regum cùm dicit: *In Arca autem nihil erat aliud niſi duæ tabulæ*, videtur innuere, ſuo tempore fuiſſe aliquid aliud, quod non erat tempore Salomonis: videtur enim dicere voluiſſe, etſi nunc alia quædam ſint in Arca præter tabulas Legis; tamen quo tempore Arca in Templum à Salomone adducta eſt, nihil in ea erat præter duas tabulas. Quid ſi etiam, ut quidam volunt, urna & virga in parte aliqua exteriore Arcæ, non intra ipſam Arcam fuerint?

Argumentum poſtremum Eraſmi & Cajetani eſt. Auctor hujus epiſtolæ cap. 9. loquens de Teſtamento propriè dicto, quod morte teſtatoris confirmatur, allegat verba Exod. 24. *Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiſcum*: atqui in Exodo ſecundum Hebraicam veritatem nulla fit mentio Teſtamenti, ſed pacti; illa enim verba Exod. 24.
הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
non habent alium ſenſum quàm iſtum: *Ecce ſanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiſcum ſuper omnibus verbis iſtis*; igitur aut Paulus non tenebat Hebraicam linguam, aut hujus epiſtolæ auctor non eſt Paulus.

Reſpondeo: vel eſt quæſtio de re, vel de nomine; ſi de nomine, injuſtè Eraſmus hunc auctorem accuſat; nam non ſolùm iſte auctor, ſed etiam 70. Interpretes vocem בְּרִית perpetuò vertunt διαθήκη, ideſt, *Teſtamentum*, ut patet ex Pſalmis quos ex verſione 70. habemus, & Hieronymo in c. 2. Malachiæ, ubi affirmat 70. ſemper ferè vertiſſe Teſtamentum. Et Apoſtolus Paulus Roman. 9. Galat. 3. & 4. & alibi loquens de Lege vetere, ſemper Teſtamentum vocat id quod Hebræi dicunt בְּרִית; immò adeo trita eſt in Eccleſia hæc vox Teſtamentum pro Hebraica בְּרִית, ut nihil frequentius dicamus, vel audiamus, quàm Teſtamentum vetus & Teſtamentum novum.

Si autem non de nomine, ſed de re quæſtio eſt, quaſi auctor hujus epiſtolæ ad Teſtamentum propriè dictum detorſerit hunc locum Exodi, in quo agitur de fœdere; reſpondendum eſt: promiſſionem vitæ æternæ, de qua per figuras in Teſtamento veteri, & apertè in novo agitur, eſſe ſimul Teſtamentum & pactum: Teſtamentum, quia continet diſpoſitionem de hæreditate æterna danda filiis Dei, quæ non fuit rata ante mortem teſtatoris; teſtamentum enim eſt diſpoſitio de hæreditate, quæ non prius rata eſt quàm teſtator moriatur: eſt autem ſimul pactum illa Dei promiſſio, quia habet annexam conditionem; non enim vult teſtator Deus dare hæreditatem æternam niſi iis qui leges ſuas obſervaverint, & hac ratione dicitur fœdus & pactum. Jam ergo de eadem re loquitur Moyſes Exod. 24. & Paulus Hebr. 9. & Moyſes quidem vocat pactum, ſed intelligit non quodcunque pactum, ſed pactum de danda hæreditate poſt mortem teſtatoris, & propterea ſanguinem aſperſit in populum, qui figura eſt ſanguinis Chriſti pro nobis effundendi: Paulus autem vocat Teſtamentum, ſed intelligit de teſtamento non qualicunque, ſed conditionato, ideſt, quod ſimul ſit pactum.

C A P U T XVIII.

De epiſtola Jacobi, Judæ, ſecunda Petri, ſecunda & tertia Joannis.

DE his epiſtolis quoſdam olim dubitaſſe an revera apoſtolicæ eſſent, teſtis eſt Euſebius lib. 3. hiſtor. cap. 25. & D. Hieronymus lib. de viris illuſtribus, in Jacobo, Juda, Petro, & Joanne. Ex recentioribus Lutherus in Prologis harum epiſtolarum, Brentius, Kemnitius, & Centuriatores locis notatis capite ſuperiore, epiſtolam Jacobi & Judæ penitus contemnunt; de reliquis dubii hærent: quanquam Lutherus in Prologo epiſtolæ ad Hebræos poſteriorem Petri epiſtolam inter canonicas ponit. Eraſmus in annotationibus ad has epiſtolas, epiſtolam Jacobi affirmat non redolere apoſtolicam gravitatem; de ſecunda Petri dubitat; de ſecunda & tertia Joannis aſſerit, eas non eſſe Joannis Apoſtoli, ſed cujuſdam alterius; de epiſtola Judæ nihil dicit. Cajetanus de auctoribus epiſtolæ Jacobi, Judæ, & ſecunda ac tertia Joannis dubitat, & propterea etiam eas minoris auctoritatis vult eſſe, quàm cæteras. Porrò Calvinus omnes recipit, & Calviniſtæ in illa confeſſione Piſſiacenſi art. 3.

Nobis

Nobis jam non licet aliud sentire, quàm esse has A
epistolas apostolicas & divinas. Probatur primò de omnibus simul; quoniam ponuntur in catalogo nomine Apostolorum Petri, Jacobi, Joannis, & Judæ à Concilio Laodicensi, Carthaginensi III., Florentino & Tridentino suprà citatis; item ab Innocentio I. ad Exuperium epist. 3. & Gelasio in Concilio 70. Episcoporum. Præterea ab Origene hom. 7. in Josue, Epiphanio hæres. 76. Athanasio in Synopsi, Hieronymo in epistol. ad Paulinum de studio Scripturarum, Augustino lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 8. Ruffino in exposit. Symboli, Isidoro lib. 6. Etymolog. cap. 1., Damasceno lib. 4. cap. 18. Deinde de singulis seorsim. Nam epistolam Jacobi ad-
fert ad probandum dogma Ecclesiasticum Concilium B
Milevitanum can. 7., eandem citat Dionysius de divin. nom. cap. 4., Cyprianus in lib. ad Novatianum, Augustinus in epist. 29. ad Hieronym. & alii passim. Legitur quoque frequenter in Ecclesia nomine Jacobi Apostoli.

Epistola secunda Petri citatur nomine Petri ab Higinio epist. 2. à S. Gregorio hom. 18. in Ezechielem, & ab aliis passim. Legitur in Ecclesia in festo Transfigurationis. Præterea vel oportet confiteri, hanc epistolam esse Petri, vel contineri intolerabilem errorem, quod nullus hactenus dicere ausus est. Nam cap. 1. auctor dicit: *Hanc vocem nos audivimus, cùm essemus cùm ipso in monte sancto, &c.* at
certè in monte sancto cùm Dominus transfiguratus C
est, soli cum Domino fuerunt, Petrus, Jacobus, & Joannes, ut Evangelium loquitur, Matth. 17. Igitur epistolæ hujus auctor, aut insignis aliquis impostor fuit, aut est unus è tribus Apostolis Christi primarius. Et quamvis parum referat, cujus sit è tribus quantum attinet ad auctoritatem, tamen satis constat non esse Jacobi, aut Joannis; tum quia nemo hoc unquam dixit; tum etiam quoniam auctor apertè initio epistolæ vocat se Simonem Petrum Apostolum Jesu Christi. Quo argumento persuasus Beda, in Commentario ad hanc epistolam miratur, qua ratione dubitari potuerit de auctore hujus epistolæ.

Epistola Judæ citatur ut Judæ Apostoli à Diony- D
sio de divin. nom. cap. 4. Tertulliano lib. de habitu muliebri, à Cypriano in lib. ad Novatianum, & à posterioribus frequentissimè. Eadem quoque testimonium habet ab Origene lib. 5. in cap. 5. ad Rom. ab Epiphanio hæresi 76. & à Hieronymo in cap. 1. ad Titum, & in Catalogo Script.

Epistola secunda Joannis citatur à Cypriano in lib. 2. sententiarum Concilii Carthaginensis circa finem.

Epistola tertia ejusdem citatur à Dionysio Cœlest. hierarch. cap. 3.

At contra non desunt argumenta. Ac Primum quidem Erasmi est contra epistolam Jacobi. Hæc
epistola si est ullius Jacobi, illius certè erit, qui E
fuit primus Episcopus Hierosolymorum, & de quo tam multa dicuntur in Actis Apostolorum, & epistol. ad Galat. sed hunc non verè esse Apostolum ex duodecim constat ex Hieronymo in Comment. cap. 1. ad Galat. ubi dicit, graviter errare eos qui dicunt, Jacobum istum esse unum ex duodecim.

Respondeo: argumentum hoc Erasmi manifesto mendacio inniti. Hieronymus enim non dicit errare eos qui sentiunt, hunc Jacobum esse unum ex duodecim, sed eos qui dicunt, hunc Jacobum esse fratrem Joannis, & quem Herodes capite plecti jussit. Esse autem hunc nostrum Jacobum unum ex duodecim idem Hieronymus docet, & probat in libro advers. Helvidium his verbis: *Nulli dubium est, duos fuisse Apostolos Jacobi vocabulo nuncupatos; Jacobum Zebedæi, & Jacobum Alphæi: istum nescio quem minorem Jacobum, quem Maria filium, nec tamen matris Domini Scriptura commemorat, Apostolum vis esse, an non? Si Apostolus est, Alphæi filius erit: si non Apostolus, sed tertius nescio quis Jacobus, quomodo est frater Domini putandus? & quomodo tertius ad distinctionem majoris appellabitur minor? cùm major & minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam; & frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente, alium Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.* Præterea hoc idem multis rationibus probari posset: sed quia nec est necessarium hoc loco, & ego brevitati studeo, hoc solum dicam: Si non est Jacobus hic noster unus ex numero duodecim Apostolorum, unius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia; constat enim ex Evangelio Matth. 10. duos fuisse Jacobos inter duodecim: Jacobum Zebedæi & Jacobum Alphæi: in Ecclesia autem non fit memoria nisi Jacobi fratris Joannis die 25. Julii, & hujus Jacobi qui scripsit hanc epistolam, & fuit Episcopus primus Hierosolymæ die 1. Maji; si ergo iste non est ille Jacobus Alphæi, sequitur, illius nullam prorsus fieri memoriam, quod certè est absurdissimum.

Argumentum secundum. Auctor hujus epistolæ non utitur solita Apostolorum salutatione, sed profano more tantùm dicit: *Jacobus Dei & Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem*; ergo non est verisimile eam esse Jacobi. Respondeo ad hoc argumentum, quod est Cajetani in hunc locum: Si ista profana salutatio censenda est, illam esse habendam magis profanam, quæ habetur Act. 15. *Apostoli & seniores fratres his qui sunt Antiochiæ, Syriæ, & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem*: atqui nullus Catholicus hanc salutationem ut profanam reprehendere auderet; igitur neque illam Jacobi ullus ut profanam reprehendere debet.

Argumentum tertium contra eandem epistolam Magdeburgensium, centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 54. quemadmodum & cætera quæ sequuntur. Eusebius affirmat lib. 2. histor. cap. 23., hanc epistolam, & illam Judæ esse adulterinas; igitur non sunt firmæ auctoritatis. Respondeo: mendacium esse hoc, non argumentum; hæc enim sunt Eusebii verba loco citato ab adversariis: *Sciendum*, inquit, *est, quòd à nonnullis non recipiantur*. Et addit: *Nos tamen scimus, etiam istas cum cæteris ab omnibus penè Ecclesiis recipi*.

Argumentum quartum. Hæc epistola multum aberrat ab analogia doctrinæ apostolicæ. Nam c. 2. justificationem non Fidei soli, sed operibus adscribit, cùm Paulus Roman. 3. dicat, hominem justificari ex Fide sine operibus. Respondeo: hoc argumento confiteri Lutheranos, se esse filios veterum illorum hæreticorum contra quos epistola ista scripta fuit. Audi enim, quid Augustinus scribat libro de Fide & Operibus cap. 14. *Quamobrem*, inquit, *jam illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere Fidem putaverint, benè autem vivere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum, non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, &c.* Et infrà. *Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ apostolicæ epistolæ Petri, Joannis, Jacobi, Judæ contra eam maximè dirigunt intentionem, ut vehementer astruant, Fidem sine operibus non prodesse: sicut etiam ipse Paulus non quamlibet fidem qua in Deum creditur, sed eam salubrem planèque Evangelicam definivit, cujus opera ex dilectione procedunt.*

A Ad argumentum autem respondemus cum Augustino Præfat. in Psal. 31., Apostolos non pugnare inter se: nam Paulus loquitur de prima justificatione qua homo fit justus ex injusto, & nomine operum intelligit opera quæ fiunt sine Fide & gratia solis viribus liberi arbitrii: Jacobus autem loquitur de secunda justificatione, qua quis ex justo fit justior; juxta illud Apocalypsis ult.: *Qui justus est, justificetur adhuc*; & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt cum Fide & auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non potest homo seipsum procreare, vel à mortuis excitare, tamen postea quam natus est potest seipsum opere suo alere & augere: ita non potest peccator seipsum justum facere; B tamen potest, cùm justus est, operibus suis augere justitiam. Sed de hac quæstione suo loco pleniùs disputabitur.

Argumentum quintum. Hæc epistola muta est de opere Christi, & doctrina Fidei, & solum de operibus concionatur: solent verò Apostoli semper aliquid interserere de Fidei doctrina; non igitur Apostolica hæc epistola est. Respondeo: Apostolum Jacobum de industria totum esse in operibus commendandis, ut ex Augustino supra demonstravimus, propterea quod Fidei doctrinam satis explicuerant Evangelistæ & Paulus; & ii adversus quos ipse scribit, doctrinam Fidei nimis extollebant, & bona opera negligebant. Addo præterea, si ideo hæc epistola C adulterina judicanda est, quia tota ferè consumitur in operibus bonis commendandis; Proverbia quoque, & Ecclesiasten Salomonis adulterinos libros existimari debere, cùm nihil in iis, præter conciones de moribus legatur, vel si Proverbia & Ecclesiastes inter sacros libros habendi sunt, adversariis etiam consentientibus, nulla certè causa est, cur Jacobi epistolam libris illis persimilem rejiciamus.

Argumentum sextum. Iste auctor c. 1. & 2. vocat legem libertatis Legem Testamenti veteris: at eam vocat Legem servitutis Apostolus Paulus, Galat. 4. non igitur utraque epistola Apostolica esse potest: constat autem epistolam ad Galatas Apostolicam esse; igitur quæ fertur nomine Jacobi, non D Apostolica, sed Apostolicæ contraria est.

Respondeo: Jacobum non loqui de Lege vetere sed de nova, cùm eam Legem libertatis appellat. Sed ideo illis visus est Jacobus loqui de Lege vetere, quia mentionem facit Decalogi præceptorum, & ipsi somniant Legem novam non continere ulla præcepta, sed solas promissiones gratiæ Fideique prædicationem. At sine ulla dubitatione falluntur. Siquidem præcepta Decalogi non minus ad Christianos quàm ab Hebræos pertinent, ut ex 5. cap. Mathæi aliisque locis colligitur: sed hoc interest inter novum ac vetus Testamentum, quòd vetus leges adferebat, non autem vires ad eas leges implendas suppeditabat: proinde Lex timoris ac servitutis, & E dicebatur, & erat. Testamentum verò novum unà cum legibus gratiam præbet, qua homines adjuti, facilè, liberè, ac libenter implent ipsa præcepta, & propterea dicuntur Christiani non esse sub Lege, & justis dicitur Lex non esse posita, non quod eam servare non debeant, sed quia Lex eos non premit aut gravat, cùm eam libentissimè liberrimèque servent.

Sed Augustinum hæc ipsa docentem audiamus, libro de nat. & gratia cap. 57. *Si spiritu ducimini*, inquit, *non adhuc estis sub Lege, atique Lege qua timorem incutit, non tribuit charitatem, quæ charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per Legis literam, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Hæc est Lex libertatis, non servitutis, quia charitatis, non timoris; de qua & Jacobus Apostolus ait: Qui autem perspexerit in legem perfectæ libertatis &c.* Et cap. 6. ad Galatas: *Eadem*, inquit, *Scriptura, & idem mandatum cùm bonis terrenis inhiantes premit servos, Testamentum vetus, cùm in bona æterna flagrantes erigit liberos, Testamentum novum vocatur.* Et libro de continentia c. 3. *Non sumus sub Lege, bonum quidem jubente non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id quod Lex jubet faciens nos amare, potest liberis imperare.*

Argumentum septimum. Auctor hujus epistolæ testimonia profert ex epistolis Petri & Pauli; non igitur ipse Apostolus sed aliquis ex Apostolorum discipulis fuit. Respondeo: non citari in hac epistola ulla loca Petri vel Pauli; sed inde adversarios esse deceptos, quòd viderint ad marginem libri è regione verborum Jacobi loca quædam Petri & Pauli annotari. At etiam in marginibus epistolarum Pauli notari videmus loca quædam ex epistolis Petri, & aliorum Apostolorum; & ad marginem prioris epistolæ Petri & primæ Joannis annotantur plurima loca Pauli: nec tamen epistolæ istæ Petri, Pauli, Joannis in dubium revocantur. Nec enim ejusmodi annotationes significant unum Apostolum ab alio citari, sed similes sententias in Apostolis inveniri, quod Spiritus sanctus ideo fecit, ut ostenderet, se unum atque eundem eorum omnium auctorem esse. Quod idem videmus etiam in Prophetis: Isaias enim & Michæas uno atque eodem vixerunt tempore, cùm uterque initio sui libri se scripsisse commemoret in diebus Joathan, & Achaz, & Ezechiæ Regum Juda, & tamen invenimus Isaiæ 2. & Michææ 4. insignem prophetiam de Christo, non modò sententiis, sed etiam verbis iisdem descriptam.

Argumentum octavum. Epistolæ hujus auctor non se vocat Apostolum Christi, ut Paulus facit; non igitur credibile est, eum Apostolum esse sed discipulum aliquem inferioris notæ.

Respondeo: si ejusmodi ratiunculis fides habenda esset; non solùm epistolam Jacobi sed etiam aliquot alias Pauli & Joannis rejiciendas fore. Siquidem Paulus in epistola ad Philippenses, in utraque ad Thessalonicenses, & ad Philemonem, non vocat se Christi Apostolum, sed aut servum, ut facit Jacobus, aut nihil addit: Joannes quoque nec in epistolis, nec in Apocalypsi Apostolum se nominat.

Contra epistolam Judæ proferunt iidem Magdeburgenses argumenta quatuor. Primum, quia non se vocat Apostolum, sed hoc jam est solutum.

Secundum, quia Judas asserit, se post Apostolos vixisse, cùm ait: *Memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores &c.* citans apertè quædam ex secunda epistola Petri. Respondeo: Judam simul cum Apostolis vixisse, sed tamen posterius epistolam scripsisse quàm Petrum & Paulum, & ideo meritò potuisse eorum epistolas citare: quemadmodum etiam Petrus in secunda epistola mentionem facit epistolarum Pauli, cùm tamen & simul vixerint, & eadem die sint coronati.

Argumentum tertium. Judas non in Græcia, sed in Perside prædicavit; igitur si quid scripsisset, non Græcè sed Persicè scripsisset. Respondeo: Judam, etsi in Perside prædicaverit, tamen non ad Persas, sed ad Judæos per orbem terræ dispersos epistolam suam scripsisse, ad quos etiam Petrus & Jacobus scripserant. Meritò proinde scribere voluisse lingua Græca, quæ tunc communissima erat. Præterea quis non videt, quàm ineptum argumentum sit: Judas in Perside prædicavit; igitur lingua Persica scribere debuit? Si quid enim valeret ejusmodi argumentum, pari ratione colligeremus, Petrum qui Romæ docuit, & ex eadem urbe duas epistolas scri-

psit,

psit, Latinè non Græcè scribere debuisse; & Matthæum qui prædicavit in Æthiopia, oportuisse Æthiopica lingua scribere Evangelium: Paulum quoque qui in Italia prædicabat, cùm scriberet ad Timotheum, ad Philemonem & ad Hebræos, debuisse Latinè scribere, non Græcè vel Hebraicè.

Argumentum quartum. Judas refert historiam altercationis inter Michaelem Archangelum & Diabolum de Moysis corpore, & vaticinium quoddam Henoch: at nihil horum legitur in probatis Scripturis; igitur epistola hæc inter apocryphas numeranda est. Respondeo: quamvis Tertullianus lib. de hab. mulieb. contendat, librum Henoch esse canonicum, & Beda in hanc epistolam dicat, tempore Judæ librum Henoch verum & canonicum in manibus hominum fuisse, etsi modò non exstet; tamen probabilius videri, librum esse apocryphum. Cæterùm, ut Hieronymus in cap. 1. ad Titum, & Augustinus lib. 15. de Civitate Dei cap. 23. & lib. 18. cap. 38. dicunt, etiam in apocryphis esse aliquid veri, & hoc Judam protulisse, nec tamen propterea totum librum approbasse; sicut etiam Paulus Actor. 17., 1. Corinth. 15. & ad Titum 1. profert testimonia ex ethnicis Poetis, Arato, Menandro & Epimenide: nec tamen idcircò Poetas illos consecravit.

At Judas, inquit Cajetanus, librum Henoch non ut apocryphum, sed ut propheticum citat. Respondeo cum Augustino libr. 15. de Civit. Dei cap. 23. sine dubio credendum esse, Henoch aliquid prophetici & divini scripsisse, & ejus vaticinium insertum fuisse in eo libro, quem Judas citat; sed eum librum propterea apocryphum esse, quòd multa incerta & fabulosa contineat simul cum hoc vero vaticinio quod Judas citat.

Contra secundam Petri solùm objicitur diversitas styli à prima, quam constat certò esse Petri; quæ objectio Erasmi est, à quo non parum dissentiunt Magdeburgenses, quippe qui scribunt, sibi videri valde similem stylum hujus epistolæ, stylo epistolæ prioris. Respondet Beatus Hieronymus quæstio. 11. ad Hedibiam, styli diversitatem, si quæ sit, natam ex interpretis diversitate; nec enim Petrum semper uno atque eodem interprete usum esse.

Contra secundam & tertiam Joannis solùm objiciunt auctoritatem Papiæ apud Eusebium, libro 3. histor. cap. 39. & Hieronymum de viris illustribus in Joanne. Tradidit enim Papias, duos fuisse Joannes, unum Apostolum, & alterum qui senior dicebatur: & quoniam auctor harum epistolarum, non Apostolum, sed seniorem se nominat, verisimile esse videtur, duas has brevissimas epistolas à Joanne seniore, non ab Apostolo Joanne scriptas esse. At hæc levior conjectura est, quàm ut opponi debeat, ne dicam præponi tot Conciliorum, Pontificum & Patrum auctoritati, qui has epistolas Joanni Apostolo tribuunt; præserrim cùm nec Papias dixerit, has epistolas non esse Joannis Apostoli (solùm enim ille duos Joannes nominat: uter autem epistolas scripserit, tacet) & Joannes Apostolus meritò senior dici potuerit, quòd post omnes Apostolos vixerit, & ad extremam usque pervenerit senectutem. Porro Sanctus Hieronymus de his epistolis adeò non dubitavit, ut eas citaturus in epistola 85. ad Evagrium, ita cœperit: *Clangat tuba Evangelica, filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui è pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit.*

CAPUT XIX.

De Apocalypsi.

Apocalypsim Joannis, ex antiquis hæreticis, Marcionistæ respuebant, teste Tertulliano libro quarto contra Marcionem, necnon Alogiani & Theodotiani, teste Epiphanio hæresi 51. & 54. Ex novis, Lutherus in Prologo dicit, se aliquid in ea desiderare, cùm Apocalypsis asserat fore beatos, qui servant ea quæ in ipsa scripta sunt, cùm tamen nemo intelligat quæ illa sint. In præfatione verò antiquiore Testamenti novi ait, se Apocalypsim neque pro Prophetico, neque pro Apostolico libro recipere, sed similem judicare libro Esdræ. Brentius & Kemnitius locis notatis Luthero subscribunt; Magdeburgenses autem cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56. à Luthero deficiunt ad Calvinum, & cum eo acriter pugnant pro Apocalypsi adversus alios Lutheranos. Erasmus in fine annotationum in Apocalypsim varias conjecturas anxiè quærit, unde probet hunc librum non esse Joannis Apostoli.

Nec defuerunt olim Catholici, qui de hujus libri auctoritate vel auctore dubitarent. Nam Cajus quidam vetustus auctor librum hunc Cherinthi hæretici esse affirmat, teste Eusebio lib. 3. hist. cap. 28. Dionysius verò Alexandrinus apud Eusebium lib. 7. cap. 23. hanc opinionem Caji refellens, librum divinum & canonicum esse asserit; tamen subdubitans sitne Joannis Apostoli, an alterius Joannis. Denique B. Hieronymus in epistola ad Dardanum testatur, ita Græcos de Apocalypsi dubitasse contra communem consensum Latinorum, quemadmodum Latini de epistola ad Hebræos contra communem Græcorum sententiam dubitabant.

Veruntamen Apocalypsim, tum Joannis Apostoli verum esse fœtum, tum librum admirabilem ac divinissimum esse, facilè probare possumus. Primum ex Conciliis: nam in Ancyrano Concilio ante 1200. annos, can. ult., citatur nomine Joannis; in Carthaginensi III. can. 47. & in Concilio Romano sub Gelasio I. inter sacros & canonicos libros annumeratur: item in Concilio Toletano IV. can. 16. multorum Conciliorum & Pontificum sanctionibus confirmatur, Apocalypsim esse Joannis Apostoli & verè canonicam & divinam.

Deinde ex Patribus Græcis & Latinis idipsum comprobari potest. Nam Dionysius cap. 3. Eccles. hierarch. vocat Apocalypsim arcanam & mysticam visionem dilecti discipuli. Justinus in dialogo cum Triphone ultra medium, Apocalypsim dicit esse Joannis Apostoli, & eandem commentariis illustravit, ut D. Hieronymus testatur libro de viris illustribus in Joanne. Irenæus lib. 5. circa finem asserit, Apocalypsim esse Joannis Apostoli, & scriptam penè suo sæculo ad finem imperii Domitiani: in eandem quoque commentaria edidit, auctore Hieronymo de viris illustrib. in Joanne. Theophilus Antiochenus, Melito Sardensis, & Dionysius Alexandrinus Episcopi Græci antiquissimi & doctissimi, Apocalypsim ut divinitus scriptam receperunt, teste Eusebio lib. 4. cap. 24. & 26. & libro 7. cap. 23. Clemens Alexandrinus lib. 2. pædagog. cap. 12. Apocalypsim citat. Origenes homil. 7. in Josue, & in Psalmum primum, Apocalypsim Joanni Apostolo tribuit, quod etiam facit Eusebius in Chronico anni Domini 96. Athanasius in Synopsi, Epiphanius hæresi 51. & 76. Chrysostomus homil. 3. in Psal. 91. & Damascenus libro 4. cap. 18. Apocalypsim ut sacram, & Joannis agnoscunt. Quocirca Græ-

Græcos qui, Hieronymo teste, Apocalypsim non recipiebant, & paucos & obscuros fuisse necesse est.

Probatur ultimò ex communi Latinorum consensu: nam Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, Apocalypsim Joannis Apostoli esse affirmat. Cyprianus de exhortat. martyr. cap. 3. 8. 10. 11. & 12. Apocalypsim ut reliquas divinas Scripturas passim citat; quod etiam facit Hilarius præfat. in Psalm. Ambrosius in Psal. 40. Apocalypsim Joannis Evangelistæ esse dicit. B. Augustinus tract. 36. in Joannem dicit, Apocalypsim ejusdem esse Joannis cujus est Evangelium, & libr. 2. Doctr. Christ. cap. 8. inter sacros & divinos libros eam refert, quod etiam facit Innocentius I. in epist. 3. ad Exuperium; Ruffinus in exposit. Symb.; & Isidorus lib. 6. Etymolog. cap. 1. Sanctus Hieronymus non solum in epistola ad Paulinum de studio Scripturarum, Apocalypsim Joannis esse docet, sed eandem sententiam esse omnium Latinorum affirmat in epist. ad Dardanum de terra promiss. Denique Sulpicius lib. 2. sac. hist., ait, Apocalypsin à nonnullis aut stultè, aut impiè non recipi.

Ad argumentum autem Lutheri, qui inde probat Apocalypsim non esse paris auctoritatis cum cæteris libris sacris, quia capite primo & ultimo hujus libri dicitur: *Beatus qui servat verba prophetiæ hujus*, cùm tamen nemo sciat quid sibi velit hæc prophetia. Respondeo: etsi permulta sint obscurissima vaticinia in hoc libro, tamen permulta etiam esse præcepta vitæ clarissima, ut de constantia in persecutionibus, de hæreticis odio habendis, de Pseudoprophetis fugiendis &c. & argumentum & scopus totius libri non aliud est, quàm ut nos hortetur ad perseverantiam & patientiam tempore persequutionum. Quæ quidem res clarissima & apertissima est.

Sed videamus, quid etiam adferat Erasmus. Is objicit. Primò quosdam auctores qui hujus libri non meminerunt, ut Dorotheum & Anastasium & quosdam qui dubitarunt, an esset Joannis Apostoli, ut Dionysium & Eusebium. Secundo, quòd passim nomen suum inculcat dicens: *Ego Joannes, ego Joannes: perinde*, inquit, *quasi syngraphum scriberet non librum, cùm alioqui Joannes modestiora de se narrans nomen suum nusquam exprimat in Evangelio*. Postremò, quòd in Græcis codicibus titulus non sit Joannis Apostoli sed Joannis Theologi.

Sed hæc levissima sunt. Nam pro duobus qui hujus libri non meminerunt, & duobus qui de auctore subdubitarunt, nos citavimus quatuor Concilia & plurimos Patres, qui constanter hunc librum Joanni Apostolo tribuunt. Quanquam Eusebius, quem Erasmus inter dubitantes numerat, apertè in Chronico declaret, se nihil omnino de hujus libri auctore, vel auctoritate dubitasse. In secunda objectione modestiam Erasmi meritò desideramus, qui arrogantiæ accusare audeat auctorem hujus libri, quem tota Ecclesia ut sacrosanctum semper venerata est. Nec est verum illud *Ego Joannes* in hoc libro tam sæpe repeti, cùm ad summum ter in toto libro inveniatur. Neque verò est novum in Prophetis, ut sæpe nomen suum repetant, certè Daniel ut minimum octies ait *Ego Daniel*. Denique nihil officit nostræ sententiæ, quòd auctor Apocalypsis Joannes Theologus appelletur. Nullus enim est alius Joannes, qui cognomen Theologi habuerit, præter Apostolum & Evangelistam Joannem, & meritò: nam, ut Augustinus notat tractat. 36. in Joannem, ideo Joannes volanti aquilæ comparatur, alii verò Evangelistæ animalibus in terra gradientibus, quòd cæteri de humanitate Christi, ipse de divinitate præcipuè scripserit. Quare Dionysius Areopagita in epist. ad Joann. Apostol. eum Theologum & Apostolum salutat; & Athanasius in Synopsi aliique veteres Theologum illum vocant.

CAPUT XX.

De libris Apocryphis.

Sacrorum librorum canone explicato, ac pro instituti operis brevitate ab adversariorum argumentis defenso, restat ut de libris istis pauca dicamus, qui tametsi nonnullis canonici visi sint, tamen jure ac meritò, non canonici, sed apocryphi nominantur.

Igitur vox *Apocryphus* Græca est, & rem occultam ac reconditam significat: siquidem ἀποκρύπτειν *celare est*, ἀποκρυφὴ *latibulum*. Porro ecclesiastici Scriptores non semper eodem modo hanc vocem usurpant. Interdum enim vocant Scripturas apocryphas eas, quas non est certum an sint canonicæ & divinæ, etiam si satis constet nullos in eis errores inveniri. Sic Hieronymus in prolog. Galeato vult, eos omnes libros qui non sunt in canone, esse inter apocryphos numerandos. Interdum autem vocant apocryphos libros eos, qui errores admixtos habent. Sic utitur hac voce Origenes homil. 1. in Cant.; Hieronymus in epistol. ad Lætam de institut. fil., & Augustinus libr. 15. de Civitate Dei cap. 23. Quam significationem sequutus Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, eos libros vocat apocryphos, qui sunt editi ab auctoribus hæreticis, vel certè suspectis.

Quòd autem Glossa in can. Sancta Romana, distinct. 15. dicit, apocryphos vocari eos libros, quorum auctor ignoratur; non est probabile: nam tunc multi libri sacri essent apocryphi, ut liber Judicum, Ruth, Job, primus Machabæorum, & permulti alii, quorum auctores ignorantur, quod tamen abhorret ab usu loquendi Ecclesiæ. Quis enim unquam audivit, librum canonicum esse apocryphum?

Enumerantur libri apocryphi plurimi à Gelasio, ut habetur distinct. 15. can. Sancta Romana, ab Innocentio I. epist. 3. ab Athanasio in Synopsi, & ab Eusebio lib. 3. histor. cap. 25., sed magna ex parte non exstant. Qui exstant hi sunt, Oratio Regis Manasse, quæ solet annecti libris Paralipomenon, quam ideo apocrypham, aut non certò canonicam dicere posse videmur, quia non est pars alicujus libri sacri, nec ponitur nominatim in canone ab aliquo Concilio, vel Pontifice, vel Patre suprà citatis; nec habetur in Hebræa aut Græca, sed solùm in Latina editione. Apocryphus quoque est Psal. 151. Davidis, cujus meminit Athanasius in Synopsi, & invenitur in Græcis Psalteriis. Quem Psalmum apocryphum dico, quia Concilium Laodicenum canone 59. Concilium Romanum sub Gelasio, & Tridentinum sess. 4. nominatim ponunt in canone 150. Psalmos.

Item apocrypha est appendix libri Job, quæ tantùm habetur in Græcis codicibus. Concilium enim Tridentinum sess. 4. eos tantùm libros canonicos haberi voluit, qui in Latina vulgata editione habentur. Præterea B. Hieronymus in quæst. in Genes. ostendit, falsum esse quod in illa appendice habetur, Job fuisse de stirpe Esau, cùm fuerit de stirpe Hus, qui fuit filius Nachor fratris Abrahæ, ut dicitur Genes. 22. Adde quòd illa appendix nititur

tur potissimum auctoritati cap. 36. libri Geneseos, ubi numeratur Jobab inter posteros Esau: at longè aliud nomen est איוב quod est proprium ipsius Job, quàm יובב quod habetur in Genes. cap. 36. Apocrypha quoque esse videtur præfatiuncula, quæ præfigitur Threnis Hieremiæ; nam nec est in Hebræis codicibus, nec in omnibus Latinis, & ab expositoribus non attingitur.

Nec minus apocryphus censendus est liber Hermetis, qui inscribitur Pastor. Tametsi enim eum divinitus inspiratum esse putaverit Origenes lib. 10. in epistol. ad Roman., & ex eodem testimonia proferant Tertullianus libro de oratione, Irenæus libro 4. cap. 37. Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. Athanasius in libr. de decret. Nicænæ Synodi, Cassianus coll. 15. cap. 12. & eundem librum utilem judicaverit Eusebius lib. 3. histor. cap. 3. Ruffinus in Symbolum, & Hieronymus in libr. de Scriptorib. Ecclesiast. in Hermete; nihilominus tamen nec ab ulla Synodo relatus est in canonem, & disertis verbis eum à canone rejicit Gelasius in decr. de libr. Ecclesiast., & Athanasius in Synopsi, idem etiam Athanasius in lib. de decret. Nicænæ Synodi, & Theodoretus libr. 1. histor. cap. 18. Arianos, qui ex hoc libro testimonia petebant, dicunt ex libro non canonico testimonia petiisse.

Postremò apocryphi sunt liber tertius & quartus Machabæorum, necnon tertius & quartus Esdræ. Et quidem de quarto Machabæorum res perspicua est, cùm solùm nominetur ab Athanasio in Synopsi, & ab eodem extra canonem ponatur. Quartus autem Esdræ citatur quidem ab Ambrosio lib. de bono mortis, & lib. 2. in Lucam, ac in epistol. 21. ad Horatianum; tamen sine dubio non est canonicus, cùm à nullo Concilio referatur in canonem, & non inveniatur neque Hebraicè, neque Græcè, ac demùm contineat cap. 6. quædam fabulosa de pisce Henoch & Leviatham, quos maria capere non poterant, quæ Rabbinorum Talmudistarum somnia sunt. Itaque mirandum est, quid Genebrardo venerit in mentem, ut hunc etiam librum ad canonem pertinere vellet, in Chronologia sua pag. 90.

At de tertio Machabæorum major difficultas est, quoniam Clemens in canon. Apostol., canon. 84. refert in canonem tres libros Machabæorum. Nec minor est difficultas de lib. 3. Esdræ: nam in Græcis codicibus ipse est qui dicitur primus Esdræ, & qui apud nos dicuntur primus & secundus, in Græco dicuntur secundus Esdræ. Quocirca verisimile est, antiqua Concilia & Patres, cùm ponunt in canone duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum librorum omnes tres. Sequebantur enim versionem septuaginta Interpretum, apud quos tres nostri, duo libri Esdræ nominantur. Accedit etiam, quòd citatur hic tertius Esdræ ab Athanasio orat. 3. contra Arianos, ab Augustino lib. 18. de Civitate Dei cap. 36. à Clemente Alexandrino lib. Stromat. 1. ab Auctore operis imperfecti homil. 1. in Matth., & à Sancto Cypriano in epist. ad Pompejum.

Quòd ad priorem difficultatem attinet, probabile videtur, canonem illum non esse Clementis. Nam Zephirinus Papa XV. à Petro in epist. 1. tradit, solùm septuaginta fuisse canones Apostolorum, vel ut alii Codices habent sexaginta: Humbertus autem in libr. cont. Nicetam non agnoscit nisi quinquaginta: at iste est octuagesimus quartus. Et certè melius noverat Zephirinus quot essent Apostolorum canones quàm ulli posteriorum. Quocirca non sine caussa Gelasius distinct. 15. can.

A Sancta Romana, posuit inter apocrypha canones Apostolorum, quod propter aliquos, vel corruptos, vel additos ab hæreticis fecisse videtur. Nec obstat, quòd in canonibus, qui dicuntur VI. Synodi, canon. secundo approbentur 85. canones Apostolorum: nam illi canones non sunt veræ sextæ Synodi, sed cujusdam alterius Concilii postea celebrati, quod summus Pontifex Sergius, qui tunc sedebat, non solum non approbavit, sed etiam reprobavit, ut patet ex Beda in libr. de sex ætat. in Justiniano.

Deinde in isto canone 84. numerantur libri canonici, & omittuntur quidam, qui certissimè sunt canonici, ut libri Esdræ, Tobiæ, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Apocalypsis, quæ res non minimi
B momenti esse videtur. Nam Ecclesia quæ post Apostolos fuit, non aliunde didicit qui libri sint canonici, & qui non sint, quàm ex traditione Apostolorum. Porrò Clementem exactissimè tenuisse Apostolicas traditiones, quippe qui eum Apostolis Petro & Paulo diu vixerat, testantur Irenæus lib. 3 cap. 3., & Eusebius lib. 5. histor. cap. 6.: ergo qui libri à Clemente non ponuntur in canone, absolutè canonici non videntur. Proinde vel libri Esdræ, Tobiæ, Judith, Apocalypsis non sunt canonici, vel decretum illud non est Clementis. Quod autem quidam dicunt, Apocalypsim omis-
C sam à Clemente quia nondum scripta erat eius tempore, probare non possunt. Nam Apocalypsim Joannes scripsit ad finem imperii Domitiani, ut docet Irenæus lib. 5. extremo: Clemens autem obiit anno 3. Trajani, ut docet Hieronymus in lib. de vir. illustr.. Potuit igitur Clemens Apocalypsim videre.

Deinde, nonne in hoc ipso canone octuagesimo quarto ponitur Joannis Evangelium? At Apocalypsim ante Evangelium scriptam fuisse, plurimi gravissimique auctores testantur. Eusebius lib. 3. hist. cap. 24. *Joannem*, inquit, *tradunt usque ad ultimum pene vita sua tempus, absque ullius Scriptura indiciis Evangelium prædicasse*. Athanasius in Synopsi: *Evangelium*, inquit, *secundum Joannem, & prædica-*
D *tum est à Joanne Apostolo & dilecto, cùm exul in Pathmo insula, & postea ab eodem editum Ephesi*. Epiphanius hæres. 51. quæ est Alogorum, disertis verbis scribit, editum esse Evangelium à Joanne post 90. annos vitæ ejus, & post reversionem ipsius è Pathmo.

Theophylactus, Euthymius, Beda, & Rupertus Præfation. Commentar. in Joann., communi consensu docet, aut in Pathmo, aut post reditum à Pathmo, Joannis Evangelium scriptum editumque esse. Neque his repugnat quod scribit Dionysius Areopagita in epist. ad Joann. in exilio agentem: vocat enim Dionysius Joannem Evangelii Solem, & cœlestem ejus Theologiam,
E non ob scriptionem aliquam, quæ tunc exstaret nomine Joannis, sed ob divinam & admirabilem ejus prædicationem.

Præterea in isto eodem canone 84. numerantur inter sacros libros, non solum tertius Machabæorum, sed etiam epistolæ duæ Clementis, & constitutiones Apostolicæ ejusdem Clementis: quos tamen libros Ecclesia nunquam pro sacris agnovit. At si ille canon verè esset Clementis, non posset Ecclesia sine magna temeritate hos libros non recipere, siquidem Clemens summus Pontifex erat, & canones Apostolorum vel ipse condidit, vel quod verius est, ab Apostolis conditos literis commendavit: non autem licet Ecclesiæ Apostolicas leges, vel etiam Pontificias recusare, nisi tantum eas, quas, quòd tempori potius quàm veritati

dogma-

dogmatum inservirent, jam abrogatas certò constat, qualis est illa de sanguine & suffocato non comedendo.

Ad alteram difficultatem respondeo: etsi in Græcis codicibus duo libri Esdræ sint nostris tres: tamen non propterea Concilia antiqua & veteres Patres, qui in canone ponunt duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum nostros tres. Nam multi Veterum, ut Melito, Epiphanius, Hilarius, Hieronymus, Ruffinus in canone exponendo Testamenti veteris, apertè sequuti sunt Hebræos, non Græcos: Hebræi autem tertium Esdræ non habent. Deinde nihil ex hoc tertio libro in Ecclesiastico officio unquam legitur: quod argumentum est, à longo jam tempore non fuisse eum librum habitum in numero sacrorum. Præterea Gelasius in Concilio Ro-
A mano LXX. Episcoporum unum tantum Esdræ librum ponit in canone. Quo uno sine dubio nostros duos intelligit, qui ut Hieronymus testatur præfat. in Esdram, uno volumine continentur. Itaque disertis verbis Gelasius priorem illum, qui est apud Græcos, rejecit.

Denique Beatus Hieronymus præfat. in Esdram apertè significat, tertium & quartum Esdræ non solùm apud Hebræos non haberi, sed ne apud
B LXX. quidem. Quare, licet quidam codices Græci haberent tria volumina Esdræ in duobus libris; correctiores tamen non habebant. Porro veteres Patres utuntur interdum testimoniis ex hoc libro petitis, quem & nos non inutilem esse fatemur, sed & rarò id faciunt, & nusquam sacrum & divinum appellant.

DE VERBO DEI.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Ostenditur, editionem Hebraicam Mosis, & Prophetarum nunquam periisse.

DISSERUIMUS libro superiore de libris ipsis sacris, ut eorum numerum & auctoritatem ab hæreticorum calumniis vindicaremus. Sequitur, ut de librorum eorundem variis editionibus, id est, Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina, Germanica, Gallica, & similibus, quæ vulgares dicuntur, breviter disseramus. Parum enim prodesset, librorum divinorum numerum non ignorare, si cui editioni ex tam variis, quæ nunc exstant, auctoritas tribuenda sit ignoraremus.

Ut igitur ab editione Hebraica ordiamur, duo sunt quæ veniunt in quæstionem. Unum, an Scriptura illa ipsa quæ à Mose & Prophetis condita est, ad nos usque pervenerit. Alterum, an ea Scriptura quæ Hebraicis codicibus continetur, perverso studio Judæorum ita corrupta ac depravata sit, ut auctoritatem nullam in Ecclesia mereatur.

De priore quæstione duplex sententia est. Una eorum qui docent, Scripturam sacram universam periisse tempore captivitatis Babylonicæ, quando civitas eversa, & Templum incensum fuit, ac deinde ab Esdra fuisse rursum reparatam, Spiritu sancto ei suggerente & dictante omnia, sicut antea fuerant. Ita sentire videtur Basilius in epist. ad Chilonem: *Hic campus*, inquit, *in quo secessu facto, Esdras omnes divinos libros ex mandato Dei eructavit*. Hæc ille. Addunt quidam in eandem sententiam Irenæum, Tertullianum, & Clementem Alexandrinum, sed illi non apertè hoc docent.

Hæc opinio improbabilis nobis videtur. Non enim alio fundamento nititur, quam testimonio libri apocryphi, id est, lib. 4. Esdræ cap. 14. ubi disertis verbis scribitur, Esdram totis quadraginta diebus divino spiritu afflatum dictasse quinque viris, qui summa celeritate quæ ab eo dicebantur excipiebant, atque eo modo universam Scripturam quæ planè perierat esse reparatam. Sed hic liber non modò apocryphus est, & ab Ecclesia Catholica nunquam receptus, sed etiam multis in locis redolet fabulas Judaicas, & in hoc ipso cap. 14. non aliter loquitur de quibusdam libris occultis & perfectioribus, quàm omnes Thalmudistæ faciant de sua Cabala. Quare potius testimonium libri hujus detrahit huic sententiæ fidem, quam afferat: ex libris autem canonicis nihil tale colligitur.

Quod autem quidam dicunt, id colligi ex lib. 2. Esdræ cap. 8. tantum abest, ut sit verum, ut potius contrarium inde colligatur. Sic enim habemus: *Dixerunt Esdræ Scribæ, ut adferret librum legis Mosis: attulit ergo Esdras, &c.* non dixerunt, ut iterum

A componeret librum Legis, sed ut adferret, quia sciebant adhuc inveniri. Præterea etsi Scriptura quæ publicè servabatur in Templo fuerit incensa, & perierit; tamen incredibile est, non fuisse etiam aliqua exempla, vel certè partes eorum apud privatos homines, & præcipuè apud Ezechielem, Danielem, Hieremiam, Aggæum, Zachariam, Mardochæum, & ipsum Esdram, qui tunc vivebant, & quibus sine dubio curæ fuit Lex Domini.

Est ergo altera sententia, fuisse quidem Esdram librorum sanctorum instauratorem, non omnia iterum dictando, sed colligendo & ordinando Scri-
B pturas in unum corpus, quarum partes variis in locis invenerat, & etiam emendando, si quæ depravata erant negligentia scribarum, cùm toto tempore captivitatis negligenter Lex servata sit, cùm non haberent Judæi Templum & tabernaculum.

Ita sensisse videntur gravissimi auctores. Nam Chrysostomus homil. 8. in epist. ad Hebr. docet, Esdram ex reliquiis Scripturæ iterum eam composuisse. Hilarius præfat. in Psal. ait, Esdram omnes Psalmos collegisse, & ex eis unum librum confecisse. Theodoretus præfat. in Psalm. ait, Scripturam veterem depravatam tempore captivitatis ab Esdra
C fuisse restitutam. Quod idem mihi significasse videntur Iræneus lib. 3. cap. 25. Tertullianus lib. de hab. mulier., & Clemens lib. 1. Stromat. Dicunt enim, Esdram recensuisse & instaurasse libros omnes Testamenti veteris: sed non addunt, *memoriter*, nec meminerunt historiæ illius, quæ habetur in lib. 4. Esdræ.

B. Hieronymus in prolog. Galeat. dicit, Esdram invenisse novas literas Hebraicas, & antiquas quidem reliquisse Samaritanis, novas autem tradidisse Judæis, quibus etiam nunc utimur. Nam ut idem Hieronymus in cap. 9. Ezech. testatur, litera po-
D stema alphabeti Hebraici antiqui similis erat T Græcorum, & figuram crucis referebat, quoniam finis legis Christus crucifixus est: nunc postrema litera alphabeti nullam videtur habere crucis similitudinem. Proinde sine dubio novas literas habemus. De nova autem librorum sanctorum editione per Esdram facta nihil Hieronymus dicit, cùm tamen ibi maximè esset locus dicendi.

Denique, si Esdras libros sanctos iterum dictasset, verisimile est, eum id facturum fuisse non lingua Hebraica, sed Chaldæa, vel mixta ex Hebrai-
E ca & Chaldæa, quæ tunc erat in usu, & qua videmus scriptos esse libros Esdræ, & Danielis: at certum est, sanctos libros præter istos Esdræ & Danielis lingua Hebraica esse scriptos, & illa ipsa, qua Adam & Eva, & Patriarchæ omnes locuti sunt. Quod manifestè colligitur ex nominum propriorum etymologia, quæ sæpè non invenitur in ulla alia lingua.

Ac ut pauca exempla de multis proferamus. Dixit Adam de uxore sua recèns creata: *Hæc vocabitur virago*, Hebraicè אשה *quia sumpta est de viro*, qui in Hebræo dicitur איש Gen. 2. At in nulla alia lingua vir & mulier habent hanc nominis similitudinem.

dinem. Nam Chaldaica lingua, quæ Hebraicæ est affinis, vir dicitur גבר, mulier איתתא quæ ne unam quidem literam communem babent. Pari ratione Græca vocabula ἀνὴρ & γυνὴ, & Latina, vir & mulier, nullam inter se habent similitudinem literarum. Aut igitur non dixit Adam ea verba, quæ suprà posuimus, & Prophetarum eximius mentietur: aut fateamur necesse est, ea lingua divinos libros scriptos esse, qua primi homines utebantur. Similia sunt quæ in Scripturis dicuntur de ratione nominis Evæ, Cain, Abel, Seth, Noe, Phaleg, Abraham, Isaac, Jacob, & omnium ejus filiorum; necnon montium, fluminum, urbium, aliarumque multarum rerum: siquidem in Hebraica lingua semper allusiones illæ similium vocum reperiuntur; in cæteris linguis aut nunquam, aut raro.

Denique linguam Hebraicam, qua sacros libros scriptos esse videmus, antiquissimam, atque adeò primam omnium linguarum esse testatur, tum ipsius brevitas & simplicitas, tum auctoritas doctissimorum hominum. Vide Eusebium lib. 10. præparat. Evangel. cap. 2. Ambrosium in cap. 3. ad Philippen. Hieronymum in epist. ad Damasum de visione Isaiæ; Augustinum lib. *16.* de Civit. Dei cap. 11. Neque his repugnat, quod Augustinus lib. *16.* de Civit. Dei cap. ult. dicit, linguam Hebræam inventam post tempora Noe. Non enim Augustinus indicare voluit, eam linguam antea non fuisse, sed solùm tunc primùm cœpisse vocari linguam Hebræam. Ut enim rectè explicat Eucherius in cap. 11. Genes., ante divisionem linguarum, lingua Hebræa communis erat omnibus hominibus, & ideo non habebat certum nomen: at tempore Heber, cùm multæ linguæ esse cœpissent, illa communis ad distinctionem aliarum dicta est Hebræa, quia mansit in domo Heber, unde Hebræi dicti sunt.

Cùm igitur planum sit, libros Esdræ plenos esse vocibus Chaldaicis: libros autem legis & Prophetarum puro Hebraico idiomate scriptos esse; planum quoque videri debet, Legis & Prophetarum libros non ab Esdra, sed à Mose & antiquis Prophetis conscriptos nos habere.

CAPUT II.

Num Hebraica editio sit corrupta.

Sequitur nunc altera quæstio, integrâne, an corrupta & vitiata sit Hebraica editio. Ac primùm hæretici hujus temporis odio editionis vulgatæ nimium tribuunt editioni Hebraicæ. Calvinus enim in Antid. Conc. Trid., necnon Kemnitius in exam. ejusdem Conc.; & Georgius Major præfat. in Psal. omnia examinari & emendari volunt ad Hebræum textum, quem purissimum fontem non semel appellant.

Quæ sententia apertissimè falsa est. Nam in primis Calvinus Institut. cap. *6.* §. 11. contendit, esse legendum Isaiæ *9.*, *& vocabitur admirabilis &c.* at Hebræus textus modò non habet *vocabitur*, id est, ויקרא sed *vocabit* ויקרא; neque ignoravit Calvinus, meliorem hoc loco vulgatam editionem esse, quàm Hebraicam. Sic enim ait: *Neque est, quod oblatrent Judæi, & sic lectionem invertant: hoc est nomen quod vocabit eum Deus, fortis, pater futuri sæculi, ac demum hoc unum Filio reliquum faciant, ut sit princeps pacis: quorsum enim tot epitheta in Deum hoc loco congesta forent?* Igitur confessione Calvini, turbidus alicubi fluit ille fons, quem ipse idem ubique purum videri volebat. Pari ratione Hierem. 23. vult ibidem Calvinus esse legendum, *& hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justitia nostra.* At fons Hebraicus constanter habet יקראו *vocabit eum*, non יקראוהו *vocabunt eum.*

Præterea Psalm. 21. nemo Christianorum est qui non legat: *Foderunt manus meas & pedes meos*: textus verò Hebraici legunt, *sicut leo* כארי *non foderunt*, quod dicitur כרו: item Psal. 18. Hebraici codices legunt; *In omnem terram exivit* קום, id est, *linea, sive perpendiculum eorum*; cùm tamen LXX. verterint φθόγγος αὐτῶν: & eorum versionem approbaverit B. Paulus Rom. 10. ubi hunc Psalm. citat. Quid quòd Hieronymus ad literam reddidit ex Hebræo *exivit sonus eorum!* ut omnino necesse sit, aut Paulum & Hieronymum reprehendere, aut certè fateri, fontem hoc loco non esse purum. Verisimile autem est legi debere קולם, una enim litera tantùm addita, ex קום fit קולם. Adde, quòd interdum desunt integræ sententiæ in Hebræo, cùm non desint nec in versione LXX., nec in Hieronymi translatione. Exemplum habemus Exod. 2. ubi deest totum illud. *Alium quoque genuit, & vocavit nomen ejus Eliezer dicens, Deus patris mei auxiliatus est mihi, & liberavit me de manu Pharaonis.*

His igitur omissis, qui Hebraico fonti nimiam puritatem falsò attribuunt; aliis quoque occurrendum videtur, qui zelo quidem bono, sed nescio an secundum scientiam, omnino contendunt, Judæos in odium Christianæ Fidei studiosè depravasse, & corrupisse multa loca Scripturarum. Ita docet Jacobus Episcopus Christopolitanus præfat. in Psalm., & Canus lib. 2. cap. 13. de loc. Theolog.

Pugnant autem adversus hanc sententiam gravissima argumenta. Primum est Origenis in 8. lib. in Esaiam, ut Hieronymus refert in cap. *6.* Esaiæ, & Hieronymi ibidem qui hunc in modum ratiocinatur: Si Scripturas Hebræi aliquando corruperunt, vel id fecerunt ante Christi adventum, vel postea. Si antea, quare Christus & Apostoli nunquam eos de tam insigni crimine reprehenderunt, præsertim cùm leviora non tacuerint? Quare Dominus ait Jo: 5. *Scrutamini Scripturas*; & Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate, & facite?* Cui credibile erit, Christum ad corruptas Scripturas legendas sine ulla præmonitione homines invitasse: vel ad corruptores audiendos & sequendos amandasse? Sin autem post Christi adventum id factum est; quo pacto testimonia quæ à Christo & Apostolis citantur, omnia ferè inveniuntur nunc in Mose & Prophetis ut ab illis citata sunt? Nunquid fortè sic ea protulerunt, ut per spiritum cognoscebant depravanda postmodum à Judæis fuisse? Igitur si nec ante, nec post Salvatoris adventum sacræ Literæ ab Hebræis vitiatæ sunt, illud certè sequitur, ut nunquam vitiatæ sint. Atque hoc Hieronymi, & Origenis argumentum est.

Alterum argumentum est S. August. in lib. 15. de Civit. Dei cap. 13. qui inde hoc probat, unde non videatur ullo modo credibile, Judæos voluisse suis codicibus eripere veritatem, ut nostris detraherent auctoritatem: & etiam si voluissent, non sit verisimile potuisse. Sed verba ipsius audiamus: *Si quæram*, inquit, *quid sit credibilius, Judæorum gentem tam longè latèque diffusam, in hoc conscribendum mendacium uno consilio conspirare potuisse: & dum aliis invident auctoritatem, sibi abstulisse veritatem? An 70. homines, qui etiam ipsi Judæi erant, in uno loco positos, ipsam veritatem gentibus alienigenis invidisse, & communi-*

municato istud fecisse consilio; quis non videat, quid proclivius, faciliusque credatur? Sed absit, ut prudens quispiam vel Judaeos cujuslibet perversitatis atque malitiae tantum potuisse credat in codicibus tam multis, & tam longè latèque dispersis, vel LXX. illos memorabiles viros hoc de invidenda Gentibus veritate unum communicasse consilium. Hæc Augustinus.

Dicet aliquis, generalem istam depravationem Hebraicorum codicum post Augustini & Hieronymi tempora accidisse: proinde eorum testimonia parum ad rem præsentem facere. At Augustini rationes omni tempore locum habent. Deinde si post illorum Patrum tempora depravatio illa contigisset; quæ caussa reddi posset, cur Psalmorum interpretatio Hieronymiana ita cum textu Hebraico, qui nunc exstat, in omnibus conveniret? & tamen de Psalmorum depravatione præcipua querimonia est. Num ita Hieronymus vertit, sicut Judæi falsaturi erant? neque his repugnat locus Psal. 22. ubi Hieronymus vertit, *foderunt*. In Massoreth enim, quem post Hieronymi tempora scripserunt, monent Rabbini in Psal. 22. scribi debere כָּאֲרוּ non כָּאֲרִי ex quo evidenter colligitur, errore Scribarum nunc legi כָּאֲרִי.

Argumentum tertium sumi potest ab incredibili religione Judæorum erga sacros libros. Scribit Philo in libro de egressu filiorum Israel ab Ægypto, & citatur etiam ab Eusebio lib. 8. c. 2. Præpar. Evangel. usque ad sua tempora per spatium amplius quàm duorum millium annorum, ne verbum quidem fuisse unquam in Lege Hebræorum immutatum, & quemlibet Judæum centies potius moriturum, quàm ut pateretur Legem in aliquo mutari. De superstitione autem recentiorum Judæorum, qui Legem ferè ut numen adorant, & si aliquando in terram ceciderit, jejunium publicum indicunt; vide Joannem Isaac in responsione ad libros Lindani de optimo genere interpretandi Scripturas.

Argumentum quartum: Si Judæi falsare voluissent divinas Scripturas in odium Christianorum, sine dubio præcipua vaticinia sustulissent. Id autem minimè fecerunt; siquidem ea in quibus discrepant Hebræa à Græcis & Latinis, sæpe nullius momenti sunt, quantum attinet ad Fidem, & religionem, & sæpe codices Hebræi magis Judæos vexant, quàm Græci aut Latini. Certè in 2. Psal. Latini & Græci habent: *Apprehendite disciplinam, ne irascatur Dominus*; ex quo nihil apertè contra Judæos deduci potest: at in Hebræo est, נַשְּׁקוּ בַר *Osculamini Filium ne irascatur*, id est, *reverentiam exhibete Filio Dei ne ipse irascatur* &c. qui locus est invictissimus contra Judæos. An-ne igitur credibile erit Judæos mutasse Scripturam, ut luculentius Dei Filio testimonium perhiberet? Item Isaiæ 53. ubi nos habemus: *Et nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum*; in Hebræo legi potest, *percussum Deum, & humiliatum*, מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה quod certè magnum negotium Judæis facessit, qui Christum futurum esse Deum non credunt.

Quintum & ultimum argumentum à providentia ducitur, qua Deus Ecclesiæ suæ semper prospicit. Non enim verisimile est, Deum id passurum fuisse, ut verba tot illustrium Prophetarum generaliter falsarentur, præsertim cùm ad hunc finem Judæos dispersit per totum orbem terrarum, & circumferre eos voluerit libros Legis & Prophetarum, ut inimici nostri Christianæ veritati testimonium præberent. Observavit id Sanctus Justinus in oratione exhortatoria, & Sanctus Augustinus lib. 18. de Civit. Dei cap. 45. & ex Psal. 58. manifestè deducitur: *Ne occidas eos, ne quando obliviscantur populi mei, disperge illos in virtute tua, &c.* Ideo enim dispersi sunt Judæi libros sacros circumferentes, ut cùm Pagani non credunt ea, quæ dicimus de Christo esse prædicta, sed à nobis ejusmodi vaticinia conficta, mittamus eos ad inimicos nostros Judæos, qui vaticinia secum ferunt.

At contra objiciunt. Primò Patrum testimonia, ut Justini in dial. cum Triph., Eusebii lib. 4. hist. cap. 18. Origenis hom. 12. in Hierem., Chrysost. hom. 5. in Matth. & Hieronym. in epist. 89. ad August.; in cap. 5. Michææ, & in cap. 3. ad Galatas, qui suspicantur, Judæos quædam erasisse ex Hebraicis codicibus, quædam in odium Christianorum corrupisse.

Respondeo: Justinum & Eusebium nusquam scripsisse, ab Hebræis textum Hebraicum esse corruptum, sed textum Græcum LXX. interpretum. Verba Justini hæc sunt in dial. cum Triph.: *At*, inquit, *quòd illi multos & integros prorsus locos illarum ex translatione eorum, qui cum Ptolomæo fuere Seniorum sustulerint, in quibus clarè hunc ipsum crucifixum Deum, & hominem esse, eumque in cruce pendere & mori pronuntiatum esse ostenditur, scire vos volo.* Hæc Justinus. Neque usquam alibi scribit quidquam de corruptione textus Hebraici. Eusebius autem nihil dicit aliud, quàm convictum à Justino Triphonem fuisse, majores suos è Scripturis quædam capitula abstulisse. Quod non aliter intelligendum est, quàm ut ipse Justinus verbis suis exposuit.

Origenes quoque apertè loquitur de corruptione versionis LXX., dicit enim, sublatam à Judæis in versione Septuaginta vocem *Juda* in illo Hierem. 17. *Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo:* & positum, *Peccatum eorum scriptum est stylo ferreo.* Sic enim Origenes loquitur: *Deinde alia sequitur prophetia, quam nescio quare apud LXX. non invenientes, in cæteris editionibus, quæ cum Hebræo sermone consentiunt, reperimus.* Et infrà: *Judæi, qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Juda, peccatum eorum posuerunt.* Cujus etiam corruptionis meminit Hieronymus in hunc locum Hieremiæ.

Porro Chrysostomus loquitur de interpretibus Judæis, id est, Aquila, Symmacho, & Theodotione, qui in suis interpretationibus de Hebræo in Græcum multa perperam posuerunt in odium Christianæ Fidei, & in reprehensionem LXX. Interpretum. De quibus etiam loquitur B. Hieronymus in epistol. ad August., quæ est 11. inter epistolas Augustini, ubi dicit, se voluisse ex Hebræo vertere divinos libros, ut restitueret quæ Judæi, vel omiserant, vel corruperant. Idem autem Hieronymus in Commentariis citatis dubitat, non asserit. At in Commentariis Isaiæ, quæ posterius scripsit, ut patet ex præfat. Comment. in Isa. & ex lib. de vir. illustr. extremo, apertè ridet eos, qui putant Hebræos codices esse falsatos.

Secundo objiciunt confessionem Judæorum, qui passim affirmant, multa à quibusdam suis sapientibus mutata esse in sacris libris; & eas mutationes vocant correctionem Scribarum תִּקּוּן סוֹפְרִים.

Respondeo dupliciter. Primùm, fortè non esse verum, ullam emendationem Bibliorum factam à Scribis. Origo enim hujus sententiæ est Thalmud, qui liber est fabulosissimus. Quare nec Epiphanius nec Hieronymus, qui sunt antiquiores libro Thalmud, unquam meminerunt hujus Tikun Sophrim.

Addo deinde, si Tikun Sophrim non est fabula, non esse corruptionem, sed veram emendationem, non factam à quibuscunque Scribis, sed ab Esdra, & aliis sanctis Prophetis, qui post reditum à captivitate libros sacros reparaverunt, qui, ut Judæi perhibent, Concilium celebraverunt, quod ipsi vocant

cant magnam synagogam, quia magni viri interfuerunt, & in eo libros sacros, qui tempore captivitatis dispersi & depravati fuerant, suæ integritati restituerunt. Certè in editione nostra vulgata ista loca ita habentur, ut Scribæ dicuntur correxisse; & B. Hieronymus in Comment. in Prophet. eodem modo ista loca se legisse significat.

Ajunt Gen. 18. ubi nunc habemus, *Abraham adhuc stabat coram Domino*, olim fuisse, *Dominus adhuc stabat coram Abraham*: sed à Scribis locum fuisse mutatum. At vulgata editio priorem lectionem retinet. Item Num. 11. ubi nunc habemus, *Inveniam gratiam in oculis tuis, & non videam* בְּרָעָתִי hoc est, *malum meum*: dicunt esse correctionem Scribarum, & antea fuisse בְּרָעָתֶךָ *malum tuum*. Cæterùm priore modo legit editio vulgata.

Ajunt præterea Oseæ. 9. olim fuisse בְּשָׂרִי מֵהֶם, id est, in carne mea ex eis: Scribas autem correxisse בְּשׂוּרִי מֵהֶם *cùm recessero ab eis*. At vulgata editio habet *Cum recessero ab eis*, & sic etiam legit B. Hieronym. Item ajunt Abacuch 1. antea fuisse, *Nunquid non tu à principio Domine Deus meus sancte meus*, לֹא תָמוּת *non morieris*? Scribas autem correxisse לֹא נָמוּת *non moriemur*. At hoc ultimo modo habet editio vulgata, & sic etiam legit B. Hieronymus. Ajunt quoque Malach. 1. fuisse, *Et exsufflastis* אוֹתִי *me*: Scribas verò correxisse, *Et exsufflastis* אוֹתוֹ *illud*. At certè vulgata Latina editio cum Hieronymo & septuaginta Senioribus non habet, *Me*, sed, *Illud*, aut *Illa*. Idem dico de aliis correctionibus Scribarum, quas collegit Prochetus in 1. lib. de victoria contra Judæos, & Figuerola Valentinus cap. 3. partis primæ libri sui contra Judæos.

Ex quo apparet, imprudenter quosdam, dum se Hebræos oppugnare credunt, Ecclesiam ipsam oppugnare. Si enim illæ correctiones Scribarum sunt Hebraici textus corruptiones, sequitur apertè, vulgatam quoque editionem esse corruptissimam: quam tamen nobis Ecclesia pro versione authentica tradidit.

Tertiò, objiciunt, in Psal. 13. deesse octo versiculos in omnibus impressis Hebræis codicibus, nimirum illos:

Sepulchrum patens est guttur eorum.
Linguis suis dolosè agebant.
Venenum aspidum sub labiis eorum.
Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est.
Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.
Contritio & infelicitas in viis eorum.
Et viam pacis non cognoverunt.
Non est timor Dei ante oculos eorum.

Qui tamen citantur ab Apostolo Rom. 3. & habentur apud Septuaginta. Hoc autem non videtur potuisse accidere ex negligentia scriptorum, sed ex pura malitia Judæorum, qui hos versus detraxerunt ex Hebræo, ut ostenderent, Apostolum nostrum non fideliter protulisse testimonium Psalmi.

Respondit B. Hieronymus ad hanc objectionem, quæ ipsi etiam olim facta fuerat, in præfat. lib. 16. in Esaiam, hos versus non pertinere propriè ad Psal. 13. sed ab Apostolo allegari ex variis Scripturæ locis; deinde ab aliquo alio ex Apostolo in Psalterium esse translatos. Inveniuntur enim primus, & secundus eorum versuum Psal. 5. tertius Ps. 139. quartus Psal. 9. quintus, sextus & septimus habentur Isaiæ 59. ultimus Psal. 35. Atque ibidem addidit Hieronymus, hos versus non esse in interpretatione LXX, nec ullum Græcum auctorem in suis Commentariis hos versus exponere voluisse. Origenes quoque in Comment. cap. 3. epist. ad Rom. dicit, Apostolum hos versus sumpsisse ex variis Scripturæ locis. Quibus verbis manifestè significat, eos versus nec in Hebræo textu, nec in LXX. Seniorum interpretatione reperiri.

Sed instant & probant, aliquando hos versus fuisse in Hebræo, quia nunc reperiuntur in quodam codice vetustissimo Anglicano. Respondeo: illos versus codicis Anglicani manifestè esse additicios. Nam nec verba sunt omnia Hebraica, ut illud פור *sors*: nec etiam phrasis, præsertim in illo versu; אֲשֶׁר פִּיהֶם אָלָה וּמְרֵרָה מָלֵא *quorum os dolus & amaritudo implevit*. Non enim Hebræi verbum ad finem collocare solent. Vide plura de hac re in libro notationum ad varias lectiones vulgatæ editionis Francisci Lucæ Brugensis.

Dices, si ita est, cur Ecclesia in editione vulgata hos versiculos esse patitur? Nimirum ea de caussa, quoniam sunt etiam ipsi sacræ Scripturæ partes quædam; & quoniam sine turbatione & scandalo populi non possent auferri, cùm longo jam tempore ibi fuerint: quomodo etiam patitur nonnullos errores typographorum.

Ultimò objicit Canus, evidens esse ab Hebræis corruptos esse divinos codices, quia Gen. 8. in Hebræo legitur: *Corvus egrediebatur, & revertebatur*; cùm vulgata editio, & LXX, & omnes Patres legant, *non revertebatur*. Respondeo: in Hebræo non haberi, *& revertebatur*, sed וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב, hoc est, *& exiit exeundo & redeundo, donec siccarentur aquæ*; quod non significat, corvum rediisse intra Arcam, sed volitasse circa Arcam eundo & redeundo ad tectum Arcæ, & inde abeundo, idque sæpius donec siccarentur aquæ; cùm quo bene cohæret, quòd egrediebatur, & non revertebatur, nimirum intra Arcam. Adde, quòd etiam non desunt Latini codices, qui habeant, *egrediebatur & revertebatur*: ut ex variis lectionibus ad Biblia Lovaniensia annotatis cognosci potest.

His ergo duabus sententiis refutatis, restat tertia, quam ego verissimam puto, quæ est Driedonis lib. 2. de Ecclesiast. dogmat. & Scriptur. cap. 1., & aliorum qui docent, Scripturas Hebraicas non esse in universum depravatas, opera vel malitia Judæorum; nec tamen esse omnino integras & puras, sed habere suos quosdam errores, qui partim irrepserint negligentia, vel ignorantia Librariorum, præsertim cùm in Hebræo facile sit errare ob literas quasdam simillimas, quales sunt; ב & כ : ד & ר : ה, ח, & ת : ו & ז: partim ignorantia Rabbinorum qui addiderunt puncta. Cùm enim possint dictiones Hebraicæ variis modis legi, si punctis careant; non est mirum, si aliquando ipsi quoque in notatione punctorum à vero aberraverint. Potest etiam fieri, ut ex pravo affectu, & odio in Christum ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis favebat.

Cæterum non tanti momenti sunt ejusmodi errores, ut in iis quæ ad Fidem & bonos mores pertinent, Scripturæ sacræ integritas desideretur. Plerumque enim tota discrepantia variarum lectionum in dictionibus quibusdam posita est, quæ sensum aut parum, aut nihil mutant. Errores autem qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Itaque possumus, si volumus, puncta detrahere, & aliter legere.

CAPUT III.

De editione Chaldaica.

Chaldaica lingua editi sunt libri Tobiæ & Judith, & ex parte libri Esdræ & Danielis. Præterea tota Scriptura veteris translata est paraphrasticè ex Hebræo in Chaldæum, quam paraphrasim ipsi Targum vocant. Et quidem Pentateuchum transtulisse fertur R. Aquila, qui Chaldaicè Onkelus dicitur. Prophetas priores & posteriores, id est, Josue, Judices, & Regum libros. Item Isaiam, Hie-
B remiam, & cæteros Prophetas, R. Jonatham Uzielis filius. Psalmos, Job, Ruth, Esther, & Salomonis opera, R. Joseph cæcus.

Quæ paraphrasticæ translationes apud Hebræos magnæ sunt auctoritatis, & idcirco nobis etiam utiles, ut ex iis convincamus Hebræos. Alioqui ab Ecclesia non usque adeò magni fiunt, neque ex iis argumentum firmum duci potest. Siquidem (ut rectè ait Franciscus Ximenius Cardinalis præfat. Compluten. Biblior.) Chaldaicæ paraphrases, illa excepta quæ est in Pentateuchum, Judaicis fabulis & Thalmudistarum nugis conspersæ sunt. Idque verissimum esse experimento suo comprobabit quicumque paraphrasim in Threnos, in Cantica, in Job, in
C Psalmos, & in Prophetas omnes legere voluerit.

Certè cap. 53. Isaiæ, ubi de Christi passione apertissimè Propheta concionatur, totum paraphrasis detorquet ad calamitates populi Judæorum. In ea verò paraphrasi quæ est in Cantica & Threnos, passim leguntur libri Thalmudi, tertium templum, duo Messiæ, liberatio à captivitate Titi & Vespasiani, minæ adversus Christianos & Mahumetanos, quos per Esau & Ismael more suo significant. Denique fabulæ permultæ de lamentatione Dei, de ascensione Mosis in cœlum, de tabulis Legis ex sapphyro throni divini excisis; deque aliis rebus generis ejusdem. Sed neque paraphrasis Aquilæ in
D Pentateuchum omnino integra & incorrupta censeri debet. Habet enim etiam illa suos errores, tametsi pauciores & leviores, quàm ceteræ & Josephi paraphrases habeant.

Ac, ut ex libris singulis aliquid exempli gratia proponamus. In Genesi cap. 4. vers. 23. ubi textus Hebræus habet: כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי, & concordat Græcus; *ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα*, & Latinus; *Quoniam occidi virum*: Chaldæa paraphrasis addit negationem לָא גְבַר קְטָלִית *non occidi virum*, & contrarium sensum reddit. Item cap. 22. num. 18. & cap. 26. num. 4. & cap. 28. nu. 14. textus Hebræus habet, *Benedicentur* בְּזַרְעֲךָ *in semine tuo omnes gentes terræ*: & concordat Græcus *ἐν τῷ σπέρματί σου*: & Latinus *In semine tuo*.
E Et Apostolus Paulus ad Galat. 3. observari jubet promissiones Abrahæ factas & semini ejus, nec esse dictum, *& seminibus* quasi in multis, sed quasi in uno, *& semini tuo, qui est Christus*. Paraphrasis verò Chaldaica in his omnibus locis reddidit numerum multitudinis, benedicentur בְּדִיל בְּנָךְ *propter filios tuos omnes populi terræ*.

In Exodo cap. 12. num. 44. ubi legimus in textu Hebræo כָּל בֶּן נֵכָר *Omnis filius alienigena non comedet ex eo*: & concordat Græcus *πᾶς ἀλλογενής*: & Latinus *Omnis alienigena*. Chaldæa paraphasis in odium Neophytorum posuit; כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל דְאִשְׁתְּמַד *omnis filius Israel destructus*. Sic enim passim Judæi eos appellant, qui ad Fidem christianam, relicto Judaismo, convertuntur.

A In Levitico cap. 10. num. 6. & cap. 21. num. 10. ubi textus Hebræus habet רָאשֵׁיכֶם לֹא תִפְרָעוּ *Capita vestra non radetis seu nudabitis*, & concordat Græcus & Latinus: Chaldæa paraphrasis contrarium reddidit לָא תְרַבּוּן פֵּרוּעַ *non multiplicabitis comam*.

In Numerorum lib. cap. 21. num. 19. ponitur fabula de puteo, quem fingunt Hebræi descendisse cum filiis Israel ad torrentes, & de torrentibus ascendisse cum eis ad colles, & de collibus rursum descendisse ad valles: & cap. 28. num. 9. ubi textus Hebræus habet, *Populus solus habitabit*, hoc est, cum aliis gentibus non miscebitur: paraphrasis Chaldæa more Judaico reddidit, *Ecce populus solus possidebit seculum*; id enim illi exspectant, ut soli dominentur in orbe terrarum.

Denique in Deuter. cap. 4. num. 28. & cap. 28. num. 64. ubi Scriptura Hebraica Græca & Latina prædicit fore, ut Hebræi serviant Diis alienis, quod etiam impletum novimus non semel fuisse: Chaldaica paraphrasis detivat hoc scelus Idololatriæ ab Hebræis ad Gentes. Vertit enim, *Servietis populis servientibus idolis*. Nunc pauca quædam de Syriaca editione addenda sunt.

CAPUT IV.

De editione Syriaca.

De editione Syriaca dicenda sunt tria. Primum quid intersit inter linguam Syriacam & Chaldaicam. Deinde, qui libri sacri Syriaca lingua scripti habeantur. Postremò, quanta sit hujus editionis auctoritas.

Quod igitur ad primum attinet, Syriaca lingua quasi proles quædam est Hebraicæ & Chaldaicæ linguæ. Hebræi siquidem, qui usque ad captivitatem Babylonicam Hebraicè solùm, id est, lingua sua loqui consueverant, cùm abducti essent in Babylonem, cœperunt oblivisci linguam propriam, & addiscere alienam, id est, Chaldaicam, quia tamen non perfectè eam pronuntiare poterant, & semper aliquid ex Hebraica retinebant; factum est, ut lingua quædam tertia nasceretur mixta ex Hebraica & Chaldaica, atque ea est, quam pro vulgari ac materna deinceps Hebræi habuerunt. Quæ quidem Syriaca dicta est à regione ubi maximè ejus usus viget, sive Hierosolymitana à civitate præcipua Hebræorum: quemadmodum lingua Chaldaica, quæ hoc nomen habet à regione Chaldæa, vocata est etiam Babylonica à civitate Chaldææ nobilissima. Potrò distinguuntur hæ duæ linguæ characteribus, verborum conjugationibus, affixis, punctorum notatione, sono vocalium, idiotismis, ac tota ferè linguæ structura, & multis etiam propriis dictionibus.

Quod autem pertinet ad secundum: primò certum est, nullum librum veteris Testamenti scriptum esse à primo auctore in hac lingua, nisi fortassis liber primus Machabæorum & Ecclesiasticus, quorum priorem Hebraicum se vidisse scribit Hieronymus in prologo Galeato, & posteriori idem scribit in prologo Proverbiorum. Credibile enim est, lingua vulgari Hebræorum, id est, Syriaca scriptos fuisse hos libros, qui tamen non exstant hoc tempore nisi Græcè. De cæteris libris constat, aut Hebraicè, aut Chaldaicè, aut Græcè à primis auctoribus scriptos esse.

De Testamento novo major est dubitatio; & quidem valde probabile est, Evangelium S. Matthæi, & epist.

epist. S. Pauli ad Hebræos Syriaca lingua scriptos esse: id enim efficacissimis argumentis probat Albertus Widmestadius Ferdinandi Imperatoris Cancellarius, qui primus in Europa Testamentum novum Syriacum imprimi curavit; & Guido Fabritius, cujus est Latina interpretatio novi Testamenti Syriaci in regiis Bibliis.

Neque his repugnant veteres Scriptores, Irenæus, Origenes, Eusebius, Athanasius, Epiphanius, Hieronymus, qui hos libros, ac præsertim Evangelium S. Matthæi Hebraicè scriptos fuisse dicunt: loquuntur enim de lingua Hebraica quæ Apostolorum tempore vulgaris erat, quemadmodum in ipso Evangelio passim legimus, dictum aliquid esse Hebraicè, quod tamen constat vulgari lingua, idest, Syriaca dictum esse, quale est illud Joan. 19. *Exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locum, Hebraicè autem Golgotha*. De quibus vocibus vide S. Hieronymum in lib. de nom. Hebr., ubi diligenter notavit omnes voces quæ Syriacæ sunt, cùm tamen Hebraicæ esse dicantur ab Evangelistis. Præter hos duos libros, totum novum Testamentum translatum est ex Græco idiomate in Syriacum, auctore (ut ipsi Syri arbitrantur) S. Marco Evangelista.

Quod si verum esset, nulla esset caussa, cur de hujus editionis auctoritate, (ut jam ad postremum caput veniamus) dubitaretur. Sed non facilè adduci possum ut credam, à S. Marco traditam Ecclesiis Syriæ & Ægypti editionem Syriacam Testamenti novi universi; & ejus editionis nullam prorsus mentionem exstare apud Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Athanasium, Theophilum, Epiphanium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, Joannem Damascenum, aliosque Patres, qui vel in Syria, vel in Ægypto aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt, & vel de variis Scripturarum editionibus accuratè disputarunt, vel certè multa de Scripturis sanctis posteritati scripta reliquerunt.

Quod si editio Syriaca ætate horum Patrum posterior est, ut ego quidem mihi certò persuadeo, non potest ejus auctoritas tanta esse, ut cum editione Græca, aut Latina meritò comparari possit, ut interim illud omittam, quòd non desunt etiam quædam in ea editione, quæ viris doctis & piis non admodum placeant. Unum tamen est præter alia ejus editionis commodum insigne, quod cùm in titulis, ac sectionibus capitum mentio fiat jejuniorum, venerationis crucis, precum pro defunctis, vigiliarum, memoriæ Sanctorum, aliarumque ejusmodi rerum, quas Lutherani tanquam Romani Pontificis traditiones detestantur: apertissimi mendacii hæc ipsa editio Lutheranos convincit. Sed de editione Chaldaica & Syriaca satis multa pro instituti operis brevitate dicta sunt: nunc ad Græcam veniamus.

CAPUT V.

De variis Græcis editionibus.

EDitiones Græcæ Testamenti veteris novem omnino numerantur, præter eam cujus meminit Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat., quæ antequam rerum potiretur Alexander Magnus, incertum quo auctore prodiit, & ex qua Plato cæterique Philosophi non pauca hauserunt: sed quoniam ea, succedente postea translatione illa celeberrima septuaginta Seniorum, primùm negligi, deinde etiam amitti cœpit, ita ut longo jam tempore vix memoria ejus conservata sit, e catalogo dimittitur.

Prima omnium à Scriptoribus numerari solet illa, quam Ptolomæi Philadelphi jussu septuaginta Seniores ediderunt, de qua in sequenti capite plura dicemus. Vide Eusebium lib. 6. hist. cap. 13. Athanasium in Synopsi, & Epiphanium in lib. de mens. & ponder., qui translationes ordine recensent.

Secunda translatio Testamenti veteris ex Hebraica lingua in Græcam facta est ab Aquila Pontico, anno duodecimo Adriani Imperatoris, ut Epiphanius loco notato auctor est. Fuit autem Aquila, primùm Gentilis, deinde Christianus, tum ab Ecclesia pulsus, quod Astrologiæ judiciariæ studiosus esset, ad Judæos se contulit, & quoniam hoc extremo tempore Scripturas interpretatus est, non satis bona fide in eo opere versatus creditur.

Tertia translatio Commodo imperante à Theodotione facta est; qui auctor, etsi ex hæretico Marcionista proselytus Judæorum factus sit, majori tamen fide Epiphanio teste in interpretatione usus est, quàm cæteri ejus similes. Quocirca semper Ecclesia Danielem ex interpretatione Theodotionis legit, ut Hieronymus testatur præfatione in Danielem.

Quarta est Symmachi editio, qui Severi Augusti temporibus sacros libros ex Hebræo in Græcum sermonem transtulit. Nescio autem quo errore factum sit, ut cùm Athanasius, & Epiphanius disertis verbis scribant, Symmachum sub Severo, Theodotionem sub Commodo Marci filio Scripturas interpretatos esse, neque dubium ullum esse possit, quin Commodus Severum præcesserit; tamen iidem auctores Symmachum priorem, posteriorem Theodotionem faciant.

Quod verò ad Symmachum attinet, fuit is primum Ebionita, si Eusebio credimus; vel Samaritanus, si Athanasium & Epiphanium sequimur: & cùm apud suos principatum obtinere non posset, se Judæis adjunxit, ac secundò circumcisus est. Ubi obiter admonet Epiphanius, non esse mirandum, quòd Symmachus bis potuerit circumcidi; siquidem arte medica, & certis instrumentis Judæi solebant resectum præputium iterum superinducere, sive attrahere; & hoc esse quod Apostolus ait 1. Corinth. 7. *Qui circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium*: vel, ut clarius sonant verba Græca *μὴ ἐπισπάσθω*, hoc est, *non attrahatur*.

Quinta editio Græca sine ullo nomine auctoris reperta est in doliis quibusdam apud urbem Hierico anno VII. Antonini Caracallæ, qui Severo patri in Imperium successerat, ut Epiphanius loco notato auctor est.

Sexta quoque sine nomine auctoris, eodem Epiphanio teste in doliis inclusa apud Nicepolim inventa est Alexandro Mammææ filio imperante.

Ex quibus omnibus editionibus composuit Origenes, ut Eusebius lib. 6. hist. cap. 13. & Epiphanius hæres. 63. & lib. de mens. & ponder. narrant, illam quæ dicebatur hexapla, sive tetrapla, sive etiam octapla. Nam divisit primùm Origenes singulas paginas in sex columnas; ac in prima quidem descripsit Hebraicum textum literis Hebraicis; in secunda eundem textum Hebraicum Græcis literis; in tertia interpretationem Aquilæ; in quarta interpretationem Symmachi: in quinta interpretationem LXX. Seniorum; in sexta interpretationem Theodotionis. Atque hæc volumina propter quatuor interpretationes tetrapla, propter sex columnas hexapla dicebantur. Addidit deinde quintam & sextam versionem in duabus columnis aliis, & ea volumina octapla nominavit.

Septima Origenis editio est, qui Scripturas quidem ex Hebræo non transtulit, sed interpretationem

septuaginta Seniorum ita emendavit, multis ex Theodotione admixtis, & notatis signo stellæ radiantis, multis etiam obelo, idest, veru jugulatis, ut novam editionem fecisse videatur. Ita verò probata est eo tempore hæc editio, ut brevi Bibliothecas omnes repleverit, ut scribit S. Hieronymus in epist. 89. ad Augustin., quæ est 11. inter epistolas Augustini. Eandem quoque editionem *κοινὴν*, hoc est, *communem*, appellari solitam scribit idem Hieronymus præfat. lib. 16. in Isaiam.

Octava editio S. Luciani Presbyteri & Martyris est, qui cùm in editionibus jam numeratis multa vitia obrepsisse cognosceret, rursum magno labore novam editionem molitus est. Quam editionem scribit Athanasius sub Constantino Imperatore repertam esse Nicomediæ, ipsius Martyris manibus descriptam, & in pariete quodam asservatam. Passus est autem S. Lucianus in persecutione Diocletiani & Maximiani, Maximino in Oriente tyrannidem exercente, ut idem Athanasius breviter indicat in Synopsi, & fusius narrat Eusebius lib. 9. hist. cap. 6.

Nona ac postrema editio Hesychii est, qui interpretationem 70. Seniorum iterum emendavit, atque Ægypti Ecclesiis tradidit. De quibus editionibus in hunc modum loquitur S. Hieronymus, præfat. in lib. Paralip.: *Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis usque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Media inter has provinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt.*

CAPUT VI.

De interpretatione LXX. Seniorum.

De interpretatione septuaginta Seniorum, quæ inter omnes Græcas editiones meritò primum locum semper obtinuit, quæstiones quinque existunt. Prima, quo tempore facta sit. Secunda, quorum librorum sit. Tertia, quomodo facta. Quarta, quantæ sit auctoritatis. Quinta, num hoc tempore germanam interpretationem 70. Seniorum habeamus.

Prima quæstio facilis est. Nam etsi Irenæus lib. 3. cap. 25. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. scribant, Ptolomæo Lagi filio tegnante id factum esse: Aristæus autem in historia de hac ipsa re; Josephus lib. 12. antiquit. cap. 2. Philo lib. 2. de vita Mosis; Tertullianus in Apologetico cap. 18. Athanasius in Synopsi; Epiphanius de mens., & pond. aliique Scriptores omnes Ptolomæum Philadelphum nominent: tamen intervallum non est usque adeo magnum, cùm hic Ptolomæus superiori proximè successerit.

Est autem hæc sententia posterior multò probabilior priore, tum quod plures, tum quod antiquiores testes habeat. Porro Epiphanius non solùm tempus Regis, sed etiam annum regni annotare curavit. Scribit enim anno 17. Ptolomæi Philadelphi eam translationem esse factam, atque ab eo tempore usque ad Christi natalem diem fluxisse annos 291. Tot igitur annis ante Christi adventum ea translatio facta est, nec sine divino consilio. Nam ut Eusebius scribit lib. 8. de præparat. Evang. cap. 1. si post Christi adventum id fieri debuisset, aut Scripturam Judæi ex invidentia occultassent, aut corruptiorem nobis dedissent, aut certè in suspicionem translatores facilè vocarentur.

Secunda quæstio paulò difficilior est. Nam B. Hieronymus in quæst. Hebr., & in cap. 5. Ezech. & in 2. cap. Michææ, propendere videtur in eam sententiam, ut solum Pentateuchum verterint, quod probat ex Aristæo in libr. de septuag. duob. Interpret., & ex Josepho præfat. in lib. antiquit. & lib. 12. antiquit. cap. 2. quibus adde Philonem lib. 2. de vita Mosis, qui solius Legis mentionem faciunt. At eos vertisse omnia, scribit Justinus in Dial. cum Triph., Irenæus lib. 3. cap. 25. Clemens Alexandrinus libr. 1. Stromat., Epiphanius de mens. & ponder., Eusebius lib. 8. cap. 1. præparat. id quod longè probabilius est. Nam Apostoli usi sunt Græca versione in testimoniis Prophetarum citandis: tempore autem Apostolorum nulla erat alia versio Græca, quàm septuaginta Interpretum.

Deinde, non est verisimile Regem illum, qui ex toto orbe terrarum libros adducebat in suam Bibliothecam, noluisse etiam Prophetarum oracula & alios libros antiquissimos Judæorum. Præterea, quomodo mirabile fuisset, spatio septuaginta duorum dierum potuisse absolvi illam editionem, si Pentateuchus tantum vertendus erat, qui breviore tempore sine ullo miraculo verti posset? Neque Hieronymus contrarium docet asserendo, sed dubitando: nam alioqui passim in Commentariis Prophetarum mentionem facit versionis LXX., & eam explicat. Neque Aristæus nomine Legis solùm Pentateuchum intelligebat, ut Judæi sensisse videntur, sed omnes libros sacros. Nam à Lege, quæ erat præcipuus liber, omnes libri denominabantur. Hinc Joannis 10. & 15. Dominus dicit in Lege Judæorum scriptum esse id, quod in Psalmis scriptum est, & B. Paulus 1. Corinth. 14. in Lege scriptum esse dicit, quod habetur in Isaia.

Jam in tertia quæstione illud certum esse videtur, quod omnium consensu celebratur: septuaginta duos viros Hebræos senes, videlicet ex qualibet tribu filiorum Israel, utriusque linguæ peritissimos, spatio dierum septuaginta duorum, mirabili consensione, divinas Literas apud Pharum Ægypti ex Hebraico sermone in Græcum idioma transtulisse. Utrum autem singuli separatim, an bini & bini, aut potius omnes simul inter se conferentes, interpretationem illam fecerint, in quæstionem vertitur, & adhuc sub judice lis est. Ac Epiphanius quidem in lib. de mens. & ponder. scribit, hos Interpretes binos & binos in cellulis inclusos fuisse, & divino miraculo singula paria ipsorum iisdem verbis totam Scripturam transtulisse, ita ut simul confecerint sex & triginta exempla ejusdem prorsus versionis.

Justinus autem in orat. exhortat. ad Gentes dicit, singulos in singulis cellulis inclusos, & majori adhuc miraculo à singulis seorsim totam Scripturam iisdem verbis redditam: & se apud Alexandriam vestigia cellularum vidisse. Justinum sequuti sunt multi ex posterioribus, ut Irenæus lib. 3. c. 25. Cyrillus catech. 4. Clemens Alexandrinus libr. 3. Stromat. & Augustinus lib. 18. de civit. Dei cap. 42. quamvis Augustinus lib. 2. Doct. Christ. c. 15. non audeat rem affirmare. His addunt recentiores quidam patroni harum cellularum, Philonem lib. 2. de vita Mosis, Tertullianum in Apologet. cap. 19. & Chrysost. homil. 5. in Matth. Sed isti tres cellularum non meminerunt, tantùm dicunt, mirabiliter hos Interpretes in eandem sententiam & in eadem verba convenisse.

At B. Hieronymus præfat. in Pentateuch. apertè ridet hanc historiam: *Nescio*, inquit, *quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit &c.* Itaque existimat B. Hieronym. septuaginta duos Interpretes in eadem Basilica sedentes,

dentes, & inter se conferentes, Scripturam transtulisse. Id quod probat primum testimonio Aristæi, qui negotio interfuit, & apertè dicit, eos simul conferendo singulis diebus usque ad horam nonam, hanc versionem tandem septuaginta duobus diebus absolvisse. Idem probat testimonio Josephi, qui cùm esset cupidissimus gloriæ suæ gentis, tamen libr. 12. antiquit. cap. 2. narrans hanc historiam, cellularum ne meminit quidem.

Addere possumus nos etiam Eusebium, qui lib. 8. præparat. Evangel. cap. 1. similiter rem totam narrat sine ulla mentione cellularum, referens ad verbum quæ habentur in libro Aristæi. Addamus etiam Philonem, Tertullianum, & Chrysostomum supra citatos, qui cùm miracula narrent, quæ in hac versione contigerunt, nunquam de cellulis siluissent, quod erat omnium præcipuum, si eas verè fuisse credidissent.

Quod autem ipsi dicunt de summa illa consensione in eandem sententiam, non necessariò convincit, eos loqui de cellulis. Nam revera miraculum fuit, quòd tot homines simul conferendo, tam brevi tempore potuerint convenire in singulis sententiis transferendis. Ubi enim est multitudo, diversitas judiciorum evitari non potest, & vel nunquam conveniunt, vel nonnisi post longas disceptationes. Quocirca B. Augustinus lib. 2. Doctr. Christ. cap. 15. illud ab omnibus decantatum de istis Interpretibus, quod quasi uno ore Scripturas verterint, rectissimè intelligi posse significat, tam secundum eos qui cellulas tuentur, quàm secundum eos qui illas oppugnant.

Hæc sententia mihi probabilior videtur. Ac etiam visa est probabilior Titelmanno in prol. Apologet. pro edit. vulg., & Andreæ Masio præfat. suar. annotat. in Josue. Nam quòd Justino Judæi fabulam à se confictam persuaserint, & quasdam ruinas ostendentes, cellulas esse dixerint septuaginta Interpretum, facilè fieri potuit; nec minus facilè ut Justino viro sancto fidem habuerint aliqui posteriores. At Aristæum qui interfuit, falsum scripsisse credibile non est. Quod enim Ludovicus Vives in cap. 42. lib. 18. Civit. Dei, & Leo à Castro præfat. in Commentar. Isaiæ cap. 35. dicunt, hunc librum non esse veri Aristæi, sed confictum ab Hebræis, nihil me movet; nam omnia quæ Josephus, Tertullianus, Eusebius, & Hieronymus ex Aristæo proferunt, in hoc nostro, qui nunc exstat, ad verbum invenimus.

At, inquiunt, Epiphanius Aristæum legit & citat, & tamen meminit cellularum, quod non faceret, si in ipso vero Aristæi libro excluderentur cellulæ. Nescio quid Leo à Castro velit conficere ex hoc testimonio Epiphanii: vel enim vult concludere, tempore Epiphanii librum Aristæi integrum fuisse, & postea esse corruptum, & tunc manifestè refellitur ex Josepho & Eusebio, qui ante Epiphanium scripserunt, & tamen in Aristæo cellulas non invenerunt; vel vult ante Epiphanii tempora nondum fuisse inventum librum verum Aristæi, sed tunc primum esse repertum, & hoc etiam dici non potest: nam Hieronymus qui simul cum Epiphanio, & etiam post Epiphanium vixit, disertè affirmat, ex Aristæo non probari, sed refutari cellulas.

Præterea Epiphanius contra omnium sententiam ponit solum triginta sex cellulas, cùm alii vel septuaginta duas, vel nullas ponant: nec sanè æquum est, unum Epiphanium omnibus aliis anteponere. Itaque credibilius est, Epiphanium, vel non legisse Aristæum, sed aliis referentibus credidisse, vel certè cùm hæc scripsit, non habuisse eum in manibus, & memoria lapsum esse. Omnino enim verisimile est,

A historiam de cellulis Epiphanium à Justino & Irenæo accepisse, & tamen videmus, eum ex oblivione aliter rem narrasse, quam illi fecerint.

Sequitur quarta quæstio de auctoritate horum Interpretum, & quamvis B. Hieronymus præfat. in Pentat. asserat, septuaginta Interpretes non Vates, sed Interpretes fuisse, & in quæst. Hebr., in lib. de opt. gen. interpret. in epist. ad Suniam & Fretellam, & in Commentar. Prophet. passim reprehendat versionem Septuaginta; nihilominus tamen certissimum esse debet, septuaginta Iterpretes optimè transtulisse, & peculiari modo Spiritum sanctum assistentem habuisse, ne qua in re errarent, ut non tam Interpretes, quam Prophetæ fuisse vi-
B deantur.

Id in primis probatur ex communi sententia. Constanter enim hoc asserunt omnes citati auctores, Aristæus, Philo, Josephus, Justinus, Irenæus, Eusebius, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Chrysostomus, Cyrillus: & ex Latinis Tertullianus, & Augustinus, item Hilarius præfat. in Psalmos & alii omnes. Neque ab hoc numero debet excludi B. Hieronymus, quippe qui præfat. 1. in Paral. scribit: si versio 70. integra haberetur ut ab eis edita fuit, frustra se laboraturum in Bibliis transferendis. Et præfat. 2. dicit, septuaginta Interpretes Spiritu sancto plenos quæ vera sunt transtulisse. In Apologia quoque contra Ruffinum lib. 2. affirmat, se nunquam
C 70. Interpretibus detrahere voluisse.

Ex quo intelligimus, eum cùm reprehendit versionem 70., non reprehendere ipsam versionem, sed vitia quæ in eam postea irrepserunt, negligentia, vel malitia, aut etiam ignorantia aliorum. Quod autem ait, Interpretes eos, non Vates; non pugnat cum eo, quod alii passim dicunt, Prophetas eos fuisse potius quàm Interpretes: nam nec alii volunt dicere, propriè eos fuisse Prophetas, sed tantum Spiritu sancto peculiariter illustratos: neque id Hieronymus negat, ut ex verbis ipsius ostendimus.

Accedit, quod Apostoli hac versione frequenter utuntur, ut ex eorum citationibus patet, & apertè
D id asserit Irenæus lib. 3. cap. 25. immò etiam ipse Hieronymus præfat. Evangel. ad Damasum. Et postmodum catholica Ecclesia multis sæculis eandem interpretationem secuta est, ut idem Hieronymus præfat. 1. in Paralip. scribit. Accedit denique, quòd non sine miraculo fieri potuit, ut tanta celeritate, tantaque consensione tantum opus conficeretur, quo factum est, ut Philo scribit de vita Mosis, ut singulis annis festus dies in loco ubi facta est hæc interpretatio, in memoriam tantæ rei multis temporibus ageretur.

De postrema quæstione, licèt non ignorem nonnullos in ea sententia esse, ut existiment, interpretationem 70. Seniorum penitus interiisse; multò
E probabilius censeo, illam adhuc superesse, sed adeo corruptam & vitiatam, ut omninò alia esse videatur. Quod enim adhuc supersit, fidem faciunt plurima testimonia, quæ à Veteribus citantur ex versione 70., & eadem nunc in nostris Græcis codicibus inveniuntur. Deinde cùm hæc fuerit semper celeberrima, & communissima translatio, quis credere poterit, hac abolita, vel neglecta, aliam aliquam esse conservatam? Non esse autem incorruptam, sed valde vitiatam in pluribus locis, ut jam tutum non sit, Hebraicos vel Latinos textus ex Græcis codicibus emendare, probari potest multis argumentis.

Primum testimonio B. Hieronymi, qui præfat. in Paralip., & in Esdram, & alibi frequenter monet, versionem 70. esse vitiatam multis & variis modis.

Secun-

Secundò, quoniam 70. Interpretes dicuntur omnia transtulisse ad verbum ita propriè, ut quicunque sciret utramque linguam, statim judicaret, fidelissimam esse translationem. Sic enim scribit Philo lib.2. de vita Mosis: *Reddita*, inquit, *sunt propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica exactè respondentibus. Id experimentis quotidianis creditur, sive Chaldæus Græcam linguam, sive Græcus Chaldæam didicerit, in utraque Scriptura tum Chaldaica, tum ejus interpretatione miratur germanitatem, immò rerum verborumque consonantiam adorat, &c.* Nec verò moveat quemquam, quòd linguam Hebraicam vocat Chaldaicam; id enim idcirco facit, quod linguæ sint affines, & notior tunc esset Chaldæa propter imperium Assyriorum, quàm Hebræa. Alioqui Hebraicam & Chaldaicam non esse eandem demonstrat B. Hieronymus in cap. 1. Danielis, ex eo quòd Daniel Hebræus jussus est à Rege Nabuchodonosor discere linguam Chaldæorum.

Neque solus Philo, sed etiam ante Philonem Aristæus testatus est, admirabilem fuisse rerum & verborum consonantiam inter codices illos Græcos & Hebræos. Et ad finem libri sui adjecit, eam interpretationem à plurimis discussam, consideratam, examinatam, antequam in Regis Bibliotheca poneretur, & ab omnibus acclamatum, sanctè & fideliter singula esse translata, ut nihil addi, nihil demi posset.

At ista Græca versio quam nunc habemus in pluribus locis dissentit ab Hebræo, multa non habet quæ sunt in Hebræo, multa habet quæ non sunt in Hebræo, ut omnes noverunt, qui in ea versati sunt. Et qui de hac re ob linguarum imperitiam judicare non possunt, legant Hieronymi præfat. in Pentat. epist. ad Suniam & Fretellam, quæst. Hebr., comment. in Prophetas, & lib. de opt. gen. interpret.

Neque videtur satis aptè hoc argumentum solvi ab iis qui respondent, textum Hebræum esse corruptum ubicunque à Græco discrepat. Nam neque hæretici hoc admittunt, qui anteponunt Hebræum textum Græco, neque Catholici admittere debent, ne fateri cogantur, vulgatam editionem Latinam, qua Ecclesia Catholica tot jam sæculis utitur, & quam Tridentinum Concilium authenticam esse judicavit, totam quoque esse corruptam. Nam excepto Psalterio, Latina editio cum Hebræis codicibus magis convenit, quàm cum Græcis.

Scio quidem, Epiphanium lib. de mens. & pondet. Hieronymum in Præfat. in Pentat., & lib. de opt. gen. interpret. & Augustinum lib. 18. de Civit. Dei cap. 42. & 44. scriptum reliquisse, septuaginta Seniores de industria quædam omisisse, quædam addidisse, & quædam aliter vertisse, quia sic eis dictabat Spiritus sanctus. Sed isti Patres piè quærebant rationes excusandi, & defendendi eam versionem, qua tunc Ecclesia utebatur. Cæterum, si ita esset, quomodo Philo diceret, summam fuisse consonantiam rerum & verborum? Quomodo etiam assereret Aristæus, omnes qui eam initio viderunt acclamasse, singula esse bene & fideliter versa? quomodo non admirati fuissent, tam multa detracta, tam multa addita, tam multa contrario sensu reddita?

Tertiò probatur ex multis sententiis quæ in hac versione inveniuntur, quæ nullo modo cum veritate cohærent. Quale est illud de supputatione annorum Mathusalem Genes. 5. Nam secundum Græcam editionem invenitur, Mathusalem vixisse 14. annos post diluvium, cùm tamen in Arca non fuerit, solum enim octo animæ per Arcam salvæ factæ sunt, idest, Noe, Sem, Cham & Japhet, & uxores eorum, ut habemus Gen. 6. & 1. Petr. 3.

A Quem nodum non aliter solvere potuerunt B. Hieronymus in quæst. Hebr. B. Augustinus lib. 15. Civit. Dei cap. 13. Eucherius, & alii in c. 5. Gen., nisi admittendo, esse errorem in codicibus Græcis, quem errorem licèt non adscribant Patres illis Senioribus septuaginta, sed iis qui primi descripserunt libros ex Bibliotheca Regis Ptolomæi: interim tamen codices quos nunc habemus vitiatos esse, negare non potuerunt. Tale est etiam illud Gen. 26. ubi 70. habent, dixisse servos Isaac de puteo, *Non invenimus aquam*, cùm Hebræi & Latini codices habeant *Invenimus aquam*, quæ simul vera esse non possunt. Et certum est, nostram lectionem esse veriorem, cùm proximè sequatur, propterea Isaac
B vocasse nomen loci illius abundantiam. Tale quoque est illud Jonæ 3. ubi 70. habent: *Adhuc tres dies & Ninive subvertetur*, cùm Hebraici, & nostri codices habeant *Adhuc quadraginta dies*. Quem locum exponens B. Hieronymus ostendit, non posse ullo modo defendi lectionem 70., & B. Augustinus lib. 18. de Civit. Dei cap. 44. fatetur, Jonam scripsisse dies quadraginta, non dies tres. Multa sunt alia ejusdem generis, sed hæc tria loco exempli adferre placuit.

Probatur ultimò, quia satis constat editionem 70. Interpretum à Judæis multis in locis fuisse corruptam, ut Justinus affirmat in Dialogo cum Triphone. Constat item, eandem editionem sæpè sæpius
C emendatam ab Origene, Luciano, Hesychio, Hieronymo: nihil autem emendatur, nisi quod ante vitiatum est. Neque credibile est, eam editionem, quæ primis trecentis annis tot maculas contraxerat, reliquis annis 1200. inviolatam atque integram servatam.

Denique constat, tempore B. Hieronymi, ut ipse scribit in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epist. Augustini, omnes ferè Græcos codices ex versione Septuaginta habuisse admixta multa ex Theodotione, asteriscis prefixis, deinde paulatim asteriscos excidisse: interiisse etiam editionem Theodotionis; inde autem necessariò orta est confusio, ut jam nemo judicare possit, quid in iis libris sit 70.
D quid verò Theodotionis. Hæc de Septuaginta.

CAPUT VII.

De editione Græca Testamenti novi.

DUæ quæstiones de Græca editione Testamenti novi disputari solent. Prior est de auctoribus ejus editionis. Posterior de auctoritate & integritate ejusdem editionis.

Ac prior quidem quæstio nec admodum necessaria, nec valdè difficilis est. Nam constat, Testamentum novum Græcè scriptum esse ab iis Aposto-
E lis, vel Evangelistis, quorum nomina in titulis singulorum librorum, vel epistolarum præfiguntur, exceptis duntaxat Evangelio Matthæi & Marci, & epist. ad Hebr.: siquidem Matthæum Hebraico sermone scripsisse Evangelium suum, testantur Irenæus lib. 3. cap. 1. Athanasius in Synopsi, Hieronymus præfat. Comment. in Matthæum; & in c. 11. Oseæ, & in lib. de Script. Ecclesiast. in Matthæo, & alii omnes.

Porro Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Jacobo Matthæi Evangelium in Græcam linguam esse translatum: alii verò Joanni Apostolo, & alii ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cujuscunque sit, ita recepta est ab Ecclesia illa translatio, ac si ea lingua primùm scriptum fuisset Evangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus

A mus Evangelio Hebraico quod Munsterus edidit; nec illo etiam quod nuper edi euravit Joannes Tilius, in quo multa desunt, multa supervacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur; & Deus novit, utrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ & Latinæ editioni, astutia videlicet Judæorum, ex quorum promptuariis Evangelium illud prodit.

Marci verò librum Latinè ab ipso Marco Romæ scriptum esse, ac deinde ab eodem Aquilejæ in Græcam linguam conversum, docet Adrianus Finus lib. 6. Flagelli Judæorum cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & qui Finum sequutus est Petrus Antonius Beuther annotat. 8. & 9. ad sacram Scripturam. In vita quoque S. Petri, quæ in Pontificali Damasi primum locum tenet, B satis apertè indicatur, Marci Evangelium initio Latinè ab ipso scriptum fuisse. De epistola ad Hebr. jam antea disseruimus atque ostendimus, eam epistolam vel ab ipso Paulo Græcè scriptam esse, vel certè ab Apostolico aliquo viro ex Hebraico sermone in Græcum esse translatam. Itaque Græca editio Testamenti novi universa Apostolos & Evangelistas auctores habet.

Jam verò quod attinet ad auctoritatem, dubium esse non potest, quin editio Apostolica summæ sit auctoritatis, nisi fortè constet eam esse corruptam. De qua re ita sentiendum censeo, ut supra de Hebraicis diximus, videlicet, non esse Græcos codices corruptos generaliter: nec tamen esse fontes puris- C simos, ut necessariò quidquid ab eis dissentit corrigendum sit, ut falsò existimant Calvinus, Major, Kemnitius, cæterique hujus temporis hæretici.

Et verò, non esse Græcos codices in universum atque omnino corruptos, facilè demonstrari potest: nam etsi multa depravare conati sint hæretici; tamen nunquam defuerunt Catholici qui eorum corruptelas detexerint, & non permiserint Libros sacros corrumpi. Plurima ex toto novo Testamento abstulit mutavitque Marcion, ut testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem: sed illa omnia ferè notavit Epiphanius hæres. 42. & in nostris codicibus Græcis habentur rectè. Ariani quoque abstulerant ex Evangelio Jo. 4. *Spiritus est Deus*, sed indica- D vit & notavit B. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 11. & nostri codices Græci omnes hoc testimonium habent.

Quòd autem non sint ubique incorrupti, sed aliqui interdum errores irrepserint saltem negligentia Librariorum, & non sit tutum semper Latina ad Græca corrigere, aliquot exemplis planum fiet. Certè 1. Corinth. 15. legendum est: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis*, ut non solùm nostra Latina versio habet, sed etiam Calvinus probat cap. 7. Instit. §. 12. At Græci constanter legunt, *secundus homo Dominus de cælo*, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Quam depravationem E mansisse vitio scriptorum ex corruptionibus Marcionis, patet ex Tertulliano lib. 5. in Marcionem.

Præterea 1. Corint. 7. ubi nos habemus: *Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt Mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est: mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt &c.* Græci codices longè aliter habent, nam illud *divisus est* conjungunt cum sequentibus sic, μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, *divisa est uxor & virgo*. Quam lectionem B. Hieronymus in lib. 1. contra Jovinianum affirmat, non esse Apostolicæ veritatis. Roman. 12. ubi nos legimus: *Domino servientes*: Græci non habent Κυρίῳ sed καιρῷ δουλεύοντες, id est, *tempori servientes*. Et tamen nostram lectionem esse verissimam patet, tum ex Hieronymo in epistola ad Marcellam, quæ incipit Post priorem epistolam; ubi dicit, in emendatis Græcis codicibus haberi non καιρῷ sed Κυρίῳ: tum ex Origine, Chrysostomo, Theophylacto, & aliis Græcis Patribus, qui sic legerunt, & explicaverunt in suis Comment.

Denique constat, in plurimis Græcis codicibus deesse multas veræ Scripturæ partes, ut historiam adulteræ Io. 8., ultimum caput Marci, testimonium pulcherrimum Trinitatis 1. Ioann., & alia de quibus supra disseruimus. Constat etiam, quædam in omnibus Græcis codicibus inveniri, quæ non sunt partes divinæ Scripturæ, ut Matth. 6. orationi Dominicæ additur, *Quia tuum est regnum, & potentia & gloria in secula*, quæ verba non esse de textu, sed addita à Græcis ex duobus intelligi potest. Primò ex eo quòd Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus orationem Dominicam exponunt, & tamen nullam horum verborum mentionem faciunt, cùm omnes isti Græcè bene noverint. Secundò ex eo quòd Græci in sua liturgia recitant quidem hæc verba, sed non continuant cum oratione Dominica.

CAPUT VIII.

De Latinis editionibus.

DE Latinis editionibus tria nobis explicanda sumpsimus. Primum, quot & quæ fuerint olim Latinæ editiones. Secundò, quis sit auctor ejus quæ nunc Vulgata dicitur. Tertiò, quantæ sit auctoritatis hæc ipsa vulgata editio.

Ac ut incipiamus à primo, editiones Latinas Testamenti veteris ex Græca versione LXX, & Testamenti novi ex Græco fonte propè innumerabiles fuisse ante tempora Hieronymi, testatur B. Augustinus lib. 2. doctrin. Christ. cap. 11. his verbis: *Qui*, inquit, *Scripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterunt numerari possunt: Latini autem interpretes nullo modo. Ut enim cuique primis Fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari.* Idem docet Sanctus Hieronymus præfat. in Josue: *Cùm apud Latinos*, inquit, *tot sint exemplaria quot codices, & unusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est.*

Nihilominus tamen una erat communior, quæ vetus & vulgata editio dicebatur, ut patet ex B. Gregorio præfat. in lib. Moral. cap. 5. & ex B. Hieronymo in cap. 14. & 49. Isaiæ, & alibi. Et hæc videtur esse illa Itala interpretatio, quam B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. omnibus aliis Latinis anteponit, cùm ait: *In ipsis interpretationibus Itala cæteris præferatur: nam est verborum tenacior cum perspicacitate sententiæ.*

At S. Hieronymus bis Testamentum vetus in Latinum convertit, primùm ex Græco, id est, ex versione LXX, ut intelligi potest ex lib. 2. contra Ruffinum, & ex epist. 10. Augustini & sequent. 11. quæ est Hieronymi ad Augustinum, necnon ex præfat. in Job. Et rursum ex Hebræo, ut ipse idem testatur in lib. de viris illustr. extremo, & in præfationibus singulorum librorum quos Latinos fecit.

Novum autem Testamentum non convertit de Græco in Latinum, sed solùm emendavit à multis erroribus, qui vitio Librariorum irrepserant. De quo suo labore sic ipse loquitur lib. de viris illustr. in fine: *Novum Testamentum*, inquit, *Græcæ fidei reddidi*. Et præf. Evangeliorum ad Damasum: *Ita*, inquit, *calamo temperavimus, ut iis tantùm, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant.* Quòd si quis putet conversum esse ab illo novum Testamentum, quoniam B. Augu- stinus

stinus epist. 10. ad Hieronymum scribit: *Proinde non parvas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Evangelium ex Græco interpretatus es, &c.* audiat Hieronymum dubium hoc solventem in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epist. Augustini: *Si me,* inquit, *in novi Testamenti emendatione suscipis &c.*

Porrò B. Hieronymi versio ex Hebræo in Latinum mox cœpit à quibusdam Ecclesiis recipi, & publicè legi, ut patet ex epist. 10. Augustini ad Hieronymum, ita tamen ut etiam alia editio antiqua non contemneretur. Quod apertiùs intelligitur ex B. Gregorio in epist. ante præfat. in lib. Moral. c. 5. ubi dicit, suo tempore Romanam Ecclesiam utraque editione uti consuevisse, idest, antiqua versa ex Græco, & nova Hieronymi versa ex Hebræo. Post tempora autem B. Gregorii, videntur omnes Latinæ editiones evanuisse præter unam istam, quam nunc veterem, & vulgatam vocamus; de cujus auctore mox dicemus. Hoc autem nostro sæculo iterum ad illam ætatem rediisse videmur, in qua omnes qui aliquid poterant, continuò sacros libros transferebant. Siquidem recentiorum, ac præsertim hæreticorum Latinæ interpretationes numerari vix possunt. Sed de his hactenus.

CAPUT IX.

De auctore vulgatæ editionis.

NOn parva quæstio est de hac nostra vulgata Latina editione: sitne illa antiqua, quæ erat ante Hieronymum, an verò ipsius Hieronymi, an mixta ex utraque. Non esse B. Hieronymi arbitrantur, vel certè suspicantur Sanctus Pagninus præfat. suæ interpretationis Bibliorum ad Clementem VII. Pontificem Maximum, Paulus Foro Sempronii Episcopus lib. 2. cap. 1. de die Passionis Domini. Contra, esse B. Hieronymi contendunt Augustinus Eugubinus, & Joannes Picus Mirandulanus in libris de hac re editis, aliique nonnulli. At mixtam esse ex vetere & nova, docent Joannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Ecclesf. dogmat. & Scripturis, & Sixtus Senensis lib. 8. Biblioth. S. extr.

Nos igitur gratia brevitatis & claritatis, sententiam nostram quatuor propositionibus complectemur.

Prima propositio. *Testamentum novum Latinum editionis vulgatæ ex antiqua versione habemus, quam tamen B. Hieronymus emendavit*: id verò eo potissimum argumento probamus, quòd multa loca quæ B. Hieronymus reprehendit in antiqua versione, nos in nostra invenimus ita correcta, ut ipse affirmat esse corrigenda. Ac ut aliqua loca conferamus: in Commentar. cap. 2. Matth. dicit, illud *In Bethlehem Judææ*, debere esse, *In Bethlehem Juda*. Lib. 1. in Jovin. reprehendit illud. 1. Corinth. 7. *Divisa est mulier & virgo*, & vult legendum, *Mulier innupta & virgo &c.* In epist. ad Marcellam, ad finem secundi tomi, reprehendit illud Roman. 12. *Tempori servientes*, & legi vult, *Domino servientes*. Ibidem reprehendit illud 1. Timoth. 1. *Humanus sermo*, & docet legendum, *Fidelis sermo*. In Comment. cap. 2. Galat. reprehendit illud *Quibus ad horam cessimus*, & restituit, *Quibus neque ad horam cessimus*. Et in Comment. cap. 5. reprehendit illud *Persuasio vestra ex Deo est*, & vult legi, *Non est ex eo qui vocat vos*. In Comment. c. 1. ad Ephes. reprehendit illud: *Qui est pignus hæreditatis in redemptionem adoptionis*, & vult legi, *In redemptionem acquisitionis*. Hæc autem omnia, & alia id genus permulta ita nunc habemus in editione vulgata, ut ipse monet legi debuisse.

Præterea constat, Hieronymum emendasse novum Testamentum jussu Pontificis Damasi: constat etiam ejus emendationem fuisse receptam, & valde placuisse hominibus ejus temporis, ut intelligi potest ex epist. 10. Augustini ad Hieronymum; non est igitur verisimile postea fuisse rejectam, sed potius retentam & conservatam.

Neque movere debet, quòd quædam loca non sunt emendata, ut Hieronymus monuit emendanda, quale est illud Rom. 12. *Sapere ad sobrietatem*, quod Hieronymus lib. 1. in Jovinianum vult legi, *Sapere ad pudicitiam*. Et illud 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam*, quod Hieronymus in cap. 5. ad Galat. vult legi, *Ita ut glorier*; & quædam alia, quæ ipse corrigit in Comment. epistolarum ad Galatas, ad Ephesios, & ad Titum. Nam ipse idem præfat. Evangel. ad Damasum fatetur, se non omnia correxisse, quæ corrigenda esse putabat, ne nimis multa immutasse videretur.

Præterea potest fieri, ut dum ista Commentaria scriberet, existimaret illa esse mutanda, quæ tamen postea cùm Testamentum novum suscepit emendandum, re melius considerata, judicavit non esse mutanda. Nam prius eum scripsisse ista Commentaria, quàm Testamentum novum emendaverit, colligitur ex lib. de vir. illustr. extremo, & sanè nostra versio in his duobus locis melior est, quàm illa, quam B. Hieronymus substitui tunc volebat.

Secunda propositio: *Psalterium vulgatæ editionis Latinæ non est illud quod Divus Hieronymus transtulit ex Hebræo, neque illud quod transtulit ex versione Græca LXX Interpretum, sed illud quod ipse emendavit, translatum ab antiquo interprete ex editione S. Luciani Martyris; siquidem Beatus Hieronymus circa Psalterium, quater laboravit. Transtulit enim illud ex Hebræo in Latinum, ut patet ex epistola ejusdem ad Sophronium; item convertit ex Græco in Latinum è pura editione Septuaginta, ut habebatur in hexaplis Origenis, ut ipse testatur in epistola ad Suniam & Fretellam: denique bis emendavit antiquam Latinam editionem, quæ translata erat ex Græca communi & vulgata, ut patet ex præfat. Psalt. ad Paulam & Eustochium.* Sed singula breviter demonstremus.

Dicimus igitur Psalterium nostrum non esse illud quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo, idque certum est: nam illud exstat in operibus B. Hieronymi, & ferè ubique dissentit à nostro, saltem quoad verba.

Addimus: neque esse illud quod ipse vertit ex Origenis hexaplis, sed illud commune quod bis emendavit, idque probatur ex epistola ad Suniam & Fretellam: nam ibi dicit, quod habetur Psal. 5. *Dirige in conspectu tuo viam meam*, aliter haberi apud LXX & omnes alias interpretationes, excepta communi & vulgata: at nostra editio ita habet; igitur nostra editio est illa communis & vulgata & à pura interpretatione LXX Seniorum distincta. Præterea ibidem Hieronymus dicit quod habetur Psal. 73. *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*, haberi apud LXX in hexaplis, & apud omnes alios interpretes, *Incendamus, vel comburamus omnes dies festos*, & solùm in vulgata haberi, *Quiescere faciamus*: at nos habemus, *Quiescere faciamus*. Item quod habemus Psal. 103. *Petra refugium herinaciis*, dicit LXX vertisse, *Refugium leporibus*; igitur nostra non est illa ipsa versio LXX.

Denique in tota illa epistola sæpissimè ponit verba Latini Psalterii, ut tunc erat in communi usu, & in Ecclesiis cantabatur: at illa omnia in nostro invenimus; igitur nostrum est Psalterium illud commune & pervulgatum. Porrò commune à Hieronymo vocari illud, quod Origenes, & postea Lucianus emen-

mendavit, perspicuum est ex illa ipsa epist. ad Suniam & Fretellam; sic enim initio epist. S. Hieronymus loquitur: *Sciatis aliam esse editionem, quam Origenes, & Cæsariensis Eusebius, omnesque Græci tractatores, κοινὴν, idest, communem appellant, atque vulgatam, & à plerisque nunc λουκιανὸς dicitur, aliam septuaginta Interpretum quæ & in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur.*

Tertia propositio: *Probabile nobis est, librum Sapientiæ, & Ecclesiastici, & Machabæorum, nos non habere ex versione Hieronymi, sed ex antiqua translatione, cujus auctor ignoratur.* Ad hoc movemur. Primò, quia B. Hieronymus nusquam affirmat se transtulisse hos libros, neque ullæ exstant præfationes ejus in hos libros, cùm tamen in epist. 89. ad August., quæ est 11. inter epist. August., dicat, se singulis libris præfatiunculas præfixisse. Secundò, quia B. Hieronymus hos libros arbitrabatur apochryphos, ut patet ex prologo Galeato, & ex præfat. Proverb.; proinde verisimile est, eum neglexisse horum librorum interpretationem. Tertiò, quia multa citantur ex his libris à B. Cypriano, præsertim in lib. de exhortat. mart., & aliis Patribus B. Hieronymo antiquioribus, eo modo prorsus, ut nos in nostra vulgata editione habemus.

Quarta propositio. *Reliqua omnia ex Hieronymi versione ex Hebræo habemus in editione vulgata.* Id probatur.

Primò, quoniam constat, B. Hieronymum primum & solum ex antiquis transtulisse ex Hebræo in Latinum Testamentum vetus, & rursum constat, nostram editionem translationem esse ex Hebræo in Latinum, exceptis Psalmis, Sapientia, Ecclesiastico, & Machabæis. Quòd Hieronymus transtulerit ex Hebræo, ipse testatur lib. de vir. illustr extremo. Quòd ipse primus ex antiquis, patet ex Augustino in epist. 8. & 10. & lib. 18. de Civit. Dei cap. 43. & ex omnibus Hieronymi præfationibus, in quibus semper deprecatur calumniam, quod ausus sit ex Hebræo transferre. Quòd post eum usque ad nostra tempora, nemo idem tentaverit, certo certius est.

Jam verò quòd vulgata editio translatio sit ex Hebræo, ipsa quodammodo clamat, dum penè ubique concordat cum Hebræo, & à Græco dissentit. Sunt præterea certa indicia hujus rei ferè in omnibus libris. Nam in Pentateucho, præsertim Genes. 5. omnes libri antiqui, quia erant ex versione LXX expressi, continebant errorem illum de numero annorum: at nostra editio Hebraicæ veritati consentit. In lib. Esther & Danielis, sæpe in ipsis libris invenimus annotatiunculas B. Hieronymi dicentis, se expressisse fideliter, quæ erant in Hebræo, reliqua autem de editione vulgata, vel ex Theodotione addidisse.

Præfatione in Job dicit, in antiqua editione Latina & Græca libri Job deesse ad 800. versus, quos ipse de Hebræo in sua editione posuerit: at nostra editio integerrima & plenissima est, non minus quàm Hebraica. Denique in Comment. Prophet., ferè ubique duas versiones ponit & explicat, idest, suam quæ est nostra vulgata, & aliam septuaginta Interpretum.

Secundò probatur, quia illa omnia quæ B. Hieronymus præfat. in Pentat., & lib. de opt. gen. interpret. dicit, non haberi in editione LXX, & se addidisse in sua translatione ex Hebræo, in nostra vulgata editione invenimus, ut illud: *Ex Ægypto vocavi filium meum*, Oseæ 11. & *Aspicient in me quem transfixerunt*, Zach. 12. & *Oculus non vidit, Deus absque te quæ præparasti expectantibus te*. Isai. 64.

Tertiò probatur ex iis locis, quæ B. Hieronymus monet se aliter vertisse, quàm LXX verterint, quæ in nostra editione omnia invenimus, ut ipse se vertisse dicit. In epist. 89. ad August., quæ est 11. inter epistolas August., ait Jonæ 4. se vertisse *Hederam*, ubi LXX verterunt *Cucurbitam*. Item in quæst. Hebr. in Genesim dicit, Gen. 2. legendum: *Complevit Deus die septima opus suum*, cum apud LXX legeretur *die sexta*. Ibidem dicit legendum: *Vocata est virago*, cùm apud LXX dicatur *Mulier*. Ibidem dicit legendum: *Immisit soporem in Adam*, cùm apud LXX sit, *Immisit ecstasim*. Similia multa inveniuntur, tum in quæst. Hebr., tum in Comment. Prophet.

S. Gregorius quoque lib. 20. Moral. cap. 32. explicans illud: *Mutatus es mihi in crudelem*, dicit, antiquam translationem longè aliter habuisse, sed hanc novam ex Hebraico factam esse meliorem. At in nostra est, *Mutatus es mihi in crudelem*, Job. 30.

Quartò probatur ex præfationibus. Nam ipse testatur in epist. ad August. jam citata, se editioni suæ ex Hebræo singulis penè libris præfatiunculas præfixisse, quas etiam nunc videmus in Bibliis vulgatæ editionis, nec ullus unquam negavit eas esse Hieronymi: at certè non est credibile totum opus periisse, præter solas præfatiunculas. Qui enim abjecerunt vel neglexerunt editionem B. Hieronymi, cur, quæso, præfatiunculas conservarunt?

At in contrarium tria argumenta potissimùm fieri solent. Argumentum primum Pauli Foro-Semproniensis & Sanctis Pagnini sumitur ex multis locis, in quibus nostra versio ab Hebraica veritate dissentit; nec enim credibile est, Hieronymum Hebraicæ linguæ peritissimum in ea re labi potuisse.

Respondeo: duplici de caussa accidisse, ut nostra versio ab Hebraico textu aliquando dissentire videatur. Una est, eaque longè latèque patens, incuria Librariorum, de qua re passim ipse in præfationibus suis conqueritur. Altera caussa est, quia sæpe B. Hieronymus non tam verba, quàm sensum exprimere studuit, ut faciendum esse ipse idem docet in lib. de opt. genere interpret.. Exemplum sit in illis verbis Eccl. 1. *Perversi difficilè corriguntur, & stultorum infinitus est numerus*. Videntur enim hæc verba longè aliud sonare quàm, Hebraica quæ ad verbum sic habent: קְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת hoc est, *Perversum non poterit ad dirigere, & stultum non poterit ad numerari*. Sed certè Hieronymus elegantissimè sensum expressit. De hoc argumento plura dicemus in sequenti capite.

Argumentum secundum. Hieron. præfat. in Psal. & in Job, & in Paralip. admonet, se distinxisse suam editionem per asteriscos & obeliscos: at in nostra vulgata non videmus ista signa; non igitur est Hieronymi vulgata nostra editio.

Respondeo ex ipso Hieronymo in epist. ad August. sup. cit.: Hieronymum distinxisse per asteriscos & obeliscos eam editionem quam fecerat ex Græco, non autem eam quam fecerat ex Hebræo. In Psalterio igitur nostro vulgato debuissent esse asterisci & obelisci, quorum meminit Hieronymus in præfat., sed exciderunt negligentia Librariorum, neque hoc est mirum, nam etiam tempore ipsius cœperant excidere, ut patet ex illa ipsa præfat., & ex epist. ad Suniam & Fretellam. In libro autem Job & Paralipomenon nostræ editionis vulgatæ nunquam fuerunt, nec esse debent asterisci vel obelisci. Hinc enim duas præfationes nos habemus tam in Job, quàm in Paralipomenon, quarum prior, in qua non fit mentio asterisci & obelisci, pertinet ad nostram versionem, quæ est ex Hebræo, posterior in qua fit mentio eorum signorum

rum

rum pertinet ad aliam versionem, quam fecit ex Græco.

Tertium argumentum. Multa inveniuntur in nostra editione vulgata, quæ B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, in lib. de opt. gen. interpret., in Comment. Prophet., & in Ecclesiasten docet, aliter fuisse vertenda: igitur fieri non potest, ut editio nostra vulgata sit illa ipsa translatio, quàm Hieronymus fecerat ex Hebræo.

Respondeo: quatuor de caussis accidisse, ut quædam in nostro textu sint, quæ B. Hieronymus reprehendit. Prima est error & negligentia Librariorum. Secunda caussa est, varia significatio vocabulorum, interdum enim possunt duo significare, & B. Hieronymus modò unam, modò alteram significationem sequutus est: exemplum habemus in Ecclesiaste; nam B. Hieronymus bis vertit Ecclesiastem, ut patet ex præfat. Comment. in Ecclesiast., & præfat. Proverb.. Et quidem in prima translatione vertit cap. 2. *Cogitavi trahere carnem meam in vinum*; & sic etiam in Commentario exponit: at in secunda translatione maluit vertere: *Cogitavi abstrahere carnem meam à vino*: quam lectionem nos habemus, & melior est nostra lectio. Nam verbum Hebræum ביין potest significare *in vino*, seu *in vinum*, & etiam *de vino* sive *à vino*: nam litera ב deservit & loco *in* & loco *de*: contextus autem magis requirit *à vino*, quàm *in vinum*. Sequitur enim, *ut animum meum transferrem ad sapientiam*.

Quòd autem litera ב accipiatur frequenter pro מן, idest, *ex*, *de*, *ab*, perspicuum est his locis, Exod. 12. vers. 43. Exod. 35. vers. 32. Exod. 38. vers. 8. & Levit. 8. vers. 32. & 2. Paralipom. cap. 16. vers. 6. Quòd verò B. Hieronymus soleat variis modis vertere quando verba id ferant, testatur ipsemet lib. 1. apolog. cont. Ruffin., ubi dicit Psalm. secundum se vertisse: *Adorate purè*: & tamen in Comment. exposuisse: *Adorate Filium*, quoniam vox Hebræa ambigua est.

Tertia caussa est, quia ipsemet postea mutavit sententiam, & loca sua correxit. Ac ut exemplum aliquod proferamus, lib. de opt. gen. interpret., & præfat. in Pentat., dicit Isai. 11. non debere legi: *Flos de radice ejus ascendet*; sed *Nazaræus de radice ejus ascendet*: & LXX hoc nomen Nazaræi malè prætermisisse, & hunc locum citari à Matthæo cap. 2. ubi dicit: *Ut impleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur*: at ipse idem postea vertit, sicut verterant Septuaginta, nimirum: *Et flos de radice ejus ascendet*. Et in Comment. cap. 11. Isaiæ, reddit rationem huius rei, quoniam verbum Hebræum ibi positum נצר scribitur per Tsade, cùm Nazaræus dicatur à verbo נזר per Zain, quocirca Comment. cap. 2. Matth. dicit illud *Quoniam Nazaræus vocabitur*, non esse desumptum ex aliquo uno Propheta, sed ex eo, quòd omnes Prophetæ Dominum sanctum futurum esse prædixerunt. Pari ratione lib. 5. Comment. in Isa. fatetur cap. 19. malè se vertisse *Erit terra Juda Ægypto in festivitatem*, cùm potius verti debuerit, *in pavorem*, & hoc posteriore modo nos jam habemus in vulgata editione.

Quarta caussa est, quia etsi B. Hieronymus interdum senserit, quædam mutanda in sua versione, & ea notaverit in suis Commentariis; tamen Ecclesia postea magis judicavit veram primam versionem, & illam retinere maluit in editione vulgata. Nam lib. 5. Comment. in Isa. ubi B. Hier. dicit se vertisse *Festivitatem*, pro *Pavore*, ibidem dicit se malè vertisse *Refrænantem*, pro *Lascivientem*: & tamen videmus in nostra editione vulgata priorem correctionem Hieronymi admissam, posteriorem non admissam, quod certè non videtur casu factum, sed judicio posteritatis, vel potius ipsius Ecclesiæ. Et hoc modo ad multa alia responderi potest. Editio enim vulgata, quamvis maxima ex parte Hieronymi sit: tamen non est illa pura, quam ipse ex Hebræo convertit, sed est aliquo modo mixta, additus non paucis ex versione LXX, quæ in Hebræo non inveniuntur, atque id potissimum perspicitur in lib. 1. Reg. & in Proverb.

His omnibus addi potest, interdum Hieronymum videri reprehendere versionem nostram, cùm tamen eam non reprehendat, sed solum explicet, quæ sit vis Hebrææ vocis, ut cùm in quæst. Hebr. dicit cap. 1. Genesis, pro eo quod nos habemus, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*: in Hebræo esse, *Incubabat seu fovebat more avis*.

CAPUT X.

De auctoritate Latinæ editionis vulgatæ.

TErtia, eaque potissima restat quæstio. Quantæ videlicet auctoritatis sit Latina vulgata editio. Et quidem hæretici nostri temporis, quamquam inter se non parum dissentiant in authentica editione Latina eligenda: tamen adversus Ecclesiam mirificè omnes consentiunt. Siquidem Lutherani volunt, solam Lutheri versionem habendam esse authenticam, ut patet ex decreto quodam Lipsensi, cui Melanchthon, Pomeranus, Major, aliique permulti subscripserunt. De quo decreto vide Staphilum in tertio topico prædicamento Lutheranæ Theologiæ.

At Zvvingliani, quibus Anabaptistæ & Calvinistæ consentiunt, nullam esse volunt authenticam versionem, ut ex præfatione Tigurinæ editionis patet, ubi docent, non debere Ecclesiam alligari ad unam aliquam versionem. Nihilominus tamen tam Lutherani, quam Zvvingliani in eo conveniunt, ut editio Latina vulgata non sit habenda pro authentica, cùm innumerabiles errores in ea deprehendantur.

Hinc ex castris Lutheri prodiit in aciem Martinus Kemnitius, ex castris Zvvinglianorum Joannes Calvinus, qui adversus Concilium Tridentinum scribentes, quartam sessionem præ cæteris vexant, in qua Concilium definit, vulgatam editionem Latinam habendam esse pro authentica. Scripsit etiam de eadem re Georgius Major præfat. in Psal., & Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum tit. 1.

At non pauciores pro vulgata editione scripserunt, in quibus sunt Joannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Ecclesiast. dogmat. & Script. Franciscus Titelmannus in prologo apologetico pro editione vulgata novi Testamenti, Andreas Vega lib. 15. in Conc. Trident cap. 9. Jodocus Tiletanus in 1. part. apolog. pro Conc. Trident. cont. Kemnitium, Lindanus lib. 1. de opt. gen. interpret., Melchior Canus lib. 2. de locis cap. 13. Sixtus Senensis lib. 8. Biblioth. sanctæ in refutatione ultimæ hæresis. Quorum diligentiam imitari cupientes, his argumentis rem eandem comprobamus.

Primum est argumentum ipsius Concilii. Ait enim Synodus Tridentina, eam à se probari sacrorum librorum Latinam editionem, quæ longo tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est. Nec enim temerè per annos ferè mille, hoc est, à tempore B. Gregorii omnis Ecclesia Latina hac una editione usa est, omnes Concionatores hanc explanaverunt & po-

& populis proposuerunt, omnia Concilia ex hac editione testimonia protulerunt ad confirmanda dogmata Fidei. Porrò Ecclesiam totis octingentis vel nongentis annis germana Scripturæ interpretatione caruisse, atque in iis quæ ad Fidem & religionem pertinent, errores interpretis nescio cujus pro verbo Dei coluisse, mirum est, si cui mirum & absurdum non esse videatur, præsertim si ex Apostolo didicerit, Timoth. 3. eam esse *colomnam & firmamentum veritatis*.

Secundum argumentum sumo ex testimoniis Veterum. Nam vel hæc nostra versio est Hieronymi, vel certè illa antiqua communis quam Augustinus vocat Italam: si est illa antiqua, magnum testimonium habet ab Aug. lib. 2. de doct. Christ. c. 15. ubi dicit, eam omnibus esse præferendam: si autem est Hieronymi, ut nos supra probavimus, habet testimonia omnium Veterum, qui eam videre potuerunt. Nam in primis B. Augustinus lib. 18. Civit. Dei cap. 43. *Quamvis non defuerit temporibus nostris presbyter Hieronymus homo doctissimus, & omnium trium linguarum peritus, qui non ex Græco, sed ex Hebræo in Latinum eloquium easdem Scripturas converterit: sed ejus tam literatum laborem quamvis Judæi fateantur esse veracem &c.* Et epist. 10. ad Hieronymum dicit, ejus versionem, seu potius emendationem Testamenti novi omnibus probari. Item B. Gregorius lib. 20. Moral. c. 32. *Quia*, inquit, *hæc nova translatio ex Hebræo nobis eloquio cuncta verius transfudisse perhibetur, credendum est, quidquid in ea dicitur, & oportet ut verba illius nostra expositio subtiliter rimetur.*

S. Isidorus lib. 6. etymol. c. 4. *Presbyter*, inquit, *Hieronymus trium linguarum peritus, ex Hebræo in Latinum eloquium easdem Scripturas convertit, eloquenterque transfudit, cujus interpretatio merito cæteris antefertur.* Et lib. 1. de offic. divin. c. 12. *De Hebræo*, inquit, *in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit, cujus editione generaliter omnes Ecclesiæ usquequaque utuntur, eo quod veracior est in sententiis, & clarior in verbis.* Hæc ille, cui subscribit Rabanus lib. 2. de institut. Cleric. cap. 54.

Porro qui deinceps secuti sunt, B. Anselmus, B. Bernardus, Rupertus, Haymo, Hugo, Richardus, & alii omnes satis ostendunt, se hanc editionem præ cæteris probasse, cùm eam solum explanandam susceperunt. Adde etiam, quod non solum Latini versionem hanc probarunt, sed etiam Græci, qui quædam divina volumina à Hieronymo in Latinum ex Hebræo conversa, ipsi ex Latino in Græcum transfuderunt, ut B. Hieronymus testatur, lib. de vir. illustr. in Sophronio, & lib. 2. contra Ruffinum.

Tertium argumentum. Habuerunt Hebræi sua lingua authenticam Scripturam; Græci quoque habuerunt Græcè authenticam Scripturam, idest, Testamentum vetus ex versione LXX, & Testamenti novi ipsos primos fontes; igitur æquum fuit, ut Latina Ecclesia, in qua sedes Petri est, & in qua perpetuò Fides christiana mansura erat, haberet sua lingua authenticam Scripturam: non autem habuit aliam ferè à mille annis quam istam; igitur ista authentica censenda est.

Quartum argumentum. In Conciliis generalibus Ecclesiæ, aut paucissimi, aut interdum nulli inveniuntur linguæ Hebraicæ periti; malè igitur provisum esset Ecclesiæ, si in rebus gravibus non posset fidere Latinæ editioni, sed deberet recurrere ad Hebraicos codices, & mendicare à Rabbinis hostibus suis veritatem. Idem dicere possumus de Græca lingua: nam etsi nunc utcumque multi inveniuntur qui Græcè noverint, tamen non semper ita fuit. Nam si Ruffino credimus lib. hist. 10. cap. 21. ex sexcentis Episcopis qui ad Concilium Ariminense convenerunt, nemo fuit qui sciret, quid sibi vellet *ὁμοούσιος*. Et propterea cùm callidi quidam hæretici Ariani proponerent Synodo, an vellet Christum colere, an *ὁμοούσιον*, omnes clamaverunt, se nolle *ὁμοούσιον*, sed Christum.

Denique idem experimento comprobatur. Videmus enim nos hæreticos, qui contempta antiqua editione novis interpretationibus student, adeo diversas & inter se dissentientes editiones cudere, ut nihil ferè certi ex eorum editionibus haberi possit. Quare Martinus Lutherus in lib. cont. Zuvinglium de verit. corp. Christ. in Euchar. *Si diutius*, inquit, *steterit Mundus, iterum erit necessarium, ut propter diversas Scripturæ interpretationes quæ nunc sunt, ad conservandam Fidei unitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus.*

Superest argumenta adversariorum solvere, sed antea libet notare mendacia quædam aperta, quæ Martinus Kemnitius, & Joannes Calvinus suis argumentis admiscuerunt.

Primum Calvini mendacium est, nec judicio, nec recto delectu factum esse, ut ex interpretationibus diversis una obtinuerit inter indoctos. At certè cùm omnibus interpretationibus abolitis, hæc nostra supra mille annos in usu totius Latinæ Ecclesiæ fuerit, aut nulli fuerunt totis mille annis in Ecclesia docti, aut impudenter mentitur Calvinus. Deinde Sophronium, Augustinum, Gregorium, Isidorum, Bedam, Anselmum, Rupertum, Bernardum, aliosque tam multos insignes viros non existimo inter indoctos numerandos esse: & tamen isti omnes editionem nostram, ut supra demonstravimus, aut inter cæteras, aut etiam præter cæteras laudarunt.

Alterum ejusdem mendacium est, decrevisse Tridentinos Patres, minime esse audiendos eos, qui ex fonte ipso purum liquorem proferunt, & ex certa veritate falsum coarguunt. Hoc ideo mendacium voco, quòd nihil ejusmodi in decreto Concilii legatur. Nec enim Patres fontium ullam mentionem fecerunt, sed solùm ex tot Latinis versionibus, quæ nunc circumferuntur, unam delegerunt, quam cæteris anteponerent: & (quod Ecclesiæ gravitatem, & constantiam decebat) antiquam novis, probatam longo usu recentibus adhuc, ac, ut sic loquar, crudis; denique unam multis inter se dissidentibus, & pugnantibus prætulerunt.

Tertium mendacium est ejusdem Calvini, adeo nullam esse in vulgata editione integram paginam, ut vix tres sint continui versus non insigni aliquo errore fœdati. At si ita est, cur ibidem Calvinus, cùm suscepisset notandos locos in Psalmis perperam versos, nihil omnino in primi Psalmi translatione notavit? non habet fortasse primus Psalmus tres continuos versus? Sed non est opus, opinor, in tam apertis mendaciis refellendis immorari. Ad Kemnitium veniamus.

Primum Kemnitii mendacium est, Concilium Tridentinum decrevisse, ut pro iis quæ Spiritus sanctus in fontibus Hebraicis & Græcis scripsit, ea recipiamus, quæ à Librariis mutata, mutilata, vel addita sunt. Hoc esse mendacium manifestum nemo non intelligit. Quis enim, non dico Catholicus, sed sanæ mentis homo, unquam diceret, Librariorum vitia suscipienda pro Spiritus sancti verbis? Deinde nonne Concilium eodem loco jubet, ut sacra Biblia quàm emendatissimè fieri poterat imprimantur?

Secundum est ejusdem, in indice librorum prohibitorum à Paulò IV. edito dammari omnes editiones Bibliorum, etiam veteris Interpretis, in quibus

vel

vel manifestissima quædam vulgatæ editionis errata correcta sunt. Hoc etiam crassissimum mendacium est: non enim damnantur in eo indice nisi editiones quædam ab hæreticis, vel suspectis impressoribus factæ: & omnes aliæ permittuntur.

Tertium ejusdem Kemnitii mendacium est, Concilium Tridentinum sess. 21. c. 2. ut probet Ecclesiam habere auctoritatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus contra institutionem Christi, abuti æquivocatione veteris versionis, ubi 1. Corinth. 4. ministri Christi vocantur *dispensatores mysteriorum Christi*. Quo loco exclamat Kemnitius: *Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia, in tanta luce cognitionis linguarum, de tam gravi materia tam pueriliter ludere! cùm Paulus οἰκονόμους vocet ministros Christi*. Hæc ille.

At nobis meritò licet exclamare: Bone Deus, quanta est hominis hæretici impudentia, ut crassissima mendacia pro veritate obtrudere non vereatur! Nam Concilium ibidem disertè testatur, Ecclesiam non posse mutare substantialia Sacramentorum, sed tantùm statuere modum & ordinem, quo Sacramenta administrari debeant. Deinde Concilium non abutitur voce *dispensatoris*, ut Kemnitius somniat; non enim dicit, Ecclesiam posse dispensare in Sacramentis, quomodo dispensat in votis & legibus, sed posse dispensare Sacramenta, id est, administrare, porrigere, tradere Fidelibus: & instar fidelis ac prudentis œconomi in dispensandis bonis domini sui & familia alenda, certam rationem & modum posse præscribere, modò nihil fiat contra leges & mandata Principis.

Postremum Kemnitii mendacium est, Concilium Tridentinum ideo voluisse vulgatam editionem esse authenticam, quia tota transformata est ad dogmata Pontificia. Quod mendacium non solum est hominis impudentis, sed etiam imprudentis, siquidem contra suum auctorem maximè pugnat. Si enim Pontificia dogmata habentur in editione vulgata, sequitur Pontificia dogmata esse antiquissima, & ipsorum dogmata contraria plane esse recentia: nam editionem vulgatam etiam ipsi fatentur esse vetustissimam.

Præterea, si editio vulgata facta esset post Lutheri tempora, esset aliqua ratio suspicandi, eam esse accommodatam de industria ad Pontificia dogmata: at facta est ante mille annos, & omnia quæ illi reprehendunt in vulgata editione, nos ostendemus sic esse citata ab antiquissimis Patribus, & semper sic fuisse in vulgata editione. Sed adversarii quod ipsi faciunt, idem etiam ab aliis fieri credunt: & quia Martinus Lutherus Biblia pessima fide convertit, ut patet ex Joanne Cochlæo in vita & actis Lutheri anni 1522. ubi legimus, in nova translatione Testamenti novi per Lutherum facta, fuisse notata ad mille loca immutata, id est, addita, vel detracta, vel depravata: idcirco putant etiam Catholicos hoc facere, sed certè falluntur; Fides enim Catholica non eget præsidiis mendaciorum, ut illorum figmenta.

CAPUT XI.

Solvuntur objectiones hæreticorum contra vulgatam Latinam editionem.

ARgumenta hæreticorum contra vulgatam editionem ad tria revocari possunt. Primum est, quia B. Hieronymus multa aliter vertit, quàm nos habeamus, & multa reprehendit in nostra editione vulgata: sed jam est responsum supra cap. 8.

Secundum argumentum. Magis credendum est esse verbum Dei quod habetur in fontibus Hebraicorum & Græcorum codicum, quàm quod habetur in rivulis versionum: nam Hebræi & Græci codices, Prophetarum & Apostolorum sunt, qui errare non poterant: Latini autem sunt variorum interpretum, qui errare poterant. Nam aliud esse interpretem, aliud Prophetam, docet Hieronymus præfat. in Pentat. Et idem Hieronymus passim reprehendit veterem interpretem in suis Commentariis, & lib. 1. contra Jovinianum: B. Augustinus autem non solum in genere dicit, interpretes posse errare lib. 2. de doct. Christ. cap. 12. & epist. 19. & 59. sed etiam epist. 8. ad Hieronymum asserit, Hieronymum in sua interpretatione errare potuisse.

Accedit, quòd Patres passim docent, ad fontes Hebræos & Græcos esse recurrendum. Hieronymus in lib. cont. Helvid. & in epist. ad Marcellam, quæ incipit *Post priorem epistolam* docet, Latinam editionem Evangeliorum ad Græcos fontes revocandam: & idem dicit de Latina editione Testamenti veteris emendanda ex Hebræo, in Comm. cap. 8. Zachariæ. Idem habet Augustinus lib. 2. de doct. Christ. cap. 11. 12. & 15. & epist. 59. & alibi. Et quod mirabilius est, in ipso jure Pontificio dist. 9. can. Ut veterum, ita dicitur: *Ut veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita novorum Græci sermonis normam desiderat*.

Respondeo: negari non posse, quin sint fontes Scripturarum anteponendi rivulis versionum, quando constat fontes non esse turbatos: nunc autem fontes multis in locis turbidos fluere jam ante ostendimus, & certè vix dubitari potest, quin sicut Latina Ecclesia constantior fuit in Fide retinenda, quam Græca; ita etiam vigilantior fuerit in suis codicibus à corruptione defendendis. Quòd enim olim Hieronymus scripsit ad Damasum in epist. de nomine hypost. nunc maximè habet locum, videlicet, profligato à Græcis patrimonio, apud Latinos tantum incorruptam Patrum hæreditatem servari.

Ad illud autem quod objiciebatur, interpretes interdum labi potuisse, non desunt qui respondeant: veterem interpretem novi Testamenti, & etiam B. Hieronymum interpretem Testamenti veteris peculiari Spiritus sancti lumine illustratos errare non potuisse, sed non est opus eo confugere. Admittimus enim, interpretem non esse Prophetam, & errare potuisse: tamen dicimus, eum non errasse in illa versione, quam Ecclesia approbavit.

Nam vulgata editio non est unius auctoris, sed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam interprete innominato: stultum autem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuisse errare, & etiam Hieronymum nusquam errasse, cùm ipse in c. 19. Isaiæ dicat, se errasse, & Ecclesia correctionem ejus receperit. Non igitur auctores illos canonizavit Ecclesia, sed tantum hanc versionem approbavit: nec ita tamen approbavit, ut asseruerit nullos in ea Librariorum errores reperiri: sed certos nos reddere voluit, in iis præsertim, quæ ad Fidem & mores pertinent, nulla esse in hac versione interpretum errata.

Ad aliud de emendatione Latinorum codicum ad Hebræos & Græcos, respondeo: quatuor temporibus licere nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos, ut illi Patres monent.

Primò, quando in nostris codicibus videtur esse error Librariorum, sic videmus nunc in Missalibus novis emendatum illud Eccl. 45. *Dedit illi coram præcepta*, cùm antea pravè legeretur *Cor ad præcepta*. Nam in Græco est κατὰ πρόσωπον, ubi nulla est

ratio

ratio dubitandi: facile autem fuit, ex *coram* facere *cor ad*. Sic Eccles. 24. illud: *Ego quasi fluvius Diorix*, deberet corrigi *Ego quasi fluvii Diorix*, ut est in Græco; nam Diorix fluvius nusquam est. Quamquam enim Rabanus in Commentario hujus loci dicat, ex sententia quorumdam, flumen Armeniæ esse, qui Dorix appelletur; tamen id nullo auctore probat. Διώρυξ autem est fossa à flumine deducta ad irrigandam terram.

Sic Sapient. 12. *Ipsum qui non debet puniri condemnas, & exterum extimas à tua virtute*; non malè correctum videmus in Bibliis Lovaniensibus hoc modo: *Ipsum qui non debet puniri condemnasse exterum putas à tua virtute*, ut clarè ex Græco colligitur: & manifestè Librariorum est error, licèt S. Gregorius lib. 3. Moral. cap. 11. priorem sententiam piè exposuerit.

Sic illud Psal. 41. *Ad Deum fontem vivum*, tutò mutari posset *in fortem vivum*: nam in Hebræo est apertè לאלהים לאל חי *ad Deum, ad fortem vivum*, & in Græco est etiam πρὸς τὸν Θεὸν ἰσχυρὸν, ubi nulla est occasio erroris. In nostro facilè potuit mutari *fortem* in *fontem*, præsertim cùm præcedat *Sitivit anima mea*. Sic etiam in Missali emendatum videmus illud Jo. 19. *Accepit eam in sua*, quod ante erat *in suam*, cùm Græcus codex apertè habeat εἰς τὰ ἴδια.

Secundò, quando Latini codices variant, ut non possit certò statui, quæ sit vera vulgata lectio, possumus ad fontes recurrere, & inde juvari ad veram lectionem inveniendam. Sic Josue 5. quidam Latini codices habent: *Quibus juravit, ut ostenderet eis terram fluentem lacte & melle*; quidam habent, *ut non ostenderet &c.* Vera lectio videtur esse posterior: nam in Hebræo constanter additur *Non*. Sicutè contrario Josue 11. quidam codices habent: *Non fuit civitas quæ non se traderet*: quidam habent *Non fuit civitas quæ se traderet*; & hoc est verius, quia conforme est Hebræo, & verba sequentia id requirunt. Sic Luc. 1. quidam codices habent: *Redemptionem plebis suæ*: quidam, *plebi suæ*; & hæc videtur verior, cùm in Græco sit τῷ λαῷ αὐτοῦ.

Tertiò, quando verba aut sententia in Latino est anceps, possumus recurrere ad fontes, si fortè ibi non sit ambiguitas. Sic quod legimus Genes. 3. *Maledicta terra in opere tuo*, potest intelligi de opere futuro, idest, dum coles eam: & de præterito, idest, de peccato Adæ propter quod terra maledicta est. At in Hebræo non est ambiguum, siquidem בַּעֲבוּרֶךָ non potest significare nisi propter te, idest, propter peccatum tuum; unde etiam monet B. Hieronymus in quæst. Hebr., rectè vertisse eos, qui dixerunt: *Maledicta terra in transgressione tua*. Quamquam non inficior potuisse fieri, ut in Hebræo esset בַּעֲבוּדֶךָ & Librariorum vitio mutatum sit Daleth in Resch.

Sic etiam quod legimus Luc. 2. *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*: illud, *bonæ voluntatis* ambiguum est, potest enim referri ad homines, & ad pacem: sed ex Græco colligitur, melius conjungi cum pace, ut hic sit sensus, *in terra pax hominibus, pax*, inquam, bonæ voluntatis Dei erga homines. Nam εὐδοκία, ut plurimùm non est bona voluntas hominis, sed bona voluntas Dei erga homines. Sic Ps. 2. *Ne quando irascatur Dominus*: Et *Cùm exarserit in brevi ira ejus*: Et *Beati qui confidunt in eo*: apud Latinos dubium est, an hæc dicantur de Patre, an de Filio, nam de utroque fit mentio in Psalmo isto: sed ex Hebræo manifestè colligitur, hæc dici de Filio. Denique Ps. 138. *Non est occultatum os meum à te*, in Latino dubium est, an sit os oris, an os ossis. Sed in Hebræo est clarum, est enim עָצְמִי non פִּי.

Quartò & ultimò, licet recurrere ad fontes, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Sic illud Exod. 1. *Ædificavit illis domos*: intelligimus ex Hebraica phrasi significare fœcunditatem & filiorum copiam. Ut etiam illud Psal. 112. *Qui habitare facit sterilem in domo*: illud quoque Ps. 138. *Imperfectum meum viderunt oculi tui*, Hebræa vox apertè declarat propriè embrionem significare: & illud ibidem *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, ex Hebræo textu facilè declaratur; significat enim mirabiliorem esse scientiam Dei, quàm ut possit homo capere. Qualem etiam Hebraismum agnoscent, qui hujus linguæ periti sunt, in illis Pauli verbis Ephes. 3. *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi*. Non enim sensus est, charitatem Christi donum esse scientia eminentius, ut verba sonare videntur, sed charitatem Christi majorem esse, quàm ut scientia comprehendi possit.

Argumentum tertium sumunt ex variis locis, in quibus videtur omnino vulgata editio errorem continere. Et quamquam absque ullo ordine ista loca ipsi proponunt, nos tamen ordine referemus; primùm loca, quæ adferunt ex variis libris Scripturarum Testamenti veteris; deinde quæ adferunt ex Psalmis; postremò quæ adferunt ex Testamento novo.

CAPUT XII.

Defenduntur loca, quæ Kemnitius depravata esse dicit in editione vulgata.

PRimus locus est Genes. 3. ubi legimus: *Ipsa conteret caput tuum*. Quem locum Kemnitius dicit esse corruptum, ut inde probetur intercessio, & patrocinium Mariæ, cùm legendum sit, *ipsum conteret caput tuum*: nam de semine, idest, Christo loquitur Scriptura, ut omnes Veteres docent.

Respondeo: editionem vulgatam variè habere; quidam enim codices habent *Ipse*; quidam *Ipsa*; & propterea non esse contra vulgatam editionem, si convincatur debere legi *Ipse*, vel *Ipsum*.

Dico secundò: non esse improbabile debere legi *Ipsa*, neque esse hanc depravationem Papistarum. Nam etiamsi multi codices Hebraici habeant הוא: tamen legi, unum, in quo erat scriptum היא, idest *Ipsa*, ac præterea remotis punctis illam vocem Hebraicam הוא posse interpretari *ipsam*, nimis rudis est qui nescit. Passim enim occurrit in sacris Bibliis הוא pro היא. Sic Genes. 3. vers. 12. Exod. 3. vers. 8. Adde quod *ipsa* legerat Claudius Marius Victor lib. 1. in Genes., Alcimus Avitus lib. 3. carm. cap. 6. Chrysostomus homil. 17. in Genes., Augustinus lib. 2. de Genes. cont. Manich. cap. 18. lib. 11. de Genes. ad lit. cap. 36., Ambrosius lib. de fuga seculi cap. 7. Gregorius lib. 1. Moral. cap. 38. Eucherius, Rupertus, Beda, Rabanus, & Strabus, ac Liranus in hunc locum, & Bernardus ser. 2. super Missus est. Itaque mendacium est quod Kemnitius dicit, omnes Veteres legere *ipsum*.

At dices; verbum *conteret* in Hebræo est masculini generis; igitur refertur ad semen quod etiam est masculini generis, non ad mulierem quæ est fœminini. Respondeo: id non esse novum in Scriptura, ut cum nominibus fœmininis conjungantur pronomina, aut verba generis masculini. Ruth 1. vers. 8. dicit Ruth ad nurus suas. יַעַשׂ יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים & Esther 1. vers. 20. הנשים יתנו & Eccles. 12. vers. 5. וישמח כי בחורת & alia hujusmodi plurima reperiuntur.

Secundus locus est Genes. 6. ubi legimus: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum*, quem locum Kemnitius vult esse corruptum, ad extenuandum peccatum originale, cùm in Hebræo sit יֵצֶר לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם *figmentum cordis ejus tantùm malum omni die*.

Respondeo: sensum esse eumdem: oam illud *figmentum cordis* significar cogitationem cordis, quia à corde fingitur & formatur, ut etiam Hebræi in eum locum docent. Idem autem est *cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum, & figmentum*, idest, *cogitatio cordis non est nisi malum*. Non autem sequitur hinc, ut Lutherani putant, omnia opera hominum esse mala: nam illa est hyperbole Scripturæ, qua sæpè utitur ad rem aliquam extollendam: sicut in eodem capite dicitur: *Omnis caro corruperat viam suam*: & tamen ibidem dicitur; *Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis*.

Tertius locus est Genes. 9. ubi legimus: *Quicumque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius*. Hunc locum dicit Kemnitius mutilatum esse, cùm in Hebræo sit: *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem fundetur sanguis illius*. Respondeo: illam omissionem non reddere sensum falsum, neque imperfectum; proinde non esse magni momenti; sensus enim est, tam in Hebræo, quàm in Latino, *Qui occiderit hominem, occidetur etiam ipse*.

Quartus locus est Genes. 14. ubi legimus: *At verò Melchisedech Rex Salem proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi*. Hunc locum dicit corruptum, ut inde probare possemus sacrificium Missæ: nam in Hebræo non habetur verbum offerendi, nec rationalis conjunctio, ut in vulgata editione.

Respondeo: falsò Kemnitium dicere, haberi in vulgata editione verbum offerendi. Nec enim legimus *obtulit*, sed *protulit panem & vinum*. Conjunctionem autem rationalem habet vulgata editio, sed habet etiam Hebræus textus, etsi eam Kemnitius, vel propter imperitiam non viderit, vel propter malitiam videre noluerit. Nam licèt in Hebræo sit ו, non כִּי, tamen illud ו sæpissimè accipitur pro כִּי, ut Isa. 64. *Tu iratus es, & peccavimus*, idest, *quia peccavimus*, ubi similiter est ו pro, כִּי. Genes. 20. *En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum* וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל Genes. 30. *Experimento didici, quia benedixerit mihi Dominus* נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה, & ejusmodi loca plurima in Hebræorum codicibus reperiuntur.

Itaque Melchisedech protulit panem & vinum, ut illud Deo in sacrificium offerret, quia erat sacerdos Dei altissimi, & hoc facto gessisse eum figuram sacrificii nostri, quo sub specie panis & vini corpus & sanguinem Christi offerimus Deo, omnes veteres Græci & Latini affirmant, ut Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromat., Eusebius lib. 5. demonstrat. Evangel. cap. 3. Epiphanius hæres. 79. Chrysostomus hom. 35. in Gen. Cyprianus lib. 2. epist. 3. Ambrosius lib. 4. de Sacram. cap. 3. Hieronymus in Comment. cap. 26. Matth., Augustinus lib. 17. Civ. Dei cap. 17. & Eucherius lib. 2. in Genes. cap. 18. Denique Psal. 109. dicitur de Christo: *Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*, ut exponit Paulus Hebr. 5. & 7. At cur Christus sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech, nisi quia ille obtulit panem & vinum, hic seipsum in specie panis & vini?

Quintus locus est Numer. ult. cap., ubi nos habemus: *Omnes viri ducent uxores de Tribu & cognatione sua, & cuncta fœminæ de eadem Tribu maritos accipient*: quem locum non Kemnitius, sed Osiander in Annotat. ad Harmon. Evang. notavit. Nam hoc præceptum videtur adversari plurimis exemplis Scripturarum. Josabeth enim filia Regis Joram de Tribu Juda fuit uxor Jojadæ Pontificis de Tribu Levi 2. Paralip. 22. Ruth Moabitis fuit uxor Booz de Tribu Juda, Ruth 4. Michol de Tribu Beniamin fuit uxor Davidis de Tribu Juda. 1. Reg. 18. Item omnes Hebræi jurarunt Judic. ult., se non daturos uxores de filiabus suis alicui ex Tribu Beniamin; igitur si juramentum non intercessisset, licebat dare filias de una Tribu viris de altera Tribu. Et B. Virgo Maria de Tribu Juda cognata erat Elizabeth de Tribu Levi Lucæ 1.

Denique videtur etiam contra textum Hebræum; ubi solùm habetur, ut mulieres quæ sunt hæredes bonorum paternorum, non possint nubere aliis viris quàm de sua Tribu: de viris autem & de mulieribus quæ non sunt hæredes, nulla habetur lex.

Abulensis in hunc locum dicit, legem istam non inclusisse Tribum Levi, nec mulieres alienigenas: & in casu necessitatis, & propter magnos Principes & Reges, potuisse in ea dispensari; sic respondet ad omnia exempla allata: at in lege divina nemo poterat dispensare. Deinde David cùm accepit Michol in uxorem, non erat Rex, nec erat ejus conjugium cum Michol tam necessarium, ut propterea debuerit in lege divina dispensari.

Melius respondet Canus lib. 2. de loc. cap. 14. sed non plenè rem explicat. Sensus igitur legis tam vulgatæ editionis, quàm textus Hebraici hic est, ut cùm aliqua mulier caret fratribus, & proinde est hæres, non possit nubere alicui qui non sit de Tribu sua, & nullus vir possit eam accipere, etiamsi ipsa vellet, nisi sit de ejus Tribu. Itaque datur lex, & viris, & mulieribus, sed tamen propter mulierum bona.

Quod hic sit verus sensus legis, patet ex fine legis. Finis enim est, ut ibi dicitur, ne commisceantur hæreditates, & transeant de una Tribu in aliam. Porrò ad hunc finem obtinendum, non oportuit jubere absolutè ne Matrimonia fierent extra propriam Tribum, sed tantùm ne fierent extra Tribum, cùm mulier nuptura est hæres. Et hoc modo satisfit omnibus exemplis allatis.

Ad id autem quod dicebatur, aliter haberi in Hebræo, respondeo: falsum esse. Nam lex data mulieribus in textu Hebræo clara est, ut etiam in Latino: lex autem data viris, quam isti dicunt non haberi in Hebræo, illis verbis comprehenditur אִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, *Filii Israel adhærebunt unusquisque in possessione Tribus patrum suorum*. Adversarii putant illud *adhærebunt* referri ad possessionem, ut sit sensus; *adhærebunt possessioni*, idest, *manebunt in possessione Tribus suæ*: at non ita est, sed refertur ad conjugem, ut sit sensus; *Filii Israel adhærebunt*, nimirum uxori, idest, *conjungent Matrimonia unusquisque in possessione Tribus suæ*, idest, *non transeundo per conjugium ad possessionem alterius Tribus*. Hunc esse sensum, colligitur ex sequentibus, sequitur enim; *Et omnis filia hæreditans possessionem adhærebit viro Tribus suæ &c.* atque ita hunc locum intellexerunt Eusebius lib. 1. hist. cap. 6. Epiphanius hæres. 78. Ambros. in cap. 3. Lucæ, Beda in cap. 1. Lucæ, Damascenus lib. 4. cap. 15.

Sextus est 1. Esdræ 9. ubi dicit nos habere *pax illius*, cùm esse deberet *pax illus*. Respondeo: hic etiam esse errorem Librariorum: nam Hebræa vox est, יָתֵד *pax illius* seu *clavus*, & multi Latini codices habent *paxillus*.

Septimus est Job 5. *Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum convertere*. Hunc locum vult Kemnitius depravatum, ad invocationem Sanctorum comprobandam. Respondeo: fortè fuisse ebrium cùm hoc scripsit Kemnitium: nam apertissimè in Hebræo est Job 5. קְרָא נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ וְאֶל מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה quæ ad verbum sic habent: *Voca nunc, si est respondens tibi, & ad aliquem de Sanctis respice*. Et sanè si quærimus verbum expressum, hìc expressissimum est.

Octavus locus est Proverb. 16. ubi habemus: *Pondus*

dus & statera judicia Domini sunt, & opera ejus omnes lapides seculi, cùm deberet esse *lapides sacculi* juxta Hebræum כִּיס quod marsupium significat; *non seculum*, quod dicitur עולם, vel עַד. Respondeo: in nostra editione esse varias lectiones, & eam esse veram, quæ habeat *sacculi*: in alia errore scribarum positum esse *seculi*.

Nonus est Ecclesiastæ 9. *Nescit homo, utrùm odio vel amore dignus sit*. Quem locum vult Kemnitius esse depravatum, ut inde probetur dubitatio Fidei de remissione peccatorum: quod idem antea scripsit Calvinus cap. 5. Instit. §. 28.

Respondeo: interpretem nostrum optimè vertisse, non quidem numerando verba Hebraica, sed ea expendendo, & sensum eorum exprimendo. Sic habet textus Hebræus: גַּם אַהֲבָה גַם שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם, hoceſt, *& amorem & odium non est sciens homo, sed omnia ante faciem ipsorum*. Sensum horum verborum hunc esse vult B. Hieronymus in Comment. hujus loci: *Porrò*, inquit, *hic sensus est: Inveni justorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen utrùm amentur à Deo, an non, nunc eos scire non posse: in futuro igitur scient, & in vultu eorum sunt omnia, idest, antecedit eos, cùm de vita hac recesserint, notitia istius rei, quia tunc est judicium, & nunc certamen*. Hæc ille. Quam verissimam loci hujus intelligentiam non potuit interpres melius reddere, quàm illis verbis: *Nescit homo utrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta*.

At ne quis objiciat: scire impios se dignos odio; animadvertendum est, de solis justis Ecclesiastem loqui, qui cùm nullius peccati sibi conscii sint, tamen certò statuere non possunt, dum hìc vivunt, justi-ne sint an non; ex quo sequitur, ut ignorent utrum odio vel amore digni sint.

Decimus est Eccles. 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu*. Hunc etiam locum vult Kemnitius depravatum, ad probandam incertitudinem remissionis peccatorum. Respondeo: varias hic esse lectiones, ut Cornelius Jansenius in hunc locum ostendit. Quidam enim codices habent, *de propitiato peccato*; & quidam, *de propitiatione*, sive *de propitiatu peccati*, quæ posterior videtur melior, cùm sit consormior Græco textui περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου.

Sed etiam hinc convincitur esse falsa hæreticorum sententia, qua jubent, hominem certò credere se esse justum, vel fore justum, si ita credat: nam vel loquitur Sapiens de propitiatione jam obtenta, ut sit idem, *de propitiatione peccati*, & *de propitiato peccato*; & tunc falsum est, quod illi dicunt, hominem debere esse securum de obtenta venia: vel loquitur de propitiatione obtinenda; & tunc falsum est, quod idem dicunt, hominem debere esse securum de venia obtinenda. Sed de his suo loco.

Undecimus est Ecclesiastici 16. *Misericordia faciet locum unicuique secundùm meritum operum suorum*. Conqueritur Kemnitius, nos addidisse nomen meriti, quod non est in Græco, & sic depravasse hunc locum ad merita bonorum operum ostendenda, sicut antea conquestus erat Calvinus Institut. cap. 10. §. 52. Respondeo: in Græco textu non esse nomen meriti, quia hoc nomen est Latinum, & ille textus est Græcus, tamen esse aliquid quod idem significet, & rectissimè per meriti vocabulum exprimatur; est enim κατὰ ἔργα, nemo autem qui Græcæ linguæ vel tenuissimè sit peritus negare potest, quin κατὰ ἔργα significet Latinè *pro meritis operum*.

Duodecimus est Joel 2. *Præstabilis super malitia*. Quæ verba Kemnitius dicit nihil significare, & in Ecclesia nostra sine ullo intellectu cani. Respondeo: Hieronymum in textu suo hoc verbum posuisse, & in Commentario etiam hac voce usum, cui pati debet Kemnitius ut plus tribuamus, quàm sibi. Significat autem *præstabilis super malitia, excellens in miserando & in pœna condonanda*, quod propriè Deo convenit: estque idem cum illo *Pœnitens super malitia*, quod ad verbum est in Hebræo; nam נחם est pœnitere, *in niphal*. Posset etiam non malè, si verba Latina consideremus, *Præstabilis super malitia* idem esse quòd *melior, quam ut à malitia vinci queat*. Quod quidem verissimum est, cùm nulla immanitate, aut numerositate peccatorum infinita Dei benignitas unquam superetur.

Decimustertius est Michææ 5., ubi legimus: *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel*. Hunc locum depravatum vult esse Osiander in annot. ad Harmon. Evangel., & corrigendum pro *Parvulus es, parum est ut sis in millibus Juda &c.* Dicit enim, imperitum interpretem non animadvertisse, Hebræos carere neutro genere, & pro eo usurpare masculinum vel fœmininum: proinde licet צָעִיר sit masculini generis, tamen debere verti in neutro *Parum*, non *Parvulus*. Et probat, quia quod sequitur *Ex te mihi egredietur &c.* non rectè cohæret cum superioribus, nisi dicatur *Parum est &c.*

Respondeo: interpretem nostrum rectè vertisse: nam ei consentiunt Chaldæus & Græcus codex, & Hieronymus sic legit in Comment. hujus loci, & quod majus est, Matthæus cap. 2. sic citavit; dixit enim *Minima es*, non *Parum est*, & quamquam Hebræi utantur interdum aliis generibus pro neutro, tamen non semper. Ad rationem ejus dico: optimè cohærere sequentia cum præcedentibus, si præcedentia legantur cum interrogatione, ut legit Matthæus, qui propterea vertit negativè; *Nequaquam minima es*, quia legerat *Parvula es*.

CAPUT XIII.

Defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino interprete Calvinus contendit.

NUNC ad ea loca veniemus, quæ Joannes Calvinus in Antid. Concil. Trid. tamquam corrupta & depravata notavit, & quamvis ante nos diligenter hoc idem præstiterit Gulielmus Lindanus in lib. de Opt. gen. interpr.: tamen non videtur inutile, si hæreticorum calumniæ à pluribus refellantur.

Igitur primus locus est in illis verbis Psal. 2. *Apprehendite disciplinam*. Quem locum ostendit Calvinus vitio interpretis depravatum, cùm in Hebræo sit נַשְּׁקוּ־בַר *Osculamini filium*; nec potuerit hoc ullo modo accidere culpa Librariorum, cùm nulla sit literarum similitudo.

Respondeo: ad verbum in Hebræo esse *Osculamini*, sive *adorate Filium*: tamen sensum ejus loci rectissimè versum per *Apprehendite disciplinam*. Nam sic vertit Chaldæus, sic Græcus, sic omnes veteres Græci & Latini hactenus legerunt. Est igitur observandum, cùm dicitur *Osculamini filium*, sensum esse *agnoscite Filium Dei esse verum Regem & Messiam vestrum osculando illi manum honoris gratia*: ut & B. Hieronymus exponit lib. 1. contra Ruffinum: & propterea etiam verti posse *Adorate Filium*. Porrò agnoscere Filium esse Regem & Messiam non aliter possumus, quàm Fidem & doctrinam ejus recipiendo. Et quid aliud est *Apprehendite disciplinam*, nisi *eruditionem & doctrinam Filii Dei recipite?*

Secundus locus Ps. 4. *Filii hominum usquequo gravi corde*. Hunc locum reprehendit ibidem Calvinus, quod in Hebræo nihil simile sit: nam pro illis ver-

bis nostris *Gravi corde ut quid*; in Hebræo est כְּבוֹדִי לִכְלִמָּה *gloria mea ad ignominiam*.

Respondeo; valdè verisimile esse, corruptum esse textum Hebræum vitio Librariorum: nam si mutetur ב in כ, & puncta mutentur, fiet *graves corde ut quid*, nimirum sic כְּבֵדֵי לֵב לָמָּה & sine dubio sic legerunt Septuaginta, quorum versionem omnes Patres Græci & Latini sequuti sunt, præter Hieronymum, qui quoniam aliter legit, vertit *inclyti mei*: sensus tamen semper est idem, quod sufficit ad veritatem interpretationis. Deus enim eo loco conqueritur de hominibus, quòd neglectis æternis, diligant temporalia: & quidem secundùm versionem Græcam & Latinam vocat eos graves corde, quia tales sunt vitio suo: secundùm Hebræum textum, ut modò se habet, vocat eos gloriam suam, seu inclytos suos, quia tales sunt beneficio divino, si in eis imaginem cœlestem, non vitium proprium consideremus. Porrò illud כְּבוֹדִי esse potest vel participium passivum verbi כָּבֵד, vel nomen verbale.

Tertius est Psal. 31. *Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina*. Hunc etiam locum reprehendit Calvinus, propterea quòd in Hebræo sunt alia verba, & alius sensus. Ad verbum enim est in Hebræo; *Succus meus sine humore, & viror meus versus est in siccitates æstivas*. Et quidem sensus nostræ editionis est, *Conversus sum ad pœnitentiam tempore ærumnæ, & afflictionis, dum spina calamitatis in me figi cœpit*: sensus autem Hebraicæ veritatis est, *Omnia mea bona perierunt, quomodo humor & viror in æstate Solis ardore siccatur & perit*.

Respondeo: nostrum interpretem non posse reprehendi in hoc loco, quia non vertit ex Hebræo, sed de Græco transtulit in Latinum: Græcus autem textus nostro textui optimè respondet. Videntur autem LXX. Interpretes paulò aliter legisse textum Hebræum, quàm modò se habeat; proinde esse errorem scribarum in Hebræo: nam minima mutatione unius vel duarum literarum potest fieri, ut sit in Hebræo sensus nostræ editionis. Illud enim נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי, versus est *Viror meus*, si legatur נֶהְפַּכְתִּי לְשָׁדִּי, erit, *Conversus sum in ærumna mea*, quemadmodum legit etiam B. Hieronymus, qui vertit, *Versatus sum in miseria mea*. Et quod sequitur בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ, *In siccitates æstivas*, si legatur sic בְּחָרְבוֹנֵי קוֹץ erit, *Dum configitur mihi spina*.

Et certè si cùm videmus in Latino textu facilè potuisse aliquid mutari à Librariis propter literarum similitudinem, & non potuisse in Hebræo, dicimus errorem Librariorum esse in Latino: cur hoc loco, ubi facilè potuit fieri error in Hebræo, & non in Græco, vel Latino, non etiam dicemus, in Hebræo errore Librariorum textum esse immutatum?

Quartus est in eodem Psalmo, ubi enim legimus: *In chamo, & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te*. Vult Calvinus, deberi legi; *In lupato & fræno eorum ad coercendum nec accedant ad te*. Respondeo: miram esse ejus in hac re impudentiam; nam & LXX. & B. Hieronymus in suo Psalt. ad Sophron., & omnes Patres sic semper legerunt, ut nunc legimus: & Hebræa verba, etiam ut nunc habentur, sic possunt commodissimè exponi.

Quintus est in Psal. 37. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Et quid intelligimus, inquit Calvinus, per lumbos impletos illusionibus? Respondeo: verbum Hebræum נִקְלֶה ignominiam & ardorem significare: quocirca Davidem loqui de eo pruritu ac ardore libidinis, qui dum in corpore existit, illusiones in mente gignit. Porrò Græcum interpretem quem Latinus, & (quod magis est mirum) Chaldæus sequutus est, effectum pro caussa posuisse, quod neque novum, neque mirum cuiquam videri debet.

Sextus est in Psal. 67. *Qui habitare facit unius moris in domo*. Calvinus vult deberi legi, *qui habitare facit unicos in domo*, idest, *qui orbos & solitarios ditat familia*. Respondeo: verba Hebræa optimè recipere plures sensus, & omnes veros. Unus sensus est: *Qui in domo sua*, quæ est Ecclesia, *habitare facit homines unius moris*, idest, unius Fidei, unius spei, unius voluntatis, juxta illud Actor. 4. *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una*. Qui enim diversæ Fidei, aut voluntatis sunt, ut hæretici & schismatici, in Ecclesia permanere non possunt, sed vel ipsi exeunt, vel ejiciuntur. Hunc sensum expresserunt Septuaginta, & inde Latinus interpres, & omnes ferè Græci & Latini Patres. Neque hic sensus ab Hebræa voce discedit, nam יְחִידִים venit à verbo יָחַד, quod est unire, inde fit יָחִיד unitus, sive unus è multis compositus. Quia tamen etiam unicum & solitarium significat, inde est alius sensus etiam vetus; *Qui facit ut homines derelicti & solitarii, qui non habent à quibus defendantur, tamen securi habitent in domibus suis, divino eos auxilio protegente*. Huc videtur respexisse S. Hieronymus, qui vertit *solitarios*. Tertius sensus est etiam vetus, & alios non destruens; *Qui facit homines unicos*, idest, *orbos, vel steriles habitare in domo*, idest, magnam familiam possidere.

Neque absurda est eorum expositio, qui sic interpretantur; *Facit habitare solitarios in domo*, idest, *facit ut quidam præ amore cœlestis contemplationis relicta frequentia ad loca deserta se recipiant, & soli habitent*, ut olim Helias, postea Joannes Baptista, & noster Paulus, Antonius, Hilarion, & alii fecerunt.

Septimus est in eodem Psalmo, ubi pro eo, quod habemus: *Qui habitant in sepulchris*, Calvinus contendit esse legendum; *In siticuloso loco*. Et quidem negari non potest, quin vox Hebræa צְחִיחָה locum ardentem & siccum designet: sed neque credibile est, id ignorasse Græcum interpretem, cùm vocabulum sit satis notum. Voluit igitur interpres horrorem deserti illius exprimere, unde Deus populum suum eduxit; quod quidem instar sepulchri esse videbatur. Qua phrasi usum videmus Ezech. c. 37. qui Babylonicam captivitatem sepulchra Judæorum nominavit.

Octavus est in eodem Psalmo, ubi dicitur: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa, Rex virtutum dilecti, dilecti, & speciei domus dividere spolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi ejus in pallore auri*. Hunc locum præ cæteris maximè vexat Calvinus dicens, interpretem, ubi sensus optimè fluit in verbis Davidis, involvisse ænigmata, unde se nullus Oedipus expediat. Vult autem ipse legi; *Reges exercituum fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diviserunt spolia. Si dormistis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, & cujus alæ tectæ sunt flavo auro*. Respondeo: non posse accusari Latinum interpretem, qui vertit fidelissimè quod in Græco reperit. Et quamquam in Latina editione locus iste valdè obscurus est, tamen etiam est obscurus in Græco & Hebræo, & in ipsa Calvini versione, ut patet.

Dico præterea: posse facilè Hebræum textum ad nostram lectionem accommodari: nam illud מַלְכֵי צְבָאוֹת significat *Reges virtutum*, seu *exercituum*: tamen si puncta mutentur, & legamus מַלְכִּי צְבָאוֹת erit, *Rex virtutum*, sicut מַלְכִּי צֶדֶק *Rex justitiæ*. Et illud יִדֹּדוּן significat *Fugient*; tamen LXX. videntur legisse יְדִידוּת, una tantùm litera mutata, quod significat

significat *Dilectum*; quæ vox habetur in titulo Psal. 44. ubi dicitur canticum dilecti. Illud autem נְוַת significat *habitatricem domus*, non *habitatrices*, ut malè vertit Calvinus: significat etiam mulierem speciosam & delicatam, quæ ferè semper domi manet; & inde translato vocabulo, significat speciem & pulchritudinem. Nam B. Hieronymus hoc loco vertit *Pulchritudo*, & alibi ferè semper.

Deoique illud שְׁפַתָּיִם, non significat *ollas*, ut Calvinus putat, nam est dualis numeri, & proinde significat aliquid natura sua duplicatum; sic enim ferè utuntur duali Hebræi. Ollæ autem sunt infinitæ: sed significat duo labia, sive duos terminos, aut ordines: nam שפת est *ordinare*. Unde Hieronymus hic vertit; *Inter terminos*: & LXX. *Inter cleros*, id est, *sortes*, sive *hæreditates*, quasi dicerent; *Inter terminos duarum sortium*; habemus igitur lectionem nostram non esse alienam à textu Hebræo. Nunc sensum explicemus.

Sensus igitur illorum verborum, ut ex Augustino & aliis Partibus colligitur, talis est: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*: id est, *Dominus dabit prædicatoribus Evangelii os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii eorum*. Nam quæ dicent, signis etiam & prodigiis confirmabunt. *Rex virtutum dilecti, dilecti*, idest, *ille Dominus*, de quo dicebamus, *est Rex virtutum*, idest, *Rex potentissimus, Dominus exercituum multorum millium Angelorum, & simul pater dilecti, dilecti*, idest, *Messiæ Filii sui dilectissimi, qui etiam dabit dividere spolia speciei domus*, idest, *dabit iisdem prædicatoribus, ut dividant spolia Gentium ad Christum conversarum, ad speciem & decorem domus suæ, quæ est Ecclesia*. Illud enim, *speciei*, est dativi casus, & idem valet quòd, *ad speciem*. *Si dormiatis inter medios cleros*, idest, *si vos ò Prædicatores & Pastores Ecclesiæ maneatis inter duas sortes, sive hæreditates, cælestem & terrenam, ita ut dum hic vivitis, non toti sitis in rebus temporalibus occupati, nec toti in spiritualibus, nec toti in actione, nec toti in contemplatione, sed in medio: tunc erit Ecclesia quasi columba formosissima & pulcherrima, habens alas deargentatas, & dorsum deauratum* &c.

Nonus est ibidem ubi legimus: *Ut quid suspicamini montes coagulatos*. Vult enim Calvinus esse legendum, *ut quid invidetis montibus opimis*: sed cùm verbum illud: תְּרַצְּדוּן, nonnisi hoc loco inveniatur, & tot sint ferè expositiones hujus verbi, quot sunt interpretes; cur, quæso, magis sequendus erit unus Campensis, quàm interpretes Septuaginta? Certè non poterit Calvinus ex ullo alio loco Campensis sui versionem confirmare. Cùm igitur necessariò interpretum judicio acquiescendum sit, quis non videt, LXX. Interpretes omnibus aliis anteponendos esse, præsertim cùm eorum versionem Catholica Ecclesia tam longo usu approbaverit.

Decimus est ibidem, ubi legimus: *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum*. Sic enim legendum Calvinus censet, *Etiam defectores ut inhabitet Dominus Deus*. At profectò nimia est hæc libido contradicendi, cùm & sensus sit idem, & verba vulgatæ editionis sint meliora, & ipse etiam S. Hieronymus ex Hebræo verterit; *Non credentes inhabitare Dominum Deum*.

Undecimus est ibidem, ubi legimus: *Convertam in profundum maris*. Nam in Hebræo contrarium haberi Calvinus dicit, hoc est, *Reducam ex profundis maris*. At primùm, posse rectè ex Hebræo verti *In profundum*, testatur R. David, qui asserit, interdum מ pro ב usurpari, ut Deuteronom. 33. vers. 2. מִסִּינַי *In Sinai*. Deinde variæ sunt lectiones tam in

A Græcis, quàm in Latinis codicibus; cùm alii legant *In profundum*; alii *In profundis*. Quæ lectio posterior, & verior esse videtur, & cum Hebraica voce satis cohæret. Nam quid aliud est *Convertam in profundis maris*, quàm *eos etiam, qui sunt in profundis maris, extraham, & convertam*? quemadmodum Augustinus, Beda, Euthymius, & alii non pauci exposuerunt.

Duodecimus locus est in eodem Psalmo: *Ibi Beniamin in mentis excessu*. Miratur Calvinus, quid cogitarit interpres, qui sic vertit, cùm in Hebræo sit רֹדֵם, id est, *dominator eorum*. Respondeo: illud verbum posse significare *dominator eorum* à verbo רדה, & etiam *altè dormiens* à verbo רדם: posterio- B rem lectionem sequuti sunt Græcus & Latinus interpres, sed utraque est vera interpretatio, nec una alteram destruit: nam per Beniamin intelligunt Catholici Scriptores cum Augustino Apostolum Paulum, qui & fuit in mentis excessu tam altè dormiens, ut nesciret an esset in corpore, & simul fuit præcipuus Dominus, sive Princeps spiritualis Ecclesiæ Gentium.

Decimus tertius est in Psal. 131., ubi legimus: *Viduam ejus benedicens benedicam*. Quem locum & Calvinus & Kemnitius dicunt esse corruptum, cùm in Hebræo sit צֵידָהּ, idest, *victum ejus*. Addit Calvinus, aliquem sacrificulum lusciosum habuisse in suo codice *Victum*; & putasse c, & t, esse unum, C d, & propterea legisse *Vidum*; & quia hoc nihil significabat, addidisse unum a, & fecisse *Viduam*, & neminem fuisse qui hunc errorem advertere potuerit.

Respondeo: bis mentiri Calvinum in hoc loco. Primò, cùm dicit neminem advertisse hanc varietatem: nam notarunt eam Chrysostomus & Hilarius in hunc locum, necnon B. Hieronymus in quæst. in Genes. Item recentiores plurimi, Cajetanus, Titelmanus, & alii in hunc locum. Secundò, cùm dicit sacrificulum lusciosum ita corrupisse hunc locum; nam non ex Latino, sed ex Græco nata est hæc varietas: in Græcis enim codicibus ferè omnibus est χήραν, idest, *viduam*, & sic legerunt D Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus, & alii. Asserit quoque S. Hilarius, antequam Christus nasceretur, fuisse in hoc textu, χήραν idest, *viduam*.

Dico præterea: si ullus error hìc est, esse in Græco: nam cùm χήραν, & θήραν tantùm una litera differant, facilè potuit fieri, ut aliqui pro θήραν scripserint χήραν. Nam etiam nunc aliqui Græci habent θήραν & Hieronymus in suo Psalterio vertit *venationem*, & sic exponunt Chrysostomus & Theodoretus in Comment. hujus loci.

Quia tamen sensus ferè est idem, & semper in Ecclesia Græca & Latina lectum & cantatum est *Viduam*; non putarem hunc locum debere mutari: E nam Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellam sapienter monet, ea quæ in Psalmis Latinis videntur dissentire ab Hebræo, esse quidem notanda & observanda à doctis, tamen non esse propterea mutandum textum, qui tot seculis in Ecclesiastico usu fuit, & tantam obtinuit auctoritatem. Quod Hieronymi consilium minimè servavit Calvinus, qui ita omnia invertit & mutavit, ut aliud planè Psalterium fecerit.

Visum est, ad extremum adscribere verba quædam Conradi Pellicani, hominis Zuingliani, ut verè de nostra editione dicere possimus, quod de Deo vero Moses ait, non est editio nostra ut editiones eorum, & inimici nostri sunt judices. Ille igitur cùm bis Psalterium ad Hebraicam veritatem à se conversum edidisset; hoc testimonium de nostro

Psalterio dedit, in præfat. anni 1534. *Tanta dexteritate, eruditione, & fide, Hebraico quo ad sensum concordare deprehendimus vulgatam editionem Psalterii, ut eruditissimum, pariterque piissimum, & verè prophetali spiritu præditum fuisse interpretem Græcum & Latinum non dubitem; quamquam alicubi dissentiant à punctis Hebraicis, quibus nunc Judæi utuntur, quæ olim non fuisse similia ambigere cogor, & quarumdam literarum mutationem factam suspitio sit conferentibus singula diligenter.* Hæc ille. Atque hactenus de Testamento veteri.

CAPUT XIV.

Defenduntur loca, quæ hæretici ajunt esse corrupta in editione Latina Testamenti novi.

PORrò in Testamento novo non pauca etiam loca Kemnitius & Calvinus annotarunt, quæ ab interprete Latino corrupta esse dicunt.

Primus locus est Matthæi 9. *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Mutilata est, inquit Kemnitius, pulcherrima sententia, nam deest in Latino *Ad pœnitentiam.* Respondeo: in quibusdam Latinis inveniri illam particulam: deinde dico, verisimilius esse, illam particulam in Græco esse superfluam, & in emendatis codicibus Græcis non fuisse. Nam B. Hieronymus in Comment. eam non legit, & tamen Hieronymus diligenter contulit Græcum cum Latino, & ex Græco Latinum correxit. Quòd autem non sit necessaria, perspicuum est. Nam vocate peccatores, non justos, apertè significat, hortari ad pœnitentiam eos qui egent, non qui non egent, quod Dominus paulò ante exemplo medici illustraverat.

Secundus locus est Joannis 14. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis.* Hunc locum vult Kemnitius esse depravatum, ad probandum, quæcumque in Conciliis definiuntur accipienda esse pro oraculis Spiritus sancti: nam in Græco non est *Dixero*, sed *Dixi*, εἶπον ὑμῖν. Respondeo: Sanctum Augustinum & alios Veteres sic legere ut nos legimus, & sensum esse eumdem cum Græco. Non enim intelligimus Dominum dixisse, *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia quæ tunc dixero vobis*; sed *quæ nunc dixero*, idest, *ea quæ nunc à me auditis, & non intelligitis, tunc Spiritus sanctus in memoriam vobis revocabit, & explicabit.* Neque in hoc verbo ponunt Catholici fundamentum auctoritatis Conciliorum, sed alia præsidia habemus, de quibus postea.

Tertius est Roman. 1. *Qui prædestinatus est Filius Dei.* Hunc locum reprehendit Calvinus tanquam malè redditum: tum quia in Græco est ὁρισθέντος, idest *declarati* sive *manifestati*: tum quia illa prædestinantur quæ non sunt, Christus autem semper fuit Filius Dei: quo argumento utitur etiam Origenes hoc loco.

Respondeo: Interpretem nostrum optimè reddidisse: nam etsi verbum illud Græcum ὁρίζειν significet *finire*, & apud profanos auctores accipiatur sæpe pro *declarare*; tamen in Scriptura aliter accipitur. Ut enim docet B. Dionysius lib. divin. nom. cap. 5. hoc verbum est proprium Theologiæ, idest, habet in Scriptura peculiarem significationem: nam ubique significat *statuere*, *decernere*, *definire*, nunquam autem *declarare*, ut patet Act. 2. 4. 17. Rom. 8. Ephes. 1. & alibi. Nam cùm dicitur Act. 2. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum interemistis*, habetur hæc vox ὡρισμένῃ βουλῇ, & tamen cer-

A tum est, non significare declarationem, sed divinam ordinationem. Similiter Rom. 8. *Quos prædestinavit, hos vocavit*, in Græco est προώρισε, quam vocem ne ipsi quidem adversarii significare volunt *declaravit*.

Et quoniam ordinatio, & definitio Dei non potest esse temporalis sed æterna; ideo interpres noster videns Apostolum loqui de æterna destinatione, maluit vertere *prædestinatum*, quàm *destinatum*. Et sic legerunt omnes Latini etiam antiquissimi, ut Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 32. Hilarius lib. 7. de Trinit. Ambrosius, Sedulius, & alii in hunc locum, Augustinus lib. de prædest. cap. 15. & in Jo. tract. 105. Tertullianus, lib. cont. Praxeam legit
B *definitus*, quod est idem cum nostro. Adde Concilium Toletanum XI. cap. 1. quod & legit, & exponit *prædestinatus*. Neque ratiuncula illa Calvini aliquid efficit: non enim id prædestinatum esse dicimus, ut Verbum Dei sempiternum Filius Dei esse inciperet, sed ut Verbum Dei fieret homo, & proinde ut ille qui factus est Deo ex semine David, ut Paulus loquitur, sit Filius Dei, quod pulchrè explicant Augustinus & Concilium Toletanum.

Quartus locus est Roman. 1. in fine capitis, ubi habemus: *Qui cùm justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte; non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Hunc locum non solùm Kemnitius, sed
C etiam Valla, Erasmus, Jacobus Faber, & alii corruptum esse volunt. Primò, quoniam Græcus textus ita habet; οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες ὅτι τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι. Itaque in nostro codice Latino sunt addita in primis illa *non intellexerunt*, & deinde illud *qui*, cùm dicitur *qui ea faciunt, & qui consentiunt*. Secundò, quia Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus exponunt, ut habetur in Græco. Tertiò, quia quod habetur in nostro textu videtur falsum, aut certè parum verisimile. Dicitur enim: *Qui cùm justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte &c.* Nam si hoc non intellexerunt,
D quomodo justitiam Dei cognoverunt? quæ est enim justitia Dei, nisi ut qui malè agit puniatur.

Respondeo: nostram lectionem omnino esse meliorem; nam secundùm Græcam sensus est, *pejus esse consentire malè agenti, quàm malum agere*: secundum Latinam sensus est contrarius, *pejus esse malè agere, quàm consentire malè agentibus.* At certè absolutè pejus est malè agere, quàm consentire malè agenti. Quis enim neget, pejus esse occidere hominem, quàm tantùm consentire ut occidatur, idest, permittere cùm possis impedire? non enim hic loquitur Apostolus de imperio, vel incitatione ad malum, sed de simplici consensu.

Igitur ad primum dico: nihil nos posse certi col-
E ligere in hac parte ex Græco fonte, nam varia est lectio in Græcis. Aliter enim legit Origenes quàm Chrysostomus, ut patet ex eorum Comment., & Oecumenius annotat, aliquos legisse ut nos nunc legimus. Titelmannus quoque collat. 1. in epist. ad Rom. asserit, se legisse in vetusto codice Græco manuscripto, illa verba οὐ συνῆκαν, idest, *non intellexerunt*.

Ad secundum opponimus auctores auctoribus: nam legunt ut nos habemus & exponunt, Cyprianus lib. 1. epist. 4. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Anselmus, & alii Latini in hunc locum, Hesychius lib. 6. in Levit. exponens cap. 20. & Symmachus Papa in Apologet. contra Anastasium Imperat.

Ad tertium dico: id quod habetur in Græco potiùs videri falsum: nam quod dicitur in Latino *Cùm cognovissent justitiam Dei*, non pugnat cum eo, quod

quod sequitur *non intellexerunt*. Nam cùm dicit *cùm cognovissent*, loquitur de theorica cognitione: cùm dicit *non intellexerunt*, loquitur de practica. Itaque sensus est, *cùm cognovissent veritatem, tamen propter affectus pravos excæcati, non potuerunt seriò sibi persuadere sic esse agendum*. Posset etiam dici, illud *non intellexerunt* non referri ad illud *quia qui talia agunt &c.* sed ad illud *sed etiam qui consentiunt facientibus*. Est enim sensus, *isti Philosophi ethnici cùm cognovissent unum esse Deum, & proinde malum esse colere Jovem & Martem, & cætera falsa numina, non intellexerunt, non solùm hoc esse malum, quod turbæ faciebant, sed etiam esse malum consentire talibus, ac non eos admonere, & increpare, quod ipsi Philosophi faciebant.*

Quintus locus est Rom. 4. ubi dicitur, Abraham non esse justificatum ex operibus. Conqueritur enim Kemnitius nos addidisse *Legis*, ut possemus exponere locum illum de operibus legis illius, quæ cæremonias præscribebat. Respondeo: meram calumniam esse. Nam codices Latini, vel omnes, vel ferè omnes non habent illud *Legis*. Neque nos intelligimus locum illum de operibus Legis veteris, sed de operibus factis viribus propriis. Adde, quòd Ambrosius & in textu habet *Legis*, & in Comment. exponit de Lege veteri. Non igitur Papistæ locum istum, ut Kemnitius mentitur, corruperunt. Sed de hoc postea.

Sextus est Roman. 11. ubi legimus: *Si gratia jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia*. Calumniatur Kemnitius nos detraxisse integram sententiam, nimirum, *Si autem ex operibus, non amplius est gratia, alioqui opus jam non est opus*.

Respondeo: esse quidem in Græcis codicibus illam sententiam, & à Theophylacto explicari, tamen à nullis aliis agnosci: nam nec Origenes, nec Chrysostomus, nec Ambrosius, nec ulli alii explanatores hujus loci ejus meminerunt: sed nec Augustinus qui frequentissimè hunc locum tractat, & præcipuè lib. 2. de bono persever. cap. 18. Immò & Erasmus in Annotat. ad hunc locum rejicit hanc additionem tanquam superfluam. Quod certè satis esse deberet Kemnitio, qui in eadem pagina remittit nos ad Erasmum, ut ab eo discamus errata vulgatæ editionis.

Septimus locus est Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est*. Kemnitius enim docet malè versum esse *Sacramentum*, cùm sit Græcè μυστήριον, atque ait, id à nobis factum esse, ut possemus inde probare Matrimonium esse Sacramentum. Respondeo: idem esse *Mysterium* Græcis, & Latinis *Sacramentum*; Græci enim cùm de Sacramentis agunt, semper μυστήρια vocant. Et hunc locum Apostoli explicantes sancti Patres, Ambrosius, Hieronymus, & alii Latini, semper utuntur hac voce.

Octavus locus est Ephes. 6. *Accipite armaturam Dei ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare*. Kemnitius vult, hunc locum esse depravatum, quia in Greco est *omnibus perfectis* ἅπαντα κατεργασάμενοι, & sic exponunt Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, & alii. Respondeo: sensum esse eumdem, sed oportere illud *perfecti* conjungere cum voce *omnibus* non cum verbo *stare*. Siquidem sensus Apostoli est, *ut armemur ex omni parte spiritualibus armis, ut sic armati possimus in acie contra Diabolum, non cadere, sed stare*. Dicit igitur, *accipite armaturam Dei*, Græcè πανοπλίαν, idest *omnia arma*, galeam, scutum, gladium, loricam &c. *ut in omnibus perfectis*, idest, *ab omni parte muniti & armati*, idest, *præditi & perfecti omnibus virtutibus, possitis stare contra Diabolum*: sive, & est idem, *ut omnibus perfectis*, idest, *cùm omnia arma comparaveritis, & indueritis, tunc possitis stare, &c.*

Nonus est Heb. 9. *Ad multorum exhaurienda peccata*. Conqueritur Kemnitius, malè esse reddita Græca verba, nam ἀνενέγκειν non est *exhaurire*, sed *auferre*. Respondeo: & hoc loco eumdem sensum esse. Prætetea videtur Interpres proprissimè vertisse: nam ἀναφέρω est propriè *sursum ferre, efferre, educere*: sicut ergo cùm acqua, vel sordes educuntur ex aliqua sentina, dicuntur sordes exhauriri, ita etiam peccata, quæ Christus extulit, & eduxit ex profundo pectoris nostri, rectè dicuntur ab illo esse exhausta.

Decimus est Hebr. 13. *Talibus hostiis promeretur Deus*. Hìc vult Kemnitius esse positum nomen meriti, quod in Græco non habetur. Respondeo: verbum Græcum εὐαρεστεῖται ὁ θεός, significare propriè, *delectatur Deus*, sive, ut Erasmus vertit, *placet Deo*. Latinè autem rectè diei bene mereri de aliquo eum qui facit rem illi gratam, nemo est qui nesciat. Sic ergo dixit noster Interpres, *talibus hostiis promeretur Deus*, idest, *his hostiis res grata fit Deo, & bene meretur de Deo, qui illas offert*. Accepit enim Interpres mereri in passiva significatione.

Undecimus est Jacobi 5. *Et alleviabit eum Dominus*. Kemnitius dicit, non bene redditum verbum Græcum ἐγερεῖ, & studiosè locum esse depravatum, ut ex eo confirmaremus effectus Sacramenti Extremæ unctionis, cùm nihil tale sonet verbum Græcum.

Respondeo: nescire Kemnitium quid loquatur: nam verbum Græcum melius ostendit effectus Extremæ unctionis, quos Catholici in eo Sacramento agnoscunt, quàm verbum Latinum. Catholici enim tres effectus attribuunt huic Sacramento. Unum præcipuum quidem, sed communem aliis Sacramentis, videlicet, ut remittat peccata si quæ remanserint. Alterum proprium hujus Sacramenti, ut hominem in illo articulo temporis, mœstitia & doloribus oppressum, torpentem erigat, & exhilaret. Tertium ut interdum etiam corporaliter sanet.

Hos tres effectus, incipiendo à minus præcipuis, disertè ponit Jacobus his verbis: *Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio Fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei*. Effectum igitur hujus Sacramenti secundum, ut hominem in articulo mortis mœstitia, doloribus, tentationibus depressum, ac torpentem exhilaret, erigat, excitet, proprissimè exprimit verbum ἐγείρω nimirum *excito, erigo &c.*

Duodecimus est 1. Joannis 5. *Hæc scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei*. Kemnitius dicit, sententiam hanc esse mutilatam, nam in Græco sic habetur: *Hæc scribo vobis qui creditis in nomine Filii Dei, ut sciatis quoniam vitam æternam habetis, & ut credatis in nomine Filii Dei*. Respondeo: non esse Latinum codicem mutilum, sed Græcum redundantem, ut etiam suspicatur Erasmus in hunc locum, cujus tamen judicio plurimum tribuere solet Kemnitius. Nam cùm dictum sit *Hæc scribo vobis qui creditis in nomine Filii Dei*; quorsum additur *ut credatis in nomine Filii Dei?* quid enim erat opus monere ut facerent, quod jam fecerant? Adde quòd etiam S. Beda legit, ut nos habemus.

CAPUT XV.

De editionibus vulgaribus.

CONtroversia est inter Catholicos & hæreticos, an oporteat, vel certè expediat divinarum

Scripturarum usum communem esse in lingua vulgari, & propria uniuscujusque regionis. Et quidem hæretici hujus temporis omnes in eo conveniunt, ut oporteat Scripturas omnibus permittere, immò & tradere in sua lingua, & cùm publicè leguntur, vel canuntur, ut in sacris officiis, id quoque fieri lingua propria & materna. Ita Brentius docet in Confess. Wirtemberg. cap. de hor. Canon. Calvinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 33. Kemnitius in exam. 4. sess. Concil. Trident. quod idem alii omnes reipsa docent, dum passim vertunt Scripturas in linguam Germanicam, Gallicam, Anglicam, & iisdem linguis publicè Scripturas legunt & canunt.

Ar Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares translationes, ut Kemnitius impudenter mentitur, nam in Indice librorum prohibitorum à Pio IV. edito reg. 4. videmus concedi lectionem ejusmodi librorum iis, qui utiliter, & cum fructu ea uti possunt, id est, iis, qui facultatem ab ordinario obtinuerint: prohibetur tamen ne passim omnibus sine discrimine concedatur ejusmodi lectio, & ne in publico & communi usu Ecclesiæ Scripturæ legantur vel canantur vulgaribus linguis, ut in Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. & can. 9. statuitur: sed contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis suæ honoravit Jo. 19. & quæ omnium consensu, antiquitate, amplitudine, & gravitate omnibus aliis præstant; ac demum quibus ipsi libri divini ab auctoribus suis initio scripti fuerunt, hoc est, Hebræa, Græca, & Latina. De quibus ita loquitur S. Hilarius præfat. in Psal.: *His maximè tribus linguis Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni exspectatio prædicatur, ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis Regem Judæorum Dominum Jesum Christum esse præscriberet.*

Scripserunt de hoc argumento, quod ego quidem sciam, auctores duo, Hosius Cardinalis Varmiensis in Dialogo de sacro vernaculè legendo, & Jacobus Ledesma nostræ Societatis Presbyter, in libro quem scripsit de hoc eodem argumento. Ex quibus nos aliqua decerpemus, & in hanc nostram disputationem, quò ea sit plenior, inseremus.

Principio igitur Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem comprobare possumus ex usu Ecclesiæ veteris Testamenti, qui fuit à tempore Esdræ usque ad Christum. Nam à temporibus Esdræ desiit in populo Dei lingua Hebraica esse vulgaris; siquidem in illis 70. annis, quibus Hebræi fuerunt inter Chaldæos in Babylone, obliti sunt linguam propriam & Chaldaicam didicerunt, & deinceps Chaldaica, seu Syriaca fuit illis materna, quocirca lib. Esdræ 2. cap. 8. habemus, quòd cùm legeretur liber Legis Domini universo populo, Nehemias, & Esdras, & Levitæ interpretabantur, quia alioqui nihil populus intelligebat. Itaque propterea, ut ibidem dicitur, facta est lætitia magna in populo, quia intellexerant verba legis, Esdra interpretante.

Præterea id apertissimè colligitur ex verbis Christi & Evangelistarum: nam Marci 5. *Talitha cumi*, idest, *Puella surge* Syrum est. Nam puella Hebraicè non dicitur *Talitha*, sed ילדה aut נערה sic *Abba* Marc. 14. nam אב dicitur Hebraicè & Matth. 27. *Hacheldema* Syrum est, Hebraicè dicitur שדה דם. Ibidem *Golgotha* Syrum est, Hebraicè diceretur. גלגלת & apud omnes Evangelistas habemus *Pascha*, quod non est Græcum, nec Hebræum, Hebraicè dicitur פסח. Vide plura apud Hieronymum in lib. de nom. Hebr. Itaque dubium esse non potest, quin eo tempore lingua vulgaris non esset Hebraica, & tamen Hebraicè solùm Scripturas in templo aut synagogis publicè legebant, aut canebant. Nam ex lib. 2.

A Esdræ c. 8. satis colligitur, tunc lectam fuisse Scripturam Hebraicè non Syriacè, nam non intelligebat populus sine interprete. Huc etiam pertinet quod Jo. 7. dicitur, *Turba hæc quæ non novit Legem.*

Denique usque ad hanc diem in synagogis Judæi Scripturas Hebraicè legunt, cùm tamen nulli nationi hoc tempore lingua Hebraica sit vulgaris. Neque his repugnat, quod exstet paraphrasis Chaldaica Scripturarum; nam illa vel tota, vel majori ex parte facta est post Christi adventum, & præterea eam nunquam Hebræi ita receperunt, ut publicè eam pro Scriptura legerent: de quo nos agimus.

Probatur secundò ex usu Apostolorum: nam Apostoli per totum orbem terrarum Evangelium

B prædicarunt, & Ecclesias constituerunt, ut patet ex Paulo ad Roman. 10. & ad Coloss. 1. & ex Marci Evangelio cap. ult. Item ex Irenæo lib. 1. cap. 3. qui cùm fuerit vicinissimus Apostolicis temporibus, tamen dicit, suo tempore fuisse Ecclesias jam fundatas in Oriente, in Lybia, in Ægypto, in Hispaniis, in Germania, & in mediis regionibus, id est, Italia & Gallia: & tamen non scripserunt Evangelia aut Epistolas linguis earum gentium quibus prædicabant, sed tantùm Hebraicè, aut Græcè, & ut quidam volunt Latinè. Sunt enim qui existiment, Marci Evangelium, ut etiam supra monuimus, Latinè scriptum Romæ ab ipso Marco, & postea ab eodem in Græcam linguam translatum;

C de quo vide Damasum in vita Beati Petri, Adrianum Finum, lib. 6. Flagel. cont. Jud. cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & Petrum Antonium Beuter. Annor. 9. ad sacr. Script.

Quòd autem non scripserint ullis aliis linguis, etsi eas non ignorarent, cùm haberent donum linguarum, potest multis modis ostendi. Primò, quia nullum exstat vestigium ullius scripti Apostolici nisi Græcè: nec ullus Veterum tradit, scripsisse nisi Hebraicè, aut Græcè, aut Latinè. Præterea Paulus Romanis Græcè scripsit, cùm tamen Romanis non Græca, sed Latina esset vulgaris: item Petrus, & Jacobus scripserunt Græcè Judæis per orbem terrarum dispersis, quibus tamen non Græca erat ma-

D terna, nec Hebræa, sed lingua ejus regionis, in qua habitabant, ut patet ex illo Actor. 2. *Nonne isti qui loquuntur Galilæi sunt? & ecce nos audivimus loquentes nostris linguis &c.* Ita enim dicuntur à Judæis, qui ex variis regionibus convenerant ad urbem Hierosolymæ: sic enim Lucas ait Actor. 2. *Erant autem in Hierusalem Judæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est.* Item Joannes Græcè scripsit primam epistolam Parthis, ut B. Higinus testatur in epist. 1. & B. Augustinus lib. 2. quæst. Evangel. quæst. 39. & Joannes II. Papa in epist. ad Valerium, cùm tamen Parthis Græca non esset materna.

Probatur tertiò ex usu universalis Ecclesiæ: nam, ut Augustinus docet epist. 118. contra id, quod uni-

E versa Ecclesia facit, disputare, insolentissimæ insaniæ est: universa porrò Ecclesia semper his tantùm linguis, Hebræa, Græca, & Latina usa est in communi & publico usu Scripturarum, cùm tamen jamdudum desierint esse vulgares.

Id ita esse, demonstratur. Primum ex eo, quòd B. Augustinus, lib. 2. doct. Christ. cap. 11. dicit, ad intelligentiam Scripturarum esse necessariam cognitionem tantùm trium linguarum, Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, quia in illis linguis Scriptura divina legeretur, nec ullus antiquus auctor meminit alicujus alterius translationis: & tamen tunc sine dubio multæ aliæ erant linguæ vulgares. Igitur saltem primis 400. annis, quibus Ecclesia maximè floruit, non legebantur Scripturæ lingua vulgari. Deinde juxta regulam Augustini lib. 4. cont.

eont. Donat. cap. 24. & Leonis ferm. 2. de Jejun. Pentec. id quod in universa Ecclesia servatur, A si non possit assignari ejus initium, de Apostolica traditione descendere, & sic semper fuisse meritò creditur: at nos videmus nunc, in Italia, Germania, Gallia, Hispania, Græcia, ubicumque Catholici sunt, tantùm Græcæ & Latinæ linguæ esse usum in publica Scripturarum lectione, nec potest hujus rei assignari principium; quis enim dicat quando cœperit iste usus?

Ad hæc in, toto Oriente tempore B. Hieronymi in publico usu erat tantùm editio Græca LXX. Interpretum per Origenem, Lucianum, aut Hesychium emendata. Nam ut ex ipso Hieronymo discimus præfat. in Paralip. à Constantinopoli usque ad B Antiochiam in publico usu erat editio Græca Luciani, ab Antiochia usque ad Ægyptum, idest, per totam Syriam, erat in publico usu editio Origenis; per totam Ægyptum utebantur editione Hesychii; & tamen lingua Græca non erat vulgaris à Constantinopoli usque ad Antiochiam, & multò minùs in Syria & Ægypto. Nam Galatia est inter Constantinopolim & Syriam: tamen propria lingua Galatarum tempore B. Hieronymi non erat Græca, sed alia quædam simillima linguæ Trevirensium, ut ipse Hieronymus testatur præfat. lib. 2. in epistolam ad Galat.

Præterea, Pontus, Cappadocia, Asia minor, Phrygia, Pamphilia sunt inter Constantinopolim C & Antiochiam sitæ, & tamen non habebant eamdem vulgarem linguam sed diversam, ut alii alios non intelligerent, ut patet ex Act. 2. & tamen isti omnes una & eadem editione Scripturarum utebantur, nimirum S. Luciani. In Syria autem eodem tempore linguam vulgarem non fuisse Græcam, sed aliam longè diversam, testatur B. Hieronymus in vit. Hilar., ubi dicit, Hilationem interrogasse quemdam obsessum primò Syriacè, deinde Græcè, ut intelligerent Græci qui aderant. S. quoque Effrem multa Syro sermone, idest, sibi vernaculo scripsit, ut S. Hieronymus in Catal. Script. refert.

Quòd autem Ægyptus etiam propriam linguam haberet, testis est Athanasius in vita B. Antonii, D ubi dicit, eum per interpretem disputasse cum quibusdam Philosophis Græcis. B. Hieronymus quoque lib. de vir. illustr. in Antonio dicit, eum scripsisse Ægyptiacè epistolas aliquot, quæ postea in Græcam linguam versæ sint.

In Africa certum est, quousque ibi Christiani fuerunt, semper in usu publico Scripturarum fuisse solam Latinam linguam: nam nulla est mentio apud ullum auctorem ullius translationis Punicæ. Et B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 13. dicit, tempore, suo Psalmos in Ecclesia Latinè cantari consuevisse. Item B. Cyprianus serm. de orat. Domin. testatur suo tempore in Missa dici solitam præfationem illam *Sursum corda*. Augustinus de bono perse- E ver. cap. 13. dicit, in Missa post illud *Habemus ad Dominum*, mox subdi à sacerdote *Gratias agamus Domino Deo nostro*, & responderi *Dignum & justum est*. Ex quibus manifestè colligitur, in Africa Missam Latinè dici consuevisse, necnon Lectionem vel Epistolam, & Evangelium, quæ ex præcipuis partibus sunt Missæ.

At eo tempore non fuisse Latinam linguam omnibus vulgatem in Africa, idem Augustinus testis est, nam in exposit. inchoat. epist. ad Roman. circa med. dicit, vocem hanc *Salus*, esse etiam Punicam, sed Punicè significate tria, & ibidem affirmat, quosdam Latinè, & Punicè, quosdam Punicè tantùm scivisse, & tales fuisse penè omnes rusticos. Item serm. 35. de verb. Dom. dicit, Punicam linguam affinem esse Hebraicæ, & quod Romani lucrum vocant, à Pœnis vocari mammon. B. Hieronymus etiam prefat. lib. 2. in epist. ad Galat. dicit, linguam Afrorum esse linguam Phænicìæ nonnihil immutatam: Phænicia verò pars est Syriæ.

In Hispania fuisse semper in publico usu Scripturarum solam Latinam linguam, patet ex Isidoro in lib. duob. de div. Offic.; item ex Conc. Toletan. IV. c. 2. ante annos 900. celebrato, ubi statutum est, ut in tota Hispania idem ordo servaretur in canendis Psalmis, in Missis, in Lectionibus, & aliis Ecclesiasticis officiis: & deinde c. 12. 13. 14. & 15. satis apertè ostenditur, tunc Latinè consuevisse illa omnia legi, qui modus usque ad hoc tempus servatus est.

Nec exstat ulla memoria, aut vestigium mutationis, & tamen à multis jam sæculis desiit in Hispania lingua Latina esse vulgaris. Nam ante 11-0. annos separata fuit à Romano Imperio, & subiecta partim Gothis, partim Mauris, qui novam linguam sine dubio invexerunt. Gothos enim, quos Gethas alii vocant, propriam linguam habuisse, docet Hieronymus init. epist. ad Suniam & Fretellam. Quin etiam antequam Gothi linguam Hispanorum corrupissent, fuisse in Hispaniis propriam linguam, insinuat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. ubi dicit, in insulis Balearibus linguam Græcæ affinem fuisse tunc vulgarem.

In Anglia testatur Beda lib. 1. hist. gentis suæ c. 1. suo tempore quatuor fuisse linguas vulgares, pro diversitate regionum ejusdem Insulæ: tamen Latinam communem fuisse omnibus propter Scripturas, quia scilicet omnes utebantur editione Latina Scripturarum, etsi aliqui linguas maternas proprias haberent. Idem postea servatum patet ex Thoma Waldensi tom. 3. de sacramentalib. tit. 3. & 4.

In Gallia fuisse etiam usum linguæ Latinæ in publica Scripturarum lectione, quando Gallis non erat vulgaris lingua Latina, colligitur ex Albino Alcuino præceptore Caroli Magni in lib. de divin. Offic., necnon ex Amalario Trevirensi, qui circa annum 840. floruit, & accuratissimè scripsit de Officiis Ecclesiasticis, ubi etiam ostendit, non solùm in tota Gallia, sed etiam in toto reliquo Occidente eodem modo celebrata fuisse divina officia. Tunc autem in Gallia maternam linguam non fuisse Latinam ex eo colligitur, quòd 200. annis ante Amalarii ætatem occupaverant Galliam Franci, qui ex Franconia Germaniæ regione venientes, in Galliis cum ingenti multitudine consederunt. Porrò Francos linguam propriam habuisse, scribit Hieronymus in vit. Hilarion., ubi de quodam obsesso à dæmone loquens: *Videres*, inquit, *de ore barbaro & qui Francam tantùm, & Latinam linguam noverat, Syra ad purum verba resonare*. Immo etiam antequam Franci Gallias occuparent, fuisse linguam Gallorum diversam à Latina, indicat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat.

Jam in Germania eodem tempore solius Latinæ linguæ usum fuisse in publica Scripturarum lectione, apertè colligitur ex Rabano Episcopo Moguntino, qui fuit ante annos 700. Is enim lib. 2. de instit. Cler. explicans ordinem divinorum officiorum, qui tunc in Germania servabatur, manifestè significat, solùm Latinè divinas Scripturas publicè legi solitas, & non solùm in Germania, sed etiam in reliquo Occidente idem servatum fuisse, indicat eodem lib. cap. 9. cùm ita dicit: *Iste est Catholicus ordo divinarum celebrationum, qui ab universa Ecclesia incommutabiliter servatur &c.*

Idem intelligi potest ex Ruperto Tuitiensi, qui ante annos 400. in Germania floruit, & lib. 1. de divinis Offic. apertissimè ostendit, in Germania, sicut in reliqua

Eccle-

Ecclesia, nonnisi Latinè divinas Scripturas in Ecclesia legi consuevisse. Germanis autem nunquam fuisse linguam Latinam vulgarem certissimum est, tum ex Hieronymo in epist. ad Suniam & Fretellam, & in vita Hilarionis, tum etiam quia lingua Germanica non habet ullam cum Latina affinitatem, ut dici possit nata paulatim ex Latinæ linguæ corruptione, quomodo natæ sunt Italica, Hispanica, atque Gallica.

In Boemia, & finitimis regionibus, quibus etiam nunquam fuit lingua Latina vulgaris ante annos 500. Latinè divinæ Scripturæ in Ecclesiis legebantur. Nam exstat epistola Gregorii VII. lib. 7. epist. ejus manu scriptarum ad Ducem Boemorum, in quibus dicit, se justis de caussis non voluisse eis permittere ut divina officia lingua Sclavonica celebrarent, ut ipsi postulaverant.

Denique in Italia sine controversia ulla semper Latinè Scripturæ divinæ in Ecclesia lectæ sunt. Nam ordo Romanus divinorum officiorum idem est nunc quoad substantiam, qui fuit ab initio Ecclesiæ. Isidorus enim lib. 1. de offic. Ecclesiast. cap. 15. affirmat, à B. Petro cœpisse hunc ordinem divinorum officiorum, quo utitur Ecclesia Romana: quem tamen postea auxit, & in meliorem formam redegit Gelasius I. ut patet ex Decreto distinct. 15. can. Sancta Romana. Et postea rursum Gregorius I., ut patet ex libro Sacramentorum ab ipso edito. Deinde etiam Gregorius VII. eum ordinem, temporum negligentia nonnihil depravatum, in pristinam formam restituit, ut patet ex can. In die, de consecrat. distinct. 5. quod idem nostris diebus fecit Pius V. Pontifex.

Itaque ex collatione horum locorum intelligimus, hoc tempore Romanam Ecclesiam non solùm eadem lingua, sed etiam eodem ordine, & numero lectionum & Psalmorum divina officia celebrare, quo ante annos mille tempore Gelasii celebrabat.

Desiisse autem jamdudum in Italia linguæ Latinæ usum apud populum, dubium esse non debet, siquidem Radevicus, qui anno 1170. florebat, lib. 2. de reb. gestis Friderici cap. 70. scribit, in electione Victoris Papæ his vocibus populum acclamasse: *Papa Vittore Santo Pietro l'elegge*. Beatus etiam Thomas, qui ante annos 300. floruit in Comment. cap. 14. 1. ad Cor. testatur, suo tempore aliam fuisse in Italia linguam qua populus utebatur, & aliam qua Scripturæ in Ecclesia legebantur. Habemus igitur in universa Christi Ecclesia id semper esse servatum, ut sacræ Scripturæ Græca tantum, & Latina lingua publicè legerentur, tametsi eæ linguæ maternæ, ac vulgares non essent. Quo argumento, certè non video quid efficacius desideremus ad reprimendam audaciam hujus temporis Novatorum.

Sed accedat argumentum quartum ab ipsa ratione petitum. Nam convenit omnino ad Ecclesiæ unitatem conservandam, ut publicus usus Scripturarum sit in aliqua lingua communissima: nisi enim sit Scripturarum publicus usus in lingua communi, tolletur in primis communicatio Ecclesiarum: nemo enim neque doctus, neque indoctus frequentabit Ecclesias nisi in sua patria: & præterea non poterunt fieri ulla generalia Concilia, nec enim Patres omnes, qui ad Concilium veniunt, habent donum linguarum, & hæc est ratio à priori cur Apostoli omnia ferè Græcè scripserint, quia tunc lingua Græca erat omnium communissima, ut M. Tullius testatur in Orat. pro Archia Poeta: *Græca*, inquit, *leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus exiguis sanè continentur.*

Deinde autem conversæ sunt Scripturæ in linguam Latinam, quia paulò post crescente Imperio Romano, desiit Græca lingua esse communis in Occidente, & cœpit Latina esse communis, saltem apud eruditos in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, aliisque regionibus. Cùm igitur etiam nunc nulla sit communis toti Occidenti nisi Latina, certè in ea Scripturæ divinæ legendæ sunt.

Quintò, si ulla ratio esset, cur Scripturæ lingua vulgari in cœtu Fidelium legi deberent, ea certè esset potissima, ut omnes intelligerent: at certè populus non intelligeret Prophetas, & Psalmos, & alia quæ in Ecclesiis leguntur, etiamsi lingua materna legerentur; nos enim qui Latinè scimus, non propterea continuò intelligimus Scripturas, nisi expositores legamus vel audiamus: quomodo ergo intelligerent homines imperiti? præsertim cùm Scripturæ eo sint obscuriores, quo magis in peregrinas linguas transferuntur.

Quid, quòd populus non solùm non caperet fructum ex Scripturis, sed etiam caperet detrimentum? acciperet enim facillimè occasionem errandi, tum in doctrina Fidei, tum in præceptis vitæ ac morum: nam ex Scriptura non intellecta natæ sunt omnes hæreses, ut ostendit Hilarius in extr. lib. de Synod. quod etiam Lutherus agnovit, qui Scripturam librum hæreticorum vocavit; & experimento idem comprobatur.

Refert enim Cassianus collat. 10. cap. 2. 3. 4. & 5. Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos, & Æneas Sylvius in lib. de orig. Boemor. refert errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum, & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Quod idem accidit Davidi Georgio omnium hæreticorum pestilentissimo, qui nullam linguam noverat, nisi suam maternam, idest, Batavorum; & tamen ex Scripturis collegerat, se esse Dei Filium & Messiam, ut patet ex libro sive epistola, quam de illius erroribus ediderunt Basileenses.

Præterea, si populus rudis audiret lingua sua vulgari legi ex Cant. Cantic. *Osculetur me osculo oris sui.* Et: *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et illud Oseæ: *Vade, & fac tibi filios fornicationum*: necnon adulterium Davidis, incestum Thamar, mendacia Judith, & quemadmodum Joseph fratres suos inebriavit; Sara, Lia, & Rachel dederunt ancillas viris suis in concubinas, & multa alia eorum, qui in Scripturis magna cum laude commemorantur; vel provocaretur ad hujusmodi imitanda, vel contemneret sanctos Patriarchas, ut olim Manichæi, vel putaret mendacia esse in Scripturis. Et cùm tam multas apparentes contradictiones in Scripturis esse videret, & solvere non posset, periculum esset, ne tandem nihil crederet.

Audivi ab homine fide digno, cum in Anglia à Ministro Calvinista in templo legeretur lingua vulgari caput 25. Ecclesiastici, ubi multa dicuntur de malitia mulierum; surrexisse fœminam quandam, atque dixisse: *Istudne est verbum Dei? immò potius verbum Diaboli est.*

Sextò, si oporteret lingua vulgari Scripturas sacras publicè legere, oporteret etiam singulis ætatibus mutare translationes. Nam linguæ vulgares singulis seculis magna ex parte mutantur, ut Horatius in art. Poet., & experientia ipsa docet. Tot verò translationum mutationes, non sine gravissimo periculo & incommodo fierent. Nam non semper inveniuntur idonei interpretes; atque ita multi errores committerentur, qui non possent postea facilè tolli, cùm neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis judicare possint.

Septimò, videtur omnino majestas divinorum officio-

A officiorum requirere linguam magis gravem & venerandam, quàm sint illæ quibus vulgò utimur, si id commodè fieri possit. Præsertim cùm in sacris mysteriis multa sint, quæ secreta esse debent, ut etiam Veteres docent. Dionysius c. 1. & ult. Ecclesf. Hierarch. Origenes hom. 5. in Num. Basilius de Spir. sanct. cap. 27. Chrysostomus hom. 24. in Matth. & Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 56. Neque ad rem est responsio Kemnitii, qui conatur ostendere, non esse ullo modo Latinam linguam sanctiorem, & magis venerandam, quam cæteræ sint. Non enim dicimus esse sanctiorem, nec etiam graviorem, si verba spectemus, sed dicimus hoc ipso esse graviorem & magis reverendam, quod non est vulgaris.

B His omnibus accedant bonorum gravissimorum Patrum testimonia, Basilii Græci, & Hieronymi Latini, qui quidem non judicabant expedire, ut omnes homines sine delectu Scripturas tractarent, etiamsi id non posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca & Latina lingua quibusdam populis adhuc essent vulgares. Refert Theod. lib. 4. hist. c. 17. cùm Præfectus culinæ Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno Basilio reprehensum audivisse: *Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata divina decoquere*. Quid, obsecro, nunc diceret S. Basilius, si pharmacopolas, sutores, cæterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare apud Lutheranos, Calvinistas, atque Anabaptistas videret? C Hieronymus in epist. ad Paulinum de Stud. Scriptur. *Quod medicorum est*, inquit, *promittunt medici, tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vindicant. Scribimus indocti, doctique poemata passim, hanc garrula anus, hanc delyrus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant*.

Quæ Hieronymi querimonia nunc maximè locum habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, non solùm viri, sed etiam fœminæ Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adjungunt indocilitatem & arrogantiam. Quia enim possint verba Apostoli recitare, D & allegare libros & capita, putant se omnia scire, nec ullo modo doceri se patiuntur. Vide Jo: Cochlæum in lib. de vit. & act. Luth. anni 1522.

CAPUT XVI.

Solvuntur objectiones hæreticorum.

SED videamus, quid illi contra obiiciant. Primo loco, proferunt verba S. Pauli ex priore ad Cor. cap. 14. ubi Apostolus docet, publicas Ecclesiæ lectiones & preces debere fieri lingua vulgari; sic E enim ait: *Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quòd dicitur? eritis enim in aera loquentes*. Et infra: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Cæterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit: nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur*.

Respondeo: in primis certum esse, in magna parte hujus capitis non agi de lectione Scripturarum, nec de officiis divinis, sed de exhortatione spirituali, sive collatione. Ut enim olim Monachi inter se conveniebant, & conferebant de rebus spiritualibus, unde existunt collationes Patrum apud Cassianum, ita etiam in prima Ecclesia, ut indicat B. Justinus in fine Apolog. 2., conveniebant Christiani diebus Dominicis, & primùm legebantur Scripturæ, deinde fiebat concio ab Antistite, tum celebrabantur mysteria, postremò inter se de rebus divinis sermones miscebant.

Ne igitur turbationem pareret multitudo, Apostolus instituerat, ut duo aut tres tantùm in singulis collationibus loquerentur, & cæteri audirent, ac dijudicarent, & si fortè dum unus diceret, alteri inspiratum fuisset aliquid melius, ut primus taceret & secundus loqueretur. Et quia apud Corinthios interdum aliqui erant, qui ut ostentarent donum linguarum, peregrina lingua utebantur, Apostolus eos corrigit: nam exhortationes ab omnibus debent intelligi.

Hanc esse veram expositionem majoris partis hujus capitis intelligi potest, tum ex eo quòd hunc locum ita interpretati sunt Veteres. Cyprianus in epist. ad Pompejum, & in epist. ad Quirinum de hæret. rebaptiz., cujus expositionem laudat B. Augustinus lib. 2. de Baptis. cont. Donat. c. 8. item Basilius in quæst. brevit. explic. quæst. 278. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Theodoretus, & Oecumenius in hunc locum: tum etiam ex verbis Apostoli. Nam illud *Propheta duo, aut tres dicant, & cæteri dijudicent*. Et illud *Si alii revelatum fuerit, prior taceat*. Et illud *Mulieres in Ecclesia taceant*, & similia multa nonnisi ad exhortationem referri possunt: nam lectio Scripturarum & divina officia non debent à Prophetis dijudicari: nec tunc inspirantur cùm leguntur, sed jam olim inspirata recitantur: nec unquam mulieres in Ecclesia divina mysteria celebraverunt. De exhortatione, igitur intelliguntur illa verba nobis objecta: *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes*.

At manet adhuc difficultas de illis verbis: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente: cæterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit*. In his enim verbis non de exhortatione, sed de precibus & Psalmis agi videtur. Ubi obiter notandum est, Ambrosium & Haymonem legisse hunc locum cum duplici interrogatione. *Quis supplet locum idiotæ? quomodo respondebit Amen?* tamen Græci semper legerunt, ut nostra vulgata lectio habet *Qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* quam & Calvinus, Beza, & alii adversarii nostri probant ut veriorem.

Ad hanc igitur tollendam difficultatem aliqui respondent: etiam in his verbis agi de exhortatione, non de precibus. Ita Basilius, Theodoretus, & Sedulius paulò ante nominati. Sed videtur difficile hoc defendere: nam προσεύξομαι & ψάλλω & εὐχαριστεῖς, quibus vocibus Apostolus utitur, non significant *concionari*, sed *precari*, & *canere*, & *gratias agere*. Quocirca Chrysostomus & Theophylactus, necnon Ambrosius & Haymo hunc locum de precibus intelligunt.

Alii ergo dicunt: Apostolum quidem loqui de divinis officiis, sed non requirere ut totus populus intelligat, sed solùm ut intelligat aliquis, qui vice populi respondeat, hoc enim significari illis verbis: *Qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* Ita intellexerunt hunc locum Haymo, Primasius, Petrus Lombardus, B. Thomas, & alii quidam ex Latinis. Sed non videtur omnino solida solutio: nam

nam illa verba Apostoli *ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου*, non significant secundùm usum Græcæ linguæ *qui gerit vices idiotæ*, sed *qui adimplet locum idiotæ*, idest, *qui sedet in locis idiotarum*, *qui occupat locum idiotarum*, *qui est ex idiotis & idiota*, ut exponunt Chrysostomus & Theophylactus hoc loco: nam non solùm profani auctores, sed etiam sacri non utuntur nomine illo *τόπος* pro *vice*, sed adverbio *ἀντὶ*. ut patet lib. 1. Machab. cap. 9. *Surrexit loco Juda*, & cap. 11. *Ut regnaret loco patris sui*, & cap. 13. *Loco Jonathæ fratris sui*, & cap. 14. *Summus Sacerdos loco ejus*, semper enim est *ἀντὶ*.

Alia est aliorum sententia: Apostolum cùm dicit *qui adimplet locum idiotæ*, intelligere eum, qui est idiota: tamen idiotam vocare non eum, qui est revera idiota, sed qui officio est idiota, idest, qui respondet pro idiotis; sicut vocamus interdum hominem popularem eum, qui, etsi patritius sit, tamen sequitur factionem populi: ita hæc opinio erit eadem cum superiori, sed paulò aliter explicata. Ita hunc nodum expedire voluit Sixtus lib. 6. Biblioth. sanct. annotat. 263. ubi etiam monet, verba Chrysostomi hom. 35. in prior. ad Cor. non esse fideliter reddita. Verba enim Chrysostomi sunt, *ἰδιώτην δὲ λαϊκὸν λέγει*. vertit autem interpres; *Idiotam autem promiscuam plebem vocat*, cùm vertere debuerit, *Idiotam autem vocat laicum*, idest, hominem pro laicis in Ecclesia constitutum.

Sed neque hæc explicatio videtur huic loco omnino quadrare, siquidem objici potest: tempore Apostolorum totum populum respondere solitum in divinis officiis, nec fuisse ullum pro laicis constitutum. Nam Justinus sub finem 2. Apolog. pro Christian. disertis verbis dicit, totum populum in Ecclesia respondere consuevisse Amen, cùm Sacerdos terminabat orationem, vel gratiarum actionem.

Idem etiam postea longo tempore servatum esse tam in Oriente, quàm in Occidente, patet ex liturgia Chrysostomi, quæ habetur in fine operum ejus, ubi apertissimè distinguuntur quæ Sacerdos, quæ Diaconus, & quæ populus in divinis officiis canebant. Item ex Cypriano serm. de orat. Domin. ubi dicit, plebem respondere *Habemus ad Dominum*, & ex Hieronymi præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. qui scribit, in Ecclesiis urbis Romæ quasi cœleste tonitru audiri populum reboantem Amen.

Vera igitur sententia est: Apostolum hoc loco non agere de divinis officiis, nec de publica Scripturarum lectione, sed de canticis spiritualibus, quæ Christiani componebant ad laudandum Deum, & gratias ei agendas, & simul ad suam & aliorum consolationem & ædificationem. Non loqui Apostolum de Scripturis vel officiis divinis, ex eo probatur, quòd Scripturæ sine dubio legebantur Græcè, & divina officia fiebant Græcè in Græcia, ut etiam hæretici admittunt: Apostolus autem hic loquitur de oratione & gratiarum actione, quæ fit per donum linguarum, lingua aliqua maximè extranea, quam nemo intelligebat, ut Arabica, vel Persica, ut Chrysostomus, & alii omnes exponunt; immò etiam, quam non intelligebat sæpè is qui loquebatur, ut illa verba indicant: *Si orem lingua*, *spiritus meus orat*, *mens autem sine fructu est*, idest, si orem ex dono linguarum, lingua quam non intelligam, *spiritus meus orat*, idest, *affectus meus orat*, tamen *mens sine fructu est*, idest, *intellectus non eruditur*, quia non intelligo quid dicam. Item illa: *Qui loquitur lingua*, *non hominibus loquitur*, *sed Deo*, *nemo enim audit*, idest, *nemo attendit*, *quia nemo intelligit*. Non ergo loquitur de divinis officiis, quæ cùm Græcè fierent, à multis intelligebantur, sed loquitur de oratione, seu laude Dei, & gratiarum actione, quas interdum lingua peregrina aliqui in collationibus illis canebant.

Porrò consuevisse Christianos cantica spiritualia componere, & canere in Ecclesia tempore collationum spiritualium, certissimum est. Nam hoc docet. Eusebius lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone; item Dionysius cap. 3. de divin. nom. & cap. seq., ubi adducit multa ex canticis Hierothei. Tertullianus quoque in Apologet. cap. 39. describens Agapem Christianorum, idest, publicam cœnam, quæ in Ecclesia fiebat, dicit, consuevisse eos qui poterant, ex proprio ingenio aliquid canere Deo. Denique Apostolus ipse Ephes. 5. Coloss. 3. hortatur, ut in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus commoneant seipsos: quem locum Haymo intelligit de canticis quæ ipsi componebant. Quoniam igitur ista cantica fiunt ad populi consolationem, vult Apostolus ut fiant lingua quæ intelligatur, ut idiotæ qui non sciunt similia componere, saltem possint ea confirmare dicendo Amen.

At objicies. Sicut Apostolus volebat ista cantica fieri lingua vulgari, ut populus subjiceret Amen, ita etiam debuit velle, ut divina officia celebrarentur lingua vulgari, ut populus respondere posset Amen. Respondeo: negando consequentiam, quia divina officia fiebant lingua Græca, quam multi de populo intelligebant, etsi non omnes, & hoc satis erat, non enim volebat Apostolus, ut omnes possent respondere. Præterea, tunc quia Christiani erant pauci, omnes simul psallebant in Ecclesia, & respondebant in divinis officiis: at postea crescente populo, divisa sunt magis officia, & solis Clericis relictum est, ut communes & preces & laudes in Ecclesia peragant. Denique finis præcipuus illorum canticorum, erat instructio & consolatio populi: fiebant enim in collationibus loco exhortationis; & ideò æquum erat ut à plurimis intelligerentur, & nisi lingua nota facta fuissent, vel mox sequuta fuisset interpretatio, periisset præcipuus fructus ipsorum. At divinorum officiorum nec est finis præcipuus instructio vel consolatio populi, sed cultus Dei, & quæ populum scire oportet, ex divinis officiis à pastoribus explicantur.

Secunda objectio. Ex oratione non intellecta nulla utilitas sequitur Isa. 29. & Matth. 15. *Populus hic labiis me honorat &c.* Et 1. Corinth. 14. *Si orem lingua*, *spiritus meus orat*, *mens autem sine fructu est*; igitur preces omnes tam publicæ, quàm privatæ lingua vulgari fieri debent. Quæ objectio Calvini est, sed facilem habet solutionem: nam inprimis falsum est, ex publica oratione Ecclesiæ nullum fructum à populo percipi, nisi ea oratio à populo intelligatur: nam oratio Ecclesiæ non fit populo, sed Deo pro populo. Itaque non est opus ut populus intelligat, ut ei prosit, sed satis est si intelligat Deus. Quemadmodum si quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo rustico, certè rusticus fructum inde percipere poterit, etiamsi non intelligat orationem advocati sui.

Præterea, Ecclesia orat pro Fidelibus & aliis peccatoribus, qui sæpè non solùm non intelligunt, sed nec audiunt, nec volunt pro se orari; & tamen non frustra Ecclesia orat, quantò igitur magis non frustra orat pro Fidelibus præsentibus, & cupientibus orari pro necessitatibus suis? Hinc Levitic. 16. Deus præcipiebat, ut dum Sacerdos Sanctuarium ingressus pro se & pro populo oraret, populus foris maneret, ita ut non solùm non intelligeret, sed nec audiret, nec videret Sacerdotem, quod etiam factum esse tempore Zachariæ legimus Lucæ 1. & tamen quis dubitare potest, quin illa oratio populo prodesset? Hinc etiam Origenes hom. 20. in Josue:

Si vides,

A *Si vides*, inquit, *aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam scias te suscepisse utilitatem, quòd solo auditu velut precantatione quadam noxiarum virtutum, quæ te obsident, virus depellitur*. Et Chrysostomus homil. 3. de Lazaro: *Quid*, inquit, *si non intelligamus quæ continentur in sacris libris? maximè quidem, etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia*.

Neque solùm populus ex oratione alterius fructum percipere potest, quamvis eam non intelligat, sed etiam ex ea quam ipsemet pro se ipso ad Deum fundit: nam ut S. Augustinus docet lib. 3. doct. Christ. c. 9. Judæi non frustra colebant Deum figuris & cæremoniis variis, quarum verificationes
B multi eorum minus intelligebant, quàm verba Latina nostri rustici.

Præterea idem Augustinus lib. 6. de Bapt. cap. 25. *Multi irruunt*, inquit, *in preces, non solùm ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hæreticis compositas, & per ignorantiæ simplicitatem non eas valentes discernere, utuntur eis, arbitrantes quòd bonæ sint, nec tamen quod in eis perversum est evacuat illa, quæ ibi recta sunt, sed ab eis potius evacuatur*. Quibus verbis docet S. Augustinus, etiam preces, in quibus aliquid hæretici admixtum est, non carere fructu, quando simpliciter dicuntur ab eo qui nescit quid dicat, & putat se bene dicere. Nam, ut idem Augustinus ibidem ait, plerumque precis vitium superat precantis
C affectus. Deus enim non tam respicit quod dicamus, quam quid dicere cupiamus; si ergo preces non intellectæ & malæ non sunt infructuosæ, quando dicuntur bona fide, quantò magis preces optimæ ab Ecclesia institutæ, etiamsi non intelligantur, proderunt?

Hinc Origenes hom. 20. in Josue: *Etsi nos*, inquit, *non intelligimus, quæ de ore proferimus, illæ tamen virtutes quæ nobis adsunt intelligunt, & velut carmine quodam invitatæ adesse nobis, & ferre auxilium delectantur &c.* Quam rem duabus similitudinibus illustrat: *Si enim creditam est*, inquit, *à Gentilibus, quòd quædam carmina, quas præcantationes appellant, quibus istud artis est, insusurrantes, nominibus quibus-*
D *dam compellatis, quæ ne illi quidem qui invocant norunt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cavernis protrahantur abstrusi; quantò magis totius præcantationis, & carminis validiorem & potentiorem ducendam credimus quamcumque Scriptura sancta, vel sermonum, vel nominum appellationem?* Et infrà: *Solent medici præbere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus quia utile est &c. Hoc ergo modo*, inquit, *credendum est etiam de Scriptura sancta, quia utilis est, & animæ prodest, etiamsi sensus noster ad præsens intelligentiam non capit*. Hæc ille.

Præterea, si necessarium esset intelligere quidquid orantes, vel Deum laudantes dicimus; profe-
E ctò rari, aut nulli possent Psalmos Davidis canere, & Prophetas, atque Apostolos in divinis officiis legere. Quotus enim quisque est, qui intelligat omnium Psalmorum, Prophetarum, & Apostolorum sententias, quàm multa occurrunt dum psallimus, quæ non intelligimus? nec tamen debemus currere ab Ecclesia ad commentaria, & non propterea frustra psallimus, modò cum devotione & reverentia psallamus: scimus enim quidquid illud sit, ad Dei laudem pertinere. Quid, quod S. Antonius dicere solebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus ita absorbetur in Deum, ut non intelligat ipse verba sua?

Neque his repugnant Scripturæ illæ: *Populus hic labiis me honorat*. Et: *Si orem lingua spiritus meus orat, mens autem sine fructu est*. Nam in priore non agitur de oratione aut lectione, sed de iis qui ore profitentur pietatem, dicuntque se Deum diligere, & tamen factis contrarium agunt, ut exponit Hieronymus in cap. 29. Isaiæ, & Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 55. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, is dicere debet, reprehendi eos, qui, quamlibet sibi nota lingua orantes, non attendunt quid dicant, sed vagantur animo ad alia negotia.

In posteriore Scriptura non reprehenditur oratio quæ non intelligitur, sed ei anteponitur oratio quæ intelligitur. Non enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mentem. Qui enim orat lingua quam non novit, ut cum rudes homines recitant Latinè septem Psalmos, affectu quidem & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non eruditur. Ejusmodi verò orationem non reprehendi ut malam & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis; *Nam tu quidem bene gratias agis*. Et idem confirmat apertè Chrysostomus hoc loco. Adde, quòd, ut supra ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quam nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustra hæc Apostolica verba adversus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur: etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorum sine fructu maneat: tamen non manet affectus rusticorum sine fructu, nec mens plurimorum aliorum qui Latinè sciunt, & fructus mentis qui deest idiotis, compensatur utilitatibus multis quæ inde proveniunt, quòd Scripturæ in publico conventu, communissimo idiomate, idest, Latino assiduè leguntur.

Objectio tertia Brentii in Decretal. cap. Quoniam in plerisque, tit. de offic. jud. ord. Innocentius III. præcipit, ut cùm in aliqua urbe permixti sunt homines diversarum linguarum, Episcopus provideat viros idoneos, qui diversis linguis divina officia celebrent, & Sacramenta administrent diversæ linguæ hominibus.

Respondeo: Innocentium tantùm loqui in eo decreto de lingua Græca & Latina. Quia enim tempore Innocentii capta est Constantinopolis à Latinis, & Imperatore ac Patriarcha Constantinopolitano Latinis existentibus, permulti erant in Græcia Latini Græcis admixti; postulatum fuit à Pontifice in Concilio generali Lateranensi, ad quod Græci & Latini convenerant, ut permitteret duos Episcopos ordinari in talibus locis. Pontifex autem cum Concilio respondit non convenire, ut sint duo Episcopi in una Ecclesia, sed tamen debere Episcopum providere, ut sint ministri idonei, qui Græcè Græcis, & qui Latinè Latinis sacra celebrarent. Estque hoc decretum cap. 9. Concilii, & inde sumptum est cap. Quoniam in plerisque.

Quòd igitur non loquatur decretum de linguis vulgaribus patet, tum ex historia jam recitata, tum etiam quia decretum fuisset maximè in Italia observatum, ubi Pontif. Max. residet, & temporale dominium habet. At in Italia nunquam id observatum est: nam S. Thomas qui floruit paulò post decretum factum, officium composuit Latinè de festo Corporis Domini, quod etiam hodie retinemus, cùm tamen ipse in Comment. 1. Cor. 14. fateatur, linguam vulgatem Italorum suo tempore non fuisse Latinam.

Objectio quarta ejusdem Brentii. Finis divinorum officiorum publicarumque lectionum est populi instructio, consolatio, & ædificatio: nam Rom. 15. dicitur. *Ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus*. Et 1. Corinth. 14. *Volo quinque verba in sensu meo loqui, ut alios instruam, quàm decem*

tem millia verborum in lingua. Et ibidem. *Cùm convenitis, unusquisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant*: at ex lingua ignota & peregrina, quæ instructio, quæ ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

Respondeo: & propositionem & assumptionem hujus argumenti falsam esse. Nam finis præcipuus divinorum officiorum non est populi instructio, vel consolatio, sed cultus Deo ab Ecclesia debitus. Clericorum enim officium est, nomine totius populi Christiani perpetuò immolare Deo sacrificium laudis, ut ipse requirit Psal. 40. & more militum excubare, ac vigiliis & orationibus tota castra Ecclesiæ protegere. Isai. 62. *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: tota die & nocte in perpetuum non tacebunt*. Deinde, qui non sunt imperitissimi, ii Latinè sciunt, & instruuntur, dum audiunt divina officia: cæteri autem non instruerentur, etiamsi vulgari lingua officium celebraretur, non enim in verbis, sed in sensu instructio est. Quare plebis instructioni deserviunt conciones frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesiis fieri debent.

Neque tria illa Scripturæ testimonia sententiæ nostræ ulla ratione officiunt. Fatemur enim, Scripturas sacras magnam adferre Fidelibus consolationem, ut Rom. 15. Apostolus monet, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum à Concionatoribus explicantur. Et meritò S. Paulus mavult quinque verba in sensu suo ad instructionem loqui, quàm decem millia verborum in lingua, quia melior est cohortatio, quæ ab omnibus intelligitur, licèt brevissima sit, quàm ea quæ non intelligitur, etiamsi sit longissima. Denique per illa quinque vocabula, psalmum, doctrinam, Apocalypsim, linguam, & interpretationem, non intelliguntur Scripturæ divinæ, sed quinque dona gratis data: nam paulò ante in hoc eodem capite Apostolus de iisdem donis ita loquitur: *Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?*

Itaque per linguam intelligit donum linguarum: per doctrinam intelligit donum docendi, quæ ad bonos mores, vel etiam Fidem pertinent: per Apocalypsim donum revelationis; sæpe enim Deus tunc sedentibus in Ecclesia revelabat mysteria: per interpretationem intelligit donum exponendi Scripturas, & de una lingua in aliam transferendi, quod donum etiam prophetiam sæpissimè Paulus vocat: per psalmum intelligit donum gratis datum psallendi, ut rectè Chrysostomus exponit, donum componendi spiritualia cantica, & ea in Ecclesia modestè canendi. Sensus igitur est, cùm in vestris conventibus & collationibus possitis exercere hæc omnia dona linguarum, revelationis &c., videte ut nihil fiat ad ostentationem, sed omnia ad utilitatem & ædificationem.

Objectio quinta Kemnitii. Christus prædicavit lingua vernacula: Apostoli in die Pentecostes loquebantur variis linguis magnalia Dei, & postea dispersi per orbem terrarum prædicaverunt ubique linguis eorum populorum quibus prædicabant; igitur oportet variis linguis, iisque vernaculis Scripturas divinas habere: nam si non inquinatur verbum Dei si proferatur lingua vulgari, cur inquinabitur si scribatur lingua vulgari?

Respondeo: hoc argumento nihil concludi: nam si bona est consequentia à prædicatione ad Scripturam, cur Apostoli solùm scripserunt Græcè, cùm prædicaverint tam multis linguis? Igitur verbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prædicatio explicationem continet, quam omnes facilè capiunt: at cùm scribitur, nudum scribitur, nec ab omnibus capitur. Itaque quemadmodum non licet sic argumentari: Matres dant infantibus panem dissectum in particulas, vel etiam præmansum; possent igitur dare etiam integrum & solidum, nam est idem panis. Ita non licet argumentari: ministratur populis verbum Dei explicatum à Concionatore; igitur ministrari etiam debet sine explicatione & lingua vulgari scriptum.

Sexta objectio ejusdem Kemnitii. B. Hieronymus testatur, se vertisse Scripturas in linguam Sclavonicam. Item, Scripturæ versæ sunt olim in linguam Chaldaicam, quæ tunc erat vulgaris, & postea in Græcam linguam, quæ etiam tunc erat vulgaris, & Apostoli illa translatione usi sunt. Postmodum etiam versæ sunt in linguam Latinam, quando illa erat vulgaris, & Christus in cruce Scripturam citavit sermone Syriaco, idest, vulgari; igitur nullum est piaculum eas vertere in linguas vulgares.

Respondeo: in primis nos non negare, posse Scripturas verti in linguas vulgares: sed quod contendimus est, non debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus permitti legendas Scripturas lingua vulgari. Utrùm autem Hieronymus verterit in linguam Sclavonicam divinas Literas, non certò scio. Nusquam enim id legi apud Hieronymum, vel apud ullum Veterem: tamen si id fecit, non ideo fecit, ut publicè legeretur Scriptura Sclavonicè, sed ad consolationem eorum hominum, qui ea sine periculo uti poterant, quemadmodum & apud nos hoc tempore certis quibusdam hominibus conceditur. Porrò, editio Chaldaica non tam versio, quàm paraphrasis est, nec unquam apud Catholicos magnam habuit auctoritatem.

Quod verò de Græca translatione adfertur, pro nobis facit: non enim in linguam Græcam translatæ sunt Scripturæ, quia ea lingua esset quibusdam vulgaris, sed quia communissima erat. Nam certè Ptolomæo Regi Ægypti, qui eas transferri curavit, non erat vulgaris lingua Græca. Idem dico de Latina, translatas videlicet Scripturas in linguam Latinam, eò quòd illa esset communis in toto Occidente, tametsi quibusdam paucis adhuc esset vulgaris.

Ad illud de Christo. Etsi Epiphanius hæresi *69*. quæ est Arianorum, existimet, Christum in cruce partim Hebraicè, partim Syriacè protulisse illam sententiam, *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me*: tamen probabilius est, totam Hebraicè à Christo pronunciatam, ut est in ipso Psal. 21. nulla enim erat caussa, cur Dominus verba Davidis Hebraicè inciperet, ac deinde mutaret in Syriacum idioma. Quare D. Hieronymus in libro de nomin. Hebr. tractans hunc locum, non dicit esse verba Syriaca, quod tamen semper monere solet in iis quæ Syriaca sunt: sed ponit verba Hebraica, אלי אלי למה עזבתני: & Latinis literis ita reddit; *Eli, eli, lamma azabthani*, quæ certum est esse Hebraica.

Erasmus quoque, cui multum Kemnitius tribuit, in annotatione ad hunc locum docet: Christum purè Hebraicè illa verba protulisse. Adde, quòd Syriacè sic dixisset, *Hil, hil lemana sebactani*: quod autem in Græco & Latino habemus *sebactani*, non *azabthani*, ut esse debuit, factum est, ut faciliùs pronuntiaretur, quemadmodum dicere solemus, Isaiam, Ezechiam, Hieremiam, Assuerum, & alia hujusmodi pro *Jesajahu*, *Irmejahu*, *Chizkiahu*, *Achaschueros*, & aliis Hebraicis durissimis vocibus.

Objectio septima Kemnitii. Chrysostomus sæpissimè hortatur laicos ad lectionem Scripturarum; igitur par est, Scripturas vulgari lingua omnibus permitti. Et quamquam Kemnitius nulla Chryso-

stomi

stomi loca adduxit, possumus tamen nos loca ejus annotare. Homil. 9. in epist. ad Coloss. *Audite*, inquit, *obsecro, seculares omnes, comparate vobis Biblia, anima pharmaca, si nihil aliud vultis, vel novum Testamentum acquirite, Apostolorum acta, Evangelia &c.* Similia habet hom. 2. in Matth. præfat. in epist. B. Pauli homil. 3. in 2. ad Thess. hom. 10. in Jo. & hom. 3. de Lazaro.

A

Respondeo: verba Chrysostomi quæ in concionibus proferebat, semper accipienda esse juxta mentem ipsius, & occasiones quibus ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore dediti erant homines Theatris, spectaculis, aliisque nugis, & Scripturas divinas nunquam legebant, ne ii quidem qui capaces erant; propterea Chrysostomus ad eam desidiam excutiendam, perpetuò hortabatur omnes ad lectionem Scripturarum, non quòd vellet omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed ut ii saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum iis agere, qui talibus amplificationibus indigerent. Id autem ita esse ex multis ejus locis demonstrari posset: sed tribus tantùm in præsenti contentus ero.

B

Igitur hom. 4. de Lazaro sic ait: *Non potest fieri, ut quisquam salutem assequatur, ni perpetuò versetur in lectione spiritali.* At si hoc propriè accipiatur, quis non videat esse falsissimum? quid enim? qui literas non didicerunt salvi esse non poterunt? igitur hyperbolica ea locutio est, non propria. Hom. 15. in Genes. *Neque*, inquit, *in re justa, neque injusta jurare licet.* Et hom. 17. in Matth. *Quid igitur*, inquit, *si aliquis juramentum exigat, & necessitatem jurationis imponat? sit tibi timor Dei omni necessitate violentior.* Itaque videtur velle, nullo modo esse jurandum, cùm tamen certum sit, esse actum religiosum & bonum jurare in re justa & necessaria: sed Chrysostomus ejusmodi amplificationibus in concionibus utebatur, quoniam populus ipsius miro modo addictus erat juramentis, ut colligitur ex homil. 9. in Act. Apost., & aliis locis ejusdem auctoris.

C

Objiciunt ultimò. Moravis concessum fuisse ante annos 600. ab Apostolica Sede, ut lingua Sclavonica divina officia celebrarent, & præterea nunc Ruthenos, Armenos, Ægyptios, Æthiopes, & nescio quos alios populos suis vulgaribus linguis sacra facere.

Respondeo: exemplis Ruthenorum, Armenorum, & similium, non magis nos moveri, quàm moveamur exemplis Lutheranorum, Anabaptistarum, & Calvinistarum, qui Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, aut etiam Polonicè, aliisque linguis vulgaribus Scripturas publicè legunt. Sunt enim etiam illi vel hæretici, vel schismatici, & scimus, majores eorum Catholicos aliter fecisse, ut supra est demonstratum.

Ad illud de Moravis respondeo: fuisse justam caussam, cur id eo tempore fieri deberet, quia nimirum (ut refert Æneas Sylvius lib. de orig. Bohemorum, cap. 13.) totum regnum simul convertebatur, & non poterant inveniri ministri, qui Latinè celebrarent; visum est summo Pontifici melius, permittere ut Sclavonicè id fieret, quàm nullo modo. Tamen postea ubi crevit eruditio, & ministri idonei inveniebantur, qui possent Latinè idem præstare, melius fuit omittere usum linguæ Sclavonicæ, & communem totius Ecclesiæ consuetudinem sequi, ut hoc tempore Moravi Catholici faciunt. Ac de editionibus Scripturarum hactenus.

DE

DE VERBI DEI. INTERPRETATIONE.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Scripturam non esse tam apertam per se, ut sine explicatione sufficiat ad controversias Fidei terminandas.

SCRIPTURIS in hoc tertio lib. de interpretatione divinarum Literarum, ab illa quæstione principium faciendum esse duxi: sintne Scripturæ sacræ per se facillimæ, atque apertissimæ; an verò interpretatione indigeant. Et quidem Martinus Lutherus præfat. assert. artic. à Leone Pontif. damnat., sic ait: *Oportet, Scriptura judice, hanc sententiam ferre, quod fieri non potest, nisi Scripturæ dederimus principem locum in omnibus, quæ tribuuntur Patribus, hoc est, ut sit ipsa per se certissima, facillima, apertissima sui ipsius interpres, omnium omnia probans, judicans, & illuminans &c.* Ibidem contendit, Scripturam esse clariorem omnium Patrum Commentariis. Similia docet in lib. de ser. arb., & alibi.

Quia tamen videbat Lutherus mox posse objici: unde sint tot controversiæ, si Scriptura est tam clara? duo effugia excogitavit. Unum, quòd Scriptura, etiamsi alicubi sit obscura, tamen illud idem alibi clarè proponat. Alterum, quòd Scriptura, licèt per se clarissima, tamen superbis & infidelibus sit obscura ob eorum cæcitatem & pravum affectum.

Addit Brentius in Proleg. contra Petrum à Soto tertium effugium, quòd etiam interdum sit obscura, propter phrases alienæ linguæ, idest, Hebraicæ & Græcæ, tamen sensus ejus clarissimus sit. Quæ sententia manifestè falsa est: nam Scriptura ipsa de sua difficultate atque obscuritate testimonium perhibet. Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Ibidem: *Revelabo oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ibidem: *Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me justificationes tuas.* Et certè David noverat totam Scripturam, quæ tunc erat, & noverat phrases linguæ Hæbraicæ, nec erat superbus aut infidelis. Quocirca meritò S. Hieronymus in epist. ad Paulinum, tractans hæc verba, sic ait: *Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas parvulos, & penè lactentes inscitiæ nocte circumdari!*

Præterea, Lucæ ult. Dominus interpretabatur Scripturas discipulis suis, qui certè noverant phrases Hebraicas cùm essent Hebræi, nec erant superbi, vel infideles. Actor. 8. Eunuchus Reginæ Æthiopum versabatur in Scripturis, easque diligenter legebat, & sanctus, pius, & humilis erat, ut Hieronymus docet, in epist. ad Paulinum de Stud. Script., & tamen interrogatus à Philippo: *Putas intelligis, quæ legis? respondit: Et quomodo possum, nisi aliquis ostenderit mihi.*

Denique 2. Petri ult., B. Petrus asserit, in epistolis Pauli esse quædam difficilia intellectu, *quæ indocti & instabiles depravant.* Ubi notandum est, Apostolum Petrum non dixisse, esse quædam diffici-

A lia indoctis & instabilibus, ut hæretici exponunt, sed difficilia absolutè. Nam B. Augustinus, qui certè indoctus & instabilis non erat lib. de Fide & operib. cap. 15. & 16. fatetur, sibi difficillimum esse intellectu locum illum, 1. Cor. 3. *Si quis autem superædificat super fundamentum &c.* & dicit, hunc esse unum ex illis locis, quæ B. Petrus monuit esse difficilia intellectu.

Deinde, præter Scripturæ testimonium, idem ostendi potest ex communi consensu veterum Patrum. Irenæus lib. 2. cap. 47. posteaquam in rebus creatis & naturalibus plurima nos latere docuit,
B adjungit: *Si ergo & in rebus creaturæ, quædam quidem eorum adjacent Deo, quædam autem & in nostram venerunt scientiam: quid mali est, si & eorum, quæ in Scripturis requiruntur, universis Scripturis spiritualibus existentibus, quædam quidem absolvamus secundùm gratiam Dei, quædam autem commendemus Deo, & non solum in hoc seculo, sed & in futuro, ut semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat quæ sunt à Deo?*

Origenes lib. 7. cont. Celsum: *Alii quoque cordati viri scrutando Scripturam, intellectum ejus invenire potuerunt, licèt revera sit multis locis obscura.* Item
C homil. 5. in Levit. similem sententiam habet, adducens similitudinem hostiarum, quarum pars comedebatur à Sacerdotibus, & pars incendebatur Deo. Item hom. 12. in Exod. *Diebus ac noctibus*, inquit, *obsecrandum, ut veniat Agnus ex tribu Juda, & ipse librum signatum dignetur aperire.* De Basilio, & Gregorio Nazianzeno ita scribit Ruffinus lib. 2. histor. cap. 9. *Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, omnibus Græcorum secularium libris remotis, solis divinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earumque intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex Majorum scriptis & auctoritate sequebantur, quos &*
D *ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat.*

Jam Chrysostomus, quem solum hæretici nobis objicere solent homil. 40. in Jo. in illud: *Scrutamini Scripturas. Christus*, inquit, *Judæos ad Scripturarum non simplicem & nudam lectionem, sed ad investigationem perquam diligentem relegavit. Non enim dixit, Legite Scripturas, sed Scrutamini. Divina enim summa indigent diligentia. In umbra enim majoribus illis non abs re loquutus est, idcircò effodere profundius jubet, ut quæ altè delitescunt, invenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodi-*
E *mus, sed quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Qui enim hujusmodi quærit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæsita inveniet.* Item Auctor operis imperfecti hom. 44. in Matth., duas adfert rationes, cur obscuræ sint Scripturæ. Prima, quia Deus voluit alios esse magistros, alios discipulos. Secunda, ne si clara esset, non tam esset utilis, quàm contemptibilis.

Ambrosius in epist. 44. ad Constantium: *Mare*, inquit, *est Scriptura divina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum &c.* Hieronymus in epist. ad Paulinum de Stud. Script., ex instituto docet, non posse Scripturas disci sine magistro, & percurrens breviter nomina singulorum librorum, ostendit in omnibus magnas & multas esse difficul-

difficultates. Idem præfat. Comment. in epistol. ad Ephes.: *Non quò*, inquit, *ab adolescentia, aut legere, aut doctos viros, quæ nesciebam interrogare cessaverim, & meipsum tantum habuerim magistrum. Denique nuper ob hanc vel maximè caussam Alexandriam perrexi, ut viderem Didymum, & ab eo in Scripturis omnibus, quæ habebam dubia, sciscitarer.* Et in epist. ad Algasiam quæst. 8.: *Omnis*, inquit, *epistola ad Romanos nimiis obscuritatibus involuta est.*

Augustinus lib. 2. Doctr. Christ. cap. 6. *Sed multis*, inquit, *& multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt, aliud pro alio sentientes: quibusdam autem locis, quid vel falsò suspicentur non inveniunt; ita obscurè quædam dicta densissimam caliginem obducunt. Quod totum provisum divinitus esse non dubito ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio revocandum, cui facilè investigata plerumque vilescunt.* Item lib. 12. Confess. cap. 14. *Mira*, inquit, *profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens parvulis, sed mira profunditas, Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.* Et epist. 3. nunc 137. *Tanta est Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.* Et epist. 119. nunc 55. cap. 21. *In ipsis sanctis Scripturis multa nescio plura, quam scio.*

Gregorius hom. 6. in Ezech. lib. 1.: *Magna*, inquit, *utilitatis est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, ut fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc majus aliud, quia Scriptura sacra intelligentia, quæ si in cunctis esset aperta, vilesceret, in quibusdam locis obscurioribus tanto majore dulcedine inventa reficit, quanto majore labore fatigat animum quæsita &c.* Certè isti Patres norant phrases, nec erant superbi, infideles, & tamen ingenuè confitentur, Scripturas esse difficiles. Ex quo Lutheri & Brentii temeritas ac vanitas satis, opinor, apertè coarguitur.

Neque deest ad hoc idem confirmandum præter auctoritates etiam ratio. Nam in Scripturis duo considerari possunt, res quæ dicuntur, & modus quo dicuntur. Si res consideres; necessariò fatendum est Scripturas esse obscurissimas: siquidem tradunt summa mysteria, de divina Trinitate, de Incarnatione Verbi, de Sacramentis cœlestibus, de natura Angelorum, de operatione Dei in mentibus humanis, de æterna prædestinatione ac reprobatione, deque aliis rebus arcanis & supernaturalibus, quæ non sine magno studio & labore, nec sine gravissimi erroris periculo investigantur. Certè si scientia Metaphysicorum difficilior atque obscurior est omnibus aliis naturalibus disciplinis, quia caussas altissimas tractat, quomodo non obscurissima erit sacra Scriptura, quæ de rebus longè altioribus agit? Quid quòd magna pars Scripturæ vaticinia continet de rebus futuris, & vaticinia carmine scripta, quibus certè nihil difficilius, nihil obscurius.

Si verò modum dicendi consideremus, inveniemus innumerabiles rationes difficultatis. Primò, sunt in Scripturis plurima, quæ prima fronte videntur contraria, ut illud Exod. 20. *Ego Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* Et illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Secundò, sunt verba & orationes ambiguæ, ut Jo. 8. petentibus Judæis: *Tu quis es? respondit Christus; Principium, qui & loquor vobis.* Mirè enim torquent hic se omnes Interpretes, nec adhuc scitur quid illud sit: *Principium, qui*: & in Græco adhuc est res obscurior, ubi *Principium* est accusativi casus, τὴν ἀρχὴν. Tertiò, sunt orationes imperfectæ, ut Rom. 5. *Sicut per unum hominem peccatum intravit in Mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*, & quæ sequuntur: ubi in tota periodo non est verbum principale. Quartò, sunt orationes præposteræ, ut Genes. 10. *Isti sunt filii Sem secundùm cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis.* Nam continuò sequitur initio cap. 11. *Erat autem terra labii unius, & sermonum eorundem.* Quintò, sunt phrases propriæ Hebræorum, ut Psalm. 88. *Thronus ejus sicut dies cœli.* Item Psal. 118. *Anima mea in manibus meis semper*, & aliæ permultæ. Sextò, sunt orationes figuratæ plurimæ, Tropi, Metaphoræ, Allegoriæ, Hyperbata, Ironiæ, & alia id genus sine ullo numero.

Accedat postremò testimonium adversariorum, quod velint nolint, huic veritati coguntur perhibere. Nam si Scriptura esset tam clara, ut ipsi dicunt, cur tot commentaria Lutherus & Lutherani scriberent? cur tam diversas ederent Scripturæ versiones? cur tam variè Scripturam explicarent? Certè Osiander in confutatione scripti, quod adversus eum Philippus ediderat, testatur, viginti sententias diversissimas de justificatione secundum Scripturas versari inter solos Confessionistas. Et Lutherus ipse in lib. 1. cont. Zwingl. & Oecolampad., nonne scriptum reliquit; *Si diutiùs steterit Mundus, iterum fore necessarium, propter diversas Scripturæ interpretationes quæ nunc sunt, ut ad conservandam Fidei unitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus.* Et unde, quæso, tot Scripturæ interpretationes, si Scriptura est tam facilis & aperta? Quid quòd in hac sententia ipsi secum mirificè pugnant?

Lutherus, qui in præfat. assert. artic. suor. asseruit, Scripturam per se apertissimam & clarissimam esse: & lib. de ser. arb. jactavit, nihil difficultatis esse in sacris Literis, & nullum sibi locum adferri posse, quem ipse non facilè interpretetur: idem tamen in præfat. in Psal.: *Nolim*, inquit, *ab ullo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, idest, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere, & docere. Sat est, aliquot, & eosdem ex parte intellexisse. Multa sibi reservavit Spiritus, quo nos semper discipulos habeat; multa solum ostendit ut alliciat, multa tradit ut afficiat.* Et infrà: *Scio esse impudentissimæ temeritatis, eum qui audeat profiteri, unum Scripturæ librum à se in omnibus partibus intellectum.* Et in lib. de Concil. pag. 12. *Ante viginti annos*, inquit, *coactus sum contemnere Patrum commentaria, cùm Scriptura legenda esset in Scholis, & magno sudore veram & germanam sententiam quærere.*

Brentius in prolegom. contra Petrum à Soto: *Nugantur*, inquit, *Scripturam esse obscuram, ideoque interpretatione indigere.* Et infrà dicit: *Impiis & incredulis tantùm Scripturam esse obscuram, non autem piis credentibus.* At ipse in sua Confess. Wirttemberg. cap. de sac. Script. sic ait: *Non est obscurum*, inquit, *quòd donum interpretandæ Scripturæ non sit humanæ prudentiæ, sed sancti Spiritus: Spiritus sanctus autem est liberrimus, nec est ad certum genus hominum obligatus, sed distribuit dona hominibus pro suo ipsius beneplacito.*

At cur, quæso, Brenti, donum interpretationis necessarium est, si ut tu ipse paulò ante dicebas, Scriptura interpretatione non eget?

Jam verò Martinus Kemnitius in Exam. 4. sess. Conc. Trid.: *Deus*, inquit, *voluit in Ecclesia exstare donum interpretationis, quod sicut donum sanationum, miraculorum, & linguarum, non est commune omnibus.* Et infrà: *Grati*, inquit, *& reverenter utimur Patrum laboribus, qui multa Scripturæ loca commentariis suis*

utiliter illustrarunt. Valde gratus nimirum Patrum laboribus fuit parens vester Lutherus, cùm in lib. de Concil. pag. 52. Patrum commentarios scripsit esse carbones pro auro. Nec minus Luthero suo repugnant Centuriatores, qui tamen rigidi sunt Lutherani, cent. 1. lib. 2. cap. 4. colum. 52. dum ita scribunt: *Senserunt Apostoli, Scripturas non posse intelligi sine Spiritu sancto & interprete*. Sed argumenta Lutheri & Brentii videamus.

CAPUT II.

Solvuntur objectiones adversariorum.

OBiectionem primam desumunt ex illis verbis Deuter. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cœlo situm, neque trans mare &c.* In quibus verbis summa quædam ostenditur Scripturarum facilitas: *Ut non sit opus*, inquit Brentius, *montes superare, & ire Romam pro interpretatione Scripturarum*.

Respondeo: bifariam hunc locum intelligi solere. Plurimi Veterum hunc locum intelligunt, non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mandata Decalogi, cùm adest gratiæ auxilium. Quod est contra omnes Lutheranos, qui docent, impossibilia esse Dei mandata. Ita exponit Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, & alii in cap. 10. ad Rom., & August. lib. de persec. justit. resp. penult.

Alii tamen, in quibus est Abulensis in hunc locum, intelligunt hæc verba de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum sanctarum, quæ tunc adhuc nullæ erant fortasse, sed præceptorum tantùm Decalogi, quæ cùm sint naturalia, facillimè intelliguntur; & Judæi illi præcipuè facilè poterant ea scire, qui Mosen explicantem audierant, & confessi fuerant se percepisse omnia, & promiserant se ea observaturos; ideo subditur: *Prope est sermo in ore tuo, & in corde tuo*; id est, in corde tuo, quia jam intellexisti quid sit agendum; & in ore tuo, quia jam confessus es te intellexisse. Neque pugnat cum hac explicatione quod David supra citatus fateatur, sibi difficilem fuisse Legem Domini ad intelligendum. David enim nomine Legis non intelligit decem illa præcepta solùm, sed omnes divinas Scripturas. Qua significatione utitur etiam Dominus in Evangelio, cùm ait: *Ut adimpleatur quod in lege eorum scriptum est, quia odio habuerunt me gratis*, Joan. 15.

Secundum argumentum ex Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*, & Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Et: *Declaratio sermonum tuorum, &c.* Et Proverb. 6. *Mandatum lucerna est, & lex lux.*

Respondeo primò: non agi hoc loco de universis Scripturis, sed tantùm de præceptis Dominicis, quæ dicuntur lucida, lucerna, & lux. Non quòd facilè intelligantur, quamquam & hoc est verum; quid enim facilius, quàm *Diliges proximum tuum*? sed quòd intellecta & cognita dirigant hominem in operando. Secundò dici potest, agi quidem de Scripturis omnibus, sed Scripturas dici lucidas, immò lucem, & lucernam, non quòd facilè intelligantur, sed quòd intellectæ cùm fuerint, mentem illustrant. Propheta enim in Psal. 18. loquutus fuerat de cognitione Philosophorum, quam assequuti fuerant ex creaturis, cùm ait: *Cœli enarrant gloriam Dei &c.* Postea ut ostenderet, eos non pervenisse ad eam lucem, ad quam perveniunt ii, quos Deus erudire dignatur, & quibus legem scriptam dedit, subjungit: *Lex Domini immaculata, convertens animas &c.* Similiter Ps. 118. demonstrare voluit, majorem esse cognitionem quæ habetur ex verbo Dei revelato, quàm ex creaturis; ac propterea comparavit verbum Dei lucernæ, quæ ad noctis tenebras dissipandas multò nobis utilior est, quàm omnium stellarum lumen.

Argumentum tertium Matt. 5. *Vos estis lux Mundi*: at si Apostoli lux mundi sunt, quomodo prædicatio & Scripturæ Apostolorum non clarissimæ sunt?

Respondeo: loquitur Dominus de luce exemplorum, probitatis, & morum: voluit enim Apostolos esse quædam exempla sanctitatis omnibus hominibus ad imitandum proposita. Quocirca subjicit continuò: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona*. Ad hæc, si loqueretur Dominus de luce doctrinæ, non esset sensus, Apostolorum Scripturas esse facillimas ad intelligendum, sed intellectas illustrare mentem, & erudire de rebus altissimis, & tenebras errorum omnium effugare. Non tam enim illuminat, qui clarè loquitur, vel scribit, quàm qui sive clarè sive obscurè loquatur aut scribat, lumen veritatis in mente accendit, & tenebras errorum depellit.

Argumentum quartum 2. Petr. 1. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.*

Respondeo: hoc etiam loco Prophetarum voces vocari lucernam, non quia facilè intelligantur, sed quia intellectæ illuminant, & iter ostendunt ad Christum, qui est verus Sol justitiæ.

Argumentum quintum 2. Corint. 4. *Quod si opertum est Evangelium nostrum; in iis qui pereunt est opertum, in quibus Deus hujus seculi excæcavit oculos infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio gloriæ Christi*. Fidelibus igitur omnibus Scriptura est aperta & facilis.

Respondeo: Apostolus non loquitur de intelligentia Scripturarum, sed de cognitione & Fide in Christum, quam Apostoli prædicabant. Dixerat enim capite superiore, hoc esse discrimen inter vetus Testamentum & novum, quòd in veteri homines non videbant mysteria Christi, incarnationem, passionem &c. nisi per velamen figurarum & umbrarum. Id quod significabat velamen illud, quo Moses faciem suam tegebat, cùm loqueretur ad populum: at in novo Testamento, figuris omnibus jam impletis, revelata facie gloriam Domini speculamur, & non est anus, nec puer Christianus, qui non sciat, Deum incarnatum, passum &c.

Quoniam igitur poterat aliquis petere, si ita est, cur tam multi post Evangelium prædicatum adhuc non credunt, & nihil vident, præsertim Judæi, nisi umbras & figuras? Ideo subjungit Apostolus, quibusdam esse opertum Evangelium, quia oculi interni eorum pravis affectibus excæcati sunt, de qualibus dixit Dominus Jo. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis?* Porrò Deus hujus seculi, non intelligitur Deus aliquis creator rerum corporalium distinctus à Deo vero, ut Marcionistæ & Manichæi interpretabantur, ut hic refert Chrysostomus, sed vel illud *Hujus seculi* conjungi debet, non cum *Deus*, sed cum *Infidelium*, ut Ambrosius, Chrysostomus, & alii in hunc locum volunt, & Augustinus lib. 21. cont. Faustum cap. 2. Vel certè Deus hujus seculi vocatur Diabolus, non quia sit Deus absolutè, sed quia est Deus infidelium, sicut Psal. 95. dicitur: *Dii Gentium dæmonia*. Ita Augustinus lib. 21. cont. Faustum cap. 9. & Cyrillus apud Oecumenium.

Argumentum sextum: Augustinus lib. 2. doctr. Christ. c. 6. sic ait: *Magnifice & salubriter Spiritus sanctus ita Scripturam sanctam modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia de* ter-

tergeret, nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruit, quod non planissimè dictum alibi reperiatur.

Respondeo: non frustra B. Augustinum addidisse illud *Fere:* nam quædam reperiuntur obscurissima, quæ nunquam in tota Scriptura explicantur, ut magna pars Apocalypsis, principium & finis Ezechielis &c. Deinde hoc ipsum est, valde difficile, invenire nimirum id, quod uno loco obscurissimè dicitur, ubinam apertè dicatur; alioqui quomodo diceret idem Augustinus in epist. 119. cap. 21. se plura nescire, quàm scire in sacris Litteris? Quid quòd illa etiam loca, quæ nobis videntur apertissima, alicui alteri obscura fortè videbuntur? Non igitur Scriptura sola sufficit dirimere controversias.

Certè illa verba Matth. 26. *Hoc est corpus meum* videntur nobis tam clara, ut non potuerit clariùs loqui Evangelista: at Zwinglianis videntur obscura, & figurata. Et illa ibidem *Bibite ex hoc omnes* videntur clarissima & nobis, & Lutheranis: & tamen diversissimè explicantur. Nos enim cùm legamus Marci 14. *Et biberunt ex illo omnes*, quod de duodecim Discipulis intelligitur, Scripturam per Scripturam interpretantes dicimus, Dominum duodecim Discipulis dixisse: *Bibite ex hoc omnes*. Brentius verò in suis illis prolegomenis dicit clarissimè, hìc præcipi non solùm Apostolis, sed etiam aliis omnibus, ut ex calice Domini bibant. Et cùm petimus, an etiam Turcæ, & Judæi, & infantes bibere debeant? tum verò adjiciunt glossam, *Omnes*, idest, *omnes Fideles adulti*.

Argumentum septimum. Summa totius Scripturæ, quæ in præceptis Decalogi, Symbolo, oratione Dominica, & Sacramentis consistit, habet in Scripturis apertissima testimonia; igitur tota Scriptura apertissima est.

Respondeo: negatur consequentia & antecedens. Consequentia quidem, quia etsi omnia aliquo modo ad illa reduci possint: tamen ipsa in se obscurissima sunt, ut patet de vaticiniis Prophetarum, de Canticis Canticorum, de epistola ad Romanos, de Apocalypsi &c. Antecedens autem esse falsum, certo certius est: si enim tam clara testimonia extarent de omnibus articulis Symboli, omnibusque Sacramentis, omnes controversiæ essent finitæ; cùm tamen de singulis articulis Symboli, & singulis etiam Sacramentis controversiæ sint gravissimæ, nec solùm de his rebus Catholici cum hæreticis, sed etiam hæretici inter se diffideant.

Argumentum octavum. Joannes Chrysostomus hom. 3. de Lazaro, ubi ostendit, Philosophos obscurè loquutos, ita subjungit: *Apostoli verò & Prophetæ omnia contra fecerunt, manifesta claraque quæ prodiderunt, exposuerunt omnibus veluti communes orbis Doctores, ut per se quisque discere possit ea, quæ dicuntur, è sola lectione.* Item hom. 3. in 2. ad Thessalonicenses: *Quamobrem*, inquit, *opus est concionatore? omnia clara sunt, & plana ex Scripturis divinis: sed quia delicatuli estis auditores, delectationem audiendo venantes, propterea concionatores quæritis.*

Respondeo: Chrysostomus ad excutiendum torporem multorum, qui possent si vellent magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus uti solet. Nam alioqui in iisdem locis affirmat, Scripturas esse difficiles. In hom. 3. de Lazaro, ante verba citata, sic ait: *Quid igitur*, inquiunt, *si non intelligamus ea, quæ continentur in libris? Maximè quidem etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.* Et infra testatur, se, cùm dicit Scripturas esse faciles, loqui solùm de historiis, & similibus rebus; ac ne ista quidem esse omnibus clara & facilia: *Sume*, inquit, *librum in manus, lege historiam omnem, & quæ nota sunt memoria teneas, & quæ obscura sunt, parumque manifesta, frequenter percurre. Quod si non poteris assiduitate lectionis invenire quod dicitur, accede ad sapientiorem, vade ad doctorem.* Et in illa homil. 3. in 2. ad Thess. post verba citata subdit: *Quænam ea obscuritas; dic quæso? An non sunt historiæ? Nosti ne quæ clara sunt, ut de his quæ sunt obscura percunteris? Mille historiæ sunt in Scripturis, dic mihi unam ex illis: sed non dices, prætextus sunt ista, & verba.* Item hom. 10. in Jo. monet auditores, ut antequam ad concionem veniant, prælegant lectionem, & quæ obscura sunt, notent, ut à Concionatore explicationem accipiant. Denique hom. 44. in Jo. clarissimè docet, Scripturas esse obscuras, ut supra dictum est.

Argumentum nonum. Hoc est discrimen inter Testamentum vetus & novum, quòd in vetere Scriptura erat liber signatus, ut dicitur Isa. 29. in novo autem est liber apertus, ut dicitur Apocal. 5. aperuit enim Agnus occisus librum. In cujus rei argumentum, in morte Domini velum Templi scissum est Matth. 27. & confirmatur ex Hieronymo in c. 44. Ezech. ubi ista loca Scripturæ de ipsius Scripturæ difficultate & facilitate exponit.

Respondeo: discrimen veteris Testamenti & novi in hoc consistere, quòd tunc non solùm sententiæ Scripturarum, sed etiam mysteria Christi non intelligebantur, quia omnia tecta erant figuris, & propterea Isa. 29. dicitur liber signatus, tam scienti literas, quàm nescienti. At in novo Testamento, quia Christus implevit figuras & prophetias, etsi multi non intelligant sententias Scripturarum, intelligunt tamen ipsa mysteria redemptionis etiam rustici & mulieres. Quòd autem neque Scripturæ, neque Hieronymus loquantur de sententia Scripturæ, patet tum ex Origene in hom. 12. in Exod., ubi dicit, adhuc nunc esse opus, ut Agnus de tribu Juda aperiat nobis libros signatos; tum ex ipso Hieronymo, qui in epist. ad Paulinum de instit. Monac. dicit, adhuc hodie manere velamen, non solùm in facie Mosis, sed etiam in facie Evangelistarum & Apostolorum, si consideremus Scripturarum difficultatem, & propterea orandum cum Propheta: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de Lege tua.*

Argumentum decimum proprium Lutheri. Patres probant sententias suas ex Scriptura: sed non debet probari quod notius est ex minus noto; igitur Scripturæ sunt clariores, quàm Commentaria Patrum.

Respondeo: mirum est, cur Lutherus, qui tam sæpe Sophistas reprehendit, nunc Sophistam agere non vereatur. Cùm enim Philosophi dicunt, minus notum ex magis noto probandum esse, non loquuntur de notitia verborum, quæ in perspicuitate sententiæ consistit, quemadmodum dicimus, notiorem esse, idest, faciliorem & clariorem sententiam propriam, quàm figuratam; sed de notitia veritatis rei, quæ in eo posita est, ut quis intelligat, id quod dicitur esse verum. Exemplo sint motus & vita. Nam si verba respicias, æquè facilè intelligitur hæc sententia *Homo vivit*, atque ista *Homo movetur*. Et tamen quod ad notitiam attinet veritatis rei, notius est, hominem moveri, quàm vivere. Ita igitur Patres sententias suas Scripturarum testimonis confirmant, quia notius est, verum esse quod in Scripturis habetur, quàm quod habetur in Patribus; & tamen iidem Patres Commentariis suis Scripturas illustrant, quia verba Scripturæ sunt obscuriora, quàm verba Patrum.

Argumentum undecimum. Patres primæ Ecclesiæ sine Commentariis Scripturas legerunt: & idem fecerunt postea omnes alii Veteres; quorsum igitur nos novam istam semitam Commentariorum ingredimur?

Respondeo: contrarium est verum, nec ullum exemplum Lutherus attulit, cùm nos innumerabilia possimus adferre. Ajo igitur, primos Patres, qui continuò post Apostolos fuerunt, non legisse Commentaria, quia nulla erant: sed tamen adisse Commentaria viva, idest, Apostolos & eorum discipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluisse. Ita Papias de se ipso testatur apud Eusebium lib. 3. hist. cap. ult., & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat., ubi enumerat præceptores suos Apostolorum discipulos, & in iis præcipuè Panthenum. Deinde Justinus, & Irenæus, & alii cœperunt Commentaria in divinas Literas scribere, ut Hieronymus testatur in lib. de vir. illustr. in Joanne, & similiter cœperunt posteriores antiquiorum scripta evolvere, quod de Basilio & Gregorio scribit Ruffinus lib. 2. histor. cap. 9. & Hieronymus de seipso præfat. Comment. ad Ephes. Et idem de aliis omnibus ostendi posset, si opus esset.

CAPUT III.

Proponitur quæstio de judice controversiarum, & simul differitur de sensibus Scripturarum.

CUm Scripturam obscuram esse, & interprete indigere jam constiterit, sequitur alia quæstio: Num Scripturæ interpretatio ab uno aliquo visibili & communi judice petenda sit, an uniuscujusque arbitrio relinquenda? Quæ sanè gravissima quæstio est, & ex ea quasi dependent omnes controversiæ. Scripserunt multi de hac quæstione, sed præcipuè Joannes Driedo lib. 2. cap. 3. de Ecclesf. dogmat. Joannes Cochlæus in lib. de Script. & Eccles. auctorit. Cardinalis Warmiensis lib. 2. & 3. contra Prolegomena Brentii, & Petrus de Soto in defensione suæ Confessionis contra eadem Prolegomena Brentii par. 2. & 3. necnon Martinus Peresius in lib. de Tradition. assert. 2. 3. 4. & 5. Michael Medina lib. 7. de recta in Deum fide, & Melchior Canus lib. 2. de loc. Theolog. cap. 6. 7. & 8.

Ut igitur in primis intelligatur, quid sit quod quæritur, sunt aliqua prænotanda: ac primum de sensibus Scripturæ. Est enim Scripturæ divinæ proprium, quia Deum habet auctorem, ut sæpenumero contineat duos sensus, literalem, sive historicum, & spiritualem, sive mysticum. Literalis est, quem verba immediatè præferunt: Spiritualis est, qui aliò refertur, quàm ad id quod verba immediatè significant, quæ partitio ex Apostolo colligitur 1. Corinth. 10. ubi dicit, omnia accidisse Judæis in figura ad correctionem nostram. Et quæ ad literam dicuntur de egressu Judæorum ex Ægypto, de transitu maris, de manna quod pluit in deserto, de aqua quæ fluxit de petra, spiritualiter accommodat Christianis. Quos etiam duos sensus significatos esse per librum scriptum intus & foris, de quo agitur Apocal. 5. & Ezech. 2. docet Hieronymus in c. 2. Ezech.

Philo in lib. de vita Theor. supplic., & Nazianzenus ad Nemesium, literalem comparant corpori, spiritualem animæ, & sicut Verbum Dei genitum habet naturam divinam invisibilem, & humanam visibilem: ita verbum Dei scriptum habet sensum externum & internum. Esse autem hoc proprium solius divinæ Scripturæ, docet B. Gregorius lib. 21. Moral. cap. 1.

Porro literalis est duplex, alius simplex, qui consistit in proprietate verborum, alius figuratus, quo verba transferuntur à naturali significatione ad alienam. Et hujus tot sunt genera, quot sunt genera figurarum. Cùm Dominus Jo. 10. dicit: *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili &c.* sensus literalis est, sed figuratus, alios homines præter Judæos congregandos in Ecclesiam: quod propriè dictum est Jo. 11. ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum. Vide de his figuratis locutionibus Augustinum lib. 3. de doctr. Christ.

Spiritualis autem sensus à recentioribus Theologis distinguitur triplex, allegoricus, tropologicus, anagogicus. Allegoricum vocant, cùm verba Scripturæ, præter literalem sensum, significant aliquid in novo Testamento, quod ad Christum, vel Ecclesiam pertineat, quomodo Abraham, qui revera ad literam habuit duas uxores, unam liberam & unam ancillam, & duos filios, Isaac & Ismael, Deum auctorem duorum Testamentorum, & Patrem duorum populorum significavit, ut Apostolus explicat Galat. 4. Tropologicum appellant, cùm verba aut facta referuntur ad aliquid significandum, quod pertinet ad mores. Quomodo *Non alligabis os bovi trituranti* Deuter. 25. quod intelligitur ad literam de veris bobus, significat spiritualiter non debere prohiberi Concionatores, quin victum accipiant à populo, ut Apostolus explicat 1. Corinth. 9. Anagogicum vocant, cùm verba aut facta referuntur ad significandam vitam æternam. Quomodo illud Ps. 94. *Quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam*, quod ad literam intelligitur de terra promissionis, spiritualiter etiam refertur ad vitam æternam, ut Apostolus explicat Heb. 4.

Hæc distinctio spiritualium sensuum à Veteribus non semper observatur. Etsi enim agnoscunt, quantum ad rem attinet, hos omnes sensus; tamen interdum omnes vocant allegorias, ut Basilius initio hom. 9. Exam. & August. lib. de utilit. cred. cap. 3. Porrò Hieronymus in epist. ad Hedibiam quæst. 12. nomine Tropologici comprehendit etiam allegoricum, & è contrario in cap. 4. Amos, nomine allegorici comprehendit Tropologicum.

Ex his sensibus, literalis invenitur in omni sententia, tam veteris, quàm novi Testamenti. Nec est improbabile, interdum plures literales in eadem sententia reperiri, ut B. Augustinus docet multis in locis, & præsertim lib. 12. Confess. cap. 26. lib. 11. de Civ. Dei cap. 19. & lib. 3. de doct. Christ. c. 27. At spiritualis invenitur quidem omnis in utroque Testamento. Nam de Testamento veteri nemo dubitat, quin habeat sensum allegoricum, tropologicum, & anagogicum: de Testamento novo idem sentiunt permulti, & meritò. Nam allegoricè exponit Augustinus tractat. 122. in Joan. illam capturam piscium, quando scindebatur rete, Luc. 5. Anagogicè autem illam, quando rete non scindebatur, Joan. 21. Et similiter tract. 124. in Joan. allegoricè exponit, quod dictum est Petro *Sequere me*, & anagogicè, quod dictum est de Joanne *Sic eum volo manere*, Joan. 21. Tropologicè autem exponit ipse Dominus Joan. 13. illam suam humilitatem, qua discipulorum pedes lavit.

Sed quamquam hæc ita se habeant, tamen non invenitur spiritualis sensus in omni sententia Scripturæ, nec in Testamento veteri, nec in novo. Illud enim *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deuter. 6. & Matth. 22. & similia præcepta, non habent nisi unum sensum, idest, literalem, ut rectè docet Cassianus collat. 8. cap. 3. His ita constitutis, convenit inter nos & adversarios, ex solo literali sensu peti debere argumenta efficacia: nam eum sensum, qui ex verbis immediatè colligitur, certum est sensum esse Spiritus Sancti. At sensus mystici & spirituales varii

varii sunt, & licèt ædificent cùm non sunt contra Fidem, aut bonos mores, tamen non semper constat, an sint à Spiritu sancto intenti. Quocirca B. Augustinus in epist. 48. ad Vincentium, meritò ridet Donatistas, qui ex illis verbis mysticè explicatis: *Indica mihi, ubi pascas, ubi cubet in meridie*, colligebant, Ecclesiam Christi in sola Africa remansisse. Hieronymus quoque in Comment. Matthæi c. 13. docet, Fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari.

De ipso autem sensu literali duabus de caussis interdum dubia oriuntur. Prior est verborum ambiguitas, qualis cernitur in illo Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*. Illud *omnes* est ambiguum: nescitur enim, an omnes homines absolutè significet, an omnes Fideles tantùm, an omnes Apostolos. Posterior & gravior est verborum proprietas. Cùm enim literalis sensus modò sit (ut diximus) simplex, modò figuratus; dubium est in multis locis, an sensus verus sit simplex, an figuratus. Illud enim Matth. 26. *Hoc est corpus meum* Catholici volunt accipi simpliciter secundum verborum proprietatem, Zwingliani autem per figuram Metonymiam. Et ex hac caussa in gravissimos errores aliquando nonnulli inciderunt. Exemplo sit Origenes, qui propterea erravit, quòd quæ accipienda erant simpliciter, accepit figuratè, ut Hieronymus docet in epist. ad Pammachium de error. Jo. Hierosol., ubi dicit, Origenem sic Paradisum terrestrem allegorisare, ut historiæ auferat veritatem, dum pro arboribus Angelos, pro fluminibus Virtutes cœlestes intelligit; & tunicas pelliceas Adæ & Evæ corpora humana interpretatur, quasi ante peccatum sine corpore vixerint.

Alii è contrario lapsi sunt, quòd simpliciter & propriè acceperint, quæ erant accipienda figuratè, ut Papias, & qui eum sequuti sunt, Justinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, aliique nonnulli, qui quæ dicuntur Apocal. 20. de nova Hierusalem, & mille annis, quibus regnaturi sunt Sancti cum Christo, hic in terris implenda existimaverunt; quorum errorem reprehendit Hieronymus præfat. lib. 18. in Isa., & in cap. 36. Ezech. & Augustinus lib. 20. de Civ. Dei cap. 7.

Convenit etiam inter nos & adversarios, Scripturas intelligi debere eo spiritu, quo factæ sunt, idest, Spiritu sancto. Quod Apostolus Petrus epist. 2. c. 1. docet, cùm ait: *Hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim humana voluntate allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines*. Ubi B. Petrus probat, non debere exponi Scripturas ex proprio ingenio, sed secundùm dictamen Spiritus sancti, quia non sunt scriptæ humano ingenio, sed ex inspiratione Spiritus sancti.

Tota igitur quæstio in eo posita est, ubi sit iste Spiritus. Nos enim existimamus, hunc Spiritum, etsi multis privatis hominibus sæpè conceditur, tamen certò inveniri in Ecclesia, idest, in Concilio Episcoporum confirmato à summo Ecclesiæ totius Pastore, sive in summo Pastore cum Concilio aliorum Pastorum. Non enim disputare volumus hoc loco de summo Pontifice & Conciliis, an solus Pontifex possit rem definire, & an solum Concilium; de hoc enim suo loco agemus. Sed hic in genere dicimus, judicem veri sensus Scripturæ & omnium controversiarum esse Ecclesiam, idest, Pontificem cum Concilio, in quo omnes Catholici conveniunt; & habetur expressè in Concilio Tridentino sess. 4.

At hæretici omnes hujus temporis docent, Spiritum sanctum Scripturæ interpretem non esse alligatum Episcopis, vel ulli hominum generi, & ideò unumquemque judicem esse debere, sive spiritum suum sequendo, si ipse donum interpretationis habeat, sive alicui alteri adhærendo, quem eodem dono præditum viderit. Lutherus præfation. assert. suor. artic., apertè nos remittit ad spiritum, quem quisque habuit, dum Scripturas diligenter legit. Et in art. 115. ex illis quingentis, quos Cochlæus collegit ex libris Lutheri, sic ait: *Capite hoc Evangelium, quia neque Papa, neque Concilis, neque ulli hominum commissum est, ut constituat, & concludat, quid sit Fides. Ideo debeo dicere; Papa, tu conclusisti cum Conciliis, nunc habeo ego judicium, an acceptare queam, necne. Quare? quia non stabis pro me, & respondebis pro me, quando debeo mori. Et falsam doctrinam nemo judicare potest, nisi spiritualis homo. Ideo res est insana, quòd Concilia concludere & statuere volunt quid credendum sit: cùm sæpè nullus vir sit ibi, qui divinum Spiritum vel modicum olfecerit*. Idem confirmat in assertionibus art. 27. 28. & 29.

Philippus in Locis cap. de Eccles., videtur quidem aliquid Ecclesiæ tribuere; sed revera totum judicium unicuique privato homini relinquit: *Quis*, inquit, *erit judex, quando de Scripturæ sententia dissensio oritur, cùm tunc opus sit voce dirimentis controversiam? Respondeo, ipsum verbum Dei est judex, & accedit confessio veræ Ecclesiæ*. Hæc ibi. Tamen infra cùm docet, per veram Ecclesiam non intelligi Prælatos Ecclesiæ, nec majorem partem Fidelium, sed paucos illos, qui cum verbo Dei consentiunt; omnia tenebris involvit, & unumquemque judicem facit. Nec enim judicare possum, quæ sit vera Ecclesia, nisi prius judicem quæ sit sententia congruens cum verbo Dei: *Est*, inquit, *dissimilitudo aliqua judiciorum Ecclesiæ, & judiciorum politicorum. Nam in politicis, aut Monarcha solus auctoritate sua pronuntiat, aut in Senatu valet sententia majoris partis: sed in Ecclesia valet sententia congruens cum verbo Dei, & confessio piorum, sive sint plures, sive pauciores impii*. Vide plura in loco de notis Ecclesiæ.

Similiter Brentius docet in confess. Wirtemberg., cap. de sac. Scrip.: & copiosiùs in Prolegomenis contra Petrum à Soto; ubi duo dicit. Primò: *Non licet*, inquit, *in caussa æternæ salutis alienæ sententiæ ita inhærere, ut eam sine nostro ipsorum judicio amplectamur*. Secundò addit: *Ad unumquemque hominem privatum pertinet, de doctrina religionis judicare, & veram à falsa internoscere. Sed hoc interest inter privatum & Principem, quòd ut privatus privatam, ita Princeps publicam habet de doctrina religionis potestatem judicandi & decidendi &c.* Et toto ferè libro hæc duo probare nititur, quòd Princeps sæcularis teneatur cogere subditos, etiam mortis supplicio, ad eam Fidem, quam ipse judicat esse veram. Et simul quòd subditi obligentur sequi proprium judicium, non alienum, cujuscumque sit: nec advertit Brentius, quàm sint hæc absurda & pugnantia, ut teneatur Princeps jubere: & subditi teneantur non obedire. Nec illud advertit, si hæc sententia vera sit, rectè facturum Cæsarem, & alios Catholicos Germaniæ Principes, si etiam mortis supplicio cogant omnes Lutheranos ad Fidem catholicam.

Joannes Calvinus lib. 4. Institut. cap. 9. §. 8. 12. & 13. Conciliorum, etiam maximè generalium, definitiones adamussim Scripturarum examinari jubet; proinde privatos homines judices facit in caussa Fidei, non solum Patrum, sed etiam Conciliorum, nec ullum omnino relinquit Ecclesiæ commune judicium. Denique Martinus Kemnitius in examine 4. sess. Conc. Trid., cæterique omnes hujus temporis hæretici, auctoritatem interpretandæ Scripturæ ab Episcoporum Conciliis ad privatorum hominum spiritum deducunt.

CAPUT IV.

Adferuntur testimonia ex Testamento veteri pro sententia Catholicorum.

PRobatur nunc sententia Catholicorum; primò, testimoniis Testamenti veteris. Primum testimonium habetur Exod. 18. ibi enim legimus, quòd cùm coepisset populus Dei redigi ad quandam formam Ecclesiasticæ Reipublicæ, sedebat Moses tanquam princeps & caput illius Ecclesiæ, & ad omnia dubia circa legem Domini exorta respondebat, nec homines remittebat ad spiritum aliquem revelantem. Ibidem: cùm constituisset juxta consilium soceri sui minores Magistratus, qui populum judicarent, semper tamen sibi reservabat dubia circa religionem: nimirum ut intelligeremus, unum esse debere commune tribunal, à quo omnes petant divinæ legis interpretationem, & cui omnes simpliciter acquiescant.

Hoc argumentum à quibusdam eludi solet, quòd dicant: Mosen fuisse Principem politicum, non Pontificem, aut Sacerdotem, cùm Aaron esset Pontifex summus. Et propterea ex hoc loco non posse concludi, judicium de rebus Fidei pertinere ad Pontifices, sed potius aliquo modo pertinere ad Reges. Respondeo: Mosen fuisse Pontificem, & quidem summum, & Aarone majorem, non quidem ordinarium cui succederetur, is enim unus tantùm esse poterat, & ille erat Aaron, sed extraordinarium à Deo specialiter constitutum. Sicut in novo Testamento Apostoli omnes, non quidem majores, nec omnino pares, sed tamen aliquo modo æquales Petro erant in Ecclesiastica potestate, ut Cyprianus docet in tractat. de simplicit. Prælat.: cum hoc tamen discrimine, quòd Petrus ordinarius erat Pastor totius Ecclesiæ, cui soli succedi debebat, reliqui extraordinarii, quibus non erat in illa potestate succedendum. Quòd autem Moses fuerit Sacerdos, testatur David, cùm ait in Psal. 98. *Moses & Aaron in Sacerdotibus ejus, & Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus.*

Sed, inquiunt: dicitur Sacerdos Moses, quia erat vir primarius, quomodo lib. 2. Reg. cap. 8. legimus filii David Sacerdotes erant. At contra: quia si hoc loco viri primarii dicerentur Sacerdotes, etiam Samuel, qui erat vir primarius, fuisset vocatus Sacerdos. Quod tamen non fecit David, qui sciebat, Samuelem non fuisse Sacerdotem, sed judicem tantùm: non enim descendit ex familia Aaron, sed Core consobrini ejus, 1. Paralip. 6. Verè autem & propriè fuisse Mosen Sacerdotem, patet ex lib. Exod. 28. & 29. ubi Moses exercet omnia munera sacerdotalia. Siquidem sacrificat, docet, consecrat vestes, & quod majus est, Pontificem & Sacerdotes inungit & initiat. Quocirca Mosen propriè Sacerdotem fuisse, docent omnes ferè Veteres; Philo lib. 3. de vita Mosis extremo; Dionysius cap. 5. Eccles. hierarc. Gregorius Nazianzenus in oratione habita coram Gregorio Nysseno; Augustinus in Ps. 98. Hieronymus lib. 1. in Jovinianum, ubi etiam ostendit, Samuelem non fuisse Sacerdotem.

Secundum testimonium habetur Deuter. 17. ubi lex generalis fertur. *Si difficile atque ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter caussam & caussam, lepram & lepram, & judicium intra portas tuas videris verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad Sacerdotem Levitici generis, & ad judicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur.* Hìc etiam valde clarè non remittuntur dubitantes ad spiritum suum, sed ad judicem vivum, id est, summum Sacerdotem.

Sed objicit Brentius: præceptum esse conditionale, quia additur, *Facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, & docuerint te juxta legem ejus.* Videtur enim ex hoc loco colligi, non esse standum judicio summi Sacerdotis, nisi proferat testimonium Legis divinæ. Respondeo: illud, *Et docuerint te &c.* non esse nisi in editione vulgata, quam Lutherani non recipiunt, nec sonare conditionem, sed assertionem, sive promissionem: non enim voluit dicere *Sta judicio Sacerdotis, si docuerit te secundùm Legem*: tunc enim fuissent homines magis dubii & perplexi quàm antea: nec opus fuisset ire ad Sacerdotem, si ipsi potuissent ex Lege Domini per se judicare caussam suam. Immo tunc non Sacerdos fuisset judex, sed ipsi; quippe qui de sententia Sacerdotis judicaturi erant: non igitur illa conditio est, sed promissio, vult enim Dominus securum reddere populum, qui Sacerdotis judicio acquiescit; quod facit, cùm affirmat judicaturum eum secundum Legem suam.

Secundò objicit Brentius: hoc loco non solùm ad Sacerdotem, sed ad judicem etiam remitti eos, qui dubitant: judicem autem fuisse politicum Principem. Respondeo: nomine judicis posse hìc intelligi Principem Sacerdotum; nam in Hebræo est *Ascende ad Sacerdotes & ad judicem*, quasi diceret, ad concilium Sacerdotum, & eorum Principem summum Sacerdotem. Dico secundò: si intelligamus nomine judicis politicum Principem, hìc esse distincta officia. Nam Sacerdoti tribuitur sententia definitiva, judici autem exequutio in contumaces: *Qui superbierit*, inquit, *nolens obedire Sacerdotis imperio, ex decreto judicis moriatur.*

Tertiò objiciunt: hìc non agi de dubiis religionis, sed de politicis. Respondeo: falsum esse; nam lex generalis est de omnibus dubiis, quæ ex Lege oriebantur. Præterea occasio hujus legis fuit propter eos, qui serviunt diis alienis, ut patet ex init. cap. servire autem diis alienis contra religionem est.

Tertium testimonium est Eccles. 12. *Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore uno. His amplius fili mi ne requiras.* Hoc loco Salomon docet, non esse ulterius inquirendum, sed acquiescendum penitus, quando sententia data est à summo Pastore, adjuncto præsertim consilio sapientum. Quòd si hæc dicuntur de Sacerdote veteris Testamenti; quantò magis dici possunt de Sacerdote Testamenti novi, qui longè majores promissiones à Deo accepit?

Quartum testimonium est Aggæi 2. *Hæc dicit Dominus exercituum, interroga Sacerdotes legem.* Malach. 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Ex quibus verbis intelligimus, non esse privatorum hominum judicare de sententia Legis Domini, sed Sacerdotis, qui cùm sit Angelus, id est, nuncius Dei, ad eum pertinet ex officio explicare sententiam Dei.

Accedat ultimò illud ex lib. 2. Paralip. c. 19. ubi sic loquitur ad Sacerdotes Rex optimus Josaphat: *Omnem caussam, quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis, inter cognationem & cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de*

care-

caremoniis, de justificationibus, ostendite eis, ut non peccent in Dominum. Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in his, qua ad Deum pertinent, præsidebit: porro Zabadias filius Ismahel, qui est Dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad Regis officium pertinent. Vides hìc, quàm clarè Rex distinguat officium Pontificis ab officio Regis, & soli Pontifici tribuat judicium de dubiis Legis.

CAPUT V.

Idem probatur ex Testamento novo.

JAm verò ex novo Testamento. Primum testimonium est Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum &c.* Per istas enim claves non solùm intelligitur potestas solvendi à peccatis, sed etiam ab omnibus aliis vinculis & impedimentis, quæ nisi tollantur, non potest intrari in regnum cœlorum: siquidem promissio generalis est, nec dicitur *Quemcumque solveris*, sed *Quodcumque solveris*, ut intelligamus, nodos omnes, seu legum dispensando, seu peccatorum & pœnarum relaxando, seu dogmatum & controversiarum explicando, à Petro ejusque successoribus solvi posse. Sed de hoc loco in 1. lib. de sum. Pontif. plura dicemus.

Alterum testimonium esse potest illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi veluti Ethnicus & Publicanus.* Est autem hoc loco observandum, hic quidem Dominum loqui de injuriis, quas unus ab aliquo patitur: sed à majori intelligendum etiam esse de injuriis, quæ fiunt in totam Ecclesiam, & in Deum, qualis est hæresis. Qui enim jubet deferri adulterum ad Ecclesiæ judicium, multò magis hæreticum. Non autem potest fieri, ut deferantur ad congregationem omnium Fidelium; igitur nomine Ecclesiæ intelligi debet Prælatus, ut Chrysostomus exponit, vel (ut alii malunt) Prælatorum congregatio. Ut enim homo non loquitur, neque audit, nisi per caput, & tamen totus homo dicitur loqui & audire; ita Ecclesia per suos Prælatos audit, & loquitur. Si ergo qui Ecclesiam, id est, Ecclesiæ Pastores non audit, debet esse ut Ethnicus & Publicanus; sequitur, Pastorum esse ultimum judicium.

Tertium testimonium Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcumque dixerint vobis, servate, & facite, secundùm opera verò eorum nolite facere.* Ubi nota tria. Primò, toto illo capite Dominum reprehendere vitia Scribarum & Pharisæorum: & quia poterant infirmi ex eo colligere, non esse credendum Prælatis qui malè vivunt; ideo initio capitis apertè docere voluisse, non obstante mala vita Prælatorum, sequendam esse eorum doctrinam. Secundò, nota cum Cypriano lib. 4. epist. 9. nunquam Dominum, neque Apostolos in tota Scriptura reprehendisse Pontifices & Sacerdotes Judæorum, nominando eos Pontifices vel Sacerdotes, sed solùm sub nomine Scribarum & Pharisæorum; ne viderentur reprehendere cathedram & sacerdotium, & ut intelligeremus, semper deberi honorem sacerdotio & pontificatui, etiam si fortè persona, quæ in cathedra sedet, sit minus bona. Ex quo intelligimus, hæreticos hujus temporis, qui passim in Episcopos & Sacerdotes, & præcipuè in ipsum summum Ecclesiæ Pontificem invehuntur, nihil habere commune cum moribus Domini, & Apostolorum.

Tertiò nota, quod Dominus de cathedra Mosis dicit, intelligi à fortiori de cathedra Petri. Sic enim Veteres intellexerunt, & præcipuè Augusti nus in epist. 165. *In illum*, inquit, *ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro usque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedram sedet, etiamsi quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præjudicaret Ecclesiæ, & innocentibus Christianis, quibus Dominus providens ait, de præpositis malis: Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.*

Quartum testimonium Joannis ult. *Simon Petre, pasce oves.* Hìc etiam sunt annotanda tria. Primò, quod dicitur Petro, dici etiam successoribus: nec enim providere voluit Christus Ecclesiæ ad annos 25. tantùm sed quousque Mundus duraret. Secundò, illud *pasce* intelligi præcipuè de doctrina: sic enim pascuntur oves rationales. Hierem. 3. *Dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.* Tertiò, illud *oves* significare omnes Christianos: qui enim non vult pasci à Petro, non est ovis Christi.

Ex his efficitur, Petro & successoribus ejus singulariter commissum esse, ut doceant omnes Christianos. Id autem non potest commodiùs intelligi, quàm hoc modo, ut dicamus, commissum esse Petro & successoribus, ut doceant omnes, quid circa doctrinam Fidei tenendum sit. Nam si id intelligamus tantùm de concionibus, nunquam implebitur hoc præceptum; nec enim potest Pontifex omnibus hominibus concionari, nec est opus, cùm sint in singulis Ecclesiis qui concionentur.

Si etiam intelligamus solùm de concione & commentariis in sanctas Literas, ut quos Pontifex non potest verbo docere, doceat per scripta commentaria; reprehendemus plurimos sanctissimos Pontifices, qui nihil tale fecerunt; ergo loquitur Dominus de singulari officio docendi totam Ecclesiam, constituendo ac decernendo quid ab omnibus sit credendum. Atque ad hunc modum intellexit hunc locum B. Hieronymus in epist. ad Damas., de nom. Hypost., petens enim à Pontifice controversiæ cujusdam explicationem circa Fidem: *A Pastore*, inquit, *præsidium ovis flagito.*

Quintum testimonium Lucæ 22. *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Ex hoc loco, Romanum Pontificem ex cathedra docentem non posse errare, deducit B. Bernardus epist. 90. ad Innocent., & ante eum Lucius I. in epist. 1. ad Episc. Hispan. & Galliæ. Felix I. in epist. ad Benignum. Marcus in epist. ad Athanas. Leo I. serm. 3. de assumpt. sua ad pontific. Leo IX. in epist. ad Pet. Antioch. Patriarch. Agatho in epist. ad Constantinum Imperatorem, quæ lecta est in VI. Synodo act. 4. & deinde act. 8. à toto Concilio approbata. Paschalis II. in Concilio Romano, apud Abbatem Urspergensem in Chronico; quibus addo, velint nolint hæretici, Innocentium III. cap. Majores de Baptismo & ejus effectu. Si ergo Romanus Pontifex errare non potest ex cathedra docens, certè judicio ejus acquiescendum est, & ipse esse debet summus Judex.

Sextum testimonium est Act. 15. ibi enim legimus, cùm orta esset quæstio gravis de Fide, an servanda esset Lex Mosis à Gentibus conversis, non fuisse remissos unumquemque ad spiritum suum, sed ad Concilium Hierosolymæ habitum, cui Petrus præerat, & Petrum omnium primum in Concilio loquutum, deinde Jacobum sententiam Petri confirmasse, & sic quæstionem solutam illis verbis: *Visum est Spiritui sancto & nobis &c.* Quibus ostendunt, sententiam Concilii, cui præest Petrus, sententiam esse Spiritus sancti. Et ibidem in fin. cap. legimus, Paulum quocumque ibat præcipere solitum, ut servarent decretum illius Concilii, id est, ut acquiescerent, & non vellent ipsi de sententia Concilii judicare.

Septimum est in epist. ad Galatas cap. 2. *Ascendi*, inquit,

inquit Paulus, *Hierosolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus; seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem*. Quinam autem essent illi quibuscum contulerat, inferiùs explicat dicens, fuisse Petrum, Jacobum & Joannem. Quem locum explicantes Tertullianus lib. 4. in Marcion., B. Hieronymus in epist. 89. ad August., quæ est 11. inter epist. August., & Augustinus lib. 28. contra Faustum cap. 4. disertè affirmant, Ecclesiam non esse Paulo credituram, nisi ejus Evangelium à Petro confirmatum fuisset: ergo Petri erat tunc, & proinde successoris ejus nunc de doctrina Fidei judicare.

Octavum testimonium 1. Corinth. 12. *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii interpretatio sermonum, alii prophetia &c.* Hic apertè dicitur, non dari omnibus Fidelibus spiritum interpretandi Scripturas. Et præterea constat ex illo 2. Petri 1. *Omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*, non posse sine spiritu interpretandi bene Scripturam exponi. Igitur evidenter colligitur, non esse judicem veri sensus Scripturæ ullum hominem privatum. Quid enim faciet, qui spiritum non habet? immo quis erit certus, se habere hunc spiritum, cùm sciamus, non dari omnibus, & non sciamus quibus detur? Restat igitur, ut judicem agnoscamus solam Ecclesiam, de qua dubium esse non potest, quin habeat Spiritum Dei, & filios suos sine errore doceat, cùm sit columna & firmamentum veritatis. Id quod etiam Lutherus in lib. de potest. Papæ his verbis confitetur: (quidquid alibi scripserit, ut miro modo varius & instabilis fuit) *De nullo privato homine certi sumus habeat necne revelationem Patris: Ecclesia autem ipsa est, de qua dubitare non licet &c.* Porrò Ecclesia non aliter loquitur, quàm per os Pastorum & Doctorum, ac præcipuè in generali Concilio congregatorum.

At, inquiunt, ille est certus se habere, qui petit; scriptum est enim: *Quantò magis Pater vester de Cœlo dabit Spiritum bonum petentibus se*. Lucæ 11. & Jacob. 1. *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus abundanter*. Respondeo: in his & similibus locis Dominum loqui non de spiritu interpretationis, qui est gratia quædam gratis data, sed de spiritu Fidei, Spei, Charitatis, & Sapientiæ necessariæ ad salutem. Ut enim B. Augustinus docet tractat. 73. 81. & 102. in Jo., non impetrat oratio infallibiliter, nisi id quod est necessarium, vel utile ad salutem ei, qui orat. Porro donum interpretandi, sicut donum linguarum & miraculorum, & alia ibidem enumerata, non semper sunt utilia ei, qui illa habet.

Sicut igitur spiritum loquendi linguis, vel faciendi miracula, non possumus semper impetrare, etiam si scriptum sit: *Dabit Spiritum bonum petentibus se*; ita nec spiritum interpretationis. Nam alioqui posset fieri, ut totum corpus Ecclesiæ esset unum membrum, id est, omnes essent oculi, omnes manus &c. contra Apostolum Roman. 12. & 1. Corinth. 12. Præterea etiamsi Dominus in illis locis loqueretur de dono interpretandi, adhuc non esset certus quicunque petit se illud habere, quia non est certus an bene petat; scriptum est enim: *Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis*. Jacob. 4. Alioqui cùm spiritum istum petant Lutherani, petant Anabaptistæ, petant Zuvingliani; unde est quòd diversissimos & inter se pugnantes spiritus accipiunt, si omnibus petentibus datur ille unus & verus Spiritus sanctus?

Nonum testimonium est 1. Joan. 4. *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in*

A *Mundum*. Spiritus hominum privatorum probandus est, an ex Deo sit; multi enim jactant Spiritum sanctum, qui agitantur spiritu vertiginis & mendacii, ut dicitur 3. Reg. ult. 2. Paralip. 18. Isaiæ 19. & 29. igitur non potest privatus spiritus esse judex; quomodo enim erit judex, cùm de ipso adhuc judicandum sit?

Quare si quis illud *Hoc est corpus meum* exponat per *Hoc significat corpus meum*, quia sic ei spiritus revelat, adhuc non est quæstio definita. Nam Joannes monet, ut illum spiritum probemus, an sit ex Deo, ne potius fortè sit spiritus vertiginis. Non autem potest probari ex Scriptura, ut ipsi volunt, quia de Scripturæ ipsius sententia hoc loco dubita-

B mus; ergo debet probari ex conformitate ad spiritum eorum, quos constat verum spiritum habere, tales autem sunt Prælati in Concilio legitimè congregati. Legimus enim Act. 15. Concilium dixisse: *Visum est Spiritui sancto & nobis*: talis etiam est Pontifex ex cathedra docens, quem ostendimus semper à Spiritu sancto dirigi, ut errare non possit: tales etiam fuerunt Apostoli & antiqui Fideles, quos certum est, Spiritum sanctum habuisse.

Neque id Calvinus negare potest, quippe qui in hunc modum ratiocinatur in Instit. lib. 1. cap. 9. §. 1. contra Svvencxfeldium, qui solum spiritum volebat judicem, repudiatis Scripturis. Si spiritus iste esset bonus, idem esset cum spiritu Apostolorum, & pri-

C morum Fidelium: at spiritus illorum non volebat esse judex, Scripturis contemptis. Sed ita etiam nos contra Calvinum & alios hæreticos argumentamur: Si spiritus ipsorum esset bonus, esset idem cum spiritu Apostolorum & primorum Fidelium: sed spiritus illorum non volebat esse judex, sed recurrebat ad Petrum & ad Concilium, & eorum sententiæ acquiescebat, ut supra ostendimus ex Actor. 15. igitur spiritus istorum, qui se judicem constituit, non est spiritus bonus.

CAPUT VI.

D *Idem probatur ex consuetudine Ecclesiæ.*

PRobatur tertiò ex praxi Ecclesiæ: nam in omnibus seculis in Ecclesia exorta sunt nova dubia, & semper eodem modo terminata sunt, nimirum judicio Pontificis Romani, & Episcoporum qui tunc erant: non rectè autem fieri, quod universa Ecclesia fecit semper & facit, dicere, aut scribere, insolentissimæ insaniæ est, ut Augustinus ait in epist. 118.

Et nota, nos non tantum dicere, fuisse omnes caussas judicatas per Pontificem Romanum & Episcopos, sed per Pontificem & Episcopos qui tunc erant. Nunquam enim propter ullam dubitationem judicandam creati sunt novus Papa & novi Episco-

E pi: id quod dicimus propter Confessionistas, qui in Confess. August. art. 28. fatentur, ad Episcopos pertinere discernere veram doctrinam à falsa. Sed cùm petimus, cur ergo non acquiescant Concilio Tridentino? Respondent: istos, qui nunc sunt, non esse Episcopos, sed hostes Evangelii. At hoc idem dixerunt Ariani & alii omnes hæretici de Episcopis sui temporis: & tamen hoc non obstante, jam per 1500. annos semper dubia religionis explicata sunt ab Episcopis, qui secundum ordinatiam successionem erant in Ecclesiis, quando dubia illa exorta sunt: & qui non acquieverunt, hæretici sunt habiti.

Primo igitur Ecclesiæ seculo, quod extenditur usque ad annum centesimum à Christo nato, orta est quæstio de cærimoniis Legis veteris, an essent servan-

dæ

dæ à Gentibus ad Christum conversis. Et sicut illa fuit prima quæstio in Ecclesia exorta, ita tunc celebratum est primum Concilium, præsidente Petro, & ejus Concilii decreto omnes acquieverunt, Actor. 15.

Secundo seculo, id est, usque ad annum ducentesimum, orta est quæstio de celebratione Paschæ, quibusdam volentibus Pascha celebrare cum Judæis decimoquarto die primi mensis, sive esset dies Dominicus, sive non: alii autem tantum die Dominico. Constat autem propter hoc celebrata esse multa Concilia Episcoporum, & tandem à Victore Romano Pontifice ita terminatam, ut omnes Ecclesiæ Asiæ ab eodem excommunicatæ fuerint, quod adhuc in errore persisterent. Scribit historiam totam Eusebius lib. 5. histor. cap. 23. & 24. Postea verò, non solum excommunicati, sed etiam hæretici habiti sunt, qui decreto Pontificis non obedierunt. Hinc enim apud Epiphanium hæres. 50. Augustinum hæres. 29. & Tertullianum de præscript. in fine, inter hæreticos numerantur Quartodecimani.

Tertio seculo, id est, post annum 200. orta est hæresis Novatianorum, qui negabant, Ecclesiam posse absolvere à peccatis eos, qui post Baptismum lapsi erant. Explicata autem fuit veritas per Concilium Romanum, cui Cornelius Papa præerat, ut refert Eusebius ex versione Ruffini lib. 6. hist. c. 33. & deinceps Novatiani semper inter hæreticos habiti sunt. Eodem seculo orta est quæstio de Anabaptismo: & quidem cùm varii varia sentirent, Cornelius Romæ Concilio habito decrevit, non esse rebaptizandos, qui ab hæreticis baptizati essent, ut Eusebius refert lib. 7. hist. c. 2. & postea etiam Stephanus Papa scripsit, & præcepit, ut non rebaptizarentur, qui ab hæreticis secundùm formam Ecclesiæ baptizati essent. Cujus decreti meminit Cyprianus in epist. ad Pompejum, & B. Augustinus lib. 5. de Baptis. cap. 23. & Vincentius Lirinensis in suo Commonitorio.

Quarto seculo post annum 300. orta est hæresis Arianorum, quæ quidem per Concilium Nicænum generale sublata est. Porrò in eo Concilio 318. Episcopi fuerunt, & ii soli judices fuisse leguntur una cum Legatis Romanæ Sedis Viro & Vincentio Presbyteris, qui cum Hosio Episcopo Cordubensi, Concilio præerant nomine Sylvestri Papæ, & postea adhuc totum Concilium per epistolam à Sylvestro confirmationem petiit: Imperator autem aderat quidem, sed nulla in re judicem egit. Hæc omnia patent, tum ex 1. Tom. Conciliorum, tum ex historicis, Eusebio lib. 3. de vit. Constant., Ruffino, Socrate, Sozomeno, Theodoreto lib. 1. hist. Eccl.

Eodem seculo hæresis Macedonii contra Spiritum sanctum judicata & condemnata est per Concilium Constantinopolitanum, quod à Damaso confirmatum fuisse testatur Photius in libro de septem Synodis, qui liber excudi solet ad initium primi Tomi Conciliorum.

Quinto seculo hæresis Nestorii condemnata est in Concilio Ephesino I. præside Cyrillo nomine Cœlestini Papæ, ut Evagrius testatur lib. 1. cap. 4. Et paulò post hæresis Eutychetis in Concilio Chalcedonensi, præsidentibus Legatis Papæ Leonis, ut Evagrius testatur lib. 2. cap. 4. & hujus etiam Synodi petita est à Pontifice Romano confirmatio, & nec in ista, nec in illa ullam subscriptionem legimus Imperatoris, aut Laicorum quorumlibet, sed tantum Ecclesiasticorum. Vide tomum 1. & 2. Conciliorum, & Breviarium Liberati.

Eodem seculo damnata est hæresis Pelagianorum, quam Lutherani præ cæteris videntur odisse, sed à Pontificibus Romanis damnata est. Sic enim Augustinus ait lib. 2. Retract. cap. 50. *Pelagiana hæresis cum suis auctoribus ab Episcopis Ecclesiæ Romanæ, prius Innocentio, deinde Zosimo, cooperantibus Conciliorum Africanorum literis, convicta atque damnata est.* Et in Chronico Prosper anno 420. *Concilio*, inquit, *apud Carthaginem habito amplius 217. Episcoporum, ad Papam Zosimum synodalia decreta perlata sunt, quibus probatis, per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.*

Sexto seculo multæ hæreses damnatæ sunt in V. Synodo, in qua etiam soli Episcopi fuerunt judices.

Septimo seculo damnati sunt Monothelitæ in VI. Synodo generali, cui præfuerunt Legati Romani Pontificis, & Imperator quidem interfuit, & subscripsit, sed post omnes Episcopos, & non judicando, vel definiendo, ut Episcopi subscribebant, sed tantum consentiendo.

Octavo seculo damnati sunt Iconomachi in VII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis, & nulla in eo legitur subscriptio Laicorum. De his Synodis lege Tomos Conciliorum, & librum Photii de septem Synodis.

Nono seculo controversiæ quædam Ecclesiasticæ definitæ sunt in VIII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis. Imperator aderat, & subscripsit quidem post Legatos Pontificis & Patriarchas, sed ibidem disertè affirmavit, ad se non pertinere judicium rerum divinarum, sed tantum subscribere in signum consensus &c., cujus verba paulò post adferemus.

Decimo seculo quod omnium est obscurissimum, nulla exorta est hæresis, & propterea etiam nullum legimus celebratum Concilium: schisma tamen, & error Græcorum, quæ paulo ante cœperant, hoc seculo maximè vigebant, de quorum damnatione mox dicemus.

Undecimo seculo hæresim Berengarii damnavit Leo IX. in Concilio Vercellensi, & Nicolaus II. postea in Concilio Romano, ut Lanfrancus & Guitmundus referunt lib. 1. contra Berengar.

Duodecimo seculo damnata est hæresis Petri Abailardi ab Innocentio II. ut est in epistolis B. Bernardi epist. 194. Item damnatus est error Gilberti Porretani ab Eugenio III. in Concilio Remensi, teste B. Bernardo ser. 80. in Cantica.

Decimotertio seculo damnatus est error Joachimi Abbatis ab Innocentio III. in Concilio generali Lateranensi. Et postea error Græcorum à Gregorio X. in Concilio Lugdunensi generali. Unde exstat cap. Fideli, de summa Trinit. & Fide catholica, in 6.

Decimoquarto seculo damnati sunt errores Begardorum in Concilio Viennensi à Clemente V. Unde exstat cap. Ad nostrum, in Clementin. de hæreticis.

Decimoquinto seculo damnati sunt errores Joannis Wicleff, & Joannis Hus in Concilio Constantiensi, præside Martino V. Et rursum errores Græcorum in Concilio Florentino sub Eugenio IV.

Denique hoc nostro seculo decimosexto damnati sunt errores Lutheranorum in Concilio Tridentino confirmato à Pio IV. Inveniant jam ipsi unum exemplum antiquitatis, quo probent, aliquem novum errorem verè habitum pro errore in Ecclesia, & tamen non damnatum à Pontifice, sed ab Imperatore, vel alio Principe seculari: aut dicant si possunt, quinam unquam de sententia Conciliorum à Romano Præsule approbatorum judicare ausi fuerint, & non continuò hæretici ab Ecclesia Catholica habiti sint.

C A-

CAPUT VII.

Idem probatur testimoniis Pontificum & Imperatorum.

ACcedant quarto loco testimonia veterum Pontificum, & veterum Imperatorum, idest, auctorum utriusque Juris. Damasus in epist. 3. ad Stephanum, Innocentius I. in epist. ad Concil. Carthaginen. & Milevit., quæ sunt apud Augustinum 91. & 93. Leo I. in epist. 84. ad Anastas., & 89. ad Episcopos Viennensis provinciæ, Gelasius in epist. ad Episc. Dardan. Gregorius lib. 4. epist. 52. ad Episc. Galliæ (ut etiam posteriores) docent, caussas graviores, & præsertim Fidei, ad judicium Sedis Apostolicæ pertinete: & ad hoc citat Julius in epist. 2. decretum Nicæni Concilii.

Jam Imperatotes idem senserunt. Tempore Aureliani Imperatoris, cùm esset quæstio inter Catholicos, & Paulum Samosatenum hæreticum de domo Ecclesiæ, Imperator licet gentilis respondit, & jussit illi dari Ecclesiam, cui scriberent Italiæ Sacerdotes, & Episcopus Romanus; nimirum edoctus à suis, Episcopum Romanum esse judicem supremum Christianarum caussarum. Ita scribit Eusebius lib. 7. hist. cap. 26.

Constantinus, teste Eusebio lib. 3. de vit. Constant. cap. 12. in Concilio Nicæno non prius assedit, quàm Episcopi ut sederet annuissent. Quo signo satis indicavit, se non esse præsidentem Concilii. Deinde finito Concilio scripsit epistolam omnibus Ecclesiis, quam Eusebius ibidem totam ponit, in cujus fine sic ait: *Quæ cùm ita se habeant, libentibus animis hoc decretum Concilii, tanquam donum Dei, & mandatum revera cœlitus demissum amplectamini. Nam quidquid in sanctis Episcoporum Conciliis decernitur, id universum divinæ voluntati debet attribui.*

De eodem sic loquitur B. Ambrosius epist. 32. Constantinus, inquit, *nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit judicium Sacerdotibus.* De quo etiam Augustinus in epist. 162. c. 7. testatur, quòd cùm Donatistæ vellent ab ipso judicari caussam suam, ipse eos remisit ad suum judicem proprium, id est, Melchiadem Papam, & cùm illi appellassent à sententia Pontificis ad ipsum Imperatotem: *Dedit ille*, inquit Augustinus, *aliud Arelatense judicium*, (aliorum scilicet Episcopotum) *non quia jam necesse erat, sed eorum perversitatibus cedens*. Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, ut de judicio Episcoporum qui Romæ sederant, ipse judicaret.

Gratianus Imperator sic loquitur in epist. ad Episcop. Aquilejen., quæ lecta est in Concilio Aquilejensi: *Neque controversiæ dubiæ sententiæ rectius poterant experiri* (expediri fortasse) *quàm si obortæ altercationis interpretes ipsos constituissemus Antistites, ut videlicet à quibus proficiscuntur instituta doctrinæ, ab eisdem discordis eruditionis repugnantia solveretur.* Quæ verba Ambrosius in Concilio illo sic interpretatus est: *Ecce*: inquit, *quod Christianus constituit Imperator. Noluit injuriam facere Sacerdotibus, ipsos interpretes constituit Episcopos.*

Theodosius junior in epist. ad Synod. Ephesin., quam etiam citat Nicolaus I. in epist. ad Michaelem: *Deputatus*, inquit, *est Candidianus, magnificus comes strenuorum domesticorum, transire usque ad sanctissimam vestram Synodum, ac in nullo quidem quæ facienda sunt de piis dogmatibus quæstiones communicare: illicitum namque est, eum qui non sit ex ordine sanctissimorum Episcoporum, Ecclesiasticis immisceri tractatibus.*

Martianus Imperatot, l. nemo C. de summa Trinitate & Fide catholica: *Injuriam*, inquit, *facit judicio Reverendissimæ Synodi, qui semel judicata revolvere & disputare contendat.*

Valentinianus senior, ut sctibit Sozomenus libro 6. histor. cap. 7. rogatus, ut permitteret Synodum congtegari ad quædam Fidei dogmata explicanda, sic respondit: *Mihi*, inquit, *qui sum in sorte plebis, fas non est talia curiosius perscrutari, Sacerdotes, quibus ista curæ sunt, inter seipsos quocumque voluerint loco conveniant.*

Basilius Imperator in VIII. Synodo *act.* 10. sic loquitur. *De vobis autem*, inquit, *laicis, tam qui in dignitatibus quàm qui absolutè conversamini, quid amplius dicam non habeo, quàm quia nullo modo vobis licet de Ecclesiasticis caussis sermonem movere: neque penitus resistere integritati Ecclesiæ, & universali Synodo adversari. Hoc enim investigare & quærere, Patriarcharum, Pontificum & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, qui solvendi, & ligandi potestatem habent, qui Ecclesiasticas adepti sunt claves; non nostrum qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel à ligamento solvi egemus.* Ibidem dicit idem Imperator, Imperatores alios prædecessores suos, Constantinum, Theodosium, Martianum, & alios nunquam in Synodis subscripsisse, nisi post omnes Episcopos.

Denique de Theodorico Rege Gothorum, etsi Ariano, in IV. Synodo Romana sub Symmacho Papa sic legimus: *Ad hæc Serenissimus Rex taliter, Deo aspirante, respondit: In synodali esse arbitrio in tanto negotio sequenda præscribere, nec aliquid ad se præter reverentiam de Ecclesiasticis negotiis pertinere.*

CAPUT VIII.

Idem probatur testimoniis Patrum.

PRobatur quintò testimoniis Patrum Græcorum & Latinorum. Irenæus lib. 3. cap. 3. docet, controversias non posse finiri ex solis Scripturis, quia variè ab hæreticis exponuntur, & deinde cap. 3. docet, finiri debere controversias ex doctrina Romanæ Ecclesiæ: *Ad hanc*, inquit, *Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique Fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.*

Athanasius in epist. ad solitar. vit. agent., loquens de Impetatore Constantio Ariano, qui aliquod judicium sibi in Conciliis usurpabat: *Quando*, inquit, *à condito ævo auditum est? quando judicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando unquam hoc pro judicio agnitum est? Plurimæ antea Synodi fuere: multa judicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque Patres istiusmodi res Principi persuadere conati sunt, nec Princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit.* Et infra: *Quis*, inquit, *videns eum in decernendo Principem se facere Episcoporum, & præsidere judiciis Ecclesiasticis, non meritò dicat, istud illam ipsam abominationem desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est?* Basilius in epist. 52. ad Athanas. dicit: videri sibi bonum, ut quando Synodus tunc fieri non poterat, scriberent ad Romanum Pontificem, ut ipse auctoritate sua mitteret aliquos in Orientem, qui acta Concilii Ariminensis dissolverent.

Gregorius Nazianzenus in Oratione, qua se excusat, quod diu ab Ecclesiastica functione abstinuerit. *Vos*, inquit, *oves nolite pascere pastores, neque super terminos eorum elevamini: satis enim est vobis, si rectè pascimini. Nolite judicare judices, nec legem feratis legit-*

legislatoribus, &c. Quomodo autem non judicat judices, & pascit pastores, qui de sententia Concilii, vel summi Pontificis judicare præsumit? Et ne putes à Gregorio excipi Imperatores, idem in Oratione ad suos cives timore perculsos, & Imperatorem irascentem: *Num vocem*, inquit, Imperatores alloquens, *suscipitis liberam? & quòd lex Christi vos meæ potestati meoque subjecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio majori & perfectiori; suscipe igitur vocem liberiorem, scio te ovem esse gregis mei, &c.* Chrysostomus hom. ult. in Jo. dicit: Petrum toti orbi magistrum à Christo præpositum. Cyrillus in thesauro, ut B. Thomas citat in Opusc. 1. cont. error. Græc.: *Ostenditur quod ad dictum Pontificem* Romanum *pertineat quæ Fidei sunt determinare; dicit enim Cyrillus in lib. Thesaur. Ut membra maneamus in capite nostro apostolico Throno Romanorum Pontificum, à quo nostrum est quærere, quid credere, & quid tenere debemus.* Vide etiam Damascenum in 1. & 2. orat. pro imaginibus.

Ex Latinis Tertullianus lib. de præscript. hæret. pulchrè deducit id quod volumus. Primò enim docet, non debere cum hæreticis disputari ex Scripturis: quia cùm possessio, & intelligentia vera Scripturarum sit Ecclesiæ Catholicæ, prius debet constare, quæ sit vera doctrina Ecclesiæ, & tunc ex illa intelligendæ sunt Scripturæ. Quæ sit autem vera doctrina Ecclesiæ, non potest tutius quæri, quàm in Ecclesiis Apostolicis, quarum præcipua est Romana. Nam Deus doctrinam veritatis Christo tradidit, Christus Apostolis, Apostoli successoribus suis. Hæc ille in summa. Cyprianus lib. 1. epist. 3. *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus judex vice Christi cogitatur &c.* Nam ante definitionem Pontificum licet de dubiis rebus sine vitio hæresis utramvis partem tenere: at post definitionem qui non obtemperant, fiunt hæretici.

Ambrosius epist. 32. ad Imperatorem Valentinianum juniorem, qui ab Arianis depravatus volebat de rebus Fidei judicare: *At certè*, inquit, *si vel Scripturarum seriem divinarum, vel vetera tempora retractemus, quis abnuat, in caussa Fidei; in caussa, inquam, Fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis judicare? Eris, Deo favente, etiam senectutis maturitate provectior, & tunc de hoc censebis, qualis ille Episcopus sit, qui laicis jus Sacerdotale substernit. Pater tuus vir maturioris ævi dicebat: Non est meum judicare inter Episcopos: tua nunc dicit Clementia, Ego debeo judicare.* Et infrà: *Si conferendum de Fide, Sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ Principe, qui nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit judicium Sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augustæ memoriæ Imperatore, paternæ dignitatis hærede. Sed quod benè cœpit, aliter consummatum est. Nam Episcopi sinceram primò scripserant Fidem: sed dum volunt quidam de Fide intra palatium judicare, id egerunt, ut circumscriptionibus illa Episcoporum judicia mutarentur.* Nota Lector hæc ultima verba: laici enim in domo Principis, dum volunt de sententia Episcoporum judicare, in errorem incidere meruerunt.

Hieronymus in epist. ad Damas. de nom. hypost. *Decernite*, inquit, *si placet, obsecro, non timebo tres hypostases dicere, si jubetis.* Et infra: *Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, Mundi salutem, per ὁμοούσιον Trinitatem, ut mihi epistolis tuis sive tacendarum, sive dicendarum hypostaseon detur auctoritas.* Idem petit epistola sequenti. Et nota, Hieronymum fuisse longè doctiorem Damaso, ut patet ex tot quæstionibus Scripturarum, quas Hieronymus Damaso explicavit: & tamen cùm agitur de judicio Fidei, ut aliquid definiatur, Hieronymus totum judicium tribuit Damaso Pontifici. Sulpitius lib. 2. sac. hist. refert, S. Martinum Maximo Imperatori aliquando dixisse: Novum esse & inauditum nefas, quòd caussam Ecclesiæ judex sæculi judicaret.

Augustinus lib. 1. cont. Crescon. cap. 33. *Quisquis falli metuit hujus obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.* Et epistol. 106. ad Paulin., loquens de epistolis Innocentii, in quibus disertè positum erat, ad sedem Apostolicam pertinere judicium de rebus Fidei, sic ait: *Ad omnia nobis ille rescripsit, eo modo quo fas erat, atque oportebat Apostolicæ sedis Antistitem.* Et lib. cont. epist. fundam. cap. 5. *Ego verò*, inquit, *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas.*

Respondet Calvinus: loqui Augustinum de quadam persuasione privata Fidelium, qua nonnulli convertuntur ad Fidem; ut sensus sit: *Ego Evangelio non crederem*, idest, *ego nunc non essem Christianus, nisi me commovissent suis persuasionibus Christiani.* At frigida est ista solutio: nam in primis de præsenti loquitur Augustinus cùm dicit: *Nisi me commoveret auctoritas Ecclesiæ.* Deinde paulò infrà: *Quibus*, inquit, *præcipientibus Evangelio credidi, his jubentibus tibi omnino non credam.* Ubi non suasionem, sed imperium tribuit Ecclesiæ. Et infrà, loquens de libro Actorum Apostolicorum: *Cui libro*, inquit, *necesse est, me credere, si credo Evangelio, quoniam utramque Scripturam similiter mihi Catholica commendat auctoritas.* Idem in proœm. lib. de doct. Christ. quasi prævidens spiritum istum privatum, qui dedignatur habere præceptorem: *Caveamus*, inquit, *tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus centurionem Cornelium: quamvis exauditas orationes ejus, eleemosynasque respectas ei Angelus nunciaverit, Petro tamen traditum imbuendum. Et certè Spadonem illum, qui Isaiam Prophetam legens non intelligebat, neque ad Angelum Apostolus misit, nec ei per Angelum id quod non intelligebat expositum, aut divinitus in mente sine hominis ministerio revelatum est &c.*

Prosper in lib. cont. Collat. in fine, non aliter probat, Pelagianos verè esse hæreticos, quàm quia damnati fuerant à Romanis Episcopis, Innocentio, Zosimo, Bonifacio, Cœlestino. Vincentius Lirinensis in suo Commonit. cap. 2.: *Hic*, inquit, *forsitan requirat aliquis, cùm sit perfectus Scripturarum canon, quid opus est, ut ei Ecclesiastica intelligentiæ jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsa sui altitudine non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter alius atque alius interpretatur, ut penè quot homines sunt, tot illinc sententiæ erui posse videantur. Atque idcirco multum necesse est, propter tantos tam varii erroris anfractus, ut Propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea secundùm Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur &c.* Normam autem sensus Catholici, ibidem apertè ostendit esse Conciliorum decreta, consensionem Patrum, & similia.

Gregorius lib. 6. epist. 25. *Nobis*, inquit, *notum est, piissimos dominos disciplinam diligere, ordines servare, canones venerari, & se in caussis sacerdotalibus non miscere.* Anselmus in lib. de incarn. Verbi cap. 1. sic Urbanum Romanum Pontificem alloquitur: *Quoniam*, inquit, *divina providentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam & Fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret; ad nullum alium rectiùs refertur, si quid contra Catholicam Fidem oritur in Ecclesia, ut ejus auctoritate corrigatur &c.*

Bernardus epist. 190. ad Innocent. Papam II. *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, &*

scandala

scandala emergentia in regno Dei, ac præsertim, quæ de Fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimùm resarciri damna Fidei, ubi non possit Fides sentire defectum. Et infrà: *Tempus est, ut vestrum agnoscatis, Pater amantissime, principatum, probetis zelum, ministerium honoretis. In eo planè Petri impletis vicem, cujus tenetis & sedem, si vestra admonitione corda in Fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis Fidei corruptores.* Et epist. 189. *Dicebam, sufficere scripta ejus ad accusandum eum, nec mea referre, sed Episcoporum, quorum esset ministerii de dogmatibus judicare.*

CAPUT IX.

Idem probatur ex ratione.

PRobatur ultimò ratione. Non ignorabat Deus, multas in Ecclesia exorituras difficultates circa Fidem; debuit igitur judicem aliquem Ecclesiæ providere: at iste judex non potest esse Scriptura, neque spiritus revelans privatus, neque Princeps secularis; igitur Princeps Ecclesiasticus, vel solus, vel certè cum consilio & consensu Coepiscoporum: nec enim fingitur, neque potest fingi aliquid aliud, ad quod hoc judicium pertinere posse videatur. Ac primum, non esse judicem Scripturam, planum est, quia varios sensus recipit, nec potest ipsa dicere, quis sit verus. Præterea in omni Republica bene instituta & ordinata, lex & judex distinctæ res sunt. Lex enim docet quid agendum, & judex legem interpretatur, & secundùm eam homines dirigit. Denique de Scripturæ interpretatione quæstio est: non autem se ipsa interpretari potest.

At, inquiunt, ex collatione variorum locorum facilè potest à quovis linguarum perito erui verus sensus. Sed quid, si multi sint linguarum periti, & eadem loca inter se conferant, & tamen adhuc convenire non possint: quis tum erit judex? certè multi Lutheranorum, multi item Zwinglianorum linguarum periti fuerunt, & Scripturas inter se magno labore contulerunt, & tamen in explicatione illius sententiæ, *Hoc est Corpus meum*, convenire nunquam potuerunt. At Zwingliani, dicet Lutheranus, excæcati sunt, proinde nihil mirum, si clarissima Domini verba non intelligant. Sed quid, si Zwinglianus Lutheranos excæcatos dicat, quis erit judex?

Quòd autem Spiritus revelans unicuique privato homini judex esse non possit, facilè demonstratur. Siquidem ille, qui est in te, à me neque videtur, neque auditur: judex debet videri & audiri ab utraque parte litigante; nam tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales, si enim spiritus essemus, fortè sufficeret judicium spiritus. Præterea in Republica temporali omnes homines habent verum lumen naturale, quo lex condita est, & quod sufficit ad eam exponendam, & tamen nunquam permittitur legis interpretatio privato judicio uniuscujusque: & si permitteretur, diu Respublica durare non posset; quanto ergo minus permittenda est Scripturæ interpratio judicio uniuscujusque, cùm non habeant omnes verum illud supernaturale lumen, quo Scriptura condita est, & quod est necessarium ad eam rectè intelligendam.

Præterea, judex debet habere auctoritatem coactivam, alioqui nihil prodesset ejus judicium: at privati homines nullam habent talem auctoritatem. Item plurimi sunt adeo rudes & imperiti, ut ipsimet fateantur, se nullo modo posse judicare de quæstionibus Fidei, & tamen etiam illi salvari possunt; non est igitur necesse, ut omnes judicent.

A Denique, si Spiritus iste revelans privatus esset judex, præcluderetur via conversioni hæreticorum, nec ullæ controversiæ unquam terminari possent. Nam nemo est hæreticorum, qui spiritum non jactet, & qui spiritum suum non præponat spiritibus aliorum, & sicut 2. Paral. 18. cùm diceret Michæas Propheta Domini se loqui in nomine Domini, Pseudoprophetas autem agitari spiritu mendacii; respondit ei Sedecias Pseudopropheta: *Per quam viam pertransivit Spiritus Domini à me, ut loqueretur tibi?* Ita si Catholicus diceret: Spiritus ita mihi revelat, responderet hæreticus; & per quam viam? &c.

Quòd autem non sit Princeps sæcularis judex, probatur. Nam nihil potest ultra virtutem à caussis
B suis acceptam: caussæ autem principatus sæcularis humanæ & naturales sunt; nam efficiens est electio populi, finis est pax, & tranquillitas temporalis Reipublicæ; igitur non habet virtutem, neque auctoritatem Princeps ut talis, nisi humanam, qualem populus dare potuit, & qualis requiritur ad conservandam temporalem pacem. Cujus signum est, quòd etiam sine Ecclesia sunt veri Reges, & Principes temporales; & sine illis esse potest vera Ecclesia, ut in orbe Romano primis trecentis annis.

Neque obstat, quod Rom. 13. dicitur. *Non est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Nam non vult Apostolus dicere, regiam potestatem esse immediatè à Deo, sed media-
C tè, quia Deus instinctum illum naturalem posuit in hominibus, ut crearent sibi Regem: sicut etiam leges humanæ dici possunt à Deo, quia fiunt lumine naturali, quod Deus in mente humana in creatione impressit. At principatus Ecclesiasticus caussas habet divinas & supernaturales: nam efficiens immediatè est Deus, neque enim Pontifex ab Ecclesia auctoritatem habet, sed à Christo, qui dixit ei: *Pasce oves meas*, Jo. ult. Et: *Tibi dabo claves regni cælorum &c.* Matth. 16. Finis autem est æterna beatitudo.

Quocirca extra Ecclesiam non invenitur verus Pontifex, nec veri Sacerdotes, nec sine his esse potest Ecclesia. Et hinc Nazianzenus in oratione ad cives timore perculsos; Chrysostomus in hom. 4. in
D verba Isaiæ, & Ambrosius lib. de dignit. sacerdot. c. 2. dicunt, Episcopum tanto esse majorem Rege, quanto spiritus carni, cœlum terræ, aurum plumbo præstat. Et propterea etiam pontificatus, & sacerdotium per se ad Ecclesiam pertinent: principatus autem temporalis per accidens. Igitur cùm res Fidei definire, & Scripturas divinas interpretari sit actus spiritualis Ecclesiasticus, certè non ad Principem temporalem, sed ad spiritualem & Ecclesiasticum pertinet.

CAPUT X.

Solvuntur objectiones.

E

AT objiciunt primò illud Isai. 54. *Dabo universos filios tuos doctos à Domino.* Respondeo: non loquitur Isaias de spiritu privato revelante, sed vel loquitur de doctrina Evangelii, quam Deus ipse, idest, Christus prædicavit & docuit, ut exponit hoc loco Cyrillus, ut sensus sit; *populum Christianum non docebo per Prophetas, sed per meipsum*, juxta illud Hebr. 1. *Multifariam, multisque modis &c.* Vel (quæ est subtilior & germanior expositio) loquitur de gratia Spiritus sancti, qua homo interius à Deo movetur, & suaviter impellitur ad credendum & amandum, ut exponit B. Augustinus lib. de grat. Christi c. 12. 13. & 14. Itaque non est sensus, omnes Christianos intellecturos divina revelatione omnia arcana Scripturarum, sed tales futuros ut non solùm

audiant

audiant magistrum exteriùs explicantem verbum Dei, sed etiam audiant intus magistrum Deum suadentem, ut faciant quod audiunt. Dum fit concio, omnes audiunt, & intelligunt quod dicitur: sed unus credit, alius non credit: unus convertitur à peccato ad pœnitentiam, alius non convertitur: illi priores dicuntur docti à Deo, illi posteriores non item. In hunc sensum protulit ex hoc loco testimonium Dominus Jo. 6. *Est*, inquit, *scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Et Apostolus 1. Thess. 4. *De charitate fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim à Deo didicistis, ut diligatis invicem.*

Secundum argumentum Hierem. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non docebit ultra vir proximum suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo eorum, usque ad maximum.*

Respondeo cum Augustino lib. de spir. & lit. c. 24. illis verbis *Dabo legem meam &c.* significari gratiam Testamenti novi, id est, Fidem per charitatem operantem, quam Deus diffundit in cordibus nostris, ut non solùm sciamus, sed etiam impleamus divina mandata: illis autem *Et non docebit ultra &c.* significari præmium Fidei, id est, beatitudinem, in qua omnes electi videbunt Deum facie ad faciem.

Si tamen quis contendat, etiam ista ultima verba de hoc tempore intelligenda esse; responderi potest: hìc non loqui Prophetam de mysteriis absconditis Scripturarum, sed de cognitione unius Dei. Cùm enim tempore Testamenti veteris non solùm Gentiles adorarent Deos falsos, sed etiam frequentissimè populus Dei ad idola & deos alienos converteretur; prædixit Hieremias futurum, ut tempore novi Testamenti omnes homines cognoscant unum Deum, quod certè nunc impletum cernimus. Nam Gentiles conversi sunt ad Fidem, & ipsi etiam Judæi & Turcæ, licèt impii sint, tamen unum Deum colunt.

Tertium argumentum Matth. 23. *Vos autem nolite vocari Rabbi, unus est enim magister vester.* Igitur solo interno Doctore debemus esse contenti. Respondeo: non prohibet Dominus nomen & officium magistri, sed ambitionem & affectationem illius honoris. Nam 2. Timoth. 1. Apostolus vocat se doctorem & magistrum Gentium. Præterea in illo c. 23. Dominus reprehenderat Scribas & Pharisæos, quòd amarent primas cathedras, & salutari ab hominibus, Rabbi. Et ibidem dicit: *Et nolite vocare patrem super terram*, cùm tamen certo certius sit, non prohiberi nomen, aut officium patris, sed nimium affectum erga parentes.

Quartum argumentum Jo. 5. *Ego testimonium ab homine non accipio*; nec verbum igitur Dei accipit testimonium à verbo hominis: sed Pontifex & Concilium homines sunt; igitur eorum testimonio Scripturæ non egent, sed per se sufficiunt ad omnes controversias dirimendas.

Respondeo: Christus non eguit testimonio hominum pro se, quia majora testimonia habebat, sed tamen testimoniis hominum utebatur propter alios. Jo. 1. *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.* Et Jo. 15. *Vos testimonium perhibetis quia ab initio mecum estis.* Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Judæa.* Denique Martyres cur dicuntur Martyres, nisi quia testes Christi fuerunt? Cùm ergo Dominus ait: *Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati: ego autem* Jo. 5. *non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico, ut salvi sitis*; sensus est: *Ego profero vobis Joannis testimonium, quod vos ipsi quæsivistis, non quod ego indigeam pro me, sed quia utile est vobis, ut faciliùs credatis.* Ad eumdem modum, Scriptura pro se non eget hominum testimonio, sive enim intelligatur, sive non, in se verissima est, tamen propter nos eget testimonio Ecclesiæ, qui alioqui non sumus certi qui sint libri verè sacri ac divini, nec quæ sit eorum vera ac germana intelligentia.

Quintum argumentum Jo. 7. *Si quis voluerit voluntatem ejus facere* qui misit me, *agnoscet de doctrina mea, utrum ex Deo sit.* Non ergo præter spiritum dilectionis Dei requiritur aliud magisterium ad Scripturas intelligendas.

Respondeo: non hoc dicit Dominus, ut ostendat, omnes viros bonos per se intelligere posse omnia loca Scripturarum, sed ut doceat, viros probos carere impedimentis quibusdam, propter quæ alii quidam, nec per se, nec per alios Fidei veritatem intelligere possint: nam cupiditas gloriæ, & pecuniarum, & similium rerum excæcat oculos. Unde Jo. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis?* Et Luc. 16. *Audiebant hæc omnia Pharisæi, qui erant avari, & deridebant eum.*

Sextum argumentum Jo. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me*; igitur non egemus alio præceptore. Respondeo: loquitur Dominus de prædestinatis, ut hìc exponit Augustinus, qui ante mortem omnino audiunt vocationem Dei, & eam sequuntur perseverantes usque ad mortem; neque est hìc sermo de difficultatibus Scripturarum. Quòd si etiam ageretur de Scripturarum intelligentia, diceremus, Christum loqui suis ovibus multis modis, per Scripturam, per internam inspirationem, & apertissimè per os Vicariorum suorum, de quibus dixit Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* Nec enim cùm Dominus ait, *oves meæ vocem meam audiunt* exclusit vicarios, sed hostes suos. Sic enim ibidem ait: *Alienum autem non sequuntur.* Et, *Non audiunt vocem alienorum.*

Septimum argumentum Actor. 17. Beroenses scrutabantur Scripturas, an ita se haberent, quæ Paulus prædicabat: si ergo licuit hominibus illis, haud dubiè laicis, examinare verba Pauli, cur non liceat nobis examinare verba Papæ, & Conciliorum? Respondeo: etsi Paulus erat Apostolus, & non poterat falsam doctrinam prædicare, tamen non constabat hoc initio Beroensibus, nec tenebantur mox credere, nisi prius viderent miracula, aut alias probabiles rationes credendi. Itaque cùm Paulus probaret illis Christum ex oraculis Prophetarum, meritò illi scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. At Christiani, quibus constat Ecclesiam non posse errare in explicanda doctrina Fidei, tenentur eam recipere, & non dubitare, an hæc ita se habeat.

Addo etiam, quòd etsi hæreticus peccat dubitando de auctoritate Ecclesiæ, in quam per Baptismum regeneratus est, neque est eadem conditio hæretici, qui semel Fidem professus est, & Judæi aut Ethnici qui nunquam fuit Christianus: tamen posito hoc dubio, & hoc peccato, non malè facit scrutando, & examinando, an loca Scripturæ & Patrum à Concilio Tridentino prolata ita se habeant, modò id faciat intentione inveniendi veritatem, non calumniandi. Deberet quidem ille sine examine recipere doctrinam Ecclesiæ: tamen melius est, ut examinando præparetur ad veritatem, quàm negligendo remaneat in suis tenebris.

Octavum argumentum Rom. 12. *Habentes autem donationes secundùm gratiam, quæ data est nobis, differentes: sive prophetiam secundùm rationem Fidei, sive ministerium in ministrando, &c.* Hic Apostolus docet; donum prophetiæ, id est, interpretationis Scripturarum, haberi secundùm rationem, Græcè

ἀναλο-

ἀναλογίαν Fidei, idest, secundum mensuram, & proportionem Fidei; igitur non debet peti Scripturæ interpretatio à Papa vel Concilio, sed ab eo, qui magis Fide abundat, quicumque ille sit.

Respondeo: posset primò negari consequentia: nam Papa, & Concilium magis abundat Fide, quàm ullus homo privatus, cùm nec Papa ut docet ex cathedra, nec Concilium in Fide errare possit: omnis autem homo privatus possit. Secundò posset dici, prophetiam hoc loco non accipi pro interpretatione Scripturæ, sed propriè pro dono prædicendi futura, ut exponunt Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Thomas, & alii hoc loco, & Chrysostomus in 1. Corinth. 12. Sed tertiò dico, quomodocumque sumatur prophetia, sive pro dono prædicendi futura, sive pro dono interpretandi, ex hoc loco nihil colligi contra nos: nam illud *secundum rationem Fidei* non conjungitur cum verbo *habentes*, sed cum verbo subintellecto *administremus*. Exponit enim Apostolus usum gratiarum gratis datarum, & docet, prophetiam debere administrari secundùm rationem Fidei, ita ut nemo vaticinetur aliquid contra Fidem, ut faciebant Pseudoprophetæ, neque interpretetur Scripturas in aliquem sensum Catholicæ Fidei contrarium, ut hæretici plerumque faciunt.

Nonum argumentum 1. Corinth. 2. *Spiritualis autem judicat omnia, & ipse à nemine judicatur*; igitur ad spirituales homines pertinet interpretatio Scripturarum, non ad Papam, aut ad Concilia. Respondeo: non negamus, fuisse in Ecclesia & esse homines spirituales & perfectos, qui rectè interpretentur Scripturas, immo etiam futura prospiciant, & cordium secreta scrutentur. Negamus tamen, ad eos pertinere judicium definitivum controversiarum Fidei, duplici de caussa. Primò, quia non sumus certi certitudine Fidei, quinam sint isti spirituales, sicut certi sumus, Papam & Concilium esse spirituales, regi videlicet à Spiritu sancto. Secundò, quia scimus etiam maximè spirituales non semper illustrari, & quædam interdum ignorare, ut patet de Helisæo, qui habebat duplicem spiritum Heliæ, & tamen dicit 4. Reg. 4. *Dominus celavit hoc à me, & non indicavit mihi.*

Dices: quid ergo significat illud *Judicat omnia*? Dico: significare omnia tam spiritualia, quàm temporalia; tam cœlestia, quàm terrena: dixerat enim, homines animales non percipere quæ Dei sunt, sed tantùm judicare posse de rebus terrenis: nunc dicit, spirituales judicare omnia, idest, & terrena, & divina; non tamen sequitur, quòd possit omnia divina. Nam quis neget multos veterum Patrum habuisse excellenter donum interpretandi, & fuisse spirituales, & tamen constat quosdam ex præcipuis eorum non leviter in quibusdam lapsos?

Decimum argumentum 1. Corinth. 12. loquens Apostolus de dono interpretandi, & similibus gratiis: *Hæc omnia*, inquit, *operatur unus, atque idem Spiritus dividens singulis prout vult*. Non est igitur alligatum hoc donum Concilio, vel Papæ, sed datur liberè à Deo cui ipse voluerit. Et confirmant, quia sæpe, præteritis Sacerdotibus & Pontificibus, Deus excitavit Prophetas ex populo: nam Amos erat pastor ovium, & tamen factus est Propheta, & Debbora mulier prophetavit.

Respondeo: Apostolum loqui de particularibus hominibus, ac dicere velle, non dari omnibus hominibus passim donum interpretandi. Neque hinc sequitur, non esse in Concilio, vel Pontifice docente ex Cathedra donum interpretationis: alia enim ratio est Concilii & Pontificis, alia privatorum hominum.

Ad illas confirmationes dico: privilegia paucorum non facere legem generalem. Quod si contendant dari omnibus, quia datum est Amos, & Debboræ, etiam concludent dari donum loquendi omnibus jumentis, quia datum est asinæ Balaam. Præterea, aliud est loqui de novis revelationibus, aliud de explicatione doctrinæ jam acceptæ: nam novæ revelationes non sunt alligatæ Pontificibus, nec nunc, nec in Testamento veteri. Nam in Testamento veteri prophetabant Isaias, Hieremias, & similes, non autem Aaron, & ejus successores: & in testamento novo prophetavit Agabus, & filiæ Philippi, & tamen Pontifices Linus, & Clemens, & cæteri non prophetabant. At explicatio doctrinæ acceptæ, & judicium de dogmatibus semper spectavit ad Pontifices, ut supra ostendimus.

Undecimum argumentum 1. Thess. 5. *Omnia probate, quod bonum est tenete*, & 1. Joan. 4. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint.* Igitur etiam Concilii, & Papæ sententia probanda, & examinanda est: nihil enim Paulus & Joannes excipiunt. Colligunt etiam ex his locis, injustè prohiberi libros hæreticorum, cùm Paulus dicat, omnia probate &c.

Respondeo, & dico duo. Primò, Paulum & Joannem cùm ajunt, *omnia probate*, vel *probate spiritus*, non velle dicere, ut omnes de Ecclesia id faciant, sed ut id faciant ii, ad quos pertinet. Sicut si scribatur ad aliquam Academiam, ut examinent aliquem librum, non significatur ut detur examinandus liber omnibus hominibus illius Academiæ, sed tantùm doctoribus ejus facultatis, de qua liber ille tractat. Dico secundò: in utroque loco agi de doctrina dubia, nam illa sola probatione indiget. Non est autem doctrina dubia librorum prohibitorum, apertè enim est mala, cùm sit examinata, & damnata: neque est doctrina dubia Conciliorum, sed apertè bona. Et ideo Paulus Apostolus Act. 15. cùm deferret ad Ecclesias decretum Concilii Hierosolymitani, non dicebat *probate*, sed præcipiebat custodire decretum illud.

Duodecimum argumentum 1. Joan. 2. *Non necesse habetis ut aliquis doceat vos, sed unctio docet vos de omnibus.* Respondeo: non loquitur Joannes absolutè de cognitione rerum divinarum, quasi non egeant magistro ulla in re, qui Spiritum sanctum acceperunt. Nam si ita esset; cur Joannes hanc epistolam scriberet, & moneret ac instrueret eos, quos unctio docebat de omnibus? & quorsum Deus in Ecclesia posuisset pastores, & doctores? loquitur igitur de iis tantùm dogmatibus quæ jam acceperant ab Apostolis, & cooperante unctione Spiritus sancti didicerant, & crediderant: atque eos monet, ut in Fide permaneant, & non præbeant aures Pseudo-apostolis contraria docentibus. Quomodo si Catholicus aliquis scriberet Catholicis, qui ab hæreticis obsiderentur, & perturbarentur: non necesse habetis, ut aliquis Lutheranus, vel Calvinista doceat vos doctrinam Christi, omnino enim quæ vos scire oportet jam didicistis, & tenetis ex prædicatione Ecclesiæ adjuvante unctione Spiritus sancti. Hunc esse sensum, docent verba præcedentia, & sequentia; in præcedentibus sic ait: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam, & vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos &c.* In sequentibus autem ait: *Sicut docuit vos, manete in eo, ut cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur in adventu ejus.*

Decimumtertium argumentum. Apostolus Ephes. cap. 2. scribit: *Estis cives Sanctorum & domestici Dei, superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.*

Phetarum. At si Scripturæ intelligentia penderet à Papa vel à Concilus, fundamentum nostrum esser super Papa, & Conciliis magis, quàm super Apostolorum & Prophetarum scripris.

Respondeo ad hoc argumentum, quod sæpè repetit, & inculcat Calvinus: nos non negare, imò defendere contra negantes, verbum Dei ministratum per Apostolos & Prophetas esse primum fundamentum nostræ Fidei; ideò enim credimus quidquid credimus, quia Deus id per Apostolos, & Prophetas revelavit: sed addimus, præter hoc fundamentum primum, requiri aliud fundamentum secundarium, idest, Ecclesiæ testificationem. Neque enim scimus certò quid Deus revelaverit, nisi ex testimonio Ecclesiæ: & propterea sicut legimus, Christum esse lapidem fundamentalem, & fundamentum primum Ecclesiæ, ita legimus Matth. 16. de Petro *super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*. Itaque Fides nostra adhæret Christo primæ veritati revelanti mysteria, ut fundamento primario: adhæret etiam Petro, idest, Pontifici proponenti & explicanti hæc mysteria, ut fundamento secundario.

Decimumquartum argumentum. Si Pontifex judicat de Scripturis; sequitur, Pontificem seu Concilium esse supra Scripturam: & si Scripturæ sensus sine Pontifice vel Concilio non est authenticus; sequitur, verbum Dei accipere robur & firmitatem à verbo hominum &c.

Respondeo: hoc argumentum, quod ab hæreticis plurimi fit, totum in æquivocatione versari. Nam duobus modis potest intelligi Ecclesiam judicare de Scripturis: uno modo, quòd judicet, verum ne sit an falsum quod Scripturæ docent: altero modo, quòd posito ut fundamento certissimo, Scripturæ verba esse verissima, judicet quæ sit vera eorum interpretatio. Et quidem si primo modo Ecclesia judicaret, verè esset supra Scripturam, sed hoc non dicimus, quamvis hæretici calumnientur id nos dicere, qui passim vociferantur, nos subjicere Scripturam pedibus Papæ. At secundo modo judicare Ecclesiam, vel Pontificem de Scripturis, quod nos asserimus, non est Ecclesiam esse supra Scripturam, sed supra judicia privatorum hominum. Non enim judicat Ecclesia de veritate Scripturæ, sed de intelligentia tua, & mea, & aliorum: neque hinc fumit verbum Dei aliquod robur, sed intelligentia nostra; non enim Scriptura est verior, aut certior, quia sic ab Ecclesia exponitur, sed mea sententia est verior, quando ab Ecclesia confirmatur.

Decimumquintum argumentum. Si à judicio Ecclesiæ pendet Fides nostra, igitur à verbo hominum; ergo debilissimo nititur fundamento. Præterea Scriptura facta est spiritu Dei; ergo spiritu Dei, non Ecclesiæ intelligenda est.

Respondeo: verbum Ecclesiæ, idest, Concilii, vel Pontificis docentis ex cathedra, non esse omnino verbum hominis, idest, verbum errori obnoxium, sed aliquo modo verbum Dei, idest, prola-

A tum assistente & gubernante Spiritu sancto; immo dico, hæreticos esse qui revera nitantur baculo arundineo. Sciendum est enim, propositionem Fidei concludi tali syllogismo: Quidquid Deus revelavit in Scripturis est verum: hòc Deus revelavit in Scripturis; ergo hoc est verum. Ex propositionibus hujus syllogismi prima certa est apud omnes, secunda apud Catholicos est etiam firmissima; nititur enim testimonio Ecclesiæ, Concilii, vel Pontificis, de quibus habemus in Scripturis apertas promissiones quod errare non possint. Actor. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis*. Et Luc. 22. *Rogavi pro te, ut non*
B *deficiat Fides tua*. At apud hæreticos nititur solis conjecturis, vel judicio proprii spiritus qui plerumque videtur bonus, & est malus: & cùm conclusio sequatur debiliorem partem; fit necessariò, ut tota Fides hæreticorum sit conjecturalis, & incerta.

Decimumsextum argumentum. Augustinus & alii Patres cùm Scripturas exponunt, non usurpant prætoriam judicandi potestatem, sed permittunt explanationes suas ab aliis judicari.

Respondeo: aliud est interpretari legem more doctoris, aliud more judicis: ad explanationem more doctoris requiritur eruditio, ad explanationem mo-
C re judicis requiritur auctoritas. Doctor enim non proponit sententiam suam ut necessariò sequendam, sed solùm quatenus ratio suadet: at judex proponit ut sequendam necessariò. Aliter accipimus glossas Bartholi & Baldi, aliter declarationem Principis. Augustinus igitur, & cæteri Patres in Commentariis fungebantur officio Doctorum: at Concilia, & Pontifices funguntur officio judicis à Deo sibi commisso.

Decimumseptimum argumentum. *Augustinus contendit, Ecclesiam non debere se Christo præponere, quòd ille semper veraciter judicet: Ecclesiastici autem judices,*
D *sicut homines, plerumque fallantur*. Hæc sunt Calvini verba in præfat. Instit., ex quibus deducit, non esse Prælatos judices controversiarum.

Respondeo: in primis falsò citari locum à Calvino, is enim in margine ponit cap. 2. contra Cresconium: at contra Cresconium sunt quatuor libri, & in nullo eorum librorum cap. 2. illa verba inveniuntur, sed habentur lib. 2. cap. 21., ubi loquitur Augustinus de quæstionibus facti non juris, in quibus judices Ecclesiastici falli possunt. Docet enim, in eo sæpè Ecclesiasticos judices falli, quòd eos baptizent, qui ficto animo accedunt ad Sacramen-
E tum, & tamen sincera voluntate accedere videntur. Et quoniam Calvinus videbat nihil pro se facere locum illum, ideò fortè non notavit distinctè locum. Solet enim aliàs satis diligenter notare libros, & capita, præterquam quando loca solutionem secum ferunt apertissimam.

Alia multa argumenta, quæ huc pertinere posse videbantur, tunc solvemus, cùm tractabimus: an Ecclesia, vel Concilium, vel Papa errare possint, & cujus sit in Conciliis præsidere.

DE VERBO DEI. NON SCRIPTO.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Qui potissimùm defenderint vel oppugnaverint non scriptas Traditiones.

DE VERBO DEI scripto hactenus disseruimus; nunc de Verbo Dei non scripto breviter disputare aggrediemur, si prius tamen in gratiam studiosorum annotaverimus, qui potissimùm hoc sæculo de Traditionibus scripserint, vel certè quos ipsi legerimus. Nec enim omnes videre nobis licuit.

Igitur scripsit de hoc argumento præclarè Cardinalis Hosius in 4. lib. advers. Prolegom. Brentii, item Petrus à Soto in sua defens. advers. eundem Brent. par. 2. à c. 50. usque ad 66., Melchior Canus lib. 3. de loc. Theolog., Martinus Peresius initio operis sui de Tradit., Jodocus Tiletanus in Apolog. contr. Kemnit. pro Conc. Trident., Alphonsus à Castro lib. 1. cap. 5. sui operis contra hæres., & Episcopus Roffensis initio etiam sui operis cont. assert. articul. Lutheri, Doctores Colonienses in exam. Catech. Monhem., in reprehens. 6. Dialogi, Petrus Canisius in suo Catechis. de præcep. Eccles., & Gulielmus Lindanus lib. 5. suæ Panop., Joannes à Lovanio in lib. de invocat. Sanct. c. 23. 24. & 25. Felicianus Ninguarda in assert. Fid. Cathol.; Caspar Cardilleus Villalpandæus in lib. de Tradit.

Ex hæreticis præcipuè contra Traditiones scripserunt Joannes Calvinus lib. 4. Institut. cap. 8. §. 6. 7. 8. & cap. 10. §. 18. 19. 20. & in Antidoto ad sess. 4. Concil. Trid.; Joannes Brentius in suis Prolegomenis contra Petrum à Soto; Martinus Kemnitius in libro quem inscripsit, Theologiæ Jesuitarum præcipua capita; & prolixissimè in exam. Concil. Trid. examinans decretum de Traditionibus, quod habetur sess. 4. & quidam Hermannus Hamelmannus, qui nuper edidit ingens volumen contra Traditiones, quod divisit in tres libros Prolegomenorum, & deinde in tres partes operis præcipui, quarum quælibet multos libros habet.

CAPUT II.

Quid sit, & quotuplex Traditio.

NOmen Traditionis generale est, & significat omnem doctrinam sive scriptam, sive non scriptam, quæ ab uno communicatur alteri. Exod. 17. *Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade in auribus Josue*. Actor. 6. Lex Mosis scripta vocatur Traditio: *Audivimus eum dicentem, quoniam* Jesus *destruet locum istum, & mutabit Traditiones, quas tradidit nobis Moyses*. At 1. Corinth. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*; Traditio, vocatur do-
A ctrina viva voce exposita: & 2. Thess. 2. *Tenete Traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam.*

Tametsi verò Traditionis nomen generale sit; tamen hoc ipsum nomen accommodatum est à Theologis ad significandam tantùm doctrinam non scriptam. Sic Irenæus lib. 3. cap. 2. *Evenit*, inquit, *neque Scripturis, neque Traditioni consentire eos*. Tertullianus lib. de corona militis cap. 4. *Si legem*, inquit, *expostules Scripturam nullam invenies, Traditio tibi prætendetur auctrix &c.* Cyprianus lib. 2. ep. 3. *Admonitos autem nos scias, ut in calice offerendo Do-*
B *minica Traditio servetur, ut calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur*. Quem locum falsò Kemnitius exponit de Traditione scripta: nusquam enim in toto Evangelio aut epistolis Apostolorum scriptum est, ut calix mixtus vino, idest, vinum, & aqua offerantur. Ad eumdem modum ferè omnes Veteres nomen Traditionis pro non scripta doctrina usurpant; & hoc modo deinceps utemur hoc nomine.

Vocatur autem doctrina non scripta, non ea quæ nusquam scripta est, sed quæ non est scripta à primo auctore: exemplo sit Baptismus parvulorum.
C Parvulos baptizandos, vocatur Traditio apostolica non scripta, quia non invenitur hoc scriptum in ullo apostolico libro, tametsi scriptum est in libris ferè omnium veterum Patrum.

Est autem duplex partitio Traditionum: prior sumitur penes auctores Traditionum: posterior penes materiam. Prior est, in Traditiones divinas, Apostolicas, Ecclesiasticas. Divinæ dicuntur, quæ acceptæ sunt ab ipso Christo Apostolos docente, & nusquam in divinis Literis inveniuntur: talia sunt ea quæ ad materiam & formam Sacramentorum pertinent, pauca enim de his habemus in divinis Lite-
D ris, & tamen certum est, Sacramentorum essentiam non potuisse nisi à Christo institui. Propterea enim Apostolus 1. Corinth. 11. loquens de Sacramento Eucharistiæ dicebat: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.*

Apostolicæ Traditiones propriè dicuntur illæ, quæ ab Apostolis institutæ sunt, non tamen sine assistentia Spiritus sancti, & nihilominus non exstant scriptæ in eorum epistolis: quale est jejunium Quadragesimæ, & quatuor temporum, & alia multa, de quibus postea. Solent tamen interdum etiam divinæ Traditiones dici apostolicæ, & apostolicæ di-
E cuntur divinæ. Divinæ Traditiones dicuntur apostolicæ, non quòd ab illis sint, cùm ipsi seorsim eas à Christo accepissent: & apostolicæ dicuntur divinæ, non quòd eas Deus immediatè instituerit, sed quòd non sine spiritu Dei eas Apostoli instituerint. Quo modo omnes epistolæ Apostolorum dicuntur divina & apostolica scripta, etiamsi quædam in eis sint præcepta divina, & quædam propriè apostolica, ut patet ex illo 1. Corinth. 7. *Præcipio non ego, sed Dominus*, & postea; *Dico ego, non Dominus*.

Ecclesiasticæ Traditiones propriè dicuntur consuetudines quædam antiquæ, vel à Prælatis, vel

popu-

à populis inchoatæ, quæ paulatim tacito consensu populorum vim legis obtinuerunt. Et quidem Traditiones divinæ eandem vim habent, quam divina præcepta, sive divina doctrina scripta in Evangeliis, & similiter apostolicæ Traditiones non scriptæ eandem vim habent, quam apostolicæ Traditiones scriptæ, ut in Concilio Trident. sess. 4. asseritur, & ratio est manifesta: nam verbum Dei non est tale, nec habet ullam auctoritatem, quia scriptum est in membranis, sed quia à Deo profectum est, vel immediatè, ut sunt sermones Domini, vel mediantibus Apostolis, ut est decretum Apostolorum, Actor. 15. Neque hoc negant, aut negare possunt hæretici: nam, ut postea dicemus, non est quæstio, quanta sit vis divinæ aut apostolicæ Traditionis, sed an sit aliqua Traditio verè divina, aut apostolica.

Ecclesiasticæ autem Traditiones eandem vim habent, quam decreta, & constitutiones Ecclesiæ scriptæ: nam etiam in Republica civili eadem vis est consuetudinum adprobatarum, & legum scriptarum, ut patet distin. 1. canon. consuetudo, & l. diuturna, ff. de legibus.

Altera partitio Traditionum est penes materiam, in Traditiones de Fide, & Traditiones de moribus, quæ rursum aut sunt perpetuæ, aut temporales, & vel universales, vel particulares, vel necessariæ, vel liberæ. Traditio de Fide est, quòd B. Maria semper fuerit virgo, quòd quatuor sint tantum Evangelia, &c. Traditio ad mores pertinens est, quòd signum Crucis in fronte pingendum sit, quòd certis diebus jejunia, aut festa celebranda, &c.

Traditio perpetua est, quæ instituitur, ut semper servetur usque ad Mundi consummationem, ut in exemplis positis. Temporalis est, quæ instituitur ad certum tempus, ut observatio legalium quarundam cæremoniarum, quæ servandæ erant usque ad plenam Evangelii promulgationem, ut faciliùs Ecclesia ex Judæis & Gentibus coalesceret.

Traditio universalis est, quæ toti Ecclesiæ servanda traditur, qualis est Paschatis, Pentecostes, & similium magnorum festorum observatio, ut B. Augustinus docet epist. 118. Particularis est, quæ traditur uni tantùm, aut pluribus Ecclesiis, qualis erat tempore Augustini jejunium Sabbathi, quod Petrus Romanæ Ecclesiæ tradiderat, & ab ea sola, & quibusdam aliis servabatur, ut Augustinus docet epist. 86. ad Casulanum.

Traditio necessaria est, quæ traditur in forma præcepti, ut celebratio Paschæ die Dominico post decimamquartam Lunam Martii. Libera est, quæ traditur in forma consilii, ut aspersio aquæ lustralis, & similia.

CAPUT III.

Explicatur status quæstionis, & mendacia quædam adversariorum deteguntur.

Controversia igitur inter nos, & hæreticos in duobus consistit. Primum est, quod nos asserimus, in Scripturis non contineri expressè totam doctrinam necessariam, sive de Fide, sive de moribus: & proinde præter verbum Dei scriptum, requiri etiam verbum Dei non scriptum idest, divinas & apostolicas Traditiones.

At ipsi docent, in Scripturis omnia contineri ad Fidem & mores necessaria, & proinde non esse opus ullo verbo non scripto. Lutherus in Comment. c. 1. ad Galat. *Neque alia*, inquit, *doctrina in Ecclesia tradi, & audiri debet, quam purum verbum Dei, hoc est, sancta Scriptura. Doctores, vel auditores alii*

A *cum sua doctrina, anathema sunto*. Joannes Brentius in Prolegom. cap. de tradit.: *Perspicuè*, inquit, *significat Apostolus, quòd nulla Traditio contra, & præter testimonia Scripturæ agnoscenda sit pro dogmate necessario ad salutem*. Joannes Calvinus lib. 4. Institut. c. 8. §. 8. *Esto igitur*, inquit, *hoc firmum axioma, non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm, & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur*. Martinus Kemnitius in Exam. Concil. Trident. sess. 4. sæpissimè repetit, hunc esse statum quæstionis, an Scripturæ contineant omnia dogmata ad salutem necessaria, & se affirmare, nos negare.

Secundò dissidemus, quòd illi existimant, Apo- B stolos quidem quædam instituisse præter Scripturam, quæ ad ritus & ordinem Ecclesiæ pertinent, quæ tamen non sint necessaria, nec præcepta, sed libera. Nihil autem tradidisse præter Scripturam, ad Fidem aut mores necessariò pertinens; id clarè docet Kemnitius, cùm agit de septimo genere Traditionum, & Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 20. Nos autem agnoscimus Traditiones apostolicas omnium generum, ut supra exposuimus.

Tertiò dissidemus, quòd illi putant Traditiones apostolicas, si quæ fuerunt, nunc non exstare, idest, non posse certò demonstrari aliquam apostolicam Traditionem. Ita Kemnitius ibidem: *Nullis*, inquit, *certis & firmis documentis probari potest, qui* C *sint ritus certò ab Apostolis traditi, qui ex Scriptura ostendi non possint*. Nos è contrario asserimus, non deesse certas vias, & rationes, quibus Apostolicæ Traditiones ostendantur.

Nunc antequam ad probationem veniam, pauca dicam more solito de contradictionibus & de mendaciis ipsorum. Brentius & Kemnitius locis notatis apertè dicunt, nihil posse æquari sacris Scripturis. Brentius sic ait: *Non contenti Scriptura divinitus commendata & confirmata, jactant Apostolos multa tradidisse posteris sermone, quæ non minorem habent auctoritatem, quàm quæ scripto mandata sunt*. Kemnitius autem ait: *Insignis audacia est, majestati, & auctoritati Scripturæ canonicæ aliquid æquare*.

D At iidem fatentur Apostolos aliquid tradidisse præter Scripturas. Brentius ibidem sic ait: *Negari non debet, nec potest, quin tam Christus multa dixerit & fecerit, quàm Apostoli multa tradiderint, & instituerint, quæ non sunt ab ipsis literis comprehensa*. Kemnitius autem sic ait: *Apostolos igitur ritus quosdam ordinasse & tradidisse Ecclesiis, ex scriptis ipsorum certò constat, & verisimile est, quosdam etiam alios externos, qui in Scriptura annotati non sunt, ab Apostolis traditos esse, &c.* Jam verò si non minor est auctoritas Apostoli ore præcipientis, quàm literis mandantis, certè non est audacia, æquare aliquid non scriptum verbo scripto. Possumus enim ut minimum æquare ordinationem ritus externi ab Apo- E stolis traditam cum simili ordinatione literis mandata. Ipsi enim utroque modo fatentur Apostolos aliquid ordinasse. Cur ergo clamant insignem audaciam esse aliquid æquare verbo scripto?

Nunc ad mendacia veniamus. Commune est Calvino, Brentio & Kemnitio sæpius repetere, nos velle omnem ritum Ecclesiæ esse apostolicam Traditionem sine ullo delectu. Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 19. *Romanenses magistri extorquere volunt*, inquit, *ut nulla sit apud eos cæremoniola, quæ non pro apostolica censeatur*. At non hoc dicimus, sed eas tantùm recipimus pro apostolicis, quas firmis testimoniis antiquorum probare possumus esse apostolicas. Deinde commune est iisdem sic agere, quasi ipsi Scripturas tantùm, nos Traditiones tantùm defendamus, neque curemus an Traditiones sint

secundùm Scripturam, an contra Scripturam: at non ita est; nam Scripturam nos pluris facimus quàm illi, nec ullam Traditionem admittimus contra Scripturam.

Sed Kemnitii mendacia singillatim enumeranda sunt. In examine igitur edito anno salutis 1566. ad 4. sess. pag. 68. & 69. dicit nos asserere, Deum constituisse ut doctrina Christi & Apostolorum non scriberetur in libris, sed tantùm viva voce traderetur, & ipse postea pag. 185. asserit, Apostolos habuisse mandatum ut scriberent. Sed utrumque est mendacium, & veritas est in medio. Nullus enim Catholicorum docuit unquam, Deum constituisse ut novum Testamentum non scriberetur; vel proferat Kemnitius auctorem, qui hoc dixerit. Sic enim Evangelistæ & Apostoli, nostra sententia, peccassent gravissimè, scribendo: sed tantùm dicimus, novum Testamentum præcipuè in corde scribi debere, nec necessariò exigere ut scribatur in libris.

Falsum quoque est, Deum mandasse Apostolis ut scriberent. Legimus enim Matth. ult. mandatum ut prædicarent Evangelium; ut autem scriberent, nusquam legimus. Itaque Deus nec mandavit expressè ut scriberent, nec ut non scriberent. Nec tamen negamus, quin Deo volente & inspirante Apostoli scripserint quæ scripserunt: aliud enim est aliquid facere Deo suggerente & inspirante, aliud eo apertè præcipiente. Et hoc modo intelligendus est Sanctus Augustinus lib. 1. de consen. Evangel. c. ult., ubi sic loquitur: *Quidquid ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus imperavit*. Loquitur enim de imperio interno, quo Christus invisibiliter ut Caput membra sua movet ad varias actiones, quod imperium suggestio quædam & inspiratio potius, quàm præceptum propriè dictum existimari debet.

Neque obstat, quòd in Apocalypsi aliquoties legimus, *Scribe quæ vides*: jubetur enim Joannes scribere quasdam arcanas visiones, non doctrinam Evangelii, & præcepta morum de quibus nos agimus.

Deinde in fine disputationis de Tradition. pag. 420. sic ait: *Postremò multa monebit Lectorem & hæc observatio, quòd Pontificii non verentur multa ad Apostolorum Traditiones referre, quæ ab aliis auctoribus multò posterioribus instituta, & profecta esse, ex ipsis Pontificiorum Scriptoribus ostendi potest &c.* Hoc autem probat undecim exemplis, quorum nullum caret mendacio.

Primum est ubi dicit: scripsisse Innocentium III. cap. Cùm Marthæ, extra de celebrat. Missar., plura quidem esse verba in consecratione calicis, quàm Dominus in Evangelio dixerit: sed tamen illa haberi ex apostolica Traditione. *At*, inquit Kemnitius, *Scriptores Pontificii annotarunt, à quibus Romanis Pontificibus illa verba adjecta sint*. Mendacium est. Nam Scriptores catholici annotarunt quidem in reliquo canone, quis Pontifex quid addiderit; at in verbis consecrationis nemo invenitur aliquid addidisse: nec est, qui in hac re contradixerit Innocentio.

Secundum mendacium. *Totum canonem Missæ*, inquit, *esse ex apostolica Traditione, si quis vel dubitare se ostenderit, anathemate percellitur*. Mendacium est. Nam cùm in canone fiat commemoratio multorum Sanctorum, quorum aliqui 200. annis post Apostolos fuerunt; quis dubitare potest non totum canonem esse ex apostolica Traditione? vel dicat apertè Kemnitius, ubi legerit quod tam audacter affirmat. Non igitur totum canonem, sed summam, & præcipuam partem asserimus esse ex apostolica Traditione, cui postea summi Pontifices aliquid addiderint.

Tertium mendacium. *Alexander*, inquit, *aquam vino esse admiscendam in celebratione Eucharistiæ statuit. Idem aquam, & salem benedictum instituit; igitur falsò isti ritus ad Apostolorum Traditionem revocantur*. Mendacium. Audi enim Alexandri verba in epist. 1. *Repulsis*, inquit, *opinionibus superstitiosorum, panis tantùm, & vinum aqua permixtum in sacrificio offerantur. Non debet enim (ut à Patribus accepimus, & ipsa ratio docet) in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri*. Itaque verum est quod dicit Cyprianus lib. 2. ep. 3. hanc esse divinam Traditionem. Alexander enim satis apertè significat, non à se incepisse hunc usum, cùm eum se à Patribus accepisse dicat. De aqua etiam benedicta non dicit, se primum eam jussisse benedici, sed indicat, se facere quod est antiquæ consuetudinis. Sic enim ait: *Aquam*, inquit, *sale conspersam populis benedicimus &c.* Itaque meritò dicitur esse apostolica Traditio à Clemente lib. 8. Apostolic. Constit. cap. 35. & à B. Basilio lib. de Spiritu sancto cap. 27.

Quartum est. *Telesphorus jejunium quadragesimale instituit*. Mendacium. Telesphorus enim in epistola sua non dicit, se instituisse Quadragesimam, sed tantùm ut clerici ad solitum jejunium omnium Christianorum adderent tres dies, idest, inciperent à carnibus abstinere in Dominica quinquagesimæ: *Cognoscite*, inquit, *à nobis & à cunctis Episcopis in hac sancta & apostolica Sede congregatis statutum esse, ut septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes Clerici à carne jejunent*. Quibus verbis optimè cohæret quod dicit Hieronymus in epistola ad Marcellam, de erroribus Montani, Quadragesimam ab Apostolis institutam Traditione non scripta.

Quintum mendacium. *Hyginus*, inquit, *Chrisma instituit*. Mendacium sine ullo fundamento. Nihil enim de Chrismate in epistolis Hygini invenitur: nec exstat apud alios tale aliquod decretum, nisi quod Gratianus de consecrat. dist. 4. can. In catechismo, affert decretum quoddam Hygini, quo statuit, unum & eumdem esse posse eum, qui suscipit baptizatum, & qui confirmatum, idest, patrinum, etsi melius sit, ut sint diversi. Itaque rectè à Fabiano Papa in epist. 2. dicitur, Chrisma singulis annis renovandum, quod sic Apostoli instituerint.

Sextum est. *Calixtus jejunia quatuor temporum instituit; ergo falsum est, quod sint ex apostolica Traditione*. Mendacium est, quod Calixtus omnia instituerit quatuor temporum jejunia: ipse enim in epist. 1. dicit, se tantùm addidisse unum jejunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quod sanctus Leo serm. 2. de jejun. Pentec., & serm. 8. de jejun. septimi Mensis dicit, illa jejunia esse ex apostolica Traditione, non pugnat cum decreto Calixti.

Septimum est. *Sylvester confirmationem puerorum invenit*. Mendacium impudentissimum. Nihil enim tale de Sylvestro usquam legitur, & inveniuntur decreta Pontificum longè Sylvestro antiquiorum, de consecrat. d. 4. can. In catechismo, & can. Non plures, & d. 5. can. 1. 2. & sequentib.: ubi non ipsum Sacramentum, sed aliqui ritus circa ejus administrationem instituuntur.

Octavum est. *Felix altarium consecrationem instituit*. Et hoc mendacium est. Constat enim, Sylvestrum auctorem hujus ritus fuisse. Videtur, Kemnitium decepisse epist. 1. Felicis IV., ubi multa disputantur de consecratione altarium: sed nihil ibi instituitur novi, sed solùm antiqui ritus explicantur.

Nonum est. *Felix IV. instituit, ut infirmi ante obitum inungantur*. Mendacium solemne. Nam Marci 6. Apostoli ungebant ægrotos oleo. Et Jacobi 5. præcipitur, ut Presbyteri ungant ægrotos oleo. Et Innocentius I. Felice IV. centum annis antiquior, in epistola

epistola prima, quæ est ad Decentium cap. 8. Unctionem infirmiorum Sacramentum Ecclesiæ esse dicit.

Decimum est. *Syricius memoriam, & invocationem Sanctorum Missæ addidit*. Et hoc mendacium est. Nam Cyrillus Hierosolymitanus Syricio antiquior, in Catech. 5. mystagog.: *Cùm hoc sacrificium*, inquit, *offerimus, facimus mentionem eorum, qui antè nos obdormierunt, primùm Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, ut Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras &c.* Et similiter in liturgia Basilii, qui antiquior fuit Syricio, videmus fieri memoriam, & invocationem Sanctorum.

Undecimum est. *Pelagius memorias mortuorum anniversarias Missæ adjecit*. Et hoc mendacium est. Nam Tertullianus longè antiquior Pelagio Papa, lib. de Monogamia, meminit anniversariæ oblationis pro defunctis ex apostolica Traditione descendere.

His addamus mendacium duodecimum, ex libro, quem inscribit: Theologiæ Jesuitarum præcipua capita: *Notabis*, inquit Kemnitius, *hoc loco Lector, quam faciant Jesuitæ differentiam inter Traditiones Apostolorum scriptas, & inter eas, quas ipsi sub nomine Apostolorum confingunt. Scriptas dicunt esse arbitrarias, confictas dicunt obligare sub periculo salutis*. Hoc mendacium tam insigne, inde collegit Kemnitius, quòd Colonienses in libro contra Catechismum Monhemii scripserant illud: *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis &c.* 1. Cor. 11. non significare *præcepi vobis*, sed *docui vos*; atque inde deduxerunt, ex eo loco non colligi, obligari laicos ad usum calicis in Sacramento altaris. Sed si illud *Tradidi vobis* non significat *docui*, sed *præcepi*; quis, quæso, sensus est? Quid sibi vult, *Ego tradidi vobis, quòd Dominus* Jesus *in qua nocte tradebatur accepit panem &c.* nonne hic historia narratur, & non lex constituitur? Itaque non dicunt Jesuitæ, Traditiones scriptas non obligare, sed dicunt obligare diverso modo. Quando Traditio est de doctrina Fidei vel re gesta, obligat ad credendum, non ad operandum, sicut Traditio de morte Christi. At quando est de morum præceptis, obligat ad operandum, quod idem & de non scriptis intelligendum est.

CAPUT IV.

Ostenditur necessitas Traditionum.

NUnc ut ad probationem veniamus, tria demonstrare conabimur. Primum, Scripturas sine Traditionibus nec fuisse simpliciter necessarias, nec sufficientes, Secundò Traditiones apostolicas, non solùm de ritibus, sed etiam de Fide reperiri. Postremò, qua via certi esse possimus de veris Traditionibus.

Primum probo ex variis ætatibus Ecclesiæ. Nam ab Adam usque ad Mosen fuit Ecclesia Dei aliqua in Mundo, & colebant homines Deum Fide, Spe, & Charitate, & externis ritibus, ut patet ex Genesi, ubi introducuntur Adam, Abel, Seth, Enoch, Noe, Abraham, Melchisedech, & alii homines justi, & ex Augustino lib. 11. Civit. Dei, & sequentibus, ubi deducit Civitatem Dei ab initio Mundi usque ad finem: at nulla fuit Scriptura divina ante Mosem, ut patet; tum quia omnium consensu Moses est primus scriptor sacer; tum quia in Genesi non fit mentio doctrinæ scriptæ, sed solùm traditæ, Gen. 18. *Scio*, inquit Deus, *quòd* Abraham *præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini*. Igitur annis bis mille conservata est religio sola Traditione; non igitur Scriptura simpliciter necessaria. Quomodo enim conservari potuit antiqua illa religio sine Scriptura ad duo millia annorum, ita potuit doctrina Christi conservari sine Scriptura ad mille quingentos. Deinde à Mose usque ad Christum per alia duo annorum millia, extiterunt quidem Scripturæ, tamen eæ solæ erant Judæorum, reliquæ autem gentes, in quibus etiam erat apud aliquos vera religio, & Fides, sola Traditione non scripta utebantur.

Nam quòd præter Judæos multi alii ad Ecclesiam pertinerent, patet ex Job, & amicis ejus. Item ex Augustino, qui hoc constanter asserit lib. 2. de pecc. orig. cap. 24. & lib. 1. de prædest. Sanctor. cap. 9. & lib. 18. Civit. Dei, c. 47. & in ipso populo Dei, etsi Scripturæ exstarent, tamen magis utebantur Judæi Traditione quàm Scriptura, ut patet ex illo Exod. t3. *Narrabis filio tuo in illo die dicens, hoc est, quod fecit Dominus &c.* Deuter. 32. *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, majores tuos, & dicent tibi*. Job. 8. *Interroga generationem pristinam, & diligenter investiga patrum memoriam*. Judicum 6. *Ubi sunt mirabilia, quæ narraverunt patres nostri?* Psalm. 43. *Deus, auribus nostri audivimus, patres nostri annunciaverunt nobis opus quod operatus &c.* Psalm. 77. *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera: filii qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filiis suis*. Eccles. 8. *Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis*. Et tamen fuit Ecclesiasticus ex ultimis Scriptoribus Testamenti veteris.

Caussa autem cur uterentur Hebræi magis Traditione quàm Scriptura, videtur fuisse, quia usque ad tempora Esdræ Scripturæ non erant redactæ ad formam librorum, ut facilè & commodè haberi possent, sed erant dispersæ in variis annalibus & chartis, & interdum ex negligentia sacerdotum longo tempore non inveniebantur, ut patet ex 4. Reg. 22. ubi narratur tanquam novum quid, quòd in diebus Josuæ fuerit inventum unum volumen Legis Domini in Templo. Esdras autem post captivitatem omnia collegit, & simul in unum corpus redegit, addens in Deuteronomio ultimum caput de vita Mosis, & quædam alia hinc inde ad historiæ continuationem. De quo vide Theodoretum præfat. in Psal. Bedam in c. 9. lib. 1. Esdræ, & Petrum Antonium Beuter annotat. 9. de sac. Script.

Porrò à Christi adventu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis, ita ut adhuc suo tempore scribat Irenæus lib. 3. cap. 4. fuisse Gentes aliquas Christianas, quæ solis Traditionibus sine Scriptura optimè viverent. Igitur ex hac deductione satis apparet, Scripturas non esse simpliciter necessarias. Quòd autem Chrysostomus dicit hom. t. in Matth. Scripturas non fuisse necessarias Patriarchis & Apostolis: tamen nobis propter hominum corruptionem esse necessarias; intelligitur de necessitate non simpliciter, sed ad bene esse, idest, de utilitate: nam alioqui etiam tempore Patriarcharum & Apostolorum multi improbi fuerunt.

Quòd autem Scripturæ non omnia ita contineant, ut sufficiant ipsæ sine alia Traditione, probo primò: quia vel totus canon Scripturarum simul sumptus est sufficiens, vel singuli libri per se sunt sufficientes. Non potest dici, quòd singuli libri sint sufficientes; nam tunc falsum esset quod dicit Kemnitius, Traditionis usum fuisse in Ecclesia usque ad complementum totius canonis Scripturarum. Præterea videmus, Evangelistas non singulos omnia continere. Nam Joannes nihil scripsit de Annunciatione, Nativitate, Circumcisione, Epiphania Domini, & aliis multis rebus: idem de aliis dici potest. Item,

si unus

si unus liber continet sufficienter omnia, quid opus fuit tot libris? Denique ipsi apertè dicunt, totum canonem esse necessarium ad hoc, ut sufficiens doctrina habeatur. At neque id verè affirmari potest. Nam multi libri verè sacri & canonici perierunt; igitur non habemus, nec habuimus à 1500. annis sufficientem doctrinam, si tota sita est in Scripturis. Nam ex Testamento veteri multos libros periisse docet Chrysostomus hom. 9. in Matth. in illud, Nazaræus vocabitur: *Multa*, inquit, *ex Propheticis periere monumentis, quod de historia Paralipomenon probare possibile est. Desides enim cùm essent Judæi: nec desides modò, sed etiam impii, alia quidem perdiderunt negligenter, alia verò tum incenderunt, tum conciderunt.* Idem docet hom. 7. in priorem ad Cor. neque responderi potest, illa omnia quæ perierant fuisse reparata per Esdram: nam Chrysostomus vult probare, nunc non omnia exstare vaticinia Prophetarum, & probat, quia Judæi multa amiserunt.

Præterea Esdras non reparavit libros perditos, sed emendavit & collegit eos qui exstabant 1. Paralip. ult.: *Gesta autem David*, inquit, *priora, & novissima scripta sunt in libro Samuelis Videntis & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad Videntis*. Et 2. Paralip. 9. *Reliqua autem opera Salomonis scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ajæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis*. Et lib. 3. Reg. 4. *Loquutus est Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina ejus quinque millia*. Ubinam sunt hæc omnia? Ex Testamento novo certum est periisse epistolam Pauli ad Laodicenses, cujus ipse meminit Colos. ult. & fortè aliam ad Corinth. cujus mentio fieri videtur 1. Cor. 5. in illis verbis *Scripsi vobis in epistola*: & facilè potest fieri, adhuc aliqua alia periisse. Viderint ergo hæretici, unde resarcient tam insignem defectum.

Secundò, probatur hoc idem ex discrimine, quod est inter prædicationem, & Scripturam Apostolorum. Nam si Christo & Apostolis fuisset propositum verbum Dei coarctandi & restringendi ad Scripturam; in primis rem tanti momenti Christus apertè præcepisset, & Apostoli alicubi testarentur, se ex Domini mandato scribere, quemadmodum ex Domini mandato in toto orbe docuerunt: at id nusquam legimus. Deinde, ad prædicandum viva voce non expectarunt Apostoli oblatam occasionem, vel necessitatem, sed sponte sua, & ex proprio instituto perrexerunt: at ad scribendum nonnisi necessitate quadam coacti animum applicuerunt.

Matthæum, scribit Euseb. lib. 3. hist. cap. 24. vel c. 18. in alia editione, ea occasione scripsisse, quia cùm prædicasset Hebræis, & ad Gentes ire pararet, utile judicavit, si iis, quos corpore deserebat, aliquod memoriale doctrinæ suæ & prædicationis relinqueret. Marcum, refert idem Euseb. lib. 2. hist. cap. 15. nec sponte sua, nec à Petro (cujus discipulus erat) jussum, sed compulsum precibus Romanorum scripsisse Evangelium. Lucam, idem Euseb. tradit lib. 3. histor. cap. 24. ideò solùm scripsisse, quia viderat multos alios temerè præsumpsisse ea literis mandare, quæ non perfectè noverant, ut nimirum nos abstraheret ab incertis aliorum narrationibus.

Joannem, scribit idem Euseb. ibidem, usque ad extremam senectutem sine ulla Scriptura Evangelium prædicasse, & addit Hieronymus in lib. de Script. Eccles., tandem eum compulsum fuisse ab Asiæ Episcopis Evangelium scribere propter Ebionitarum hæresim tunc exorientem. Itaque nisi Ebionis hæresis exstitisset, Joannis Evangelium fortasse non haberemus, quemadmodum nec alia tria, nisi prædictæ occasiones oblatæ fuissent. Rectè enim, scribit Eusebius loco notato, solùm duos ex Apostolis duodecim Evangelium scripsisse, & eos necessitate quadam ad hoc provocatos.

Ex quo manifestè colligitur, Apostolos non de scribendo, sed de prædicando Evangelio primaria intentione cogitasse. Præterea, si doctrinam suam literis consignare ex professo voluissent, certè Catechismum, aut similem librum confecissent. At ipsi vel historiam scripserunt, ut Evangelistæ, vel epistolas ex occasione aliqua, ut Petrus, Paulus, Jacobus, Judas, Joannes, & in iis nonnisi obiter disputationes de dogmatibus tractaverunt. Denique, vel singuli Apostoli edidissent scriptam doctrinam Evangelicam, cùm singuli haberent curam alicujus provinciæ, vel certè omnes simul congregati, antequam discederent, in suas provincias communem aliquem librum edidissent, sicut constat eos communiter Symbolum Fidei composuisse, quod tamen non scripserunt, sed viva tantum voce tradiderunt, ut docent B. Irenæus lib. 3. cap. 4. B. Hieronymus in epist. ad Pammach. cont. error. Jo. Hierosolym. & B. Augustinus lib. de Fide & oper. cap. 9. B. Ambrosius epist. 81. ad Syricium, B. Leo epist. 13. ad Pulcheriam, Ruffinus & B. Maximus in exposit. Symb.

Probatur tertiò ex multis, quæ ignorari non possunt, & tamen in Scripturis non continentur. Ac primum, tempore Testamenti veteris sine dubio non minus fœminæ, quàm viri remedium aliquod habebant, quo à peccato originali purgarentur; & tamen pro masculis instituta erat circumcisio secundùm multorum opinionem, quid autem esset pro fœminis, nusquam habet Scriptura.

Deinde, eodem tempore non est ullo modo credibile, non fuisse remedium ullum pro masculis morientibus ante octavum diem, quo solo poterant circumcidi, & tamen nihil exstat de hac re in Scriptura.

Tertiò, gentiles multi salvari poterant, & salvabantur tempore Testamenti veteris, & verè ad Ecclesiam pertinebant, ut supra ostendimus; & tamen nihil prorsus de eorum justificatione à peccato originali, aliisque peccatis in Scriptura habetur.

Quartò, necesse est nosse, exstare libros aliquos verè divinos, quod certè nullo modo ex Scripturis haberi potest. Nam etiamsi Scriptura dicat, libros Prophetarum, & Apostolorum esse divinos, tamen non certò id credam, nisi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, esse divinam. Nam etiam in Alcorano Mahumeti passim legimus, ipsum Alcoranum de cœlo à Deo missum, & tamen ei non credimus. Itaque hoc dogma tam necessarium, quòd scilicet aliqua sit Scriptura divina, non potest sufficienter haberi ex sola Scriptura. Proinde cùm Fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nulla nobis erit Fides.

Quintò, non satis est scire, esse Scripturam divinam, sed oportet scire quæ sit illa: id quod nullo modo potest haberi ex Scripturis. Quomodo enim colligemus ex Scriptura, Evangelia Marci & Lucæ esse vera, Evangelia Thomæ & Bartholomæi esse falsa? cùm ratio potius dictet, magis credendum libro præferenti titulum Apostoli, quàm non Apostoli.

Et unde colligam, epistolam ad Romanos esse verè Pauli, epistolam ad Laodicenses, quæ nunc circumfertur, non esse Pauli? cùm utraque præferat titulum Pauli, & cùm Paulus in epist. ad Coloss. cap. ult. dicat, se scripsisse ad Laodicenses, nusquam autem dicat, se scripsisse ad Romanos.

Sextò, oportet etiam non solùm scire, qui sint libri sacri, sed etiam in particulari istos, qui sunt in manibus, esse illos. Non enim satis est, credere, Evangelium Marci esse verum, Evangelium

Thomæ

Thomæ non esse verum, sed oportet etiam credere, hoc Evangelium, quod nunc legitur nomine Marci, esse illud verum, & incorruptum quod scripsit Marcus, quod certè ex Scripturis haberi non potest. Quomodo enim ex Scriptura colligam, hoc Evangelium non esse supposititium, ut dicunt Mahumetani, vel certè totum depravatum, ut dicebant olim Manichæi, & nunc Anabaptistæ?

Ad hæc tria respondet Calvinus lib. 1. Instit. c. 7. §. 1. & 2. Scripturas sacras discerni à non sacris per se, ut lucem à tenebris, dulce ab amaro. At contra: nam si ita esset, cur Lutherus judicaret epistolam Jacobi stramineam, & Calvinus Apostolicam? Ideò addit Calvinus ibid. §. 4. non omnibus apparere hanc differentiam Scripturarum, sed solum habentibus spiritum: nam etiam lucem à tenebris non discernit cæcus. At contra, nam Calvinus ibidem cap. 9. §. 1. contendit, Apostolos & primæ Ecclesiæ Fideles habuisse verum spiritum: sed illi judicabant librum Sapientiæ esse sacrum, ut Augustinus testatur, de prædest. cap. 14. quem tamen librum Calvinus, qui etiam spiritum jactat, vult esse profanum.

Præterea, Veteres uno ore testantur, non aliunde nos habere Scripturam esse divinam, & qui sint libri sacri, quam ex Traditione non scripta. Sic apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 10. Serapion rejicit quædam falsò inscripta Petro, quia per Traditionem acceperat, nihil tale scripsisse Petrum. Et c. 11. Clemens Alexandrinus secundùm Traditionem sibi à senioribus commendatam, docet quæ sint vera Evangelia. Et cap. 18. Origenes: *Ex Traditione*, inquit, *didici de quatuor Evangeliis, quòd hæc sola &c.* Basilius quoque lib. de Spir. sanct. c. 27. dicit, si Traditiones non scriptæ negligantur, fore ut Evangelium etiam magnum detrimentum patiatur. Denique, Augustinus lib. cont. epist. fundam. c. 5. clarè dicit, se Evangelio non crediturum, nisi Ecclesia id præcipiat.

Sed instat Calvinus: fundamentum Ecclesiæ sunt Scripturæ Apostolorum & Prophetarum, Ephes. 2. igitur non credimus Scripturas esse divinas ex Traditione Ecclesiæ, quia tunc fundamentum Scripturæ esset Ecclesia. Respondeo: Apostolum non dicere, scripta Apostolorum & Prophetarum esse fundamentum, sed Apostolos & Prophetas. Isti autem non solùm scripserunt, sed etiam ore tradiderunt, & docuerunt se scripsisse. Atque ita ex verbo Apostolorum non scripto, & per Ecclesiam nobis tradito cognoscimus, quod sit verbum Apostolorum scriptum. Sed de his diximus libro superiore.

Brentius igitur in Prolegomenis, non inveniens exitum, fatetur, hanc unam & solam Traditionem non scriptam esse recipiendam. Et idem docet Kemnitius, tractans secundum genus Traditionum, in Exam. Concil. Trid. At si ita est; non igitur sola Scriptura sufficiens est, ut ipsi tam sæpè & tam seriò docent: si enim destituatur hac Traditione non scripta, & Ecclesiæ testificatione, parum proderit. Præterea si hæc Traditio ad nos pervenire potuit, cur non per eamdem viam potuerunt etiam aliæ pervenire? Denique, vel hæc Traditio est verbum Dei, vel non: si non; igitur non habemus Fidem, Fides enim verbo Dei nititur: si sic; cur ergo clamant, nullum esse Dei verbum nisi scriptum?

Septimò, necesse est, non solum Scripturam posse legere, sed etiam intelligere: at sæpissimè Scriptura ambigua & perplexa est, ut nisi ab aliquo qui errare non possit explicetur, non possit intelligi; igitur sola non sufficit. Exempla sunt plurima: nam æqualitas divinarum personarum; processio Spiritus sancti à Patre & Filio ut ab uno principio; peccatum originis; descensus Christi ad inferos, & multa similia deducuntur quidem ex sacris Literis, sed

A non adeò facilè ut si solis pugnandum sit Scripturæ testimoniis, nunquam lites cum protervis finiri possint. Notandum est enim, duo esse in Scriptura, voces scriptas, & sensum in eis inclusum: voces sunt quasi vagina; sensus est ipse gladius spiritus. Ex his duobus primum habetur ab omnibus: quicunque enim novit literas, potest legere Scripturas: at secundum non habent omnes, nec possumus in plurimis locis certi esse de secundo, nisi accedat Traditio. Et hoc fortè dicere voluit Basilius de Spir. sanct. cap. 27. cùm ait, sine Traditionibus non scriptis Evangelium esse purum nomen, idest, esse tantùm voces & verba sine sensu.

Octavò credendum est, Beatam Mariam semper B fuisse Virginem, contra errorem Helvidii, ut semper tota Ecclesia credidit; & tamen nullum de hac re est in Scripturis testimonium.

Nonò credendum est, in novo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico; nam hæretici habiti sunt ab Ecclesia antiqua Quartadecimani: & tamen nihil prorsus de hac re exstat in Scripturis. Idem dici posset de multis aliis.

Decimò credere oportet, & credunt nobiscum Lutherani & Calvinistæ contra Anabaptistas, Baptismum parvulorum esse ratum: id autem ex solis Scripturis, nec Catholici probant, nec Lutherani probare ullo modo possunt. Nam illi existimant, Baptismum sine Fide actuali propria nihil valere, C & propterea credunt, infantes dum baptizantur actu credere, id quod non solùm Lutherus docet in cap. 3. ad Gal. & Kemnitius in Exam. sess. 7. Conc. Trid. sed & Synodus generalis Lutheranorum Wirtembergæ habita definivit: at hoc nullo modo ex Scripturis probari potest. Ubi enim, quæso, Scriptura indicat, infantes uti ratione ante usum rationis dum baptizantur? Hinc videlicet Anabaptistæ Lutheranos redigunt ad miras angustias, & cogunt eos, velint nolint, ad Traditionem & usum Ecclesiæ recurrere.

Undecimò credit Lutherus Purgatorium esse. Sic enim ait in assert. art. 37. *Ego tamen & credo Purgatorium esse, & consulo suadeoque credendum.* Et tamen D in art. illo 37. asserit, Purgatorium non posse probari ex sacris Literis.

Denique credunt omnes hæretici hujus temporis, nullum esse verbum Dei nisi scriptum: at hoc certè in tota Scriptura nusquam invenitur. Quod enim præcipuè solent adferre ex Deuter. 4. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*, nihil eos juvat, non enim dicit Moses *ex verbo scripto*, sed, *ex verbo quod loquor*.

CAPUT V.

Esse aliquas veras Traditiones demonstratur ex Scripturis.

E

DEmonstravimus hactenus, Scripturas sine Traditionibus nec omninò necessarias, nec sufficientes fuisse: nunc quod secundo loco proposui ostendemus, esse videlicet aliquas veras Traditiones.

Ac primum colligi potest ex iis quæ diximus. Nam si Scriptura non continet omnia, & necessarium est verbum traditum; sequitur, esse aliquod verbum traditum, alioqui Deus non bene providisset Ecclesiæ. Secundò probatur testimoniis Scripturarum. Primum est Jo. 16. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Et Jo. ult.: *Sunt autem & alia multa quæ fecit* Jesus, *quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror Mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Constat igitur, multa Dominum fecisse & dixisse, quæ non sunt scripta. Nam istos libros

qui exstant, una manus capere potest: Joannes autem dicit, totum Mundum non posse capere libros, qui scribendi essent. Et prætetea illa, quæ promittebat Dominus se dicturum Jo. 16. dixit haud dubiè post resurrectionem suam, ut Lucas testatur Actor. 1. *Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.* At de gestis & verbis Domini post resurrectionem paucissima scripserunt Evangelistæ. Non autem est ullo modo credibile, Apostolos qui illa viderant & audierant, non tradidisse Ecclesiis, nec enim invidi, aut obliviosi erant, ut nollent, aut non possent ea dicere.

Respondet: etiamsi non sint scripta omnia, quæ dixit, aut fecit Jesus, esse tamen scripta omnia necessaria. Sed hoc jam est refutatum: multa enim necessaria non sunt scripta, & præsertim de Sacramentorum institutione, quæ sine dubio Dominus tradidit in illis diebus quadraginta.

Secundum testimonium est, 1. Cor. 11. ubi Paulus duas quæstiones tractat, unam de modo orandi in Ecclesia, alteram de modo sumendæ Eucharistiæ. Primam exorditur à Traditione: *Laudo*, inquit, *vos, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Ista enim præcepta de modo orandi, sumendæ Eucharistiæ, nusquam scripta inveniuntur. Et apertè Chrysostomus & Theophylactus notant hoc loco, Apostolum loqui de præceptis non scriptis; necnon Epiphanius hæres. 61. quæ est Apostolicor., & Basilius lib. de Spir. sanct. cap. 29. & Damasc. 2. Thessal. cap. 2. §. fin. Deinde, quia adhuc aliquid deerat præceptis traditis, addit, ut etiam hoc servent, ut viri in Ecclesia orent capite aperto, mulieres capite velato. Et ut ostendat multum tribuendum esse Traditioni & consuetudini Ecclesiæ, etiam sine scripto, concludit: *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Itaque vult reprimi contentiosos ex Ecclesiæ consuetudine.

Alteram quæstionem exorditur etiam à Traditione: *Ego enim*, inquit, *accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Et concludit: *Cætera cùm venero disponam:* quid autem disposuerit, nusquam sctiptum invenitur. Meritò autem censent Catholici, eum non solùm disposuisse quæ ad ritus & cærimonias pertinebant, sed etiam tradidisse alia graviora, ut de Ordinatione ministrorum, de sacrificio altaris, de aliorum Sacramentorum forma & materia; nec hæretici possunt ullo modo contrarium ostendere.

Tertium testimonium est 2. Thessal. 2. *Itaque fratres, tenetè Traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* Ad hunc locum respondent duobus modis Kemnitius & Hermannus. Primò dicunt: Apostolum eadem tradidisse prius sermone deinde epistola, & idcircò non loqui de Traditione non scripta. At ridicula est expositio. Primò, quia illa particula disjunctiva *sive* apertè indicat, diversa esse quæ tradiderat, & quæ scripserat. Secundò, quia si ita esset, deberet epistola una ad Thessalonicenses continere omnem doctrinam, quam Apostolus illis prædicaverat. Sine dubio autem totum Evangelium plenè illis prædicaverat, ut etiam colligitur ex cap. 1. & 2. prioris epistolæ; deberet igitur illa epistola complecti totum Evangelium: non autem continet centesimam partem, ut patet.

Secundò respondent: Apostolum hìc loqui de sermone, quem ore pronunciaverat, & quem ipse non scripserat, sed qui tum scriptus erat, vel fuit postea ab Evangelistis. Apostolus enim ut ipsi dicunt, nihil prorsus docuit, quod non sit alicubi scriptum in novo Testamento. Cui solutioni subscribit etiam Brentius in Prolegom. At contra. Nam primò, in hoc ipso capite Apostolus dicit, se illis prædicasse de Antichristo, & præter alia, docuisse quando esset venturus: *Et nunc*, inquit, *quid detineat scitis.* Et, *Num retinetis, quòd cùm essem apud vos, hæc dicebam vobis?* Hoc autem nusquam scriptum est, quando scilicet sit Antichristus venturus. Quare B. Augustinus lib. 20. cap. 10. Civit. Dei dicit, illos scivisse quod Apostolus docuerat viva voce: nos autem non posse id scire, qui Apostolum non audivimus; ergo non omnia scripta sunt, quæ Apostolus dixit. Præterea, sive scripta postea fuerint, sive non quæ Apostolus docuerat, non multum refert quantum ad argumentum, quod ex hoc loco colligimus. Nam Apostolus non promittit se, vel alium ea scripturum, quæ ore tradiderat, sed simpliciter præcipit, ut non minus observent, quæ acceperant sine scripto, quàm quæ per epistolam. Et hoc modo hunc locum Veteres intellexerunt.

Basilius lib. de Spir. sanct. cap. 29. *Arbitror Apostolicum*, inquit, *esse, etiam non scriptis Traditionibus inhærere. Laudo, inquit, vos, quòd omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis, Traditiones continetis.* Et, *Tenete Traditiones, quas accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam.* Chrysostomus in hunc locum: *Hinc patet*, inquit, *quòd non omnia per epistolas tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam illa, quam ista.* Iisdem verò verbis utuntur Oecumenius & Theophylactus hoc loco, quibus accedit Damascenus lib. 4. de Fide cap. 17. *Quòd plurima*, inquit, *Apostoli tradiderint sine scripto, scribit Paulus, Ergo, fratres, state & tenete Traditiones, quas edocti estis sive per sermonem, sive per epistolam.* Eodem modo exponit VIII. Synodus generalis Act. ult. can. 1.

His quinque Patribus, qui disertè exponunt hunc locum pro nobis, objicit Hermannus alios quinque, Hieronymum, Ambrosium, Primasium, Theodoretum, & Anselmum in hunc locum, quos dicit contra nos exposuisse. Sed respondeo: Commentaria illa in epist. nomine Hieronymi inscripta non esse Hieronymi, sed Pelagii hæretici, ut B. Aug. docet lib. 3. de pecc. merit. & remiss. cap. 1. 5. & 12. & ipsa verba Commentarii in cap. 5. 7. 8. & 9. ad Rom. clamant, auctorem esse Pelagium.

Deinde nec Pelagius in hac re est contra nos, solùm enim dicit: *Quando*, inquit, *sua vult teneri, non vult extranea superaddi: apostolica autem Traditia est, qua in toto Mundo prædicantur Baptismi Sacramenta.* Quid hìc est contra nos? Admittimus enim, non esse addenda extranea, idest, aliena, & supposititia Pseudo-Apostolorum commenta ad vera Apostoli dogmata. Quod autem sequitur, pro nobis est. Nam ideò dixit Pelagius, Baptismi Sacramenta esse apostolicam Traditionem, non Baptismi Sacramentum, quia noverat multa esse mysteria circa Baptismum, quæ servantur in Ecclesia ex Traditione Apostolorum non scripta, ut exorcismum, exsufflationem, unctionem &c.

Primasius quoque est pro nobis, nam ponit inprimis quasi ad verbum Pelagii expositionem, de qua jam diximus, & addit, loqui Apostolum non solùm de Sacramentis Baptismi, sed etiam de iis Traditionibus; quæ toto Mundo observantur, & quæ propterea apostolicæ esse dignoscuntur. Hermannus putat, eum loqui de Evangelio scripto, quia toto Mundo servatur: sed advertere debuit, multa etiam non scripta toto Mundo servari, ut festa Natalis, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, ut Augustinus docet in epist. 118. Præterea cùm dicit Primasius, loqui Apostolum de illis Traditionibus, quæ dignoscuntur Apostolicæ, quia toto Mundo servantur, sine dubio loquitur

quitur de non scriptis. Ipse enim, quippe qui discipulus est Augustini, noverat regulam Augustini esse in eadem epist. 118. quæ toto Mundo servantur, etiamsi scripta non sint, ex Apostolica Traditione servari.

Ambrosius neque est contra nos, neque pro nobis: solùm enim dicit, Apostolum hoc loco monere, ut perseveremus in doctrina Evangelii: nihil autem dicit de scripto, vel non scripto. Anselmus est potius pro nobis; sic enim exponit: *Tenete in corde, & operibus Traditiones, quas didicistis, sive per sermonem nostrum, dum essemus præsentes, sive per epistolam quam vobis misimus absentes.* Quid hic est contra nos: quid non potius pro nobis?

Denique Theodoretum etiam existimo esse pro nobis, sic ille ait: *Habetis*, inquit, *doctrinæ regulam, sermones quos vobis tradimus, quos & præsentes vobis prædicavimus, & absentes scripsimus.* Hunc locum pro se facere dicit Hermannus, quia Theodoretus videtur indicare, Apostolum eosdem sermones scripsisse, quos antea prædicaverat: sed falsò hoc dicit Hermannus. Verba enim Theodoreti possunt etiam intelligi de diversis sermonibus, hoc modo: *habetis doctrinæ regulam sermones quos, idest, illos quos prædicavimus, & illos quos in epistola scripsimus.* Hunc autem sensum esse magis ad mentem Theodoreti patet, tum quia est conformior expositioni Chrysostomi, quam ubique sequi solet Theodoretus, tum etiam quia prior sensus est falsus, cùm certum sit, non omnia in illa epistola scripta esse, quæ Apostolus ore prædicavit. Manet igitur in suo robore argumentum nostrum ex isto loco Pauli.

Quartum testimonium est 1. Timoth. ult.: *O Timothee, depositum custodi.* Et 2. Timoth. 1. *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.* Et cap. 2. *Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu, & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda Fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.*

In his locis nomine depositi non potest intelligi Scriptura, sed thesaurus doctrinæ, intelligentia dogmatum divinorum, idest, tam sensus Scripturarum, quàm aliorum dogmatum, quam totam doctrinam propagari volebat per Traditionem, ut explicant Chrysostomus & Theophylactus in hunc locum; quo alludit etiam Irenæus lib. 3. cap. 4. cùm ait: *Apostoli quasi in depositorium dives, plenissimè in Ecclesiam contulerint omnia, quæ sint veritatis.* Et lib. 4. cap. 43. *Quapropter*, inquit, *eis qui in Ecclesia sunt Presbyteris obaudire oportet his, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum Episcopatus successione Charisma veritatis certum, secundum placitum Patris acceperunt.* Et facilè ex ipsis verbis colligitur. Nam si loqueretur de verbis scriptis, non tam anxiè commendaret depositum, Scripturæ enim facilè conservantur in thecis, & à Librariis: Apostolus autem vult servari per Spiritum sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet: *Hæc commenda Fidelibus, qui idonei erunt & alios docere*: sed diceret, *commenda Librariis, ut multa exempla transcribant.* Nec diceret: *Quæ audisti à me per multos testes, sed quod scripsi tibi.* Itaque non verba solùm, sed etiam sensum, ac multò magis hunc, quàm illa Timotheo Apostolus commendat, ac ut per manus tradat successoribus suis jubet. Vide de hoc loco Commonitor. Vincentii Lirinen. adversus profanas vocum novitates.

Ultimum testimonium 2. & 3. epist. Joannis *Plura habens scribere vobis, nolui per chartam, & atramentum, &c.* Ex his enim intelligimus, multa ab Apostolo Joanne dicta esse discipulis, & per discipulos Ecclesiæ universæ, quæ tamen scripta non sunt.

CAPUT VI.

Idem ostenditur testimoniis Pontificum & Conciliorum.

AD loca Scripturarum addemus pauca quædam veterum sanctorum Pontificum & Conciliorum testimonia. Ac primùm, S. Fabianus Papa & Martyr in epist. 2. ad Episc. Orien. ut habetur de consecr. dist. 3. c. literis, posteaquam docuerat, singulis annis sacrum Chrisma renovandum esse, ita subjunxit: *Ista à sanctis Apostolis, & successoribus eorum accepimus, & vobis tenenda mandamus.* Hæc ille. Et certè de Chrismate renovando nihil in sacris Literis legimus.

S. Innocentius I. in epist. 1. quæ est ad Decentium: *Si instituta*, inquit, *Ecclesiastica, ut sunt à beatis Apostolis tradita, integra vellent servare Domini Sacerdotes, nulla varietas in ipsis Ordinibus & consecrationibus haberetur.* Hæc ille. Ubi de Traditionibus non scriptis agit, ac præsertim cap. 3. cùm docet, Confirmationem etiam parvulis conferendam, & à solo Episcopo, & sub certa forma verborum; atque adeo non scriptas ejusmodi Apostolicas Traditiones esse testatur, ut nec in ea epistola formam illam verborum adscribere voluerit: *Verba*, inquit, *dicere non possum, ne magis prodere videar, quàm ad consultationem respondere.*

Sanctus Leo I. serm. 6. de Quadrag.: *Apostolica*, inquit, *institutio quadraginta dierum jejuniis impleatur.* Et serm. 2. de jejun. Pentec.: *Dubitandum non est dilectissimi, omnem observantiam Christianam eruditionis esse divinæ, & quidquid ab Ecclesia in consuetudinem est devotionis receptum, de Traditione Apostolica & de S. Spiritus prodire doctrina.* Vide etiam serm. 8. & 9. de jejun. sept. mens.

Jam verò Concilium antiquissimum & celeberrimum Nicænum I. ex doctrina non scripta damnavit hæresim Arii, ut disertè testatur Theodoretus lib. 1. hist. cap. 8. Etsi enim quædam Scripturæ poterant adferri contra Arium, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas; ex doctrina non scripta, sed tradita per manus Patrum sibi in Ecclesia succedentium eum damnaverunt.

Nicænum II. act. 6. tom. 4. *Præterea*, inquit, *cum multis, quæ nobis sine scrito tradita sunt, etiam imaginum factio in Ecclesia ab Apostolorum prædicatione dilatata est.* Et act. 7. in fine sic habet: *Si quis omnem Traditionem Ecclesiasticam, sive scriptam, sive non scriptam irritam facit, anathema sit.* Idem reperitur in Concilio VIII. generali, act. 8. & post act. ult. can. 1. profitentur Patres, se servaturos omnes Traditiones, non solum Apostolicas, sed etiam Ecclesiasticas. Ex quo mirum videri non deberet Lutheranis, si tale aliquid etiam docuit Concil. Trident. sess. 4. nihil enim novi statuit.

CAPUT VII.

Idem probatur ex Patribus.

ACcedant nunc testimonia Patrum Græcorum & Latinorum, qui incredibili consensione hanc veritatem docent. Ac ut à Græcis incipiamus. B. Ignatius apud Eusebium lib. 3. hist. c. 36. horta-

hortabatur omnes, Apostolorum Traditionibus tenaciùs inhærere: *Quas Traditiones*, inquit Eusebius, *cautela gratiam etiam scriptas se asserit reliquisse*. Hæc ille. Ex quo sequitur, eas ab Apostolis scriptas non fuisse.

Ad hoc testimonium nihil respondet Hermannus, nisi non exstare ista scripta Ignatii. At falsum est non exstare: scribit enim Hieronymus in lib. de vit. illustr. Ignatium scripsisse epistolam ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphienses, ad Smyrnenses, ad Polycarpum, quæ omnes nunc exstant, & in eis invenimus jejunium Quadragesimæ, Ordines minores, diem Dominicum, & alia quæ non sunt in Scripturis, & tamen ab Apostolis sine dubio Ignatius didicit.

Dionysius Areopagita, cap. 1. Eccles. hierarchiæ: *Primi illi*, inquit, *nostri sacerdotalis muneris duces summa illa, & supersubstantialia partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt*. Ad hæc & similia respondere solent Lutherus, Calvinus, & cæteri, libros qui nomine Dionysii circumferuntur, non esse Dionysii. At citantur opera hæc nomine Dionysii Areopagitæ in VI. VII. & VIII. Synodo generali; item à Gregorio I. in homil. de cent. ovib., à Martino I. in Concilio Romano, & ab Agathone in epist. ad Imperatorem Constantinum ex quo coguntur fateri hæretici, hunc auctorem ante annos mille scripsisse, proinde non esse contemnendum.

Egesipus apud Euseb. lib. 4. hist. cap. 8. Apostolicas Traditiones quinque libris comprehendit, qui etsi modo non exstent, tamen satis indicat hoc testimonium, Apostolos non omnia scripsisse, quæ docuerant. Polycarpus apud Euseb. lib. 5. cap. 20. referebat verba, quæ dicta à Domino, ab Apostolis ipse audierat, & de virtutibus ejus ac doctrina. Irenæus autem, ut ibidem habetur, quæ Polycarpus tradebat, describebat, non in charta, sed in corde suo. Hic certum est agi de Traditionibus non scriptis. Si enim de scriptis ageretur, nihil singulare diceretur de Polycarpo, vel Irenæo: nam etiam ego possum referre dicta à Domino, quæ in Apostolis legi, nec est opus, ut ea describam in charta.

At nihilominus respondet Kemnitius: loqui Eusebium de Traditionibus quæ probari possunt ex Scripturis; ait enim ibidem, illa omnia quæ Polycarpus dicebat, fuisse consona Scripturis: sed errat Kemnitius, nam aliud est, esse consonum Scripturæ, aliud posse probari ex Scriptura: omnis enim vera Traditio, immò omnis veritas est consona Scripturæ, cùm verum à vero dissonare non possit; nec tamen omnis veritas probari potest ex Scriptura.

Justinus in fine 2. Apologiæ pro Christianis, posteaquam exposuit multa de Christianis, & inter alia quædam non scripta in divinis Literis, ut quòd conveniant singulis Dominicis, & post lectionem Scripturarum & concionum, offeratur & consecretur panis & vinum aqua temperatum, & quòd non licet ullo modo participare de Eucharistia, nisi post Baptismum, & alia; subjungit statim: *Postridie Saturni, qui dies Solis est, cùm Apostolis, discipulisque suis apparuisset, hæc illis tradidit, quæ vobis quoque consideranda permittimus &c.* Et quamvis etiam Justinus non diceret, hæc esse tradita à Christo, tamen cùm Justinus vicinissimus fuerit temporibus Apostolorum, necessarium esset credere, quæ ipsius tempore in Ecclesia gerebantur ab Apostolis tradita fuisse. Quis enim alius fingi potest auctor?

Ad hunc locum & similia Cypriani, Ambrosii, Hilarii, Hieronymi, & aliorum, quæ adferemus, nihil ferè respondent Hermannus & socii ejus, nisi istos omnes alicubi errasse. Sed hoc nobis non officit. Etsi enim erraverint aliqui Patrum in quibusdam dogmatibus, nunquam tamen omnes simul in eodem errore convenerunt, proinde cùm ostendimus, omnes convenire in Traditionibus non scriptis asserendis, satis efficaciter probamus, in eo illos non errasse.

Irenæus lib. 3. cap. 2. 3. & 4. multa præclara de Traditionibus dicit, quæ tamen à Brentio & Kemnitio trahuntur in alium sensum, de quo nunquam Irenæus cogitavit. Brentius dicit: loqui Irenæum de Traditione Scripturæ, idest, de Traditione illa, qua per successionem Patrum intelligimus, quæ sint veræ Scripturæ. At non hoc velle Irenæum, verba ejus nos docebunt, lib. 3. cap. 4. *Quid autem*, inquit, *si neque Apostoli Scripturas quidem reliquissent nobis; nonne oportebat ordinem sequi Traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorum, quorum qui in Christum credunt, sine charta & atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem Traditionem diligenter custodientes*. Si loquitur Irenæus de Traditione Scripturæ, quomodo isti barbari habebant, & custodiebant diligenter Traditionem, qui Scripturas nullas habebant?

Kemnitius autem dicit: loqui Irenæum de Traditione eorum dogmatum tantùm, quæ in Scripturis inveniuntur, & quæ per Scripturas probari possunt. At hoc etiam esse falsum, docebunt ejusdem Irenæi verba, nam c. 2. 3. & 4. docet, non esse aliam viam perveniendi ad veritatem, quàm consulendo Ecclesias, in quibus est successio Episcoporum ab Apostolis, & considerando quid ibi doceatur, & quam dicant illæ Ecclesiæ esse Apostolicam Traditionem. Vult igitur Irenæus, Traditionem latiùs patere, quàm Scripturas, & sensum Scripturarum difficilium non ex Scriptura, sed ex Traditione haberi, ita ut Traditio sola sufficiat, Scripturæ autem non sufficiant. At falsum esset hoc totum, si nihil aliud Traditio contineret, quàm id, quod evidenter colligitur ex Scripturis, ut Kemnitius somniat.

Postquam igitur c. 2. dixerat, hereticos non posse convinci ex Scripturis, & cap. 3. enumeraverat Romanos Pontifices à Petro usque ad Eleutherium, qui tunc sedebat, ut ostenderet, esse in Ecclesia continuatam successionem Episcoporum conservantium Traditionem Apostolicam, ita loquitur cap. 4. *Tantæ igitur ostensiones cùm sint hæc, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cùm Apostoli quasi in depositorium dives, plenissimè in eam contulerint omnia, quæ sunt veritatis, ut omnis, quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus; omnes autem reliqui fures sunt & latrones, propter quod oportet devitare quidem illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum summa diligentia diligere, & apprehendere veritatis Traditionem. Quid enim, etsi de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conversati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum, & re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli Scripturas quidem reliquissent, nonne oportebat ordinem sequi Traditionis? &c.* Quibus verbis addenda sunt, quæ idem habet lib. 4. c. 43. *Qui successionem habent ab Apostolis, qui cum Episcopatus successione charisma veritatis certum secundùm placitum Patris acceperunt*. Vides, quomodo Apostoli tradiderunt successoribus non solum Scripturas, sed charisma veritatis certum, idest veram Scripturarum intelligentiam, & universam doctrinam Evangelicam.

Clemens Alexandrinus in lib. de Pasch., ut est

apud

A apud Euseb. lib. 6. histor. cap. 11. dicit, extorqueri sibi à fratribus, ut ea quæ à Presbyteris Apostolorum successoribus voce sibi sola tradita essent, describeret in libris, ac posteris traderet; nescio quid clarius pro Traditionibus dici possit. Origenes in cap. 6. epist. ad Rom.: *Ecclesia*, inquit, *ab Apostolis traditionem suscepit, etiam parvulis Baptismum dare*. Et hom. 5. in lib. Numer.: *In Ecclesiasticis observationibus*, inquit, *sunt nonnulla, quæ omnibus quidem facere necesse est, nec tamen ratio eorum omnibus patet*. Et enumerat statim multas Traditiones non scriptas.

Eusebius lib. 1. de Demonstr. Evang. cap. 8. *Cæterum*, inquit, *Moses in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vita præditis perfecta novi Testamenti documenta descripsit. Ejus verò discipuli, ad magistri* B *sui nutum, auribus multorum doctrinam suam accomodantes, quæcumque quidem veluti ultra habitum progressi à perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea iis, qui capere poterant, tradiderunt: quæcumque verò iis convenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisque indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim sine literis, quasi jure quodam non scripto servanda commendarunt.*

Athanasius in lib. de decr. Nicænæ Synodi contra Eusebium: *Ecce*, inquit, *nos quidem ex Patribus ad Patres per manus traditam fuisse hanc sententiam demonstravimus. Vos autem, ò novi Judæi & Caiphæ* C *discipuli, quos tandem verborum vestrorum potestis ostendere progenitores?* Basilius lib. de Spir. sanct. cap. 27. *Dogmata*, inquit, *quæ in Ecclesia servantur ac prædicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex Apostolorum traditione in mysterio ad nos delata recepimus. Quæ utraque eamdem ad pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem saltem Ecclesiasticorum jurium experientiam habet &c.* Et enumetat continuò plurimas Traditiones non scriptas, & similia habet cap. 29.

Respondet Kemnitius: hæc quæ Basilius refert, non esse dogmata Fidei, aut morum, sed tantùm ritus quosdam liberos, ut signare se signo Crucis, adorare ad Orientem, benedici aquam &c. At meminisse debet Kemnitius se dixisse, non posse o- D stendi ullum ritum certò ab Apostolis institutum: hic autem Basilius audacter enumerat plurimos ab Apostolis institutos. Deinde etsi non sit necessaria ad salutem observatio aliquorum ex his ritibus, tamen necessarium est ad salutem credere esse bene institutos, & eos non contemnere: quemadmodum multa quæ sunt in Scripturis, non sunt necessaria ad salutem, ut quòd vir aperto capite oret, & mulier velato 1. Corint. 11. & tamen necesse est ad salutem ista credere, & non contemnere.

Denique Basilius non solùm ritus quosdam, sed etiam quædam refert essentialia, ut confessionem Fidei, idest, Symbolum Apostolicum, quod ex E Traditione habemus, & olei unctionem in Sacramento Confirmationis: quædam etiam alia commemorat, quæ etsi ex se non sint necessaria, tamen postquam præcepta sunt, ita sunt necessaria, ut si de industria omittantur, graviter peccetur, ut signum crucis in consecratione aquæ, Eucharistiæ, Chrismatis; necnon abrenunciatio Satanæ, & pompis ejus in Baptismo &c. Dicit enim Augustinus tractat. 118. in Jo., sine signo Crucis nulla Sacramenta ritè peragi; & idem docet Chrysostomus homil. 55. in Matth.

Brentius autem inverecundior respondet: has Basilii sententias esse ex nævis & erroribus Basilii, qui pro honore tanti viri deberent silentio tegi: & nos vocat porcos & imitatores Cham, qui Patrum nostrorum turpitudines denudamus. Non enim existi- A mat esse ferendum quòd Basilius dicat, eamdem vim habere ad pietatem Traditiones pædagogicas (ut ipse loquitur) de signo Crucis, & aqua benedicta, cum Scripturæ sanctæ dogmatibus.

Sed omissis conviciis, nec enim nostrum est, reddere mala pro malis, respondeo ad id quod Brentius objicit: rectissimè æquari Traditiones Scripturis, nam ut in Scripturis quædam sunt magna præcepta, ut diligere Deum, quædam minora, ut non dicere verbum otiosum, quæ non æquè obligant ad observationem, & tamen æquè obligant ad Fidem & venerationem. Non enim minus est hæreticus, qui non credit, aut non veneratur Scripturam illam, quæ dicit: *De omni verbo otioso reddent rationem* B *in die judicii*, quàm qui non credit, aut non veneratur illam: *Diliges Dominum Deum tuum &c.* Ita etiam in Traditionibus quædam sunt majora, & quædam minora quoad obligationem agendi, & tamen omnia æquè obligant ad Fidem, & venerationem. Et eodem modo quædam sunt Traditiones majores quoad obligationem, quàm quædam Scripturæ, quædam minores, & quædam æquales, cùm tamen omnes Traditiones, & omnes Scripturæ sint æquales, quantùm ad Fidem & venerationem, quæ illis debetur, cùm proficiscantur ab eodem auctore Deo, & veniant ad nos per manus ejusdem Ecclesiæ Catholicæ, quæ est mater nostra & Christi sponsa.

C Denique Hermannus non contentus iis, quæ Brentius & Kemnitius dixerant, addit: *Ista omnia non esse Basilii, sed inserta in libro Basilii ab aliquo nebulone*. Quæ sanè expeditissima responsio est; sic enim facilè est solvere omnia argumenta: neque adfert aliam probationem Hermannus, quàm Erasmi testimonium, qui visus est sibi nescio quam diversitatem styli olfecisse in his capitibus à superioribus. At B. Joannes Damascenus longè antiquior & doctior, & in Basilii scriptis magis versatus, nihil tale olfacere potuit. Is enim (ut omittam Recentiores plurimos) in Orat. 1. pro Sanct. imagin. sic ait: *Sic ad verbum ait D. Basilius in vigesimoseptimo capite illius libri, quem de Spiritu sancto triginta distinctum* D *capitibus ad Amphilochium scribit. Quæ in Ecclesia servantur, & prædicantur instituta, partim ex scripta constant doctrina, partim Apostolorum Traditione &c.*

Gregorius Nazianzenus Orat. 1. in Julianum ultra medium, postquam dixerat, propter dogmata Testamenti veteris & novi, doctrinam Ecclesiæ visam fuisse Juliano mirabilem; addit continuò: *Cæterùm*, inquit, *majorem atque insigniorem ob formas Ecclesiæ nobis traditas, atque in hunc usque diem conservatas &c.* Explicat autem postea, se figuras Ecclesiæ vocasse disciplinam, politiam, ordinem Ecclesiæ, rationem psallendi, modum pœnitentiæ imponendæ, sacraria in templis, monachatum, virginum cœnobia, & alia permulta, quæ ex sola Tra- E ditione habentur. Quæ omnia Julianus voluit Ethnicos imitari, ut eo modo Christianos faciliùs traheret ad paganismum.

Chrysostomus in 2. Thessal. 2. *Patet*, inquit, *quòd non omnia per epistolam tradiderint Apostoli, sed multa sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam ista, quàm illa*. Idem habent Theophylactus & Oecumenius. Hic illud notandum, cùm Basilius, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius æquent Traditiones Scripturis, quid sit judicandum de censura Kemnitii, qui ait: *Insignis omnino audacia est, auctoritati, & majestati Scripturæ canonicæ aliquid æquare*: & passim ridet Concilium Tridentinum, quòd pari pietatis affectu veneretur Traditiones & Scripturam. Idem Chrysostomus hom. 69. ad populum, & hom. 3. in epist. ad Philippen. *Non frustra*, inquit,

ab

A *ab Apostolis sancitum est, ut in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc discesserunt. Noverunt illis multum hinc emolumenti fieri, multum utilitatis.*

Theophilus lib. 1. & 3. Paschali, disertè docet, legem jejuniorum Apostolicam esse Traditionem. Cyrillus Hierosolymitanus in catech. mystagog., nihil ferè explicat aliud, quàm Traditiones non scriptas de Baptismo, & aliis Sacramentis. Epiphanius hæres. 55. quæ est Melchisedecianorum: *Termini*, inquit, *nobis positi sunt, & fundamenta, & ædificatio Fidei: Apostolorum Traditiones, & Scripturæ sanctæ, & successiones doctrinæ, & undequaque veritas Dei munita est: & nemo decipiatur novis fabulis.* Item B hæres. 61. quæ est Apostolicorum: *Oportet*, inquit, *& Traditione uti; non enim omnia à divina Scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in Traditione sancti Apostoli tradiderunt.* Similia vide hæres. 75. Aerii, & in compend. doct.

Ad hæc nihil respondent, nisi blasphemando, Epiphanium delectatum esse nimium Traditionibus & apocryphis fabulis &c. Et inter alia putat Brentius non ferendum, quòd Epiphanius dixerit, apostolicam esse Traditionem, quòd non liceat nubere post votum emissum virginitatis: cùm nimirum id fecerint primi parentes Lutheranorum Lutherus & Catharina, sed hæc alibi suo loco refellentur.

Damascenus lib. 4. cap. 17. *Plurima*, inquit, *Apostoli* C *sine scripto tradiderunt &c.* Multa etiam habet orat. pro imagin. sanct.

Ex Latinis. Tertullianus lib. de Cor. mil. cap. 3. *Etiam*, inquit, *in Traditionis obtentu exigenda est*, inquis, *auctoritas scripta. Ergo quæramus, an & Traditio non scripta non debeat recipi. Planè negabimus recipiendam, si nulla exempla præjudicent aliarum observationum, quas sine ullius Scripturæ instrumento, solius Traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus.* Deinde enumeratis cæremoniis Baptismi, signi Crucis, Sacrificii anniversarii pro defunctis, & aliis quibusdam c. 5. subdit: *Harum*, inquit, *& aliarum ejusmodi disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: Traditio tibi prætendetur* D *auctrix, consuetudo confirmatrix, & Fides observatrix.* Idem passim Traditione utendum docet, lib. 1. cont. Marcion.; lib. 2. ad uxorem; lib. de veland. virg. & lib. de præscript. hæret. ubi ex instituto docet, hæreticos non ex Scripturis, sed ex Traditione confutandos. Quæ ad hæc loca respondent, jam confutata sunt, cùm ageremus de Irenæo, & Basilio.

B. Cyprianus lib. 1. epist. 12. *Ungi quoque necesse est*, inquit, *eum, qui baptizatus sit &c.* At constat, nihil de chrismate in Scripturis haberi, sed tantùm in Traditione. Idem lib. 2. epistol. 3. *Admonitos nos scias, ut in calice offerendo Dominica Traditio servetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Dominus* E *prior fecit, ut calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur.* Respondet Kemnitius: loqui Cyprianum de Traditione scripta. At falsum est, non enim aquæ meminerunt Evangelistæ. Hermannus dicit: quia non est scriptum, Dominum posuisse aquam in calice, melius esse non ponere; sic enim Dominum fecisse. At cùm neutrum scriptum sit, mirum est, unde tantùm sibi assumat Hermannus, ut velit sibi potius, quàm Cypriano credi.

Brentius vertit se ad contumelias, dicit enim: Cyprianum semper esse nimium in suis opinionibus asserendis, & hæc illi incogitanter excidisse. Et ratio Brentii est, quia videtur Cyprianus inepta ratione probare hunc ritum; dicit enim: *Debere misceri aquam vino, quia vinum significat Christum, aqua populos Ecclesiæ: & dum miscetur aqua vino, Ecclesia jungitur Christo: si autem vinum solum consecraretur; jam inciperet Christus esse sine Ecclesia. Quod certè ridiculum videtur. Quis enim credat, si unus sacerdos non miscuerit aquam cum vino in calice, mox Christum amissurum Ecclesiam?* At non animadvertit Brentius, vel animadvertere fortasse noluit, Cyprianum non de reali conjunctione, vel separatione Christi & Ecclesiæ agere, sed tantùm de significativa. Rectissimè enim in materia Sacramentorum argumentamur ab imperfecta significatione. Præterea, Cyprianus non vult servari hunc ritum propter illam rationem præcipuè: sed quia Dominus sic docuit: ratio autem illa addita est, ut ostendatur Traditio rationi conformis esse. Quocirca, etiamsi Cyprianus non attulisset convenientem rationem, non propterea negandum esset, ritum hunc esse servandum, vel à Domino traditum.

S. Hilarius lib. cont. Constant. Imperat. circa medium, objicienti Ariano Principi: *Nolo, verba quæ non scripta sunt legi.* Respondet: *Hoc tandem*, inquit, *rogo, quis Episcopis jubeat? quis apostolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, si rectè dici putas, nolo adversus nova venena novas medicamentorum comparationes &c.* Quibus verbis duo indicat Hilarius; unum, prædicationem consubstantialitatis Patris & Filii esse Apostolicæ prædicationis, licèt expressè non sit scriptum, Filium esse Patri consubstantialem; alterum, nomen ipsum ὁμοούσιος esse quidem novum, sed tamen retinendum, licèt non sit scriptum, quia conforme est prædicationi apostolicæ.

Hermannus hunc locum sua glossa depravat., sic enim exponit: *Hoc*, inquit, *rogo, quis Episcopis jubeat*, idest, *ut aliquid extra Scripturam proferant.* At si ista est bona glossa, Hilarius consentit cum Constantio; igitur malè subjicit *Dic prius, si rectè dici putas, nolo adversus nova venena &c.* Quid, quòd toto libro ferè hoc agit, ut nomen ὁμοούσιος retineatur? at secundùm glossam Hermanni aboleri potius voluisset.

S. Ambrosius lib. de iis, qui init. myster. cap. 2. & 6. & lib. 1. de Sacram. c. 1. & 2. explicat ritus, qui ab universa Ecclesia servantur in Baptismo, qui nusquam scripti inveniuntur in divinis Literis, & quos cæteri constanter referunt in Apostolos auctores. Serm. 25. 34. & 36. docet, Quadragesimam à Christo præceptam. Epist. 81. & serm. 38. docet, Symbolum Apostolorum Apostolicam esse Traditionem non scriptam. Contra Ambrosium multa blasphemat Hermannus, sed nihil officiunt nostro proposito.

S. Hieronymus in epist. ad Marcellam de error. Montani: *Nos*, inquit, *unam Quadragesimam secundùm Traditionem Apostolorum, toto nobis orbe congruo jejunamus.* Item in dial. adv. Lucifer. ante medium, cùm hæreticus dixisset: *Multa, quæ per Traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt.* Respondit Orthodoxus: *Non quidem abnuo, hanc esse Ecclesiarum consuetudinem: sed quale est, ut leges Ecclesiæ ad hæresim transferas?*

S. Augustinus epist. 118. *Illa autem, quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata, atque statuta retineri: sicut quod Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in cælum, & Adventus de cælo Spiritus sancti anniversaria solennitate celebrantur.* Ad hoc respondet Hermannus, multa garriens, & tandem concludens: *Cur*, inquit, *Augustine, extra Scripturam Traditiones cum aliis Patribus Ecclesiæ obtrudis?* Itaque fatetur Hermannus, Augustinum cum aliis Patribus agnoscere Traditiones non scriptas. Quæ sanè confessio suffi-

cete

A cere deberet, si quid haberet sanitatis, ad ipsius petulantiam coercendam.

At Brentius dupliciter respondet. Primò dicit: si verum sit, hanc esse apostolicam Traditionem, non esse accipiendam ut legem necessariam, sed ut liberam observationem. At contra: nam Augustinus ibidem subdit: *Alia verò quæ per loca terrarum regionumque variantur &c. liberas habent observationes.* Ubi Augustinus distinguit inter has apostolicas Traditiones necessarias, & observationes liberas. Secundò dicit Brentius: Augustinum falsò docere, ista festa esse ex apostolica Traditione, cùm Apostolus arguat Galat. cap. 4. quòd dies observarent & tempora. Sed respondet Augustinus epistol. 119. B cap. 7. Apostolum reprehendere eos, qui secundùm Astrologorum regulas observant tempora. Et lib. cont. Adimant. cap. 16. dicit, Apostolum loqui de festis Judæorum non Christianorum. Quomodo exponunt etiam Hieronymus & Chrysostomus: Ambrosius autem utramque simul expositionem amplectitur.

Idem verò Augustinus lib. 2. de Bap. cont. Donat. cap. 7. *Quam consuetudinem*, inquit, *credo ex apostolica Traditione venientem, sicut multa quæ non inveniuntur in literis eorum, neque in Conciliis posterorum, & tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, nonnisi ab ipsis tradita, & commendata creduntur.* Et lib. 4. cap. 6. *Illa consuetudo, quam etiam* C *tunc homines sursum versùs respicientes non videbant à posterioribus institutam, rectè ab Apostolis tradita creditur.* Et lib. 4. cap. 24. *Quod universa*, inquit, *tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissimè creditur.* Et lib. 5. cap. 23. *Apostoli*, inquit, *nihil quidem exinde perceperunt, sed consuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum Traditione exordium sumpsisse credenda est, sicut sunt multa, quæ universa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.* Item lib. de unitat. Eccles. cap. 22. *Hic fortè dicis*, inquit, *lege mihi, quemadmodum Christus suscipi jusserit eos, qui ab hæreticis transire ad Ecclesiam volunt. Hoc apertè atque* D *evidenter, neque ego lego, nec tu &c.* Et postea subdit: *Cùm hoc nusquam legatur, credendum esse testimonio Ecclesiæ, quàm veracem esse Christus testatus est.* Similia habet lib. 1. cont. Crescon. cap. 31. 32. & 33.

Ad hæc Kemnitius respondet duo. Primò Augustini quæstionem in istis locis esse, an posset proferri exemplum ex Scriptura, quo hæreticus aliquis rebaptizatus, vel sine novo Baptismo susceptus fuisse doceretur: non autem, an essent rebaptizandi, vel non rebaptizandi hæretici; & quidem Augustinum putasse, non posse proferri tale exemplum, & hoc docere in locis allegatis. Secundò ait: Augustinum sine dubio credidisse exstare certa & aperta testimonia in Scripturis, quibus probetur, non esse E hæreticos rebaptizandos; proinde hanc Traditionem esse scriptam.

Primum probat ex lib. 1. cont. Cresc. cap. 33. ubi Augustinus ait: *Proinde quamvis hujus rei certè de Scripturis canonicis non proferatur exemplum &c.* & similia habet lib. de unit. Eccles. cap. 19. Secundum probat, primò, ex lib. 1. cont. Donat. cap. 7. *Ne videar humanis argumentis agere, ex Evangelio profero certa documenta.* Secundò, ex lib. 2. cap. 14. *Quid sit perniciosius, utrùm omninò non baptizari, an rebaptizari, judicare difficile est: veruntamen recurrens ad illam stateram Dominicam, ubi non ex humano sensu, sed ex auctoritate divina rerum momenta penduntur: invenio de utraque re Domini sententiam.* Tertiò, ex lib. 4. cap. 6. *Huc accedit, quòd benè perspectis ex utroque latere disputationis rationibus, & Scripturarum testimoniis, potest etiam dici, quod veritas declaravit, hoc sequimur.* Quartò, ex lib. 4. cap. 24. *Veraciter conjicere possumus, quid valeat in parvulis Baptismi Sacramentum, ex circumcisione carnis &c.* Quintò, ex lib. 5. cap. 4. *Quisquis & de præterita Ecclesiæ consuetudine, & posteriori robore plenarii Concilii, & tot tantisque sanctarum Scripturarum testimoniis, & perspicuis rationibus veritatis intelligit, Christi Baptismum verbis Evangelicis consecratum, non fieri cujuslibet hominis perversitate perversum.* Sextò, ex lib. 6. cap. 1. *Poterat jam sufficere, quod toties repetitis rationibus, adjunctis etiam divinarum Scripturarum documentis, ostendimus.* Septimò, ex lib. 5. cap. 23. *Contra mandatum Dei esse, quòd venientes ab hæreticis, si jam illic Baptismum Christi acceperunt, non baptizantur, Scripturarum quæ sanctarum auctoritate ostenditur? sed planè ostenditur.* Octavò, ex lib. 5. cap. 26. *Quod nos admonet, ut ad fontem recurramus, idest, ad apostolicam Traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sine dubitatione faciendum. Traditum est ergo nobis, sicut ipse commemorat, ab Apostolis, quod sit unus Deus, & unum Baptisma.*

Respondeo ad primum: falli Kemnitium; nam etsi Augustinus in illo uno loco lib. 1. cont. Cresc. cap. 33. de exemplis agit, tamen in aliis locis citatis non agit de exemplis, sed de præceptis, sive de documentis Scripturæ, præsertim lib. 5. cont. Donat. cap. 23. cùm ait: *Quæ universa tenet Ecclesia, ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.* Præterea in illo etiam uno loco quæstio præcipua non erat de exemplo, sive de facto, sed de jure. Constat enim, eum tractare quæstionem de Anabaptismo, quæ erat inter Catholicos, & Donatistas: certum autem est, Donatistas non certasse de exemplis, sed de jure.

Quia verò inter disputandum hæretici petiverant, ut ostenderent Catholici aliquod exemplum in Scripturis, alicujus recepti ab Ecclesia sine baptizatione; Augustinus respondit: exempla in Scripturis nulla esse, nec pro una parte, nec pro alia; & inde concludit, cùm non sint ulla in Scripturis non solùm præcepta, sed nec exempla, standum esse consuetudini Ecclesiæ, quæ rectissimè creditur ab Apostolis introducta. Quòd autem hæc ita se habeant, patet tum ex ipsis locis, tum ex eo, quòd si quæstio præcipua fuisset de exemplis, Donatistæ non fuissent hæretici, nec ullo modo errassent; nam verissimum est, quòd illi dicebant, consentiente eis etiam Augustino, nullum exemplum exstare in Scripturis de hac re.

Ad secundum dico duo, primò: nos non adferre illa loca Augustini præcipuè propter id, quod ipse ait, consuetudinem non rebaptizandi esse ex apostolica Traditione, sed propter id, quod ipse in illis locis subjungit, plurima servari ex Traditione apostolica, quæ scripta non sunt. Hoc enim principium tam certum erat apud Augustinum, ut inde probare vellet, etiam consuetudinem non rebaptizandi esse ab Apostolis traditam. Itaque nos magis nitimur hoc principio Augustini, quàm conclusione ejus. Kemnitius verò ita nos oppugnat, quasi sola conclusione niteremur.

Dico secundò: illam ipsam consuetudinem nunquam putasse Augustinum posse sufficienter probari ex Scripturis, & ideò attulisse quidem eum undecumque rationes & Scripturas; tamen præcipuum fundamentum constituisse in Traditione, quam declarabat Ecclesiæ consuetudo, & quam etiam postea declaravit Concilium generale, ut patet tum ex locis citatis, tum ex lib. 2. cont. Donat. cap. 4. ubi adeò non putabat esse clara testimonia Scripturæ de hac re, ut diceret: *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus*

mus

mus asserere, nisi universa Ecclesiæ concordissima auctoritate firmati. A Et magis adhuc patebit respondendo ad singula loca à Kemnitio notata.

Ad primum ex lib. 1. cap. 7. cont. Donat., respondeo: mala fide à Kemnitio omissa fuisse verba, quæ erant in medio, & conjuncta prima cum postremis. Nam posteaquam dixerat Augustinus: *Jam ne videar humanis argumentis agere*; subjunxit quod omisit Kemnitius: *quoniam quæstionis hujus obscuritas magnos viros, & magna charitate præditos patres Episcopos ita inter se compulit salva pace disceptare atque fluctuare, ut totius Orbis Concilio, quod saluberrimè sentiebatur, etiam remotis dubitationibus firmaretur*; & tunc demum addit; *Ex Evangelio profero certa documenta*. B

Dixit ergo Augustinus, non potuisse ex Scripturis finiri quæstionem illam ante Concilium Ecclesiæ plenarium, sed postquam Concilium explicavit dubitationem, & quæstionem totam, jam adferri posse certa documenta Scripturæ. Scripturæ enim explicatæ à Concilio firmiter & certò probant id, quod antea non firmiter probabant: quod etiam verum esse ostendit locus ex Evangelio, quem adfert B. Augustinus. Adfert enim illud Luc. 9. *Nolite prohibere, qui enim non est contra vos, pro vobis est*. Quo loco ostenditur, extra Ecclesiam posse esse aliqua dona Dei, ut erat illud donum ejiciendorum dæmonum: an autem inter illa etiam Baptismus numerandus esset, non potest colligi ex isto loco solo. C

Ad secundum respondeo: locum illum non esse ad propositum; ibi enim Augustinus probat ex Scripturis, non licere rebaptizare, quando quis verum Baptismum semel in Ecclesia Catholica suscepit, non autem probat, Baptismum hæreticorum esse verum Baptismum, de quo est nostra quæstio. Docere enim eo loco volebat, posse admitti in Ecclesiam per pœnitentiam eos, qui agnoscebant se malè fecisse rebaptizando Catholicos. Neque aliud Scripturæ testimonium profert, nisi illud Joan. 13. *Qui lotus est, non indiget ut iterum lavet*. Ex quo loco nemo colligeret, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed solùm (quod Augustinus colligit) post verum Baptismum non esse addendum alium Baptismum, D quod nec Donatistæ negassent.

Ad III. IV. V. & VI. dico: Augustinum ibi adferre conjecturas ex Scripturis, quæ post definitionem Concilii, & exploratam Traditionem non scriptam aliquid valent ad veritatem confirmandam; per se autem non sufficiunt. Id patet ex verbis Augustini, ubi semper ponit Scripturas post consuetudinem, & Concilium, & utitur illis verbis: *Accedit huc; Conjicere possumus: Additis etiam Scripturis &c.*

Ad septimum dico: Kemnitium mala fide citasse. Illa enim verba *Scripturarum auctoritate sanctarum planè ostenditur* non referuntur ad superiora, quæ posuit Kemnitius, sed ad sequentia, quæ ille tacuit. Sic enim ait Augustinus: *Planè ostenditur*, E *multos Pseudochristianos, quamvis non habeant eamdem charitatem cum Sanctis, sine qua nihil prosunt quæcumque sancta habere potuerint, Baptismum tamen communem habere cum Sanctis*. Ubi B. Augustinus dicit certum esse ex Scripturis, multos Christianos baptizatos in Ecclesia perdere charitatem, & tamen non perdere Baptismum, id quod etiam Donatistæ concedebant: non autem dicit, certum esse ex Scripturis, Baptismum datum ab hæreticis esse ratum.

Præterea, etiamsi illa verba referrentur ad superiora, adhuc nihil haberet Kemnitius: nam ibi etiam non dicit Augustinus certum esse, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed dicit certum esse, eum qui verum Christi Baptismum accepit, non debere rebaptizari, quod etiam Donatistæ concedebant: sed postea supererat quæstio; an Baptismus hæreticorum esset verus Christi Baptismus, necne.

Ad octavum dico: ibi Augustinum non probare ex Scripturis sententiam suam, sed referre, qua Scriptura conabantur adversarii probare contrariam sententiam.

CAPUT VIII.

Idem probatur quatuor aliis Argumentis.

PRæter communem hunc Patrum consensum, idipsum suadet consensus hæreticorum in Traditionibus contemnendis. Ut enim ex communi consensu sanctorum Patrum omnium ætatum, recipientium Traditiones, colligimus, eas esse recipiendas: ita ex communi consensu hæreticorum omnium ætatum rejicientium Traditiones, colligimus, eas non esse rejiciendas. De Valentinianis, Marcionistis, & similibus testantur Irenæus lib. 3. cap. 2. & Tertullianus de præscript. quòd Traditiones Ecclesiæ non scriptas rejicerent.

Cyprianus quoque cùm errorem illum de Anabaptismo defendere vellet, non aliter id facere potuit, quàm à Traditione ad Scripturam provocando, ut apparet ex epist. ejusdem Cypriani ad Pompejum, & ex altera ad Jubajanum. Quamquam antea Cyprianus Traditiones agnoverat, ut suprà ostendimus, & errorem etiam posteriorem eum correxisse ante mortem, existimat B. Augustinus in epist. 48. ad Vincent.

Donatistæ quoque semper Scripturas urgebant, & B. Augustinus eis Traditiones, & Ecclesiæ consuetudinem objiciebat lib. de unit. Eccles. cap. 19. & alibi.

Arianos nullo modo quidquam præter Scripturas admisisse, testatur Hilarius, qui in lib. cont. Constant. introducit Arianum dicentem: *Nolo verba, quæ non scripta sunt, legi*. Maximinus Arianus apud Augustinum lib. 1. cont. Maximin., sive Collat. cum Maxim. in principio sic ait: *Si quid de divinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est ut audiamus; ea verò voces quæ extra Scripturam sunt, nullo casu à nobis suscipiuntur. Præterea cùm ipse Dominus moneat nos, & dicat; Sine caussa colunt me docentes mandata, & præcepta hominum*. Idem testatur Epiphanius hæres. *69.* & 73.

Arianos quoque Traditiones rejecisse, scribit Epiphanius hæres. 75. Idem de Eunomianis patet ex Basilio lib. de Spirit. sanct. cap. 27. & 29. Idem de Nestorio, Eutychete, Dioscoro refert Basilius Ancyranus Episcopus in confess. Cathol., quam recitavit in VII. Synodo Act. 1. Idem de Apostolicis sui temporis Bernardus hom. *66.* in Cant. Idem de Joanne Wiclefo, Thomas Waldensis lib. 2. doctr. Fid. ant. cap. *19.* Ab his ergo quasi per manus acceperunt Lutherani dogma suum de Traditionibus contemnendis: ut nos à sanctis Patribus nostrum didicimus, de iisdem cum omni honore recipiendis.

His adde morem omnium gentium. Nam Judæos habuisse aliquas Traditiones extra Scripturam, docent Origenes hom. 5. in Numer. & in Comment. cap. 3. ad Rom. & Hilarius in Psal. 2. necnon Anatolius antiquissimus auctor Christianus apud Euseb. lib. 7. histor. cap. 28. Et quamquam non desunt aliqui Catholicorum, qui negant ullam fuisse Traditionem non scriptam apud Judæos; tamen non possum illis assentiri, cùm, ut supra docuimus, non omnia sufficienter continuerit lex vetus scripta, & multo tempore populus ille, etiam post Mosen natum, sine lege scripta vixerit.

Deinde

Deinde omnes profanæ Respublicæ magna ex parte legibus non scriptis reguntur. Pericles apud Thucydidem partitur jus Athenarum in scriptum & non scriptum. Aristoteles lib. 3. polit. c. 11. partim optimis legibus, partim arbitrio optimi viri civitatem regendam esse statuit. & lib. 5. de moribus c. 4. judicem sive arbitrum jus animatum vocat, quòd videlicet aliud quoddam præterea exstet jus scriptum veluti mortuum. Porrò Lacedæmoniis Lycurgus nullam legem scriptam dare voluit, ut ait Plutarchus, sed solis Traditionibus vivere, quò essent in agendo, quàm in legendo diligentiores. Idem placuisse Ciceroni satis apparet ex lib. 1. de legibus. Et idem de sapientibus Gallorum scribit Cæsar lib. 6. de bel. Gal.

Nobilissimi Philosophorum Pythagoras, & Socrates, cùm plurima docuerint, nihil tamen scripserunt, ut B. Augustinus docet lib. 1. de Cons. Evang. cap. 7. nisi quòd Socrates fabulas ab Æsopo scriptas versibus prosequutus est. Denique in Jure civili, l. diuturna ff. de legibus, & in Jure canonico dist. 1. can. Consuetudo, eadem tribuitur auctoritas legi scriptæ, & consuetudini non scriptæ. Itaque natura ipsa quodammodo clamare videtur, Traditiones non scriptas, vel necessarias, vel certè utilissimas esse.

Accedat Ecclesiæ Catholicæ dignitas. Nam ut olim Judæi excellebant omnibus nationibus, quia credita erant illis eloquia Dei, ut dicitur Rom. 3. ita nunc præstat Ecclesia Christi omnibus Sectis, quòd ipsa sola, quippe quæ sponsa Christi est, noverit omnia mysteria veræ religionis & conscia sit secretorum sponsi, & propterea appelletur columna & firmamentum veritatis. 1. Timo. 3. At si omnia essent scripta, & apertissimè, ut hæretici dicunt, nullum esset privilegium Ecclesiæ: nam nihil minus scirent hæretici, & pagani, & Judæi de mysteriis Fidei nostræ, quàm nos ipsi, atque Antistites nostri sciunt: neque esset verum quod ait Irenæus lib. 3. cap. 4. in solam Ecclesiam tamquam in depositorium dives repositam ab Apostolis scientiam rerum divinarum.

Accedat postremò dignitas mysteriorum multorum, quæ silentium requirunt, nec decet, ut in Scripturis, quæ toti Mundo leguntur, explicentur. Si enim ad videnda tremenda mysteria Missæ non licet admittere ullos non baptizatos, quomodo licebit eis eadem scripta tradere? Hinc Dominus seorsim discipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat Luc. 8. & Apostolus ait 1. Corinth. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Et passim Veteres, cùm de Sacramento Eucharistiæ loquuntur, dicere solent: *Norunt Fideles, norunt initiati*. Hanc rationem attingunt Dionysius cap. 1. Ecclesiast. hierarch. Origenes homil. 5. in Numer. Basilius c. 27. lib. de Spir. sanct., & Innocentius I. in epist. 1.

CAPUT IX.

Explicantur regulæ quinque, quibus in cognitionem verarum Traditionum devenimus.

SEquitur nunc ut ostendamus, quibus viis ac rationibus indagandum sit, quæ sint veræ ac germanæ Apostolorum Traditiones.

Prima igitur regula est. Quando universa Ecclesia aliquid tanquam Fidei dogma amplectitur, quod non invenitur in divinis Literis, necesse est dicere,
A ex Apostolorum Traditione id haberi. Ratio hujus est, quia cùm Ecclesia universa errare non possit, cùm sit columna & firmamentum veritatis 1. Tim. 3. & cùm de ea dictum sit à Domino Matth. 16. *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*: certè quod Ecclesia de Fide esse credit, sine dubio est de Fide: at nihil est de Fide, nisi quod Deus per Apostolos, aut Prophetas revelavit, aut quod evidenter inde deducitur; non enim novis revelationibus nunc regitur Ecclesia, sed in iis permanet quæ tradiderunt illi, qui ministri fuerunt sermonis, & propterea dicitur Ephes. 2. *Ædificata supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum*: igitur illa omnia quæ Ecclesia Fide tenet, tradita sunt ab Apostolis, aut
B Prophetis, aut scripto, aut verbo. Talis est perpetua virginitas B. Mariæ, numerus librorum Canonicorum, & similia.

Secunda regula est. Quando universa Ecclesia aliquid servat, quod nemo constituere potuit, nisi Deus, quod tamen nusquam invenitur scriptum, necesse est dicere, ab ipso Christo & Apostolis ejus traditum. Ratio est similis superiori: nam Ecclesia universa non solùm non potest errare in credendo, sed nec in operando, ac præsertim in ritu & cultu divino: rectèque Augustinus epist. 118. docet, insolentissimæ insaniæ esse existimare, non rectè fieri quod ab universa Ecclesia fit; ergo illa quæ Ecclesia non potest rectè servare nisi à Deo sint institu-
C ta, & tamen servat, necesse est dicere, à Deo instituta, etiamsi nusquam id legatur. Tale est Baptisma parvulorum: errat enim gravissimè Ecclesia, si sine Dei mandato parvulos qui actu non credunt, baptizaret. Quocirca Augustinus lib. 10. de Genes. cap. 23. *Consuetudo*, inquit, *matris Ecclesiæ in baptizandis parvulis nequaquam spernenda est, neque ullo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset Traditio*. Tale est etiam, Baptismum hæreticorum esse ratum, & propterea Augustinus semper mandatum non rebaptizandi ab hæreticis baptizatos, ad Apostolorum Traditionem revocat: nec enim potest Ecclesia dare Baptismo auctoritatem, si eam à Christo non habet.

D Tertia regula est. Id quod in Ecclesia universa, & omnibus retrò temporibus servatum est, meritò ab Apostolis creditur institutum, etiamsi illud tale sit, ut potuerit ab Ecclesia institui. Hæc regula est Augustini lib. 4. cont. Donat. cap. 24. Exemplo sit jejunium Quadragesimæ: id enim poterat ab Ecclesia institui, si Christus vel Apostoli non instituissent; tamen dicimus & probamus, à Christo vel Apostolis institutum, quia sursum versùs ascendentes, & quærentes originem hujus instituti, non invenimus nisi tempore Apostolorum; etiamsi Calvinus lib. 4. c. 12. Instit. §. 20. doceat, esse Quadragesimam meram superstitionem, & nec à Christo, nec ab Apostolis Traditam, sed à posterioribus ex
E κακοζηλία excogitatam.

B. Bernardus serm. 3. de Quadrag.: *Hactenus*, inquit, *usque ad nonam jejunavimus soli, nunc* (in Quadragesima) *usque ad vesperam jejunabunt nobiscum pariter universi, Reges & Principes, Clerus & populus, simul in unum dives & pauper*. Ante Bernardum Gregorius homil. 16. in Evang., Quadragesimæ meminit, rationem reddens cur quadraginta dies jejunemus. Ante Gregorium Leo in serm. 12. de Quadrages. Ante eum Augustinus in epist. 118. & 119. & serm. 44. de Quadrag. Ante eum Hieronymus in c. 9. Matth. & in 3. cap. Jonæ, & alibi. Paulinus in epist. 6. ad Amandum. Chrysost. homil. 1. in Gen. & alibi. Ante hos Ambrosius serm. 8. de Quadragesima. Epiphanius in compend. doctr. Basilius Orat. 2. de jejun. Nazianzenus orat. in sanct. Lavacr.

& Cyril-

& Cyrillus catech. 1. Ante hos Origenes hom. 10. in Levit. Ante eum Irenæus apud Euseb. lib. 5. histor. cap. 24. Ante eum Telesphorus Papa in epist. decret. Ante eum Ignatius in epist. ad Philippen. & Clemens lib. 5. constit. cap. 13. & can. 68. Apostol.

Pari ratione Calvinus lib. 4. cap. 19. Instit. §. 24. dicit, Ordines minores esse inventum novitium, de quo nusquam legitur, nisi apud ineptos Rabulas, Sorbonistas, & Canonistas. At nos ostendimus ex regula posita, esse Apostolicæ Traditionis. Nam ante omnes Sorbonistas & Canonistas fuit Isidorus, qui lib. 7. etymol. cap. 12. enumerat singulos Ordines, & rationes nominum exponit. Ante Isidorum fuit Conc. Carthag. IV. in quo à c. 1. usque ad 10. traditur, quo ritu ordinentur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Acolythi, Lectores, Exorcistæ, Ostiarii. Et ante hoc Concilium fuit Hieronymus, qui in cap. 2. ad Titum enumerat Ordines omnes, præter Acolythos, quorum meminit in epist. ad Nepot. de vit. cleric.

Ante Hieronymum fuit Concilium Laodicenum in cujus cap. 24. nominantur omnes minores Ordines. Ante quod Concilium Cornelius Papa in epist. ad Fabium Antioch., ut est apud Euseb. lib. 6. histor. cap. 33. asserit, in Ecclesia Romana suo tempore fuisse præter Episcopum, Presbyteros 46. Diaconos septem, Subdiaconos septem, Acolythos 42. Exorcistas cum Lectoribus & Ostiariis 52. Sed & ante Cornelium Ignatius salutat nominatim omnes Ordines in epist. ad Antiochen.

Quarta regula est. Cùm omnes Doctores Ecclesiæ communi consensu docent, aliquid ex apostolica Traditione descendere, sive in Concilio generali congregati, sive scribentes scorsim in libris, illud credendum est apostolicam esse Traditionem. Ratio est hujus regulæ, quia si omnes Doctores Ecclesiæ, cùm in aliqua sententia conveniunt, errare possent, tota Ecclesia erraret, quippe quæ Doctores suos sequi tenetur, & sequitur. Exemplum primi est, imaginum veneratio, quam esse ex apostolica Traditione asseruerunt Doctores Ecclesiæ congregati in Concilio Nicæno II. generali Act. ult. Exemplum secundi vix invenitur, si debeant omnes penitus Patres qui scripserunt expressè aliquid dicere: tamen videtur sufficere, si aliquot Patres magni nominis expressè id asserant, & cæteri non contradicant, cùm tamen ejus rei meminerint; tunc enim illa esse omnium sententia non temerè dici poterit, quando enim in re gravi aliquis Veterum erravit, semper multi inveniuntur qui contradicunt.

Hac regula probamus, apostolicam Traditionem esse ritus, qui servantur in Baptismo; quod nimirum qui baptizatur, baptizetur aqua prius à sacerdote benedicta; quòd jubeatur abrenuntiare Satanæ & pompis ejus, quòd signetur signo Crucis, quòd ungatur oleo benedicto &c. Id enim disertè asserunt Basilius de Spir. sanct. cap. 27. Tertullianus de Cor. mil., & alii quidam: nemo autem unquam contradixit, cùm nullus ferè sit Veterum, qui non meminerit harum cæremoniarum tamquam in Ecclesia ab omnibus receptarum. Pari ratione Quadragesimam esse divinam, vel apostolicam Traditionem, possemus etiam hac regula firmiter probare, quia disertè id asserunt Irenæus, Epiphanius, Hieronymus, Ambrosius, Leo, & nullus contradicit, cùm tamen omnes hujus observationis meminerint.

Quinta regula est. Id sine dubio credendum esse ex apostolica Traditione descendere, quod pro tali habetur in illis Ecclesiis, ubi est integra & continuata successio ab Apostolis. Hanc regulam tradit Irenæus lib. 3. c. 3. & Tertullianus lib. de præscript. Ratio regulæ est, quia Apostoli tradiderunt successoribus suis cum officio Episcopatus, etiam doctrinam religionis.

Si ergo in aliqua Ecclesia ascendendo per Episcopos sibi invicem succedentes perveniamus ad Apostolum aliquem, & non possit ostendi, quòd ullus eorum Episcoporum introduxerit novam doctrinam; certi sumus, ibi conservari apostolicas Traditiones. Et quidem olim inveniebatur successio non interrupta, non solùm Romæ, sed etiam Ephesi, Corinthi, Antiochiæ, Alexandriæ, Hierosolymæ, & alibi: ac propterea Tertullianus remittit homines ad quamlibet ex Apostolicis Ecclesiis, ut ibi inveniant apostolicas Traditiones: & Theodosius l. cunctos populos. C. de sum. Trinit. & Fide catholica, jubet omnes servare eam Fidem, quam prædicabant eo tempore Damasus Romæ, & Petrus Alexandriæ, duo Pontifices præcipuarum apostolicarum Ecclesiarum: at nunc defecit certa successio in omnibus Ecclesiis Apostolicis, præterquam in Romana, & ideò ex testimonio hujus solius Ecclesiæ sumi potest certum argumentum ad probandas apostolicas Traditiones; ac tum potissimum, cùm doctrina, vel ritus earum Ecclesiarum à doctrina, & ritibus Ecclesiæ Romanæ dissentiunt.

CAPUT X.

Solvuntur objectiones adversariorum, quæ ex Scripturis petuntur.

Restat ultima pars quæstionis, in qua argumenta adversariorum exponenda, & solvenda sunt. Tria sunt genera argumentorum, quorum primum à Scripturis, secundum à Patribus, tertium à rationibus sumunt. E Scripturis. Primò proponunt eas quæ jubent, nihil debere addi verbo Dei. Secundò illas quæ expressè docent, Scripturas esse sufficientes, & continere omnia necessaria. Tertiò illas, quæ apertè damnant Traditiones.

Primum igitur argumentum ex tribus locis constat: Deuter. 4. & 12. *Non addetis ad verbum, quod ego præcipio vobis, nec auferetis ex eo.* Apocal. ult. *Si quis apposuerit ad hæc &c.* Galatas 1. *Sed licèt nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis præter quàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Ubi notat Kemnitius, non esse dictum *contra*, sed *præter*. Et ne dicamus loqui Paulum de verbo tam scripto, quàm non scripto, adducit Augustinum sic exponentem lib. 3. cont. lit. Petil. cap. 6. Si quis *sive de Christo, sive de ejus Ecclesia, sive de quacumque alia re, quæ pertinet ad Fidem vitamque vestram, non dicam, nos, sed omnino quod* Paulus secutus adjecit: *Si Angelus de cælo vobis annunciaverit præterquam quod in Scripturis legalibus & Evangelicis accepistis, anathema sit.* Similia habet Basilius in Sum. Moral., sum. 72. c. 1.

Ad primum respondeo: primò ibi non agi de verbo scripto, sed tradito viva voce: nam non ait ad verbum *quod scripsi*, sed *quod ego præcipio*. Secundò dico: veram expositionem ejus loci esse, quòd Deus velit integrè, & perfectè servari mandata, ut ipse præcepit, & nullo modo ea depravari falsa interpretatione. Itaque non vult dicere, *non servabitis aliud quàm id, quod nunc præcipio*, sed *in hoc quod præcipio nihil mutabitis, addendo, vel minuendo, sed integrè facietis, ut jubeo, & non aliter*: Quod idem solet Scriptura significare illis verbis: *Non declinabis ad dextram, neque ad sinistram.* Et quod hoc sit verum, patet, quia alioqui peccassent Prophetæ & Apostoli, qui tam multa postea addiderunt.

Respon-

Respondent Brentius, Kemnitius, Calvinus: Prophetas non addidisse quidquam ad Legem, quantum ad doctrinam attinet, sed tantùm vaticinia quædam de futuris scripsisse, & Legis doctrinam explicavisse. Testamentum quoque novum non esse additionem ad vetus, sed explicationem, cùm Apostolus ad Rom. 1. dicat, Evangelium promissum à Deo per Prophetas in Scripturis sanctis. Et Actor. 15. non sint ausi Apostoli in Concilio aliquid decernere sine testimonio Scripturæ.

At contrà: nam hoc modo etiam Traditiones non sunt additiones, sed explicationes. Nam in Lege Mosis non continentur Prophetarum scripta, neque in lege & Prophetis continetur Testamentum novum, nisi in universali, & quodammodo in virtute, sicut tota arbor continetur in semine. Habemus enim in lege Deut. 18. *Prophetam suscitabit tibi Deus &c. illum audies.* Ibi autem continetur in genere quidquid Christus fecit & dixit: at in particulari tamen quod Christus deberet prædicare Trinitatem personarum in Deo, instituere Sacramenta, facere talia miracula &c. ibi non habetur.

Quod verò allegant ex Act. 15. contra ipsos est. Nam etsi Jacobus in eo Concilio probavit ex Scripturis, Ecclesiam ædificandam ex gentibus: tamen decretum Concilii nusquam invenitur in Scripturis Testamenti veteris. Decreverunt enim ut gentes non servent legalia, excepta tamen abstinentia à sanguine & suffocato, cujus decreti secunda pars nusquam in Testamento veteri legitur. Ubi enim, quæso, ullus Propheta prædixit, Messiæ temporibus prohibenda esse suffocata, & sanguinem?

Sic etiam quia scriptum est, 2. Thessal. 2. *Tenete Traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Idcircò nos affirmamus, Traditiones esse quodammodo explicationes verbi scripti; non quòd nudam contineant ejus expositionem, sed quia omnes Traditiones, & Ecclesiæ decreta continentur in Scripturis in universali: sed in particulari non continentur, nec debent contineri. Quare Augustinus lib. 1. cont. Crescon. cap. 33. sic ait: *Quamvis certè de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, tamen earumdem Scripturarum à nobis tenetur veritas, cùm jam facimus, quod universæ placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas.*

Ad secundum: certum est, Joannem ibi prohibere corruptionem libri illius, non autem ne alii libri scribantur, aut alia dogmata tradantur, alioqui ipse secum pugnasset, qui juxta Kemnitium in examin. pag. 202. scripsit Evangelium post Apocalypsim.

Ad tertium, quo maximè Brentius & Kemnitius nituntur, duplex solutio est, & utraque solida. Prior, quòd Apostolus non loquatur de solo verbo scripto, sed de omni verbo, sive scripto, sive tradito. Non enim dicit, si quis evangelizaverit præter id quod scripsimus, sed præter id quod evangelizavimus. Neque obstant illa verba Augustini, vel Basilii: illi enim non exponunt ex professo hunc locum, sed probant ex hoc loco, non licere quidquam asserere contrarium Scripturis: quod verissimum est. Cùm enim Paulus loquatur in genere de prædicatione apostolica, & illa partim sit scripta, partim non scripta; possumus inde rectè probare, non licere aliquid asserere contra scriptam prædicationem Apostolorum. Ex universalis enim negatione rectè ducitur argumentum ad negationem particularis: non tamen è contrario. Et similiter possumus ex hoc verbo Pauli argumentari contra eos, qui evangelizant contra Traditiones Ecclesiæ jam receptas, etiamsi ex Scripturis videantur evangelizare, ut pulchrè docet Athanasius in lib. de Incarnat. Verbi, & Cyrillus Athanasium citans lib. de recta fide ad Reginas, non procul ab initio.

Altera solutio est, quòd per illud *præter* Apostolus intelligat contra: & proinde non prohibeat nova dogmata, & præcepta, modò non sint contraria jam traditis: sed prohibeat dogmata, & præcepta contraria, & aliena. Id patet primò, quia Apostolus ipse multa alia postea docuit: & post hanc epistolam scripsit Joannes Apocalypsim, & Evangelium suum. Secundò, ex proposito Apostoli, ait enim contra eos, qui docebant servanda esse legalia, cùm ipse docuisset non esse servanda. Igitur cùm dicit *præter*, intelligit contra. Tertiò, ex alio loco, ubi Apostolus sic utitur voce *præter*. Nam Rom. ult.: *Observate*, inquit, *eos, qui dissensiones, & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt.* Quo loco adeo clarum est, illud *præter* significare *contra*, ut Erasmus verterit *contra*. In utroque autem loco eadem est vox Græca *παρὰ*. Quartò, ex Patrum expositione. S. Ambrosius exponit *Si contra*. S. Hieronymus *Si aliter*. Chrysostomus, Oecumenius, & Theophylactus dicunt, Apostolum non dixisse, *si contraria*, sed *si præter quam quod &c.* ut indicaret, non solùm eos anathematizari, qui apertè contraria toti doctrinæ docent, sed etiam eos, qui quomodocumque sive apertè, sive obliquè quidlibet labefactant ex doctrina tradita.

Sanctus Basilius Sum. mor. 72. cap. 1. (quem locum pro se citaverat Kemnitius) docet ex hoc loco haberi, eos recipiendos, qui consona Scripturis tradunt: eos rejiciendos, qui aliena. Denique S. Augustinus lib. 17. cont. Faust. cap. 3. exponit *contra*: & Tract. 98. in Jo. sic loquitur: *Non ait, plus quàm accepistis, sed præter quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipse præjudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, ut suppleret quæ illorum Fidei defuerunt. Sed qui supplet quod minus erat, addit, non quod inerat tollit. Qui autem prætergreditur regulam Fidei, non accedit in via, sed recedit de via &c.*

Argumentum secundum sumunt ab iis locis, quæ videntur indicare, Scripturam sufficienter omnia continere, quæ duo sunt. Primus Jo. 20. *Multa quidem, & alia signa fecit Jesus, quæ non sunt scripta in libro hoc; hæc autem scripta sunt, ut credatis, quòd Jesus est Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Ubi Joannes indicat, se scripsisse, non quidem omnia, sed ea, quæ sufficiebant. Si enim possumus vitam habere per ea, quæ scripta sunt, quid amplius quærimus?

Confirmat Kemnitius ex tribus testimoniis Veterum. Augustinus tract. 49. in Jo. *Sanctus Evangelista testatur*, inquit, *multa Dominum Christum & dixisse & fecisse, quæ scripta non sunt: electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur.* Idem Augustinus lib. 1. de cons. Evang. cap. ult. *Quidquid*, inquit, *ille*, idest Christus, *de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis*, idest Apostolis, *tanquam suis manibus imperavit.* Cyrillus lib. 12. in Jo. cap. ult. *Non omnia*, inquit, *quæ Dominus fecit, conscripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores, quàm ad dogmata putarunt sufficere, ut recta Fide, & operibus, ac virtute rutilantes ad regnum cælorum perveniamus.*

Secundus locus est, 2. Timoth. 3. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instru-*

ctus.

ctus. Qui locus est Achilles Brentii, & Kemnitii. Sic autem explicatur à Kemnitio. Illud *omnis Scriptura* non significat quemlibet librum sacrum, sed totum corpus simul librorum canonicorum. Nam quod sequitur, *utilis est ad docendum, arguendum, &c.* noo potest convenire uni alicui libro, sed solùm toti Scripturæ simul. Illud autem *utilis est*, non significat esse utilem Scripturam eo modo, quo utile distinguitur à necessario & sufficienti, sed significat Scripturam esse factam tamquam medium ad perficiendum hominem Dei: quasi diceret Paulus, *Scriptura hunc habet usum, ad hoc facta est, ad hoc dirigitur*; quomodo dicimus, cibum esse utilem ad alendum hominem: sine quo tamen vivere non potest.

Illud verò *ad docendum, arguendum, &c.* explicat sufficientiam Scripturæ. Quatuor enim solùm sunt necessaria homini Dei, idest, doctori Christiano. Primò, ut possit docere doctrinam Fidei. Secundò, ut possit refellere errores contra Fidem. Tertiò, ut possit docere doctrinam morum. Quartò, ut possit corrigere errantes circa mores: hæc autem omnia præstat Scriptura. Servit enim ad docendum, idest, dogmata Fidei: ad arguendum, idest, ad refutandos errantes de Fide: ad erudiendum in justitia, idest, ad docenda præcepta morum: ad corripiendum, idest, ad corrigendos errantes in moribus: ex quo concludit Paulus, hominem Scripturis instructum esse perfectum, & aptum ad omne opus bonum.

Respondeo ad primum: Joannem in eo loco tantùm loqui de miraculis Christi, ac dicere, se scripsisse tantùm aliqua miracula, non omnia, quia illa sufficiebant ad persuadendum Mundo, Christum esse Filium Dei; sic enim ait: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum &c.* Ineptè autem Kemnitius, quæ de solis miraculis dicuntur, transfert ad omnia dogmata Fidei, & morum præcepta. Præterea, Joannes non loquitur, nisi de rebus à se scriptis; ergo si illæ sufficiunt, superfluæ erunt omnes aliæ Scripturæ.

Respondet Kemnitius: Joannem loqui de tota Scriptura. At refellit hoc mendacium Joannes, qui ait: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus, quæ non sunt scripta in libro hoc*. Quod verò additur, *hæc autem scripta sunt &c.* non significat signa sola sufficere nobis ad salutem, sed illa ad hoc referri, & ordinari, & esse unum ex mediis requisitis ad nostram salutem, etiamsi solum non sufficiat.

Ad illa loca Augustini & Cyrilli dico: eos Patres de solis dictis & factis Christi loqui: ac propterea dicere eos voluisse, scripta esse sufficienter, non omnia absolutè, sed omnia dicta & facta Christi. Præter quæ dicta & facta, multa sunt alia necessaria, alioqui omnes historiæ, & documenta Testamenti veteris, & ipsa Acta Apostolorum, & epistolæ Petri, Pauli, Joannis, Jacobi, & Judæ supervacanea essent. Neque hoc pugnat cum eo quod supra diximus, Scripturas non fuisse absolutè necessarias: etsi enim necessaria est cognitio multarum rerum quas Christus & Apostoli dixerunt, aut fecerunt, ea tamen cognitio, etiam sine Scripturis, sola Traditione haberi potuisset, quamquam utilissimum fuisse, ut præcipua capita scriberentur, nullo modo negandum sit.

Adde, quòd sine dubio Patres illi, ex dictis & factis Christi non intelligunt esse scripta sufficienter omnia necessaria absolutè, sed esse scripta sufficienter ea, quæ Apostoli scribenda esse putaverunt. Cùm enim quædam scribenda essent, quædam sine scripto tradenda, ac præcipuè interpretatio, atque intelligentia Scripturarum; in libris sacris continentur sufficienter omnia, quæ scriptis mandanda erant, sive (ut Augustinus loquitur) quæ Christus legi voluit. Alia enim non legi io divinis Literis, sed ab Ecclesia accipi voluit, quæ tamen suo etiam modo in Evangelio continentur, non quidem in particulari, sed in universali, quia Evangelium monet, ut de rebus dubiis Ecclesiam consulamus.

Ad alterum locum ex Paulo, potest responderi eodem modo, quòd nimirum Scriptura sufficienter instruat, & perficiat hominem Dei, quia multa expressè continet; & quæ non continet, ostendit, unde sint petenda. Deinde dico: Paulum eo loco ne hanc quidem sufficientiam Scripturæ tribuere, quod ex duobus colligitur. Primò ex illo *Omnis Scriptura*: secundò ex illo *Utilis est*. Nam cùm dicit *Omnis Scriptura*, non solùm toti corpori Scripturarum, sed etiam singulis libris tribuit eam laudem, quòd utiles sint ad docendum, arguendum, &c. & tamen fatetur Kemnitius, non sufficere quemlibet librum sacrum.

Quòd autem ita sit, patet primò ex ipso modo loquendi. Nam judicio omnium Latinè scientium, quod dicitur de omni Scriptura divinitus inspirata, dicitur de singulis libris qui sunt divinitus inspirati. Secundò ex eo, quòd cùm hæc epistola scriberetur, nondum exstabat Apocalypsis, nec Evangelium Joannis, & fortè aliquid aliud deerat ex corpore Scripturarum; oon loquitur igitur de toto & solo corpore Scripturarum. Tertiò ex Apostoli ratiocinatione: nam ex hoc principio universali volebat concludere in particulari, Scripturam Testamenti veteris, quia divinitus inspirata erat, utilem fuisse ad docendum, arguendum &c. Sic enim ait: *Ab infantia sacras literas nosti*, (idest, Testamentum vetus; nam cùm esset infans Timotheus, nondum exstabat Testamentum novum, ut patet, & adversarii admittunt) *quæ te possunt instruere ad salutem per Fidem, quæ est in Christo Jesu*. Ubi Apostolus paucis verbis tribuit Scripturæ Testamenti veteris id totum, quod paulò post multis verbis tribuit omni Scripturæ. Et ne Timotheus de eo dubitaret, probat Apostolus, subjungens: *Omnis Scriptura divinitus inspirata &c.*

Neque obstat quod Kemnitius objicit, non inveniri in quolibet libro has omnes utilitates: nam falsum est non inveniri. Nulla est enim pars Scripturæ brevior epistola secunda Joannis, & tamen in ea videmus prædicari, Christum esse verum Dei Filium, quod est dogma Fidei. Item videmus prædicari, ut diligamus alterutrum, quæ est doctrina morum. Præterea videmus apertè in ea scribi, esse Antichristos eos, qui dicunt, Christum non venisse in carne, quod pertinet ad hæreticos refellendos. Postremò videmus reprehendi eos, qui dicunt hæreticis *Ave*, quod ad correctionem morum pertinet.

Jam verò illud *utilis est* quantumvis à Kemnitio torqueatur, numquam tamen significabit *sufficiens est*. Ipse enim utcumque probat, non deduci ex ea voce, quòd Scriptura non sit sufficiens: sed nec deducitur, quòd sit sufficiens, quod ei probandum erat. Sive enim dicas, *Scriptura utilis est ad hoc*, sive *hunc habet usum*, sive *ad hoc refertur & ordinatur*, sive quidlibet aliud simile, nunquam tamen significabis eam solam sufficere. Sicut etiam qui dicit, cibus utilis est ad nutriendum hominem, dicit quidem cibum ad hoc esse institutum, ut nutriat, sed non dicit sufficere solum cibum: nam si calor naturalis deficiat, aut aliquod instrumentum corporis ad nutritionem necessarium, cibus non nutriet. Itaque Apostolus non dicit, solam Scripturam sufficere ad docendum, arguendum &c. proinde ad

homi-

hominem perficiendum & absolvendum: sed tamen ad hæc omnia prodesse & juvare.

Et quamvis ipse idem Apostolus non dicat, *non sufficere*, tamen id colligimus ex aliis ejus locis: ut ex illo 1. Cor. 11. *Cætera cùm venero, disponam*. Et 2. Thess. 2. *Tenete Traditiones, sive per sermonem, sive per Epistolam, &c.* Ex hoc etiam loco, licèt non colligatur Paulum dixisse, *Scripturam non sufficere*; colligitur tamen evidenter eum non dixisse, *Scripturam solùm sufficere*, quia ipse tribuit has laudes cuilibet operi canonico, & scimus ex confessione etiam adversariorum, non sufficere quodlibet opus canonicum, quia tunc alia essent superflua.

Argumentum Tertium ex locis, in quibus damnantur Traditiones. Marci 7. *In vanum colunt me docentes præcepta & doctrinas hominum*. Matth. 15. *Irritum fecistis mandatum Dei propter Traditionem vestram*. Galat. 1. *Æmulator existens paternarum mearum Traditionum*. Coloss. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundùm Traditionem hominum* 1. Timoth. 1. *Neque intenderent fabulis Judaicis, &c.* 1. Petr. 1. *Redempti estis de vana vestra conversatione paternæ Traditionis*. Hìc damnantur Traditiones, quas Judæi jactabant se per manus accepisse à Mose & Prophetis; ergo similiter damnatæ esse intelliguntur Traditiones, quas nos dicimus à Christo, & Apostolis ad nos devenisse per manus Patrum.

Respondeo: Christum & Apostolos non reprehendere Traditiones, quas acceperant Judæi à Mose & Prophetis, quarum una erat de ipsis libris canonicis, qui essent veri, & qui non essent; sed Traditiones quas acceperant à quibusdam recentioribus, quarum aliquæ inanes, aliquæ perniciosæ erant, & contra Scripturas. Nam nec Christus aut Apostoli unquam vocant eas Traditiones Mosis & Prophetarum: & apertè dicunt se loqui de illis, quæ cum Scripturis pugnant. Et præterea Patres veteres explicuerunt disertè quis fuerit auctor Traditionum, quas Christus & Apostoli reprehendunt.

Irenæus lib. 4. cap. 25. & 26. disputat contra veteres hæreticos, qui putabant nomine Traditionum à Christo & Apostolis reprehensarum intelligi Legem Mosis, & docet, non Mosis Legem, sed recentiorum seniorum Traditiones Legem corrumpentes à Christo & Apostolis reprehendi. Epiphanius in hær. Prol. docet Traditiones Judæorum fuisse quatuor expositiones librorum sacrorum. Primam Mosis, & eam non reprehendi. Secundam R. Akibam. Tertiam R. Juda. Et quartam filiorum Asamonæi, atque has esse, quæ reprehenduntur à Domino.

Hieronymus in cap. 8. Isaiæ, & in cap. 3. epist. ad Tit. & in epist. ad Algasiam, quæst. 10. docet Traditiones Judaicas, quas Dominus reprehendit, initium habuisse à Sammai, Killel, Achiba, & quibusdam aliis, qui paulò ante ortum Salvatoris exstiterant, & Legem non tam exposuerant, quàm corruperant; quas Traditiones ipsi δευτερώσεις vocant. De quibus exstat in jure civili constitutio quædam Justiniani, quæ est 146. novel. in hæc verba: *Quæ deuterosis, quasi secundaria Traditio ab ipsis dicitur, in universum interdicimus, ut quæ sacris Libris comprehensa non sit, neque desuper tradita per Prophetas, sed excerpta quædam virorum contineat, qui terrena duntaxat loquuntur, nec quidquam divini in se habeant numinis*. Porrò ex his fontibus descenderunt fabulæ, quæ nunc sunt in Talmud, & in omnibus libris ferè Rabbinorum. Sed nihil hæc ad Traditiones nostras, quæ Christum & Apostolos auctores habent, & Scripturis divinis consonæ sunt.

CAPUT XI.

Solvuntur objectiones ex Patribus.

NUnc ad ea testimonia, quæ ex Patribus adferunt, respondendum est. Kemnitius igitur primò producit Irenæum lib. 3. cap. 1. ubi sic loquitur: *Non enim per alios*, inquit, *dispositionem salutis cognovimus, quàm per eos, per quos Evangelium pervenit ad nos: quod quidem tunc præconiaverunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam Fidei nostræ futurum*. Eadem igitur, inquit Kemnitius, scripserunt omnia Apostoli, quæ prædicarunt viva voce.

Respondeo: Irenæum non dicere nihil aliud Apostolos prædicavisse, quàm quod scripserunt: sed solùm scripsisse Evangelium, quod antea prædicaverant, quod est verum, & non contra nos. Sed, etsi diceret Irenæus, Apostolos omnia scripsisse quæ prædicaverunt, nihil diceret adversus sententiam nostram. Sunt enim duo diligenter notanda, tum ad hunc locum Irenæi, tum ad alia multa aliorum Veterum intelligenda.

Primum est, quædam in doctrina Christiana tam Fidei, quàm morum, esse simpliciter omnibus necessaria ad salutem, qualis est notitia articulorum Symboli Apostolici: item cognitio decem præceptorum, & nonnullorum Sacramentorum. Cætera non ita necessaria sunt, ut sine eorum explicita notitia & Fide & professione homo salvari non possit, modò promptam habeat voluntatem ea suscipiendi, & credendi, quando sibi fuerint legitimè per Ecclesiam proposita?

Hæc distinctio ex eo colligitur, quòd sine notitia, & Fide mysteriorum primi generis, nemo adultus admittitur ad Baptismum: sine notitia autem, & Fide saltem explicita posteriorum ordinariè admittuntur: Act. 2. post unum Petri sermonem, quo docuerat præcipua capita Fidei de Christo, baptizati sunt uno die homines ad tria millia, qui sine dubio nihil aliud noverant, nisi illa necessaria, & ideò subditur, quòd post Baptismum erant perseverantes in doctrina Apostolorum, idest, discebant quæ nondum audierant de mysteriis Christianis. Sic Paulus cùm Thessalonicenses in numero Sanctorum haberet, & Fidem atque charitatem eorum miris laudibus extolleret, tamen 1. Thess. 3. dicit: *Orantes, ut videamus faciem vestram, & compleamus quæ desunt Fidei vestræ*.

Nota Secundò, ea quæ sunt simpliciter necessaria, Apostolos consuevisse omnibus prædicare: aliorum autem non omnia omnibus, sed quædam omnibus, quæ nimirum omnibus utilia erant, quædam solis Prælatis, Episcopis, & Presbyteris, ut de ratione gubernandæ Ecclesiæ, de Sacramentis administrandis, de refellendis hæreticis &c. sicut etiam modò alia disputantur in scholis inter doctos, alia explicantur in concione populari. Sic Act. 20. Apostolus seorsim instruit Episcopos Asiæ. Sic 1. Cor. 2. sapientiam loquitur inter perfectos. Sic 2. Tim. 2. *Hæc*, inquit, *commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Sic Irenæus lib. 4. cap. 43. dicit, Apostolos cum Episcopatu tradidisse successoribus charisma scientiæ.

His notatis, dico: illa omnia scripta esse ab Apostolis, quæ sunt omnibus necessaria, & quæ ipsi palam omnibus vulgo prædicaverant: alia autem non omnia scripta esse. Cùm igitur Irenæus ait, Apostolos scripsisse quæ prædicaverant in Mundo, verum est, & non contra Traditiones, quia non prædicaverunt populis omnia, sed solùm ea quæ illis necessa-

ria, vel utilia erant, cætera seorsim perfectioribus tradiderunt.

Secundò profert Origenem in cap. 3. ad Rom. in Matth. homil. 25. in Ezechiel. homil. 7. in Hierem. hom. 1. ubi dicit, oportere nos de rebus divinis non loqui ex proprio sensu, sed omnia confirmare Scripturæ testimoniis, *Necesse nobis est*, inquit, *Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem*. Respondeo: loquitur Origenes de obscurissimis quæstionibus, quales ut plurimum non sunt illæ, quæ testimonium habent Traditionis in tota Ecclesia receptæ. Alioqui enim disertè asserit Origenes hom. 5. in Num. plurima in Ecclesia servari, & ab omnibus necessariò servanda esse, cùm nulla exstent de illis testimonia.

Tertiò producit in testem Constantinum Imperatorem, qui in Concilio Nicæno, teste Theodoreto lib. 1. cap. 7. sic ait; *Evangelici & Apostolici libri, necnon antiquorum Prophetarum oracula planè instruunt nos sensu numinis. Proinde hostili posita discordia, sumamus ex divinitus inspiratis dictis quæstionum explicationes*. Respondeo: non esse hoc testimonium tanti faciendum, quanti Calvinus & Kemnitius illud faciunt. Erat enim Constantinus Magnus Imperator, sed non magnus Ecclesiæ Doctor, præsertim cùm secundùm opinionem novorum hæreticorum & antiquorum Arianorum, Constantinus eo tempore nondum fuerit baptizatus, & proinde non noverit arcana religionis.

Sed admissa auctoritate Constantini, dico: eorum omnium dogmatum, quæ ad naturam Dei pertinent, exstare in Scripturis testimonia, & posse nos circa ea dogmata planè & planè instrui ex Scripturis, si eas rectè intelligamus; verum tamen sensum Scripturarum pendere ex Traditione Ecclesiæ non scripta. Quocirca Theodoretus, qui lib. 1. c. 7. narraverat hanc orationem Constantini, idem cap. 8. refert, prolatas fuisse utrinque Scripturas, & cùm ex iis non convincerentur Ariani, eò quòd easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catholici, damnatos eos fuisse ex sermonibus non scriptis, piè tamen intellectis; cui damnationi Constantinum assensum esse, nemo unquam dubitavit.

Profert quartò Athanasium, qui in Orat. cont. Gent. in ipso initio; *Sufficiunt per se*, inquit, *sacræ ac divinitus inspiratæ Scripturæ ad omnem instructionem veritatis*. Respondeo: illud *Omnem* de suo adjecisse Kemnitium: nam Athanasius non habet, nisi ad *veritatis indicationem*. Loquitur enim ibi, non de omnibus dogmatibus, sed solùm de duobus, quæ sunt argumenta duorum librorum, quos ad Macharium scribit; videlicet, quòd idola non sint Dei, & quòd Christus sit verus Deus & similiter homo, quæ duo habent in Scripturis expressa testimonia. Præterea Athanasius ibidem addit, Scripturas quidem sufficere ad indicationem veritatis horum duorum dogmatum; tamen non sine explicatione sanctorum Patrum, quorum libri cùm non facilè ab omnibus haberi possint, dicit se velle scribere de his rebus, quid à majoribus ipse didicerit.

Profert quintò Basilium in Serm. de Fid. confess. ubi sic loquitur: *Infidelitatis argumentum fuerit, & signum superbiæ certissimum, si quis eorum, quæ scripta sunt, aliquid velit rejicere, aut eorum, quæ non scripta, introducere*. Et similia habet in Summ. moral. 72. cap. 1. & Summa 80. cap. 22. Respondeo: Loquitur Basilius de iis, qui addunt ad Scripturæ dogmata aliqua alia contraria & aliena, Scripturisque repugnantia. Nam in eodem Sermone de confessione Fidei dicit, se contra hæreticos disputantem sæpe usum esse sermonibus non scriptis; tamen cum Scripturis consentientibus; & Apostolum quoque non solùm ex Scripturis, sed etiam ex Philosophis testimonia accepisse, quando illa non erant contraria Scripturis. Addo etiam, de iis quoque Basilium loqui, qui non contenti vocibus scriptis, ex proprio capite inveniunt alias. Id enim superbiæ signum est certissimum. Itaque agit de Traditionibus, quæ excogitantur à privatis hominibus, non de iis, quas ab Apostolis Ecclesia per successiones Episcoporum accepit.

Alium locum affert ex epist. 80. ubi Basilius ait: *Non putamus æquum esse, ut quæ apud ipsos obtinuit consuetudo, pro lege & canone habeatur rectæ doctrinæ. Stemus itaque arbitratui à Deo inspiratæ Scripturæ*. Respondeo: omisit Kemnitius verba, quæ erant in medio, & contra illum faciebant. Erat enim tunc quæstio, an dicendum esset, esse in Deo tres hypostases, & unam naturam. Aliqui dicebant, non esse sic dicendum, & proferebant pro argumento consuetudinem suæ regionis, ubi talibus verbis nemo utebatur. Quibus respondet Basilius, qui contrarium sentiebat, in aliis regionibus esse consuetudinem ut dicerent in Deo tres hypostases, & unam naturam; & ideò si nollent ipsi acquiescere huic consuetudini, non esse etiam æquum, ut ipsi suam aliam consuetudinem vellent esse regulam, sed starent utrique judicio Scripturæ, quam nemo rejicere potest. Hic igitur vides, non agi de Traditione in tota Ecclesia recepta, sed de particularibus consuetudinibus. Deinde Basilium ideo provocasse à consuetudine ad Scripturas, quia ex consuetudinibus contrariis nihil certi statui poterat.

Sextò profert Chrysostomum hom. 1. in Matth. hom. 3. in 2. ad Thessal. & hom. 13. in Genes. ubi Chrysostomus dicit, Scripturam esse utilem, & claram in rebus necessariis. Sed quorsum hæc? Deinde profert ejusdem testimonium ex hom. 49. in Matth. ubi exponens illud cap. 24. *Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes*; dicit, tempore hæresum non esse ullam rationem inveniendæ veritatis, nisi lectionem Scripturarum. Sed hoc testimonium non est Chrysostomi, sed Auctoris operis imperfecti, qui vel fuit Arianus, vel certè opus ejus ab Arianis multis in locis depravatum est. Nam hom. 48. hæreticos vocat homousianos, & hom. 49. contra eosdem ferè semper loquitur, & propterea totus hic locus tanquam ab Arianis insertus, è quibusdam codicibus nuper emendatis sublatus est. Aliud profert testimonium Chrysostomi ex hom. in Psal. 95. circa finem: *Si quid dicitur absque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans: verùm ubi ex Scriptura divina vocis prodit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat*.

Respondeo: cùm in verbis immediatè præcedentibus Chrysostomus dixerit: *Neque enim oportet quidquam dicere sine testibus, solaque animi cogitatione* (intelligere debemus, eundem, cùm continuò subjungit:) *Si quid dicatur absque Scriptura*, subintelligi voluisse, *sed sola animi cogitatione*. Itaque sensus verborum ejus is est, ut si quid dicatur ex propria inventione, non ita facilè persuadeatur, atque fieret, si quod dicitur Scripturæ testimonio confirmari posset.

Aliud profert ejusdem ex homil. 13. in 2. epistol. ad Corinth. *Cùm habeamus omnium exactissimam trutinam, gnomonem, & regulam, divinarum legum assertionem, oro vos omnes, ut relinquatis, quid huic, vel illi videatur, & de his à Scripturis hæc omnia inquirite*. Respondeo: non loquitur de dogmatibus Fidei, aut motum obscuris, sed de opinione carnalium, qui ante-

anteponunt opes paupertati, cùm Scripturæ apertissimè doceant, paupertatem esse longè utiliorem ad salutem. Itaque Chrysostomus nihil hìc aliud dicit, quàm magis credendum esse Scripturis in hac parte, quàm hominum opinioni.

Ultimò profert ejusdem Chrysostomi testimonium ex Commentar. in cap. 22. Matth. *Quidquid quæritur ad salutem, totum jam impletum est in Scripturis.* Respondeo: loquitur Chrysostomus de remediis vitiorum, ac docet, nullum esse vitium, ad quod sanandum non inveniatur in Scriptura aliquod remedium. Quod etiam docet Basilius Orat. in 1. Psal. Sed quid hæc valent contra traditiones?

Septimò profert Epiphanium, qui hæresi 61. ait: *Nos uniuscujusque quæstionis inventionem non ex propriis ratiocinationibus dicere possumus, sed ex Scripturarum consequentia.* Respondeo: non dicit Epiphanius, ex Scripturarum consequentia solùm: alibi autem clarissimè dicit, ut supra ostendimus, non omnia à Scriptura accipi posse, & ideo necessariam esse Traditionem.

Octavò profert Cyrillum, qui lib. de recta Fide ad Regin. sic ait: *Necessarium nobis est, divinas sequi literas, & in nullo ab earum præscripto discedere.* Respondeo: non dicit, non licere aliquid dicere, quod in Scripturis non habeatur; sed non licere contra Scripturas dicere. Hoc enim est non discedere à præscripto Scripturarum, quod quidem & nos libenter amplectimur; nec enim Traditiones cum Scriptura pugnantes unquam defendimus.

Item profert illud ejusdem ex hom. 5. in Levit. *Ego puto, in hoc bidno, duo Testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet, requiri, & discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem superfuerit, quod non Scriptura divina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad auctoritatem scientiæ suscipi.* Respondeo primò: homilias illas in Leviticum non esse B. Cyrilli, sed Origenis, vel nescio cujus alterius, qui passim literam destruit, ut mysticos sensus ex capite suo statuat. Proinde homilias illas non esse magnæ auctoritatis. Adde, quòd in eo ipso loco auctor homiliæ non excludit verbum Dei non scriptum, sed solùm tertiam Scripturam, idest, humanam Scripturam, quæ se pro divina vendirare velit.

Profert nonò Theophylum lib. 2. Paschali; qui sic ait: *Diabolici spiritus est, aliquid extra Scripturarum sacrarum auctoritatem putare divinum.* Respondeo: loquitur de libris apocryphis, qui pro divinis à quibusdam supponebantur. Ineptum autem est, ne quid gravius dicam, quæ de una re dicuntur, torquere ad aliam.

Profert decimò Apollinarem, qui apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 15. dicit, se longo tempore distulisse scribere contra Montani hæresim, ne videretur quibusdam aliquid addere Evangelico Dei verbo. Respondeo primò: ista verba non in omnibus codicibus inveniri. Secundò, non dicere eum auctorem, Evangelico verbo scripto. Tertiò, intelligere additionem novi dogmatis contrarii: nam ibidem accusat Montanum, quòd non servaverit doctrinam, quam Ecclesia ex Traditione, & successione Episcoporum ab Apostolis acceperat.

Profert undecimò Tertullianum, qui lib. cont. Hermog. cap. 22. *Adoro*, inquit, *Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse, doceat Hermogenis officina. Si non est Scriptum, timeat væ illud, adjicientibus, vel detrahentibus destinatum.* Respondeo: loquitur Tertullianus de uno dogmate tantùm, quod scilicet Deus creaverit omnia ex nihilo, non ex præjacente materia, ut Hermogenes somniabat. Et quoniam hoc dogma apertissimè continetur in Scripturis, dicit Tertullianus,

A se adorare Scripturæ plenitudinem, quantum ad hoc dogma; & addit, Hermogenem, qui addebat ad Scripturam dogma contrarium, & repugnans ipsi Scripturæ, incidere in illam maledictionem, qua prohibemur nihil addere, aut detrahere Scripturæ, ita ut veritas ejus immutetur.

Profert duodecimò Cyprianum, qui sic loquitur in epist. ad Pompejum: *Unde est*, inquit, *ista traditio? utrùmne de Dominica & Evangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, testatur Deus, & proponit ad Jesum Nave dicens: Non recedet liber legis hujus ex ore tuo. Si ergo aut in Evangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis aut actis continetur,*

B *observetur hæc sancta Traditio &c.* Respondeo: Cyprianum hæc scripsisse, cùm errorem suum tueri vellet, & ideo non mirum, si more errantium tunc ratiocinaretur. Quare S. Augustinus lib. 5. cont. Donatist. cap. 23. & seq. hanc epistolam meritò refellit. Præterea etsi Cyprianus illam unam Traditionem de Baptismo rejiciebat, quia contra Scripturas esse putabat: tamen non propterea rejici volebat alias, quæ etsi in Scripturis non sint, tamen cum Scriptura non pugnant.

Decimotertiò profert illud celebre dictum Hieronymi in cap. 1. epist. ad Titum: *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non haberet Fidem.* Et illud in cap. 23. Matth. Quod *de Scripturis auctoritatem non*

C *habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et illud in cap. 1. Aggæi. *Quæ absque auctoritate & testimoniis Scripturarum, quasi Traditione Apostolica sponte reperiunt, atque confingunt, percutit gladius Dei.* Denique illud ex Commentar. in Psal. 86. in illud: *Dominus narrabit in Scripturis populorum, & principum, horum qui fuerunt in ea: Videte*, inquit, *quid dicat, qui fuerunt, non qui sunt, ut exceptis Apostolis, quodcumque postea aliud dicetur, abscindatur, non habeat auctoritatem.*

Respondeo ad primum, depravatum esse locum à Kemnitio. Sic enim Hieronymus habet; *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem, nisi viderentur perversam doctrinam, etiam divinis testimo-*

D *niis roborare.* Non ergo vocat garrulitatem quod profertur extra Scripturam, sed dicit, homines garrulos non invenire fidem apud ullos, nisi suos errores ex Scripturis confirmare nitantur; quod maximè quadrar in hæreticos. Ad secundum dico: illud etiam non fideliter citatum: nam Hieronymus non dixit universaliter, quod de Scripturis auctoritatem non habet &c. Sed loquens de particulari quadam sententia, qua quidam nitebantur ex libro apocrypho probare, Zachariam, quem Judæi occiderunt inter templum & altare, fuisse Zachariam patrem Joannis Baptistæ, ait: *Hoc quia de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur qua probatur.* Et sensus est, quia hæc sententia pro-

E batur ex libro apocrypho, non ex canonico, facilè contemnitur. Ad tertium patet solutio: solùm enim agit contra illos, qui confingunt aliquid, & tamen videri volunt suum figmentum Apostolicam Traditionem esse. Ad ultimum dico: rejicere eo loco Hieronymum ea, quæ sunt aliena à doctrina Apostolica, idest, contraria & repugnantia Scripturis.

Ultimò proferunt Augustini testimonia. Ac primum illud ex lib. 2. de doctr. Christ. cap. 9. *In his*, inquit, *quæ apertè in Scripturis posita sunt, inveniuntur illa omnia, quæ continent Fidem, moresque vivendi.* Respondeo: loquitur de illis dogmatibus, quæ necessaria sunt omnibus simpliciter, qualia sunt quæ habentur in Symbolo Apostolico, & in Decalogo. Ideo idem Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis

& remiss. cap. ult. *Credo*, inquit, *quòd etiam hinc divinorum eloquiorum clarissima auctoritas esset, si homo sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset*. At præter ea multa sunt alia, quæ sola Traditione habentur, ut supra ostendimus ex multis locis Augustini.

Item secundò illud ex lib. 3. cont. literas Petiliani cap. 6. Si quis *sive de Christo, sive de ejus Ecclesia, sive de quacumque alia re, quæ pertinet ad Fidem, vitamque vestram, non dicam nos, sed quod* Paulus *adjecit: Si Angelus de cœlo vobis annuntiaverit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Evangelicis accepistis, anathema sit*. Respondeo: jam suprà ostendimus ex Augustino Tract. 98. in Joan. illud *Præterquam* significare *contra quam*.

Tertiò, profert loca quædam ex lib. 19. de Civit. Dei, cap. 18. Tractat. 2. in epist. Joan. ex epist. 163. ex lib. de pastorib. cap. 14. & lib. 6. Confess. cap. 5. sed in his locis nihil est prorsus contra Traditiones: solùm enim dicit B. Augustin. ex Scripturis probanda esse dogmata, quando testimonia Scripturæ habentur; & credendum esse Scripturæ; nihil esse dicendum contra Scripturas, & similia, quæ sunt verissima, sed frustrà adferuntur contra Traditiones, vel pro Scripturæ sufficientia, cùm nullo verbo tale aliquid Augustinus in illis locis indicaverit.

Quartò, illud profert ex lib. de bono viduit. cap. 1. *Quid amplius te doceam, quàm id, quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plus quàm oportet. Non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi doctoris exponere*. Respondeo: loquitur Augustin. non de omni dogmate, sed solùm de professione viduitatis, quod quale bonum esset, satis exposuerat Apostolus 1. Cor. 7. & ideo dicit Augustinus, satis sibi esse, si exponat verba Apostoli. Quod autem generaliter Augustinus ponit: *Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plus quàm oportet*; contra illos dictum est, qui ex proprio judicio fingunt novas doctrinas, quæ Scripturis consonæ non sunt.

Quintò, illud ex lib. 3. cont. Maximin. cap. 14. *Sed nunc nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tanquam præjudicaturus proferre Concilium. Nec ego hujus auctoritate, nec tu illius detineris: Scripturarum auctoritatibus, non quorumque propriis, sed utrisque communibus testibus, res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione concertet*. Item in Psal. 57. super illud *Alienati sunt peccatores &c. Auferantur de media charta nostra, procedat in medium codex Dei, audi Christum dicentem, audi veritatem loquentem*. Similia habentur lib. de unit. Eccles. cap. 3. 6. 10. & 16.

Respondeo: videri quidem in his locis dici aliquid contra Concilia, sed non contra Traditiones: at nec contra Concilia aliquid ab Augustino doceri, facilè possumus ostendere. Nam certum est, Augustinum non voluisse removeri Concilia ab his disputationibus, & solas Scripturas recipi, quòd non crederet maximam esse legitimorum Conciliorum auctoritatem, sed duplici de caussa. Primò, ut expeditiùs ageret: si enim voluisset ex Concilio argumentum sumere, debuisset priùs probare, Concilia esse recipienda, quod nimis longum erat. Et hæc ratio præcipuè locum habebat contra Arianos, qui nullo modo admittebant Concilium Nicænum. Altera ratio est, quia in illis quæstionibus, quæ tunc erant, exstabant in Scriptura clarissima testimonia, quæ sine dubio anteponenda sunt omnibus Conciliorum testimoniis. Et hæc ratio præcipuè locum habet contra Donatistas in quæstione de Ecclesia. Alioqui idem Augustinus in epist. 118. 162. 165. 166. & in lib. de Baptismo, sæpe urget Concilia & Traditiones; immò etiam responsa Pontificum, & Imperatorum.

Sextò, proferunt illud ex lib. 2. de peccator. mer. & remiss. cap. 36. *Ubi de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando*. Respondeo: loquitur de quæstionibus obscurissimis, qualem esse putabat ipse de origine animarum, ad quas definiendas non suppetunt ulla firma testimonia, sed solùm conjecturæ aliquæ ex divinis Literis. At nihil hoc ad Traditiones, quæ totius Ecclesiæ & omnium Veterum consensu firmantur: quod argumentum gravissimum esse passim docet Augustinus, & præsertim lib. 1. cont. Crescon. cap. 33. ubi dicit, Scripturæ veritatem à nobis teneri, quando facimus quod universæ Ecclesiæ placet, etiamsi nihil de ea scriptum legamus.

Septimò, illud ex lib. de catechizandis rudibus, cap. 3. 6. ubi docet Augustinus, proponendam Cathecumenis summam brevem doctrinæ ex Scripturis, quam cùm illi credere se dicent, & velle observare promittent, baptizandi sunt. Hinc enim efficere vult Kemnitius, sufficere Christiano, quæ habentur in Scripturis. Respondeo: id quidem sufficere, ut quis possit baptizari, non autem sufficere Ecclesiæ Dei absolutè. Alioqui etiam possemus concludere, sufficere Ecclesiæ Symbolum Apostolorum, & reliqua omnia esse superflua.

Hæc sunt ergo testimonia Veterum ab hæreticis citata, in quibus tria notanda sunt: unum, duplo esse plura ea, quæ nos citavimus in contrarium: alterum, nostra testimonia expressè docere de Traditionibus non scriptis recipiendis, adeò ut hæretici cùm id negare non possent, passim verterentur ad blasphemias. Testimonia autem ab eis adducta, non propriè ad Traditiones pertinere, sed per malas consequentias eò tandem ab adversariis detorqueri. Postremum est, adversarios evidentia testimoniorum convictos, aliquando fateri, à quibusdam Patribus Traditiones esse defensas: nos autem adigi non posse, ut admittamus, ab ullo Patrum oppugnatas Traditiones fuisse.

CAPUT XII.

Solvuntur rationes adversariorum.

Superest tertium genus argumentorum, quod ducitur à ratione. Igitur prima ratio est, quia videtur impossibile, potuisse conservari Traditiones non scriptas: cùm plurima semper fuerint impedimenta, oblivio, imperitia, negligentia, perversitas, quæ numquam desunt in genere humano. Ex quo etiam factum esse videmus, ut dogmata Lycurgi, Pythagoræ, & similium, qui docebant & non scribebant, penitus interierint.

Respondeo: non solùm non esse impossibile Traditiones conservari, sed etiam esse impossibile non conservari: nam cura ista non incumbit præcipuè hominibus, sed Deo qui Ecclesiam regit. Sicut ergo Deus conservavit veram Ecclesiam usque ad hanc diem contra tot persequutiones Imperatorum, Philosophorum, Judæorum, hæreticorum: & sicut potuit conservare Traditiones ab Adam usque ad Mosen per duo annorum millia; & deinde Scripturas à Mose usque ad hoc tempus per tria millia annorum & amplius, ita potuit sine dubio conservare Traditiones à Christo usque ad nos per 1500. annos, præsertim cùm præter Dei providentiam, quæ est præcipua caussa, sint aliæ quatuor caussæ adjuvantes.

Prima est Scriptura. Etsi enim non sint scriptæ Traditiones in divinis Literis, sunt tamen scriptæ in monumentis Veterum, & in libris Ecclesiasticis.

Sc-

Secunda est, usus continuus: pleræque enim Traditiones sunt in continua observatione, ut ritus Sacramentorum administrandorum, dies festi, jejuniorum tempora, celebratio Missæ, & officiorum divinorum, & alia generis ejusdem. Ut ergo conservantur linguæ vulgares, etiamsi nullæ quandoque extent Grammaticæ, propter continuum usum, ut lingua Hebraica, quæ conservata est vulgaris in populo Dei ab Adam usque ad captivitatem Babylonis per tot millia annorum, ita etiam sine ulla Scriptura usu conservari possent ejusmodi Traditiones.

Tertia caussa sunt monimenta quædam externa, quæ ad longissimum tempus durant, ut templa antiquissima, & in iis altaria, sacri fontes, memoriæ Sanctorum, cruces, imagines, libri Ecclesiastici, & similia. Baleoli in Flandria anno 1571. narravit mihi, cùm fortè ad ea loca venissem, Pastor ejus loci, quòd cùm minister hæreticus persuasisset populo, altarium lapideorum erectionem esse novum inventum, & vix centum annorum; cœperunt cives altaria demoliri: sed cùm essent in opere, adverterunt literas quasdam antiquissimas incisas esse in uno eorum altarium, quibus notabatur annus, quo altare illud dedicatum fuerat: ex illa autem notatione intellexerunt, altare illud fuisse erectum multò ante, & ni fallor, aliquot centuriis annorum ante illud tempus, quo dixerat hæreticus altaria incœpisse. Ita lapideum monumentum hæreticum confudit, & Traditionem Ecclesiasticam conservavit.

Quarta caussa est hæresis: Deus enim mirabiliter utitur hostibus Ecclesiæ ad Ecclesiam conservandam; quia enim singulis ætatibus orti sunt novi hæretici, qui diversa dogmata Ecclesiæ oppugnarunt, ideo etiam singulis ætatibus extiterunt homines docti, qui ut hæreticis resisterent, diligenter investigarunt doctrinam Ecclesiæ, & Traditiones antiquas, & magna diligentia eas posteris commendarunt. Quemadmodum qui diu pacificè possidet bona sua, facilè amittit instrumenta & literas, quibus continetur unde illa bona ad eum pervenerint, & quo jure bona illa possideat: at qui semper litigat, diligentissimè illa custodit, nec excidere ulla ratione patitur.

Argumentum secundum. Literæ divinæ scriptæ sunt, ut habeamus regulam & normam Fidei, & morum, ut Augustinus docet lib. 19. de Civitate Dei, cap. 18. & lib. 11. cont. Faustum, cap. 5. at Dei perfecta sunt opera; igitur Scriptura est regula perfecta, & adæquata Fidei nostræ; igitur quidquid est in Scriptura est de Fide; & quidquid non est in Scriptura non est de Fide; igitur sola Scriptura est necessaria & sufficiens ad Fidem conservandam.

Respondeo ad majorem propositionem dupliciter. Primò: Scripturæ finem proprium & præcipuum non fuisse, ut esset regula Fidei, sed ut esset commonitorium quoddam utile, ad conservandam & fovendam doctrinam ex prædicatione acceptam. Quòd non sit finis præcipuus Scripturæ ut sit regula Fidei, probatur. Nam tunc continere deberet omnia & sola illa, quæ ex se ad fidem pertinent, sicut videmus factum esse in Symbolo, quod verè dicitur & est compositum, ut sit brevis quædam regula Fidei: at in Scripturis plurima sunt, quæ ex se non pertinent ad fidem, idest, quæ non ideo scripta sunt, quia necessariò credenda erant, sed necessariò creduntur, quia scripta sunt, ut patet de omnibus historiis Testamenti veteris, de multis etiam historiis Evangelii, & Actuum Apostolorum, de salutationibus Pauli in epistolis, aliisque id genus rebus.

Quòd autem multa sint credenda, quæ non sunt

A in Scripturis, supra copiosè ostensum est; igitur finis Scripturæ præcipuus non est, ut sit regula Fidei, sed ut variis documentis, exemplis, adhortationibus, nunc terrendo, nunc instruendo, nunc minando, nunc consolando adjuvet nos in hac peregrinatione. Hinc enim est, quòd Scriptura non est unum opus continuum, quale esse deberet regula Fidei, sed continet varia opera, historias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas &c. Quem finem expressit Paulus Rom. 15. *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 2. Petr. 1. *Justum arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione.* Et cap. 3. *Hanc ecce vobis secun-*
B *dam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem &c.*

Dico secundò: Scripturam, etsi non est facta præcipuè ut sit regula Fidei, esse tamen regulam Fidei, non totalem, sed partialem. Totalis enim regula Fidei est verbum Dei, sive revelatio Dei Ecclesiæ facta, quæ dividitur in duas regulas partiales, Scripturam & Traditionem. Et quidem Scriptura quia est regula, inde habet, ut quidquid continet sit necessariò verum & credendum, & quidquid ei repugnat sit necessariò falsum & repudiandum: quia verò non est regula totalis, sed partialis; inde illi accidit, ut non omnia mensuret, & propterea aliquid sit de Fide, quod in ipsa non continetur. Et hoc
C modo intelligi debent B. Augustini verba: nusquam enim dicit, Scripturam solam esse regulam, sed dicit, Scripturam esse regulam, ad quam examinari debent scripta veterum Patrum, ut ea recipiamus, quæ Scripturæ consona sunt; illa rejiciamus, quæ Scripturæ adversantur.

Argumentum tertium sumunt ex incommodo, quod secum ferunt Traditiones. Si enim aperitur hæc porta, ut dicamus esse recipienda dogmata aliqua, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, dabitur occasio multis fingendi & introducendi in Ecclesiam multa falsa sub nomine Traditionis. Nam videmus, olim etiam sanctissimos viros hoc modo fuisse deceptos. Papias enim ex Traditione fertur do-
D cuisse, Regnum Christi futurum mille annorum post resurrectionem hìc in terris, cui fidem habuerunt Irenæus, Tertullianus, Lactantius, aliique permulti. Vide Euseb. lib. 3. hist. cap. 39. Præterea Irenæus lib. 2. cap. 39. & 40. ex Traditione docet, Christum anno ætatis suæ quinquagesimo aut circiter passum esse: è contrario verò Tertullianus lib. contr. Jud. cap. 5. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. docent, Christum anno 30. ætatis suæ esse passum, quæ omnes Traditiones falsæ sunt.

Respondeo primò: si quid valeret hoc argumentum, non solùm Traditiones, sed etiam Scripturæ rejiciendæ essent. Nam multi etiam libri falsi & perniciosi ornati fuerunt olim titulo librorum canonico-
E rum, Petri, Pauli, Bartholomæi, atque aliorum Apostolorum, ut patet ex Gelasio in Conc. 70. Episc. ex Hieronymo in lib. de viris illustr. in Luc. Quocirca etiam 2. Thess. 2. Paulus ait: *Ne terreamini neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam.* Quia nimirum & sermones viva voce, & epistolas scriptas nomine verorum Apostolorum promulgabant falsi Apostoli. Præterea Papias errorem illum suum de mille annis, non tam ex Traditione non scripta, quàm ex Scriptura malè intellecta Evangeliorum, & Apocalypsis desumpsit, ut Hieron. docet in cap. 49. Isa. & in cap. 19. Matth. Irenæus quoque ex Traditione & ex Scriptura conatur probare, Dominum ad annum ferò quinquagesimum pervenisse. Id enim probat ex illo Joan. 8. *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?*

Denique Tertullianus & Clemens Alexandrinus ex sola Scriptura malè intellecta nituntur probare errorem suum. Frustra igitur & temerè ista contra Traditiones Kemnitius attulit.

Dico secundò: istud incommodum, quod est commune Traditionibus & Scripturis, non multum obesse, neque veris Traditionibus, neque veris Scripturis. Est enim in Ecclesia auctoritas, & certa etiam via ac ratio discernendi veras Traditiones & Scripturas à falsis: neque unquam publico judicio Ecclesiæ receptus fuit liber aliquis apocryphus pro canonico, nec falsa Traditio pro vera.

Argumentum quartum. Proprium est hæreticorum abscondere sua dogmata ac dicere, Christum & Apostolos quædam palam omnibus prædicasse, quædam occultè quibusdam tantùm tradidisse. Siquidem Irenæus lib. 1. cap. 23. scribit de Basilidianis quòd asserant, non oportere ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium. Et cap. 24. de Carpocratianis: *Jesum*, inquit, *dicentes in mysterio discipulis suis & Apostolis seorsum loquutum, & illos expostulasse, ut dignis & assentientibus seorsum hæc traderent*. Tertullianus quoque lib. de præscript. *Solent*, inquit, *dicere, non omnia Apostolos scisse; vel omnia quidem scisse, sed non omnia omnibus tradidisse*.

Respondeo: hæreticos esse simias Catholicorum, ut Cyprianus docet in epist. ad Jubajan. & propterea velle etiam ipsos habere mysteria. Interest tamen inter mysteria illorum & nostra, quòd eorum mysteria ideo secretum petunt, quia turpissima sunt, ut patet de illis ipsis gnosticis, qui ex semine viri, & menstruis mulierum conficiebant Eucharistiam, ut Epiphanius refert; quod etiam refert Augustinus de Manichæis, lib. de hæresib. cap. 46. & similia constat esse mysteria Anabaptistarum. Et idem, quod ipsi volunt, ea secreta esse hominibus doctis, & solùm imperitis manifesta. De hoc enim arguunt Irenæus & Tertullianus veteres hæreticos, quod dicerent, Christum non tradidisse ea mysteria Apostolis, nec Apostolos suis successoribus Episcopis, sed nescio quibus aliis.

At mysteria nostra non traduntur solùm quibusdam, quia timeant lucem, sed vel quia non est opus ut illa sciantur ab omnibus, vel quia non sunt omnes capaces. Alioqui talia sunt ut possint publicè prædicari; nihil enim nisi purum & castum agitur ab Ecclesia. Et hoc puto voluisse Dominum, cùm ait Matth. 10. *Quod in aure auditis, prædicate super tecta*, nimirum si opus fuerit. Et Joan. 18. *Ego palam loquutus sum Mundo, & in synagoga, quò omnes Judæi conveniunt, & in occulto loquutus sum nihil*; idest, nihil dixi, quod non possit ubique dici, quod attinet ad veritatem & puritatem dictorum: cum quo tamen non pugnat, ut aliqua seorsim discipulis exposuerit.

Finis primæ Controversiæ generalis.

LAUS DEO, VIRGINIQUE MATRI MARIÆ.

SECUN-

SECUNDA
CONTROVERSIA
GENERALIS,
DE
CHRISTO CAPITE
TOTIUS ECCLESIÆ,
QUINQUE LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORUM ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS DE CHRISTO.

Præfatio, de duplici genere hostium Divinitatis Christi.

LIBER SECUNDUS DE CHRISTO.

LIBER TERTIUS DE CHRISTO.

In quo tractatur pars tertia, quæ est de carne ejusdem, sive de Incarnatione.

LIBER QUARTUS DE CHRISTI ANIMA.

LIBER QUINTUS DE CHRISTO.

Qui est de Mediatore & ejus merito.

LIBER

LIBER PRIMUS
DE
CHRISTO.

PRÆFATIO.

De duplici genere hostium Divinitatis Christi.

E Ecclesia Universa, quæ in terris, in purgatorio, & in cœlis est, disputaturus, à Christo summo Capite ac Principe Ecclesiæ totius initium faciendum esse duxi. Id enim ordo rerum tractandarum postulare videtur: rametsi non ignorem, à re omnium gravissima & difficillima principium me ducere. Nam, ut omittam rei ipsius, de qua nunc agendum est, præstantiam & magnitudinem, quæ tantum rebus omnibus, quas deinde tractaturi sumus, antecellit, quantum Ecclesiæ Catholicæ splendor & amplitudo ab immensa divini numinis luce & majestate superatur: genus certè hostium tam varium ac multiplex in hac concertatione nobis occurrit, ut cum eo reliqui adversarii nulla ex parte conferri posse videantur. Siquidem in aliis controversiis, quasi præliis utrinque indictis & proclamatis, hostes semper habebimus certos, notos, à fronte pugnantes, proprii Ducis insignia præferentes.

Jam verò in hac summa, quæ de Christo ipso instituitur, disceptatione res nobis futura est cum exercitibus duobus, quorum alter ex iis constat, qui se id quod sunt, hostes atque adversarios esse, & signa conferre, atque aperto Marte pugnare profitentur: alter est longè major; ex proditoribus & insidiatoribus comparatus; qui partim symbolis, ac nominibus ementitis in castris nostris contra nos armantur: partim in insidiis absconditi delitescunt, ut in medio ardore prælii nos circumveniant, atque à tergo & lateribus adoriantur.

Et quoniam non parum ad victoriam refert insidias detegere, latebras aperire, ab amicis inimicos secernere, omnium denique hostium copias in conspectu habere, operæ pretium esse duxi, antequam ad ipsam dimicationem veniamus, castra hostium lustrare, præcipuorum Ducum nomina recognoscere, atque ad eos, si fieri poterit, eos omnes rejicere, qui castris nobiscum, animo cum adversariis juncti, sic in hostes tela conjicere videntur, ut nos interim feriant, & mira arte, quæ pro nobis sumpserant, eadem in nos arma convertant.

Ordiamur igitur, si placet, ab iis, qui Imperatoris nostri Christi Divinitatem & Majestatem oppugnant, & infelicissimo errore non se putant ad unici Patris gloriam, ut eleganter Augustinus ait, nisi per unici Filii contumeliam pervenire. In his castris duo sunt agmina, & quasi cornua præcipua.

Primi agminis Dux atque Imperator est Michael Servetus Hispanus. Is cùm esset juvenis ferox atque audax, & in scholis Lutheranorum, quibus operam dabat, identidem repeti audiret, Verbum Dei non esse Patrum aut Ecclesiæ explicationi, sed spiritus solius testimonio atque judicio alligatum,

cœpit

cœpit & ipse spiritum jactare, & eo spiritu admonente admirari, cur Lutherani cum Papistis de Ecclesia & Sacramentis tantopere contenderent, de Christo ipso litem nullam haberent, atque ita cùm dissentirent de corpore, de capite convenirent. Majora igitur moliri meditans, ac metuens ne ætas sibi ad faciendam fidem non parum obesset, annorum quippe erat solùm quinque & viginti, quod ætati videbatur deesse, prophetici nominis auctoritate & majestate compensavit.

Itaque maxima tetri spiritus ubertate perfusus, summum se orbis terræ Prophetam nominavit, cujus appellationis testem habemus Calvinum in lib. 4. Institut. cap. 16. Hinc verò prophetica libertate assumpta, libros illos eodem spiritu aspirante effudit, quos inscripsit, De erroribus Trinitatis: quorum librorum summa hæc est, nullam esse in Deo distinctionem personalem, & Christum Dei Filium appellari, quòd ex ipsa Dei substantia caro ejus in utero Virginis concepta & conformata sit; ita paucissimis verbis, & personarum Trinitatem destruxit cum Sabellio, & Christi naturas confudit, atque Incarnationem sustulit cum Eutychete.

Exitum verò si quis requirat, talem Servetus invenit, qualem ejus impietas & scelera postulabant. Nam in media Genevensium urbe igni traditus, non constanter atque alacriter, ut sancti olim Martyres solebant, sed tam iniquo atque impatienti animo supplicium pertulit, ut, Calvino ipso teste, qui historiam mortis ejus conscripsit, magnis clamoribus, sive, ut ipse ait, magno boatu gladium flagitaret. Sed cùm in judices planè inexorabiles incidisset, tandem aliquando est longissimo illo acerbissimoque dolore consumptus, anno 1555.

Hunc ducem & principem sequuti sunt Georgius Blandrata, Paulus Alciatus, Lelius Sozinus, Franciscus David, & omnis illa Ministrorum colluvies, quæ nunc in transylvania erroris sui sedem constituit, & Ecclesiarum consentientium titulum sibi assumit: quæ quidem & publicis disputationibus, & libris etiam editis, omnes veteres Patres, omniaque antiqua Concilia, & ipsum orbem terrarum, qui per annos 1580. tres in Deo personas, duas in Christo naturas credidit, Tritheismi damnare, Sophistices accusare, atque ad Antichristum rejicere impudentissimè audet.

Alterius agminis princeps est Valentinus Gentilis Italus. Hic primùm studio rerum novarum ex patria sua Consentia Genevam ad Calvinum venit, fama Calvinianæ eruditionis, ut ipse dicebat, inprimis permotus, sed non diu inter discipulos, atque auditores se numerari passus est: cùm enim & ipse spiritu abundaret, & æquè ac Servetus molestè ferret, quòd Ecclesiæ reformatæ adhuc in fide Trinitatis cum Papistis convenirent, nec tamen Serveti discipulus dici, aut spiritum suum spiritui ejus subjicere dignaretur, novam excogitavit sententiam, quæ & cum Servetiana non consentiret, & tamen penitus à Catholica discreparet.

Itaque asseruit, veram esse in Deo non modò personarum, sed etiam naturarum Trinitatem, sic ut tres sint divini ac sempiterni Spiritus, essentiali numero differentes. Quæ sententia Philoponi quondam fuisse dicitur, si vera sunt, quæ de ejus erroribus Suidas & Nicephorus scripta reliquerunt. Hunc igitur lapidem primum Valentinus offendit, sed cùm animadverteret hanc Deorum Trinitatem non posse ex divinis literis ulla ratione defendi, cùm nihil in Scripturis frequentius inculcetur, ac repetatur, quàm unum & solum esse Deum, extra quem, præter quem, ante quem, post quem, cum quo nullus omnino sit alius Deus; mutata sententia, paulatim ad Arianismum delapsus est. Nam, ut ex variis confessionibus & prothesibus ejus, quæ in

ma-

manibus sunt, cognosci potest, Dei Patris proprium esse statuit, ut unus & solus appelletur Deus, eumque solum esse illum summum atque altissimum Deum, quem nobis passim sacræ Literæ prædicant. Atque hunc eundem solum Patrem esse ipsam veram essentiam, & naturam Divinitatis. Porrò Filium & Spiritum sanctum non esse essentiam divinam, sed essentiæ proles, & proles ipsa essentia longè inferiores, atque, ut ipse loquitur, pro modulo generationis, vel propagationis definitas, atque circumscriptas.

Cùm igitur ille Genevæ ab insano illo spiritu impulsus, in renovando Arianismo occupatus esset, interim ab alio spiritu Calvinus agitur, ut se Valentino opponat, sic inter se dæmonibus colludentibus. Valentinus fit reus hæreseos apud tribunal hæretici Magistratus, ubi metuens Valentinus Calvini severitatem, & ad memoriam revocans incendium illud formidolosum, quo in eadem Urbe, eodem auctore Calvino, Servetus paulò antè perierat, ut tempori serviret, errorem se suum agnoscere simulavit. Itaque ex sententia Judicum ad pœnitentiam publicam damnatus, depositis vestibus, solo excepto indusio, nudis pedibus, detecto capite, facem accensam manu gestans, præeunte præcone, totam urbem sic obivit: deinde à Magistratu supplex veniam petiit, librum ipse suum in ignem abjecit, ac jurejurando promisit, non abiturum se Geneva, nisi prius à Magistratu veniam impetraret.

Sed præclarus iste Apostolus Arianus, postquam tam insigni palinodia & inconstantia renascentem Arianismum decoraverat, voluit etiam eundem ornare perjurio. Quare Geneva clanculùm se Proripuit, & cùm apud Gallos, Helvetios, Polonos, aliasque gentes Arianismum suum propagare conatus esset, & ad primum perjurium, alterum, ac tertium addidisset, tandem anno undecimo à morte Serveti apud Bernam Helvetiorum à Zvvinglianis comprehensus, & capitis damnatus, meritas suæ temeritatis pœnas dedit, qui tametsi, dum in vinculis & carcere servabatur, se Martyrem primum suæ sectæ esse jactaret ac diceret, Martyres cæteros pro Christi gloria mortuos, se autem primum omnium pro eminentia Dei Patris mortem oppetere; tamen ubi nuntium mortis accepit, ita expavit atque expalluit, ut omnes omnino aditus supplicii evadendi quæsierit, paratus etiam doctrinam suam contemnere, si judicum animos inflectere potuisset. Exstant acta publica Genevensium in caussa Valentini, necnon integra historia de supplicio ejusdem à Bernensi Pastore conscripta. Ex quibus hæc pauca, quæ sunt commemorata collegimus.

Neque verò feliciorem exitum sortiti sunt Gentilis Symmistæ, atque Collegæ Matthæus Gribaldus, Franciscus Lismaninus, atque alii, de quibus multa Theodorus Beza, præfatione ad librum Calvini adversus Gentilem. Siquidem Gribaldus peste correptus, atque ab omnibus desertus, ut canis interiit. Lismaninus Apostata Franciscanus in puteum semet præcipitem dedit. Franciscus David in vinculis agens, & in amentiam ac furorem versus ex hac vita migravit. Unus est Jacobus Palæologus, qui singulari Dei benignitate, anno 1583. in urbe Roma, post multas disputationes & colloquia, tandem ad sanitatem rediit, & omnibus erroribus publicè revocatis, Ecclesiæ Dei reconciliatus est. Reliqui parentis sui Arii probrosam mortem imitati, infelicissimè perierunt.

Porrò genus hoc hominum tam apertè, tam liberè, tam audacter, tam impudenter Arianismum, vel eo pejorem Paulianismum renovat, ut ipse Gentilis trium personarum ejusdem essentiæ Trinitatem, novum idolum, turrim Babel, Deum fictitium ac Sophisticum appellare non dubitaverit; Gregorius

Pau-

Paulus unam Dei essentiam, sive unum Deum in tribus personis, Satanæ stratagemata esse dixerit: Michael Servetus (quod certè horret animus cogitare) Cerberum tricipitem, & tricorporem Gerionem sacrosanctam Trinitatem appellaverit; Georgius Niger Symbolum Athanasii Satanasii Symbolum appellandum censuerit: in publico colloquio Petricoviæ habito, Poloni Ministri Nicænum Concilium improbaverint; Athanasium, Augustinum, aliosque Patres Catholicos repudiaverint; Constantinum, Gratianum, Theodosium pios Imperatores vituperaverint; & contrà dolere se dixerint propter casum Arii discipulorum in eodem Concilio damnatorum, ac demùm amplissimè laudaverint tam ipsum Arium, discipulosque ejus, quàm Constantium Cæsarem fautorem Arianorum. Denique Franciscus David (ut ex epistola Blandratæ refertur in confutatione judicii Polonicarum Ecclesiarum) eò usque progressus fuerit, ut diceret, sepeliendum esse Evangelium, & revertendum ad Moysem, ad Legem, & ad Circumcisionem: Mosen, & Moysis doctrinam esse lineam rectam: Christum autem Jesum, & ejus doctrinam indirectam. Neque voce solùm & scriptis, sed etiam depictis tabellis fidem suam toti orbi terrarum testatam esse voluerunt.

Prodiit enim nuper tabula ex ipsorum officina, in qua Ecclesia Catholica instar magni ædificii depicta cernitur, in cujus tecto Lutherus sedet cum suis, tegulasque & lateres longè projicit. Inde nudato jam tecto, Zvvinglius cum cohorte Sacramentariorum parietes magna vi demoliri pergit: sed ad fundamentum eruendum, atque adeò domum totam funditus evertendam ipsi Tritheistæ, novique Ariani armati malleis, & ligonibus, omnique genere ferramentorum diligenter incumbunt, obliti videlicet Evangelicam illam, atque fidelissimam Christi vocem: *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Sed de prioribus hostium copiis satis multa, ni fallor, dicta sunt.

Veniamus ad posteriores. Rem magnam, ac penè incredibilem dicturus sum, sed nolo mihi prius fidem haberi, quàm rem totam Solis luce clariorem effecero. Consurgunt hoc tempore undique Lutherani, Brentiani, Melanchthonici, Zvvingliani, Calvinistæ, adversus Tritheistas: per omnem Germaniam, Galliam, Poloniam libri volitant contra Servetum, contra Gentilem, contra Blandratam, contra Gregorium Paulum, contra Ministros in Polonia atque Hungaria, vel Arianos, vel Samosatenos; novam hanc doctrinam quasi signum quoddam in medio propositum confodiunt telis librorum suorum. Ex Geneva Calvinus & Beza; Ex Wittemberga Philippus Melanchthon; Ex Tiguro Simlerus ac Bullingerus; Ex Berna Benedictus Aretius; Ex Lipsia Alexander Alesius; Ex Marpurgo Andreas Hyperius; Ex Polonia Stanislaus Sarnitius; Ex Hungaria Petrus Melius. Aliis ex locis Joannes Wigandus, Jacobus Scheckius, Franciscus Stancarus, & quis non? Atque hi omnes cum Papistis de Trinitate sentire, sex prima Concilia venerari, veteres Patres cum honore recipere, Sabellium, Samosatenum, Arium, Nestorium, Eutychetem, omnesque hæreticos detestari se dicunt. Quis igitur non mirabitur, si tam istos, quàm eos, quos ipsi pro magistris & quasi Prophetis colunt, Erasmum, ac Lutherum, vel Arianos, vel Sabellianos, vel Nestorianos, vel Eutychianos fuisse, demonstrare potuero?

Incipiamus ab Erasmo, quem Hungarici Ministri, in eo libro quem anno 1567. Joanni Regi obtulerunt, præcursorem Prophetæ sui Serveti non sine caussa nominaverunt. Erasmus igitur in scholiis Tomi III. epistolarum S. Hieronymi, Arianos dicit non tam hæresim docuisse, quàm schismata fecisse, cùm essent illi nostris numero ferè pares, eloquentia, doctrinaque supe-

superiores. En patronum egregium Arianorum, qui ab hæresi illos vindicat, & doctiores Catholicis facit: quid restabat aliud, nisi ut Arianos Catholicos, & Catholicos hæreticos diceret? Sed pergamus ad alia.

Præfatione in libros Hilarii: *Audemus* (inquit Erasmus) *Spiritum sanctum appellare Deum, quod Veteres ausi non sunt*. O mendacium incredibile! Nonne Hilarius ipse, in quem præfaris, ad finem librorum de Trinitate Spiritum sanctum rem creatam esse negat? & si res creata non est, quid aliud, quæso, quàm Deus est? Nonne Athanasius in disputatione cum Ario; Basilius libro de Spiritu sancto cap. 16. Nazianzenus Oratione in Heronem; Didymus in primo de Spiritu sancto; Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 2. Augustinus lib. 1. contra Maximinum; Nyssenus in libro quòd Spiritus sanctus sit Deus, & cæteri Patres omnes, & clarissimè, & frequentissimè Spiritum sanctum Deum nominant? Sed cætera videamus.

Annotatione in illud Roman. 9. *Ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Mirum est quid non agat Erasmus, quò se non vertat, quid non moliatur, ut hoc telum de manibus nobis extorqueat. Primùm vocem (*Deus*) supposititiam vult videri. Deinde ait hunc locum non esse efficacem ad revincendos Arianos. Denique sic optimè exponi posse docet, ut post illa verba: *Ex quibus est Christus secundùm carnem*: interposito puncto, sequatur actio gratiarum, *super omnia Deus*, videlicet Pater, *sit benedictus in sæcula*. An poterat manifestius Arianam caussam suscipere defendendam?

Annotatione in illud Ephes. 5. *In regno Christi & Dei. Verùm*, inquit, *id aliàs admonuimus, Patrem ex consuetudine sermonis Apostolici significari, quoties Deus absolutè nominatur*. At hoc cùm favet Arianis plurimùm, tum est falsum apertissimè. Certè enim, ut alia interim loca prætercam Actor. 20. cùm Paulus ait: *Regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*, non Patrem, sed Filium Deum absolutè vocat.

Annotatione item ad illud Philip. 2. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: Primùm cum Maximino Ariano exponit, *Non usurpavit sibi cum Deo æqualitatem*. Deinde addit: *Scio magnos auctores, Hilarium, Augustinum, ut cæteros taceam, sic interpretari, Non rapinam arbitratus est, quòd esset æqualis Deo: nam quod erat naturæ, non potuit esse rapina, cùm esset in forma Dei, hoc est, cùm verè esset Deus: atque hanc præcipuam habent clavam, qua conficiantur Ariani, qui solum Patrem verè volunt esse Deum. Atqui si veris agere fas est, quid magni tribuit Paulus Christo, si cùm Deus esset natura, intellexit id non esse rapinæ, hoc est, novit seipsum? Illud autem compertum est, nusquam majorem vim fieri Scripturis sacris, quàm ubi cum hæreticis agentes nihil non detorquemus ad victoriam, tametsi non video quid hic locus propriè faciat adversus Arianos*. Quæso te, Erasme, si mercedem ab Arianis accepisses, poteraśne diligentiùs caussam illorum agere? Augustini Catholicam explicationem refellis, Maximini Arianam amplecteris. Hunc locum præcipuam esse clavam Catholicorum contra Arium non negas, & tamen hanc ipsam clavam nihil valere dicis; quid ergo restat, ut dicas, nisi meliorem esse caussam Arianorum, quàm Catholicorum? Quid si tuam illam Annotationem his addamus, quam fecisti ad postremum caput epistolæ primæ sancti Joannis? nonne eo loco totis viribus contendis verba Domini: *Ego & Pater unum sumus*; & illa discipuli: *Et hi tres unum sunt*, non de unitate naturæ, cum omnibus Patribus, sed de vinculo charitatis, cum Arianis intelligi debere? & in operibus sancti Augustini ad marginem libri primi contra Maximinum, ubi

una

una atque eadem afferitur Dei natura, quis notationem illam adjecit, *non una numero*, nisi Erafmus? & quid manifeftius dixerunt unquam Tritheitæ?

Sed mittamus Erafmum, atque ad Lutherum veniamus. Martinus igitur Lutherus contra Jacobum Latomum fcribens: *Anima mea*, inquit, *odit hoc verbum ὁμοούσιος*. Quid, quæfo, vel fentiret, vel diceret aliud Arius, fi ab inferis nunc exifteret? Nam tota illa tragœdia, quæ Ecclefiam tot annis miferè vexavit, ac vaftavit, propter hanc unam vocem excitata eft; cùm Patres Catholici nihil aliud fuis libris & Conciliis conarentur, quàm hanc fententiam ftabilire, quæ Chriftum homoufion Patri effe docet. Hæretici contrà nihil aliud decem conciliabulis fuis, igni quoque & ferro, armis & exercitibus molirentur, quàm vocem hanc eandem abolere.

Sed audiamus inauditam calumniam & mendacium ejufdem Lutheri. In eodem contra Latomum libro affirmat, hanc ipfam vocem S. Hieronymo difplicuiffe, quòd nefcio quid veneni latere in fyllabis arbitraretur. Neque hoc Luthero per incogitantiam, aut lapfum calami excidiffe putemus: id enim rurfum repetit in libro de Conciliis in hæc verba: *Sanctus Hieronymus vehementer perturbatus lamentabiles literas fcribebat ad Epifcopum Romanum Damafum, & cupiebat expungi vocabulum ὁμοούσιος*. Quid faciemus hominibus iftis, qui cauffam non queunt tueri fuam, nifi fraudibus & mendaciis? Nam S. Hieronymus eo loco, quem Lutherus adducit, qui eft in epiftola priore ad Damafum de hypoftafibus, in voce hypoftafis, non in voce homoufios, venenum latere dicit, quòd ea vox ambigua fit, & tam perfonam, quàm fubftantiam fignificare poffit. Tantumque abeft, ut S. Hieronymo vox homoufios difplicuerit, ut potiùs folo metu, ne ea vox nobis eriperetur ab Arianis, tres hypoftafes dicere formidaverit. Itaque epiftolam totam in hæc verba concludit: *Obteftor beatitudinem tuam per crucifixum mundi falutem, per homoufion Trinitatem, ut mihi epiftolis tuis five tacendarum, five dicendarum hypoftafeon detur auctoritas*.

Quid, quòd non folùm nomen homoufios, fed etiam nomen Trinitatis Luthero difplicuit, & ex Germanorum precibus illam precandi formulam fubmovit: *Sancta Trinitas, unus Deus, miferere nobis*.

Quid, quòd non folùm Ario, fed etiam Neftorio & Eutycheti plurimum Lutherus favit? Nam in magnis Poftillis, in concione de Natali Domini, imperitos quofdam, ait, Chriftum facere hominem omnipotentem. Quid autem eft aliud, non effe Chriftum hominem omnipotentem, quàm non effe Chriftum hominem Deum, fed duas effe in Chrifto perfonas, ut quondam impius hærefiarcha Neftorius prædicavit? In libro verò de Conciliis part. 2. *Mihi*, inquit, *paulò ante negotium fuit cum Neftorianis, qui pertinaciffimè contra me difputabant, quòd Divinitas Chrifti non poffit pati*. Et infrà: *Oportet*, inquit, *dici, hic homo Chriftus, hæc caro & fanguis condidit cœlum & terram*. Certè nomina divinitatis & carnis nomina funt naturarum, non perfonarum, ergo fi Luthero divinitas patitur, fi caro cœlum & terram condidit; quis non videat à Luthero Chrifti naturas cum Eutychete confundi?

Ac, ut propenfionem animi Lutheri in hos fummos duos hærefiarchas planiùs perfpiciamus, in illo eodem de Conciliis libro, Neftorium & Eutychetem ex infcitia folùm aliqua, & in modo loquendi lapfos dicit: nam alioqui utrique zelum bonum, animum fincerum, & fidem rectam tribuit. Totam verò cauffam tumultus, & tragœdiarum illo tempore excitatarum in Epifcopos Catholicos, Leonem videlicet & Cyrillum refert, & eò ufque tandem progreditur, ut dicat vereri fe, ne in extremo judicio aliqui hæretici fedeant ju-

dices;

dices; & Episcopi, qui eos in Conciliis damnaverunt; in æternum pereant; tantum non apertè dicens, Nestorium & Eutychetem cum Christo judices futuros; sanctos verò Cyrillum & Leonem in æternum perituros. Non vacat mihi hæc portenta exagitare, nec est opus, cùm ipsa per se satis apertè clament. Unum tantùm addam; si Nestorius zelum tam bonum, & animum tam sincerum habuit, cur, ut Evagrius refert lib. 1. cap. 7. historiæ suæ, viventi Nestorio linguam totam vermes divinitus immissi tam horribiliter corroserunt?

Transeamus ad Melanchthonem. Philippus Melanchthon in Locis communibus anno 39. in lucem editis fol. 8. *Necesse est*, inquit, *in Filio aliquid esse divinæ naturæ*. Et rursum fol. 10. *Necesse est in Christo aliquam esse divinam naturam*. Et in locis anni 45. fol. 35. de Spiritu sancto verba faciens: *Testatur*, inquit, *per Joelem Deus, non mitti creatam agitationem, sed aliquid essentiæ Dei. Necesse est autem personam esse distinctam quæ est aliquid Dei, & tamen non est Pater*. Philippo igitur aut multæ sunt naturæ divinæ, & habent quod volunt novi Tritheistæ, aut certè multæ sunt partes divinæ naturæ, quæ est antiqua illa hæresis aliquanto Ariana absurdior, de qua fic olim Augustinus in libro de hæresibus cap. 74. *Est*, inquit, *alia hæresis quæ triformem sic asserit Deum, ut quædam pars ejus sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus*. Porrò in locis ejusdem anni 45. idem Philippus: *Non est quidem*, inquit, *lacerata, aut mortua divina natura, sed fuit obediens Patri, quievit, cessit ira æterni Patris*. Quid clarius pro Ariana hæresi dici poterat? Nam si natura divina Filii Patri fuit obediens, certè non est una Patris & Filii natura, nec est Deus Filius Deo Patri æqualis: qua sententia nihil jucundius novi Ariani audire potuerunt.

Sed jam si placet Calvinum inspiciamus. Is igitur in libro adversus Gentilem, in refutatione decimæ prothefeos, non veretur Valentino concedere nomen Dei κατὰ ὑπεροχὴν, idest, per excellentiam quandam soli Patri attribui: at si Pater est per excellentiam Deus, quomodo non major est Filio? Rursum ibidem affirmat, non esse veritati contrariam sententiam illam Gentilis, Deum habuisse vim generandi Filium, ac propagandi Spiritum sanctum, quia voluit: at Deum quidem volentem genuisse Filium, non absurdè dicitur: sed genuisse quia voluit, & quod absurdius est, vim habuisse gignendi quia voluit; quis, quæso, sanus diceret? Ac si Filium suum Deus propterea genuit, quia voluit; non igitur necessariò genuit; non est igitur Filius Patri æqualis. Nam qua ratione fieri potest, ut qui potuit non esse, æqualis sit ei, qui necessariò semper est?

Quid, quòd in libro eodem idem Calvinus ait, Filium personæ respectu non nisi impropriè creatorem cœli & terræ nominari, Patrem autem propriè? quod quid est aliud, quàm Filium redigere in ordinem rerum creatarum? Estne hoc defendere, an prodere caussam Fidei? patrocinari, an prævaricari? hæreticum refellere, an cum eo jocari, & ludere? Quid, quod ibidem ait, impropriam ac duram esse locutionem Symboli Nicæni: *Deum de Deo, lumen de lumine?* quod jam olim in Ario apud S. Vigilium his verbis Athanasius reprehendit: *Propriè Filius*, inquit, *propriè est Deus de Deo, lumen de lumine*. Jam verò in lib. Institutionum 2. cap. 14. verba illa Apostoli Pauli: Tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia: ad utramque Filii naturam, videlicet, divinam & humanam referenda esse contendit, nec animadvertere potuit, aut voluit, non posse naturam divinam Filii Deo Patri subjectam intelligi, quin à Patris natura distin-

cta, & ea longè inferior, atque adeo res creata esse intelligatur. His accedit, quòd per multa Scripturæ loca, ac præsertim illum: *Ego & Pater unum sumus*, ita Calvinus hæretico more exponit, ut novi Samosateni in publica disputatione de sententia hujus loci Calvinum judicem appellaverint. Multa restant dicenda, ego tamen brevitati studere cupio; itaque cæterorum errores indicabo potiùs, quàm explicabo.

Henricum Bullingerum Zvvinglii successorem non puduit scribere in libro de Scripturæ, & Ecclesiæ auctoritate, tres esse in divinitate personas; non statu, sed gradu; non subsistentia, sed forma; non potestate, sed specie differentes. Certè personas divinas, gradu, forma, & specie esse differentes, vix Ariani ipsi dicere ausi essent.

Jam verò Petrus Melius, is qui in Transylvania pro Lutheranis adversus Blandratam, & Franciscum Davidem totos decem dies publicè disputavit, in actione octava sic ait: *Scriptura distinguit Filium Dei à Filio hominis* Et rursum: *Distinguitur*, inquit, *Filius ille æqualis Patri ab eo, qui non est æqualis*.

Quod idem Theodorus Beza confirmasse videtur, tam in libro contra Brentium de omnipotentia carnis Christi, tum in altero contra Andream Jacobi, de hypostatica unione duarum in Christo naturarum: ubi apertissimè docet, duas esse in Christo hypostaticas uniones, unam carnis cum anima, alteram Dei cum homine. Quod quid est aliud quàm Nestorium jamdudum sepultum ab inferis revocare?

Stanislaus Sarnicius, quem Calvinus in epistolis ad Polonos mirificè laudat, cùm in colloquio publico resideret, palam asseruit, & scribi etiam imperavit, solam divinam Christi naturam Pontificem esse, & sacerdotem: humanam verò victimam, & sacrificium: ac propterea ratione officii, minorem esse Patre Filium, etiam in natura divina. Atqui hæc ipsa verba legi possunt apud sanctum Augustinum in serm. Arian. proposit. 33. Ita pulchrè nimirum Calvinistæ, dum Arianos novos oppugnare se dicunt, Arianorum veterum & verba & sententias imitantur.

Jacobus Scheckius Brentianus in libro contra Tritheitas tam egregiè Fidem propugnat, ut tamen dici nolit, tres esse in Deo hypostases, sed unam tantùm cum tribus potentiis. At hoc non est vincere Arianos, sed vinci ac debellari à Sabellianis.

Joannes Wigandus in libro contra novos Arianos, Lutheri sententiam approbat, ac defendit, essentiam in divinis generare ac generari: Ex qua tamen sententia, velit nolit Wigandus, efficitur, aliam Patris, aliam Filii esse naturam, cùm nihil possit seipsum gignere, nihil à seipso generari possit.

Quid jam de Brentio, Schmidelino, Kemnitio, ac cæteris dicam, qui dum in Christi carnem, omnipotentiam, omnipræsentiam, omniaque divina attributa conferunt, eam sine dubio cum divinitate confundunt? Quid item de Stancaro, ejusque sectatoribus, qui sic ad solum hominem Christum officium Mediatoris referunt, ut duas in Christo personas distinguere, ac ad castra Nestorii transire velle videantur?

Quid denique de Tigurinis, Genevensibusque Ministris, qui tanto ardore in Stancarum invehuntur, ut interim ad scopulum ipsi longè duriorem naviculam suam allidant? Dum enim utrique naturæ Christi Mediatoris officia tribuunt, divinam Christi naturam, & à Patris natura distinguunt, & rem creatam cum Arianis faciunt.

Quæ cùm ita sint, vides, credo, Lector, non minus hoc tempore cum Sabellio, Ario, Nestorio, Eutychete sentire Servetum, Gentilem, Blandratam,

& cæ-

& cæteros qui palam se eos sectari ac defendere profitentur, quàm Erasmum, Lutherum, Philippum, Calvinum, Bullingerum, Martyrem, Brentium, Bezam, Sarnicium, Scheckium, Wigandum, aliosque omnes qui eosdem se odisse ac detestari vociferantur. Sed si verè, & ex animo eos execrarentur, non possent etiam ipsi se doctrinamque suam non execrari, cùm id sanè negare non possint, se illis ad progrediendum in castra Arianorum non modò occasionem aliquam dedisse, sed etiam portam latissimam patefecisse.

Quid enim, quæso, Lutherani & Calvinistæ respondeant, si cum eis ita agant Tritheistæ. Cur nos filios vestros tanto furore parentes vexatis? Cur ferro & igni persequimini quos genuistis? Cur tam iniquo animo Evangelii vestri fructus colligitis? Nulli certè ex Papistis Ariani fiunt, sed quotquot Ariani sumus, ex vobis Lutherani & Calvinistæ, omnes prodivimus. A vobis sanè, non à Papistis didicimus, nihil omnino credendum esse, quod expressè in sanctis Literis non habeatur. Quia verò homousion, Trinitatem, essentiam, personam, relationem, proprietatem in Scripturis expressè non legimus, hæc omnia damnare coacti sumus. A vobis didicimus, neque Patrum, neque Conciliorum, neque totius Ecclesiæ, sed solius spiritus acquiescendum esse judicio. Nobis autem hoc spiritus dictat, nec possumus salva conscientia aliud credere, vel dicere. A vobis didicimus, Papam Antichristum, Episcopos, Monachos, Papistas denique omnes ad Antichristi membra pertinere. Quis autem credat Antichristum de Christo rectè credere? ab Antichristo verùm Christum prædicari? ergo si nobis constare vellemus, alium Christum quærere debuimus. A vobis denique, non à Papistis didicimus, divinitatem Filii Patri obedire, illi sacrificare, & pati, & mori posse, aliaque sexcenta generis ejusdem; ex quibus profectò, nisi stipites essemus, omnia quæ nunc docemus, colligere debuimus. Quid ad hæc respondere debeant Lutherani, ipsis cogitandum relinquemus. Nos verò quæ nostræ partes sunt, Deo bene juvante operam dabimus, ut hæc tam blasphema, & horribilia dogmata, quæ Fidem Christianam funditus evertunt, quæque ad Mahumetismum viam sternunt ac muniunt, quàm accuratissimè, ac luculentissimè fieri potest refellamus.

Ordo disputationis de Christo.

Quinque erunt partes hujus disputationis.
Prima, de Divinitate Christi.
Secunda, de Distinctione personali à Patre & Spiritu sancto.
Tertia, de Carne, sive Incarnatione Domini.
Quarta, de Anima ejusdem.
Quinta, de Officio Mediatoris.

Ordo primæ quæstionis, quæ est: An Christus sit unus numero Deus cum Patre & Spiritu sancto.

Quæstio hæc prima & maxima est inter omnes quæstiones de Christo. Habebit autem partes sex.

Primò, explicanda erit sententia novorum Samosatensium, qui Servetum sequuntur.

Secundò, explicanda est sententia novorum Arianorum, qui sequuntur Valentinum Gentilem.

Tertiò, probandum est, unam esse numero veram Divinitatem, sive unum tantùm esse verum Deum.

Quartò, Christum esse illum ipsum verum Deum.

Quintò, Spiritum sanctum esse illum eundem verum Deum. Hinc enim sequitur, Christum esse unum numero Deum cum Patre & Spiritu sancto. Nam quòd Pater sit verus Deus, omnes fatentur.

Sextò, solvendæ sunt omnes objectiones adversariorum.

CA-

CAPUT PRIMUM

Explicatur ſententia novorum Samoſatenorum.

Uod ad primum attinet. Auctor novorum Samoſatenſium fuit Michael Servetus, qui innoteſcere cæpit anno 1532. teſte Surio: Anno verò 1555. Genevæ combuſtus eſt. Sequuti ſunt eum qui nunc in Tranſylvania præcipuè ſedem habent; quorum principes erant, Georgius Blandrata, qui adhuc vivit, & Franciſcus David, qui anno 1580. cùm Chriſtum negaret eſſe invocandum, aut Eccleſiæ curam habere, à Principe Tranſylvaniæ ad perpetuos careeres damnatus fuerat, ſed paulò pòſt in phreneſim incidit, & poſt biduum extinctus eſt.

Sententia Servetianorum tria docet, & compoſita eſt ex tribus antiquis hæreſibus. Primò aſſerit, nullam eſſe in Deo diſtinctionem perſonalem. Ita Servet. lib.5. Trinit. pag. 189. & in reſponſ. ad art. 1. & Miniſtri Tranſylvani lib. 2. cap. 4. Quod idem olim docuerunt Hermogenes, Praxeas, Noetus, Sabellius. Quorum omnium meminit Auguſtinus lib. 1. de hæreſ. cap. 41. Ac deinde etiam Paulus Samoſatenus, & Photinus, teſte Hilario, lib. de Synod. Secundò aſſerit, Chriſtum ante incarnationem nihil fuiſſe, niſi in mente Dei per ideam. Ita Servetus lib. 3. Trinit. pag. 92. & Miniſtri Hungarici lib. 2. cap. 3. Quod idem olim docuerunt Ebion, & Cherinthus apud Irenæum lib. 1. cap. 25. & 26. & deinde Paulus Samoſatenus, ae Photinus apud Auguſtinum hæreſ. 44. & 45. Tertiò aſſerit, Chriſto homini communicatam à Deo divinitatem, non per generationem æternam, ſed per unctionem gratiæ & inhabitationem, ac proinde poſſe Chriſtum dici Deum, ſed Deum factum & temporalem, non æternum. Ita Blandrata diſput. 6. Albana, & Miniſtri lib. 2. eap. 7. Quod idem olim docuit Neſtorius apud Theodoretum lib. 4. hæret. fabul.

Ae in his quidem omnes novi Samoſateni conveniunt. Diſſident autem inter ſe de invocatione Jeſu Chriſti, & in tres quaſi ſectas diviſi ſunt. Nam Franciſcus David & multi ex Hungaricis Miniſtris docent, Jeſum Chriſtum non eſſe invocandum, ſed ſolum Patrem, qui ſolus eſt verus Deus, & ſolus hoc tempore curam Eccleſiæ gerit. Exſtant theſes de hac re Franciſci Davidis, & reſponſio ejuſdem ad rationes Fauſti Socini, qui theſes illas confutaverat. Ipſe autem Fauſtus aſſerit in confutatione jam allegata, Chriſtum in precibus invocari poſſe, ſed tamen addit, majoris eſſe perfectionis ad Deum Patrem recta accedere.

Denique Georgius Blandrata in theſibus, & Miniſtri Poloni in judicio quod ediderunt de cauſſa Franciſci Davidis, docent, Jeſum Chriſtum non modò invocandum eſſe, ſed etiam debere invocari: nec eſſe imperfectionem ad eum confugere. Accidit autem peropportunè hæc eorum diſſenſio, non ſolùm quia, ut ait S. Hilarius, bellum hæreticorum pax eſt Eccleſiæ, ſed etiam quia utraque pars ad miras anguſtias redigi cœpit. Nam qui Chriſtum invocandum eſſe docent, proferunt pluſquam quinquaginta teſtimonia Scripturæ, quibus adverſarios repugnare oſtendunt: qui verò non invocandum aſſerunt, tertiſſima ratione demonſtrant, adverſarios ſecum ipſos pugnate, quippe qui nolint invocari Sanctos, quia non ſunt Dii veri, & tamen Chriſtum invocari velint, quem iidem palam affirmant non eſſe Deum verum.

CAPUT II.

Explicatur ſententia novorum Arianorum.

QUantum ad ſecundum. Sententia Valentini Gentilis, & aliorum, qui ejus comites, vel diſcipuli fuerunt, tria docet.

Primò, tres eſſe ſpiritus æternos, Patrem, Filium, Spiritum ſanctum, eſſentiali numero differentes; ita docet ipſe Gentilis protheſi 20. & 23. & refert hoc idem Benedictus Aretius initio hiſtoriæ de ſupplicio Valentini Gentilis; quæ ſententia fuit olim Peratarum apud Theodoretum lib. 1. cap. 18. hæret. fabul. Iſti enim dicebant, Trinitatem eſſe tres Deos, tres mentes &c. Fuit etiam Joannis Philoponi, ut referunt Suidas verbo Jo. Grammat. & Nicephorus lib. 18. hiſt. cap. 48. qui etiam cap. 46. dicit, Philoponum tempore Phocæ Imperatoris vixiſſe circa annum Domini 604.

Idem docuit quidam Gallus tempore S. Anſelmi circa annum Domini 1090. adverſus quem ſcripſit ipſe B. Anſelmus lib. de incarn. Verb. Idem etiam circa annum 1190. docuiſſe videtur Abbas Joachimus: aſſeruit enim tres perſonas non eſſt unam rem, ſive unam eſſentiam numeto, ſed ſolum per collectionem, ſicut multi Fideles dicuntur una Eccleſia. Id patet ex Concil. Lat. ſub Innoc. III. cap. 2. Denique eodem acceſſit, teſte Bernardo Luceburgenſi, Raimundus Lullus, circa annum Domini 1260. qui docuit, tres perſonas tres eſſentias eſſe. Secundò, docuerunt Gentilis & ſocii ejus, has tres perſonas non eſſe æquales, ſed Patrem longè eſſe eminentiorem cæteris, ita ut ipſe eſſentiator, cæteri duo eſſentiati dici debeant. Ita Gentilis lib. Antidot., antid. 3. fol. 26. ubi ait, proprium eſſe Patris ut appelletur unus, & ſolus Deus. Similia vide protheſi 8. 10. 22. 24. 38. & 40. Itaque novi Tritheitæ jam à Philopono ad Arium declinaverunt. Arius enim primus fuit, qui Filium minorem Patre eſſe docuit, teſte Epiphanio hæreſ. 69. Exortus eſt autem Arius circa annum Domini 324., teſte Theodoreto lib. 4. de hæret. fabul. Tertiò, docuerunt, Filium Dei non eſſe ex nihilo, neque in tempore genitum, ſed ab æterno, & ex Patris ſubſtantia. Id habet Gentilis protheſi 11. & 21. quæ ſententia fuit recentiorum Arianorum: nam ut S. Auguſt. docet lib. 6. Trinit. cap. 1. poſteriores Ariani Filium æternum eſſe conceſſerunt, tametſi contrarium ſenſetat Arius. Unde etiam Maximinus apud Auguſt. lib. 1. confitetur Filium non ex nihilo, ſed ex Patris ſubſtantia genitum, juxta ſententiam Concilii Ariminenſis. Non erit fortaſſe abs re, ſi aliquas ex protheſibus Valentini hìc ſubjiciamus, ut Lector novorum Arianorum ſententiam ex ipſis eorum verbis certius cognoſcat. Protheſis 6. *Pater non eſt hypoſtaſis, ſive perſona in uno Deo; ſed, teſte Apoſtolo, eſt unus ille Deus, à quo omnia.* 7. *Solus Pater eſt unus Deus, id eſt, ſine ullo principio, aut origine inventus.* 8. *Solus Pater αὐτόθεος, id eſt, à nulla*

superiore numine essentiatus, sed à seipso Deus. 9. *Qui unum Deum in tres proprietates, seu personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessariò unius Dei substantiam dividit, atque discerpit*. 10. *Deus habuit vim generandi, ac propagandi, quia voluit: ideoque & λόγον ante secula genuit, & spiritum propagavit*. 11. *Æterna λόγου substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita ac distincta sit, non quatenus sit: non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non exstante materia facta, sed de immensa substantia illius summi Dei genita*. 20. *Genitus à genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diversitate naturæ*. 21. *Unus Deus, & λόγος ejus duæ sunt ejusdem naturæ substantiæ intelligentes, id est, duo æterni spiritus consubstantiales, congruo gradu, ordine, & proprietate distincti*. 22. *Plures spiritus immensa substantia esse non possunt*. 24. *Solus Pater est spiritus ἀγέννητος, universitatis auctor, immensaque substantia: Filius verò spiritus est ex Deo ineffabiliter genitus, paternæ voluntatis exequutor, ac pro generationis modulo circumscriptibilis genitus*. 33. *Confusio trium in unum & eundem numero spiritum, fundamentum & origo omnium errorum fuit*.

CAPUT III.

Deum unum numero esse, ex Scripturis & Patribus demonstratur.

QUantum ad tertium, probanda est unitas numerica Dei contra Peratas, Philoponum, Joachimum, & hujus temporis Tritheitas.

Probatur primò Scripturis, in lege Deut. 4. *Dominus*, inquit Moses, *ipse est Deus, & non est alius præter unum*. Et paulò pòst: *Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius*. Cap. 6. *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus est*. Et cap. 32. *Videte quòd ego sim solus, & non sit alius præter me*.

Nec possunt hæc referri ad unitatem specificam: nam qui loquitur in Scripturis non est Deus universalis, neque ipsa species Dei, sed est Deus quidam singularis, ut patet, cùm sola singularia sint in re, & loquantur atque agant: at singularis Deus falsò dicit se esse unum & solum Deum, & præter se non esse alium, si inveniuntur alia individua ejusdem speciei. Nec enim verè dicere potuisset Adam postquam filios genuerat; Ego sum solus homo, præter me nullus est homo, &c.

Idem probatur ex libris historialibus 1. Reg. 2. *Non est sanctus ut est Dominus, neque enim est alius extra te*. 3. Reg. 8. *Deus Israel, non est similis tui Deus in cælo desuper, & super terram deorsum*. At quare Deus Israel non habet similem, si sunt duæ aliæ individuæ naturæ sub eadem specie? Idem probatur ex Psalmis. Psalm. 17. *Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?* Psalm. 82. *Tu solus altissimus in omni terra*. Psalm. 85. *Tu es Deus solus*. Idem ex Prophetis. Isa. 43. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum, Ego sum Dominus, & non est absque me Salvator*. Et cap. 45. *Ego Dominus, & non est amplius, extra me non est Deus*. Et infrà: *Numquid non ego Dominus, & non est ultra Deus absque me? Deus justus & salvans non est præter me*.

Similia passim docent omnes Prophetæ. Idem ex Sapientialibus. Sap. 12. *Non enim est alius Deus quàm tu*. Eccl. 1. *Unus est altissimus*. Idem patet ex Evangelio, Matt. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Marc. 12. *Unus est Deus, & non est alius præter eum*. Jo. 17. *Ut cognoscant te solum verum Deum*. Est enim sensus, *Tu habes Deitatem, quæ sola est vera Deitas*; non ergo invenitur alia Deitas.

A Denique ex Apost. 1. Cor. 8. *Scimus quod nullus Deus, nisi unus*. Item ibidem: *Nobis unus Deus*. Gal. 3. *Mediator unius non est, Deus autem unus est*. Ephes. 4. *Unus Deus, & Pater omnium*. 1. Timot. 2. *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum*. 1. Timot. 6. *Qui solus potens, Rex Regum, & Dominus dominantium*.

Porrò ex his omnibus & singulis locis apertè colligi, unum numero esse verum Deum, non unum specie, ex similibus loquutionibus potest intelligi. Non enim de uno aliquo homine, rectè diceremus, iste est solus homo; aut iste solus est verus homo; aut præter istum nullus est homo: aut iste homo & nemo alius: cujus rei non potest reddi alia caussa, nisi quia natura humana non est in uno solum B individuo, sed in multis. Rectissimè autem de Sole, cui una tantum natura individua est, dicimus, iste solus est verus Sol, unus est in Mundo Sol, præter eum non est alius Sol &c.

Secundò, probatur ex Patribus. Ac primum omnes Patres passim dicunt, esse unum Deum, ut Justinus lib. de rect. Fide, August. lib. 1. cont. Maximin. & alii. Et de hoc non est dubium: sed quia possent respondere, Patres dum dicunt unum esse Deum, loqui de unitate specifica, non numerica; propterea multis modis ex doctrina Patrum demonstrabimus, unum numero esse Deum. Primò, si multa essent individua divina, ut illi volunt, possent quidem illa dici unus Deus, idest una species divina, sicut C Porphir. dicit cap. 2. plures homines sunt unus homo, idest una species humana, at non posset tamen negari, quin etiam rectè dicerentur plures Dii, sicut rectè dicimus, Adam, Abel, & Cain sunt tres homines: at Patres perpetuò negant, tres personas esse tres Deos; unum igitur numero Deum esse volunt. Quod negent, patet ex Athanas. in Symb. *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; & tamen non tres Dii, sed unus est Deus*. Cyril. lib. 9. in Jo. cap. 30. *Eadem*, inquit, *substantia Deitatis est, quare non tres, sed unum Deum prædicamus*.

Basilius scripsit Orat. in eos, qui calumniantur nos, quòd tres Deos dicamus. Nissenus librum scripsit ad Ablabium, non oportere dicere tres Deos. D Augustinus lib. a. cont. Maximin. cap. 1. *Tene*, inquit, *cum catholica fide, Patrem quidem non esse, qui filius est; & Filium non esse, qui Pater est: & Deum esse Patrem, Deum esse Filium: verumtamen ambos simul, non duos Deos esse, sed unum*. Et ibidem dicit, Arianos non ausos esse dicere duos Deos, licèt hoc sentirent: *Sed*, inquit, *duos Deos à vobis coli, quamvis non negaveris, tamen non ausus es confiteri. Sensisti enim, duos Deos esse colendos, Christianas aures ferre non posse &c.*

At cur non possunt id ferre Christianæ aures, si verè sunt duo Dii numero? Ambr. lib. 1. de Fide, cap. 3. *Deus in Deo est, sed non duo Dii*. Et ibidem sæpius repetit, idem omnino esse Patris & Filii Divinitatem: & addit, naturam ipsam clamare unum esse E Deum, sicut unus est Mundus. Similia in omnibus Patribus invenientur. Secundò, Patres negant, numerum inveniri in Divinitate, & solùm in proprietatibus personalibus eum admittunt: at certè non posse Divinitatem numerari falsum esset, si Divinitas non esset una numero. Nazianz. Orat. 3. de Theol. *Tria hæc*, inquit, *unum, si Divinitatem spectes: & unum tria, si proprietatum rationem habeas*. Fulgentius de Fid. ad Pet. cap. 1. *Trinitas*, inquit, *ad personas refertur, Unitas ad naturam*. Certè Trinitas ista numerica est, non specifica, etiam secundum adversarios; ergo opponitur unitati numericæ. Athanasius in Symb. *Fides autem Catholica hæc est, ut Unitatem in Trinitate, & Trinitatem in Unitate veneremur*: & statim explicat, Trinitatem esse personarum, Unitatem divinitatis, Basil. epist. 141. ad Cæsarium dicit, ab essentia Dei omnem

nume-

numerum reiiciendum. Ubi tamen nota, quod cum dicit, Deum non esse unum numero, vult dicere, Deum non esse compositum, ita ut contineat in se numerum verum ex multis unitatibus constantem. Nissenus in lib. de Trinit. ad Eustach. *In multitudinem*, inquit, *extendere numerum Deitatum, eorum duntaxat est, qui laborant errore multitudinis Deorum.* Ambrosius lib. I. de Fide, cap. 2. *Unitas potestatis excludit numeri quantitatem, quia unitas numerus non est.* Hormisda in epist. ad Justin. cap. 2. *Etsi*, inquit, *admittit numerum ratio personarum, unitas tamen non admittit essentiæ separationem.* Concilium Toletanum 11. cap. 1. *In relationibus personarum numerus cernitur, in divinitatis verò substantia, quid enumeratum sit non comprehenditur.* Anastasius Antiochen. lib. I. de rect. dogmat. *Trinitatem*, inquit, *dicimus non essentiarum, sed personarum: unum enim Deum glorificamus, non numero personarum, sed natura; quod enim est Dei, hoc prorsus unum numero est.* Et infrà: *Itaque sancta Trinitas essentia quidem unus Deus est, numero autem Trinitas.* Vide libros hujus auctoris in Biblioth. sanct. Patr. Tom. 8.

Tertiò, Patres sæpe vocant Deum singularem, aut naturam ejus individuam. Justinus in lib. de Monarch. Dei, probaturus unum esse Deum: *Ex Poetis gentilium*, inquit, *ac primus Æschylus de Deo singulari vocem protulit.* Et ex ipso titulo libri de Monarch. Dei, satis ostendit Justinus, se unum Deum singularem agnoscere. Monarchia enim non potest dici regimen multorum ejusdem speciei, sed unius singularis tantùm. Item Athenagoras in apol. pro Christ. *Sed omnis sermo*, inquit, *noster, Deum unum celebrat &c.* Nazianz. Orat. ad Evagr. de Divin. *Individua*, inquit, *summi Numinis natura est.* August. lib. I. cont. Maxim., sive Collat. cum Maxim. circa med. *Pater, Filius, & Spiritus sanctus unum propter individuam eandemque naturam.* Ambros. lib. I. de Fide cap. 2. *Cum igitur*, inquit, *plus Dominus à Domino, unitatem divinitatis agnosce: operationis enim unitas non facit pluralem Divinitatem.*

Quartò, Patres non semel negant, Deum esse unum specie. Cyrillus lib. 11. in Jo. cap. 20. in fine, postquam dixerat, Apostolos inter se consubstantiales esse, & similiter Patrem & Filium inter se, addit: *Licet consubstantialitas non æquali ratione de nobis, ac de Patre & de Filio dicatur.* At de nobis verè & propriè specificè dicitur consubstantialitas; igitur de divinis personis non specificè, sed numericè dicitur. Augustinus lib. 7. Trinit. cap. ult. quærit: an essentia divina sit genus, an species, & utrumque negat; idque propter duas rationes. Primò, quia tametsi genus, ut animal, dividatur in species, hominem, equum, leonem: & species, ut homo, dividatur in individua, Abraham, Isaac, Jacob, & cæteros homines singulares: tamen unum animal & unus homo singularia sunt, nec possunt dividi in inferiora: at essentia Dei dicitur una essentia, & Deus dicitur unus Deus; igitur Deus in plura individua non dividitur. Secundò, quia tres homines plus valent, quam duo, & duo quam unus: at non plus sunt in Deo tres personæ, quàm duæ, vel una; non igitur tres personæ sunt tres Dii ejusdem speciei.

Quintò, Patres dicunt, esse mysterium ineffabile, quomodo tres personæ sunt unus Deus: at si essent unus Deus specie, nullum esset mysterium. Nazianz. in Orat. ad Evagr. conatur ostendere multis similitudinibus, quomodo una & simplex natura Dei sit communis tribus: at nulla quæstio esset, si natura divina esset una specie. Idem Orat. in Heron., seu Maximum, secundum alios: *Nunc verò*, inquit, *satis habe docere Trinitatem in Unitate, & Unitatem in Trinitate, cujus & divisio & conjunctio planè admirabilis sit.* Augustinus lib. I. in Maximin., sive Collat. cum Maximin. ante med. *Ipse*, inquit, *Trinitatis ineffabilis & excelsa conjunctio unum Deum ostendit, unum Dominum.* Idem lib. 7. Trinit. cap. ult. postquam diu disputavit, quomodo tres personæ sint una essentia, & removit omnes similitudines, concludit: *Si intellectu capi non potest, fide teneatur.*

Sextò, Patres, ut Basilius Orat. contra Sabellium & Arium. Nazianzenus Orat. de Nat. Dom. Ambrosius lib. I. de Fid. cap. I. & 2. dicunt, Sabellium ad Judæos, Arium ad Paganos pertinere; Ecclesiam verò mediam viam tenere, quæ nimirum nec unam personam credat cum Judæis, nec plures naturas cum Gentilibus. At Ecclesia non verè medium tenebit, si naturam divinam multiplicet: sic enim nihil commune habebit cum Judæis, & planè conveniet cùm Gentilibus, quorum plerique Deos ejusdem speciei colebant, ut Jovem, Martem, Mercurium &c. Adde, quòd Patres docent, Gentiles etsi vulgò plures Deos colerent: tamen unum Deum naturaliter cognoscere potuisse, sicut re ipsa Philosophi unum Deum cognoverunt, & ea ex parte quasi naturaliter Christiani fuerunt: at si Patres de uno Deo, non numero, sed specie loquerentur, nihil dicerent; nam vulgus Deos cœlestes non solùm ejusdem speciei, sed etiam consanguineos faciebat. Unde est illud Virgilii tam crebrò repetitum, & ex Homero desumptum: *Divum Pater atque hominum Rex.*

Patet hoc in primis ex testimoniis plurimis & clarissimis veterum Poetarum, ex quibus Justinus librum de Monarchia Dei composuit, & in apolog. ad Antonin. dicit, Socratem & Platonem fuisse in hac parte Christianos. Athenagoras idem ostendit, adducens etiam testimonia multa veterum Ethnicorum in apolog. pro Christ. Irenæus lib. 2. cap. 5. dicit, ab omnibus posse naturaliter cognosci unum esse Deum. Tertullianus in apolog. cap. 17. dicit, etiam cultores idolorum, cùm in angustiis sunt, attollere oculos ad cœlum, & oblitos Deorum, unum Deum naturaliter invocare. Idipsum docet Cyprianus tract. 4. de vanitate idol. Arnobius lib. 2. cont. Gent. *Da*, inquit, *verum judicium, & hæc omnia circumspiciens, quæ videmus, magis an sint Dii cæteri dubitabit, quam in Deo cunctabitur, quem esse omnes naturaliter scimus, sive cùm exclamamus, O Deus, sive cùm illum testem Deum constituimus improborum, & quasi nos cernat, faciem sublevamus ad cœlum.* Et lib. 3. cont. Gent. dicit, multos Græcos & Latinos Gentilium confutasse Deorum multitudinem, & in iis Cic. in lib. de nat. Deor. tam efficaciter demonstrasse, non posse esse plures Deos, ut non defuerint qui putarent, ex Senatusconsulto eos libros aboleri debere. Lactantius lib. I. cap. 3. neminem esse dicit, qui si rationem consulat, non unum Deum esse intelligat: & probat toto lib. ex Platone aliisque Philosophis. Similia vide apud Clementem in exhortat. ad Gent. Eusebium lib. 11. præpar. cap. 9. & Theod. lib. 2. de curan. Græc. affect.

Denique Paulus Orosius lib. 6. hist. cap. I. dicit, communem sententiam sapientium esse, unum esse solum & verum Deum, ceteros autem, qui dicuntur Dii, nihil esse, nisi unius illius servos & ministros. Quod idem ferè scripsit Prudentius in *ἀποθεώσει*:

Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule & hircosos Cynicos, quos somniat, & quos
Texit Aristoteles torta vertigine nervos:
Hos omnes, quamvis anceps labyrinthus & error
Circumflexus agat, quamvis promittere & ipsi
Gallinam soleant aut gallum, clinicus ut se
Dignetur præstare Deus morientibus æquum,
Cùm ventum tamen ad normam rationis & artis,

Turbidulos sensus, & litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt numen in unum.

Tertiò probatur rationibus. Prima ratio, Deus est summum ens, ut patet Exod. 3. *Ego sum qui sum*; igitur Deus est summè unus. Nam unum est passio entis, & proinde quò aliquid est magis ens, est etiam magis unum. Item, quò aliquid perfectiùs habet esse, eò longiùs abest à non esse, & proinde à divisione, quæ est via ad non esse; ergo Deus est unus non specie, sed numero: nam hæc est maxima unitas, quæ non est ulterius divisibilis.

Secunda, Deus est suum esse, ut patet, tum ex eodem textu Exodi 3. *Ego sum qui sum*; tum etiam, quia Deus omnium consensu caret omni compositione; ergo in Deo idem est esse & essentia; ergo Dei natura non est multiplicabilis, & divisibilis in plura individua: nam esse proprium unius non potest ullo modo dividi, ut conveniat pluribus: sed esse hujus Dei, est ipsa essentia Dei; ergo nec essentia Dei est ullo modo divisibilis in plures.

Dices: argumento hoc tantùm probari, non posse essentiam hujus Dei multiplicari: non autem essentiam Dei in communi. Respondeo: probari etiam de essentia Dei in communi. Pro quo nota, *esse*, sive *existentiam*, non esse aliquid abstrahibile ab inferioribus ut est natura, nec esse aliquid contrahibile per differentias, aut contrahens instar differentiæ: sed esse ipsam actualitatem omnium quæ sunt in re. Ex quo fit, ut in creaturis in quibus non est idem omnino esse & essentia, possit multiplicari unum sine altero: potest enim abstrahi à singularibus natura communis, remanente unicuique singulari sua existentia: at in Deo, ubi est omnino idem esse & essentia, sicut est proprium hujus Dei esse hunc Deum, ita est proprium esse Deum, nec potest abstrahi natura communis.

Tertia, Deus est altissimus, ut Scripturæ passim docent, Psalm. 82. *Tu solus Altissimus*. Ecclesi. 1. *Unus est Altissimus*; ergo unus tantùm; nam si plures essent, vel essent æquè alti, & sic nullus qui supra omnes; vel unus altior cæteris, & sic ille solus esset unus Deus verus.

Quarta, Deus est ultimus finis omnium rerum, Prov. 16. *Universa propter semetipsum operatus est Dominus*. Et Apoc. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis*; unus igitur tantum est Deus: nam si plures essent Dii, vel referrentur omnes ad unum, & ille tantùm esset verus Deus: vel non, & tum nullus esset ultimus finis omnium.

Quinta, Deus est infinitus in essentia, potentia, sapientia &c. ergo unus numero: nam infinitum omnia comprehendit. Psalm. 144. *Et magnitudinis ejus non est numerus*.

Sexta, Si plures Dii, vel sine principio sunt omnes, vel unus ab alio: primum est impossibile, quia tunc essent multa principia prima disparata, & in varias partes Mundum distraherent, saltem quia non necessariò convenirent in una eademque voluntate: sed posset unus unum, alius aliud velle; unde etiam Ethnici vocabant Jovem Deorum parentem. Si est unus ab alio, vel creatione, vel generatione. Si primum; ergo secundus est creatura; ergo non est Deus. Atque hinc videlicet Ariani recentiores, & Tritheistæ non audent dicere, Filium esse crearum, cùm Deum esse velint: quamquam secum ipsi pugnant, cùm increatum Deum faciunt, & tamen alium Deum à Deo vero esse volunt. Si secundum, vel dedit totam substantiam, vel partem: si partem; ergo partibilis Deus: si totum; ergo habent eamdem Deitatem numero.

Septima, Deus est Rector mundi: *Tua autem, Pater, Providentia gubernat*. Sapien. 14. at simplex Monarchia est optimum regimen, quando inveniri potest Princeps bonus & sapiens, ut patet consensu omnium; id enim docent ex Christianis, Justinus Orat. paræn. ad Gent. Cyprianus tract. 4. ubi etiam probat, Deum esse unum hoc argumento, quia Monarchia est optimum regimen. Athanasius Orat. cont. Idol. Chrysostomus hom. ult. in epist. ad Hebr. Gregorius lib. 4. epist. 52. Ex Judæis, Philo lib. de confus. lingu. Ex Gentilibus, Plato in polit. Aristoteles lib. 8. de morib. cap. 10. & in 12. Metaph. Plutarchus in Opusc. de form. Reipub. Homerus in 2. Iliados. Isocrates in Nicocle. Herodotus libro qui dicitur Thalia. Joannes Stobæus serm. 45. ubi & alios permultos adducit. Deus igitur Monarcha est, idest unus & solus summus Princeps omnium rerum creatarum; ac proinde unus & solus verus Deus.

Atque ex his intelligi debent loca quædam Patrum, quæ alioqui paulò duriora esse videntur. Nam Basilius, Nyssenus, & alii interdum comparant tres divinas personas tribus hominibus, aut tribus Angelis. Sed nihil aliud docere volunt, quàm esse tria vera supposita, sive personas ejusdem naturæ. Porrò naturæ identitatem longè esse majorem in tribus divinis personis, quàm in tribus hominibus, aut in tribus Angelis, etsi Patres illi non ubique dicant, tamen nunquam negant, & alicubi etiam dicunt, ut supra ostendimus.

CAPUT IV.

Divinitas Filii Dei asseritur.

QUantum ad quartum, probandum est, Filium Dei esse verum Deum, & proinde unum numero Deum cum Patre. Nam Patrem esse verum Deum nemo negat, & patet ex illo Jo. 17. *Ut cognoscant te solum Deum verum*. Est autem hoc diligentissimè probandum: nam id negant hoc tempore tam novi Ariani, quàm novi Samosateni, & præterea omnes Judæi, & Mahumetani. Proferemus novem classes argumentorum. Primam, ex Testamento veteri & novo. Secundam, ex veteri. Tertiam, ex novo. Quartam, ex nominibus Dei. Quintam, ex operibus. Sextam, ex attributis. Septimam, ex Patribus. Octavam, ex Sybillis. Nonam, ex miraculis.

Prima Classis ex utroque Testamento.

PRimò afferemus testimonia, quæ habentur in Testamento veteri, de unico & vero Deo Israel, & in Testamento novo exponuntur de Christo, ad quod argumentum nulla fingi potest solutio. Numer. 21. *Loquutus*, inquit Moses, populus *contra Dominum & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Ægypto &c. Quamobrem Dominus immisit in populum ignitos serpentes &c.* Hic omnium consensu agitur de vero & summo Deo quem soli Judæi noverant: Et Servetiani & Gentilistæ habent hoc pro axiomate, Deum Israel esse verum Deum, & eum esse solum Patrem: at 1. Cor. 10. Paulus ait, illum ipsum Deum, esse Christum: *Neque tentemus*, inquit, *Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus perierunt*; igitur oportet Christum esse Deum verum, & unum omnino Deum cum Patre.

Secundus locus est Exod. 20. & Judæ epist. Nam Exod. 20. dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Ægypti*; & Deut. 32. *Dominus solus Dux ejus fuit, & non erat cum eo Deus alienus*. At Judas ait: *Jesus populum de Ægypto salvans, secundò eos qui*

non

[A] *non crediderunt, perdidit: Angelos autem &c.* Notavit hoc argumentum etiam Beda in hunc locum.

Tertius locus Psal. 67. dicitur de Deo Israel: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Syna in sancto. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus.* Et hoc idem Paulus tribuit Christo ad Ephe. 4. *Unicuique nostrum,* inquit, *data est gratia secundùm mensuram donationis Christi, propter quod dixit; Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.*

Quartus & quintus locus Psal. 96. *Adorate Deum omnes Angeli ejus.* Psal. 101. *Tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes &c.* Utrumque locum Paulus [B] applicat Christo, Hebr. 1. ubi illum probat majorem esse Angelis, quia juxta Psal. 96. Angeli jubentur adorare Christum, & juxta Psal. 101. Christus dicitur creator cœli & terræ; quod Angelis nullo modo convenit.

Sextus locus Isa. 6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, & ea, quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud: sex alæ uni, & sex alæ alteri; duabus velabant faciem, & duabus velabant pedes ejus, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus, plena est omnis terra gloria ejus.* Et infrà: *Et dixit exercituum vade, & dices populo huic, excæca oculos ipsorum, & cor eorum aggrava &c.* Non [C] potuit clariùs describi majestas summi Dei. Et quamvis adversarii soli Patri hoc tribuant, tamen Joannes cap. 12. exponit de Christo. Nam posteaquam posuit verba illa cap. 6. Isaiæ: *Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis &c.* Subjungit: *Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo.* Quare idem Jo. Apoc. 4. dicit, se audivisse clamantes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat & qui est & qui venturus est:* at qui venturus est, nisi Christus?

Ipse est enim, de quo in Symbolo legimus: *Qui venturus est judicare vivos, & mortuos;* & de quo B. Paulus ad Philip. 3. *Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum.* Et 2. ad Timoth. 4. *Per ad-* [D] *ventum ipsius, & Regnum ejus;* & infra, *non solùm autem mihi, sed iis qui diligunt adventum ejus;* & Act. 1. Angeli dicunt: *Hic Jesus, qui assumptus est à vobis in cœlum sic veniet &c.* Denique nihil frequentius in Scripturis repetitur, quàm adventus Christi ad judicandum. Neque hinc colligi debet, sacrum Trisagium soli Christo convenire, cùm ad Trinitatem Divinarum personarum sine dubio referatur. Nam verba illa, *Qui est & qui erat, & qui venturus est;* tribus modis exponi solent. Aretas Græcus in 1. cap. Apocal. refert *Qui est* ad Patrem; *Qui erat* ad Filium; *Qui venit* (sic enim ipse legit) ad Spiritum sanctum: & non dissimili ratione posset, qui vellet, referre *Qui est* ad Patrem; *Qui erat* ad Spiritum sanctum; *Qui* [E] *venturus est* ad Filium. Beda & Rupertus in 1. cap. Apocal. totum hunc locum de Patre exponunt, sed in Patre, propter naturæ unitatem intelligunt etiam Filium, & Spiritum sanctum. Optimè autem Primasius, Haymo, & S. Thom. in 1. & 4. cap. Apocal. exponunt propriè de Filio, *Qui est* propter immutabilitatem; *Qui erat* propter æternitatem; & *Qui venturus est*, propter æquitatem: ac (ut rectè notat Sanctus Thomas) quia Christus propter crucis supplicium à Judæis credebatur extinctus, opportunè Sanctus Joannes de illo dicit, *Qui est*, vivus nimirum; & *Qui erat*, etiam antequam nasceretur ex Virgine; & *Qui venturus est*, ad impios, & infideles meritis pœnis afficiendos. Sed tamen in Filio, qui solus visibiliter in judicio apparebit, venient etiam invisibiliter Pater, & Spiritus sanctus. Auctoritas enim judicandi à tota Trinitate erit, quamvis ipsum judicium in forma humana solus Filius exercebit. *Pater,* enim *omne judicium dedit Filio.* Jo. 5.

Septimus locus Isaiæ 8. *Dominus exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem: In lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem; & offendent plurimi, & cadent & conterentur.* Hic apertissimè, etiam Judæis omnibus consentientibus, vocatur summus Deus, & Dominus exercituum, quibusdam sanctificatio, quibusdam lapis offensionis, petra scandali, laqueus, & ruina.

At hoc ipsum tribuunt Christo Lucas, Petrus, Paulus; nam Luc. 2. Simeon de Christo dicit: *Positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum.* Et Rom. 9. *Quid ergo dicemus? quod gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex Fide est. Israel verò sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? quia non ex Fide, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Syon lapidem offensionis, & petram scandali.* 1. Pet. 2. *Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali.*

Octavus locus Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domino, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Hæc de Deo Israel dicuntur ab Isaia. Nec enim Judæi alium Dominum & Deum suum absolutè vocabant, quàm unum verum Deum, ac præsertim Prophetæ, aliique sancti viri: & tamen hanc vocem esse Joannem, qui paravit viam Christo, testantur omnes Evangelistæ, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 1. Joan. 1. Est igitur Christus ille Dominus & Deus Israel, quem solum Patrem adversarii faciunt.

Nonus locus Isaiæ 45. *Ego Deus, & non est alius, in memetipso juravi, quia mihi curvabitur omne genu.* Rom. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu.* Vides quemadmodum Apostolo teste, Christus est ille Deus, præter quem non est alius Deus.

Decimus locus Isaiæ 41. 44. 48. *Ego sum primus, ego novissimus.* Hæc dicuntur passim de Deo Israel. Apoc. 1. *Ego sum α & ω.* Et infrà: *Ego sum primus & novissimus, & vivus, & fui mortuus &c.*

Undecimus locus Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Hic etiam loquitur Deus Israel: nam omnes codices, Hebræus, Græcus, Chaldæus, Latinus, habent: *Ante faciem meam;* & tamen Christus ipse Matth. 11. ait, Angelum hunc esse Joannem Baptistam, qui præparavit viam ante faciem Christi. Et Luc. 1. Zacharias ait: *Præibis ante faciem Domini parare vias ejus.* Quid clarius? Cui enim Joannes viam paravit, nisi Christo?

Sed operæ pretium erit videre, quid adversarii respondeant. Nam etsi non respondent ad omnia, tamen ad aliqua respondere conati sunt. Igitur Transylvani lib. 2. cap. 20. generatim respondent, posse de Christo exponi, quæ de Deo dicuntur, quia Deus Christo suam deitatem communicavit. Deinde in particulari. Ad Primum respondent; sensum esse, *Non tentemus nos nostrum Christum, sicut illi tentaverunt Deum suum.* Vel, *Ne tentemus re ipsa Christum, sicut illi tentaverunt in figura eundem Christum.* Nam in eodem loco dicitur, omnia contingebant illis in figura. Ad Secundum non vidi responsionem. Ad Tertium respondent Franciscus David, & Blandrata dispur. 5. Alb. illa verba *Ascendens in altum* esse prophetiam de Christo futuro, non autem hoc dici de Deo Israelis. Ad Quartum respondet Franciscus

ciscus David disput. 3. & Blandrata disput. 6. Alb. Christum esse adorandum, quia Deus id jussit, non tamen ut altissimum, sed ut altissimi filium.

Ad Quintum respondent Ministri Transylvani lib. 2. cap. ult. & Franciscus David disput. Alb. tertiæ diei, verba illa. *Et tu Domine initio terram fundasti* de solo Patre debere intelligi, etiam ad Heb. 1. voluisse enim Paulum ostendere, Christum esse Filium veri Dei, & ideo apostrophen fecisse ad Patrem dicendo: *Et tu Domine &c.* Et probant hoc, quia alioqui pugnaret Paulus primò cum Symbolo Apostolorum, ubi Pater solus dicitur creator cœli & terræ. Secundò, pugnaret cum Christo, qui sæpissimè Patrem suum vocat creatorem cœli & terræ, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terra &c.* Tertiò, quia pugnaret secum, quia jam dixit, secula esse facta per Filium; non ergo Filius condidit cœlum, sed per Filium Pater. Quartò, quia ineptè conferret Filium cum Angelis, si Filius esset creator, cùm inter creatorem, & creaturam nulla sit comparatio.

Ad Sextum ex Isa. 6. & Joan. 12. respondet quidam Basilius in disput. 2. Alb. fuisse illam visionem in figura: nam Deum, ut est in se, nemo vidit unquam; & ideo nihil inde probari. Ad Nonum, insinuat solutionem Franciscus David disput. Alban. 8. ubi dicit, Christo curvari omne genu, non quia sit ille Deus altissimus, qui loquitur Isaiæ 45. sed quia Deus Christum hominem exaltavit, *& dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Philip. 2. idest, nomen Jehova: *& ut in nomine Jesu omne genu flectatur.* Ad Decimum ex illis verbis: *Ego sum primus & novissimus*, respondet Franciscus David disput. 3. Alban. & 8. illa verba non eodem modo accipi cum dicuntur de Deo Isai. 48. & cum dicuntur de Christo Apocal. 1. Nam in Apocalypsi intelliguntur de Christo homine, quia sequitur, *& fui mortuus &c.* Dicitur ergo Christus *Primus*, quia est exaltatus super omnia: *Novissimus*, quia est complementum operum Dei.

Sed hæc omnia facilè refelluntur. Ac primum, non ideo possunt exponi de Christo quæ dicuntur in Testamento veteri de Deo Israel, quia Deus Israel cum Christo communicavit suam divinitatem. Nam si, ut ipsi dicunt, Christus antequam nasceretur ex Maria, non erat, & proinde Deus in tempore fecit Christum Deum; ergo quæ dicuntur de Deo, non poterunt Christo ante illud tempus accommodari: at Paulus dicit 1. Cor. 10. à Judæis in deserto, cùm redirent illi ab Ægypto, tentatum esse Christum. Præterea quæro: quomodo donaverit Deus Christo suam divinitatem? Nam non donavit gignendo illum ab æterno: id enim ipsi negant: sed donavit, ut ipsi dicunt, per inhabitationem & unctionem: at hoc modo etiam Angelis & hominibus sanctis donat Deus suam divinitatem, & tamen non possunt exponi de illis quæ dicuntur de Deo in Scripturis. Præterea inhabitatio Dei in Christo non potest facere Christum Deum, alioqui etiam palatium regium esset Rex: unctio autem non tribuit ipsam veram divinitatem, sed quandam participationem creatam, ut notum est; non igitur quæ dicuntur de uno & solo vero Deo Israel, tribui possunt ei, qui solùm unctione est Deus.

Nec Primi loci solutio aliquid valet, nam Paulus, & illorum tentationem, & nostram refert ad eundem Christum; non ergo possumus distinguere ac dicere, illos tentasse Deum, nos Christum. Quod autem addunt de figura, nihil est. Nam figuræ Testamenti veteris sunt historiæ veræ ad literam, & secundùm verborum proprietatem exponendæ, quamvis aliquid aliud præterea significent, ut patet ex toto isto cap. 10. epist. 1. ad Cor. Nam dicuntur filii Israel fornicati, & idola coluisse, ac propterea à Deo variis modis puniti, & in his omnibus figuram gessisse populi Christiani, qui similiter punietur, si similia peccata faciet: at certè propriò & ad literam illi fornicati sunt, idola coluere, puniti sunt; ergo etiam propriè, & ad literam intelligendum est, quod Christum tentaverint. Adde, quòd ideo solùm Transylvani confugiunt ad figuras, ne cogantur admittere, Christum fuisse antequam nasceretur ex Virgine: at Paulus ibidem clarissimè dicit, in deserto cum Mose Christum (ut Deum videlicet, non ut hominem) Judæis adfuisse: *Bibebant*, inquit, *de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus*, idest, Judæi in deserto biberunt aquam de petra, sed non erat ea petra materialis, quæ sua virtute potum præbebat, sed erat alia quædam petra invisibilis & spiritualis, quæ illis perpetuò aderat, eosque comitabatur, & omnia illis procurabat: ea verò petra erat Christus, & sic exponunt omnes, nec facilè potest excogitari alius sensus.

Tertii loci solutio nihil valet. Nam etiam David Psal. 67. de futura Christi ascensione vaticinatur, & tamen de eodem Christo ibidem dicit, quòd descenderit olim ad montem Syna, & pertransierit cum populo per desertum; & alia, quæ non possunt convenire ei, qui non fuerit ante incarnationem. Unde rectè Hieronymus & Theodoretus exponentes hunc locum dicunt, Davidem significare voluisse, unum atque eundem esse eum, qui descendit in montem Syna coram Judæis olim, & qui postea in cœlum coram Apostolis ascendit.

Quarti loci solutio non est solida, quia nos non argumentamur ex adoratione, sed ex eo quod Paulus dixit scriptum esse de Christo Psal. 96. quod constat, scriptum esse de Deo Israel. Hinc enim sequitur, Christum esse Deum Israel. Non enim ita ratiocinamur, Christus jubetur adorari ab Angelis; igitur est Deus verus: (quanquam & hoc est bonum argumentum, & eo utitur sanctus Paulus) sed hoc est argumentum nostrum. David in Psal. 96. dicit, Deum Israel adorari debere ab Angelis: sed Paulus affirmat; Christum esse illum, qui ex sententia Davidis adorari debet ab Angelis; ergo David; Paulo teste, Christum asserit esse Deum Israel.

Quinti loci solutio est mera corruptio Scripturæ: nam Paulus non facit apostrophen ad Patrem, sed citat varia loca de Christo, & inter alia istum locum, ut patet ex illa particula conjunctiva *&*. *Ad Angelos*, inquit, *dicit*, *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad Filium autem, thronus tuus Deus in seculum seculi, & tu Domine initio terram fundasti &c.*

Ratiunculæ autem Transylvanorum levissimæ sunt, & mirum est, non fuisse à Petro Melio refutatas. Ad Primam & Secundam dico: Patrem Christi esse creatorem, sed non sine Verbo suo, cum quo sicut est Deus unus, ita & unus creator. Ad Tertiam dico: non pugnare esse creatorem, & esse cum per quem Deus Pater creat. Nam idem Christus dixit Jo. 5. *Pater meus operatur, & ego operor*, & tamen etiam dicit Jo. 14. *Pater in me manens ipse facit opera*; itaque uterque verè creat, quia uterque habet in se omnipotentiam, & eandem omnipotentiam: dicitur autem Pater creare per Filium, non Filius per Patrem, quia Deus potentia & sapientia sua Mundum creavit: Filius autem *Virtus & Sapientia Dei* à Paulo nominatur, 1. Cor. 1. & *Brachium Domini*, ab Isaia cap. 53.

Ad Quartam dico: Paulum conferre Christum cum Angelis, quia dicturus erat, eum paulo minus ab Angelis fuisse minoratum per passionem. Itaque

ne

ne putaremus Christum esse omnino Angelis minorem, confert eum cum Angelis, & ostendit, nullam esse inter eos comparationem, cum Christus sit Filius, Angeli autem servi. Vide Athanasium Orat. 2. in Arianos.

Sexti loci solutio nihil valet, quia etsi Isaias non vidit essentiam Dei, tamen species illa, quam vidit, Deum Israelis repræsentabat: & cùm Joannes dicat, ea specie demonstratum esse Christum, sequitur Christum esse Deum Israelis.

Noni loci solutio nulla est, quia Paulus Rom. 14. non solum Christo flectenda esse dicit omnia genua, ut dicit Philip. 2. sed addit, id scriptum esse, & citat locum Isaiæ, ubi Deus Israel loquitur de se. Ex quo clarissimè patet, Christum esse ipsum Deum Israel. Neque obstat quod dicitur Philip. 2. *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen:* nam juxta Commentarium Ambrosii, Pater dedit filio nomen super omne nomen per æternam generationem: juxta alios omnes, dedit homini Christo post resurrectionem nomen super omne nomen, idest, nomen veri Dei, non quod antea id non haberet, sed quia non cognoscebatur: Deus autem ita clarificavit eum, ut totus Mundus noverit, hominem illum crucifixum esse verum Deum. Et quod hic locus de manifestatione nominis intelligi debeat, patet, quia Christus id petiit, Jo: 17. *Pater clarifica me claritate quam habui apud te, prinsquam Mundus fieret*. Præterea Philip. 2. id explicatur, cùm dicitur: *Et omnis lingua confiteatur &c.* Denique etiam ante mortem Christus dicebatur Filius Dei vivi, Matth. 16. & Jo. 11. & passim dicebatur Dominus Jo. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim*. Non igitur propter mortem acquisivit nomen Filii Dei, aut nomen Domini, sed manifestationem ejus. Vide Cyrillum lib. 4. thesau. cap. 2. egregiè hunc locum tractantem.

Decimi loci solutio similis est prioribus. Nam non ideo sumi debent hæc verba *Ego sum primus & novissimus* aliter in Apocalypsi, quàm apud Isaiam, quia dicitur in Apocalyp. *Et fui mortuus*: id enim contendimus, eum qui est mortuus secundum formam hominis, esse etiam verum Deum, æternum, primum, & novissimum secundùm formam Dei, ut Isaias dixit: nam ad verba Isaiæ Joannes respexit. Præterea absolutè vocatur Christus primus & novissimus, ut sunt absolutè prima & ultima literæ, α & ω. At si Christus solum sit primus inter creaturas, & complementum operum Dei, non erit simpliciter primus & ultimus, sed secundùm quid tantum. Deus enim solus est simpliciter primum principium, & ultimus finis omnium rerum.

CAPUT V.

Secunda Classis ex veteri Testamento.

PRimus locus Psal. 2. qui Psalmus de Christo intelligitur, tum quia Rabbi Salomon, & cæteri Rabbini de Messia exponunt, teste Galatino, lib. 3. cap. 7. tum etiam quia de Christo intelligitur Act. 4. & 13. & Hebr. 1. & certè Paulus ad Hebr. 1. non adduceret ex hoc Psalmo argumentum contra Hebræos, nisi scivisset, Hebræos hunc Psalmum de Christo intelligere solitos. In hoc igitur Psalmo dicitur *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Ac ne putemus, Messiam esse Filium Dei per adoptionem, quo modo etiam Israel dictus est primogenitus Dei; subjungit: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, apprehendite disciplinam &c.* Ubi nota, in Hebræo fonte, quem adversarii semper requirunt, esse נשקו בר *Osculamini Filium*, idest, in signum subjectionis osculamini manum Filii aut pedem. Neque obstat, quod LXX. verterint; *Apprehendite disciplinam:* illi enim ad sensum, non ad verba respexerunt; tunc enim adoramus verè Christum, cùm ejus doctrinam recipimus.

Nota præterea in sequentibus verbis: *Ne quando irascatur Dominus*, in Hebræo non esse Dominum, sed referri ad Filium illa verba *Ne quando irascatur*, nimirum *Filius*. Ex quo intelligimus vocem *Dominum*, à LXX. additam, ad Filium esse referendam: de quo etiam intelligitur necessario id quod sequitur: *Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo*. Hìc est jam argumentum, Messias est Filius Dei adorandus ab omnibus Regibus; & quibus ille irascitur, ii omnino peribunt, & qui in illo confidunt, ii beati erunt; ergo Messias est verus Deus. Nam solus verus Deus habet imperium vitæ & mortis, 1. Reg. 2. Item in Scripturis passim in solo vero Deo confidendum esse dicitur, ut Hierem. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine*. Et infrà: *Benedictus vir, qui confidit in Domino*.

Secundus locus Isaiæ 48. *Audi me Jacob, & Israel, quem ego voco. Ego ipse, ego primus, & ego novissimus: manus quoque mea fundavit terram, & dextera mea mensa est cælos*. Et infrà: *Accedite ad me, & audite hoc: non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram, & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus*. Certum est, hunc missum non esse Patrem, tum quia Pater non habet à quo mitti possit, tum etiam quia Filius testatur se missum esse à Patre, Joan. 8. & à Spiritu sancto Lucæ 4. & tamen videmus hunc ipsum missum esse illum Dominum Deum, qui fecit cœlum & terram, & qui est primus & novissimus. Respondit ad hunc locum, quem objecerat quidam Paulus Thurius, Franciscus David, disputat. Alban. V. illa verba *Et nunc Dominus Deus misit me* dicta esse ab ipso Propheta de se ipso, quam explicationem à Vatablo accepit: Vatablus autem à Rabbinis.

Probat Franciscus David suam sententiam. Primò, quia si iste locus intelligeretur de Christo, Christus fuisset ante incarnationem. At 1. Joan. 4. dicitur, spiritus Antichristi esse, qui asserit Christum fuisse extra & ante carnem. Secundò, quia Paulus dicit Heb. 1. Deum novissimè locutum esse in Filio. Isto igitur loco Isaiæ non est Christus qui loquitur, nam dicit, se à principio locutum esse. Tertiò, quia illud *Ibi eram* solet exponi à Catholicis *ibi*, idest, *in monte Syna*. At Galat. 3. dicitur Lex data in monte Syna per Angelos, non per Christum. At istæ rationes nihil probant, & mirum est, illum Paulum Thurium non potuisse eas refellere.

Ad Primum; Joannes non ait, Christum non fuisse ante carnem, sed ait, Antichristum esse, qui negat Christi incarnationem, ut negabant eo tempore Ebion & Cherinthus, & nunc ipsi Transylvani. Hæc enim sunt verba Joannis 1. cap. 4. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est, & omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus*. Quid est autem solvere Jesum, nisi dividere Verbum à carne, ac dicere, Filium Dei non esse factum verè filium hominis, sed solum in eo tanquam in templo inhabitasse? Quid verò est, Jesum in carne venisse, nisi Verbum Dei veram carnem in unitatem hypostasis suæ assumpsisse, atque ita verum hominem factum ad homines venisse?

Ad Secundum; Paulus non negat, Dei Verbum loquutum ante incarnationem, sed tantum ait, Deum ultimo tempore loquutum esse corporali ore & voce per Filium incarnatum, qui olim loquebatur per ora Prophetarum.

Ad

Ad Tertium dico: Legem datam in Syna à Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, sed ministerio Angelorum. Quod autem Isaias ad literam loquatur de Christo, patet primò ex Patribus: nos enim habemus consensum Patrum. Nam Origenes lib. 1. cont. Celsum ultra medium, Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 6. Athanasius in serm. de sanctiss. Deip. ultra medium, Chrysostomus de sanct. & ador. Spir. circa finem Tomo 3. Ambrosius lib. 2. de Fide, cap. 4. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ, & Augustinus lib. 20. de Civit. Dei, cap. ult. ita exposuerunt. Præterea textus ipse id clamat: *Ex tempore antequam fierent, ibi eram & nunc Dominus Deus misit me*, in Hebræo habetur, מֵעֵת הֱיוֹתָהּ אֲנִי וְעַתָּה, *à tempore essendi hoc, ibi ego*, & nunc Dominus Deus misit me, hoc est, *cùm fierent, ibi eram*, & sic verterunt LXX. *ἡνίκα ἐγίνετο, ἐκεῖ ἤμην*, vel *ante tempus essendi hoc*, idest ut vertit Hieronymus, *Antequam fieret, ibi eram*. Quid est autem illud *Essendi hoc*? Aliqui exponunt cœlum & terram, ut Hieronymus, & tunc sensus est, *Antequam fieret*, vel *Cùm fieret cœlum & terra, ego ibi eram*. Et hoc certè non potest convenire Prophetæ.

Alii intelligunt per illud *Hoc* Legem datam in Syna, & hoc etiam non convenit Prophetæ in persona sua, quippe qui natus est multis seculis post Legem datam, ne dicam post creationem cœli & terræ. Itaque duæ explicationes nobis maximè favent. Alii exponunt de hac prophetia, ut sit sensus, *Cùm fieret hæc prophetia, ego aderam*. At ridiculum est: quis enim non est, ubi loquitur? Aliqui exponere possent de eversione Babylonis per Cyrum, nam de hac re paulo ante loquebatur Isaias: sed *ibi*, idest, *in Babylonia* non erat Isaias, cùm id fieret, immò eversa est Babylon à Cyro ducentis annis post mortem Isaiæ, & tamen hic loquitur de re jam facta cùm ait *Cùm hoc fieret*, vel, *Antequam fieret*. Restat solùm ut dicant, Prophetam de improviso mutare personam, & cùm dixisset in persona Dei *Antequam fieret, ibi eram*: jam in persona sua dicere *Nunc Dominus Deus misit me*. Sed obstat copulativa *Et*, quæ habetur in textu Græco, Hebræo, & Latino. Cogit enim ea copula, ut de eodem omnia intelligamus. Qui enim dixit *Antequam fieret, ibi eram*, subjungit *Et nunc misit me Dominus*. Alioquin si licet sine caussa fingere mutationes personarum, nihil unquam certi ex divinis Literis colligi poterit.

Tertius locus est Isaiæ 35. *Deus ipse veniet, & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum*. Hunc locum de Christo intelligi patet. Primò, quia Dominus Matth. 11. respondit discipulis Joannis: *Euntes renunciate Joanni &c. Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant &c.*

Secundò, quia nunquam Deus per ullum Prophetam hæc signa fecit. Qui enim tempore Testamenti veteris miracula fecerunt, sunt Moses, Josue, Helias, Helisæus, & ipse Isaias. At nulli eorum curarunt cæcos, surdos, mutos, claudos, quæ signa Isaias nominavit, & Christus passim fecit. Præterea loquitur Isaias de tempore futuro: *Deus*, inquit, *ipse veniet* &c. at omnes illi Prophetæ, qui signa aliqua fecerunt, ante tempora Isaiæ fuerunt. Unde Dominus Jo. 15. *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit &c.*

Tertiò, quia Patres sic exponunt. Irenæus lib. 3. cap. 22. Cyprianus lib. 2. cont. Jud. cap. 7. Eusebius lib. 6. demonst. cap. 21. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ. Item Cyrillus lib. 4. in Jo. cap. 28. Augustinus lib. de quinq. hæres. cap. 6. Athanasius lib. de humanit. Verbi, ultra medium. Quòd autem

A Dominus Deus, de quo hic est sermo, sit Deus Israel, patet, quia absolutè Propheta dicit, *Deus ipse veniet*: nam Deos falsos & metaphoricos nunquam absolutè appellant Deos Prophetæ, & præsertim illud pronomen *Ipse* indicat verum Deum, non autem ministrum aliquem loco ejus venturum.

Quartus locus est Isa. 52. *Dicit Dominus: jugiter tota die nomen meum blasphematur, propter hoc sciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum*. Quòd is, qui initio loquitur, sit Dominus Deus, certum est, nam utitur nomine ineffabili, & conqueritur, quod blasphemetur nomen suum, & nominat se Deum Israel, & vocat Judæos populum suum, ac denique dicit se esse, qui

B per Prophetas loquebatur, quæ omnia soli Deo vero conveniunt.

Quòd autem idem ipse sit Christus, probatur. Nam dicit *Ego qui loquebar, ecce adsum*. Quando enim quæso, qui loquebatur olim per Prophetas adfuit præsens, ut per se loqueretur, nisi cum natus est Christus? Unde rectè legitur hæc prophetia in nocte natalis Domini, & omnia sequentia mirabiliter cohærent. Nam statim Propheta, quasi videret Christum jam perambulantem montes Judææ, & evangelizantem, subjungit: *Quàm pulchri super montes pedes prædicantis pacem, annunciantis bonum!* Item: *Oculo ad oculum videbunt*. Et infra, explicans fructus hujus adventus: *Consolatus est Dominus populum suum,*

C *redemit Hierusalem. Paravit brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri*. Et infra: *Præcedet vos Dominus, & congregabit vos Deus Israel*. Denique sic exponunt Patres, Tertullianus lib. 4. in Marcion. ante medium. Eusebius lib. 6. demonstr. cap. 24. Ambrosius lib. 2. de Fide, cap. 3. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum.

Quintus locus est Isaiæ 45. *Hæc dicit Dominus: Labor Ægypti & negotiatio Æthiopiæ & Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: post te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantùm in te est Deus, & non absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*. Hæc

D tam manifestè dicuntur à Domino Deo de Filio suo incarnando, ut Hieronymus in hunc locum scribat, nullum esse effugium à laqueis hujus Testimonii. Nam etsi in superioribus loquatur de Cyro; tamen quia Cyro non convenit illud *Non est absque te Deus*; oportet vel hæc dici de Cyro ut Christum referebat, vel simpliciter de Christo, nec de Patre possunt intelligi, cùm ipse Pater sit, qui dicit de alia persona: *Te adorabunt, teque deprecabuntur*. Et subjungit verba deprecantium: *Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus*. Adde quòd Patri non rectè diceretur, *in te est Deus*: Christo autem rectissimè omnia conveniunt; nam & in ipso est Deus, cum sit ejus humanitas quasi templum divinitatis, & absque ipso non est Deus, quia ipse solus cum Patre & Spiritu sancto est verus Deus.

E Sextus locus est Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob dilecto suo, post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est*. Hic de Deo Israel clarissimè agitur, qui solus similem non habet, & qui postquam tradidit disciplinam Israel, idest Legem in monte Syna, tandem homo factus in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Atque ita exponunt Patres. Cyprianus lib. 2. cont. Jud. cap. 5. Eusebius lib. 6. demostr. cap. 19. Ambrosius lib. 1. de Fide, cap. 2. Hilarius lib. 5. Trin. in fine. Nazianzenus Orat. 4. de Theol. Basilius lib. 4. in Eunom. non procul à fine. Chrysostomus in Orat. quod Christ. sit Deus. Augustinus

ftinus lib. 18. de Civit. Dei cap. 33. Cyrillus lib. 10. in Julian. Theodoretus in hunc locum. Ad hunc locum nihil respondent, nisi librum esse apocryphum, quia non habetur in Hebræo. At certè longè major est tot Patrum auctoritas, qui hunc librum ut sacrum & canonicum citant, quàm paucorum hæreticorum, qui eundem librum rejiciunt.

Septimus locus est Zachariæ 2. *Hæc dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad Gentes, quæ spoliaverunt vos, qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt præda his, qui serviebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me. Lauda & lætare filia Sion, quia ego ecce venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in die* B *illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te.* Hic locus efficacissimus est, ut notavit Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 25. & 26. Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. ult. Item Ambrosius lib. 2. de Fide, cap. 3. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus in Comment. hujus Prophetæ. Nam verè Dominus exercituum dicitur missus à Domino exercituum, idque frequenter repetitur.

Respondet tamen Franciscus David disput. 8. hunc locum non esse ad propositum, quia est vaticinium de futuro, licèt Propheta loquatur in præterito: nam loquitur de conversione Gentium, quæ facta est C post Christi ascensionem; ex quo non potest probari, Christum ante incarnationem fuisse. Præterea negat Franciscus David scriptum esse, *Jehova misit me Jehova*.

At contrà: nam nos non vim facimus in præterito aut futuro, sed in eo, quòd iste, qui se missum dicit à Domino exercituum, vocat etiam seipsum Dominum exercituum: & cùm constet, unum tantùm esse Dominum exercituum; sequitur, Christum esse unum & eundem Deum & Dominum exercituum cum Patre suo, licèt distinguantur personaliter. Impudenter autem negat Franciscus David scriptum esse, *Jehova misit me Jehova*, nam etiamsi non sit scriptum his verbis simul positis, scriptum tamen est his D verbis, licèt quibusdam interpositis, quæ non mutant sensum, ut patet.

Octavus locus Zachariæ cap. 3. *Ostendit mihi Dominus Jesum Sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & Satan stabat à dextris ejus, ut adversaretur ei, & dixit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te Satan, Dominus qui elegit Hierusalem.* Hic apertissimè videmus, Dominum יהוה dicere diabolo: *Increpet in te Dominus* יהוה Ex quo sequitur Dominum יהוה non esse unam personam, sed plures. Quòd autem altera harum sit Christus, docent Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 27. Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus in hunc locum. Et rationem reddit Theodoretus, cur Filius potius sit, quàm Spiritus sanctus, qui ait *Increpet in te Dominus*; quia nimirum E Satan adversabatur Jesu Filio Josedech, qui gerebat figuram Christi: unde cùm non posset ille Jesus per se Satanæ resistere, Filius Dei qui etiam Jesus dicendus erat, increpuit pro illo Satanam, & simul hac increpatione significavit, se cùm carnem acciperet diabolum increpaturum, quod fecit Matth. 4. cùm ait: *Vade Satana.*

Posset aliquis respondere: hoc loco Angelum coram quo stabat Jesus, Dominum vocari, & eum dixisse *Increpet in te Dominus*; ita enim exponit Benedictus Arias Montanus in Commentar. hujus loci; & potest confirmari ejus explicatio, tum quia in epistola Judæ, Angelo Michaeli tribuitur hæc vox ad Satanam *Increpet in te Dominus*; tum etiam, quia frequenter in Scripturis Angeli appellantur nomine A Domini, quia legati ejus erant, & ejus personam gerebant, ut patet Gen. 18. Exod. 3. Judic. 2. & alibi. At contra: nam Judas non loquitur de hac increpatione, sed de alia quæ facta est ab Angelo contendente cum diabolo de Moysi corpore. Porrò Angeli numquam appellantur nomine יהוה sed is, qui per Angelos loquebatur, qui erat verus Deus: aut certè Angelus dicitur יהוה non ut Angelus, sed ut Dominum repræsentans. Sed sive hoc loco Dominus ipse loquatur, sive Angelus Domini personam gerens, semper tamen colligitur esse duas personas, quæ sint unus numero Dominus. Nam si esset tantùm una persona Dominus, non diceret Angelus illam personam repræsentans *Increpet in te Dominus*, sed ipse B increparet, ut personam Domini referens.

Nonus locus Zachariæ 12. *Effundam super domum David, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum, & aspicient ad me, quem confixerunt.* Hic locus intelligitur de Christo confixo in cruce, & tamen loquitur Deus Israel, qui solus potest effundere in homines spiritum gratiæ & precum. Nec est opus afferre testimonia Patrum. Nam Joan. 19. dicitur impletum hoc, quando Christus crucifixus, & lancea perforatus fuit: & præterea res ipsa clamat. Nam quando, quæso, Deus auctor gratiæ confixus fuit, nisi quando Christus verus Deus & Dominus gloriæ (ut Paulus loquitur) crucifixus fuit? Vel, si hoc non placet, ostendant adversarii, ubi & quan- C do Deus Pater confixus fuerit, ut possit verè dicere: *Aspicient ad me, quem confixerunt.*

CAPUT VI.

Tertia Classis ex Testamento novo.

PRimum testimonium sit illa confessio Petri ex revelatione Dei Patris, Matthæi 16. *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Ubi nota, hic Petrum asserere Christum esse Filium verum, & naturalem Dei; ideo enim addidit *Vivi*, quia proprium est viventium gignere sibi simile in natura. Et confirmatur ex aliis D locis, nam Joan. 3. dicitur Christus *Filius unigenitus*. Rom. 8. dicitur *Filius proprius*. 1. Joan. 5. dicitur *Filius verus*. Coloss. 1. & Hebr. 1. dicitur *Naturalis*: nam dicitur imago seu character hypostasis paternæ, quod non convenit adoptivis. Item ibidem dicitur talis Filius, ut respectu ejus Angeli servi dicantur, qui tamen alioqui filii Dei sunt adoptivi, & quidem præcipui.

Denique Christus accusatus fuit, quòd se prædicasset Filium Dei, Joan. 19. *Nos legem habemus, & secundùm legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et certum est, non fuisse accusatum, quòd se fecisset Filium Dei adoptivum, aut metaphoricum: nam etiam Judæi dicebant: *Unum Patrem habemus Deum*, E Joan. 8. Et tamen Christus non diluit hanc accusationem, sed tanquam veram admisit, & in ea confessione mori voluit. At si verus, proprius, unigenitus, naturalis Filius est; ergo ex substantia Patris genitus, non autem partem substantiæ accepit, quia Deus impartibilis est; ergo accepit totam; igitur est unus numero Deus cum Patre.

Respondent Ministri Transylvani lib. 2. cap. 7. & Blandrata, disput. 6. Albana, Christum esse Filium verum & proprium Dei, quia de Spiritu sancto conceptus fuit, & probant. Nam Lucæ 1. dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*

At contrà: nam etiam Adam, Eva, Angeli omnes, non geniti sunt ex semine viri, sed immediatè ope-

ra

ra Dei; quomodo ergo dicitur Filius unigenitus? Secundò, si ideo est Filius Dei Christus, quia conceptus est in utero Virginis opera Spiritus sancti; ergo Filius Spiritus sancti diei poterit: at hoc nusquam habet Scriptura, immò contrà, Spiritum à Filio procedere dicit Joan. 15. & alibi. Tertiò, hoc non est esse naturalem & verum Filium: non enim Deus ex substantia sua genuit Christum in utero Virginis, sed ex sola substantia Virginis. Unde Hebr. 7. dicitur, Christus sine patre & sine matre, idest, sine patre in terris, sine matre in cœlis, ut omnes Græci & Latini exposuerunt.

Ad locum illum Lucæ 1. dico cum Ambros. ser. 5. in Psal. 118. Gregorio lib. 18. Moral. cap. 12. Beda & Bernardo in hunc locum, virtutem Altissimi esse Verbum Dei, quod in uterum Virginis descendit, ibique carnem induit; ac ideo filius Mariæ Filius Altissimi dicitur. Posset etiam dici, conceptionem de Spiritu sancto signum, non caussam esse, cur Christus dicatur Filius Dei. Decuit enim, ut si Dei Filius hominis filius fieri vellet, nonnisi ex Virgine nasceretur: & si Virgo paritura esset, nonnisi Deum pareret, ut rectè ait B. Bernardus serm. 2. super Missus est.

Porrò Jacobus Paleologus, qui unus cùm esset ex præcipuis Doctoribus novorum Samosatenorum, Romæ tandem, ut supra diximus, ad veram Fidem conversus est; argumentum nostrum non solùm nihili faciebat, sed etiam adversus nos hac ratione retorquebat. Non potest ullus verus Dei Filius esse Deus verus: Christus autem est verus Dei Filius; non igitur est verus Deus. Atque hunc syllogismum (ut ego sæpe ex illo audivi) jactabat ut verissimam demonstrationem: & cùm ei dicerem, majorem propositionem syllogismi illius adeo esse falsam, ut contraria sit verissima. Ut enim verus filius hominis est verus homo, verus filius leonis est verus leo, & in cæteris omnibus ad eumdem modum; ita quoque verum Dei Filium, verum Deum esse necesse est.

Respondebat: secundum Philosophiam quidem, verum Filium ejusdem esse naturæ cum Patre suo, non autem secundùm Scripturam. Siquidem Scriptura eos veros Dei filios facit, qui à Deo constituuntur hæredes, ut de Christo dicitur Hebr. 1. non autem potest esse Deus verus, qui à Deo hæres constituitur.

Non exspectas, credo, prudens Lector, harum ineptiarum refutationem. Quid enim? non erat secundùm Scripturam verus filius Adami Seth, & Abrahami Isaac, & Jacobi Ruben? & nonne erant ejusdem naturæ cum patribus suis? Deinde Scriptura nonne apertè dicit, hominem esse hæredem, quia filium; non filium, quia hæredem? Rom. 8. *Quòd si filii & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*. Et de Christo Heb. 1. prius dicit: *Loquutus est nobis in Filio*. Deinde addit: *Quem constituit hæredem universorum*. Nec intelligas eum constitutum hæredem temporali donatione, sed æterna generatione.

Secundum testimonium Lucæ 1. *Multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Heliæ*. Dominus Deus Israel omnium judicio, & maximè hæreticorum hujus temporis, est solus verus Deus: at Angelus hoc loco vocat Christum Dominum Deum Israel. Sic enim interpretantur Irenæus lib. 3. cap. 11. Ambrosius, Beda, Euthymius, & alii in hunc locum. Nec potest aliter intelligi; nam illud *Et ipse præcedet ante illum* non potest referri nisi ad Dominum Deum Israel immediatè antea nominatum. Constat autem, Joannem præcessisse ante Christum, non ante Deum Patrem: *Eduxit*, inquit Paulus Actor. 13. Deus *Israel Salvatorem Jesum, prædicante Joanne ante faciem*
A *adventus ejus Baptismum pœnitentiæ*. Idem confirmatur ex illis verbis: *Multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum*. Joannes enim non conabatur convertere homines, nisi ad Christum, illum enim assiduè prædicabat. Unde Joan. 1. *Cùm vidisset Joannes Jesum ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata Mundi*. Et continuò ad illa verba, Andreas qui Joannis discipulus erat, conversus est ad Christum, & sequutus est eum.

Tertium testimonium Joan. 5. *Magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solùm solvebat Sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo*. Si Christus æqualem se Deo Patri prædicabat; ergo erat verus Deus sempiternus & altissimus &c.

B Ad hoc posset aliquis dicere: Christum non se prædicasse æqualem Deo Patri, sed id credidisse Judæos, ut sensus sit; quærebant eum Judæi interficere, quia non solùm solvebat Sabbathum opinione ipsorum, sed etiam Filium Dei se faciebat, æqualem se faciens Deo, ipsorum opinione.

At parum refert, utrum Evangelista referat sententiam Judæorum, an exponat id quod erat. Nam, ut Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alii omnes in hunc locum dicunt, vera erat opinio Judæorum, & hoc Evangelista narrat, nimirum illos bene intellexisse, Christum prædicare se æqualem Deo. Nam si falsa fuisset opinio Judæorum, ut rectè notavit Chrysostomus, certè Christus aut Evangelista
C admonuissent, ne in tanta re erraremus; sicut quando dixerat Dominus Joan. 2. Templum triduo se reædificaturum, exposuit Evangelista, hoc dixisse de templo corporis sui. Et Joan. ult. cùm ex verbis Domini discipuli collegissent, Joannem non moriturum, addit ipse Joannes: *Non dixit Jesus non moritur &c.* Christus autem non solùm non correxit opinionem Judæorum, sed etiam confirmavit dicens, se operari eadem quæ Pater operatur, & sicut Pater excitat quos vult, ita & Filius. Vide Cyrillum in totum hoc cap. 5. ubi ostendit, Christum multis modis se æqualem Patri ostendisse.

Quartum testimonium Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Hoc testimonio utuntur omnes Patres contra
D Arianos, ut probent unam esse essentiam Patris & Filii. Respondent Transylvani lib. 2. cap. 9. & Franciscus David disp. 2. Albana, hunc locum intelligi de concordia charitatis, qua erant unum Pater & Filius. Et probant primò auctoritate Erasmi & Calvini: poterant etiam addere Arium & Eunomium. Secundò probant ex Joan. 17. ubi dicitur de Apostolis: *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*.

At quòd de unitate essentiæ hic locus intelligatur, probo primò cum Basilio lib. 1. in Eunom. circa fin. & Chrysostomo in hunc locum ex præcedentibus verbis. Christus enim ut probet non perituras suas oves, facit hoc argumentum: *Nemo potest rapere oves de manibus Patris mei, quia ipse major omnibus est*; er-
E go nec de manibus meis potest ullus oves meas rapere: Ego enim & Pater unum sumus. Quod argumentum nihil concludit nisi illud *Unum sumus* significet unam & eamdem esse manum, idest, potentiam Patris & Filii: quòd si eadem potentia, certè etiam eadem essentia: nam in Deo non distinguuntur potentia & essentia.

Secundò probo cum Augustino & Chrysostomo in hunc locum. *Quia audito hoc verbo, Judæi sustulerunt lapides, ut jacerent in eum*; ergo intellexerunt per illud *Unum sumus* Christum se verè Deum unum cum Patre prædicare, non enim lapidare voluissent, si tantùm credidissent Christum se dicere unum esse cum Patre concordia voluntatis. Cùm autem Judæi sic intellexerint, nec tamen Christus correxerit eorum sententiam, constat eos rectè intellexisse.

Ter-

Tertiò, quia Christus exposuit, quid sit *Ego & Pater unum sumus*; nam cùm Judæi propter hoc eum vellent lapidare, dixit: *Vos dicitis blasphemas, quia dixi Filius Dei sum*; ergo idem est, *Ego & Pater unum sumus*, & *Filius Dei sum*. Non ergo sunt unum concordia sola voluntatis, quæ potest esse inter eos, qui non sunt consanguinei, sed unum sunt, quomodo Pater & Filius sunt unum, qui eandem habent naturam.

At objiciunt hæretici, ac in primis Franciscus David disput. 8. Albana, & Ministri Transylvani lib. 2. cap. 7. Nam Christus in sequentibus verbis videtur corrigere sententiam Judæorum, ac declarare, se esse Deum per solam gratiam, sic enim ait: *In lege vestra scriptum est, Ego dixi, Dii estis: Si ergo eos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: quem Pater sanctificavit, & misit in Mundum, vos dicitis, quia blasphemas; quia dixi, Filius Dei sum?*

Respondeo cum Hilario lib. 7. de Trinit. Christum voluisse dicere, si illi possunt appellari Dii, qui dono Dei participant Deitatem, quia sermo Dei ad eos factus est, & sunt à Deo principes aliorum constituti, auctoritate ab ipso accepta; quantò magis ego possum dici verè Deus, licèt homo sim, cùm Pater me singulari dono sanctificaverit, idest, sanctum sanctorum fecerit, in ipsa conceptione uniendo naturæ meæ humanæ hypostasim Verbi sui? Quia enim Judæi dixerunt: *De blasphemia lapidamus te, quia tu cùm homo sis, facis teipsum Deum*: Dominus ostendere voluit, non solùm se esse Deum, sed etiam se hominem verum existentem, esse etiam verum Deum: id autem fecit explicando suam eximiam & singularem sanctificationem, non per creatam gratiam, sed per gratiam unionis hypostaticæ: quòd autem talis fuerit ipsius sanctificatio, per quam esset verus Deus probat ex operibus soli Deo vero propriis; ait enim: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere*. Et infrà: *Ut cognoscatis*, inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est*. Ista enim mutua inhabitatio non potest intelligi sine identitate naturæ. Posset etiam dici, ut innuit Chrysostomus, Christum dupliciter respondisse Judæis. Primò sic, etiamsi essem purus homo, non propterea blasphemavi dicens, me esse Filium Dei, cùm multò minores me dicantur in Scripturis Dii. Secundò, repulsa jam calumnia, ostendisse ex operibus se esse verum Deum.

Valentinus Gentilis ex hoc ipso loco argumentabatur pro suo errore, ut testatur Calvinus in lib. suo cont. Gentil. Nam Dominus non ait: *Ego & Pater unus sumus*, sed, *Unum sumus*; ergo sunt ejusdem naturæ & Divinitatis, sed non sunt unus numero Deus. Et confirmat ex illo Joan. 17. ubi dicuntur Apostoli esse unum, sicut Pater & Filius unum sunt. Ubi Apostoli dicuntur unum, & tamen differebant numero. Respondeo: non potuisse Christum dicere *Ego & Pater unus sumus*, quia tunc confudisset personas. Aliud enim est *Ego & Pater unus sumus*, vel unus Deus, aut unus Spiritus sumus; aliud autem *Ego & Pater unum sumus*. Nam ego & Pater unum sumus, significat eos esse unum ens, sive unam naturam, quod non repugnat personarum pluralitati. Similiter, Unus Deus sumus significat eos esse unum in Deitate, & hoc etiam est verum, nec repugnat personarum distinctioni; at *Unus sumus* significat eos esse unam hypostasim, & implicat contradictionem.

Quòd autem hic locus non sit pro Gentili, sed contra ipsum, patet. Primò, quia licet absolutè & universaliter *Unum sumus* non significet unum numero, sed unum in essentia, sive specie, sive numero illa sint unum: tamen in Deo necessariò significat unum numero, quia, ut probatum est suprà, una tantùm est Divinitas numero. Secundò, idem paret, quia licèt Gentilis videatur dicere, Patrem & Filium esse unum in essentia & specie; tamen cogitur fateri, se ponere differentiam essentialem inter Patrem & Filium, quandoquidem dicit prothesi 22. & 24. solum Patrem esse immensum, Filium autem pro modulo generationis circumscriptum &c.

Ad locum Joan. 17. respondet Augustinus lib. 2 cont. Maximin. cap. 12. & lib. 3. cap. 22. in Scripturis numquam esse dictum de rebus diversarum naturarum *Unum sunt*. Nam non dictum est, ut Apostoli & Deus unum sint, sed ut ipsi unum sint, sicut Pater & Filius unum sunt. Et rursum, ut in Deo sint unum &c. tamen hæc observatio, licèt aliquo modo vera sit, non videtur necessaria. Nam licèt Apostoli essent ejusdem naturæ inter se, tamen cùm dictum est à Christo, *ut ipsi unum sint*, illud *Unum* non significat unitatem naturæ, sed unitatem concordiæ. Præterea, cur non posset orari eodem modo, ut Angeli & homines unum sint? & tamen Angeli differunt specie ab hominibus. Denique sicut dictum est: *Qui adhæret Deo, unus spiritus fit cum illo*, 1. Cor. 6. cur non posset dici, *Qui adhæret Deo unum fit cum eo?* Nam unus spiritus est una res: una res & unum idem sunt.

Facilius cum Chrysostomo hom. 1. in Joan. & Cyrillo lib. 11. in Joan. cap. 20. dicere possumus, Christum non velle ut Apostoli sint ita unum omnino, ut sunt unum divinæ personæ, sed velle ut Apostoli per gratiam Dei efficiantur unum ex concordia voluntatis, & eo modo imitentur divinas personas, quæ sunt naturaliter unum voluntate & consensu, & proinde etiam essentia. Non enim possunt naturaliter agentia libera idem velle, nisi habeant eandem numero naturam. Præterea etiamsi absolutè ex eo quòd Pater & Filius dicuntur unum, non sequeretur esse unum in essentia: tamen Joan. 10. id necessariò sequeretur, propter rationem, qua illa verba ibi dicuntur, ut jam ostendimus.

Quintum testimonium Joan. 14. *Creditis in Deum & in me credite*. Hinc deducit Augustin. lib. 1. de Trinit. cap. 12. & interpretes ejus loci, Christum esse illum verum Deum, quem Judæi colebant. Nam si non est ipse ille verus Deus, non potest sibi arrogare fidem, quæ illi soli debetur. Nec movere debet particula *Et*, quasi Christus distinguat se à Deo, & faciat se quasi alterum Deum: nam addita est particula *Et* propter naturam humanam, qua distinguitur Christus à Deo. Sensus igitur est: *si in Deum creditis, debetis etiam in me, quem hic videtis hominem, credere: non ego non solùm sum homo, sed etiam ille Deus, in quem creditis*. Ibidem: *Si cognovissetis me, & Patrem utique cognovissetis*. Item: *Philippe, qui videt me videt & Patrem*.

Cyrillus lib. 9. cap. 37. in Joann. convincit ex hoc loco, Christum esse unum Deum cum Patre. Non enim potest esse verum, non posse cognosci Christum, quin cognoscatur Pater, nisi sit una utriusque natura. Accedit, quòd Apostoli bene noverant, Jesum esse hominem bonum, sapientem, Prophetam, Christum; & tamen audiunt: *Si cognovissetis me*. Et rursum: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me*. Restabat ergo, ut cognoscerent illum esse Deum verum, & unum cum Patre: nam cætera jam cognoverant. Denique Philippus dixerat: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. Sciebant enim Apostoli, nihil homini posse sufficere ad beatitudinem sine cognitione veri Dei, quem verum Deum Patrem esse non dubitabant. Christus ergo respondens Philippo: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*, non satisfecisset quæstioni illius, nisi significare voluisset, se esse verum Deum, & unum cum Patre, atque in cognitione sui beatitudinem consistere, sicut & in cognitione Patris.

Respon-

A Respondet Franciscus David in disput. 2. Albana, Christum hominem fuisse imaginem Dei; & ideo qui Christum videbat, in sua imagine Deum videbat. Contra: nam si admitteret Franciscus, Christum esse imaginem naturalem Patris, & ejusdem essentiæ, rectè diceret: at ipse putat Christi formam visibilem & creatam esse imaginem Dei: talis autem imago distat longissimè ab exemplari: nihil enim creatum potest esse perfectè & expresse Deo simile, ut dicitur 3. Reg. 8. *Non est similis tui Deus*. Et Isa. 40. *Quam imaginem ponetis ei?* Qui autem videt talem imaginem, non potest dicere se vidisse ipsum exemplar; immò cùm videmus imagines simillimas rebus, non propterea contenti sumus, sed accendimur ad videndam rem ipsam. B Christus autem reprehendit Philippum, qui putabat non satis videri Patrem ab eo qui videt Filium. Ex quo patet, Christum ut Deum esse omnino eandem formam, & pulchritudinem quæ est Pater.

Sextum testimonium Joan. 16. *Omnia quæ Pater habet mea sunt*; ergo essentiam Patris habet Filius. Ac ne quis dicat hoc intelligi de rebus, quæ sunt extra Deum, quomodo dicimus, omnia quæ habet vir sunt uxoris, & tamen sæpe vir habet sapientiam, quam non habet uxor; verba superiora excludunt hunc sensum, præcedit enim: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Illud ergo est commune Patri & Filio, quod accipit Spiritus sanctus ab utroque. Quid C accepit Spiritus à Filio? scientiam sine dubio, nam dicit: *De meo accipiet, & annunciabit vobis*. Et supra: *Non loquetur à se, sed quæcumque audiet loquetur*. Scientia ergo eadem est Patris & Filii: sed scientia in Deo, & essentia sunt idem, ut etiam Aristoteles cognovit; ergo una est essentia utriusque. Et sic expônunt omnes Catholici, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alii in hunc locum.

Septimum testimonium est illud Joan. 20. *Dominus meus, & Deus meus*. Quo testimonio, ut efficacissimo utitur Augustin. in epist. 174. ad Pascent. Et quidem certum est, hoc loco *Dominum Deum* significare verum Deum Israel, tum quia in Græco habetur articulus, tum etiam quia Thomas homo Israelita non D noverat alium Dominum Deum quàm illum, de quo scriptum erat: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est*. Addit Chrysostomus in homil. de Trinit. tom. 3. Thomam, cùm hæc dixit, implevisse illud Psal. 76. *Manibus meis Deum quæsivi, & non sum deceptus*. Dubium autem esse non potest, quin in eo Psalmo de vero Deo sit sermo.

Nestoriani (ut cognosci potest ex V. Synodo cap. 12.) dicebant, illa verba *Dominus meus, & Deus meus* referri ad Patrem per exclamationem Thomæ admirantis Christi resurrectionem. At hæc mera corruptio Scripturæ est: nam in Græco non est ὦ signum exclamantis, sed articulus ὁ præterea præcedit in Evangelio: *Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus* E *meus, & Deus meus &c.* Quid significat illud *dixit ei* nonne dixit Christo? nam cum Christo loquebatur Thomas, non cum Patre. Ad hæc certum est Thomam illis verbis voluisse confiteri, quod antea non satis crediderat; at Patrem esse Deum semper crediderat; de Filii autem divinitate nonnihil dubitaverat. Denique omnes Commentarii hæc ad Christi divinitatem referunt: etiam Erasmi ipsius, quem Transylvani maximi faciunt.

Octavum testimonium ad Rom. 9. *Ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Hunc locum Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Origenes, Oecumenius, & omnes alii sic intelligunt, ut Christus dicatur verus Deus, quandoquidem super omnia nihil est, nisi summus Deus.

Erasmus tamen conatur in Annotationib. in hunc locum argumentum infringere, sed levissimis conjecturis. Primò dicit voculam *Deus* fortè non esse de textu, quia Cyprianus lib. 2. cont. Judæos, cap. 6. & Hilarius in Psal. 122. hunc locum citant sine illa voce *Deus*. At Cyprianus, Aldi & Morelii, habent vocem *Deus*, nec potest deesse: nam in eo capite probare vult, Christum vocari Deum, & affert loca Scripturæ, ubi vocatur Deus. Hilarius non citat locum integrum: nam omittit etiam *secundùm carnem*, qui tamen lib. 4. & 8. de Trinit. citat hunc locum cum voce *Deus*. Denique etiam ablato *Deus*, adhuc remanet argumentum, quia si Christus est super omnia, certè est Deus.

Secundò dicit Erasmus, posse illud *qui est super omnia Deus* referri ad Patrem, si nimirum post voces *ex quibus Christus secundùm carnem* ponatur punctum, quomodo dicit se legisse apud Chrysostomum. At in Chrysostomo Græco, ego non inveni punctum, sed virgulam, qualis est in omnibus codicibus Paulinis Græcis & Latinis. Deinde num propter unum punctum in Commentario Chrysostomi inventum; quod potuit relinqui ab insidente musca, aut irrepere vitio Scriptoris, debent corrigi omnes codices Græci & Latini? Denique, si non obstante illo puncto, Chrysostomus ipse refert hæc verba *Qui est super omnia Deus* ad Filium, & idem faciunt omnes auctores, nullo excepto, quæ temeritas est, velle jam novum sensum invenire? Nam nullum omnino pro se Erasmus citavit, & nos præter omnes Commentarios, habemus etiam Irenæum lib. 3. cap. 18. Tertullianum lib. cont. Praxeam. Cyprianum ubi sup. Hilarium lib. 4. & 8. Trinit. Ambrosium lib. 1. de Spir. S. cap. 3. & lib. 1. de Fide cap. 5. & Augustinum lib. 3. cont. Faust. cap. 3. & 6. & lib. 6. Trinit. cap. 13. Cyrillum lib. thes. cap. 5. Gregorium hom. 8. in Ezech. Athanasium Orat. 2. cont. Arian. Victorinum lib. 1. cont. Arian. Idacium lib. 1. cont. Varimadum. Cassianum lib. 3. de Incarnat. & alios omnes.

Quod ibidem notat Erasmus, non esse scriptum à Paulo ὅς ὢν, sed ὁ ὢν, nimis frigidum est: quis enim ignorat, articulum præpositivum sæpe poni pro postpositivo, & adjunctum participio vim relativi habere? Certè Matthæi cap. 6. (ut alia loca prætercam) sic legimus: Pater noster ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, non autem ὅς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Nonum testimonium habetur in epist. ad Gal. c. 1. *Notum vobis facio Evangelium, quod evangelizatum est à me, quia non est secundùm hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi*. Et init. epist. *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, & Deum Patrem &c.* Ubi B. Paulus opponit Christum hominibus, ac proinde docet, Christum non esse purum hominem, ut Transylvani volunt, sed esse etiam Deum, ut est Deus Pater: nec solùm opponit hominibus, sed etiam Angelis, ac proinde omnibus creaturis. Addit enim: *Licèt nos aut Angelus de cœlo evangelizaverit vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*. Clarissimè igitur Paulus hoc loco separat Christum ab omnibus creaturis, & cum Deo Patre quasi ex altera parte conjungit, & Deum creatorem esse docet.

Decimum testimonium Philip. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*. Hic videtur clarissimè explicari, Christum esse verum Deum, cùm habeat formam, idest, naturam Dei, & secundùm illam non sit rapina, sed natura æqualis Deo Patri.

Sed occurrunt Ariani, Transylvani, & Erasmus:

ac ut

ac ut distinctè procedamus, primò explicandum est, quid sit *Cùm in forma Dei esset*. Secundò quid sit *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*. De primò Erasmus in hunc locum, & Franciscus David disput. 2. Alb. contendunt, formam hoc loco significare opera exteriora, in quibus fulgebat Divinitas: tamen non eodem modo exponunt: Nam Franciscus David vult, Christum dici in forma Dei, quia erat imago quædam visibilis, in qua Deus invisibilis cernebatur. Et quòd forma significet speciem exteriorem probat ex Deut. 4. *Vocem verborum audistis, formam autem penitus nullam vidistis*. Erasmus autem vult, Christum fuisse in forma Dei, quia exteriùs talia opera faciebat, ut planè se Deum esse ostenderet. Quòd autem forma hoc loco significet opera exteriora, probat primò, quia opponitur forma Dei formæ servi, quam dicitur Christus suscepisse: Christus autem non suscepit substantialiter formam servi; semper enim Filius fuit, non servus, sed suscepit exteriori specie formam servi, quia humiliavit se, & ligari, ac flagellari permisit. Secundò probat ex Commentario Ambrosii.

At expositio communis omnium aliorum Veterum & Recentiorum est, formam Dei significare essentiam Dei. Et prima sententia Francisci Davidis est mera corruptio textus; nam neminem pro se habet, ac ne Erasmum quidem: nam Erasmus ex hoc loco probat Christi Divinitatem. Præterea Paulus non dicit, Christum esse formam Dei, sed esse in forma Dei. Deinde sententia Erasmi est apertè falsa: nam primò vox Græca μορφὴ quæ hìc habetur, nusquam in Scriptura accipitur pro forma exteriori, seu pro opere, ut patet percurrenti omnia loca. Immò Chrysostomus in hunc locum dicit, etiam apud alios Scriptores Græcos nunquam ita accipi. Accipitur quidem apud Aristotelem μορφὴ pro forma accidentali aliquando, licèt sæpius pro substantiali, semper tamen pro forma inhærente, & intrinseca, numquam pro actione exteriori. Quod allegat ex Deutet. 4. Franciscus, non est ad propositum: nam in Græco non est μορφὴν, sed ὁμοίωμα, idest, *similitudinem*, ut in Hebræo תְּמוּנָה & alibi, ubicumque in Latino est *forma*, in Græco non est μορφὴ, sed εἶδος, τύπος, aut aliquid aliud.

Secundò, si esse in forma Dei, est facere opera divina, nimirum miracula; ergo Apostoli quoque dici possent fuisse in forma Dei, cùm miracula fecerint maxima.

Tertiò, forma Dei opponitur formæ servi hoc loco: at forma servi est natura humana, non opus aliquod; nam explicans Paulus quid sit *formam servi accipiens*, subjungit: *In similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo*; ideo igitur formam servi accepit, quia inter homines ut homo apparuit, similis cæteris etiam exteriori figura. Nec enim habitus hoc loco vestem significat, sed figuram; nam est in Græco σχῆμα, non ἐσθής.

Nec argumentum Erasmi quidquam valet. Nam Christus licèt sit filius, non servus, si hypostasim respiciamus, tamen ratione naturæ humanæ rectè dicitur servus; ut enim quia est Deus & homo, dicitur æqualis Patri, & minor Patre; immortalis & mortalis; creator & creatura: ita etiam dici potest Dominus & servus: & sic appellatur ab Isaia cap. 49. Ex quo loco Hieronymus in 1. cap. ad Titum docet, Christum rectè dici servum ratione humanæ naturæ. Et illud Isaiæ 42. *Ecce servus meus, suscipiam eum*; Matthæus exponit de Christo Matth. 12. & est in Hebræo עַבְדִּי quod propriè servum significat. Immò Christus Jo. 20. nonne ait: *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum*.

Ultimò accedat, quòd omnes Interpretes hujus loci, excepto Ambrosio, de cujus Commentariis non parum dubitatur an sint ejus, per formam Dei intelligunt essentiam Dei; & præter Interpretes, ita etiam intelligunt Athanasius serm. 4. contra Arian. Nazianzenus Orat. 5. de Theol., Nissenus lib. de serm. in monte explicans primam beatitudinem. Hilarius in Psalm. 138. & lib. 8. de Trinit. ultra medium. Cyryllus lib. 3. thes. cap. 1. & 2. Hieronymus in 1. cap. ad Titum. Augustinus lib. 2. cont. Maximin. cap. 5. Denique Ambrosius epist. 47. *Quid est*, inquit, *in forma Dei? In natura Dei*. Et similiter exponit lib. 2. de Fide, cap. 4. Unde magis probabile efficitur, Commentarios in epistolas non esse Ambrosii, quamquam quicumque fuerit auctor, etiamsi minus probabiliter exponit, nihil tamen favet hæreticis, cùm clarissimè dicat, Christum esse verum Deum, & Patri æqualem.

Quantum ad alteram partem hujus sententiæ *Non rapinam &c.* Franciscus David disput. 2. Alb. dicit, Christum esse æqualem Patri, quia Deus evexit illum ad suam æqualitatem. Sed hoc est contra Scripturam Isaiæ cap. 42. *Ego Dominus, gloriam meam alteri non dabo*. Et deinde est impossibile, creaturam fieri æqualem Creatori, cùm necessariò sit finita, temporalis &c. Unde in disput. 4. idem Franciscus videns non posse consistere quod antea dixerat, docet, Christum non esse æqualem Patri dignitate, cùm ipse adoret Patrem, non contrà; sed esse æqualem, quia habet omnipotentiam communicatam à Deo.

Sed quæro ab illo: quomodo habeat omnipotentiam, an intrinsecè, ita ut ipse homo Christus sit omnipotens, an extrinsecè per inhabitationem, quia habet in se habitantem Deum omnipotentem? Si primo modo, redit prior difficultas, quia si ille homo habet intrinsecè infinitam potentiam; ergo & infinitam essentiam; ergo est ille unus Deus, qui etiam est Pater. Si secundo modo, nihil Paulus diceret, nam hoc modo omnes justi essent æquales Deo, quia habent in se Deum habitantem.

Quia igitur ista expositio non quadrat, Transylvani Ministri lib. 2. cap. 6. dicunt, Paulum non dicere, Christum esse æqualem Deo Patri, sed contrarium potius, hunc enim esse volunt sensum; *non rapinam arbitratus est*, nimirum, faciendam, ut esset æqualis Deo: quomodo exponit Erasmus hoc loco, & ante eum Maximinus Arianus apud August. lib. 2. cap. 5. Et probant primò, quia particula adversativa *Sed* id videtur ostendere. Si enim sic legamus, *Christus meritò se censuit Patri æqualem, sed semetipsum exinanivit*; quis erit sensus? At si dicas, *Christus non putavit rapiendam æqualitatem, sed è contrario semetipsum exinanivit*; optimus erit sensus.

Secundò probant ex Tertulliano, qui lib. de Trin. sic ait: *Quamvis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, numquam se Deo Patri aut comparavit, aut contulit &c.* At contrà. Nam primò Patres omnes antea citati dicunt, Christum fuisse æqualem Patri, non ex rapina, quia ex natura. Secundò locus ipse ita sonat, nisi violenter trahatur aliò. Tertiò, quia si in forma Dei esse, est esse in essentia Dei, ut suprà diximus, non poterat Paulus dicere, Filium non esse æqualem, quem jam dixerat esse in forma Dei.

At illud de adversativa respondeo: vocem *Sed* & Græcè ἀλλὰ, habere multiplicem vim: aliquando enim habet vim correctionis, & hoc modo accepit Chrysostomus cum Theodoreto, Theophylacto, & Oecumenio: hi enim qui rectè intelligebant Græcam linguam, volunt ἀλλὰ, esse notam correctionis, & hunc esse sensum, *cùm Christus esset in forma Dei, adeò non putavit rapinam æquare se Deo, ut potius non dubitaverit dissimulare suam divinitatem*,

tatem, & deponere quodammodo insignia hujus æqualitatis, quia certus erat non posse se eam amittere, cùm naturalis sibi esset. Ponunt exemplum de Rege & tyranno. Qui enim scit, se verum & legitimum Regem, nec ullo modo timet sibi, ille facilè deponit purpuram, & accipit vestem plebejam, sive ut oblectet se, sive ut tutior sit in prælio, sive alia de caussa: non enim timet, ne propter mutationem habitus pereat sibi regnum. At tyrannus qui rapuit regiam potestatem, non audet vel ad modicum tempus comparere sine purpura & sceptro, ne si conspiciatur in veste plebeja, non agnoscatur pro Rege, & paulatim amittat regnum &c.

Latini accipiunt ut sit adversativa, & æquivaleat particulæ *tamen* sive, *sed tamen*. Ita Augustin. lib. 2. cont. Maximin. cap. 5. ubi hunc vult esse sensum: *Cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed tamen exinanivit se &c.* idest, *licèt esset æqualis Deo, non tamen horruit formam servi*. Ita etiam Ambrosii Commentarius: *Etiamsi erat æqualis Deo, non tamen sibi defendit æqualitatem, sed exinanivit se*, idest, *non voluit prætextu æqualitatis cum Deo, quam naturaliter habebat, recusare humilitatem passionis & mortis*.

Ad locum Tertulliani dico duo: primò, librum de Trinitate qui Tertulliano tribuitur, non esse ipsius, sed potius Novatiani, ut Hieronymus asserit lib. 2. in Ruffin. & de Scriptor. Eccles. in Novatiano. Secundò dico: sententiam hujus auctoris non esse contra nos; ille enim dicit, Filium se non comparasse Patri, solùm propter originis auctoritatem, non propter aliquam differentiam naturæ. Nam ibidem clarè asserit, Filium fuisse in forma Dei, quia in natura Dei & super omnia, sicut est Pater: & tamen, quia ipse est à Patre, non è contrario, detulisse eum semper aliquid Patri. Neque est hoc solius Tertulliani, sed Hilarii lib. 9. de Trinit., Basilii lib. 1. in Eunom., Nazianzeni lib. 4. Theol., & Cyrilli lib. 2. thes. cap. 3. qui exponunt de Filio Dei, non solùm ut est filius hominis, sed etiam ut est Filius Dei *Pater major me est*: dicunt enim, Patrem esse majorem ratione principii, & tamen Filium non esse minorem propter naturæ identitatem.

Undecimus locus est 1. Jo. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis*. Quo loco S. Joannes vult ostendere, Christum esse verum Deum, & verum hominem; & propterea affert testimonia divina & humana, nec enim cùm ait: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo*, per illam vocem *in cælo* intelligit locum cœlestem, sed testimonii qualitatem; alioqui etiam Angeli sunt in cœlo, & testimonium Christo non semel dederunt, & tamen tres tantùm testes in cœlo Joannes ponit, Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum. Itaque per testes qui sunt in cœlo, intelliguntur testes divini, ut distinguantur à testibus humanis & creatis; & propterea etiam paulò post ait: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*. Sicut igitur spiritus, aqua, & sanguis sunt testimonia terrena, & comprobarunt veram Christi humanitatem, quando videlicet in morte Christi ex ore ipsius spiritus, ex latere aqua & sanguis fluxerunt: ita quoque Pater, Verbum, & Spiritus sanctus sunt personæ divinæ, & testimonium divinum perhibuerunt de vera Christi divinitate, tum alibi sæpe, tum etiam in Baptismo & transfiguratione.

Sed objicit Georgius Blandrata in disput. 2. Alb. Primò, illa verba *tres sunt qui testimonium dant in cælo* à nullo auctore legi, excepto Hieronymo, qui parum pudens fuit. Secundò, non secus dici de spiritu, aqua, & sanguine unum sunt, quàm de Patre, Verbo, & Spiritu sancto: ac proinde sicut Spiritus, aqua & sanguis non sunt unum numero, immò nec specie, ita nec Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum esse unum numero, aut specie, sed sola consensione voluntatis.

Respondeo: Blandratam non esse parum pudentem, sed multum impudentem, cùm sanctum Hieronymum parum pudentem, Erasmum videlicet imitatus, appellat: nec solùm aio multum impudentem esse Blandratam, sed etiam imperitum, aut mendacem, cùm ait, solùm Hieronymum ita legisse. Nam ita etiam legerunt Higinus in epist. 1. Cyprianus lib. de unit. Eccl.; Idacius in lib. adver. Varimadum; Athanasius in lib. 1. ad Theoph. de unita Deit. Trinit. Auctor disputationis ejusdem Athanasii cum Ario habitæ in Concilio Nicæno; Fulgentius in lib. cont. object. Arian. prope extremo; & Eugenius Carthaginensis in explicat. Fidei Cath.

Quod autem attinet ad illud *& hi tres unum sunt*; sciendum est, illa verba in multis Latinis codicibus non haberi, ubi sermo est de spiritu, aqua, & sanguine. Nam in Bibliis Lovaniensibus notantur ad marginem 15. codices manuscripti, qui ea verba non habent. Græci autem codices habent quidem, sed differenter: nam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto dicunt καὶ *οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσιν, & hi tres unum sunt*: de spiritu, aqua, & sanguine, καὶ *οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν & hi tres in unum sunt*: ubi apertè vides, non esse unum, spiritum, aquam, & sanguinem, sed solùm conspirare in unum testimonium.

Duodecimus locus est 1. Jo. 5. in ult. ver.: *Ut simus in vero Filio ejus, hic est verus Deus & vita æterna*. At unus solus est verus Deus. Jo. 17. *Te solum verum Deum*: unde Transylvani lib. 2. cap. 5. dicunt, esse nomen proprium Patris *verus Deus*; ergo Christus est ille idem Deus qui est Pater. Ad hunc locum respondent Transylvani, novi Samosateni, lib. 2. cap. 4. & 7. & Servetus lib. 1. de Trin. Christum esse verum Deum, sed temporalem, quia accepit à Deo veram divinitatem: sed hoc jam aliàs refutavimus; non enim Divinitas potest uniri creaturæ, nisi hypostaticè, si ea dici debeat verus Deus: nam accidentaliter non potest uniri, ita ut intrinsecè inhæreat, ut notum est, quia tunc à subjecto penderet: nec potest uniri essentialiter, ut anima corpori, & forma quævis substantialis suæ materiæ, quia tunc esset pars: extrinseca autem unio non sufficit ad denominandum Deum.

Sed obiicit Servetus illud Apocal. 5. *Dignus est Agnus accipere virtutem & divinitatem*. Respondeo: aliqui legunt, non divinitatem, sed divitias, ut legit Primasius, nam Græcè est, *τὸν πλοῦτον*: sed vulgata editio habet etiam optimum sensum; nam per divinitatem possumus intelligere manifestationem divinitatis, non ipsam divinitatem. Erasmus Annot. in hunc locum vult, referri illud *Hic est verus Deus* ad Patrem hoc modo; *Ut simus in vero Filio ejus, hic*, nimirum, *Pater hujus Filii, est verus Deus*. At debuisset saltem unum auctorem proferre, qui ita distinctè explicaret. Cur enim illud demonstrativum *Hic*, non demonstrat potiùs proximam personam, quàm remotam? Præsertim cùm in Græco textu ante illud *Hic* immediatè præcedat nomen Jesu Christi: καὶ *ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός*.

Deinde Patres de Filio exponunt. Hilarius lib. 6. de Trinit. ult. med. postquam citaverat hunc locum, addit post 17. lineas; *& cùm hic verus Dei Filius nobis sit & vita æterna &c.* ubi quod citaverat *hic est verus Deus & vita æterna*, exponit de Filio, cùm dicit ipsum esse vitam æternam. Hieronym. in cap. 65.

Isaiæ.

A Isaiæ. *Jurabit in Deo Amen*: dicit, non solum Patrem esse Deum Amen, idest, Deum verum, sed etiam Filium, & probat ex hoc loco, *hic est Deus verus, & vita æterna*. Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 6. *Et*, inquit, *Filius non tantùm Deus, sed & verus Deus, quod Joannes apertissimè in epistola sua dicit: Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum &c.* Hic est verus Deus &c. Cyrillus lib. 12. thes. cap. 13. posteaquam hunc locum adduxerat, sic ait: *Quid dicent hæretici ad hæc Beati Joannis verba, quibus apertissimè Deus verus Filius appellatur. Nam si Deus verus est substantialiter, non participatione hoc ipsum est, sicut creatura; qui autem Deus verus est, natura Deus est.* Similiter exponunt Beda & Oecumenius in commentario
B hujus loci.

Eunomiani olim convicti evidentia hujus testimonii admittebant, ut refert Gregorius Nazianzenus Orat. 3. de Theol., Patrem esse verum Deum, & similiter Filium esse verum Deum, sed æquivocè, sicut canis cœlestis & terrestris dicuntur æquivocè canes, uterque tamen propriè & verè. At facile est hanc solutionem refutare. Nam vel loquitur Eunomius de æquivocatione perfecta, vel de analogia quadam. Si de perfecta æquivocatione, qualis est inter nomina rerum ejusdem speciei; tunc non erit Pater magis Deus, nec major Deus, nec prior Deus, quàm Filius, sicut Judas Iscariotes non est magis homo, aut major homo, aut prius homo, quàm Ju-
C das Thaddæus. Præterea tunc plures essent veri Dii, sicut Judas Iscariotes & Judas Thaddæus sunt plures veri homines: at Scriptura unum solum Deum esse docet. Si de analogia quadam, vel Pater, vel Filius non erit verè propriè & simpliciter Deus, sicut homo pictus non est simpliciter & verè ac propriè homo, neque canis cœlestis est propriè ac verè canis, sed ita dicitur, quia terrestrem canem repræsentat. At Christus est verus Deus, & similiter Pater; ergo non sola analogia Filius est Deus.

Decimustertius locus Jo. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Item: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ex quo loco tria sumuntur argumenta.

D Primum sumitur ex nomine Verbi; Verbum enim seu λόγος est mentis proles, seu notitia & conceptus. Et quamvis conceptus mentis in nobis non dicatur filius, quia est accidens; tamen est valde similis generationi ejus productio: nam mens intelligens vices patris gerit: objectum verò matris: species est quasi materia generationis, quam mater suppeditat; inde ex complexu mentis & objecti mediante specie prodit notitia seu verbum. Est autem notandum, in Deo, ut etiam Aristoteles docet, idem esse intelligentem, intellectum, intellectionem, & speciem intelligibilem, exceptis tamen relationibus mutuis producentis & producti; ex quo sequitur, Verbum Dei necessariò esse idem cum Deo, idest,
E ejusdem numero substantiæ & naturæ: sed Christus est Verbum Dei, nam *Verbum caro factum est*; ergo Christus habet eamdem numero naturam cum Patre.

Secundum argumentum sumitur ex eo quòd Verbum dicitur Deus. Nam hoc loco Verbum Dei, quod est Christus, expressè nominatur Deus, & sine dubio idem Deus, qui est etiam Pater. Nam Joannes in toto illo ferè capite semper repetit initio sequentis sententiæ id, quod posuerat in fine præcedentis: *In principio*, inquit, *erat Verbum*; deinde subjungit: *Et Verbum erat apud Deum.* Ubi vides, idem nomen poni in fine primæ sententiæ, & initio secundæ; sic etiam quia in secunda dixerat: *Et Verbum erat apud Deum*; in tertia dicit: *Et Deus erat Verbum*: ubi idem Deus esse dicitur, & is apud quem erat Verbum; & is qui erat ipsum Verbum. Idipsum

A observare licet in sequentibus: *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt &c.*

Tertium argumentum est in illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hinc enim sequitur, ut colligit Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 6. Verbum non esse factum, & proinde non esse creaturam, & proinde esse unum Deum cum Patre: nihil enim est nisi Deus, & creaturæ ejus.

Sed respondent ad primum Ministri Transylvani lib. 2. cap. 3. & 11. Verbum hoc loco significare Christum hominem, dicique Verbum, quia verba Dei nobis annunciavit; & probant. Nam cùm dicitur: *Verbum caro factum est*, in Græco est ἐγένετο, quod
B significat *erat*, seu *fuit*, ut patet ex similibus locis. Nam in hoc capite dicitur: *Fuit homo missus à Deo.* Græcè ἐγένετο: similiter Luc. 1. *Fuit in diebus Herodis Sacerdos.* Et Luc. ult. *Qui fuit vir Propheta &c.* semper est ἐγένετο. Itaque non est sensus, Verbum esse factum hominem per incarnationem, sed Verbum illud, de quo tam multa dicuntur præclara, nihil esse aliud, quàm carnem, idest, hominem quemdam; sicut Joannes dictus est vox, non quòd esset vox incarnata, sed quòd homo clamans in deserto.

Ad secundum respondent Franciscus David disp. 9. Alb. & Ministri Transylvani lib. 2. cap. 11. Christum meritò vocari Deum, sed non eumdem cum Patre; nam in hoc ipso loco dicitur *Verbum apud Deum*, ni-
C mirum Patrem: cùm autem subjungitur, *& Deus erat Verbum*, si vox *Deus* acciperetur eodem modo, significaretur Filium esse Patrem.

Ad illud autem *Omnia per ipsum facta sunt*, respondent: intelligi de reparatione facta per Christum, quæ etiam solet dici nova creatio. 2. Corint. 5. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.* Ephes. 1. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt.* Et cap. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis.* Et Psal. 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Sed errant. Ac primùm sententia istorum de Verbo similis est errori Eunomii, quem refellit Cyrillus lib. 1. in Jo. cap. 4. & 7. dicebat enim ille: Verbum,
D quod est Christus, non esse aliquid æternum in Deo, seu subsistens, sed esse quid creatum: sed dici Verbum, quia esset simile, & quasi imago verbi intimi, & quia verba Dei audiens nobis enunciavit.

Refellitur utrorumque error. Primò ex sequentibus, quia hoc Verbum, quod factum est caro, erat Deus, & Deus creator omnium rerum; non ergo creatum. Secundò, quia hoc Verbum erat in principio apud Deum, antequam Mundus fieret, nec unquam in tota Scriptura dicitur factum. Tertiò, quia si Christus est imago Verbi illius æterni, & interni, quod est in Deo; non debuit dicere Jo. 10. *Ego & Pater unum sumus*; sed *Ego & Verbum unum sumus*: nec Jo. 14. *Qui videt me, videt & Patrem*, sed
E *videt & Verbum.* Vide plura apud Cyrillum loco citato.

Ad argumentum autem ex voce ἐγένετο, respondeo: vocem esse ambiguam, & tam *esse*, quàm *fieri* significare. Unde Jo. 2. *Nuptiæ factæ sunt*, γάμος ἐγένετο; & cap. 1. *Mundus per ipsum factus est*, ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Et infrà: *Aquam vinum factam*, ὕδωρ οἶνον γεγενημένον: hoc autem loco significat, *fieri*, non *esse*. Et patet primò ex dictis: nam si Verbum erat ante Mundi creationem, certè ante carnem erat: nam & caro una est ex creaturis; non igitur Verbum caro erat, sed factum est postea caro, cùm carnem assumpsit. Secundò, quia si, *esse*, non *fieri* significare voluisset Joannes, non dixisset ἐγένετο, sed ἐγένετο, vel γίνεται, idest, non dixisset, *fuit*, sed *est*, vel *erat*; fuit enim dicitur

A solùm de eo, quòd nunc non est: at Christus est etiam nunc caro. Tertiò, quia Patres Græci, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, bene norant potestatem Græci vocabuli, & tamen omnes exponunt *factum est*, quomodo etiam habet versio Erasmi, & quæ in Bibliis Vatabli exstat, quibus adversarii plurimum tribuere solent.

Quantum ad secundum argumentum, jam diximus, Joannem in isto capite solere frequentissimè idem bis repetere in fine unius sententiæ, & principio alterius. Ita igitur hìc nomen *Deus* bis ponitur in eadem significatione, & sensus est, *Verbum erat apud Deum*, idest, *apud Patrem qui est Deus*, *& Deus erat Verbum*, idest, *& idem Deus erat etiam*
B *Verbum*; sive, ut alii volunt, qui faciunt Deum prædicatum, & Verbum subjectum; *& Verbum erat ille idem Deus*. Neque obstat quod ibi *apud Deum*, est articulus τὸν Θεὸν: hìc autem, *& Deus erat Verbum*, non est articulus ante vocem Deus; unde Origenes argumentabatur, Patrem esse majorem Filio. Nam, ut notat Chrysostomus homil. 3. & 5. in Jo. sæpe Deus pro Patre sumptus non habet articulum, ut in hoc capite: *Fuit homo missus à Deo*, & infrà: *Deum nemo vidit unquam*, & aliquando Deus pro Filio habet articulum, ut 1. Jo. 5. *Hic est verus Deus*. Et ad Titum 2. *Adventum gloriæ magni Dei*.

Ad illud autem *Omnia per ipsum facta sunt*, dico primò: explicationem adversariorum esse adeò no-
C vam, ut nulli Veterum in mentem venerit, ut patet legenti Origenem, Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Theophylactum, Bedam, Rupertum, Euthymium in Joannem. Dico secundò: non debere Scripturam exponi metaphoricè ad libitum, sed tunc solùm, cùm ipsa Scriptura præbet occasionem, alioqui poterimus pervertere omnes Scripturas, & eadem ratione possemus dicere, in 1. cap. Genes. non describi creationem, sed revocationem rerum. Neque obstant loca in contrarium allata; nam in illis semper est aperta mentio renovationis, ut patet legenti illa loca. Hìc autem simpliciter dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Dico tertiò; etiamsi hic locus pateretur utrum-
D que sensum, tamen adversarios probare non posse, debere eum exponi de renovatione potius, quàm de prima creatione; rationes enim quas ipsi afferunt, nihil valent.

Primò probant, non agi de creatione, quia Christus non erat natus tunc, cùm Mundus creabatur. At negamus, non fuisse tunc Christum natum ex Patre Deo, licèt nondum esset natus ex matre; dum autem adversarii assumunt quod probare deberent, nonne principium petunt? Secundò probant, quia Scripturæ passim tribuunt Patri opus creationis: at non soli Patri tribuunt, tribuunt etiam Filio. Proverb. 8. *Cum ea eram cuncta componens*. Et in hoc 1. cap. Joannis: *Et Mundus per ipsum factus est*. Pro-
E bant tertiò, quia Joannes hoc loco postquàm dixerat: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipsa factum est nihil*, mox restringit, dicens, *quod factum est*, quasi diceret, non omnia absolutè per Christum facta esse, sed illa dumtaxat omnia, quæ ad ipsius officium pertinebant, & quæ per ipsum facta sunt. At hæc esset ridicula restrinctio; esset enim ac si diceretur, *Omnia per ipsum facta sunt, quæ per ipsum facta sunt*: non autem hoc ait Joannes, *sed sine ipso factum est nihil*, *quod factum est*, idest, *nulla est res quæ sit facta, & non sit facta per ipsum*; quod addit Joannes propter Spiritum sanctum, ne putaretur inclusus inter omnia illa quæ facta sunt per Verbum. Adde, quòd lectio illa probabilior est, quam sequitur Augustinus, ut illa verba *quod factum est* non pertineant ad præcedentem periodum, sed ad sequen-
A tem, hoc modo: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux hominum*. Ex qua lectione planè ruit adversarii argumentum. An igitur propter tam leves & falsas ratiunculas relinquenda est Patrum communis explicatio?

Dico quartò: hunc locum explicari paulò infrà cùm dicitur: *In Mundo erat, & Mundus per ipsum factus est, & Mundus eum non cognovit*. Hìc enim habemus, eum Mundum factum esse per Christum, qui Christum non cognovit; at si effectio Mundi non esset creatio sed renovatio, falsum esset illud *Mundus eum non cognovit*, cùm renovatio fiat per Fidem & cognitionem Christi. Respondent pertinacissimè,
B hunc esse sensum; *In Mundo erat*, idest, *Christus homo inter homines versabatur: & Mundus eum non cognovit*, idest, *& homines illi initio eum non cognoscebant: & Mundus per ipsum factus est*, idest, *& tamen ipse homines illustravit, & fecit novas creaturas*.

At contrà. Nam adversarii mutant ordinem verborum: volunt enim prius Mundum non cognovisse, & deinde factum fuisse. At Evangelista dicit primò *Mundus per ipsum factus est*; deinde notat ejus ingratitudinem dicens: *Et Mundus eum non cognovit*. Præterea Mundus in Scripturis, aut significat substantiam cœli & terræ, ut Eccles. 3. *Mundum tradidit disputationi eorum*: aut homines impios dilectores Mundi, Jo. 12. *Princeps hujus Mundi eiicietur foras*.
C Jo. 17. *Pro his rogo, non pro Mundo*; ergo cùm dicitur, *Mundus per ipsum factus est*, vel significatur substantia cœli & terræ, ut exponunt omnes Patres: vel sensus erit, *per Christum factos esse homines impios*, quæ est ingens blasphemia, accipiendo enim Mundum pro impiis, Christus non facit, sed destruit Mundum, ut faciat novam creaturam.

Decimusquartus locus habetur Coloss. 1. *In ipso condita sunt universa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant*. Hic locus est clarior superiore, nam explicantur quæ sint illa omnia, quæ Christus creavit & conservat;
D & dicuntur esse omnia omnino terrestria & cœlestia usque ad summos Angelos. Ex quo sequitur, Christum non esse creaturam, sed verum Deum.

Respondent tamen Transylvani lib. 2. cap. 12. & Franciscus David disput. 7. Alb. in toto isto capite vocari creationem reparationem spiritualem, quæ facta est per Christum. Probat primò, quia ita exposuit Procopius in cap. 1. Genes. pag. 39. Secundò, quia non ait Paulus, cœlum & terram creata per Christum, sed ea quæ sunt in cœlo & in terra, idest, Angelos & homines, quos creasse dicitur Christus, quia eos pacificavit, & reconciliavit inter se.

At contrà. Primò omnes Interpretes hunc locum intelligunt de prima creatione; unde adversarii, cùm
E omnes bibliothecas lustrassent, non potuerunt invenire, nisi unum auctorem Procopium, meliorem Rhetorem quàm Theologum, & qui non interpretatur hanc epistolam, sed obiter cùm scriberet in Genesim, allegavit ad suum propositum unam sententiam ex hac epistola, non respiciens quid præcederet, & quid sequeretur. Et ne glorientur tamen se invenisse unum socium sui erroris, notandum est, Procopium eumdem folio præcedenti, dum exponeret illud: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, accerrimè invehi in eos, qui negant tres esse personas ejusdem essentiæ; qui etiam paulò post sic ait: *Christus humanam carnem induit, ut hominem, quem creaverat, restitueret & sanaret*. Cùm igitur paulò post dicit, per Christum omnia creata secundum Apostolum ad Colossenses, & exponit *in-*

staura-

staurata, vult dicere, Christum instaurasse quod antea creaverat.

Secundò probo ex præcedentibus: nam dixerat, Christum esse primogenitum omnis creaturæ, idest, prius à Patre genitum, quàm ulla creatura fieret, ut rectè exponit Chrysostomus. Deinde hoc probaturus subjunxit: *In ipso enim condita sunt universa &c.* at si condere significet instaurare, Paulus nihil probat; non enim sequitur, *Instauravit omnes creaturas*; ergo fuit ipse ante omnes creaturas. Quàm sæpe enim architecti instaurant ædificia? quæ multis annis antea exstructa fuerant, quàm ipsi nascerentur? Ut igitur Paulus rectè probet, Christum esse primogenitum ante omnem creaturam, non oportet interpretari, *ipse omnia condidit*, idest, *instauravit*, sed simpliciter *creavit*.

Tertiò ex sequentibus: nam postquàm Paulus dixerat, per Christum omnia creata, subjungit alia encomia Christi dicens, ipsum etiam esse Caput Ecclesiæ, & primogenitum mortuorum, & per ipsum instaurata omnia, & pacificatos per crucem ejus Angelos cum hominibus. Nisi ergo faciamus Paulum ineptè loquacem, qui semper eadem repetat; oportet fateri, in prima parte capitis agi de creatione, in secunda de reparatione.

Quartò probo ex ipso contextu: nam dicit omnia creata per Christum, etiam Thronos, & Dominationes: at Angeli non fuerunt renovati per Christum, quippe qui non facti sunt veteres per peccatum; dicuntur quidem pacificari cum hominibus, sed pacificare non est condere & creare, neque ullum exemplum in Scriptura proferre poterit.

Nec obstat locus ad Ephes. 1. ubi dicuntur instaurari omnia per Christum, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt: nam vox Græca ἀνακεφαλαιώσασθαι est *recapitulare*, & in summam redigere, & sensus est, *Deum voluisse Angelos & homines unire sub uno capite Christo*. Quòd si etiam accipiamus Latinum verbum *instaurare* in sua propria significatione, tunc sensus erit, *Deum voluisse instaurare in cœlestibus per Christum*, non ipsos Angelos, qui non egebant instauratione, sed numerum Angelorum imminutum per casum Dæmonum, ut exponit Augustinus Enchir. cap. 61. & etiam cap. 62. ubi dicit, Christum non esse mortuum pro Angelis: & cap. 108. dicit, non habituros fuisse homines opus Mediatore & sanguine ejus, si Adam non peccasset. At hìc ipsi Angeli dicuntur conditi & creati per Christum; ergo de vera creatione agitur, non de reparatione.

Decimusquintus locus est Hebr. 1. ubi dicitur de Filio: *Per quem fecit, & secula*. Et infra: *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*. Hìc habemus clarissimè quod requirebant adversarii in duobus locis superioribus, nimirum, Christum fecisse cœlum & terram, & proinde ipsum non esse creaturam, sed creatorem unum cum Patre. Respondent Ministri Transylvani lib. 2. cap. ult. & Franciscus David disput. 3. Alb. per secula intelligi nova secula, idest, reparationem humani generis. Contra. Nam Paulus explicans cap. 11. quid sit facere secula, ait: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*. Quod certè non potest intelligi, nisi de creatione prima cœlorum. Vide supra cap. 4.

CAPUT VII.

Quarta Classis ex nominibus veri Dei.

PRimum nomen divinum est, Deus, ex quo non leve argumentum sumi potest: nam Scriptura non solet absolutè vocare Deum, nisi Deum verum, ut Irenæus notat lib. 3. cap. 6. *Neque Dominus*, inquit, *neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitivè, & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus*. Et cap. 8. *Soluta igitur*, inquit, *& hac illorum calumnia, manifestè ostensum est, quoniam nunquam Prophetæ, neque Apostoli alium Deum nominaverunt, vel Dominum appellaverunt, præter verum & solum Deum.*

Atque hinc Erasmus in cap. 5. ad Ephes. notat, Patrem intelligi quoties absolutè Deus nominatur. Quod Erasmi dictum falsum est, ut modò patebit: sed testimonium ejus annotare placuit, ut constaret, etiam adversarii testimonio, vocem *Deus* absolutè positam soli vero Deo convenire. Et sine Irenæi vel Erasmi testimonio res ipsa per se clamat: nam cùm Scriptura nihil sæpius repetat, quàm unum esse Deum; quomodo non pugnaret secum, si non solùm Deum verum, sed etiam aliquid aliud Deum absolutè vocaret? Jam hoc nomen tribuitur absolutè Christo, Isaiæ 9. *Vocabitur nomen ejus admirabilis, Deus, fortis &c.* Jo. 20. ubi Thomas Christo dicit: *Dominus meus & Deus meus*. Actor. 20. *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Rom. 9. *Qui est super omnia Deus*. Apocal. 4. *Domine Deus omnipotens qui erat, qui est, & qui venturus est*. 1. Jo. 3. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quia ille pro nobis animam suam posuit*. Quomodo ergo non est Deus verus, qui tam sæpe in Scripturis absolutè pronunciatur Deus? & quomodo, quæso, cohæret hoc, quòd tam absolutè Christus dicatur Deus, cum illo Exod. 20. *Non habebis deos alienos coram me*. Et 1. Corinth. 8. *Nobis unus est Deus*: si Christus non est unus Deus cum Patre?

Alterum nomen, & quidem maximè proprium veri Dei est יְהוָה quod Græci τετραγράμματον vocant; sic legimus Exod. 15. יְהוָה שְׁמוֹ pro quo noster Interpres vertit, *Omnipotens nomen ejus*. Sed in Hebræo non est propriè omnipotens, sed nomen illud ineffabile. Transylvani quoque ita persuasi sunt, hoc nomen soli vero Deo convenire, ut lib. 2. cap. 7. dicant, hoc nomen esse proprium Dei Patris: alia verò nomina, ut Elohim, Sadai, Adonai, & cætera communicari interdum etiam Christo, Angelis, aliisque rebus creatis. Probemus igitur, hoc nomen soli vero Deo proprium Christo convenire. Hierem. cap. 23. sic loquitur: *Et suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit*. Et infrà: *Et hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus justus noster, seu justitia nostra*. יְהוָה צִדְקֵנוּ hoc de Christo intelligi nemo negat.

Sed Rabbini respondent, non significari hoc loco, nomen Christi fore יְהוָה, sed tempore Christi, & propter ipsum Christum cognoscituros homines Dominum Deum esse justitiam nostram; sicut Exod. 13. *Ædificavit Moyses altare, & vocavit nomen ejus Dominus exaltatio mea*. In Hebræo illud *Dominus est* יְהוָה & Ezech. ult. *Et vocabitur nomen Jerusalem* יְהוָה שָׁמָּה *Dominus ibi*.

Sed hoc facilè refellitur. Nam verum quidem est, Christum non fuisse vocandum quasi proprio nomine *Dominus justitia nostra*: sed tamen ex hoc loco deducitur, ipsum esse verè יְהוָה, nam de ipso dicitur: *Dominus justitia nostra*, non de Patre; ipse est enim qui pro nobis divinæ justitiæ satisfecit. Unde Isaiæ 53. dicitur:

In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos. Et 1. Cor. 1. *Qui factus est nobis sapientia, & justitia, & redemptio.* Præterea nec ara, nec Hierusalem dicuntur simpliciter יהוה : Christus nuncupatur יהוה, Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.* Siquidem illud *Domino* in Hebræo est יהוה & intelligi hæc verba de Joanne Baptista qui paravit viam Christo, testantur omnes Evangelistæ, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. & Jo. 1. & similiter appellatur Christus in tot locis Isaiæ, Zachariæ, & Psalmorum explicaris in 1. & 2. classe argumentorum.

Præterea nomen hoc יהוה deductum est ex illo Exod. 3. אהיה אשר אהיה *Ero qui ero*, sive ut noster Interpres vertit, *Sum qui sum*. Inde enim addita litera nominis proprii formatrice, idest, Jod, factum est nomen יהוה, & significat propriè eum qui est fons essendi, & cùm non habeat esse ab alio, dat rebus omnibus ut sint. Quocirca nonnulli rectè docent, hoc nomen, si ullo modo efferri debeat, melius efferri per vocem *Ihie*, id est, *eris*; sic enim legi potest יהוה quàm per vocem *Jehova*, quæ nuper excogitata est. Videmus autem de Christo dici id, quod hoc nomen significat; igitur & ipsum nomen ei convenier. De Christo dicitur, Apoc. 1. 4. & 11. *Qui est, qui erat, & qui venturus est.* Et Jo. 13. *A modò dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.* Denique huic nomini semper in versione LXX. respondet κύριος, & in versione Hieronymi *Dominus*. Porrò κύριον seu Dominum absolutè passim Christum vocant Evangelistæ, & ipse seipsum. Matth. 21. *dicite; Quia Dominus his opus habet.* Jo. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.*

Altissimus. Nomen est solius veri Dei. Psal. 82. *Tu solus altissimus in omni terra.* Et Transylvani lib. 2. cap. 5. dicunt, hoc esse nomen quo distinguitur Pater, qui solus est verus Deus, à Filio. Quod idem olim Ariani dicebant; teste Hieronymo in Comment. Psal. 86. At hoc ipsum nomen tribuitur Christo à Davide in Psal. 86. *Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus.* De Filio enim intelligunt Hieronymus, Augustinus, & alii Expositores. Idem nomen tribuit Christo Zacharias Luc. 1. teste Beda in Comment. & verba ipsa satis apertè hoc significant: *Tu puer Propheta Altissimi vocaberis; præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.* Ubi Joannes dicitur esse futurus Propheta Altissimi, quia præibit ante illum parare vias ejus: præivit autem ante Christum, non ante aliquem alium, ut notum est.

Præterea: quomodo datum est Christo *nomen super omne nomen*, ut Paulus ait Philip. 2. si non potest ipse vocari Altissimus? Denique idem Paulus cùm scribit Rom. 9. *Ex quibus est Christus, qui est super omnia Deus*, quid aliud significat, quàm esse Christum Altissimum Deum? nec enim est super omnia, nisi qui est Altissimus.

Invisibilis. Nomen est ferè proprium veri Dei. Nam etsi in Symbolo dicimus, Deum esse factorem visibilium & invisibilium rerum: tamen in Scripturis hoc nomen ferè non tribuitur nisi Deo 1. Timoth. 1. *Invisibili, soli Deo honor & gloria.* Et cap. 6. *Qui lucem habitat inaccessibilem.* Unde etiam hoc nomen soli Patri tribuunt Transylvani lib. 2. cap. 5. & olim Ariani apud Augustinum lib. 3. cont. Maximin. cap. ult. Et verè solus Deus est invisibilis, quia non potest videri, nisi seipsum manifestet: Angeli enim, licèt nobis sint invisibiles, tamen aliis Angelis & ipsi Deo se abscondere non possunt. At Filius simpliciter invisibilis est sicut & Pater. Nam Matth. 11. dicitur: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.*

A Et Coloss. 1. dicitur: *Imago Dei invisibilis:* etsi enim illud *invisibilis* est genitivus, ut ex Græco patet; tamen ideo dicitur imago Dei invisibilis, quia etiam ipsa imago est invisibilis: est enim simillima exemplari, & proinde talis qualis ipsum. Apocal. 19. *Et nomen habet scriptum, quod nemo novit nisi ipse, & nomen ejus est Verbum Dei.* Ergo Verbum Dei est quid invisibile, quandoquidem solus ille, qui est Verbum Dei, novit quid hoc sit, nec tamen excluduntur Pater, & Spiritus sanctus, qui eamdem cum Verbo essentiam & scientiam habent.

Aliud nomen Deo vero proprium est, Deus Gloriæ, sive etiam Rex Gloriæ: illud enim Act. 7. *Deus Gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ*, omnes intel-
B ligunt de Deo Israel. at 1. Corinth. 2. de Filio dicitur: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Et illud Psal. 33. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* De Messia exponit Justinus in Dialog. cum Triph. Hieronymus in cap. 2. Zachariæ, & Ambrosius lib. 4. de Fide, cap. 1. Item Augustinus, & alii in hunc locum Psalmi.

Rex Regum, & Dominus Dominantium tribuitur soli Deo vero, 1. Timoth. 6. *Qui solus est potens, Rex regum & Dominus dominantium.* At de Filio dicitur Apocal. 17. *Agnus vincet illos, quoniam Rex regum est & Dominus dominorum.* Et cap. 19. *In fæmore scriptum habet Rex regum & Dominus dominantium.*
C Denique Deo Patri tribuunt Transylvani lib. 2. cap. 5. quòd dicatur unus, verus, solus, magnus, Pater omnium. Nam Deut. 6. dicitur: *Dominus Deus tuus, Dominus unus est.* Et Jo. 17. *Ut cognoscant te solum Deum verum.* Deut. 32. *Videte, quòd ego sim solus*, videlicet, *Dominus.* Job. 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Malach. 2. *Numquid non unus Pater omnium nostrum?*

At hæc omnia etiam dicuntur de Filio. 1. Cor. 8. *Nobis est unus Dominus Jesus Christus.* 1. Jo. 5. *Hic est verus Deus.* Epist. Judæ: *Solum Dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Hunc tamen locum Transylvani ita exponunt ac depravant, ut illud *Solum dominatorem* ad Patrem referant: illud
D autem *& Dominum nostrum Jesum Christum* ad Filium. At repugnat ratio linguæ Græcæ; unus enim articulus est pro duobus nominibus *τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν*: non possunt autem ad duas personas referri, quæ uno articulo conjunguntur. Tit. 2. *Exspectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.*

Transylvani Erasmum sequuti, illud *Magni Dei* ad Patrem referunt. At hic quoque repugnat articulus unus utrique nomini adjunctus, *τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος*. Quare Chrysostomus, Hieronymus, & alii de solo Filio exponunt, quippe qui videbant alium sensum non pati sententiam Græcam. Præterea, non exspectamus Patrem venturum, sed
E Filium: Paulus autem dicit, nos expectare adventum gloriæ, idest, adventum gloriosum (est enim Hebraica phrasis) magni Dei; igitur Filius est magnus Deus. Denique Isaiæ 9. *Parvulus natus est nobis &c. & vocabitur Admirabilis, Consiliarius &c. Pater futuri seculi*; est ergo Christus Pater omnium nostrum. Unde Joan. 14. *Non relinquam vos orphanos.* Et Matthæi 10. ac Jo. 13. filiolos Apostolos vocat. Cùm igitur omnia nomina veri Dei Christo conveniant; est omnino Christus verus Deus.

CAPUT VIII.

Quinta Classis ex attributis.

ATtributa Dei præcipua sunt, primò Æternitas. Genes. 21. *Invocavit ibi nomen Dei æterni.* Et Roman. 16. *Secundùm præceptum æterni Dei.* Et 1. Timoth. 6. *Qui solus habet immortalitatem.* Secundò Immensitas. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non est finis.* Psal. 144. *Cœlum & terram ego impleo*, Hierem. 23. Tertiò Potentia. *Qui solus est potens &c.* 1. Timoth. 6. Quartò Sapientia. *Soli sapienti Deo.* Rom. 16. Quintò Bonitas. *Nemo bonus nisi solus Deus*, Luc. 18. Denique Sextò Majestas digna summo cultu, Deuter. 6. & Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Et ferè hæc omnia Ministri Transylvani tribuunt soli Patri, lib. 2. cap. 5. Si igitur hæc Filio convenire ostenderimus, probatum erit, eum verum Deum, & unum cum Patre esse.

Igitur Æternitas Filio tribuitur Proverb. 8. *Ab æterno ordinata sum.* Hìc enim sapientia loquitur, non autem sapientia essentialis, quæ est omnino idem cum essentia Dei; nam illa non gignitur: hæc autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar.* Nec est sapientia creata, quæ hìc loquitur; nam nihil creatum est ab æterno. Et præterea, hæc sapientia distinguit se à creaturis dicens: *Dominus possedit me in initio, antequam quidquam faceret à principio*; ergo necessariò est sapientia genita, idest, Filius, de qua 1. Cor. 1. *Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.*

Ad hunc locum respondet Franciscus David disput. Alb. 2. & Blandrata disput. 6. & Ministri Hungarici lib. 2. cap. 10. librum Proverbiorum non esse canonicum: at hæc est nimis crassa ignorantia. Nam de hoc libro nunquam fuit dubitatum, nec à Judæis, nec à Christianis, ut patet ex Prologo Galeato Hieronymi: sed decepti sunt adversarii ex eo, quòd Sapientia & Ecclesiasticus non recipiuntur à Judæis, nec à Lutheranis. Existimarunt enim, eamdem esse rationem hujus libri, & illorum, cùm omnes ferè idem argumentum tractent, & eidem Salomoni tribui soleant.

Præter hunc locum habemus alium Micheæ 5. *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel: & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Quem locum de Christo intellexerunt etiam Scribæ Judæorum, Matth. 2.

Respondet Franciscus David disput. 3. dies æternitatis vocari primos illos sex dies Mundi, propter continuam successionem: tunc autem dici egressum Christum, quia tunc facta est promissio de Christo ad Adam. At Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, & omnes alii interpretes hunc locum exponunt de æterna Christi generatione; ipse etiam Vatablus, cui multum tribuere videntur adversarii. Præterea, sine caussa dicunt, dies æternitatis vocari primos illos dies propter successionem: id enim nec auctoritate, nec exemplo, nec ratione ulla ostendere possunt. Item sicut in illis verbis *Ex te egredietur* significatur vera nativitas, non autem promissio aliqua: ita etiam in illis *Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis* debet significari vera nativitas; idem enim est vocabulum utrobique tam in textu Latino, quàm Hebraico.

Alius locus est Joan. 1. *In principio erat Verbum.* Quid est enim *In principio erat Verbum*, nisi Verbum non cœpit esse, sed fuit semper?

Respondent Transylvani lib. 2. cap. 11. illud *In principio* non significare initium creationis rerum, sed innovationis, quæ facta est per Christum. Itaque sensum hujus loci esse volunt: *In principio renovationis Ecclesiæ, Verbum*, idest, *Christus homo, erat quidem in Mundo, quia jam erat natus ex Maria, sed erat apud Deum, quia erat occultus hominibus, & soli Deo notus, donec à Joanne manifestatus est.* At repugnant huic explicationi verba sequentia *Omnia per ipsum facta sunt*: & illa *Et Mundus per ipsum factus est.* Sed de hoc loco supra disputatum est.

Alius locus est Jo. 8. ubi Dominus ait: *Antequàm Abraham fieret ego sum.* Qui locus non valet contra Arianos, sed contra Samosatenos, & Transylvanos, qui volunt Christum non fuisse ante Mariam. Unde respondet Franciscus David disput. 4. Christum fuisse ante Abraham, sed in typo & figura, & variis promissionibus Dei de ipso mittendo. At hoc modo Christus non respondet ad rem; nam Judæi dixerant: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Respondit Dominus: *Antequam Abraham fieret, ego sum*, idest, *vidi Abraham, quia antequàm ille nasceretur ego eram.* At certè si in figuris latebat, non eum vidit.

Præter hæc loca, sunt alia quædam, ad quæ nihil respondent. Unus est Joan. 17. *Clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate quam habui, priusquam Mundus esset apud te.* Solet autem Scriptura describere æternitatem per illud *antequam Mundus fieret*, sive ante Mundi constitutionem, ut patet Ephes. 1. *Elegit nos ante Mundi constitutionem.* Et Jo. 17. *Dilexisti me ante Mundi constitutionem.* Et 1. Pet. 1. *Præcogniti ante Mundi constitutionem.* Alius est Hebr. 7. *Neque initium dierum, neque finem vitæ habens.* Alius est Hebr. 13. *Jesus Christus heri & hodie & in secula*, idest, *semper fuit, semper est, & semper erit*: quod in Apocalypsi cap. 1. 4. & 11. sæpissimè reperitur, *qui erat, qui est, & qui venturus est.* Denique in priori epist. Jo. cap. 5. *Hic est verus Deus, & vita æterna.* Certè si Christus vita æterna est, non potest non fuisse, atque esse etiam ipse æternus, ac proinde Deus verus.

Immensitas tribuitur Filio Dei. Baruch. 3. *Magnus est, & non habens finem, excelsus, & immensus.* Et paulò post: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum.* Et paulò post: *In terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Ex hoc loco Augustinus lib. 3. contra Maximin. cap. ult. probat, Filium esse immensum. Nec obstat, quòd videatur Propheta loqui de loco magno Dei, non de ipso Deo quia præcedit: *O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis ejus.* Et statim sequitur: *Magnus est, & non habet finem.* Nam ut notat Theodoretus in Comment. non loquitur de loco materiali, sed loco spirituali Sanctorum, qui est ipse idem Deus; nec de finita aliqua possessione, sed de infiniti boni possessione, quæ ipse Deus est: alioqui falsum esset, Dei possessionem immensam esse, & finem nullum habere.

Alius locus est Joan. 3. *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Si Christus (se enim vocat Filium hominis) in cœlo erat, quando loquebatur in terris; igitur simul in cœlo, & in terra erat: non autem corpore tunc erat in cœlo, cùm se diceret ascensurum in cœlum: igitur alia in Christo natura erat, præter humanam illam, quæ cernebatur oculis mortalium, videlicet divina, quæ immensa est, & cœlum simul, ac terram replet.

Alius locus est Matth. 18. *Ubi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quis non hinc colligit immensitatem? nam in cœlo, & in terra, & in omnibus provinciis ac regionibus simul necesse est esse eum, qui præsens adsit, ubicumque sunt aliqui congregati in nomine Christi.

Potentia, seu potius Omnipotentia tribuitur Filio Dei in Apocalypsi sæpissimè, cap. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui erat, qui est, & qui venturus est, omnipotens.* cap. 4. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* cap. 11. *Gratias tibi agimus Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es.*

Sed objiciunt Ariani illud Jo. 5. *Non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Respondeo cum Nazianzeno orat. 4. de Theol. & Ambrosio lib. 4. de Fide, cap. 3. solùm his verbis significari potentiam Filii esse à Patre, & eamdem cum potentia Patris: non enim dictum est, non potest Filius facere quidquam, nisi Pater jubeat, aut juvet, sed nisi viderit Patrem facientem. Idcirco subjungit continuò: *Quæcumque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Itaque uterque eadem omnia facit, sed Filius Patrem videre facientem, sive à Patre discere dicitur, quia scientia Filii à Patre est, non tamen per doctrinam, sed per generationem. Nam idem est Deo scire, & esse; & proinde idem est Filio Dei accipere sapientiam, & accipere essentiam.

Transylvani objiciunt illud Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Inde enim sequi videtur, ut non ab æterno, nec ex natura, sed dono gratiæ, & ex tempore Christus omnipotentiam quamdam habeat. Respondeo: ea dici de Christo, qua homo erat, non qua Deus. Cùm enim ipse idem & Deus, & homo sit, qua Deus, omnipotentiam ab æterno, & ex natura sua habet; qua homo, summam potentiam à Deo ex tempore, & dono gratiæ accepit. Vel, si mavis de Christo homine, non qua homo, sed absolutè loqui; accepit homo Christus omnipotentiam ex tempore, sed dono gratiæ increatæ, videlicet, hypostaticæ unionis, & propterea non post resurrectionem primùm, sed ab ipsa conceptione sua, ille homo Christus omnipotens, & Deus fuit. Quod enim ait Matth. 28. post resurrectionem *data est mihi omnis potestas.* Dixerat ante passionem Jo. 13. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus.*

Sapientia tribuitur Filio adeo frequenter, ut à Theologis sapientia vocetur appropriatum ejus. 1. Corinth. 1. *Christum Dei sapientiam.* Coloss. 2. *In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.* Jo. ult. *Domine tu omnia nosti.*

Sed occurrunt Ariani cum eo loco Matth. 24. *De die illa nemo scit, neque Angeli,* neque Filius, *nisi solus Pater.* Respondeo: hæc dici de Christo, qua homo erat, ut docent Patres. Ambrosius in cap. 17. Luc. Cyrillus lib. 9. thes. cap. 4. & alii. Quare hic locus nihil Arianis favet. Quomodo autem Christus homo dicatur non scivisse diem illum, exponemus in quæstione de scientia animæ Christi.

Dices: hoc loco solus Pater dicitur scire; ergo excluditur Filius etiam ut Deus. Respondeo cum Augustino lib. 3. in Maxim. cap. 13. particulam *Solus*, non excludere eas personas quæ sunt ejusdem naturæ cum Patre, sed res creatas; nisi sermo sit de actione quæ conveniat Patri ratione personæ, non ratione essentiæ; quoniam igitur scientia convenit Patri, qua Deus est, non qua Pater est: propterea non excluditur Filius aut Spiritus sanctus, cum solus Pater dicitur aliquid scire.

Instant Transylvani; nam Rom. 16. cùm dicitur: *Soli sapienti Deo per Jesum Christum cui honor & gloria,* illud *soli sapienti* de Patre tantùm dici videtur: nam distinguitur eo loco Pater apertissimè à Filio, cùm addatur *per Jesum Christum.* Respondet Augustinus lib. 3. cont. Maxim. cap. 13. *Soli sapienti* de tota Trinitate dici, cui per Christum defertur honor: nam Christus Deus & homo cùm sit, ut Deus honorem recipit cum Patre & Spiritu sancto, ut homo illum defert. Detulit autem cùm prædicavit in Mundo Trinitatem, & jussit baptizari in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti omnes Gentes.

Bonitas tribuitur Filio Sapien. 7. *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia: attingit autem ubique propter suam munditiam; vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis omnipotentis syncera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei majestatis & imago bonitatis illius, & cùm sit una, omnia potest &c.* Item Matth. 20. dicit Christus; *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?*

Quomodo ergo (inquiunt Ariani & Transylvani) Dominus Luc. 18. ait: *Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus.* Respondeo cum Basilio lib. 4. in Eunom. Ambrosio lib. 2. de Fide, cap. 1. Hieronymo & Chrysostomo in cap. 19. Matth. Christum respondisse ad mentem illius, qui dixerat: *Magister bone quid faciendo &c.* Ille enim non putabat Christum esse Deum, sed unum ex Rabbinis.

Majestas adoranda tribuitur Christo, Hebr. 1. *Adorent eum omnes Angeli ejus.* Ubi notandum, hæc verba allegari à Pa.. ex Psal. 95. ubi agitur de adoratione latriæ soli Deo propria: nam præcessit: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis.* Et statim: *Adorate eum omnes Angeli ejus*, ubi opponitur idololatria cultui Dei.

Præterea, Christus habet templum, quod est proprium latriæ signum. Malach. 3. *Tunc veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis.* Item invocatio absentis apud adversarios est adoratio latriæ. At Christus invocatur; nam Joan. 14. ait ipse: *Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam.* In quem locum Augustinus tract. 73. in Jo. *Sic ergo,* inquit, *perrexit ad Patrem, ut non desereret indigentes, sed exaudiret petentes.* Et Cyrillus lib. 9. in Jo. cap. 42. *Liquidò,* inquit, *hic Deum se verum esse ostendit. Suscepturum enim orationes suorum se dicit, omniaque concessurum eis, quæ petant.* Item Stephanus Act. 7. *Domine Jesu,* inquit, *accipe Spiritum meum.* Et Act. 9. dicit Ananias Christo: *Hic habet potestatem alligandi omnes, qui invocant nomen tuum.* Et Paulus 2. Cor. 12. *Ter Dominum rogavi, & dixit mihi, sufficit tibi gratia mea.* Quo loco Dominum appellari Christum, patet ex sequentibus: *Libenter igitur,* inquit, *gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.* & 1. Cor. 1. ac in omnibus ferè epistolis ita Paulus salutat Christianos: *Gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.* Ubi precatur Fidelibus à Deo Patre, & à Deo Filio simul gratiam, & pacem.

Sed quia adversarii eludunt hæc loca propter ambiguitatem textus Græci, ubi illud: *Et Domino Jesu Christo*, posset legi, *& Domini Jesu Christi*, hoc modo, *Gratia vobis, & pax à Deo, qui est Pater noster, & qui etiam est Pater Domini Jesu Christi*: ideo notandus est locus in epist. 2. Jo. ubi habetur clarissimè, εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, καὶ παρὰ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, *Pax à Deo, & à Domino Jesu Christo*, ex quo loco exponenda sunt loca Pauli obscuriora.

Denique omnes ferè Prophetæ prædixerunt, post adventum Messiæ exterminandam idololatriam: Ecclesia autem semper in toto orbe terrarum Christum coluit templis, aris, invocationibus, festis diebus. ergo vel Christus est verus Deus dignus latriæ cultu, vel omnes Prophetæ decepti sunt. Nam si Christus non est verus Deus, nunquam fuit tam insigne idolum in Mundo, nec tam floruit idololatria,

quàm

quàm post Christi adventum; & tamen clamat Spiritus sanctus. Isa. 2. *Elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus contererentur*. Zachar. 13. *In die illa erit fons patens domus David, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ, & erit in die illa dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra*. Vide etiam Is. 31. Ezech. 6. & 30. Oseæ 10. & Mich. 1.

Respondent ad hoc de adoratione Transylvani lib. 2. cap. 4. & Franciscus David disput. 3. & Blandrata disput. 4. & 6. Christum esse adorandum, tum quia Deus Pater id jussit, tum quia in se habet adorandam divinitatem. At contra: nam si Christus non est verus Deus, non potuit Deus Pater id jubere, quin ipse sibi contradiceret; nam Deuter. 6. jussit scribi: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*; & Isajæ 42. *Gloriam meam alteri non dabo*; quomodo ergo juberet, ut creaturæ serviremus, & gloriam ejus cum creatura communicaremus? Item, si Christus est Deus, sed non summus, & altissimus; ergo non debetur ei cultus latriæ, qui soli Altissimo convenit. Quòd autem in Christo Deus habitet, non sufficit ut ille possit adorari, alioqui totus Mundus posset adorari, & præcipuè sancti Angeli, & homines, in quibus singulariter Deus habitat.

Propter hæc argumenta Franciscus David, etsi antea sæpe docuerat Christum esse Deum, & adorandum, non quidem ut Altissimum, sed ut Filium Altissimi; tamen postea mutavit sententiam, ac docuit, Christum non esse vocandum Deum, nec esse adorandum, nec invocandum: & respondit ad omnia loca, quæ nos supra citavimus pro invocatione Christi, ut patet ex lib. cont. Faust. Sed non est opus, ut tempus conteramus in ejus refutatione; nam argumenta ejus, aut sunt meræ nugæ, aut si vim habent, efficiunt aliquid contra Blandratam, qui vult Christum non esse verum Deum, & tamen esse adorandum & invocandum: contra nos autem nihil efficiunt; nam ea sunt præcipua argumenta. Si Christus est adorandus cultu divino, & invocandus ut Deus; ergo cum Papistis dicendum erit, Christum esse unum Deum cum Patre, & oportebit restituere Trinitatem, quam hactenus impugnavimus. Item si Christus non est verus Deus, & tamen invocari potest; ergo etiam Spiritus sanctus, immo & Maria, & Angeli, & Sancti cæteri invocari poterunt; quorsum igitur hactenus Papistas accusavimus idololatriæ, quia Sanctos invocabant?

Hæc argumenta demonstrationes sunt certissimæ contra Blandratam, & Faustum, & cæteros Antitrinitarios; qui tamen, ut manifestè convincuntur à Francisco Davidis, & ejus sectatoribus, quod secum ipsi, & cum ratione clarissima pugnent: ita contra convincunt ipsi Franciscum Davidis, & ejus socios, quòd incredibili temeritate Scripturarum testimonia pervertant.

Libet autem loco exempli proponere responsiones Francisci Davidis ad illud testimonium Actor. 7. *Lapidabant Stephanum invocantem & dicentem, Domine Jesu accipe Spiritum meum*. Primùm respondit Franciscus David: illud esse exemplum, seu factum Stephani, non testimonium Scripturæ. At exemplum est hominis, qui, teste Scriptura, *erat plenus Fide, & Spiritu sancto*. Actor. 6. & 7. Secundo respondit: illud *Domine Jesu* esse invocationem Patris; vult enim vocem *Jesu* esse genitivi casus, ut sit sensus, *Tu Pater, qui es Dominus Filii tui Jesu, accipe Spiritum meum*.

At nunquam legimus alibi *Domine Jesu* in eo sensu, ita ut *Jesu* sit genitivi casus: legimus autem Apocal. ult. in casu vocandi ἔρχου κύριε Ἰησοῦ, *etiam veni Domine Jesu*. Præterea Actor. 7. Stephanus vide-

A rat Jesum stantem à dextris Dei, quando ait: *Domine Jesu, accipe Spiritum meum*, igitur ipsum Jesum invocavit. Respondet Franciscus David: illa verba Stephani *Ecce video cœlos apertos* posse facere hunc sensum: *Ego tam certò credo Jesum resurrexisse, & esse nunc in cœlo, ac si nunc aperto cœlo ipsum Jesum viderem*. At Lucas dicit: *Intendens in cœlum vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei*; igitur verè vidit, & non solùm ita credidit ac si vidisset. Respondit tertiò: illa verba *Domine Jesu* dirigi ad Patrem, quia etiam Pater vocari potest *Dominus Jesus*, cùm sit proprium Patris dominari, & salvare. At quæ est hæc temeritas nomen proprium Filii tribuere Patri? Nonne hoc est confundere Patrem cum Filio more

B Sabellii?

CAPUT IX.

Sexta Classis ex operibus.

QUinque sunt opera Dei solius, Creatio, Conservatio, Salvatio, Præcognitio occultorum, Patratio miraculorum.

Primum opus Dei, proprium est Creationis, Is. 44. *Ego sum Dominus extendens cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum*. Job 9. *Qui extendit cœlos solus*. Unde per hoc opus Deus vult distingui à non veris

C Diis, Psalm. 95. *Dii Gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit*. Hierem. 10. *Dii qui cœlum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de sub cœlo*. Si ergo probemus, Christum fecisse cœlum & terram, probatum erit, ipsum esse unum verum Deum cum Patre. Habemus autem loca multa suprà explicata, nimirum Jo. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Ibidem: *Et Mundus per ipsum factus est*. Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Heb. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*.

His addamus illud Proverb. 8. *Quando appendebat fundamenta terræ, quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum &c. cum eo eram cuncta componens*. Qui locus non potest intelligi de

D Sapientia essentiali, ut suprà docuimus, quia illa non gignitur; hæc autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar*: nec de Sapientia creata, quia illa non fuit ante Mundum. Nec potest dici, librum non esse canonicum, ut Transylvani dicunt, quia de hoc libro nec Judæi, nec Christiani unquam dubitaverunt. Item Jo. 5. *Quæcumque Pater facit, hæc & Filius similiter facit*: sed Pater creat quotidie animas hominum, qui nascuntur, & creavit quondam cœlum & terram; igitur etiam Filius creat nunc animas, & creavit olim universum Mundum.

Ad hoc argumentum diversimodè respondent Samosateni & Ariani. Samosateni novi negant Christum esse Creatorem, cùm non fuerit ante Virginem

E Matrem: & quid respondeant ad loca allegata, supra retulimus, & refutavimus. Unum addo contra illos. Si Christus non creavit cœlum & terram, aut non esse Deum, aut debere exterminari de Mundo. Nam Hier. 10. dicitur: *Dii qui cœlum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub cœlo sunt*. At Samosateni non negant Christum esse Deum, nec volunt, eum exterminandum esse; ergo admittere debent, eum esse Creatorem.

Ariani veteres apud Augustinum lib. 1. cont. Maximin., & in serm. Arian., & Valentinus Gentilis Arianismi renovator prothesi 24. respondent: solum Patrem esse principalem auctorem cœli & terræ, Filium autem ministrum fuisse Patris in creatione. Transylvani quoque lib. 2. cap. 6. dicunt: Christum non esse Deum æternum, nec quidquam egisse in Mundi creatione;

tione; tamen si deberet ei concedi aliquid, non posse plus concedi, quàm ut instrumentum fuerit Patris.

Argumentum præcipuum ipsorum, quo etiam utuntur Transylvani, est, quia in Scriptura semper dicitur, Pater per Filium fecisse, & Patri tribuitur præpositio *Ex*; Filio præpositio *Per*, 1. Corinth. 8. *Unus Deus Pater, ex quo omnia. Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia.* Jo. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Hebr. 1. *Per quem fecit & secula.* Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Addunt etiam Transylvani loco notato Concilium Syrmiense, quod tanquam Orthodoxum ab Hilario recipitur, & explicatur in lib. de Synod.: nam can. 3. & rursum can. postr. Concilium illud asserit, Filium Dei Patri ministrasse in creatione Mundi. Item addunt testimonia Irenæi lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 13. Tertulliani lib. de Trinit. Eusebii lib. 1. histor. cap. 1. & 2. & Lutheri, quem Dei nuncium vocant, in 1. cap. Genes. ubi Christum instrumentum Dei vocat.

Demonstrandum igitur nobis est, Filium Deum non ut instrumentum, sed ut principalem caussam creasse Mundum. Ac primùm id patet ex illo Heb. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Nam quòd hoc non intelligatur ministerialiter, probo ex eo, quòd hoc idem dicit David de Deo Israel, quem adversarii volunt esse Patrem, & quem certum est non fuisse instrumentum creationis. Præterea, Paulus in isto capite confert Christum cum Angelis, & dicit hoc interesse, quòd Angeli sint ministri, Christus non sit minister; sic enim ait: *Cui dixit aliquando Angelorum: sede à dextris meis? nonne sunt omnes administratorii spiritus in ministerium missi?*

Secundò probo ex Isaia cap. 48. nam is qui dicit: *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus*, quem esse Filium ostendimus supra in prima classe argumentorum; iste idem dicit: *Propter me faciam, ut non blasphemer, & gloriam meam alteri non dabo*: at qui operatur propter se, certè non est instrumentum.

Tertiò, ex Apoc. 1. ubi Filius vocatur *α & ω, principium & finis*, & *Dominus omnipotens*. Nam si est principium & finis, ut sunt in alphabeto *α & ω*; certè est principium primum, & ultimus finis omnium rerum, proinde non est instrumentum; neutrum enim horum instrumento convenit. Item, si est omnipotens, potest ut auctor principalis Mundum creare; non ergo debuit alteri ministrare.

Quartò, ratione demonstrativa per resolutionem: si Pater creat per Filium, vel Pater solùm jubet, & Filius solùm facit, vel uterque facit, sed Pater ut caussa prima, Filius verò ut secunda, vel uterque totum ut caussa primaria, sed Pater sua voluntate, Filius à Patre jussus; non enim facile est assignare alium modum, quo potuerit Filius concurrere cum Patre ad creationem, & tamen non æquè principaliter ac Pater: sed nullus eorum modorum cum veritate consentit, ut ex iis, quæ mox dicemus, planum fiet; igitur Filius creator est rerum æquè principalis ac Pater.

Ariani quidem ajebant: Patrem per se nihil fecisse, sed Filium omnia fecisse jussu Patris, eo quod creaturæ non sint capaces immediatæ actionis divinæ; & quia indignum est, summam illam virtutem ad ista minima descendere, ut Cyrillus refert lib. 5. thes. cap. 3.

At contra. Nam Proverb. 8. legimus etiam Patrem fecisse: *Quando præparabat cælos aderam.* Et Jo. 5. *Quæcumque* Pater *fecerit, hæc & Filius similiter facit.* Item: *Pater meus operatur, & ego operor.* Et de minimis, Matth. 10. *Unus* passer *non cadit in terram sine Patre vestra.* Præterea, nusquam legimus, Patrem imperasse Filio; item legimus, Filium imperando fecisse.

A Baruch. 3. de illo, qui in terris visus est, & cum hominibus conversatus est, dicitur: *Qui emittit lumen, & vadit, vocavit illud, & obedit illi cum tremore: stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, vocatæ sunt, & dixerunt Adsumus, & luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas.* Et Lucæ 8. *Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei?*

Nec ratio Arianorum valet: nam ut bene eam refellunt Athanasius serm. 3. cont. Arian., & Cyrillus lib. 5. thes. cap. 2. & 3. aut Filius est Deus, aut creatura. Si Deus; non ergo potuit ipsorum opinione creare immediatè: si creatura; ergo non potuit creari à Patre immediatè, nisi fortè velint, Filium esse quid medium inter Deum & creaturam, quod sanè
B esse non potest. Nam vel est productus ex nihilo, vel ex re creata, vel ex ipsa Dei substantia. Si primum aut secundum; ergo est creatura. Si tertium; ergo est Deus; non ergo datur medium. Habemus igitur, tam Patrem, quàm Filium reipsa operatum esse in creatione Mundi: ac per hoc refutavimus primum illum modum, quem in argumento posueramus.

Rursum, non potest illud dici, quod uterque fecerit, sed Pater majorem, Filius minorem partem: nam id pugnat cum Scriptura Proverb. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* Et Jo. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Jo. 5. *Quæcumque Pater facit, hæc similiter & Filius facit*; ergo uterque facit totum. Rursus, non potest illud dici, quod uterque totum fecerit, sed Pater sit
C agens principale, & Filius sit instrumentum. Nam vel habet Filius vim creandi in se, quomodo Sol habet vim illuminandi, licèt sit Dei instrumentum, vel non habet, sed est similis umbræ Petri, aut cingulo Pauli, respectu miraculorum quæ per ea fiebant. Si secundum; ergo Filius Dei nihil habet præ aliis creaturis.

Et præterea, quid est quod ait Paulus 1. Corinth. 1. *Christum esse Dei virtutem?* Et Heb. 1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ?* Habet ergo in se virtutem faciendi quæ facit: at virtus creandi est virtus infinita, nec potest esse in instrumento, sed solùm in summo & infinito artifice. Quare omnes Patres numerant Basilidem, & alios quosdam inter hæreticos, quia di-
D cebant, Mundum creatum per Angelos. Vide Irenæum lib. 1. cap. 22. Athanasium in serm. 3. cont. Arian. Augustinum lib. 12. Civit. Dei, cap. 24. & 25. Cyrillum 2. in Julian., & Damascenum lib. 2. cap. 3. Est ergo Filius principalis Creator.

Dices: habet virtutem creandi, non tamen est principalis, quia Pater suo arbitratu agit; Filius alieno. Contra: nam Jo. 5. *Sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat.* Item Spiritus sanctus liberè & sua voluntate agit, 1. Cor. 12. *Dividit omnibus prout vult*: at Spiritus sanctus non est major Filio, immò secundùm adversarios est minor; igitur & Filius liberè agit, & prout vult. Denique si Filius habet virtutem creandi, vel eamdem numero quam Pater habet, vel diversam. Si eamdem; ergo sunt unus Creator, & unum est opus,
E una voluntas, una essentia utriusque. Si diversam; ergo falsum est illud 1. Reg. 2. *Non est fortis sicut Deus noster.* Et illud Exod. 15. *Quis similis tui in fortibus Domine?* Nam invenitur alius æquè fortis, nimirum Christus.

Ad argumentum de præpositione *Ex* & *Per*, respondeo: præpositionem *Ex* sæpius tribui Patri; *Per* Filio; *In* Spiritui sancto, non quia una persona sit instrumentum alterius, sed ad denotandas eorum proprietates. Nam, ut docet Basilius lib. de Spir. sancto, cap. 4. Patri tribuitur *Ex* ad denotandum, quòd ipse sit principium sine principio. *Ex* enim est nota caussæ efficientis. *Per* tribuitur Filio, quia *Per* est signum caussæ mediæ, & Filius est principium de

prin-

principio, habet enim à Patre ut sit principium. Unde dicitur Filius à Patre facere: *Cùm venerit*, inquit, *Spiritus, quem mittam vobis à Patre*. Quamquam posset etiam dici particulam *Per* tribui Filio, quia sapientia est appropriatum Filii, & Deus per sapientiam & artem suam omnia creavit, ut Damascenus lib. 1. cap. 9. docet. Denique *In* significat continentiam, & tribuitur Spiritui sancto, qui est nexus Patris & Filii. Tamen ne hæc diversitas præpositionum Fidei obesset, providit Deus dupliciter.

Primò, indicando hæc omnia convenire eidem Deo. Nam dicitur Rom. 11. *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei &c. Quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Nam hæc omnia dicuntur de uno atque eodem Deo, ut patet ex eo quod præcedit, *Scientiæ Dei, judicia ejus, sensus ejus &c.* & ex eo quod sequitur *Ipsi gloria in secula*. Vel ergo dicuntur de solo Patre, & tunc patet, *Per* non significare ministerium, quia tribuitur Patri, quem constat nullius esse ministrum: vel de solo Filio, aut solo Spiritu sancto, & tunc Filius & Spiritus sanctus non sunt ministri, quia tribuitur eis *Ex*, quæ convenit principali auctori, ut ipsi quoque fatentur: vel dicuntur de omnibus simul, & tunc omnes simul sunt unus Deus. Ita monet Ambrosius lib. 4. de Fide, cap. 6. Basilius lib. de Spir. sanct. cap. 5. & Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 6.

Secundò, providit miscendo has præpositiones; nam interdum *Per* tribuitur Patri, 1. Cor. 1. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus*. Gal. 4. *Quod si Filius, & hæres per Deum*. Interdum *Ex* & *De* tribuuntur Filio, ut Jo. 1. *De plenitudine ejus omnes accepimus*. Coloss. 2. *Ex quo totum corpus per conjunctiones &c.* Jo. 16. *Ille de meo accipiet*. Monent etiam hoc Ambrosius & Basilius locis notatis.

Ad canonem Concilii Syrmiensis respondeo cum Hilario ibidem: Filium dictum esse ministrum, non quòd propriè sit inferior, aut subjectus, sed quia est à Patre. Ministravit enim non ut famulus domino, sed ut filius patri, inter quos licèt non sit inæqualitas naturæ, aut dignitatis; est tamen in Patre auctoritas principii, quæ non est in Filio respectu Patris: est enim Filius à Patre, non contra. Quòd autem hoc non faciat propriam servitutem, patet, quia alioqui omnes filii essent servi. Adde, quòd nescio quantam auctoritatem habeat Concilium hoc Syrmiense: videtur enim mihi magis toleratum, quàm approbatum. Certè apud Gratianum dist. 16. & 20. ubi Concilia Catholica enumerantur, nulla fit mentio Syrmiensis.

Ad Irenæum, Tertullianum, Eusebium, & Lutherum idem respondeo; quamquam Tertulliani, & Eusebii in dogmatibus parva sit auctoritas: Lutheri autem nulla; omnes enim manifesti hæretici sunt, sed Tertullianus & Eusebius doctissimi fuerunt: Lutherus plus habet loquacitatis, quàm solidæ doctrinæ.

Alterum opus Deo proprium, est conservatio totius Mundi, quæ est quasi quædam creatio, de quo Actor. 17. *In ipso vivimus, & movemur, & sumus*: at hoc idem convenit Filio, Heb. 1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ*. Et Coloss. 1. *Omnia in ipso constant*, hoc est, (ut exponit rectè Chrysostomus) omnium subsistentia pendet à Filio Dei, ita ut si ab ipso conservetur, consistat: sin minus, continuò intereat; igitur verus Deus est Filius.

Tertium opus est salvatio, Isaiæ 43. *Ego sum Dominus, & non est absque me Salvator*. Et cap. 45. *Deus justus & salvans non est præter me*. Oseæ 13. *Ego Dominus Deus, & Salvator non est præter me*: at quid magis convenit Christo quàm salvare? Matth. 1. *Vocabis nomen ejus Jesus, ipse enim salvum faciet populum suum*. Nam nomen Jesus, à ישע quod salutem significat, sumptum est. Ac ne dicas, eum salvare ministrando, audi Paulum ad Hebr. cap. 1. *Portans omnia verbo virtutis suæ, per semetipsum purgationem peccatorum faciens*. Etsi enim desit apud Latinos illud *Per semetipsum*; est tamen in Græco δι' αὑτοῦ, & ibidem confert Paulus Christum cum Angelis, & illos servos, Christum Dominum dicit. Item Isaiæ 35. *Deus ipse*, idest, per se, non per Legatos *veniet, & salvabit nos*. Item Apostoli se Christi ministros, non comministros dicebant, 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo ut ministros Christi*; & in nomine ejus baptizabant, reconciliabant, miracula faciebant &c., ut se ministros Christi demonstrarent.

Quartum opus, prædictio est futurorum, & scrutatio cordium, Isaiæ 41. *Annunciate quæ futura sunt, & sciemus quia Dii estis*. 3. Reg. 8. *Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum*. Hierem. 17. *Pravum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes*: at hæc omnia Christo conveniunt, Jo. 13. *Hoc dixi vobis priusquam fiat, ut cùm factum fuerit, credatis quia ego sum*. Et 1. Pet. 1. *Scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuncians eas, quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias*. Jo. cap. 2. *Ipse sciebat, quid esset in homine*. Et Apocal. 2. *Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes, & corda*.

Dices: etiam Prophetas prædixisse futura, & prævidisse cordium cogitationes, ut de Elisæo patet. At contra: nam Paulus ad Heb. 3. confert Christum cum Mose summo Prophetarum, & dicit, Mosen famulum, Christum Dominum esse. Item Christus loquitur eodem modo, quo summus Deus, quomodo nullus Prophetarum loqui auderet; quis enim unquam ait: *Ego sum scrutans renes & corda*, nisi Deus verus & summus? Denique si Spiritus Christi illustravit omnes Prophetas, 1. Pet. 1. quomodo Christus non altiori modo, quàm Prophetæ occulta novit?

Quintum opus est, patratio miraculorum, Psal. 71. *Qui facit mirabilia solus*. Et Psal. 85. *Faciens mirabilia tu es Deus solus*. Et Psal. 135. *Qui facit mirabilia magna solus*. Quod tamen intelligitur propria auctoritate, alioquin etiam sancti Apostoli & Prophetæ miracula fecerunt, sed per invocationem Dei, ut hoc loco notat Hilarius. At Christus miracula propria auctoritate faciebat, ut patet, tum quia imperabat, Marci 4. *Dixit mari, tace, obmutesce*. Et cap. 9. *Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo*. Tum quia sola voluntate etiam absens curabat, ut patet de puero Centurionis, Matth. 8. & de filio Reguli, Jo. 4. Tum denique, quia ut verus Dominus totius naturæ concessit etiam aliis potestatem faciendi miracula, Matth. 10. & ad ejus invocationem Apostoli miracula faciebant, ut patet ex illo Actor. 3. *In nomine Jesu Christi Nazareni surge & ambula*.

CAPUT X.

Septima Classis ex Patribus.

Ex Patrum doctrina probanda est veritas Catholica: nam etsi adversarii parum aut nihil tribuant Patribus; tamen Patres, qui ante Concilium Nicænum fuerunt, suos putant, ut Ignatium, Justinum, Irenæum, Tertullianum, Cyprianum. Alios etsi contrarios sibi esse fateantur; tamen testimonia Hilarii, Chrysostomi, Ambrosii, Cyrilli, Hieronymi, & Augustini citant contra nos, ut ostendant, Patres varios fuisse, & sibi ipsos contradixisse, coactos evidentia veritatis: ac breviter conantur enervare nostrum argumentum ex consensu Patrum omnium

æta-

ætatum. Nos ergo producemus testes consentientes omnium ætatum, & maximè ante Nicænum Concilium.

Primæ ætatis, quæ extenditur usque ad annum centesimum Domini, habemus Clementem, Ignatium, Dionysium, Martialem. Primus prodeat Clemens, qui lib. 8. Constit. cap. 16. dicit, Patrem sine medio genuisse Filium ante omnia, quod est dicere, Filium non esse factum, sed naturaliter, & necessariò produisse ex Patre. Nam, ut docet Basilius lib. 4. in Eunom., nihil factum est immediatum opus artificis, quia mediat operatio, & inter Deum & creaturas mediat voluntas creandi: nec enim posito Deo, immediatè ponitur creatura; at posito Deo, immediatè ponitur Verbum ejus. Item cap. 17. postquam recitaverat illud, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subjungit explicans: *Sanctus Deus Pater, Sanctus Filius &c.* Et cap. 18. in fine dicit Deo: *Tibi omnis gloria, & honor, & adoratio, Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum.* Similem locum huic profert ex isto Clemente Basilius lib. de Spir. sanct. cap. 29.

Jam B. Dionysius Areopagita B. Pauli discipulus in lib. de div. nom. cap. 1. *Itaque*, inquit, *in omni fermè Theologica tractatione summam Divinitatem sanctè celebrari videmus; ut singularem quidem atque unicam, propter simplicitatem & unitatem illam impartibilem: ut Trinitatem verò propter superessentialis fœcunditatis in suppositis tribus expressionem.* Et infra dicit, hanc summam essentiam in una suarum hypostaseon carnem humanam assumpsisse. Similia habet cap. 3. de myst. Theol.

S. Martialis in epist. 1. ad Burdegalen. cap. 10. *Nihil*, inquit, *discretum in Divinitate Trinitatis sentiatis.* Et infra: *Et hæc*, Pater, Filius, & Spiritus sanctus *in personis tria divisa, in Divinitate unus Deus indivisus est.* Hanc epistolam multis de caussis suspicor non esse illius Martialis, qui dicitur fuisse discipulus Christi; tamen cujuscumque sit, nihil habet pro adversariis, sed omnia pro nobis.

S. Ignatius Joannis Apostoli discipulus & martyr in epist. ad Philippens. *Non in unum trinominem, neque in tres incarnatos, sed in tres ejusdem honoris* credendum esse dicit. Et infra: *Si verò*, inquit, *Deus & homo, cur iniquum vocas Dominum gloriæ, qui natura invariabilis est?* Et infra: *Illud*, inquit, *Si Filius Dei es, ignorantiæ argumentum est. Si enim id revera agnovisses, scivisses, quòd ex æquo potest rerum Conditor universarum, & facere quod non est, & mutare quod est.* In epist. ad Philadelphien. *Si quis dicat, unum esse Deum, & confiteatur Christum Jesum, sed eumdem nudum esse hominem putet; hujusmodi serpens est, fraudem & errorem prædicans in exitium hominum, & est ejusmodi inops sensu cognomento Ebion.* Nota, hunc locum propriè pugnare adversus novos Ebionitas, qui Christum purum hominem faciunt, quia enim lingua Hebraica אביון Ebion inopem significat, eleganter Ignatius Ebionitas inopes sensu appellavit.

Rursum idem in epist. ad Antiochen. *Abjicite*, inquit, *omnem Gentilem, & Judaicum errorem, ut nec multitudinem introducatis Deorum, nec prætextu unius Dei negetis Christum. Moses enim Dei famulus fidelis dicens: Dominus Deus tuus Dominus unus est, & unum, & solum prædicans Deum, continuò confessus est & Dominum nostrum dicens: Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham à Domino ignem & sulphur.* Et infra: *Omnis*, inquit, *qui annuntiat unum solum Deum, & tollit Christi Divinitatem, is est Diabolus, & hostis omnis justitiæ.* In epist. ad Polyc. *Exspecta*, inquit, *Christum Filium Dei in tempore, qui omni tempore caret, palpabilem, omnemque contactum refugientem, utpote incorporeum.* Hæc omnia sunt expressè contra Transylvanos, qui Christum temporalem & nudum hominem faciunt. Sunt etiam contra novos Tritheitas & Arianos, qui Christum etsi æternum esse fateantur, tamen verum Deum esse negant. Ex quibus etiam facilè colligi potest, quemadmodum sint intelligenda loca, quæ citant ex Ignatio Valentinus Gentilis, & Transylvani lib. 2. cap. 6.

Primò, proferunt epistolam ad Magnesianos, ubi dicitur: *Unum & solum verum Deum Patrem suum annunciavit*; ergo, inquit hæreticus, solus Pater est verus Deus. Respondeo: illud *Solum* separare Patrem Christi ab jis, qui non sunt ejusdem substantiæ cum ipso; est enim sensus, Patrem Christi esse illum Deum, qui est unus & solus verus Deus, quod idem de Filio dici potest, & de Spiritu sancto. Nam cùm una sit tantùm vera Divinitas; & Pater est ille Deus, qui est unus & solus Deus; & Filius est ille Deus, qui est unus & solus Deus; & Spiritus sanctus est ille Deus, qui est unus & solus Deus. Denique nihil aliud Ignatius dixit, quàm quod antea Christus ipse Patri suo dixerat: *Ut cognoscant te solum verum Deum.*

Secundò, proferunt epistolam ad Tarsenses, ubi Ignatius dicit, Christum esse Filium Creatoris, nec esse illum, qui est super omnia Deus, sed Filium ejus. Respondeo: Christum sic esse Filium Creatoris, ut sit etiam ipse ille idem Creator, ut idem Ignatius dicit epist. ad Philippen. Ratio hujus est, quia Pater gignendo, suam totam essentiam Filio communicavit, ac propterea etiam totam potentiam & sapientiam, qua Mundus creatus est. Porrò Pater solus dicitur esse super omnia Deus ab Ignatio, propter principii auctoritatem, non propter naturæ diversitatem: alioqui pugnaret cum Paulo Roman. 9. & etiam ipse secum, qui asseruit in epist. ad Philippen. esse ejusdem honoris Patrem, & Filium.

Tertiò, proferunt epistolam ad Philippenses, ubi de Patre exponit illud Deuter. 6. *Dominus tuus Dominus unus est.* Et infra, inducit Christum loquentem ad Satanam: *Novi unum, scio solum, non sum Deo adversus, confiteor excellentiam.* Respondeo: Ignatium ex loco Deut. 6. probare velle, unum esse Patrem, & non plures Patres, ut etiam infra docet, unum esse Filium, & non plures. Probat igitur optimè hoc modo: *Dominus Deus unus est*, Deut. 6. ergo unus est tantùm Deus Pater, nam si essent plures Patres, illi non possent esse unus Dominus Deus. Nunc enim Pater & Filius sunt unus Deus, quia unus est ab alio. Porrò excellentiam Patris Filius confitetur ratione principii tantùm; unde statim subjungit: *Novi generationis meæ auctorem Patrem.* Posset tamen locus hic intelligi de Christo homine; alloquitur enim Christus homo Diabolum, & tum omnia aptissimè quadrant: est enim Christus ut homo verè minor Patre, & Patrem Deum ac Dominum suum appellare potest, sicut ipse dicit Jo. 20. *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.*

Quartò, proferunt ultima verba epist. ad Antioch. *Valete Deo & Christo.* Respondeo: hic distingui Christum à Deo ratione humanitatis; nam alioqui in hac epistola Ignatius Diabolum vocat eum, qui prætextu unius Dei negat Christi Divinitatem.

Ultimò, profertur illud ex epist. ad Ephes. *Medicus autem noster est solus verus Deus ingenitus & invisibilis &c.* Respondeo: hunc locum variè legi; nam quædam antiquiora exemplaria sic habent. *Medicus autem noster unus est solus verus Deus unigenitus, & invisibilis omnium, unigeniti Pater & Genitor.* Alia est lectio apud Theodoretum in 1. Dialogo, ubi sic citatur: *Medicus noster est genitus ex ingenito &c.* Athanasius in lib. de Synod. Arimin. & Seleuc. celebratis,

citat

citat hunc locum hoc modo: *Unus est medicus noster corporalis & spiritualis, genitus & ingenitus, in homine Deus &c.* exponit ingenitum, idest, increatum. Tamen etiam prima lectio non pugnat contra sententiam nostram. Nam posteaquam dixerat Ignatius: *Medicus autem noster est solus verus Deus ingenitus*; subjunxit: *Habemus autem etiam Medicum Jesum Christum ante secula unigenitum Verbum.* Ex quo intelligimus, illam exclusivam *Solus* cùm dixit Ignatius, *Medicus est solus verus Deus ingenitus*, non exclusisse Filium Dei, sed res creatas, quæ non sunt ejusdem essentiæ cum vero Dei ingenito.

Secundæ ætatis usque ad annum 200. habemus quatuor alios Patres, Justinum, Athenagoram, Irænæum, & Clementem Alexandrinum. Justinus in lib. de rect. Fid. explicat. initio, *Unus*, inquit, *revera est universitatis hujus Deus, qui in Patre, Filio, & Spiritu sancto agnoscitur: cùm namque ex substantia sua Pater Filium genuerit, atque ex eadem Spiritum produxerit; jure optimo, quæ unam habent eamdemque essentiam, una atque eadem dignantur Divinitate.* Et infrà probat, non esse creaturam Filium & Spiritum, sed unum Deum Creatorem cum Patre. In Apol. ad Senat. *Porrò Filius ejus*, inquit, *qui solus propriè dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas, & existens, & nascens, quoniam per eum primitus cuncta condidit & ornavit.* In Apol. ad Antonin. initio: *Profitemur*, inquit, *nos talium, qui habentur Deorum, esse expertes, & Atheos, sed non verissimi illius Dei Patris justitiæ, & castitatis & virtutum aliarum. Verùm hunc ipsum, & qui ab eo venit Filium & Spiritum propheticum colimus, & adoramus cum ratione & veritate venerantes &c.* Ubi opponit cultum Trinitatis cultui idolorum, & falsorum Deorum, ac proinde docet, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum esse verum Deum. Ibidem ultra medium vult, illa verba Exod. 3. *Ego sum qui sum* à Christo dicta esse. *Eò autem*, inquit, *quòd Mosi è rubo est dictum: Ego sum existens ille Deus Abraha, & Deus Isaac, & Deus Jacob, & Deus Patrum tuorum, significatum est, mortuos quoque illos exstare, & ipsius Christi homines esse.*

Idem repetit prolixè in Dial. cum Triph., ubi etiam non procul à fine docet, Patrem & Filium verè esse duos, & tamen unius essentiæ: *Virtutem*, inquit, *eam à Patre nullo pacto disjungi & secerni posse.* Et infrà: *Virtutem istam, quam Deum sermo propheticus vocat, non ita ut Solis lumen nomine tantùm numerari, verùm numero quoque aliud quiddam esse, supra explicui; Virtutem hanc dicens de Patre genitam, non per recisionem, veluti ab essentia Patris dispartitam, prout omnia alia divisa & secta non eadem sunt, quæ antea fuerunt, quàm scinderentur.*

Ex quibus solvitur objectio Gentilis ex Justino. Objicit enim, quòd in Dialogo cum Triphone dicit, Christum esse alium Deum, præter Mundi Conditorem: at Justinus non hoc ait, sed tantùm docet, esse alium, idest, aliam personam, quæ sit, & dicatur Deus & Dominus, præter Patrem, cui attribuitur Mundi creatio; hæc enim sunt verba ejus: ἔςι ϗ λέγεται Θεὸς ϗ κύριος ἕτερος ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, ubi illud ἕτερος non conjungitur cum *Deus*, sed cum verbo ἐςὶ ut sensus sit, *alius præter Mundi conditorem est, & dicitur Deus.* Item, οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ ϗ τῷ Ἰακὼβ ϗ τῷ Μωσεῖ ὦφθαι, λελεγμένος ϗ γεγραμμένος Θεὸς, ἕτερος ἐςι τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος Θεοῦ, hocest, *hic qui apparuit Abraha, Isaac, & Jacob, quique dictus & scriptus est Deus, alius est ab eo, qui omnia fecit.* Et mox explicans quemadmodum sit alius, subjungit: ἀριθμῷ λέγω οὐ γνώμῃ, *numero*, inquit, *non sententia*, idest, persona, non essentia.

Dices: Si distinguitur Christus à Conditore Mundi; ergo non est ipse conditor Mundi. Respondeo: per conditorem Mundi describi Patrem, quia Patri attribui solet potentia & creatio: nam alioqui etiam Filium esse Creatorem Mundi, idem Justinus apertissimè docuit in Apol. ad Senat.

Athenagoras in Apol. ad Antonin. *Filius*, inquit, *Dei est Verbum Patris, idea, & efficacia. Ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, quum Pater & Filius unum sint, itaut Filius sit in Patre, & Pater in Filio.* Et infrà: *Primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta; à principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso Verbum, aut Rationem habet.* Et infrà: *Quis igitur non miretur, nos qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum sanctum, itaut & unionis eorum vim & ordinis distinctionem exponamus.* Et multò infrà: *Ut Deum asserimus, & Filium ipsius Verbum, & Spiritum sanctum: tria quidem secundum potentiam Patrem, Filium, & Spiritum: actu verò & essentia unum.*

S. Irenæus lib. 3. cap. 6. *Neque igitur*, inquit, *Dominus, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitivè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus: neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium ejus.* Et infrà: *Verè igitur cùm Pater sit Dominus, & Filius verè sit Dominus, meritò Spiritus sanctus Domini appellatione signavit eos.* Lib. 3. cap. 8. *Is quidem, qui omnia fecerit cum Verbo suo, justè dicitur Deus & Dominus solus: quæ autem facta sunt, non jam ejusdem vocabuli participabilia esse, neque justè id vocabulum sumere debere, quod est Creatoris.* Lib. 3. cap. 12. Annunciaverunt Apostoli, *hunc esse Christum Filium Dei æternum, eorum Regem.* Et cap. 16. *Cùm*, inquit, *declaratum sit manifestè, quoniam neminem alium Deum vocaverunt, vel Dominum nominaverunt, qui veritatis fuerunt prædicatores, & Apostoli libertatis, nisi solum verum Deum Patrem & Verbum ejus, qui in omnibus principatum ejus habet: manifestè erit ostensum, quòd Factorem cæli & terræ, & qui loquutus sit cum Mose, & Legis dispositionem ei dederit, qui convocaverit Patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminem nosse &c.* Et cap. 20. *Exclusa est*, inquit, *omnis contradictio dicentium, si ergo tunc natus est, non erat ante Christus. Ostendimus enim, quia tunc non cœpit Filius Dei, existens semper apud Patrem.* Lib. 4. cap. 11. *Ipse igitur Christus*, inquit, *cum Patre vivorum est Deus, qui & locutus est Mosi, & qui Patribus manifestatus est.*

Sed objiciunt Gentilis & Transylvani multa ex Irenæo. Primò illud ex lib. 1. cap. 2. *Ecclesia accepit eam Fidem, quæ est in unum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt: & in unum Jesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: & in Spiritum sanctum &c.* Ubi unus Deus omnipotens & creator dicitur Pater, & hujus unius Dei creatoris Filius dicitur Jesus Christus. Ex quo sequi videtur, Christum non esse unum Deum creatorem cum Patre.

Respondeo: hìc vocem *Unum* tenere se ex parte Dei, non ex parte Patris: non est enim sensus, quòd unus Pater, idest, solus Pater sit Deus creator, sed quòd Pater sit ille Deus, qui est unus & solus creator cœli & terræ. Quòd autem non dicatur etiam de Filio, quòd sit ille unus Deus creator; id factum est, quia Irenæus ibi recitat Symbolum Fidei, & Symbolum debet esse brevissimum, & ideo non debent repeti, quæ possunt colligi ex dictis. Poterat autem intelligi, Filium esse etiam illum unum Deum creatorem, tum, ut docet Cyrillus in explicat. Symb. Nic., quia in Patre Filius intelligitur; tum etiam, quia dictum erat unum tantùm esse Deum; & tamen Fides in Deum dicebatur esse Fides in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum.

Unde

Unde idem Irenæus in locis citatis à nobis, dicit, Christum esse Deum, & Dominum creatorem, & sempiternum, & tamen semper repetit, unum tantùm esse Deum.

Secundò, proferunt multa loca ex lib. 2. cap. 3. & lib. 3. cap. 6. 9. 11. 12. 16. 18. & lib. 4. cap. 1. 2. & 37. & lib. 5. ubi repetit sæpissimè Irenæus, Deum Israel creatorem cœli & terræ esse Patrem Christi, & quòd Christus seductor suisset, si alium Deum prædicasset præter Patrem suum &c. Hinc enim deducunt, Christum non esse unum Deum cum Patre, cùm Pater & Filius distinguantur, & sint duo, non unus; & alter eorum dicatur Deus Israel creator.

Respondeo: Irenæum tam sæpe illa repetere propter Valentinum & Marcionem hæresiarchas, qui introducebant alium Creatorem & Deum Israelis, præter Patrem Christi. Cæterùm ex eo, quòd Pater Christi dicitur Creator & Deus Israelis, non modò non sequitur, Filium non esse illum ipsum Creatorem & Deum Israelis, sed potius sequitur esse. Nam sicut homo hominem generat, & Rex Regem, ita Creator Creatorem, & Deus Deum, cum hoc tamen discrimine, quòd quia natura divina est impartibilis, Deus gignit eumdem numero Deum, sed distinctum tamen in persona: homo verò gignit hominem eumdem tantùm in specie.

Tertiò obiiciunt, quòd Irenæus exponat de solo Patre, non de Trinitate illa verba Deuter. 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est*. Sic enim ait lib. 4. cap. 2. *Christus suum Patrem confitetur, quem & Lex annunciat, dicens: Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.*

Respondeo: non dicere Irenæum, de solo Patre eum locum debere intelligi, nec nos ita de Trinitare eum intelligere, ut non intelligatur etiam de qualibet persona seorsim. Nec enim Trinitas est, ut somniant adversarii, à Patre, Filio, & Spiritu sancto distincta: sed quod de qualibet persona dicitur seorsim, dicitur etiam de omnibus simul, & contra, exceptis tantùm proprietatibus personalibus. Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædag. cap. 6. *Sed*, inquit, *eum Filium, cùm Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneum. Neque enim quisquam Verbo major fuerit, sed neque magister, ac doctor est ejus, qui solus est magister. An non ergo vel inviti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum?* Lib. 3. cap. ult. in fin. sic ait: *Laudemus unum Patrem, & Filium unà cum sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia unum, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus, cui gloria nunc, & in secula seculorum, Amen*. Denique testatur Ruffinus in Apol. pro Orig., Clementem hunc in omnibus suis scriptis celebrare unam gloriam & majestatem trium personarum.

Tertiæ ætatis habemus alios sex, ac primum Origenem. Origenes Clementis discipulus, habet quidem in suis scriptis apertissimas blasphemias contra Filium Dei, & Spiritum sanctum, ut patet ex Epiphanio in epist. ad Jo. Hierosolym., & ex Hieronymo in epist. ad Avitum de errorib. Orig., tamen valde credibile est, eos insertos ab Arianis postea, ut Ruffinus docet in Apol. pro Orig. Nam inveniuntur etiam in scriptis ejus sententiæ omnino Catholicæ; & Athanasius in epist. de decr. Nicæn. Synod. citat Origenem contra Arianos, & addit, Arianos nullum ex Veteribus pro suo errore afferre potuisse.

Præterea, magister Origenis Clemens, & discipulus Origenis Gregorius Thaumaturgus rectissimè de Trinitate sentiunt; quomodo igitur probabile est ipsum tam malè sensisse? Origenes igitur lib. 7. in epist. ad Rom. exponens cap. 9. sic ait: *Miror, quomodo quidam legentes, quod Apostolus dicit: Unus Deus Pater, ex quo omnia, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia; negent, Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non advertunt, qui hæc ita sentiunt, quòd sicut Dominum Jesum Christum non ita unum esse Deum dixit, ut ex hoc Deus Pater, non Dominus dicatur: ita & Deum Patrem non dixit ita esse unum Deum, ut Deus Filius non credatur. Unus autem uterque est Deus*. Item: *Qui autem super omnes est, supra se neminem habet: non enim post Patrem ipse, sed de Patre*. Item infra: *Evidenter ostenditur natura Trinitatis, & substantia una, quæ est super omnia*. Hæc Origenes, quæ certè clarissima sunt.

S. Gregorius Thaumaturgus Neocæsariensis Episcopus in confessione Fidei, quæ exstat apud Eusebium ex versione Ruffini lib. 7. hist. cap. 25. & apud Gregorium Nissenum Orat. in Gregor. Thaumat., & in tom. Concil. ante 5. Synod. dicit, Verbum Dei esse verum Filium veri Patris, Deum ex Deo, invisibilem ex invisibili, æternum ex æterno. Et addit: *Trinitas perfecta, majestate, æternitate, & regno minimè dividitur*. Item: *Neque serviens quid, neque factum, neque addititium in Trinitate reperitur*.

S. Dionysius Romanus Episcopus volumina edidit præclara, de quibus ita Athanasius in epist. de sent. Dionys. Alexandr. *Porrò*, inquit, *ex Dionysii Episcopi Romani voluminibus contra eos, qui Filium Dei opus, aut creaturam asseverant, scriptis, clarè ostenditur, hæresim Christi hostium Arianorum non jam primùm, sed olim ab omnibus damnatam fuisse*. Item in epist. de decret. Nicæn. Synod. ult. med. idem Athanasius recitat hæc verba Dionysii Episcopi Romani: *Audio quosdam apud vos divini verbi magistros, hujus sententiæ professores, qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum placitis Sabellii. Ille enim cum blasphemia dicit, Filium esse Patrem, Patremque Filium: isti autem quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam Unitatem dispartiuntur. Uniri enim necesse est omnium Deo Dei Verbum, & in eodem hærere, versarique Spiritum sanctum, & sanctam Trinitatem in unum omnium rerum Deum omnipotentemque, veluti in verticem Principemque consummari, & coalescere. Marcionis enim vaniloqui doctrina sectionem, divisionemque Monarchiæ in tres principatus instituit, sed diabolica institutio est, non autem verorum Christi discipulorum. Illi enim ut Trinitatem prædicari à sacris literis planè sciunt, ita tres esse Deos, à veteri, aut novo Testamento induci, nequaquam agnoscunt. Cæterum non minus culpaveris eos, qui Filium Dei opus credunt, & factum Dominum opinantur, cùm sacra eloquia generationem ei congruentem, non formationem aut creationem tribuant*. Et infrà: *Non igitur dividenda est in tres Deitates admirabilis & divina Unitas, neque suo nomine creationis minuenda est dignitas & immensa majestas*. Et infrà: *Ita & divina Trinitas, professioque Monarchiæ conservari poterit*. Hæc ille, qui ante 1300. annos, non solùm Arianos nondum natos, sed etiam nostri temporis Tritheitas, & Samosatenos condemnavit.

S. Dionysius Alexandrinus Episcopus, cùm accusatus fuisset apud Romanum Episcopum Dionysium, quòd Filium Dei creaturam dixisset, scripsit apologiam, ex qua quædam citat Basilius lib. de Spir. sanc. cap. 29. multa verò Athanasius in epist. de sent. Dionys. Alexandr. inter alia hæc ponit: *Jam*, inquit, *quia splendor est æternæ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est*. Et infrà: *Hoc pacto Unitatem, quæ indivisibilis est, in Trinitatem dilatamus, & Trinitatem, quæ diminui non potest, in Unitatem. Deinde cùm illum accusarent, quasi diceret, Filium unum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam Patri suo consubstantialem*. Et infrà: *Ostendo*, inquit, *falsum esse crimen*,

quo

quo mihi obiiciunt, quòd Christum Deo consubstantialem esse negassem. Hæc ille.

Tertullianus lib. 4. in Marcion. *Omnia sibi tradita dicit à Patre. Credas, si Creatoris est Christus, cujus omnia, quia non minori se tradidit omnia Filio Creator, quæ per eum condidit.* Lib. cont. Prax. cap. 3. *Quoniam*, inquit, *ipsa regula Fidei à pluribus Diis seculi ad unicum & verum Deum transfert, non intelligentes unicum quidem, sed cum sua οἰκονομίᾳ esse credendum, expavescunt ad οἰκονομίαν. Numerum & dispositionem Trinitatis divisionem præsumunt Unitatis, quando Unitas ex semetipsa derivans Trinitatem, non destruatur ab illa, sed administretur &c.*

Nota, vocari à Tertulliano œconomiam Dei, ordinem & dispositionem trium personarum. Infra cap. 9. *Ecce*, inquit, *dico, alium esse Patrem, & alium Filium, & alium Spiritum. Malè accepit idiotes quisque aut perversus hoc dictum, quasi diversitatem sonet, & ex diversitate separationem portendat Patris, & Filii, & Spiritus. Necessitate autem hoc dico, cùm eumdem Patrem, & Filium, & Spiritum contendunt adversus οἰκονομίαν Monarchiæ adulantes, non tamen diversitate alium Filium à Patre, sed distributione: nec divisione alium, sed distinctione, quia non sit idem Pater, & Filius, vel modulo alius ab alio.* Et infra cap. 12. *Alium autem quomodo accipere debeas, jam professus sum, persona non substantia nomine, ad distinctionem non ad divisionem. Cæterùm ubique teneo unam substantiam in tribus cohærentibus.* Et infra cap. 13. *Si una persona & Dei & Domini in Scripturis inveniretur, meritò Christus non esset admissus ad nomen Dei ac Domini. Nemo enim alius præterquam unus Deus prædicabatur.* Et paulò infra: *Itaque*, inquit, *Deos omnino non dicam, nec Dominos, sed Apostolum sequar, ut si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem, & Jesum Christum Dominum nominem. Solùm autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus, ex quibus Christus, qui est*, inquit, *Deus super omnia benedictus in ævum omne.* Et infra cap. 17. *Et nomen Patris*, inquit, *Deus omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, Qui est: hæc dicimus & in Filium competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse: omnia*, inquit, *Patris mea sunt, cur non & nomina?* Et infra cap. 25. *Qui tres unum sunt, non unus, quomodo dictum est: Ego & Pater unum sumus; ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem.*

Ex his explicari possunt loca in contrarium adducta à Gentili & Transylvanis. Primò objiciunt ex lib. contr. Hermog. non procul ab initio: *Nam*, inquit, *nec Pater esse potuit ante Filium, nec judex ante delictum. Fuit autem tempus cùm & delictum, & Filius non fuit, quod judicem, & qui Patrem Dominum faceret.*

Respondeo: verba ista malè sonare, nec usurpanda esse; non tamen apud Tertullianum significare Filium Dei ut Deum non semper fuisse: nam in lib. cont. Prax. cap. 8. sic ait: *Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre; & apud Deum semper, sicut scriptum est, Et sermo erat apud Deum, & numquam separatus à Patre, quia Ego & Pater unum sumus.* Et cap. 5. dixerat: *Ante omnia Deus solus erat. Solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Cæterùm ne tunc quidem solus, habebat enim secum Rationem suam.* Ille ergo Filius, de quo dicit Tertullianus in lib. cont. Hermog., quòd non semper fuit, non est Verbum Dei, sed Filius per adoptionem, idest, quivis alius sanctus homo, vel Angelus; non enim hîc de Christo agitur, sed de creatura rationis participe, quæ extrinsecus accessit, & Deum ex tempore Patrem denominavit. Vel si sit Filius ille Verbum Dei, per tempus quo non erat,

A non intelligitur verum tempus, sed prioritas quædam originis. Solùm enim Tertullianus ibi dicere intendit, Deum non potuisse vocari Patrem, nisi postquàm Filium habuit: sed prior explicatio solidior est & facilior.

Secundò, objiciunt ex lib. cont. Prax. *Dum Filium agnosco, secundum à Patre defendo.* Respondeo: secundum vocat Filium, & Spiritum tertium, propter ordinem originis, non propter gradus diversos in essentia. Nam lib. cont. Hermog. longè ante medium sic ait: *Divinitas gradus non habet, utpote unica.* Et in lib. cont. Prax. sæpissimè repetit, unam esse substantiam Patris & Filii. Unde in eod. lib. circa princ. cùm dixit, Filium distingui à Patre, non statu, sed
B gradu, per gradum intelligit ordinem personarum.

Tertiò, objiciunt illud ex eodem loco: *Pater tota substantia est, Filius verò derivatio totius, & portio.* Respondeo: cùm Tertullianus dixerit, Divinitatem non habere gradus, & evidens sit, eam esse omnino impartibilem; necessariò hæc verba intelligi debent de sola distinctione personali, quam in toto libro intendit. Vocat autem Filium portionem, & Patrem totam substantiam, quia Pater est fons & principium aliarum personarum, & in ea ratione quamdam majoritatem habet; & hoc modo seipsum explicat cap. 9. *Filius*, inquit, *derivatio totius & portio, sicut ipse profitetur, quia Pater major me est. Sic & Pater alius à Filio, dum Filio major; dum alius qui generat, alius*
C *qui generatur; dum alius qui mittit, alius qui mittitur &c.* & tamen antea, dum loqueretur de substantia, dixerat, Filium non esse alium à Patre.

Quintò, objiciunt illud ex eod. lib. cap. 15. *Consequens erit*, inquit, *ut invisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine majestatis, visibilem verò Filium agnoscamus pro modulo derivationis.* Unde ibidem docet, in omnibus apparitionibus Dei in Testamento veteri, semper visum fuisse Filium, Patrem autem mansisse invisibilem.

Respondeo: apud Tertullianum Patrem dici invisibilem, & Filium visibilem, non quòd natura Filii visibilis sit, Patris autem invisibilis; sed quia Pater, ut Tertullianus & multi alii putant, nunquam
D apparuit in forma corporea, Filius autem multoties, tam in testamento veteri assumens ad tempus formas visibiles, quàm in novo assumens carnem. Cum autem dicit, Filium visibilem pro modulo derivationis, non loquitur de derivatione Filii à Patre per æternam generationem, sed de derivatione ad nos per assumptionem formæ visibilis: id verò ita esse, patet. Primò, quia paulò post sic ait Tertullianus: *Dicimus & Filium suo nomine eatenus invisibilem, qua Sermo, & Spiritus Dei ex substantiæ conditione jam nunc, & quia Deus, & Sermo, & Spiritus: Visibilem autem fuisse ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron & Mariam, Et si fuerit Prophetes in vobis, in visione cognoscar illi.* Secundò, quia paulò infra, de Patre dicit dictum esse illud 1. Timoth. 1. *Regi seculorum immortali, invisibili soli Deo:* de Filio autem contraria dici
E posse, cùm constet eum mortuum & visum, ubi manifestè loquitur de Filio secundùm formam humanam.

Est autem hîc observandum, Tertullianum undecumque arripere occasionem probandi, Patrem non esse Filium, contra hæresim Praxeæ. Et quoniam Scripturæ dicunt, Deum esse visum Abrahæ, Jacob, Mosi, Isaiæ: & Christum Deum visum Apostolis; Tertullianus inde facit argumentum, duas esse in Deo personas, unam invisam, alteram visam. Et ut argumentum melius consistat, omnia loca ubi dicitur Deus apparuisse, exponit de Filio, & omnia ubi dicitur Deus non posse videri, exponit de Patre. Et quamquam hoc argumentum ejus non est

adeo

A adeo solidum: nam potest dici eadem persona divina visibilis & invisibilis; visibilis in specie creata, invisibilis in essentia & personalitate sua: tamen ex hoc ejus argumento colligimus, mentem ejus non fuisse, negare Christi divinitatem, sed asserere ejus propriam personalitatem.

Quintò, objiciunt ex lib. de Trin. unum Deum Judæorum esse Patrem Christi, & Deo Patri nihil comparari posse, & Filium non eripere Patri illud, quod unus est Deus.

Respondeo primò: librum non esse Tertulliani, ut patet, tum quia nominatim refelluntur in hoc libro Sabelliani, qui nondum orti erant tempore Tertulliani, tum etiam quia B. Hieronymus lib. 2. contra Ruffin. hunc librum tribuit Novatiano. Se-
B cundò dico: ea loca non esse contra nos; nam verè unus Deus Judæorum est Pater Christi, neque Christus eripuit Patri ut sit unus Deus, quia Christus non est aliquis secundus Deus, sed idem Deus cum Patre. Nec tamen Patri quidquam comparari potest, si spectes originem, cùm ille sit principium aliarum personarum, non contra; cum quo tamen consistit æqualitas in substantia trium personarum.

S. Cyprianus tract. de idolot. vanit. ult. med. inquit, *Unus omnium Dominus est Deus, neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cùm sola omnem teneat potestatem*. Et infrà: *Hic Deus noster, hic Christus est*. Et lib. 2. ad Quirin. cap. 6. quòd Deus sit
C Christus, probat ex illis Scripturæ locis, quæ omnium consensu loquuntur de uno vero Deo Israel: ut ex illo Genes. 35. *Fac altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas Esau*. Item ex illo Isaiæ 45. *In te est Deus, & non absque te Deus verè, tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*. Item ex illo Rom. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Ex quibus apparet, Christum Cypriano esse verum Deum Israel.

Ex Cypriano allegant pro se Transylvani lib. 2. cap. 6. locum unum in explicatione Symboli, ubi dicitur Creator Deus Pater Christi, & unum esse Deum Patrem, unum Dominum Jesum Christum, unum Spiritum sanctum.

D Respondeo primò: Symboli explicationem non esse Cypriani, sed Ruffini; nam ibi refelluntur nominatim Arius, Eunomius, & Photinus, qui tempóre Cypriani nondum nati erant. Ex quo habes, quanta sit eruditio historica Transylvanorum, qui nondum didicerunt, quo tempore exstiterint ipsorum prædecessores & parentes. Secundò dico: paulò infra ea verba, quæ Transylvani citant, haberi expressam ipsorum refutationem; sic enim ait Auctor: *Concilium vanitatis est, quod ait Paulus Samosatenus, & post eum successor ejus Photinus docuit, qui asseruit, Christum non fuisse ante secula natum, sed ex homine Deum existimat factum. Concilium vanitatis est, & quod Arius atque Eunomius docuit, qui Filium non ex ipsa Patris substantia natum, sed ex nihilo creatum volunt; & Filium*
E *Dei habere initium, & minorem esse Patre &c.* Sed certè majore ratione dici potest, concilium vanitatis synagoga Transylvanorum, qui non solùm idem docent, quod olim Paulus Samosatenus, sed etiam pro se allegant eos libros, quibus ipsi apertissimè refelluntur. Dico tertiò: Christum esse Filium Creatoris, & ideo ipsum etiam esse Creatorem, & eumdem cum Patre, quia totam Patris essentiam nascendo accepit. Nec officit sententiæ nostræ, quòd Pater vocetur unus Deus: nam etiam Filius dicitur unus Dominus; & tamen constat, etiam Patrem esse Dominum.

Quartæ ætatis habemus in primis generalem Synodum Nicænam Patrum 318., quæ Symbolum edidit, quod recitatur à Ruffino lib. 10. hist. cap. 6. &
A rursum repetitur in Symb. Constantinop. cap. 1. & explicatur ab Athanasio, & Cyrillo; & cujus omnes ferè Patres cum honore meminerunt. In eo Symbolo hæc de Filio dicuntur. Primò, quòd sit verus Deus. Secundò, quòd sit ὁμοούσιος Patri, idest, ejusdem essentiæ cum illo. Tertiò, quòd sit æternus. Quartò, quòd sit immutabilis, & invertibilis sicut Pater. Quintò, quòd sit genitus, non factus. Itaque non potuerunt Patres clariùs refellere eos, qui Filium creaturam esse volunt.

De hoc Symbolo Transylvani mirum judicium protulerunt: nam lib. 1. cap. 1. dicunt esse Symbolum Antichristi, & illa verba *Genitum non factum* esse Antichristi deliria, cùm tam apertè pugnent cum
B Paulo qui dicit: *Factum esse ex semine David*, Rom. 1. & *Factum esse ex muliere*, Galat. 4. At lib. 2. cap. 6. dicunt, in hoc Symbolo suam sententiam contineri, cùm dicatur solus Pater unus Deus Creator. Sic enim incipit: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, & in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei*.

At in utroque verè ipsi delirant. Symbolum enim cùm ait, Filium genitum, non factum, loquitur de Christo ut Deus est, nam paulò infra dicitur, *Et incarnatus est, & homo factus est*. Itaque idem Symbolum asserit, Filium factum, & non factum: factum qua homo est; non factum qua Deus est. Quemadmodum etiam B. Paulus factum dicit ex muliere, &
C ex semine David, quod attinet ad naturam humanam, quam assumpsit in tempore; & alio loco dicit, non factum ex materia creata, sed genitum à Patre ante omnem creaturam.

Porrò Pater sic dicitur unus Deus, ut sæpe jam diximus, sicut Filius unus Dominus: ut enim hinc non excluditur Pater à nomine Domini, ita nec Filius à nomine Dei, sed utrobique unus tenet se ex parte prædicati, non subjecti, idest, non est sensus, quòd unus Pater sit Deus, sed quod Pater sit ille Deus, qui est Deus unus.

Præter Concilium Nicænum habemus hoc eodem seculo Synodum Constantinopolitanam 150. Patrum, quæ iterum asseruit, Filium Patri homousion. Præ-
D terea habemus in hac ætate multos Patres Græcos & Latinos. Athanasius enim scripsit quinque sermones longissimos contra Arianos, & omnia præterea sua opera eodem direxit. Basilius libros quinque contra Eunomium. Gregorius Nazianzenus orationes quinque de Theologia. Gregorius Nissenus libros etiam quinque, idest, librum unum de Trinitate, & quatuor sequentes ferè ejusdem argumenti. Cyrillus Hierosolymitanus quinque catecheses de hac re scripsit, idest, à septima ad undecimam. Epiphanius accuratè scripsit, tum contra Paulum Samosatenum hæres. 65., tum contra Arianos hæres. 69.

Ex Latinis scripsit Hilarius libros duodecim de Trinitate. Lucifer Caralitanus lib. ad Constantium
E pro Athanasio, & alterum quòd sit moriendum pro Dei Filio. Marius Victorinus libros quatuor contra Arium. Gregorius Beticus librum de Fide contra Arianos. Sæbadius librum adversus Arianos. Ambrosius libros quinque de Fide. Philastrius in lib. de hæresibus, Samosatenum & Arium breviter confutavit.

Ex Patribus quartæ hujus ætatis adversarii solùm objiciunt Hilarium & Ambrosium: nam Hilarius lib. 9. de Trinit. dicit, solum Patrem esse unum verum Deum, licèt etiam Christus sit Deus. Ambrosius in cap. 1. 1. ad Timoth. explicat de solo Patre illa verba: *Regi seculorum immortali, invisibili, soli Deo*. Et ibidem de solo Patre dicit, esse dictum à Domino: *Nemo bonus nisi solus Deus*. Et in cap. 6. exponit de solo Patre illud: *Qui solus est potens Rex regum, & Dominus dominantium*.

Respon-

Respondeo: Hilarium dicere, solum Patrem esse verum Deum, sic tamen, ut non negetur etiam Filius esse verus Deus, quia in Patre intelligitur Filius, qui ejusdem essentiæ est cum Patre. Verba ipsa quæ Transylvani citant lib. 2. cap. 6. ex Hilarii lib. 9. hoc docent: *Sed solus fortè*, inquit, *Pater Deus verus Christo non relinquit ut Deus sit. Non relinquit sanè, si unus Deus Pater Christo, ut unus sit Dominus non relinquit; quòd si unus Deus Pater Christo non adimit, ut unus sit Dominus: ita solus Deus Pater verus Christo Jesu non auferat, ut Deus verus sit*. Ubi apertissimè S. Hilarius confitetur, Christum esse verum Deum, & unum cum Patre, sicut est nnus, & verus Dominus cum eodem Patre.

B Ad locum Ambrosii, primò objicio istis Commentariis, quæ non certò sunt Ambrosii, lib. 2. de Fide cap. 1. & 3. & lib. 3. cap. 2. ubi contendit illa nomina: *Rex Regum, immortalis, invisibilis, bonus, potens*, etiam Filio convenire, & non soli Patri. Secundò dico: in his Commentariis auctorem eorum tribuere soli Patri illa epitheta, non quia solus habeat, sed quia solus habet à se. Nam in cap. 6. ita se explicat. *Hæc omnia*, inquit, *habet Pater, similiter & Filius à Patre*. Solam invisibilitatem tribuit simpliciter soli Patri, quia solus Pater non apparuit in forma visibili. Filius autem apparuit, ut dictum est in locis Tertulliani; Tertullianum enim hic auctor sequutus est.

Et quia Transylvani lib. 2. cap. 6. audent dicere,
C Ambrosium ubique defendere Patris æterni eminentiam, notemus unum, aut alterum locum ejus, lib. 5. de Fid. cap. ult. *Ad te*, inquit, *nunc omnipotens Pater cum lachrymis verba converto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem promptè dixerim, sed Filium tuum minorem non ausim dicere*. Et infrà: *Si majorem Filio dixero, ut Arius asserit, impiè judicovi*. Item in cap. 2. ad Philippen. *Jure*, inquit, *exæquavit se Deo. Item Christus sciens in forma Dei se esse, æqualem se ostendit Deo*. Quanta igitur est impudentia dicere, ab Ambrosio ubique prædicari eminentiam Patris, cùm ipse disertis verbis, nec Patrem majorem, nec Filium minorem pronunciare audeat, & contra, æqualem ubique asserat? Sed non est hoc primum,
D nec erit postremum hæreticorum mendacium.

Quintæ ætatis ab anno 400. usque ad 500. habemus duas Synodos generales, quæ iterum approbaverunt Symbolum Nicænum, nimirum Synodum primam Ephesinam in epist. ad Nestor. & Chalcedonensem, act. 2. Præterea multos Patres, qui ex professo scripserunt pro vera Christi divinitate: nimirum ex Græcis Chrysostomus multa eloquentissimè ac doctissimè scripta reliquit in Orat. quòd Christus sit Deus. Et in præcedente in dictum Apostoli: *Tunc & ipse Filius subjicietur ei &c.* Et in Commentar. suis in 1. cap. Joan. & 1. ad Coloss. & 2. ad Philippens. & alibi. Item Theophilus Alexandrinus in 1. Pasch. epist. Cyrillus edidit libros septem de Trinitate contra Arianos, & quatuordecim libros Thesauri. Præterea in Comment. in Joan. numquam omittit occa-
E sionem refellendi Arianos. Theodoret. lib. 4. de hæret. fabul. lib. 2. ad Græc. in epitome divinor. decretor. & in epist. B. Pauli, passim disputat contra eos, qui negant Christum esse Deum verum.

Ex Latinis Gaudentius tract. 7. in Exod. & in epist. ad Paulum de dicto Evangelii, Pater major me est, eleganter Arianos refellit. Hieronymus sæpe Arianos reprehendit, atque etiam convincit, ac præsertim in lib. cont. Luciferian. in epist. ad Marcellam de errorib. Montani; item in alia ad Avit. de errorib. Origen. & in duabus ad Damas. de nomine hypost. Augustinus scripsit libros quindecim de Trinitate; tres contra Maximinum Arianum; item librum contra sermonem Arianorum; epistolas aliquot, ut 174. &

A sequentes; in quibus acutissimè Arianos confutat. Denique in Comment. Evangelii Joannis passim disputat contra Arianos. Ruffinus in explicatione Symboli, breviter quidem, sed apertissimè Samosatenum, & Arium reprehendit. Idacius Clarus librum scripsit ad Varimadum contra Arianos Cassianus in septem libris de Incarnatione multa infert adversus eamdem hæresim; quod etiam facit Prosper lib. 3. de promissionib. & prædictionib. Dei, cap. 2. 3. & 4. S. Leo Pontifex in epist. ad Flavian. celeberrima, & passim in suis epistolis, & Sermonibus, sed præcipuè serm. 1. de Pentecoste, Arianorum hæresim destruit. Idem facit denique Cerealis Episcopus in lib. contra Maximin. Arianum.

B Ex his Patribus Transylvani lib. 2. cap. 6. objiciunt primò Chrysostomum, qui in 1. cap. 1. Timoth. homil. 4. dicit, illa epitheta, *Regi seculorum, immortali, invisibili &c.* habere Patrem per se, Filium autem à Patre. Ex quo ipsi colligunt, Filium dono gratiæ factum esse Deum, Regem immortalem &c. At Chrysostomus repugnat; sic enim ait: *Ipse Pater hanc per naturam habet, nos autem per gratiam; numquid ita & Filius? minimè verò. Verùm & ipse hanc per naturam habet*. Et infrà: *Neque cùm audio Patrem Regem seculorum, à Filio dominatum tollo. Communia enim ista sunt, & Patris, & Filii*.

Secundò, objiciunt Cyrillum qui lib. 10. thesauri, cap. 4. exponit de Patre, non de Trinitate illud
C Isa. 44. *Ego primus & ego novissimus*. Respondeo: dicit eo loco Cyrillus, illa verba convenire Patri, sed non negat convenire Filio. Immò cap. 6. sic ait, hunc locum explicans: *Non ad dejectionem Filii hæc à Patre dicuntur, nisi fortè, ut apud fabulas Gentium fertur, inter Filium & Patrem bellum esse credatis: sed ad dejectionem falsorum deorum, primum postremumque, hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumque Filium necessariò intelligit*. Et cap. 4. cit. *Nam*, inquit, *cùm ipse Filius natura increatus sit, & omnium Dominus, atque creator &c.*

Tertiò, objiciunt Hieronymum, quem dicunt diu reluctantem veritati, tamen claritate Scripturæ victum, confessum esse unum Deum esse Patrem: nam
D in cap. 4. ad Ephes. illud *Unus Deus & Pater omnium*, dicit, de Deo Patre esse intelligendum. At Hieronymus ibidem istam calumniam refellit: dicit enim, non excludi Filium, cùm dicitur Pater unus Deus, sicut non excluditur Pater, cùm dicitur Filius unus Dominus: *Si*, inquit, *ut existimant Ariani, Deus Pater solus est Deus, eadem consequentia solus erit Dominus Jesus Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus. Sed absit, ut non sit vel in dominatione Deitas, vel in Deitate dominatio. Unus est Dominus, & unus est Deus, quia Patris & Filii dominatio, una divinitas est. Propterea & Fides una dicitur, quia similiter in Patrem, & in Filium, & in Spiritum sanctum credimus*.

Ultimò, objiciunt August. lib. 6. Trinit. cap. 9. ubi sic ait: *Quid agimus de illo testimonio Domini? Patri e-nim dicebat, & Patrem nominaverat, ad quem loqueba-*
E *tur, cùm dixit: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum. Videndum est, an intelligere cogamur, tanquam hoc insinuare voluerit, quia & solus Pater Deus verus est: ne non intelligeremus Deum, nisi ipsa tria simul*. Hìc videtur Augustinus dicere, nos cogi ad assentiendum solum Patrem esse Deum verum. Unde Transylvani lib. 2. cap. 6. exultantes ajunt, Augustinus contradicendo huic veritati corroborat eam. Item clarissimam lucem non ferens, ipse quoque veritatem vel invitus confessus est.

At miseri Transylvani æquivocatione decepti sunt. Nam ista propositio *Solus Pater est verus Deus*, potest habere duplicem sensum. Unum ejusmodi, *Solus Pater est verus Deus*, idest, *nulla persona est verus Deus præter*

Patrem. Alterum, *Solus Pater est verus Deus*, idest, *Pater etiam seorsim, & solus consideratus adhuc est verus Deus*. Prior sensus est Arianus, & eum arripuerunt Transylvani; posterior est Catholicus, & ab Augustino intentus, ut patet ex verbis citatis: dicit enim ideo fortè vocari solum Patrem verum Deum, ne putaremus nomen Dei non convenire nisi tribus simul, idest, non posse tribui singulis personis seorsim. Præterea ibidem Augustinus nominatim excludit Arianos, qui Filium verum Deum esse negabant, & concludens disputationem ait: *Nunc æqualitas Trinitatis, & una eademque substantia, quantum breviter potuimus, demonstrata est*.

Sextæ ætatis habemus V. Synodum, quæ cap. 1. asserit, tres personas unius essentiæ, & cap. 11. anathema dicit Ario, Eunomio &c. Item habemus Fulgentium lib. de Fide ad Pet. cap. 1. in 3. lib. ad Monim. in lib. alio ad objectiones Arianor. item in lib. ad Trasimundum. Vigilium Tridentinum lib. 4. & 5. contra Eutychen, & in disput. Athanasii, Sabellii, Arii & Photini. Joannem Maxentium in profess. Fidei. Habemus denique Boetium Severinum, qui librum acutissimum de Trinitate scripsit. Hunc Transylvani lib. 2. cap. 5. apertissimè delirare, & Sabellianismum docere asserunt, quia dicit, repetitionem ejusdem esse, non enumerationem diversam, cùm dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At ipsi verè delirant à diabolo fascinati. Boetius enim non ait, esse repetitionem ejusdem personæ, sed ejusdem divinitatis, quòd necessariò dicere cogimur, nisi multos Deos cum Paganis introducere velimus.

Septimæ ætatis habemus VI. Synodum generalem, act. 17. Item Gregorium Magnum lib. 3. Dial. cap. 29. & seq. Gregorium Turonicum lib. 5. cap. 43. & lib. 6. cap. 4. histor. Isidorum lib. de Trinit.

Octavæ ætatis habemus VII. Synodum, act. 7. & Bedam, qui præter alia scripsit Comment. in Boet. de Trinit. Item Joannem Damascen. lib. 1. de Fide Orthod. cap. 2. 6. & 8. & toto ferè libro.

Nonæ ætatis habemus VIII. Synodum, act. ult. Item Photium, & Theophylactum, Haymonem, & Rabanum in cap. 9. ad Rom. & 2. ad Philipp. & alibi.

Decimæ ætatis, quæ obscurissima omnium fuit, habemus Ambrosium Ansbertum in Commentar. in Apocalyps. præsertim in initio & in fine. Item Radulphum Flaviacensem in Levit. cap. 2.

Undecimæ ætatis habemus S. Anselmum in lib. de S. Trinit. Item Giselbertum in lib. de altercat. Ecclesiæ & Synagogæ ad Anselmum.

Duodecimæ ætatis habemus Richard. de S. Victore, in lib. 6. de Trinit. & S. Bernardum in epist. 190. ad Innocent. cont. Petr. Abailardum.

Decimætertiæ ætatis habemus Concil. Lateranen. cap. 1. ac simul multos insignes Theologos, ut etiam omnibus sequentibus ætatibus, qui vel ad sententias Petri Lombardi Commentaria addiderunt, vel ipsi proprias summas Theologicas ediderunt, ut Alexander Alensis, Albertus Magnus, S. Thomas, S. Bonaventura, & alii.

Decimæquartæ ætatis, Concilium Viennense, unde exstat Clementina unica de Sum. Trinit. & Fide Catholica.

Decimæquintæ ætatis, Concilium Florentin. sess. ult. in decr. de process. Spir. sancti.

Decimæsextæ, Concil. Trident. sess. 3. Continuata est igitur Fides S. Trinitatis consubstantialis, quæ unus Deus verus est, ab Apostolicis temporibus usque ad nos; quod est argumentum insigne veritatis; nec enim hæreses tamdiu duraverunt unquam.

A

CAPUT XI.

Octava Classis ex Sibyllis.

SIbyllæ multa clariùs prædixerunt, quàm ulli Prophetarum. Citant verò Sibyllarum testimonia Justinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, & alii Veteres frequentissimè. Quin etiam Clemens lib. 6. Stromat. ante med. dicit, Apostolum Paulum hortatum gentiles ad lectionem Sibyllarum. Exstat carmen Sibyllæ Erithreæ celeberrimum, cujus capitales literæ faciunt hanc sententiam, Jesus Christus Dei Filius, Salvator, crux, &
B concluditur hoc disticho:

Unus & æternus Deus, hic servator, & idem
Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Et suprà dixerat de Christo venturo ad judicium:

Unde Deum cernent incredulus atque Fidelis.

Legi possunt hæc carmina in Oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum, quæ habetur apud Eusebium post vitam Constantini; in qua etiam Oratione Constantinus dicit, Ciceronem incidisse in ista carmina, & ea Latina fecisse. Et licèt non inveniantur inter opera Ciceronis, tamen lib. 2. de divinat. affirmat Cicero, se vidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus literis certam sententiam redderent, quod genus carminis Græcè dicitur ἀκροστιχὶς, ubi
C satis indicat, se hæc ipsa carmina legisse, nec enim alia exstant, quæ capitalibus literis aliquid significent.

Præterea Lactantius lib. 4. cap. 18. & Augustinus lib. 18. Civit. Dei cap. 23. referunt hæc carmina Sibyllarum de Christi divinitate:

Ipsa tuum stulta Deum non agnovisti, sed spinea coronasti corona, horridumque fel miscuisti. Item illa:

Et dabunt Deo alapas manibus incestis.

Præterea lib. 6. Sibyllinor. circa fin. hæc legimus.

Cùm domus effundet stirpem Davidica, cujus
In manibus totus Mundus, tellus, mare, cœlum.

Et infrà:

Namque Dei malè sana tui te notio fugit &c.
O lignum felix in quo Deus ipse pependit &c. Et lib. 7.
D *Non nosti miseranda tuum, quem proluit olim*
In Jordane Deum &c.

Lib. 8. ponuntur verba Angeli ad Mariam:

Accipe Virgo Deum gremio intemerata pudico &c.

CAPUT XII.

Nona Classis ex divinis testimoniis visionum & miraculorum.

PRævidens Spiritus sanctus Arianam hæresim sæpius renovandam, & plurimum Ecclesiæ nocituram, testatissimum esse voluit, eam verissimam esse
E hæresim.

Primò igitur, annis circiter quinquaginta ante exortam Arii hæresim, apparuit S. Gregorio Thaumaturgo Virgo Maria, & cum ea S. Joannes Evangelista, & Virgine imperante, Joannes tradidit Gregorio eam Fidei confessionem, in qua prædicatur Verbum Deus verus, æternus, invisibilis, increatus, & Trinitas consubstantialis. Refert hanc visionem Gregorius Nissenus in Orat. de laudib. ejusd. Thaumaturgi.

Secundò, paulò ante Arianam hæresim revelavit Deus S. Antonio, ut Athanasius scribit in ejus vita, horribilia illa mala quæ Arius in Ecclesia invecturus erat. Ex quo factum est, ut Antonius nullum Arianum ad montem suum ascendere pateretur, sed ut pestem quamdam ex toto illo monte fugaret.

Ter-

Tertiò, circa idem tempus S. Petro Martyri Episcopo Alexandrino, cùm jam prima semina Arianæ hæresis apparere cœpissent, apparuit in carcere Christus veste scissa à summo usque deorsum, & cùm S. Petrus rogaret, quid hoc sibi vellet? responsum accepit: Arius hoc fecit, quia populum meum à me separavit; scribit Beda & Ado in Martyrolog. 25. Novemb.

Quartò, Arius ipse Constantinopoli in publicis latrinis subita ventris solutione occupatus, intestina omnia cum vita profudit: scribunt hæc Athanasius in Orat. 1. cont. Arian. Ruffinus lib. 10. hist. cap. 13. Gaudentius in epist. ad Paul. Epiphanius hæres. 68. & 69. & alii. Addit Athanasius in epist. ad Serapion. fratr. antequam hoc fieret, Arium Constantino jurejurando affirmasse, se catholicam Fidem colere; à Constantino autem audivisse: *Si recta est Fides tua, bene jurasti: si autem impia est, & tamen jurasti, Deus pro juramento condemnet*. Deinde, cùm vellet Arius vi in Ecclesiam intrare, scribit ibidem Athanasius, S. Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum orasse Deum, ut si permitteret Arium ingredi Ecclesiam, tolleret se de hoc Mundo: sin autem Ecclesiæ parceret, tolleret Arium. Ex quo intelligimus, non casu factum fuisse, ut tam fœda morte Arius extingueretur, sed planè Dei providentia singulari, qui ea ratione implere voluit, & pii Principis comminationem, & sancti Pontificis orationem: *Ipse Dominus*, inquit Athanasius, *judicem se præbens, Arianam hæresim condemnavit*.

Quintò, cùm Lucius Episcopus Arianus Catholicos ubique persequeretur, Monachi his verbis miracula faciebant: *In nomine Jesu, quem Lucius persequitur, surge & ambula*. Scribit Ruffinus lib. 11. hist. cap. 4.

Sextò, Sanctus Hilarius ab Arianis in exilium relegatus, insulam quamdam solo imperio, & præsentia sua à serpentibus liberavit; postmodum etiam mortuum ad vitam revocavit, ut scribit Fortunatus in ejus vita.

Septimò, S. Martinus, ut Sulpitius scribit, adeo vehementer Arianis resistebat, ut publicè virgis cæsus, & à patria expulsus fuerit, cùm interim innumerabilibus quotidie miraculis coruscaret.

Octavò, S. Basilius, cùm quæstio esset de quadam Ecclesia, utrum eam Catholici, an Ariani possidere deberent, conditionem illis obtulit, ut Ecclesia firmissimis repagulis clauderetur, & eorum esset, qui juxta suam Fidem orantes, solo verbo, nulla vi alia externa adhibita, eam aperirent. Accepta conditione, priores Ariani diu orantes juxta Fidem suam nihil efficere potuerunt: deinde Basilio cum Catholicis orante, tanta vi continuò fores Ecclesiæ apertæ sunt, ac si verba illa tonitrua quædam fuissent. Scribit hoc Amphilochius in vita Basilii.

Nonò, cùm Justina Imperatrix Ariana cum suis Ambrosium & Catholicos persequeretur, revelavit Deus eidem Ambrosio corpora incorrupta S. Gervasii & Prothasii, & per ea cæcum illuminavit, multaque alia edidit miracula: fuisse autem hæc ad Arianorum confusionem, docet Augustinus lib. 9. Confess. cap. 7. & idem etiam patet ex eo, quòd Ariani, quantum poterant, ista miracula calumniabantur, ut ipse Ambrosius testis est in serm. de S. Gervasio, & Prothasio.

Decimò, scribit Victor Uticensis lib. 1. de persecut. Wandalica, cùm Sancti Martyres pro Fide Catholica ab Arianis flagellarentur usque ad ossium denudationem, sæpe accidisse, ut sequenti die divino miraculo incolumes conspicerentur. Lib. 2. idem auctor scribit, à S. Eugenio cæcum illuminatum eo ipso tempore, quo Ariani Catholicos maximè vexabant. Lib. 3. scribit, aliquot Catholicis hominibus jussu Regis Ariani linguas radicitus evulsas fuisse, & eos tamen semper loquutos optimè quousque vixerunt: cujus miraculi meminit etiam S. Gregorius lib. 3. Dial. cap. 32. ac dicit, se loquutum cum quodam Episcopo sene, qui unum ex illis viderat sine lingua loquentem.

Undecimò, idem Gregorius eod. lib. 3. cap. 29. 30. & 31. tria mirabilia narrat, quæ suo tempore acciderunt. Primum accidit in urbe Spoletana. Cùm enim Arianus Episcopus in Ecclesiam sancti Pauli intrare, & suo errori eam Ecclesiam dedicare vellet, Catholici metuentes, Ecclesiam lampadibus omnibus extinctis, diligentissimè clauserunt: sed cùm accederet Arianus cum suorum grege impetum facturus, continuò omnes portæ simul magno fragore edito per se patuerunt, & effuso cœlitus lumine lampades omnes accensæ sunt, sed simul cæcitate Episcopus percussus est, tantoque terrore omnes affecti, ut intrare ausi non fuerint, sed Episcopum suum cæcum effectum in domum suam confusi retulerint. Secundum Romæ accidit; nam cùm Ecclesiam quamdam, quæ Arianorum fuerat, ipse B. Gregorius introductis Sanctorum reliquiis reconciliasset, Diabolus in specie horrendæ suis exivit. Item nubes lucidissima super altare descendit, & simul ingens suavitas odoris in eum omnem locum effusa est, lampadesque omnes accensæ divinitus. Tertium in Hispania, ubi cum Hermenegildus Regis filius à patre Ariano propter Fidem necatus esset, visæ sunt noctu circa eum lampades accensæ, & Angelorum cantus à multis est auditus.

Duodecimò, ut scribit Gregorius Turonicus lib. 2. hist. Francor. cap. 3. cùm in Africa Cyrola quidam Patriarcha Arianorum Catholicos persequeretur, & eodem tempore tres sancti Episcopi, Eugenius, Vindemialis, & Longinus, qui præter cæteros ei resistebant, omnes miraculis coruscarent, voluit etiam hæreticus miraculum facere. Itaque cuidam quinquaginta aureos numeravit, ut se cæcum fingeret: sed dum transeunte per viam Cyrola, ille cæcum se simulans, Cyrolæ auxilium postularet; accessit Cyrola, & oculos ejus tetigit, imperans ut videret in signum veritatis, quam prædicabat: repentè verò tantus ardor oculos illius miseri occupavit, ut coactus fuerit manibus eos comprimere, ne è fronte exilirent; tum verò detexit dolum, & Fidem catholicam alta voce confessus, à Sancto Eugenio signo Crucis repentè curatus est.

His igitur, aliisque divinis testimoniis satis apertè probatur, eorum sententiam Deo inimicam esse, qui Dei Filium Deum verum esse negant. Sed jam tempus est, ut ad confirmandam Spiritus sancti divinitatem accedamus; quæ erat quinta pars disputationis institutæ.

CAPUT XIII.

Demonstratur Divinitas Spiritus sancti.

QUod igitur ad quintum attinet, probandum est, Spiritum sanctum esse verum Deum: id quod adversarii tametsi negant, tamen non magnopere de eo laborant; ipsi enim contendunt pro excellentia Patris: sed si ea excellentia tolli debeat propter confessionem alicujus personæ æqualis Patri, parum referre credunt, utrum ea persona sit una vel duæ. Itaque Valentinus Gentilis semper ferè dicebat, de Spiritu sancto non esse quæstionem. Transylvani autem lib. 2. cap. 5. negant quidem Spiritum sanctum esse adorandum, aut vocandum Deum: ta-

men non accuratè id probant, nec refellunt contraria. Quare contenti erimus id probare ex classibus argumentorum, quibus probavimus Filii divinitatem sed brevissimè.

Prima classis ex Testamento veteri, quæ multa loca suppeditare posset, sed quia brevitati studemus, sufficiet unus locus. Sic igitur loquitur Scriptura divina 2. Reg. 23. *Hæc sunt verba novissima, quæ dixit David. Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo ejus per linguam meam. Dixit Deus Israel mihi, loquutus est Fortis Israel, Dominator hominum.* Ubi apertè vides, illum ipsum, qui dicitur Spiritus Domini, eumdem dici Deum Israel; ex quo sequitur, ut sit Deus verus.

Secunda classis ex novo Testamento, quod multa quoque loca subministraret, si opus esset: sed ille unus erit satis, ubi Dominus Apostolis dicit Matth. ult. *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*: non enim Dominus copularet eum Patre & Filio Spiritum sanctum, si creatura esset. Deinde, ut Sanctus Gregorius Nazianzenus ratiocinatur Orat. 5. de Theolog. Quomodo posset Spiritus sanctus per Baptismum nos regenerare, & Deos quosdam facere, nisi esset ipse verus Deus? nam *gratiam & gloriam dabit Dominus*, ait David in Psal. 83.

Tertia classis ex utroque simul Testamento clarissimum nobis testimonium præbet ad probandam Spiritus sancti divinitatem. Nam illum ipsum, quem Isaias vocat Dominum exercituum, quemque omnes fatentur esse Deum verum, illum, inquam, ipsum Apostolus dicit esse Spiritum sanctum. Sed ipsa verba Scripturæ audiamus. Isa. 6. *Dixit* Dominus: *Vade, dic populo huic, audite audientes & nolite intelligere &c.* Act. ult. *Bene Spiritus S. loquutus est per Isaiam, dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos, aure audietis, & non intelligetis &c.* Præterea, omnes Prophetæ, cùm sermones suos ad populum explicarent, nonne identidem repetebant: *Hæc dicit Dominus Deus?* at 2. Petr. 1. dicitur: *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines*; igitur ille Dominus Deus erat Spiritus sanctus: quare Zacharias ait Lucæ 1. *Benedictus Dominus Deus Israel &c.* Et mox: *Sicut loquutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum ejus.* Quibus verbis non potuit clariùs Zacharias exprimere Spiritum sanctum esse ipsum Dominum Deum Israel; quibus vocibus verum Deum significari adversarii passim testantur.

Quarta classis ex nominibus est, & quidem ex hac classe tria sumuntur argumenta. Primum negativum, quia nusquam in Scripturis Spiritus sanctus dicitur creatura, aut factus, cùm tamen multis in locis enumerentur omnes præcipuæ creaturæ, ut Dan. 3. in Cantic. pueror. Psal. 102. & 148. ubi excitantur omnes creaturæ ad laudem Dei, & nominatim Angeli, cœli, aquæ, homines, bestiæ &c. Spiritus verò sancti nulla mentio fit. Sic etiam Coloss. 1. enumerantur nobilissimæ creaturæ, throni, dominationes, principatus, potestates. Et 1. Petr. 3. Angeli, potestates, & virtutes, ut illis omnibus Christus major esse demonstretur. Quibus locis debuisset omnino etiam Spiritus sanctus nominari, si creatura esset, & ipso Filio Dei minor, ut adversarii docent. At nusquam eum creaturis, semper cum Patre, & Filio Spiritum sanctum nominari videmus. Hoc argumentum faciunt multi Patres. Justinus lib. de rect. Fid. confess. init. Basilius lib. de Spiritu S. cap. 18. Epiphanius in Ancor. non procul ab initio; & Chrysostomus tom. 5. homil. in illud *Tunc & ipse Filius subjicietur.*

Secundum argumentum sumitur ab ipso nomine Dei: nam solus Deus verus in Scriptura dicitur absolutè Deus, ut supra ostensum est ex Irenæo lib. 3. cap. 6. at Spiritus sanctus vocatur absolutè Deus. Actor. 5. *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ecce expressum nomen Dei tributum Spiritui sancto contra mendacium Transylvanorum lib. 2. cap. 5. ubi dicunt, nusquam expressè vocari Deum Spiritum sanctum.

Tertium ex confessione adversariorum: nam Ariani eraserant ex suis codicibus illa verba: Joan. 4. *Spiritus est Deus*, ut testatur Ambrosius lib. 3. de Spiritu S. cap. 11. ergo putaverunt Spiritum sanctum in Scripturis Deum esse appellatum: si enim putabant sensum esse, *Spiritus est Deus*, idest, *Deus est spiritualis natura*, quare deleverunt illa verba? Sed magis eis nocuit litura sua, quàm litera Dei: siquidem verba illa Dei non necessariò de Spiritus sancti persona intelligenda sunt: at litura illa clamat, hæreticos Arianos in reprobum sensum datos esse, & in Spiritum sanctum peccare, cùm malint Scripturas sanctas delere, quàm errores suos deponere.

Quinta classis constat ex attributis: solus Deus est immensus & ubique: at de Spiritu sancto legimus Psal. 138. *Quò ibo à spiritu tuo?* Et Sapien. 1. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Item, solus Deus est omnipotens: at de Spiritu sancto legimus Sapien. 7. *Omnem habens virtutem.* Item solus Deus cognoscit seipsum perfectè; at de Spiritu S. legimus 1. Cor. 2. *Quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Et rursum: *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.* Item, solus Deus est bonus: at de Spiritu sancto legimus. Psal. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Denique solus Deus habet templum: at de Spiritu sancto legimus 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Et ita: *Portate & glorificate Deum in corpore vestro.* Quem locum tractans Augustin. lib. 1. de Trinit. cap. 6. *Non est*, inquit, *creatura Spiritus sanctus, quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est ut huic eam servitutem debeamus, quæ nonnisi Deo serviendum est, quæ Græcè appellatur λατρία*, & lib. 1. cont. Maximin. cap. ult. *Cùm audis*, inquit, *nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti?* Et in eodem loco: *Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Cùm ergo hæc audis, noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creaturæ facias membra Creatoris.*

Sexta classis ex operibus. Primò solius Dei opus est creatio, & tamen legis Job 33. *Spiritus Dei fecit me.* Et Psal. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et Psal. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.*

Secundò, solius Dei est conservare, & tamen legis Sapien. 1. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc πνεῦμα, quod continet omnia &c.*

Tertiò, solius Dei est salvare, & justificare, & tamen legis 1. Cor. 6. *Justificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

Quartò, solius Dei est futura prædicere, & scrutari corda, & tamen legis 2. Pet. 1. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Et Sapient. 1. *Renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis*, idest, *ideo Deus scrutatur corda, quia Spiritus ejus est ubique, omnia penetrat, omnia novit genera linguarum, etiam quæ in intimo corde sunt.*

Quintò, solius Dei est miracula facere: at Christus ipse in Spiritu Dei ejiciebat dæmonia. Matth. 12. & Paulus 1. Cor. 12. auctorem facit doni linguarum, sanitatum &c. Spiritum sanctum. Et Heb. 2. omnia miracula quæ per Apostolos fiebant, vocat Spiritus sancti distributiones.

Sextò,

Sextò, solius Dei est Ecclesiam regere absoluta potestate: at Spiritus sanctus gubernat Ecclesiam, quæ est regnum Christi planè ut Dominus absolutus, & non minus quàm Pater & Filius. Act. 10. *Dixit spiritus* Petro, *vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos.* Act. 13. ait Spiritus sanctus: *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Ibidem: *Et ipsi missi à Spiritu sancto.* Act. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil altra imponere vobis oneris.* Act. 16. *Vetati sunt à Spiritu sancto, loqui verbum in Asia.* Act. 20. *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* 1. Cor. 12. *Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.*

Septima classis constabit ex comparatione Spiritus sancti ad Christum: nam si probemus Spiritum sanctum majorem Christo esse, quatenus Christus homo est; probatum erit quoque Spiritum sanctum unum esse Deum cum Patre. Siquidem adversarii nihil omnino esse volunt Christo, quem nudum hominem faciunt, majus præter Deum Patrem.

Esse igitur Spiritum sanctum homine Christo majorem, demonstratur illis omnibus argumentis, quibus adversarii probant, Deum Patrem esse Christo majorem. Major est Pater homine Christo, qui eum misit, Joan. 8. at eumdem misit Spiritus sanctus; sic enim legimus Isaiæ 48. *Et nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus.* Pater sanctificavit Filium. Joan. 10. *Quem Pater sanctificavit, & misit in Mundum.* Sanctificavit etiam Spiritus sanctus. Isaiæ 61. & Luc. 4. *Spiritus Domini super me, eò quòd unxerit me, evangelizare pauperibus misit me.* Item Pater Filii Incarnationem operatus est. Rom. 8. *Misit Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Idem operatus est Spiritus sanctus, Matth. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Item in virtute Patris Filius faciebat miracula. Joan. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera.* Et de Spiritu dicit Matth. 12. *Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia.* Item Pater Filium obtulit ad mortem. Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit &c.* Idem fecit Spiritus sanctus Heb. 9. *Per Spiritum sanctum obtulit semetipsum.* Denique Pater Filium suscitavit. Act. 2. Idem Paulus dicit de Spiritu Rom. 8. *Si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis.* Accedit, quòd gravius est, peccare in Spiritum sanctum, quàm in Christum hominem Matth. 12. ex quo planè sequitur, majorem esse Spiritum sanctum Christi humanitate, ac proinde esse Deum verum.

Octava classis ex Patribus: Patres citati pro Christi divinitate loquuntur & ibidem ferè omnes etiam de Spiritu sancto; idcirco satis erit hìc notare eorum nomina, qui ex professo scribunt de solius Spiritus sancti divinitate. Athanasius in epist. ad Serapion. Basilius lib. 3. & 5. in Eunom. & lib. ad Amphiloch. de Spir. S. Nazianzenus lib. 5. de Theol. Nissenus in lib. ad Eustath. quòd Spiritus sanctus sit Deus. Epiphanius hæres. 74. Didymus lib. duob. de Spiritu S. Cyrillus Hierosolymitanus cathech. 16. & 17. Chrysostomus in homil. aliquot de Spir. S. Cyrillus Alexandrinus lib. 7. de Trinit. toto; & lib. 13. & 14. thes. & in lib. spec. de Spir. S. Hilarius lib. 12. Trinit. Ambrosius libris tribus de Spiritu S. Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 6. lib. 1. cont. Maximin. in fin. D. Thomas lib. 4. cont. gent. à cap. 16. ad 27.

Nona classis ex miraculis constat: sed quia miracula, quæ facta sunt ad confirmandam Christi divinitatem, eadem confirmant etiam divinitatem Spiritus sancti, solùm repetemus ultimum miraculum supra commemoratum. Sic igitur scribit Gregorius Turonicus lib. 2. histor. Francor. cap. 3. *Erant tunc temporis cum S. Eugenio viri prudentissimi, atque sanctissimi, Vindemialis & Longinus Episcopi, pares gradu, &*

A *virtute non impares. Nam S. Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse: Longinus autem multis infirmis salutem tribuit: Eugenius quoque non solùm visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat. Quod cernens ille nequam Arianorum Episcopus, vocatum ad se quemdam hominem ab illo quo ipse vivebat errore deceptum, ait, non patior, quod hi Episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cunctis me neglecto sequuntur. Acquiesce nunc his, quæ præcipio, & acceptis quinquaginta aureis sede in platea, per quam nobis est transitus, & manum super clausos oculos ponens me prætereunte cum reliquis exclama magna virtute dicens, te Beatissime Cyrola nostræ religionis antistes deprecor, ut respiciens manifestes gloriam ac virtutem tuam,*
B *ut oculos meos aperiens merear lucem videre, quam perdidi. Qui jussa complens, residensque in platea, transeunte hæretico cum Sanctis Dei, iste qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens: Audi me Beatissime Cyrola: audi me sancte sacerdos Dei: respice cæcitatem meam: experiar ego medicamenta, quæ sæpè cæci reliqui à te meruerunt, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui præsenserunt: adjuro te per ipsam virtutem, quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia gravi sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cæcaverat eum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.*

Tunc hæreticorum Episcopus paululùm se divertit, &
C *quasi in virtute triumphaturus elatus vanitate, atque superbia, posuit manum suam super oculos ejus, dicens: Secundùm fidem nostram, qua rectè credimus, aperiantur oculi tui; & mox ut hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, & dolus Episcopi est patefactus in publico: nam tantus dolor oculos illius invasit, ut eos digitis vix comprimeret, ne creparent.*

Denique clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi misero, quia seductus sum ab inimico legis divinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, & quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarem. Ad Episcopum autem ajebat: Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidi, vosque rogo gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed velociter succur-
D *rite pereunti: verè enim cognovi, quia Deus non irridetur. Tunc Sancti Dei misericordia moti: si, inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti: at ille clamabat voce magna: Qui non crediderit Christum Filium Dei, & Spiritum sanctum æqualem habere substantiam, atque Deitatem cum Deo Patre, hodie quæ ego perfero, patiatur. Et adjecit: Credo Deum Patrem omnipotentem: Credo Filium Dei Christum Jesum æqualem Patri: Credo Spiritum sanctum Patri, & Filio consubstantialem, atque coæternum.*

Hæc illi audientes, & se invicem honore mutuo prævenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis ejus signum Beatæ Crucis imponeret. Vindemialis, ac Longinus Eugenium, ille è contra eos exorat, ut manus impo-
E *nerent cæco. Quod cùm fecissent, & manus suas super caput ejus tenerent, Sanctus Eugenius Crucem super oculos cæci faciens ait: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti veri Dei, quem trinum in una æqualitate, atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore ad pristinam rediit sanitatem:* hæc ille. Atque hæc de Spiritu sancto sufficient.

Nunc ad postremam disputationis partem veniamus, atque adversariorum argumenta breviter confutemus.

CAPUT XIV.

Solvitur primum argumentum hæreticorum.

IGitur prima objectio Transylvanorum lib. 1. cap. 1. talis est. Christus & Apostoli prædixerunt statim venturum Antichristum fuisse post Christi obitum, & aboliturum Fidem veram Christi: sed videmus post Christi mortem toto orbe terrarum adoratum Deum trinum in personis & unum in essentia; igitur aut Fides Trinitatis, est Fides Antichristi, aut certè mentiti sunt Christus & Apostoli.

Propositionem his testimoniis probant. Joan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Item Joan. 9. *Me oportet operari, donec dies est, venit autem nox, in qua nemo potest operari: quamdiu in Mundo sum, lux sum Mundi.* Luc. 21. *Videte ne seducamini, multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquavit, nolite ergo ire post eos.* Vide, inquiunt, quomodo Christus dicat tempus suæ abolitionis in proximo fuisse. Actor. 20. *Scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi.* Coloss. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam &c.* Quæ major Philosophia, quàm disputationes de essentia, hypostasi, relationibus? 2. Thessal. 2. *Mysterium jam operatur iniquitatis, &c.* 1. Joan. 4. *Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in Mundo est.* Ubi notant non esse dictum in carnem venisse, ne fortè putaremus aliquam personam divinam descendisse, & carnem assumpsisse: sed in carne, ut intelligeremus Christum nihil esse aliud, quàm carnem, idest, hominem. Denique in epistola Judæ dicuntur jam ipso tempore ejus introgressi impii, qui negarent Deum, & Christum.

Respondeo: miram esse Diaboli astutiam, qui argumentum Catholicorum ab antiquitate, & consensu totius orbis terrarum petitum, in nos retorquere conatur. Sed facile erit objectionem hanc primam diluere: constat enim, propositionem, qua totum argumentum nititur, esse falsissimam: nam si statim à morte Christi vera Fides ejus penitus abolenda erat, cur venit Christus? cur laboravit? cur mori voluit? Ut nihil faceret? at hæc stultitia fuisset, quæ in summam sapientiam cadere non poterat. Deinde, si omnino ita futurum erat, quid opus fuit præmonere, ut caveremus à seductoribus, qui nullo modo impediri poterant, ne totum Mundum perverterent? Denique ubi essent illæ promissiones Danielis 2. & Lucæ 1. *Et regni ejus non erit finis?* Et illa Christi Matth. 16. *Portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Et Matth. ult. *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Ubi etiam illæ promissiones manerent, quæ omnes gentes in Christum credituras testantur? Genes. 22. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Psal. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ.* Psal. 71. *Adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes servient ei.* Hæc enim omnia necesse est falsa esse, si Christi regnum vix dum exortum destruendum erat: nec testimonia ab adversariis allata quidquam probant.

Ad primum locum dico: ibi non haberi statim venturum Antichristum, nec abolendam esse omnino Fidem Christi: sed venturum suo tempore Antichristum, videlicet, propè finem Mundi, & venturum in nomine suo, non in nomine Patris. At noster Christus, quem totus Mundus colit, Patrem habet, Patrem agnoscit, & in nomine Patris venit. Denique A ibi Christus alloquitur solos Judæos, nam cùm dixisset: *Propterea quærebant eum Judæi interficere,* subjungit, *dixit ergo eis Jesus &c.* At Judæi Christum nostrum non receperunt, sed totis viribus oppugnant, nec Deum & hominem suum Messiam futurum credunt, sed purum hominem; ille igitur de quo Christus loquitur, non est noster Christus verus Deus, quem gentes receperunt, sed est Antichristus, quem Judæi pro Messia aliquando recipient & sic exponunt hunc locum omnes Interpretes, ut Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & cæteri.

Ad secundum locum dico: ibi per noctem non intelligi tempus quod fuit, & est ab ascensione Christi; quasi dies tantùm fuerit tempus illud, quo Christus B corporaliter in Mundo vivebat: deinceps autem semper fuerit nox. Nam si ita esset, post ejus ascensionem nemo potuisset operari, & proinde nemo posset converti & credere: *Hoc est opus Dei,* Joan. 6. *ut credatis in eum, quem misit ille.* At si nemo potest credere: quare tantum laborant Ministri Transylvani, ut fidem suam nobis persuadeant?

Diem ergo ibi Christus vocavit totum tempus hujus vitæ, & cursum omnium sæculorum usque ad Mundi consummationem, in quo licet salubriter operari; noctem verò, tempus vitæ futuræ: *Quia nec opus, nec ratio erunt apud inferos,* ut Sapiens ait Eccles. 9. Nec obstat illud: *Quamdiu sum in Mundo, lux sum Mundi:* nam Christus etiam modo est in Mundo, C quia Matth. ult. ait: *Ecce ego vobiscum sum usque ad Mundi consummationem.* Et verè nunc est in Mundo, quia adest nunc per gratiam omnibus, & lucet justis & impiis: at post judicium non erit amplius in Mundo, quia non lucebit impiis. Unde Isaias cap. 55. *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum propè est.* Et David in Psalm. 90. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Atque hæc quidem explicatio est Augustini, & Chrysostomi in Commentario hujus loci.

Ad tertium posset dici cum Cajetano, illud *Tempus appropinquavit* non asseri à Christo, sed referri ut verbum seductorum, qui dicturi essent jam instare diem judicii. Unde Paulus monet 2. Thessal. 2. *Neque terreamini, quasi instet dies Domini &c.* Dico D præterea: Christum asserere quidem tempus appropinquasse, non quidem judicii, aut Antichristi, aut abolitionis Fidei suæ, sed multorum seductorum, qui sibi nomen Christi usurparent, talis enim fuit Simon Magus tempore Apostolorum, & post eum Menander: uterque enim se Christum dixit, teste Irenæo lib. 1. cap. 20. & 21. Et Josephus lib. 20. antiquitat. cap. 4. 11. 12. & 14. meminit multorum, qui suo tempore Judæos seduxerunt, seque ipsos prædicarunt, ac si essent Salvatores Israel.

Ad quartum dico: Paulum loqui de hæreticis, qui non diu postea ex ipsa Asia prodituri erant; sic enim ait: *Ex vobisipsis* (alloquebatur autem Asianos) E *exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.* Id verò impletum esse in Montano, & Montani discipulis, aliisque hæreticis Asiaticis non dubium est. Vide Eusebium ex versione Ruffini lib. 5. hist. cap. 14. & seq.

Ad quintum dico: Paulum alloqui homines illius temporis, quia nondum nati erant Scholastici, qui disputant de Trinitate. Præterea Philosophia non docet unum Deum in tribus personis; nec enim solo lumine naturali tam sublimia mysteria unquam investigari, aut persuaderi potuissent: & nostri Doctores non disputant philosophicè, ut ostendant Trinitatem, sed ut solvant sophismata Philosophorum. Paulus ergo loquitur de Philosophia Ethnicorum, qui tunc vigebant, qui negabant resurrectionem, & pollicebantur vitam beatam sine Christo.

Ad

A Ad reliqua dico: Apostolos prædixisse hæreticos, qui fuerunt paulò post illa tempora, ut Ebionitas, Marcionistas, & cæteros, quos etiam vocant Antichristos, non quòd essent eximius ille Antichristus, qui in fine Mundi veniet, sed quia erant præcursores illius, & illi similes in oppugnando Christo: sicut unus est Christus summus & eximius, & tamen omnes Prophetæ, & Reges dicti sunt Christi in Testamento veteri, juxta illud: *Nolite tangere Christos meos*, Psalm. 104. Et hoc est mysterium iniquitatis quod cœpit tempore Pauli, quia tunc cœpit hæresis Simonis Magi, & similium.

CAPUT XV.

Solvitur argumentum Secundum.

SEcunda objectio Transylvanorum lib. 1. cap. 1. & 3. & lib. in explicat. 1. cap. Evang. secundùm Joan. Tempore Apostolorum Ebion, & Cherintus docuerunt, Christum æternum descendisse in hominem Jesum, ut Irenæus docet lib. 3. cap. 19. nec est verum, quod vulgo fertur, Ebionitas docuisse Christum nudum hominem esse; igitur illi sunt veri Ebionitæ, qui Christum faciunt compositum ex duabus naturis.

Respondeo: & hanc etiam miram Diaboli artem fuisse, qua hæresis Ebionis, quam Transylvani verè sequuntur, nobis attribuitur. Dico igitur veram hæresim Ebionis fuisse, Filium Mariæ nudum esse hominem, sed anno 30. in eum descendisse, & in eo habitasse aliam personam, quam dicebat Ebion esse Christum, & hoc modo fuisse Jesum unitum cum Christo per conjunctionem & inhabitationem, quod idem Transylvani docent.

Ac ut mendacium eorum arguatur, proferamus testimonia Veterum dicentium, Ebionem asseruisse, Filium Mariæ purum hominem. Ignatius in epist. ad Philadelph. *Si quis*, inquit, *confiteatur Christum Jesum, sed eumdem nudum esse hominem putet; hujusmodi serpens est, inops sensu, cognomento Ebion*. Irenæus lib. 3. cap. 11. *Secundùm nullam sententiam hæreticorum Verbum caro factum est*. Et lib. 1. cap. 25. & 26. dicit, secundùm Ebionem & Cherintum, Jesum nudum hominem natum, deinde autem descendisse in eum Christum in forma columbæ, ut in eo habitaret. Et lib. 3. cap. 20. *Ostenso quòd in principio Verbum existens apud Deum, quòd & semper aderat generi humano hunc unitum suo plasmati passibilem hominem factum, exclusa est omnis contradictio dicentium: Si ergo tunc natus est, non erat ante Christus*. Tertullianus lib. de carn. Christi, cap. 14. *Poterit*, inquit, *hæc opinio Ebioni convenire, qui nudum hominem constituit Jesum*. Et lib. de præscript. hæret. cap. 45. *Cherintus*, inquit, *Christum hominem tantummodo sine divinitate contendens*. Eusebius lib. 3. histor. cap. 27. dicit, Ebionitarum quosdam facere Christum Filium Josephi: quosdam solius Virginis; omnes tamen in eo convenire, ut ante Mariam non fuerit. Hieronymus de vir. illustrib. in Joan. dicit, S. Joannem compulsum ab Episcopis Asiæ Evangelium scribere, & æternam Christi generationem edicere propter Ebionitas, qui tunc docebant, Christum purum esse hominem. Augustinus hæres. 10. *Ebionei*, inquit, *Christum tantummodo esse hominem docent*. Idem habet Joannes Cassianus lib. 1. de incarnat. & alii nonnulli.

CAPUT XVI.

Solvitur argumentum Tertium.

TErtia objectio ex lib. 2. cap. 6. Nomen Dei non est nomen essentiæ, sed dignitatis & imperii, ut patet, quia in Scripturis Principes & Judices dicuntur Dii: sed Pater Christi habet imperium summum in omnes absolutè, etiam in ipsum Christum; Christus habet imperium in omnes, excepto Patre; ergo Pater est summus Deus simpliciter, Christus autem est Deus summus post Patrem. Nam Joan. 14.
B Christus ait: *Pater major me est*. Et Joan. 6. *Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me*. Et 1. Cor. 15. Paulus dicit, Christum subjectum esse Patri, Christo autem omnia, solo Patre excepto, qui subjecit illi omnia.

Respondeo: nomen Dei, si respiciamus etymologiam, non significare imperium, sed providentiam. Dicitur enim θεὸς à θεάσθαι, idest, *videre*, vel θέειν, idest, *currere*, quia omnibus succurrit, ut dicit Damascenus lib. 1. cap. 12. nisi magis placeat ratio Theodoreti lib. 3. ad Græcos, qui dicit, hoc nomen inventum ab illis qui putabant sydera esse Deos, & quia sydera perpetuò currunt, Deum quasi currentem nominaverunt. Hebraicè autem nomen prima-
C rium Dei יהוה ab היה, idest, *esse*, desumptum est, & illud אלהים quod vertitur *Deus ab* אלה quod est *jurare*, quia per Deum juratur execratoriè; sed undecumque sit sumpta etymologia, certum est, hoc nomen non esse impositum ad significandum solum imperium, sed rem summam & præstantissimam, alioqui Deus non esset æternus, cùm ab æterno nihil fuerit, cui Deus imperare posset. Præterea falsum est quoque, Filium Dei qua Deus est subjectum esse Patri, aut Principem esse Patre minorem. Siquidem ut Deus nulli subjectus est, sed omnium omnino extra se dominatur sicut Pater, cùm sit Patri æqualis, Joan. 5. & Philipp. 2.

Ad primum ergo locum ex Joan. 14. multi Veteres
D respondeunt, Patrem dici majorem Filio ratione principii, non ratione naturæ: notatur enim quædam auctoritas in eo, quòd Pater est principium Filii, non contrà. Ita Basilius lib. 1. in Eunom. Nazianzenus Orat. 4. de Theol. Hilarius lib. 9. de Trinit. & lib. de Synod. Quæ solutio non est omnino improbanda: tamen non cogimur eam sequi, cùm possimus faciliùs & probabiliùs exponere de Filio ratione naturæ humanæ: sic enim Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus in hunc locum Joannis, & Gaudentius in epist. ad Paul. exponunt.

Adde, quòd Chrysostomus in hunc locum, & Cyrillus lib. 2. thesauri cap. 3. & Augustinus lib. 2. Tri-
E nit. cap. 7. meminerunt etiam prioris expositionis, & hanc tamen posteriorem prætulerunt, idque duplici de caussa. Primùm, quia si ideo Pater diceretur major Filio, quia auctor ejus est, diceretur etiam tam Pater, quàm Filius major Spiritu sancto propter eamdem caussam: at hoc nusquam legimus. Item Dominus ait: *Vado ad Patrem, quia Pater major me est*; ergo in ea natura est Filius minor, in qua vadit ad Patrem, non autem ibat ut Deus, sed ut homo. Adde testimonium Symboli Athanasii, ubi sic legimus de Filio Dei: *Æqualis Patri secundùm divinitatem, minor Patre secundùm humanitatem*.

Ad secundum locum idem responderi potest. Venit enim Christus facere voluntatem Patris sui, non voluntatem suam, quatenus videlicet habebat ut homo voluntatem humanam subjectam divinæ voluntati, quam ipse idem habebat ut Deus. Sed di-

ces: Dominus descendit de cœlo, ut faceret voluntatem Patris: at non descendit ut homo de cœlo, nec enim ut homo fuerat unquam in cœlo; igitur descendit ut Deus; ergo, ut Deus est minor Patre.

Respondeo: descensum Filii Dei nihil esse aliud, quàm ejus exinanitionem, & assumptionem formæ servi: itaque ille ipse Filius Dei, qui descendit de cœlo, obediebat Patri, sed obediebat, non secundùm formam Dei, quam habebat in cœlo, sed secundùm formam servi, quam descendens assumpsit in terris.

Ad tertium locum: *Tunc & ipse Filius subjectus erit &c.* non defuerunt qui dicerent, Christum subjectum fore Deo post diem judicii, significare naturam humanam Christi tunc convertendam esse in Deum, & absorbendam penitus à divinitate. Ita refert Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 8. & 10. sed hoc tam est absurdum, ut non egeat refutatione; nam contrarium sequitur ex Pauli sententia; subjectio enim arguit distinctionem. Gregorius Nissenus, & Chrysostomus in tractatu proprio super hanc Pauli sententiam, & Cyrillus lib. 10. thesauri, cap. 8. dicunt, Apostolum loqui de Ecclesia, sive de Christo ut est in suis membris; ut sensus sit: tunc demum futurum esse, ut totum Christi corpus, idest, omnis Ecclesia subjecta Deo conspiciatur, nullo membro existente rebelli, aut contumaci.

At videtur huic explicationi repugnare quod Paulus dicit, illum subjectum fore Patri, cui Pater subjecit omnia: ille autem est Filius in persona sua. Commentarius Ambrosii, Oecumenii, & Theophylacti accipiunt hanc Pauli sententiam de Filio Dei absolutè, sed volunt illam subjectionem non significare servitutem, sed concordiam cum Patre, & processionem Filii à Patre, ita ut Filius dicatur subjectus, quia est de Patre, non contra. Sed non est opus ad has angustias redigi; possumus enim cum Ambrosio lib. 5. de Fide, cap. 6. & Augustino lib. 1. de Trinit. cap. 8. & Theodoreto, Primasio, Sedulio, & aliis in hunc locum, simpliciter exponere de natura humana Christi, quæ verè subjecta erit Deo.

Sed cur dicit: *Tunc & ipse Filius subjicietur*? numquid tunc primùm incipiet subjici Christus homo Deo Patri suo? numquid non magis fuit subjectus, quando fuit obediens usque ad mortem?

Respondeo: illud *tunc* quamdam habere emphasim; est enim sensus: etiam tunc in illa gloria erit subjectus Christus, ut homo Deo. Notant Græci omnes, Paulum scribere ad Corinthios, qui paulò ante recesserant à fabulis gentilium, quæ docent, Deos inter se pugnare solitos, & à Jove Filio Saturnum patrem regno pulsum. Quoniam igitur dixerat Paulus, Christum evacuaturum omnem principatum & potestatem, ne putarent Corinthii juxta fabulas à Christo etiam Patrem in ordinem redigendum esse, quomodo Saturnus à Jove filio in ordinem redactus fuit; ideo addit, omnia subjicienda Christo, præter eum, qui subjecit ei omnia; & non solùm hoc, sed etiam ipsum Christum etiam tunc in illo triumpho, postquam tanta fecerit, subjectum fore suo patri.

CAPUT XVII.

Solvitur argumentum Quartum.

QUarta objectio ex eodem lib. 2. cap. 6. Solus Pater est unus verus Deus, ut ipse Dominus ait Joan. 17. *Agnoscant te solum verum Deum*. Et Paulus 1. Cor. 8. *Nobis autem unus est Deus, Pater*. Et 1. Tim. 2. *Unus Deus, unus & mediator Dei, & hominum*. Si igitur solus Pater est unus solus verus Deus certè sequitur, Filium non esse verum Deum.

Confirmant hoc argumentum his sophismatibus. Christus est Filius unicus veri Dei; ergo qui non habet Christum Filium, non est unus verus Deus: sed Trinitas non habet Christum Filium; ergo Trinitas non est unus verus Deus.

Præterea, Christus est mediator unius veri Dei; ergo qui non habet mediatorem, non est ille unus verus Deus: sed Trinitas non habet mediatorem, sed solus Pater, alioqui idem esset mediator sui ipsius; ergo Trinitas non est verus Deus, sed solus Pater. Et confirmatur. Quia Christus non docuit invocare Trinitatem, sed Patrem suum: & orationes Ecclesiæ olim omnes dirigebantur ad Patrem, de quo extat decretum Concilii Carthaginensis III. cap. 23. cujus non est alia caussa, nisi quia solus Pater habet mediatorem.

Respondeo ad primum locum dupliciter. Primò cum Chrysostomo, Cyrillo, Augustino in hunc locum, & Ambrosio lib. 5. de Fide, cap. 2. particulam solum non restringi ad Patrem, sed extendi etiam ad Filium. Nam dictum est: *Et quem misisti Jesum Christum*, ita ut hic sit ordo verborum, ut agnoscant te, & quem misisti Jesum Christum solum verum Deum. Et affert Chrysostomus locum similem ex 1. Cor. 9. *Aut ego solus & Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?* ubi *solus* non excludit Barnabam, sed includit.

Secundò & faciliùs dico cum Hilario lib. 9. Trinit. solum Patrem hìc dici verum Deum, sed tamen in Patre intelligi etiam Filium & Spiritum sanctum, quæ sunt personæ ejusdem essentiæ cum Patre, ita ut illud *solum* excludat tantùm creaturas. Quod autem additur: *Et quem misisti Jesum Christum*, dicatur de Christo ut homo est. Hic igitur erit sensus: *Hæc est vita æterna*, idest, *hæc est in hoc Mundo via, & ratio perveniendi ad vitam æternam, ut cognoscant homines per Fidem te solum verum Deum*, idest, *te Patrem, qui es ille Deus, qui solus habet veram divinitatem*; & præterea *cognoscant unum mediatorem Dei & hominum, quem misisti Jesum Christum*.

Ad secundum idem dico. Illud enim *unus Deus* excludit falsos Deos, non Filium; sicut quod sequitur *Unus Dominus Jesus* excludit falsos dominos, non Patrem. Ad tertium dico: Unum Deum eo loco significare totam Trinitatem, à qua distinguitur Christus ut mediator, idest, ut homo; ideo enim Paulus addidit, homo Christus Jesus.

Ad primum sophisma, negatur prima consequentia; est enim similis huic: Petrus est filius unius veri hominis; ergo qui non habet filium Petrum, non est verus homo. Tametsi enim Deitas non est quid universale ut humanitas, tamen est in pluribus suppositis, & ideo vim habet universalis.

Ad secundum, nego assumptionem illam, Trinitas non habet mediatorem: nam Christus mediator est ut homo, non ut Deus; & ideo mediator est non solùm Patris, & Spiritus sancti, sed etiam sui ipsius, quatenus ipse Deus est. Sed de hac re in ultimo libro erit peculiaris disputatio.

Ad tertium, de usu precandi, fateor, ut plurimùm orationes Ecclesiæ dirigi ad Patrem, quia hoc modo commodiùs terminantur *per Jesum Christum Filium tuum*: tamen in Patre invocamus omnes tres personas, ut Tertullianus docet in lib. de Orat. & patet ex conclusione *Qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti Deus*. Falsum autem est, Christum solum Patrem invocari voluisse: nam Joan. 14. dicit Christus: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam*. Et Matth. ult. baptizari jubens omnes Gentes, *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, quid

aliud

aliud jubet, quàm invocari Trinitatem? Et in Liturgiis Basilii, & Chrysostomi Græcis, & in nostra etiam Latina non semel invocatur Trinitas; in Litaniis quoque jam olim recepta est in Ecclesia illa formula precandi (etiamsi nolint cum novis Arianis Lutherus, & Calvinus) *Sancta Trinitas unus Deus miserere nobis*.

Præterea Dionysius lib. de myst. Theolog. inquit: *Trinitas superessentialis dirige nos*. Et Nazianzenus Orat. 2. de pace, circa finem: *O sancta, & adoranda, & longanimis Trinitas (longanimis enim es, quæ eos à quibus scinderis tamdiu toleras) utinam eos quoque adoratores accipias*. Et in Orat. ad 150. Episcopos: *Vale ò Trinitas meditatio mea, & decus meum, his velim serveris, & hos serves &c.* Marius Victorinus in 3. hymno de Trinit. *Da*, inquit, *peccatis veniam, præsta æternam vitam, dona pacem & gloriam, ò Beata Trinitas. Libera nos, salva nos, justifica nos, ò Beata Trinitas*. Augustinus in fin. lib. de Trinit. *Domine Deus une, Deus Trinitas, quacumque dixi in his libris de tuo, cognoscant & tui, si qua de meo, & tu ignosce & tui. Amen*.

CAPUT XVIII.

Solvitur argumentum Quintum.

QUinta objectio: Evangelistæ & Apostoli perpetuò inculcant, verum Christum oatum esse ex Virgine, passum, mortuum, nec alium noverunt ante istum; alioqui Matthæus, Marcus, & Lucas non incœpissent Evangelium à nativitate, sed narrassent aliquas res gestas Christi ante carnem, & Joannes non dixisset: *Hoc fecit initium signorum* Jesu Joan. 2. si ab æterno Christus fuisset. Præterea Actor. 2. *Certissimè sciat*, ait Petrus, *omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc* Jesum, *quem vos crucifixistis*. At Christus æternus Deus non potuit fieri Dominus & Christus, quia id semper naturaliter fuisset, igitur verus Christus oon fuit ab æterno, ac propterea nec verus Deus esse potest. Hoc argumentum non semel repetunt Transylvani in illo suo opere, quod jam sæpe citavimus.

Possumus addere ad confirmationem hujus erroris (ut ex solutione magis elucescat veritas) quæ proferebant testimooia veteres Ariani. Igitur illi quidem Christum fuisse ante Incarnationem agnoscebant, sed creatum probabant ex illo Prov. 8. juxta LXX. *Dominus creavit me initio viarum suarum*. Et Eccles. 24. *Tunc dixit mihi creator omnium, & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo* Joan. 1. *Qui post me venturus est, ante me factus est* Coloss. 1. *Primogenitus omnis creaturæ*. At primogenitus est similis fratribus in natura Heb. 1. *Tanto melior Angelis effectus, quanto excellentius præ illis nomen hæreditavit &c.* Et agitur hîc de nativitate ex Patre, ut omnes docent Heb. 3. *Considerate Pontificem confessionis nostræ Jesum Christum, qui fidelis est ei, qui fecit illum.*

Respondeo ad argumentum Transylvanorum: nos quoque non agnoscere alium Christum, quàm eum, qui natus, passus, mortuus est: unus enim est Christus non plures, tamen illum unum credimus bis natum secundùm duas naturas.

Ad illud, quòd Evangelistæ non meminerunt ullius Christi ante carnem, dico: Evangelistas propositum sibi habuisse describere adventum Messiæ, & res gestas ejus, idest, Dei incarnati adveotum, vitam, doctrinam, mortem, resurrectionem &c. propterea non fuisse necessarium ut altiùs inciperent. Et tamen ne putaremus, Verbum ante carnem non fuisse, Joannes Evangelista ita incœpit: *In principio erat Verbum &c.* Et in 1. Epist. incœpit: *Quod fuit ab initio, quod vidimus &c.* Et in 1. cap. Apocalyps. *Qui est, & qui erat, & qui venturus est*.

Ad locum Act. 2. respondeo cum Cyrillo lib. 9. thes. c. 3. Christum factum Dominum à Patre ratione humanitatis, quomodo etiam posset dici factus Deus, id enim factum est per incarnationem, ut ille homo Jesus sit Deus, & Dominus, non per participationem & gratiam, sed per unionem Verbi & carnis. Posset etiam dici, ut idem Cyrillus ibidem notat, illud *fecit* positum esse pro *declaravit*, sicut Philip. 2. *Dedit illi nomen quod est super omne nomen*.

Ad illud Prov. 8. *Dominus creavit me*, Patres multis modis responderunt. Prima responsio refertur ab Athanasio in lib. de decretis Nicænæ Synodi ex Dionysio Romano, quòd verbum Græcum ἔκτισε hoc loco non significet facere, sed præficere, ut sensus sit, *Dominus in initio præfecit me omnibus operibus suis creandis*.

Secunda est Athanasii serm. 3. contra Arianos, & Cyrilli lib. 5. thes. cap. 6. qui dicunt, Scripturam promiscuè usurpare vocabula faciendi, creandi, gignendi. Nam Deuter. 32. dicitur: *Deum qui te genuit dereliquisti*. Et tamen legimus Gen. 1. & 2. *Fecit Deus hominem*; itaque oon ex solo verbo creavit, aut genuit, sed ex adjunctis sensum Scripturæ elicere oportet. Et quia hic dicitur Filius creatus antequam Deus quidquam faceret, apparet, creatum dictum esse pro genitum.

Tertia est ejusdem Athanasii ibidem, & Nazianzeni Orat. 4. de Theol. Cyrilli lib. 5. thes. cap. 4. 5. 6. 7. & Augustini lib. 1. Trin. cap. 12. qui monent, in hoc eodem capite scriptum esse: *Ante omnes colles ego parturiebar*; & proinde hîc explicari utramque naturam Christi, naturam divinam cùm dicitur *parturiebar*, humanam cùm dicitur *creavit me*.

Quarta est Basilii lib. 2. in Eunom. Epiphanii hær. 69. quæ est Arianorum, & Hieronymi in epist. ad Cyprian. qui monent recurrendum ad fontem Hebraicum, siquidem in Hebræo non est *creavit*, quod ipsi dicunt בָּרָא sed *possedit* קָנָה quo verbo solet explicari vera generatio, ut Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, dixit Eva quando genuit Cain קָנִיתִי אִישׁ אֶת יְהוָה & hoc modo hîc habetur קָנָנִי hoc est, *possedit per generationem*, & fortè ita etiam verterunt LXX. sed depravatus est codex mutatione unius literulæ, nam ἔκτισε, est *creavit*, ἔκτησε, est *possedit*.

Quinta est pulcherrima, & servit etiam sequenti testimonio Eccl. 24. ubi non potest negari quin scriptum sit *creavit*. Est autem hæc explicatio Concilii cujusdam Catholici Orientalis can. 5. apud Hilarium lib. de Synod. paulò post principium, & eamdem sequitur B. Thomas lib. 4. contra Gentes cap. 8.

Dicimus igitur productionem Filii Dei nunc vocari generationem, nunc creationem, quia oullo vocabulo perfectè explicari potest: nam generatio significat productiooem in eadem substantia, sed cum mutatiooe quadam generantis: creatio significat productionem alterius substantiæ, sed sine mutatione creantis. Porrò Filius Dei ita producitur, ut recipiat substantiam gignentis, & ea ratione dici potest generari: sed recipit sine mutatione, aut alteratione producentis, & ea ratione dici potest creari. Utrumque igitur dicitur, ut ex utroque sumatur, quod est perfectionis, & quod est imperfectionis omittatur.

Ad illud Joan. 1. *Ante me factus est* dico, significari illis verbis, noo Christum productum ante Joannem, sed Joanni prælatum, & antepositum fuisse, ac si Joannes dixisset, *qui post me venit, major me est*. Ita explicat Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 5. &

omnes

omnes Interpretes, ut Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, & colligitur ex textu, nam sic ait: *Ante me factus est, quia prior me erat*, idest, *præcessit me dignitate, quia æternus erat, & ego temporalis*.

Ad illud *Primogenitus omnis creaturæ* Cyrillus lib. 10. thes. cap. 4. respondet: Christum dici primogenitum ut homo est, sicut dicitur unigenitus ut Deus est. Addit etiam, Christum posse dici primogenitum etiam ut Deus est, quia ipse est caussa ut alii efficiantur Filii Dei; dicitur enim primum, quod est caussa aliorum. Verùm simplicior & magis ad literam videtur Ambrosii & Chrysostomi Commentarius, qui docent, primogenitum omnis creaturæ dici Filium, quia est genitus antequam ulla creatura fieret, quod clarius dicitur Ecclesiastici 24. *Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam*. Si enim ante omnem creaturam prodiit, non est ipse creatura.

Illud Hebr. 1. *Tanto melior Angelis effectus &c.* Chrysostomus & Theophylactus exponunt, idest, *declaratus*, & rectè: nam hìc agitur de statu adepto post resurrectionem; sic enim ait Paulus: *Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tantò melior Angelis effectus &c.* idest *post passionem exaltatus est, & declaratus tantò excellentior omnibus Angelis, quantum distat Filii gloria à conditione servi*. Potest etiam cum Cyrillo lib. 8. thes. cap. 2. illud *Effectus melior* significare *magis honoratus*, seu *pluris æstimatus*: quomodo dicimus pluris facio, vel majoris facio probum quàm divitem, Angelum quàm hominem &c.

Ad ultimum patet responsio. Non enim dicitur Christus simpliciter factus ad Heb. 3. sed factus Pontifex, quod quidem verissimum est, si intelligatur, ut debet intelligi, de Christo qua homo erat, non qua Deus erat.

CAPUT XIX.

Solvitur argumentum Sextum.

ULtima objectio. *Beatius est dare quàm accipere*, Ut Dominus ait, Apostolo teste Actor. 20. & potest idipsum ratione demonstrari. Nam dare est divitis & perfecti, accipere est indigentis, & imperfecti: sed Pater dat, & Filius recipit; dedit enim Pater Filio potentiam Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas &c.* Dedit vitam Joan. 5. *Dedit & Filio vitam habere in semetipso*. Dedit sapientiam, ibidem: *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei*. Et Joan. 15. *Quæcumque audivi à Patre meo nota feci vobis*. Denique quidquid habet Filius habet à Patre Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*; non igitur sunt æquales Pater, & Filius, & multò minùs sunt unus Deus.

Neque satisfaciet qui respondeat; Patrem dare quidem Filio omnia, sed naturaliter & necessariò, non liberè & gratuitò; tunc autem solùm beatius esse dare quàm accipere, quando quis liberè dat. Nam etiam qui naturaliter dat, est perfectior eo qui recipit, ut patet de forma & materia, de cœlo & terra, & similibus. Addebant Ariani; omnia quidem quæ habet Filius, habere à Patre, sed non omnia absolutè habere quæ habet Pater. Nam Matth. 20. dicit Filius: *Sedere ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo*.

Respondeo: tunc solùm esse beatius dare quàm accipere, quando qui recipit est in potentia ad recipiendum; & proinde est indigens & imperfectus.

Porrò Filius Dei sic accepit vitam, ut tamen nunquam fuerit non vivens, sic accepit potentiam & sapientiam, ut nunquam fuerit infirmus & ignorans: nam hæc omnia accepit nascendo; ab æterno autem natus est, & perfectus natus est. Augustinus lib. 3. contra Maximin. cap. 24. *Beatius est*, inquit, *dare quàm accipere, sed in hac vita ubi est inopia, qua utique melior est copia*. Vide Augustinum & Chrysostomum in cap. 5. Joan. ubi explicant Patrem demonstrare Filio non docendo, sed gignendo, & Filium audire à Patre non discendo, sed nascendo. Dicitur autem Pater demonstrare, & Filius audire, quia Pater communicando essentiam communicat scientiam.

Ad illam confirmationem ex Matth. 20. dico cum Hieronymo, Chrysostomo, & Cyrillo lib. 10. thes. cap. 5. Christum voluisse dicere, non est meum, qui justus sum & sapiens, dare vobis primas sedes, quia amici vel affines mei estis, sed iis qui eas merebuntur; talibus enim Pater ab æterno destinavit, nec sine Verbo, & Spiritu sancto destinavit.

At, inquies, illi merebantur, nam ait Dominus: *Potestis bibere calicem &c.* respondentibusque: *Possumus*; ait, *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem &c.* Respondeo: per calicis epotationem illos meruisse regnum, sed non propterea primas sedes. Nam quòd omnia absolutè sint communia Patri & Filio, patet ex illo Joan. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt*. Et cap. 17. *Omnia tua mea sunt*.

CAPUT XX.

Solvuntur objectiones contra Divinitatem Spiritus sancti.

TRansylvani lib. 2. cap. 5. nihil ferè aliud adferunt adversus divinitatem Spiritus sancti, quàm quòd nusquam in Scripturis appelletur Deus, aut Dominus, quod argumentum fuit etiam veterum Arianorum, teste Gregorio Nazianzeno lib. 5. de Theolog. Sed facile est respondere: nam & falsum est, non vocari Deum, cùm Actor. 5. legamus: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo*. Et 1. Corint. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti*. Et paulò infra. *Glorificate ergo, & portate Deum in corpore vestro*. Et præterea, licèt nomen *Deus* in Scripturis non haberetur, nonne satis esse debet, si evidenter ostendatur in Scripturis, ex operibus Deo soli propriis, Spiritum sanctum esse Deum? Quid, quòd Scriptura nusquam dicit, Spiritum sanctum esse creaturam; & tamen adversarii audacter Spiritum sanctum creaturam appellant?

Veteres Ariani objiciebant quædam loca Scripturæ, quæ tamen facilè à sanctis Patribus explicabantur. Primò objiciebant illud Amos 4. *Ego firmans tonitru, & creans spiritum*. Sed respondit Basilius lib. 3. in Eunom. ventum eo loco spiritum esse vocatum, non Spiritum sanctum, quemadmodum & in Psalm. 148. dicitur *Spiritus procellarum*. Eodem modo exponunt omnes interpretes ejus Prophetæ, ut Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus.

Secundò objiciebant illud Rom. 8. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Respondit Augustinus lib. 1. contra Maximin. nunc Collat. cum Maxim. num. 13. non longè à principio, his verbis: *Intellige*, inquit, *loquutionem, & blasphemiam devitabis: Sic enim dictum est: Gemitibus interpellat, ut intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Denique alio loco Apostolus, cùm dicit Clamantem Abba Pater; alio loco dicit, In quo clamamus Abba Pater*,

exp:-

exposuit quid sit, Clamantem Abba Pater, dicendo, In quo clamamus : ac per hoc, quid est Clamantem, nisi clamare facientem? Hæc ille. Chrysostomus quoque homil. 14. in epist. ad Rom. per Spiritum sanctum clamantem intelligendum esse docet donum orationis, quo anima clamat, ac gemit.

Tertiò objiciebant illud Joelis 2. *Effundam de Spiritu meo* Joan. 15. *Cum venerit Spiritus veritatis, quem ego mittam vobis à Patre &c.* Nam ut refert Augustinus lib. 2. Trin. cap. 5. Ariani docebant, eum qui mittitur, minorem esse eo à quo mittitur, & quoniam legebant, Filium missum esse à Patre, Spiritum verò sanctum à Patre & Filio; inde colligebant, Filium minorem esse Patre, & Spiritum S. utroque.

Sed respondit Augustinus, missionem per modum imperii significare excellentiam mittentis, non autem quamlibet missionem. Porrò Filium & Spiritum sanctum non mitti secundùm imperium, sed solùm dici mitti, quia à Patre Filius procedit, & Spiritus sanctus à Patre & Filio, & tam Filius, quam Spiritus sanctus cœpit ex tempore novo modo, & quidem manifesto, ac visibili esse in creatura. Nam Filius apparuit in carne, Spiritus sanctus autem in columbæ specie, & rursum aliàs in linguis igneis.

Itaque illa manifestatio visibilis personæ invisibilis ab alio procedentis, in Scripturis missio dicta est : nihil autem officere hanc missionem veræ divinitati Filii, aut Spiritus sancti, ex eo colligit Augustinus, quòd uterque missus est ad eum locum, ubi antea erat invisibili majestate : nam de Filio dictum est Joan. 1. *In Mundo erat, & Mundus eum non cognovit* : & postea *In propria venit* : & de Spiritu sancto in Psal. 138. *Quo ibo à spiritu tuo?*

A Quartò objiciebant illud Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Respondet Chrysostomus homil. 4. in Joan. Evangelistam idcirco statim addidisse : *Et sine ipso factum est nihil quod factum est*, ut excluderetur objectio Arianorum, & intelligeremus, non omnia omnino quæ sunt, facta esse per Verbum, sed solùm omnia quæ facta sunt. Cyrillus autem, & Augustinus legunt : *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat &c.* Et Arianis respondent : Joannem sine dubio loqui de creaturis, cùm ait, *Omnia per ipsum facta sunt*; alioqui enim B etiam Patrem oporteret esse factum per Verbum, si omnia quæ sunt, per Verbum facta sunt.

Objiciebant postremò, ejusmodi ratiunculam. Sunt modi duo agendi, per naturam & per artem: nam per naturam gignuntur Filii, per artem efficiuntur opificia : at solum verbum productum est à Deo per modum naturæ, siquidem est Filius unigenitus; igitur Spiritus sanctus ex arte processit, proinde opificium est.

Respondemus : modum agendi per naturam duplicem esse in iis rebus, quæ mente atque intelligentia præditæ sunt, unum per intellectum, alterum per C voluntatem; nam & intellectus naturaliter producit notionem, & voluntas naturaliter producit amorem : hoc tamen interest inter Deum, & creaturas, quòd ille intelligendo atque amando substantiam producit, creaturæ verò accidentia; ex quo fit, ut Verbum & Spiritus sanctus veræ sint hypostases; nostræ verò mentis conceptus, nostræque voluntatis amor hypostases dici non possint. Sed de his plura dicemus in libro sequenti, si Dominus adjuvare dignabitur.

LIBER

LIBER SECUNDUS DE CHRISTO.

CAPUT PRIMUM.

De distinctione personarum in eadem essentia.

HActenus ostendimus, unum verum Deum esse non solum Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum. Nunc ostendere oportet hæc tria, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse verè tria quædam supposita ac distincta, non autem tria nomina, aut tria entia rationis. Quæ quidem quæstio disputanda est propter eosdem adversarios, novos videlicet Arrianos, & novos Samosatenos.

Nam Valentinus Gentilis & ejus sectatores, etsi fatentur cum Ario, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tria distincta re, tamen non agnoscunt in ipso vero Deo intrinsecam distinctionem, ita ut eadem essentia sit in tribus; & idcirco nolunt Patrem dici personam primam, immo dicunt personam primam esse personam sophisticam, & quod horribilius est, diabolicam, ut patet ex historia Benedicti Aretii de supplicio Valentini Gentilis, & idcirco etiam rident ista nomina, Essentia, Persona, relatio, Proprietas &c.

Porrò Transylvani agnoscunt etiam Patrem à Christo distinctum, quippe qui Christum purum hominem faciunt; tamen ante incarnationem nullam agnoscunt in Deo distinctionem, ut patet ex lib. 2. cap. 4. ubi dicunt, Verbum & Spiritum sanctum, quæ leguntur in Scripturis Testamenti veteris, esse potentias seu virtutes Patris, non distinctas ab ea persona relatione, aut proprietate. Unde etiam ipsi in toto opere rident ista omnia nomina.

Nos ergo primò differemus de istis nominibus, ac ostendemus deduci ex Scriptura, & antiquissimis Patribus. Secundò probabimus, verè tres esse re distinctos, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, licèt unus Deus sint, ut libro superiore ostendimus. Tertiò solvemus præcipuas difficultates circa hoc ineffabile mysterium, quo unum numero Deum, tres personas reipsa distinctas esse credimus, & docemus. Quartò disputabimus in particulari de distinctione Filii à Patre propter eos, qui Filium αὐτόθεον esse dicunt. Quintò de distinctione ejusdem Filii à Spiritu sancto, sive quod idem est, de processione Spiritus sancti à Filio.

CAPUT II.

De vocibus, quibus utimur in hoc mysterio explicando.

QUantum ad primum, nomina sunt hæc, Essentia, Homousios, Hypostasis, Substantia, Persona, Proprietas, Relatio, Notio, Circuminsessio, Trinitas: de quibus vocabulis duo dicenda sunt. Primò refellenda quæ in universum reprehendunt Tran-
A sylvani lib. 2. cap. 9. Deinde explicandum ordine de singulis. Illi igitur dicunt; hæc nomina quamvis profana sint, tamen à nobis retineri quinque de caussis. Primò, quia utilia sunt ad oppugnandos hæreticos. Secundò, quia Patres illis usi sunt. Tertiò, non ut aliquid dicamus, sed ut non taceamus. Quartò, quia utilia sunt ad explicanda mysteria Scripturæ. Quintò, quia etsi ea in Scripturis non habeantur, tamen habentur eorum semina, & æquivalentia. Deinde has omnes rationes quas ipsi sibi proposuerunt, refellunt.

Ad primam respondent, non esse facienda mala ut
B eveniant bona; & præterea hæreticos, qui non vincuntur Scripturis, multò minùs his vinci posse. Sed non rectè exponunt Catholicorum sententiam, nec enim Catholici dicunt, istis nominibus oppugnari hæreticos, sed damnari, & excludi ab Ecclesia: nam propter novas hæreses cogimur nova nomina invenire, ut perspicuè distinguamur ab illis, & Catholici sciant quid credere debeant. Vide Augustinum Tractat. 97. in Joan. ubi ostendit fugiendas profanas vocum novitates, sed non ipsa nomina nova, quæ contra novas hæreses instituuntur.

Ad secundam respondent; ergo recipiendi erunt
C omnes errores Patrum. Sed negamus consequentiam. Patres enim nunquam omnes simul errant, etiamsi aliquis eorum interdum erret: nos verò sequimur eos quando simul aliquid docent, non quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentibus defendunt. Exemplo sit B. Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum si ab hæretico tribuatur. Scimus enim, hac in re doctores cæteros Cypriano non consensisse; & tamen sequimur Cyprianum docentem, Christum esse Deum verum, quia id ipsum omnes Patres summa consensione docent.

D Ad tertiam respondent; stultum esse loqui, ut nihil dicas. Sed non intellexerunt isti verba August. lib. 4. Trin. cap. 9. cùm ait: dici tres personas in Deo, non ut dicatur, sed ut non taceatur. Voluit enim Augustinus dicere, nullum nomen satis explicare quid sint illa tria; tamen dici personas, non ut perfectè declaremus vim & naturam divinarum personarum, sed ut non omnino muti videamur, cùm interrogamur, quid tria?

Ad quartam respondent: nomina ista exotica & obscurissima esse, proinde inutilia ad explicanda mysteria Fidei. Sed falsum id esse, paulò post demon-
E strabimus, cùm de singulis differemus. Certè exotica dici non possunt, quæ jam tot seculis fuerunt in communi usu totius Ecclesiæ Catholicæ.

Ad quintam negant inveniri synonima, & æquivalentia in Scripturis. Sed hoc esse mendacium, mox planum faciemus.

CAPUT III.

De vocibus Essentia & Homousios.

IGitur prima vox est essentia, Græcè οὐσία, quæ in Scripturis invenitur Luc. 15. ubi enim adolescentior filius petit à patre portionem substantiæ, in Græco est,

eo est, μέρος τῆς οὐσίας; ubi οὐσία opes paternas significat. Quæ sunt autem Dei opes, nisi ipsius divinitas, quæ est summum & infinitum bonum? Quia tamen non expressè hoc loco Dei natura vocatur οὐσία, meritò Epiphanius dicere potuit hæres. 73. *Essentia nomen nudo modo in veteri ac novo Testamento non habetur, sensus autem & significatio ubique habetur.* Hæc ille. Itaque etsi hæc vox non habetur in Scriptura, tamen habetur ejus synonima. Nam Rom. 1. dicitur de Deo: *Sempiterna quoque virtus ejus ac divinitas.* Græcè θειότης, quid est autem θειότης, nisi οὐσία τοῦ Θεοῦ? Item Philip. 2. habetur μορφὴ τοῦ Θεοῦ, *forma Dei.* Certè non minus Philosophicum est forma, quàm essentia. Et 2. Pet. 1. habetur *divinæ consortes naturæ*, Græcè θείας φύσεως. At idem omnino sunt essentia & natura.

Denique habetur ipsum nomen essentiæ in sua radice: nam essentia dicitur ab esse, & est abstractum ejus nominis, quod in concreto dicitur ens. Porrò ens, & esse in Scripturis de Deo dicitur Exod. 3. *Ego sum qui sum; qui est, misit me ad vos.* Græcè ὁ ὤν. Si igitur Deus dicitur ens secundum Scripturas, cur ejus natura non poterit dici essentia?

Ad hunc locum ridiculè Transylvani respondent. Dicunt enim Deum posse vocari ens, sed non essentiam, quia si quis hominem aliquem vocaret humanitatem, ab omnibus rideretur. At non advertunt, Deum esse simplicissimum, & proinde dici de illo nomina tam abstracta quàm concreta: vocatur enim in Scripturis Deus verus, & veritas; sapiens & sapientia, justus & justitia; cur non eodem modo igitur dici potest ens & essentia? Sed neque id hoc loco contendimus, Deum posse vocari essentiam: sed illud solùm, essentiæ nomen, quo Dei natura explicatur, non esse alienum à Scriptura, nec esse ut absurdum repudiandum. Ex hoc nomine fit ὁμοούσιος, idest, *ejusdem essentiæ*, quod nomen Ariani & veteres, & novi maximè oderant; tum quia extra Scripturas, tum quia novum illis esse videbatur. Et tamen utebantur ipsi nominibus multò magis novis, & quæ in nulla Scriptura reperiuntur, qualia sunt ἑτεροούσιος, idest, *alterius essentiæ*, & ὁμοιούσιος, idest, *similis essentiæ.*

Sed primam calumniam duobus modis Patres refutarunt. Primò demonstrarunt, nomen hoc non ideo esse rejiciendum, quod in Scripturis non sit, cùm constet, in Scripturis sensum hujus nominis reperiri, dicente Domino Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus.* Ita respondit Aug. tract. 97. in Joan. & in disput. cum Pascentio. Secundò; Patres ostendere conati sunt, non esse hoc nomen alienum à Scripturis. Ac primum Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 7. probat hoc nomen non esse alienum à Scriptura, quia similibus vocibus Scriptura utitur. Dominus enim Luc. 6. τὸν ἄρτον ἡμῶν ἐπιούσιον dixit. Et Moses Deut. 6. 14. & 26. vocat filios Israel λαὸν περιούσιον. Sunt autem planè similia ἐπιούσιος περιούσιος & ὁμοούσιος: ut etiam Latina, *supersubstantialis, & consubstantialis.* Cyrillus lib. 1. de Trin. probat, Homousion non esse omnino extra Scripturam, cùm deducatur ab ὤν, & οὐσία deducatur ab ὄντος, & allegat hunc locum Exod. 3. *Ego sum ὁ ὤν.*

Alteram calumniam de novitate hujus nominis multi Patres apertissimè confutarunt, atque ostenderunt, non fuisse inventum hoc nomen in Nicæno Concilio ut ipsi Ariani olim jactabant, sed fuisse etiam antea in usu Patrum. Nam Dionysius Alexand. in apolog. ad Dionys. Rom. ut Athanasius refert in epist. de sentent. Dionys. Alexand. dicit, se usum hoc nomine, quia etsi non invenitur in Scripturis, tamen est conforme his quæ in Scripturis de Patre & Filio dicuntur. Et rursum idem Athanasius in lib.
A de decret. Nicænæ Synod. dicit, Arianos immeritò conqueri de hoc nomine ex duobus Dionysiis Roman. & Alexand. Item ex Theognosto, & Origene. Et rursum in lib. de Synod. Arimini & Seleuc. dicit, Concilium Nicænum nihil novi statuisse, sed usum esse iis vocibus, quibus majores usi fuerant. Theodoretus etiam in 1. lib. hist. cap. 12. & 13. probat hoc vocabulum non esse novum, etiam testimonio Eusebii Cæsariensis, qui licèt faveret Arianis; tamen confessus est in quadam epistola, antiquos & illustres Patres hoc nomine usos.

Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 7. scribit, Patres in Concilio Nicæno occasionem accepisse hujus nominis usurpandi ex verbis Eusebii Nicomediensis hæretici
B Ariani, qui scripserat in epistola quadam: *Si verum Dei Filium & increatum dicimus, homousion cum Patre incipimus confiteri. Hæc*, inquit Ambrosius, *cùm lecta esset epistola in Concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu Fidei posuerunt Patres, quod viderunt adversariis esse formidini.* Vide igitur quàm impudenter Ariani querebantur, novum esse nomen, quod ipsi antea usurpabant. Ex quo refellitur etiam mendacium Transylvanorum, qui lib. 1. cap. 3. dicunt, in Concilio Nicæno introductum secundum Deum, Patri coessentialem, & proinde esse Deum recentem, & Patribus incognitum.

Sunt autem hoc loco duo notanda de hoc nomine. Primum est, non solùm Arianis displicuisse hoc
C nomen, sed etiam quibusdam Catholicis propterea quod Patres Concilii Antiocheni contra Paulum Samosatenum disertè negaverunt, Filium esse Patri homousion, idque acciderat ante natam hæresim Arii. Quibus Athanasius inprimis objicit auctoritatem Dionysii Romani & Alexandrini qui antiquiores fuerunt Concilio illo Antiocheno, & Filium Patri homousion dixerunt. Deinde conciliat omnes ac dicit, Antiochenos Patres negasse homousion Patri esse Filium ad mentem Samosateni, non simpliciter. Samosatenus enim acceperat corporaliter hoc vocabulum, quasi significaret, Filium esse Patri consubstantialem, quomodo est homo homini consubstantialis: ita ut duæ substantiæ sint, sed ejusdem
D speciei. De qua re loquitur etiam S. Hilarius in lib. de Synod. extr. *Malè homousion Samosatenus confessus est, sed numquid melius Ariani negaverunt? Octoginta Episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt: illi contra hæreticum improbaverunt: nunquid & isti non adversum hæreticum probaverunt? si & probando & improbando unum utrique statuerunt, quid bene constituta convellimus?*

Notandum est secundò, hoc nomen divinitus inventum videri, siquidem destruit simul contrarias hæreses Arii & Sabellii. Nam, ut docet Athanasius in lib. de Synod. Arim. & Seleuc. & etiam Basilius in quadam epist. ad ancillas Dei, non dicitur homousios de iis, quæ quomodocumque habent
E similem essentiam, sed de iis tantùm, quorum unum est ab altero, & ab illo recipit eamdem essentiam. Sabellius fatebatur Patrem & Filium habere eamdem essentiam, sed negabat unum esse ab alio. Ariani fatebantur Filium esse à Patre, sed negabant accepisse eamdem essentiam. Unde Athanasius in lib. de decret. Nicæn. Synod. dicit, Arianos omnes alias voces tolerasse præter istam, quia omnes alias poterant trahere ad suum sensum, & ideo Nicænum Concilium in Symbolo, postquam dixerat Filium esse Deum de Deo, *Deum verum de Deo vero, genitum non factum, & ex substantia Patris natum*, animadvertisse, ista omnia eludi posse ab astutia Arianorum, & propterea addidisse, homousion Patri. Epiphanius quoque in Ancorato monet; aliud esse συνούσιον aliud ὁμοούσιον. Illud enim primum posse recipi

cipi

cipi etiam à Sabellio , hoc secundum non posse. Nam synusion significat unitatem sine distinctione, homousion significat unitatem cum distinctione, & processione unius ab altero. Denique Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 7. *Rectè*, inquit, *homousion Patri Filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio, & naturæ unitas significatur.* Hæc ille.

Potest hoc illustrari ex anteprædicamentis Aristotelis, ubi vocat συνώνυμα, quæ nos dicimus *univoca*, ὁμώνυμα, quæ nos dicimus *æquivoca*. Ut enim univocum nomen est omnino unum & voce & significatione, ita synusion significat aliquid omnino unum sine distinctione, & quomodo æquivocum est unum voce, sed multiplex significatione; ita homousion est unum in essentia, distinctum in personis.

CAPUT IV.

De vocibus Hypostasis & substantia.

HYpostasis significat primam substantiam, quam universè dicimus suppositum, & in natura intelligente personam. Distinguitur autem ab essentia, quòd hæc significatur per modum formæ totalis in alio existentis: hypostasis autem significatur per modum totius, quod non in alio, sed in se & per se existit. Ex quo sequitur, hypostasim non addere ad essentiam aliquem gradum naturæ aut actum, sed solum modum essendi. Illa, inquit S. Thomas p. p. q. 29. art. 2. & q. 9. de Poten. art. 1. subsistere dicimus, quæ non in alio, sed in se existunt. Ex quo iterum sequitur, essentiam esse communicabilem, hypostasim incommunicabilem; repugnat enim ut quod est in se sit in alio, nam esse in alio, est non esse in se. Ex quo ultimò sequitur, hypostasim superaddere essentiæ proprietatem aliquam, idest, aliquid seu aliquem modum, ratione cujus fiat incommunicabilis. Quæ omnia deducuntur ex Basilio epist. 43. ex Nysseno in lib. de differ. essent. & hypost. ex Damasceno lib. 3. cap. 3. ex Cyrillo lib. 1. de Trinit. ex Justino in lib. de recta Fidei confess. & ex Theodoreto in libello contra Sabellium, qui habetur Tom. II. Conciliorum in additionibus ad Breviarium S. Liberati.

Tametsi enim hi Patres non videantur aliam differentiam ponere inter essentiam & suppositum, quàm eam quæ est inter speciem & individuum, ut inter hominem & Petrum: tamen iidem Patres apertissimè profitentur (ut supra ostendimus lib. 1. cap. 3.) ita esse Deum unum numero non specie, ut tres divinæ hypostases non possint dici tria individua divina ratione naturæ, quasi tres sint individuæ Deitates: sed solùm tria ratione hypostaticæ proprietatis.

Hæc igitur vox, licèt quibusdam suspecta videretur, ut quæ ad significationem substantiæ, idest, essentiæ trahi posset, ut patet ex Hieronymo in epist. duab. ad Damas. de hypost. ex Gregorio Nazianz. Orat. de laud. Athan. & ex Mario Victor. in lib. de homous. tamen omnino recipienda est, & tutò dici possunt in Deo tres hypostases.

Et probatur primò ex Apost. Heb. 1. ubi dicitur de Filio: *Qui cùm sit splendor gratiæ, & figura substantiæ ejus*, Græcè χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ubi nomine hypostaseos licèt aliqui intellexerint essentiam, ut videtur exponere Epiphanius hæres. 69. tamen rectiùs alii accipiunt personam paternam, ut Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in Comment. hujus loci; necnon Basilius epist. 43. & Gregorius Nyssenus in lib. de

A differ. essentiæ & suppositi, non enim Filius est imago essentiæ, sed personæ; illius enim est imago, cujus est Filius: imago enim distinguitur ab exemplari, ut res producta à producente.

Sed occurrit Franciscus David in 2. disput. Alb. ubi volens ostendere, Paulum non posuisse in Deo personam, adfert alia loca ejusdem epistolæ, ubi nomen hypostasis non accipitur pro persona, seu supposito, Heb. 3. *Participes Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem retinuerimus.* Græcò pro substantia legitur ὑποστάσεως. Et Heb. 11. *Est autem Fides sperandarum substantia rerum.* Græcè ὑπόστασις.

Respondeo; hæc loca pro nobis facere. His enim
B locis explicatur nomen hypostasis in genere significare fundamentum seu basim, quæ alia sustentat, & ipsa per se subsistit. Quemadmodum etiam 2. Corinth. 9. & 11. idem Apostolus fundamentum gloriæ vocat ὑπόστασιν τῆς καυχήσεως. Hinc autem postea hoc nomen traducitur, & accommodatur ad Fidem, quia Fides est fundamentum justitiæ, & non solùm ipsa per se existit, sed etiam dat subsistentiam rebus speratis, quæ enim speramus in se non sunt, sed per Fidem quodammodo jam existere videntur. Hinc etiam accommodatur ad suppositum, seu personam, quæ est fundamentum naturæ, & omnium quæ ad naturam consequuntur: omnia enim in persona existunt, & ipsa per se existit.
C Quando ergo dicitur, Filius imago hypostasis paternæ, non potest aliud eo loco hypostasis significare, quàm personam Patris, quæ quia per se existit, & in ea essentia, & omnia attributa, & ipsæ etiam relationes subsistunt, ideo fundamentum & basis dici potest.

Secundò probatur ex usu Ecclesiæ & Patrum; nam Dionys. lib. de divin. nomin. cap. 1. & alibi, vocat tres personas tres hypostases. Idem facit Justinus in lib. de recta Fidei confess. Idem Athanasius in Symb. idem omnes Græci Patres, & Concilium V. cap. 1. Item Hilar. lib. de Syn. & Aug. lib. 5. Trin. cap. 8. & 9. lib. 7. cap. 4. Denique Greg. Nazianz. Orat. de laud. Athan. ferè extrema refert, Athana-
D sium demonstrasse idem omnino sentire Græcos, cùm asserunt in Deo tres esse hypostases, cum eo quod Latini sentiunt, cùm dicunt tres esse divinas personas, & sine caussa Latinos aliquando offensos fuisse ea Græcorum phrasi, cùm de re nulla dissensio esset.

Nec his repugnat Concilium Sardicense apud Theodor. lib. 2. hist. cap. 8. ubi legimus, hæreticorum esse, tres hypostases asserere: Catholicorum autem unam tantùm. Nam Concilium idem ibidem explicat sententiam suam affirmans, unam tantùm esse in Deo hypostasim, si hypostasis accipiatur pro essentia, ut hæretici accipere solent. Sed operæ pretium erit, ipsa verba Græca Concilii adscribere, ne
E hìc ullus scrupulus remaneat. Sic igitur ait: ἡμεῖς ταύτην παρειλήφαμεν, καὶ δεδιδάγμεθα καὶ ταύτην ἔχομεν τὴν καθολικὴν παράδοσιν καὶ πίστιν καὶ ὁμολογίαν, μίαν εἶναι ὑπόστασιν, ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Objiciunt Transylvani lib. 1. cap. 8. auctoritatem Nicephori, qui lib. 10. hist. cap. 15. hæc dicit de nomine hypostasis & usiæ. Primò, primum qui mentionem fecit horum nominum in disputationibus de Deo, fuisse Hosium Cordubensem, quem miserat Constantinus Alexandriam ad sedandos tumultus ab Ario excitatos. Secundò, Concilium Nicænum noluisse attingere istam quæstionem de differentia essentiæ & subsistentiæ, tanquam indignam quæ tractaretur. Tertiò, Concilium Alexandrinum paulo post Nicænum celebratum statuisse, ut non diceren-

tur

rut ista nomina de Deo, quandoquidem substantiæ & subsistentiæ nomen non est in Scriptura. Quartò, apud veteres Philosophos nomen hypostasis non reperiri, esseque barbarum. Quintò, ex huius distinctionis inventione multa nugamenta in Ecclesiam invecta: & breviter, apertè reprehendit usum horum vocabulorum.

Respondeo: Nicephorum ea quæ dicit accepisse à Socrate lib. 3. cap. 5. & Sozomeno lib. 5. cap. 11. qui auctores non tam ipsa nomina reprehendunt, quàm novam quæstionem de distinctione earum vocum. Itaque etsi fortè Hosius primus fuit, qui de hac distinctione disseruit: non tamen ipse primus hæc nomina excogitavit, siquidem inveniuntur apud Dionysium & Justinum locis citatis, & apud ipsum Paulum nomen hypostasis, & de nomine homousios, quod ab usia descendit, jam ostendimus antiquissimum esse. Porrò Concilium Nicænum, licèt quæstionem non explicuerit de differentia essentiæ & subsistentiæ: tamen ab his vocibus non abhorruit, ut patet ex Symbolo, quod est apud Cyrillum lib. 1. de Trin. & habetur Græcè etiam in Latinis codicibus, in eo enim Symbolo utrumque nomen est οὐσίας & ὑποστάσεως. Jam verò Concilium Alexandrinum non prohibuisse usum harum vocum absolutè, sed solùm sustulisse contentiones non necessarias, ex eo apertè colligitur, quòd iidem auctores referunt, in eodem Concilio statutum fuisse, ut his vocibus Catholici uterentur in disputatione adversus Sabellianos, ne vocabulorum penuria cum Sabellianis sentire viderentur.

Quod autem Socrates & Nicephorus addunt, vocem ὑποστάσεως barbaram esse, & Philosophis penè incognitam, & quòd Nicephorus nugamenta appellat disputationes de distinctione horum vocabulorum, non multum refert: nam hanc ipsam vocem non fuisse incognitam Philosophis veteribus, patet ex Comment. Budæi, qui citat Aristotelem & Themistium, nobilissimos videlicet Philosophos, qui voce ὑποστάσεως non rarò usi sunt. Et licèt nulli Philosophi unquam ea voce usi essent, nonne satis nobis deberet esse, quòd ea voce utitur Paulus, Concilium Nicænum, & omnes Græci Patres? Non esse autem nugamenta disputationes de οὐσία ὑποστάσει, patet ex Basilio epist. 43. qui dicit, ex ignorantia hujus distinctionis natum esse plurimorum errorem circa Dei cognitionem: & præterea si hæc nugamenta essent; cur Justinus, Cyrillus, Basilius, Nyssenus, Theodoretus, Damascenus, & alii tam multa de hac re & tam seriò disputassent?

Jam verò nomen Substantiæ ambiguum est: nunc enim hypostasim, nunc essentiam significat, quocirca in rigore possent dici in Deo tres substantiæ, ut Hilarius concedit in lib. de Synod. ubi explicans Fidem Antiocheni Concilii, dicit, non malè dici tres substantias, accipiendo substantiam non pro οὐσία, sed pro ὑποστάσει, præsertim cùm hoc vocabulo usus sit vulgatus Interpres epist. ad Heb. 1. 3. & 11. tamen absolutè negandæ sunt in Deo tres substantiæ, & una asserenda, quia usus communis Latinorum accipit substantiam pro essentia: nam semper Aristoteles in prædicamento substantiæ οὐσίαν vocat, quam nos dicimus substantiam. Præterea Tertull. lib. cont. Prax. semper in Deo unam substantiam dicit. Item Hier. in epist. ad Damas. & August. lib. 5. Trin. cap. 9. & lib. 7. cap. 4. & Ruffinus lib. 10. hist. cap. 29. unam substantiam dicunt, tres negant. Denique etiam Concilium Lateranen. sub Innoc. III. cap. 2. & Toletan. II. cap. 1. unam substantiam in Deo esse definiunt.

CAPUT V.

De cæteris vocibus.

De nomine, Personæ, nota est Vallæ sententia lib. 6. elegant. cap. 34. qui personam asserit qualitatem significare. Dicimus enim, agere aliquem personam Regis &c. & addit; si persona pro substantia accipiatur, non esse in Deo personam magis quàm in bruto. Ac denique dicit: quas in Deo Theologi personas ponunt, eas esse tres qualitates.

Sed malè agit Valla personam Theologi: nam in Deo persona est, in quo tamen nulla est qualitas: vel si placeat in Deo ea nomine qualitatis appellare, quæ per modum qualitatis significantur, non jam tres, sed infinitæ personæ divinæ numerandæ erunt, aut una tantùm constituenda. Si quidem ea quæ aliquo modo in Deo qualitates dici possunt, non re, sed ratione solùm distinguuntur: quare si personales proprietates in Deo, qualitates sunt, una erit persona divina re ipsa, plures autem ratione. Id si Vallæ placeat, præclarè aget idem Valla personam Sabelliani.

Quamvis igitur sciamus, personæ nomen sæpe accipi pro qualitate, & pro larva histrionum: tamen etiam pro substantia prima à Scripturis & Patribus accipi non ignoramus. Nam in Scripturis passim legimus, Deum non esse acceptatorem personarum ut Act. 10. Rom. 2. & alibi, in quibus locis persona significat ipsam hypostasim humanam. Nam ut explicat Augustinus lib. 2. ad Bonif. cap. 7. tunc est acceptio personarum in distributione præmiorum, quando qui distribuit non respicit merita hominum, sed ipsos homines, idest, tribuit plus uni quàm alteri, non quia ille plus meretur, sed quia illam personam plus diligit. Præterea Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tres personas vocat Tertullian. lib. contra Praxeam. Hilar. lib. de Synod. Hieron. in epist. ad Damas. August. lib. 5. & 7. de Trinit. & ex Græcis Nazianz. in Orat. in Athanas. & alibi sæpe vocat πρόσωπα.

Ac ne glorietur Valla, se saltem personam Grammatici probè egisse, prodeat etiam M. Tullius qui lib. de Invent. in Topicis & Partitionib. sæpe utitur nomine personæ in hac nostra significatione cùm dicit, alia esse rerum, alia personarum attributa, & rursum personam in Deo, & in homine considerari. Item Valer. Maxim. lib. 2. cap. 21. quoslibet homines personas vocat. Et in Institut. Justin. quæ Latinissima est lib. 2. tit. 9. in hac significatione ponitur persona. Quid, quòd ipsi etiam Grammatici cùm in verborum inflexionibus distinguunt tres personas, Primam, Secundam, & Tertiam; non qualitatem intelligunt nomine personæ, sed res quascumque inter se distinctas?

Proprietas, Relatio, Notio non sunt nomina Scripturarum, tamen ex Scripturis colliguntur, per evidentem consequentiam. Nam si Filius est *unigenitus* Joan. 1. ergo proprium est illi esse Filium, & proinde filiatio est proprietas. Et si *unus est Deus Pater* 1. Corinth. 8. ergo proprium est Patri esse Patrem, & paternitas erit proprietas. Et si *solus Spiritus à Patre & Filio procedit* Joan. 14. talis processio erit proprietas ejus. Utuntur autem nomine proprietatum Hilarius lib. 2. Trin. Basilius epist. 43. Nazianzenus Orat. 3. de Theolog. Augustinus lib. 5. Trin. cap. 11. 12. & sequentibus, Cyrillus lib. 1. Trinit. & omnes alii.

Pari ratione, si Christus est verus Filius veri Patris 1. Joan. 5. certè erit relatio vera inter Patrem & Fi-

Filium; nec enim fingi potest, quemadmodum sit verus Filius, qui nullam habet veram relationem ad Patrem. Utuntur autem hoc nomine iidem Patres, maximè Nazianzenus & Augustinus.

Denique, si Pater à Filio distinguitur secundùm Scripturas; cur non potest paternitas dici notio Patris, idest, nomen quo Pater distinctus cognoscitur à cæteris personis? Utuntur autem hoc nomine Basilius epist. 43. & August. lib. 5. Trin. cap. 6. & inde acceperunt Scholastici, qui quinque numerant notiones, Innascibilitatem, Paternitatem, Filiationem, Spirationem activam, & Spirationem passivam; ex quibus quatuor tantùm dicuntur proprietates, nimirum Innascibilitas Paternitas, Filiatio, Spiratio passiva. Quatuor item relationes, Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, & Spiratio passiva. De quibus fusiùs disputare non est hujus loci.

Circuminsessio, Græcè περιχώρησις, dicitur illa intima & perfecta inhabitatio unius personæ in alia, & è converso, de qua dicitur Joan. 14. *Ego sum in Patre, & Pater in me est*. De quo mysterio singulari disputant Hilarius lib. 4. de Trin. Ambrosius in caput 13. 2. ad Corinth. & Augustinus lib. 6. de Trin. cap. ult. qui tandem ita concludit: *Singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia. Qui videt hoc vel ex parte, vel per speculum & in ænigmate, gaudeat cognoscens Deum, & sicut Deum honoret, & gratias agat: qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem*, (ut nunc Transylvani faciunt) *ad calumniandum. Quoniam unus est Deus, sed tamen Trinitas: nec confuse accipiendum est, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec Diis multis, sed ipsi gloria in secula seculorum*. Utitur autem voce περιχώρησις Damascenus lib. 1. cap. 11. & ex illo Scholastici Circuminsessionem appellare consueverunt.

Trinitas, Græcè Τριὰς, non habetur etiam expressè in Scripturis: tamen deducitur evidenter ex illo Matth. ultimo: *Baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. Et 1. Joan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*. Et utuntur hoc nomine omnes Patres, etiam antiquissimi, ut Dionysius 1. cap. de divin. nomin. & alibi sæpe. Item Justinus de recta confess. Fidei. Gregorius Thaumaturgus in sua Fidei confessione. Tertullianus lib. contr. Prax. Cyprianus serm. de Orat. Dom. & omnes posteriores.

Est autem observandum, Trinitatem non significate trium unitatem, ut putavit Valentinus Gentilis, sed simpliciter ternarium personarum, ut patet tum ex Greca voce Τριὰς, tum ex illa Simboli Athanasii sententia: *Trinitatem in Unitate veneremur*. Quàm absurdè enim diceremus, *Trium Unitatem in Unitate veneremur*? Deinde, si vox, *Trinitatis*, Unitatem expressè significaret, quomodo non reprehendendi essent Patres, qui opponunt Unitatem Trinitati, ac dicunt in essentia Unitatem, in personis Trinitatem considerari: item in Trinitate numerum cerni, in essentia quid numeratum sit non inveniri? Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 1. *Trinitas*, inquit, *ad personas refertur, Unitas ad naturam*. Concilium Toletanum XI. cap. 1. *In relationibus personarum numerus cernitur; in Divinitatis verò substantia quid numeratum sit non comprehenditur*. Quod idem fusè explicat Isidorus lib. 7. etymolog. cap. 4. & lib. de different. c. 1. Sanctus autem Thomas 1. p. q. 31. art. 1. etsi dicat, Trinitatem videri dictam quasi trium unitatem, si quis sonum vocis consideret; tamen ibidem affirmat, non hoc propriè ea voce significari, sed solùm numerum trium personarum.

Est etiam observandum, non rectè Genebrardum lib. 2. de Trinitate tribuere Calvino quòd dixerit in personis non comprehendi essentiam. Nam ut perspicuum est ex libro de perfidia Valentini Gentilis Genevæ excuso, & ex ipso etiam loco, quem Genebrardus adducit, idest lib. 1. Institut. cap. 13. §. 25. Valentinus dixerat, Trinitatem esse trium Unitatem, & illa tria esse declaraverat Essentiam, Filium, & Spiritum sanctum, quibus verbis essentiam posuerat loco primæ personæ, & eam numeraverat cum aliis duabus. Hæc enim sunt verba Gentilis; *Tria*, inquit, *concurrunt in Trinitate, Essentia, quæ dicitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Atque hæc est vera Trinitas, quæ est trium Unitas, non quatuor: quidquid dicat dominus Calvinus de etymo*. Hoc verò delirium refellens Calvinus, ait, in Trinitate non comprehendi essentiam, quasi una sit ex numero trium, sed includi in omnibus tribus, quod quidem verissimum est: atque utinam semper sic erraret Calvinus.

CAPUT VI.

Ostenditur distinctio personarum.

Quantum ad secundum, probandum est, in Deo uno & simplici verè inveniri tria reipsa distincta, quæ nos personas, seu hypostases dicimus. In qua reali distinctione trium fundantur illa omnia, de quibus jam legimus, idest, personæ, proprietates, relationes &c. Magister lib. 1. dist. 2. & multi alii afferunt pro argumento, quòd Scriptura conjungat nomen Dei plurale cum verbo singulari, ut Gen. 1. *In principio creavit Dii*, אֱלֹהִים בָּרָא Psal. 36. *Dominus irridebit eum* אֲדֹנָי יִשְׂחַק Domini ridebit. Sed non puto argumentum esse admodum solidum; siquidem Scripturæ consuetudo id habere videtur, ut nomina illustrium personarum ponantur in numero multitudinis, licèt verba retineant numerum singularem. Quam consuetudinem nos Itali ex parte imitamur, dum viris gravibus non dicimus *Tu*, sed *Vos*, licèt unum, non multos alloquamur.

Ac ne id quod dico Rabbinismum redolere videatur, à quo ego longè abesse cupio, proferam rationes sententiæ meæ. Moveor igitur his rationibus. Primò, quia video in Scriptura hoc idem fieri, quando est sermo de hominibus, aut falsis Diis, ut Exod. 20. *Non habebis Deos alienos*: in Hebræo, *non erit tibi Dii alii* אֲחֵרִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים Genes. 24. *Posuit manum sub femore Abraham domini sui*: in Hebræo est אֲדֹנָיו *Dominorum suorum* Exod. 21. *Sin uxorem dominus dederit illi*: Hebraicè *Si dederit domini ejus* יִתֶּן אֲדֹנָיו at certè si quid mysterii hìc lateret, non ita passim nomina pluralia cum verbis numeri singularis conjungerentur. Secundò, quia si ista vocabula haberent significationem pluralem, liceret dicere, esse plures Deos veros. Quis enim reprehenderet, si in hoc Scripturam sequeremur? Cur enim quæso, liceat Hebraicè divinas personas appellare Deos, & hos idem non liceat Latinè?

Dices: Scriptura non ponit nomen Dei in plurali, nisi conjungendo cum verbo singulari. Respondeo: hoc non esse verum; nam 2. Reg. 7. ubi legimus: *Quæ est autem ut populus Israel gens in terra, propter quam ivit Deus ut redimeret &c.* Hebraicè legimus הָלְכוּ אֱלֹהִים *iverunt Dii*. Et alibi similia multa reperies. Hoc igitur est, quod quæro, quare liceat Hebraicè de divinis personis dicere *iverunt Dii*, & Latinè non liceat? Certè nulla alia ratio est, nisi quia Hebræorum consuetudo est, ut nomen plurale rem sin-

singularem significet : Latini autem ejusmodi consuetudinem non habent.

Tertiò, quia nunquam Septuaginta, nec Hieronymus vertit *Dis*, nec ullus ita vertere auderet. Quod est argumentum, pluralem significationem in iis locis ea nomina non habere sed singularem.

Quartò, quia si nomen Dei in textu Hebraico haberet pluralem significationem ubicumque invenitur in numero multitudinis, esset apertissima & frequentissima contradictio in verbis divinæ Scripturæ. Siquidem frequentissimè legimus, unum tantùm esse Deum, & tamen frequentissimè etiam legimus *Deos*. Non est autem credibile, voluisse Deum his apparentibus contradictionibus perturbare populum suum, & occasionem blasphemandi præbere adversariis.

Igitur his omissis, primum Argumentum & quidem demonstratiuum est hoc. Qui accipit esse ab alio, necessariò ab eo distinguitur re ipsa, nec enim fieri potest, ut aliquis producatur à seipso : sed Filius accipit esse à Patre, & Spiritus sanctus ab utroque; ergo distinguuntur re ipsa inter se Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Rursum. In Deo nihil potest fingi inhærens, seu non subsistens, quia in Deo nullum est accidens, nulla compositio; ergo hæc tria cùm sint re distincta, sunt tria subsistentia, & proinde tres hypostases, seu personæ.

Probanda est assumptio primi argumenti ex Scripturis: nam per se cætera sunt evidentia. Ac Filium quidem habere ipsum suum esse à Patre; probatur primò ex illo Proverb. 8. *Dominus possedit me*, idest, *acquisivit per generationem*: id enim significat vox Hebræa קנני. Et ne dicant intelligi hoc de Christo homine in prædestinatione, seu prævisione generato ante colles; ibidem dicitur: *Cum eo eram cuncta componens*.

Nec enim is, qui solùm habebat esse in prædestinatione, poterat cum Patre Mundum creare: quod enim habet esse solùm in prædestinatione, non est, sed futurum est : quod autem non est, operari non potest; igitur Filius Dei qui cum Patre cuncta composuit, in principio Mundi jam erat, & tamen per generationem à Patre acceperat esse.

Præterea Ecclesi. 24. dicitur: Sapientia *primogenita ante omnem creaturam*. Item Io. 5. *Dedit Filio vitam habere in semetipso*. Nec dici potest, hoc esse intelligendum de Christo homine; repugnat enim illud: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso*. Ubi docemur, vitam datam esse Filio à Patre, non quomodo vitam habent creaturæ, sed quomodo ipse Pater habet. Item Coloss. 1., dicitur Filius *imago, primogenitus Dei* : utrumque autem nomen includit necessariò distinctionem & processionem. Nec potest intelligi de Christo homine, quia ibidem dicitur de hoc primogenito : In ipso, & per ipsum condita sunt universa. Item Heb. 1. vocatur Filius splendor & figura paternæ hypostasis, quæ omnia dicunt processionem. Et ne hæc trahantur ad humanitatem, additur ibidem: *Per quem fecit & secula*.

Denique 1. Jo. 5. legimus, *Et simus in vero Filio ejus*. Certè verus Filius à Patre est natus verè : & ne dicant, hoc pertinere ad solum hominem Christum, subditur : *Hic est verus Deus, & vita æterna*. Itaque de Filio res est certissima, habere illum esse à Patre, ac propterea distingui re ipsa à Patre. De Spiritu sancto probabitur postea in quæstione propria. Interim sufficiat illud Io. 15. *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit*. Hìc enim expresè dicitur, Spiritus sanctus procedere à Patre, & proinde ab illo distingui, Dicitur etiam mitti à Filio, & proinde etiam ab illo distingui : missio enim in divinis non potest intelligi, nisi secundùm processionem, ut supra dictum est, & infra etiam dicetur.

Secundum argumentum sumitur ex voce *Alius*. Scriptura siquidem vocat Patrem alium à Filio, & Spiritum sanctum alium ab utroque. Quod quidem apertam distinctionem, & quidem realem indicat. Io. 5. Filius de Patre loquens: *Alius*, inquit, *est, qui testimonium peribet de me*. Et Io. 14. de Spiritu sancto : *Alium*, inquit, *Paracletum dabit vobis*. Non autem diceremus de una persona, alius est Marcus, alius Tullius, alius Cicero : nec de eodem, alius est Orator, alius Consul, alius Imperator. Est tamen observandum cum S. Fulgentio in lib. de object. Arian., Patrem, Filium, & Spiritum dici alium : & alium, & alium: non aliud, & aliud, & aliud: siquidem *aliud* distinctionem in essentia, *alius* distinctionem in persona significat. Quare Ioan. 10. Christus ait : *Ego & Pater unum sumus*, non, *aliud sumus*.

Tertium argumentum sumitur ex particulis quibusdam denotantibus distinctionem, ut *Apud*, *Cum*, *In*, *Et*, Proverb. 8. Cum *illo eram cuncta componens*. Joan. 1. *Et Verbum erat* apud *Deum*. Ibidem : *Unigenitus qui est in sinu Patris*. Jo. 14. *Ego sum* in *Patre, & Pater* in *me est*. Matth. ult. *Baptizate omnes in nomine Patris*, & *Filii, & Spiritus sancti*. Isa. 48. *Dominus Deus misit me*, & *Spiritus ejus*. Et Eph. 2. *Per ipsum* (Filium) *habemus accessum* in *uno Sipiritu ad Patrem*. Nam si Pater, Filius, & Spiritus sanctus essent sola nomina, & non res, essent omnino synonima, quomodo M. T. Cicero. At quis diceret, Marcus erat cum Tullio, vel apud Tullium, vel in Tullio? vel Marcus & Tullius hoc fecerunt? vel per Marcum habemus accessum ad Tullium in Cic.

Dicent : Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum non esse sola nomina, sed Patrem esse verum Deum, Verbum autem & Spiritum sanctum esse virtutes, sive attributa Dei Patris; ratione tamen, non re distincta ab ipso. At nec de virtutibus, seu attributis ejusmodi sententiæ verè dici possunt. Quis enim diceret : sapientia est apud intellectum? vel sapientia cum intellectu hoc fecit? vel homo & manus ejus hoc fecerunt? Confitendum est igitur, aut Scripturam ineptissimè loqui, aut veram esse distinctionem inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

Quartum argumentum ex eo sumitur, quòd Scriptura inducit Deum loquentem in numero multitudinis, vel loquentem de Deo tanquam de alia persona. Genes. 1. *Ait Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram*. Genes. 3. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*. Genes. 11. *Venite descendamus, & confundamus linguam eorum*. Genes. 19. *Pluit Dominus à Domino*. Oseæ 1. *Dixit Dominus, salvabo eos in Domino Deo suo*. Zach. 3. *Dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te Satan*. Et licèt Rabbini hæc omnia eludant dicentes, esse phrases linguæ &c. & difficile sit eos convincere : tamen apud Catholicos habent suam auctoritatem, quia Patres passim his argumentis utuntur. Et Concilium Syrmiense apud Hilarium lib. de Synod., dicit anathema iis, qui aliter explicant loca citata ex Genesi. Præterea habemus alia loca in Testamento novo, quæ nulla ratione possunt eludi. Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Et Jo. 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Nec enim una & eadem persona, quæ plura nomina vel officia habeat, verè dicere potest ratione eorum nominum vel officiorum, *nos faciemus*, aut *nos veniemus*. Siquidem facere & venire personarum est, non nominum, aut officiorum, &

quis non rideret, si legeret dixisse Ciceronem: Ego & Tullius veniemus? A

Quintum argumentum sumitur ex eo, quòd Scriptura sæpè de Deo loquens, ternario numero utitur. Exod. 3. *Ego sum qui sum, qui est misit me ad vos*. Ibidem: *Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob*. Num. 6. *Sic benedicetis filiis Israel: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui: convertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem*. Deut. 6. *Dominus Deus noster Deus unus est*. Psal. 66. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ*. Psal. 135. *Confitemini Domino, quoniam bonus: confitemini Deo Deorum: confitemini Domino dominorum*. B Isa. 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus*.

Ubi notandum est cum Theodoreto lib. 2. ad Græc., Deum in Testamento veteri noluisse proponere mysterium Trinitatis expressè, quia Judæi incapaces erant, & quia recèns exierant de Ægypto, ubi colebantur multi Dii, & intraturi erant in terram Chanaam, ubi etiam multi habebantur Dii; ne videlicet putarent, sibi etiam tres Deos proponi colendos: voluisse tamen Deum adumbrare hoc mysterium, idque multis modis, ut cùm in Testamento novo prædicaretur, non videretur omnino novum, vel repugnans Testamento veteri.

Sextum argumentum ex numeris binario & ternario in Scriptura expressis. Jo. 8. *In lege vestra* C *scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater*: ubi apertè se, & Patrem duos testes facit. Et Jo. 15. de Spiritu sancto addit: *Ille testimonium perhibebit de me*: atque ita sunt tres. Et 1. Jo. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*.

Ultimò addi possunt congruentiæ naturales, quæ non demonstrant Fidem, sed ea supposita ostendunt, id quod asserimus non esse contra rationem: quas congruentias non prosequar fusiùs, sed solùm indicasse contentus ero, ne videamur in ejusmodi rationibus Fidei nostræ fundamentum collocare. D

Igitur prima est. Summi & infiniti boni est se summè & infinitè communicare: non autem Deus infinito ac summo modo se communicavit in productione creaturarum. Secunda. Perfecta beatitudo comprehendit omnia bona: & unum, & quidem insigne bonum est consortium æqualium personarum. Tertia. Generare sibi simile est perfectio, quæ non debet abesse à Deo, qui est undequaque perfectus. Quarta. Melius est ab æterno Deum aliquid produxisse, quàm otiosum fuisse. Quinta. Quia invenitur una natura in una hypostasi, ut in quolibet Angelo; plures in pluribus, ut in multis Angelis; plures in una, ut in homine, ubi duæ naturæ, anima & caro, una spiritualis, altera cor- E poralis; in unam hypostasim humanam conveniunt igitur credibile est, esse quoque unam naturam, idest, divinam in pluribus hypostasibus, hoc est, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto. Sexta. Ratio sumitur ex vestigiis quæ Deus impressit quodammodo in creaturis, de quibus vestigiis disserit Sanctus Augustinus à lib. 9. de Trinit. usque ad 15.

Itaque res omnes ita affectant numerum ternarium, ut planè omnia clamare videantur, auctorem suum esse Trinitatem, quæ omnia fecit in pondere, numero, & mensura. Primum igitur tres solæ sunt passiones omnibus rebus communes, unum, verum, bonum. Deinde tota rerum universitas distribuitur in partes tres: quidquid enim est, aut spiritale est, aut corporale, aut mixtum ex utroque. Res spiritales in tres hierarchias dividuntur: singulæ hierarchiæ in tres ordines: singuli verò spiritus angelici non tam vestigium, quàm imaginem Trinitatis referunt, cùm tribus sint prædìti facultatibus, memoria, intelligentia, voluntate; atque in eis ex mente nascatur notitia, ex notitia amor procedat. Porrò in rebus corporalibus penè innumerabilia reperiuntur vestigia Trinitatis; sed ea persequi nimis longum, minimèque necessarium hoc loco esse videtur. Nunc ad argumenta adversariorum diluenda veniamus.

CAPUT VII.

Diluitur argumentum primum contra distinctionem personarum in eadem essentia.

PRimum argumentum est Valentini Gentilis. Qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est verus Deus: sed unus Deus in essentia non gignit, nec gignitur, nec procedit; ergo unus Deus in essentia non est verus Deus: sed Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt per vos verus Deus; ergo non sunt unus Deus in essentia. Propositio primi syllogismi ita probatur. Nullus est Deus præter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: sed Pater gignit, Filius gignitur, Spiritus sanctus procedit; ergo qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est verus Deus. Assumptio ejusdem primi syllogismi probatur hoc modo. Deus in essentia nihil est aliud quàm ipsa essentia communis tribus: essentiam autem non generare, nec generari, nec procedere, Sententiarii docent.

Ad hoc argumentum Joannes Wigandus lib. cont. nov. Arian., non potuit respondere, nisi negando essentiam non generare, nec generari, quidquid dixerint Sententiarii: & affert hanc, ut ipse quidem putat, demonstrationem. Filius Dei est genitus secundùm Scripturas: & Filius Dei est essentia quædam viva, non figmentum secundùm Scripturas; ergo essentia secundùm Scripturas gignitur, & proinde etiam gignit. Quo argumento proposito quasi uno ictu omnes Sententiarios prostravisset, subjungit: Mulier, idest, ratio in Ecclesia taceat.

At profectò Wigandus non solvit argumentum, sed incidit in gravissimum errorem: nam si essentia gignit & gignitur; ergo duæ sunt essentiæ, nec enim intelligi potest unum & idem à seipso produci. Et ne dicat, hoc non esse secundùm Scripturas, cogitet, nos non aliter probare ex Scripturis Patrem & Filium esse distinctos ipsa re, quàm quia unus ab alio producitur.

Rectè igitur Concilium Lateranense cap. 2. definit, essentiam non gignere nec gigni. Nec argumentum Wigandi aliquid concludit, sed laborat fallacia accidentis: nam Filius licèt includat essentiam, tamen distinguitur ratione ab ea propter relationem, quam dicit præter essentiam; & quatenus ab ea distinguitur, convenit ei generari, quod non convenit essentiæ. Quemadmodum Pater includit eamdem essentiam, sed distinguitur ab ea ratione propter relationem paternitatis, quam habet præter essentiam; idcircò Pater generare dicitur, essentia non dicitur. Similis fallacia esset si diceres: Homo est species: Petrus est homo; igitur Petrus est species. Vel Petrus est individuum: & Petrus est homo; ergo homo est individuum.

Ad argumentum principale potest distingui propositio:

positio : nam cum dicitur, qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est verus Deus ; si vox *Deus* accipiatur pro persona divina in communi, propositio est vera : nam qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est persona divina : tum verò si in assumptione per unum Deum in essentia intelligatur ipsa essentia, vera est etiam assumptio. Sed inde tantùm concluditur, essentiam non esse personam divinam formaliter, non autem concluditur, essentiam non esse verum Deum.

Si tamen unus Deus accipiatur in assumptione, ut verba sonant, hoc est, pro personis in communi, tunc assumptio est falsa. Nam verum est dicere, unus Deus in essentia gignit, gignitur, & procedit. Nam ille unus Deus est Pater qui gignit, est Filius qui gignitur, & est Spiritus sanctus qui procedit. Si verò vox *Deus* in propositione accipiatur pro Deitate, sicut potest accipi, quia in Deo non distinguitur persona à natura; propositio est falsa, ut patet, nec probatio concludit. Nam essentia non est Deus, præter tres personas : & tamen non gignit, nec gignitur, nec procedit, quia distinguitur ratione à personis, quibus propriè convenit gignere, gigni, & procedere.

CAPUT VIII.

Diluitur argumentum secundum.

SEcundum argumentum est Transylvanorum lib. 1. cap. 5. Si tres personæ sint unum in essentia, erit in Deo quaternitas, non Trinitas : nam Essentia, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt quatuor nomina, & non synonyma ; ergo quatuor res significant. Item Pater, Filius, Spiritus sanctus sunt tres : sed Essentia nihil est horum, nam essentia non est Pater, quia non genuit, nec Filius, quia non est res genita, nec Spiritus, quia non processit ; est igitur quartum aliquid.

Præterea Essentia est fons personarum, ab illa enim emanant relationes, & proinde personæ, quæ relationibus constituuntur : at fons, & rivuli distinguuntur realiter ; ergo Essentia distinguitur realiter à tribus personis ; ergo cum illis facit numerum quaternarium.

Præterea Papistæ in Symbolo, post illa verba *Credo in unum Deum*, ponunt virgulam, ne cogantur dicere *Credo in unum Deum Patrem* ; ergo distinguunt Deum à Patre : sed infra etiam distinguunt Patrem à Filio, & Filium à Spiritu sancto ; ergo sunt quatuor.

Præterea Papistæ dicunt, tres personas in uno Deo residere, & unum Deum se in tribus personis manifestasse : at quis est ille Deus ? Certè non Pater, non Filius, nec Spiritus : nullus enim horum se in tribus personis manifestavit, nec in ullo horum tres personæ resident : igitur est quartus quidam Deus.

Respondeo : nullam nos quaternitatem in Deo constituere ; quin potius anathema dicere iis, qui quaternitatem pro Trinitate colunt. Nec argumenta proposita nos quidquam movent. Respondemus enim ad primam rationem : illa nomina non esse synonyma, nec tamen significare quatuor res, sed unam tantùm, si de re absoluta dicatur : vel tres tantùm, si de relativis : id quod indicare videtur Augustinus lib. 1. de doctr. Christ. cap. 5. cùm ait : *Res, quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus est, eademque Trinitas una quædam summa res.* Sed apertius Anselmus lib. de incarnat. Verb. c. 3. docet, tres personas esse tres res, & unam rem : tres res relativas, & unam absolutam. Nec est insolitum plura nomina non synonyma significare unum, sed diverso modo.

Dices : si ista nomina significant unam rem absolutam, & tres relativas ; ergo significant quatuor res. Respondeo : nullam esse consequentiam, nam res illa absoluta non distinguitur re, sed ratione tantùm ab illis tribus relativis ; proinde in Deo est unitas essentiæ, est Trinitas personarum, nulla verò quaternitas est.

Ad secundam dico : Essentiam esse illa tria, & illa tria esse Essentiam. Quòd autem Essentia non generet, & Pater generet, non arguit distinctionem realem, sed rationis tantùm. Nam etiam homo & humanitas sunt una res, & tamen homo generat, humanitas non generat.

Ad tertiam, nego Essentiam esse fontem personarum, aut relationum : nam personæ à personis producuntur, relationes autem non producuntur, ut relationes sunt, sed per se consequuntur ad productionem suppositorum. Vide S. Thomam 1. p. q. 40. art. 4. & in 1. sent. dist. 27. quæst. 1. art. 3. Immò Augustinus lib. 4. Trinit. cap. 20. contrario modo loquitur cùm dicit, Patrem esse principium totius Divinitatis : ubi tamen non vult dicere, Divinitatem produci, sed Patrem esse principium omnium divinarum personarum ; quandoquidem Filium producit per generationem, & Spiritum sanctum per spirationem : ipse autem à nulla persona aut gignitur, aut spiratur.

Ad quartam de Symbolo dico : illud argumentum militare contra Benedictum Aretium Zwinglianum. Ille enim in hist. de supplic. Valent. Gentil. cap. 6. & 11. cùm nesciret respondere ad argumentum Gentilis, qui probabat solum Patrem esse unum Deum, quia in Symbolo dicitur *Credo in unum Deum Patrem* ; opem imploravit virgulæ unius, quam inserendam esse dixit inter Deum, & Patrem.

Cæterùm Catechismi Catholici non habent istam virgulam, & Patres veteres exponentes Symbolum, semper legerunt unum Deum Patrem, ut Irenæus lib. 1. cap. 2. Cyrillus catech. 7. Ruffinus explicat. Symb. & alii. Quamquam etiamsi distingueremus Deum à Patre per interjectam virgulam, non propterea introduceretur quaternitas : nam ibi Deus distingueretur à Patre, ut significaretur nomine Dei non comprehendi solùm Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum. Quemadmodum autem vocari Patrem in Symbolo unum Deum non repugnat Filii Divinitati, supra non semel est explicatum ; præsertim cùm in eodem Symbolo dicatur Filius unicus Dominus noster, nec tamen ullus neget Patrem quoque esse unicum Dominum nostrum.

Ad quintam respondeo : cùm Deum dicimus se manifestasse in tribus personis, velle nos dicere, Deum esse tres personas, & hoc nobis revelatum esse divinitus. Quando petunt, quis est ille Deus ? an Pater ? an Filius ? Respondeo : est Divinitas, sive est Trinitas, sive est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus ; quidquid enim horum respondeatur, rectissimè respondebitur. Pari ratione qui dicunt, si qui tamen Catholicorum ita dicunt, tres personas in uno Deo residere, nihil aliud significare volunt, quàm tres personas unius esse Deitatis, unius Essentiæ, unius naturæ, nec de verbis, cùm res constat, controversia facienda est, ut Augustinus bene monuit lib. 1. retract. cap. 15.

CAPUT IX.

Diluitur argumentum tertium.

TErtium argumentum. Pater est ingenitus, & Filius genitus; ergo non sunt unus Deus, alioqui unus Deus erit genitus, & non genitus, quæ implicant contradictionem. Item. Generabile & ingenerabile differunt plusquam genere, sicut corruptibile & incorruptibile; ergo Pater & Filius differunt plusquam genere.

Item. Vel genitum & ingenitum sunt accidentia vel substantiæ. Si primum; ergo in Deo sunt accidentia: si secundum; ergo Pater & Filius differunt substantialiter.

Respondeo ad primam rationem: si utraque propositio sit affirmativa, utraque est vera, & nulla est contradictio. Nam Deus est genitus, & Deus est ingenitus non sunt contradictoriæ, quia in prima propositione Deus accipitur pro Filio, in secunda pro Patre. At si fiat altera negativa hoc modo, Deus est genitus, & Deus non est genitus: vel sic, Deus genuit, Deus non genuit, sunt contradictoriæ, sed prima est vera, secunda est falsa. Ratio est, quia nomen Deus absolutè accipitur pro personis indistinctè; sed quando dicitur, Deus genuit, vel Deus est genitus, ratione prædicati notionalis restringitur subjectum Deus ad unam certam personam. Et sic est verum, Deus genuit, quia restringitur nomen Deus ad Patrem. At quando est negativa, subjectum non restringitur per prædicatum, quia tunc nihil asseritur, sed negatur. Itaque cùm dicitur, Deus non generat, vel Deus non est genitus, est sensus, nulla persona divina generat, nulla est genita; quæ sunt falsa.

Ad secundam respondeo: generabile per motum differre genere ab ingenerabili: tale enim generabile natura sua est corruptibile: at generabile sine motu & mutatione, non necessariò differt ab ingenerabili. Sed faciliùs potest responderi: generabile & ingenerabile tum solùm differre genere, cùm natura ejus quod generatur per generationem producitur: non autem cùm solùm communicatur uni ab alio. Porrò Filium dici genitum, non quòd natura ipsa ejus genita sit, seu producta, sed quòd eam Filius à Patre per generationem acceperit. Itaque non distinguitur Filius à Patre natura, sed solùm quoad modum naturam illam habendi. Sicut Adam ex nullo homine est productus, Eva ex solo Adamo, Cain ex Adamo & Eva; & tamen erant omnes tres ejusdem naturæ specificæ. Quod exemplum affert Justinus de rect. Fid. confess. Nazianzenus lib. 5. de Theol. Damascenus lib. 1. cap. 9. & Augustinus lib. 1. & 2. contra Max.

Ad tertiam dico: genitum & ingenitum nec esse substantias, nec accidentia: nam ingenitum est negatio quædam processionis, genitum autem dicit relationem; ut etiam paternitas, ac spiratio tam activa, quàm passiva relationes sunt. Relationes autem divinæ sunt quidem rationes substantiales, & realiter ipsa Dei substantia; tamen ut distinguuntur ratione ab essentia, non dicunt substantiam, quia relatio ut relatio non est substantia: nec dicunt accidens, quia in Deo nullum est accidens. Ita respondit Augustinus lib. 5. Trin. cap. 3. 4. & 5. ubi eleganter argumentum retorquet in Arianos: nam cùm dicitur, *Ego & Pater unum sumus*: unumne, inquit, dicuntur Pater & Filius secundùm substantiam, aut secundùm accidens? Si primum; ergo sunt ejusdem substantiæ Pater & Filius: si secundum; ergo in Deo

A sunt accidentia. Et concludit tandem his verbis: hæc non secundùm substantiam dicuntur, sed secundùm relativum, quod tamen relativum non est accidens. Vide etiam S. Thom. in 1. p. q. 28. art. 2. ubi docet, in Deo esse duo prædicamenta secundùm proprii generis rationem, substantiam, & relationem.

Sed dices. Si ad essentiam & substantiam Dei non pertinet esse genitum vel ingenitum, quomodo non accidit hoc illi? Respondeo cum Augustino ibidem: Deo nihil accidere posse, nam omne accidens compositionem dicit, & mutationem. Unde concedendum est, Deo esse proprium, naturale & necessarium simpliciter ut sit Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & proinde quòd una persona sit ingenita, alia B genita, alia procedens: sic tamen hæc sunt naturalia & necessaria Deo, ut non sint propriè & formaliter de essentia ejus. Quomodo in rebus creatis, naturale est animali & necessarium esse rationale vel irrationale, & tamen neutrum est de essentia ejus: cùm tamen è contrario animal sit de essentia utriusque, idest, tam hominis, quàm bruti. Ita igitur essentia divina essentialiter includitur in relationibus: nihil enim est in Deo, quod non sit essentialiter Deus; alioqui esset essentialiter creatura: at contrà ipsa relatio non includitur essentialiter in essentia, nec tamen accidit ei, ut dictum est. Quin potiùs clariùs hoc cernitur in nostro proposito: nam paternitas, filiatio, & spiratio relationes sunt; re- C latio autem secundùm suam formalem rationem abstrahit à substantia & accidente, nam in Deo relatio est substantia, in creaturis est accidens. Vide S. Thomam 1. p. q. 28. art. 1. & de pot. q. 8. art. 5. & Franc. Ferrarien. in 4. cont. Gent. cap. 14. non procul à fine.

CAPUT X.

Diluitur argumentum quartum.

QUartum argumentum. Generare est summa perfectio in vivente: hanc autem perfectionem D Pater habet, Filius non habet; non igitur est Filius æqualis Patri, proinde non sunt ejusdem naturæ Pater & Filius, & quod inde sequitur, non sunt plures personæ ejusdem essentiæ in Deo. Et confirmatur. Quia productum dicit intrinsecè dependentiam ab alio, & posterius est eo à quo producitur, si non tempore, certè natura: at verus Deus est ens ex se independens, & necessarium, & nulla re posterius; igitur Filius non est verus Deus, cùm sit productus, & à Patre in esse dependeat.

Respondeo: generare dicere perfectionem, sed minimè eam deesse Filio. Est enim in Filio omnis perfectio activæ generationis, licèt ipsa activa generatio in Filio non sit, quia non est opus: nam E omnem perfectionem quam habet generatio, ab essentia habet: essentiam autem totam etiam Filius habet. Id quod faciliùs intelliget, qui observaverit, quòd sicut principium quo generationis activæ est essentia divina, & ideò generatio activa est infinitæ perfectionis; ita terminus quo generationis passivæ est essentia divina, & ideo illa etiam infinitæ perfectionis, imò ejusdem prorsus infinitæ perfectionis est.

Dices: si terminus quo generationis divinæ est essentia; ergo essentia generatur saltem per accidens. Respondeo: nullam esse consequentiam; nam in creaturis natura quæ est terminus quo, per accidens generatur, quia non communicatur natura Filio eadem numero cum ea quæ in Patre, sed alia quædam nova, quæ quia nisi producatur non est; ideò producitur, ut communicari possit. At essentia divina

A vina una numero est in Patre, & communicatur Filio; ideò per generationem minimè producitur.

Ad confirmationem respondeo: in creaturis dependere Filium à Patre, quia accipit aliam numero naturam ab illa quam habet Pater: in divinis autem non esse ejusmodi dependentiam, quia eadem natura, quæ ex se est simpliciter independens, communicatur à Patre Filio, idque naturaliter, & necessariò; unde solùm est relatio mutua Patris ad Filium, & contra, sed sine ulla dependentia in esse.

Pari ratione negandum est, omne productum necessariò esse posterius: solùm enim productio per se requirit ordinem inter producentem, & productum, sed non prioritatem, nisi per accidens in creaturis, ubi nova natura ex non esse deducitur ad esse. At
B inter personas divinas non potest ulla esse prioritas, & posterioritas, cùm nihil habeant istæ personæ, nisi essentiam & relationem, & essentia sit una & eadem in omnibus: relationes autem id requirant, ut sint simul natura.

CAPUT XI.

Diluitur argumentum quintum.

Quintum argumentum. Quando Filius genitus est, vel erat, vel non erat. Si erat; quare genitus est? Si non erat; ergo aliquando Filius
C non fuit; ergo non est verus Deus; ergo non sunt plures personæ ejusdem essentiæ.

Item. Vel Filius semper gignitur, vel semper est genitus, vel aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus: si semper gignitur; nunquam terminum & perfectionem ultimam assequetur: si semper fuit genitus; quo pacto ad terminum sine via pervenit? si aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus; non semper eodem modo se habuit, sed mutatus est, quæ omnia absurda sunt in Deo: non igitur in Deo plures personæ asserendæ sunt.

Item. Vel Filius præfuit in Patre actu, vel potentia, vel nullo modo: si actu; ergo fuit antequam gigneretur: si potentia; ergo in Deo est potentia
D passiva: si nullo modo; ergo ex nihilo factus est.

Respondeo ad rationem primam cum Basilio lib.2. in Eunom., negandum esse, Filium fuisse antequam gigneretur, & concedendum fuisse cùm gigneretur: nec sequitur, frustra genitum esse; id enim frustrà fieret, immò nec posset fieri, quod esset antequam fieret: quod autem est dum fit, non frustrà fit; certè in rebus creatis momenta temporis & sunt cùm fiunt, & fiunt cùm sunt. Nec etiam sequitur, Filium non semper fuisse, si negetur fuisse antequam gigneretur: nam semper genitus est, atque ita semper etiam fuit.

Ad secundam Calvinus lib. 1. Instit. cap. 13. §. ult. respondet: Filium semel genitum fuisse, nec jam ge-
E nerari; dicit enim, stultè fingi in Deo continuum actum generandi. Sed profectò Calvinus repugnat Augustino in epist. 174. ad Pascent. cap. 4. qui sic ait: *Semper gignit Pater, & semper nascitur Filius*. Et rationem affert optimam, quia si Pater aliquando genuit, & postea destitit; ergo aliquando etiam cœpit gignere, & antea non gignebat; ergo Filius non est æternus. Idem tamen Augustinus lib. 83. quæstion. quæst. 37. & Greg. lib. 29. Moral. cap. 1. dicunt: melius dici Filium Dei semper natum, quàm semper nasci; nam etiamsi semper durat actus generandi, & nascendi, tamen semper etiam est perfectus & consummatus.

Ad argumentum ergo dico: in generatione divina esse quicquid perfectionis est in via & in termino generationis, remota imperfectione. In via, quæ exprimitur per vocem *Nascitur* invenitur perfectio ipsius actus nascendi, & imperfectio carentiæ termini; in termino, qui exprimitur per vocem *Natus est* invenitur perfectio ipsius rei productæ, sed deest perfectio actus nascendi. In Deo ergo semper est nativitas, sed perfecta: semper enim Filius Dei nascitur, sed perfectus. Et hoc est semper natum esse.

Ad tertiam respondeo: rem aliquam dici esse in potentia dupliciter. Uno modo in potentia activa agentis, & hoc propriè convenit suppositis quæ producuntur: altero modo in potentia passiva materiæ, & hoc convenit formæ; non enim suppositum educitur de potentia materiæ, sed forma. Jam ergo si consideres ipsum suppositum Filii, præfuit in potentia activa Patris, & hoc nullam ponit in Deo imperfectionem: nam potentia passiva imperfectionem dicit, activa perfectionem. Si respicias formam Filii, idest, essentiam ejus, quam Paulus Philip. 2. vocat formam Dei, illa præfuit actu in Patre, non in potentia, quia est communis utrique.

Ad argumentum, cùm dicitur: si præfuit actu; ergo fuit antequam fieret; respondeo: non esse factam ipsam formam, sed communicatam; nec est absurdum, immò necessarium, ut præexisteret quæ communicanda erat. Intelligenda autem sunt hæc omnia, quæ sonant prioritatem, secundùm modum nostrum intelligendi: nam quod ad rem attinet, nulla est prioritas, sed Pater semper actu genuit, ac gignit Filium.

CAPUT XII.

Diluitur argumentum sextum.

Sextum argumentum. Aut persona in Deo est finita, aut infinita: si infinita, ergo una tantùm: si finita; ergo infinitæ personæ deberent esse, ut respondeant infinitati essentiæ.

Præterea: multiplicatio suppositorum vel est necessaria ad conservationem speciei, vel ut unum suppositum perficiatur ex altero: at Deus, cùm sit æternus, non eget conservatione, nec perfectione, cùm sit perfectissimus.

Denique: vel persona ut persona dicit perfectionem, vel non. Si dicit perfectionem; ergo una perfectio est in una persona, quæ non est in alia; & cùm illa non sit accidens, erit substantialis perfectio in una, & non in alia. Si verò persona ut persona non dicit perfectionem; ergo perfectior erit persona humana, quàm divina: nam humanam certum est dicere perfectionem. Respondeo: personam divinam ut talem esse infinitam, & proinde dicere summam perfectionem. Ad argumentum autem respondeo: non posse inde colligi; ergo una tantùm est persona: sed hoc solùm; ergo una est perfectio omnium personarum: est enim una & eadem infinita perfectio in omnibus personis, sed non eodem modo; in Patre enim illa perfectio est paternitas, in Filio filiatio &c.

Ad secundum dico: multiplicari supposita in divinis, non ad conservationem speciei, nec ad perficiendum unum ex alio, sed quia id postulat natura rei intelligentis, quæ duos habet modos producendi aliquid intra seipsam, videlicet cognitionem, & amorem. Quæ etiam est ratio cur sint tres personæ tantùm, & non plures, nec pauciores: una enim esse debet producens, non producta: alia producta per cognitionem: alia producta per amorem.

Ad tertium dico: eamdem perfectionem dicere omnes personas, sed alio modo.

A Quæres fortasse: an ille modus, idest, an illa relatio dicat perfectionem. Respondeo: relationem in genere sumptam non dicere perfectionem, cùm abstrahat ab ente reali, & rationis; tamen relationem realem perfectionem dicere, & relationem divinam infinitam perfectionem: non tamen aliam perfectionem dicere hanc divinam relationem, aliam illam, sed omnes eamdem, quæ est divina essentia.

CAPUT XIII.

Septimum argumentum. Intellectus divinus & voluntas idem sunt, & similiter intellectio & volitio; ergo etiam Verbum & Amor, idest, Filius, & Spiritus sanctus: ab uno enim non procedit nisi B unum.

Præterea intelligens in Deo, & intellectio idem sunt, & similiter amans & amor; ergo Pater & Filius non distinguuntur inter se, nec à Spiritu sancto.

Denique aut Filius intelligit, aut non: si intelligit; ergo producit notitiam seu verbum: si non intelligit; ergo Verbum non est Deus, nec enim Deus esse potest, qui nihil intelligit. Idem de Spiritu sancto dici potest. Nam si amat, producit amorem; ergo aut se, aut alium: si non amat, non est Deus; nec enim Deus actu voluntatis carere potest.

Respondeo ad primam rationem: minorem distinctionem requiri in principiis, quàm in terminis, ut C planum est ex eo, quòd unus Deus tot genera rerum creavit, animus noster tot conceptus parit, unus truncus tot ramos producit; ex quo fit, ut satis sit distinctio rationis inter intellectum & voluntatem, ad hoc ut habeant terminos re distinctos.

Ad secundam dico: inde solùm probari, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse unum in essentia. Nam in Deo, intelligens, seu potius dicens, & verbum idem sunt, excepta relatione producentis & producti: & amans & amor idem sunt, excepta relatione producentis amorem, & amoris producti.

Ad tertiam dico: Filium intelligere, & tamen non producere notitiam, & Spiritum sanctum amare, & tamen non producere amorem; est enim ob- D servandum, intelligere & producere notitiam, ut etiam amare & producere amorem, esse idem re, sed distingui ratione. Nam intelligere & amare dicunt ordinem ad objectum, idest, ad rem quæ intelligitur & amatur: at producere notitiam & amorem, dicit ordinem ad rem, quæ producitur, hoc est, ad ipsam notitiam, & amorem: sic etiam notitia & verbum sunt idem, sed distinguuntur ratione. Nam notitia dicit ordinem ad objectum, verbum autem ad dicentem. Jam ergo Pater est intelligens cum utroque ordine; & ideo est etiam producens: Filius est intelligens, sed cum primo ordine & non cum secundo, quia habet oppositum ordinem. Unde ipse non est dicens, seu producens ver- E bum.

Pari ratione, Pater est notitia, sed non verbum; Filius est notitia & verbum, quia habet ordinem producti, quem non habet Pater. Hinc S. Augustinus lib. 15. Trinit. cap. 14. *Sciunt*, inquit, *invicem Pater, & Filius, sed ille gignendo, iste nascendo*. Similiter Spiritus sanctus intelligit, & est ipsa notitia, sed sine relationibus producentis, aut producti. Unde neque est dicens, neque verbum. Idem dico de amore: nam Pater & Filius amant cum relatione producentis amorem: Spiritus sanctus amat, sed cum relatione amoris producti.

CAPUT XIV.

Octavum argumentum. In Deo nihil est nisi essentia & relatio: sed neutrum generat, aut generatur; ergo nihil in Deo generat, & nihil generatur; non igitur sunt in Deo plures personæ.

Item. Verus Filius debet produci similis gignenti: sed Verbum non est simile gignenti sed objecto, ut notum est; igitur non est Verbum Dei verus Filius Dei, proinde nec ejusdem essentiæ cum Deo.

Item. Spiritus sanctus aut producitur similis Deo Patri in essentia, aut dissimilis: non similis, quia esset Filius, & tunc non esset Verbum unigenitus Filius; ergo dissimilis; ergo non est verus Deus; ergo non sunt tres personæ unus verus Deus.

Respondeo ad primam rationem: non essentiam, nec relationem seorsim sumptam gignere, aut gigni sed constitutum ex utroque. Itaque constitutum ex essentia & paternitate gignit, & constitutum ex essentia & filiatione gignitur: quemadmodum etiam in creaturis non gignit essentia, nec subsistentia, sed persona ipsa principium est quod gignit, essentia est principium quo gignit, subsistentia est conditio sine qua non gigneret.

Ad primam confirmationem, quæ erat ejusmodi: Verbum non est simile intelligenti, sed rei intellectæ; ergo non est Filius intelligentis. Respondeo: Deum intelligendo seipsum producere verbum, & proinde rem intellectam cui verbum est simile, esse ipsum Deum qui producit verbum.

At inquies: Verbum non est simile Deo ut intelligenti, sed ut intellecto: at Deus non gignit ut intellectus, sed ut intelligens; ergo Verbum non est simile gignenti, proinde nec est Filius. Præterea, Filius vel est similis Patri in essentia, vel in proprietate: non in essentia, quia in essentia est idem: non in proprietate, quia in illa est dissimilis; ergo nullo modo est similis.

Respondeo: Patrem debere producere Filium sibi similem in essentia, non similem in relatione producentis, quia non producit Patrem suum, sed Filium suum; & ideo Verbum non debet esse simile Patri ut Pater est dicens, sed ut Pater habet talem naturam, quòd dicendo exprimitur.

Ad illud autem, quod addebatur: Filius Patri in essentia est idem; ergo non similis. Respondeo esse eumdem & esse similem: nam quatenus uterque habet illam essentiam, sunt idem in essentia: tamen quatenus ipsi sunt duo distincti, & conveniunt in illa essentia, sunt similes in essentia. Unde cùm Ariani vellent Filium dicere ὁμοιούσιον Patri, non ὁμοούσιον, Patres responderunt, posse quidem dici ὁμοιούσιον, sed non debere negari ὁμοούσιον. Vide Hilarium lib. de Synod. prope fin.

Ad postremam rationem quæ erat de Spiritu sancto, respondeo: Spiritum sanctum similem produci in essentia Patri, & Filio: nec tamen esse Filium, cujus rei caussa non est usque adeo certa. Scriptura siquidem rem docuit, caussam tacuit, non in hac re solùm, sed in multis etiam aliis, ut semper nos exerceat & humiles discipulos habeat. Vide Athanasium in epist. ad Serapion. Greg. Nazianz. lib. 5. de Theol.; Basil. lib. 3. in Eunom.; Damasc. lib. 1. cap. 10.; August. lib. 5. Trinit. cap. 27. lib. 3. cont. Maximin. cap. 14. & Tract. 99. in Jo., qui docent rem esse altiorem, quàm ut à nobis perfectè intelligi possit. Quamvis Augustinus duas rationes excogitaverit, quæ utcumque animo quærentis satisfacere possunt. Ait enim lib. 5. de Trinit. cap. 14. ideo Spiritum sanctum non esse Filium, quia non procedit quomodo natus, sed quomodo datus. Addit verò lib. 15. cap. 26. propterea quoque non posse vocari

cari

A cari Filium, quia procedit ex duobus, qui nec duo Patres dici possunt, nec alter pater, alter mater.

Clarius S. Thomas 1. part. quæst. 27. art. 4. & in q. de pot. q. 10. art. 2. ad arg. 22. rem istam explicuisse videtur. Ait enim, Verbum Dei Filium esse Dei, quia cùm procedat per actum intellectus, procedit ut similitudo quædam & imago producentis, idque ex vi ipsius productionis. Nec enim res verè intelligitur, nisi producatur notitia, seu Verbum, quod sit ipsius rei quæ intelligitur similitudo. At Spiritum sanctum, idem B. Tho. docet, non esse Filium Dei, quia licèt similis sit Patri & Filio, non procedit similis ex vi productionis, cùm per actum amoris procedat: amor autem non sit ex natura similitudo rei amatæ, sed impulsus quidam in rem amatam. B

CAPUT XV.

NOnum argumentum. Vel subsistentia est de intrinseca ratione essentiæ, vel non est. Si est; ergo essentia est incommunicabilis, vel si communicatur, communicabitur etiam subsistentia. Et tunc vel habent personæ præter istam subsistentiam, quam accipiunt cum essentia, aliam propriam, vel non: si habent; ergo quatuor erunt subsistentiæ, & proinde quatuor personæ: si non habent; ergo una tantùm erit subsistenria, ac proinde una tantùm persona. C Si verò subsistentia non est de ratione essentiæ; ergo essentia non est infinita simpliciter, cùm non contineat omnem perfectionem: & præterea erunt divinæ personæ compositæ ex essentia, & subsistentia, quod est absurdissimum.

Respondeo: hic tangi quæstionem difficillimam, & in qua Patres discordes videntur. Nam B. Augustinus lib. 7. Trin. cap. 4. dicit, aliud esse in Deo esse Patrem, aliud esse Deum: sed ibidem docet, subsistere dici ad se, non ad aliud, proinde esse absolutum, & commune tribus. Denique addit: sic esse in Deo unum subsistere, quomodo est unum sapere, & sicut non sunt in Deo tres sapientiæ, ita nec tres esse subsistentias. Et cap. 6. dicit, personam esse D quid absolutum, & non esse aliud personam esse, aliud verò Deum esse; quamvis sit aliud Deum esse, & Patrem esse. Ubi videtur S. Augustinus distinguere subsistentiam à relatione, & subsistentiam unam asserere, relationes autem multas.

Item Anselmus in Monol. cap. 43. dicit, personas divinas per suam sapientiam, essentiam, & vitam subsistere, sapere, & vivere, & Boetius lib. de duab. nat.: *Subsistit*, inquit, *quod alio non indiget ut sit: quare quod Græci dicunt οὐσίωσιν, nos subsistentiam vocamus.* Similia habet Richardus lib. 4. Trin. cap. 8. 19. Et ipse etiam B. Thomas quæst. 9. de pot. art. 5. ad 13. ubi dicit, relationes habere ab essentia quòd subsistant, non è contrario essentiam à relationibus: E quod alibi etiam sæpè repetit: & in 1. sent. dist. 26. quæst. 1. art. 1. ad 4. clarè dicit, subsistentiam esse unam sicut essentiam.

Idem quoque ratione demonstrari potest: subsistere enim est proprium substantiæ, non relationis; ergo non habet hoc essentia à relatione, sed à se. Et præterea, si haberet à relatione, non posset explicari, quomodo sit in Deo vera generatio, nam relatio sequitur generationem, cùm in ipsa fundetur: suppositum autem subsistens præcedit generationem, cùm nihil agere possit nisi sit suppositum; quomodo ergo Pater gignere potuit, si non habuit esse subsistens nisi per relationem, & eam non habuit nisi post generationem?

At ex altera parte Joannes Damascenus lib. 1. cap. 6. de Fide Orthod. sic ad verbum ait, *ὁ τοῦ θεοῦ* A *λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν, διώρισται πρὸς ἐκεῖνον παρ' οὗ ὑπόστασιν ἔχει*, hoc est, *Verbum Dei hoc ipso, quòd per se subsistit, distinguitur ab eo à quo habet subsistentiam*, ubi satis apertè plures ponit subsistentias. Item VI. Synodus generalis act. 11. legi jussit epistolam Sophronii, & recepit eamdem postea act. 13. in qua epistola bis repetitur, Trinitatem esse numerabilem personalibus subsistentiis.

Præterea in Symbolo Athanasii, & apud omnes Græcos, dicitur alia hypostasis Patris, alia Filii: at certè non possent dici plures hypostases, nisi essent plures subsistentiæ. Sicut ideo non possumus dicere plures Deos, quia non sunt plures Deitates: non enim multiplicantur concreta substantiva, nisi B multiplicentur formæ. Item. Si non sunt tres subsistentiæ; quomodo distinguuntur realiter tres personæ? nec enim realis distinctio habere potest locum, ubi non sunt distinctæ existentiæ, aut subsistentiæ: certum autem est, divinas personas non distingui existentiis. Item. Si non sunt plures subsistentiæ, quo pacto constabit, incarnationem esse factam in hypostasi solius Filii? Denique. Si in Deo cum una sola subsistentia sunt plures personæ propter solam multiplicationem relationum oppositarum; cur etiam in Christo non sunt multæ personæ propter multiplicationem naturarum oppositarum, idest, naturæ creantis, & creatæ? Adde, quòd B. Thomas p. p. quæst. 40. art. 3. dicit, relationes afferre secum C hypostases, non præsupponere, & abstractis relationibus ab essentia, non remanere hypostases.

Ut igitur tanta hæc lis componatur, dicendum nobis esse videtur: subsistentiam divinam partim esse unam, partim multas; partim absolutam, partim relativam; partim communem tribus, partim propriam singulorum; denique partim de ratione essentiæ, partim non de ratione essentiæ. Quod ut faciliùs intelligatur, aliqua prænotanda erunt.

Ac primum quidem, ex S. Thoma qu. 8. de pot. art. 3. ad 7. subsistentiam duo habere officia: unum ut constituat suppositum, & faciat illud esse in se, idest, non pendere ab alio: alterum ut distinguat illud ab aliis suppositis, quæ duo officia valde inter D se distinguuntur. Nam unum potest esse ante aliud, ut patet in Adamo, qui quando erat solus, habebat esse in se, sed non distinguebatur ab aliis. Item aliquid distinguit quod non constituit, ut patet de spiratione activa in Deo.

Nota secundò, aliud esse loqui de subsistentia respectu essentiæ, aliud respectu personarum: nam si de essentia loquamur, illa non constituitur per relationem, nec accipit ab illa subsistentiam, sed habet in se intrinsecè subsistentiam; ita ut si mente separemus ab essentia relationes, illa erit in se existens, & distincta ab omnibus aliis essentiis, quamvis non habebit in se distinctas personas.

Nota tertiò, certum esse, personas habere distin- E ctionem à relatione, & proinde subsistentiam quoad secundum officium: personæ enim divinæ distingui debent minima distinctione, ut B. Cyrillus lib. 1. Trin. & B. Thomas p. p. quæst. 40. art. 2. ad 3. docent: minima autem distinctio est per relationem; & hoc ipsum docent passim Patres & Concilia, quæ dicunt, solam relationem, distinctionem, & numerum in Deo efficere.

At verò unde habeant personæ divinæ subsistentiam quoad primum officium, Patres non ita perspicuè expresserunt: tamen nos cum S. Thoma dicimus, totam subsistentiam habere personas à relatione, sed non eodem modo; nam relatio includit essentiam, & superaddit respectum, cùm sit aliquid ad aliud; & quidem quatenus includit essentiam, constituit & dat personæ esse in se: quatenus dicit respe-

A respectum, distinguit. Esse autem hanc sententiam S. Thomæ, non negabit qui ejus opera diligenter evolverit, siquidem ipse ubique docet, relationem constituere & distinguere personas: sed constituere ut identificatur cum essentia, distinguere autem, ut relatio est. Vide de pot. q. 8. art. 3. ad 7. quæst. 9. art. 5. ad 13. & quæst. 10. art. 5. ad 12. Contra gent. lib. 1. cap. 21. & 22. lib. 4. cap. 10. 14. & 49. & p. p. quæst. 3. art. 3. & q. 29. art. 4. & quæst. 40. art. 2. & 4. & 1. dist. 26. quæst. 1. art. 1. ad 4. Sed placet adscribere pauca S. Thomæ verba; sic igitur loquitur in quæst. 8. de pot. art. 3. ad 7. *Relationes etsi constituant hypostases, tamen hoc faciunt inquantum sunt essentia divina.* Et ibidem ad 9. *Relatio distin-* B *guit inquantum est relatio: constituit inquantum est essentia*, & quæst. 9. ad 13. *Proprietates personales non sunt principium subsistendi divinæ essentiæ; ipsa enim divina essentia per se subsistit: sed è converso proprietates personales habent quod subsistant ab essentia.*

Dices: si relatio non constituit ut relatio, sed ut essentia; ergo ipsa essentia constituit, non relatio. Respondeo: non ita esse, quia idem debet esse principium constituens, & distinguens, quamvis non eadem ratione utrumque faciat: constat autem distinctivum principium esse relationem; relatio igitur debet etiam constituere, sed tamen hoc facit, ut includit essentiam.

Nota quartò, subsistentiam quo ad primum offi- C cium, idest, dum constituit personam, duo facere. Nam & dat esse per se, & præstat incommunicabilitatem: quamvis autem divina relatio non det simpliciter esse per se, quia divina essentia cùm sit infinitæ perfectionis, includit essentialiter non solùm existere, sed etiam per se existere: tamen dat incommunicabilitatem, & constituit suppositum; divina enim essentia, quamvis per se subsistat, tamen communicabilis est ob suam infinitatem; & ideò non est suppositum: at per relationem ita terminatur, & quasi modificatur subsistentia illa essentialis, ut constitutum ex essentia & relatione sit prorsus incommunicabile; quare relatio, etsi non constituit ut relatio, sed ut essentia, quatenus constituere dicit da- D re simpliciter esse per se, ut paulò ante cum S. Thoma docuimus: tamen constituit ut relatio, quatenus constituere dicit dare esse per se incommunicabiliter. Igitur in Deo sicut est una subsistentia communis & absoluta, ut ex Augustino, Anselmo, Richardo, & S. Thoma colligitur: ita sunt etiam tres veræ subsistentiæ propriæ & relativæ, ut colligitur ex Athanasio, Sophronio, Damasceno, & eodem S. Thoma: nec tamen sunt quatuor subsistentiæ, sed una & tres, quia tres illæ relativæ cum absoluta realiter idem sunt; & per hæc cessant argumenta pro utraque parte.

Ad illud primum; ergo essentia est incommunicabilis. Respondeo: negando consequentiam; nam es- E sentia non sic communicatur, ut quæ erat in se incipiat esse in alio: semper enim illa est in se, & nunquam in alio, cùm sit simplicissima, & de ejus ratione sit subsistere; sed ut quæ est in se uno modo, sit in se etiam alio modo. Itaque essentia Patris est in seipsa, sed cum relatione producentis, & essentia Filii est in seipsa, sed cum relatione producti &c.

Ad illud, *vel habent personæ propriam subsistentiam, præter istam essentiæ, vel non.* Respondeo: personas singulas non habere nisi subsistentias singulas, sed eas partim esse de ratione essentiæ, partim non esse, ut dictum est.

Ad illud pro altera parte; *ergo essentia non erit infinita simpliciter.* Respondeo: negando consequentiam; essentia enim continet intrinsecè quidquid perfectionis habet subsistentia; nam ut supra diximus, relationes non dicunt aliam perfectionem, quàm eam quæ est ipsa essentia.

Ad illud; *ergo persona erit composita.* Respondeo: negando consequentiam; nam subsistentia Patris, quatenus distinguitur ab essentia, est purus respectus ad aliud, & proinde non habet ordinem ad ipsam essentiam, sed solùm ad terminum.

Ad illud argumentum, quod solet videri insolubile: Suppositi constitutio præcedit generationem: generatio relationem; ergo suppositum non constituitur per relationem. Respondeo: suppositi constitutionem præcedere generationem, sed suppositi distinctionem sequi post generationem, & propterea dicimus, relationem ut sic, quæ sequitur generationem, distinguere suppositum, non constituere: at relationem ut identificatur cum essentia, & præcedit generationem, secundùm modum nostrum intelligendi constituere suppositum.

Dices: relatio etiam ut identificatur cum essentia, si relatio est, fundamentum aliquod requirit alioqui nulla erit ratio, cur sit potius paternitas, quàm alia species relationis: fundamentum autem paternitatis nullum potest fingi, præter generationem; igitur nullo modo paternitas præcedere potest generationem, & suppositum constituere. Respondeo: relationes quæ accidentia sunt, semper requirere fundamentum, nimirum ut habeatur ratio, cur talis relatio in tali subjecto inhæreat: at relationes quæ sunt ipsa essentia subjecti, nullum fundamentum requirere: ut enim nemo quærit, cur homo sit animal rationale, quia illa est ejus essentia: ita non debet quæri, cur prima persona divina sit paternitas subsistens, quia hæc est ejus essentia: & tamen fundamentum assignamus, videlicet, generationem, cur hæc prima persona sit formaliter Pater, & distinguatur à Filio.

At, inquies, S. Thomas p. p. q. 40. art. 3. dicit, abstractis relationibus, non remanere in Deo hypostases; ergo subsistentia nullo modo est de ratione essentiæ. Respondeo: B. Thomam velle dicere, non remanere hypostases distinctas, nam subdit statim, hypostasis enim significat aliquid distinctum.

CAPUT XVI.

Decimum argumentum. Relatio ut distinguitur ab essentia distinguit personas: sed relatio ut distinguitur ab essentia non est in re, sed solùm in mente; relatio enim supra essentiam non addit rem, sed rationem tantùm, aliàs esset in Deo aliquid ab essentia realiter distinctum; ergo personæ non distinguuntur re, sed ratione tantùm.

Præterea, vel tota realitas quæ est in Patre est etiam in Filio, vel non est: si est; ergo non distinguuntur re Pater, & Filius: si non est; ergo aliqua res est in Patre, quæ non est in Filio; & cùm res, unum, verum, & bonum convertantur, aliqua unitas, veritas, & bonitas erit in Patre, & non in Filio.

Respondeo: respectum quem superaddit ad essentiam relatio, distinguere personas, sed eum respectum non esse solùm in mente, sed etiam in re, & ut est in re distinguere, nam personæ distinguuntur realiter, etiam si cesset omnis operatio intellectus. Quare ad propositionem respondeo: non distingui personas relationibus, quatenus distinguuntur ipsæ relationes ab essentia quomodocumque, sed quatenus sunt relationes reales, sive ut sunt idem re cum essentia, & ab ea ratione distinguuntur.

Ad confirmationem dico: totam realitatem absolutam

A lucem quæ est in Patre, esse etiam in Filio, & in Spiritu sancto, sed non totam realitatem relativam; verè enim sunt tria entia realia, sed relativa, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

Ad probationem cùm dicitur, ens, verum, & bonum convertuntur &c. Respondeo: ista tria entia, esse etiam tria vera, & tria bona, si accipiantur hæc nomina adjectivè, hoc est, sunt tria habentia veritatem, & bonitatem: non autem sunt in illis tres veritates, aut bonitates, sed una. Et ratio est, quia relatio non dicit perfectionem quatenus est ad aliud, sed quatenus est aliquid ad aliud. In Deo autem illud aliquid relationis identificatur eum essentia, & proinde relatio in Deo non dicit aliam perfectionem, quàm ipsam essentiam, quæ est una.

B Et hinc est: quòd cùm dicimus, in Deo esse tria entia, aut tres res, aut tres subsistentias, aut tres personas, semper addimus, vel subintelligimus, relativas, & nunquam multiplicamus, aut numeramus absoluta, quia sola relatio est ejus naturæ, ut veram afferat distinctionem sine multiplicatione perfectionum, quia ratione sui *Ad* habet oppositionem, & proinde distinctionem: & tamen ratione ipsius *Ad* non dicit perfectionem; quatenus verò perfectionem dicit, cum essentia identificatur. Vide Anselmum lib. de Incarn. c. 3. ubi dicit Patrem & Filium posse dici duas res, modò per res relationes, non substantiæ intelligantur: & Concilium Toletan. XI. can. 1. ubi legimus, in relationibus numerum cerni, in divinitatis verò substantia quid enumeratum sit, non inveniri. Ubi enim verus numerus admittitur, ibi necessariò plura entia admittuntur.

CAPUT XVII.

C Undecimum argumentum. Intelligentiæ, & voluntatis actiones, immanentes sunt, ac proinde steriles, ut Philosophus docet lib. 9. Metaphysi. tex. 16. non igitur aliquid producunt: at si Filius, & Spiritus sanctus non producuntur per intellectum, & voluntatem, nullo modo producuntur; non enim facilè explicari potest, quo alio modo producantur, & cur duæ tantùm personæ producantur, & cur una Verbum, altera Amor dici soleat.

D Respondeo: actiones immanentes, ac proinde intelligentiæ, & voluntatis actus, quos intellectionem & dilectionem appellare possumus, nihil producere quod maneat post actionem: aliquid tamen producere intimum ipsi actioni, & quod nomine ipso actionis appellari potest. Siquidem duobus modis actionis vocabulum accipitur, uno modo pro nuda & sola actione, quæ pertinet propriè ad prædicamentum actionis: altero modo pro actione conjuncta cum aliqua qualitate, quæ sit quasi terminus ejus. Quomodo calefactionem actionem vocamus, cùm ea tamen non sit simplex actio de prædicamento actionis, sed includat calorem aliquem acquisitum.

E Ita igitur intellectio, & dilectio non nudæ sunt actiones, sed includunt etiam aliquid per modum qualitatis, quod est quasi terminus actionis; alioqui si intellectio nuda esset actio, quomodo intelligens per intellectionem fieret similis rei intellectæ? nonne similitudo in forma, seu qualitate fundatur? Quare Philosophus non ait, per actiones immanentes nihil omnino produci, sed nihil produci quod maneat post actionem: quemadmodum per actiones transeuntes producitur opus aliquod re distinctum ab actione, & quod perseverat post actionem.

Producitur igitur per intellectionem Verbum, per dilectionem Amor, quæ quidem in nobis accidentia sunt, in Deo substantia, quoniam in Deo intelligere est ipsum esse, non autem in nobis. Quare SS. Patres passim affirmant, Deum Patrem ab æterno genuisse Verbum suum, quoniam ab æterno sapiens fuit; quod non dicerent, nisi crederent, per actum intellectus Verbum Dei produci. Vide Athanasium serm. 1. 2. & 3. cont. Arian. Basilium lib. 4. in Eunom. Nazianzenum lib. 3. de Theol. Cyrillum lib. 1. thes. c. 5. & lib. 12. cap. 7. Ambrosium lib. 4. de Fide cap. 4. & Augustinum lib. 6. Trin. cap. 1. & lib. 7. cap. 1.

Nec rarò etiam Patres disertè docent, Deum Verbum per intellectionem produci, ut Basilius hom. in init. Jo: Cyrillus lib. 1. in Jo: cap. 5. Theodoretus lib. 2. ad Græc. & Damascenus lib. 1. cap. 6. Denique Augustinus toto lib. 9. de Trinit. Filium sapientiam, Spiritum sanctum amorem appellat, & Concilium Toletanum XI. cap. 1. Spiritum sanctum charitatem vocat.

CAPUT XVIII.

Duodecimum argumentum. Hoc mysterium destruit tria principia naturaliter nota. Primò illud principium: Omne est, vel non est; nam paternitas est idem re cum essentia, essentia idem re eum filiatione; ergo paternitas est idem re cum filiatione, & tamen non est idem re cum filiatione si ab illa distinguitur realiter. Secundò illud principium: Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; nam paternitas & filiatio sunt eadem res eum essentia, & tamen non sunt eadem res inter se. Tertiò syllogismum expositorium: nam cùm dicitur, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius; ergo Filius est Pater, bene videtur concludi: & tamen falsum concluditur, si Fides est vera.

Respondeo ad primum: negando primam consequentiam, quia essentia habet se per modum termini communis, quia licèt singularis sit, tamen verè est in pluribus suppositis. Quare in prædicationibus fungitur munere vocis universalis, ut S. Thomas annotavit in p. p. q. 39. art. 4. ad 1. Quemadmodum igitur hic syllogismus non valet: Homo est idem re cum animali: animal est idem re cum equo; ergo homo est idem re cum equo; ita nec iste valet. Paternitas est idem re cum essentia: & essentia idem re cum filiatione; ergo paternitas est idem re eum filiatione.

Ad secundum dico: eam maximam non esse veram universaliter, nisi quando aliqua sunt eadem uni tertio adæquatè, sicut in Mathematicis, ubi si duæ lineæ sint æquales uni tertiæ, universaliter erunt æquales inter se, quia ibi est summa adæquatio.

At verò si dicas: homo & equus sunt idem re cum animali; ergo & inter se, non valet, quia homo & animal non sunt idem re adæquatè; ita etiam essentia & paternitas non sunt idem adæquatè, quia essentia ad plura se extendit. Nec est verum, istam maximam esse fundamentum totius discursus humani, si nullæ addantur limitationes, alioqui frustra essent tot figuræ, & modi syllogismorum, quibus explicatur, quomodo conjungi debeant duo extrema cum medio, ut possit concludi esse etiam inter se conjuncta. Adde, quòd etiamsi illa maxima esset universaliter vera in rebus finitis, non propterea deberet esse vera in Deo infinito: nam si anima rationalis quia spiritualis, naturaliter est in pluribus partibus corporis realiter distinctis, nec valet iste syllogismus: Manus & pedes sunt idem loco cum anima; sunt ergo idem loco inter se: quantò magis Deus, qui est infinitus Spiritus, poterit esse simul in pluribus suppositis.

Ad tertium: nego esse syllogismum expositorium: nam

nam *hæc essentia* habet se per modum termini communis, ut dictum est. Quare sicut non valet: Aliquis homo est Petrus: aliquis homo est Paulus; ergo Paulus est Petrus; ita non valet: Hæc essentia est Pater: hæc essentia est Filius; ergo Filius est Pater. Atque hactenus quidem de distinctione Trinitatis generatim disseruimus. Nunc speciatim de distinctione Patris à Filio disseremus, quæ erat pars quarta propositæ disputationis.

CAPUT XIX.

An Filius Dei sit autotheos.

EST nova quædam hæresis, quæ nescio an sit in re an solùm in verbis. Genebrardus enim lib. 1. de Trin. refellit ex professo hæresim quam vocant Autotheanorum, idest, eorum qui dicunt, Christum esse Deum à seipso, non à Patre, & hanc hæresim tribuit Calvino, & Bezæ, & in præfatione eorum librorum suspicatur, Franciscum Stancatum auctorem primum hujus hæresis fuisse. Gulielmus etiam Lindanus in 2. Dialogo, quem inscribit, Dubitantius, & Petrus Canisius præfatione libri de S. Joanne Baptista, eumdem errorem Calvino attribuunt; ex quo errore apertè sequitur, aut Filium non distingui personaliter à Patre, qui est error Sabellii: aut certè distingui etiam natura, & non esse Filium Dei, sed aliud quoddam principium; qui error accedit proximè ad Manicheismum. Dicam igitur quid de tota hac re sentiam.

Primum in Stancaro nihil tale invenire potui; fateor tamen, me non legisse omnia ipsius opera, sed ea solùm, quæ de Trinitate, & Mediatore scripsit. Calvinum existimo quoad modum loquendi sine dubio errasse, & dedisse occasionem, ut de illo scriberentur, quæ scripta sunt à nostris. Nam lib. 1. Inst. cap. 13. §. 19. ita ait: *Nunc Scriptores Ecclesiastici Patrem Filii principium esse tradunt, nunc Filium à seipso & divinitatem, & essentiam habere asseverant*. Et infrà: *Ergo cum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene, & propriè Filium à se esse asserimus*. Et §. 23. de Filio loquens: *Quomodo*, inquit, *Creator, qui omnibus esse dat, non erit à seipso, sed aliunde essentiam mutuabitur?* Et idem Calvinus in epist. ad Polon., & in lib. cont. Gentil., passim asserit Filium esse *αὐτόθεον*, hocest, à seipso Deum, & impropriè, & durè etiam dictum esse in symbolo, Deum de Deo, lumen de lumine.

Sed quamquam hæc ita se habeant, tamen dum rem ipsam excutio, & Calvini sententias diligenter considero, non facilè audeo pronunciare, illum in hoc errore fuisse. Siquidem docet, Filium esse à se respectu essentiæ, non respectu personæ, & videtur dicere velle, personam esse genitam à Patre, essentiam non esse genitam, nec productam, sed esse à seipsa, ita ut si à persona Filii removeas relationem ad Patrem, sola restet essentia, quæ est à seipsa.

Cur autem Calvinum ita sensisse credam, exponam breviter, non tam ut illum defendam, aut excusem, qui se tot suis hæresibus indignum reddidit, non modò defensione, sed etiam communione Catholicorum, quàm ut ostendam non esse opus immorari in ista quæstione, cùm in re non sit quæstio.

Primò Calvinus fatetur lib. 1. Inst. cap. 13. §. 13. unam numero naturam esse in tribus distinctis personis, & ibi dicit Filium à Patre genitum. At certè non est intelligibile, quomodo Filius sit à Patre, & habeat eamdem naturam cum Patre, & non habeat illam à Patre: nec enim Filius dici potest sola relatio, sed aliquid subsistens in natura divina.

Præterea ibidem §. 23. apertè dicit, essentiam à Patre Filio esse communicatam: *Si in essentia*, inquit, *est discretio, respondeant, an non eam Filio communicaverit? hoc verò non potuit esse ex parte, quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde, quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam: restat ut tota, & in solidum Patris & Filii sit communis*. Hæc ille, qui rursum §. 25. dicit, Filium esse sapientiam genitam, & Patrem esse fontem Deitatis.

Denique qui asserunt Filium à seipso habere essentiam, ideò errant, quia coguntur, vel facere Filium ingenitum, & eamdem personam cum Patre, vel multiplicare essentias, vel certè distinguere essentiam à persona realiter, & sic introducere quaternitatem. At Calvinus lib. 1. Instit. cap. 13. §. 19. Filium asserit genitum à Patre, & unam numero ponit essentiam in tribus personis. Item §. 23. docet, essentiam Patris Filio communicatam esse. Denique §. 25. non distinguit essentiam à personis realiter, sed solùm ratione.

Secundò probo ex caussa, quæ impulit Calvinum ad hanc sententiam. Caussa enim fuit, quia Valentinus Gentilis perpetuò jactabat solum Patrem esse *αὐτόθεον* & per hoc nomen intelligebat solum Patrem habere essentiam verè divinam, & increatam: Filium autem, & Spiritum sanctum habere aliam essentiam productam à Patre; & ideo quoad essentiam eos non esse autotheos. Calvinus igitur occurrere volens Valentino contrarium asseruit, nempe Filium esse autotheon quoad essentiam, idest, in eo sensu quo id à Valentino negabatur.

Tertiò probo ex discipulorum ejus doctrina. Nam Beza in axiomat. de Trin., axiom. 14. dicit, Filium esse à Patre per ineffabilem totius essentiæ communicationem ab æterno: & tamen ipse etiam cum suo magistro facit Christum autotheon. Item Josias Simlerus, Calvini sectator in epist. ad Polon. defendit autusian Filii, & sic explicat suam & Calvini sententiam: *Non negamus*, inquit, *Filium habere essentiam à Deo Patre, sed essentiam genitam negamus*; quæ Josiæ sententia, non video, cur Catholica dicenda non sit.

Restat, ut modum loquendi Calvini, qui dicit, Filium habere à se essentiam, simpliciter esse repudiandum, & contrario modo loquendum esse demonstremus. Primum igitur is loquendi modus pugnat cum verbo Dei: legimus enim Jo. 5. *Pater dedit Filio vitam habere in semetipso*. Et Jo. 6. *Ego vivo propter Patrem*: at si vitam dedit Pater Filio, certè & essentiam; idem enim Deo est esse & vivere. Item Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*. Cur non & essentia? Jo. 7. *Ego scio eum, quia ab ipso sum*. Et cap. 8. *Quæ audivi ab eo hæc loquor in Mundo &c.* at non potest intelligi quomodo Pater tradiderit Filio scientiam, nisi tradendo essentiam, ut suprà ex Augustino docuimus.

Pugnat secundò cum Conciliis. Nam omnia ferè Concilia post Nicænum receperunt Symbolum Nicænum cum illis verbis *Deum de Deo, lumen de lumine*, ut Sardicense, Constantinopolitanum I. Ephesinum I. & omnia alia. At profectò est intolerabilis Calvini superbia, qui eam formam loquendi reprehendit, quam omnia Concilia primaria approbarunt. Nec dissimilis est in hac parte Calvinus Arianis: nam in Concilio Aquiliensi S. Ambrosius numquam potuit extorquere à duobus hæreticis Arianis ut dicerent, Filium esse Deum verum de Deo vero: semper enim illi respondebant, Filium esse verum unigenitum, veri Dei Filium, & similia: numquam autem verum Deum de Deo vero, etiamsi fortè centies interrogati sint. Et à Calvino in Concilio Lausanensi numquam potuisse extorqueri ut fateretur, Filium

Filium esse Deum de Deo, refert Petrus Carolus, qui interfuit, in epist. ad Card. Lotharing.

Pugnat tertiò cum doctrina Patrum. Nam Gregorius Thaumaturgus in suo symbolo dicit, Filium esse Deum ex Deo. Et ante eum Justinus init. lib. de rec. Fid. confess.: *Pater*, inquit, *innascibiliter habet essentiam*, *Filius nascibiliter*. Epiphanius hær. 69. vocat Filium Deum de Deo. Hilarius init. lib. 4. de Trin.: *Nihil*, inquit, *nisi natum habet Filius*, *idest*, *omnia habet propter nativitatem*. Augustinus tract. 31. in Jo. *Quidquid*, inquit, *est Filius*, *de illo est*, *cujus est Filius*; *ideo Dominum Jesum dicimus Deum de Deo*, *lumen de lumine*.

Pugnat quartò cum ratione, & cum ipsa Calvini sententia. Nam si ipse asserit, Patrem communicasse Filio essentiam; quomodo potest verè dicere, Filium habere à se essentiam? Item, si dicit, Filium esse productum à Patre; quomodo potest negare, essentiam & vitam in Filio esse à Patre? nec enim Filius dicitur sola proprietas, sed integra hypostasis.

Adde, quòd rationes ejus nihil valent. Nam primò Calvinus dicit, se moveri Patrum auctoritate, qui interdum dicunt Filium à seipso esse. Citat autem Augustinum in Ps. 109. & Cyrillum lib. 7. Trinit. qui dicunt, Patrem & Filium esse unum principium. Ex quo videtur sequi, tam Patrem, quàm Filium carere principio, & proinde esse à se. Item citat Augustinum qui in Psal. 68. init., & tract. 39. in Jo. ait, Filium ad Patrem dici, Deum autem ad seipsum, sicut Pater ad Filium dicitur Pater, ad se dicitur Deus.

Sed ista argumenta nihil concludunt. Nam Patrem & Filium esse dicimus unum principium respectu creaturarum; cum quo tamen cohæret, ut Pater sit principium sine principio, Filius principium de principio, ut idem Augustinus explicat tract. 39. in Jo. ubi exponens illud: *Tu quis es? principium qui & loquor vobis*, dicit, Filium esse principium, sed de principio, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Nec est idem, Filium esse Deum ad se, & Deum à se. Nam illud primum significat nomen Dei non esse relativum, & tamen convenire Filio: & hoc Augustinus dicit, & verum dicit, quia etiamsi Filius sit relativum, tamen est relativum subsistens, divinum, & proinde essentiam includens, quæ absoluta est. At verò Filium esse Deum à se, significat, Filium Dei non esse Filium Dei, sed ingenitum, quod Augustinus nunquam dixit, sed Calvinus falsò illi attribuit.

Secunda ratio Calvini est, quia si Filius non haberet à se essentiam, esset precariò Deus, imò Deus titularis, & re ipsa similis creaturis, quæ aliunde suum esse accipiunt.

Respondeo: hoc argumentum bene concludere contra Gentilem, qui ideò dicebat, Filium non habere à seipso essentiam, quia putabat ipsum habere essentiam quamdam creatam à Patre. At contra nos nihil valent illæ consequentiæ: nam etsi dicamus, Filium à Patre habere essentiam, tamen dicimus eam habere per necessariam, & naturalem communicationem, & ideò non esse precariò, sed naturaliter Deum. Item dicimus, eum à Patre accipere eamdem essentiam, quam habet Pater, & ideò non esse titularem, sed verum & realem Deum.

Tertia ratio est, quia Filius dicitur Jehova sicut Pater, & hoc nomen significat ipsum Esse ceu fontem essendi, & proinde à seipso est quoad essentiam.

Respondeo: hoc etiam argumentum contra Gentilem bene concludere, quia si Filius est fons essentiæ, non ergo habet essentiam derivatam ab alia essentia, sed habet illam unam essentiam, à qua pendent omnes essentiæ: tamen sicut dicitur Deus de Deo, & principium de principio, sic potest dici fons essendi de fonte essendi, ut B. Augustinus dicit in lib. 7. de Trinit. cap. 2. & lib. 15. cap. 14. ubi ait de Filio *Deus de Deo*, *lumen de lumine*, *sapientia de sapientia*, *essentia de essentia*; & tamen Patrem & Filium unum esse Deum, unum lumen, unam sapientiam, unam essentiam. Ubi tamen observandum est, eum accepisse nomina abstracta pro concretis, cùm dixit essentiam de essentia, sapientiam de sapientia.

Addendum est hoc loco, tam Patrem, quàm Filium posse dici αὐτόθεον, sed alio sensu quàm acceperint Valentinus, & Calvinus hoc vocabulum. Nam si αὐτόθεος significaret eum, qui est Deus à seipso, ut illi existimant, certè nec Pater, nec Filius posset dici αὐτόθεος: nam Filius non est Deus à se, sed à Patre: Pater etiam non est Deus à se, sed à nullo; esse enim à se, est productum esse à se, Pater autem est simpliciter ingenitus, & improductus. Nec probanda est forma loquendi Lactantii, qui lib. 1. cap. 7. dicit, Deum à seipso esse procreatum: at potest αὐτόθεος significare eum qui est ipse Deus, idest, verissimè Deus: quomodo dicimus, hæc est ipsa veritas, & Græci dicunt αὐτοαλήθεια, item αὐτάδελφος *proprius*, seu *germanus frater*, αὐτεξούσιος, *proprii juris*: & in hac significatione Epiphanius hæres. 69. vocat Filium Dei αὐτοτέλειον, & αὐτόθεον, idest, *verè perfectum*, & *verè Deum*.

CAPUT XX.

De processione Spiritus sancti à Filio.

RESTAT pars postrema disputationis de distinctione personarum, in qua explicanda est distinctio, & processio Spiritus sancti à Filio, quæ controversia necessariò tractanda est, tum propter Armenos, Græcos, Ruthenos, Moscos, & alios qui adhuc in errore perseverant; tum etiam propter novos Arianos. Nam Valentinus Gentilis prothesi 36. & 37. solum Patrem vult esse essentiatorem Filii & Spiritus sancti.

Et quoniam Græci non solùm non credunt Spiritum sanctum à Filio procedere, sed etiam conqueruntur, Latinos ad Symbolum addidisse particulam *Filioque* sine consensu ipsorum; tria tractanda erunt. Primò, de origine hujus hæresis & schismatis, & de tempore illius additionis factæ. Secundò, an Spiritus sanctus à Filio procedat. Tertiò, an potuerint & debuerint Latini addere ad Symbolum illam particulam.

Vide de tota re Magistrum cum Doctoribus lib. 1. d. 11. Anselmum in lib. de process. Spir. S. B. Thomam in Opusc. de error. Græc.: & de pot. q. 10. art. 4. & 5. Richardum Armachanum lib. 6. quæst. Armenicarum. Gennadium Scholarium in Opusc. pro Latin. cap. 1. & Hugonem Etherianum de process. Spir. S. Denique Bessarionem in Orat. dogmat. & Concilium Florentinum.

CAPUT XXI.

De origine hujus hæresis.

PRIMUS auctor hujus hæresis videtur fuisse Theodoretus (qui tamen postea in Concilio Chalcedonensi opera S. Leonis Papæ, Ecclesiæ reconciliatus

liatus est, & in suam sedem ex qua pulsus fuerat restitutus) cum aliis qui Nestorio favebant circa annum Domini 430. Nam quod in Prolegomenis V. Synodi quidam Justinianus Episcopus Siciliæ in epistola ad Petrum asserit, Macedonium docuisse, Spiritum sanctum à solo Patre spirari, oon est ullo modo probabile. Nam Macedonius de Spiritu sancto cum Arianis sentiebat, teste Augustino, de hæres. cap. 52. Ariani autem Spiritum sanctum Filii creaturam dicebant, ut S. Basilius testatur lib. 2. in Eunom., ubi dicit, Arianos ex eo probare solitos, Filium esse Patre minorem, quòd Pater creaverit Deum quemdam parvum, hoc est, Filium: Filius autem non potuerit creare Deum, nec magnum, nec parvum, sed Spiritum sanctum produxerit, qui nullo modo est Deus.

Adde, quòd Concilium secundum congregatum est contra Macedonium, & tamen in symbolo posuit ex Patre procedentem. Sed fortasse incorrectum textum habemus illius epistolæ, & pro *spirat* Macedonius à solo Patre Spiritum sanctum, legendum est *separat*. Separabat enim spiritum Macedonius à solo Patre, quia solius Filii volebat illum esse facturam.

Exstant igitur refutationes anathematismorum S. Cyrilli per Theodoretum editæ, tam in tomis Conciliorum, quàm in operibus S. Cyrilli, in quibus refutationibus cap. 9. disertè Theodoretus dicit, Spiritum sanctum nec esse à Filio, nec per Filium, sed à solo Patre. Exstat etiam in tomis Conciliorum & in operibus S. Cyrilli, & in Concilio Ephesino nuper edito, tom. 2. cap. 37. Symbolum Nestorianum, in quo etiam habetur, Spiritum sanctum non habere per Filium suam subsistentiam, sed à solo Patre esse.

Quia tamen hoc obiter Nestoriani dixerant, & alia erat caussa quæ tunc seriò agebatur, non videtur iste error altius radices tunc egisse: nulli enim inveniuntur, qui de hac re tractent usque ad annum Domini 767. Hoc autem anno, scribit Ado Viennensis in Chronico, celebratum fuisse magnum Concilium Gentiliaci, & disputatum coram Pipino Rege, Caroli Magni patre, inter Romanos & Græcos de Trinitate & imaginibus, cujus disputationis, & Concilii meminerunt etiam Rhegino, Sigebertus, & Abbas Urspergensis in Chronico. Nec videtur ulla potuisse tractari alia quæstio inter Græcos & Latinos de Trinitate, quàm de processione Spiritus sancti: non enim alia controversia est, nec fuit inter Græcos & Latinos de Trinitate.

Post annos deinde circiter centum tempore Nicolai I. qui sedit anno 860. Græci apertiùs cum Latinis de hac re contendere cœperuot. Nam eo tempore Theophylactus floruit, qui in cap. 3. Jo. scribens, nomioatim arguit Latinos, quòd credant Spiritum sanctum ex Filio procedere. Et Joannes Diaconus, qui eodem tempore vixit, lib. 4. vitæ S. Gregorii cap. 75. dicit, Græcos vertisse in Græcam linguam Dialogos S. Gregorii, & abrasisse illam particulam *Filioque procedit*.

Cæterùm post alios 200. annos, idest, anno 1054. tempore Leonis IX. perfectum schisma cœpit, adeo ut antea solùm semina jacta videantur. Hoc enim anno, imperante Constantino X. qui dicebatur Monomachus; Patriarcha Constantinopolitanus Michael nomine, cupiens universalis Patriarcha reipsa fieri, cujus dignitatis nomen jamdiu sibi usurpaverant ejus prædecessores, promulgare cœpit, Romanum Pontificem & omnes alios Latinos excommunicatos esse, quòd contra decretum Concilii Ephesini ad Symbolum aliquid addidisseor: Romano autem Episcopo dejecto de prima Sede, ad se primatum Ecclesiæ jure pertinere, qui post Romanum primus esset. Nec id solùm tunc Græci fecerunt, sed etiam omnes Ecclesias Latinorum, quæ in eorum ditione erant, claudi jusserunt. Imperator etiam præmium constituit iis, qui contra Latinos aliquid scriberent.

Hæc ita esse, cognosci potest ex epistolis Leonis IX. ad Imperatorem Constantinum, & Patriarcham Michaelem: item ex Anselmo, qui illo ipso seculo scripsit librum suum de processione Spiritus sancti contra Græcos. Item ex Sigeberto in Chronico anni 1054. & ex S. Antonino in hist. part. 3. tom. 22. cap. 13. §. 11. Hæc de origine hujus schismatis. Quando autem additum sit ad Symbolum illud *Filioque*, non est planè certum. Antoninus loco citato §. 10. dicit, Nicolao I. objectum fuisse à Græcis, quòd addidisset ad Symbolum: sed in historiis antiquis hoc non invenitur, & præterea in Concilio Florentino sess. 7. Andreas Episcopus Coloss. qui partes Latinorum tuebatur, asseruit, Græcos Nicolao id non objecisse, cùm tamen quærerent omnes occasiones eum lædendi. Denique certum est, additionem hanc multo esse antiquiorem. Idem Andreas ibidem dicit, tempore VI. Synodi, idest, post annum domini 600. hanc additionem factam esse à Romano Pontifice in Concilio ingenti Latinorum Patrum, propter dissensiones quasdam exortas in Gallia & in Hispania.

Et quamvis non possimus certò notare annum, aut Pontificem certum, tamen videtur omnino hoc tempore id esse factum. Nam in Concilio Toletano VIII. recitatur Symbolum cum hac additione. Fuit autem celebratum hoc Concilium circa annum Domini 653. & ante hoc tempus non invenitur Symbolum Constantinopolitanum cum tali additione: nam in Concilio Toletano III. celebrato anoo 589. legitur Symbolum sine ulla additione. Signum etiam hujus rei est illa quæstio, quam diximus tractatam inter Græcos & Latinos in Concilio Gentiliacensi: quia enim Ecclesia Latina jam cœperat uti Symbolo cum additione, Græci quæstionem moverunt. Signum etiam hujus rei est, quòd in VII. Synodo generali act. 7. idem Symbolum cum additione recitatur. Sciendum est autem, additiooem illam receptam fuisse in Hispania & Gallia, antequam Romæ à Summo Pontifice reciperetur. Extat enim in Vaticana Bibliotheca post epistolas Pontificum à Cresconio collectas, collatio habita inter Leonem III. Pontificem & Legatos Caroli Magni, in qua Legati illi referunt, in Galliis cantari Symbolum cum particula *Filioque*, & à Pontifice petunt, ut ipse id approbet, & Romæ eodem modo cantari jubeat. Congruit verò hoc totum cum Adonis Chronico & annalibus Francorum ab Annonio, ut creditur, scriptis, in quibus habemus anno 809. celebratum Concilium Aquisgrani de processione Spiritus sancti, & inde missam legationem ad Leonem Pontificem.

Quòd autem quidam dicunt, additam hanc particulam fuisse in Concilio Romano à Damaso Papa illo ipso tempore, quo celebratum est Concilium I. Constantinopolitanum: quæ duo Concilia unum Concilium generale efficiunt: non video quemadmodum rectè defendi possit. Exstat quidem inter opera sancti Hieronymi Symbolum quoddam sub nomine Damasi, in quo hæc particula habetur. Sed non quærimus, quis in suo Symbolo posuerit, Spiritum sanctum ex Filio procedere, sed quis id addiderit Symbolo Constantinopolitano: non fuisse autem Damasum, his argumentis probamus. Nam si ita esset; cur nulla hujus rei mentio inveniretur, vel in primo tomo Conciliorum, vel lib. 9. cap. 16. hist. tripartitæ? Quomodo Theodoretus, vir planè doctissimus, & qui in historia sua inseruit epistolas

Con-

Concilii Constantinopolitani ad Damasum, & Damasi ad Concilium, additionem istam ignorasset? A Ignorasse enim eum ejusmodi additionem ex eo colligitur, quòd tam audacter scripsit, Spiritum sanctum ex Filio non procedere.

Cur item Leo Papa III. Symbolum Constantinopolitanum, ut refert Petrus Lombardus lib. I. Sent. dist. 11. in argentea tabula sine illa additione scribi jussit? Ignoravit fortasse Leo acta prædecessoris? an voluit contrarium potius definire? Cur ab eodem petunt Legati Caroli Magni, ut Symbolum cum ea particula recipiat? Cur Concilium Toletanum III. sine illa additione Symbolum recitavit, si tantò antea in Symbolo locum suum illa additio obtinuerat? Cur denique Græci non ante annum 600. quæstio- B nem moverunt? & quo colore dicere ausi sunt, Latinos peccasse contra canones Concilii III., illius particulæ adjectione, si ea in Concilio II. addita fuerat? Maneat igitur quod supra diximus, post annum Domini 600. additionem illam esse factam.

CAPUT XXII.

Ex Scripturis ostenditur, Spiritum à Filio procedere.

JAM igitur, quòd Spiritus sanctus à Filio procedat, primùm ex Scripturis demonstrandum est. C Ait Dominus Jo. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt*. Et Jo. 17. *Omnia tua mea sunt*. Ex quibus verbis ita concludi potest argumentum. Quidquid Pater habet, habet etiam & Filius, excepta solùm relatione paternitatis, ut Augustinus exponit: sed Pater habet esse principium Spiritus sancti; ergo & Filius id ipsum habet. Unde Augustinus lib. 5. Trin. cap. 14. *Filius*, inquit, *est hoc omnino quod Pater, non tamen Pater, quia iste Filius, ille Pater*. Ubi Augustinus sequutus verba Domini docet, Filium esse omnino idem eum Patre, excepta relatione paternitatis; ex quo manifestè sequitur, esse etiam Filium spiratorem Spiritus sancti: nam hoc non est esse Patrem, & tamen habet hoc Pater, ut fit spirator.

Deinde si Pater, & Filius non haberent omnia D communia, excepta relatione opposita, distinguerentur plus quàm relatione, & proinde distinguerentur substantia: nam Pater ut spirator non est relativum ad Filium; ergo si ut spirator distinguitur à Filio, distinguitur per spirationem, non ut relatio est, sed ut est forma quædam in Patre subsistens; proinde Pater & Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

Secundò probatur ex illis verbis ejusdem capitis: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis*. Quid, quæso, accipiet à Filio Spiritus nisi scientiam? nam paulò ante dixit, non à seipso loquetur, sed quæcumque audiet loquetur, & de sci- E entia exponunt Chrysost. Cyrill. & August. necnon etiam Theophylactus, & Eutymius. Quomodo autem potest Spiritus accipere à Filio scientiam, nisi accipiendo ab illo essentiam? quidquid enim aliud dicatur, fiet Spiritus sanctus creatura.

Insinuant duas solutiones Theophylactus, & Eutymius. Primùm dicunt, Spiritum accipere de scientia Filii, quia nihil docet contrarium iis quæ docuit Filius. Deinde addunt, illud *de meo* significare de meo thesauro, qui est Pater: ac si Filius diceret, *inde Spiritus accipiet, unde ego accepi*.

At certè prima solutio non quadrat: nam non solùm Christus dicit *accipiet de meo*, sed etiam dicit *non loquetur à semetipso*; ubi apertè indicat, scientiam Spiritus sancti non esse illi à seipso, sed à Patre & Filio. Secunda solutio etiam non quadrat: nam thesaurus scientiæ in Deo non est persona Patris præcisè ut persona, sed essentia divina, quæ est communis Patri & Filio: nam & thesaurus, & scientia perfectionem absolutam significant, quæ sine dubio ipsa essentia est. Quocirca B. Paulus de Filio dicit Coloss. 2. *Christi Jesu in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*; Spiritus ergo accipiens de hoc thesauro, accipit necessariò de re communi Patri & Filio: & proinde non magis ab uno accipit, quàm ab alio; unde Didymus lib. 2. & Cyrillus in hunc locum fatentur, hinc deduci Spiritum à Filio esse.

Sed petes: cur dixit *de meo*, & non potiùs *meam essentiam*, seu *sapientiam accipiet*? & cur ait in futuro *accipiet*, & non potius in præterito *accepit*? Respondeo: dixit *de meo*, quia procedens de Filio Spiritus sanctus, non totum id quod est in Filio accepit; non enim filiationem accepit, sed essentiam, ex qua & filiatione constituitur Filius secundùm modum nostrum concipiendi. Et hæc indicavit ipse Dominus cùm ait: *Omnia quæ habet Pater mea sunt, ideo dixi, quia de meo accipiet*, idest, accipiet id quod est commune mihi & Patri, non autem propria utriusque. Cur autem dixerit in futuro, ratio est, quia acceptio illa æterna est, & continet in se virtute omnia tempora, & ad omnia tempora accommodari potest; unde Sanctus Augustinus exponens hunc locum sic ait: *Erit, fuit, est. Erit, quia nunquam deerit; fuit, quia nunquam defuit; est, quia semper est*. Itaque cùm omnia tempora in æternitate contineantur, & omnes propositiones de rebus æternis veræ sint, quocumque tempore exprimantur, Scriptura varia tempora exprimit, prout res de qua agitur postulat: hoc autem loco describitur Spiritus sanctus tamquam Legatus à Patre & Filio mittendus ad Apostolos: Legati autem tunc solent instrui, quando mittuntur; ideo dicit *quæcumque audiet, & de meo accipiet*.

Tertiò probatur ex eodem textu, ubi legimus: *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos*. Et cap. 15. *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre*. Omnis missio aut est per imperium, quomodo mittuntur servi à dominis, aut per consilium, quomodo mitti dicuntur qui instruuntur à sapientioribus, ut cùm mittuntur ægroti à medico ad capiendam medicinam, aut per naturalem productionem, quomodo arbores mittere dicuntur radices, emittere flores &c. Certum autem est, Spiritum sanctum non posse mitti ut servum, vel ignorantem à potentiore vel sapientiore: constat enim inter nos & Græcos, Spiritum sanctum esse Deum; ergo missio ejus erit intelligenda secundùm productionem. Et hoc idem confirmatur ex Augustino lib. 4. Trin. cap. 19. 20. & seq., qui dicit, Filium mitti, esse Filium nasci, Spiritum sanctum mitti, esse Spiritum sanctum procedere.

Respondent Græci: missionem Spiritus sancti per Filium, vel à Filio non significare processionem, quoad internam subsistentiam, sed missionem externam ad creaturam per donorum largitionem: & quoniam etiam Filius donat hominibus gratiam, Fidem, spem, charitatem, ideo dicitur dare, seu mittere Spiritum sanctum, quia nimirum dat dona, quæ dicuntur Spiritus sancti.

At certè quando dicitur dari seu mitti Spiritus sanctus, non solum dantur dona creata, sed cùm donis illis datur etiam verè, & mittitur Spiritus sanctus: & contrarium asserere est manifestus error. Nam Rom. 5. dicitur: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*.

nobis. Ubi vides apertè distingui Spiritum sanctum & dona ejus, & utrumque dati. Item 1. Corinth. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à Deo*. Et infra: *Portate Deum in corpore vestro*. At certè dona Spiritus sancti non sunt Deus, neque illis debetur templum. Et 1. Jo. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*; ergo non sola charitas in nobis manet, quæ non est Deus, sed manet verè ipse Deus. Denique quæ dicuntur Jo. 16. *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, & si abiero, mittam eum ad vos*. Et Jo. 14. *Alium Paracletum dabit vobis &c.* nonnisi absurdissimè exponentur de donis: dona enim nec veniunt, nec mittuntur, nec possunt conferri cum Christo, ut unus Paracletus cum alio.

Accedat auctoritas Patrum, Ambrosii lib. 1. de Spir. S. cap. 4. & 5. Augustini lib. 15. Trin. cap. 26. Chrysostomi in cap. 5. ad Rom. Cyrilli in cap. 16. Jo. qui omnes ipsum Deum Spiritum sanctum à Filio mitti docent.

Accedat postremò manifestissima ratio: nam si ideo diceretur mitti Spiritus à Filio, quia Filius est auctor donorum, posset etiam dici mitti Pater à Filio, immò & Pater & Filius à Spiritu sancto, quia quælibet persona est auctor omnium donorum. Item si mitti Spiritum à Filio esset mitti dona ejus, etiam cùm legimus Filium à Patre missum in Mundum, possent qui id non credunt respondere, non esse missum verè Filium, sed aliquod donum creatum, & sic evacuaretur mysterium Incarnationis.

Fortasse dicent: venire quidem ad nos ipsum Spiritum sanctum, sed dici mitti à Filio, quia ille fuit caussa suis meritis, ut ad nos veniret Spiritus sanctus. Sed hoc modo posset etiam dici, mitti Patrem à Filio: nam suis meritis fuit etiam caussa, ut ad nos Pater veniret, juxta illud Jo. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus*. Pari ratione si dicant, à Filio mitti Spiritum sanctum, quia Filius consentit ut veniat: eodem modo dicam, Patrem à Filio & Spiritu sancto mitti.

Nec obstat quod Isai. 48. & 61. dicitur Filius à Spiritu mitti, à quo tamen non procedit. Nam Filius mittitur à Spiritu, quatenus homo est, secundùm quam formam verè Filius à Spiritu sancto est, ut à caussa activa. Id patet Luc. 4. *Spiritus Domini super me, eo quòd unxerit me, evangelizare pauperibus misit me*. Secundùm eam formam igitur Spiritus misit Filium, secundùm quam est super eum, & illum unxit. Quæ cùm ita sint, aut oportet ex Evangelio delere illa verba Christi de Spiritu sancto *ego mittam eum*, aut certè concedendum est, Spiritum sanctum à Filio procedere per internam atque æternam hypostasis ejus productionem.

Cur autem dicat Filius *mittam* in futuro, cùm tamen processio sit æterna, facilè potest explicari: nam missio duplicem relationem importat, unam ad eum qui mittit, alteram ad eum ad quem mittit. Quantùm ad primam relationem, missio est æterna, & de omni tempore verificari potest, at quantum ad secundam, est temporalis. Mittitur enim Spiritus sanctus ad homines, quando incipit in eis esse novo modo, idest, per cognitionem & amorem, idest, quando incipit cognosci, & amari per infusa ab ipso dona. Quoniam ergo ista missio quoad terminum ad quem futura erat, quoad terminum à quo semper fuit, est, & erit; ideo dictum est *mittam*, sic enim est vera propositio quoad totam rationem missionis.

Quartò probatur ex illo Jo. 20. *insufflavit & dixit, accipite Spiritum sanctum*. Hac enim cæremonia, ut exponunt August. lib. 3. in Maxim. cap. 14.

A & Cyrillus lib. 12. in Jo. cap. 56. significare voluit Christus, à se procedere Spiritum sanctum. Theophylactus quidem scribens in cap. 3. Jo. ridet hoc argumentum, sed quàm bene, ipse viderit: nam nullam ipse ejus cæremoniæ caussam reddere potest. Et præterea, ipso doctiores, sanctiores, & antiquiores sunt Cyrillus, & Augustinus, qui hoc argumento utuntur. Nec dubito, quin ridendus sit ipse, non modò à Latinis, si Augustinum ridere voluerit, sed etiam à Græcis, si Cyrillum.

Quintò probatur ex illo Rom. 8. *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus*. Et Galat. 4. *Quoniam estis Filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba Pater*. Cur enim dicitur

B Spiritus sanctus spiritus Filii? certè non quia est servus ejus, vel quia est frater ejus, sed quia spiratur ab eo, quomodo etiam dicitur spiritus Patris. Rom. 8. *Si spiritus ejus qui suscitavit Jesum &c.* Et Matth. 10. *Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*.

Dicent fortasse: vocari Spiritum sanctum spiritum Filii, quia simul cum illo à Patre procedit, vel quia est similis illi, aut alia de caussa, non autem quia spiratur à Filio. At si ita est, cur non posset eadem ratione dici Christus filius, aut verbum Spiritus sancti; quod tamen nusquam legimus. Nec potest responderi, Filium habere relationem ad Patrem, & verbum ad dicentem: nam etiam Spiritus habet relationem ad spirantem. Sicut ergo Spiritus sanctus,

C licèt à Filio non spiretur, potest dici spiritus Filii, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul à Patre procedit: ita quoque Filius, licèt à Spiritu sancto non generetur, poterit dici Filius Spiritus sancti, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul à Patre procedit. Atque hoc argumentum tanti fecit S. Augustinus, ut tract. 99. in Jo: hoc solo argumento contentus fuerit ad probandum, Spiritum sanctum à Filio procedere.

CAPUT XXIII.

Idem probatur testimoniis Conciliorum.

D NON possum equidem satis mirari, qua fronte Hieremias, qui se Patriarcham Oecumenicum appellat, nuper in censura sua ad confessionem Lutheranorum scribere ausus sit, à Nicæna Synodo & omnibus aliis consequentibus generalibus Conciliis definitum esse, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Sic enim ipse loquitur in ipso 1. cap. Censuræ: *Nicæna Synodus, & reliqua cum ea consentientes, omnes decreverunt; Spiritum sanctum ex ipso solo Patre procedere*. Hæc ille. Quod si mendacium non est, non video quid unquam mendacium appellari poterit.

Ac ne fortè suspicemur, reconditum aliquem canonem esse, in quo ejusmodi decretum habeatur,

E subjungit idem Hieremias: *Quod quidem sacra illa & incorrupta Fidei Christianæ confessio, sacrum, inquam, Symbolum, hoc ita esse disertissimis verbis explicat; Spiritum scilicet sanctum ex solo Patre procedere: quam quidem sententiam à trecentis decem & octo plenis Deo Patribus, in Nicæna primùm Synodo, deinde in Constantinopolitana à 150. confirmata: reliquæ item universales quinque Synodi, nihil addentes, nihil detrahentes, verùm in idem planè uno Spiritu sancto conspirantes obsignarunt*. Hæc ille.

Consulamus ergo Symbolum Nicænum, ac videamus, an disertissimis verbis doceat, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Integrum Symbolum Nicænum recitant ex Græcis Cyrillus lib. 1. de Trin. & in lib. de explicat. Symb.; ex Latinis Ruffi-

Ruffinus lib. 10. hist. cap. 6. nihil autem aliud in eo Symbolo legitur de Spiritu sancto quàm hæc sententia, *καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα : & in Spiritum sanctum.* Testatur autem Nazianzenus in epist. 2. ad Celidonium, Nicænam Synodum non tradidisse perfectam doctrinam de Spiritu sancto, propterea quòd nondum exorta erat quæstio de Spiritu sancto. Viderit ergo Hieremias, in quo Symbolo Nicæno legerit, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere.

Porrò Concilium Constantinopolitanum Symbolo addidit illa verba *Qui ex Patre procedit* : sed non ait disertissimis verbis, ut Hieremias loquitur, qui ex solo Patre procedit : illa enim particula *solo* adjectio est Hieremiæ, non Concilii proprium verbum. Cur autem Concilium non adjecerit *ex Filio*, sed satis esse censuerit dicere, qui ex Patre procedit, ratio est certissima, quia eo tempore dubium non erat, an Spiritus ex Filio procederet; id enim hæretici concedebant, ut constat ex Basilio lib. 2. in Eunom. sed dubium erat de Patre, à quo alienum omnino Spiritum sanctum, tanquam solius Filii creaturam hæretici esse dicebant. Concilium igitur ut remedium morbo adferret, id posuit in Symbolo, quod necesse erat.

His ergo omissis, proferamus nos Concilia, quæ Spiritum sanctum à Filio procedere testantur. Primum Alexandriæ Concilium celebratum est, ex quo Concilio scribit Cyrillus epistolam ad Nestorium, in qua hæc sunt verba : *Spiritus appellatus est veritatis; & veritas Christus est, unde & ab isto similiter, sicut ex Patre procedit*. Habetur hæc epist. in Concilio Ephesino Tom. 1. cap. 14. & est approbata, tam ab ipso Concilio Ephesino, quàm à IV. Synodo act. 5. & à V. Synodo act. ult. & à VI. Synodo act. 17. & à VII. Synodo act. 7.

Habemus igitur quinque generalia Concilia apud Græcos celebrata, quæ sententiam illam recipiunt apertissimam & clarissimam, Spiritus sanctus à Filio, sicut à Patre procedit : quid igitur jam quærunt? quid postulant? Quid, quod rursum in Concilio VII. generali act. 7. Symbolum legitur cum hac additione *Filioque*; & tamen illud Concilium maxima ex parte Græcorum fuit?

Græci quidem in Concilio Florentino sess. 5. & 7. dicebant, in suis codicibus non ita haberi, tamen Latini protulerunt exemplum antiquissimum, & ubi nullum erat vestigium corruptionis, & præterea citaverunt historicum antiquum testem hujus rei: & certum est, nunquam fuisse morem Latinorum corrumpendi libros, sed Græcorum.

Sed objicies : si in hoc Concilio fuisset receptum Symbolum cum particula *Filioque*; quomodo S. Joannes Damascenus, qui tempore hujus Concilii vixit, tam apertè negasset Spiritum à Filio procedere lib. 1. de Fide cap. 11. Respondeo : probabile esse, Damascenum obiisse ante Concilium VII. nam florebat maximè tempore Leonis III. ut patet ex 2. Orat. de cult. imag., & Synodus celebrata est annis 48. post mortem Leonis. Unde ipse in suis operibus non citat Concilia, nisi usque ad sextum. Deinde etiamsi ad tempus VII. Synodi fortasse pervenerit; tamen sine dubio libros illos de Fide antea scripsit, ut apertè colligitur ex act. 6. Concilii Nicæni II.

Jam verò præter Concilia ista Græca, exstant etiam permulta celebrata apud Latinos. Ac primum apud Barum Concilium est celebratum à Græcis simul & Latinis tempore Urbani II. paulò post inchoatum schisma circa annum 1090. in quo Anselmus evidentissimis rationibus Græcos convenit. Meminit hujus Concilii ipse Anselmus lib. de process. Spir. S. cap. 4. & fusiùs rem totam narrat auctor vitæ Anselmi lib. 2. qui in eodem Concilio interfuit.

Secundum est Concilium Lateranense sub Innocent. III. anno 1215. ubi etiam in 1. cap. definitum est, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere, & in Concilio interfuerunt Græci, & consenserunt, ut patet ex cap. 4. ejusdem Concilii.

Tertium Concilium est Lugdunense sub Gregorio X. anno 1273. ubi Græci interfuerunt, & omnibus consentientibus, cantatum est Symbolum cum additione *Filioque* ter Græcè, ter Latinè. Exstat definitio hujus Concilii in Sexto decret. tit. 1. cap. 1.

Quartum Concilium est Florentinum anno 1438. ubi rursum idem est definitum post longissimas disputationes, consentientibus Græcis & Latinis.

Adde Concilia Toletana I. cap. 21. III. cap. 1. IV. cap. 1. VIII. cap. 1. & XI. cap. 1. quæ omnia celebrata sunt ante dissidium Græcorum, nimirum ante annum Domini 700. Ex his apparet non solùm sententia Ecclesiæ, sed etiam Græcorum pertinacia & levitas, qui toties victi in disputationibus, semper ad vomitum redierunt.

CAPUT XXIV.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

PRoferemus nunc testimonia Patrum Latinorum, qui floruerunt doctrina, & sanctitate ante schisma & litem Græcorum; quos nolle recipere, nimis magna temeritas est, tum quia nulla est caussa cur debeant recipi Græci, & non Latini, si sint ejusdem antiquitatis, eruditionis, & sanctitatis; tum etiam, quia videmus Concilium Ephesinum allegasse ad probandum dogma Ecclesiasticum, & Latinos, & Græcos, nimirum, Felicem, Julium, Cyprianum, Ambrosium, Latinos; Basilium, Nyssenum, Nazianzenum, Athanasium, Græcos; ut testatur Vincentius Lirinensis prope finem sui Opusculi. Item constat V. VI. & VII. Synodum pariter adduxisse testimonia Græcorum, & Latinorum, quod etiam facit Basilius lib. de Spir. S. cap. 29. & Augustinus lib. 1. & 2. in Julian. uterque enim profert testimonia Græcorum pariter & Latinorum.

Qui sunt igitur isti Græci novelli, qui SS. Patres Latinos, etiamsi antiquissimos, & probatissimos nihili faciunt? nonne vident hac ratione se schismatis accusare antiquissimam Ecclesiam? vel potius docere, nunquam Græcos cum Latinis conjunctos fuisse? at certè aliud testantur acta septem generalium Conciliorum, ubi summam videmus Latinorum Græcorumque concordiam. Sed novi isti doctores non solùm à doctrina, sed etiam à moribus veteris Ecclesiæ longissimè recesserunt.

Primus igitur ex Latinis est Tertullianus, qui lib. cont. Prax. cap. 4. *Spiritum non aliunde puto*, inquit, *quàm à Patre per Filium*. Ad hunc locum Græci responderent, se non negare Spiritum sanctum procedere per Filium, sed à Filio. Nam, ut docet Bessarion in fin. Orat. dogmat. Græci admittunt illud *per Filium* sed exponunt tribus modis. Primò, quòd *per Filium* addatur ad denotandam relationem ad Patrem. Secundò, ad denotandam consubstantialitatem Patris & Filii. Tertiò, quia *Per* solet accipi pro *Cum* & citant nescio quem Poetam.

At prima & secunda evasio frigidissimæ sunt: nam eodem modo liceret etiam dicere, Filium procedere à Spiratore per Spiritum sanctum. Sic enim significaremus relationem Patris spiratoris ad Spiritum sanctum, & consubstantialitatem Patris & Spiritus sancti. Deinde quid opus est, ut cùm dicitur Spiritus à Patre procedere, simul indicetur relatio Patris ad Filium, aut consubstantialitas Patris & Filii? Tertia

non

non est etiam sufficiens. Primò, quia idem absurdum sequeretur, nimirum posse dici, Filium procedere à Patre per Spiritum. Secundò, quia quidquid sit de illo Poeta, in Scripturis & Patribus, immò etiam in communi modo loquendi *Per* significat caussam, & sæpè etiam pro *Ex* accipitur, ut docet Basilius lib. de Spit. S. cap. 5. Legimus enim Genes. 4. *Possedi hominem per Deum*, idest, *à Deo*. Item Jo. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Et Colos. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Et Hebr. 1. *Per quem fecit & secula*. Si enim in his locis *Per* significaret *Cum*, sensus esset, Filium esse factum seu creatum à Deo unà cum ipsis creaturis: quod certè ne Græci quidem admittent, nisi cum Arianis desipere malint, quàm cum Ecclesia Catholica rectè sapere. Planum est igitur, Spiritum per Filium produci, secundùm Scripturas nihil esse alind, quàm à Filio, sive ex Filio procedere, & produci. Sed pergamus ad cæteros.

II. Est B. Cyprianus, qui Serm. de adv. Spir. S. *Spiritus sanctus*, inquit, *à Patre procedens, à Patre & Filio quaternario superfertur, & opus suum Conditor benignus amplectitur &c.* Loquitur de Spiritu sancto, quando initio Mundi ferebatur super aquas, & quatuor elementa formabat.

III. B. Hilarius lib. 2. de Trin. sic ait: *De Spiritu sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est. Sed sileri à nobis, eorum caussa qui nesciunt, non potest: loqui autem de eo, non necesse est, quia de Patre & Filio auctoribus confitendum est, & quidem puto, an sit, non esse tractandum.*

IV. B. Ambrosius, quem certè Græci rejicere non deberent, cùm in tertia Synodo generali, ut sanctum Doctorem allegatum videant, lib. 2. de Spir. S. cap. 12. *Omnia*, inquit, *Patris habet Filius, quia ait: Omnia quæ Pater habet mea sunt, & quæ accepit ipse per unitatem naturæ, ex ipso per eamdem unitatem accepit & Spiritus, sicut ipse Dominus Jesus de Spiritu suo declarat dicens: Propterea dixi, quia de meo accipiet.*

V. B. Hieronymus in epist. ad Hedib. q. 9. *Ipse*, inquit, *Spiritus sanctus cùm mittitur, à Patre & Filio mittitur, in alio atque alio loco, Spiritus Dei Patris & Christi Spiritus appellatur.* Et in cap. 57. Isaiæ: Spiritus *de Patre egreditur, & propter societatem naturæ à Filio mittitur.*

VI. Ruffinus in explicat. Symb. *Spiritus sanctus*, inquit, *de utroque procedens, & cuncta sanctificans.*

VII. Augustinus tract. 99. in Jo. *Hic*, inquit, *aliquis forsitan quærat, utrùm & à Filio procedat Spiritus sanctus.* Et infra: *Cur non credamus, quòd etiam de Filio procedat Spiritus sanctus, cùm Filii quoque ipse sit Spiritus?* Vide etiam lib. 15. Trin. cap. 17. 26. 27. & lib. 3. cont. Maximin. cap. 14.

VIII. B. Prosper lib. 1. de vit. contempl. cap. 18. de Spiritu S., inquit, *ex Patre ac Filio procedens.*

IX. B. Leo in epist. ad Turbium 91. aliàs 93. cap. 1. *Alius*, inquit, *est qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de utroque processit.* Atque hic est magnus ille Leo, quem Synod. IV. 630. Episcoporum, qui fermè omnes Orientales erant, in singulis actionibus summis laudibus extulerunt, & de quo identidem repetebant, ut credit Leo, sic & nos credimus.

X. B. Fulgentius lib. de Fid. ad Petr. cap. 2. *Proprium*, inquit, *Spiritus sancti, quia nec natus est, sed solus de Patre Filioque procedit.*

XI. Idacius Clarus lib. cont. Varimad. ult. med. *Si tibi*, inquit, *dixerint: Ostende Spiritum sanctum unde trahat originem. Responde, certa & manifesta origo Spiritus sancti Pater & Filius.*

XII. Boetius lib. 1. de Trin. cap. 12. *Ita cogitare debemus, Filium ex Patre esse, Spiritum sanctum ex utrisque &c.*

XIII. Hormisda Papa in epist. ad Justinum Imperat. cap. 2. *Proprium*, inquit, *est Spiritus sancti, ut de Patre & Filio procederet, sub una substantia Deitatis.*

XIV. B. Gregorius Papa Symbolum edidit, quod recitatur in ejus vita lib. 2. cap. 2. quod ita habet: *Credo in Spiritum sanctum, nec genitum, nec ingenitum, sed coæternum de Patre & Filio procedentem.* Idem Gregorius lib. 2. dial. cap. ult. dicit: *Spiritum à Patre Filioque procedere.* Idem habet lib. 1. Moral. cap. 8. quem Gregorium mirum est, cur Græci in suo Calendario esse patiantur, & ut verè sanctum honorent, cùm tamen ejus sententiam tanquam hæresim execrentur.

XV. Et postremus ex Latinis sit venerabilis Beda: eos enim solùm adferre statui, qui ante schisma exortum floruerunt. Sic igitur loquitur Beda lib. 1. de elemen. Philosoph.: *Spiritus*, inquit, *iste à Patre & Filio procedit.* Idem quoque in collectaneis ex Augustino super epist. Paul., ad locum illum Galat. 4. *Misit Deus Spiritum Filii sui*, adducit prolixam disputationem Augustini, qua probatur, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere. Sed jam ad Græcos veniamus.

CAPUT XXV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

EX Græcis primus sit S. Gregorius Thaumaturgus, qui in confessione Fidei divinitus accepta, quæ exstat apud Gregorium Nyssenum in vita hujus Gregorii, ita loquitur: *Unus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, quique per Filium apparuit, imago Filii perfecti perfecta.* Quo loco non est movenda quæstio de particula *Per* nec de verbo *Apparuit*: nam jam supra ostendimus, particulam *Per* significare caussam, sive principium productivum, & ex eo, quòd Filius misit Spiritum sanctum ad creaturas, colligi evidenter, Spiritum sanctum à Filio procedere etiam ab æterno.

Est autem notandum illud *Imago Filii*: nam etsi Spiritus sanctus non sit tam propriè imago Filii, quàm est Filius imago Patris, quia non procedit ex vi similitudinis; tamen non posset dici ullo modo imago Filii, nisi ab illo procederet, & esset ei similis in essentia. Imago enim dicit relationem producti ad producentem, & sine hac habitudine non sufficit quælibet similitudo. Unde non dicitur, frater imago fratris, etiamsi illi simillimus sit; nec ovum unum alterius ovi est imago, quamquam propter similitudinem unum vix discernatur ab alio. Non enim sufficit similitudo, sed requiritur, ut unum procedat ab alio, quod in ovis & fratribus non repetitur. Cùm ergo S. Gregorius Spiritum sanctum imaginem Filii dixerit, sine dubio existimavit, eum à Filio verè procedere.

Dices: non requiritur, ut exemplar sit caussa activa imaginis, sed sat est si sit exemplaris, ut patet in statuis. Respondeo: in rebus artificiatis exemplar non esse caussam activam, at in naturali productione esse. Siquidem necessariò coincidit cum principio activo, ut planum est in omnibus rebus. Omnia enim quæ naturaliter agunt, producunt effectus suos ad similitudinem propriæ formæ; quare cùm Spiritus sanctus non liberè, sed naturaliter producatur, idem est principium activum, & exemplar respectu ipsius.

Secundus ex Græcis est B. Athanasius, qui in Symbolo ita loquitur: *Spiritus sanctus à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Ad hoc testimonium duo dici possunt. Primò, non esse hoc Symbolum verè Athanasii. Sed hoc

facilè

A
facilè refellitur, tum ex Gregor. Nazianz. in Orat. de laud. Athanas. ubi dicit, eum composuisse perfectissimam Fidei confessionem, quam totus & Occidens & Oriens veneratur: tum verò ex Augustino qui nominatim Athanasium Episcopum Alexand. citans in Psalm. 120., integrum versiculum hujus Symboli adducit, & sine nomine Athanasii utitur integris sententiis hujus Symboli, tanquam in Ecclesia notissimi lib. 5. de Trinit. cap. 8. & epist. 174. ad Pascent. Enchir. cap. 36. & Serm. 295. de tempore.

Secundò dici posset, hæc verba *Et filio* esse addita à Latinis. At neque hoc dici potest, tum quia etiam in Græcis Symbolis hæc particula invenitur, tum etiam in Concilio Toletano IV. cap. 1. recitatur confessio, ferè ad verbum desumpta ex hoc
B
Symbolo, & ibi legimus, à Patre & Filio, & fuit celebratum hoc Concilium circa annum 633. & proinde ante schisma Græcorum. Adde, quòd Gennadius Scholarius in lib. pro defens. Concil. Florent. cap. 1. sect. 5. dicit, Græcos sui temporis dicere solitos, Athanasium fuisse ebrium, quando hæc scripsit. Ex quo apparet, illos non negasse, Athanasium ita scripsisse.

Secundus locus Athanasii sit ex Serm. 4. cont. Arian. longè ante med. fol. 233. *Non enim*, inquit, *tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionistæ, cùm non tres Soles ad comparationem adducamus, sed unicum Solem, ejusque splendorem, unicamque*
C
ex ambobus lucem. Vides hic clarissimè tria esse, Solem, splendorem, & ex utroque lucem procedentem. Nec puto dubitari posse, quin per Solem Patrem, per splendorem Filium, per lucem Spiritum sanctum Athanasius intellexerit. Quid, quæso, hic responderi potest?

Tertius locus Athanasii in lib. qui inscribitur Redargutio hypocrysis Meletii, circa finem: *Atqui*, inquit, *impossibile, in Trinitatis gloria Spiritum sanctum numerari, si non emanasset ex Deo per Filium, sed per modum creaturæ à Deo factus, ut putant*. Nota, non dixisse Athanasium, ex Patre per Filium, ne Græci recentiores dicerent appositum Filium ad
D
denotandam relationem: sed dixisse *ex Deo per Filium*. Nec possunt hæc referre ad missionem ad creaturas, cùm hæc emanatio opponatur creationi.

Quartus locus est in epistola illa longissima ad Serapionem, ubi probat contra Macedonianos, non posse ullo modo defendi, Spiritum sanctum esse creaturam, si Filius non est creatura. Et hoc est argumentum totius epistolæ.

Idem autem probat hac ratione, quam in tota ferè epistola variis modis proponit. Talis ordo & unio est inter Spiritum sanctum & Filium, qualis inter Filium & Patrem: sed Filius, quia est ex Deo Patre, est Deus sicut Pater; ergo similiter Spiritus sanctus qui est ex Deo Filio, erit Deus sicut Filius:
E
vel si ipse non est Deus, nec Filius erit Deus, immò nec Pater: *Cùm igitur*, inquit ult. med. epist., *istiusmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri potest, ut qui Spiritum creaturam dicit, non illud idem necessariò & de Filio sentiat? Si enim Filii creatura Spiritus est, consequens est, ut dicant etiam Verbum Patris creaturam esse*. Hæc ille. Ubi adeo certum esse credidit Athanasius, Spiritum sanctum à Filio produci, ut inde tanquam ex principio firmissimo, & notissimo concludat id quod erat dubium, videlicet, Spiritum sanctum esse Deum.

Respondere possunt: solùm ordinem Spiritus ad Filium, & Filii ad Patrem in hoc consistere, quòd sicut Pater mittit Filium ad creaturas, ita Filius mittit Spiritum. Sed hoc non potest dici nisi eum

A
missione ad creaturas intelligamus veram processionem quoad esse: nam alioqui argumentum Athanasii nihil valeret, quomodo non valet hoc argumentum. Deus mittit Angelos; ergo vel Angeli non sunt creaturæ, vel Deus est creatura: hoc enim ideo nihil valet, quia Angeli sic mittuntur à Deo ad creaturas, ut illa missio non includat æternam processionem Angelorum ab ipsa Dei substantia. Si ergo Spiritus sanctus mittitur à Filio ad creaturas, & ab ipso Filio non procedit substantialiter sicut à Patre, certè non aliter mittitur, quàm Angeli mittantur; & propterea non potest inde colligi, ipsum esse Deum, aut Filium non esse Deum, quod tamen Athanasius colligit. Deinde si Athanasius loqueretur
B
de missione ad creaturas, non diceret, *Si enim Filii creatura Spiritus sanctus est &c.* ista enim verba productionem significant, non missionem: ac contendit Athanasius, Spiritum sanctum à Filio produci, sed non creari ex nihilo.

Præterea post unum folium inquit Athanasius: *Quin etiam Filii imago est, & dicitur Spiritus*. Et infra: *Quòd si Filius, quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est; necesse est & Spiritum, quia ex Deo esse dicitur, proprium esse Filii secundum substantiam*. Sanè Athanasius cùm dicit, Spiritum ex Deo esse, intelligit ex Deo Filio, alioqui non bene concluderet; ideo illum esse proprium Filii, sicut Filius ideo est proprius Patris, quia ex Patre est. Exstant e-
C
tiam duæ epistolæ breviores ad eundem Serapionem, ubi eadem dicit aliis verbis.

Tertius Græcus Pater est S. Basilius, quem quidem Græci ferè aliis omnibus anteponunt, Is igitur lib. 2. in Eunom. circ. fin.: *Illud verò*, inquit, *cui ex omnibus obscurum est, quòd nulla Filii operatio à Patre dissecta est, neque est aliquid in rerum natura, quod Filio adsit, & à Patre alienum sit. Omnia enim*, inquit, *mea tua sunt, & tua mea sunt; quomodo igitur Spiritus caussam soli unigenito attribuit?* Hæc ille.

Nec verba Græca ab his ullo modo, dissentiunt, sic enim ait: *Πῶς ἂν τοῦ πνεύματος τὴν αἰτίαν τῷ μονογενεῖ μόνῳ προςτίθησι;* certè Basilius probans non solum Filium esse caussam Spiritus, sed etiam Patrem,
D
quia omnia quæ habet Filius habet Pater, simul docet, imò pro comperto assumit, Spiritus caussam, ut Græci loquuntur, esse Filium. Nec potest ista caussa referri ad dona Spiritus sancti: nam Basilius scribit contra Eunomium, qui non de donis disputabat, sed de substantia Spiritus sancti, ac volebat solum Filium esse verè caussam Spiritus sancti.

Alter est locus Basilii lib. 3. cont. Eunom. circa principium; *Cur*, inquit, *necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate namque ipsum secundum à Filio cum ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat, pietatis ratio tradit, natura vero tertium, uti neque ex sanctis Scripturis didicimus, neque ex prædictis colligere*
E
possibile est.

Hunc locum in Concilio Florentino sess. 20. dixerunt Græci corruptum esse, & non haberi in Græcis codicibus omnibus, sed solùm in quibusdam. Et verè in Græco textu Basileæ edito anno 1551. sic habetur: *ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος* &c. ac desunt illa verba *Cùm ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat*, in quibus vis rationis tota posita est. Tamen Latini responderunt, Græcum codicem potius esse corruptum ab ipsis, & exhibuerunt codicem antiquissimum scriptum ante annos sexcentos, ubi erant omnia quæ recitavimus.

Sed præterea ex consequentibus colligimus evidenter, aut illa verba debere esse in textu, aut certè sensum eorum. Nam sic pergit Basilius: *Nam quemadmo-*

madmodum Filius ordine quidem à Patre secundus est, quoniam ab illo est: & dignitate, quoniam origo atque caussa essendi Pater ipsi est; natura verò nullo modo secundus, quoniam in utroque una est Deitas: ita & Spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secundus à Filio est, non tamen aliena ipsum esse natura inde consequetur. Et habentur hæc omnia in Græco ad verbum. Perpende, obsecro, rationem Basilii. Dicit, Spiritum esse secundum à Filio ordine & dignitate, non tamen natura. Et probat, quia sicut Filius est secundus à Patre, quia ab illo habet esse: ita quoque & Spiritus est secundus à Filio, ubi nisi addatur vel subintelligatur id, quod est in nostris codicibus, videlicet, Spiritum habere esse à Filio, sicut Filius habet esse à Patre, ratio Basilii nihil concludet, nec ullo modo probari posset, Spiritum sanctum esse secundum à Filio, ut Filius est secundus à Patre.

Tertius locus est in lib. 5. cont. Eunom. cap. 8. & quòd Spiritus sanctus sit vera & naturalis imago Dei & Christi. Iste enim titulus: ὅτι εἰκὼν ἀληθὴς, καὶ φυσικὴ Θεοῦ, καὶ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα satis indicat, Spiritum sanctum habere esse à Patre & Filio. Nam, ut supra diximus, non est vera & naturalis imago, quæ non producitur ab ipso exemplari.

Quartus locus est in lib. eod. cap. 11. ubi sic legimus in ipso titulo capitis: ὅτι ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα ἔχει οὕτως πνεῦμα πρὸς υἱόν; hoc est: *Quòd ut se habet Filius ad Patrem: sic etiam se habet Spiritus ad Filium*. Et mox pergit: Διὰ τοῦτο καὶ Θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱὸς, ῥῆμα δὲ υἱοῦ τὸ Πνεῦμα: hoc est: *Quapropter Verbum Dei est Filius, Verbum autem Filii est Spiritus sanctus*. Hæc ille. At quomodo Verbum Filii Spiritus dici potest, si ab ipso non procedit? Et quomodo sic se habet Spiritus ad Filium, ut Filius ad Patrem, si Filius quidem à Patre procedit, Spiritus autem sanctus non procedit à Filio?

Quintus locus est in eod. lib. cap. 12. ubi talis proponitur quæstio: Διὰ τί μὴ καὶ τὸ πνεῦμα υἱὸς τοῦ υἱοῦ; *Quare Spiritus non est Filius Filii?* Respondet autem Basilius: ὅτι οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι᾽ υἱοῦ, ἀλλ᾽ ἵνα ἡ τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, & quæ sequuntur: hoc est: *Non ideo non dicit Filium Filii, quia non sit ex Deo per Filium, sed ne suspicemur, Trinitatem multiplicari in infinitum*. Nam si Spiritus diceretur Filius Filii, consequens videretur, ut etiam ipse haberet alium filium, & sic deinceps.

Sunt autem hic aliqua observanda, ac primum ipsum titulum quæstionis esse argumentum pro nostra veritate: nam si Spiritus esset à solo Patre, certè non quæreretur, cur non dicatur Filius Filii: sicut nemo quærit, cur frater non dicatur filius fratris, cùm res tam sit perspicua, ut ne suspicio quidem ulla inde nasci possit. Cum ergo seriò quæsitum sit, cur Spiritus non dicatur Filius Filii; signum est, in confesso apud omnes fuisse, Spiritum à Filio procedere.

Nota secundò, istam quæstionem magnum negotium fecisse tam Basilio, quàm Athanasio in epistolis citatis ad Serapionem: uterque enim videtur magnas angustias pati, & hoc ipsum est ingens argumentum pro nostra veritate. Nam potuissent uno verbo dicere: non dicitur Filius, quia non est ab illo, & tamen hoc nunquam dixerunt, sed dicunt, hoc esse mysterium inscrutabile, & satis nobis esse debere, in his rebus scire quia est, & non quærere debere, cur & quomodo &c.

Nota tertiò, responsionem Basilii *non quia non sit à Deo per Filium* esse item argumentum pro nobis. Nam si illud *Per* non significaret caussam, sed poneretur loco *Cum*, ut Græci volunt, Basilius nihil dixisset. Si enim Spiritus esset à Deo per Filium, idest, cum Filio; nemo potuisset suspicari, illum esse Filium Filii, sed potius suspicari debuisset, esse fratrem Filii.

Nota ultimò, responsionem Basilii hunc sensum habere, est Spiritus à Filio, tamen per alium modum productionis, quàm per generationem; ideo non dicitur Filius &c.

Sextus locus est in lib. de Spir. S. cap. 17. ubi sic loquitur Basilius: ὡς τοίνυν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς πατέρα οὕτω πρὸς υἱὸν τὸ πνεῦμα: hoc est: *Sicut se habet Filius ad Patrem, sic ad Filium se habet Spiritus*. Hæc ille. Quæ autem est habitudo inter Patrem & Filium, nisi producentis ad productum? Idem enim sunt Pater & Filius, eo excepto, quòd Filius est à Patre, non Pater à Filio; igitur & inter Filium & inter Spiritum sanctum ea sola distinctio est, quòd Spiritus sanctus à Filio est, non Filius à Spiritu sancto.

Quartus sit Gregorius Nyssenus, qui tria testimonia nobis præbebit. Unum citat Gennadius in defens. Conc. Florent. cap. 1. ex homil. 4. in Orat. Dominic. *Spiritus sanctus & ex Patre dicitur, & ex Filio præterea esse ostenditur &c.* Hunc tamen locum dicit Gennadius ex plerisque codicibus à Græcis esse sublatum, & verè non reperitur in exemplaribus, quæ nunc exstant.

Alterum testimonium adducit Bessarion in sua Orat. cap. 6. ex lib. 1. Greg. in Eunom. qui libri nondum Latini exstant: *Spiritus*, inquit, *Patri conjunctus est, secundum quòd uterque increatus est. Rursum ab eo distinguitur, eò quòd ipse non est Pater: Filio verò, & secundùm quòd uterque increatus est, & secundùm quòd uterque ex primo principio suam substantiam habet, conjunctus; distinguitur sua proprietate, quæ est, quòd nec unigenitus ex Patre productus est, & quòd per ipsum Filium sit manifestatus*. Hæc ille. Ubi nota primò, illud *Per* non posse accipi pro *Cum*, quia Spiritus quatenus cum Filio à Patre procedit, non distinguitur à Filio, sed conjungitur cum eo, hìc autem de distinctione agitur. Nota secundò, illud *Manifestatus* non posse accipi pro sola effusione donorum temporalium: nam hìc agitur de ipsa distinctione personarum: personæ autem distinctæ erant suis proprietatibus ante omnem missionem externam Spiritus sancti.

Tertium testimonium habetur in lib. ad Ablab., quòd non oporteat tres Deos dicere, circa fin. lib., ubi cùm docuisset Gregorius, unam esse naturam simplicissimam Dei, subjungit, non ideo confundi personas, sed distingui per hoc, quòd una est ab alia: *Eam*, inquit, *quæ circa caussam & caussatum consideratur differentiam, non negamus, per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus, nimirum, eò quòd credimus aliud quidem caussam esse, aliud verò ex caussa, & ejus quod ex caussa est. Rursus aliam differentiam consideramus: nam aliud quidem continenter & sine medio ex primo est; aliud verò per id, quod immediatè & ex continenti est*.

Nota primò, ex illis primis verbis *Per quod solum* colligi evidenter, Filium esse caussam, seu principium Spiritus sancti. Nam Gregorius dicit, solùm discerni tres personas per hoc, quòd una est caussa alterius. Hinc enim sequitur; si Filius non est caussa Spiritus sancti, Filium & Spiritum sanctum non distingui. Nec enim dicturi sunt Græci, Spiritum sanctum esse caussam Filii: at neque dicturi sunt, Spiritum à Filio non distingui, ne Dualitatem pro Trinitate colant; coguntur igitur fateri, si Gregorio fidem habent, Filium esse caussam Spiritus sancti.

Nota secundò, in illis verbis *Aliud caussam, aliud ex caussa, & ejus quod ex caussa est* notari tres proprietates trium personarum. Nam Pater caussa est, Filius ex caussa, Spiritus sanctus ex eo quod est ex caussa, idest, ex Filio.

Nota

Nota tertiò, in illis verbis *Rursus aliam differentiam*, non proponi aliam differentiam specie diversam à superiore, tunc enim pugnaret secum Gregorius, qui dixerat, hoc solo distingui personas, quòd una est caussa alterius; sed differentiam aliam vocat illam eamdem alio modo propositam: est autem hæc, quòd Filius est immediatè à solo Patre, Spiritus autem mediatè à Patre, immediatè à Filio; quod tamen sano modo intelligendum est. Nam Spiritus est à Patre mediatè & immediatè; mediatè quatenus Pater non solùm per Filium, sed etiam per seipsum Spiritum producit. In hoc ergo differentia consistit, quòd Filius nullo modo est à Patre mediatè, sed solùm immediatè; at Spiritus aliquo modo à Patre est mediatè.

Quintus est Sanctus Gregorius Nazianzenus, qui Orat. 5. de Theol., quæ est de Spiritu sancto, ita loquitur: τί ἂν ἐςὶ φησὶν, ὃ λείπει τῷ πνεύματι πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν; εἰ γὰρ μὴ λεῖπόν τι ἦν, υἱὸς ἂν ἦν. οὐ λείπειν φαμὲν, οὐδὲ γὰρ ἐλλειπὴς Θεός, τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλῆσιν πεποίηκεν. Quibus verbis quærit, quid desit Spiritui sancto, quare non sit Filius. Respondet: *Deesse nihil, dicimus; neque enim Deo quidquam deest: verùm manifestationis, ut ita dicam mutuaque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit &c.* Quo loco Gregorius reddit istam caussam, cur Spiritus non dicatur Filius, quia habent diversas, immò oppositas ac mutuas relationes: at certè non possunt esse mutuæ relationes inter Filium & Spiritum sanctum, nisi quia unus spirat, alter spiratur: nec enim Filius qua Filius est relativum ad Spiritum sanctum, sed Filius qua spirator refertur ad Spiritum sanctum. Nec potest responderi, distingui Filium & Spiritum sanctum per diversas relationes respectu Patris, non respectu ipsorum ad invicem: nam clarè dixit Gregorius, Spiritum non esse Filium, hoc est, distinctum esse à Filio, propter habitudinem quam habent inter se, hoc est, propter mutuam relationem.

Præterea paulò infra scribit: eodem modo Filio nihil deesse cur non sit Pater, & tamen non esse Patrem, quia nimirum habent oppositas relationes. Et paulò infra ponit exemplum Adæ, Evæ, & Seth quorum Adam à nullo est homine, Eva à solo viro, Seth ab utroque, ὁ Ἀδὰμ τί ποτε ἦν; πλάσμα Θεοῦ. τί δὲ ἡ Εὔα; τμῆμα τοῦ πλάσματος. τί δὲ ὁ Σήθ; ἀμφοτέρων γέννημα. *Quid*, inquit, *erat Adam? figmentum Dei. Quid Eva? segmentum figmenti. Quid Seth? germen ex utroque.* Cùm ergo his tribus hominibus tres divinas personas Gregorius comparaverit, quis non videt ex sententia Gregorii, Filium esse à Patre, Spiritum verò à Patre & Filio?

Sextus Cyrillus Hierosolymitanus catech. 7. ante med.: *Unus tantùm*, inquit, *est, atque idem Spiritus sanctus veniens & subsistens, qui ubique Patri & Filio adest, non qui ab ore & labiis Patris & Filii loquendo formetur, vel effletur, aut in aerem diffundatur, sed substantialis, loquens ipse, & operans &c.* Ubi non diceret Cyrillus, eum non formari corporali modo ab ore Patris & Filii, nisi crederet eum spirari aliquo modo à Patre & Filio: satis enim erat dicere, non formari ab ore Patris. Vult ergo Cyrillus, Spiritum sanctum esse Spiritum Patris & Filii, & ab utroque procedere, sed modo spirituali & ineffabili.

Septimus Joannes Chrysostomus tom. 5. hom. 1. de Symb. *Iste*, inquit, *est Spiritus de Patre & Filio procedens, qui dividit propria dona singulis prout vult.* Et homil. 2. *Istum*, inquit, *Spiritum sanctum dicimus Patri & Filio coæqualem, & procedentem de Patre & Filio.* Et homil. 76. in Jo. *Ecce*, inquit, *quod non Pater solus, sed etiam Filius Spiritum mittit.* Ac ne dicant Græci, Chrysostomum loqui de temporali missione donorum Spiritus sancti, idem Chrysost. hom. 77. explicans, cur dicatur mitti Spiritus à Filio. *Præterea*, inquit, *& personarum differentiam ostendit cùm duas ponit &c.* Ergo si missio exprimitur ad significandam distinctionem personarum, verè persona ipsa mittitur, non sola dona: & cùm distinctio personarum sit æterna, hæc missio æternam emanationem includat necesse est. Denique Gennadius in sua apol. pro Latin. cap. 1. §. 4. adducit alium locum Chrysostomi ex hom. de Incarnat. in hæc verba: *Venit Christus ad nos, dedit nobis descendentem ex ipso Spiritum, & corpus nostrum suscepit...*

Octavus Epiphanius hæres. 69. quæ est Arianorum pag. 219. *Sed neque sanctus Spiritus aliis spiritibus adæquatur, quoniam unus est Spiritus Dei, Spiritus ex Patre procedens, & Filio accipiens, hi verò volunt hunc creaturam creatura esse &c.* Quo loco illud *Ex Filio accipiens* nihil significare potest, nisi ex Filio procedens per æternam emanationem. Nam opponit Epiphanius istud *Accipere ex Filio* creationi: docet enim, Spiritum non esse creatum à Filio, ut hæretici dicebant, sed accepisse subsistentiam suam à Filio alio modo, quàm per creationem. Unde paulò infra iterum ait: *Et quandoquidem non alienus est Filius à Patre, sed ex ipso genitus, etiam non alienus est Spiritus sanctus. Verùm Filius quidem unigenitus, genitus sine principio, sine tempore, sanctus autem Spiritus neque genitus est, neque creatus, sed ex Patre procedens, & de Filio accipiens.* Et pag. 223. *Omnia à Deo sunt creata, solus verò Filius Dei genitus est, & solus Spiritus sanctus ex Patre processit, & ex Filio accepit: reliqua verò omnia sunt creata, & neque progressa ex Patre processerunt, neque ex Filio acceperunt.* Pag. 220. *Quo ostendat*, inquit, *fontem ex fonte, ex Patre & Unigenito Spiritum sanctum.*

Item in Anchor. pag. 332. *Spiritus Dei, & Spiritus Patris, & Spiritus Filii non juxta aliquam compositionem, quemadmodum in nobis anima & corpus, sed in medio Patris & Filii ex Patre, & Filius tertius nomenclatura.* Pag. 349. *Si verò Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, aut ab utrisque.* Pag. 350. *Vita*, inquit, *ex vita est Filius, Spiritus autem sanctus ab utrisque.* Pag. 351. *Filium*, inquit, *vocat eum qui est ex ipso, Spiritum verò sanctum ab utrisque.* Et infrà: *Audi, ò bone, quòd Pater veri Filii est Pater totus lux, & Filius veri Patris lux de luce, non sicut factura aut creatura nomine solùm: & Spiritus sanctus Spiritus veritatis est, lux tertia à Patre & Filio.* Et infra: *Spiritus sanctus ex Patre & ex Filio solus est lux veritatis.*

Nonus Dydimus Alexandrinus lib. 2. de Spir. S. ult. med.: *Non loquitur*, inquit, *à semetipso, hoc est, non sine meo & Patris arbitrio, quia inseparabilis à mea, & Patris est voluntate, quia non ex se est, sed ex Patre & me est. Hoc enim ipsum quòd subsistit, & loquitur, à Patre & me illi est.* Et infra, *Spiritus*, inquit, *sanctus, qui est Spiritus veritatis, Spiritusque sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cùm hoc ipsum sit quod profertur à Filio, id est, procedens à veritate, consolator manans de consolatore.* Et pag. seq. *Neque*, inquit, *alia substantia est Spiritus sancti, præter id quod datur ei à Filio.*

Decimus Cyrillus Alexandrinus lib. 11. in Jo. c. 1. *Verùm*, inquit, *quoniam consubstantialis Filio est, proceditque per eum, omnem ejus habens virtutem; ideo ait, quia de meo accipiet.* Et infra. *Nam cùm per Filium naturaliter procedat ut proprius ejus cum omnibus quæ absolutè habet, accipere dicit quæ ipsius sunt.*

Nota, Spiritum procedere per Filium cum omnibus quæ absolutè habet. Quid enim id aliud signi-

fiat, quàm Essentiam divinam, & omnes absolutas perfectiones Spiritui sancto per processionem à Filio communicari? Et cap. 25. *Ex ipsa*, inquit, *substantia Dei Patris prodiens, profusus autem ad Sanctos per consubstantiale Verbum, à quo est secundùm emissionem ad esse atque subsistere*. Potuitne clariùs sanctus Cyrillus dicere, Spiritum sanctum à Filio procedere? Id enim intelligimus nos per processionem à Filio, habere esse & subsistere Spiritum sanctum à Filio, quod disertis verbis Cyrillus affirmat. Item lib. 12. in Jo. cap. 56. *Ex Patre*, inquit, *per Filium procedit*. Item lib. 13. thesaur. cap. 2. *Et ideo*, inquit, *Spiritum sanctum Dominum similiter appellat, sicut ex ipso Filio, & in ipso naturaliter existentem*. Et infra. *Sic Filium Dei ex ipso & in ipso Patre naturaliter esse intelligimus. Ex Filio autem naturaliter ac essentialiter Spiritum sanctum sicut ex Patre provenire credimus*. Item lib. de rect. Fid. ad Theodos. ult. med. Et lib. 5. 6. & 7. de Trin. similia habet. Denique in cap. 2. Joelis (ut citat Bessario in sua Orat. cap. 7.) *Proprius*, inquit, *ipsius, & in ipso, & ex ipso Spiritus est, quemadmodum sanè de ipso Deo & Patre intelligitur*.

XI. Simeon Metaphrastes, cujus in Concilio Florentino honorifica mentio fit, in vita S. Dionysii Areopagitæ: *Ascendit*, inquit, *meus Christus in cælum, & ad paternam sedem revertitur, & Spiritum, qui ex ipso procedit, mittit discipulis*.

XII. Anastasius, cujus fit mentio cum magno honore in VI. Synodo, in 1. lib. de rect. dogmat. sic loquitur: *Spiritus sanctus appellatus est Spiritus oris Dei: os enim Patris est Filius*. Hæc ille. Ubi satis apertè indicat, Spiritum sanctum sic à Filio procedere, qui os Dei dicitur, sicut Spiritus oris nostri à nostro ore spiratur. Idem infra: *Ut doceat*, inquit, *unam esse essentiam tam ejus qui accipit, quàm illius à quo accipit, ipsius etiamnum à quo procedit*. Hæc ille. Ubi per eum qui accipit essentiam intelligit Spiritum, per eum à quo accipit Filium, per eum à quo procedit Patrem. Quòd si Spiritus à Filio essentiam accipit, quid aliud requirimus? Nec enim de voce *Procedit* quæstio esse debet, cùm de re ipsa constet. Unde ibidem subjungit: *Neque enim ex eo prodiit, quòd aliena sit essentia, aut quidvis accepit ex non sibi consubstantialibus*. Et infra: *Rursum*, inquit, *ipse Spiritus & ab ipso procedit & mittitur, non à Patre solo, sed & à Filio*. Et infra: *Equidem Dominus declarans Spiritum sanctum à se emergere, insufflans in discipulos dicebat, Accipite Spiritum sanctum*.

XIII. Tharasius in epist. ad Patriar. Orientis, quæ habetur VII. Synodo act. 3. *Credimus*, inquit, *in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit*.

XIV. Maximus vir doctissimus & sanctus in cap. 4. Zach. *Spiritus sanctus*, inquit, *quemadmodum secundùm essentiam Dei & Patris est, ita & Filii secundùm essentiam est, tanquam ex Patre essentialiter, per Filium ineffabiliter natum procedens*. Citat hunc locum Bessario cap. 6.

XV. Est Joannes Damascenus lib. 1. de Fid. cap. 18. *Imago*, inquit, *Patris est Filius, & Filii Spiritus sanctus*: at certè imago ab exemplari habet esse. Et infra: *Deus Spiritus sanctus medius ingeniti, & geniti, & per Filium Patri conjunctus*. Habemus igitur quindecim testes Latinos, & quindecim Græcos, qui ante dissidium nostrum exortum apertissimè docuerunt, Spiritum sanctum à Patre & Filio produci, ac spirari, ut jam intolerabilis planè Græcorum obstinatio videri debeat.

CAPUT XXVI.

Et ratione idem confirmatur.

VIDE rationes multas apud S. Thomam lib. 4. cont. Gent. cap. 24. & q. 10. de pot. art. 4. Ratio præcipua S. Thomæ est hæc. Si Spiritus sanctus non procederet à Filio, non distingueretur ab illo: hoc autem est contra Fidem, quia tunc esset Dualitas, non Trinitas; igitur procedit à Filio Spiritus sanctus.

Propositio argumenti ita probatur. Omnis distinctio in Deo nascitur ex relationibus originis: at si Spiritus non procederet à Filio, non esset inter eos relatio originis; ergo si Spiritus non procederet à Filio, non distingueretur à Filio. Hujus argumenti probatur iterum propositio. Nam in Deo nihil est nisi essentia & relatio, sive absolutum & relativum: sed essentia & omnia absoluta sunt communia; ergo sola relatio distinguit. Unde in Concilio Toletano XI. cap. 1. dicitur, in solis relationibus numerum cerni; proinde omnem distinctionem ex relationibus ortum ducere: ubi enim non est distinctio, nec numerus esse potest. Præterea, si non essent communia tribus personis omnia absoluta, non essent tres personæ una res, ut docet Concilium Lateranense cap. 2. Item non possemus defendere Dei simplicitatem, nec possemus ostendere, nullam perfectionem esse in una persona, quæ non sit in alia; quare dubitari non debet, quin sola relatio distinguat Trinitatem.

Rursum. Non quælibet relatio sufficit ad distinctionem faciendam: nam relationes non oppositæ non distinguunt, ut patet, quia in uno Patre sunt duæ relationes, paternitas, & spiratio activa, & tamen non distinguunt duas personas; ergo debent esse relationes oppositæ ut distinguant.

Rursum. Non quælibet oppositæ distinguunt, sed reales esse debent: nam relatio identitatis dicit oppositionem, sed non distinguit, quia non dicit oppositionem realem. Rursum relationes oppositæ, & reales, vel fundantur super quantitate ut æqualitas, vel super qualitate ut similitudo, vel super actione ut paternitas, & filiatio: sed in Deo non sunt relationes reales fundatæ in quantitate, aut qualitate; ergo solùm remanent relationes fundatæ in actione, quæ dicuntur relationes originis, quæ distinguere possunt personas.

Probatur assumptio. Nam in Deo est quidem æqualitas & similitudo, sed quia fundamentum horum omnium est sola essentia, quæ est una numero; ideo istæ relationes rationis sunt, non reales: non enim possunt esse reales relationes, ubi non sunt fundamenta proxima distincta realiter. Et licèt æqualitas & similitudo in Deo essent relationes reales, ut vult Scotus, tamen adhuc non posset inde sumi distinctio personarum. Nam Scotus putat, ad hoc ut sint relationes reales, non requiri distincta fundamenta, sed sufficere distincta subjecta relationum: & quoniam Pater & Filius sunt extrema realia; ideo putat eorum æqualitatem & similitudinem esse relationes reales.

Itaque secundùm hanc sententiam non sunt distinctæ personæ, quia æquales aut similes sunt reali relatione æqualitatis vel similitudinis: sed è contrario, ideo reali relatione sunt æquales aut similes, quia distinctæ personæ sunt. Solæ ergo relationes originis distinguuntur; & inde sequitur, ut

jam

jam probatum est, aut Spiritum sanctum originem ducere à Filio, & ad eum referri relatione originis, quod est ab ipso procedere: aut certè ab eo non distingui, quod ne Græci quidem unquam docuerunt.

Sed contra hanc rationem est objectio molestissima: nam non videtur verum, solas relationes oppositas distingui in Deo realiter. Nam paternitas, & spiratio passiva distinguuntur realiter; & tamen non opponuntur: similiter filiatio & spiratio passiva.

Respondent aliqui: paternitatem distingui à spiratione passiva, quia identificatur cum spiratione activa, quæ passivæ opponitur. At contra. Nam tunc spiratio activa non posset esse in Filio, quia identificatur cum paternitate, quæ opponitur filiationi, & similiter essentia non posset esse in Filio aut Spiritu sancto, quia identificatur cum paternitate, quæ distinguitur realiter à filiatione & spiratione passiva.

Respondent alii: paternitatem & spirationem passivam distingui, quia sunt in distinctis suppositis. At neque hoc satisfacit: nam etiam spiratio activa est in distinctis suppositis, nimirum in Patre & Filio; & tamen est una & eadem in utroque. Et ipsa essentia nonne est in tribus suppositis re distinctis; & tamen est una & eadem in omnibus? Et præterea ipsa supposita, idest, Pater & Spiritus sanctus non sunt opposita propriè; ergo non omnis distinctio oritur ex oppositione.

Respondent alii: paternitatem & spirationem passivam esse opposita virtualiter, quia paternitas fundatur in productione notitiæ, spiratio passiva in productione amoris, quæ productiones oppositæ sunt, cùm includant relationes originis: nam amor ex cognitione nascitur. At contra. Nam amor non oritur ex cognitione effectivè; intellectus enim solùm proponit objectum voluntati: non autem est distinctio realis necessariò ponenda inter objectum & actum, ut patet in Deo, ubi essentia est objectum cognitionis & amoris, & non distinguitur à cognitione & amore.

Respondeo igitur: paternitatem non opponi spirationi passivæ, & tamen distingui ab ea ratione alicujus oppositæ relationis. Est enim observandum, cùm duæ relationes opponuntur, non solum ipsas distingui, sed etiam propter ipsas distingui ipsa supposita relativa. Itaque non solùm distinguuntur spiratio activa & passiva, sed etiam distinguuntur spirator & spiratus: & quia ista relativa sunt personæ subsistentes; consequenter distinguuntur proprietates constitutivæ harum personarum, alioqui una esset alia.

Quoniam igitur paternitas est constitutiva personæ spirantis, necessariò distinguitur à spiratione passiva, quæ est constitutiva personæ spiratæ, alioqui Spiritus sanctus à seipso procederet. Nam à Patre procedit, & ipse esset Pater, si non distingueretur paternitas & spiratio passiva. Idem dico de filiatione, quæ distinguitur à spiratione passiva, quia filiatio constituit personam Filii, & proinde spiratoris, si à Filio procedit Spiritus sanctus: spiratio autem passiva constituit personam spirati; opponuntur autem spirator & spiratus. Itaque aliqua distinguuntur in Deo, quæ non opponuntur relativè: sed ratio distinctionis semper est aliqua oppositio relativa, quæ si tollatur, nulla remanet distinctio.

Dices: si Spiritus non procederet à Patre, sed à solo Filio, nulla esset oppositio relativa inter Patrem & Spiritum; & tamen ab eo distingueretur: nam alioqui Spiritus esset Pater, & sic pro-

A duceret suum auctorem, idest, Filium. Respondeo: non posse ullo modo tolli à Patre spirationem activam, nisi tollatur etiam à Filio: nam si Filius spirat Spiritum sanctum, eo ipso etiam Pater spirat, saltem mediatè, & sic mediatè opponitur Spiritui sancto: at si tollatur à Filio spiratio activa, non necessariò tolletur à Patre, sed tunc non distingueretur Filius à Spiritu sancto. Quòd si fingamus tolli ab utroque, tolleretur etiam ipsa processio Spiritus sancti, atque adeo ipse Spiritus sanctus.

Alia est objectio adversus eamdem nostram rationem. Generari & spirari sunt duo modi productionis planè incompossibiles, & in eis fundantur B relationes incompossibiles, etiamsi nullo modo sint oppositæ, ut patet, quia nihil potest bis produci, aut duobus modis produci, & idem testantur exempla: nam nemo potest gignere filium per naturam, & eumdem producere ex arte, & facere ut sit idem filius & statua, etiamsi non opponantur hæc ullo modo. Accedit etiam S. Anselmi auctoritas, qui lib. de process. Spir. S. cap. 1. sic ait: *Quoniam nondum constat quòd Spiritus S. de illo sit, & procedat; ideo non est Spiritus S., nec Spiritus S. est Filius, quia Filius nascendo habet esse de Patre: Spiritus S. verò, non nascendo, sed procedendo.*

Respondeo: quæ sunt in creaturis multa & divisa, in Deo esse unum & simplex, modò non im- C pediat oppositio. Unde si à Filio non procederet activè Spiritus sanctus, sine dubio generari & spirari non essent duo modi, sed unus realiter, qui tamen distingui possent ratione. Nam sicut in Deo idem sunt intellectus & voluntas, intelligere & velle, idem etiam esse posset Verbum & Amor, nisi unum ab altero verè procederet: & sicut non repugnat uni personæ ut sit dicens & amans, seu Pater & spirator; ita non repugnat uni personæ, ut sit Verbum & Amor, Filius & Spiritus sanctus.

Adde, quòd non deest etiam exemplum in creaturis: nam gignere & docere sunt diversissima formaliter, & similiter relationes Patris & Filii plurimùm differunt à relationibus doctoris & discipuli; D & tamen unus & idem potest esse pater & doctor respectu ejusdem, qui erit filius & discipulus ejus. Quando autem id non videmus, ut in illo exemplo de filio & statua, id accidit propter multiplicationem & distinctionem materiæ, non propter incompossibilitatem relationum.

Ratio ergo S. Thomæ solidissima est, & deducta ex fundamentis Fidei, & præterea est communis Patrum doctrina, quod sanè Scotus non advertit. Nam Nazianzenus Orat. 5. de Theol., solùm agnoscit distinctionem ob relationes originis. Nyssenus in fine libri ad Ablabium solùm dicit, distingui in Deo personas per esse caussam & caussatum, quod est idem cum præcedente sententia. E Augustinus lib. 1. Trin. cap. ult. & lib. 15. cap. 14. solùm vult distingui personas per hoc, quòd una est ad aliam. Boetius lib. 1. de Trin. cap. 12. *Sola*, inquit, *relatio multiplicat Trinitatem*. Anselmus lib. de process. Spir. S. cap. 2. omnia dicit esse unum, ubi non obviat relationum oppositio. Richardus lib. 2. de Trin. dicit, distinctionem personarum nasci ex numero producentium, quia una persona producit, & non producitur, alia producit, & producitur, tertia producitur, & non producit.

Ex his ad locum ex Anselmo citatum facilè est respondere. Anselmus enim in 1. & 2. cap. exponit ea, in quibus nos cum Græcis convenimus, quorum unum est, quòd Filius à Spiritu Sancto distinguatur, quia unus nascendo, alter procedendo accipit esse. Deinde autem ostendit, non posse esse hos duos

modos distinctos, nisi Spiritus sanctus sit à Filio, quia omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio. Superest jam, ut argumenta Græcorum breviter proponamus, & confutemus.

CAPUT XXVII.

Solvuntur argumenta Græcorum.

PRimum argumentum sumunt ex illis verbis Jo. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Cùm enim tam disertè Dominus dixerit, Spiritum sanctum à Patre procedere, & non addiderit à Filio; temeritas videtur asserere, Spiritum à Patre Filioque procedere.

Respondeo cum Augustino lib. 3. cont. Maxim. cap. 14. nominari solum Patrem, non ad excludendum Filium, sed quia Pater est principalis auctor Spiritus sancti; Filius enim à Patre habet ut spiret. Quòd autem Filius non excludatur, etiamsi non nominetur, probatur primò ex aliis similibus locis. Nam Matth. 16. dicitur: *Caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in Cælis est*; & tamen illa revelatio facta fuit ab omnibus personis. Et de Spiritu sancto Jo. 15. *Ille vos docebit omnia*: & tamen etiam Pater & Filius nos docent omnia.

Secundò, cùm dicitur, à Patre procedit, non potest intelligi à Patre ut Pater est formaliter, quia tunc Spiritus esset Filius; ergo à Patre ut habet essentiam communem cum Filio; proinde etiam à Filio procedit.

Tertiò, ut acutè Anselmus lib. de process. Spir. S. ratiocinatur. Si dictum esset: nemo producit Spiritum sanctum, nisi solus Pater; adhuc non excludetur Filius, ut ex simili sententia perspicuum est: nam dicitur Matth. 11. *Nemo novit Filium, nisi Pater*; & tamen non excluduntur à cognitione Filii ipse Filius & Spiritus sanctus, qui sunt ejusdem naturæ. Et ibidem addit: *Neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare*; nec tamen excluditur Pater & Spiritus à cognitione Patris, etiamsi Filius nihil eis revelet. Eodem igitur modo si dictum esset: nemo producit Spiritum sanctum nisi Pater, non excluderetur Filius ab ea productione. Quantò igitur minus excluditur per eam sententiam, Spiritus sanctus à Patre procedit? Hìc enim nulla est exclusio, nulla negatio.

Secundum argumentum sumunt Græci ex eo, quòd in Concilio Ephesino lectum est Symbolum Nestorianorum, & liber Theodoreti contra anathematismos Cyrilli, & in utroque habebatur expressè, Spiritum non procedere à Filio, & tamen Patres Concilii tacuerunt; ergo approbasse videntur.

Respondeo primò, retorquendo argumentum. Nam in eodem Concilio Ephesino, & postea in 4. & 5. Synodo lecta est epistola Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in qua bis habetur, Spiritum à Filio habere suum esse: & tamen Patres non contradixerunt; ergo approbaverunt. Secundò, Theodoretus non solùm ait, Spiritum non procedere à Filio, sed etiam non procedere per Filium, quod tamen Græci modo asserunt; ergo si Concilium suo silentio approbavit, Spiritum non procedere à Filio, quod videtur contra nos, approbavit etiam non procedere per Filium, quod est contra ipsos. Dico ultimò: Ephesinum Concilium etsi noluerit tunc expressè disputare de ista quæstione, quia propter aliud negotium convenerat; tamen satis apertè significasse sententiam suam, cùm

A summo consensu probavit totam Cyrilli doctrinam; & damnavit contrariam Nestorianorum & Theodoreti, quod idem fecerunt 4. & 5. Synodus: immò etiam 6. & 7., ac breviter omnes Synodi consequentes.

Tertium argumentum ex Patribus sumunt, ac primò adducunt Dionysium Areopagitam, qui de div. nom. cap. 2. pag. 1. *Solus*, inquit, *fons supersubstantialis Deitatis est Pater*. Respondeo: id esse verum, quia Pater non habet aliunde Divinitatem. Unde aliqui comparant Patrem fonti, qui dat & non accipit, Filium flumini, qui accipit & dat, Spiritum sanctum lacui, qui accipit & non derivat aliò aquam. Sed quamquam hac ratione dica- B tur solus Pater fons, quia non accipit aliunde: tamen alia ratione etiam Filium fontem Epiphanius vocat, hæres. 69. sed fontem de fonte, sicut Deum de Deo, quia accipit eamdem essentiam, quam habet Pater.

Secundò proferunt Basilium, qui epist. 43. *Nullam*, inquit, *secundùm propriam notionem communionem habet Filius cum Patre*; ergo non convenit cum Patre in spiratione, quæ est quædam notio. Præterea, ibidem dicit, propriam notionem Spiritus sancti esse, quòd per Filium, & cum Filio cognoscatur, & ex Patre subsistentiam habeat.

Respondeo ad primum: non loqui Basilium de notione qualibet, sed de notione quæ est proprie- C tas, ut patet ex verbis ejus. Vult ergo dicere, Filium ratione filiationis, quæ sola est ejus propria notio, non convenire cum Patre, aut Spiritu sancto.

Ad secundum dico: locum esse pro nobis, si bene intelligatur: nam cùm dicit, Spiritum sanctum per Filium & cum Filio cognosci, non vult dicere, Spiritum sanctum cognosci ex prædicatione & doctrina Filii: sed cognosci per Filium, & cum Filio, ut relativum per suum correlativum. Nam paulò ante dixerat, Spiritum sanctum ex Filio pendere, & non posse unum sine alio cogitari, quod est proprium relativorum. Præterea disserit eo loco de distinctione personarum intima & æterna, non D autem debet sumi distinctio æterna à temporali nostra cognitione; alioqui ante nostram cognitionem non fuissent personæ distinctæ. Quòd si relativa sunt Filius & Spiritus sanctus, necesse est, ideo esse relativa, aut quia Filius sit Filius Spiritus sancti, & Spiritus sanctus sit Pater, quod nemo dicit: aut quia Spiritus sanctus spiretur à Filio, & sit Filius spirans seu spirator Spiritus sancti, quod Ecclesia Catholica dicit. Neque obstat quod Basilius dicit, Spiritum ex Patre subsistere; id enim tribuit Patri tamquam principali auctori, sicut ipse Dominus dixit: *Qui ex Patre procedit*.

Tertiò proferunt Nazianzenum, qui in Orat. ad Episc. qui venerant ex Ægypto: *Omnia*, inquit, E *quæ habet Pater, habet etiam Filius, excepta caussalitate*. Hinc enim sequi videtur, Filium non esse caussam Spiritus sancti, sed solùm Patrem. Respondeo: loqui S. Gregorium de caussalitate respectu ipsius Filii, quæ est proprietas Patris, ac si dixisset: omnia Filius habet quæ habet Pater, præter esse Patrem. Quid, quòd ibidem apertè Gregorius insinuat, Spiritum esse à Filio? Nam sicut contulerat Filium cum Patre tanquam productum cum producente, ita postea confert Spiritum cum Filio: *Omnia*, inquit, *quæ habet Filius, habet Spiritus sanctus, excepta filiatione, idest, excepta proprietate ejus personæ, à qua ipse producitur*.

Quartò adducunt Damascenum lib. 1. cap. 11. de Fide: *Spiritum*, inquit, *per Filium esse dicimus, ex Filio non dicimus*. S. Thomas quæst. 10. de pot. art. 4.

reiicit

A reiicit Damascenum tanquam qui sequutus sit Theodoretum: sed non videtur id verum esse: siquidem Theodoretus disertè negavit, Spiritum sanctum à Filio, vel per Filium esse: Damascenus autem negat esse per Filium.

Respondeo igitur cum Bessarione & Gennadio: Damascenum non negasse Spiritum sanctum procedere ex Filio, quod ad rem attinet, cùm dixerit, Spiritum esse imaginem Filii, & per Filium esse: sed existimasse, tutiùs dici per Filium, quàm ex Filio, quantùm ad modum loquendi, propter hæresim Macedonii & Eunomii, qui ex Filio tanquam primaria, immò etiam sola caussa processisse dicebant Spiritum sanctum. Quemadmodum dicimus B post hæresim Nestorii, Mariam non Christiparam, sed Deiparam, non quòd non sit Christipara, sed ne putetur solùm Christipara, & non Deipara. Cæterùm sicut propter hæresim Macedonii rectè dicebatur, Spiritus esse à Patre per Filium; ita propter errorem Græcorum rectiùs dicitur nunc à Patre & Filio.

Quintò adducunt, ut Magister testatur lib. 1. d. 11. Leonem III. Pontificem Romanum, qui ad Fidei cautelam jussit scribi in tabula argentea Symbolum Constantinopolitanum sine additione, Filioque & poni in altari post corpus S. Pauli. Vixit autem iste Pontifex circa annum 700. à Christo nato, quo tempore jam additio facta fuerat; ergo illam C abstulit Pontifex.

Respondeo: Pontificem dedita opera hoc fecisse, ut servaretur memoria Symboli Constantinopolitani, quale fuerat, & ut intelligerent omnes, non damnari illud Symbolum, nec esse contrarium nostro. Habet enim Ecclesia plura Symbola, Apostolicum, Nicænum, Athanasii, Constantinopolitanum sine ulla additione, & illud idem cum additione, quæ omnia unum & idem sunt, licèt unum sit alio clarius & explicatius. Porrò omnia illa Symbola Ecclesia Catholica recipit, & honorat, & sicut condito Nicæno Symbolo, non fuit abrogatum Symbolum Apostolicum, & sicut condito Constantinopolitano, non fuit abrogatum Nicænum; ita quoque condito nostro Symbolo, non debuit ab- D rogari Constantinopolitanum. Itaque prudentissimo consilio summus Pontifex, ne Græci putarent, reprobari à nobis Symbolum Constantinopolitanum, jussit illud honorificè in Ecclesia conservari.

Sextò adducunt Theophylactum in cap. 3. Jo. *Sanè*, inquit, *Latini malè hæc exponentes, & minùs rectè intelligentes dicunt, quòd Spiritus etiam ex Filio procedat*. Respondeo: schismatis tempore vixisse Theophylactum, ideoque non recipi ejus auctoritatem: alioqui nos etiam plurimos alios proferre potuissemus, ut Bernardum, Rupertum, Richardum, Thomam, Bonaventuram, & alios Sanctos recentiores.

E Ultimò afferunt rationes. Prima ratio est Theophylacti loco citato. Spiritus sanctus unus est; ergo unum habet principium, non duo, & una spiratione procedit, non duabus. Respondeo: rationem istam, quæ præcipua tamen est Græcorum, nihil valere: nam licèt Pater & Filius sint duo spirantes, tamen unica spiratione spirant, & unum principium sunt Spiritus sancti. Nihil enim multiplicatur in Deo, nisi relatio opposita: spiratio autem qua Pater spirat, non opponitur spirationi, qua spirat Filius. Et certè si argumentum concluderet, efficeret etiam Filium non esse creatorem Mundi, nam Mundus est unus; ergo unum principium habet, & una actione producitur; ergo si duæ personæ non possunt esse unum principium, nec una actione creare, non creavit Filius Mundum, sed Pater solus. Sicut ergo Pater & Filius, immò etiam Spiritus sanctus unum sunt Mundi principium, & una actione creant, quia unam essentiam habent: ita quoque Pater, & Filius unum sunt principium Spiritus sancti, & una spiratione spirant, quia unam habent potentiam spirativam.

Secunda ratio. Pater est sufficiens principium Spiritus sancti; ergo non requirit auxilium Filii. Respondeo: Patrem etiam esse sufficiens principium creationis; & tamen hoc non obstante omnes personæ creant, quia habent eamdem potentiam & essentiam: non enim Filius cum Patre spirat, quia Pater egeat auxilio, sed quia eamdem vim spirativam habent Pater & Filius. Adde, quòd Spiritus sanctus procedit necessariò à duobus, quia alioqui non esset tertia persona, sed coincideret cum secunda, ut ostensum est. Itaque Mundus producitur necessariò à tribus, necessitate producentis, non necessitate producti: at Spiritus sanctus producitur à duobus necessariò, necessitate producentium, & necessitate producti.

Tertia ratio. Si à Filio procedit Spiritus; ergo Patri similior est Filius, quàm Spiritus sanctus: nam Filius spirat cum Patre spirante, & Spiritus non generat cum Patre generante. Respondeo: si Spiritus à solo Patre procedit, fore similiorem Filium Spiritui, quàm Patri; nam Filius procedet cum Spiritu, & non producet cum Patre: sed neutrum horum argumentorum concludit; nam similitudo attenditur ex parte essentiæ, non ex parte relationum.

CAPUT XXVIII.

Demonstratur rectè factam additionem illam, Filioque.

Superest ostendere, Latinos potuisse & debuisse explicare Symbolum addendo illam particulam *Filioque*: ac primum ostendam, debuisse Symbolum explicare; deinde id potuisse facere Latinos sine Græcis.

Quòd ergo debuerit explicari Symbolum, probatur. Nam necessarium est ad salutem, non credere Spiritum sanctum à solo Patre procedere; ergo orta hæresi, quæ docebat Spiritum à solo Patre procedere, debuit adhiberi remedium per explicationem, quia debent tolli occasiones errandi.

Probatur antecedens. Nam Athanasius in Symbolo, ubi posuerat à Patre & Filio &c. dicit: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque integram, inviolatamque servaverit, in æternum peribit*. Et in epist. ad Serapion. apud D. Thomam Opusc. cont. error. Græc. *Juxta quòd*, inquit, *mandat Apostolus, hæreticum hominem post unam aut alteram correptionem devita, etiam si quos videas cum Helia volantes per aera, & cum Petro & Moyse, sicco pede calcantes maria, nisi Spiritum sanctum profiteantur Deum, essentialiter ex Deo Filio existentem, sicut & Filium naturaliter Deum genitum, æternaliter ex Deo Patre existentem, ut nos profitemur, eos non recipias*. Vide similia loca Cyrilli & Epiphanii apud B. Thomam in Opusc. cont. Græc.

Præterea probatur ex decreto Concilii Florentini, ubi sic habetur: *Definimus, ut hæc Fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, ac suscipiatur, quia Spiritus sanctus à Patre & Filio æternaliter est*. Denique ratione. Nam credere Spiritum non esse à Filio, est, ut demonstravimus, error contra Scripturas;

A ergo necessariò vitandus. Est tamen hoc loco animadvertendum, non semper necessarium fuisse, non credere non esse à Filio Spiritum sanctum: nam antequam oriretur & definiretur quæstio, satis erat credere, Spiritum à Patre procedere, in quo includebatur etiam, quòd procederet à Filio: nec erat opus quærere, an à Filio procederet, necne; non enim tenemur omnia scire, sed tamen tenemur nunquam positivè asserere errores. Itaque postquam mota est quæstio, & multi cœperunt errare, necesse fuit remedium adhibere, & hoc ipsum etiam definivit Concilium Florentinum in hæc verba: *Definimus, explicationem verborum illorum* Filioque *veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licitè & rationabiliter Symbolo* B *fuisse appositam.*

Veniamus nunc ad alteram partem, ac demonstremus, hanc explicationem à Latinis sine Græcorum consensu fieri potuisse. Primò, Papa Romanus est Pastor & Doctor totius Ecclesiæ, ut in ipso Conc. Flor. Græci confessi sunt, & patet ex illo Jo. ult. *Pasce oves*; ergo potest ipse, etiam sine Concilio, definire res Fidei: nam quia Pastor & Doctor universalis est, non potest errare cùm docet ex cathedra; alioqui tota Ecclesia erraret, quæ illum sequi tenetur; definire autem res Fidei ad illum pertinet, qui non potest errare.

Secundò, etiamsi Papa non esset Pastor totius C Ecclesiæ, nec posset definire controversias Fidei sine Concilio: tamen non propterea requireretur Concilium Græcorum & Latinorum, sed sufficeret Concilium aliquot Episcoporum ab ipso Romano Pontifice convocatum. Est enim ipse (ut minimum) primæ Sedis Episcopus, & sine ipso Concilia non habent robur, & cum ipso habent, ut fusè docet Gelasius in tom. de vinc. anathem. Nam firmitas Conciliorum non oritur ex multitudine & diversitate Episcoporum, sed ex connexione cum Sede Petri, cui dictum est: *Rogavi pro te, ut non deficiat Fides tua.* Lucæ 22. id quod etiam exempla testantur. Nam Concilium Ariminense habuit 600. Episcopos, partim Græcos, partim Latinos: & tamen D quia Romanus Episcopus dissensit, semper est habitum erroneum ab omnibus, tam Græcis, quàm Latinis. Contra, Concilium II. 150. Episcoporum Græcorum, & in quo nullus fuit Latinorum, quia à Pontifice Damaso confirmatum fuit, à quo Ariminense fuerat reprobatum, semper habitum est in honore. Videmus igitur à Sede Petri Conciliorum firmitatem esse.

Tertiò, etiamsi Papa non esset Caput totius Ecclesiæ, nec primæ Sedis Episcopus, sed unus Patriarcha nihilo major cæteris, adhuc Græci non possent conqueri propter istam additionem. Nam vel quæstio est de Fide, vel de ritu, idest, vel nolunt Græci hanc additionem, quia est falsa & E contra Fidem, vel quia licèt sit vera, tamen non placet illis in Symbolo.

Si est quæstio de ritu: certè sicut multi alii sunt ritus diversi Græcorum & Latinorum, & non propterea fieri debet schisma; ita etiam iste ritus tolerari poterat sine schismate. Præterea potest unus Episcopus in sua Ecclesia aliquem ritum instituere sine consensu aliorum; quantò magis tota natio Latinorum simul?

Si autem quæstio est de Fide: non possunt quidem Concilia provincialia vel nationalia aliquid ita definire, ut statim debeat ab omnibus recipi; tamen possunt definire, & alii non debent conqueri, sed probare, si viderint rem esse bene definitam: sin minus, convocare majus Concilium. Nam ita factum videmus sæpissimè in Ecclesia.

Hæresim Pauli Samosateni damnavit Concilium Antiochenum paucorum Episcoporum, nec alii multò plures in toto Mundo conquesti sunt, sed ratum habuerunt, ut patet ex hist. Euseb. lib. 7. cap. ult. Hæresim Macedonii damnavit Concilium Constantinopolitanum, in quo nullus fuit Latinorum, nec Latini conquesti sunt, sed probaverunt. Hæresim Pelagii damnaverunt Concilia provincialia, Milevitanum & Carthaginense, nec ullus propterea fecit schisma, quia non fuisset vocatus. Hæresim Nestorii damnavit Concilium Ephesinum, antequam adessent Latini, quos Pontifex Cœlestinus mittebat: non tamen Latini conquesti sunt, sed voluerunt cognoscere rem gestam, & cognitam approbaverunt. Et hujusmodi sunt infinita exempla. Græci ergo non possunt conqueri, quòd sine ipsis quæstio definita est, præsertim cùm post illam definitionem sint vocati ad Concilia generalia, non semel, neque bis, sed sæpius, & rursum quæstio proposita & discussa sit ipsis præsentibus.

Si petas: licèt non fuerint necessariò Græci initio vocandi, tamen cùm vocari potuerint, quare initio non sunt vocati? Respondeo primò: non esse certum, non fuisse vocatos, ut dicitur in Concilio Florentino: ut enim ignoramus, in quo Concilio fuerit facta additio, ita ignoramus, an interfuerint Græci, necne. Sed si vocati non sunt, caussa fuit. Primò, quia non erat necesse, cùm quæstio esset facilis. Nam ut Augustinus respondit Pelagianis petentibus generale Concilium lib. 4. ad Bonifac. cap. 12. non omnis hæresis est talis, ut propter eam debeant vexari omnes provinciæ. Et profectò talis est hæc de Spiritu sancto. Et si facta sunt Concilia generalia, facta sunt ut satisfieret Græcis, non quòd rei difficultas hæc exigeret. Secundò, quia necessitas urgebat, & requirebat celeritatem propter contentiones in Gallia & Hispania natas: nec poterant tam citò ex remotis regionibus Episcopi advocari. Tertiò, quia inutile erat: nam eo tempore nulli ferè erant in Græcia homines docti. Has tres caussas reddit Bonaventura 1. dist. 11. quæst. 1.

CAPUT XXIX.

Solvuntur objectiones Græcorum.

SED necesse est objectiones ipsorum diluere; prima est hujusmodi. Synodus III. generalis prohibuit omnem mutationem circa Symbolum; hæc enim habentur ad finem Concilii: *Decrevit sancta Synodus alteram Fidem nemini licere proferre, aut scribere, aut exponere, præter eam, quæ definita fuit à sanctis Patribus apud Nicænam urbem in Spiritu sancto congregatis. Eos autem, qui fuerint ausi aliam Fidem componere, sive porrigere, aut proferre his, qui volunt ad veritatis cognitionem converti ex Gentibus, vel ex Judæis, vel etiam ex qualibet hæresi: istos, si quidem Episcopi fuerint, aut Clerici, alienos, Episcopos quidem ab Episcopatu, Clericos à clericatu: si verò Laici fuerint, anathematizatos.*

Respondent nostri: hoc decreto non prohiberi explicationem Symboli, & mutationem quoad verba, sed prohiberi corruptionem per additionem, aut detractionem contrarium sensum reddentem, id quod probant multis modis. Primò, sic intelliguntur etiam verba Pauli Galat. 1. ubi anathematizat eos, qui docent præter id quod ipse docuit: nam ipsemet multa alia docuit postea, & Joannes totum Evangelium postea scripsit, ubi sunt multa

quæ

A quæ non inveniuntur in Paulo; non ergo prohibet Paulus, addi doctrinam, sed addi aliquid contrarium superioribus.

Secundò, si Concilium Ephesinum loqueretur de qualibet mutatione Symboli, jam esset abrogatum Symbolum Constantinopolitanum, ubi habetur *Ex Patre procedentem*: nam Symbolum Constantinopolitanum addidit ad Nicænam inter alia, etiam hanc particulam *Ex Patre procedentem*; & tamen Græci semper usi sunt Symbolo Constantinopolitano, & non Nicæno.

Tertiò, in Concilio Chalcedonensi, ubi videntur interfuisse multi ex Episcopis, qui fuerunt in Concilio Ephesino, act. 5. cùm esset conscribenda Fides, Episcopi clamabant, addatur ad Symbolum, B *Sanctam Mariam esse Deiparam*, & in illa ipsa actione scribitur novum Symbolum, in quo multa mutantur, adduntur, detrahuntur ex particulis Symboli Nicæni & Constantinopolitani: & ad finem additur illa prohibitio: *Decrevit sancta Synodus alteram &c.* ut in Ephesino Concilio. Ex quibus evidenter apparet explicatio decreti. Nisi dicamus, Concilium quartum pugnare cum tertio, & esse excommunicatos omnes Episcopos quarti Concilii, quod nemo hactenus dixit.

Adde etiam, quòd Græci non ignorarunt olim, Latinos esse hujus sententiæ: nam Hormisda in epist. ad Justin. Imperat. disertè scripsit, ex Patre Filioque Spiritum procedere. Item non ignorarunt ad- C ditionem factam, & tamen per annos circiter 300. siluerunt, nec schisma fecerunt, ut patet, quia additio facta est circa annum 600. & postea celebrata sunt ex communi consensu Græcorum & Latinorum tria Concilia generalia, VI. VII. & VIII. & tandem postea illis venit in mentem, ut nobis obiicerent Ephesinum decretum: cur non objecerunt antea, nisi quia intelligebant nihil facere contra nos? Respondent Græci: Concilium Ephesinum prohibuisse omnem mutationem Symboli, tam quoad rem, quàm quoad verba.

Ad id quod objecimus de Symbolo Constantinopolitano, quod addidit ad Nicænum, respondent: D Ephesinum Concilium accepisse pro uno & eodem Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum, & prohibuisse mutationem circa Symbolum Nicænum, ut erat explicatum à Synodo Constantinopolitana.

Ad id verò quod objecimus ex Concilio Chalcedonensi, respondent: Concilium Chalcedonense edidisse quidem aliam confessionem Fidei, sed non composuisse aliud Symbolum, quod in Ecclesia frequentari deberet, & tradi iis qui catechizandi erant: & de tali Symbolo locutum esse Concilium Ephesinum. Occasio enim hujus decreti fuit, quia multi Symbola scribebant, & ea tradebant rudibus, & interim errores admiscebant.

At contra obiciunt nostri. Si Symbolum Nicæ- E num & Constantinopolitanum pro eodem accipiuntur, quia in re conveniunt; idem poterit dici de aliis, quæ in re conveniunt.

Præterea ex hoc ipso, quòd Concilium Chalcedonense non composuit Symbolum, quod in Ecclesia frequentandum esset, & tamen addidit illam clausulam, ut nemo audeat aliam Fidem scribere, & proferre iis qui catechizantur; nostri colligunt, istam prohibitionem non debere intelligi de Symboli mutatione quoad verba, sed quoad rem. Hæc est communis & solida solutio: sed fortè posset aliter obstrui os Græcorum. Nam etiamsi Concilium Ephesinum loqueretur de verbis Symboli, nec vellet ullo modo addi, vel detrahi quidquam: tamen hæc prohibitio non extenderetur nisi ad singulos Episcopos, vel Clericos, aut Laicos, non autem ad Concilia Episcoporum. Nam verba Canonis, harum personarum mentionem faciunt, nimirum, Episcoporum, Clericorum, & Laicorum. Constat autem Concilia non ex Clericis, & Laicis, sed Episcopis tantùm constare: & occasio hujus Canonis scribendi idem confirmat. Scriptus enim fuit canon, quoniam plurimi cœperant eo tempore sua Symbola scribere, non solùm Episcopi, vel Clerici, sed etiam Laici.

Deinde, quomodo credibile est, Synodum Ephesinam voluisse præscribere regulam summo Pontifici, aut Synodo generali? num ignorabant Episcopi illi, non posse ullum superiori suo, aut æquali legem dare? Cùm igitur particulam *Filioque* non aliquis particularis Episcopus, Clericus, aut Laicus Symbolo addiderit, sed summus totius Ecclesiæ Pastor, & Concilia generalia tria id ipsum probaverint; dubium esse non potest, quin id jure factum sit.

Sed rursum quidam obiiciunt. Etsi licuerit Latinis per eam additionem explicare Symbolum: tamen non videtur debuisse ipsa explicatio apponi in Symbolo; si enim omnia, quæ definiuntur circa Symbolum, ipsi Symbolo addenda essent, multa alia fuissent addenda; ut Virginem esse Deiparam, Christi corpus verè esse in Eucharistia, licèt ascenderit in Cœlum; & alia.

Respondeo: non omnia debere poni in Symbolo: tamen hanc particulam rectè fuisse appositam, propter duas caussas. Primò, quia post exortam hæresim, ipsum Symbolum sine hac particula dabat occasionem errandi. Secundò, quia facilè addi poterat sine additione novi articuli, aut mutatione notabili ipsius Symboli: quæ caussæ in aliis additionibus locum non habent. Nec tamen negamus, posse addi aliquam aliam particulam ad majorem explicationem, si id summo Pontifici, aut Concilio orbis terræ expedire videatur.

CAPUT XXX.

Concluditur disputatio divino testimonio.

JAM ad finem totius disputationis placuit annotare divinum sive judicium, sive testimonium. Nam Deus multis modis ostendit post exortum schisma, utri errent, Græci an Latini. Nam usque ad tempus schismatis ita floruit Græcia viris doctis & sanctis, ut omnia Concilia generalia apud Græcos celebrata sint: post schisma autem per annos ferè 800. nullum habuerunt Concilium, nullum virum sanctum miraculis clarum, paucissimos homines doctos. Latini verò hoc eodem tempore habuerunt duodecim generalia Concilia, & innumerabilia particularia. Item singulis ætatibus viros miraculis clarissimos, novos Ordines religiosorum, plurimos homines doctos.

Præterea hoc tempore Fides Latinorum propagata est accessione Indorum Orientalium, & novi orbis in Occidente: Fides Græcorum minuitur in dies quotidie: Græci in Conciliis convicti, ad nostram Fidem conversi sunt quater, aut quinquies, & fortassis etiam sæpius; & semper ad vomitum suum redierunt.

Latini semper in disputationibus superiores in eadem Fide & doctrina permanserunt. Denique apud Latinos regna, & imperia potentissima adhuc florent: imperium verò Græcorum per Turcas Christi hostes eversum, ac destructum est penitus,

nitus, ipsique omnes in miserrima servitute degere, gravissimumque jugum captivitatis perferre coguntur.

A

Ac ut intelligant caussam exitii sui esse pertinaciam in errore de processione Spiritus sancti, in ipsis feriis Spiritus sancti capta fuit Constantinopolis à Turcis, Imperator occisus, & Imperium omnino extinctum. Nam, ut probat Gerardus Mercator in sua Chron, anno 1452. die 28. Maii indixit Mahumetes exercitui suo ultimam oppugnationem, & sequenti die Constantinopolim cœpit. Illo autem anno fuit Pentecoste die 28. Maii, ut planum est ex aureo numero, & litera dominicali, unde festa mobilia investigantur, Erat enim aureus numerus 9. & litera dominicalis A. Itaque multi comparant Ecclesiam Græcam regno Samariæ, quod separavit se à verò Templo, & tandem in captivitatem perpetuam adductum est.

LIBER

LIBER TERTIUS DE CHRISTO.

In quo tractatur Pars Tertia, quæ est de carne ejusdem, sive de Incarnatione.

DE Christi divinitate, quæ illi communis est cum Patre & Spiritu sancto, necnon de distinctione personali ab utroque disseruimus libris superioribus. Nunc ad humanitatem ejus accedemus, ac de carne quidem, & Incarnatione in hoc Tertio Libro: de anima verò in sequenti disputabimus. Porrò præsens controversia quinque partes habebit. In prima referemus errores hujus temporis de Incarnatione. In secunda ostendemus in Christo esse duas naturas. In tertia demonstrabimus in Christo unam esse personam. In quarta exponemus in quo propriè consistat unio hypostatica. In quinta an ex hac unione caro Christi id obtinuerit, ut sit ubique, breviter differemus.

CAPUT PRIMUM.

De erroribus hujus temporis circa Incarnationem.

QUOD ergo ad primum attinet, duo sunt hoc tempore genera errantium circa Incarnationem: aliqui enim apertè & directè oppugnant hoc mysterium: alii obscurè & quasi obliquè. Ad primum genus pertinent Anabaptistæ & Swenckfeldiani. Anabaptistæ disertè docent, Christum non habuisse veram carnem ex Virgine assumptam. Testatur Joannes Cochlæus in lib. de error. Monasterien. Anabaptist., hunc esse unum ex præcipuis eorum articulis.

Præterea Memnon ex signiferis Anabaptistarum docet, Christi corpus ex Patris substantia cœlitus delatum in uterum Virginis, ut patet ex Colloquio Wismariensi. Michael Servetus, & ipse Anabaptistarum unus lib. 2. de Trin. docet, Christi carnem esse divinam & cœlestem, ac ex Patris essentia genitam. Gaspar etiam Swenckfeldius in lib. de div. majest. humanit. Chr. docet, Christi humanitatem post Ascensionem non esse creaturalem, sed supercreaturalem, & ipsum Christum etiam ratione humanitatis esse verum Deum. Denique testatur Petrus Canisius præfat. lib. 1. de corrupt. verb. Dei, anno 1571. publicè factam potestatem Anabaptistis disputandi quæstionem illam: an Christus ex Virgine carnem assumpserit, an aliunde; idque in ditione Palatini prope Heidelbergam.

Ad secundum genus pertinent hoc tempore ferè omnes Lutherani, qui duo docent, ex quibus sequitur, eos vel esse Eutychianos, vel Nestorianos, vel monstrum ex utraque hæresi temperatum. Primò dicunt, Christi carnem habere attributa divinitatis, ac præcipuè omni-præsentiam. Secundò do-
A cent, hypostaticam unionem consistere in ista communicatione attributorum divinorum ipsi carni & humanitati. Et si quidem volunt ista attributa conjungi essentialiter humanitati, jam illa fiet unum cum divinitate, quæ est hæresis Eutychiana. Si verò conjungi volunt accidentaliter, tum distinctæ erunt personæ Dei & hominis, & una erit in alia per inhabitationem & per accidens, quod est aper-
B tè Nestorianum. Sed de refutatione postea agemus: nunc sententiam ipsorum tantùm explicamus.

Auctor hujus erroris videtur Jacobus Faber Stapulensis: ita enim scribit in cap. 12. epist. prioris ad Cor. *Corpus Christi, idest, assumpta humanitas cœlum implet & terram: est enim ubicunque Verbum Dei est, quia Verbum caro factum est, quare Verbum nusquam est sine carne.* Et in cap. 14. Jo. ita scribit: *Cùm Filius
C sit in Patre & in omnibus Sanctis qui sunt in cœlo & in terra, an etiam corporaliter sit? quidni? sed absque modo, nisi dicas divino & incomprensibili modo, qui non tam modus, quam non modus dici debet.*

Hunc sequutus est in primis Lutherus, qui etsi ubique jactet se credere in Christo unam personam, & duas naturas: tamen doctrina ejus aliud habet. Nam in Serm. de Sacram. Cœn. Dom. tom. 2. Oper.
D ejus fol. 112. *Credimus*, inquit, *quòd Jesus Christus sit juxta humanitatem super omnes creaturas collocatus, & omnia impleat.* Et paulò post: *Et habeat omnia in sua manu, & sit ubique præsens.* Item in lib. quod verba Christi *Hoc est corpus meum* adhuc firma constent, prolixè docet, dexteram Dei esse ubique. Deinde assumit corpus Christi esse in dextera Dei, & ut ipse ait: *Non in minimo digito, aut ungue dextera,
E sed in tota*; atque inde concludit, corpus Christi necessariò esse ubique. Item in libro qui inscribitur, Confessio Martini Lutheri de Cœna Domini, dicit, se probare evidenter, Christi corpus esse realiter præsens in Cœna, quia est ubique: esse autem ubique dicit se probare, quia est in dextera Dei quæ est ubique: & ibidem ponit tres modos essendi in loco.

Primum localiter, idest, circumscriptivè, & hoc

modo

modo non vult Christi carnem esse ubique. Secundum spiritualiter seu per penetrationem, & hoc dicit convenire corpori glorioso, sed neque hoc modo ponit Christi carnem ubique. Tertium cœlestem & divinum per unionem hypostaticam, & hoc modo tribuit carni Christi ubiquitatem, & ait: *Necesse habes, Christi carnem quæ est cum Deo una persona, longissimè extra creaturas collocare, adeoque tam longè, quàm Deus ipse extra creaturas est &c.* Quibus verbis, videtur omnino velle, Christi carnem non esse creaturam, sed Deum, cùm velit eam longissimè distare à creaturis, & tamen esse ubique. Hinc enim colligitur, eam non distare à creaturis distantia locali, cùm sit ubique, sed distantia dignitatis, & excellentiæ, ac proinde esse revera Deum. Et ibidem reprehendit Zwinglianos, quòd passionem Christi soli tribuant humanitati, non etiam Deitati. At certè si caro Christi non est creatura, & Deitas passa est; videtur omnino unum quid factum ex utraque natura, & hoc idem repetit in lib. de Conc., nimirum, errasse Zwinglianos cùm dicunt, Christi divinitatem pati non potuisse, ubi (ut aliàs dixi) defendit, Nestorium & Eutychetem non errasse nisi in modo loquendi.

Joannes Brentius adeo locupletavit hanc doctrinam, ut putetur auctor Ubiquitatis, cùm tamen verè non sit, sed Lutherum sequatur. Primum igitur in Apol. pro confess. Wirtembergen. in tract. de Cœn. Dom. ex professo tradit, Christi carnem esse ubique ratione unionis hypostaticæ, & in lib. de duab. nat. Christ. & ascens. & sess. à dext., idem asserit, & probat multipliciter, cujus argumenta postea solvemus. Ibidem asserit, Christi corpus etiam ante passionem fuisse in cœlo invisibiliter, & nunc quoque non esse in aliquo certo loco cœli, sed ubique. Denique in alio lib. de majest. Christ. hom., in hoc ponit unionem hypostaticam, quòd Filius Dei in Filium Mariæ effuderit omnia dona, & proprietates suas: ubi simul Nestorianus est, distinguens Filium Dei à Filio Mariæ, & Eutychianus est, tribuens carni omnia divina attributa: *Et Petri*, inquit, *humanitas in uno tantùm loco est: divinitas autem qua impletur & sustentatur, ubique sese diffundit; & cùm propter hanc caussam Petrus & Deus, seu Filius Dei qui est in Petro, sint duæ distinctæ hypostases, seu personæ: quomodo non etiam propter eamdem caussam Filius Mariæ & Filius Dei, qui est in Filio Mariæ, duæ fierent personæ?* Hæc ille; ubi hoc solum discrimen ponit inter unionem Dei cum Christo & cum Petro, quòd Deus non habet Petrum ubique sibi unitum, & ideo ab eo distinguitur personaliter: Christum autem habet ubique unitum, & ideo ab eo non distinguitur personaliter.

Notabis verò hoc loco, & in sequentibus Brentii verbis Nestorianas illas phrases, Filius Dei est in Filio Mariæ: item, Filius Dei assumpsit Filium hominis. Sic enim pergit in eodem libro. *Cùm dicitur Deus, seu Filius Dei assumpsisse, aut univisse hominem sibi, seu Filium hominis personaliter, non id solùm significatur, quòd Deus substantia seu essentia sua existat in homine, & conferat aliquot dona sua in hominem: (sic enim dici posset, quòd Deus sibi univisset personaliter, non tantùm semen Abrahæ, aut filium Virginis, verùm etiam quemvis hominem, imò quamvis creaturam) sed illud propriè significatur, quòd Deus ita se uniat, & conjungat cum homine, ut in ipsum omnem majestatem suam conferat, nec eum uno tantùm, aut altero, aut etiam multis, sed infinitis, adeoque omnibus, omnibus, inquam, suis cœlestibus ac divinis donis ornet.* Et infrà: *Cùm omnipotentiam suam Filius Dei in Incarnatione contulerit in Filium hominis, adeo ut eam communem habeat cum Filio hominis, omni-præsentia verò ab Omnipotentia pendeat; negari non potest quin etiam contulerit omni-præsentiam.* Et infrà declarans quid sit, Verbum caro factum est: *Hoc*, inquit, *tale est, quòd Filius Dei sic impleat Filium Mariæ, ut communicet cum eo omnem suam potentiam, sapientiam, & felicitatem, & præsentiam: nisi enim hæc sit sententia, non habebitur inter Christum & alios homines discrimen.* Et hæc sæpissimè repetit, in quibus certè vides, unionem hypostaticam nihil esse aliud, quàm effusionem donorum, & attributorum Dei in naturam Christi humanam.

Jam Matthias Illyricus in lib. de Ascens. Dom., & loc. Pet. Act. 3. *Quem oportet cœlum suscipere*, contendit, Christum hominem non esse in Cœlo ut in loco, sed potiùs Cœlum esse in Christo, cùm ipse sit ubique. Et ibidem vult, Christum in die Ascensionis ascendisse usque ad nubes, deinde non ulterius perrexisse in illa forma corporis visibili, & circumscripta, sed quodammodo evanuisse, ita ut jam nusquam sit in illa forma aspectabili, sed ubique sit invisibili majestate, quod quid est aliud, quàm veram Christi carnem planè destruere?

Martinus Kemnitius in lib. de duab. Christ. nat. vult videri valde cautus, & omnia mirabiliter involuit: nam cap. 30. ubi tractat ex professo, an caro Christi sit ubique, non audet dicere absolutè esse ubique, sed dicit esse ubi voluerit, & posse esse ubique si voluerit, tamen vel pugnat secum, vel dicit quod alii dicunt. Nam inprimis initio libri proponit præcipua loca Scripturæ pro majestate Christi, & inter alia ponit illum ex Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*. Et hoc modo explicat, *data est mihi omnis potestas*, idest, omnipotentia: *in cœlo & in terra*, idest, omni-præsentia. Deinde cap. 4. habet hæc verba: *Quæ unio adeo arcta, individua, & insolubilis, & inseparabilis est, ut divina natura τῦ λόγυ nec velit, nec possit, nec debeat extra hanc cum carne unionem, sed in arctissima illa unione cogitari, quæri, aut deprehendi.* Et hoc aliquoties infra repetit. At si natura divina non potest cogitari, vel comprehendi sine carne; necessariò sequitur, unum esse de essentia alterius, & proinde una natura erunt.

Ibidem dicit, ex unione hypostatica communicari carni, seu humanitati omnes divinas dotes. Et cap. 21. dicit, præter dona infusa & creata, communicari naturæ assumptæ etiam attributa propria divinitatis, & proinde omnipotentiam, & omnipræsentiam. Denique cap. 30. dicit, Christi humanitatem non solùm esse in cœna, sed etiam extra cœnam in Ecclesia præsentem Fidelibus reipsa: & addit, etiam extra Ecclesiam omnia subjecta esse Christi humanitati, & Christi humanitatem omnibus rebus dominari, & omnia regere, non per Vicarios quasi à rebus distet, quomodo reges gubernant provincias per alios, sed habere omnia præsentia: at nonne hoc est esse ubique?

Similia docet Joannes Wigandus in lib. de communic. idiom., & Nicolaus Selneccerus in lib. de pædagog. spirit., ubi Symboli articulum de ascensione exponit. Joannes etiam Timanus pastor Bremensis in libro quem vocat farraginem sententiarum, adducit plurima testimonia insignium Lutheranorum, quòd Christi corpus sit ubique. Andreas Musculus, teste Staphilo in lib. de Conc. discipul. Luther. contendit, divinitatem Christi in cruce passam esse, idque probat pluribus Lutheri testimoniis.

Item Jacobus Andreas Smidelinus superintendens Wirtembergensis, insignis Brentianus, in thesibus Tubingæ disputatis omnino non agnoscit aliam unionem hypostaticam, quàm per communicationem donorum, eamque accidentalem; nam thesi 20. sic

ait:

ait : *Non est imaginanda aut fingenda alia Dei in Christo, quàm in creaturis reliquis omnibus, quoad ἰδίαν, divinitatis præsentia, quæ ut in creaturis energia discernitur, quòd alia in aliis agat & operetur, ita in Christo tota effunditur, ut jam extra ipsum nihil, sed in homine, & per hominem Christum omnia in omnibus operetur.* Et thesi 22. sic ait : *Neque verò hac reali plenitudine omnis divinitatis communicatione, natura humana cum divinitate miscetur, aut planè aboletur, sed quòd divina est per essentiam, id humanæ suo modo per accidens communicatur.* Et thesi 24. *Hæc sola*, inquit, *idiomatum κοινωνία hypostatica unio definienda est.*

Denique Concordia Evangelica anno 1580. edita, hunc præcipuè scopum habere videtur, ut stabilitat Ubiquitatem, & destruat mysterium Incarnationis. Nam in epitome articulorum controversorum art. 7. §. 5. habes, dexteram Dei esse ubique, & ad eam esse evectam Christi humanitatem. Art. 8. §. 11. habes, ab ipsa conceptione Christi, illum hominem assumptum fuisse in Deum, & exaltatum ad dexteram Dei, ita ut non solùm Christus ut Deus, sed etiam ut homo omnia possit, omnia sciat, omnibus creaturis sit præsens. Cæterùm hæc omnia Christum non ostendisse nisi post resurrectionem, quando deposuit formam servi. Deinde in repetitione copiosa eorumdem articulorum ista omnia prolixè probant.

Est autem observandum, Saxonicas Ecclesias ter mutasse sententiam. Nam initio, Luthero docente, defendebant cum ipso Ubiquitatem. Deinde Luthero mortuo, regnante Melanchthone, cœperunt oppugnare Ubiquitatem contra Illyricum & Brentium. Nam Philippus in 3. cap. epist. ad Colos. apertè damnat Ubiquitatem, & vult, Christum esse in certo loco cœli quoad carnem, ubique autem quoad divinitatem. Et in epist. ad Fridericum Comitem Palatinum, quam scripsit anno 1559. *Alii*, inquit, *ubiquitatem excogitarunt.* Et addit : *Hæc sunt portentosa omnia, ignota erudita vetustati.*

Unde etiam anno 1571. celebraverunt Synodum Dresdensem, convenientibus & consentientibus omnibus Superintendentibus Ducatus Saxonici, necnon Doctoribus Academiarum Lipsiæ, & Wirtembergæ, atque ibi statuerunt, Ubiquitatem corporis Christi esse horribilem profanationem omnium articulorum Symboli, & renovationem omnium hæreseon : *Quod*, inquiunt, *præcipuum Fidei nostræ, & Ecclesiæ caput est, videlicet, articulus de duabus naturis in Christo, id commentitia idiomatum reali, & physica in ipsis naturis communicatione depravari horribiliter, atque è contrario hæreses jam olim damnatas Marcionitarum, Valentinianorum, Manichæorum, Samosatensium, Sabellianorum, Arianorum, Nestorianorum, Eutychianorum & Monotelitarum reduci, atque innovari satis evidenter demonstratum est.* Et infrà : *Commentitia ista communicatio physica, quæ nostro primum tempore cum Ubiquitate corporis Christi introduci cœpta est, universæ Orthodoxæ Ecclesiæ, & toti orbi Christiano inde usque ab initio incognita fuit, atque etiam nunc à Pontificiis ipsis rejicitur, & taxatur acerrimè.* Et infrà : *Commentitia illa ubiquitas horrendum in modum corrupit omnes penè articulos Fidei de Christo, ac discrimen divinæ, & humanæ naturæ in Christo inprimis delet atque evertit.* Hæc illi tunc. Ubi etiam gloriabantur, in Saxonia semper fuisse eamdem Fidem immobilem, & consensum in doctrina.

At non fluxerunt anni decem, quando prodiit ex eadem Wirtemberga, & Lipsia, & cæteris ejus regionis locis nova Concordia, in qua tantopere damnata illa Ubiquitas recipitur pro articulo Fidei : sic enim habet ea Concordia edita in 4. anno 1580. pag. 731. *Revera omnia implet, & ubique non tantùm ut Deus, verùm etiam ut homo præsens dominatur à mari usque ad mare.* Hæc illi : qui eadem repetunt, & suprà pag. 572. & infra pag. 745. ac proinde Dresdense Concilium in Spiritu sancto congregatum, ut ipsi credebant, rejiciunt tanquam impium ; & adhuc non vident, quàm apertè deludantur à Satana?

Scripserunt contra hanc Ubiquitatem præter Scholasticos in 3. dist. 22. Claudius Sanctius repetitione 4. de Euchar. & ante eum scripsit quidam ex nostris theses quasdam de Majestate Christi hominis, quæ sunt Ingolstadii excusæ anno 1564. Ac postea anno 1582. & 84. scripsit etiam ex Societate nostra Gregorius de Valentia contra eamdem Ubiquitatem quatuor libros. Ex adversariis scripserunt Henricus Bullingerus lib. de duab. nat. Christ. ; Petrus Martyr Dialogum de loco corporis Christi ; & Theodorus Beza librum de omnipræsentia carnis Christi contra Brentium, & alterum de unione hypostatica duarum in Christo naturarum contra Schmidelinum.

CAPUT II.

Explicatur hæresis Eutychetis.

JAm verò ut ad secundum veniamus, demonstrandum est, duas esse in Christo naturas : sed prius explicanda est sententia Eutychetis, qui signifer habetur ejus hæreseos, quam nunc refellimus. Sciendum igitur est, hæresim fuisse Eutychetis, in Christo post incarnationem unam tantùm fuisse & esse naturam : non enim putabat aliter posse defendi contra Nestorium, esse unum Christum & non duos.

Deinde dicebat, unam esse factam naturam ex divinitate & carne, & per conversionem divinitatis in carnem, quia scriptum est Jo. 1. *Verbum caro factum est* : & unum fieri alterum, est verti in illud, sicut cùm *aqua facta est vinum*, aqua conversa est in vinum : & nunc cùm panis per consecrationem fit caro Christi, panis convertitur in carnem Christi.

Tertiò asserebat, divinitatem Verbi natam, passam, mortuam, sepultam fuisse : quod quidem ex priore errore nascitur. Si enim divinitas versa est in carnem, & caro nata, passa, mortua, sepulta dicitur, certè divinitas nata, passa, mortua, sepulta dicenda est : non enim ita divinitas fingitur versa in carnem, ut desierit esse divinitas ; quomodo aqua cùm in vinum vertitur desinit esse aqua. Ratio hujus erroris fuit, quia non putabat posse refelli Nestorium, qui Christum Deum natum & passum negabat, nisi divinitas Christi nata, & passa ostenderetur.

Quartò asserebat, Christi carnem non esse ejusdem naturæ cum nostra, neque Verbum in veram carnem esse conversum, sed in carnem quamdam apparentem & phantasticam, ita ut potius Verbum simulaverit se hominem, & natum, & mortuum esse, quàm revera fuerit. Ratio ejus est, quia videtur indignum Deo, quòd vera caro fuerit, & verè natus, passus, & mortuus sit.

Atque ita hæresis ista in hæresim Valentini, Manichæi, & aliorum, qui veram humanitatem in Christo negabant, tandem recidebat : quam postea ex Lutheranis secuti sunt Gaspar Swenckfeldius, & Andreas Musculus, si Staphilo credimus in lib. de Concord. discipul. Luth. Hanc fuisse hæresim Eutychetis, cognosci potest ex epist. S. Flaviani ad B. Leonem, quæ est 9. inter epistolas B. Leonis, & ex epist. 97. S. Leonis ad Leonem Imperatorem, & ex lib. 4. de hæret. fab. Theodoreti in fine.

Notan-

Notandum autem eſt, hanc hæreſim exortam fuiſſe ante tempora Eutychetis; ipſumque Eutychetem non tam fuiſſe primum auctorem, quàm præcipuum propagatorem hujus hæreſis. Idem enim antea docuerat Apollinaris, ut teſtatur Epiphanius hæreſi 77. Auguſtinus hæreſi 55. & Vincentius Lirinenſis in ſuo Commonit. Eamdem quoque hæreſim refellunt ſine nomine auctoris Athanaſius in epiſt. ad Epictetum; Ambroſius lib. de Incarnat. Dom. ſacram. cap. 6. & Cyrillus lib. de rec. Fid. ad Theodoſ. qui omnes mortui erant cum Eutyches exortus eſt.

Porrò catholica Fides ſemper agnovit in Chriſto poſt Incarnationem duas integras & perfectas naturas, divinam & humanam, quæ quidem ſine ulla confuſione, vel permixtione in una perſona Verbi ſubſiſtant: item naturam divinam neque natam, neque paſſam eſſe, ſed ſolùm humanam: ac demum illam humanam eſſe, ac fuiſſe ejuſdem ſpeciei cum noſtra; quæ omnia probari poſſunt teſtimoniis Scripturarum, Conciliorum, & Patrum.

CAPUT III.

Refellitur hæreſis Eutychetis.

PRimum igitur, duas eſſe in Chriſto naturas, contra primum Eutychetis errorem teſtantur illa verba Domini Jo. 3. *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, Filius hominis qui eſt in cœlo.* Certè iſte qui loquebatur & videbatur, & filium hominis ſe dicebat, ſecundùm eam naturam per quam videbatur & loquebatur, & filius hominis erat; non erat tunc in cœlo, ſed tantùm in terra, ideſt, in domo cum Nicodemo. Neque erat Deus, ſed homo, quia Deus non poteſt audiri, videri, tangi corporeis ſenſibus. Neque deſcenderat de cœlo, ſed natus erat in terra ex muliere: & tamen iſte idem aſſerit ſe deſcendiſſe de cœlo, & etiam tunc cùm loquebatur in terra, dicebat ſe eſſe in cœlo; ergo alteram naturam Chriſtus habuit præter humanam, ſecundùm quam potuit eſſe in cœlo, quando ſecùndum humanam erat in terra.

Idem probatur ex verbis Domini Jo. 5. 10. & 14. nam Jo. 5. dicitur: *Non ſolùm ſolvebat Sabbatum, ſed etiam Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.* Jo. 10. dicebat: *Ego & Pater unum ſumus.* Unde Phariſæi rectè collegerunt, Chriſtum per ea verba ſe Deum aſſerere voluiſſe. At Jo. 14. *Pater*, inquit, *major me eſt.* Non autem poteſt ullo modo fieri, ut ſecundùm eamdem naturam eſſet Patri æqualis, imò unum cum illo, & tamen minor Patre.

Præterea Jo. 8. Dominus ait: *Antequam Abraam fieret ego ſum.* At ille idem natus erat in diebus Auguſti Cæſaris, Luc. 2. & habuerat 30. annos, anno 15. Tyberii. Luc. 3. Non autem poteſt fieri ut idem ſecundùm idem fuerit ante Abraam, & poſt Abraam. Jo. 20. Thomas poſtquam viderat & fortè tetigerat Domini cicatrices, exclamavit: *Dominus meus & Deus meus.* At certè quod viderat & tetigerat non erat Deus, ſed caro: & tamen eum ipſum Deum & Dominum confitetur, cujus carnem viderat; igitur ille & Deus, & homo erat. Quod etiam apertè docet S. Petrus, cùm ait Actor. 2. *Dextera igitur Dei exaltatus effudit hoc donum quod vos videtis & auditis.* Nam exaltari non eſt Dei, ſed creaturæ: effundere Spiritum ſanctum non eſt creaturæ, ſed Dei.

Item Paulus ſic ad Epiſcopos loquitur, Act. 20. *Spiritus ſanctus poſuit* Epiſcopos *regere Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo.* At Deus ut Deus non habet ſanguinem, nam ſpiritus eſt Deus: & qui habet ſanguinem ut ſic non eſt Deus; ergo qui eſt Deus & ſanguinem effudit, neceſſariò habet duas naturas. Rom. 9. *Quorum Patres*, inquit Paulus, *ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Hic Apoſtolus dicit, Chriſtum eſſe ex parentibus Judæis ſecundùm carnem: & tamen ſimul eſſe Deum ſuper omnia, nimirum ſecundùm divinitatem. Denique idem Paulus Philip. 2. aſſerit, Chriſtum cùm in forma Dei eſſet, ſervi formam accepiſſe. Quæ verba explicans S. Vigilius lib. 2. *Mirum eſt*, inquit, *cur timeant quidam dicere duas naturas, cùm Paulus dicat duas formas.*

Jam verò quòd illæ naturæ non ſint permixtæ, nec ſit divinitas verſa in humanitatem, contra ſecundum errorem probatur. Nam tota Scriptura clamat, Deum eſſe immortalem & incorruptibilem, ut Malach. 3. *Ego Dominus & non mutor.* Num. 23. *Non eſt Deus ut filius hominis ut mutetur.* Jacobi 1. *Apud quem non eſt tranſmutatio.* 1. Timoth 1. *Regi ſeculorum immortali, inviſibili &c.* Et cap. 6. *Qui ſolus habet immortalitatem &c.*

Non eſſe autem divinitatem natam, paſſam, mortuam, ut error tertius aſſerebat; tum ex dictis colligitur, nam qui eſt immutabilis, & immortalis, nec in tempore naſci, nec mori ullo modo poteſt ſecundùm id unde eſt immortalis & immutabilis: tum etiam quia Scripturæ cùm docent, Chriſtum in tempore natum, paſſum, & mortuum eſſe, addunt ſecundùm carnem: qua voce clarè indicant, Chriſtum non eſſe natum, nec paſſum, nec mortuum ſecundùm diviniratem. Rom. 1. *Qui factus eſt ei ex ſemine David, ſecundùm carnem.* Et cap. 9. *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem.* Et 1. Pet. 3. *Mortificatus quidem carne &c.* Et cap. 4. *Chriſto igitur in carne paſſo &c.*

Adde poſtremò ad confuſionem eorum Lutheranorum, qui Deitati paſſionem attribuere non verentur, aliquot clariſſima teſtimonia illuſtrium Eccleſiæ Doctorum. Epiphanius hæreſ. 76. Ætii, pag. 286. *Nam*, inquit, *neque quod paſſus eſt unigenitus in carne, paſſionem Deitati ipſius adſciſcit.* Et infrà: *Sed & ipſe Dominus venit, & paſſibilitate in ſeipſo ſuſcepta, verè paſſus eſt, Deitate ipſius à paſſione aliena.* Similia leges in Ancorato, pag. 357.

Athanaſius in epiſt. ad Epictet. *Quis*, inquit, *infernus iſta eructavit? ut conſubſtantiale dicant corpus ex Maria genitum cum Verbi divinitate? aut quis ita impius fuit, ut diceret ſimul & ſentiret ipſam Deitatem circumciſam fuiſſe?* Et Cyrillus in epiſt. ad Neſtor. nomine Synodi Alexandrinæ: *Dicimus*, inquit, *illum paſſum eſſe & reſurrexiſſe, non quia Deus Verbum in ſua natura paſſus ſit, Deus namque extra paſſionem eſt, ſed quia corpus illud, quod proprium ipſius factum eſt, hæc ſuſtinuit.*

S. Anaſtaſius lib. 4. qui eſt de paſſione, & impaſſibilitate Chriſti: *Et Chriſtum*, inquit, *paſſibilem fuiſſe juxta ſapientiſſimi Pauli loquutionem, confitemur, non id alioqui ſecundùm divinam naturam, ut neque ſecundùm humanitatem dicimus impaſſibilem.* Et infrà: *Eſt quidem Deus, qui patitur, divinitate interim nihil in ſe recipiente externæ paſſionis.* Ioannes Damaſcenus lib. 3. cap. 4. *Divinitatem dicentes, non de illa nominamus ea, quæ humanitatis ſunt propria, non enim dicimus Deitatem paſſibilem.*

S. Ambroſius lib. 10. in Luc. n. 107. *Nec mors illa divinitatis fuit, ſed quaſi hominis.* Concilium Hiſpalenſe II. cap. 13. *Stultum*, inquit, *eſt crucis paſſionem divinæ applicare naturæ, ſed tantùm creabili & humanæ, ſola enim caro crucis exitum ſenſit.* Sanctus Auguſtinus lib. de hæreſ. cap. 73. *Eſt*, inquit, *hæreſis quæ dicit in Chriſto divinitatem doluiſſe, cùm figeretur caro ejus in cruce.* S. Leo epiſt. 10. *Natura*, inquit, *inviola-*

bilis

bilis natura est unita passibili, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem Mediator Dei & hominum Christus Jesus, & mori posset ex uno, & mori non posset ex altero. B. Vigilius lib. 4. *Ipse*, inquit, *unus idemque Dei Filius mortuus est secundùm formam servi, & non est mortuus secundùm formam Dei.*

Quòd autem Christi caro sit ejusdem speciei cum nostra, contra quartum errorem, & Christum non simulatoriè, sed verè natum, passum, mortuum esse, nullo negotio probari potest: nam Matth. 1. & Luc. 2. dicitur B. Virgo peperisse *Filium suum primogenitum*: quomodo autem potuit Virgo Christum habere Filium, si Christi caro non fuit vera caro ex carne Virginis concepta? item Paulus ait, Hebr. 2. *Quia pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse participavit eisdem.* Quid, quæso, est *eisdem* nisi eisdem naturæ carni, ac sanguini?

Jam verò Evangelia & Apostolorum epistolæ nonne plurimorum mendaciorum argui deberent, cùm passim Christum hominem, & hominis filium vocent, & matrem atque cognatos habuisse, necnon esurivisse, comedisse, ambulasse, fatigatum esse, denique passum, mortuum, suscitatum affirment? nec enim aliquid horum de phantasmate verè affirmari potest. Nec solùm Scripturæ Christum hominem vocant ante resurrectionem, sed etiam postea. Nam Actor. 7. Stephanus dicit, *video cælos apertos, & Filium hominis stantem à dextris Dei.* Et Paulus Actor. 17. *Statuit* Deus *diem, in quo judicaturus est orbem in vero, in quo statuit &c.*

Deinde, si Christus non verè mortuus est, nec verè resurrexit; ergo non verè nos redemit, & adhuc sumus in peccatis nostris, ut Apost. dicit 1. Corinth. 15. Denique Luc. 24. cùm discipuli suspicarentur phantasma vel spiritum esse quod videbant, non verum hominem, Dominus ait: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Atque hæc ex Scripturis.

Nunc ex Conciliis idem probari potest. Nam contra hanc hæresim celebratum est Concilium Chalcedonense, quod fuit omnium maximum, nempe 630. Episcoporum: & cùm in prima actione recitaretur Fides Eutychetis & Dioscori, in qua continebatur, duas fuisse Christi naturas ante unionem, postea verò unam esse factam ex utraque; Concilium exclamavit: *Anathema ei, qui dixit ista, anathema eis, qui ista dixerunt.* Postea act. 5. in Symbolo Fidei posuerunt hoc modo: *Unum eumdemque confiteri Filium & Dominum nostrum Jesum Christum docemus: in novissimis autem diebus, unum eumdemque Christum, Filium, Dominum, Unigenitum, in duabus naturis inconfusè, incommutabiliter, indivisè, inseparabiliter agnoscendum, nunquam sublata differentia naturarum propter unitionem.* Idem statutum est etiam postea in Concilio V. can. 2. in Concil. VI. act. 4. & 17. & Concilio Lateranensi contra Monothelitas, à Martino I. celebrato, consultatione ult. can. 4. & 6. in Concil. Tolet. VI. cap. 1. Tolet. XI. cap. 5. & 6. Hispalensi II. c. 13. & aliis multis.

Idem ex Patribus confirmari posset, sed Theodoretus, Leo, Vigilius, & Gelasius, necnon Hispalense Concilium II. nos labore levarunt. Theodoretus enim in dialogo Immutabilis, & in dialogo Inconfusus, & in dialogo Impatibilis, quibus hunc errorem refellit, adducit prolixè testimonia omnium ferè veterum Patrum qui ante ipsum fuerunt. Idem fecit S. Leo in epist. 97. ad Leonem Augustum, & B. Vigilius lib. 5. cont. Eutychet., & Gelasius in lib. de duab. nat. Christ., & Conc. II. Hispalense cap. ult. quæ testimonia satis esse nobis visa sunt.

CAPUT IV.

Solvuntur argumenta, quæ fiebant olim adversus ea, quæ superiore capite demonstrata sunt.

Superest solvere argumenta adversariorum. Ac primum occurrit auctoritas Patrum & Conciliorum. Nam in ipso Chalcedonensi Concilio act. 1. post epistolam Cyrilli ad Joannem Antiochenum, Eustachius Episcopus Beritensis asseruit, S. Cyrillum scripsisse, non oportere intelligere in mysterio Incarnationis duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam. Et in Concilio Lateranensi sub Martino I. dicitur anathema non confitentibus naturam Verbi incarnatam. Idem ex Athanasio, & Cyrillo admittit Damascenus lib. 3. de Fid. cap. 6. & 7. Gregorius etiam Nazianzenus in epist. ad Chelidon. dicit, carnem deificatam, quod idem videtur esse ac si diceret, divinitatem incarnatam.

Respondeo: naturam Verbi esse incarnatam dici posse, si intelligatur sano modo, ut explicat Concilium V. & Damascenus loco notato, nimirum, quòd sit incarnata non per conversionem in carnem sed per unionem cum carne in una hypostasi Verbi. Quamquam verba, quæ citantur in Concilio Chalcedonensi ab Eustachio tamquam si essent Cyrilli, verisimile est non esse Cyrilli, sed apposita tunc fuisse in operibus ejus ab hæreticis: Catholici enim in ipso Concilio multum reclamabant verbis illis auditis, dicentes, ea Dioscori hæretici potius, quàm Cyrilli videri. Porrò, quòd Gregorius Nazianzenus epistol. 1. ad Chelidon. dicit, carnem deificatam per Incarnationem, sensum illum habet, factam esse carnem Dei per unionem cum Verbo, non factam esse Deum per conversionem in divinitatem.

Argumentum secundum. Si duæ sint naturæ in Christo, duo Christi erunt secundùm hæresim Nestorii, & proinde non Trinitas erit Deus, sed Quaternitas: nam si Pater & Filius dicuntur unus Deus propter unam essentiam; cur propter duas essentias non erunt Christi duo?

Respondeo: nomina concreta nunquam multiplicantur nisi multiplicentur supposita, & si substantiva sint, requirunt etiam formæ multiplicationem, alioqui non possunt efferri nisi in singulari: nam qui habet duas artes, non dicitur duo artifices, sed unus artifex, & habens plures vestes, non dicitur plures vestiti, sed unus. Quoniam ergo in Christo unum tantùm est suppositum, non possunt dici plures Christi vel Domini, vel Filii, sed unus. E contrario Pater & Filius dicuntur unus Deus propter unitatem formæ: nam cùm duo requirantur ad multiplicationem substantivorum, si alterum desit, efficitur unitas, quæ est privatio divisionis: ratio autem horum omnium est, potissima consuetudo loquentium.

Porrò Christi nomen non naturam, sed personam significat; & propterea, ut Nazianzenus monet in epist. ad Chelidon., sicut in Trinitate dicimus alium & alium propter numerum personarum, non tamen aliud & aliud propter naturæ unitatem: ita in Christo post Incarnationem dicimus aliud & aliud propter numerum naturarum, non tamen alium & alium propter personæ unitatem. Neque sequitur, in Deo esse Quaternitatem post Incarnationem; quia Trinitas quæ est in Deo, est personarum non naturarum: Incarnatio autem non auxit numerum personarum. Et præterea per Incarnationem nihil

accessit

accessit Deo, qui perfectissimus est, & nec augeri, nec minui potest, sed accessit multum boni humanæ naturæ, ut rectè docet Athanasius in epist. ad Epictet., hoc ipsum argumentum solvens.

Argumentum tertium. Jo. 1. non dicitur, Verbum carnem accepit, sed *Verbum caro factum est*, quemadmodum dicitur Jo. 2. Aqua vinum facta est in nuptiis: sed aqua facta est vinum per conversionem unius in alterum, ita ut postea non fuerint duæ naturæ, sed una; igitur eodem modo Verbum factum est caro per conversionem Verbi in carnem, & licèt ante unionem duæ naturæ essent Verbi, & carnis, tamen post unionem una natura est.

Respondet ad hoc argumentum accuratè Theodoretus in Dialogo qui dicitur Immutabilis, ac profert Scripturas, quæ testantur, Verbum non modò factum esse carnem, sed etiam à Verbo assumptam esse carnem. Nam in epist. ad Philip. cap. 2. sic legimus: *Cùm in forma Dei esset, exinanivit semetipsum, formam servi accipiens*. Et Heb. 2. *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*. Et Jo. 1. postquam dixerat Evangelista *Verbum caro factum est*, ne putaremus id factum esse per conversionem, statim subdit *Et habitavit in nobis*, idest, *Verbum factum est caro, quia nostra carne assumpta, in ea habitare cœpit*.

Itaque *Verbum caro factum est* non ita debet intelligi ut illud, *aqua facta est vinum, vel panis factus est caro*, sed sicut dicitur, *Aaron à Deo factus est Pontifex, David factus est Rex*. Non enim intelligimus mutatum esse Aaronem in Pontificem, vel Davidem in Regem, sed cœpisse eos esse quod non erant, non amisso eo quod erant: sicut dicitur Galat. 3. *Christus pro nobis factus est maledictum*. Quem locum adducunt etiam in explicationem hujus sententiæ Athanasius in epist. ad Epict., Nazianzenus in epist. pri. ad Chelidon. Chrysostomus in hunc locum Jo., & Ambrosius in lib. de Incarn. Dom. Sacram. cap. 6.

Argumentum quartum. Si divinitas passa & mortua non sit, sequetur veram hæresim esse Nestorii, qui solum hominem passum & mortuum dicebat. Respondeo: consequutionem non esse bonam; nam actiones & passiones personarum sunt, non naturarum. Itaque Christus Deus passus & mortuus est, sed secundùm formam servi, non secundùm formam Dei: nam Paulus dicit, ipsum Dominum gloriæ crucifixum fuisse, 1. Corinth. 2. sed secundùm quam naturam id passus fuerit, explicat Petrus, cùm ait: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini*. 1. Petri 4.

Argumentum quintum. Indignum divinitate esse videtur, ut in veram carnem conversa esse dicatur; ut in utero fœminæ conclusa manserit; ut in cruce mortua pependerit &c. ergo non verè sed simulatoriè Verbum caro factum est &c. Respondeo: verissimum esse antecedens, & inde rectè colligi, nec verè, nec simulatoriè in carnem conversam esse Divinitatem. At non esse indignum Deo, ut secundùm formam humanam assumptam in utero Virginis clausus manserit, & in cruce mortuus pependerit; & ideircò nec sequi, ut Verbum non verè, sed simulatoriè caro factum dici debeat.

CAPUT V.

Explicatur hæresis Nestorii.

Altera hìc tractanda est controversia cum Nestorianis, quæ est tertia pars propositæ disputationis. Sciendum igitur est, Cherintum olim separasse Jesum à Christo, & Jesum purum hominem esse voluisse ex Maria & Joseph natum: Christum autem esse Filium Dei, qui tandem tempore Baptismi in forma columbæ in Jesum descenderit, ut refert Irenæus lib. 1. cap. 25. Hanc hæresim postea iterum excitarunt Pelagiani quidam, qui, ut scribit Cassianus lib. 1. & 6. de Incarnatione, docuerunt, purum hominem de Maria esse natum, & eumdem suis meritis anno 30. factum esse Christum, & post passionem suis etiam meritis factum esse Deum, & posse eodem modo alios homines suis viribus bene vivere, & ad beatitudinem pervenire sicut Christus pervenit.

Paulò post, eamdem hæresim docere cœpit Nestorius Patriarcha Constantinopolitanus, & cum eo Anastasius ejus Presbyter, necnon Theodorus Mopsuestenus Episcopus, & alii quidam. Docuerunt enim, B. Virginem purum hominem peperisse, & qui non solùm naturam, sed etiam personam humanam haberet; & proinde Beatam Mariam non esse Dei genitricem, sed Christi genitricem: & nativitatem, passionem, resurrectionem, Ascensionem Christi soli homini tribuendam.

Addebant autem, Filium Dei unitum esse postea filio hominis multis modis, non quidem substantialiter communicando hypostasim, sed accidentaliter. Primò, secundùm habitationem, quia Verbum habitavit in homine Christo ut in suo templo, juxta illud Jo. 2. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Et propterea dicebant Isaiæ cap. 7. cautè scriptum esse: *Vocabitur nomen ejus Emmanuel*, idest, non vocabitur Deus, sed nobiscum Deus, idest, in nobis habitans, juxta illud Jo. 1. *Et habitavit in nobis*. Secundò, per unionem voluntatis & dilectionis, quia filius ille hominis conjunctissimus erat semper cum Dei voluntate. Addebat Theodorus similitudinem, quæ refertur in V. Synodo can. 12. *Ut enim vir, & mulier duæ personæ sunt, & tamen dicuntur una caro in Scripturis propter copulam conjugalem: ita etiam Filius Dei, & Filius hominis duæ personæ sunt, & tamen dici possunt unus Christus propter conjunctionem spiritualem*. Tertiò, secundùm operationem, quia Christus homo erat instrumentum, quo utebatur Verbum in operibus illis admirandis, quæ à Christo facta sunt. Quartò, secundùm participationem, quia Verbum illi homini impertivit nomen & dignitatem suam, ut nimirum Deus & Dei Filius vocaretur, & ab omnibus creaturis adoraretur, non propter se, sed propter eum à quo assumptus fuerat: eo modo, quo imagines Sanctorum nominibus eorum interdum appellantur, & propter eos etiam honorantur & adorantur.

Hanc fuisse Nestorii hæresim, intelligi potest ex illa expositione Fidei, quam ipse edidit, & habetur nunc in ultimo tomo operum Cyrilli. Item ex historia Evagrii lib. 1. cap. 2. & sequentibus, in quorum 7. refert Evagrius, Nestorium miserè interiisse, lingua ei à vermibus penitus antea corrosa. Item ex Breviario Liberati cap. 4. Denique ex Theodoreto lib. 4. de hæret. fab. prope finem, & in reprehensione 12. anathematismorum S. Cyrilli. Theodoretus enim initio scripsit pro Nestorio contra S. Cyrillum, & propterea anathematizantur scripta ejus in V. Synodo cap. 12. tamen postea resipuit, & reconciliatus fuit Ecclesiæ in Concilio Chalcedonensi act. 8. & ideò posuit Nestorium inter hæreticos lib. 4. de hæret. fabulis.

Huic hæresi non obscurè favent, saltem in modo loquendi, Lutherus & Calvinus. Ille enim in Conc. de Nat. Dom.: *Imperiti quidam*, inquit, *Christum hominem omnipotentem faciunt*. Idem tamen Lutherus sæpè contrarium docuit, ut mihi sanè magis Eutychiant-

chianista, quàm Nestorianus fuisse videatur. Quod etiam vidit, & notavit Beza; nam ad finem libri adversus Jacobi Andreæ theses recitat hanc Lutheri sententiam, atque addit: Germaniæ & totius Mundi peccata fecisse, ut in ea confessione Lutherus non perseverarit.

Calvinus autem lib. 1. Instit. cap. 13. §. 9. de Christo disputans ut est persona quædam divina, sic ait: *Mediatoris personam nondum attingo*. & §. 23. *Respondeo*, inquit, *Dei esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus: nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est*. Et §. 24. *Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam, & munus*. Ubi perpetuò distinguere videtur Calvinus in Christo duas personas, unam Filii Dei, alteram Mediatoris. Nec videtur excusari posse, quasi nomine personæ Mediatoris, non substantiam, sed qualitatem intelligat, quo modo dicere solemus, alienam suscepisse personam judicis, aut advocati. Nam ibidem §. 6. *Personam*, inquit, *voco subsistentiam*. Et in toto illo capite, personæ nomine utitur ad designandam substantiam incommunicabilem. Itaque saltem à vitiosa æquivocatione excusari non potest. Clarissimè autem huic hæresi favent Brentius in lib. de Majest. hom. Christ., ubi sæpissimè reperit, Filium Dei esse in Filio Mariæ; & Smidelinus in thesibus, ut suprà notavimus.

CAPUT VI.

Refellitur hæresis Nestorii.

SEd jam hanc ipsam hæresim breviter refellamus, ac demonstremus, unam in Christo esse personam, & non purum hominem, sed ipsum Deum Verbum, secundùm carnem de Virgine natum, passum in cruce, ac mortuum esse. Ac primùm omnium testimonia quæ protulimus contra novos Samosatenos, & novos Arianos in primo libro, ut probaremus, Christum esse verum Deum, non minorem vim habent adversus Nestorium, quàm adversus novos Samosatenos & Arianos.

Præterea novum Testamentum plenum est testimoniis. Matth. 16. *Quem dicunt homines esse Filium hominis? Respondit Petrus; Tu es Christus Filius Dei vivi*. Ubi apertè B. Petrus ipsum Filium hominis Filium Dei vivi esse confitetur. Lucæ 1. *Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*. Ille igitur ipse qui natus est ex Virgine, non aliquis alius, verè vocatur, & est Filius Dei. Item Jo. 1. *Et Verbum caro factum est*. Ut enim supra diximus contra Eutychianos, verus sensus eorum verborum est *Verbum caro factum est*, idest, *Deus factus est homo*, sicut dicimus, David factus est Rex; ut ergo David & Rex non sunt duæ personæ, sed una, licèt diversæ formæ sint natura humana & dignitas regia: ita quoque una persona est Verbi & carnis, licèt duæ ac diversæ sint formæ, sive naturæ, divinitas Verbi, & hominis caro.

Simile est illud Jo. 3. *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo*. Hunc enim locum non facile est aliter exponere, quàm ut Chrysostomus, Augustinus & Cyrillus in hunc locum, & Nazianzenus epist. 1. ad Chelidon. exposuerunt: nimirum, Dominus eumdem asserit Filium hominis & Filium Dei; alioqui enim falsum esset, Filium hominis descendisse de cœlo, & tunc cùm loquebatur in terra, simul in cœlo fuisse.

Item Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Quæ certè verba humanæ personæ convenire non possunt; ac propterea ille homo Christus qui tunc loquebatur, non Verbi templum tantummodò, sed Verbum ipsum erat. Et cap. 9. dixit Dominus cæco, paulò antè illuminato: *Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, Quis est Domine, ut credam in eum? dixit ei Jesus; Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. At ille ait; Credo Domine. Et procidens adoravit eum*. Non poterat sanè Dominus apertiùs demonstrare, unam esse personam Filii Dei & Filii hominis. Nam illum ipsum, quem cæcus illuminatus vidit, audivit, adoravit, Filium Dei appellari videmus. Et cap. 20. dixit Thomas Domino quem videbat: *Dominus meus, & Deus meus*. Hunc locum mirè depravabat Theodorus Mopsvestenus, ut patet ex V. Synodo act. ult. cap. 12. dicebat enim, Thomam non dixisse de Christo; *Dominus meus, & Deus meus*, sed obstupescentem de miraculo resurrectionis glorificasse Deum, oculisque in cœlum sublatis dixisse Deo Patri, Dominus meus, & Deus meus!

Sed præterquam quòd Sancti omnes aliter exponunt, etiam ipse Sanctus Joannes ibidem providens hæresim Nestorii, immò scribens contra Cherintum eadem hæresi laborantem, mox subdit: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei*, idest, *ut non dividatis Christum in duas personas, in Filium Dei, & Filium hominis*, sed *credatis, Jesum Filium Mariæ eumdem esse Christum Filium Dei*. Præterea non ait Joannes, dixit Thomas: *Dominus meus, & Deus meus*, sed ait: *Respondit & dixit ei*, idest, Christo, *Dominus meus, & Deus meus*. Neque est in textu Græco ὦ nota exclamationis vel admirationis, sed ὁ, articulus designans simplicem confessionem veritatis. Sed de hoc loco plura diximus supra, lib. 1. cap. 6.

Jam Apostolus Rom. 8. *Qui proprio Filio*, inquit, *non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Quid clarius? Et cap. 9. *Ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen*. Ille igitur Christus homo, qui filius erat Abraæ secundùm carnem, non Dei templum, aut instrumentum erat, sed ipse Deus verus super omnia benedictus in secula. Phil. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. Et infra: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem*: 1. Cor. 2. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Et hæc planè clarissima sunt: hinc enim habemus, illud ipsum Verbum quod est apud Patrem in forma Dei, & Dominus gloriæ verissimè nominatur, illud, inquam, ipsum hominis formam accepisse, atque in ea verè crucifixum & mortuum esse.

Rursum idem Apostolus cùm ait 1. Corinth. 8. *Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia*; per illud *per quem omnia* idem significat quod Joannes illis cap. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*, quæ de Verbo Dei omnium consensu intelliguntur. Itaque Apostolus dicere voluit, unum & eumdem esse Jesum Christum de Maria natum, & illum Filium Dei per quem omnia facta sunt, & Heb. 1. clarissimè: *Multifariam, multisque modis olim loquens Deus Patribus in Prophetis, novissimè diebus istis loquutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & secula*. Ubi cùm dicit *loquutus est nobis in Filio*,

lio, de Christo homine loquitur, & tamen de isto eodem dicit: *Per quem fecit & secula*. Et cap. 2. *Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, per passionem consummare*. Et infra: *Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse participavit esfdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium*. Ubi dicit, *eum propter quem omnia, & per quem omnia*, idest, *verum Deum, qui est principium & finis omnium rerum, mori debuisse pro nobis, &, ut verè mori posset, quomodo nos morimur, participasse carnem & sanguinem eo modo quo nos participamus*, idest, *verè factum esse hominem, ut nos sumus*.

Præterea Joannes in epist. 1. cap. 1. nihil aliud ferè docet, quàm unam esse Dei, & hominis in Christo personam: *Quod fuit*, inquit, *ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris &c.* ait, se vidisse oculis corporalibus Verbum quod fuit ab initio, quod non potest esse verum, nisi ratione unitatis personæ: & cap. 2. *Quis est mendax, nisi qui negat quoniam Jesus non est Christus?* idest, *qui dividit Salvatorem in duos*, ut Cherintus & Nestorius faciunt. Et cap. 3. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit*. Quid est, Deus pro nobis animam suam posuit, nisi Deus pro nobis mortuus est? Non igitur alius est Dei Filius immortalis, alius Mariæ Filius, qui mortem pertulit: sed unus & idem, qua Filius Dei semper immortalis, qua Filius Mariæ aliquando mortalis fuit. Et cap. 4. *Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus*. Et infra: *Quisquis ergo confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet*. Et cap. 5. & ult. *Quis est, qui vincit Mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei?*

Ad hæc omnia loca respondent Nestoriani: se non negare, Jesum esse Filium Dei, & Deum, & unum tantùm, non duos; sed unitate habitationis, voluntatis, operationis, participationis, ut supra diximus, non unitate personæ. At Cherintus ista etiam confitebatur de Christo; & tamen Joannes dicit, illum solvere Jesum, & non confiteri Jesum esse Filium Dei.

Præterea illa omnia quæ Nestoriani tribuunt Christo, conveniunt etiam aliis Sanctis hominibus. Nam quòd Deus in Sanctis suis ut in templis habitet, habetur 1. Corinth. 3. *Nescitis quoniam templum Dei estis*. Et 1. Cor. 6. *An nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est? Glorificate & portate Deum in corpore vestro*. Quòd etiam per unionem voluntatis Sancti unum sint cum Deo, non minus quàm vir & uxor per carnalem copulam, quod Theodorus Mopsvestenus pro magna dignitate tribuebat Christo, habetur ibidem 1. Corinth. 6. *Qui adhæret*, inquit Paulus, *meretrici, unum corpus efficitur, erunt enim*, inquit, *duo in carne una. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est*; quid clarius?

Quòd autem per homines sanctos, ut per instrumenta, Deus operetur, habetur Rom. 15. *Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti &c.* 1. Cor. 12. *Divisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus*. Denique, quòd sancti homines sint filii & Dii etiam quidam per participationem & gratiam, habetur Psalm. 81. *Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes*. Et Gal. 4. *Quoniam estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra &c.* Itaque omnia quæ Nestorius tribuit Christo, in Sanctis cæteris inveniuntur. At certum est longè aliter Christum esse Deum, & Dei Filium, quàm nos simus, cùm Apostolus dicat, magnum esse pietatis mysterium, quòd Deus apparuerit in carne, 1. Tim. 3.

Probatur secundò ex omnibus Symbolis Fidei. Nam in Symbolo Apostolorum legimus: *Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine &c.* Ubi is qui est Filius Dei unicus, dicitur natus ex Maria Virgine. Idem habetur in Symbolo Nicæno, & Constantinopolitano. In Symbolo autem Athanasii additur explicatiùs: *Qui licèt Deus sit & homo, non duo tamen, sed unus est Christus: unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ*.

Probatur tertiò ex Conciliis. Nam in primis in Concilio III. quod fuit Ephesinum I. nihil aliud definitum est, quàm unam esse Christi personam, non duas. Et ibidem recepta est epistola Cyrilli ad Nestorium cum duodecim capitulis seu anathematismis, quæ Cyrillus ediderat in Concilio provinciali Alexandrino, antequam cogeretur Concilium Ephesinum. Unde ista duodecim capitula habita sunt postea tanquam Concilii generalis Ephesini, ut patet ex Concilio Romano sub Martino I.

In primo igitur capite ita legis: *Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricem sanctam Virginem, anathema sit*. In secundo autem capite sic: *Si quis non confitetur carni secundùm substantiam unitum Dei Patris Verbum, unumque esse Christum cum propria carne, eumdem scilicet Deum & hominem simul, anathema sit*.

Deinde in Concilio Chalcedonensi etiam generali, act. 5. probata fuerunt acta in Ephesino Concilio contra Nestorium, & rursum sic definitum: *Salva utriusque naturæ proprietate, & in unam personam ac substantiam concurrente, non in duas personas distributum, vel divisum, sed unum, & ipsum unigenitum Filium Deum Verbum agnoscimus &c.*

Item in V. Synodo generali, can. 4. *Si quis dicit secundùm gratiam, vel secundùm operationem, vel secundùm dignitatem, vel secundùm æqualitatem honoris, vel secundùm auctoritatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, unitionem Dei Verbi ad hominem factam esse*. Et infra: *Et non confitetur unitatem Dei Verbi ad carnem secundùm compositionem, sive secundùm subsistentiam factam esse, anathema sit*. Et can. 5. *Si quis introducere conatur in mysterio Christi duas subsistentias, seu duas personas &c. anathema sit*. Et can. 6. *Si quis abusivè & non verè Dei genitricem esse dicit gloriosam semper Virginem Mariam, anathema sit*.

Idem habetur in Concilio Lateranensi sub Martino I. consult. ult., can. 6. *Si quis secundùm sanctos Patres non confitetur propriè, & secundùm veritatem ex duabus & in duabus naturis substantialiter unitis inconfusè & indivisè unum eumdemque esse Dominum & Deum Jesum Christum, sit condemnatus*.

Idem in Concilio VI. generali act. 4. in Concilio Hispalensi II. cap. ult. Toletano VI. cap. 1. & aliis multis.

Probatur quartò ex Patribus. Ac in primis B. Cyrillus & Joannes Cassianus ex professo hanc hæresim refutarunt. Cyrillus in lib. de Incarnat. Dom., & in Apolog. pro duod. capit., & in aliis ferè omnibus suis operibus, ubi etiam multa Veterum testimonia pro se adducit. Cassianus lib. 7. de Incarnat. scripsit contra Nestorium jussu S. Leonis I. & in fine lib. 7., plurima recitat Græcorum & Latinorum Patrum testimonia.

Præter ea quæ isti adducunt, possumus alia quædam afferre. Sanctus Ignatius in epist. ad Ephes. inquit,

quit,

A quit, *Filius Dei ante secula genitus, ubi juxta Patris voluntatem & arbitrium omnia condidisset: is in utero gestatus est, ex Maria juxta dispensationem natus est ex semine David conceptus de Spiritu sancto.*

B. Justinus Martyr in lib. de rect. Fid. confess. circ. med.: *Unus*, inquit, *est Filius, & qui mortuus est, & qui id quod mortuum erat excitavit. Cùm ergo de uno filio contrarias voces audies, ea quæ dicuntur naturis tribue: ac si magnum quiddam & divinum, divinæ id naturæ tribuito: si quid parvum & humanum, humanæ adscribito. Sic enim & verborum discrepantiam vitabis, cùm sua utraque natura recipiet, & Filium unum omnia secula antecessisse, & unum ex Scripturis fatebere.*

B S. Irenæus lib. 3. contr. hær. à cap. 18. usque ad 22. probat multis testimoniis Scripturarum, unum & eumdem esse Jesum Filium Mariæ, & Verbum Dei Patris. Athanasius in epist. ad Epict. cir. fin. *De solo*, inquit, *Maria Filio scriptum est, Verbum caro factum est. Ex quibus ostenditur, ad reliquos Sanctos Verbum factum esse, prophetandi gratia, ex Maria autem ipsum Verbum, carne assumpta, hominem prodiisse.* Et infrà: *Non quòd Filium à Verbo segregemus, sed quia eumdem hunc esse agnoscimus, per quem omnia facta sunt, & per quem nos liberati sumus.*

Gregorius Nazianzenus epist. 1. ad Chelidon.: *Si quis*, inquit, *Virginem Mariam nequaquam Dei genitricem esse credit, is etiam à Deitate sit separatus.*
C *Si quis duos introducit filios, unum quidem ex Deo Patre, secundum autem ex matre, & non unum & eumdem, adoptione filiali quæ promissa est iis qui rectè credunt, exciderit. Si quis non adorat crucifixum, anathema sit, ac Dei annumeretur interfectoribus.*

Basilius lib. 4. in Eunom. exponens illud: *Dominus creavit me: Capiendum igitur*, inquit, *verbum* Genuit *de Deo Filio*: creavit *verò de eo qui formam servi accepit. In omnibus autem istis non duos dicimus, Deum seorsum, & hominem seorsum (Unus enim erat) cogitatione ac mente cujuslibet naturam reputantes.*

Damascenus lib. 3. de Fid., cap. 9. *Ipsius*, inquit, *Verbi hypostasis utriusque naturæ hypostasis existens, nullam insubsistentem esse permittit &c.*

D Jam ex Latinis. S. Cyprianus lib. 2. contr. Jud., cap. 8. *Quòd*, inquit, *cùm à principio Filius Dei fuisset, generari haberet denuo secundùm carnem &c.* Et cap. 10. quòd homo & Deus Christus ex utroque genere concretus, ut Mediator esse inter nos, & Patrem posset &c.

Hilarius lib. 2. de Trinit. *Unus unigenitus Deus in corpusculi humani formam sanctæ Virginis utero insertus accrescit, qui omnia continet, & intra quem omnia sunt, humani partus lege profertur &c.*

Ambrosius lib. de Incarnat. Dom. Sacram., cap. 5. *Cùm Deus*, inquit, *semper esset æternus, Incarnationis Sacramenta suscepit, non divisus, sed unus, quia utrumque unus, & unus in utroque, hoc est, vel di-*
E *vinitate, vel corpore: non enim alter ex Patre, alter ex Virgine, &c.*

Hieronymus in cap. 14. Matth. *Quod*, inquit, *ascendit solus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque saturavit hominum millia, sed ad eum qui audita morte Joannis secessit in solitudinem, non quòd personam Domini separemus, sed quòd opera ejus inter Deum & hominem divisa sint.* Et 10 epist. de virginit. custod. ad Eustoch.: *Dei Filius*, inquit, *pro nostra salute, hominis factus est filius; decem mensibus in utero ut nascatur exspectat, & ille pugillo Mundum includens, præsepis continetur angustiis.*

Augustinus Enchir. cap. 35. *Proinde*, inquit, *Christus Jesus Dei Filius est & Deus & homo: Deus quia Dei Verbum; homo autem quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis & caro.* Et cap. 36. *Quid*

A *enim natura humana in homine Christo meruit, ut in unitatem personæ unici Filii Dei singulariter esset assumpta?* Similia habet lib. 13. Trinit. cap. 17. epist. 3. ad Volus. 102. ad Evod.; & 120. cap. 4. ad Honorat., & alibi.

Denique B. Leo nihil frequentiùs repetit in omnibus suis Sermonibus & epistolis, sed præcipuè epist. 97. ad Leonem Augustum cap. 1. ubi sic ait: *Anathematizetur ergo Nestorius qui B. Virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodo credidit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis.*

B

CAPUT VII.

Solvuntur argumenta adversariorum.

SUperest argumenta solvere Nestorianorum, quæ ut plurimùm sophistica sunt. Argumentum primum, Jo. 2. Dominus ait: *Solvite templum hoc*, cùm loqueretur de sua humanitate; ergo Deus Christus, & homo Christus duæ personæ sunt. Nam non dixit, solvite me: & præterea non potest esse idem templum, & qui in templo habitat. Hoc argumentum facit Theodoretus in reprehensione secundi anathematismi Cyrilli, & postea sæpe repetit.

C Respondeo: hoc argumento rectè probari, duas esse in Christo naturas, non autem duas personas. Nam etiam animus noster dicitur habitare in corpore, ut in suo tabernaculo, quia diversa est natura animi à natura corporis: & tamen una persona est, quæ ex animo & corpore constat. Job 4. dicuntur homines inhabitare domos luteas: & 2. Corin. 5. Apostolus dicit: *Si terrestris domus hujus nostra habitationis &c.* Ibidem: *Qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus gravati.* Et 2. Pet. 1. *Velox est depositio tabernaculi mei.* Itaque rectè Chrysostomus homil. 10. in Jo. ex illo *Et habitavit in nobis* colligit, duas esse naturas in Christo: non rectè autem Theodoretus colligit duas
D personas.

Argumentum secundum. Apostolus de Christo dicit Philip. 2. *In similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo*; non igitur Christus Deus homo fuit, sed hominibus similis propter indumentum humanitatis. Quemadmodum Rex indutus rusticis vestibus non esset rusticus, sed rusticorum similis.

Quare Theodoretus, (qui, ut supra diximus, aliquando Nestorii partes sequutus est) in Commentario hujus loci scribit, Paulum voluisse dicere, Verbum non esse factum hominem, sed induisse hominem.

Respondeo cum Ambrosio, Chrysostomo Theo-
E phylacto, & Oecumenio in hunc locum: Christum non fuisse hominem, sed similem hominibus in ea significatione qua hic accipitur homo; nam cum Paulus dicit, Christum factum esse in similitudinem hominum, & habitu inventum ut hominem; *Hominis* vocem accipit, ut significat ordinariè purum hominem, conceptum ex semine viri, natum in peccato, peccatis obnoxium. Talis enim Christus videbatur, sed non erat: qua significatione utitur idem Paulus cùm ait ad Gal. 1. se Evangelium non didicisse ab homine, sed à Christo. Ubi sine dubio per hominem purum hominem intelligit: alioqui non diceret, *sed à Christo*, quasi Christus non esset homo, cùm idem Paulus dixisset: *Unus est Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.* 1. Timoth. 2.

N 2 Porrò

Porrò Chrysostomus indicat etiam aliam explicationem, quam sequuntur Haymo & S. Thom. ut illud *In similitudinem hominum* significet similitudinem in specie humana, & sensus sit, *Christum factum esse verum hominem, proinde similem cæteris in specie*. Cui explicationi satis convenit id, quod præcedit: *Formam servi accipiens*; est enim forma servi natura humana, ut supra ostendimus. Vox autem *Habitus* hoc loco non significat vestem, sed externam figuram, ut Chrysostomus, Theophylactus, & Oecumenius exponunt. Non enim Græcè est ἔνδυμα, sed σχῆμα itaque sensus est, *Christus figura corporis exteriore videbatur unus de turba hominum, cùm tamen esset singularis quidam, & divinus homo, vel figura exteriore ostendebat se verum esse hominem*.

Quia tamen Augustinus lib. 83. quæst. 73. Cyrillus lib. 11. in Jo., cap. 14. Haymo & Thomas in hunc locum, per *habitum* intelligunt indumentum. Responderi potest ad argumentum: humanitatem vocari indumentum Verbi, non quia Verbum non sit verè & substantialiter homo, sed propter similitudinem, quæ est inter vestes & humanitatem. Nam ut per vestes homines cognoscuntur, sic per humanitatem Deus agnitus est: & quemadmodum cùm vestes induimus, aptantur vestes ad figuram corporis, & proinde vestes mutantur, non homo; sic etiam, cùm Verbum caro factum est, humanitas mutata est, Verbo immutabili permanente. Igitur propter has & alias ejusmodi similitudines dici potest humanitas indumentum Verbi, licèt alioqui Verbum verè & substantialiter homo factum sit.

Argumentum tertium, Hebr. 7. Filius Dei Christus dicitur *esse sine matre, & sine genealogia*; ergo alius est Filius Mariæ, qui matrem & genealogiam habet, & alius Filius Dei, qui utroque caret.

Respondet rectè Cassianus lib. 7. de Incarn., posse argumentum in adversarios retorqueri. Nam ibidem ab Apostolo, de quo dictum est fine matre, fine genealogia, de eodem dicitur sine patre; ergo si iste locus intelligitur de Filio Dei, sequitur, Filium Dei non habere Patrem, quod est contra Nestorium, qui distinguit Filium Dei Patris à Filio Virginis Matris. Dicit deinde Cassianus: Apostolum duas Christi nativitates explicare voluisse; unam sine matre, nimirum divinam; alteram sine patre, nimirum humanam.

Argumentum quartum. Nomen Deus absolutè positum, non significat Deum homini unitum, sed Deum tantùm: at Maria non peperit Deum tantùm, sed Deum homini unitum; ergo non debet dici Maria Dei genitrix. Hoc argumentum Nestorii fuisse, scribit Theodoretus lib. 4. de hæret. fab., in hæresi Nestorii.

Respondeo: Nomen Dei absolutè positum, non significare quidem Deum homini unitum, sed neque excludere id à sua significatione; proinde malam esse consequentiam argumenti. Quòd autem nomen Dei absolutè secundum Scripturas tribui possit ei, qui de Virgine natus est, probatur ex eo, quòd tribuitur ei qui mortuus est, cùm ejusdem sit nasci & mori. Actor. 20. *Attendite vobis*, inquit Paulus, *& universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Et 1. Jo. 3. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit*.

Argumentum quintum. Filius Mariæ dixit: *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. 27. Et *Pater, salvifica me ex hac hora*. Jo. 12. Et Angelo eguit consolatore, Luc. 22. at ista Filio Dei non

A convenient; non igitur idem erat Filius Dei & Filius Mariæ.

Respondet Cyrillus in defensione quarti anathematismi contra Theodoretum: ista omnia convenire Filio Dei secundùm formam humanam, sicut contraria ei conveniunt secundùm formam Dei; est enim verus Deus & verus homo.

Argumentum sextum. Nemo potest anteriorem se gignere: Deus anterior est Maria, non igitur Maria Deum gignere potuit: quare non est appellanda Dei genitrix.

Hoc argumentum copiosè refellit Cassianus lib. 7. de Incarnat., sed breviter respondeo: non posse ullum (B) gignere aliquem se antiquiorem secundùm id quo est antiquior. Itaque Maria peperit Deum Christum, non secundùm Divinitatem qua erat anterior, sed secundùm humanitatem qua erat posterior. Nec est mirum, si exempla non habeamus, quia mysterium hoc singulare est.

Argumentum septimum. Filius debet esse homousios parentibus: sed Christus Deus non est homousios Mariæ, cùm ipse sit Deus æternus & omnipotens, quæ Mariæ ullo modo conveniunt.

Hoc etiam argumentum fusè refellit Cassianus, sed summa est, Filium debere esse homousioo parentibus secundùm eam naturam, quam ab eis accepit, sive quatenus eorum filius est. Christus autem Deus non accepit à Maria naturam divinam, (C) sed humanam, nec est ejus filius, nisi quatenus homo; & propterea satis est, si matri sit homousios quatenus homo est, quemadmodum Patri est homousios quatenus Deus est.

Argumentum octavum. Christus vocatur homo Deifer à B. Basilio in Psal. 59. Respondeo: Basilium non dicere, Christum esse hominem Deiferum, ut Theodoretus falsò citat in reprehensione quinti anathematismi, sed carnem Christi esse σάρκα θεοφόρον, idest, *carnem Dei gestatricem*: est autem non parvum discrimen inter hominem & carnem; nam homo personam significat, ut etiam Deus: caro autem non personam, sed naturam, vel potius partem naturæ humanæ significat. Quare homo Dei- (D) fer non rectè dicitur de Christo, in quo sint duæ personæ, homo & Deus: at caro Deifera dicitur rectè, quia duæ sunt naturæ, caro & Deitas, & una est quasi domicilium ac sedes alterius. Adde, quòd S. Ignatius in singulis ferè epistolis seipse θεοφόρος inscribit. At quis credat, sanctum illum virum Christi vocabulum sibi assumere voluisse?

Quòd si alicubi apud Patres (quod tamen ego invenire non potui) Christus dicatur homo Deifer, piè explicandum est, ut videlicet sensus sit, Christum ratione humanitatis templum ac sedem esse Divinitatis. Quemadmodum sanctus Augustinus (E) cùm in Enchir. cap. 36. & in lib. de prædest. Sanct. cap. 15. & alibi non rarò dicit, Dei Filium assumpsisse hominem, intelligit nomine hominis humanitatem.

CAPUT VIII.

Explicatur, in quo propriè consistat unio hypostatica duarum naturarum.

SEquitur nunc quarta pars nostræ disputationis, in qua explicanda est definitio Incarnationis, ut videamus, quid sit propriè uniri hypostaticè.

Bren-

Brentius & Smidelinus supra citati volunt, uniri hypostaticè divinam & humanam naturam in Christo nihil esse aliud, quàm communicari attributa, seu proprietates omnes divinitatis humanitati Christi: communicari autem dicunt non per se, sed per accidens; explicat enim Concordia nuper edita in repetitione copiosa art. 8. id fieri non per dona creata & infusa, nec ita ut illa divina attributa fiant proprietates naturales humanitatis, sed quia Divinitas inhabitat tanquam in suo proprio corpore in Christi humanitate, & in ea lucet omni sua majestate, potentia, sapientia, justitia &c. & in illa & per illam omnia operatur. Itaque talem volunt esse unionem, qualis est inter agentem principalem & instrumentum. Unde etiam tam Brentius, quàm Smidelinus solùm per energiam differre volunt Christum ab aliis hominibus, quia Deus per Christum omnia, per alios quædam operatur. Hæc sententia falsissima est, & apertè Nestoriana, vel pejor, quàm Nestoriana.

Vera autem sententia est, uniri hypostaticè Deum & hominem nihil esse aliud, quàm naturam humanam non habere propriam subsistentiam, sed assumptam esse à Verbo æterno ad ipsam Verbi subsistentiam. Quod ut intelligatur faciliùs, observandum est, tribus modis posse aliqua plura uniri.

Primò essentialiter, cùm videlicet ex pluribus fit una essentia: quomodo uniuntur materia & forma, genus & differentia. Et hoc modo non est facta unio Incarnationis, ut patet: tum quia una esset in Christo natura, & illa nec esset divina, nec humana, sed tertia quædam; tum etiam quia unio essentialis nunquam fit, nisi ex imperfectis naturis, vel si ex perfectis, per corruptionem, aut conversionem aliquam: in Christo autem sunt naturæ perfectæ & integræ.

Secundo modo accidentaliter, ut cùm accidentia subjecto adjunguntur, vel cùm substantia substantiæ copulatur, sed ex copula non exurgit nisi forma accidentalis, ut cùm ex lapidibus vel lignis fit domus; & hoc etiam modo non est facta unio hypostatica, quia Deus, ut notum est, nec potest esse accidens, nec accidentium subjectum.

Tertio modo substantialiter, ut cùm substantia, quæ alioqui per se existeret, trahitur ad esse alterius suppositi, & ab illo pendet tanquam pars ipsius, & hoc modo facta est Incarnatio. Et licèt nullum sit exemplum omnino simile; tamen aliqua dantur à Doctoribus, quæ utcumque rem explicant.

Unum est de anima & corpore, quo utitur Justinus in lib. de rec. Fid. confess., Athanasius in Symb., & Augustinus epist. 3. ad Volus. Nam anima rationalis extra corpus per se subsistit, & corpus etiam antequam animetur per se subsistit, & tamen quando uniuntur, una tantùm est utriusque subsistentia. Sed exemplum hoc valde deficit; tum quia anima & corpus sunt naturæ imperfectæ; tum etiam quia faciunt unam naturam; tum etiam quia neutrum trahit alterum ad suam subsistentiam, sed utrumque pendet à tertia subsistentia, quæ est totius compositi. In hoc autem mysterio, Verbum in se perfectè subsistens trahit ad se humanam naturam.

Secundum est de ferro ignito, quo utuntur Basilius in Orat. in S. Nativit. & Damascenus lib. 3. cap. 11. & Origenes lib. 2. de princip. cap. 6. quia ferrum candens est quid unum, & tamen habet proprietates ferri & ignis &c. Hæc similitudo maximè placet Brentio, Kemnitio, & aliis adversariis, & tamen maximè omnium deficit. Nam in ferro candenti sustentatur calor à ferro, non contra: & tamen ipsi volunt, calorem referre Deum, & ferrum hominem. Item calor non est substantia, sed accidens. Item non fit communicatio idiomatum: non enim calor dicitur ferrum, nec ferrum calor. Denique, non trahitur calor ad subsistentiam ferri, neque contra.

Tertium est de homine, in quo sint duæ formæ accidentales, ut ars Medicinæ & Jurisprudentiæ. Unum enim suppositum est, & tamen suscipit varias appellationes, & varia opera facit, & communicantur idiomata. Nam ille idem & Medicus & Jurisperitus dicitur, & verè potest dici, Medicus agit caussas, & Jurisperitus curat morbos &c.

Utitur hac similitudine Augustinus epist. 99. ubi dicit, istam propositionem, *Deus est mortuus*, esse illi similem, *Philosophus est mortuus*: ut enim Philosophia non est capax mortis; & tamen Philosophus dicitur mortuus, quando ille homo perit, qui erat Philosophus: sic etiam licèt Divinitas non possit mori; verè tamen Deus mortuus dicitur, quia ille homo mortuus est, qui erat etiam Deus. Eamdem similitudinem præ cæteris probat Joannes Scotus in 3. dist. 1. quæst. 1. quæ tamen similitudo deficit, quia istæ sunt formæ accidentales, & proinde non trahuntur ad subsistentiam hominis, quod est in hac re præcipuè considerandum.

Quartum est B. Thomæ, & B. Bonaventuræ in 3. dist. 1. quæst. 1. ubi comparant hoc mysterium arbori, cui inseritur ramus alterius speciei. Existat exemplo pirus, cui malus inseratur: illa certè pirus substantia est prima, atque adeò verum suppositum, nec pendet ab illo ramo mali insito, & post insitionem sustentat ramum illum, qui alioqui per se existeret; & vocatur jam pirus & malus; & facit pira & mala; & potest pirus vocari malus, & contrà: & si ramus ille fortè siccetur, & deinde reviviscat; non propterea arbor piri mutatur, sed omnis mutatio in illo ramo existit.

Ita prorsus Verbum divinum instar magnæ arboris suscepit ramusculum humanæ naturæ suo trunco à cœlesti agricola mirabiliter insertum; inde fuit Verbum Deus & homo, & opera divina & humana faciebat: nec Verbum ab humanitate, sed humanitas à Verbo pendebat. Et cum paulò pòst per passionem & mortem humanitas illa quodammodo exaruisset, ac deinde per resurrectionem refloruisset, nulla mutatio in Verbo facta est, sed omnis mutatio humanitatis fuit.

Hæc tamen similitudo deficit in duobus. Nam & ille ramus non est perfecta arbor, sed pars arboris, non enim habet radices, truncum, & alia. Et antequam insereretur per se existebat: natura verò humana, quam ramo inserto comparavimus, & perfecta natura est, & nunquam habuit propriam subsistentiam: quòd si divina virtute aliquis ramus simul produceretur & insereretur, non deficeret similitudo nisi in uno.

Quoniam igitur omnes similitudines aliquo modo à veritate deficiunt, ideo S. Bernardus Serm. 3. in vig. Nat., & Damascenus lib. 3. cap. 5. comparant mysterium Incarnationis mysterio Trinitatis, ut ex una re singulari illustrent aliam æquè singularem. Ut enim singulare est, quòd sint in Deo tres perfectæ hypostases cum una sola & simplicissima natura; ita singulare est, quòd sint in Christo tres naturæ, Deitas, Anima, & Caro cum una simplicissima hypostasi. Tres autem naturas in Christo, Deitatem, Ani-

mam, & Carnem, ne fortè id novum videatur, distinguit, ac numerat etiam Augustinus lib. 13. Trin. cap. 17.

His igitut ita explicatis, demonstrandum est, rem ita se habere, hocest, unionem hypostaticam consistere in communicatione subsistentiæ Verbi, non in communicatione attributorum Deitatis. Ac primum ex dictis. Nam ostendimus ex Seripturis, in Christo unam esse personam, duasque naturas: at non potest hoc esse verum, nisi una tantùm sit in Christo subsistentia, nam si duæ essent, duæ essent personæ, cùm persona sit natura intellectualis per se existens. Quòd si in Christo una tantùm est subsistentia; ergo aut Verbum communicavit suam humanitati, aut contra humanitas Verbo. Non autem communicavit Verbo subsistentiam suam humanitas, ut omnes confitentur; igitur communicavit Verbum subsistentiam suam humanitati, atque ita facta est unio hypostatica.

Secundò, idem probari potest testimoniis gravissimis eorum Coneiliorum, quæ etiam ab adversariis recipiuntur. In epist. Conc. Alexand. cum 12. anathemat., quæ recepta & probata est in Synodo Ephesina & Chalcedonensi, sic habetur in 2. anathemat.: *Si quis non confitetur carni secundùm subsistentiam unitum Dei Patris Verbum, anathema sit*. Et anathemat. 3.: *Si quis in uno Christo dividit subsistentias post unionem, anathema sit*. Et anathemat. 4.: *Si quis in personis duabus, vel subsistentiis dividit eas voces, quæ dicuntur de Christo in Evangelicis & Apostolicis scriptis, anathema sit*.

Adde, quòd in Apolog. cont. Orient., in defens. 4. anathemat., Cyrillus adducit pro se hæc verba sancti Julii Romani Pontificis: *Incarnatus est ex Virgine Dei Filius, qui & habitavit in hominibus, non in homine energiam operans, hoc enim in Prophetis est & in Apostolis, perfectus Deus in carne &c.* Vides sententiam disertis verbis contrariam Brentianæ. Et in altero apologetico contra Theodoretum, ponit idem Cyrillus hæc verba Theodoreti contra 2. anathemat.: *Secundùm subsistentiam unionem omnibus modis ignoramus*. Ubi etiam vides apertam hæretici confessionem.

Item in Concilio Chalcedonensi act. 5. *Docemus salva*, inquiunt Patres, *utriusque naturæ proprietate, & in unam personam atque subsistentiam concurrente, Filium & unigenitum Deum Verbum*. Quo loco notabis, non misceri proprietates naturarum, & proinde non communicari uni naturæ dotes alterius, sed subsistentiam tantùm communicari.

Item in V. Synodo act. ult. can. 4. sic habes: *Si quis dicit, secundùm gratiam, vel secundùm operationem, vel secundùm dignitatem, vel secundùm honoris æqualitatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, unitionem factam esse*. Et infrà: *Sed non confitentur, unitatem Dei Verbi ad carnem non secundùm compositionem, sive secundùm subsistentiam, factam esse, anathema sit*. Et infrà: *Sancta Dei Ecclesia utriusque impietatem ejiciens, unitionem secundùm compositionem confitetur, quod est secundùm subsistentiam*. Quid clariùs contra Brentium & sectatores ejus, qui introducunt unitionem factam secundùm gratiam, & operationem, & dignitatem? Et can. 5. ejusdem Concilii: *Si quis introducere conatur in mysterio Christi duas subsistentias, seu duas personas, & unam personam dicit secundùm dignitatem, & honorem, & adorationem, & non confitetur secundùm Dei Verbum carni unitum esse & propter hoc unam subsistentiam ejus subsistentiam &c. anathema sit*.

Item in Concilio Lateranensi sub Martino I. consult. ult. can. 6. *Si quis secundùm sanctos Patres non confitetur propriè & secundùm veritatem ex duabus &*

A *in duabus naturis substantialiter unitis inconfusè, & indivisè unum eundemque esse Dominum & Deum Christum, sit condemnatus*. Et can. 8. *Si quis non confitetur secundùm sanctos Patres propriè & verè secundùm compositionem, idest, secundùm subsistentiam naturarum unitionem, ex quibus unus existit Christus, inconfusè & indivisè in eo cognitam, sit condemnatus*.

Item in VI. Synodo, act. 4. in epist. Agathonis, quam totum Concilium recepit, sic legitur: *Non per unitionem, quæ secundùm subsistentiam facta cognoscitur, uniunt, sed blasphemantes per affectum voluntatis tanquam duas subsistentias idest duos quosdam jungunt, &c.* Idem habetur act. 17. in ipsa definitione B Concilii. Ubi vides, disertis verbis tanquam blasphemos damnari eos, qui aliter quàm per subsistentiam explicant hypostaticam unionem.

Tertiò, probatur argumento Concilii Toletani VI. cap. 1. Solus Filius Dei est incarnatus; ergo unio facta est per communicationem ejus quod est proprium Filii, non ejus quod est commune aliis personis: sed sola subsistentia Filii est propria Filio, attributa autem omnia essentialia communia sunt omnibus tribus personis; ergo unio hypostatica facta est per communicationem solius subsistentiæ. Hæc ratio planè convincit, aut esse verum id, quod nos dicimus, aut totam Trinitatem esse incarnatam, si vera est definitio Brentii & Smide-C lini; nam illa attributa, omnipotentia, omnipræsentia, omnijustitia &c., quorum communicatione volunt factam esse Incarnationem, communia sunt toti Trinitati.

Quartò. Pater æternus communicavit Filio omnia sua attributa perfectissimè, & multò perfectiùs, quàm Brentiani velint eadem illa communicari à Filio Dei filio hominis: & tamen quia subsistentiam suam propriam Pater non communicat Filio, non sunt uniti hypostaticè, sed distincti potiùs hypostaticè Pater & Filius; ergo unio hypostatica non consistit in communicatione attributorum, sed solius subsistentiæ.

Hæc etiam ratio vel planè convincit, Patrem & D Filium esse unam hypostasim, si est vera definitio Brentii & Smidelini: vel fateri debent, velint nolint, hypostaticam unionem non consistere in attributorum communicatione.

Dicent fortasse: cum aliis attributis communicari etiam subsistentiam. At verba ipsorum aliud sonant. Nam Brentius in lib. de Majest. Christ. hom., ubi conatur ostendere, quid propriè sit unio hypostatica, qua distinguitur Christus à puris hominibus, sic ait: *Itaque discrimen Christi & Petri non est simpliciter sumendum ab inhabitatione Filii Dei, sed à communicatione proprietatum ejus: Filius enim Dei etsi sua essentia implet Petrum, sicut & hominem Christum; non tamen communicat Petro omnes suas proprie-*E *tates, sed tantùm nonnullas, vivificat Petrum, conservat in vita, dat Petro potestatem ejiciendi dæmones, immò excitandi mortuos. Inter ea autem non facit eum omnipotentem, omniscientem, omnisapientem, omnijustum, & omnipræsentem: Filium verò hominis ornat non aliquibus tantùm, sed universis suis donis*. Et infrà: *Ostendi*, inquit, *eum factum esse omnium Dei proprietatum sine ulla exceptione capacem, & nisi eam habeat capacitatem, non esse discrimen inter Christum & alios homines, nec Verbum fieri potuisse carnem*. Similia habent theses Smidelini, & liber Concordiæ: ubi non video mentionem fieri subsistentiæ, sed solùm attributorum essentialium.

Præterea, quidquid sit de subsistentia, saltem volunt requiri ita necessariò ad rationem hypostaticæ unionis communicationem omnium attributorum,

ut ubi

ut ubi desit talis communicatio, non sit unio hypostatica, & ubi adsit sit. Nam Brentius asserit, quòd si Petrus esset omnipotens, & omnipræsens, esset etiam unitus Deo hypostaticè. Hoc autem posito, concludunt necessariò rationes factæ, quòd nimirum sequeretur, totam Trinitatem esse incarnatam, & Patrem ac Filium unam esse hypostasim.

Præterea sequuntur duo alia absurda, & contra Fidem, quæ esse possunt 6. & 7. argumentum.

Primò, corpus Christi in triduo mortis non fuisse unitum hypostaticè Verbo: nam corpus mortuum non est capax omnipotentiæ, omnisapientiæ, omnijustitiæ. Secundò, Christum hominem non semper fuisse Deum: nam Christus meruit sibi aliqua dona, ut gloriam corporis, & exaltationem nominis, immò & ascensionem in cœlum, & sessionem ad dexteram Dei. Dicitur enim Luc. ult. *Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam.* Et Philip. 2. *Factus obediens usque ad mortem &c., propter quod & Deus exaltavit illum.* Et Hebr. 2. *Videmus Jesum propter passionem gloria & honore coronatum.*

At si omnium donorum communicatio requiritur ad unionem hypostaticam constituendam, ergo Christus meruit sibi, aliqua saltem ex parte, unionem hypostaticam; ergo fuit antequam uniretur, neque enim mereri potest qui non est; proinde non semper fuit unitus hypostaticè, quæ est hæresis Pelagiana.

Septimò. Si unio hypostatica requireret communicationem omnium proprietatum, atque attributorum, esset omnino impossibilis talis unio: nam multa sunt Deo propria, quæ implicant contradictionem communicari creaturæ, qualia est esse increatum, & esse actum purum, esse infinitum ens, & similia. Quædam etiam sunt, quæ sive potuerint communicari, sive non, certum est non esse communicata humanitati Christi, ut carere principio temporis, creare cœlum, & terram, & Angelos, & reliqua quæ fuerunt ante illam humanitatem. Quædam etiam sunt, quæ licèt collata sint humanitati Christi, non tamen ante resurrectionem, ut esse impassibilem, esse immortalem, & tamen ante resurrectionem fuit unio hypostatica. Nec valet quidquam responsio eorum, qui dicunt, Christum tempore exinanitionis debuisse occultare suam majestatem. Nam ista dona non occultavit, sed verè non habuit re ipsa, nisi dicant, Christi corpus semper fuisse immortale & impassibile, quæ est alia hæresis apud Evagrium, lib. 4. hist. cap. 38. & 39.

Octavò. Fatentur ipsi, hæc dona per accidens convenire humanitati Christi, ut patet ex thesi 22. Smidelini: at unio hypostatica non est accidentalis sed substantialis, ut patet ex allegatis Conciliis, & maximè ex Concilio V. cap. 4. & 5. ubi hoc expressè habetur. Item, quia tunc Christus homo esset Filius Dei per gratiam, non per naturam: quod sanè repugnat omnium Patrum sententiæ. Item, non posset homo verè nominari Deus, nec Deus homo: nam ista unio accidentalis non est per inhærentiam donorum, ut ipsi dicunt, & rectè dicunt, quia loquuntur de donis increatis, quæ sunt ipsa essentia Dei: sed est per conjunctionem extrinsecam, qualis est inter agens principale & instrumentum, ut inter navem & nautam: docent enim, unionem Dei & hominis in eo consistere, quòd Deus omnia per illum hominem operetur. At ejusmodi unio non satis est ad communicanda nomina & proprietates: nec enim nauta dici potest navis, neque navis nauta; non igitur Christus ho-

A mo dici potest Deus, neque Christus Deus dici potest homo. Atque hoc idem de proprietatibus dicemus: ut enim nauta non potest appellari expers sensus & rationis, quæ sunt proprietates navis; neque navis dici potest sensu & ratione prædita, quæ sunt proprietates nautæ; sic etiam Christus Deus dici non poterit crucifixus & mortuus, quæ propriè conveniunt homini: nec Christus homo dici poterit omnipotens, & cœli terræque Creator, quæ propriè conveniunt Deo.

Denique, si unio hypostatica tantùm esset ista communicatio accidentaria donorum, etiam nos essemus hypostaticè uniti cum Deo, licèt minùs arctè: nam quòd ille plura dona habeat, nos pauciora, non mutat speciem.

B Adde, quòd nullum habent argumentum alicujus momenti: præcipuum est illud, quod Brentius objicit, & sæpissimè repetit, quòd nisi ita sit, non poterit inveniri distinctio inter unionem Dei cum Christi humanitate, & unionem ejusdem Dei cum sancto Petro, & aliis hominibus; cùm Deus omnes sustentet, & omnibus sit intimus per essentiam, præsentiam, & potentiam: & solùm hoc sit discrimen, quòd per solum hominem Christum omnia operetur.

At hoc facillimè solvitur: nam discrimen in hoc consistit, quòd Christi humanitas non habet propriam subsistentiam, sed in Verbo existit, qua si-

C militudine utitur sanctus Athanasius in Symbolo cùm ait: *Sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus*: at cæteri homines habent subsistentiam propriam & distinctam re ipsa ab illa, quæ est in Verbo Dei; unde aliter sustentat Deus Petrum, aliter Christi carnem: nam Petrum dicitur sustentare, quia conservat illum cum sua essentia & subsistentia, ut cùm quis baculum manu tenet: at Christi humanitatem Dei Verbum sustentat, eo modo quo totum sustentat partes intimè sibi conjunctas & unitas.

CAPUT IX.

D *Proponitur quæstio: an ex unione hypostatica sequatur communicatio realis attributorum divinorum, ac præcipuè Immensitatis sive Ubiquitatis.*

Superest jam tractare, postquam ostendimus, unionem hypostaticam non consistere in illa communicatione omnium attributorum divinorum, an saltem ex illa unione id sequatur, ut attributa omnia, vel aliqua, ac nominatim Omnipræsentia, sit communicata humanitati Christi.

E Et quidem Kemnitius in lib. de duab. nat. cap. 4. 21. & 23. docet, non esse quidem de essentia unionis hypostaticæ istam communicationem, in quo à Brentio & Smidelino dissentit: sed tamen consequi ad unionem hypostaticam talem communicationem, & quidem realem, ita ut natura humana verè sit omnipotens & omnipræsens &c.

Similia habet Wigandus in lib. de communic. idiom., nisi quòd quasdam proprietates dicit non communicari nisi verbaliter, ut esse Creatorem cœli & terræ, quia tunc Filius Dei non erat homo: at reliquas realiter, ac nominatim Ubiquitatem.

Similia etiam docet Nicolaus Selneccerus, tum in Pædag., tum in epist. ad Theolog. Wirtemberg. scripta anno 1571. ubi damnat hanc propositionem ut

ut blasphemam. *Humana natura in Christo non est omnipotens.* Et ibidem docet, realiter communicata esse Christi humanitati ex unione hypostatica infinita dona. Et addit hæc verba, quibus videtur omnino confundere proptietates naturarum: *Quod*, inquit, *ad potentiam attinet, cum Paulo loquimur, si cognovimus Christum secundùm carnem, sed nunc non novimus. Cessante enim infirmitate carnis, nihil in eo jam novimus nisi virtutem Divinitatis.* Et infra: *Ac per hoc quidquid vel fuerat prius, vel est, & manet substantiæ duplicis, factum est virtutis unius.*

Denique omnes Lutherani supra citati initio hujus libri hanc realem communicationem defendunt, licèt non conveniant in eo, utrùm illa sit de essentia unionis hypostaticæ, an eam tantùm sequatur.

Catholica verò doctrina duo docet. Primò, ex unione hypostatica consecuta esse in Christi humanitatem multa dona creata & infusa: ut gratiam excellentissimam, sapientiam maximam, potentiam singularem, & alia id genus; quæ tamen non sunt attributa Deitatis, nisi per participationem quamdam, quomodo etiam nos participamus Dei attributa per creatas qualitates, licèt minus perfectè, quàm Christi humanitas ea participet. Neque in his consistit communicatio idiomatum: nam illa communicatio est mutua; horum autem communicatio donorum non est mutua, nihil enim Deitati accessit.

Secundò, ex unione hypostatica sequitur communicatio idiomatum, quæ quidem communicatio non est realis respectu ipsarum naturarum, quasi ipsa Divinitas facta sit passibilis, & humanitas realiter sit facta omnipotens, ut volunt Lutherani, neque est planè verbalis, ut vult Beza in lib. cont. Brent. & Petrus Martyr in Dial. de duab. nat. sed est realis quidem, sed respectu hypostasis utriusque naturæ: non autem respectu ipsarum naturarum, ut expresè docent Patres. Ambrosius lib. 2. de Fid. cap. 4. Augustinus lib. 1. de Trin. cap. 13. Cyril. in defens. 4. anathemat., & Damascenus lib. 3. cap. 4. ubi dicit, idiomata communicari nihil esse aliud, quàm proprietates utriusque naturæ applicari communi hypostasi, & proinde ipsis naturis in concreto, quia concreta nomina pro supposito accipi possunt, licèt formaliter naturas significent.

Itaque rectè dicimus, Deus est natus ex Virgine, passus, mortuus &c., quia Deus accipi potest pro quolibet supposito divino, & proinde pro supposito secundæ personæ, quod est simul divinum & humanum: quod suppositum verè & realiter est Deus, & verè & realiter est homo; & proinde verè & realiter est natum ex Virgine, passum, mortuum &c. Pari ratione rectè dicimus, Christus homo est omnipotens, æternus, ubique &c. quia *homo* in concreto stat pro supposito humano: in Christo autem suppositum divinum & humanum unum est, & cùm sit divinum, consequenter est omnipotens, æternum, & ubique &c. Quæ omnia facilè probari possunt, sed gratia perspicuitatis primò agemus de idiomatibus in genere; secundò in particulari de Ubiquitate.

CAPUT X.

Ex unione hypostatica non fluxisse communicationem idiomatum realem respectu naturarum.

Igitur non communicari realiter attributa, sive idiomata unius naturæ alteri naturæ ex vi hypostaticæ unionis, primò docent sacra Concilia: Nam in Concilio Chalcedonensi act. 5. sic legimus: *Salva utriusque naturæ proprietate, & in unam concurrente personam &c.* Quod idem habetur in Concilio VI. act. 4. & 17. in Concilio Martini Papæ can. 9. & in epist. 10. S. Leonis ad Flavian. Præterea in Concilio VI. act. 17. & in Concilio Martini Papæ can. 10. 11. 12. & sequentibus, definitur contra Monothelitas, in Christo non solùm duas esse naturas cum suis proprietatibus, sed etiam duas existere voluntates & operationes inconfusas. Denique epist. Agathonis Papæ, quæ recitatur in Concilio VI. act. 4. & à toto Concilio approbatur, habemus, in Christo omnia esse duplicia, idest, naturas, proprietates, voluntates, operationes, sola excepta subsistentia, quæ est una: & ibidem additur, duas inconfusas naturas colligi ex naturalibus earumdem naturarum proprietatibus. Ex quo sequitur, etiam proprietates manere inconfusas & distinctas.

Ex his colligimus, multis modis erroneam esse adversariorum sententiam. Nam primò, si communicantur verè & realiter propria unius naturæ alteri naturæ, & contra; ergo non manent distinctæ & inconfusæ proprietates: quomodo enim manent distinctæ, si humana natura habet divinas, & divina natura habet humanas proprietates? Item, si communicantur; ergo non sunt ampliùs proprietates, sed communitates: quomodo enim est proprium, quod est factum commune? Item, proprietates harum naturarum, ut plurimùm sunt incompossibiles, ut est, esse creatum & increatum, finitum & infinitum, ubique & non ubique; ergo si divina natura recipit humanas proprietates, cogitur amittere suas: & si humana recipit divinas, cogitur amittere suas; quomodo ergo salvis proptietatibus facta est Incarnatio?

Meritò itaque S. Augustinus serm. 191. de temp., qui est 3. de Trin. ita loquitur: *Illorum quoque execramur similiter blasphemiam, qui novo sensu asserere conantur, à tempore acceptæ carnis, omnia quæ erant Divinitatis in hominem demigrasse: & rursum quæ humanitatis erant, in Deum esse transfusa, ut, quod nulla unquam hæresis ausa est dicere, videatur hac confusione utraque exinanita esse substantia, & Deitatis scilicet & humanitatis, & omisso proprio statu in aliud esse mutata.*

Ad hæc respondere conantur adversarii: & primum Brentius lib. de majest. Christ. hom. dicit: Concilium Chalcedonense tantùm loqui de proprietatibus essentialibus, quæ non possunt tolli sine abolitione essentiæ; non autem loqui de accidentalibus, quales sunt esse in loco, esse corruptibile &c.

At hæc solutio aliquid dicit ad tertiam consequentiam: ad primam & secundam nihil. Præterea nec tertiæ satisfacit. Nam esse finitæ potentiæ, & majestatis, & virtutis, sunt proprietates inseparabiles à creatura: contrariæ enim arguunt infinitam essentiam; ergo tribuere humanitati, quæ creatura est & finita, infinitam potentiam, & infinitam majestatem, ita ut non solùm sit in toto Mundo, sed etiam possit actu replere infinitos Mundos, ut potest Deitas, est planè tollere ab humanitate essentiales ejus proprietates. Hoc autem ipsi dicunt: nam Christi humanitatem volunt esse verè omnipotentem, & ubique, eo modo quo est Deus, qui quidem non solùm est in toto Mundo, sed etiam posset actu replere infinitos Mundos.

Præterea ex hoc ulteriùs sequitur, duo esse in Mundo omnipotentia, immensa, & infinita, nimirum, Deitatem & humanitatem Christi: hoc autem est contra Symbolum Athanasii, & contra omnes Scripturas. Nec possunt respondere: unam esse omnipotentiam, infinitatem, & immensitatem dua-

rum

rum illarum naturarum, sicut una est trium divinarum personarum. Nam omnipotentia, & infinitas atque immensitas Dei nihil est aliud, quàm ejus essentia; ergo non potest esse eadem immensitas & omnipotentia Deitatis & humanitatis Christi, nisi sit eadem essentia utriusque naturæ, sicut est eadem essentia trium personarum. Atque ita semper eò reditur, ut confundantur naturæ in Christo.

Auctores Concordiæ in repetitione articulorum controversorum art. 8., & Kemnitius lib. de duab. nat. cap. 21. 22. & 23. docent, proprietates humanitatis non communicari re ipsa Divinitati, & proinde naturam divinam manere illæsam. Deinde addunt, divinas proprietates communicari re ipsa humanitati, sed Deo non tolli, nec misceri proprietates, quia divinæ proprietates numquam fiunt naturales & essentiales proprietates humanitatis, sed illi tantùm communicantur per gratiam: sicut ex conjunctione animæ & corporis non fiunt proprietates corporis eæ quæ erant animæ, sed tantùm communicantur corpori, quia anima in illa habitans, omnia in illo & per illud operatur.

Addit Kemnitius similitudinem ferri candentis, qua etiam, ut supra diximus, usus est Orig. lib. 2. de princ. cap. 6. & Basil. Orat. de Nat. Dom. Qua similitudine existimat Kemnitius apertissimè declarari, quomodo ista communicatio fiat, salvis utriusque naturæ proprietatibus.

At neque hæc solutio sufficiens est. Primò, quia si proprietates humanæ non tribuuntur divinitati; sequitur non esse mutuam communicationem idiomatum, quod est contra omnes Veteres, & præcipuè contra Damascenum lib. 3. cap. 4. Quid, quòd hac ratione coguntur discedere à suo Luthero, qui apertè docuit, Divinitati tribuenda, quæ dicuntur de passione Domini?

Secundò, non est verum, omnia omnino Deum operari per carnem. Nam actiones saltem immanentes, ut intelligere & velle divinum non erant, nec sunt per carnem. Item excitatio carnis Christi à mortuis non fuit per catnem, sed per Spiritum Dei, ad Rom. 8.

Tertiò, non omnia Dei attributa consistunt in operatione externa, ut planum est de Simplicitate, Infinitate, Sapientia, Potentia, Bonitate; ergo etiamsi Deus omnia opera exteriora per carnem operaretur, non propterea communicasset illi sua attributa. Præterea, etiamsi omnia omnino Deitas per humanitatem ageret, & attributa omnia in actione consisterent; adhuc non posset dici humanitas omnipotens, omnisapiens, omnijusta &c. Nec enim epitheta caussæ principalis conveniunt instrumento; alioqui cùm quis doctè & sapienter scriberet, calamus doctus & sapiens diceretur.

Denique ipsa similitudo animæ & corporis est contra ipsos. Nam anima non communicat corpori suas veras proprietates, neque corpus animæ: non enim corpus intelligit, discurrit, deliberat, quæ sunt propria animæ: neque è contrario anima currit, sedet, esurit, sitit, quæ sunt propria corporis. Et præterea anima tota est in capite, & tamen eadem tota est in pede, ubi non est caput, & contra.

Similitudo quoque ferri candentis nihil Kemnitium juvat; immò imperitum planè ostendit. Ait enim Kemnitius: ignem communicare ferro suam ipsius vim urendi & lucendi, non per informationem, sed per unionem, qua ferrum penetratur ab omni parte ab igne: & addit, ferrum adhuc retinere suas proprietates, idest, naturalem duritiem, nigrorem, frigus, licèt non appareant. At profectò qui hæc dicit, caret sensu. Nam remotis miraculis & præstigiis, calor, & frigus, durities, & mollities, candor, & nigror, si non apparent & sentiuntur, non sunt. At quis unquam vidit in ferro candente nigrorem? quis sensit frigus? quis duritiem diceret esse in ea re, quæ flectitur instar ceræ?

At, inquit Kemnitius: si removeatur ignis, apparebunt nigredo, frigus, durities; ergo etiam antea erant. Respondeo: remoto igne à ferro, paulatim recedere calorem & candorem ferri, quæ non solùm ab igne in ferro producebantur, sed etiam conservabantur. Itaque cùm iterum existit in ferro frigus & nigredo, non apparet quod latebat, sed redit quod abierat.

Præterea, quale paradoxum est, quòd ignis penetret totum ferrum, non per calorem productum, sed per seipsum, & quòd ferrum luceat & urat, non per calorem acceptum ab igne, sed per illum ipsum qui est in igne? Nam hoc modo substantia ignis sine ullo miraculo penetrabit aliam substantiam, quod non faciunt nisi divina virtute corpora gloriosa, ut S. Th. docet 4. sent. d. 44. q. 2. art. 2. Et præterea, quantumvis intimè penetretur ferrum ab igne, certè nunquam erit verum dicere, ferrum urit, aut lucet, nisi ipsum ferrum sit affectum qualitatibus sibi inhærentibus caloris & lucis: sed dicere oportebit, ignis qui est in ferro urit ac lucet. Adde, quòd in ferro candenti non cernitur ea communicatio idiomatum, quæ cernitur in Incarnatione: non enim dicimus, ferrum esse ignem, & ignem esse ferrum, quemadmodum dicimus, Deum esse hominem, & hominem esse Deum.

Neque obstat, quòd Patres hac similitudine utantur: illi enim non volunt ostendere hac similitudine communicationem idiomatum, nec totum Incarnationis mysterium, sed unam ejus conditionem, quomodo videlicet per Incarnationem non lædatur Divinitas, & multum perficiatur humanitas: ut enim ignis in ferro non nigrescit, nec frigescit, nec consumitur rubigine, ita &c. Atque hæc de attributis in genere.

CAPUT XI.

Refellitur Ubiquitas humanitatis Christi; quia pugnat cum Scripturis.

NUnc in speciali de Ubiquitate disputandum est, vel potius ipsa Ubiquitas destruenda. Primò ergo ista Ubiquitas repugnat expressis Scripturis, quæ dicunt, Christum hominem ratione humanitatis alicubi non fuisse, & proinde non semper fuisse ubique. Jo. 11. *Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi.* Jo. 6. *Cùm vidisset turba, quia Jesus non esset ibi.* Matth. ult. *Non est hic, surrexit enim.*

Sed ad hæc respondent: significari his testimoniis, Christum non fuisse ubique localiter, non autem non fuisse ubique divino modo. At etiam in Cœna Corpus Christi non est localiter, & tamen quia revera ibi est, nemo Lutheranorum auderet absolutè dicere, Corpus Christi non est hìc, idest, in Cœna. Item, Deus non est in Mundo localiter: & tamen non toleraretur qui diceret, Deus non est in cœlo, nec in terra. Eodem igitur modo, si Christi humanitas verè est ubique, quocumque modo ibi sit, falsum erit absolutè quod Scripturæ dicunt, *Non est hic, Non eram ibi &c.* Scriptura autem falsa esse non potest; igitur falsa est sententia adversariorum. Præterea, anima Christi non erat in inferno localiter, sed spiritualiter; & tamen non semper ibi fuit: nam non est relicta in inferno Act. 2.; ergo revera

non

non est ubique, non solùm localiter, sed nec alio modo.

Secundò, repugnat illis Scripturis, quæ dicunt, Deum esse ubique, ut hoc modo illum discernant ab omnibus creaturis. Hieremiæ 23. *Cœlum & terram ego impleo*, & alibi. Et Psalm. 138. *Quò ibo à Spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?* Unde Patres ex hoc Dei attributo probant, Spiritum sanctum esse verum Deum, non creaturam, quia scriptum est Sap. 1. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.*

Vide Ambrosium lib. 1. de Spir. S. cap. 7. Hieronymum & Cassiodorum in Psal. 138. Cyrillum lib. 7. de Trin. Basilium lib. de Spir. S. cap. 22. Dydimum lib. 1. de Spir. S. Fulgentium in lib. ad Donat. cap. 8. Vigilium in disput. Athan., Arii, & Sabellii. Augustinum lib. 3. cont. Maxim. cap. 21.

Respondent: proprium esse Deo, esse ubique per se: tamen hoc idem convenire Christi humanitati per accidens, ratione unionis cum Deo. At hoc non satisfacit: nam esse ubique per accidens, potest dupliciter intelligi. Primò, quòd Christi humanitas verè non sit ubique, sed dicatur esse ubique, quia est conjuncta cum Verbo, quod est ubique. Secundò, quòd revera sit ubique, tamen hoc habeat non ex natura sua, sed per gratiam Dei, quæ est accidens respectu ipsius essentiæ humanæ.

Si primo modo intelligant, nec propriè loquuntur, nec habent quod intendunt. Non loquuntur propriè, quia non potest absolutè dici tale id, quod non est ipsum tale, sed est conjunctum cum alio quod est tale: alioqui corpus posset dici spiritus, quia est conjunctum cum anima, quæ est spiritus, & Oculus esset in calcaneis, quia est conjunctus cum anima, quæ est in calcaneis. Nec habent quod intendunt: nam ex ubiquitate volunt stabilire veram præsentiam corporis Christi in Cœna: at ex ista ubiquitate accidentaria non sequitur, Christi corpus esse in Cœna revera, sed tantùm sequitur esse conjunctum cum Deitate, quæ est præsens in Cœna.

Si secundo modo accipiant, ut sine dubio accipiunt; tunc argumentum Patrum pro Spiritu sancto planè concidit. Nam Ariani dicent, Spiritum sanctum esse quidem ubique, sed per accidens, & ideo non esse Deum verum, sed creaturam. Cùm ergo Patres rectè probarint ex ubiquitate, Spiritum sanctum esse Deum; manifestè sequitur soli Deo convenire verè esse ubique, nec id esse per gratiam communicatum ulli creaturæ.

Dices: nonne corpus Christi, ut est in tot locis simul sacramentaliter, posset etiam esse in toto Mundo? nonne posset Deus totum Mundum convertere in panem, & panem illum in corpus suum? & tamen non propterea corpus Christi posset esse Deus.

Respondeo: potest quidem id fieri, sed hoc non est esse ubique quomodo est Deus, & quomodo Brentiani intelligunt de corpore Christi. Nam Deus ita est in toto Mundo, ut non contineatur Mundo, sed sit tantæ immensitatis, ut possit replere infinitos Mundos: id quod nos corpori Christi, quod est finitum, minimè tribuimus. Deinde, quidquid sit de eo quod potest, aut non potest fieri; satis nobis est, reipsa id non esse communicatum, nec communicandum ulli creaturæ, ut sit ubique, & ideo inde evidenter probari, Spiritum sanctum esse Deum.

Tertiò, repugnat Ubiquitas testimoniis, quibus Patres probant, in Christo duas esse naturas, præcipuus enim locus est ille Jo. 3. *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Ex quo loco plurimi Patrum deducunt,

A Christum esse Deum & hominem, quia quando erat corpore solùm in terra, dicebat tamen se esse in cœlo, nimirum Deitate. Ita Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Beda in eum locum. Item Nazianzenus epist. 1. ad Chelidon., & Hilarius lib. 10. de Trin., & alii.

At si vera sit Ubiquistarum sententia, hoc argumentum nihil concludit. Nam dicerent Eutychiani ab Ubiquistis edocti, etiam carne tunc fuisse Christum in cœlo, & in terra, & ubique.

Præterea: probant Patres, Christum Deum esse & hominem ex illis locis, ubi dicitur Christus iter fecisse ac mutasse loca, nunc navi, nunc pedibus, nunc etiam asello; cùm tamen ut Deus ubique es-
B set, & moveri non posset. Vide B. Ambrosium lib. 2. de Fid. cap. 4. & Athanasium apud Vigilium in disput. cum Ario.

At secundùm Ubiquistas ista omnia nihil probant. Nam si Christi caro ubique erat, certè non poterat moveri nisi metaphoricè, sicut Deus dicitur aliquando descendere de cœlo in terram, quia apparet hominibus, non ubi non erat, sed ubi non videbatur. Nam moveri propriè de loco ad locum, est deserere unum locum, & acquirere alium: qui autem est ubique, non potest deserere unum, nec acquirere alium. Nec valet quod dicunt: corpus Christi fuisse ubique invisibiliter, sed visibiliter in certo loco, & hoc secundo modo potuisse moveri.
C Nam non potest esse in eodem loco visibiliter, & invisibiliter simul, quia tunc bis esset in eodem loco, deinde nonne involuit contradictionem, rem eamdem in eodem loco videri, & non videri?

Denique moveri propriè non potest intelligi sine novi loci adeptione; igitur Christus si erat ubique, non poterat verè moveri, sed solùm apparenter: & proinde, sicut ex motu Dei metaphorico non probatur, Deum esse creaturam; ita ex motu Christi, qui solùm metaphoricus esse potuit, non poterat rectè colligi, Christum esse hominem. Et confirmatur ex responsionibus adversariorum, qui cùm volunt ostendere, non pugnare cum Ubiquitate motum corporis Christi, probant, quia etiam de Deo
D dictum est Genes. 11. *Descendamus & confundamus linguam eorum.* Et Genes. 19. *Descendam & videbo &c.* Ita enim Brentius in lib. de majest. Christ. hom. ratiocinatur. Fatentur igitur ipsi, non aliter posse moveri de loco ad locum Christi humanitatem, quàm possit moveri Deus.

CAPUT XII.

Refellitur Ubiquitas corporis Christi, quia repugnat Symbolo Apostolico.

E Deinde pugnat Ubiquitas cum articulis Symboli, de Christi Conceptione, Nativitate, Morte, Sepultura, Descensu ad inferos, Resurrectione, Ascensione, & Descensu ad judicium.

Ac primum cum Conceptione: nam Fides habet, in solius Mariæ utero fuisse carnem Christi: at secundùm Ubiquistas, mox à Conceptione fuit illa caro in uteris omnium mulierum, immò & virorum & proinde illa laus communis est omnibus; *Beatus venter qui te portavit* Lucæ 11. Item Fides docet, Christi corpus post nonum mensem prodiisse ex utero in lucem, & sic verè esse natum: at secundùm Ubiquistas, ante nonum mensem, imò primo die Conceptionis fuit extra uterum, & post decimum mensem adhuc erat in utero, imò inde nunquam exiit.

Dicent: exiisse quia localiter erat in utero, & non

non extra uterum: & postea fuit localiter extra uterum, & non in utero. At contra; quia istud esse localiter nihil videtur esse aliud, quàm apparentia quædam, sicut cùm Deus qui est ubique, in certo loco apparet. Nam si vera ab ipsa Conceptione Christi caro fuit præsens omni loco, non potuit verè aliquò proficisci, sed tantùm ostendi, ut suprà diximus, ubi antea non videbatur; Nativitas igitur non fuit vera, sed apparens, ut Manichæi dicebant.

Item Fides requirit, ut in morte, Christi corpus & anima separata fuerint, & corpus quidem in sepulchro jacuerit, anima ad infernum descenderit: at secundùm Ubiquistas, in sepulchro etiam erat anima cum corpore, & in inferno erat caro cum anima.

Et ne multum laboremus in probando; Auctores Concordiæ in repetitione articuli noni dicunt, se credere, quòd post sepulturam Christi tota persona Deus & homo descenderit ad inferos: at certè si homo ad inferos descendit, non sola anima descendit.

Item Fides tradit, Christi corpus post tres dies à morte rediisse ad vitam, & exiisse de monumento clauso, & intrasse ad discipulos januis clausis, quæ notantur ab Evangelistis tanquam miracula: at secundum Ubiquistas, nunquam exiit Cristus de sepulchro, nec intravit ad discipulos, sed manifestavit solùm se extra sepulchrum, quamvis ibi manserit invisibiliter: nec mirum ullo modo fuit, quod scribit Joannes de ingressu Christi ad discipulos januis clausis, quandoquidem non verè intravit januis clausis, sed tantùm fecit se visibilem in loco, ubi erat invisibiliter; & tamen Brentius urget hæc miracula contra Zvvinglianos in lib. de Majest. homin. Christ.; & eadem afferuntur in lib. Concord. pag. 718.

Denique Fides habet, Christum ascendisse in cœlum, & inde venturum ad judicium: at secundùm Ubiquistas, nec ascendit, nec descendit.

Respondent ad hoc de ascensione, in articulo Symboli de Ascensione in cœlum: nomen cœli accipi figuratè, non propriè, & solùm significare gloriam, regnum & majestatem Dei, non autem certum aliquem locum. Et probat Illyricus in lib. de Ascens. Christi. Primò, ex verbis Petri Actor. 3. *Quem oportet cœlum suscipere*: nam si sermo esset de loco, dictum esset: *Quem oportet cœlo recipi*.

Secundò, probat ex ipso Symbolo: nam quid sit *Ascendit in cœlum*, explicatur per verba sequentia *Sedet ad dexteram Patris*: hæc autem sunt metaphorica verba; nec enim Pater habet propriè dexteram, aut sinistram; igitur etiam ascensio in cœlum metaphoricè accipi debet.

Tertiò, si Christus verè ascendisset in cœlum hoc corporeum, debuisset permittere, immo imperare discipulis, ut viderent, quomodo ipse ascenderet usque ad summum cœlum, & ascendendo perumperet stellas & globos illos cœlestes, ut id testari possent toti Mundo, quod tamen non est factum. Et addit, more suo umbras verberans, & tamen triumphans: *Profectò ista est planè invicta demonstratio contra istorum localitatem Christi in cœlo inclusi*.

Brentius autem in lib. de duab. nat. Christ., & ascens., idem probat. Primò, quia Christus dicitur supra omnes cœlos ascendisse. Ephes. 4. *Ascendit super omnes cælos*. Hebr. 4. *Penetravit cælos*; non ergo, inquit Brentius, hæsit in aliquo. Heb. 7. *Excelsior cælis factus*; non est ergo Christus in cœlo ut in loco.

Secundò, quia si esset in cœlo corporeo, deberet esse in polo antarctico, nam debet esse in loco quieto, alioqui valde malè se haberet in illa perpe-

A tua agitatione: soli autem poli sunt immobiles; ergo debet esse in altero polorum, & in puncto consistere: polus autem antarcticus est superior secundùm Aristotelem, & arcticus est inferior; igitur in antarctico polo Christus locandus est. Et confirmat: quia si in cœlo corporeo esset, quo se reciperet, quando cœlum destruetur? Ita nimirum filios tenebrarum juvat ludere, & jocari de mysteriis Christi.

Tertiò, probat in alio lib. de Majest. Christ., quia Christus ascendit in cœlum illud, ex quo descendit. Jo. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo &c.* at non descendit de cœlo corporeo; igitur nec ascendit in cœlum corporeum: sed
B sicut metaphoricè dicitur descendisse, quando *exinanivit semetipsum*; ita metaphoricè dicitur ascendisse, quando *Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen*.

At Catholici credunt, Christum in verum cœlum corporeum ascendisse, sive maneat intra ipsum cœlum, ut videtur sentire S. Augustinus epist. 57. ad Dard. ubi dicit in fine epist., Christum esse ubique ut Deum, & in aliqua parte cœli propter veri corporis modum: sive maneat supra & extra omnes cœlos, ita ut pedibus tangat convexum summi cœli, ut vult B. Thomas in 3. part. quæst. 57. art. 4. Ista enim non sunt certa, nec necessariò cognoscenda; imò etiam monet Augustinus de Fid., & Symb.
C cap. 6. curiosissimum esse & supervacaneum id quærere.

Illud est certum, Christi corpus nunc esse visibile & palpabile, & tantum spacium occupare, quanta est moles corporis, & esse in cœlo isto corporeo, sive sit intus, ut aliquis dicitur esse in domo, sive supra, ut aliquis dicitur esse in tecto. Et probatur primò, quia Christus ad illud cœlum ascendit, ubi est sedes Dei: illud autem cœlum corporeum est, ut patet ex Psal. 113. *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. Ubi cùm opponatur cœlum terræ, & terra propriè accipiatur ista corporea quam calcamus; certè & cœlum propriè accipi debet. Isa. 66. *Cælum mihi sedes, terra autem scabellum pedum*
D *meorum*. Item Matth. 5. *Non jurare per cælum, quia thronum Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus*. Et cap. 6. *Pater noster qui es in cælis*. Et infra: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra*. Vides ubicumque cœlum dicitur sedes Dei, semper opponi terræ, quam nos habitamus. Quæ antithesis apertissimè docet, cœlum istud corporeum quod supra nos cernimus, sedem esse Dei, ac proinde ad hoc cœlum Christum ascendisse.

Secundò, idem probatur ex historia ascensionis, quæ ita describitur in Scripturis, ut non possit ullo modo per tropos everti, nisi quis planè impudens esse velit. Act. 1. *Videntibus illis*, inquit Lucas, *elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum*. Huc
E usque non est locus tropis: nam Apostoli viderunt eum euntem usque ad nubes, quæ autem videntur corporea sunt, nisi fortè præstigiatorem faciant Christum. Quòd autem terminus ac finis illius veri motus non esset nubes, patet Luc. 24. *Et factum est*, inquit, *dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum*. Christum autem verè eo pervenisse, quò ibat, testatur Marcus cap. 16. *Et Dominus quidem*, inquit, *Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei*. Itaque narrant Evangelistæ initium, progressum, & finem ascensionis. Initium autem fuit verum ac proprium, non metaphoricum, non phantasticum; igitur & progressus & finis vera ac propria fuerunt; verè igitur ac propriè Christus ascendit in cœlum.

Tertiò, id probatur ex descensu de cœlo ad judicium:

dicium: nam ad judicium de eo cœlo descendet, ad quod ascendit, ut habetur Act. 1. *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum*, Matt. 24. *Tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo*, 1. Thessal. 4. *Ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo*. Et 2. Thessal. 1. *In revelatione Domini Jesu de cœlo*. At certum est, Dominum non descensurum de cœlo metaphoricè, ita ut descendere de cœlo, sit relinquere Gloriam, Regnum, & Majestatem, quin potiùs tum maximè apparebit in majestate & potestate magna; igitur cœlum unde descendet, non est Regnum & Majestas, sed locus quidam; ergo ad locum etiam quemdam ascendit.

Quartò, probatur ex loco Sanctorum. Nam ibi est homo Christus, ubi sunt, & erunt sancti homines. Jo. 14. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt, si quo minus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum, & si abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis*: at Sancti non erunt ubique, sed in certo loco, & si in certo loco, certè in nobilissimo, idest, in cœlo; ergo & Christus homo in eo loco est, & erit.

Denique hæc est sententia omnium Sanctorum & præcipuè Augustini epist. 57. ad Dard. ubi eum monet, ut recolat Symbolum, & simpliciter credat, Christum hominem post resurrectionem veram verè ascendisse in cœlum, atque ibi in certo loco nunc esse. Et lib. de Fid. & Symb. cap. 6. scribit, licèt Ethnici mirentur, quomodo corpus Christi in cœlo esse possit; tamen verè ita credendum esse: quod idem docet in lib. de agon. Christ. cap. 25. Nec rationes in contrarium aliquid probant.

Ad primam Illyrici dico: sententiam Petri omnino esse ambiguam tam Græcè, quàm Latinè, sed quocumque modo exponatur, non sequi quod ipse vult. Nam si legamus *Quem oportet cœlum suscipere*, ut sensus sit, *Oportet ut cœlum suscipiat Christum*, ut locus locatum; tunc sententia est pro nobis. Si verò sensus sit, *oportet ut Christus suscipiat cœlum*; tunc etiam non erit contra nos. Nam ut Christus suscipiat cœlum, non est necesse ut Christus sit diffusus per totum cœlum, sed satis est, ut sit in aliqua parte cœli, sicut dicitur Rex suscipere regnum, vel palatium regale, vel thronum regium, quando incipit esse in regno, vel palatio, vel throno, etiam si non sit præsens re ipsa toti regno, vel throno, vel palatio.

Prima tamen explicatio est magis conveniens textui; nam dicitur: *Quem oportet cœlum suscipere usque ad tempora restitutionis omnium*; ubi non indicatur acceptio possessionis regni, quæ in momento fit, sed mansio in loco, quæ longo tempore durat, & hoc modo exponit Oecumenius. Est etiam conformior aliis locis, quæ dicunt, Christum assumptum, vel elevatum in cœlum, Marci ult. & Act. 1., & profectum in cœlum, 1. Petri 3.

Ad secundam rationem: nego idem esse, ascendere in cœlum & sedere ad dexteram Dei; nam in Symbolo non debet aliquid repeti, cùm sit brevissimum compendium. Quid autem sit sedere ad dexteram Dei, dicemus postea.

Ad tertiam dico: non fuisse opus, ut Apostoli viderent Christum penetrantem omnes cœlos; nam si non habemus eorum testimonium de hac re, habemus testimonium Angelorum, qui Act. 1., apertè indicarunt, Jesum assumptum in cœlum, & eadem forma descensurum ad judicium; imò convenientius fuit, ut non viderent finem ascensionis illius; tum ne putarent esse illusionem, quandoquidem naturaliter non potest eò pertingere visus humanus; tum ut Fides etiam in ipsis locum haberet: sicut etiam non viderunt Christum incarnari, nasci, resurgere, immò nec mori, excepto Joanne; & tamen futuri erant prædicatores, & testes primi & præcipui omnium mysteriorum Fidei christianæ.

Ad primam Brentii dico: inde probari sententiam S. Thomæ, videlicet, quòd Christi corpus supra sit convexum ultimum cœli, non autem quòd nusquam sit persona conspicua. Quamquam nec sententia S. Thomæ planè convincitur ex illis locis; responderi enim potest, ascendisse Christum super omnes cœlos, & excelsiorem cœlis factum, & penetrasse omnes cœlos, quia est in parte suprema ultimi cœli, atque ita habet sub pedibus summum celum pro maxima parte. Imò locus Hebr. 4. favet sententiæ Augustini; nam Paulus Heb. 4. alludit ad Pontificem Aaronicum, qui penetrabat singulis annis usque ad interiora velaminis, & ipsa Sancta Sanctorum, sed non ultra illa progrediebatur. Ita ergo & Dominus ut cœlestis Pontifex penetravit usque ad intimum recessum summi cœli, sed non ultra progressus est, nec extra ipsum cœlum mansit.

Ad secundam dico: illa esse verba otiosa Brentii, ne dicam blasphema, cùm in jocum convertat mysteria divina. Sed ne & ipsi joci noceant, respondemus: Christi corpus non redigi ad angustias poli antarctici, sed esse in qua parte voluerit, nec periculum esse agitationis, cùm cœlum empyreum quietum ponatur ab omnibus: nec illud sit periturum, licèt inferiores cœli sint aliquo modo immutandi. Sed hæc omnia superant modum intelligentiæ hujus vitæ. Sat est cum Augustino lib. ult. Civit. Dei cap. ult., scire, in cœlo habitura corpora gloriosa statum & motum prout voluerint, sed omnino decentem.

Ad tertiam dico: Christum ascendisse in cœlum, ex quo descendit. Porrò autem ex vero cœlo descendisse, licèt metaphoricus fuerit ipse descensus; nec tamen inde sequi, etiam ascensum debere exponi metaphoricè, si descensus fuit metaphoricus: nam descensus fuit Verbi increati spiritualis & immensi, ascensus fuit carnis corporeæ creatæ, & finitæ.

CAPUT XIII.

Refellitur Ubiquitas, quia repugnat præsentia corporis Domini in Eucharistia.

TErtiò pugnat Ubiquitas cum ipso Sacramento Eucharistiæ, pro quo stabiliendo est excogitata. Nam si caro Christi est ubique, certè non egemus Eucharistia, & frustra imus ad templa, frustra recitamus verba Cœnæ, frustra paramur ad illam Cœnam, cùm domi habeamus in pane & vino, & aliis omnibus cibis corpus Christi.

Lutherus in lib. quod verba Chisti *Hoc est corpus meum* adhuc firma stent, obiicit sibi hoc argumentum his verbis: *Si corpus Christi est in omnibus locis, agedum devorabo, & belluabor ipsum in omnibus hospitiis, & in omnibus scutellis, poculis, cantharis*. Respondet autem sic: *Audi tu porce, canis fanatice, aut quisquis fueris insulse asine, etiamsi corpus Christi sit in omnibus locis, non tamen tu statim ipsum vel devorabis, vel belluaberis*. Et infra: *Ablego te in haram tuam porcorum, vel in tuum sterquilinium*. Summa responsionis est: licèt sit ubique, non tamen posse ubique capi. Exponit exemplum de radiis Solis, qui nos undique attingunt; & tamen si quis velit illos includere in cistam, & secum ferre, non poterit.

At hæc solutio nihil valet. Nam si corpus Christi verè est ubique; non potest separari ab ulla re, & proin-

proinde est impossibile, ut habeam panem in mensa, vel in manu, vel in ore, vel in stomacho, & non habeam ibidem corpus Christi. Nec similitudo radiorum valet, quia radii non modò non sunt ubique, sed nec penetrare possunt corpora non transparentia.

Joannes Brentius in lib. de duab. nat., & Ascens. Christ. respondet paulò aliter, vel potius explicat sententiam Lutheri. Dicit enim, corpus Christi ubique esse personaliter, sed in Cœna esse etiam definitivè, idest, ex definitione & decreto Dei per consecrationem, qui modus essendi addit solùm efficaciam: nam in Eucharistia sumitur efficaciter, & nusquam alibi.

Hæc solutio apertè includit Calvinismum: nam Brentius cogitur dicere, nihil sumi in Cœna, quod non habeatur extra cœnam, nisi efficaciam corporis Christi; & proinde in Cœna non sumi revera corpus Christi, sed solùm quamdam energiam ejus. Et licèt Brentius id non diceret; tamen sequitur evidenter ex Ubiquitate. Nam sicut, quia Deus est ubique, non potest moveri, nec per se, nec per accidens; & ideò nemo comedens panem, dici potest verè comedere Deum, licèt in pane sit Deus: nam panem verè comedo, quia panis verè transit de manu ad os, de ore ad stomacum; at Deus non transit, quia simul est in manu, in ore, in stomacho, & ubique: ita etiam, si Christi corpus est ubique, non potest verè eum pane comedi, quia non potest verè transire cum pane de manu ad os, de ore ad stomachum, quia non potest moveri, cùm sit ubique; ergo solum in Cœna Christi corpus fit præsens & manducatur per energiam, & non per realem sumptionem.

Vides, quomodo Lutherani & Brentiani, dum Calvinistas oppugnant, illis favent, & tamen Brentius in suo Testamento execratur Sacramentarios, nec patitur ullum locum eis in Ecclesia dari.

CAPUT XIV.

Refellitur Ubiquitas testimoniis Patrum.

Pugnat ultimò Ubiquitas cum omnibus Patribus. S. Ambrosius lib. 2. de Fid. cap. 4. *Neque enim*, inquit, *Deus de loco ad locum transit, qui ubique semper est: ut homo, est qui vadit, ipse qui venit, denique & alibi dicit; Surgite eamus. In eo ergo vadit & venit quod est commune nobiscum.* Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. in fine: *Non enim*, inquit, *quia nunc non adest in carne, ex eo putes quòd spiritu media hic non adsit, audiens quæ de illo dicuntur, & videns quæ tu cogitas, & scrutans renes & corda.* S. Chrysostomus in illud Jo. 3. Filius hominis, qui est in cœlo &c. *Non carnem*, inquit, *sed à minori substantia totum seipsum denominat.* Ruffinus in Symb. *Ascendit ergo*, inquit, *ad cœlos, non ubi Verbum Deus ante non fuerat, quippe qui erat semper in cœlis, sed ubi Verbum caro factum, ante non sederat.*

Augustinus tract. 78. in Jo.: *Sed à quibus*, inquit, *homo abscedebat, Deus non derelinquebat, & idem ipse Christus homo & Deus. Ergo & ibat per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod uno loco erat, manebat per id quod ubique erat.* Et epist. 57. ad Dard. *Non est autem consequens*, inquit, *ut quod in Deo est, ita sit ubique ut Deus: nam & de nobis veracissima Scriptura dicit, quòd in illo vivimus, movemur, & sumus; nec tamen sicut ille ubique sumus, sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine, proprio quodam ac singulari modo. Una enim persona Deus & homo est, & utrumque est unus Christus Jesus, ubique per id quod Deus est, in cœlo autem per id quod homo.*

Cyrillus Alexandrinus lib. 11. in Jo. cap. 21. *Putabant*, inquit, *discipuli absentiam Christi, ut hominis dico, (Deus enim ubique adest) multorum eis incommodorum caussam futuram, cùm non adesset, qui eos posset ab omnibus malis eruere, sed oportebat non solùm in carnem Christi, verùm etiam in Deitatem respicere, quæ quamvis oculis non cernatur, adest tamen semper summa cum potestate, nec quidquam est quod prohibere possit, quin omnia repleat, & quò velit peragat. Non enim loco aut dimensionibus circumscriptibilis natura divina est. Quare cùm Deus & homo Christus verè sit, oportuit eos intellexisse, ineffabili Deitatis potestate una cum eis semper futurum, etiamsi carne abesset.*

Theodoretus Dial. 2. *Igitur*, inquit, *corpus Dominicum surrexit quidem à corruptione & interitu alienum, & impatibile, & immortale, & divina gloria glorificatum, & à cœlestibus adoratur potestatibus: corpus tamen est, & habet quam prius habuit circumscriptionem.* Et Dial. 3. *Atqui post resurrectionem*, inquit, *visum est circumscriptum, & habens manus, & pedes, & alias corporis partes, & tangi poterat, & sub aspectum cadebat, vulneraque & cicatrices habebat sicut ante resurrectionem. Duorum ergo alterum dicere necesse est, vel divina etiam natura has partes esse tributas, siquidem corpus in divinitatis naturam conversum has partes habuit, vel fateri corpus mansisse in suæ naturæ finibus.*

Leo Serm. 2. de Ascens.: *Ineffabili*, inquit, *modo* per Ascensionem *cœpit esse divinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior.* Gregorius hom. 29. quæ est de Ascens.: *Illò revertebatur*, inquit, *ubi erat, & inde redibat, ubi remanebat, quia cùm per humanitatem ascenderet in cœlum, per Divinitatem suam & terram pariter continebat, & cœlum.* Virgilius lib. 1. cont. Eutych.: *Sed & nobiscum est*, inquit, *& non est nobiscum, quia quos reliquit, & à quibus discessit humanitate sua, non reliquit, neque deseruit divinitate sua. Per formam enim servi, quam abstulit à nobis in cœlum, absens est nobis, per formam Dei, qua non recedit à nobis in terris, præsens est nobis.* Et lib. 4. *Deinde*, inquit, *si Verbi, & carnis una natura est, quomodo cùm Verbum ubique sit, non ubique inveniatur & caro? namque quando in terra fuit, non erat utique in cœlo, & nunc quia in cœlo est, non est utique in terra.*

Fulgentius lib. 2. ad Trasimund. cap. 17. *Unus*, inquit, *idemque secundùm humanam substantiam absens cœlo cùm esset in terra, & derelinquens terram cùm ascendisset in cœlum, secundùm divinam verò immensamque substantiam, nec cœlum dimittens cùm de cœlo descendit, nec terram deserens cùm ad cœlum ascendit.*

Ad hæc testimonia respondet Kemnitius lib. de duab. nat. cap. 30. & multa dicit. Primò, Veteres loqui contra Manichæos & Eutychianos, qui Christi humanitatem volebant conversam esse in immensam, & illocalem divinitatem. Secundò, voluisse Patres dicere, Christi humanitatem non esse ubique secundùm naturales suas proprietates. Tertiò, Patres velle, Christi humanitatem secundùm visibilem formam non esse ubique diffusam, nec localiter, circumscriptivè, & sensibiliter nunc esse in terris.

At levia sunt hæc omnia. Nam quod ad primam solutionem attinet: verum quidem est, Patres loqui contra Eutychianos, sed eos hoc argumento refellunt, quia cùm Christi caro non sit ubique sicut divinitas; necessariò distinctæ naturæ esse debent: qui ergo negant Patrum fundamentum, atque asserunt, Christi carnem esse ubique; apertè Patribus repugnant, & proinde à Patribus refelluntur.

Secunda item solutio nimis est debilis. Nam Patres non disputant de proprietatibus naturalibus carnis,

nis, sed simpliciter negant, illam esse ubique. Immo Augustinus in epist. ad Dard. ex professo tractat de eo, quod convenit carni non ex se, sed ex unione cum Verbo, & clarissimè affirmat, non esse consequens, ut si Verbum est ubique, etiam caro illi unita ubique sit.

Tertia quoque solutio non est solida: tum quia nemo poterat dubitare, an Christi caro visibiliter ubique esset diffusa, tum quia etiam Patres non opponunt carnem visibilem carni invisibili, sed carnem Deitati, & dicunt, Christum secundùm Deitatem ubique esse, secundùm carnem non ubique.

CAPUT XV.

Solvitur argumentum hæreticorum.

SEd jam solvenda sunt argumenta adversariorum, quæ partim à Scripturis, partim à testimoniis Patrum, & Scholasticorum depromuntur.

Primum argumentum & præcipuum sumunt ex dextera Dei: nam Christus ut homo exaltatus est ad dexteram Dei Patris Matth. 26. Act. 2. Ephes. 1. Coloss. 3. 1. Per. 3. Heb. 1. & alibi: at dextera Dei est ubique, non enim est dextera corporalis, quæ certo in loco statui possit; igitur Christus ut homo non est in certo aliquo loco, sed ubique.

Respondeo, & dico tria. Primò, si esse in dextera Dei accipiatur crasso modo, ut accipit Lutherus in lib., quod verba Domini *Hoc est corpus meum* adhuc firma stent, ubi probat Christi carnem esse ubique, quia est in dextera Dei, & non in minimo digito, aut ungue illius dexteræ: dico, consequentiam nullam esse. Nam etiam dicuntur esse *animæ justorum in manu Dei*, Sap. 3. & sine dubio non sunt in extremo digito, aut ungue illius manus, sed in tota manu. Et pari ratione manus Dei est ubique, & tamen non propterea animæ justorum sunt ubique: cujus ratio est, quia manus Domini non est ubique per extensionem, quasi partem habeat hic, & partem ibi, sed tota est hic, & tota ibi.

Secundò dico: per dexteram Dei à multis intelligi beatitudinem æternam, non autem majestatem, aut potentiam divinam. Ita explicat Hieronymus in cap. 1. ad Ephes. & Augustinus lib. de Fid. & Symb. cap. 7. & lib. de agon. Christ. cap. 26. qui non solùm Christum vult sedere à dextris Dei, sed etiam omnes electos sessuros à dextris Dei, juxta illud Ephes. 2. *Consedere nos fecit in cælestibus in Christo*. Et Matth. 25. dicuntur oves futuræ à dextris.

Et potest confirmari hæc sententia ex eo, quòd apud antiquos sedere à dextris erat minus honorificum, quàm sedere à sinistris, ut observat & probat multis testimoniis Antonius Nebrissensis in explicatione quinquaginta locorum Scripturæ. Unde etiam in sigillis plumbeis Pontificum, & in multis antiquis picturis Petrus ponitur à sinistris, cùm tamen constet, Petro semper delatum primum locum fuisse.

Si igitur Christus ut minor & inferior à dextris sedet; non ergo illa sessio debet referri ad majestatem divinam, in qua Filius Patri est æqualis, sed ad humanam gloriam & beatitudinem, quæ convenit Christo ut minor est Patre: & secundùm hanc expositionem argumentum hæreticorum nihil valet. Nam esse hoc modo à dextris Dei, non requirit ubiquitatem, sed solam beatitudinem, quam habere potest etiam qui in minimo angulo Mundi tantùm hæret.

Tertiò dico: probabilius esse, per dexteram Dei, ad quam Christus sedet, intelligi debere gloriam, A potentiam, & majestatem divinam, ita ut sensus sit illius articuli, Christus sedet à dextris Patris, idest pari potentia, & honore regnat, judicat, & gubernat omnia cum ipso Patre; ita ut dextera sumatur simpliciter pro latere, idest, pro loco æquali, non superiore, vel inferiore: nam in Psal. 109. sicut dicitur Filius à dextris Patris, ita dicitur postea Pater à dextris Filii: *Dominus à dextris tuis confregit in die ira sua Reges*. Ex quo patet, dexteram significare æqualitatem.

Præterea ita exponunt ferè omnes Patres. Athanasius Serm. 2. cont. Arian.. Basilius lib. de Spir. S. cap. 6. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. thes. cap. 7. Damascenus B lib. 4. cap. 2. Leo Serm. 1. & 2. de Ascens. Denique Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in cap. 1. ad Heb. & 1. ad Ephes. Ambrosius lib. 2. de Fid. cap. 4. & in cap. 1. ad Ephes. & alii.

Deinde idem indicant ipsæ Scripturæ. Nam Matth. 22. Christus attulit locum Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis* ad probandam divinitatem suam, & eum Patre veram æqualitatem. Et hoc ipsum testimonium Psalmi à Paulo affertur ad probandam Christi divinitatem, cùm ait Hebr. 1. *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hereditavit: cui enim Angelorum dixit aliquando, sede à dextris meis?*

C Nec etiam convincit contra hanc sententiam illud quod affert Augustinus ex cap. 2. ad Ephes. *Consedere nos fecit &c.* Non enim sensus est, omnes nos esse sessuros ad dexteram Dei in propriis personis, sed in Christo, ut Paulus dicit: quia enim ejusdem speciei, & naturæ sumus cum illo homine, qui est in dextera Dei, omnes dicimur per illum sedisse in dextera Dei; alioqui enim tota Scriptura tribuit Christo soli sedere ad dexteram Patris.

Et secundùm hanc expositionem argumentum hæreticorum aliquid videtur valere. Nam ista sessio ad dexteram Patris, quæ significat potentiam & majestatem, data est humanitati Christi, ut patet D Act. 2. *Dextera igitur Dei exaltatus &c.* Ephes. 1. *Constituens ad dexteram suam*. Non enim convenit Deitati exaltari, & constitui ad dexteram. Ruffinus etiam explicat. Symb. dicit id datum humanitati, ut eveheretur ad dexteram Dei, & B. Leo Serm. 1. & 2. de Ascens. Chr. dicit, ipsam humanitatem evectam esse ad thronum Patris, & ad consortium gloriæ ipsius. Theodoretus quoque in Psal. 109. & in 1. cap. ad Hebr. dicit, illud *Sede à dextris meis* dictum esse humanitati: nam Verbum non egebat Patris jussione ad sedendum.

Quæ cùm ita sint, videtur jam negari non posse, quin ipsa humanitas sit prædita majestate divina, & proinde sit etiam ubique. Respondeo: datam esse humanitati istam sessionem, sed datam non ipsi in E se, sed in supposito; non enim factum est, ut humanitas in seipsa sedeat ad dexteram Dei, sed ut sit humanitas illius personæ, quæ sedet ad dexteram Dei: sicut non factum est per Incarnationem, ut humanitas sit Deus, sed ut sit humanitas Dei; & proinde in concreto dici possit, iste homo est Deus, & sedet ad dexteram Patris, & apposita est similitudo de purpura Regis. Cùm enim Rex induit purpuram, & sedet in solio suo, evehit purpuram ad illud solium, non sic, ut purpura dicatur sedere aut regnare, sed ut dicatur vestis sedentis aut regnantis, & etiam ut dicatur purpuratus Rex sedere aut regnare. Tametsi autem hoc factum sit in ipsa Incarnatione, tamen dicitur Christus sedisse à dextris Dei post ascensionem, quia tunc primum perfectè inno-

innotuit gloria, & majestas hujus hominis, ut dicitur Philipp. 2.

Quòd autem res ita se habeat, facilè probari potest. Siquidem per dexteram secundùm hanc explicationem intelligitur æqualitas honoris, & potestatis: humanitas autem nec est, nec esse potest æqualis Deo. Nam cùm Dominus Jo. 14. dicit *Pater major me est*, sine dubio intelligit ratione humanitatis: & 1. Cor. 15. Apostolus scribit, etiam post diem judicii fore Filium subiectum ei, *Qui subiecit ei omnia*; quæ etiam subiectio non potest, ut supra docuimus, rectè intelligi, nisi ratione humanitatis.

Denique si humanitas est creatura, nonne contradictionem involuit, ut sit, vel esse dicatur æqualis Creatori? Sed respondent: humanitatem Christi non esse æqualem omnino Deo, & tamen sedere à dextris ejus: nam habet quidem ipsam potentiam & majestatem Dei, quod est sedere ad dexteram Dei, & tamen quia id non habet à seipsa, sicut habet Deus, sed habet à Deo; propterea non potest omnibus modis æquari Deo.

At hoc non difficulter refellitur. Nam habere ab alio, non facit inæqualitatem: nam Filius Dei habet à Patre omnia, & tamen est illi verè & propriè æqualis. Respondent: Filium habere naturaliter, humanitatem habere per gratiam. Contra. Nam habere per gratiam, non est habere illam ipsam majestatem, sed quamdam ejus participationem, quæ non sufficit ad constituendam sessionem, de qua loquimur.

Denique, vel est humanitas verè æqualis Deo, vel non est: si est; ergo falsum est illud *Pater major me est*, & illud *Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia*: si non est; igitur non sedet Christi humanitas à dextris Dei hoc tertio modo, sed solùm secundo modo; ex quo non colligitur ubiquitas, ut paulò ante demonstravimus.

CAPUT XVI.

Solvuntur aliæ obiectiones ex Verbo Dei petitæ.

SEcundum argumentum sumunt ex duobus locis. Nam in epist. ad Philip. cap. 2. legimus, Christum esse in gloria Dei Patris. Quid sit autem gloria Dei Patris describitur Isai. 40. ubi dicitur de Deo: *Quis aquas pugillo mensus est & cælos palmo ponderavit?* 2. Paralip. 2. *Cælum, & cæli cælorum eum capere nequeunt*. Et Hierem. 23. *Cælum & terram ego impleo*. Igitur Jesus Christus terram pugillo continet, & cœlum palmo metitur, & cœlum ac terram implet, id autem est esse ubique.

Respondeo ut supra: datam esse gloriam Dei Patris humanitati Christi, non in ipsa, sed in supposito, idest, per gratiam unionis accepisse Christi humanitatem, ut esset natura Filii Dei; & proinde illum hominem Christum esse in gloria Patris, & terram pugillo continere, & cœlum ac terram implere.

Tertium argumentum Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*. Et Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra*. Quo loco *omnis potestas* notat omnipotentiam in cœlo, & in terra omnipræsentiam; proinde Christus verè præsens omnia gubernat.

Addunt Brentius & Kemnitius illud Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus ejus*. Et illud Jo. 13. *Omnia dedit ei Pater in manus*: inde verò acutè concludunt; ergo Christus ut homo, pedibus & manibus omnia contingit. Ac ne fortè respondeatur: omnipotentiam & omnipræsentiam ut res infinitas non posse communicari creaturæ finitæ; addunt secundò, Christo datam esse potestatem in terra dimittendi peccata, Matth. 9. quæ tamen est infinita potestas: nam quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?

Respondeo: priora duo loca posse intelligi dupliciter; primò, de potentia divina quam accepit Filius Dei à Patre per æternam generationem; & tunc non sunt hæc loca ad propositum. Secundò, de potentia divina quam accepit natura humana per unionem hypostaticam, & tunc eadem est responsio, quæ ad superiora argumenta. Tertiò, potest locus posterior intelligi de potentia collata Christi humanitati in omnes creaturas, quæ tamen nec est absolutè omnipotentia, nec requirit omni-præsentiam. Nam solùm illis verbis significatur, omnibus creaturis Christi humanitatem præesse, & jus habere in omnes; ex quo non sequitur, quòd possit quidquid Deus potest, vel quòd sit ubique: cur enim non possit jus habere in rem absentem? nonne apud homines id ordinariè cernimus, ut Rex in universum suum regnum jus habeat; & tamen non occupet præsentia sua, nisi exiguum angulum domus, vel cubiculi unius?

Ad primam confirmationem respondeo: miram esse istorum perversitatem, & impudentiam, qui tropos inveniunt, ubi minimè oportet, & ubi oportet nolunt admittere: quid enim notius & usitatius, quàm per manus intelligere potestatem? Quid enim aliud significat illud Psal. 94. *In manu ejus sunt omnes fines terræ!* Et illud Jo. 10. *Et non rapiet eas quisquam de manu mea!* Quid item notius, & usitatius, quàm describere per subiectionem sub pedibus attributionem dominii? Adde, quòd verba Psal. 8. etiam si intelligantur præcipuè de Christo; tamen possunt intelligi etiam de prima creatione hominis, quæ describitur in Genesi, & tamen constat, non tetigisse Adamum pedibus totum Mundum, licèt de ipso dictum sit *Omnia subiecisti sub pedibus ejus*; nisi fortè ad fabulas Judaicas convertamur. Scribit enim R. Salomon in cap. 4. Deuter., Adamum tantæ proceritatis fuisse, ut capite cœlum attingeret.

Ad alteram confirmationem respondeo: si ea concluderet aliquid, posse inde colligi, etiam cæteros homines esse ubique. Nam Jo. 20. Christus dedit potestatem discipulis remittendi peccata; ac proinde, si qui potest remittere peccata quovis modo, is potest esse ubique, certè Apostoli eorumque successores ubique esse potuissent. Dico igitur: remittere peccata propria auctoritate esse infinitæ virtutis; remittere autem ut instrumentum alterius non requirere infinitam virtutem, ut notum est. Jam ergo Christus ut Deus remittebat peccata propria auctoritate; idem verò ut homo remittebat ut instrumentum divinitatis.

Quartum argumentum Matth. 18. *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. Et Matth. 28. *Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi*. Respondeo: hæc dici de Christo, quatenus adest suis per gratiam & auxilium, ad quod non requiritur præsentia corporalis, ut patet. Nam hoc modo, quo Christus adest congregatis in nomine suo, certè non adest congregatis in nomine alienorum Deorum: quare ex his locis non modò non colligitur, eum esse ubique, sed colligitur, non esse ubique.

Quintum argumentum Jo. 5. *Filius quos vult vivificat*. Item: *Neque Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*. Ex his enim habemus, Christo collata esse tria divina idiomata, nimirum, potestatem

tem judicandi, virtutem vivificandi; & majestatem summo honore dignam. Eadem autem ratio est de omnibus aliis idiomatibus; ergo omnia alia sunt ei tributa; ac proinde omnipotentia, & omnipræsentia. Et ne respondeatur: hæc data esse Filio ut Deus est; additur ibidem: *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est*. Et confirmat Brentius ex Cyrillo lib. de Incarn. cap. 7. & 28. ubi dicit, Verbum communicasse carni suæ majestatis operationes: & similia habet Leo epist. 83. ad Monach. Palæst.

Respondeo: tribus modis eum locum posse intelligi. Primò, ut omnia quæ hìc dicuntur data Christo à Patre, intelligantur data ipsi Verbo per æternam generationem. Sic enim intelligit Chrysostomus in hunc locum, qui illud *Quia Filius hominis est* dicit debere conjungi cum sequentibus, non cum præcedentibus, ita ut non sic legamus, *dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est*; sed sic: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*, idest, nolite mirari, si ego cùm sim Filius hominis, tamen dixerim me habere potestatem vivificandi, & judicandi, & debere honorari ut Patrem, nam non sum Filius hominis tantùm, sed etiam Filius Dei.

Sceundò, potest intelligi ea ratione, ut illa omnia significentur data humanitati, non in se, sed in supposito, idque per gratiam unionis, ut supra diximus de sessione à dextris: ita videntur accepisse Augustinus & Cyrillus. Ex quorum explicatione non sequitur, Christi humanitatem habere in se formaliter divina attributa, sed solùm esse naturam ejus suppositi quod illa attributa habet.

Tettiò, potest intelligi in eo sensu, ut agatur de potestate judicandi, non quomodocumque, sed exteriùs & sensibiliter: quæ quidem potestas data Christo est, quia Filius hominis est. Nam quia judex hominum in exteriori judicio debet videri à judicandis; ideò non Deus Pater, qui est invisibilis, judicabit, sed judicium dabit Filio, qui propter carnem assumptam factus est visibilis.

Ad confirmationem dico: Leonem, & Cyrillum in illis locis explicare communicationem idiomatum eo modo, quo nos supra exposuimus, ita ut sit realis respectu suppositi, verbalis autem respectu naturarum.

Nam ibidem docent Leo & Cyrillus, hanc communicationem esse mutuam, ita ut etiam natura humana communicaverit Verbo suas passiones, & tamen ibidem asserunt, Verbi divini naturam esse omnino impassibilem.

Sextum argumentum Col. 2. *In Christo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*. Item: *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*: at si communicata est humanitati Christi omnis plenitudo Divinitatis, certè etiam omnipotentia, & omnipræsentia.

Respondeo: aliud esse communicari humanitati Divinitatis plenitudinem, & thesauros sapientiæ, quod Paulus non dixit: aliud inhabitare divinitatem, & latere thesauros scientiæ in Christi humanitate, quod Paulus dixit. Nam illud primum significaret, Cbristi humanitatem esse Deum, quod non significat hoc secundum: sicut non quia aliquis in domo habitat, ideo dicitur domus esse homo, aut habere formaliter attributa hominis; solùm ergo Paulus voluit dicere, in Christi humanitate habitare divinitatem corporaliter, idest, non umbraticè, ut in Angelis & Prophetis, qui gerebant Dei personam, sed verè, ita ut ille homo verè fuerit Deus, & illa humanitas, Dei fuerit humanitas.

Septimum argumentum cap. 4. ad Ephes. *Ascendit supra omnes cælos ut impleret omnia*: quod exponit Oecumenius hoc modo, quia antea Divinitate omnia repleverat, descendit, & ascendit, ut etiam carne omnia repleret: ubi videtur velle, Christum ad eum modum replevisse omnia corporali præsentia, quemadmodum antea omnia repleverat majestate Divinitatis. Item Theophylactus ibidem dicit, non fuisse impedimento Christo descensum ad ascensum, quia nimirum simul poterat ubique esse.

Respondeo: primò illud *Ut impleret omnia* posse intelligi de adimpletione vaticiniorum. Nam fuerat prædicta à Prophetis tam descensio quàm ascensio: & quamvis hanc explicationem irrideant adversarii, tamen adhuc eam non confutarunt. Secundò dico: posse intelligi de impletione locorum sed per effectus suos; voluit enim Christus omnia replere gloria sua, & in omnibus operari mirabilia. Tertiò, potest intelligi de repletione locorum successiva, accipiendo per loca, genera locorum, sicut dicitur aliquis fuisse in tota Europa, quia fuit in omnibus provinciis Europæ, etsi non fuerit in omnibus oppidis, vel domibus Europæ. Ita enim Christus fuerat in terra, ambulaverat super mare, fuerat in aere, in cruce, fuerat sub terra, in inferno; debuit ergo ascendere in cœlum, ut omnia loca præsentia sua illustraret & repleret.

Immò hic idem locus manifestè docet, Christum non replevisse omnia præsentia carnis suæ; nam descendere, & postea ascendere repugnat repletioni: debuisset potiùs diffundere se, quàm descendere & ascendere, si omnia simul replere volebat; immò nec fuit opus descendere, vel ascendere, vel etiam diffundere se, si ubique semper fuit.

Nec Oecumenius & Theophylactus contrarium docent. Nam Oecumenius solùm ait: *Christi carnem replevisse omnia*. Quod intelligitur eo modo quo poterat, idest, non simul, sed successivè obeundo omnia loca. Et Theophylactus non dixit, Christi descensum non impedivisse quò minùs simul ascenderet, sed non impedivisse quò minùs ascenderet, nimirum postea. Hortatur enim Theophylactus ad humilitatem, & ostendit, quòd quò magis hic sese aliquis deiiciet, eò magis exaltabitur, sicut in Christo factum est. Itaque perperam hi duo auctores allegantur ab auctoribus Concordiæ.

CAPUT XVII.

Solvitur argumentum ex ipsa Incarnatione ductum.

OCtavum argumentum. Per Incarnationem id factum est, ut esset una persona Deus & homo: persona autem est individua substantia; ergo non potest una pars personæ ab altera ullo modo divelli; ergo ubicumque est una, ibi est altera. Confirmatur primò ex Concilio Chalcedonensi, act. 5. & Concilio 6. act. 17. & Leone epist. 83. ad Monach. Palæst., ubi habemus, Incarnationem factam esse ex duabus naturis indivisis inseparabiliter, & inconfusè; ergo ubi una est, etiam altera: alioqui quomodo sunt indivisæ & unitæ inseparabiliter, si una est in cœlo, & altera est in terra? Et confirmatur iterum ex Damasceno lib. 3. cap. 3. qui non solùm dicit, naturas in Christo unitas esse inseparabiliter, sed etiam ἀδιαστάτως, idest, indistanter; ergo una numquam distat ab altera: at quomodo non distant, si una non est ubi est altera? Confirmatur ultimò, si caro Christi non est ubique cum Verbo, sequitur, Verbum alicubi esse hominem, alicubi non esse hominem, quod sanè absurdissimum est.

Respondeo: cùm dicitur in definitione personæ indivi-

individua ſubſtantia, non ſignificatur talis indiviſio, ut ubi eſt una pars perſonæ, ibi ſit altera: id enim patet eſſe falſum; nam noſtræ manus & pedes, & cætera membra occupant diverſa loca, & tamen unam perſonam faciunt. Dicitur igitur perſona individua ſubſtantia, quia eſt unum ſubſiſtens non diviſum in ſe in ratione ſubſiſtentiæ, & diviſum ab omnibus aliis: & talis eſt Chriſtus Deus & homo.

Ad primam & ſecundam confirmationem dico: unionem inſeparabilem, & indiſtantem non requirere, ut unum ſit ubicumque eſt aliud, ſed tantùm ut alicubi ſimul ſint: nam ſi nuſquam ſimul eſſent, tunc verè inter ſe diſtarent. Exemplo exiſtat globus Solis. Is unitus eſt inſeparabiliter, & indiſtanter ſuo orbi, & tamen orbis Solis totum orbem inferiorem ambit, & eſt ſimul in Occidente & Oriente, quod Solis globo non convenit.

Inſtant: Sol non eſt unitus ſuo orbi ſecundùm totum, ſed ſecundùm partem tantùm: at humanitas eſt unita toti Verbo. Reſpondeo: humanitas eſt quidem unita toti Verbo, quia Verbum eſt indiviſibile: tamen non propterea adæquat ejus immenſitatem. Itaque ſicut ſtella, quia minor eſt molis quantitate, quàm ſit ſuus orbis, non poteſt ſimul eſſe ubicumque eſt ipſius orbis: ita humanitas Chriſti, quia eſt minor Verbo quantitate virtutis, non poteſt eſſe ubicumque eſt Verbum, licèt ab eo non ſeparetur, nec diſtet.

Ad ultimam confirmationem dico: illam propoſitionem *Verbum alicubi non eſt homo* eſſe falſam, ſi ſignificet Verbum alicubi deſerviſſe humanitatem. Licèt enim alicubi ſit Verbum ubi non eſt humanitas; tamen etiam ibi Verbum eſt homo, quia Verbum ibi exiſtens ſuſtentat humanitatem ut ſuam & propriam, licèt alibi exiſtentem. Quemadmodum anima rationalis in pede exiſtens unita eſt cum capite, & informat caput, licèt caput ibi non ſit ubi ſunt pedes.

CAPUT XVIII.

Solvitur argumentum ex Patrum teſtimoniis petitum.

NOnum argumentum ex Patribus: ac primò proferunt Chryſoſtomum hom. 17. in epiſt. ad Heb. ſic dicentem de Chriſto: *Quid dicis*, inquit, *niſi intraverit in cœlum non apparebit* Deo *qui ubique eſt & omnia replet?* Reſpondeo: in verbis ſequentibus eſſe ſolutionem. Intueris, inquit, quia carnis ſunt hæc omnia? quibus verbis Chryſoſtomus docet, Chriſtum qui ut Deus ubique eſt; tamen ſecundùm carnem debuiſſe intrare in cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis, quia ſecundùm carnem non erat in cœlo antequam aſcenderet.

Secundò proferunt Cyrillum epiſt. 1. ad Succeſs.: *Dei, ut dixi*, inquit, *proprium corpus exiſtens omnia humana tranſcendit*. Item lib. 12. in Jo. cap. 32. explicans de veſtibus Chriſti in quatuor partes diviſis, & tunica indiviſa manente dicit, hoc ſignificare, Chriſti carnem impartibiliter communicari hominibus omnibus, qui ſunt in quatuor Mundi partibus: *In ſingulos*, inquit, *partibiliter tranſiens unigenitus, & animam atque corpus eorum per carnem ſuam ſanctificans, impartibiliter atque integrè in omnibus eſt, cùm unus ubique ſit nullo modo diviſus*. Quod idem ferè iiſdem verbis habet Theophylactus in cap. 19. Jo.

Reſpondeo: in primo teſtimonio tantùm aſſerit Cyrillus, corpus Dominicum tranſcendere dignitate omnia humana, ſed non inde ſequitur eſſe ubique. Sed quoniam Brentius literis majuſculis hæc verba Cyrilli imprimi curavit, tanquam ſi argumentum inſolubile illis paucis verbis contineretur, oportet accuratiùs reſpondere.

Igitur ex duobus colligitur, quomodo intelligat Cyrillus, Chriſti corpus omnia humana tranſcendiſſe. Primò ex præcedentibus; nam Cyrillus deducit hanc ſuam ſententiam ex verbis illis Pauli 2. Corinth. 5. *Et ſi cognovimus ſecundùm carnem Chriſtum, ſed nunc jam non novimus*. Ubi Paulus voluit dicere, Chriſtum nunc non habere carnem paſſibilem, & fami, ſiti, injuriæ, morti obnoxiam, ſicuti dicit 1. Corinth. 15. *Caro & ſanguinis regnum Dei non poſſidebunt*. Et Hebr. 5. *Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationeſque &c.* Nam alioqui idem Paulus 1. Timoth. 2. dicit, Chriſtum etiam nunc eſſe hominem, & 1. Corinth. 15. prolixè oſtendit, Chriſti corpus verè reſurrexiſſe. Hoc ergo etiam vult Cyrillus, Chriſti corpus jam tranſcendiſſe omnia humana, ideſt, omnes humanas paſſiones. Secundò patet ex ſequentibus. Nam explicans Cyrillus ipſe, quid ſit *omnia humana*, dicit, eſſe factum incorruptibile, & vivificum, & gloria ineffabili illuſtratum, non autem addit, eſſe factum immenſum, & ubique exiſtens.

Quod autem attinet ad alterum teſtimonium, Cyrillus & Theophylactus diſputant eo loco de Euchariſtia, ut patet ex ſequentibus, ubi ponunt typum Agni Paſchalis: quocirca non voluerunt ſignificare, Chriſti carnem eſſe abſolutè ubique, ſed ubique ubi ſunt qui communicant; poteſt enim fieri ut ſimul in omnibus Mundi partibus diſtribuatur communio. Quid autem interſit inter hanc Ubiquitatem, & eam quam ponunt hæretici, ſupra oſtendimus in ſecundo noſtro argumento, nimirum, eſſe Chriſtum ubique ubicumque ſunt hoſtiæ conſecratæ, non eſt eſſe abſolutè ubique, nec infinitis locis ſimul, nec poſtulat immenſitatem: eſſe autem ubique ubicumque eſt Verbum, eſt eſſe abſolutè ubique, & eſſe, vel eſſe poſſe in infinitis locis ſimul, & planè immenſitatem divinam requirit.

Tertiò, proferunt Ambroſium lib. 7. in Luc. cap. 47. in illud: *Si quid ſupererogaveris*. Luc. 10. *Quando*, inquit, *reverteris Domine niſi in die judicii? nam licèt ubique ſis ſemper, & ſtans in medio noſtrum, non cernaris à nobis, erit tamen tempus quo univerſa caro aſpiciat te revertentem*. Hæc ibi: ubi videtur dicere, Chriſtum ſecundùm eam formam eſſe ubique inviſibiliter, ſecundùm quam videbitur ab omnibus in die judicii; illa autem forma humana eſt. Reſpondeo: eumdem Chriſtum reverſurum in forma humana, & qui eſt ubique in forma Dei, & eumdem videri, & non videri ratione duarum naturarum, ſive formarum.

Quartò, proferunt Hieronymum in lib. cont. Vigilant., ubi dicit agnum Dei, ideſt, Chriſtum eſſe ubique. Item in epiſt. 148. ad Marcel., ubi proponenti Marcellæ quæſtionem de Chriſto, an poſt reſurrectionem illis 40. diebus alicubi tantùm fuerit, ideſt, in terra, an verò latenter aliquoties aſcenderit in cœlum, & deſcenderit de cœlo; reſpondit: non fuiſſe opus Dei Filio ſæpiùs aſcendere, ac deſcendere, cùm ſemper ubique ſit. Qua reſponſione aut Hieronymus docuit, Chriſti corpus ſemper eſſe ubique, aut certè inſignis impoſtor fuit: nam de corpore interrogatus fuerat, non de Divinitate.

Reſpondeo ad primum locum: ibidem haberi ſolutionem: proinde miram eſſe Brentii impudentiam, qui ejuſmodi loca propterea ſolùm proponit,

A ut fallat incautos. Hæc enim sunt verba S. Hieronymi. *Si agnus*, inquit, *ubique; ergo & hi qui cum Agno sunt, ubique esse credendi sunt*. Hæc ille. At certum est, Sanctos non esse ubique simul, sed successivè, idest, posse migrare ad quæ loca voluerint: cur ergo non eodem modo intelligamus Agnum esse ubique, hoc est, posse continuò adesse ubicumque voluerit?

Ad secundum dico: Hieronymum cùm ait, Filium Dei esse ubique, loqui de sola Deitate, id quod verba ejus testantur: *Stultum*, inquit, *est illius potentiam unius corpusculi parvitate finiri, quem non capit cælum: & tamen qui ubique erat, etiam in Filio hominis totus erat. Divina quippe natura, & Dei sermo in*
B *partes secari non potest, nec locis dividi: sed, cùm ubique sit, totus ubique est*. Ubi vides, Hieronymum asserere, non finiri divinam potentiam parvitate unius corpusculi Christi, & proinde latiùs patere Deitatem quàm carnem Christi. Item vides, Hieronymum dicere, Dei naturam & Sermonem Dei, idest, Filium ut Deum esse ubique, & simul totum in homine Christo, quia indivisibilis est Deitas, licèt omnia repleat.

At, inquiunt, Marcella non petierat de Deitate, sed de humanitate, nec ignorare poterat illa, Deitatem esse ubique. Respondeo: Marcellam proposuisse quæstionem de Domino; & quia Dominus duas habet naturas, Hieronymus rectè respondit,
C Dominum secundùm unam naturam semper ubique fuisse. Nec est incredibile, Marcellam, aut eum cujus nomine quæstionem illa proponit, suspicatum fuisse, Verbum Dei non fuisse extra suam humanitatem. Nam videmus etiam, Augustino propositam similem quæstionem à Volusiano: An, videlicet, Verbum Dei reliquisset cœlum, & intra unius corpusculi angustias se redegisset. Vide epist. 3. Augustini. Certè Hieronymus tota sua responsione hanc suspicionem tollere conatur, ne credatur, Deus redactus ad angustias unius corpusculi.

Quintò, proferunt Augustinum Serm. 14. de verb. Apost.: *Sedet*, inquit, *in cælo, qui ambulat in terra; in cælo erat, quia ubique Christus, idemque Christus &*
D *Filius Dei, & Filius hominis*. Respondeo: hæc omnia de persona dicuntur, non de natura humana; unde paulò post loquens de Christo in terris degente ante passionem, ait: *Propter unitatem personæ in terra Filius Dei, propter eamdem unitatem in cælo Filius hominis*. Vides, non dictum esse, in cœlo humanitatem, in terra Deitatem, sed in cœlo Filium hominis, idest, personam, in terra Filium Dei, idest, eamdem personam, quia ubique est illa persona.

Sextò, proferunt Gelasium in lib. de duab. nat.: *Quod*, inquit, *dictu audituque fugiendum est; vel homo Deus esse jam desinat, si sola illic humanitas, non etiam Deitas perseverat; vel Deus homo consequenter esse desistat, si sola illic divinitas, non etiam humanitas*
E *unita permaneat*. Respondeo: illud *Illic* non significare locum, sed Christum, seu mysterium Incarnationis; vult enim dicere, *si in Christo sit sola divinitas, aut sola humanitas, jam Christus non erit Deus, & homo*. Et patet ex verbis sequentibus: *Videbitur*, inquit, *quod abhorret animus dicere, sed cogit necessitas non tacere, Divinitas in utroque mutabilis, si vel in carnem est ipsa conversa, vel sic est in Deitatem humanitatis transfusa conditio, ut proprietas ejus esse desierit*.

CAPUT XIX.

Solvitur argumentum depromptum ex doctrina Scholasticorum.

DEcimum argumentum ex Scholasticis. Contendit Brentius, hanc suam Ubiquitatem esse doctrinam, non modò antiquorum Patrum, sed etiam præcipuorum Scolasticorum. Ac primò profert Magistrum in lib. 3. dist. 22. ubi dicit: *Christus totus est, ubicumque est, sed non totum*. Quid autem sit, totus ubique, sed non totum, exponi dicit Brentius à Thoma 3. p. quæst. 52. art. 3. ubi Thomas docet, Christum totum esse ubique, sed non totaliter, quia nullo loco circumscribitur.

Addit Bonaventuram in 3. dist. 22. quæst. 2. qui sic ait: *Cùm dicitur*, Iste homo est ubique, *hoc pronomen* Iste *demonstrare potest personam Christi, vel singulare hominis. Si personam Christi, sic absque dubio ista vera est*, Iste homo est ubique: *si verò singulare hominis, adhuc vera est, sed non per propriam naturam, sed per communicationem idiomatum, quia quod convenit Filio Dei per naturam, convenit Isti homini per gratiam*.

Postremò allegat Compendium Theologicæ veritatis lib. 1. cap. 17. ubi sic habetur: *Corpus Christi licèt non sit ubique, cùm sit creatura, nec æquari possit in hujusmodi Creatori; in pluribus tamen locis est totum sub diversis hostiis, & hoc propter unionem carnis ad Verbum*. At ista ratio, inquit Brentius, concludit, illud esse planè ubique, nusquam enim non est personalis unio carnis ad Verbum. Quare aut Compendium pugnat secum, aut cùm dicit, Christi corpus non esse ubique, intelligit, non esse ubique per se, sed gratia Dei. Respondeo: Scholasticos omnes ex professo contrarium docuisse, ut etiam hinc impudentia Brentii non mediocriter illustretur. Ac primùm Magister cùm ait: *Totus Christus est ubique, sed non totum*, seipsum ibidem explicat, sic dicens: *Totum ad naturam refertur, totus ad hypostasim &c.* Itaque totus Christus est ubique, quia persona divina tota est ubique: at non totum Christi est ubique, quia altera naturarum ejus non est ubique.

Porrò S. Thomas loc. cit. cùm dicit, Christum totum esse ubique, sed non totaliter, quia non circumscribitur loco, non exponit Magistrum, nec loquitur de corpore Christi, sed de persona divina. Unde in corp. art. dicit, in triduo mortis animam Christi fuisse in inferno, corpus in sepulchro, Deitatem ubique. Et cont. Gent. lib. 4. cap. 49. *Verbum Dei*, inquit, *non habet subsistentiam ex natura humana, sed magis naturam humanam ad suam subsistentiam, vel personalitatem trahit; unde nihil prohibet, Verbum Dei esse ubique, licèt humana natura à Verbo Dei assumpta ubique non sit*. Et in 3. dist. 22. quæst. 1. art. 2. *Respondeo*, inquit, *dicendo, quòd humana natura Christi non est ubique*.

Jam verò Bonaventura in 3. dist. 22. quæst. 2. tam clarè loquitur, ut non possit clariùs: nam proposita quæstione, An Christus ubique sit homo; respondet his verbis: *Quæstio ista potest esse de re, & de sermone*: si de re, *de plano respondendum est*, quòd humanitas Christi non fuit, nec est, ubicumque est ejus divinitas, *quia divina natura est immensa & infinita, unde nullum locum sibi determinat: sed humana natura cùm sit creata, locum sibi determinat. Similiter ratione humanitatis quantum est de se, in uno tantùm loco est: quòd enim sit in pluribus, hoc est sub Sacramento*. Hæc ille.

Cùm igitur postea addit, Filium hominis esse ubique

que per communicationem idiomatum, quia Filio hominis convenit per gratiam id, quod Filio Dei convenit per naturam; non loquitur de re, sed de modo loquendi. Nam quia per gratiam unionis (de ista enim gratia loquitur, non de creata aliqua gratia) factum est, ut una sit persona Deus & homo; ideò rectè dicitur, Filius hominis est ubique, quia nimirum illa persona, quæ est Filius hominis, est ubique.

Denique Compendium illud Theologiæ, cùm dicit, Christi corpus esse in pluribus locis Sacramentaliter propter unionem ad Verbum, non vult dicere, rationem formalem & immediatam cur sit corpus Christi in pluribus locis, esse unionem ad Verbum; tunc enim pugnaret secum nimis apertè, & deberet concedere, etiam extra Sacramentum Christi corpus esse in pluribus locis; immò etiam fuisse ab ipsa conceptione: sed indicare voluit, propter unionem ad Verbum, posse hominem Christum statuere suum corpus in pluribus locis; quia enim ille homo est Deus, ideò potest hoc facere: nos enim, qui tantùm homines sumus, possumus quidem à Deo, si ipse voluerit, poni in pluribus locis, sed non possumus nos ipsos ponere in pluribus locis.

Et deinde, quidquid sit de isto Compendio, certum est, Scholasticos Doctores omnes, Albertum, Durandum, Scotum, Gabrielem, & cæteros in 3. dist. 22. disertis verbis, & summo consensu hoc ipsum docere: omnes enim dicunt, de re ipsa non esse quæstionem, cùm certum sit, carnem Christi non esse ubique: de modo autem loquendi statuunt tres regulas.

Prima est, quando quæritur an Christus homo sit ubique; si homo sit subiectum propositionis, absolutè concedendum est esse ubique, quia tunc vox *Homo* supponit pro supposito. Itaque ista est vera simpliciter, Christus homo est ubique.

Secunda est, si *Homo* sit prædicatum, & adverbium *ubique* teneat se ex parte subiecti; similiter concedenda est propositio. Itaque cùm dico, Christus ubique est homo, verum dico, si illud *ubique* tenet se ex parte subiecti; est enim sensus, Christum, qui est ubique, esse hominem.

Tertia est, si *Homo* sit prædicatum, & *ubique* teneat se ex parte prædicati, tunc falsa est propositio. Nam cùm dico, Christus ubique est homo, si ubique efficit conjunctionem subiecti cum prædicato, significat, Christum in omni loco habere secum præsentem humanitatem, quod est falsum.

CAPUT XX.

Solvitur postrema obiectio ex naturali ratione deducta.

ULtimum argumentum Brentii. Christus homo sine dubio est summè felix, summè pulcher, summè beatus; ergo est ubique præsens: nam loco circumscriptum esse, & de loco in locum ambulare non est divinæ excellentiæ, sed corporeæ imbecillitatis; non cœlestis majestatis, sed terrestris parvitatis; non spiritualis pulchritudinis, sed carnalis deformitatis.

Respondeo: beatum esse enim (ut definit S. Augustinus lib. 13. de Trin. cap. 5.) *Qui habet omnia quæ vult, & nihil vult malè*: pulchritudinem autem esse membrorum proportionem, cum suavitate coloris, ut idem Augustinus habet lib. 22. de Civ. Dei c. 19. Ex quibus sequitur, Deo, qui est natura immensus, necesse esse ad felicitatem & pulchritudinem ut ubique sit: si enim non ita esset, non haberet quidquid vellet, aut aliquid mali vellet. At verò homini, qui naturæ est finitæ & corporeæ, & habet instrumenta motus, malum & turpe esset, si moveri non posset, & si omnia repleret, ita ut periret forma & figura conspicua membrorum. Argumentum igitur Brentii tam est admirabile, ut planè contrarium efficiat ejus, quod efficere debebat.

Sed hoc loco præterire non possum illa verba Brentii: *Loco circumscriptum esse, & de loco in locum ambulare, non est divinæ excellentiæ, sed corporeæ imbecillitatis; non cœlestis majestatis, sed terrestris parvitatis; non spiritualis pulchritudinis, sed carnalis deformitatis.* Quid enim aliud spirant hæc verba, quàm verissimum Eutychianismum? Nam si Christi humanitati tollas esse corporeum, terrenum, & carneum, ut Brentius tollit, & tribuas divinam excellentiam, cœlestem majestatem, & spiritualem pulchritudinem, ut Brentius tribuit; nonne manifestè mutabis humanitatem in Deitatem, & mysterium Incarnationis omnino dissolves? Nimirum huc Satanas ab initio spectabat, cùm Lutherum excitavit, & paulatim per Indulgentiarum, Purgatorii, & similium rerum reprehensionem, tandem eò res deveniret, ut Christus ipse, & summa Fidei nostræ mysteria impiè abnegarentur. Sed de his satis. Veniendum enim jam est ad postremas de Christo disputationes.

LIBER QUARTUS DE CHRISTI ANIMA.

CAPUT PRIMUM.

Proponitur controverſia prima de ſcientia animæ Christi.

Iſſeruimus hactenus de Chriſti Divinitate, & Incarnatione; nunc de anima ejus, non quidem omnia quæ à Theologis diſputari ſolent, ſed ea ſolùm, quæ ab hæreticis hujus temporis in dubium revocantur, explicare aggrediamur.

Duæ ſunt igitur de Chriſti anima hujus temporis controverſiæ; una de perfectione ipſius; altera de deſcenſu ad inferos: ac ut de priore prius dicamus. Fuit hæreſis antiqua Agnoitarum, qui, auctore Themiſtio Diacono, ut referunt B. Liberatus in Breviar. cap. 19. & B. Gregorius lib. 8. epiſt. 42. docebant, Chriſtum ignoraſſe diem judicii: neque verò divinitati Chriſti, ſed animæ eam ignorantiam tribuebant, ut planum eſt ex eorum argumento; ſic enim colligebant. Verbum accepit corruptibile corpus, ut moriendo pro nobis, nos à morte liberaret; ergo accepit etiam noſtram ignorantiam, ideſt, mentem humanam ignorantem, ut nos ab ignorantia liberaret.

Hanc hæreſim ſequuntur omnes ferè hujus temporis hæretici, qui aſſerunt, Chriſti animam paulatim didiciſſe, quæ verè ignorabat, & aliquid etiam egiſſe, quod corrigi debuerit: quod etiam ſi peccatum fuiſſe illi non audent dicere; tamen peccatum revera fuit, ſi corrigi debuit.

Martinus Lutherus in Conc. de Nat. Dom. tractans locum Marci 13. De die illo, &c. *Intempeſtivam*, inquit, *narrationem quidam hic afferunt dicentes, Filius neſcit, ideſt, noluit ſcire. Quid opus eſt iſtis commentis? Chriſtus verus homo fuit, quare ut alius purus ſed ſanctus homo, non quolibet tempore cogitavit, dixit, voluit, intellexit omnia.* Et infra: *Sicut enim non quolibet tempore omnia vidit, audivit, atque ſenſit, ita etiam corde non omnia ſemper agnovit, ſed quantum illud duxit ac docuit Dominus.* Similia habet idem Lutherus in hom. Dom. 1. poſt Epiph. explicans illud *Proficiebat ſapientia & gratia.*

Zvvinglius quoque in Confeſſ. ad Carol. V. art. 1. dicit, Chriſti ſapientiam paulatim creviſſe.

Bucerus in cap. 24. Matth. *Ut ergo*, inquit, *omnia alia humanæ infirmitatis in ſe recepit, hominibus per omnia ſimilis factus, excepto peccato, ita etiam humanam ſcientiam, & ignorantiam, Rationem videlicet mentemque humanam, quæ per intervalla augetur, ſive accreſcit, ſive diminuitur, aſſumpſit; ſecundùm quam nimirum aliquid neſcire dicitur; ideo alibi habetur: Proficiebat ſapientia, ætate, & gratia.*

Calvinus in cap. 24. Matth. *Porrò ter & quater*, inquit, *inſanus foret, qui ſe gravatim ignorantiæ ſubiiceret, quam ne ipſe quidem Dei Filius noſtra cauſſa ſubire abnuit &c.* Similia habet in cap. 2. Luc. & utitur argumento eodem, quod Agnoitæ. Theodorus Beza in lib. cont. Andream Jacobi de duab. nat. Chr. cùm ei obiiceretur, quòd Chriſti animæ ignorantiam tribuiſſet; non negavit, ſed reſpondit, ſe ſecutum eſſe Lutherum, & Calvinum.

Rurſum Calvinus in cap. 26. Matth. dicit: *Chriſti orationem in horto, abruptum fuiſſe votum.* Et infra: *Metu perculſus*, inquit, *& anxietate conſtrictus fuit, ut neceſſe foret, inter violentos tentationum fluctus alternis votis quaſi vacillare. Hæc ratio eſt, cur mortem deprecatus, mox ſibi frenum iniciat, Patriſque imperio ſubiiciens, votum illud ſubitò elapſum caſtiget ac revocet.* Nota illa verba *Subitò elapſum*: item illa *caſtiget, ac revocet.* Et infra: *Videmus*, inquit, *ut Chriſtus ſtatim ab ipſis carceribus affectum ſuum cohibeat, ſeque ipſum maturè cogat in ordinem.* Ibidem: *Non fuit*, inquit, *hæc meditata Chriſti oratio, ſed vis & impetus doloris ſubitam ei vocem extorſit, cui ſtatim addita fuit correctio; eadem vehementia præſertim cœleſtis decreti memoriam illi abſtulit.* Hæc ille; qui non ignorantiam modò, ſed etiam oblivionem, & peccatum Chriſto tribuere non veretur.

Fundamentum ſuæ ſententiæ conſtituunt in quinque locis Scripturæ. Primus eſt Heb. 2. & 4. *Debuit per omnia fratribus ſimilari* abſque peccato. Secundus eſt Luc. 2. *Puer autem creſcebat, & confortabatur, plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo.* Nam in Græco non eſt, plenus, ſed qui implebatur; non enim eſt πλήρης ſed participium præſens πληρούμενον. Tertius eſt ibidem: *Jeſus autem proficiebat ſapientia, ætate, & gratia.* Quartus eſt Marci 13. *De die illo nemo ſcit, neque Angeli, neque Filius, niſi Pater.* Quintus eſt Matth. 26. *Si poſſibile eſt, tranſeat calix iſte, verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Videtur enim Dominus revocare & corrigere priorem orationem ſuam. Et præterea, vel ſciebat Dominus poſſibile fuiſſe ut transferretur calix, vel ſciebat id fuiſſe impoſſibile, vel ignorabat poſſibile ne eſſet, an impoſſibile. Si ignorabat; ignorans erat: ſi ſciebat eſſe poſſibile; cur dubitabat? ſi ſciebat eſſe impoſſibile; cur petebat? Denique, nonne venerat pro genere humano moriturus? cur igitur mortem deprecabatur?

At Catholicorum communis ſententia ſemper fuit, Chriſti animam ab ipſa ſua creatione repletam ſcientia & gratia, ita ut nihil poſtea didicerit, quod antea neſciret, nec ullam actionem fecerit, aut facere potuerit, quæ emendatione eguerit. Ita docent cum Magiſtro omnes Theologi in 3. diſt. 13. & etiam omnes Patres, ut mox videbimus.

CAPUT II.

Probatur veritas ex Scripturis.

PAucis igitur nobis demonſtrándum eſt, Chriſti animam ab ipſa ſua creatione ſapientia & gratia pleniſſimam fuiſſe. Id quod Scripturarum teſtimoniis, Patrum doctrina, & argumentis ab ipſa ratione petitis probare conabimur. Habemus imprimis teſtimonium Iſaiæ cap. 11. *Egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet, & requieſcet*

quiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ &c. Quem locum de Christo omnes omnino intelligunt: & hoc idem significabant illa omnia loca, ubi dicitur Christus unctus à Deo Spiritu S., ut Psal. 44. *Unxit te Deus Deus tuus &c.* Et Isaiæ 61. *Spiritus Domini super me eò quòd unxerit me.* Et Act. 4. *Convenerunt verè adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti.* Et Act. 10. *Unxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute.*

Sed circa hæc loca est duplex difficultas. Prima, quia in nullo horum locorum habetur, quòd ista unctio sit facta in ipsa conceptione, immò videtur facta anno 30., quando super eum descendit Spiritus S. in specie columbæ, ut indicare videtur S. Hieronymus in Comm. Isaiæ cap. 61.

Altera difficultas est, quia licèt constaret, in ipsa conceptione fuisse Christum unctum Spiritu S., & repletum omnibus donis; tamen adhuc potuisset postea augeri sapientia & gratia. Nam Luc. 1. dicitur de Joanne: *Et Spiritu S. replebitur adhuc ex utero matris suæ*; & tamen omnes fatentur, illum auctum postea multis donis fuisse.

Respondeo ad primam difficultatem: istam unctionem non potuisse fieri nisi ipsa conceptione. Primò, quia verba Isaiæ hoc significant: *Egredietur*, inquit, *virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ &c.* Conjungit enim Isaias cum ipsa Incarnatione, seu conceptione Christi ex Virgine (quid enim est aliud virga florens, quàm Virgo concipiens? fructus siquidem in arboribus, partum, flos conceptum designat) descensum Spiritus sancti super Christum cum omni donorum suorum copia. Itaque super ipsum florem, idest, super Christum hominem nondum natum, sed conceptum, Spiritus sanctus descendit, eumque sapientia, intellectu, consilio, fortitudine, scientia, & pietate replevit.

Secundò, quia si anno demum 30. Dominus Jesus unctus fuisset, non dixisset Angelus ad pastores Luc. 2. *Natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus.* Quid est Christus, nisi unctus? jam tunc erat unctus, & Christus jure dici poterat, cùm ex Virgine nascebatur.

Tertiò, quia Jo. 1. legimus: *Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre plenum gratia & veritatis.* Ubi illud *plenum gratia* cùm sit nominativus masculini generis in Græco textu, πλήρης conjungi debet cum illa voce *Verbum* Græcæ λόγος, ut sensus sit, *Verbum caro factum est plenum gratiæ & veritatis*; proinde hìc etiam cum Incarnatione conjungitur plenitudo gratiæ.

Quartò, quia si alio tempore, quàm in conceptione facta est unctio, maximè in anno trigesimo factam dicamus necesse est, quando descendit super eum Spiritus S.: at tunc non est facta; nam ut Augustinus dicit lib. 15. Trinit. cap. 26. absurdissimum est dicere, Christum anno 30. accepisse Spiritum sanctum, cùm ejus Præcursor acceperit in utero matris suæ. Et præterea Luc. 2. Christus adhuc infans dicitur plenus, seu quòd implebatur sapientia, & quòd gratia Dei erat in illo; non ergo exspectavit spiritum sapientiæ & gratiæ per annos 30.

Neque obstat, quòd Hieronymus in cap. 61. Isaiæ dicit, unctionem Christi expletam anno ejus 30. Voluit enim Hieronymus dicere, Christum, qui fuerat unctus in conceptione sua invisibiliter, fuisse unctum in Baptismo visibiliter, idest, manifestatam tunc fuisse exteriore signo unctionem, quam intus antea jam acceperat.

Ad secundam difficultatem respondeo: licèt Joannes, & alii homines ita fuerint pleni initio, ut tamen adhuc potuerint proficere: tamen Christum non potuisse proficere, quia initio accepit gratiam sine mensura; alii verò acceperunt cum mensura. Nam de Christo dicit Jo. cap. 1. *De plenitudine ejus omnes accepimus*; non enim secundùm mensuram dat Deus spiritum, nimirum, Filio suo: de aliis dicitur Ephes. 4. *Unicuique nostrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi.* Unde dicitur Jo. ult. *Domine tu omnia nosti.* Et Coloss. 2. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

CAPUT III.

Idem probatur ex doctrina Patrum.

Accedant nunc testimonia Patrum. Eusebius lib. 10. demonst. Evang. cap. ult., exponens Psal. 21. ex illis verbis *De ventre matris meæ Deus meus es tu* deducit, Christi animam in utero Virginis perfectissimam cognitionem, & constantiam habuisse, immò & Deum vidisse, cui cognitioni nihil addi potest: *Cùm*, inquit, *adhuc intra cellam gestantis me in utero laterem, te tamen Deum meum videbam &c.* Et supra: *Putabar, ut reliqui hominum infantes, imperfectus esse, & absque usu rationis; non autem eram talis, licèt mihi cæteris hominibus simile esset corpus.*

Ambrosius lib. 5. de Fid. cap. 18. proponit quorumdam sententiam, qui dicebant, Christum ut Deum omnia scivisse, non autem ut hominem, quia scriptum sit, *Proficiebat sapientia &c.* Deinde refellit, dicens: *Hæc tamen alii dicant; ego autem multò magis arbitror, quia Filius qui cum hominibus conversatus est, & hominem egit, carnem suscepit, nostrum assumpsit affectum, ut nostra ignoratione nescire se diceret, non quia aliquid ipse nesciret &c.* Gregorius Nazianzenus Orat. in Basil., parum à med.: *Proficiebat*, inquit, *sapientia, non quòd hæc in illo incrementum acciperent, (quid enim eo, quod à principio perfectum erat, perfectius esse possit?) sed quòd hæc paulatim detegerentur, & elucerent.*

Hieronymus in cap. 11. Isaiæ dicit, in Christum ex Maria conceptum descendisse Spiritum sanctum, non per partes ut in alios Sanctos: *Sed juxta Evangelium quod legunt Nazaræi*, inquit, *Descendet in eum omnis fons Spiritus sancti.* Et in cap. 31. Hier. in illud: *Mulier circumdabit virum. Absque viri semine, absque ullo coitu*, inquit, *fœmina circumdabit virum gremio uteri sui, qui juxta incrementa quidem ætatis per vagitus & infantiam proficere videbitur sapientia & ætate: sed perfectus vir in ventre Virginis solitis mensibus continebitur.*

Athanasius Serm. 4. cont. Arian. ult. med. simpliciter negat, Christum in sapientia profecisse: *Estne*, inquit, *ille homo, ut vulgus hominum, an Deus humanitate, & carne indutus? Quòd si vulgaris est homo, esto, ut pro conditione aliorum hominum profectus capiat. At istiusmodi est Samosatensis sententia, quam vos toto animo & ope fovetis &c.* Verum est quidem, Athanasium præcipuè loqui de Christo quà Deus erat, cùm negat eum profecisse: tamen cùm solùm admittit profectum quoad externam demonstrationem sapientiæ, & simpliciter negat, Christum interno profectu ullo modo auctum esse; satis apertè significat, se loqui etiam de Christo quà homo erat.

Augustinus lib. 2. de Peccat. mer. & rem. cap. 29. *Quam*, inquit, *ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est ut habitaret in nobis: nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo parvulo fuerim suspicatus, quam videmus in parvulis.* Et infra: *Sed quia in eo erat similitudo carnis peccati, mutationes ætatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infan-*

infantia &c. Ubi Augustinus solùm ætate concedit Christum profecisse, & mutationem passum, non autem in dotibus animæ. Et lib. 15. Trin. cap. 26. absurdissimum judicat, Christum accepisse Spiritum sanctum alio tempore, quam in ipsa conceptione.

Cyrillus lib. 20. thes. cap. 7. apertè dicit, nihil additum Christo, etiamsi legamus eum profecisse sapientia & gratia. Et lib. 1. in Jo. cap. 17. *Qua magis eum*, inquit, *indies homines admirabantur, illorum potius de Jesu opinio, quàm illius perfecta crescebat gratia.* Gregorius lib. 8. epist. 42. laudat Eulogium qui scripserat contra Agnoitas, & ipse etiam eam hæresim breviter refellit. Sophronius quoque in epist. ad Serg., quæ legitur in 6. Synodo, act. 11. damnat Themistium auctorem Agnoitarum.

Beda in hom. Dom. 1. post Epiph. *Juxta hominis*, inquit, *naturam proficiebat sapientia, non quidem ipse sapientior ex tempore existendo, qui à prima conceptionis hora Spiritu sapientiæ plenus permanebat, sed eandem, qua plenus erat, sapientiam cæteris ex tempore demonstrando &c.* Damascenus lib. 3. cap. 22. *Qui*, inquit, *proficere ipsum dicunt sapientia & gratia, & horum accessionem additionemque subinde suscipientem, non secundum hypostasim adorant unionem &c.*

Bernardus hom. 2. super Missus est: *Sive latens*, inquit, *in utero, sive vagiens in præsepio, sive jam grandiusculus in templo, sive jam perfectæ ætatis docens in populo, æquè profectò plenus fuit Spiritu sancto. Nec fuit hora in quacumque ætate sua, qua de plenitudine illa, quam in conceptione sua accepit in utero, vel aliquid minueretur, vel aliquid eidem adiiceretur.* Vide quoque Anselmum lib. 1. Cur Deus homo, & Theophylactum in 2. cap. Lucæ.

CAPUT IV.

Idem probatur rationibus.

ADdamus postremò argumenta ex ratione petita. Primum. Non est ullo modo credibile, ut Verbum personaliter factus sit homo, & non simul effuderit in ipsa Incarnatione in illam humanitatem omnia dona, quorum capax erat: nam si fecit illam animam animam suam propriam, ita ut verè dicatur & sit anima Dei; quomodo verisimile est, non illam continuò sapientissimam reddidisse? Absurdum est enim, animam Sapientiæ aliquando insipientem fuisse; & hoc est quod urget Damascenus cùm ait, eos non credere Incarnationem, qui credunt, illam animam paulatim profecisse.

Secunda ratio. Sapientia & gratia Christo homini naturalis fuit, ut docet Augustinus in Enchir. cap. 40. non quidem quòd non fuerit à Deo animæ infusa, sed quia in Christo ab intrinseco principio, & per modum naturæ fluebat: siquidem ipse Christus seipsum gratia & sapientia replebat, idest, ex una Christi natura in alteram hæc dona redundabant; ergo non accepit Christus illam sapientiam, vel gratiam post Incarnationem, sed in ipsa Incarnatione: nam ideo dicitur naturalis, quia statim & abundantissimè manavit.

Tertia ratio. Christus homo in Incarnatione cæpit esse Filius Dei; ergo tunc debuit repleri omnibus donis, nam Filius est hæres omnium bonorum paternorum; nec debuit exspectare Christus successionem ex morte Patris, ut notum est. Et hæc esse videtur ratio Cyrilli lib. 1. in Jo. cap. 17. ubi dicit, Deum dedisse Christo omnem sapientiam & gratiam, quia Filius erat: cæteris autem dedisse munera quædam, quia servi sunt, ut etiam legitur fecisse Abraham Genes. 25. qui filio Isaac dedit omnia sua adhuc vivens; filiis autem concubinarum largitus est munera.

Quarta ratio. Christus homo in ipsa Incarnatione factus est Caput, non solùm hominum, sed etiam Angelorum, ut omnes concedunt; ergo debuit tunc repleri sapientia, gratia, & ipsa etiam beatitudine: nec enim conveniebat, ut Caput esset minus ornatum, & minus sapiens, quàm sint membra.

Quinta ratio. Adam creatus est sapientissimus, ut ex eo colligitur, quòd mox à creatione imposuit nomina omnibus animantibus Genes. 2. ergo multò magis secundus Adam debuit in ipsa conceptione sapientissimus fieri.

CAPUT V.

Solvuntur argumenta adversariorum.

AD rationem Agnoitarum & Calvinistarum, quam proponit B. Gregorius, & non solvit, dicens se alio tempore soluturum; respondeo: Christum accepisse duo quædam ex nostris rebus in Incarnatione. Primò, naturam integram cum omnibus quæ ad ejus perfectionem pertinent: nam, ut ait in Symbolo Athanasius: *Perfectus Deus* est Christus, *& perfectus homo*. Secundò, accepit aliquos defectus consequentes naturam nostram corruptam, ut mortem, famem, sitim &c. non tamen omnes defectus: nam non accepit peccatum, fomitem, ignorantiam cujus rei caussa est, quoniam cùm defectus non pertineant ad essentiam, vel perfectionem naturæ assumptæ; ex ejusmodi defectibus non debuit accipere nisi illos, qui conducebant ad finem Incarnationis, qui erat salvare homines. Jam verò moriendo & patiendo, poterat mereri apud Deum, quia patientia virtus est: at verò fomes, peccatum, ignorantia, non erant utilia ad salvandos homines, sed potius noxia; non enim peccatum peccato tolli potest, sicut morte mors occisa est.

Cùm igitur Scriptura docet, *Christum debuisse assimilari fratribus per omnia absque peccato*. Hebr. 2. & 4. non oportet inde colligere, assimilari etiam debuisse in ignorantia, quæ non est peccatum, & tamen est in nobis. Nam cùm excipitur peccatum, per illas voces *absque peccato* intelliguntur excepta non solùm peccata, sed etiam omnes illi defectus, qui non erant utiles redemptioni. Et cùm dicitur *Per omnia assimilari*, nomine *omnium* intelliguntur omnia, quæ ad perfectionem naturæ pertinent, vel ad redemptionem conducunt. Alioqui si omnia deberent esse in Christo quæ sunt in nobis, non debuisset concipi de Spiritu S., nec nasci ex Virgine, nec in infantia impleri sapientia, nec carere rebellione partis inferioris, immò etiam oportuisset, eum febri, podagra, cæterisque morbis afflictari.

Adde, quòd nusquam habetur illa sententia, ut ab eis citatur: nam Hebr. 2. sic legimus: *Debuit per omnia fratribus similari*; sed non habetur hoc loco, *excepto peccato*: & sensus est, *Debuit assimilari per omnia, quæ ad naturam pertinent*. Hebr. 4. legimus: *Tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato*. Et sensus est, *Tentatus fuit Christus omnibus modis*, idest, *expertus est omnia mala*, quæ solent homines perpeti in corpore, in anima, in honore, in facultatibus, in amicis, & consanguineis: & tamen nulla harum tentationum eum ad peccatum unquam adduxit.

Jam

Jam verò ad alterum Scripturæ testimonium, cujus tota vis posita est in illa voce Græca πληρώμενος. Respondeo primò: illud πληρώμενος aliquando significare *redundans*, quod est idem quod πλήρης, & hanc significationem sequutus est noster Interpres qui vertit *plenus*.

Secundò dico: si legamus passivè *implebatur*, sensum hunc esse, quòd sapientia tam increata, quàm creata, quæ in ipso erat, replebantur indies magis organa corporea, & movebantur, atque aptabantur ad opera excellentiora facienda. Quem sensum indicat Athanasius Serm. 4. cont. Arian., & quadrat hic sensus valde textui. Puer enim crescebat corpore, & roborabatur spiritu, non extrinsecus adveniente, sed qui in ipso erat, ut opera perfectiora faceret, & pariter implebatur sapientia, non aliunde adscita, sed ea quæ in ipso erat diffundente se, & possidente omnia membra & omnes sensus. Unde sequitur: *Et gratia Dei erat in illo*; non ait, *Acquisivit gratiam*, sed *gratia erat in illo*, eum fovens & dirigens. Sicut ergo in ipsa conceptione, Spiritus & sapientia replevit illud corpusculum tanquam parvum templum suum; ita postea crescente illo templo, quodammodo se extendebat spiritus, & totum replebat.

Tertiò, idem etiam dici posset, quòd replebatur sapientia acquisita per experimentum proprium: tametsi enim nihil ignoraret theoricè, cùm haberet infusam scientiam omnium rerum; tamen practicè ignorabat illa omnia, quæ non fuerat expertus. Quomodo Paulus dicit, eum didicisse obedientiam per ea quæ passus est Hebr. 5. Et hæc videtur expositio Beati Ambrosii lib. de Incarn. Dom. Sacram. cap. 7. ubi dicit, Christum habuisse naturam humanam initiò perfectam, & tamen sensu humano profecisse.

Restat tertium Scripturæ testimonium ex cap. 2. Lucæ: *Jesus autem proficiebat sapientia, ætate, & gratia*. Sed est certa & communis expositio eorum Patrum, quos supra citavimus, Gregorii Nazianzeni, Cyrilli, Damasceni, Theophylacti, Bedæ, Anselmi, Bernardi, & aliorum, quòd Christus profecerit sapientia & gratia, opinione hominum, quibus in dies magis aperiebat sapientiam suam. Quomodo Sol, quò magis ascendit versùs medium cœlum, tantò magis dicitur proficere in lumine & calore, non quòd in se fiat lucidior & calidior, sed quia magis apparet ejus virtus.

Addit Damascenus loc. not., quòd sicut Episcopus dicitur proficere in Ecclesia sua suis concionibus, quando populus proficit: & Doctor in schola dicitur proficere, quando doctos reddit auditores; ita etiam Christus dici potest profecisse, quia fecit alios proficere.

Sed instat Calvinus, nam Lucas dicit, Christum profecisse apud Deum & homines: at non profecit in opinione Dei, nec fecit proficere Deum.

Respondeo: illud *Apud Deum & homines* debere conjungi cum profectu in gratia, non cum profectu in sapientia vel ætate. Non enim solemus dicere, aliquem profecisse sapientia, vel ætate apud Deum & homines; nam sunt absolutæ res, sapientia & ætas, nec ab alio pendent: at rectissimè dicimus, aliquem proficere in gratia apud alios, quibus indies fit gratior.

Christus igitur dicitur, gratia apud Deum & homines profecisse, quia quotidie magis diligebatur ab hominibus, & recipiebat signa benevolentiæ Dei, sive, quod est idem, crescebat quotidiè in externis signis benevolentiæ Dei & hominum, sicut de Samuele dicitur 1. Reg. 2. *Puer autem proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo, quàm hominibus*.

Præterea, proficiebat apud homines sapientia, quatenus, ut dictum est, multiplicando opera sapientiæ, faciebat alios proficere, & ipse etiam quotidie sapientior apparebat. Præterea secundò, per opera plena sapientiæ & gratiæ quæ edebat, verè proficiebat sapientia & gratia apud Deum & homines, quia faciebat opera dignissima, & maximè meritoria, tam judicio Dei, quàm hominum.

Jam de quarto Scripturæ testimonio variè sentiunt Patres. Ambrosius lib. 5. de Fid. cap. 8. & Hieronymus in cap. 24. Matth. suspicantur, illud *Neque Filius* additum ab Arianis, eò quòd non habeatur in omnibus Græcis codicibus: tamen quia Marci 13. in omnibus habetur, aliter respondendum est.

Prima sit expositio Gregorii lib. 4. epist. 42. ad Eulog., ubi approbat Eulogii sententiam, quòd Christus dicatur nescire diem illum, non in persona sua, sed in persona Ecclesiæ. Multa enim, quæ dicuntur de Christo, intelliguntur de corpore, non de Capite. Contra hoc tamen posset obiici: quia tunc non debuisset Dominus dicere, *Neque Angeli, neque Filius*, nam cùm Angeli contineantur etiam in corpore Christi quod est Ecclesia; satis erat dicere, *Filius non novit*. Et fortasse propterea Gregorius alias duas expositiones addidit, quia videlicet hæc prima non omnino satisfacere videbatur.

Secunda expositio ejusdem Gregorii ibidem, necnon Ambrosii in cap. 17. Lucæ, Nazianzeni Orat. 4. de Theol., & Cyrilli lib. 9. thes. cap. 4. est, quòd Christus homo dicatur nescire eum diem, quia non sciebat ut homo, idest, humana scientia, sed divina revelatione, seu infusione. Sed non videtur planè id etiam satisfacere: nam Apostoli cupiebant à Christo discere illum diem; ipse verò respondit, se non scire, ac propterea etiam non posse docere: at si sciebat divina revelatione, certè poterat docere.

Tertia expositio est Epiphanii in Ancor. & Chrysostomi hom. de Trin. tom. 3. & Bernardi lib. de 12. grad. humil. quòd dicatur nescire, quia non sciebat practicè; quomodo Adam dicebatur ante peccatum non scire bonum, & malum: Pater autem dicatur scire, quia practicè scit, quandoquidem omne judicium dedit Filio & ipse quodammodo jam judicavit. Sed neque hæc videtur admodum quadrare: nam Apostoli non cupiebant scire practicè, sed theoricè; ac proinde ad rem non pertinebat, sive sciret Dominus practicè eam diem, sive non sciret.

Est igitur postrema expositio ejusdem S. Gregorii loc. not. necnon Ambrosii lib. 5. de Fid. cap. 8. Hieronymi, Chrysostomi, Theophylacti in cap. 24. Matth., Basilii lib. 4. in Eunom. & Augustini lib. 1. de Genesi, cont. Manich. cap. 22. & lib. 1. Trin. cap. 12. quòd Filius dicatur nescire, quia non sciebat ad dicendum aliis, & quia eos nescientes faciebat. Quæ quidem explicatio est ad propositum hujus loci. Vult enim Dominus reddere caussam, cur non manifestet eum diem, & dicit caussam esse, quia non scit, idest, non didicit hoc à Patre; ut revelaret aliis, sed ut sibi secretum hoc servaret.

Præterea, Scriptura passim ita loquitur, ut Genes. 22. *Nunc cognovi, quòd timeas Dominum*, idest, *nunc ostendi tibi & aliis quantum me colas*. Jo. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*. Et tamen non omnia simpliciter eis indicaverat. Nam cap. 16. ait: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Dixerat ergo illis, quæcumque audierat à Patre ad dicendum illis: ita igitur hoc loco dicit, se non scire, nisi quæ sciebat ut illis diceret.

A Sed contra obiicit Calvinus: nam cùm Christus dicat, *Nemo scit neque Angeli, neque Filius*, si illud *Neque Filius* sic intelligatur, quòd Filius scit quidem, sed non ad dicendum; ergo etiam de Angelis dici poterit, illos quidem scire, sed non ad dicendum. Præterea posset obiici: nam cùm dicimus, Filium non scire ad dicendum; vel intelligendum est, non scire ad dicendum ulli; vel non scire ad dicendum Apostolis. Si primum; falsum est, Filium non scire ad dicendum, nam dixit Spiritui sancto. Si secundum; falsa est illa exceptio, nisi solus Pater, nam nec Pater sciebat ad dicendum Apostolis.

Respondeo ad primam obiectionem: ex verbis Domini habetur, nec Angelos, nec Filium scire ad
B dicendum: utrùm autem alio modo sciant, hic non explicatur; sed tamen scimus aliunde Christum scire: tum quia ipse est Judex constitutus; tum etiam *Quia in eo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi* Colossen. 2. De Angelis verò credimus, eos non scire ullo modo: tum quia non est eis necessaria hæc cognitio; tum etiam quia nusquam legimus Angelos omnia nosse.

Ad secundam dico: Filium non scire ad dicendum ulli omnino, sed intelligo de Filio ut homo est, quomodo non fecit scire Spiritum sanctum: solus autem Pater dicitur scire, quia fecit scire Christum hominem, ut Augustinus dicit lib. 1. de Genes. cont. Manich. cap. 22. quod autem convenit
C Patri, convenit etiam aliis personis, quæ sunt ejusdem naturæ; itaque idem est ac si dixisset, *Nemo scit nisi Deus*.

Ad ultimam Scripturam dico: impiam esse blasphemiam, quòd Christus sine spiritu oraverit aut correxerit, vel revocaverit orationem suam. Nam de eo scriptum est; *Qui peccatum non fecit*, 1. Pet. 7. Et *Qui peccatum non novit*, 2. Corinth. 5. Et Patres passim docent, Christum non solùm non peccasse, sed nec peccare potuisse. Vide Athanasium Orat. 2. cont. Arian., Cyrillum lib. 10. in Jo. cap. 11. & Augustinum in Enchir. cap. 36. & 40. & alios.

At Scriptura ait, illum dixisse, *Pater si possibile est*: vel sciebat igitur utrùm esset possibile, vel non sciebat. Si non sciebat; ergo aliquid ignorabat. Si scie-
D bat esse possibile; quare dubitando loquitur? Si sciebat esse impossibile; quare petit? Præterea, cùm dicit *Transfer calicem hunc*, videtur repugnasse rectæ rationi, & voluntati Patris, nam ad hoc venerat ut pateretur. Denique cùm addit, *Non mea, sed tua voluntas fiat*, videtur apertè emendare quod prius petierat.

Respondeo: illud *Si possibile est* significare *Si placet tibi*: sciebat enim, Deo nihil esse impossibile; sed petit, an sit possibile secundùm Dei beneplacitum, & patet hoc ex aliis Evangelistis. Nam quod ait Matth. 26. *Si possibile est*, dicit Marci 14. *Omnia tibi possibilia sunt*. Et Lucæ 22. *Pater, si vis, transfer &c.* Dicit autem *Si vis*, non quòd ignoret, Patrem
E nolle, sed ut ostendat, affectum naturalem suæ voluntatis ad fugiendam mortem conjunctum cum omni subiectione ad paternam voluntatem. Est enim idem ac si diceret, *Volo ut non fiat quod volo*, idest, *volo voluntate deliberata, quæ respicit obiectum cum omnibus circumstantiis, ut non fiat id quod ego volo voluntate naturali, quæ refertur in obiectum secundùm se tantùm consideratum*. Neque sunt contrariæ hæ voluntates, nam non sunt circa idem eodem modo consideratum. Et præterea, una est potius velleitas, quàm voluntas.

Dices: quare Christus orando voluit exprimere illam voluntatem naturalem, quam sciebat non implendam? Respondeo cum Chrysostomo in hunc locum: ut ostenderet se esse verum hominem, & verè doluisse, ac passum, & mortuum esse; si enim, cùm tam sæpè expresserit naturales affectus, adhuc plurimi fuerunt hæretici negantes Christi veram carnem & passionem, quid fieret si nullum talem affectum ostendisset?

Præterea, voluit hoc exprimere, ut doceret nos, non ægrè ferre, cùm non impetramus à Deo id quod petimus: Christus enim in hac oratione partim fuit auditus, partim non auditus. Auditus fuit in eo quod absolutè petebat, juxta illud Jo. 11. *Sciebam, quia semper me audis*: non fuit autem auditus in eo quod petiit ex naturali affectu, juxta illud Psal. 21. *Clamabo per diem, & non exaudies*.

CAPUT VI.

Proponitur quæstio secunda, quæ est de descensu ad inferos.

QVæritur 2. An & quomodo Christus ad inferos descenderit. Ac primum omnes conveniunt, quòd Christus aliquo modo ad inferos descenderit: nam & Scripturæ passim hoc docent, ut Act. 2. *Non derelinquet animam meam in inferno*. Et Ephes. 4. *Descendit in inferiores partes terræ*. Et prætetea in Symb. Apost. legimus: *Descendit ad inferos*.

Est autem observandum, hanc particulam olim non fuisse in Symbolo apud omnes Ecclesias. Nam Irenæus lib. 1. cap. 2. Origenes init. lib. περὶ ἀρχῶν, idest, de principiis, & Tertullianus init. lib. cont. Prax., & lib. de vel. virg., explicant regulam Fidei ab Apostolis traditam, & non meminerunt hujus particulæ, sed à Sepultura transeunt ad Resurrectionem. Item Augustinus lib. de Fid. & Symb., & 4. lib. de Symb. ad Catech. non meminit hujus partis, cùm totum Symbolum quinquies exponat.

Ruffinus in explicat. legit & explicat hanc particulam, sed monet, non haberi in Symbolo Romanæ Ecclesiæ, nec apud Orientales; tamen implicitè contineri in articulo de sepultura, quia sicut corpus descendit ad locum corporum, ita anima ad locum animarum. Porrò Cyrillus Catech. 4. & 14. & Chrysostomus hom. 2. de Symb., legunt, & exponunt hanc particulam, & hoc tempore habetur ubique. Et ita etiam legunt Catechismus Lutheri major & minor: item Catechismus Calvini, Brentii, & aliorum. Ita quoque legunt Centuriatores Centur. 1. lib. 2. cap. 4. & Petrus Martyr in libel. de Symb.. Immò Calvinus lib. 2. Inst. cap. 16. §. 8. dicit, hunc articulum in præcipuis habendum esse.

Pari ratione in Symbolo Nicæno hæc particula non habetur, in Symbolo Athanasii habetur; & cùm hæc Symbola inter se non pugnent, certum est, saltem implicitè hanc particulam deesse non posse. Unde Anselmus in lib. de proces. Spit. S., dicit, hunc articulum non esse in Symbolo Nicæno, & tamen recipi summo consensu ab omnibus Ecclesiis Orientis & Occidentis.

At quæstio tota est de explicatione hujus articuli: quatuor autem invenio expositiones adversariorum, de quibus ordine disputandum est.

CAPUT VII.

Quòd descendere ad inferos non sit omnino extingui.

PRima sententia est, quòd descendere ad inferos sit penitus interire & extingui. Brentius in Catech. anni 1551. dicit, descendere ad inferos, esse penitus

penitus interire. Et in Act. introducit Christum sic loquentem: *Descendam in infernum, sentiam dolores inferni, & planè perisse videbor.*

Item Calvinus in Psychopannychia, volens probare animas justorum post discessum à corpore non dormire, idest, non extingui, ut quidam Anabaptistæ ajunt, quos in toto libro refellit; probat ex anima Christi, quæ post separationem à corpore, non est extincta, nec absorpta à morte, sed immortalis mansit: & hoc dicit significari illis verbis Act. 2. *Non derelinques animam in inferno. Hæc nobis*, inquit, *certissimam fidem faciunt, Christum extingui morte non potuisse, etiam secundùm hominem. Vera mors fuit corporis & animæ solutio; cæterùm anima vitam suam nunquam perdidit, quæ Patri commendata, non poterat non salva esse. Id volunt verba ex concione Petri, quibus affirmat, impossibile fuisse teneri ipsum à morte, ut Scriptura impleretur, Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Nam anima ejus divina virtute suffulta est, ne in perditionem rueret, & corpus ejus in sepulchro servatum ad resurrectionem &c.*

Videtur certè hoc loco Calvinus, per infernum intelligere perfectam extinctionem animæ: probat enim, animam Christi in morte corporis non fuisse extinctam, quia anima ejus non fuit absorpta ab inferno. Quid igitur est Calvino, absorberi ab inferno, nisi animam penitus extingui? Sed paulò post idipsum clariùs declarat; sic enim ait: *Præbet & nobis aliud argumentum immortalitatis animæ suæ, cùm Jonam triduo immersum in ventre ceti, mortis suæ typum constituit. Venter ille mors est, animam igitur salvam in morte habuit.* Et infra probat ex sacrificio Isaac: *Quid est*, inquit, *quòd Isaac non moritur, nisi quia quod proprium est homini, immortale Christus præstitit, hoc est, animam? Aries verò animal irrationale, qui in ejus locum ad mortem substituitur, corpus est.*

Hæc sententia non eget refutatione: nam est fundamentum Atheismi. Si enim Christus, quia Divinitate suffultus erat, animam immortalem retinuit in morte corporis; ergo cæteri homines, qui non sunt suffulti Divinitate, in morte penitus extinguuntur; non igitur anima humana est immortalis.

Dicent fortasse: pios non extingui morte, quia pro se & pro suis Christus mortem vicit. Ergo saltem omnes impii extinguuntur penitus; & hoc est descendere in infernum. Negat id in fine libri Calvinus, ubi asserit, etiam impios vivere post mortem, licèt in pœnis. At hoc non bene cohæret cum superioribus: aut enim ipse non bene probat, Christi animam mansisse immortalem ex eo, quòd divinitati conjuncta non est permissa ruere in infernum: aut certè sequitur, animas impiorum quæ in infernum ruunt planè extingui. Præterea, S. Petrus, Act. 2. non dixit, Christi animam non fuisse in inferno, sed non ibi longo tempore relictam. Et in Symbolo nonne legimus *Descendit ad inferos*? ergo si descendere ad inferos est interire, etiam Christi anima interiit, licèt postea fuerit excitata: at hoc ipsum est, quod volunt Anabaptistæ; igitur Calvini sententia, & seipsam destruit, & Atheismo viam aperit.

CAPUT VIII.

Christum non pertulisse pœnas damnatorum.

Altera sententia est ejusdem Calvini lib. 2. Inst. cap. 16. §. 8. 9. 10. 11. & 12. in Catechismo parvo, in Psychopannychia, & in Harmonia Evangelica ad cap. 27. Matthæi, ubi docet, Christum dici
A descendisse ad inferos, quia passus est dolores animarum damnatarum.

Ut autem id faciliùs intelligatur, quædam annotanda sunt. Ac primum observandum est, apud Calvinum nullum esse locum subterraneum pro impiis, nec Purgatorium, nec etiam Limbum Patrum. Nam lib. 2. Inst. cap. 16. §. 9. dicit, esse pueriles fabulas ista omnia, de qua re paulò post tractabimus. In lib. autem 3. Inst. cap. ult., & in Psychopannychia docet, nihil esse aliud pœnas damnatorum, quam terrorem, & anxietatem conscientiæ cogitantis, Deum sibi esse iratum & infestum.

Nota secundò. Christum secundùm Calvinum descendisse ad inferos, quia apprehendit Deum tam-
B quam sibi iratum, & infensum propter nos, & ex metu salutis propriæ amittendæ incredibilem anxietatem animi passus est, qualem pateretur qui sciret, se in æternum esse periturum: unde etiam verba desperationis eum protulisse affirmat lib. 2. Inst. cap. 16. §. 10. *Diros in anima cruciatus*, inquit, *damnati ac perditi hominis pertulit.* Et §. 11. dicit, eum non fuisse securum de salute. *Christus ergo*, inquit, *cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur, non ut à morte sit immunis, sed ne absorbeatur ut peccator, quia illic personam nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum, & alienatum, & cùm invocaveris, non exaudiri, perinde ac si in tuam perniciem ipse
C conspirasset.* Et infra: *Ita cum Diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est, ut referret de illis victoriam.* Et §. 12. *Hic*, inquit, *nebulones quidam, licèt indocti, malitia tamen magis, quàm inscitia impulsi clamitant, me atrocem facere Christo injuriam, quia minimè consentaneum fuerit, eum de animæ salute timere &c.* Item in Harmonia explicans 27. cap. Matth. dicit, Christum non quidem desperasse, tamen emisisse vocem desperationis, cùm ait, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me.*

Nota tertiò. Secundùm Calvinum Christum cœpisse versari in inferno illa hora, qua in horto cœpit contristari & orare: deinde profundiùs descen-
D disse, quando in cruce clamavit *Deus, Deus meus &c.* denique profundissimè, quando coram Dei tribunali comparuit tanquam reus æternæ mortis, & severissimum judicium irati Dei sustinuit. Ita docet lib. 2. Inst. cap. 16. §. 12. *Si nunc*, inquit, *roget quispiam, an tunc descenderit Christus ad inferos, cùm mortem deprecatus est: respondeo, hoc fuisse exordium unde colligi potest, quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, cùm se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra caussa.* Hæc ille. Et quamvis non apertè dicat, quamdiu fuerit in inferno, tamen innuit, fuisse usque ad resurrectionem.

Nota quartò. Calvinum tribuere huic pœnæ infernali totam ferè nostram redemptionem, ita ut si-
E ne hoc descensu ad inferos, mors in cruce non fuerit futura ullius pretii. Ita enim loquitur lib. 2. Inst. cap. 16. §. 10. *Nihil*, inquit, *actum erat, si corporea tantùm morte defunctus fuisset Christus: sed opera simul pretium erat, ut divinæ ultionis severitatem sentiret.* Et infra: *Unde etiam eum oportuit cum inferorum copiis, æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus luctari.* Similia repetit, & fusiùs in cap. 27. Matth.

Hæc est Calvini sententia, quam videntur etiam ex parte sequi Melanchthon & Brentius. Siquidem Melanchthon in loc. cap. de Filio, bis dicit, Christum luctatum gravissimè cum tentatione de abiectione. Brentius in cap. 2. Act. dicit, Christum passum esse dolores inferni. Et in lib. de Chr. Majest. in 2. par., ubi agit de Ascensione, nihil aliud ferè docet, quàm inferos non esse certum aliquem locum,

A eum, sed statum damnatorum. Immò addit, ubique esse inferos, ubi sunt impii, qui tentantur de æterna sua damnatione.

Et hinc tandem processit illa incredibilis blasphemia cujusdam apostatæ, cujus meminit Joannes Cochlæus in act. Luth., & Laurentius Surius in hist. anni 1527. qui asseruit, Christum desperasse & esse damnatum: & fortè in pœnam hujus peccati Calvinus in morte desperavit, & maledixit diei, quo libros scribere cœpit, ut in ejus vita legimus cap. 22. *Dæmonibus*, inquit Auctor, *invocatis, jurans, execrans, & blasphemans, miserè expiravit: cujus illi testimonium perhibuere, qui decumbenti ad extremum usque halitum ministrarunt. Immò hoc etiam, quòd diem at-* B *que horam detestatus sit, & execratus, quam unquam studiis, vel descriptionibus impendisset.* Hæc Hieronymus Hermes Bolsec, Mericus Lugdunensis, qui Calvini vitam scripsit.

Refellitur hæc nova & inaudita impietas. Primò, quia Scripturæ totam salutem nostram tribuunt sanguini & morti corporali ipsius Christi, & post mortem corporalem nullam ulterius pœnam agnoscunt. Philip. 2. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque, ad mortem, mortem autem crucis: propter quod Deus exaltavit illum &c.*

Vides, hìc nullam mentionem fieri inferorum, sed obedientiæ usque ad mortem omnia tribui, & mox subjungi exaltationem. Item Psal. 21. & Isa. 53. C describuntur sigillatim omnes Christi afflictiones: nulla autem mentio inferni. Matth. 20. Marc. 10. Luc. 18. prædicit Dominus Apostolis passionem suam, & nominat Flagella, sputa, crucem, mortem, & subjungit continuò: *Et tertia die resurget.* Et ubi, quæso, reliquit dolores damnatorum, & cruciatus gehennæ? Rom. 5. *Commendat autem charitatem suam in nobis, quia cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Ephes. 1. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus.* Colos. 1. *Pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris sive quæ in cœlis sunt.* Heb. 9. *Per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* 1. Pet. 1. *Non corruptibilibus, auro, vel argento redempti estis,* D *sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati & incontaminati Christi.* 1. Jo. 1. *Sanguis ejus emundat ab omni peccato.* Denique Apoc. 5. Sancti clamant in cœlo: *Redemisti nos Deo in sanguine tuo, &c.*

Vide ergo quàm sit verum quod dicit Calvinus, corporali morte Christum nihil egisse, sed inferni doloribus, cùm Scripturæ passim inculcent, nos Christi morte redemptos: dolorum autem inferni ne meminerunt quidem. Nam quæ loca pro se Calvinus adducit, paulò post demonstrabimus, nihil ad rem propositam facere.

Secundò probatur ex circumstantiis passionis Christi. Nam si ab oratione illa in horto, usque ad resurrectionem Christus fuit in inferno, & Deum ut E sibi adversum & iratum apprehendebat, & non erat securus de sua salute: quomodo tam audacter dicebat Caiphæ: *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus cœli?* Item Pilato: *Regnum meum non est de hoc Mundo?* Item: quomodo orat Patrem pro crucifixoribus suis? quomodo promittit latroni Paradisum? quomodo Patri animam suam commendat? Certè hæc non sunt signa diffidentis de benevolentia Patris, multò minùs desperantis, aut metuentis de salute propria.

Tertiò probatur. Quia si redempti essemus per infernales pœnas Christi, deberent figuræ præcessisse: deberet etiam aliquod Sacramentum exstare in memoriam tanti beneficii, ut est Eucharistia in memoriam passionis. Item Ecclesia deberet celebrare memoriam hujus beneficii, ut celebrat memoriam natalis Domini, passionis, mortis, resurrectionis: Item deberet depingi Christus in igne gehennæ in medio damnatorum, ut depingi solet in cruce inter duos latrones. At nihil tale vidimus fieri, aut legimus unquam factum; ergo Ecclesia vel semper fuit ingratissima, vel figmenta sunt quæ docet Calvinus.

Quartò. Omnes Patres, qui descensum Christi ad inferos describunt, describunt ut descensum victoris & triumphatoris, non ut rei, nec ullo modo indicant, Christum aliquid passum in inferno. Cyrillus Catech. 14. *Exterrita est mors*, inquit, *videns novum quemdam descendentem in infernum, vinculis quæ illic sunt non ligatum. Qua de caussa, ò portæ inferi, hunc videntes exhorruistis? Quis insuetus vos cœpit timor?*

Ambrosius lib. de Myster. Pasch. cap. 4. *Expers peccati Christus cùm ad tartari ima descenderet, seras inferni, januasque confringens, vinctas peccato animas mortis dominatione destructa, à Diaboli faucibus revocavit ad vitam, atque ita divinus triumphus æternis characteribus est conscriptus.* Similia habent Hilarius lib. 10. Trin. August. epist. 99. ad Evod. Chrysostomus, Eusebius Emissenus, & alii in hom. de Pasch. Procul igitur à doctrina Patrum abest Calvini sententia, quæ Christum non victorem, sed reum ad inferos demittit.

Quintò. Fundamentum Calvini est falsum, quòd videlicet, esse in inferno nihil sit aliud, quàm timere Deum iratum. Nam ista est hæresis damnata in Origene, teste Hieronymo, in epist. ad Avit. Præterea, inde sequeretur, multos hìc viventes jam esse in inferno, & esse damnatos, quod certè repugnat statui hujus vitæ. Quàm multi enim in hac vita reperiuntur, qui certò sibi persuadent, Deum se habere iratum? Quàm multi qui de salute æterna desperare incipiunt? Num igitur illi omnes jam apud inferos degunt? Quid est hoc aliud, quàm inferos omnino negare, & atheismo viam munire? Denique ostendemus paulò post, veros inferos esse loca subterranea.

Sextò. Si Christus emisit verba desperationis, certè videtur gravissimè peccasse: quomodo autem per peccatum nos à peccato redimere potuit?

Respondet Calvinus: Christum emisisse verba desperationis, & timuisse de sua salute quantum ad sensum carnis: tamen nunquam fuisse destitutum Fide, & spe in Deum, quæ illum erigebat contra tentationes desperationis. Nam etsi dixit, *Ut quid dereliquisti me*, quæ sunt verba desperationis: tamen etiam dixit, *Deus meus Deus meus*, quæ sunt verba Fidei & spei. Hæc enim sunt ejus verba in cap. 27. Matth. *Sed absurdum videtur, Christo elapsam esse desperationis vocem. Solutio facilis est: quamquam sensus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen stetisse Fidem ejus in corde.* Et infra: *Quod satis clarè patet ex duobus querimoniæ membris. Nam antequam tentationem exprimat, præfatur, se ad Deum confugere, tanquam Deum suum*, Et infra: *Cùm desperatione*, inquit, *luctatus est; non fuit tamen victus.*

At contra primò. Christus verè pertulit statum damnatorum secundùm Calvinum: hæc enim sunt verba ejus lib. 2. cap. 16. §. 10. *Diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulit.* Et ibidem: *Significat*, inquit, *Propheta in locum sceleratorum sponsorem ac vadem; adeoque instar rei summissum, qui dependeret ac persolveret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas, uno hoc dumtaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri.* Et in Catechismo parvo, in expositione hujus articuli dicit, hoc interfuisse inter damnatos & Christum, quòd illi perpetuò, iste ad breve tempus pœnas sustinuit.

At

At pœna damnatorum includit essentialiter desperationem salutis, sicut felicitas includit certitudinem salutis nunquam amittendæ: spes autem cum desperatione consistere non potest; ergo Christus vel simpliciter desperavit, vel verè non pertulit pœnas damnatorum, & proinde secundùm Calvinum, non verè nos liberavit.

Præterea. Quando Christus emisit verba desperationis, ut Calvinus dicit in cap. Matth. 27., vel emisit deliberata voluntate, vel non. Si primum; ergo verè desperavit, & peccavit. Si secundum; ergo in Christo fuit inordinatio passionum, quandoquidem potuit metus prævenire rationem, & extorquere vocem desperationis invita voluntate. At hoc est contra ipsum Calvinum, qui lib. 2. Instit. cap. 16. §. 12. dicit, Christi naturam fuisse perfectam, & nullam in eo fuisse passionum inordinationem.

Præterea. Quomodo potest vel cogitari, ut in eadem sententia, prima pars sit deliberata, secunda indeliberata? At in illa sententia, *Deus meus quare dereliquisti me*, illa verba *Deus meus* sunt verba Fidei & deliberata secundùm Calvinum; quomodo ergo sequentia *Quare me dereliquisti* possunt esse verba desperationis indeliberata? An Christut tam imperfectus & inconstans fuit, ut non posset ex Fide quatuor verba continuare? *At*, inquit, *vis doloris extorsit*. Et numquid non dolebat, quando dixit, *Deus meus*? cur ergo etiam ista non sunt extorta?

Adde, quòd idem Calvinus in Comment. Psal. 22. dicit, ista verba *Deus meus* esse correctionem illorum *Quare me dereliquisti*. At quis unquam audivit, correctionem præponi errori? Nonne correctio sequi debet errorem? Nnn igitur illa verba exciderunt indeliberatè, & proinde deliberatè Dominus desperavit, si ullo modo desperavit. Audeat igitur Calvinus, & ad cætera sua perversa dogmata adjungat etiam hoc, & Agno Dei qui tulit peccata Mundi, non solùm peccatum, sed etiam maximum peccatum tribuat.

Denique Christus Calvini sententia dubitavit de sua salute, quando ad inferos descendit, ut supra ostendimus ex lib. 2. Instit. cap. 16. §. 12. at idem Calvinus lib. 3. Instit. cap. 2. §. 16. docet, dubitare de sua salute esse peccatum contra virtutem Fidei; ergo Christus contra Fidem peccavit. Respondebit: in Christo non fuisse dubitationem deliberatam, sed immissam à Diabolo per tentationem: sic enim ipse respondit in eodem libro 3. cap. 2. §. 17. de Fidelibus, quos dicit cum Fide pati dubitationum tentationes.

At ibidem §. 18. idem Calvinus asserit, has dubitationes, licèt non extinguant Fidem, tamen oriri ex imperfectione Fidei, quæ cùm non plenè replet & occupat nos, non etiam perfectè curat ab omni diffidentiæ morbo; ergo saltem cogetur Christo tribuere Fidem imperfectam, & diffidentiæ morbum, quandoquidem illi tribuit dubitationem de propria salute. En igitur quàm bene pugnat Calvinus pro gloria Christi, quando non solum non tribuit illi beatitudinem cum Catholicis, sed ne perfectam quidem Fidem cum Lutheranis. Sed argumenta ejus videamus.

Primum argumentum sumit ex Isaia cap. 53. ubi dicitur Christus à Deo percussus; hinc enim colligit, Deum iratum & infensum sibi Christum sustinuisse.

Respondeo primò: Christum dici percussum à Patre, non quia Pater illum oderit, sed quia permisit occidi pro nobis, ut explicat Apostolus Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Quomodo, quando Abraham filium suum immolare voluit, ut Deo obediret, nec filium oderat, nec filius putabat se odio haberi: sed intelligebat id fieri ad obedientiam Deo præstandam, sine ulla ira, vel odio erga se. Dico secundò: istam percussionem à Hieronymo, & omnibus aliis Expositoribus referri ad solam mortem temporalem, non ad pœnas gehennæ, de quibus nullus Veterum somniavit, cùm de passione Christi ageret. Dico tertiò: figmentum esse Calvini, omnes qui percutiuntur à Deo irato, pati pœnas infernales: quàm sæpe enim Deus in hoc Mundo flagellat impios, qui tamen non dicuntur propterea jam esse in inferno?

Secundum argumentum ex eodem c. 53. Isaiæ: *Correctio pacis nostræ super eum*; ergo Christus luere debuit omnes pœnas, quas nostra peccata merebantur: sed nostra peccata non merebantur solam mortem corporis, sed etiam pœnam gehennæ; Christus igitur sustinuit etiam pœnas gehennæ. & sanè alioqui solùm Redemptor corporum esset.

Respondeo: Si hoc argumentum aliquid concluderet, debuisset Dominus æterno tempore manere in inferno, & infinitum propè numerum pœnarum perpeti. Nos enim merebamur æternam damnationem, & sumus prope infiniti qui hoc merebamur; ut ergo Calvinus cogitur admittere, unam pœnam temporalem Christi satisfacere potuisse pro multis æternis: ita nos dicimus, mortem corporis Christi satisfacere potuisse pro morte animarum omnium: pretium enim redemptionis à Christo persolutum non debet pensari ex multitudine, vel qualitate, vel diuturnitate pœnarum, sed ex dignitate personæ, quæ patiebatur, & ex charitate, qua patiebatur. Nec sequitur, solùm corporum esse Redemptorem; tum quia Christus animo & corpore passus est; tum etiam quia una pœna corporis erat infiniti pretii.

Tertium argumentum sumit ex illa tristitia & metu, quem in horto passus est Dominus, Matt. 26. Nam si solùm timuisset mortem corporis, fuisset infirmior multis puris hominibus, qui audacter mortem subeunt. Certè multi martyres in passionibus exultabant, nec solùm martyres, sed etiam ipsi latrones sæpenumero constantissimè moriuntur: qui verò timidiores sunt, trepidant quidem, sed nunquam se adeo vinci, ac dejici à perturbatione patiuntur, ut sanguinem sudent: at Christus horrebat, cadebat, sanguinem sudabat, Angelica consolatione indigebat, ac demum in agonia positus prolixiùs orabat; aut igitur infirmior omnibus hominibus fuit, aut non solùm corporis mortem, sicut cæteri, sed etiam animæ periculum metuebat.

Respondeo: Sanctos Patres variè exposuisse hunc timorem Christi, nullum tamen vel minimo verbulo insinuasse, hunc timorem Christi fuisse de salute animæ. Hilarius can. 31. in Matth. dicit, Christum nihil timuisse pro se, sed pro discipulis, quos prævidebat negaturos: sed cùm ait, *Transfer calicem à me*, voluisse dicere, *Transfer à me ad alios*, idest, *fac ut sicut ego alacriter bibo, ita etiam mei discipuli bibant*. Hieronymus in cap. 26. Matth. dicit, Christum tristem fuisse propter populum Judæorum, quem videbat illa nocte gravissimè peccaturum, & ideo dixisse, *Transfer calicem istum à me*, idest, *fac ne illi me occidant, sed aliqui alii &c.* Ambrosius in cap. 22. Lucæ, & Chrysostomus in cap. 26. Matth. dicunt, Christum naturali affectu mortem corporis horruisse.

Ad argumentum autem Calvini respondeo: Si Christus non potuisset non timere, & coactus timuisset, meritò infirmior multis videretur: at non ita est. Nam timuit, quia voluit: cæteri si non timent, vel est quia Deus infundit consolationem

majo-

majorem quàm sit ea poena, vel quia Diabolus obstupefacit sensum aliquorum sibi addictorum, vel quia avertunt animum à cogitatione poenarum, & alibi eum defigunt, quamvis rarissimi isti sint.

At Christus, ut copiosa esset redemptio, voluit etiam poenam mæroris & timoris subire; & ideo nec obstupefecit sensum suum, nec permisit, ut redundaret ex parte superiore gaudium in partem inferiorem, nec avertit cogitationem à morte imminente, sed potiùs de industria defixit mentem in omnia tormenta impendentia, quod sine dubio summæ fuit fortitudinis & charitatis. Nam, ut ait Evangelista Matth. 26. *Assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi cœpit contristari & mœstus esse &c.* Quare tunc cœpit, nisi quia tunc voluit? Nam etiam antè sciebat se moriturum, cùm hoc prædiceret discipulis, & Sacramentum instirueret in memoriam passionis suæ; & tamen non solum non metuebat, sed etiam consolabatur metuentes discipulos, ut patet Jo. 14. & 15. Unde etiam finita oratione, quia non ampliùs voluit timere, non ampliùs timuit, sed alacriter occurrit se quærentibus ad mortem, & in toto decursu passionis suæ nullum signum timoris dedit. Hinc est etiam quod Jo. 11. legimus, eum à seipso turbatum. In quem locum scribens Augustinus tract. 49. in Jo. *Attendite potestatem*, inquit, *Turbatus est Christus quia voluit. Ubi summa potestas est, secundùm voluntatis nutum tractatur infirmitas: hoc est turbavit seipsum.* Vide totum sermonem, ubi de hac re multa præclarè dicit.

Quartum argumentum ex Matth. 27. ubi Christus exclamat, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti!* Videtur enim, Christus non potuisse in hæc verba prorumpere, nisi apprehendisset Deum ut sibi iratum & infensum.

Respondeo: nullam fieri hìc mentionem iræ Dei erga Filium, sed solius derelictionis; dereliquit enim Deitas humanitatem in poenis, & cùm posset eam inde eripere, noluit, ut sacrificium perficeretur, quo Mundus redimendus erat. Voluit autem Dominus hoc modo clamare, ut intelligeremus, illum verè gravissimos dolores pertulisse, & non sua culpa pertulisse, id enim significat illud *Quare*, ac si diceret, *non est in me caussa hujus pœnæ.*

Quintum argumentum ex Actor. 2. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quòd impossibile erat teneri illum ab eo.* Nam si non pertulit Christus dolores inferni, quomodo potuit ab illis solvi? Quis enim solvitur à vinculis, quibus nunquam fuit ligatus?

Respondeo primò: in Græco legi, solutis doloribus mortis, τῦ θανάτυ, & sensum esse secundùm Chrysostomum & Oecumenium, quòd Deus per Christi resurrectionem ipsam mortem à doloribus liberaverit: mors enim quasi dolorem patiebatur, cùm Christum detineret, quem tenere non poterat. Sed fortè planior sensus erit, si dicamus, Christum sua resurrectione destruxisse ac dissolvisse mortem cum omnibus doloribus, qui illam comitantur: resurrexit enim immortalis & impassibilis.

Quòd autem Calvinus per dolores mortis intelligi vult dolores, quos parit maledictio & ira Dei, quæ origo mortis est, & proinde dolores Damnatorum, nimis longè petitum est. Nam si, quia ira Dei fuit caussa mortis, ideo dolores quos patiebatur in morte Christus, erant ab irato Deo, & dolores Damnatorum dici poterant; eadem ratione omnes qui moriuntur, etiam martyres, haberent Deum infestum, & paterentur dolores gehennæ. Est igitur ira Dei caussa remota & generalis ipsius mortis: tamen proxima & particularis caussa, sæpissimè est benevolentia & gratia specialis Dei, ut Augustinus dicit lib. 13. de Civit. Dei cap. 6. & alibi. Et ipse David qui canit: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Psal. 215. Et Joannes audivit vocem de cœlo dicentem sibi: *Beati mortui qui in Domino moriuntur*, Apoc. 14. Denique Paulus mortem lucrum sibi esse dicebat, Philip. 1.

Dico secundo: in nostra editione Latina haberi *Solutis doloribus inferni*, quæ lectio fortè est præferenda Græcæ. Nam Irenæus lib. 3. cap. 12. legit *doloribus inferorum*. Et Augustinus epist. 99. ad Evod., & alii similiter legunt; ac ut docet Augustinus, duplex sensus esse potest. Unus, *Solutis doloribus inferni*, idest, *irritis effectis*: solvit enim Christus dolores inferni, non quibus tenebatur, sed ne teneretur; *Quemadmodum*, inquit Augustinus, *solvi possunt laquei venantium ne teneant, non quia tenuerunt.* Alter est, *Solutis doloribus inferni*, quibus teneri ipse non poterat, sed quibus tenebantur alii, quos ipse noverat liberandos. Ubi Augustinus non solùm explicat rectè hunc locum, sed etiam pro confesso asserit contrarium ejus, quod Calvinus probare intendit.

Sextum argumentum ex illo Heb. 5. *In diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum, qui posset illum salvum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Vult enim Calvinus illud *Pro sua reverentia* debere sic intelligi *Exauditus est à suo metu*, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, quasi dicat, Christus non orabat ut non moreretur, sed ut non absorberetur ut peccator, idest, ne damnaretur in æternum, & ab hoc metu perdendæ salutis æternæ per paternam exauditionem liberatus est.

At oportet Calvinum ostendere εὐλάβειαν accipi pro metu pœnæ, significat enim pietatem & reverentiam, & proinde etiam metum reverentialem. Ipse enim Calvinus in cap. 2. Lucæ, ubi nos legimus de Simeone, quod esset *timoratus*, ipse legit, *pius*, & exponit de vera pietate; & tamen vox Græca est εὐλαβής.

Beza quoque in Annotat. ad eumdem locum Evangelii, ita scribit: *Εὐλάβεια significat, non quemcunque timorem, sed cum reverentia potiùs quàm cum animi trepidatione conjunctum. Latini religionem vocant.* At si ita est, cur Heb. 5. eamdem vocem accommodare conantur Calvinus & Beza ad metum mortis æternæ, conjunctum cum summa trepidatione?

Sed Beza urget, voculam illam ἀπὸ, quam dicit non posse accipi pro particula *Pro*, vel *Propter*, sed pro *Ex*, vel *Ab*: & quia absurdum videtur, Christum voluisse liberari à pietate & religione sua; ideo vertendum existimat, à metu, videlicet mortis, aut damnationis. At profectò faciliùs nos ostendemus, voculam ἀπὸ cum genitivo idem significare, quod διὰ cum accusativo, quæ omnium consensu significat *Propter*, quàm Beza possit ostendere εὐλάβειαν accipi pro metu pœnæ. Nam Matth. 13. vers. 44. Lucæ 24. vers. 41. & Act. 12. vers. 14. legimus, ἀπὸ χαρᾶς, *præ gaudio*, sive *ob gaudium*, Lucæ 22. vers. 45. ἀπὸ τῆς λύπης, *ob tristitiam*. 2. Mach. 5. vers. 21. ἀπὸ τῆς ὑπερηφανίας, *ob superbiam*, ut ibidem explicatur per alias voces, διὰ τὸν μετεωρισμὸν τῆς καρδίας, *ob elationem cordis*.

Quare Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius in hunc locum, exponunt illam vocem de veneratione, quæ Christo debebatur. ut sit sensus, *Exauditus est quia merebatur exaudiri, cùm esset dignissimus omni honore, & reverentia*, vel, *Exauditus est ob reverentiam, qua ipse Patrem suum prosequebatur.* Et certè negare non possunt adversarii, quin Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius Græcas phrases intelligerent.

Quid,

Quid, quòd Erasmus quoque in Annotat. ad eumdem locum, per εὐλαβείας reverentiam & pietatem intelligi debere docet? Etsi autem non certò scimus quæ fuerit hæc oratio, de qua Paulus agit hoc loco: tamen probabile est, eam esse, quam Dominus in horto fudit imminente passione: in eo autem exauditus est, quod absolutè petiit, nimirum, ut fieret voluntas Dei in morte sua, vel ut liberaretur à morte per resurrectionem.

Septimum argumentum sumit Calvinus ex Hilario, qui lib. 2. de Trin. sic ait; *Crux, mors, inferi, nostra vita sunt*. Et lib. 3. *Filius Dei*, inquit, *in inferni est: sed homo refertur ad cælum*. Et lib. 4. dicit, per descensum Christi ad inferos id nos consecutos, ut mors perempta sit. Et in fin. lib.: *Mortem*, inquit, *in inferno perimens*.

Respondeo: miram esse Calvini impudentiam in Hilario citando, cùm constet, Hilarium vix dolores corporis in Christo agnovisse. Certè Theologi multum laborant, ut ostendant, ab Hilario non esse omnino negatos Christi dolores.

Præterea in lib. 10. de Trin. refellit ex professo Calvini hæresim, ac docet, Christum non potuisse ullo modo metuere dolores inferni, pag. 195. *Lazaro*, inquit, *in Abrahæ finibus latante, infernum Chaos Christus timeret? Hæc stulta atque ridicula sunt*. Et pag. 203. *Anne tibi*, inquit, *metuere infernum Chaos, & torrentes flammas, & omnem pænarum ultricem abyssum credendus est, dicens latroni: Hodie mecum eris in Paradiso?* Et infra: *Dominus communionem ei Paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pænali terrore concludis?* Hæc Hilarius, qui tantùm non nominat Calvinum, cùm nescio cujus errorem confutat.

Cùm ergo dicit Hilarius, inferos Christi nostram esse vitam, & in inferno mortem occisam, vult dicere, Christum descendisse ad loca inferorum, ut inde Sanctos eriperet, & deinde locum illum obstrueret, ne ad eum amplius ulli descenderent, qui in eum crederent, eumque diligerent.

CAPUT IX.

Proponitur tertius error refellendus de descensu Christi ad inferos.

SEquitur tertia explicatio, quæ est Buceri, in cap. 27. Matth. & Bezæ in cap. 2. Act. qui docent, intelligi sepulcrum in Scripturis nomine inferni; proinde nihil esse aliud, Christum descendisse ad inferos, quàm sepultum esse.

Calvinus partim hanc sententiam sequitur, partim eam refellit. Nam in Psal. 15. ubi nos habemus, *Non derelinques animam meam in inferno*, ipse vertit; *Non derelinques animam meam in sepulcro*. Et lib. 2. Instit. cap. 16. §. 9. cum Bucero dicit, fabulam esse, quòd sint loca animarum subterranea, & quòd ad ea Christus descenderit; tamen in hoc dissentit, quòd descensum Christi ad inferos, qui ponitur in Symbolo, non vult esse sepulturam, sed, ut jam refutavimus, descensum ad pœnas damnatorum.

Si quis petat à Calvino & Beza, ubi fuerint ante Christi mortem animæ justorum; respondent: fuisse in cœlo, licèt nec viderint Deum, nec sint visuræ usque ad diem judicii. Ita Calvinus in Psychopannychia, & Beza in lib. cont. Brent. de Chr. majest., p. 2. ubi de ascensione disputat.

Ad refutationem igitur hujus sententiæ tria probanda sunt. Primò, inferos esse loca subterranea distincta à sepulcris. Secundò, animas ante Christi mortem non fuisse in cœlo, sed in inferno subterraneo; & proinde Christum, qui ad locum animarum descendit, in infernum subterraneum descendisse. Tertiò, directè Christi animam descendisse ad inferos, à sepulcro distinctos.

CAPUT X.

Inferos esse loca subterranea distincta à sepulchris.

QUantum ad primum, ex nomine inferorum, quo utuntur Scripturæ Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, cognosci potest ubi sint inferi. Nomen inferni Latinum, non dubium quin sit distinctum à nomine sepulcri, & cùm significet aliquid inferius nobis & infra nos, nihil sit nisi centrum terræ; necessariò loca inferorum intelliguntur loca profunda subterranea. Sed de Latino nomine parum curant adversarii, quia Scripturæ Græcè & Hebraicè solùm scriptæ sunt.

Nomen Græcum, quod habemus Matth. 11. Lucæ 16. Act. 2. & ubicumque Latinè est infernus, est ᾅδης, quod nomen Theodorus Beza in Act. 2. asserit, ordinariè accipi pro sepulcro, aliquando tamen apud Poetas pro loco damnatorum. Sed hæc est nimis aperta impudentia. Nam, ut omittam, quòd Græcè sepulcrum dicitur τάφος, non ᾅδης, unde Epitaphia dicuntur etiam à Latinis carmina, quæ ad sepulcra scribi solent; certè Matth. 11. cùm dicitur de Capharnaum: *Et tu Capharnaum numquid usque ad cœlum exaltaberis? usque ad infernum descendes*, non potest accipi pro sepulcro vox ᾅδης. Esset enim ridicula antithesis, cùm cœlum multis millibus stadiorum distet à terræ superficie, ubi erat Capharnaum, & sepulcrum non distet nisi paucis ulnis. Vult autem Dominus dicere, illam urbem tam profundè descensuram, quàm altè videbatur exaltata. Lucæ 16. ubi dicitur, dives purpuratus *in inferno* fuisse in tormentis, non potest vox ᾅδης exponi de sepulcro, nisi quis velit, animas esse in sepulcris cum corporibus.

Adde, quòd Chrysostomus in homiliis de Lazaro semper intelligit per infernum, ubi erat dives, gehennam. Præterea Lucianus in dial. de luct. dicit, ᾅδην esse locum sub terra profundum. Plato in lib. 2. de Repub., dicit, ἐν ᾅδου δίκην δώσομεν, idest, in inferno rationem reddemus operum nostrorum: certum autem est, non reddi rationem in sepulcro. Denique Henricus Stephanus in suo mag. thes. in gratiam Bezæ (ut videtur) dicit, posse accipi pro sepulcro vocem ᾅδην, sed nullum invenire potuit auctorem, qui ita loquutus fuisset, cùm tamen multos citaverit pro significatione inferni.

Jam verò nomen Hebræum, quod habetur passim in Testamento veteri, est שְׁאוֹל, quod verbum contendit Beza ubique accipi pro sepulcro, sed falsum est: nam significat voraginem, & ordinariè accipitur pro loco animarum subterraneo, & vel raró, vel nunquam pro sepulcro. Et probo primò ex illo Genesis 37. *Descendam ad filium meum lugens in infernum*. Ubi vox est שְׁאוֹל & non potest accipi pro sepulcro, quia dicit, se iturum ad filium suum, quem putabat mortuum, & devoratum à feris, & proinde caruisse sepulcro.

Item Num. 16. *Descenderunt viventes in infernum operti humo*. Quæ verba de loco damnatorum intelligit Epiphanius in Ancor. longè à med. Hieronymus in cap. 4. ad Ephes. & Beda in cap. 16. Num. Et certè Epiphanius & Hieronymus doctissimi erant Hebraicè, & eo loco verbum est שְׁאוֹל. Item Ps. 138.

Si

A *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Ubi opponuntur terræ superficiei, ubi tunc erat David, duo loca distantissima, altissimum cœlum, & profundissimus infernus: sepulcrum autem non abest à terræ superficie duobus palmis; sæpe etiam supra terram exstant marmorea sepulcra. Item Isa. 14. dicitur Regi Babylonis, & in ejus figura dicitur Diabolo: *Dicebas, in cœlum conscendam &c. veruntamen usque ad infernum detraheris, in profundum laci.* Ubi quatenus agitur de Diabolo, non potest infernus significare sepulcrum, quia Diabolus non est in sepulcro, ut notum est: quatenus agitur de Rege Babylonis, non potest etiam significari sepulcrum, & quia periret antithesis, & B quia ibidem dicitur Rex ille cariturus sepulcro.

Huc accedit consensus ferè omnium illorum, qui de hac re judicare poterant. Nam LXX. seniores שאול, ubique verterunt ᾅδην, nusquam τάφος. Hieronymus ubique vertit infernum, nusquam sepulcrum. Chaldæus vertit גיהנם, *gehenna*. Rabbi David in Psal. 9. in illud. *Convertantur peccatores in infernum*: & idem Rabbi David, & Rabbi Abenezra in illud Psal. 138. *Si descendero in infernum, ades*: & Rabbi Levi in cap. 15. Prov. & 26. lib. Job, exponunt per שאול locum animarum subterraneum.

Confirmatur item hoc idem ex ipso Calvino præceptore Bezæ; is enim in Psychopannychia, dicit, שאול interdum accipi pro sepulcro, sed ut plurimum C pro statu damnatorum.

Quid, quòd Beza se ipse pulcherrimè refutat? scripsit enim duos libros, qui in eodem volumine compingi solent; unum contra Sebastianum Castalionem, de sua & illius versione Testamenti novi; alterum contra Brentium, de omnipræsentia carnis Christi: in 1. lib. tractans illum locum Act. 2. *Non derelinques animam meam in inferno*, dicit, in meridie cæcutire qui non intelligunt per infernum sepulcrum. Et cùm ei objiceretur locus ille Luc. 16. de divite & Lazaro, contendit, ibi etiam per infernum significari sepulcrum. Et cùm Christus dicit, divitem illum fuisse in tormentis, exponit Beza, Christum figuratè esse loquutum, quasi constitueret D nobis divitis sepulcrum in mediis flammis, in quo non tam cadaver, quàm vivus homo contineretur, cùm tamen revera nihil in eo sepulcro præter corpus inanime fuerit, & de alio loco, quàm de sepulcro Scripturas exponere, dicit, esse orcum & erebum cum Poetarum fabulis fingere.

At in lib. cont. Brent. assumit jam contrariam personam, & dicit, eos in meridie cæcutire, qui ex historia Lazari & divitis Luc. 16. non deducunt verum locum inferorum, ubi damnati torqueantur. Et ibidem defendit Bullingerum, qui ex loco Num. 16. probaverat, inferos esse vera loca subterranea, cùm tamen ibi sit vox שאול. Item ibidem E profert locum Psal. 138. *Si descendero in infernum, ades* ad probandum inferos contra Brentium: & tamen ibi etiam est שאול. Denique non minus acriter pugnat pro inferis veris corporalibus, localibus, & subterraneis, ut Brentio contradicat, quàm alibi pugnat, ut veros & locales inferos destruat, vel in sepulcra convertat, ut nobis resistat.

Secundò probo esse inferos præter sepulcra ex nomine abyssi. Nam Lucæ 8. Dæmones rogabant Christum, ne mitteret eos in abyssum: certum est, abyssum esse profundam voraginem, & proinde infra terræ superficiem. Item, certum est, non esse sepulcrum, nec enim Dæmonibus patantur sepulcra. Denique certum est, abyssum non esse aliquid spirituale, ut vult Brentius, ubique diffusum: non enim dæmones petivissent non mitti in abyssum. Quid ergo restat, nisi ut abyssus sit profundissima vorago subterranea?

Tertiò probo ex Apoc. 5. ubi legimus, non fuisse inventos, qui solverent librum, *Neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram*. Et infra: Dixerunt laudem Deo omnes creaturæ *in cœlo, & super terram, & sub terra*. Et Philip. 2. *Ut in nomine Jesu omne genuflectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum*. In quibus locis vox καταχθονίων, nihil aliud significat, quàm subterraneorum. At certè non sunt cadavera sepulcrorum, quæ non poterant aperire librum, vel quæ Deum laudant, & in nomine Jesu flectunt genua; igitur spiritus sunt, qui dicuntur subterranei, eò quòd in locis subterraneis degant.

Quartò probo ex Patribus. Irenæus lib. 5. prope fin. dicit, Christum descendisse ad inferiora terræ, ubi erant animæ. Tertullianus in Apolog. cap. 45. vocat infernum arcani ignis subterraneum thesaurum. Cyrillus lib. de rec. Fid. ad Theodos., vocat infernum ubi erant animæ subterraneam specum. Arnobius lib. 2. cont. Gent.: *Audetis*, inquit, *ridere nos, cùm gehennas dicimus, & inextinguibiles quosdam ignes &c.* Et infra, de Platone sic ait: *Non est absonè suspicatus, jaci eas* animas *in flumina torrentia flammarum, globis & cœnosis voraginibus tetra*. Ambrosius in cap. 4. ad Ephes., dicit, Christum ut mortuis prædicaret in inferno, in cor terræ descendisse. Idem habet Nyssenus Orat. 1. de resur. Dom. Hieronymus in cap. 14. Isa. *Dicimus*, inquit, *quòd infernus sub terra sit*. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 24. *De inferis*, inquit, *magis mihi videor docere debuisse, quòd sub terris sint, quàm rationem reddere, cur sub terris esse credantur, sive dicantur, quasi non ita sit*. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 42. Beda lib. 3. in Job cap. 7. Primasius in cap. 7. Apoc. & Damascenus lib. 3. cap. ult. infernum sub terra esse definiunt.

Accedat postremò etiam naturalis ratio. Siquidem consentaneum est rationi, ut locus Dæmonum & hominum impiorum ac reproborum longissimè distet ab eo loco, in quo Angelos ac beatos homines perpetuò futuros non dubitamus: locus autem beatorum (etiam adversariorum testimonio) cœlum est; à cœlo verò nihil abest longiùs, quàm terræ centrum.

CAPUT XI.

Animas piorum non fuisse in cœlo ante Christi ascensionem.

QUantum ad secundum, quòd animæ piorum non fuerint in cœlo ante Christi ascensionem, probatur primò, quia est ea sententia prorsus inaudita in Ecclesia Dei: id quod sanè deberet sufficere ad refutationem. Præterea Genes. 37. Jacob ait: *Descendam ad filium meum in infernum*. Pius erat Jacob, pius etiam Joseph; & tamen utrumque non ascendisse ad cœlum, sed ad inferos descendisse Scriptura significat. Item Luc. 16. dives in inferno cùm esset, vidit à longe animam Laari in sinu Abrahæ, & audivit, inter loca ipsorum magnum hiatum esse, id enim significat χάσμα: ex quo apparet, nihil solidi fuisse interjectum inter locum Damnatorum & sinum Abrahæ, sed utrasque animas in eadem voragine fuisse, licèt multum inter se distantes. Item lib. 1. Reg. cap. 28. anima Samuelis apparens Sauli de terra ascendere visa est.

Et quamvis non desint qui negent, illam fuisse veram animam Samuelis: tamen opinio contraria & com-

& communior & probabilior & tutior est. Id enim docent Josephus lib. 6. antiq. cap. 15. Justinus in Dial. cum Triph. Basilius epist. 80. ad Eustach. Ambrosius in 1. cap. Lucæ; Hieronymus in 7. Isa. Augustinus de cura pro mort. cap. 15. Et recentiores, Liranus, Abulensis, Dionysius Carthusianus, & Cajetanus in eum locum. Et deducitur satis apertè ex textu divinæ Scripturæ: *Cum vidisset*, inquit, *mulier Samuelem*. Item, *Dixit Samuel ad Saul*. Item, *Intellexit ergo Saul, quòd Samuel esset*. Certè non diceret Scriptura *Intellexit*, sed *putavit*, vel *cogitavit*, si non esset verum.

Præterea in Eccles. cap. 46. ponitur in laudibus Samuelis, quòd mortuus prophetaverit, & annunciaverit Regi, quæ ventura erant: at quæ laus esset Samuelis, si non ipse, sed Dæmon aliquis in ejus forma apparens futura prædixisset? at incredibile videtur, animam tanti Prophetæ subjectam fuisse incantationibus Pythonissæ. Id quidem est verum, atque idcirco apparitio Samuelis prævenit incantationem & ejus effectum. Id quod intelligi potest ex perturbatione mulieris, quæ turbata est, cùm vidit Samuelem apparuisse antequam evocaretur.

Præterea idem patet ex 1. Pet. 3. *Iis qui in carcere erant spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerunt aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, cùm fabricaretur arca*. Hìc dicuntur animæ in carcere fuisse; non ergo erant in cœlo, nam ridiculum est dicere, animas in cœlo tanquam in carcere inclusas fuisse, cùm cœlum sedes Dei sit. Neque obstat quòd videtur hìc agi de spiritibus impiorum: nam Calvinus admittit agi de spiritibus justorum. Sed de hoc loco paulò post agemus.

Item Zach. 9. *Tu quoque in sanguine Testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non est aqua*. Quem locum Hieronymus, & Rupertus in Comment. exponunt de descensu Christi ad inferos. Et sanè convincitur hinc, animas Sanctorum ante Christi mortem non fuisse in cœlo, ut Calvinus, & Beza volunt: nec enim cœlum per lacum significari potest, aut ex cœlo Dominus Sanctos suos eduxit, aut in cœlo ulli sunt vincti.

Quod autem Calvinus dicit lib. 2. Instit. cap. 16. §. 9. à Zacharia vocari lacum sine aqua profunditatem Babylonicæ captivitatis, unde liberati fuerunt Judæi, nullam habet probabilitatem. Nam in verbis præcedentibus ponitur vaticinium de Christo: *Exulta filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi &c.* Quod Evangelistæ de Christi ingressu in Hierosolymam exposuerunt, Matth. cap. 21. & Jo. cap. 12. inde fit apostrophe ad ipsum Christum, *& tu in sanguine Testamenti*. Quomodo ergo ista cohærerent, si de captivitate Babylonica ageretur? Et præterea in quo sanguine Testamenti liberati sunt Judæi de Babylone?

Denique Patres communi consensu hoc docent. Irenæus lib. 5. circ. fin. Tertullianus lib. 4. in Marcion. Origenes in cap. 5. ad Rom. Cyrillus catech. 4. Cyrillus alter lib. de rec. Fid. ad Regin., in fine locor. ex Matth. Hilarius lib. 10. de Trin. Basil. in Ps. 48. Athanasius in epist. ad Epictetum, Epiphanius hæresi 46. Ambrosius lib. 3. de Fid. cap. 3. Hieronymus in cap. 9. Zachar. in 3. Ecclesiastæ. Primasius in cap. 5. Apoc. Gregorius lib. 13. Moral. cap. 21. Concilium Toletanum 4. cap. 1. Denique Augustinus, etsi in epist. 99. ambigere videtur, an sinus Abraham, ubi erant animæ Patrum olim, in inferno esset, an alibi: tamen lib. 20. de Civit. Dei, cap. 15. affirmat in inferno fuisse, ut cæteri omnes Patres semper docuerunt, quorum verba in sequenti capite referemus.

CAPUT XII.

Christum ad inferos descendisse verè, ostenditur ex Scripturis.

QUantum ad tertium, probo ex Scripturis, Christum verè descendisse ad inferos. Primus locus, qui tamen non convincit, sed probabiliter suadet, habetur in illis verbis Psal. 107. *Contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit*. Hunc enim locum intelligunt de descensu ad inferos, Hilarius in Psal. 138. Ambr. lib. de myst. Pasch., & alii, sed in sensu mystico: nam ad literam certum est tractari de liberatione ab Ægypto.

Secundus locus est Eccl. 24. ubi sic loquitur sapientia Dei: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino*. Hic locus non convincit hæreticos: tum quia ipsi non recipiunt hunc librum; tum etiam quia hæc verba desunt in Græco textu, tamen apud Catholicos suam habet auctoritatem.

Tertius locus adducitur ex illo Matth. 12. *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terræ*. Calvinus in Psychopannychia vult, ventrem ceti fuisse figuram mortis, quæ Christum triduo detinuit: at Christus dicit, ventrem ceti similem fuisse cordi terræ, cor terræ non est mors, sed locus aliquis sub terram.

Alii dicunt: sepulcrum appellari cor terræ; sed repugnat similitudo. Nam cor est in profundissimo loco animalis: sepulcrum autem est prope superficiem terræ, & Christi sepulcrum videtur fuisse supra terram, erat enim monumentum excisum in lapide supra terram exstans. Item: Sicut Jonas fuit vivus in ventre ceti, ita aliquid vivum debuit esse in corde terræ: at in sepulcro fuit corpus mortuum; non igitur cor terræ est sepulchrum, sed infernus sepulcro multò profundior, ubi Christi anima vivens triduo commorata est. Præterea, Hieronymus in cap. 2. Jonæ: *Quomodo cor animalis*, inquit, *in medio est; ita infernus in media terra esse perhibetur*. Eodem modo hunc locum explicant Irenæus lib. 5. circ. fin. Tertullianus lib. de anima. cap. 31. Nyssenus Orat. 1. de resurrect. Ambrosius in cap. 4. ad Ephes.

Quartus locus est Act. 2. *Non derelinques animam meam in inferno*. Beza vertit, *Non relinques cadaver meum in sepulcro*. Et in defensione hujus versionis contra Sebastianum Castalionem: *Hic*, inquit, *agi de corpore & sepulcro, nemo dubitare potest, nisi qui velit meridie cæcutire*. Et paulò ante caussam reddens cur ita mutaverit animam in cadaver, & infernum in sepulcrum: *Non temerè feci*, inquit, *cùm hunc præcipuè locum à Papistis torqueri ad suum limbum constituendum videamus, & Veteres etiam inde descensum illum animæ Christi ad inferos excogitaverint*.

Videtur Bezæ placuisse decretum Rabbinorum, quod refertur à Rabbi Salomone in cap. 21. lib. 2. Reg., bonum esse mutare aliquid de lege, ut Deus publicè sanctificetur. At nos habemus in primis verborum proprietatem: nam in textu Græco Act. 2. ψυχὴ non nisi animam propriè significat, & ᾅδης infernum propriè designat, & hoc probatione non eget, consulantur omnia Dictionaria.

Respondet Beza: licèt ψυχὴ, animam propriè significet, tamen accipi etiam posse pro corpore tribus modis. Primò, quia anima accipitur pro vita; vita autem, corporis respectu, videtur obruta sepulcro non minùs quam corpus. Secundò, quia ex anima

anima potest intelligi totum, & idem est dicere, non derelinques animam meam, & non derelinques me. Rursus ex toto potest intelligi pars, & ita idem erit dicere, non derelinques me, & non derelinques cadaver meum. Tertiò, quia ψυχὴ Græcum, & (נפש) Hebraicum idem significat. Porrò (נפש) invenitur in Scriptura acceptum pro cadavere Levit. 21. v. 1. & 11. ubi legimus, super anima non contaminetur, prohibet Lex tangi cadavera, & ea animas appellat.

Sed istæ argutiæ nihil valent: nam etiamsi posset pro anima intelligi corpus, non tamen propterea continuò probatum esset, hoc loco ita exponendum esse. Præterea, hìc distinguitur anima à carne, cùm dicitur paulò infra, nec anima ejus derelicta est in inferno, nec caro ejus vidit corruptionem; sic enim habetur in Græco: ergo non potest hoc loco anima accipi pro carne. Præterea, vox ᾅδης, (ut supra ostendimus) significat semper infernum, nunquam sepulcrum: at corpus Christi non fuit in inferno; ergo anima ibi fuit. Præterea, de anima & inferno exponunt, Ambrosius Serm. 74. de martyrib. Hieronymus in Psal. 15. Augustinus epist. 99. ad Evod. Beda in 2. cap. Act. & alii.

Ad primam rationem Bezæ respondeo: licèt anima possit accipi pro vita, quia dat vitam corpori: tamen nusquam accipi pro cadavere, cùm in cadavere sit privatio vitæ. Nec possumus dicere, vitam esse in sepulcro, cùm ibi sit corpus sine vita; nec enim contraria simul poni debent.

Ad secundam dico: Grammaticam non admittere illam Dialecticam ratiocinationem, pars accipitur pro toto, & totum pro parte; ergo pars pro parte. Nam vocabula sunt ad placitum, & ab usu loquentium pendent: usus autem admittit synecdochen, qua ponimus partem pro toto, & contra, sed non admittit partem pro parte. Quis enim ferret, si diceremus hominem pedibus videre, quia pes potest poni pro homine, & homo pro oculo?

Ad tertiam dico: multum inter נפש & ψυχὴν interesse. Nam נפש est generalissima vox, & significat sine ullo tropo tam animam, quàm animal, immo etiam corpus, ut patet ex plurimis Scripturæ locis; unde etiam ferè semper adiungitur cum substantivo *nephes* adiectivum *vivens* quod est proprium totius compositi. Genes. 1. *Producant aquæ reptile animæ viventis*. Ibidem: *Producat terra animam viventem*. cap. 2.: *Factus est in animam viventem*. Quibus in locis frustra adderetur adiectum *vivens*, nisi vox Hebræa נפש, quam Interpres vertit *animam*, significaret aliquid indifferens ad vivum & non vivum. Quare Num. 23. dicit Balaam: *Moriatur anima mea morte justorum*. Et Num. 31. dicuntur omnes animæ sexus fœminei ex præda Madian fuisse trigintaduo millia.

Porrò anima humana, nec mori potest, nec sexum habet; proinde in illis locis anima non alteram partem hominis, sed totum hominem, aut certè ipsum corpus significat. Item Genes. 37. *Non interficiatis animam ejus*: ubi anima nec pro anima propriè dicta, nec pro homine per tropum, nam repugnat pronomen *ejus*, sed pro ipsa carne propriè accipitur. Num. 19. cadaver vocatur morticinium animæ hominis: at Græcum ψυχὴ, ut Latinum *anima* non est tam generale, ut sine tropo possit accipi pro toto animali. Itaque in Levitico non ponitur pars pro parte, idest, anima pro corpore, sed vocabulum, quod ipsum corpus significare solet, aut certè ponitur totum pro parte, idest, vivens pro corpore. At Act. 2. ponitur ψυχὴ, quæ animam solam significat.

Præterea, etiam *nephes* quando opponitur carni,

[A] non potest sumi pro carne, ut Levit. 17. *Anima carnis in sanguine est*. Hìc autem anima opponitur carni, cùm dicitur, neque anima relicta est in inferno, neque caro vidit corruptionem; ergo hoc loco nullo modo tolerari potest Bezæ interpretatio, qui pro anima cadaver intelligi voluit.

Quintus locus est Rom. 10. *Ne dicas in corde tuo; Quis descendet in abyssum, idest, Christum à mortuis revocare?* ergo Christus post mortem fuit in abysso. Non potest autem nomine abyssi intelligi status Damnatorum, nam in illo secundùm Calvinum fuit Christus adhuc vivens, hìc autem agitur de loco ubi erat solùm cùm esset mortuus. Neque potest intelligi sepulcrum: nam abyssus profundissimam vo- [B] raginem significat, qualis non est sepulcrum.

Præterea, facile erat in sepulcrum descendere, at hic ponitur tanquam res homini viventi impossibilis, descendere in abyssum. Denique opponitur hoc loco abyssus cœlo, tanquam terræ superficies sit media inter abyssum & cœlum; nam præcedit: *Quis ascendet in cœlum, idest, Christum deducere*; & continuò sequitur per antithesim: *Quis descendet in abyssum, idest, Christum à mortuis revocare*. Fuit igitur Christus post mortem, & ante resurrectionem in abysso, quæ longissimè abest à cœlo, idest, in profundissimis terræ partibus.

Sextus locus est ad Ephes. 4. *Quod ascendit, quid est nisi quia, & descendit in inferiores partes terræ*. Ad [C] hoc respondet Beza in Annotat. in hunc locum, inferiores partes terræ esse sepulcrum. Augustinus Marloratus intelligit descensum in hanc terram, quasi dictum esset, descendit in hanc imam terram.

At nos habemus in primis Hieronymum, Ambrosium, Chrysostomum, & Theophylactum, qui exponunt de inferno, infra quem nihil est. Secundò habemus verborum proprietatem: nam inferior pars terræ non significat totam terram, sed unam partem, eamque aliis inferiorem; non ergo significat terræ superficiem, quæ est pars superior, nec etiam sepulcrum Christi quod etiam supra terram fuit. Tertiò pro nobis facit id quod sequitur, *ut adimpleret omnia*: voluit enim Christus descendere [D] usque ad verum infernum, sicut descenderat in terras, ut præsens visitaret omnes partes regni sui, quod tripartitum est, juxta illud Philip. 2. *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum*. Ubi Græcè, ut supra monuimus, est *καταχθονίων*, idest, *subterraneorum*, quia voce non possunt intelligi cadavera, quæ sunt in sepulcris: illa enim etsi subterranea sunt; tamen non possunt in nomine Jesu genua flectere, hocest, honorem illi præstare. Sunt ergo in locis subterraneis aliqui spiritus, qui Christo reverentiam exhibere debent, & ad eum locum Christus descendit, ut se totius Mundi Regem ac Dominum declararet.

[E] CAPUT XIII.

Explicatur locus obscurissimus ex epistola prima S. Petri, cap. 3. & 4.

AD ea Scripturæ testimonia, quibus probatur descensus Christi ad inferos, pertinet etiam locus ille S. Petri: *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu, in quo his qui in carcere erant spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe*, 1. Pet. 3. Cui loco videtur jungendus alius ex cap. 4. *Propter hoc & mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundùm homines*

nes in carne, vivant autem secundùm Deum in spiritu. Ut autem hic locus, qui semper obscurissimus habitus est, intelligatur, tres expositiones discutiendæ sunt.

Prima expositio est S. Augustini epist. 99. ad Evod., quem sequitur Beda. Sic Augustinus exponit, ut per spiritus in carcere constitutos intelligat homines, qui erant tempore Noe, quorum animæ erant in corpore mortali tanquam in carcere: est enim corpus tanquam carcer animæ, ac dicit, Christum non secundùm humanitatem, quam nondum assumpserat, sed secundùm Deitatem prædicasse per internam inspirationem, aut per linguam Noe illis hominibus, qui tamen increduli fuerunt. Itaque non vult Augustinus hunc locum ad inferos pertinere.

Hanc expositionem non refutarem, si ipsi Augustino placeret omnino: sed ipsemet fatetur, se hunc locum non intellexisse, & rogat, ut quæratur ratio, quomodo possit hic locus ad inferos pertinere. Ipso igitur non solùm permittente, sed etiam cupiente Augustino, hanc expositionem primam breviter refellemus. Primò, non placet hæc sententia, quia communis Patrum est in contrarium. Nam Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. ant. med. Athanasius epist. ad Epict., & lib. de Incarnat. qui incipit: *Mos pii hominis.* Epiphanius hær. 77. Cyrillus lib. de rect. Fid. ad Theodos., & lib. 12. in Jo. cap. 36. Hilarius in Psal. 118. in illud *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, Quando consolaberis me?* Ambrosius in cap. 10. ad Rom. Ruffinus in expos. Symb. Oecumenius in hunc locum Petri, exponunt de descensu Christi ad inferos, ubi spiritus defunctorum degere existimabant.

Præterea Justinus in Dial. cum Triph. & Irenæus lib. 3. cap. 23. citant verba quædam Isaiæ, quæ modò non inveniuntur, simillima istis verbis S. Petri, ut credibile sit, inde S. Petrum accepisse; sunt autem hæc verba: *Commemoratus est Dominus sanctus Israel mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis, & descendit ad eos evangelizare salutem, quæ est ab eo, ut salvaret eos.*

Secundò, non probatur ea sententia, quia dicitur Christus profectus spiritu ad prædicandum spiritibus: id enim refert illud *in quo*, nimirum, spiritu veniens &c. at spiritus, qui hìc distinguitur contra carnem, non videtur posse significare aliud quàm animam; non ergo sola Divinitate, sed etiam anima Dominus ad prædicandum spiritibus profectus est.

S. Augustinus ex hac ipsa ratione dicit se moveri ad hoc, ut non intelligat per hunc spiritum animam Christi: nam cùm dicitur *vivificatus autem spiritu*, si spiritus significaret animam, sequeretur, aliquando animam Christi mortuam fuisse, nihil enim vivificatur nisi quod mortuum est. Vult igitur ipse sensum esse, Christum mortificatum fuisse carne, quia secundùm carnem mortuus est, & vivificatum spiritu, quia virtute Spiritus Dei excitatus est à mortuis.

Sed hæc ratio non concludit: nam in Scriptura passim dicitur vivificari id quod non occiditur. 1. Reg. 27. *Virum, & mulierem non vivificabat David*, idest, *non relinquebat vivum*; & 2. Reg. 8. dicitur, David extendisse *duos funiculos super Moab, unum ad occidendum, unum ad vivificandum*, idest, definivisse quot ex Moabitis vellet occidi, quot servari. Et Act. 7. *Afflixit Patres nostros ut exponerent infantes suos ne vivificarentur*, idest, ut non viverent, sed occiderentur ad unum omnes. Vult ergo S. Petrus dicere, Christum carne mortificatum, spiritu vivificatum in passione, quia caro mortua mansit, anima verò non potuit occidi, sed mansit viva, & operans, ac triumphans de inferno.

Tertiò, non placet ea sententia, quia illud *Veniens prædicavit* si de anima intelligatur, propriè accipi poterit; verè enim venit ad locum, ubi non erat: at si de Divinitate, non potest accipi nisi impropriè. Præterea verbum in Græco est *πορευθεὶς*, idest, *profectus*, quod idem repetitur paulò infra, cùm dicitur, profectus in cœlum &c. at in hoc secundo loco accipitur propriè; ergo & in primo.

Quartò, quia per spiritus, qui in carcere erant, non videtur posse intelligi homines viventes, nisi de industria S. Petrus affectaverit improprietatem, & obscuritatem: at certè quando habemus sensum proprium & facilem, non licèt fingere tropos. Adde, quòd cap. 4. de jisdem loquens Petrus dicit: *Propter hoc & mortuis evangelizatum est.* Et licèt Augustinus per mortuos intelligi velit mortuos in peccatis, qui tamen vivant in corporibus; tamen videtur obstare præcedens sententia, nam dicit: *Reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos & mortuos, propter hoc enim & mortuis evangelizatum est.* At cùm dicimus, Christum esse judicem vivorum & mortuorum, intelligimus ad literam, quòd judicabit eos, qui vivunt, & eos qui mortui sunt verè & propriè, ut idem Augustinus docet in Enchir., cap. 55. Igitur veris mortuis Christus prædicavit, idest, ad veros inferos descendit.

Quintò, si hic locus intelligatur de prædicatione facta in diebus Noe, non apparet quorsum hìc sit inserta ista narratio. Quomodo enim ista cohærent, Christus in passione sua carne mortuus est, spiritu vivus mansit; ideò Deus olim prædicavit hominibus per Noe? At si intelligamus de descensu ad inferos, omnia cohærent: nam volens Petrus ostendere, Christum in passione & morte mansisse vivum quoad animam, probat, quia illo tempore anima ejus profecta est in infernum, & prædicavit spiritibus in carcere conclusis.

Sed objicit Augustinus: quia non videtur ratio, cur prædicaverit solùm iis, qui increduli fuerunt tempore Noe, cùm tam multi alii essent in inferno. Item, quia videtur absurdum valde, quòd Christus prædicaverit in inferno; videtur enim inde sequi, ut debeat etiam in inferno constitui Ecclesia, ubi convertantur, & reconcilientur animæ. Id autem absurdum sequi ex nostra sententia, probat Augustinus, quia sinus Abrahæ, ubi erant omnes justi, non videtur fuisse in inferno, sed ab inferno remotissimus, cùm esset Chaos magnum inter divitem inferni colonum & Lazarum habitatorem sinus Abrahæ; ergo si hic locus de descensu ad inferos intelligitur, Christus solis peccatoribus prædicavit: at non prædicavit frustra, nec sine fructu; ergo aliquos convertit: at hoc nullo modo est asserendum; ergo præstat, hunc locum non intelligere de descensu ad inferos. Et hæc est potissima difficultas, quæ Augustinum à communi sententia recedere coegit: timuit enim, ne cogeretur admittere conversionem & reconciliationem spirituum damnatorum.

Respondeo: primam objectionem posse retorqueri; nam etiam non apparet ratio, cur dicat Petrus, Christum in diebus Noe prædicasse potius, quàm in diebus Abraham, & aliorum Patriarcharum, vel etiam aliorum omnium hominum.

Dico præterea: Christum prædicasse in inferno omnibus bonis spiritibus, sed nominatim fuisse expressos illos, qui fuerunt in diebus Noe increduli, quia de illis erat majus dubium, an essent salvi necne, cùm puniti fuerint à Deo, & submersi aquis diluvii. Indicat ergo hìc Petrus etiam ex illis in-

credulis fuisse aliquos, qui etiam in fine vitæ pœnitentiam egerint, & licèt quantùm ad corpus perierint, tamen quantum ad animam salvi fuerint, quod etiam Hieronymus docet io quæst. Hebr. in Genes. tractans illud cap. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine &c.* Ubi dicit, Deum punivisse multos eorum temporaliter aquis diluvii, ne deberet eos punire in gehenna in æternum. Et hunc etiam sensum videntur facere illa verba cap. 4. *Propter hoc mortuis Evangelizatum, ut judicentur quidem secundùm homines in carne, vivant autem secundùm Deum in spiritu*, idest, ut secundùm homines externis judicentur carne, idest, damnati existimentur humano judicio, quia corpora eorum aquis necata fuerunt; tamen vivant spiritu secundùm Deum, idest, animæ eorum salvæ fiot apud Deum.

Ad secundam dico: ipsum Augustinum postea cognovisse sinum Abrahæ fuisse in inferno, ut patet ex tractatu in Psal. 85. & lib. 20. de Civit. Dei, cap. 15. quæ sententia est omnium Patrum, & totius Ecclesiæ. Dico igitur: prædicationem Christi in inferno non fuisse ad convertendos Infideles, sed fuisse solùm ad annunciationem gaudii magni piis animabus, quibus annunciavit completam esse redemptionem, ut intelligerent, se jam inde liberandas, & tempore suo etiam corpora recepturas. Atque hæc de expositione S. Augustini, quam refutavimus, sequuti mentem ejus, non verba.

Secunda expositio est Bezæ in Annotat. ad eum locum, ubi sic exponit, *Christus in spiritu*, idest, *divinitate, veniens prædicavit spiritibus in carcere*, idest, *spiritibus, qui nunc sunt in carcere inferni*, sed tunc quando eis prædicabatur, non in carcere, sed in corpore erant, quando videlicet fiebat arca Noe. Hanc expositionem ita jactat Beza in defensione suæ versionis contra Castalionem, ut propter illam dicat, sibi coram & per literas à multis gratias actas.

At hæc non differt ab illa S. Augustini, nisi in tribus. Primò, quòd Augustinus suam proponit ut dubiam, & quæ teneatur donec melior non invenitur: Beza suam vult esse certissimam. Secundò, quòd Augustinus servat textum, ut invenit à Majoribus scriptum; Beza pro sua audacia mutat, & ubi nos habemus, *Qui in carcere erant*, ipse vult legi, *Qui in carcere sunt*. Et licèt in Græco nullom sit verbum, tamen omnes Latini hactenus legerunt *erant*, & Græci, quos citavimus, exponunt *erant*, non autem *sunt*; siquidem eos volunt à Christo liberatos de carcere: non potuit autem verè dici tempore Petri de illis spiritibus eos tunc in carcere fuisse. Tertiò, quòd Augustinus per carcerem intellexit corpus mortale: Beza intelligit infernum; id quod pro nobis est. Itaque sententia Bezæ, quatenus differt ab illa S. Augustini, non eget refutatione, quia pro nobis est: quatenus cum illa convenit, jam refutata est.

Argumenta quoque ipsius, ex dictis omnia facilè solvuntur. Primùm objicit, quia dicitur Christus in Spiritu venisse. Respondeo: jam ostendimus, hoc loco spiritum significare animam. Secundò, quia tantùm fit mentio incredulorum, quibus oihil profuisset descensus ad inferos. Respondeo: jam diximus, illos quondam incredulos fuisse, sed postea conversos ad Deum & piè mortuos. Tertiò objicit, quia nihil hìc dicitur de liberatione animarum. Respondeo: prædicationem Christi oihil fuisse aliud, quàm nuncium liberationis. Quartò objicit, absurdum esse mortuis prædicare, qui non possunt converti. Respondeo: non esse prædicatom ut converterentur impii, sed ut gauderent animæ piorum.

Tertia expositio est Calvini lib. 2. Instit. cap. 16. §. 9. & in Psychopannychia, ubi dicit, ex sententia Petri Christum prædicasse spiritibus defunctorum & bonis & malis, non quòd ad eos venerit per animæ præsentiam, sed quòd effecerit, ut sentirent effectum passionis & mortis suæ, & boni quidem gaudium reciperent, mali mœrorem.

Et quia poterat aliquis dicere: quomodo animæ piorum dicantur esse in carcere, cùm per Calvinum semper fuerint in cœlo? Respondet: illud *in carcere* debuisse verti *in specula*: nam vox Græca φυλακῇ, significat tam carcerem, quàm etiam vigiliam, observationem, excubias. Itaque animæ piorum dicuntur fuisse in specula, quia erant in continua exspectatione passionis Christi. Addit præterea: posse etiam dici eas fuisse in carcere, quia veluti sub nube & umbra eminus lucem prospiciebant, ita ut illa exspectatio carcer dici posset.

Hanc explicationem dicit Calvinus talem esse, ut planè confidat, se bonis omnibus persuasurum. At falsus Propheta fuit, nam ne suo quidem vicino, atque addictissimo sibi, ac successori Bezæ persuasit. Siquidem Calvinus per spiritum intelligit efficaciam, Beza Divinitatem. Calvinus per carcerem speculam cœlestem; Beza custodiam infernalem. Calvinus per *spiritus in carcere* animas piorum; Beza animas Damnatorum. Calvinus vult, hoc esse factum in morte Christi; Beza tempore Noe. Vel ergo Beza non est vir bonus, vel Calvinus non persuasit omnibus bonis.

Sed his omissis, expositio Calvini facilè refelli potest. Primùm enim per *spiritum* non potest intelligi efficacia, sed anima; tum quia hìc distinguatur contra carnem tanquam contra alteram partem ejusdem compositi; tum etiam quia hìc dicitur, Christus spiritu profectus prædicasse, ubi illud *profectus* notat mutationem personæ de loco ad locum.

Secundò falsum est φυλακὴν, significare speculam in eo sensu, quem Calvinus intendit: nam φυλακὴ, propriè custodiam significat à verbo φυλάττω, quod est *custodio observo* &c. & inde traducitur ad significanda omnia, quæ ad custodiam & tutelam pertinent, qualia sunt carceres, excubiæ, vigiliæ &c. at non potest significare simplicem exspectationem, seu vigiliam, quæ non referatur ad custodiendum; nec facilè inveniet Calvinus aliquod exemplum in bonis auctoribus pro hac specula sua.

Quod autem dicit, exspectationem in umbra posse dici carcerem, ridiculum est. Nam hoc modo, nocturno tempore dum exspectamus diem, omnes essemus in carcere; & præterea animæ piorum, etiamsi subobscurè prospicerent Christum, tamen multa alia perspicuè cernebant, & absolutè in lumine erant. Immò verò, quo pacto, Calvini sententia, dici poterant esse in tenebris, vel in carcere, si in cœlo erant? quis enim capiat, in cœlo esse tenebras & carcerem?

Tertiò, Calvini sententia seipsam destruit, nam ipse duo dicit. Primò, spiritus in carcere esse animas piorum exspectantes Christum, & istis Christum annunciasse gaudium. Secundò dicit, Christum terruisse sua prædicatione animas impiorum, & hoc significari illis verbis; *Qui increduli fuerunt aliquando cùm fabricaretur arca*. At Petrus de iisdem loquitur; sic enim ait: *His qui in carcere erant spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerunt aliquando &c.* Et in Græco est participium *ἀπειθήσασι inobedientibus* seu *non credentibus*. Oportet igitur io eo carcere fuisse spiritus illos aliquando inobedientes, & si isti sunt spiritus impiorum; oportet necessariò, vel spiritus impiorum fuisse in specula cœlesti, vel illud φυλακὴ, non *speculam*, sed *carcerem* significare.

Ultimò accedit, quòd hæc est sententia singularis & cootraria omnibus Veteribus. Maneat igitur

tum sententia Patrum, quæ docet, Christum in carcere inferni sanctis Patribus prædicasse.

CAPUT XIV.

Adfertur traditio Patrum de descensu Christi ad inferos.

NUnc id ipsum, quod ex Scripturis probavimus, ex Patrum traditione breviter confirmabimus. Ac primùm habemus Symbolum Apostolorum ab hæreticis receptum, ubi post expressam sepulturam habetur *Descendit ad inferos*; non sunt ergo unum & idem sepeliri, & descendere ad inferos. Nec potest dici, posteriorem sententiam esse repetitionem prioris. Nam Symbolum est compendium Fidei brevissimum, in quo summum vitium esset aliquid repeti. Nec potest esse posterior sententia explicatio prioris, quia explicaretur notum per ignotum.

Præter Symbolum, habemus duo Concilia: nam Toletanum 4. cap. 1. sic ait: *Descendit ad inferos, ut Sanctos qui ibidem tenebantur, erueret*. Et Lateranense sub Innoc. III. cap. 1. *Descendit*, inquit, *ad inferos, resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sed descendit in anima, resurrexit in carne, ascendit pariter in utroque*.

Præterea omnes Patres hoc docent. Thaddæus discipulus Domini apud Eusebium lib. 1. hist. cap. ult. prædicans Fidem Christi, inter alia hæc dicit: *Descendit ad inferos, & disrupit maceriem, quam in seculo nemo disruperat, qui descendit quidem solus, ascendit autem cum grandi multitudine*. Hæc de sepulcro intelligi nequeunt: neque enim corpus in sepulcro disrupit maceriem, nec inde ascendit cum multitudine; loquitur igitur Thaddæus de descensu ad inferos, unde sanctorum Patrum multitudo cum Christo ascendit.

Ignatius in epist. ad Trallian.: *Verè*, inquit, *non hominum opinione crucifixus & mortuus est, videntibus cœlestibus, terrenis, & iis qui sub terra detinebantur*. Item: *Descendit ad infernum solus, regressus autem est cum multitudine*. Justinus in Dial. cum Triph. conqueritur, à Judæis abrasum testimonium Hieremiæ, ubi dicebatur Dominus descendisse ad inferos, ut liberaret mortuos suos.

Irenæus lib. 5. cap. 31. *Dominus*, inquit, *legem mortuorum servavit, ut fieret primogenitus à mortuis, & commoratus usque ad diem tertiam in inferioribus terræ &c.* Et ne dicant hìc agi de sepulcro, subdit; *Cùm Dominus in medio umbræ mortis abierit, ubi animæ mortuorum erant &c.* Clemens lib. 6. Strom. *Prædicavit*, inquit, *iis Dominus, qui erant apud inferos*. At certè corpus in sepulcro non prædicavit.

Origenes hom. 15. in Genes. *Unigenitus*, inquit, *Filius pro salute Mundi usque ad inferna descendit, & inde Protoplastum revocavit. Quod enim dixit ad latronem, Hodie mecum eris in Paradiso, non hoc illi soli dictum, sed etiam omnibus Sanctis intellige, pro quibus in inferna descenderat*. Vide eumdem lib. 2. cont. Celsum, & lib. 5. in epist. ad Rom.

Eusebius lib. 4. demonstr. Evang. cap. 12. *Usque ad mortem*, inquit, *atque usque ad ipsos mortuos, leges charitatis ipsum vocabant, ut eorum quoque qui antea mortui erant animas revocaret*. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 4., postquam dixerat de sepultura subjungit: *Descendit ad inferos, ut & illinc justos liberaret &c.* Vide etiam Catech. 14.

Athanasius in lib. de Incarnat., qui incipit, *Mos piis hominis*, ult. med.; *Credite*, inquit, *animam interiorem hominem esse, quoniam id & à prima plasmatione ostenditur, & secunda dissolutione monstratur, cùm non solùm in nobis, sed etiam in Christi corpore id pateat, corpore non ultra sepulcrum delato, anima ad inferos penetrante, locis ingenti intervallo discriminatis; sepulchro quidem id quod corporeum erat recipiente: inferno verò id quod incorporeum fuit &c.* Et infra docet, Christum descendisse ad inferos, ut animas liberaret.

Basilius in Psal. 44. exponens illud: *Myrrha, & gutta, & casia. Itaque*, inquit, *Christi fragrantia myrrham quidem spirat propter passionem, guttam verò propterea quod non immobilis, neque inefficax mansit tribus diebus, & tribus noctibus sed descendit ad infernum gratia dispensationis circa resurrectionem, ut universa seipso impleret*. Et infra; *Habens igitur myrrham propter sepulturam, stacten propter descensum ad inferos*. Et in Psal. 48. exponens illa verba; *Deus redimet animam meam de manu inferi: Manifestè*, inquit, *vaticinatur Domini ad inferos descensum, qui cum aliis, etiam animam redimat, ne illic maneat*.

Gregorius Nyssenus Orat. 1. de resurr. Christ., ant. med.: *Vultis*, inquit, *aliquid de tridui tempore scire? sufficit tantùm didicisse, quòd cùm Dominus, omnipotens sapientia, in tam exiguo temporis spacio fuisset in corde terræ, quod est mentis illius* (Diaboli) *domicilium, magnam illam mentem, quæ in eo habitat, potuit decipere, atque infatuare*. Et infra, loca subterranea vocat cor terræ, ubi sedes est Diaboli.

Gregorius Nazianzenus Orat. 2. de Pasch., non procul à fine: *Si in infernum descendat*, inquit, *simul descende, ea quoque mysteria cognosce, quæ Christus illic designavit &c.* Ibidem proponit quæstionem, nec solvit; an Christus omnes ex inferno eduxerit, an tantùm aliquos.

Epiphanius in Ancor., ant. med., pag. 340. *Dicitur*, inquit, *inter mortuos liber. Liber significat, infernum non obtinuisse in ipsum imperium, verùm propria voluntate ad infernum ipsum descendisse cum anima*. Vide etiam hær. 46. quæ est Tatiani, ubi dicit, Christum ad inferos descendisse, ut animam Adami, & aliorum Patrum liberaret. Chrysostomus hom. 2. de Symb., postquam exposuerat sepulturam, subjungit: *Descendit ad inferna, ut & ibi à miraculo non vacaret*.

Cyrillus lib. de rect. Fid. ad Theodos., cir. med. *Anima*, inquit, *ad Verbum copulam unionem sortita, descendit quidem ad infernum divina virtute, & potestate utens, etiam spiritibus qui illic erant, apparuit, & dicebat compeditis, Egredimini, & iis, qui in tenebris, revelamini*. Item: *Quemadmodum unigenitus cum iis, qui adhuc in carne erant, cum carne conversatus est, ita & animabus in inferno prædicavit, animam habens sibi unitam in qua fuit*. Vide etiam lib. 12. in Jo. cap. 36.

Theodoretus in Psal. 15. ex illo Psal. *Non relinques animam meam in inferno*, dicit, evidenter refelli Arium, & Apollinarem, qui dicebant, Christum non assumpsisse animam. Damascenus lib. 3. de Fid. cap. ult. *Descendit*, inquit, *in infernum anima deificata, ut quemadmodum iis qui in terra justitiæ ortus est Sol, sic & iis qui sub terra in tenebris & umbra mortis sedebant, lux refulgeret*.

Ex Latinis. Tertullianus in lib. de anima, c. 54. *Nobis*, inquit, *inferi non nuda cavositas, nec subdivalis aliqua Mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus ejus abstrusa profunditas. Siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, idest, in recessu intimo, & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam clauso, & inferioribus adhuc abyssis superstructo*. Et ibid. *Si Christus descendit in inferiora terrarum, ut illic Patriarchas & Prophetas compotes sui faceret, habes & regionem inferorum subterraneam credere*.

Hippolytus Martyr in Orat. de Antich. init., *Beatam*, inquit, *in cruce passionem, sepulturam ejus, descensum ad inferos, ascensum, redemptionemque animarum &c.*

&c. Cyprianus Serm. de unct. Chrism. in fine: *Passus est Rex illud:* inquit, *& vita occidi, descendensque ad inferos captivam ab antiquo captivitatem reduxit.* Similia habet Serm. seq.

Hilarius in Psal. 138. in illud: *Si descendero in infernum, ades. Humana,* inquit, *ista lex necessitatis est, ut sepultis corporibus, anima ad inferos descendant quam descensionem Dominus ad consummationem veri hominis non recusavit.* Et lib. 10. de Trin. ult. med.: *Numquid descendisse ad inferos corpus, quod in sepulcro jacuit, dicetur?*

Philastrius in lib. de hæres. cap. de descens. ad infer., dicit, errare eos qui putant, descendente Christo ad inferos, liberatas fuisse animas Poetarum, & Philosophorum, & similium Infidelium, & addit. *Nam si Deum esse credidissent, deorum, & dearum turpia nomina non seminassent, & in descensione Christi in infernum veniam impetrassent.*

Gaudentius tract. 6. de Exodo: *Nocte,* inquit, *qua, corpus exanime relinquens in cruce, Dei filius transiit cum anima ad Ægyptum inferiorem, ut animas in inferno positas visitaret, &c.*

Prudentius in hym. 9. καθημερινῶν.

Quin & ipsum, ne salutis
Inferi expertes forent,
Tartarum benignus intrat,
Fracta cedit janua, &c.

Et hymn. 1.

Inde est quòd omnes credimus,
Illo quietis tempore,
Quo gallus exultans canit,
Christum redisse ex inferis.

Ambrosius lib. 3. de Fid., cap. 3. *Liber,* inquit, *est, quia mortis vincula nescivit, non captus ab inferis: sine adjutorio est, quia neque per nuncium, neque per legatum, sed ipse per se Dominus salvum fecit populum suum.* Vide etiam de mysterio Paschæ, cap. 4. & in cap. 10. ad Rom. & cap. 4. ad Ephes.

Hieronymus in cap. 4. ad Ephes. *Inferiora terræ,* inquit, *infernus accipitur, ad quem Dominus noster Salvatorque descendit, ut Sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad cælos victor abduceret.* Similia clarissimè docuit in 3. cap. Eccl. & in 9. Zach.

Ruffinus in explicat. Symb. sic loquitur: *Sed & Joannes dicit; Tu es qui venturus es (in infernum sine dubio) an alium exspectamus?* Et infra: *Redit ergo victor à mortuis, inferni spolia secum trahens, eduxit enim eos qui tenebantur à morte.*

Augustinus epist. 57. ad Dard. quæst. 1. *Neque,* inquit, *ipso die in cælo futurus erat homo Christus Jesus, sed in inferno secundùm animam, in sepulcro autem secundùm carnem.* Epist. 99. *Quis ergo nisi Infidelis negaverit fuisse apud inferos Christum?* Et ne per inferos intelligamus sepulcrum, subjungit infra. *Secundùm animam eum fuisse apud inferos, apertè Scriptura declarat.* Tract. 78. in Jo. *Quis non est derelictus in inferno? Christus Jesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo jacuit in sepulcro? Christus Jesus, sed in carne sola.* Vide etiam lib. 17. de Civit. Dei, cap. 11. & lib. 20. cap. 15. & in Psal. 85.

Leo Serm. 1. de Resurr. Dom.: *Resurrectio,* inquit, *Salvatoris nec animam in inferno, nec carnem diu morata est in sepulcro.* Fulgentius in lib. 3. ad Thrasim. cap. 23. *Quam tamen carnem nec in morte divinitas deseruit, sicut nec in inferno animam dereliquit.* Et cap. 35. *Sciebat quòd ille susceptor pleni hominis Deus, totus esset cum carne sua in sepultura, totus cum anima sua in inferno.*

Vigilius Martyr lib. 2. cont. Eutychet. *Caro,* inquit, *ipso die non fuit in Paradiso, nec in inferno, sed exanimis jacuit in sepulcro, anima per illud triduum in inferno, non in sepulcro.*

A Arator Subdiaconus lib. 1. in Act. Apost. tractans, cap. 2. *Pavidis,* inquit, *resplenduit umbris.*

Pallida regna petens, propria quem luce coruscum
Non potuit fuscare Chaos, fugere dolores,
Infernus tunc esse timet, &c.

Gregorius lib. 13. Moral. cap. 20. *Dum Conditor ac Redemptor noster in claustra inferni penetrans electorum exinde animas eduxit, nos illò ire non patitur, unde jam alios descendendo liberavit.* Vide etiam cap. 21. & expositionem Psalmi *De profundis.* Beda lib. 3. in Job cap. 7. *Hoc dixisse,* inquit, *Dominum puto, quòd circa finem seculi pro redemptione hominis esset ad inferos descensurus, ubi pro potestate descendentis deambulasse se dixit, quia impossibile erat, ut quasi reus*
B *peccati infernalibus vinculis teneretur.*

Habemus igitur consensum Patrum, qui ante annos ut minimum octingentos floruerunt, quos certè, stultissimi sumus, si non paucis recentioribus hæreticis prætulerimus.

CAPUT XV.

Christum propriè, ac re ipsa descendisse ad inferos.

QUartus error est Durandi in 3. d. 22. q. 3. ubi docet, Christi animam descendisse ad inferos,
C non secundùm substantiam suam, sed per effectus quosdam, quia nimirum beatificavit & illuminavit sanctos Patres, qui erant in Lymbo. Tale aliquid de profectione Christi ad animas sanctorum Patrum, per efficaciam, non per essentiam, docuit Calvinus, ut superiore distinctione indicatum est.

Sed multum interest inter Calvini & Durandi sententiam. Primò, Calvinus non vocat hoc *descendere ad inferos,* sed fingit alium descensum per dolores inferni à Christo toleratos: Durandus autem vult, hoc modo Christum descendisse ad inferos. Secundò, Calvinus negat inferos reales, & præcipuè Lymbum Patrum: Durandus ibidem agnoscit
D utrumque locum. Tertiò, Calvinus locat animas Sanctorum in cœlo, etiam ante Christi adventum: Durandus dicit, eas fuisse in Lymbo. Quartò, Calvinus negat, animas Sanctorum à Christo beatificatas: Durandus concedit. Quintò, Calvinus sententiam suam vult esse certissimam: Durandus verò dicit, non esse pertinaciter asserendum, Christi animam non descendisse secundùm essentiam ad infernum, immò fortè descendisse, sed id non constare, cùm tamen constet, eum descendisse secundùm effectum.

In hoc ergo solùm Durandus errat, quòd non existimat credendum esse necessariò, Christi animam reipsa secundùm essentiam fuisse in inferno.
E Et quidem hanc sententiam esse erroneam, probatur.

Primò, quia Scripturæ, Concilia, & Patres citati disertè dicunt, Christi animam descendisse ad inferos, & carnem mansisse in sepulcro: certum autem est, carnem verè ac propriè non per tropum, per se non per effectum mansisse in sepulcro.

Secundò, si per effectum fuisset Christus in inferno, non solùm anima, sed etiam caro in inferno fuisset, caussa enim illius effectus etiam caro fuit. Neque satisfacit Durandus, cùm respondet, præcipuam caussam fuisse animam. Nam præcipua caussa fuit compositum, idest, totus ille homo, qui patiebatur & merebatur. Præterea, estò, fuisset anima præcipua caussa, tamen etiam caro & sanguis fuit caussa, alioqui non verè diceretur, 1. Jo. 1.

Sanguis ejus emundat nos; ergo verè dici posset, caro & sanguis Christi descendisse ad inferos, quod est contra Scripturam & Patres.

Tertiò, si per effectum tantùm descendit ad inferos; ergo eodem tempore anima Christi fuit in multis locis simul, in inferno, in Paradiso terrestri, in terra, in cœlo: nam sine dubio mors Christi habuit aliquem effectum in his omnibus locis, illustrans animas Patrum in Lymbo, lætificans Angelos in cœlo, consolans Enoch & Heliam in Paradiso, & in terra compunctionem in hominibus efficiens. Cur igitur in Symbolo non fit mentio nisi descensus ad inferos? Cur Patres omnes prædicant, Christum in triduo illo fuisse apud inferos, & non dicunt fuisse in cœlo & in terra, imo aliqui id expresè negant?

Quartò, Christi anima triduo fuit in corde terræ: at ille effectus in momento peractus est. Item Christi anima rediit tertio die, nimirum quando resurrexit, tunc enim rediit ab inferis ad superos: at secundùm effectum nunquam rediit, quia effectus ille semper manet; aut si rediit peracto negotio suo, certè ipso die rediit, quo mortuus est: nam continuò post mortem dispulit Dominus tenebras inferni, & Patres divina visione illustravit. Itaque unum è duobus concedendum videtur, aut nunquam Dominum ab inferis rediisse, aut ipso primo die rediisse: utrumque autem Symbolo Fidei, & Scripturis ipsis, ac Patrum confessioni repugnat.

Denique ex fundamento Durandi sequitur, Christum nullo modo descendisse ad inferos. Fundamentum enim ejus est, quia animæ non possunt esse in loco, nisi per operationem: & rursum, non possunt operari nisi in proprio corpore, cujus sunt formæ; ex quo sequitur, animas separatas non posse propriè & simpliciter esse in loco.

Et quia poterat quis dicere: ergo animæ impiorum non sunt in inferno, vel animæ Sanctorum non erant in Lymbo, nec modò sunt in cœlo: addit Durandus, olim animas fuisse in Lymbo per deputationem, quia deputatæ erant ad eum locum, quando recepissent corpora, nisi Christus eas redemisset: animas autem impiorum esse in inferno per deputationem simpliciter, quia deputatæ sunt ut ibi sint quando corpora recipient.

At hinc sequitur, animas Sanctorum non fuisse in inferno, nec nunc esse in cœlo, sed fuisse futuras in inferno, & nunc esse futuras in cœlo: nam esse in loco per deputationem, est non esse, sed esse futurum. Quemadmodum Consules designati in annum sequentem, non dicebantur nec erant Consules, sed solùm erant futuri Consules. Hinc verò ulteriùs sequitur, Christum nullo modo descendisse ad inferos, nam descendit ad locum animarum, sed animæ illæ erant quidem futuræ in inferno, re autem ipsa tunc nusquam erant; igitur Christus nusquam descendit, proinde nec ad inferos.

At objicit primò Durandus. Animæ sunt in loco corporeo solùm per operationem quam exercent in illo loco: sed animæ nihil possunt operari nisi in suo corpore, & per suum corpus; igitur cùm vacant corpore, nusquam sunt.

Respondeo primum: non esse improbabilem eorum sententiam, qui docent, tam Angelos, quàm animas esse in loco per suam essentiam, quæ cùm sit res quædam, & finita, necessariò est præsens uni certo loco, & non alteri, nisi mutetur de loco ad locum.

Secundò dico: secundùm B. Thomam, animas quidem naturaliter non posse applicari certo loco nisi per operationem: quæ sententia expresè est Nysseni lib. de Anima cap. 11. nec operari posse

A extra suum corpus; tamen supernaturaliter utrumque posse, ut idem B. Thomas fatetur, 1. p. q. 117. Et B. Aug. lib. de cura pro mort. cap. 16. Itaque Deo jubente potest anima separata movere corpora, & apparere, ac loqui, & operari eo modo quo Angeli operantur, ut patet de anima Samuelis 1. Reg. 28. & de anima Mosis Matth. 17. & de anima S. Felicis, quæ, teste B. Augustino loc. cit., palam apparuit multis, & de anima Paschasii, quam in thermis Puteolanis vidit S. Germanus ministrantem in caloribus illis, teste S. Gregorio lib. 4. Dialog. cap. 40. Et multa similia referri possent, quæ nullo modo negari queunt.

Potest etiam anima Deo jubente nihil operari in B corpora, & tamen alligari certo loco, etiamsi nos modum quo id fiat non intelligamus, ut Augustinus docet lib. 21. Civit. Dei, cap. 10. nam nec perfectè intelligimus quomodo anima nostra, quæ spiritus est immortalis, uniatur tam intimè corpori mortali, ut una res fiant, & tamen id omnes credimus.

Secunda objectio Durandi est. Quia anima Christi dicitur descendisse in infernum, ut animas Sanctorum beatificaret: at animæ Sanctorum beatificatæ fuerunt in eodem instanti, quo Christus mortuus est, nec potuit anima Christi in eodem instanti esse in inferno, quia fuisset simul in duobus locis; ergo non descendit per motum verum, sed metaphoricum, idest, per effectum.

C Respondeo: ineptum esse propter has argutias revocare in dubium mysteria Fidei. Nam primò unde habet Durandus, animas necessariò debuisse beatificari in eodem instanti indivisibili, quo Christus mortuus est? Nam etiamsi tunc fuerit persolutum pretium redemptionis, & debuerint animæ justæ mox beatificari: tamen illud mox, posset esse tempus quoddam brevissimum, quod requirebatur, ut Christi anima fieret præsens animabus Patrum. Licèt enim non esset necessaria præsentia animæ Christi, ut Patres divina visione illustrarentur; tamen congruum esse videbatur, ut illa esset præsens, dum id fieret: neque periculum erat, ne sanctæ illæ animæ, quæ patienter exspectaverant multas D annorum centurias, jam molestè ferrent dilationem temporis brevissimi, ac planè imperceptibilis. Deinde, non propter solam beatificationem animarum Christus ad inferos descendit, id enim facere poterat sine descensu, sed etiam ut maneret in loco animarum illo triduo, quo corpus jacebat in loco corporum, & propter alias etiam caussas.

Tertia objectio Durandi est. Quia in illo triduo anima Christi fuit cum latrone in Paradiso, juxta illud Luc. 23. *Hodie mecum eris in Paradiso*: at non fuit in Paradiso quoad locum, ut notum est, sed quoad effectum, quia anima Christi beata beatificavit etiam animam latronis; ergo pari ratione, cùm dicitur fuisse eodem tempore in inferno, non debet E intelligi de inferno quoad locum, sed quoad effectum: vel si in inferno fuit, & in Paradiso quoad locum; ergo in duobus locis simul.

Respondeo primò: Paradisum hìc accipi metaphoricè, infernum autem propriè. Nam Paradisus propriè pomarium significat. Unde Eccl. 2. dicit Salomon, feci mihi hortos, & pomaria, & in Hebræo גנות ופרדסים vox autem infernus propriè locum inferiorem designat.

Secundò, cùm Patres omnes doceant, Christi animam fuisse in illo triduo in inferno ubi erant ceteræ animæ, immò idipsum Scripturæ, & Concilia, & Symbolum testentur; id nullo modo negandum est homini Christiano, sive Paradisi vox accipiatur metaphoricè, quod valde consentaneum est rationi, sive etiam propriè: nec enim Deo impos-

A fibile erat efficere, ut Christi anima simul esset in duobus locis.

His igitur expeditis quasi per modum appendicis, explicabimus aliquot breves quæstiones, quæ de hoc ipso descensu Christi ad inferos inter Catholicos tractari solent.

CAPUT XVI.

Solvuntur quædam dubia.

PRimum dubium. Ad quæ loca inferni descenderit. B. Thomas 3. p. q. 52. art. 2. docet, Christum per realem præsentiam solùm descendisse ad
B Lymbum Patrum: per effectum autem ad omnia loca inferni; nam damnatos incredulitatis arguit, eis verò qui purgabantur spem gloriæ dedit.

At probabile est profectò, Christi animam ad omnia loca inferni descendisse. Primò propter locum illum Ecclesi. 14. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, inspiciam omnes dormientes*. Nam quod B. Thomas respondet: hoc intelligi de penetratione per effectum, non videtur satisfacere. Nam hoc modo possemus cum Durando dicere, ad nullum locum Christum descendisse aliter quàm per effectum, cùm Scriptura non distinguat loca.

Secundò quia Augustinus epist. 99. dicit, Christum descendisse ad loca inferni, ubi erant dolores
C & tormenta. Et Fulgentius lib. 3. ad Trasimund., cap. 30. dicit, Christum descendisse usque ad infernum, ubi solebant peccatorum animæ torqueri. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 4. Ambrosius in lib. de Myst. Paschæ, Eusebius Emissenus in Orat. de Pascha, & alii Patres, dum describunt terrorem gehennæ ac Dæmonum in descensu Christi, apertè indicant, Christum præsentiam suam illis manifestasse. Immò Nyssenus Orat. 1. de Resur. clarè dicit, cor terræ, quò Christus descendit, esse sedem illius magnæ mentis, quæ dicitur Diabolus.

Porrò alter Cyrillus lib. 12. in Jo. cap. 36. & alii Patres dicunt, Christum descendisse ad inferiores partes terræ, ut vivorum & mortuorum domina-
D retur, idest, ut quasi caperet possessionem totius regni sui: at etiam ad regnum ejus pertinent Damnati, ut qui in carceribus & tormentis ipsius jussu continentur.

Secundum dubium. An Christo fuerit aliqua pœna, esse in inferno. B. Thomas 3. p. q. 52. art. 1. & 3. videtur dicere, fuisse aliquam pœnam Christo, esse in inferno secundùm animam, & in sepulcro secundùm carnem. Dicit enim, voluisse eum ibi esse, ut nostras pœnas in se susciperet. Cajetanus in Act. cap. 2. dicit, dolores mortis durasse in Christo usque ad resurrectionem ratione pœnalitatum quæ relinquuntur ex morte, quæ sunt præcipuè tres. Prima, quòd anima maneat separata, quæ
E melius se haberet conjuncta. Secunda, quòd anima maneat in loco sibi non convenienti, idest, in inferno. Tertia, quòd corpus maneat in sepulcro, & hoc dicit significari illis verbis Petri *Solutis doloribus mortis*.

At Bonaventura in 3. d. 22. q. 4. dicit, Christi animam, dum esset in inferno, fuisse in loco pœnæ, sed sine pœna, cujus modus loquendi mihi videtur magis conformis Patribus. Itaque etsi, quòd maneat anima separata à corpore, pœna vel pœnalitas, vel potius minor perfectio dici possit: tamen mansionem animæ Christi in inferno, & corporis in sepulcro, non auderem vocare pœnam, nec pœnalitatem; nam illæ animæ pœnam trahunt ex inferno, quæ ibi sunt tanquam in carcere, nec possunt egredi quando volunt: at Christus fuit in inferno liber & liberator aliorum, ut omnes Patres clamant; non autem vocatur pœna, si rex invisat carceres, ut aliquos liberet, sed vocatur dignatio, & humilitas. Pari ratione, esse in sepulcro non est pœna, nec malum corpori simpliciter, immò bonum est corpori defuncto: at malum est corrumpi in sepulcro, & putrefieri; caro autem Christi in sepulcro fuit, sed sine corruptione.

Unde Fulgentius lib. 3. ad Thrasimund. cap. 30. dicit, debuisse Christum ad plenum redemptionis effectum descendere cum anima usque ad locum tormentorum, sed non pati ulla tormenta; & cum corpore usque ad locum corruptionis, sed non pati corruptionem, sicut acceperat humanam naturam similem nostræ peccatrici, sed acceperat sine peccato. Nec ratio Cajetani ex loco Petri Act. 2. *Solutis doloribus inferni* aliquid probat. Nam, ut supra ostendimus contra Calvinum, dolores mortis dicuntur qui mortem comitantur & præcedunt, non qui sequuntur.

At objicit Cajetanus. Quia illud *Non derelinques animam meam in inferno* significat beneficium fuisse animæ Christi, quòd fuerit liberata ex eo loco; ergo pœna erat ibi manere.

Respondeo: beneficium fuisse animæ Christi, quòd celeriter corpori conjungeretur, sicut malum erat ei separatio; & hoc modo beneficium illi fuit liberatio ab inferno, non ratione loci, sed ratione separationis à corpore. Et hoc fortasse voluit etiam dicere B. Thomas, quòd videlicet pœna fuerit Christo esse in inferno & sepulcro, solùm ratione separationis: nam ratio ejus nihil aliud probat, nimirum, quia debuit subire pœnas nostras.

Hæc enim ratio, si adferatur ad probandum, debuisse Christum verè mori, & proinde pati separationem animæ à corpore, rectè concludit. Si verò inde quis probare velit, debuisse Christum esse in inferno, ut in loco misero & pœnali, nihil efficiet, aut efficiet plus quàm velimus. Nam secundùm istam rationem, debuisset Christi anima esse in inferno ut in carcere, & caro debuisset in sepulcro corrumpi: ista enim est pœna nostra.

Tertium dubium: Quid contulit animabus justorum descensus Christi ad inferos? B. Augustinus in epist. 99. ad Evod. videtur sentire, eas animas etiam antea fuisse beatas, & nihil eis contulisse Christi descensum: *Illis*, inquit, *justis, qui in sinu Abrahæ erant, cùm ille* (Christus) *in infernum descenderet, nondum quid contulisset inveni, à quibus eum secundùm beatificam præsentiam divinitatis suæ nunquam video recessisse.*

Respondeo cum communi Catholicorum sententia: duo magna bona eis contulisse Christum. Primò, beatitudinem essentialem. Secundò, eductionem ex eo carcere, ac deductionem in cœlum; quorum primum continuò illis præstitit, secundum autem non diu postea.

De primo habemus testimonium illud Ecclesi. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, illuminabo omnes sperantes in Domino*. Item illud Luc. 23. *Hodie mecum eris in Paradiso*. Quod verbum, inquit Origenes hom. 15. in Genes. non solùm latroni, sed etiam omnibus justis qui in inferno erant dictum fuit. Item consensum Scholasticorum in 3. d. 22. Denique ostendemus in lib. 1. de cult. Sanct., propria disputatione, post Christi passionem animas Sanctorum statim admitti ad visionem Dei. De secundo beneficio habemus consensum Patrum supra citatorum.

Ad locum ergo Augustini respondet B. Thomas 3. p. q. 52. art. 5. ad 1. Augustinum non velle dicere, non se invenisse quid contulerit justis Christus descendens ad inferos, absolutè, sed quantùm ad dolores inferni, quos solvit, ut sensus sit, Christus de-

scen-

scendit dolores inferni solvere: at justi non dolebant; ergo quantum ad solutionem dolorum, nihil eis contulit.

Fortasse melius dicemus, Augustinum dum scribebat eam epistolam, nondum cognovisse ubi erat sinus Abrahæ, & propensum etiam fuisse in eam partem, ut non esset in inferno, & propterea, hoc dubio manente, meritò eum dixisse, quid contulerit justis Christi descensus ad inferos, nondum se intelligere potuisse. Nam, ut diximus, duo beneficia contulit Christus animabus justorum; visionem beatificam, & eductionem ex carcere inferni: ratione primi non fuit opus descensu, cùm divinitas sit quæ propriè beatificat, & illa est ubique. Et hoc est quod ibi dicit cùm ait, beatificantem sapientiam sua divinitate nunquam absuisse ab animabus illorum justorum: non enim vult dicere, illas animas semper fuisse beatas, sed non fuisse opus motu Christi ut bearentur, cùm sapientia beatificans ubique sit. Ratione secundi beneficii, non fuit etiam opus Christi descensione ad inferos, si illæ animæ non erant in inferno.

Quartum dubium. An præter animas justorum, quæ erant in sinu Abrahæ, aliquæ aliæ liberatæ sint? Respondeo: non esse liberatas ullas animas Damnatorum ad gehennam. Nam Philastrius in lib. de hæres., cap. de descensu ad inferos, & Augustinus lib. de hæresi, cap. 79. dicunt, esse hæresim, si quis asserat, ullos impios in inferno Christo prædicante conversos & salvatos. Præterea, videtur implicare contradictionem, quòd aliqui fuerint damnati ad æternas poenas, & tamen postea salvati fuerint: nam æterna damnatio includit certitudinem pœnæ nunquam finiendæ; at quomodo certi esse possunt, se sine fine puniendos, qui aliquando liberantur?

Adde locum Eccl. 24. *Illuminabo omnes sperantes in Domino*. Hinc enim deducitur, nullos eorum fuisse illuminatos, qui damnati erant ad æternas pœnas, quippe qui sine dubio non sperabant in Domino. Adde præterea illud Jo. 9. *Venit nox, in qua nemo potest operari*. Et 2. Corin. 5. *Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis*. Et Galat. 6. *Quæ seminaverit homo, hæc & metet: Dum tempus habemus operemur bonum*. Hæc enim omnia satis apertè indicant, non esse post hanc vitam locum pœnitentiæ, & reconciliationis. Adde postremò consensum Theologorum in 3. dist. 22.

Quare inter fabulas numeranda est illa narratio, quam in historiis Patrum circumferri dicit Nicetas in Comment. ad 2. Orat. Greg. Nazianz. de Pascha. Ait enim, cuidam Christiano maledictis insectanti memoriam Platonis ut impii & damnati, Platonem

A per quietem apparuisse, atque dixisse: *Ego quidem peccatorem me fuisse non nego, verùm cùm Christus ad infernum descendit, nemo ante me ad Fidem accessit*. Hæc quidem fabula est: illud autem est credendum, quod idem Nicetas ibidem dicit, Chrysostomum affirmasse, nullos in inferno à Christo descendente ad ea loca liberatos, nisi qui digni erant salute, cùm hinc descenderent.

Eadem est ratio de animabus infantium, qui discesserunt cum peccato originali: nam neque ex illis ullam salvatam credibile est. Quocirca quod ait B Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. prædicante Christo apud inferos, non defuisse qui crediderint, ac pœnitentiam egerint, improbabile est.

De animabus Purgatorii majus dubium esse potest: nam colligi videtur ex illo Eccles. 24. *Illuminabo omnes sperantes in Domino*, beatificatas tunc fuisse omnes pias animas. Præterea, Augustinus epist. 99. ad Evod. & lib. 12. de Gen. cap 33. apertè dicit, à Christo aliquos solutos doloribus inferni, & explicat, se non loqui de animabus sanctis, quæ erant in sinu Abrahæ, nec de animabus im- C piis, quas absurdissimum existimabat fuisse, Christo ad inferos descendente, conversas; igitur restat, ut loquatur de animabus, quæ adhuc luebant purgatorias pœnas. Item Gregorius lib. 13. Moral. cap. 20. dicit, omnes electos liberatos.

At B. Thomas 3. par. q. 52. art. 8. docet, animas Purgatorii non esse liberatas simpliciter ex descensu Christi ad inferos; nec enim Christus aliquid contulit ulli, nisi quod meruerat passione sua: passio autem Christi non habet effectum temporalem, sed æternum, semper enim est æquè efficax; non ergo D tunc liberasset Christus nisi illos, qui habuerunt talem dispositionem, qualem habent qui nunc liberantur. Addit tamen B. Thomas, duobus modis potuisse accidere, ut tunc aliqui liberarentur. Primò, si expleverant tempus purgationis suæ. Secundò, si ex devotione peculiari ad Christi passionem id meruerant in hac vita, ut tunc liberarentur, cùm Christus in eum locum descenderet. Et hoc modo debet exponi S. Augustinus, qui dicit, eos liberatos quos noverat Dominus liberandos.

E Ad locum Ecclesiastici & Gregorii posset dici: Christum liberasse omnes electos, cùm descendit ad inferos, sed non simul; nam quosdam statim liberavit, alios postea, finita nimirum purgatione: sed tamen omnibus id præstitit, ut non manerent in lymbo exspectantes beatitudinem. Quamquam non esset error, si quis diceret, multos alios, aut etiam omnes tunc liberatos ex Purgatorio, ex gratia speciali, quia Dominus non est alligatus Sacramentis, aut meritis nostris.

LIBER QUINTUS DE CHRISTO.

Qui est de Mediatore, & ejus merito.

CAPUT PRIMUM.

Explicatur breviter, secundùm quam naturam Christus sit Mediator.

DUæ supersunt de Christo disputationes; una, secundùm quam naturam Christus sit Mediator: altera, num tantùm nobis, an etiam sibi Mediator Christus, aliquid suis operibus & laboribus promeruerit; quibus quæstionibus explicandis postremum hunc librum, seu potius libellum dedicavimus.

Ut igitur à priore incipiamus, explicandum erit initio, quid sit propriè Mediator. Vocamus Mediatorem eum, qui inter aliquos diffidentes, aut certè non conjunctos medium se interponit, ut eos redigat ad concordiam, vel novo fœdere conjungat: contingit autem hoc dupliciter. Primò, per substantialem aliquam mediationem. Secundò, per operationem.

Primo modo Christus dici potest Mediator, quatenus personalitas ejus conjunxit novo & mirabili fœdere divinam & humanam naturam. Et licèt de hac mediatione sæpe loquantur Patres, tamen non est ea, de qua nunc disputamus: nam de ista mediatione non est opus quærere, secundùm quam naturam fiat; non enim fit secundùm aliquam naturam, sed secundùm personalitatem, quæ connectit duas naturas. Præterea, ista mediatio non est inter naturas diffidentes; nec enim unquam Christi humanitas fuit contraria divinitati: nos autem loquimur de mediatione, qua Christus innocens Patri reconciliavit peccatores.

Omissa igitur substantiali hac mediatione, Mediatio, quæ in opere consistit, quatuor modis potest fieri.

Primo, discernendo, & judicando caussam, quomodo arbitri dici possunt mediatores. Et hic primus modus tribuitur Christo ab Ambrosio in cap. 2. 1. ad Timoth. dicit enim Ambrosius, Christum factum à Deo arbitrum, judicasse sic fieri posse pacem, si Deus primum ignosceret, & homo deinceps in Dei Fide permaneret.

Secundo, referendo hinc inde pacta, & conditiones utriusque partis, quo modo omnes internuncii dici possunt mediatores. Et in hac significatione videtur accipiendum nomen Mediatoris, cum Moses dicit Deuter. 5. *Ego sequester medius & fui inter Dominum & vos, in illo tempore.* Et Galat. 3. *Ordinata est ex per Angelos in manu Mediatoris*, idest, Mosis. Et hic etiam modus Christo convenit, qui annunciavit hominibus Dei voluntatem, & leges: & propterea dicitur Malach. 3. *Angelus Testamenti:* & ad Heb. 9. & 12. *Mediator novi Testamenti.* Ubi Paulus alludit ad Mosen, qui fuit Mediator Testamenti veteris.

A Tertio, orando & supplicando uni parti pro altera. Id quoque convenit Christo, qui Rom. 8. dicitur *Interpellare pro nobis.* Et 1. Jo. 2. dicitur *Advocatus noster.*

Quarto, solvendo & satisfaciendo uni parti pro altera: & hic modus mediationis propriissimè convenit Christo, qui in tota Scriptura describitur ut hostia pro peccato. Ideo 1. Tim. 2. postquam Apostolus dixerat: *Unus Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus*, mox addidit caussam, dicens: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro multis.* Et ideo etiam Rom. 8. & 1. Jo. 2. ubi dicitur Christus advo-
B catus & interpellator apud Deum pro nobis, non dicitur unus advocatus, aut interpellator, quia etiam alii interpellant pro nobis: nec solus ipse Mediator fuit per modum arbitri seu internuncii, sed etiam Moses; at solus ipse pro nobis solvit, nosque proprio sanguine Deo reconciliavit.

Itaque tres modi priores mediationis, communes sunt Christo cum aliis, quartus propriè soli Christo convenit. Hoc tamen loco de omnibus modis potest intelligi quæstio nostra, qua investigamus, secundùm quam naturam Christo conveniat Mediatoris officium.

C Est autem sententia communis Catholicorum, ipsum quidem Mediatorem, sive (ut Theologi loquuntur) principium quod operabatur opera Mediatoris, non fuisse Deum solum, vel hominem solum, sed utrumque simul, hocest, Verbum incarnatum, sive Deum humanatum: principium tamen, quo illa opera à Mediatore fiebant, fuisse naturam humanam, non divinam. Tametsi enim Deus incarnatus erat, qui orabat, patiebatur, obediebat, satisfaciebat; tamen hæc omnia faciebat secundùm formam servi, non secundùm formam Dei. Atque hæc est sententia Magistri in 3. d. 19. prope
D finem, S. Bonaventuræ ibidem, art. 2. q. ult. & cæterorum Theologorum in eadem distinctione, necnon S. Thomæ 3. p. q. 26. art. 2.

Repugnant huic sententiæ hoc tempore duo contrarii inter se errores, quorum unus ad Nestorianismum, alter ad Eutychianismum deflectit. Utrumque paucis, Deo juvante, refellemus.

CAPUT II.

Refutatur error Stancari de Mediatore.

E ERror prior est Francisci Stancari, qui ita soli homini Christo tribuit officium Mediatoris, ut non videatur suppositum divinum requirere ullo modo, nec saltem ut principium quod illius operis. Videtur quidem Franciscus Stancarus in multis locis rectè sentire: in lib. enim de Trin., & Mediat. cont. Tigurin., & in alio lib. ejusd. argum. cont. Calvin., & in exam. Pinczovianorum, & in lib. alio de off. Mediat., & in alio libello de particula Tantùm, sæpius repetit, Christi personam constare ex duabus naturis, divina & humana, & in lib.

cont.

conf. Tigurin. circa fin., profitetur se sequi doctrinam Magistri Sent., & Scholasticorum, ac de Magistro ita honorificè loquitur, ut eum omnibus sectariis anteponat: *Plus valet*, inquit, *unus Petrus Lombardus, quàm centum Lutheri, ducenti Melanchthones, tercenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, & quingenti Calvini, qui omnes, si in uno mortario contunderentur, non exprimeretur una uncia vera Theologiæ.* Tamen verba etiam suspecta, & malè sonantia leguntur in libris ejus.

Nam in lib. de Trin. & Mediat. in refut. prior. epist. Tigurin. dicit, dignitatem precum Christi non fuisse à solo Filio, sed à tota Trinitate ita ordinante & acceptante. Ubi videtur satis apertè, non tribuere infinitam dignitatem operibus Christi ex dignitate suppositi, sed ex acceptatione divina: quod certè non faceret, si existimaret, opera Mediatoris non esse opera suppositi humani, sed divini. Et in eod. lib. in confut. 2. epist. in abstracto dicit, in Christo humanam naturam esse mediatricem, conciliatricem, pacificatricem. Ubi videtur, totum opus ipsi naturæ tribuere, quasi illa per se existat, & per se agat, præsertim cùm in eodem libro antea dixerit, unum opus Mediatoris personæ tribui non posse.

Et in lib. de off. Mediat. & Pontif. sic ait: *Sacerdos & sacrificium est homo Christus, non Deus Christus, hoc est, Christus secundùm hominem, non secundùm Deum.* Quæ verba possent trahi in bonum sensum: tamen simpliciter non bene sonant; & præsertim, quia paulò post explicans dicit, in Christo homine tria esse, Spiritum, Animam, & Corpus. Et ratione Spiritus Christum esse Sacerdotem, ratione animæ, & corporis esse victimam: ubi nullam facit unquam mentionem suppositi divini operantis. Denique in examine Pinczovianorum: *Vox*, inquit, *Mediator primò capitur pro humanitate Christi exequente officium Mediatoris: secundò verò capitur pro persona ipsius Christi, qui est Deus & homo.*

His accedit, quòd Fridericus Staphylus in lib. de success. & concord. discipul. Luther., & Gulielmus Lindanus in 2. dial. Dubitantii, affirmant, Stancarianos docere, Christum esse justificatorem solùm secundùm humanitatem, quia videlicet existimant, nos formaliter justificari per Christi justitiam, seu obedientiam nobis imputatam: Christi autem obedientiam & justitiam esse opus solius humanitatis.

Denique Petrus Canisius præfat. lib. 1. de corrupt. verb. Dei scribit, Stancarianos interrogatos: cur in Christo existiment unitas duas naturas; respondere solitos, ut natura humana divina virtute sustentata pati posset omnia quæ patienda erant.

Hæc sententia sive Stancari sit, sive non sit, (nec enim affirmare audeo, de quo non sum omnino certus) apertissimè deflectit ad Nestorianismum: Voce enim fatetur unam personam in Christo, re autem ipsa ponit duas, & evacuat planè mysterium redemptionis. Nam si sola natura humana egit opera illa satisfactoria; ergo natura humana per se existebat, & proinde suppositum erat à divino supposito distinctum: agere enim suppositorum est; duo igitur in Christo supposita erant, quæ est ipsissima hæresis Nestorii.

Præterea, repugnat hæc sententia Scripturæ & Patribus. Nam opus Mediatoris præcipuum fuit passio Christi: hæc autem ipsi Deo & Domino tribuitur in Scripturis; atque ideo necesse est illi convenire, saltem ratione suppositi. An non enim, Act. 20. dicitur Deus, sanguine suo Ecclesiam acquisivisse? Et 1. Corin. 2. nonne dicitur Dominus gloriæ crucifixus? Et ad Philipp. 2. nonne dicitur ille, qui in forma Dei erat æqualis Patri, humiliatus esse, & obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis?

Præterea, Patres, Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alii in 2. cap. 1. ad Timoth. Item Hilarius lib. 9. de Trin. non procul ab initio. Epiphanius in Ancor. ante med. Cyrillus lib. 12. thes. cap. 10. & lib. 1. de Trin. ante med. Augustinus lib. 9. Civit. Dei, cap. 17. & Fulgentius lib. de Fid. ad Pet. cap. 2. dicunt, Christum ideo vocari à Paulo unicum Mediatorem, quia ille solus est verè medius inter Deum & hominem, cùm utriusque naturam habeat. Ubi Patres volunt ostendere, non potuisse Christum esse efficacem Mediatorem, nisi esset divina persona, quæ officium Mediatoris exerceret: non autem poterat esse divina persona, nisi haberet divinam naturam; propterea illi dicunt, unicum & verum Mediatorem Deum & hominem esse debuisse.

Præter hæc loca sunt alia quædam clarissima. Basilius in illud Psal. 48. *Frater non redimit, redimet homo. Si homo*, inquit, *nos redimere non potest, qui nos redemit, non est homo. Ne igitur propterea quòd in similitudine carnis peccati ad nos accessit, hominem solùm putes Dominum nostrum &c.* Nazianzenus Orat. 2. de Pasch. circa fin.: *Indigebamus*, inquit, *ut Deus carnem assumeret, & mortem subiret, ut viveremus.*

Cyrillus lib. de rec. Fid., ad Regin.: *Ex confesso*, inquit, *salutaris est mors Christi, sed si non esset Deus, quomodo ipse & solus sufficeret ad hoc ut esset pretium? Sed sufficit solus pro omnibus mortuus, quia super omnes est.*

Augustinus hom. de ovibus cap. 12. *Non Mediator homo*, inquit, *præter deitatem, non Mediator Deus, præter humanitatem. Ecce Mediator. Divinitas sine humanitate non est mediatrix, sed inter divinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix est humana divinitas, & divina humanitas Christi.* Ubi Augustinus impropriè quidem loquitur, dum utitur nomine abstracto pro concreto: tamen exprimit apertissimè quod volumus, nimirum, non esse purum hominem illum, qui officium Mediatoris exercuit. Et in Enchir., cap. 108. *Nam neque*, inquit, *per ipsum liberaremur unum Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Jesum, nisi esset & Deus.* Leo serm. 1. de Natali Domini: *Nisi esset*, inquit, *verus Deus, non afferret remedium, nisi esset verus homo, non præberet exemplum.*

Accedit ultimò, quòd si humana persona pro nobis satisfecit, non ex rigore justitiæ satisfecit, ac propterea non fuit necessaria incarnatio. Nec rationes Stancari probant aliquid contra nos, sed solùm contra Calvinistas. Præcipua ejus ratio est, quia in epistola Agathonis, quæ lecta est in 6. Synodo, act. 4. negatur opus personale, & asseritur opus naturale in Christo, idest, tribuuntur opera Christi naturis, non personæ. Sed facilis est solutio. Nam non vult Agatho negare, opera Christi esse opera personæ, & unius atque ejusdem personæ, sed vult dicere, non esse in Christo unum tantùm opus, juxta unam personam operantis, sed esse duo opera juxta duas naturas, per quas persona una operatur: opera enim multiplicantur ad multiplicationem principii formalis. Sicut etiam in Trinitate tres sunt qui operantur; & tamen unum est eorum opus, quia unum est principium formale, videlicet, una natura.

CA-

CAPUT III.

Refutantur ex Scripturis errores Calvinistarum & Lutheranorum de Mediatore.

ALius error priori contrarius est eorum, qui contendunt, Christum exercere officium Mediatoris secundùm utramque naturam, divinam & humanam. Ita docet apertè Calvinus in epist. duab. ad Polon.. Idem etiam Ministri Tigurini, Henricus Bullingerus, Petrus Martyr, & alii in epist. item duab. ad Polon.. Idem ex professo docet Josias Simlerus in lib. cont. Stancar., ubi defendit epistolas Tigurinorum à Stancaro oppugnatas. Idem etiam sentit Martinus Kemnitius: nam in lib. de duab. nat. refert inter absurdas sententias, quòd Christus sit Mediator secundùm humanam naturam tantùm. Idem habet Melanchthon in loc. cap. de Fil., ubi dicit, Deitatem Filii obedivisse Patri. Idem habet liber Concordiæ pag. 556. & 645. & 736.

Ac ne fortè isti existimentur velle, Christum esse Mediatorem secundùm utramque naturam ratione suppositi, non ratione formalis principii: observandum est, ex duobus apertè colligi posse, quæ sit eorum sententia.

Primò, ex eo quòd fatentur, se dissentire in hac re à Magistro & à Scholasticis: Magister autem & Scholastici disertis verbis docent, Christum esse Mediatorem secundùm naturam humanam, non secundùm divinam, licèt ipse Mediator sit, & esse debeat, Deus & homo.

Secundò, colligitur ex eo, quòd distinguunt opera Mediatoris, & quædam esse volunt humanitatis quoad rem, divinitatis quoad efficaciam, ut pati & mori: quædam solius divinitatis esse volunt, ut illuminare mentes, remittere peccata &c. imò etiam sacrificium offerre, divinæ naturæ tribuunt; victimam verò esse naturæ humanæ. Testatur enim Stancarus in lib. de Trin. & Mediat., Stanislaum Sarnicium, quem fidelem Christi servum appellat Calvinus in epist. ad Polon., in publico colloquio ita scribi jussisse: *Est Pontifex & Sacerdos divina natura, sacrificium verò humana*. Qui error apertè introducit partim Arianismum, partim Eutychianismum.

Probandum est igitur, solùm secundùm naturam humanam Christum fuisse Mediatorem, si sermo sit (ut diximus) de principio formali, non de ipso supposito. Ac primum ex Scripturis habemus locum illum B. Pauli 1. Tim. 2. *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus*. Cur, quæso, addidit *Homo*, nisi ad exprimendum naturam secundùm quam Christus est Mediator? Notavit hoc Augustinus lib. 1. de pec. orig. cap. 28. & Serm. 11. de verbis Apostoli.

Præterea hic distinguit Apostolus Mediatorem à Deo: *Unus*, inquit, *Deus, unus & Mediator Dei & hominum*; ergo Christus non est Mediator secundùm naturam divinam, sed tantùm secundùm humanam, secundùm quam Christus à Deo distinguitur.

Sed respondent adversarii: hic fieri distinctionem ratione personæ: nam per unum Deum intelligitur Pater, à quo distinguitur filius personaliter; alioqui, inquiunt, sequeretur quaternitas, si à tota Trinitate distingueretur Mediator. Unde Calvinus in 2. epist. ad Polon., ridet has expositiones: *Unus Deus*, idest, *Trinitas*; Et, *Credetis in Deum*, idest, *in Trinitatem*. At profectò hoc ipso Calvinus & Calvinistæ vehementer confirmant Arianismum: id enim Ariani cupiunt, ut ubicumque legitur *Unus Deus*, aut simpliciter *Deus*, intelligatur Pater, non Trinitas.

Præterea Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus in hunc locum, notant, per illud *Unus*, non excludi Filium, sed Deos gentium; ergo per unum Deum, non Patrem, sed Trinitatem intellexerunt. Item Augustinus Ennarrat. 1. in Psal. 29. explicans hæc ipsa verba dicit, Unum Deum significare Trinitatem, & Christum esse Mediatorem inter Trinitatem, & homines peccatores; sic enim loquitur: *Quid est*, inquit, *Mediatorem esse inter Deum & homines? Non inter Patrem & homines, sed inter Deum & homines. Quid est Deus? Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui sunt homines? peccatores, impii, mortales. Inter illam Trinitatem, & hominum infirmitatem & iniquitatem, Mediator factus est homo, non iniquus, sed tamen infirmus*. Idem repetit in Comment. cap. 3. epist. ad Galat.. Et idem docent Augustinum sequuti, Beda & Anselmus in Comment. 2. cap. epist. 1. ad Timoth.

Et ratio etiam ipsa id manifestè testatur. Nam non solus Pater erat nobis ob nostra peccata infensus, & proinde à Mediatore placandus, sed etiam Filius & Spiritus sanctus; tota igitur Trinitas à Mediatore hominibus reconcilianda erat. Quare cùm Paulus dicit: *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum*; per unum Deum Trinitatem totam significet necesse est. Unde Calvinus, dum reiicit istam expositiooem, Augustinum, Bedam, Anselmum & Græcos omnes Patres, & ipsam rationem reiicit; nec propterea sequitur Quaternitas, nam idem Christus propter duas naturas, & numeratur inter personas Trinitatis, cui debetur satisfactio, & simul ipse est qui satisfacit. Ipse enim ut homo est, Mediator est ad seipsum ut Deus est.

CAPUT IV.

Refellitur idem error ex Patribus.

ACcedant nunc testimonia Patrum. Ac primùm Cyrillus in Apol. pro 12. cap. cont. Orient., proponit hanc obiectionem contra 10. cap.: *Si Deus Verbum est Sacerdos, cui vel quali Deo suum ministerium offert?* Deinde respondet hoc modo: *Quando factus est homo, vocatus est Pontifex, non quòd majori Deo afferret sacrificium, sed sibi ipsi & Patri*. Et infrà: *Audiens quòd dictus est Sacerdos propter humanitatem, erubescisne? Deinde quomodo non admiratus es, quòd non secundùm sacerdotum morem alteri fecerit sacrificii modum, sed sibi ipsi potius & Patri, ut dixit?*

Hic Cyrillus non solùm apertè dicit, Christum esse Pontificem propter humanitatem, sed etiam cogit nos intelligere negativam, idest, non propter divinitatem, cùm dicit, eum sacrificium sibi ipsi obtulisse & Patri. Non enim potest unus & idem, ut idem, sacrificium offerre & accipere: sed sacrificium accepit ut Deus; ergo non offert ut Deus; offert igitur tantùm ut homo. Idem lib. 11. in Jo. cap. 7. *In quantum*, inquit, *Filius & Deus est, una cum Patre nobis bona largitur: in quantum verò Mediator est & Pontifex, nostras preces ad Patrem adducit*.

Chrysostomus in cap. 9. ad Hebr. explicans illud *Ideo novi Testamenti Mediator est* &c. *Quid est*, inquit, *Mediator? Mediator non est dominus rei, cujus est Mediator, sed alia quidem res*: at quis dicat, Christum ut Deum non esse Dominum? ergo Chrysostomus solùm secundùm formam servi vult, Christum esse Mediatorem.

Ridicula est autem glossa Josiæ Simleri; dicit enim,

A enim, Deitatem Christi nudam esse dominam, tamen ratione exinanitionis non esse dominam. At exinanitio non convenit divinæ naturæ, sed personæ Filii, qui dicitur exinanitus, quia formam servi accepit, non amissa tamen forma Dei. Dicere autem, Deitatem filii non esse dominam, est dicere, non esse veram Deitatem, sed naturam ereatam, ut Ariani volunt.

Augustinus lib. 10. Confess. cap. 43. *In quantùm homo*, inquit, *in tantùm Mediator, in quantùm autem Verbum, non medius, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum, & simul cum Spiritu sancto unus Deus*. Item ad Paulinum epist. 59. *Per Mediatorem*, inquit, *non Deum, quod semper Verbum erat, sed hominem Christum* B *Jesum*. Et lib. 1. Trin. cap. 7. *Christus*, inquit, *in forma Dei æqualis Patri, in forma servi Mediator Dei & hominum*. Lib. 1. de cons. Evang. cap. 3. *Secundùm hominem*, inquit, *Christus & Rex & Sacerdos effectus est, ut esset ad interpellandum pro nobis Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus*. Lib. 10. de Civit. Dei cap. 20. *Unde verus ille Mediator, in quantùm formam servi accipiens, Mediator effectus est Dei & hominum: cùm in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo & unus Deus est, tamen in forma servi sacrificium maluit esse*. Lib. 16. cont. Faust. cap. 15. *Dissimilis homini Christus, quia Deus, similis homini, quia homo Mediator Dei & hominum*. Lib. 2. de pec. orig. cap. 28. *Non per hoc Mediator est, quòd æqualis Patri, per hoc enim* C *quantùm Pater, tantùm & ipse à nobis distat. Et quomodo erit medietas, ubi eadem distantia est? Ideo Apostolus non ait, Christus Jesus, sed homo Christus Jesus. Per hoc ergo Mediator, per quod homo: inferior Patre, per quod nobis propinquior: superior nobis, per quod Patri propinquior. Quod apertiùs ita dicitur, inferior Patre, quia in forma servi, superior nobis, quia sine labe peccati*. Item in Psal. 29. *Inter Trinitatem & hominum infirmitatem & iniquitatem, factus est Mediator homo, non iniquus, sed tamen infirmus*.

Denique (ut ex omnibus decem tomis Augustini testimonia habeamus) tract. 82. in Jo. *Mediator*, inquit, *Dei & hominum, non in quantùm Deus, sed in quantùm homo est Jesus Christus*. Et Serm. 11. de D verb. Apost.: *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum. Non ait*, inquit, *Christus Jesus, ne tu putares secundùm Verbum dictum, sed addidit, homo Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus*. Fulgentius lib. de Incarnat. & grat. Chr. cap. 13. *Hic in humana natura Mediator Dei & hominum factus est*.

CAPUT V.

Refellitur idem error rationibus.

ACcedant ultimò efficacissimæ rationes. Prima ratio, ex definitione, & conditionibus Mediatoris. Mediator debet esse medius, idest, distans E ab utraque parte dissidente aliquo modo: nam si omnino sit idem eum una parte, non potest cogitari, immò nec fingi, quo pacto sit Mediator. Porrò hæc definitio convenit Christo ut homo justus est, non autem ut Deus est; nam ut homo distat à Deo; ut justus convenit eum Deo: & contra, ut homo convenit cum cæteris hominibus, ut justus distat ab omnibus hominibus. Omnes enim nascuntur natura filii iræ: at Christus ut Deus non distat à Deo ullo modo, idest, nec natura, nec justitia, nec ullo alio modo; igitur non ut Deus, sed ut homo justus, Mediator est inter Deum & homines peccatores. Et hoc est quod ait Augustinus, inter Trinitatem, & hominum infirmitatem & iniquitatem, Mediatot est homo, non iniquus, sed anfirmus in Psal. 29.

Secunda ratio. Si Christus est Mediator secundùm utramque naturam, vel secundùm utramque conjunctim sumptas, vel secundùm utramque seorsim acceptas: non secundùm utramque simul; Christus enim secundùm utramque naturam simul sumptam, distat quidem à cæteris hominibus, & etiam à Deo Patre & Spiritu sancto, at non distat à Deo Filio, nec persona, nec natura; & tamen etiam ab illo distare debet, cùm & ipse sit pars offensa, ad cujus placationem Mediatore opus sit.

Nec valet responsio Josiæ qui dicit: Christum ut Deum esse Mediatorem sui ipsius. Nam est quidem Christus ut homo Mediator sui ipsius ut Deus est: at ipsum unum & eumdem ut Deus est, Mediatorem esse sui ipsius ut Deus est, involuit apertissimam contradictionem; sequitur enim inde, Christum à seipso distare, & non distare, eadem ratione & modo consideratum; non igitur Christus secundùm utramque naturam simul sumptam esse potest Mediator. Quòd autem non sit Christus Mediator secundùm utramque naturam seorsim, patet, quia non secundùm divinam seorsim acceptam, cùm illa sit pars offensa, & secundùm illam nihil distet Christus à Deo; restat ergo, ut solùm secundùm humanam sit Mediator.

Tertia ratio. Si Christus esset aliquo modo Mediator secundùm naturam divinam, omnes tres personæ essent Mediatores: nam eùm natura divina sit communis tribus, quidquid secundùm illam convenit uni personæ, id convenit omnibus tribus; unde est illa maxima sanctorum Patrum: *Opera Trinitatis esse indivisa*. Porrò absurdum esse, ut omnes tres personæ dicantur esse Mediatores, non videtur egere probatione: nam si tota Trinitas sit Mediator, cujus, quæso, erit Mediator? Num est aliquis Deus supra Trinitatem, apud quem ipsa Trinitas Mediatoris fungatur officio?

Respondet Josias: opera Trinitatis sic esse indivisa, ut tamen alia aliis sæpe tribuantur, tamquam propria. Et ponit exempla duo. Unum in internis actibus, nam solus Pater gignit, solus Filius gignitur, licèt opera Trinitatis sint indivisa. Alterum in externis, nam in Baptismo Christi Matt. 3. Pater solus dixit, *Hic est Filius meus dilectus*: & solus Spiritus in forma columbæ apparuit. Et simile legitur Matth. 17. de voce & nube in transfiguratione, & confirmat testimoniis Augustini Serm. 11. de verb. Dom. & Leonis Serm. de transfig. Serm. 2. & 3. de Pentec.

At hæc nimis frigida sunt. Nam generare & generari in divinis non sunt actiones essentiales, quæ sunt communes tribus personis, sed dicuntur actus notionales, qui nihil proprii in personis ponunt, præter relationem. Nam generare est intelligere divinum cum relatione producentis notitiam; & quidem ipsum intelligere commune est tribus, sola relatio est propria gignentis: at actiones Mediatoris sunt actiones ad extra; & ideo si conveniunt Christo ut Deus est, convenient omnibus aliis personis, quæ sunt idem Deus cum Christo.

Nec etiam secundùm exemplum valet. Nam in Baptismo Christi illa vox quæ audita est, à tota Trinitate formata est, sed ad solum Patrem significandum. Quemadmodum & columba à tota Trinitate formata est, sed ad solum Spiritum sanctum repræsentandum. Itaque actio vera & realis qua res illæ factæ sunt, communis erat: sola autem repræsentatio propria unius. Et hoc docent allegati Patres, & clariùs idem Augustinus lib. 2. de Trin. cap. 10. *Patris*, inquit, *persona ostenditur, & in ea voce, ubi super baptizatum columba descendit, non quia fieri potuit vox sine opere Filii & Spiritus sancti, Trinitas quippe inseparabiliter operatur: sed quia ea vox facta est,*

A *est, qua solius personam Patris ostenderet.* Cùm ergo non disputemus, quid significent opera Mediatoris, sed à quo fiant; concedere debet Josias, actiones Mediatoris communes esse toti Trinitati. Itaque licebit dicere, Pater interpellat pro nobis, fudit sanguinem pro nobis, & alia id genus, quæ ad hæresim Patripassianorum manifestè pertinent.

Quarta ratio. Officium Mediatoris proprium est sacrificare, & sacrificando satisfacere, ut constat ex cap. 7. 8. & 9. ad Hebr. & ex confessione adversariorum: at sacrificare, non potest Christo convenire secundùm Divinitatem, sed solùm secundùm humanitatem; siquidem facere Divinitatem Filii sacerdotem est apertissimus Arianismus: nam omnis sacerdos est minor eo, cujus est sacerdos; officium B enim ejus est ministrare. Quare Ambrosius lib. 3. de Fid. cap. 5. *Idem*, inquit, *sacerdos, idem & hostia: & sacerdotium tamen & sacrificium humanæ conditionis officium est.* Et infrà: *Nemo igitur ubi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi jus divinitatis asserat.*

Hieronymus in Psal. 109. in illud: *Juravit dominus &c. Tu es sacerdos in æternum: Non ei juravit*, inquit, *qui ante Luciferum genitus est, sed ei qui post Luciferum natus ex Virgine est.* Fulgentius de Fid. ad Pet. cap. 2. *Solus*, inquit, *sacerdos, sacrificium, & templum, & hæc omnia Deus secundùm formam servi.* Augustinus lib. 1. de cons. Evang. cap. 3. *Secundùm hominem*, inquit, *Christus Rex, & Pontifex effectus* C *est.* Denique in Serm. Arian. prop. 33. apud Augustinum tom. 6. habetur, quòd Filius sit minister & sacerdos Patris sui; non ergo Christus ut Deus sacrificavit, nisi ex sententia Arianorum.

Idem dici potest de aliis officiis Mediatoris Christi, ut quòd interpellat pro nobis, Rom. 8. quòd advocatus noster est, 1. Jo. 2. quòd dedit semetipsum redemptionem pro nobis, 1. Tim. 2. Hæc enim omnia arguunt naturam inferiorem; non igitur potest Christus ut Deus esse Mediator, nisi ut Deus sit minor Patre, & Patri serviat ut minister.

Quinta ratio est. Si operatio propria Mediatoris convenit Christo ratione utriusque naturæ; sequitur confusio operationum, & consequenter naturarum D in Christo, quæ est hæresis Monothelitarum & Eutychianorum damnata in 6. Synodo, act. 17. Nam etsi in 6. Synodo reiicitur una operatio in Christo, non reiicitur una operatio respectu Dei tanquam principalis agentis, & hominis ut instrumenti: nam certum est, in Christo multa ejusmodi opera inveniri; talia enim erant omnia miracula, quæ fiebant à Deo Verbo per carnem, ut instrumentum: sed reiicitur una operatio respectu Dei & hominis, tanquam propriæ & principalis caussæ; illa enim dicitur caussa propria & principalis, quæ agit ex virtute sua, quam habet ex propria sua forma & essentia.

Ac, ut exemplis rem illustremus, quando Chri- E stus curabat febres, imponendo ægrotis manus; impositio manuum erat operatio propria & principalis humanitatis, quia ex propria sua forma id habebat: at expulsio febris erat propria & principalis operatio Deitatis, quia non habebat hoc ex sua forma manus Christi, sed tantùm ut applicabatur à Deo ad illud opus. Dicere autem, imponere manus fuisse propriam operationem Deitatis, vel expellere febrim fuisse propriam humanitatis; & proinde unam tantùm fuisse operationem, imponere manus, & pellere febrim, est confundere operationes & naturas, & hæc est hæresis in eo Concilio damnata.

Jam ergo sacrificare, quod est officium Mediatoris, proprium est Christi ut homo est: nam convenit ei secundum humanam formam, ut patet, quia convenit etiam puris hominibus; ergo si hoc idem convenit Christo ut Deus est, eadem erit operatio utriusque naturæ ut caussæ propriæ & principalis: nisi velint, Deitatem esse instrumentum humanitatis, quo nihil absurdius cogitari potest. Quare introducitur hac sententia hæresis Eutychianorum & Monothelitarum, jamdudum magno labore damnata, ac ferè extincta.

Respondet Josias: non esse omnino eamdem actionem Deitatis & humanitatis sacrificare, licèt sit unum opus; nam substantia operis est propria humanitatis, sed efficacia & dignitas illius operis est propria Deitatis.

Contra. Si ita esset, non posset Deitas appellari Sacerdos & Pontifex, ut tamen Smnicius appellavit: nec posset denominari sacrificans, sicut non dicitur Deus dormire vel ambulare, eò quòd det nobis efficaciam ad dormiendum, aut ad ambulandum. Præterea, efficacia & dignitas sacrificii Christi non est aliqua actio physica, aut aliquis influxus aut efficientia realis Deitatis in illud opus: tunc enim illa efficacia, & proinde sacrificium non magis esset Filii, quàm Patris & Spiritus sancti, cùm omnis operatio sit communis, quæ per essentiam divinam illis convenit.

Unde igitur, inquies, habet sacrificium Christi infinitam efficaciam & dignitatem? Habet ex eo, quòd est sacrificium personæ divinæ, licèt in natura humana peractum. Quemadmodum etiam idem opus factum à Rege & à privato homine differunt valde quoad pretium, ratione dignitatis operantium: & tamen regia Majestas nihil physici & realis influit in illud opus. Non ergo potest ulla ratione concedi, sacrificare esse actionem utriusque naturæ, nisi quis velit in hæresim Monothelitarum jamdudum damnatam & explosam incidere.

CAPUT VI.

Solvuntur argumenta adversariorum deprompta ex Scripturis.

SEd obiiciunt primò verba illa Domini, Jo. 8. *Ego pono animam meam.* Hoc, inquit Calvinus in epist. ad Polon., Mediator dicit, nec tamen dicit ut homo, sed ut Deus: nemo enim habet arbitrium vitæ & mortis nisi Deus.

Respondeo: ponere animam non esse Dei, sed hominis, quamvis potestas ponendi illam & recipiendi ad libitum sit à Deo data ipsi homini: nam ponere animam quid aliud est, quàm mori? & resumere animam quid est, nisi resurgere? mori autem & resurgere certè hominis est, non Dei. Et sic exponunt hæc verba SS. Patres.

Augustinus tract. 47. accepit animam pro ipsa substantia animæ; & quærit: cujus sit ponere animam, an Verbi, an carnis, an ipsius animæ. Et respondet, non esse Verbi, quia Verbum nunquam dimisit animam; nec esse animæ, quia anima à seipsa separari nequit; sed esse carnis, quæ animam aliquando deseruit, aliquando recepit: *Caro*, inquit, *ponit animam suam, & caro iterum sumit eam, non tamen sua potestate caro, sed potestate inhabitantis carnem.* Et lib. 3. nunc. 2. cont. Maxim. cap. 14. *Quid*, inquit, *quòd etiam illud commemorandum putasti, quod manifestissimè ut homo loquitur, potestatem habeo ponendi animam meam &c.* Chrysostomus etiam aliquoties repetit in hunc locum, hæc dici à Christo secundùm humanitatem. Viderit ergo Calvinus quos auctores sequatur, dum ponere animam suam, & iterum sumere eam Divinitati attribuit.

Sed

Sed rursum proferunt illud 2. Cor. 5. *Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum*. Et infrà: *Deus erat in Christo, Mundum reconcilians sibi*. Et infra: *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo*. Et illud Coloss. 1. *Pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*: at reconciliare, exhortari, pacificare, actiones Mediatoris sunt; igitur Christus ut Deus Mediator fuit.

Respondeo primum: reconciliare, exhortari, & pacificare, non semper esse Mediatoris; Mediatoris enim est reconciliare unum alteri: at si quis per seipsum reconciliet sibi inimicum, is non dicitur Mediator. Itaque omnis Mediator reconciliat, sed non omnis qui reconciliat continuò est Mediator. Addo præterea: aliud esse reconciliare per Mediatorem, aliud verò esse Mediatorem. Potest enim altera ex partibus diffidentibus procurare Mediatorem, & per eum reconciliationem, non tamen ipsa pars erit Mediator. Ita ergo Deus reconciliavit nos sibi, sed per Mediatorem, quem ad nos misit.

Postremò adferunt illud Hebr. 4. *Habentes Pontificem, qui penetravit cælos*. Item illud Hebr. 7. *Sine patre, sine matre, sine genealogia*. Nam penetrare cœlos, non potest homini puro convenire, nec est ullus sacerdos sine patre, & sine matre, nisi Christus Deus & homo: is enim, ut Deus, caret matre, ut homo, caret patre; igitur Christus Sacerdos, ac proinde Mediator est secundùm utramque naturam. Quocirca Athanasius in lib. de hum. Verb. & Cyrillus in epist. ad Nestor. cap. 10. Verbum ipsum fatentur Sacerdotem esse.

Respondeo: hæc omnia rectè probant, personam Pontificis nostri esse divinam, id quod nos libentissimè confitemur: verè enim Jesus Pontifex summus, qui penetravit cœlos, quique sine patre, & sine matre est, & simul patrem habet & matrem. Deus est, sed non quà Deus est penetravit cœlos: nec quà homo est caret matre, aut patrem habet; ac denique non quà Deus est, Pontifex est: nam virtus quidem, qua Christus penetravit cœlos, à Deo erat; tamen ipsum penetrare cœlos, cùm sit loco moveri, non potest Christo secundùm formam Dei, quæ immutabilis est, sed solùm secundùm formam hominis convenire.

Pari ratione Christus Deus caret patre, sed ut homo: caret matre, sed ut Deus; idem verò patrem habet, quia est Deus de Deo, & matrem habet, quia filius hominis est. Denique Verbum Dei, ut Athanasius & Cyrillus rectè docent, Sacerdos est, sed secundùm formam hominis, ut idem Cyrillus in Apologia sua testatur.

CAPUT VII.

Explicantur testimonia Patrum, quæ adversarii proferunt.

Secundo loco proferunt testimonia Patrum. Ac primum obiiciunt Dionysium Areopagitam, qui in epist. 4. ad Cajum dicit, Christum administrasse θεανδρικὴν ἐνέργειαν, idest, operationem Dei virilem. Et idem habetur in cap. 2. de div. nom.

Respondeo: hanc sententiam Dionysii tribus modis intelligi posse.

Ac primò, si quis intelligat per Dei virilem operationem unam operationem propriam utriusque naturæ, ut videntur velle nostri adversarii, manifestè errat: nam in Synodo 6. act. 8. Macharius hæreticus Monothelita hanc ipsam sententiam ex Dionysio afferebat in hunc sensum, ad suam hæresim stabiliendam.

Potest tamen secundò vocari Dei virilis operatio aliquod opus Christi, in quo concurrant Deitatis & humanitatis actiones, sed distinctæ, & duæ revera. Quæ sententia est vera, & ab auctore intenta. Et hoc modo exponitur à Sophronio in illa insigni Oratione, quæ legitur in 6. Synodo act. 11. ubi distinguit tria genera operum Christi; quædam purè divina, ut creare & conservare omnes creaturas: quædam purè humana, ut comedere, bibere: quædam partim divina partim humana, ut ambulare super aquas. Nam ambulare hominis erat: dare autem aquis soliditatem erat Dei. Et hæc dicuntur θεανδρικὰ, hocest, *divinè humana opera*, qualia erant omnia miracula, non tamen omnia opera Christi. Porrò talia non sunt opera Mediatoris ut Mediator est, nimirum sacrificare, & orare: hæc enim omnia humana sunt.

Potest etiam afferri tertia intelligentia hujus theandricæ operationis ex Damasceno lib. 3. cap. 19. qui docet, omnem Christi actionem posse vocari theandricam ratione suppositi operantis: semper enim Deus homo operabatur, non nudus Deus, aut nudus homo. Quomodo etiam videtur exponere Damascenus id, quod ait S. Leo epist. 10. utraque natura operatur cum alterius communione, quod proprium est: id enim vult esse cum communione alterius, ac si dictum esset, manente unione cum altera in eodem supposito; & secundùm hanc intelligentiam auctoritas Dionysii non est ad rem.

Secundò obiiciunt Irenæum, qui lib. 3. cap. 20. *Oportuerat*, inquit, *Mediatorem Dei & hominum per suam ad utrosque domesticitatem & ad amicitiam & concordiam utrosque reducere, & facere, ut Deus assumeret hominem, & homo se redderet Deo*. Item proferunt similia verba ex Epiphanio in Ancor. ante med. Chrysostomo, Ambrosio, Theodoreto, & Theophylacto in cap. 2. prioris ad Timoth. qui dicunt, Mediatorem Dei & hominum debuisse utramque naturam in se habere, ut Deum & homines in amicitiam redigeret.

Respondeo: hi omnes loquuntur de mediatione substantiali, quæ facta est in ipso Christo per Incarnationem, & necessaria fuit ad mediationem per operationem: nisi enim esset Christus Deus homo, non esset suppositum divinum in natura humana operans, & proinde non essent opera Mediatoris infiniti pretii. Itaque formaliter Christus est Mediator, quantùm ad mediationem operationis, per solam humanitatem: tamen ut esset Mediator, & posset totum Mundum redimere ex rigore justitiæ, debuit præter formam humanitatis habere divinum suppositum; non autem poterat habere divinum suppositum in natura humana, nisi in illo esset mediatio substantialis duarum naturarum.

Tertiò obiiciunt Augustinum Enchir. cap. 108. *Nam*, inquit, *neque per ipsum liberaremur unum Mediatorem Dei & hominum, nisi esset & Deus*. Item lib. 1. de cons. Evang. cap. 35. *Ideo Christus Mediator Dei & hominum dictus est inter Deum immortalem & hominem mortalem, Deus & homo reconcilians hominem Deo, manens id quod erat, factus quod non erat*. Item hom. de ovib. cap. 12. *Non Mediator homo præter Divinitatem*. Item: *Divina humanitas, & humana Divinitas mediatrix est*. Item lib. 9. de Civ. Dei cap. 15. *Quærendus est Medius, qui non solùm homo, verùm etiam Deus sit*.

Respondeo: loquitur Augustinus de persona, quæ operi dare debebat dignitatem; id quod patet, tum ex locis à nobis allegatis, tum ex lib. 9. de Civit. Dei cap. 15. ab adversariis citato. Nam postquam

A quam dixerat Augustinus, Mediatorem esse debuisse Deum & hominem, subiungit: *Nec tamen ob hoc Mediator est, quia Verbum; maximè quippe immortale, & maximè beatum Verbum longè est à mortalibus miseris, sed Mediator per quod homo.*

CAPUT VIII.

Solvuntur argumenta ex ratione petita.

ULtimò obiiciunt rationes. Renovare corda, & dare Spiritum sanctum, sunt opera Mediatoris, docet enim Augustinus in Enchir. cap. 33. per
B Mediatorem nos recipere Spiritum sanctum: & tamen certum est, dare Spiritum sanctum, & renovare corda, esse solius Dei. Item, docere est opus Mediatoris, & tamen Augustinus in lib. de Magist. affirmat, solum Deum esse verum Magistrum, qui docet hominem scientiam; Christus ergo ut Deus Mediator est.

Respondeo: dare Spiritum sanctum meritoriè est proprium Mediatoris, sed hic modus dandi Spiritum non est Dei formaliter, sed hominis: dare autem Spiritum sanctum, & renovare corda efficienter, & ut auctorem doni, non est Mediatoris, sed ejus, apud quem Mediator intercedit, idest, Dei Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Et patet, quia
C cùm donum Spiritus sancti, & omnis illuminatio detur à tota Trinitate; si ejusmodi donatio esset Mediatoris, tota Trinitas esset Mediator.

Pari ratione: docere principaliter est Dei, idest, Trinitatis; docere per modum instrumenti, est hominis, Christus igitur ut Deus, Doctor ac Magister est verus ac principalis; idem Christus ut homo Mediator Dei & hominum, Doctor fuit ut instrumentum Divinitatis, sed instrumentum conjunctum & singulare, non separatum & commune, qualia instrumenta fuerunt Apostoli & Prophetæ.

Secunda ratio est Calvini, in epistol. ad Polon. Christus fuit caput Angelorum & hominum, etiam ante lapsum Adæ, integro adhuc statu rerum, Co-
D loss. 1. *Primogenitus omnis creaturæ*; igitur fuit etiam Mediator Christus ante lapsum primi hominis: atqui tunc Christus nondum erat homo; ergo ut Deus erat hominum & Angelorum Caput & Mediator.

Adde etiam, quòd Chrisostomus, Augustinus, & Hieronymus in Comment. cap. 3. epist. ad Galat. exponentes illud, *Lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, volunt, per Christum Mediatorem datam esse legem, & de hoc loqui Paulum eo loco. Immò etiam Hieronymus ulteriùs progreditur, ac dicit, per hunc Mediatorem non solùm legem esse datam, sed etiam Mundum esse creatum. Constat autem Christum non fuisse hominem, quando lex data est Hebræis, & multò minùs, quando Mundus
E creatus est; quare necessariò sequitur, ut secundùm formam Dei Mediator fuerit.

Respondeo: Christum ut Deum fuisse, etiam ante lapsum Angelorum & hominum, Caput eorum, sed non ipsum solum, verùm etiam Patrem, & Spiritum sanctum. Mediatorem autem Angelorum fuisse Christum, aut etiam hominum ante peccatum, falsum est; alioqui etiam Patrem, & sanctum Spiritum faceremus Mediatores. Nam inprimis Scriptura facit quidem Christum Caput omnium Angelorum & hominum Ephes. 1. & Coloss. 1. at Mediatorem Angelorum nusquam facit: Paulus enim 1. Tim. 2. dum de Mediatore loquitur, disertis verbis affirmat: Christum Mediatorem esse Dei & hominum.

Augustinus autem in Enchir. cap. 108. addit, quòd si homo non peccasset, Christo Mediatore non eguisset. Et in cap. 3. ad Galat. dicit, Christum non esse Mediatorem Dei & Angelorum, sed Dei & hominum tantùm, eò quòd Angeli qui peccaverunt, nunquam reconciliandi sunt: qui autem non peccaverunt, Mediatore non egeant.

Itaque quod Calvinus dicit de Mediatore Christo ante peccatum Adæ, est expressè contra Augustinum, & videtur esse manifestus Arianismus. Neque enim Calvinus ideò Christum ante Incarnationem facit Mediatorem, quòd ob Incarnationem & merita ejus prævisa, existimet datam fuisse Angelis, & primo homini gratiam, quod nonnulli ex Catholicis sensisse videntur, de quorum sententia modò non disputo: sed quod arbitretur, ipsum Verbum æternum qua Deus erat, ante Incarnationem, inter Patrem & Angelos, atque etiam homines in statu innocentiæ constitutos, Mediatoris officio functum, quod sine suspicione Arianismi non dicitur. Nam Mediator qua Mediator est, cùm debeat sacrificare, supplicare, intercedere, necessariò minor est Deo cui sacrificat, cui supplicat, apud quem intercedit; si ergo Christus, cùm adhuc non esset homo, Mediator erat, certè cùm adhuc non esset homo, Deo Patre minor erat: atqui tunc nihil erat nisi Deus; igitur ut Deus minor erat Filius Patre.

Neque ab hac hæresi abesse videtur id, quod idem Calvinus ait lib. 2. Inst. cap. 12. §. 4. *Fateor*, inquit, *in primo creationis ordine, & integro naturæ statu præfectum Angelis & hominibus fuisse Caput. Qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ.* Hæc ille. Qui quidem solum Filium, etiam ante Incarnationem, facit Caput hominum & Angelorum; illum enim facit Caput, qui est primogenitus omnis creaturæ, solus autem Filius est primogenitus omnis creaturæ: at si solus Filius erat Caput hominum & Angelorum; igitur aliquid influebat Filius in Angelos & homines, quod Pater non influebat; non sunt ergo indivisa opera Trinitatis, proinde nec est una natura atque essentia Trinitatis.

Deinde, quid sibi vult illud, *Filium ut Deum præfectum fuisse Caput Angelis & hominibus?* A quo enim, quæso, præfectus fuit? Nonne à Patre? Igitur Patris minister, & quasi Vicarius fuit Filius, etiam antequam esset homo. Et quid aliud Ariani volebant?

Nec juvat Calvinum locus Apostoli ad Coloss. 1. Nam cùm dicit, Christum esse primogenitum omnis creaturæ; vel loquitur de Christo secundùm formam servi; vel, ut exponit Chrysostomus, loquitur quidem de Christo secundùm formam Dei, sed non facit eum fratrem primogenitum creaturarum, sed significat genitum fuisse à Patre, priusquam ulla creatura efficeretur, juxta illud Prov. 8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio.* Sed de his multa diximus in primo libro.

Jam quod attinet ad Patres, qui dicunt Christum Mediatorem dedisse legem Hebræis, vel Mundum creasse.

Respondeo: Patres loqui de Mediatore materialiter, non formaliter; non enim dicunt, Christum fuisse Mediatorem in creando Mundo, aut in Lege danda: sed dicunt, Christum Mediatorem, idest, illam personam quæ postea futura erat Mediatrix, esse verum Deum, & auctorem Mundi, & Legis, & omnium rerum. Unde Chrysostomus expressè dicit, Christum auctorem fuisse Legis, & proinde abrogare illam potuisse; ex quo sequitur, eum non ut Mediatorem, sed ut auctorem primarium id fecisse: nec enim Mediator est auctor, nec legem abrogare potest, qui non est auctor. Et ibidem Augustinus dicit, Christum esse quidem Mediatorem, sed mediare inter totam Trinitatem & homines peccatores;

ex quo iterum sequitur, eum non fuisse propriè Mediatorem, quando nulli erant homines peccatores.

CAPUT IX.

Ostenditur, Christum sibi etiam aliquid meruisse.

RЕstat postrema quæstio; an videlicet Christus operibus ac laboribus suis, non solùm nobis omnibus gratiam & gloriam acquisierit, sed etiam aliquid acquisierit sibi. Et quidem Theologi Doctores apud Magistrum in 3. sent. dist. 18. conveniunt inter se, atque uno consensu docent, Christum præter ea bona, quæ suis laboribus peperit nobis, meruisse etiam sibi corporis gloriam, & nominis exaltationem.

Repugnat Calvinus lib. 2. Instit. cap. 17. §. 6. *Quærere*, inquit, *an sibi meruerit, quod faciunt Lombardus, & Scholastici, non minùs stulta est curiositas, quàm temeraria definitio, ubi hoc idem asserunt. Quid enim opus fuit descendere unicum Dei Filium, ut sibi acquireret quidquam novi? Et consilium suum exponens Deus, omnem dubitationem exemit. Non enim Filii utilitati consuluisse dicitur Pater in ejus meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse, quia Mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones Propheticæ: Puer natus est nobis. Item: Exulta filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi: Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quàm Paulus comendat, quòd Christus pro inimicis mortem subierit. Inde etiam colligimus rationem sui non habuisse; idque clarè affirmat, dicens: Pro illis sanctifico meipsum. Se etiam nihil acquirere testatur, qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum observatu, quòd Christus, ut se totum adiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est.* Hæc ille. Et paulò infrà: *Quibus meritis*, inquit, *assequi potuit homo, ut judex esset Mundi, Caput Angelorum, atque ut potiretur summo Dei imperio?*

Hæc tamen nihil impedient veritatem. Dicimus ergo, Christum meruisse sibi illa omnia quæ accepit post passionem suam. Et probatur hoc primò expressis Scripturis. Ad Philip. 2. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen &c.* Ad Hebr. 2. *Videmus Jesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum.*

Respondet Calvinus: his testimoniis solùm significari, Christum post passionem suam habuisse gloriam, non autem unum fuisse caussam alterius; sicut cùm dicitur Luc. ult. *Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam.*

At in primis etiam iste locus potest significare caussam; est enim, ac si dictum esset: *Oportet vincere, & sic triumphare.* Deinde, non sunt omnino similia ista loca: nam Philip. 2. & ad Hebr. 2. habetur particula *Propter*, quæ particula caussam ubique significare solet. Deinde particula *Et* in illis verbis *Propter quod & Deus exaltavit illum*, apertè indicat caussam. Est enim sensus, *Christus obedivit Deo, & vicissim Deus honoravit illum*: sicut Matth. 16. post confessionem Petri, dicit ei Dominus: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus &c.* Ubi Hieronymus: *Mercedem*, inquit, *recepit vera confessio.*

Denique sic exposuerunt omnes Patres. Chrysostomus ho. 7. in epist. ad Philip. *Extremam*, inquit, *Christus præstitit obedientiam, propterea accepit & supremum honorem &c.* Ubi hortatur Chrysostomus ad obedientiam & humilitatem, quæ exhortatio frigidissima esset, si illud *Propterea* non diceret caussam.

Ambrosius in cap. 2. Philip. *Quid*, inquit, *& quantum humilitas mereatur, ostendi &c.* Augustinus tract. 104. in Jo. hunc locum tractans: *Humilitas*, inquit, *claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium, sed hoc factum est in forma servi.* Vide etiam Cyrillum lib. 3. thes. cap. 2. Basilium lib. 4. in Eunom. Augustinum lib. 2. cont. Maxim. cap. 5. & lib. 3. cap. 2. Theophylactum, Oecumenium, Primasium, Bedam, Anselmum & alios in hæc loca. Omnes enim ex his locis colligunt, Christum meruisse humilitate gloriam, non solùm nobis, sed etiam sibi. Et certè longè tutius est, tot veteres Patres, Græcos & Latinos in Scripturarum explicatione sequi, quàm novellos istos Doctores, qui non videntur sibi sapere, nisi omnibus contradicant. Præterea est etiam congruentia rationis: nam melius est, cæteris paribus, aliquid ex merito habere, quàm sine merito.

Si dicas: quare ergo non etiam gratiam, & scientiam, & gloriam animæ habuit Christus ex merito?

Respondet B. Thomas 3. part. quæst. 19. art. 3. Christum debuisse habere omnia optimo modo: sunt autem quædam bona tam excellentia, ut melius sit illis nunquam carere, quàm ea acquirere ex merito, quia magis detrahit perfectioni alicujus carentia illorum ad tempus, quàm dignitas merendi; & tamen non potest quis ea mereri, nisi aliquando illis careat. Et talia sunt gratia, gloria, scientia, & præcipuè unio hypostatica, quæ omnia Christus ab initio habuit. At gloria corporis, & nominis exaltatio minora sunt, quàm ipsa dignitas merendi, & ideo melius fuit carere illis ad tempus, & ex merito illa acquirere, quàm carere dignitate merendi.

CAPUT X.

Solvuntur argumenta Calvini.

NEque argumeota Calvini valdè metuenda sunt, nam cùm ait: quid opus fuit descendere unicum Filium Dei, ut sibi acquireret aliquid novi?

Respondeo: non eguisse Dei Filium ulla re, nec descendisse ut sibi aliquid acquireret; nam qui descendit, Deus fuit, non homo, immò hoc ipsum descendere fuit hominem fieri, & seipsum exinanite. At postquam descenderat, & formam servi acceperat, aliquid sibi acquisivit in ea forma, quam assumpserat, non in ea, qua descenderat. Porrò in forma servi aliquid ei defuisse ante resurrectionem, quis ambigere potest?

Dices: gloria corporis sequitur per se ex gloria animæ; at accessorium oon cadit sub meritum.

Respondeo inprimis: gloriam corporis non videri absolutè accessoriam, nam sequitur ex gloria animæ secundùm Dei determinationem, & meritorum congruentiam; Deus enim voluit, ut gloria animæ redundaret in corpus, quia gloria animæ acquiritur per actus animæ, qui in corpore exetcentur; & ideo tam gloria animæ, quàm gloria corporis cadit sub meritum. Deinde quid prohibet, id quod accessorium est cadere sub meritum? Etsi enim jam debitum est ratione ejus cui accedit: tamen potest etiam cadere sub meritum, ut alio quodam titulo debeatur. Quare licèt fateamur, debitam fuisse Christo gloriam corporis, etiamsi pro ea non laborasset: tamen quia quod debetur uno modo, potest deberi etiam alio modo; ideo voluit Deus, ut gloria corporis deberetur Christo etiam jure præmii ac mercedis.

Alterum Calvini argumentum sumebatur ex locis ubi dicitur, Christus pro nobis laborasse usque ad mortem Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit, sed pro*

nobis

A *nobis tradidit illum.* Isaiæ 9. *Puer natus est nobis.* Zachar. 9. *Ecce Rex tuus venit tibi.* Jo. 17. *Pro eis ego sanctifico meipsum.*

Respondeo primum: in nullo horum locorum legi, propter nos tantùm Christum laborasse; proinde hæc omnia nihil aliud efficere, quàm nobis Christi labores profuisse, quod minimè negamus. Addo deinde: in his locis nullam factam esse mentionem gloriæ ipsius Christi, quasi propter nos tantùm laborasset, quia nos fuimus caussa sine qua non fuisset passus; si enim Adam stetisset in ea innocentia, B in qua conditus fuerat, sine dubitatione ulla Dei Filius passus non fuisset, fortasse etiam nec carnem assumpsisset, ut ipse etiam Calvinus docet lib. 2. Instit. cap. 12. §. 4.

Jam verò tertium Calvini argumentum illud erat: frigeret confirmatio illa amoris, quàm Paulus commendat, Rom. 5. quod Christus pro inimicis mortem subierit.

Sed respondeo: nihil impedire meritum proprium quò minùs ostendatur ardor charitatis Dei erga homines. Nam inprimis Scripturæ ut plurimum extol- C lunt charitatem Dei Patris, qui nihil lucrari poterat, Jo. 3. *Sic Deus dilexit Mundum ut Filium suum &c.* Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit &c.*

Deinde etiam Christi maxima apparet charitas, si respicias divinam ejus personam, cui nihil accessit utilitatis, & hoc Paulus nobis proponit 2. Cor. 8. *Scitis*, inquit, *gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset dives.* Et Philip. 2. *Cùm in forma Dei esset, semetipsum exinanivit &c.*

Denique etiam Christi hominis apparet maxima charitas, qui poterat ipse sine passione & morte per alios actus mereri sibi gloriam corporis, & nominis exaltationem: & tamen mori voluit, & pro inimicis mori, ut copiosa esset redemptio. Quòd autem Christus non sui omnino oblitus fuerit, ut Calvinus dicit, patet ex verbis illis Jo. 17. *Clarifica me Pater claritate quam habui apud te &c.* Ubi postulat à Deo gloriam resurrectionis, & nominis exaltationem, ut exponit eo loco S. Augustinus.

Argumentum postremum illud fuit: quibus meritis assequi potuit homo, ut judex esset Mundi, & Caput Angelorum, atque ut summo Dei imperio potiretur, atque in eo resideret majestas illa, cujus millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt?

Sed facilis solutio est. Non enim docemus, Christum suis meritis id assequutum, ut esset Caput Angelorum, & summo Dei imperio potiretur, atque in eo Dei majestas resideret: si enim id meruisset, unionem hypostaticam meruisset, quod Augustinus apertè negat lib. de prædest. Sanct. cap. 15. & nos etiam paulò ante negavimus.

Porrò, ut judex esset Mundi, facilè Christus mereri potuit: nam Christi merita si non fuissent sufficientia ad hoc, ut ipse fieret judex Mundi, multò minus fuissent sufficientia ad reconciliationem totius Mundi; majus enim & difficilius fuit totius Mundi peccata expiare, quàm Mundi judicem constitui: & tamen 1. Jo. 2. dicitur, Christi sanguis esse propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius Mundi.

Finis secundæ Controversiæ generalis.

LAUS DEO VIRGINIQUE MATRI MARIÆ.

TER-

TERTIA
CONTROVERSIA
GENERALIS,
DE
SUMMO PONTIFICE,
QUINQUE LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORUM ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS

De Romani Pontificis Ecclesiastica Hierarchia.

Præfatio in libros de Summo Pontifice.

LIBER SECUNDUS DE SUMMO PONTIFICE.

LIBER TERTIUS

De Summo Pontifice.

LIBER QUARTUS

De potestate spirituali Summi Pontificis.

LIBER QUINTUS

De Potestate Pontificis temporali.

PRÆ-

PRÆFATIO IN LIBROS DE SUMMO PONTIFICE,

HABITA IN GYMNASIO ROMANO

ANNO CIↃ IↃ LXXVII.

NTEQUAM ad Disputationem de Pontifice Maximo aggrediamur, pauca quædam præmittenda esse censui. Primum de utilitate & magnitudine institutæ disputationis: deinde de iis qui Romanum primatum scriptis libris oppugnare, vel etiam è contrario propugnare, ab exordio Ecclesiæ usque ad nostra tempora studuerunt: postremò de ratione & ordine, quo præsens Controversia, quæ necessariò longissima futura est, à nobis tractanda atque explicanda sit.

Et quidem quæstionis de Pontifice magnitudo, atque utilitas ex duobus potissimùm intelligetur: ex magnitudine rei de qua agitur, quæque in dubium revocatur, & ex multitudine & contentione adversariorum. Etenim de qua re agitur, cùm de primatu Pontificis agitur? Brevissimè dicam, de summa rei Christianæ. Id enim quæritur, debeatne Ecclesia diutiùs consistere, an verò dissolvi & concidere. Quid enim aliud est quærere, an oporteat ab ædificio fundamentum removere, à grege pastorem, ab exercitu Imperatorem, Solem ab astris, caput à corpore, quàm an oporteat ædificium ruere, gregem dissipari, exercitum fundi, sydera obscurari, corpus jacere?

Porrò adversarii, ideſt, hæretici, cùm in aliis ferè dogmatibus non minus inter se, quàm à nobis dissentiant, in hoc tamen omnes conveniunt, ut totis viribus, summaque animi contentione Romani Pontificis sedem oppugnent, nulli fuerunt unquam hostes Christi atque Ecclesiæ, qui simul cum hac sede bellum non gesserint. Quæ duo mihi Isaias Propheta longè ante providisse ac prædixisse videtur. Rei quidem magnitudinem & utilitatem, cùm ait: *Ecce ego ponam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum*. Hæreticorum verò contentionem & impetum, cùm hunc ipsum lapidem: *Lapidem offensionis, & petram scandali esse dicit*. Quæ posteriora verba etsi ab Isaia non eodem loco posita sunt, quo priora (hæc enim cap. 8. illa cap. 28. continentur) tamen Apostolus Paulus ad Rom. 9. & Apostolus Petrus in epistola priore cap. 2. ita hæc omnia Prophetæ verba copularunt, ut nemini dubium esse possit, quin ad eumdem finem idemque propositum referantur: & quanquam hæc verba in Christum præcipuè convenire non ignoramus, eadem tamen ineptè in Christi Vicarium quadrare censemus.

Quæ sunt igitur fundamenta Sion? Explicat hoc Apostolus Joannes in Apocalypsi: describens enim hujus ejusdem sanctæ Civitatis partes omnes, atque ornamenta, inter cætera sic ait: *Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni*. Fundamenta ergo Sion Apostoli sunt: in his numeratur, & excellit singularis quidam lapis: *Ecce*, inquit, *ponam in fundamentis Sion lapidem*. Quis iste lapis sit, nemo ignorat qui Evan-

gelium legit. Cùm enim ex Apostolis duodecim unus diceretur Simon; Dominus ei nomen mutavit, & pro Simone Petrum dici voluit, petram inquam: siquidem lingua Syrorum, qua Dominus sine dubio utebatur, nihil aliud Cephas, quàm petram significat. Ait igitur illi Dominus: *Tu es Simon, tu vocaberis Cephas*, idest, *Petra*, sive ut nos Latini commodiùs dicimus, *Petrus*. Et rursum alio loco: *Tu es Petrus*, sive, tu es *Petra*, *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Ecce vobis lapidem in fundamentis Sion. Sed qualem lapidem putatis? *Lapidem*, inquit, *probatum*, *angularem*, *pretiosum*, *in fundamento fundatum*. Lapidem probatum: siquidem omni genere probationis tentata est hæc petra, omnes portæ inferorum in eam impetum fecerunt.

Ac, ut omittam persecutiones Judæorum atque Ethnicorum, quæ huic Sedi cum reliqua Ecclesia communes fuerunt: certè inprimis hæretici permulti non semel neque bis, sed frequentissimè renovatis exercitibus cum hac Sede aperto Marte conflixerunt. Deinde Græcorum æmulatio ac superbia, non antè destitit cum hac sede bellum gerere, quàm ipsi à Turcarum Imperatore oppressi religionem quoque cum dignitate amiserunt. Tum Imperatores potentissimi & Christiani, & quod majus est sub nomine religionis & pietatis, hanc ipsam Sedem, unde ad eos Imperii Romani sceptra pervenerant, dejicere, atque evertere sæpè conati sunt.

Nec enim ignoratis quas tragœdias in Ecclesia Henricus IV. Henricus V. Otho IV. Fridericus II. aliique nonnulli diversis temporibus excitarint. Et quasi hæc parva fuissent, addidit Satan Romanum populum contra Pontifices commovere. Exstat adhuc B. Bernardi epistola gravissima ad Senatum populumque Romanum, qua seditionem eorum contra Eugenium Papam à Diabolo concitatam sedare conatur. Ejusmodi verò seditiones turbulentissimæ & perniciosissimæ, atque ad Romanum Pontificem perdendum aptissimæ, aliquot, non diebus, neque mensibus, sed annis, immò & seculis duraverunt.

Huc accesserunt schismata gravissima, & plurima ipsorum inter se Romanorum Pontificum, quibus non potuisset ullo modo non cedere, & tandem labefactari ac destrui Petri Sedes, si non petra esset firmissima ac probatissima, & ab illo in fundamentis Sion constituta, qui ait: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Ac ne fortè putaremus, ob vitam incorruptam, & mores integerrimos summorum Pontificum tamdiu stetisse hanc Sedem; permisit ad extremum Deus, ut etiam quidam parum probi Pontifices aliquando hanc sedem tenerent & regerent. Quales sanè fuerunt Stephanus VI. qualis Leo V. Christophorus I. Sergius III. Joannes XII. aliique non pauci, si vera sunt, quæ de eorum vita & rebus gestis apud Historicos eorum temporum scripta leguntur.

Itaque nihil est, quod hæretici tantum laborent in quorumdam Pontificum vitiis conquirendis. Nos enim agnoscimus & fatemur, ea fuisse non pauca: sed tantum abest, ut iis gloria hujus Sedis obscuretur, vel minuatur, ut iisdem potiùs vehementer crescat & amplificetur. Hinc enim intelligimus, non humano consilio, prudentia, viribus, Romanum Pontificatum tamdiu consistere, sed quia hæc petra ita à Domino roborata, divinitus fundata, Angelorum custodiis septa, singulari Dei providentia, & protectione munita est, ut adversus eam portæ inferorum nullo modo prævalere possint, sive illis portis persequutio Tyrannorum, sive rabies hæreticorum, sive schismaticorum furor, sive scelera & flagitia designentur. Lapidem ergo probatum posuit Deus in fundamentis Sion: nec solùm probatum, sed etiam angularem, qui duos parietes connectat; quod mihi videtur ad demonstrandum discrimen inter Pontificem Christianorum & Judæorum esse positum. Ille enim lapis quidem & funda-

mentum

mentum erat, sed non lapis angularis: nec enim parietes duos, sed unum tantùm sustentabat. At noster lapis angularis est; nam & Judæi & Gentes, quasi parietes duo simul conjuncti, atque unam Christianam Ecclesiam facientes, ab hoc uno angulari lapide continentur.

Addit Isaias, *& Pretiosum*. Quo uno verbo infinitus bonorum thesaurus significatus est, qui à Petri Sede in omnem Ecclesiam copiosissimè atque uberrimè derivatur. Unde enim ad Germaniam, Galliam, Angliam, aliasque remotissimas provincias missi sunt, qui Evangelium prædicarent, nisi ab hac Sede? Ubinam Episcopi de suis sedibus pulsi, totoque orbe profugi, ut Athanasius quondam & Petrus Alexandrini, Paulus & Chrysostomus Constantinopolitani, auxilium & refugium invenerunt, nisi in hac Sede? Unde dogmatum explicationem, ritus Sacramentorum, indulgentiarum communicationem habemus, nisi ab hac Sede?

Unde, ut cætera prætermittam, quæ nimis longum esset enumerare, consensio in doctrina, vinculum pacis, unitas Fidei, quæ est ipsa salus & vita religionis, nisi ab hac Sede? Alioqui enim, cur hæretici nostri temporis, cùm satis multas & amplas provincias obtineant, Angliam, Scotiam, Daniam, Norvegiam, Sveciam, & Germaniæ, Poloniæ, Boemiæ, Hungariæ non exiguam partem, nunquam adhuc unum generale Concilium, in quo vel de uno articulo omnes convenirent, cogere potuerunt? Cur etiam Græci ab anno 800. quo à sede Petri Romanaque Ecclesia discesserunt, per alios totos fermè 800. annos ne unquam quidem Synodum celebraverunt in argumentum mutuæ per ipsos consensionis & pacis? Cùm nos è contrario ab eo tempore circiter decem Concilia Generalia, eaque frequentissima habuerimus, quorum postremum est hoc ipso tempore, quo Lutherani inter se acerrimè digladiantur, & de concordia planè desperant, summa Patrum consensione celebratum. Quæ potest esse hujus tantæ differentiæ ratio, nisi quòd illi eo duce ac rectore carent, qui solus potest ac debet fratres omnes in Fide confirmare, & Ecclesiam universam in unitate retinere?

Addit postremò idem Propheta: *In fundamento fundatum*. Quid est enim in fundamento fundatum, nisi fundamentum post fundamentum, fundamentum secundarium, non primarium? Siquidem primum ac præcipuum Ecclesiæ fundamentum non ignoramus esse Christum, de quo Apostolus ait: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*. At post Christum, fundamentum est Petrus, & nisi per Petrum non pervenitur ad Christum. Jactent licèt hæretici Christum, ejusque verbum ac doctrinam sequi se glorientur, necesse tamen est, ut inquit Magnus Leo in epist. ad Episc. Viennens. prov. extorrem mysterii illum esse divini, qui ausus fuerit à Petri soliditate recedere.

Est igitur Petri Sedes lapis probatus, angularis, pretiosus, in fundamento fundatus, & id quidem nobis: at verò adversariis nostris hæreticis nihil est aliud, quàm lapis offensionis, & petra scandali. Cùm enim deberent se super eam ædificare in templum sanctum in Domino, illi contrà, ut verè cæci atque furentes in eam impingunt. Displicet enim humanæ sapientiæ, displicet superbiæ eorum, qui in oculis suis prudentes sunt, ut unus mortalis, quo, nec eruditione, nec probitate, nec ulla alia ratione inferiores se judicant, fundamentum dicatur Ecclesiæ, super quod tantum, tam ingens, tam sublime, tam immensum ædificium collocetur. Propterea verò eis hoc displicet, quia non intelligunt, quàm sit Deo non solùm facile, sed etiam gloriosum infirma eligere, ut confundat fortia. Nec animadvertunt hanc esse Dei consuetudinem, ut per Fidem, & humilitatem ad sapientiam & gloriam nos deducat.

Sic nimirum constituit, per stultitiam prædicationis Crucifixi salvos facere credentes: sic piscatores elegit, ut converteret Imperatores: sic rebus abjectis, ac vilibus aquæ, oleo, panis, vinique speciebus, Sacramentorum virtutes, & infinitos donorum cœlestium thesauros alligavit: ut dum Fide & humilitate rebus illis abjectis subjicimur, ad sortem filiorum Dei, & ad ipsius divinæ naturæ consortium evehamur. Sed illi ad hæc omnia oculos claudunt, & solùm contra salutarem petram, contraque Dei consilium insanire, & debacchari non cessant, ut verè sit illis lapis offensionis & petra scandali. Hanc enim Sedem Donatistæ quondam cathedram pestilentiæ nominabant: hujus sedis Pontificem Berengarius Pompificem atque Pulpificem vocitabat: hanc Waldenses purpuratam meretricem: hanc Joannes Wiclef Satanæ synagogam: hanc Lutherani, Calvinistæ, Anabaptistæ, Antichristi solium esse contendunt. Et cùm à nobis in plurimis aliis rebus diffideant, tamen hinc nobis solum nomen imponere voluerunt. Nec enim aliud, quàm Papistas nos vocant, quasi vel solùm, vel præcipuè in Summo Pontifice tuendo errare nos arbitrentur. Neque putant se majori contumelia aliquem afficere posse, quàm si eum nominent Papam. Quin etiam è contrario loca omnia cœnosa ac sordida, & quidquid turpe ac fœdum in rerum natura reperitur, Papæ vocabulo appellare cœperunt.

Denique is est Lutheri atque Calvini, eorumque similium in Pontificem animus, ut cùm de aliis rebus omnibus mordaciter ac petulanter scribant, in Pontifice Summo vexando, & probris, calumniis, convitiis onerando, furiis agitari, & malo Dæmone pleni esse, vel potius hominem exuisse, ac Dæmonem induisse videantur. Cæterum quia ipsi, velint, nolint, lutei fragilesque sunt, summus verò Pontificatus petra firmissima est, non ipsi, dum apud hanc Sedem offendunt, eam confringent, sed ab ea potius sine dubio conterentur: *Qui ceciderit*, ait Dominus, *super lapidem hunc, confringetur, super quem verò lapis ceciderit, conteret eum*. Et Magnus Leo loco antè notato: *Quisquis*, inquit, *huic Sedi Principatum existimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem, sed inflatus spiritu superbiæ suæ, semetipsum in inferna demergit*.

Ut enim ingens aliquis scopulus, qui in medio mari super undas ac fluctus eminet, non dejicitur unquam, nec movetur, licèt identidem ventorum flatus marisque fluctus magno impetu in eum incurrant, sed eos potius omnes solvit ac frangit: sic Petri Sedes toties jam ab Judæis, ethnicis, hæreticis, seditiosis, schismaticis, incredibili furore pulsata, illis ferè omnibus, vel consumptis, vel subactis, vel prostratis, supra mille & quingentos annos stat immota: & semper (ut S. Augustinus ait) frustrà circumlatrantibus hæreticis, culmen auctoritatis obtinuit. Quæ cùm ita sint, vides, ni fallor, ejus controversiæ magnitudinem, quæ nobis ad explicandum proposita est.

Venio nunc ad id, quod secundo loco posuimus. Primi, qui seriò primatum Romani Pontificis oppugnarunt, videntur fuisse Græci. Ipsi enim jam inde ab anno Domini 381. Episcopum Constantinopolitanum, qui antea ne Patriarcha quidem erat, tribus Patriarchis Orientis anteponere, & secundum à Romano Pontifice facere voluerunt. Id intelligi potest ex Concilio II. Generali, can. 5. Deinde anno 451. eo Græci non contenti, eum Episcopum Constantinopolitanum Romano Pontifici parem efficere conati sunt. Nam in Synodo Chalcedonensi, act. 16. definiunt Græci Patres, non tamen sine fraude, & absentibus Legatis Romanis, Constantinopolitanum Episcopum ita secundum à Romano esse debere, ut tamen habeat æqualia privilegia. Neque hoc etiam contenti, temporibus S. Gregorii, ac prædecessoris ejus Pelagii ejus nominis secundi, circiter annum 600. Episcopum Constantinopolitanum, Oecumenicum, idest, Orbis terræ, sive universalem Episcopum appellare cœperunt. Cujus rei

testis

testis est ipse S. Gregorius in epistolis, quas multas brevi tempore de hac caussa scripsit ad Joannem Episcopum Constantinopolitanum, ad Imperatorem Mauritium, ad Imperatricem Constantiam, ad Patriarchas cæteros Orientis.

Denique anno 1054. apertè pronunciarunt, Romanum Episcopum propter additionem particulæ *Filioque* ad Symbolum Constantinopolitanum, ex sententia Synodi Ephesinæ quæ id prohibuerat, de suo gradu excidisse, & jam summum ac primum Episcoporum omnium esse Pontificem Constantinopolitanum. Refert id Sigebertus in Chronico, & alioqui ex epistolis Leonis IX. satis apertè colligitur. Exstat etiam libellus Græcè scriptus à Nilo Thessalonicæ Archiepiscopo adversus primatum Romani Pontificis, quem nuper Illyricus ex nescio quibus tenebris productum ad lucem, Latinitate donavit.

Ex Latinis primi sunt Waldenses, qui se ab obedientia Romani Pontificis subtraxerunt. Exorti sunt autem Waldenses anno 1170. ut Reynerius scribit, qui ante annos 300. floruit. Anno deinde 1300. Matthæo Palmerio teste in Chronico, exstiterunt quidam, qui Fraticelli dicebantur, qui præter alios errores hunc etiam habuerunt, Petri auctoritatem in Romana Ecclesia jamdudum cessasse, atque ad sectam Fraticellorum esse translatam. Vide Joannem de Turrecremata, lib. 4. Eccles. p. 2. cap. 37. Non diu post, eodem Joanne de Turrecremata teste, exstitere Marsilius Paduanus, & Joannes de Janduno, qui Romano Pontifici non modò Episcopos omnes, sed omnes etiam Presbyteros pares fecerunt.

Deinde circiter annum Domini 1390. exortus est Joannes Wiclef, & eum sequutus est Joannes Huss, quorum sententiæ adversus Apostolicam Sedem legi possunt in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15.

Ad extremum nostro hoc seculo Martinus Lutherus, & quotquot post eum hæretici apparuerunt, Romanum Pontificatum totis viribus omnique animi contentione labefactare conati sunt. Ac summa quidem doctrinæ ipsorum hæc est, Romanum Episcopum fuisse aliquando Pastorem & Concionatorem Ecclesiæ Romanæ, atque unum de cæteris, non super cæteros: nunc verò nihil esse aliud quàm Antichristum. Vide Lutherum in lib. de potest. Papæ, & in assert. art. 25. Philippum Melanchthonem (si tamen ipse est libri auctor) in lib. de potest. & prim. Papæ, seu de regno Antichr. nomine Synodi Smalchaldensis conscripto. Joannem Calvinum lib. 4. Instit. cap. 6. & seq. Joannem Brentium in Confessione Wirtemb. cap. de Sum. Pontif. & in Prolegom. advers. Petrum à Soto. Matthiam Illyricum in Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 524. & sequ. & cap. 10. col. 558. & sequ. ac deinceps in singulis centuriis, cap. 7. item in lib. de prim. Papæ; & in altero de hist. concert. Papæ, & Concilii VI. Carthaginens.

Jam verò qui pro Summi Pontificis auctoritate scripserunt, ex omnibus nationibus multi reperiuntur: sed ne aliquis fortè queratur se prætermissum, profiteor me non omnes enumeraturum, sed eos tantùm, qui ad manus meas pervenire potuerunt. Ex Polonia unum habemus, sed qui instar multorum esse possit, Hosium videlicet Cardinalem, cùm in explicatione Symboli, cap. 26. tum in lib. 2. cont. Brentium, tum in lib. de auctor. Sum. Pontif.

Ex Gallia duos habemus: Remundum Ruffum in lib. advers. Carol. Molin. pro Sum. Pontif. & Robertum Arboricensem in 1. tom. de utriusq; glad. potest.

Ex Germania quinque Joannem Eckium in lib. tribus de prim. S. Petri; Joannem Fabrum in refutat. lib. Luth. de Pontif. potest. Joannem Cochlæum in 4. Philippica; Gasparem Schatzgerum in Controvers. Conradum Clingium lib. 3. de loc. commun.

Ex inferiori Germania sex: Joannem Driedonem lib. 4. cap. 3. p. 2. de Scriptur. & dogmat. Eccles. Albertum Pighium lib. 3. 4. & 5. Eccles. hier. Joannem

à Lova-

à Lovanio de perpet. cath. Petri protect. & firmit. Jacobum Latomum lib. de primat. Petri; Gulielmum Lindanum lib. 4. Panopliæ; Joannem Bunderium in compend. Concert. tit. 31.

Ex Anglia sex: Thomam Waldensem lib. 2. doctrinalis Fid. art. 1. & 3. Joannem Roffensem in refut. artic. 25. Reginaldum Polum Cardinalem lib. de Sum. Pontif. & lib. 1. & 2. ad Regem Henricum VIII. Alanum Copum Dialogo 1. Nicolaum Sanderum in lib. de visib. Monarch. Thomam Stapletonum lib. 6. Controvers.

Ex Hispania, septem: Joannem de Turrecremata lib. 2. de Eccles. Alphonsum de Castro lib. 12. contra hær. Melchiorem Canum lib. 6. de locis; Petrum de Soto in defens. suæ confess. à cap. 74. usque ad finem; Franciscum Horantium lib. 6. de locis Cathol. Franciscum Turrianum in lib. cont. Antonium Sadeelem. Et Gregorium de Valentia qui nuper etiam de eodem argumento scripsit in sua Analysi Fid. Cathol. par. 7. & 8.

Ex Italia octo: D. Thomam in Opusc. cont. Græc. B. Augustinum Triumphum Anconitanum, in Sum. de potest. Papæ; B. Antoninum 3. part. tit. 22. sum. Theol. Thomam Cajetanum de Instit. & auctor. Rom. Pontif. Gasparem Contarenum de potest. Rom. Pontif. Thomam Campegium in lib. ejusdem tituli; Joannem Antonium Delphinum lib. 1. & 2. de Ecclesia.

Ex Græcia unum: Gennadium Scholarium in defensione cap. 5.

Quod autem attinet ad ordinem & dispositionem; proposita disputatio duas habet partes præcipuas: unam de institutione Summi Pontificatus, sive Ecclesiasticæ Monarchiæ; alteram de Summi Pontificis officio & potestate. Ac parte quidem priore sex quæstiones continentur.

Prima: Sitne Monarchia optimum regimen?

Secunda: Num regimen Ecclesiæ debeat esse Monarchicum?

Tertia: Fueritne S. Petrus primus Ecclesiæ Catholicæ spiritualis Monarcha?

Quarta: Num idem B. Petrus Romam venerit, atque ibidem Pontificalem Sedem perpetuò mansuram constituerit?

Quinta: Succedatne S. Petro Romanus Episcopus, non solùm in Episcopatu Romano, sed etiam in universæ Ecclesiæ Principatu? Ad quam quæstionem quædam etiam aliæ revocabuntur, quæ cum ea ita conjunctæ sunt, ut sejungi nullo modo possint: ut, de appellationibus ex toto Orbe terrarum audiendis; de instituendis, confirmandis, transferendis, puniendis etiam & ab officio removendis Episcopis; & aliæ nonnullæ generis ejusdem.

Sexta: Num idem Romanus Episcopus ex Vicario Christi in Antichristum aliquando transierit?

Jam verò posterior Controversiæ pars sex alias quæstiones complectitur.

Prima: Sitne Romani Pontificis statuere de controversiis Fidei, & morum?

Secunda: An in eo judicio errare possit?

Tertia: Possitne Summus Pontifex leges condere, quæ hominum conscientias verè ligent, & simul animadvertere in prævaricatores?

Quarta: An sit Ecclesiastica jurisdictio soli Pontifici Summo à Christo ita commissa, ut nonnisi per eum ad cæteros derivetur?

Quinta: An præter spiritualem jurisdictionem habeat idem Pontifex temporalem aliquam potestatem, ea ratione qua Pontifex est?

Sexta: An possit habere, ac reipsa habeat, Principum donatione, imperium aliquod temporale in certas provincias, aut regiones?

LIBER

LIBER PRIMUS.
DE
ROMANI PONTIFICIS
ECCLESIASTICA MONARCHIA.

CAPUT PRIMUM.

Proponitur quæstio: Quodnam sit optimum regimen?

NEMINI dubium esse potest, quin & potuerit & voluerit Salvator noster Jesus Christus Ecclesiam suam ea ratione & modo gubernare, qui sit omnium optimus & utilissimus. Tres autem sunt formæ bonæ gubernationis: Monarchia, id-est, unius principatus, cujus contrarium vitium est Tyrannis: Aristocratia, idest regimen Optimatum, cui opponitur Oligarchia, hocest, factio paucorum: & Dimocratia, hocest, populi totius imperium, quod in seditiones non rarò degenerat.

Docent hoc principes Philosophorum, Plato in Politic., & Aristoteles lib. 3. polit. cap. 5. & lib. 8. Ethic. cap. 10. nec sine magna ratione id docent. Nam si multitudo gubernanda est, fieri non potest, quin aliquo modo ex tribus gubernetur: aut enim unus præficietur Reipublicæ, aut aliqui de multis, aut omnino omnes. Si unus, Monarchia erit: si aliqui de multis, Aristocratia: si omnes omnino, Dimocratia.

Quamquam autem tres tantùm sint formæ simplicis gubernationis: possunt tamen inter se illæ quasi permisceri, ex qua permixtione quatuor aliæ formæ mixti regiminis producentur. Una, temperata ex omnibus tribus: altera ex Monarchia & Aristocratia: tertia ex Monarchia & Dimocratia: postrema ex Dimocratia & Aristocratia. Quibus ita constitutis, prima nascitur quæstio, quæ sit ex septem formis gubernationis optima?

Ac Joannes quidem Calvinus, ut omnes omnino vias obstruat, quibus ad Ecclesiasticam Monarchiam constituendam disputando perveniri solet, Aristocratiam ex formis simplicibus: ex mixtis verò, temperatum regimen ex ipsa & Dimocratia, omnibus aliis anteponit: deterrimam omnium vult esse Monarchiam, præsertim si in toto Orbe terrarum, aut in Ecclesia universa constituatur. Verba ejus ex lib. 4. Instit. cap. 6. §. 9. hæc sunt: *Verum sit sanè ut volunt bonum atque utile, Orbem totum Monarchia contineri, quod est tamen absurdissimum, sed ita sit; nunquam tamen concedam id ipsum in Ecclesia gubernatione valere.* Et cap. 20. §. 8. *Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi regiminis formæ, minimè negaverim, vel Aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum ab aliis omnibus longè excellere.* Subjicit deinde rationes duas; unam ab experientia ductam, alteram ab auctoritate divina: *Id*, inquit, *cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque auctoritate Dominus confirmavit, cùm Aristocratiam, politiæ vicinam, apud Israelitas instituit.*

Nos verò B. Thomam, aliosque Theologos Catholicos sequuti, ex tribus simplicibus formis gubernationis Monarchiam cæteris anteponimus: quamquam propter naturæ humanæ corruptionem, utiliorem esse censemus hominibus hoc tempore Monarchiam temperatam ex Aristocratia & Dimocratia, quàm simplicem Monarchiam: modò tamen primæ partes Monarchiæ sint, secundas habeat Aristocratia, postremo loco sit Dimocratia.

Verùm, ut faciliùs res tota explicari & argumentis confirmari possit, sententiam nostram tribus propositionibus complectemur. Prima propositio: ex formis simplicibus præstantissima est Monarchia. Secunda: regimen temperatum ex omnibus tribus formis, propter humanæ naturæ corruptionem utilius est, quàm simplex Monarchia. Tertia: circumstantiis seclusis simplex Monarchia simpliciter & absolutè excellit.

CAPUT II.

Probatur prima propositio, quòd Monarchia simplex simplici Aristocratiæ & Dimocratiæ præstet.

UT igitur à prima incipiamus; Non comparamus hoc loco Monarchiam cum mixti regiminis formis, neque eam mixtis & simplicibus omnibus anteponimus: sed hoc solùm asserimus, si simplex aliqua forma regiminis necessariò eligenda sit, sine dubio eligendam esse Monarchiam. Id verò his argumentis comprobamus.

Primò: conveniunt in hanc sententiam veteres omnes scriptores Hebræi, Græci, Latini, Theologi, Philosophi, Oratores, Historici, Poetæ. Ex Theologis Hebræis, Philo in lib. de confus. linguar. laudans Homeri sententiam: *Illud*, inquit, *multos imperitare malum est, Rex unicus esto, non ad civitates & homines magis pertinet, quàm ad Mundum & Deum.*

Ex Græcis, B. Justinus in Orat. exhort. ad gent. multorum principatum noxium esse docet, & contrà, unius utilem & salutarem: *Unius enim*, inquit, *principatus, à bellis dissidiisque solutus, ac liber esse solet.* B. quoque Athanasius in Orat. advers. idol. *Ut enim*, inquit, *multitudinem Deorum diximus nullitatem esse Deorum; ita quoque necesse est multitudinem Principum id efficere, ut nullus esse Princeps videatur: ubi autem Princeps non est, ibi prorsus disturbatio nascitur.*

Ex Latinis idem docet, B. Cyprianus, qui in tract. de Idol. vanit. ex eo potissimùm probat, Deum esse unum, quia Monarchia sit optimum, & naturalissimum regimen: *Ad divinum*, inquit, *imperium etiam de terris mutuemur exemplum: quomodo unquam regni societas aut cum Fide cœpit, aut sine cruore desiit?* & B. Hieronymus in epist. ad Rusticum Monach. *Unus*, inquit, *Imperator; Judex unus provinciæ. Roma, ut condita est, simul habere duos fratres Reges non potuit.* Denique S. Thomas in 1. p. q. 103. art. 3. & lib. 4. cont. gent. cap. 76.

Jam

Jam ex Philosophis, Plato in Polit. ultra med. *Unius*, inquit, *dominatio bonis instructa legibus, lex illarum omnium optima est: gubernationem verò eam, in qua non multi imperant, mediam censere debemus: ceterùm multorum administrationem omnibus in rebus debilem, atque infirmam*. Platonem sequutus Aristoteles lib. 8. Ethic. cap. 10. posteaquam tres illas formas regiminis enumeraverat, ista verba subjecit: *Harum optima regnum, pessima Respublica est*. Seneca lib. 2. de benef. Marcum Brutum, ait, non satis prudenter egisse, cùm Julium Cæsarem spe libertatis occidit; & rationem reddens, ait: *Cùm optimus civitatis status sub Rege justo sit*.

Porrò Plutarchus integrum opusculum de Monarchia, cæterisque formis regendæ multitudinis conscripsit, in quo opusculo sententiam suam ita expressit: *Si optio*, inquit, *eligendi concessa fuerit; non aliud eligat, quàm unius potestatem*. Et rursum idem Plutarchus in Solone, cùm dixisset, Athenis plurimas seditiones ortas esse, cùm Democratia vigeret, addidit continuò: *Una autem superesse ratio videbatur ad salutem & quietem, si res delata ad dominatum essent*.

Ex Oratoribus, Isocrates in ea Oratione quæ inscribitur Nicocles, multis rationibus hoc ipsum probare contendit. Joan. verò Stobæus 45. Serm. hoc titulo prænotavit, ὅτι κάλλιςον ἡ μοναρχία: atque in eo Sermone Hesiodi, Euripidis, Serini, Ecphantis, aliorumque multorum ad hoc ipsum confirmandum testimonia producit.

Herodotus ex Historicis lib. 3. qui Thalia inscribitur, cùm exposuisset cædem Magorum, qui regnum in Perside occupaverant; exponit etiam disputationem, quæ inter Principes versata fuerat de Republica constituenda. Cujus disputationis is exitus fuit, ut diligenter excussis eorum sententiis, qui pro Aristocratia vel Politia certabant, omnium consensione, uno tantùm excepto, Monarchia utilissima & præstantissima judicaretur, & propterea etiam in Perside retineretur.

Denique ex Poetis, Homerus in 2. lib. Iliados sententiam illam protulit ab omnibus penè Scriptoribus celebratam, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. Ad quod Homeri testimonium, quod solum ex tam multis adversus sententiam suam objecit, respondet Calvinus lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Facilis est*, inquit, *responsio: non enim hoc sensu vel ab Homerico Ulysse, vel ab aliis laudatur Monarchia, quasi unus debeat totum Orbem imperio regere; sed indicare volunt, regnum duos non capere, & potestatem (ut ait ille) impatientem esse consortis*.

At certè si facile fuit Calvino respondere, facilius nobis erit responsionem ejus refutare. Nam vel nihil dicit, vel quod nos dicimus dicit, vel falsum dicit, & sibi contradicit. Si enim, cùm ait, unum regnum non capere duos, vim facit in verbo *Regnum*, & vult dicere, regnum propriè dictum non capere duos, quia si duo sint, non erit regnum propriè dictum, cùm regnum propriè sit unius hominis summa potestas: tum nihil omnino dicit, sed solùm ambiguitate verborum offundit tenebras imperitis. Nam eo sensu dicere, regnum non capit duos, idem significat ac si aliquis diceret, regimen unius non est regimen duorum: & unus homo non sunt duo homines; ad quod pronunciandum nihil opus erat sapientia Ulyssis.

Si verò non vim in verbo facit, sed per regnum intelligit multitudinem, quæ regi debet: tum idipsum dicit, quod nos dicimus. Idcirco enim asserimus Monarchiam præstare Politiæ & Aristocratiæ, quod multitudo non commodè regatur à multis, & potestas impatiens sit consortis.

Si denique vult intelligi per Regnum, non quamvis multitudinem, sed unam aliquam provinciam, sive unum exiguum regnum: ut sensus sit, uni provinciæ unum esse Regem attribuendum, non tamen idem esse judicium de toto Orbe terrarum: tum & falsum dicit, & sibi ipsi contradicit. Nam Homericus Ulysses non disputat de constituenda Republica in aliqua una provincia, sed concionatur ad universum exercitum Græcorum, qui tunc pugnabat ad Trojam, in quo exercitu multæ nationes erant, multi Principes, aliquot etiam Reges, atque affirmat, non oportere eam omnem multitudinem à multis Regi, sed ab uno. Itaque sensus ejus celeberrimæ sententiæ non alius esse potest, quàm in quavis una multitudine unum esse debere Rectorem primarium: quod quidem æquè locum habet in exiguo Regno, & in maximis Imperiis; non enim uni Regno exiguo unus debetur Rex, quod illud Regnum sit exiguum, sed quod sit unum.

Quare si regnum aliquod amplissimum, quale fuit Nini, vel Cyri, vel etiam Alexandri, aut Augusti, unum sit; unus ei debebitur Princeps, & quoniam Ecclesia una est, Luc. 1. *Regni ejus non erit finis*, & Dan. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur*: propterea etiam ab uno regi debet.

Porrò pugnat etiam secum Calvinus: siquidem non solùm in toto Orbe terrarum non existimat utilem esse Monarchiam, sed neque in aliqua una civitate aut Ecclesia, ut apertè colligitur ex lib. 4. Inst. cap. 11. §. 6. ubi omnem Ecclesiasticam potestatem cœtui seniorum tribuit: & ex lib. 4. cap. 20. §. 8. ubi laudat eas civitates, quæ excusso jugo Principum, à Senatu & populo gubernantur, ut est Respublica Genevensium. Cùm igitur nullum omnino locum Monarchiæ Calvinus relinquat, viderit ipse, quàm bene respondeat tot, & tam gravibus auctoribus qui Homeri sententiam laudant.

Altera ratio ducitur ab auctoritate divina, quæ tribus modis ostendit, Monarchiam esse optimum regimen. Ac primum, institutione generis humani: Deus enim ex uno fecit omne genus hominum, ut Apostolus ait Act. 17. non enim virum & fœminam pariter ex humo produxit, sed virum ex humo, fœminam ex viro. Cujus rei caussam exponens S. Joannes Chrysostomus hom. 34. in epistol. 1. ad Cor. cap. 13. eam esse dicit, ut esset inter homines non Democratia, sed regnum. Etenim si plures homines simul ex humo producti fuissent omnes illi ex æquo Principes suæ posteritatis esse debuissent; quocirca meritò dubitare potuissemus, num placeret Deo regimen unius. Nunc verò cùm ex uno fecerit omne genus hominum, & omnes omnino pendere voluerit ab uno: satis apertè significasse videtur, unius principatum se potiùs approbare quàm multorum gubernationem.

Deinde indicavit Deus sententiam suam, cùm non solùm hominibus, sed etiam omnibus penè rebus inseruit naturalem propensionem ad Monarchicum regimen: neque dubium esse potest, quin naturalis propensio ad auctorem naturæ Deum referenda sit. Esse autem, præter cæteras regiminis formas, maximè naturalem principatum unius, declarat inprimis, quòd in qualibet domo naturaliter ad unum patremfamilias pertinet gubernatio conjugis, filiorum, servorum, rerum denique cæterarum: item quòd maxima pars Orbis terrarum à Regibus gubernatur. Præterea quod longè vetustiora sunt regna quàm Respublicæ. *Principio rerum* (inquit Justinus lib. 1.) *gentium nationumque Imperium penes Reges erat*.

Denique, quòd etiam animantia rationis expertia

unius

unius principatum expetere videantur. Sic enim loquitur S. Cyprianus in tract. de Idol. vanit.: *Rex unus apibus, Dux unus in gregibus, & in armentis Rector unus.* Addit S. Hieronymus in epiſt. ad Ruſtic. *Et grues unum ſequuntur ordine literato.* Ridet Calvinus hanc rationem lib. 4. Inſtit. cap. 6. §. 8. *Hujus rei, inquit, ſi Deo placet probationem ſumunt à gruibus & apibus, quæ ſibi ducem unum ſemper eligunt, non plures. Recipio ſanè quæ proferunt exempla: ſed an ex toto Orbe confluunt apes, ut Regem unum eligant? ſuis alveariibus contenti ſunt Reges ſinguli; ita quoque in gruibus, unaquaque caterva proprium Regem habet; quid inde aliud evincent, quàm ſingulis Eccleſiis debere ſuos Epiſcopos attribui?*

B Sed facile eſt refellere iſtam Calvini reſponſionem. Nam Eccleſia ſicut *unum eſt ovile*, Joan. 10. non multa ovilia: ſic etiam unum alveare & una caterva dici poteſt: & idcirco quemadmodum Rex unus eſt apibus, & grues unum ſequuntur ordine literato: ita debet Eccleſia univerſa unum habere ac ſequi ducem, & doctorem primarium. Deinde grues & apes non ſunt ejus naturæ, ut poſſint cum abſentibus & longè poſitis animorum conjunctione copulari; & propterea mirum non eſt, ſi ex toto Orbe non confluant, ut Regem unum eligant: tum hoc ipſo quòd quælibet earum caterva Regem ſuum habet, ſatis apertè oſtendunt, quàm ſit naturale regimen unius.

C Denique ſi his exemplis à graviſſimis Patribus allatis evincimus, ut Calvinus dicit, ſingulis Eccleſiis debere ſuos Epiſcopos attribui; cur Epiſcopos ipſe non patitur, niſi fortè ſolo nomine, re autem ipſa omnem Eccleſiaſticam poteſtatem cœtui ſeniorum attribuit?

Sed his omiſſis, quam formam regiminis Deus auctoritate ſua confirmare voluerit, colligi poteſt etiam atque hinc maximè, ex ea Republica quam in populo Hebræorum inſtituit. Non enim, ut Calvinus ait nec probat, gubernatio Hebræorum Ariſtocratica fuit, ac politiæ vicina, ſed planè Monarchica. Principes apud Hebræos fuerunt primò Patriarchæ, ut Abraham, Jacob, Judas, & cæteri; D deinde Duces, ut Moſes, & Joſue; tum Judices, ut Samuel, Sampſon, & alii; poſtea Reges, ut Saul, David, Salomon; poſtremò iterum Duces, ut Zorobabel & Machabæi.

Ac Patriarchas quidem regia poteſtate præditos fuiſſe indicant res geſtæ ipſorum. Abraham, Geneſ. 14. bellum geſſit adverſus quatuor Reges: nec legitur ab ullo Senatu Optimatum poteſtatem accepiſſe, ſed nec ullum quidem Senatum conſuluiſſe. Judas, Geneſ. 38. nurum ſuam, quæ ſtupri fuerat accuſata, igni adjudicavit: nec ipſe ullum Senatum conſuluit aut rogavit. Moſes, Exod. 32. ut verus & ſummus Princeps populi Judaici, multa millia Judæorum propter vitulum aureum, quem erexerant, E una die juſſit occidi: neque legimus ullum Senatuſconſultum, aut plebiſcitum præceſſiſſe. Idem omnino de Judicibus dici poteſt, qui nulla facultate à Senatu vel populo accepta, & bella gerebant, & quos volebant neci dabant. Certè Gedeon, Judic. 8. poſt victoriam de Madianitis, occidit ſeptuaginta viros urbis Socoth, & turrim Phanuel ſubvertit.

Porrò Reges, & qui eos ſequuti ſunt, Duces Judæorum, ſumma atque adeo regia poteſtate præditos fuiſſe, illuſtrius eſt, quàm ut ſit neceſſe probari. Viderit ergo Calvinus ubi legerit, Rempublicam Judæorum ab Optimatibus & populo, non ab uno aliquo Principe gubernari ſolitam.

Sed Objiciet fortaſſe id quod habemus lib. 1. Reg. cap. 8. ubi à Deo reprehenduntur Iſraelitæ, quòd poſtulaſſent Regem. Nam ſi Deo non placuit Regem inſtitui ad eam Rempublicam gubernandam; quomodo credibile eſt Duces & Judices à Deo conſtitutos regiam poteſtatem habuiſſe?

Reſpondemus: duobus modis poſſe aliquem unum toti Reipublicæ cum ſumma poteſtate præfici: uno modo, ut Regem & dominum, qui à nullo dependeat: Altero modo, ut Proregem ſeu ducem primarium, qui toti quidem populo præſit, ſed Regi tamen ſuo ſubjiciatur.

Jam igitur Deus hoc poſteriore modo Rempublicam Judeorum inſtituerat tempore Ducum & Judicum, ut nimirum eſſet ipſe quaſi proprius & peculiaris Rex illius populi: & tamen quoniam illi homines erant, & rectore indigebant viſibili, & quem adire & appellare poſſent, præfecit eis hominem aliquem tanquam Proregem, qui nullo modo à populo ſibi ſubjecto, ſed à ſolo vero Rege Deo, penderet. Hinc eſt illud ad Samuel. 1. Reg. 8. *Non te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Ad illud Apoſt. Hebr. 3. *Moſes fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus.*

Quia verò non contenti Judæi hoc ſtatu Reipublicæ, ad priorem illum modum Regem habere voluerunt, qui non modò unus omnibus imperaret, quod etiam Duces & Judices faciebant, ſed etiam univerſum regnum ut ſuum & proprium poſſideret, & ad filios & nepotes tanquam hæreditatem aliquam tranſmitteret; propterea meritò reprehenſi & caſtigati à Domino ſunt. Nec tamen ita diſplicuit Deo illa populi cupiditas habendi proprium Regem, ut juſſerit eos ad Politiam potiùs, vel Ariſtocratiam animum applicare; quin potiùs ipſe Regem illis optimum deſignavit, ac poſtea tamdiu & Regem & regnum eorum ſervavit & protexit, donec in officio permanſerunt.

Sequitur Poſtrema ratio, quæ ducitur ab enumeratione earum proprietarum, quas pro comperto omnes habent optimo regimini convenire. Ac Prima quidem proprietas eſt ordo. Eo ſiquidem melior gubernatio eſt, quo magis eſt ordinata: magis autem ordinatam Monarchiam eſſe, quàm Ariſtocratiam vel Democratiam, ſic demonſtrari poteſt. Omnis ordo in eo poſitus eſt, ut alii præſint, alii ſubjiciantur: nec enim inter pares, ſed inter ſuperiores & inferiores ordo dignoſcitur. Ubi autem Monarchia eſt, ibi omnes omnino ordinem aliquem habent, cùm nemo ſit qui non ſubjiciatur alicui, eo ſolùm excepto, qui curam omnium gerit. Hac ratione in Catholica Eccleſia ſummus eſt ordo, ubi plebes ſubjiciuntur Parochis, Parochi Epiſcopis, Epiſcopi Metropolitanis, Metropolitani Primatibus, Primates Pontifici maximo, Pontifex maximus Deo. Ubi verò gubernatio penes Optimates eſt, plebes quidem ordinem ſuum habent, cùm ſubjiciantur Optimatibus, ſed Optimates inter ſe ordinem nullum habent. Multò etiam magis Democratia ordine caret, cùm omnes cives ejuſdem conditionis, & auctoritatis in Republica cenſeantur.

Altera proprietas eſt aſſequutio proprii finis. Nec enim dubium eſſe poteſt, quin illa ſit melior forma regendæ multitudinis, quæ commodiùs & faciliùs propoſitum finem aſſequitur: finis autem gubernationis eſt, civium inter ſe conjunctio, atque pax, quæ conjunctio in eo potiſſimùm ſita eſſe videtur, ut idem ſentiant, idem velint, idem ſequantur omnes. Id verò multò certiùs, & faciliùs obtinebunt, ſi uni parendum ſit, quàm ſi multis: vix enim fieri poteſt, ut multi, quorum unus ab alio non dependeat, de rebus iiſdem eodem modo judicent. Itaque ſi multi ſint, qui multitudinem regunt, & alius aliud imperet, aut alicui non parebitur, aut in

varia

varia ſtudia populum ſcindi neceſſe erit: quod tunc minimè poteſt accidere, cùm ad unius tantùm officium pertinet imperare.

Confirmat hoc idem uſus, atque experientia rerum magiſtra. Siquidem apud Romanos ſub Regibus raræ admodum inter cives diſſenſiones leguntur fuiſſe: exactis autem Regibus, cùm per annuos magiſtratus Reſpublica gereretur, rarus ille annus fuit, in quo non contenderent Patritii cum plebeis: ac tandem eo uſque civiles contentiones progreſſæ ſunt, ut ſuis quodammodo manibus potentiſſima illa Reſpublica interierit. Accedit etiam illud, quòd nunquam majori & diuturniori pace Romana civitas uſa eſt, quàm ſub imperio Auguſti, qui primus Romæ ſtabilem Monarchiam inſtituit.

Tertia proprietas eſt, robur ac potentia Reipublicæ. Illa enim gubernatio omnium judicio cæteris antecellit, quæ potentiorem ac fortiorem Rempublicam facit: illa verò fortior Reſpublica eſt, in qua major eſt civium inter ſe conjunctio & conſpiratio, vires enim conjunctæ ſe ipſis diſſipatis fortiores ſunt: at major conjunctio eſt ubi ab uno pendent omnes, quàm ubi à multis, ut ſuprà demonſtratum eſt; igitur Monarchia & fortiorem facit Rempublicam, & ipſa optima gubernatio eſt.

Accedit experientia: ſiquidem ex quatuor potentiſſimis Imperiis, tria ſub Regibus creverunt, Imperium videlicet Aſſyriorum, Perſarum, & Græcorum: unum eſt Romanum, quod ſub populari dominatu crevit, ſed & illud in maximis rerum perturbationibus ſine Dictatore, ideſt, Rege ad tempus conſtituto, conſervari non poterat; & multò magis poſtea ſub Auguſto Monarcha floruit, quàm tempore Reipublicæ unquam floruiſſet.

Quarta proprietas eſt, ſtabilitas ac diuturnitas. Neque enim negari poteſt, quin illa ſit melior gubernatio, quæ ſtabilior ac diuturnior eſt: at Monarchiam quidem multò quàm Ariſtocratiam, vel Dimocratiam diutius duraturam, ſi de externa vi agatur, jam demonſtratum eſt, cùm docuerimus, eam ſine dubio eſſe cæteris fortiorem.

Nunc illud ſupereſt demonſtrandum, nulla adhibita vi externa, minus eſſe Monarchiam caſibus & mutationi obnoxiam, quàm ullam aliam formam gubernationis. Id verò ita probatur: *Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur*, ut Chriſtus ait Matth. 12. difficilius autem dividi poteſt Monarchia, quàm ulla alia forma regiminis; id enim minus facilè dividitur, quod eſt magis unum: magis autem unum eſt ipſum ſimplex unum, quàm multitudo conſpirans in unum; illud enim eſt unum per ſe, & naturaliter, & nihil aliud eſt quàm unum; hæc autem ſolùm ex arte eſt unum, per ſe verò & naturaliter multa; igitur Monarchia, quæ pendet ab uno, minus facilè ſcindi, deſtruive poteſt, quàm Ariſtocratia vel Dimocratia, quæ pendent à multitudine conſpirante in unum.

Hinc nimirum Monarchia Aſſyriorum à Nino ad Sardanapalum ſine interruptione duravit annis 1240. ut Euſebius docet in Chronico; vel 1300. ut colligit Juſtinus lib. 1. vel ſuprà 1400. ut vult Diodorus lib. 2. cap. 7. Sic autem duravit hoc regnum, ut ſemper ſucceſſor in regno fuerit demortui Regis filius, ſi verum eſt quod ſcribit Vellejus Paterculus in priore volumine hiſtoriarum.

Scytharum autem regnum, quod eſt habitum omnium vetuſtiſſimum, nec ab ullo externo hoſte deſtrui potuit, ut Juſtinus lib. 2. ſcribit, nec eſt per ſe ullo unquam tempore diſſolutum: quocirca aliquot annorum millibus regnum illud ſtetiſſe neceſſe eſt: nulla autem Reſpublica eſt quæ diuturna & ſtabilis fuerit.

Certè Reſpublica potentiſſima Romanorum vix annos 480. numerare potuit: tot enim ſunt ab exactis Regibus uſque ad Imperium Julii Ceſaris. At ſub Monarchis in Oriente à Julio uſque ad Conſtantinum ultimum ſine interruptione duravit annis 1495. in Occidente autem ab eodem Julio uſque ad Auguſtulum ſupra 500. & à Carolo Magno uſque ad præſentem Imperatorem annos ferè 800. Sed nec illis 480. annis quibus floruit in Romano Imperio Dimocratia, ſemper eodem modo Reſpublica regebatur: initio enim annui Conſules creati ſunt; paulò poſt additi Tribuni; tum Conſulibus & Tribunis ſublatis, creati Decemviri; illis etiam poſt annum ejectis, iterum Conſules & Tribuni revocati; non rarò etiam Dictatores, & aliquoties Tribuni militares cum Conſulari poteſtate introducti. Itaque nulla una forma diu duravit, nec omnes ſimul ad ætatem nobilium Regnorum pervenire potuerunt.

Objicient fortaſſe Rempublicam Venetorum, quæ annos numerat ſupra mille & centum. At nec ipſa pervenit ad annos regni Scytharum, vel Aſſyriorum; immò ne Francorum quidem: & præterea non eſt Reſpublica Venetorum Ariſtocratia admixta Politiæ, quam formam Calvinus laudat, ſed Ariſtocratia admixta Monarchiæ: nec ullum in ea civitate locum habet Dimocratia.

Quinta ac poſtrema proprietas eſt, facilitas gubernationis. Multum enim refert, facilè ne an difficulter obtineri poſſit, ut civitas bene gubernetur. Facilius autem eſſe, ut ab uno rectè civitas regatur quàm à multis, his rationibus probari poteſt.

Primum: facilius eſt unum hominem bonum reperire, quàm multos. Deinde facilius populi uni, quàm multis parebunt. Præterea Magiſtratus qui per vices, atque ad breve tempus Rempublicam gerunt, priùs ſæpe deponere coguntur provinciam, quàm Reipublicæ negotia planè cognoverint; Rex autem qui ſemper eodem officio fungitur, tametſi interdum tardioris ingenii ſit, tamen uſu atque experientia multis aliis præſtat. Item, annui Magiſtratus negotia Reipublicæ, eò quòd non propria, ſed communia ſint, quaſi aliena reſpiciunt; Rex verò tanquam ſua & propria; certum autem eſt cùm faciliùs, tum etiam diligentiùs propria, quàm aliena curari. Adhæc, ubi multi ſunt qui regunt, vix fieri poteſt, ut inde abſit æmulatio, ambitio, contentio: ex quo non rarò accidere ſolet, ut alii alios impediant, atque id efficiant, ut qui in præſentia res gerunt, malè Rempublicam adminiſtrent, quo major ad ſe, cùm Magiſtratu ipſi fungentur, gloria redundet: at verò Monarcha, qui non habet cui invideat, aut cum quo de gubernatione contendat, faciliùs omnia moderatur.

Poſtremò, quemadmodum in amplis familiis, ubi multis ſervis idem miniſterium aſſignatur, negligenter negotia procurantur, quòd unus alii provinciam communem relinquat: ſic etiam ubi multi ſunt Principes Reipublicæ, unus alium reſpicit, & dum unuſquiſque in collegas onus rejicit, nemo ſatis diligentem curam adhibet civitati. Rex autem, qui ſcit à ſe uno pendere omnia, cogitur nihil negligere. Atque hactenus quidem demonſtratum eſt, Monarchiam ſimplicem ſimplici Ariſtocratiæ longè præſtare. Nunc ad ſecundam propoſitionem comprobandam accedamus.

CAPUT III.

Quòd Monarchia Aristocratiæ & Dimocratiæ admixta, utilior sit in hac vita, quàm simplex Monarchia.

ALtera igitur propositio talis erat: Regimen temperatum ex omnibus tribus formis propter naturæ humanæ corruptionem utilius est, quàm simplex Monarchia: quæ sanè gubernatio id requirit, ut sit quidem in Republica summus aliquis Princeps, qui & omnibus imperet, & nulli subjiciatur: Præsides tamen provinciarum vel civitatum, non sint Regis Vicarii, sive annui judices, sed veri Principes, qui & imperio summi Principis obediant, & interim provinciam vel civitatem suam, non tanquam alienam, sed ut propriam moderentur. Ita locum haberet in Republica, tam regia quædam Monarchia, quàm etiam Principum Optimatium Aristocratia.

Quòd si his adderetur, ut neque summus ille Rex, neque Principes minores hæreditaria successione dignitates illas acquirerent, sed ex universo populo optimi quique ad eas eveherentur; jam esset etiam suus quidam locus Dimocratiæ in Republica attributus. Hanc esse optimam & in hac mortali vita maximè expetendam formam regiminis, duobus argumentis comprobamus.

Primùm enim haberet ejusmodi gubernatio ea omnia bona, quæ suprà demonstravimus inesse in Monarchia: & esset præterea in hac vita gratior & utilior. Ac bona quidem Monarchiæ in hac nostra gubernatione inesse, planum est; cùm hæc gubernatio Monarchiam quamdam verè ac propriè comprehendat: futuram autem in omnibus gratiorem, ex eo perspici potest, quòd omnes illud genus regiminis magis amant, cujus participes esse possunt; quale sine dubio est hoc nostrum, cùm virtuti non generi deferatur.

De utilitate verò nihil est quod dicamus, cùm certum sit, non posse unum aliquem hominem per se provincias, & civitates singulas regere, & velit nolit, cogatur earum procurationem, vel administris vicariis suis, vel propriis earum Principibus demandare: & rursum æquè sit certum, multò diligentiùs ac fideliùs Principes res suas, quàm alienas Vicarios procuraturos.

Accedit alterum argumentum ex auctoritate divina. Deus enim ejusmodi regimen, quale paulò antè descripsimus, in Ecclesia sua tam veteris quàm novi Testamenti instituit. Ac de veteri quidem Testamento facilè probari potest: habuit enim populus Hebræorum semper unum, sive Ducem, sive Judicem, sive Regem, qui toti multitudini imperaret, quod pertinet ad Monarchiam: habuit præterea multos Principes minores, de quibus ita legimus, Exod. 18. *Electis viris strennis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, Tribunos, & Centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui judicabant plebem omni tempore.* Id autem ad Aristocratiam pertinet. Denique ex omni plebe, non ex una aliqua tribu Principes assumebantur, ut ex eodem loco Exod. 18. & etiam Deuter. 1. apertè colligitur, quod aliquo modo Dimocratiæ est.

De Ecclesia Testamenti novi idem postea probandum erit, esse in ea videlicet summi Pontificis Monarchiam, atque Episcoporum (qui veri Principes & Pastores, non Vicarii Pontificis maximi sunt) Aristocratiam: ac demum suum quemdam in ea locum habere Dimocratiam, cùm nemo sit ex omni Christiana multitudine, qui ad Episcopatum vocari non possit, si tamen dignus eo munere judicetur.

CAPUT IV.

Quòd circumstantiis seclusis, Monarchia simplex absolutè & simpliciter excellat.

SEquitur tertia propositio, quæ talis erat: Circumstantiis seclusis, Monarchia simplex omnibus aliis gubernandi formis absolutè & simpliciter præstat. Nam si ea de caussa mixtum regimen inter homines Monarchiæ simplici anteponimus, quòd nequeat unus homo omnibus locis adesse, & necessariò cogatur aut per administros vicarios suos, aut per Principes negotia Reipublicæ procurare; certè hac circumstantia personæ, & aliis si quæ sunt ejusdem generis exclusis, nulla erit ratio, cur simplex Monarchia aliis formis regiminis non præferatur.

Sed habemus præterea aliud efficacius argumentum. Siquidem Monarchia simplex in imperio Dei & Christi locum habet: debent autem Deo & Christo optima quæque attribui; igitur optimum regimen simplicem Monarchiam esse necesse est. Si quis autem id negare voluerit, non video quemadmodum in Marcionis ac Manichæi, atque etiam Ethnicorum errorem non prolabatur. Nam cùm Mundus ab effectore suo, & sine controversia, optimè gubernetur; si Aristocratia præstantissima est forma regiminis, multi erunt Mundi hujus moderatores, & quod inde sequitur, multi effectores, multa principia prima, multi Dii.

Quocirca veteres Patres, S. Cyprian. in tract. de idol. vanit., S. Justinus in Orat. exhortat., S. Athanasius in Orat. adver. idol., quibus etiam Philo Judæus adjungi potest in lib. de confus. lingu. unum esse Deum, qui res omnes creatas regit, & moderatur, eo potissimùm argumento probant, quia Monarchia est optimum regimen: qua etiam de caussa Justinus & Philo libros inscriptos de Monarchia Dei posteris reliquerunt.

Quæ cùm ita sint, excusati non potest Joannis Calvini error, qui excæcatus odio Ecclesiasticæ hierarchiæ, Aristocratiam præfert omnibus aliis gubernandi formis, etiam si per se & præcisis circumstantiis omnibus consideretur. Hæc enim sunt ipsius verba lib. 4. Instit. cap. 20. §. 6. *Et si ipsos status citra circumstantias inter se compares, non facile sit discernere, quis utilitate præponderet, adeo æquis conditionibus contendunt.* Et paulò post: *Equidem si in se considerentur tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negaverim, vel Aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & Politia statum, aliis omnibus longè excellere.* Hæc ille.

At inquies, lege quod sequitur, & solutionem tuæ objectionis invenies. Sic enim Calvinus subjungit: *Non id quidem per se, sed quia rarissimè contingit, Reges ita sibi moderari, ut nunquam à justo & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse, ut unusquisque videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitium vel defectus, ut tutius sit, ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula.*

Audio: sed quid fiet de editione anni 1554. ubi verba ista non habeutur? Sed, inquies, admonitus postea emendavit errorem. Omitto quod in tanto magistro in Israel ferendum non erat, ut unquam tam graviter laberetur: illud miror, non potuisse Calvinum errorem illum corrigere, nisi secum ipse pugnaret; nam si, ut ipse dicit, non facile est discernere,

nere, quis ſtatus præponderet, etiam ſi citra circumſtantias inter ſe comparentur: & ſi dum in ſe conſiderantur tres illæ, quas ponuot Philoſophi, regiminis formæ, Ariſtocratia indicatur excellere; quomodo verum eſt, quod ſtatim addit: *Non id quidem per ſe &c.* Et: *Facit ergo hominum vitium vel defectus, ut tutius ſit ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula?* Pugnant enim iſta, ni fallor: *Si in ſe conſiderentur formæ illæ tres; Ariſtocratia excellit.* Et: *Non id quidem per ſe, ſed quia rariſſimè contingit, Reges à recto non diſcrepare.*

Nec minus illa pugnant: *Non poteſt diſcerni quis ſtatus præponderet, ſi citra circumſtantias conſiderentur.* Et: *Facit vitium hominum, ut Ariſtocratia judicetur utilior.* Nam ſecluſo iſto vitio hominum, atque omnibus alus circumſtantus remotis, vel excellet Monarchia, vel non: ſi excellet; qua ratione vetum erit illud, non poſſe diſcerni quis ſtatus præponderet, etiam ſi citra circumſtantias intet ſe comparentur? ſi non excellet; quo pacto Dei Monarchiam adverſus Manichæos atque Ethnicos defendemus? Sed jam ad alteram quæſtionem veniendum eſt.

CAPUT V.

Proponitur ſecunda quæſtio; Debeatne Eccleſiaſticum regimen eſſe Monarchicum.

CUm demonſtratum ſit, Monarchiam eſſe optimum regimen; ſecunda naſcitur quæſtio: An Eccleſiæ Chriſti conveniat Monarchica gubernatio. Atque ut certa à dubiis ſeparemus: in tribus nobis cum adverſariis convenit. Unum eſt, in Eccleſia eſſe aliquod regimen, nam Cant. 6. dicitur: *Caſtrorum acies ordinata.* Act. 20. *Attendite vobis & univerſo gregi, quos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* Hebr. 13. *Obedite Præpoſitis veſtris.*

Secundum eſt, regimen Eccleſiaſticum ſpirituale eſſe & diſtinctum à politico; quando enim Paulus dicebat: *Qui præeſt in ſollicitudine* Rom. 12. Et: *Qui bene præſunt, duplici honore digni habeantur* 1. Tim. 5. & ſimilia; nondum erant ulli, aut certè rariſſimi in Eccleſia ſeculares Principes, quæ duo docet etiam Calvinus Inſtit. lib. 4. cap. 11. §. 1.

Tertium eſt, Regem abſolutum & liberum totius Eccleſiæ ſolum Chriſtum eſſe, de quo dicitur Pſal. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus.* Et Luc. 1. *Et regni ejus non erit finis.* Itaque non quæritur in Eccleſia abſoluta & libera Monarchia, vel Ariſtocratia, vel Dimocratia, ſed talis qualis eſſe poteſt miniſtrorum & diſpenſatorum, cùm dicat Paulus, 1. Corinth. 4. *Sic nos exiſtimet homo, ut miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei.*

Et quidem adverſarii exiſtimant, regimen Eccleſiaſticum hominibus commiſſum à Chriſto, nullo modo eſſe Monarchicum, ſed Ariſtocraticum, & Dimocraticum, quamquam nec ipſi inter ſe omnino conveniunt. Illiricus enim Cent. 1. lib. 2. cap. 7. docet, nullum eſſe in Eccleſia qui omnibus præſit, ſed totam auctoritatem Eccleſiaſticam eſſe, tum in miniſtris, tum in populo: tamen in lib. de Epiſcop. elect. ſummam poteſtatem attribuit multitudini totius Eccleſiæ, exiſtimatque, Dimocratiam in Eccleſia habere primas partes, ſecundas verò Ariſtocratiam, ideſt ſeniorum congregationem. Calvin. autem è contrario in Inſtit. lib. 4. cap. 11. §. 6. ſummam poteſtatem Eccleſiaſticam tribuit cœtui ſeniorum, quibus vult præeſſe Epiſcopum, ut Conſulem Senatui. Et ibidem apertè docet, majorem eſſe auctoritatem cœtus Seniorum, quàm Epiſcopi: plebi autem tribuit quidem Calvinus aliquid, ſed minus quàm cœtui Seniorum. Porrò Joannes Brentius in prolegom. cont. Pet. à Soto, concedit ſummam poteſtatem Optimatibus: ſed eos non vult eſſe Epiſcopos, ſed Principes ſeculares, quos nobiliſſima Eccleſiæ membra eſſe contendit.

Jam verò Doctores Catholici in eo conveniunt omnes, ut regimen Eccleſiaſticum hominibus à Deo commiſſum, ſit illud quidem Monarchicum, ſed temperatum, ut ſuprà diximus, ex Ariſtocratia & Dimocratia. Id quod præcipuè tractant B. Th. in 4. cont. Gent. cap. 76. Jo. de Turrecrem. lib. 2. de Eccl. cap. 2. & Nicolaus Sanderus in libris de viſibili Monarchia Eccleſiæ. Quorum veſtigiis inſiſtentes, quatuor propoſitiones in medium adferemus, ac pro viribus defendemus. Prima erit, Regimen Eccleſiæ non eſſe præcipuè penes populum. Secunda, Non eſſe penes Principes ſeculares. Tertia, Non eſſe potiſſimùm penes Principes Eccleſiaſticos. Quarta, Eſſe præcipuè penes unum ſummum totius Eccleſiæ Præſidem ac Sacerdotem.

CAPUT VI.

Quòd Eccleſia gubernatio non ſit Dimocratia.

PRima igitur propoſitio, quæ regimen Eccleſiaſticum negat eſſe populare, his argumentis confirmari poteſt. Primum ex quatuor rebus, quæ ineſſe debeot in omni populari gubernatione.

Primò. Ubi eſt populare regimen, Magiſtratus ab ipſa plebe conſtituuntur, atque ab eadem auctoritatem ſumunt: cùm enim plebs per ſe ad jus dicendum ſedere non poſſit, debet ſaltem alios conſtituere, qui nomine ſuo id faciant. Quocirca M. Tul. in it. 2. Agr. Conſulatum, qui ſummus erat in Republica Romana Magiſtratus, populi beneficium vocat; & ibidem dicit, conſueviſſe creari Conſules ad ſuffragia populi.

Secundò. Ubi eſt populare regimen, appellatur à ſententia Magiſtratus in rebus gravioribus ad judicium populi: id conſuetum fuiſſe in Republica Romana teſtatur Livius lib. 2. & 4. quod idem de Republica Athenienſium docet Plutarchus in Solone.

Tertiò. Leges quibus Reſpublica gubernanda eſt, à Magiſtratu quidem proponuntur, ſed à populo jubentur, ut conſtat ex Livio lib. 3. Idem cognoſci poteſt ex Orat. M. Tulii de lege Manil. & de lege Agr. ad pop. Rom.

Quartò. Accuſari ſolent Magiſtratus apud populum, necnon dignitate privari, & in exilium deportari, vel etiam morte mulctari, ſi ita populo videatur: exempla ſunt plurima. Romani enim ex duobus primis Conſulibus quos creaverant, Tarquinium Collatinum, ſolùm propter odioſum nomen Tarquiniorum, ante tempus Magiſtratu privarunt, ut refert Livius lib. 2. Jidem cùm Decemviros creaviſſent, eoſdem poſtea invitos depoſuerunt, teſte Livio lib. 2.

Jam quòd nihil horum conveniat Chriſtianæ plebi, facillimum eſt demonſtrare. Ac primum de primo, ſatis ex eo conſtat, quòd in tota Scriptura non eſt unum verbum, quo detur auctoritas plebi creandi Epiſcopos, vel Presbyteros: eſt autem quo datur Epiſcopo talis auctoritas ad Tit. 1. *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut conſtituas per Civitates Presbyteros,*

ſicut

ficut & ego disposui tibi. Deinde Apostoli, qui primi fuerunt Ecclesiæ Ministri, à Christo, non ab Ecclesia leguntur electi & constituti, Marc. 6. Primi quoque Episcopi post Apostolos, quo tempore purissima erat Ecclesia, non à populo, sed ab Apostolis facti sunt, ut cognosci potest vel ipsa historia Magdeburgensium. Nam Cent. 1. lib. 2. cap. 2. col. 15. testantur Centuriatores, Iconii & Antiochiæ à Paulo datos esse pastores & cap. 10. col. 624. docent ex Nauclero aliisque historicis, Apollinarem Ravennæ, Maternum Treveris, & Hermagoram Aquilejæ à B. Petro Episcopos esse constitutos.

Ad hæc B. Irenæus lib. 3. cap. 3. asserit, Linum ab Apostolis Petro & Paulo Romæ factum Episcopum. Tertullianus de præscript. scribit, Clementem Romæ à Petro factum Episcopum, & Polycarpum Smyrnæ à Joanne. Euseb. lib. 3. cap. 4. hist. affirmat, Timotheum Ephesiis, & Titum Cretensibus à Paulo Episcopos datos. Nicephorus lib. 2. cap. 41. scribit à Matthæo Apostolo Platonem Episcopum factum in oppido quodam Anthropophagorum, nomine Mirmena. S. Marcum à B. Petro creatum Episcopom, & Alexandriam missum scribit Leo epist. 81. ad Dioscorum & Beda lib. de sex ætat. in Claudio. Dionysium quoque Areopagitam à Paulo Athenarum constitutum Episcopum, colligitur ex Eusebio lib. 3. cap. 4. hist. & clarissimè idem asserit Beda in Martyrologio. Idem de multis aliis, si opus esset, facilè possemus ostendere. Quæ cùm ita sint, satis apparet, in ipsa prima & purissima Ecclesia nullum locum habuisse Dimocratiam, cùm Ecclesiasticum Magistratum non plebs, sed Apostoli constituerint.

Neque secundum illud de appellatione ad populum convenit plebi Christianæ. Nusquam enim est auditum in Ecclesia, ut appellaretur ab Episcopis ad populum, neque ut populus absolverit, quos Episcopi ligaverant, vel ligaverit quos Episcopi solverant. Neque etiam umquam accidit, ut populus judicaverit de controversiis Fidei: & nos quidem proferimus multa judicia Episcoporum, & præcipuè summi Pontificis, quæ exstant in tomis Conciliorum. At adversarii non possunt vel unum judicium plebis adserre.

Adde, quòd sunt innumera Scripturæ, Conciliorum, & Patrum testimonia, quibus probatur, nullo modo convenire Christianæ plebi exercere judicia Ecclesiastica: quæ nos partim attulimus in quæstione de judice Ecclesiastico, & partim adseremus in quæstionibus de Conciliis. At certè si in Ecclesia vigeret status popularis, mirum esset in istis 1500. annis nihil umquam fuisse à populo judicatum.

Porrò tertium illud de legibus ferendis minus etiam convenit plebi. Omnes enim leges Ecclesiasticæ, vel à Pontificibus, vel à Conciliis inveniuntur latæ, nec umquam exspectatum est suffragium populi, ut ex eo censerentur auctoritatem habere. Hinc Act. 15. B. Paulus transiens Syriam & Ciliciam, præcipiebat populis, ut custodirent præcepta Apostolorum & Seniorum. Nulla autem exstat lex, quæ dici possit plebiscitum in Ecclesia, quales leges permultæ exstabant in Republica Romanorum.

Denique illud extremum de judicando Magistratu minimè omnium convenit. Nullus enim poterit ostendi Episcopus, qui à populo fuerit, vel depositus, vel excommunicatus: cùm plurimi inveniantur depositi, & excommunicati à summis Pontificibus & Conciliis generalibus. Certè Nestorium ab Episcopatu Constantinopolitano depositum à Concilio Ephesino ex mandato Cœlestini Papæ, testatur Evagrius lib. 1. cap. 4. & Dioscorum episcopatu Alexandrino privatum à Concilio Chalcedonensi ex sententia S. Leonis, patet ex ipso Concilio act. 3. atque hæc quidem est ratio prima.

Altera ratio sumitur à sapientia Dei. Non enim credibile est, Christum Regem sapientissimum instituisse in Ecclesia sua illud regimen quod est omnium deterrimum: deterrimum autem regimen esse Dimocraticum, docet Plato in Axiocho: *Quis*, inquit, *beatus esse possit vulgi vivens arbitrio, tametsi faveatur ei, plaudaturque &c.* Arist. lib. 8. Eth. cap. 10. ex tribus formis regendæ multitudinis Monarchiam optimam, Dimocratiam pessimam esse pronunciat. Plutarchus in Solone refert, Anacharsidem Scytham miratum, quòd in Græcia sapientes dicerent, stulti judicarent: quia nimirum Oratores dicebant, populus judicabat. Idem in Apophtheg. dicit, Lycurgum interrogatum, cur Spartæ non instituisset Dimocratiam; respondisse interroganti, ut ipse primus domi suæ eam institueret.

Ex nostris S. Ambrosius lib. 5. hexam. cap. 21. de multitudine vulgi dicit: *Non merita virtutis expendit, nec publicæ utilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis mutat incerto.* Hieronymus in cap. 21. Matth. *Semper*, inquit, *turba mobilis est, nec in proposita voluntate persistens, atque in morem fluctuum diversorumque ventorum huc illucque traditur.*

S. Chrysost. hom. 2. in Jo. definit populum, quiddam tumultus perturbationisque plenum, è stultitia majori ex parte constans atque compositum, temerè instar fluctuum maris, varia & pugnante sententia sæpenumerò jactatum; deinde subdit: *Qui ergo sub ejusmodi servitio premitur, nonne omnium est sanè miserrimus?* Accedit etiam ratio. Nam non potest non pessimum esse regimen, ubi sapientes reguntur à stultis, periti ab imperitis, boni à malis: tale autem est regimen Dimocraticum; nam ubi viget Dimocratia, plurium suffragiis omnia statuuntur: constat autem semper plures esse stultos, quàm sapientes; malos, quàm bonos; imperitos, quàm peritos.

Ad hæc, si ut Arist. lib. 1. polit. cap. 1. & 3. docet, qui pollent ingenio, ii naturaliter Domini sunt eorum, qui sunt tardiores: & ut S. ait Aug. lib. de utilit. cred. cap. 12. *Melius stulti homines viverent, si servi possent esse sapientium.* Quis non videt quanta perturbatio ordinis sit, gubernacula Reipublicæ inconditæ plebis multitudini permittere?

Postremò, si plebs haberet auctoritatem aliquam in Ecclesia gubernandi, vel eam à se haberet, vel ab alio: non autem à se, quia non est de jure naturæ vel gentium hæc potestas, sed de jure divino & supernaturali. Non enim est similis civili potestati, quæ est in populo, nisi à populo transferatur in Principem. Neque habet plebs ab alio: debet enim à Deo habere si ab alio habet: at à Deo non habet; siquidem in lib. Dei, idest, in sacris literis nusquam traditur populo potestas docendi, pascendi, regendi, ligandi, solvendi, sed semper populus vocatur grex, qui pasci debeat. Petro autem dicitur: *Pasce oves meas*, Jo. ult. *Episcopos posuit Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei.* Actor. 20. Habemus igitur non esse popularem Ecclesiæ gubernationem. Sed adversus hanc propositionem tria sunt argumenta. Primum sumitur ex verbis illis, Matth. 18: *Dic Ecclesiæ:* ubi videtur summum tribunal Ecclesiæ penes Fidelium universitatem esse constitutum.

Respondemus: illud *Dic Ecclesiæ* significare, *defer ad publicum Ecclesiæ judicium*, idest, ad eos, qui publicam personam in Ecclesia gerunt. Ita enim Chrysostomus exponit, *Dic Ecclesiæ*, idest, Præsuli: quod idem sanè confirmat Ecclesiæ consuetudo; nec enim um-

unquam vidimus, aut audivimus, aliquem criminosum apud multitudinem populi caussam dixisse: sed qui apud Episcopum caussam dixerit, sæpe vidimus, sæpius audivimus

Alterum argumentum ducitur ex cap. 1. & 6. Actorum Apostolicorum. Nam Act. 1. tota Ecclesia elegit Matthiam: & Actor. 6. eadem Ecclesia elegit septem Diaconos: & Patres passim docent, Episcoporum electionem ad populum pertinere.

Respondemus: de electione ministrorum alio loco à nobis disputandum esse. Interim verò negamus, ex illo jure, quod habuit aliquando populus in electione ministrorum, Dimocratiam Ecclesiasticam ullo modo probari: siquidem populus non ordinavit unquam, neque creavit ministros, neque tribuit illis ullam potestatem, sed nominavit solùm & designavit, sive ut Veteres loquuntur, postulavit eos, quos ab Episcopis per manus impositionem ordinari cupiebat. Quare Actor. 6. dicunt Apostoli: *Considerate viros boni testimonii septem, quos constituamus super hoc opus.* Ubi solùm tribuunt populo, ut quærat & offerat aliquos idoneos ad illud munus: sed oblatos Apostoli, non populus Diaconos creaverunt. Quod etiam Cyprianus docet: *Apostolos*, inquit, *Dominus elegit, Diaconos Apostoli sibi constituerunt*, lib. 3. epist. 9.

Præterea, quando etiam populus verè crearet Episcopos, non continuò esset Ecclesiasticum regimen præcipuè Dimocraticum. Nam ut sit aliquod regimen Dimocraticum, requiritur quidem ut populus constituat Magistratus, sed multa alia requiruntur; neque id solum per se sufficit. Primi enim Reges electi sunt à populo, & tamen eorum regimen Monarchicum est, & Dimocraticum.

Pari ratione Imperatores Romani eligebantur olim à militibus, & nunc à certis Principibus eliguntur: & nihilominus Imperium ad Monarchiam pertinet, non ad Dimocratiam; ut enim Dimocratia esset, oporteret, ut facta electione Principis, adhuc major esset in populo quàm in Principe auctoritas, & à sententia Principis ad judicium populi provocaretur. Id quod non fit in Ecclesia, quemadmodum nec in regno aut Imperio Romanorum. Quod intelligens Valentinianus senior, ut refert Sozomenus lib. 6. cap. 6. cùm ei milites collegam in Imperio dare vellent, respondit: *Me ad Imperium eligere penes vos erat: sed cùm jam à vobis electus sim, consortem Imperii quem postulatis, non amplius in vestra, sed in mea tantùm potestate eligere situm est.*

Tertium argumentum ab auctoritate Sanctorum Cypriani & Ambrosii petunt. Cyprianus lib. 3. epist. 14. ad Presbyteros & Diaconos scribens de quibusdam turbulentis fratribus: *Interim*, inquit, *prohibeantur offerre, acturi & apud nos, & apud plebem universam caussam suam &c.* Ambrosius in epist. 32. agens de judicio Fidei: *Jam ipse populus*, inquit, *judicavit.* Item: *Auxentius*, inquit, *vestrum refugit examen.*

Respondeo: S. Cyprianum consuevisse ferè omnia negotia majora tractare coram clero & populo, & nihil agere sine eorum consensu. Cæterùm, hoc faciebat sponte sua, non coactus ulla lege, ut patet lib. 3. epist. 10. ubi sic ait: *Quando à primordio Episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis mea privata sententia gerere &c.* At non propterea Cyprianus clero aut populo subjectus erat: quemadmodum nec Assuerus Rex sapientibus illis viris, quorum faciebat cuncta consilio, ut legimus in lib. Esther., cap. 1. & quando etiam Cyprianus sponte se clero & populo subjecisset, quod non est ullo modo credibile, non continuò legem toti Ecclesiæ præscripsisset.

Quod verò ad Ambrosium attinet, loquitur eo loco S. Ambrosius de judicio privato, quo quisque statuit quid sibi sequendum sit, non de publico judicio, quod auctoritatem habeat cæteros obligandi. Id quod ex verbis ejusdem Ambrosii perspici potest; sic enim ait ibidem: *Veniant plane si qui sunt ad Ecclesiam, audiant cum populo, non ut quisque judex resideat, sed ut unusquisque de suo affectu habeat examen, eligat quem sequatur.* Vide plura, quæ ad hunc locum facere possunt, in lib. 1. de Conciliis, cap. 19. & 20.

CAPUT VII.

Quòd non sit Ecclesiasticum regimen penes Principes seculares.

Altera propositio, quæ negat, Ecclesiasticum regimen ad seculares Principes pertinere, adversus duos Brentii errores pugnat. Primus error Brentii est, Optimates Ecclesiæ esse Principes seculares: Episcopos verò adeò Brentium deprimit, ut velit esse Principum mancipia. Secundus est, ad hos Optimates curam & regimen Ecclesiæ præcipuè pertinere. Quos errores habuit etiam Henricus VIII. Angliæ Rex: is enim se caput Ecclesiæ Anglicanæ constituit, & eodem modo censuit, alios Principes capita suprema Ecclesiæ in suis ditionibus esse debere.

Ac primus quidem error facilè refutatur: Primò ex illis propheticis verbis, Psal. 44. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram.*

Sic enim hunc locum B. Aug. exponit, *pro patribus*, idest, Apostolis, nati sunt filii, idest Fideles multi, quos Deus constituit Episcopos, & eo modo Principes super omnem terram. Et S. Hieron. in eumdem locum: *Fuerunt*, inquit, *ò Ecclesia, Apostoli patres tui, quia ipsi te genuerunt, nunc autem quia illi recesserunt à Mundo, habes pro his Episcopos filios.* Et infra: *Principes Ecclesiæ, idest, Episcopi constituti sunt.* Nec multò aliter Græci Patres, Chrysostomus & Theodoretus exponunt, qui per Patres Patriarchas; per filios Principes Apostolos intelligunt. Item Apost. 1. Cor. 12. & Eph. 4. *Deus*, inquit, *in Ecclesia posuit primùm Apostolos secundò Prophetas, tertiò, & Doctores.*

Si primi sunt Apostoli, qui Episcopi fuerunt, & quibus Episcopi succedunt: certè primi non sunt Reges & Principes seculares; immò, ut rectè annotavit Damascen. in 2. Orat. pro imagin., Apostolus Reges non solùm non posuit primo loco, sed nec ullo alio, ut indicaret, non esse Reges Ecclesiæ Magistratus, sed tantùm seculi.

Secundò refutatur ex Patribus. Ignatius in epist. 7. ad Smyrnen., nihil esse dicit honorabilibus Episcopo in Ecclesia: & addit, primum honorem deberi Deo, secundum Episcopo, tertium Regi. Nazianzenus in Orat. ad cives timore perculsos. Chrysost. lib. 3. de sacerdot., & hom. 4. in cap. 6. Isaiæ & Ambrosius lib. de dignit. sacerd., cap. 2. Episcopum Regi apertissimè anteponunt.

Quin etiam Chrysost. hom. 83. in Matth. Reges non Episcopis solùm, sed etiam Diaconis subjicit; sic enim ad Diaconum suum loquitur: *Si Dux*, inquit, *quispiam, si Consul, si is qui diademate ornatur, indigne adeat, cohibe & coerce; majorem tu illo habes potestatem.* Aug. in Psal. 98. probat, Mosem fuisse sacerdotem ea ratione, quia Moses maximus fuit,

fuit, & nihil est majus sacerdote. Et Gelasius in epist. ad Anastasium : *Nosti*, inquit, *fili clementissime, quod licèt præsideas humano generi dignitate rerum terrenarum, tamen præsulibus divinarum devotus colla submittis*. Et infra : *Subdit*, inquit, *te debere cognoscis religionis ordine potiùs quàm præesse. Nosti itaque ex illorum te pendere judicio, non illos ad tuam redigi posse voluntatem.*

Gregorius lib. 13. Moral. cap. 19. asserit, prima membra in corpore Domini esse sacerdotes. Et lib. 4. epist. 31. ad Mauritium docet, sacerdotes esse Deos quosdam inter homines, & propterea ab omnibus etiam Regibus honorandos : quod idem & docet & probat Nicolaus I. in epist. ad Michaelem.

Tertiò ex gestis Episcoporum & Regum. Nam Fabianus Papa primum Imperatorem Christianum Philippum exclusit à communione Sacramenti altaris in die Paschatis, propter quædam ejus peccata publica : nec antea eum admisit, quam ille confessione & pœnitentia peccata purgavit. Scribit hoc Eusebius lib. 6. cap. 25. hist. Item Constantinus apertè professus est, de Episcopis se judicare non posse, ut qui Dii quidem sint : sed contrà potius eorum se stare subiectum judicio; scribit Ruffinus, lib. 1. cap. 2. hist.

Theodosium Seniorem B. Ambrosius ab Ecclesiæ liminibus expulit, & pœnitentiam publicam subire coegit : ac deinde cùm Imperator in Ecclesia ad loca sacerdotum ascendere atque ibidem sedere vellet, jussit eum Ambrosius descendere, & cum plebe consistere : id quod ille libenter fecit : scribit Theodoretus lib. 5. hist. cap. 17.

Denique Maximus Imperator, cùm in convivio sederet, assidente quoque B. Martino, & pincerna primum calicem Imperatori ut omnium nobilissimo vellet offerre, ille ad Episcopum misit, qui non recusavit, sed primus bibit, & postea non Imperatori, sed Presbytero suo calicem tradidit : nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet; nec integrum sibi fore, si aut Regem, aut eos qui à Rege erant proximi, Presbytero prætulisset, ut scribit Sulpitius in vita S. Martini.

Postremò refellitur idem error duplici ratione. Primum, Episcopus Regem inungit, docet, ligat, solvit, benedicit : ait autem Apostolus ad Hebr. 7. *Sine contradictione est minus quod à meliore benedicitur.*

Præterea, principatus secularis institutus est ab hominibus, estque de jure gentium : at principatus Ecclesiasticus est à solo Deo, & de jure divino; ille regit homines, ut homines sunt, & magis ratione corporum quàm animarum; iste verò regit homines, ut Christiani sunt, & magis ratione animarum quàm corporum; ille habet pro fine temporalem quietem & salutem populi; iste vitam & felicitatem sempiternam; ille utitur naturalibus legibus & institutis humanis; iste legibus divinis & Sacramentis divinitus institutis; ille gerit bella cum hostibus paucis & visibilibus; iste cum invisibilibus & infinitis.

Sed contrà obiicit Brentius : Episcopi servi sunt Ecclesiæ, 2. Cor. 4. *Non nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum, nos autem servos vestros per Jesum.* Quantò igitur magis Regum servi erunt, præsertim cum de Regibus dicat B. Petrus, 1. Pet. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi tanquam præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis.*

Respondeo; duplex esse genus servitutis : omnes enim qui laborant in alterius commodum, dicuntur ei servire; sed quidam laborant & serviunt alteri eum regendo, eique præsidendo; quidam laborant & serviunt obediendo & parendo; qualia propriè sunt mancipia : Episcopi autem servi sunt Ec-

A clesiæ, sed ad priorem modum; quemadmodum etiam Magistratus servit Reipublicæ, & Rex populo (si Rex, non tyrannus sit) & pater filiis & magister discipulis.

Quare B. Paulus, 1. Corin. 4. quorum se dixerat servum, eorum patrem se esse dicit : *Per Evangelium*, inquit, *ego vos genui*. Et addit : *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis?* Et Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis*. Et Act. 20. *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Hac ratione B. Gregor. servum servorum Dei se vocat. Et B. August. lib. 9. confess. cap. ult. *Inspira, Domine*, inquit, *servis tuis fratribus meis, filiis tuis dominis meis, quibus voce, &*

B *corde, & literis servio*. Et B. Bernardus lib. 2. de consider. ait, Eugenium, cùm factus esset Pontifex, elevatum super gentes & regna, sed ad ministrandum, non ad dominandum.

At, inquies, Reges sunt Reges etiam in Ecclesia, & illis Christiani subiecti esse debent, *tanquam præcellentibus*. Verum est id quidem, sed in iis rebus tantùm, quæ ad statum politicum pertinent. Præsunt enim Christiani Reges hominibus Christianis, non ut Christiani, sed ut homines sunt, quemadmodum etiam Judæis & Turcis interdum præsunt : & ipsi Reges, non ut Christiani sunt, præsunt, sed ut homines politici; nam ut Christiani oves sunt pastoribus Episcopis subiecti, ut Nazianzenus docet

C in Orat. ad cives timore perculsos, & ut S. ait Ambrosius in Orat. de traden. Basil. nihil honorificentius dici potest, quàm ut Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur : Imperator enim bonus intra Ecclesiam non supra Ecclesiam est.

Posterior Brentii error ex iis quæ dicta sunt facilè refutatur. Si enim Principes non sunt Ecclesiæ Optimates; ad eos non pertinet Aristocratia Ecclesiæ. Sed possunt præterea adiungi hæc argumenta.

Primum. Regimen Ecclesiæ supernaturale est; nemini igitur convenit nisi cui Deus commisit : legimus autem in Scripturis commissum Apostolis & Episcopis eorum successoribus. Nam Petro Apostolo dictum est : *Pasce oves*, Jo. ult. & de Episcopis

D dicitur, Act. 20. *Quos posuit Deus Episcopos regere Ecclesiam Dei*. De Regibus nihil ejusmodi usquam legimus.

Deinde ad annos fermè 300 nullus fuit in Ecclesia secularis Princeps, excepto solùm Philippo Imperatore, qui brevissimo tempore supervixit : & fortè aliquis alius in provinciis non subiectis Imperio Romano; & tamen eadem fuit Ecclesia quæ nunc est, & eamdem habuit regiminis formam, non igitur Principes seculi Christi Ecclesiam regunt.

Item qui habent summam potestatem in Republica, ii possunt omnia, quæ inferiores Magistratus possunt. Quis enim prohibere posset Regem, si eas caussas per se cognoscere & judicare vellet,

E quas Proregibus, & Prætoribus, & Judicibus minoribus commisit? At non possunt Reges officium Episcopi, Presbyteri, Diaconi sibi usurpare, qualia sunt, verbum Dei prædicare, baptizare, consecrare &c. non igitur sunt Reges supremi Ecclesiæ magistratus.

Non posse autem Reges officia sacerdotum invadere, ita probamus. Inprimis Reges non solum viri, sed etiam fœminæ esse possunt : at fœminas publicè docere Apostolus prohibet, 1. Corinth. 14. & 1. Tim. 2. & Pepuzitæ ab Epiphanio hær. 49. & August. hær. 27. inter hæreticos numerantur, quòd fœminis sacerdotium attribuerint.

Deinde in 2. Paral. 19. Josaphat Rex optimus : *Amarias*, inquit, *Sacerdos & Pontifex in his quæ ad Deum pertinent, præsidebit : porrò Zabadias super ea*

opera erit, quæ ad Regis officium pertinent. Et 2. Paral. 26. cùm Ozias Rex vellet thus adolere, prohibuit eum Pontifex, dicens: *Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum*. Et cùm ille perseveraret, continuò gravissima lepra divinitus percussus est. Quòd si in testamento veteri non poterat Rex fungi munere sacerdotum, multò minus in novo, ubi sunt munera sacerdotalia longè augustiora.

Item in Synodo Matisconensi can. 9. in Concilio Milevitano, can. 19. & Toletano 3. can. 13. puniuntur gravissimè clerici, qui caussam Ecclesiæ ad judicem secularem deferunt. Et Ambrosius epist. 33. ad Sororem, dicit, se Valentiniano dixisse: *Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, aliquod imperiale jus habere. Publicorum tibi mænium jus commissum est, non sacrorum &c.* Item Theodosio Imperatori dixisse eumdem Ambrosium; *Purpuram Imperatores facit non sacerdotes*; refert Theodoretus lib. 5. cap. 18. hist. qui etiam lib. 4. cap. 18. scribit, Eulogium quemdam, cùm ei Modestus Præfectus Valentis Imperatoris Ariani dixisset: *Conjungere cum Imperatore*; facetè respondisse: *Numquid una cum Imperio ille etiam Pontificatum est consequutus?*

Athanasius quoque in epist. ad solit. vit. agent., reprehendit Constantium, quòd se rebus Ecclesiasticis admisceret, & addit, Hosium Episcopum Cordubæ eidem Constantio dixisse: *Ne precipe nobis in hoc genere, sed ea potiùs à nobis disce: tibi enim Deus imperium commisit, nobis ea quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Similia eidem Constantio Leontium Episcopum dixisse, testatur Suidas in voce Leontius. Sulpitius lib. 2. sac. hist. cir. fin. refert, S. Martinum Maximo Imperatori dixisse, novum esse & inauditum nefas, ut caussam Ecclesiæ Judex seculi judicaret.

B. Augustinus epist. 48. & 50. & 165. docet, piorum Regum munus esse, Ecclesiam defendere, severisque legibus ac pœnis blasphemos, sacrilegos, & hæreticos ab Ecclesia damnatos coercere: sed ibidem reprehendit Donatistas, quòd caussam Episcopalem non ad Coepiscopos, sed ad Regem terrenum judicandam detulissent. S. Greg. lib. 5. epist. 125. de Mauritio Imperatore loquens: *Notum est*, inquit, *piissimos dominos disciplinam diligere, & ordinem servare, Canones venerari, & in caussis se sacerdotalibus non miscere*. Idem prolixè docet Joanne Damascenus in 1. & 2. Orat. pro imag.. Denique Basilius Imperator, in 8. Synodo disertè asseruit, nec sibi, nec ullis laicis licere negotia sacerdotalia tractare; quod idem professum etiam Valentinianum Seniorem testatur Sozomenus, lib. 6. cap. 7.

Argumenta Brentii sumuntur ab exemplis Testamenti veteris, ubi legimus, Mosem, Josue, Davidem, Salomonem, Josiam, qui Duces aut Reges erant, sæpè se in negotiis religionis miscuisse. Addit etiam Brentius ad argumenti confirmationem, Regibus à Deo commissam esse custodiam legis divinæ, & idcircò ad eos curam Ecclesiæ pertinere. Sic enim Apostolus ait, Rom. 13. *Non sine caussa gladium portat. Minister enim Dei est, vindex in iram ei qui malè agit.*

Respondemus: Mosem non solùm Ducem, sed etiam Sacerdotem summum fuisse, ut in quæstione de Judice controversiarum lib. 3. de verbo Dei demonstratum est: cæteros autem quædam interdum egisse extraordinaria auctoritate, non tam ut Reges, quàm ut Prophetas. Sed non propterea delendam fuisse ex Deuteronom. legem illam, qua ordinariè in dubiis de religione, remittebantur homines, non ad Regem, sed ad Sacerdotem Levitici generis, Deuter. 17. quocirca, ut suprà diximus, Ozias Rex punitus est lepra, quòd munus Sacerdotis sibi assumpsisset.

Ad confirmationem autem respondemus: Reges custodes esse debere legum divinarum, sed non interpretes; ipsorum est enim edictis & pœnis impedire blasphemias, hæreses, sacrilegia: quæ sint autem hæreses, & contrà, quæ sit Fides Orthodoxa, ab Episcopis discere debent; quod Imperatores pios, Constantinum, Valentinianum, Gratianum, Theodosium, Martianum fecisse, ex ipso Codice cognosci potest .l. cunctos populos tit. de sum. Trinit. & Fid. Cathol. & in toto tit. de hæret. Vide plura in quæstione de Judice controversiarum; & in quæstione de Præside Concilii generalis.

CAPUT VIII.

Quòd non sit Ecclesiasticum regimen præcipuè penes Episcopos.

Sequitur tertia propositio, quæ Ecclesiæ regimen non esse præcipuè penes Episcopos & Presbyteros adversus duos Calvini errores docet. Prior Calvini error est, Episcopos & Presbyteros jure divino pares esse. Posterior autem est, in cœtu Seniorum supremam Ecclesiæ potestatem residere. In quo errore fuit Joannes Hus, ut ex art. 27. 28. & 29. in Concilio Constantiensi sess. 15. damnatis intelligi potest.

Ac prior quidem error in ea disputatione commodiùs refutabitur, quam de clericis, suo loco instituemus. Satis erit interim, hunc errorem priorem ex posteriore refellere: siquidem hi duo errores inter se pugnant. Si enim Ecclesia regitur ab Optimatibus, ut habet secundus error; certè Presbyteri non sunt Optimates: vel si Presbyteri sunt Optimates; Ecclesia non regitur ab Optimatibus. Constat enim, in Conciliis generalibus, in quibus de administratione totius Ecclesiæ agitur, & ubi leges, quibus Ecclesia regitur, feruntur vel abrogantur, nunquam interfuisse Presbyteros cum auctoritate definiendi, nisi essent Legati, & locum tenerent aliquorum Episcoporum: id quod non opus est aliter probare, quàm ex ipsis actis Conciliorum, quæ adhuc exstant.

Jam verò posterior error, qui hujus loci proprius est, his rationibus confutatur. Primùm nusquam in Scripturis legitur collata summa potestas Concilio sacerdotum: quæcumque enim auctoritas Apostolis cæterisque discipulis concessa à Christo est, non solùm omnibus sed etiam singulis concessa est; neque ad eam exercendam erat opus Concilio: poterant enim sine dubio Apostoli singuli, & possunt etiam nunc singuli Episcopi, docere, baptizare, solvere, ligare, ordinare Ministros &c. solus est locus Matth. 18. ubi tribuitur aliquid Concilio, cùm dicitur: *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

At neque hic explicatur, quæ sit potestas Concilii, summane, an mediocris, an infima: & Calvinus ipse, adversus quem præcipuè disputamus lib. 4. Instit. cap. 9. §. 2. hunc Evangelii locum adeò non magni facit, ut dicat, eum nihilo minus in quemvis particularem cœtum competere, quàm in Concilium universale. Itaque non est cur in præsentia de hoc loco multum laboremus.

Secundò, si penes Optimates esset summum Ecclesiæ regimen; sequeretur, Ecclesiam ferè semper carere Rectoribus, & ut plurimùm neminem esse, cui curæ sit commune bonum: proinde Rempublicam Ecclesiasticam omnium esse miserrimam;

Opti-

A Optimates enim cùm pares inter se sint, non possunt commune bonum, ut par est, administrare, nisi vel congregati sint, vel aliquem elegerint communi consensu Magistratum, cui omnes obediant; quemadmodum Romani suos Consules eligebant.

At in Ecclesia rarissimè congregantur Optimates ad generale Concilium. Primis enim 300. annis nulla fuit congregatio generalis: postea verò vix centesimo quoque anno: Magistratum autem, cui Ecclesia universa saltem ad tempus pareret, nullum umquam Optimates isti ereaturt; nam si creassent aliquem, is maximè fuisset unus ex primariis quinque Patriarchis, qui semper in Ecclesia præ cæteris eminuerunt: at Patriarcham Romanum nunquam habuisse hanc potestatem adversarii con- B tendunt: de cæteris quatuor res certissima est; nunquam enim Alexandrinus Patriarcha aliquid juris habuit extra Ægyptum, neque alii extra suas regiones.

Quare S. Hieronymus in epist. ad Pammach. advers. Jo. Episc. Hierosl.: *Responde*, inquit, *mihi*. *Ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet?* Er Chrysostomus in epist. priore ad Innocenr. I. graviter quæritur de Theophilo Patriarcha Alexandrino, qui se negotiis Ecclesiasticis extra suam provinciam ingerebat: *Neque enim*, inquit, *æquum est*, *ut qui in Ægypto sunt, judicent eos qui in Thracia*.

Quàm autem hoc sit absurdum, ut Ecclesia Catholica, quæ adeò est una, ut una civitas, una C domus, unum corpus in Scripturis dicatur; nullum in terris habeat, qui ejus curam gerat, quis non videt? Nam si Ecclesiæ particulares non essent inter se ita colligatæ, ut unum corpus facerent; sufficeret unicuique suus rector: nunc autem non magis possunt uno aliquo rectore carere, quàm possit unus grex uno pastore, & unum corpus suo capite.

Tertiò, si esset in cœtu Optimatium summa potestas, quò numerosius cogeretur Concilium, eò plus haberet auctoritatis: neque umquam evenire posset, ut minori Concilio plus tribueretur quàm majori.

At Concilium Ariminense Episcoporum 600. nul- D lius umquam auctoritatis in Ecclesia Catholica habitum est: Concilium autem primum Constantinopolitanum 150. Episcoporum summæ semper auctoritatis fuit. Ac nos quidem Catholici hujus rei caussam reddimus, quòd illud fuerit à Pontifice Summo in quo est summa Ecclesiæ potestas reprobatum: hoc autem confirmatum; qui autem summam potestatem tribuunt Optimatibus, nullam caussam possunt adferre, cur Ariminense Concilium damnent, Constantinopolitanum autem amplectantur. At, inquiunt, Ariminense Concilium erravit, non erravit Constantinopolitanum; propterea hoc amplectimur, illud damnamus. Sed quid est hoc aliud, quàm se Conciliorum & totius Ecclesiæ Judicem E facere?

Quartò, tametsi Democratia est absolutè pessimum regimen: tamen Ecclesiæ perniciosior esse videtur Aristocratia. Siquidem summum Ecclesiæ malum hæresis est: hæreses autem ab Optimatibus potiùs, quàm à plebeis hominibus excitantur. Certè Hæresiarchæ ferè omnes, aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt; itaque sunt hæreses quædam quasi Optimatium factiones, sine quibus nullæ essent in Ecclesia populorum seditiones. Factiones autem nunquam faciliùs, & frequentiùs oriuntur, quàm cùm Optimates regunt, ut non solùm experimento, & Philosophorum testimonio, sed etiam Calvini ipsius confessione lib. 4. Institut. cap. 20. §. 8. comprobari potest.

Sed objiciunt tria Scripturæ testimonia, adjunctis etiam tribus testimoniis Patrum. Primum est Act. 15. ubi legimus, primam controversiam in Ecclesia exortam, non ab uno aliquo summo judice fuisse definitam, sed à conventu Apostolorum & seniorum: *Convenerunt*, inquit Lucas, *Apostoli & Seniores videre de verbo hoc*.

Respondeo: nullum hinc argumentum summi posse pro Aristocratia asserenda. Siquidem in eo Concilio prima illa quæstio definita est, ubi Præses & Caput Petrus erat: nec enim Petrus in aliena Diœcesi, & Episcopo præsente Jacobo, loqui primus ausus fuisset, nisi ipsi toti Concilio præfuisset. Neque Monarchiæ repugnat, quòd aliquid in publico conventu, communi Principum consilio & consensu statuatur, quemadmodum fieri solet hoc tempore in Comitiis Imperialibus.

Alterum testimonium est Act. 20. ubi B. Paulus Episcopos admonet his verbis: *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*.

Tertium est 1. Petr. 5. ubi B. Petrus ita loquitur: *Seniores qui in vobis sunt obsecro, consenior & testis Christi passionum, pascite, qui in vobis est, gregem Dei*.

Respondeo: ex neutro horum locorum aliquid probari; nec enim negamus Episcopis & Presbyteris convenire, ut Ecclesiam Dei pascant & regant: sed quæstio nostra est de summa totius Ecclesiæ potestate; sitne ea in cœtu ministrorum, an in aliquo uno homine? Quàm quæstionem in his locis neque Paulus, neque Petrus attingit, sed solùm Episcopos admonent, ut erga subjectos sibi populos pastorali munere strenuè fungantur.

Jam ex Patribus primo loco Cyprianum proferunt, qui lib. 3. epist. 19. ad Clerum suum ita scribit: *Quæ res cùm omnium nostrum consilium & sententiam spectet, præjudicare ego, & solùm mihi rem omnem vindicare non audeo*. Respondeo: Cyprianum propterea id non esse ausum, quòd sponte sua se ipse obstrinxerat, cùm episcopatum susciperet, nihil sine cleri & populi consilio, & consensu esse facturum, ut ex lib. 3. epist. 10. supra docuimus.

Proferunt deinde Ambrosium, qui in Commenr. 5. cap. prioris epist. ad Tim. ita loquitur: *Et synagoga, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur*. Respondeo: non magis ex his verbis probari posse Aristocratiam Ecclesiasticam, quàm ex Senatu & consilio Regio probetur, nullam esse in regnis Monarchiam. Certè enim Salomon 3. Reg. 12. Seniorem cœtum habebat à consiliis: & Assuerus, Esther 1. sapientum consilio in rebus omnibus utebatur; nec tamen ideò non erant Reges. Præterea, quòd Episcopi veteres sine Presbyterorum consilio nihil agerent utile ac salutare, non tamen necessarium fuisse, vel ex eo intelligi potest, quòd Ambrosii tempore non fiebat, nec tamen Ecclesia penitus interierat.

Postremò Hieronymum producunt, qui in cap. 1. ad Titum sic ait: *Antequam Diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego verò Cephæ, communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam verò unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse non Christi, in toto Orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, & schismatum semina tollerentur*. Igitur primo tempore Ecclesiæ, quando ea purissima erat, Aristocratia vigebat, & Optimates Presbyteri erant.

Respondeo: videtur B. Hieronymus in ea senten-

A tia fuisse, ut existimaret, Episcopos, si de jurisdictione agatur, esse quidem Presbyteris majores, sed jure Ecclesiastico, non divino, quæ sententia falsa est, & suo loco refellenda. Interim tamen nihil Calvini Aristocratiam Presbyterorum juvat, sed contra maximè lædit: non enim Hieron. dicit, in prima Ecclesia viguisse Aristocratiam Presbyterorum, & fuisse illud bonum regimen, & paulatim postea per abusionem aliquam introductam esse à malis hominibus Monarchiam: sed è contrario affirmat, Aristocratiam, quæ initio erat, quia non bene succedebat, & plurimæ inde oriebantur seditiones & schismata, communi Orbis terræ consilio in Monarchiam esse mutatam.

B Neque dubium esse potest, quin Hieronymus senserit, mutationem hanc esse factam Apostolorum temporibus, & ipsis Apostolis auctoribus: nam hoc loco dicit, tunc factam esse mutationem, cùm cœpit dici: *Ego sum Pauli, ego Apollo*; quod accidisse tempore suo testatur Paulus 1. Corinth. 1. Deinde Hieronymus in lib. de vir. illustr. in Jacobo dicit, Jacobum statim à passione Domini ab Apostolis creatum Episcopum Hierosolymæ, & in epist. ad Evagr. quæ est 85. asserit, S. Marci Episcopum fuisse Alexandriæ.

C Adde, quòd non loquitur Hieronymus de regimine universalis Ecclesiæ, sed solùm particularium, cum ait, initio cœpisse gubernari Ecclesias communi Presbyterorum consilio: alioqui enim Petrum fuisse Caput totius Ecclesiæ à Christo constitutum, disertis verbis docet idem Hieronymus in lib. 1. cont. Jovin.: *Ex duodecim unus eligitur, ut capite constituto, schismatum tolleretur occasio.*

CAPUT IX.

Quòd regimen Ecclesiasticum præcipuè Monarchicum esse debeat.

D Restat postrema propositio, quæ Ecclesiæ regimen præcipuè Monarchicum esse debere affirmat. Ac primum quidem ratio, qua id probetur, ex iis quæ dicta sunt deduci potest: nam si tres sunt regiminis formæ, Monarchia, Aristocratia, Democratia, & jam probatum est, Ecclesiæ gubernationem, nec Democraticam, nec Aristocraticam esse debere: quid aliud superest, quàm ut sit Monarchica. Deinde, si Monarchia est optimum ac præstantissimum regimen, ut suprà docuimus, & certum est, Ecclesiam Dei à sapientissimo Principe Christo institutam optimè gubernari: quis inficiari potest, ejus regimen debere esse Monarchicum?

E Sed occurrit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 6. §. 9. ac negat, si Monarchia sit optimum regimen, inde sequi, debere Ecclesiam ab uno aliquo homine gubernari, cum constet, ejus Regem ac Monarcham esse Christum.

Sed facilè refellitur, nam etsi Christus unus sit ac proprius Ecclesiæ Catholicæ Rex, & Monarcha, eamque spiritualiter ac invisibiliter regat, & moderetur; tamen eget Ecclesia, quæ corporalis & visibilis est, uno aliquo visibili summo Judice, à quo lites de religione exortæ componantur, quique omnes inferiores præfectos in officio & unitate contineat. Alioqui non solùm summus Pontifex, sed etiam Episcopi, Pastores, Doctores, ac Ministri omnes supervacanei essent: Christus enim pastor est, & *Episcopus animarum nostrarum*, 1. Petr. 2. Ipse est unicus magister, quem audire jubet Pater cœlestis, Matth. 17. Ipse est, *qui baptizat in Spiritu sancto*, Jo. 1.

A Quemadmodum igitur Episcopi, Doctores, cæterique Ministri supervacanei non sunt, tametsi quod ipsi ut ministri faciunt, Christus principaliter faciat: sic etiam non est è medio tollendus is, qui totius Ecclesiæ curam, ut summus Oeconomus gerit, quamvis eamdem curam Christus principaliter gerat.

Secunda ratio ab ea similitudine ducitur, quam habet Ecclesia mortalium hominum, cum Ecclesia immortalium Angelorum. Qua ratione utitur etiam S. Greg. lib. 4. epist. 52. Siquidem certum est, istam illius exemplar, & quasi ideam quamdam esse, ut Apost. indicare videtur ad Hebr. 8. & S. Bernardus disertè affirmat in lib. 3. de consider. ad Eugen., ubi

B militantem Ecclesiam in Apoc. *Hierusalem novam descendentem de cælo*, appellatam esse dicit, propterea quòd ad exemplum cœlestis illius civitatis instituta & conformata sit.

Nec minus certum & exploratum est, inter Angelos, præter summum Regem omnium Deum, esse unum qui aliis omnibus præsit. At initio quidem hac dignitate præditum fuisse eum, qui nunc Diabolus dicitur; testes sunt Tertull. lib. 2. cont. Marcion., Gregor. hom. 34. in Evang. & lib. 32. Moral. cap. 24. Hieronymus, seu potiùs, Beda in cap. 40. Job Isidor. lib. 1. de sum. bon. cap. 12. & deduci potest ex Scriptura, Job 40. ubi Behemot, idest, Diabolus dicitur principium viarum Domini, & Isaiæ 14.

C ubi comparatur Lucifero, idest, stellarum maximæ & pulcherrimæ, saltem quoad apparentiam, & vulgi opinionem, ad quam se Scripturæ accommodare solent. Hunc autem Luciferum esse Diabolum, docent Hieronymus & Cyrillus in hunc locum, & Augustinus lib. 11. de Civit. Dei cap. 15. Et Ezech. 28. ubi dicitur: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*; & mox enumerantur novem lapides, quibus significantur, ut Gregor. exponit lib. 32. Moral. cap. 25. novem Chori Angelorum, qui hunc Angelum tanquam Principem suum circumstabant.

Post casum verò Diaboli S. Michaelem principem esse omnium Angelorum, colligitur ex cap. 12. Apocal. ubi dicitur: *Michael & Angeli ejus*. Quid enim est, *Michael & Angeli ejus*, nisi Michael & exercitus

D ejus? ut enim, cùm ibidem dicitur, Diabolus & Angeli ejus, intelligimus omnes Angelos malos Diabolo esse subiectos, ut milites Imperatori: ita cùm dicitur Michael & Angeli ejus, intelligere debemus omnes Angelos bonos Michaelem Principem suum agnoscere, quocirca rectè in Ecclesiastico officio S. Michael Paradisi Præpositus, & Princeps cœlestis militiæ nominatur.

Calvinus nihil respondet aliud lib. 4. Instit. cap. 6. §. 10. quàm non oportere, nisi valdè sobriè loqui de rebus cœlestibus, & non esse quærendum alium typum Ecclesiæ, quàm qui expressus est in Evangelio & Epistolis sanctorum Apostolorum. Quasi verò non sobriè loquatur, qui nihil ex capite

E suo dicit, sed Apostolum & sanctos Patres sequitur.

Tertia ratio sumitur ex Ecclesia Testamenti veteris. Constat enim Testamentum vetus fuisse figuram novi, dicente Apostolo 1. Corinth. 10. *Hæc omnia in figura contingebant illis*: tempore autem Testamenti veteris semper fuit unus, qui omnibus præerat in iis, quæ ad Legem & religionem pertinebant; ac præsertim ab eo tempore, quo cœperunt Hebræi redigi ad formam populi, & gubernari legibus, & Magistratibus, quod fuit post egressionem ab Ægypto: tune enim Moses ordinavit Rempublicam Judæorum, scripsit eis leges quas à Deo acceperat, Aaronem consecravit Pontificem, eique uni Sacerdotes omnes & Levitas subjecit. Ac deinde usque ad Christi tempora nunquam defuit unus Princeps sacer-

A Sacerdotium, qui omnes Synagogas totius Mundi gubernaret: id quod facilè probari posset, nisi ab adversariis concederetur. Sic enim loquuntur Magdeburgenses Centur. 1. lib. 1. cap. 7. col. 257. *In Ecclesia populi Judaici unus tantùm erat lege divina Sacerdos summus, quem omnes cogebantur agnoscere, eique parere.* Idem fatetur Calvinus Instit. lib. 4. cap. 6. §. 2.

Igitur cùm illius temporis Ecclesia Ecclesiæ hujus temporis figura fuerit, ratio omnino exigit, ut sicut illa præter Deum invisibilem Rectorem, unum habuit Rectorem visibilem: ita quoque & ista habeat; nulla siquidem perfectio in figura reperiri debet, quæ non reperiatur, & quidem exactiùs, in B exemplari.

Joannes Calvinus lib. 4. cap. 6. Institut. duas adhibet solutiones ad hoc argumentum. Prior est, non esse eamdem rationem unius exigui populi Judaici, & universi Orbis Christiani: *Debuit enim*, ait, *unus populus Judæorum, obsessus circumcirca ab idololatris, habere unum summum Principem, qui omnes in unitate contineret, ne variis religionibus distraheretur. At populo Christiano toto Orbe diffuso velle dare unum Caput, absurdissimum est.* Et addit similitudinem: *Sicut*, inquit, *non propterea debet totus Mundus committi uni homini, quia unus ager ab uno homine colitur.*

Verùm hæc solutio prima non tam solvere, quàm C magis ac magis ligare nodum argumenti mihi videtur. Nam si ratio cur habuerit unum Caput populus Judæorum fuit, ut Calvinus dicit, ut in unitate contineretur, & non deficeret ad idololatras, qui eum obsidebant; majori ratione habere debet unum Caput Ecclesia Christianorum. Nam ibi magis requiritur unum Caput, ubi difficiliùs servatur unitas, & ubi majus periculum est, ne distrahatur populus variis religionibus: difficiliùs autem servatur unitas in majori multitudine, quàm in minori, & majus periculum est, ubi plures sunt hostes Fidei, quàm ubi sunt pauciores. At multò major est populus Christianorum, quàm fuerit umquam Judæorum, & plures hostes habent Christiani, qui D non solùm obsidentur à Turcis, Tartaris, Mauris, Judæis, aliisque Infidelibus, sed etiam versantur inter innumeras sectas hæreticorum. Igitur apud Christianos difficiliùs unitas conservatur, & majus periculum imminet ab hostibus religionis, quàm apud Judæos olim, vel unitas servaretur, vel periculum immineret.

Proinde qua ratione Calvinus populo Judæorum unum Caput attribuit, eadem vel majori attribuere debet populo Christianorum. Neque similitudo illa de agro aliquid efficit: nec enim volumus ut universum Orbem Christianum unus Præfectus per se regat, quemadmodum agrum unum unus agricola per se colit: sed ita uni summo Pastori totum Or- E bem Christianum regendum committimus, ut per multos alios minores Pastores regat; quemadmodum unus dives paterfamilias colit multos agros per multos agricolas, & unus Rex multas civitates & provincias per multos Proreges & Præsides administrat.

Subjicit deinde Calvinus aliam solutionem, ac dicit, Aaron figuram gessisse non Pontificis testamenti novi, sed Christi; proinde cùm Christus eam figuram in seipso jam expleverit, nihil ex ea sibi Papam vendicare posse.

At nos non tam urgemus figuram Aaronis, quàm totius Testamenti veteris: cùm enim Testamentum vetus sit figura novi, sicut in veteri fuit regimen Monarchicum, ita dicimus esse debere in novo. Addo præterea, ipsum etiam Aaronem, non solùm Christi gessisse figuram, sed Petri quoque, ac successorum ejus: sicut enim veteris Legis sacrificia, & sacrificium crucis significabant, & simul typi erant ejus sacrificii, quod nunc offertur in Ecclesia: ita summus Sacerdos Testamenti veteris, & Christum summum Sacerdotem referebat, & simul typus erat ejus sacerdotii, quod nunc esse videmus in Ecclesia; eadem enim sacrificii & sacerdotii ratio est.

Negabunt fortasse, sacrificia vetera Christi passionem, & simul nostram oblationem designasse, at id docet B. August. lib. 20. cont. Faustum cap. 18. *Hebræi*, inquit, *in victimis pecorum, quas offerebant Deo, multis & variis modis, sicut re tanta dignum erat, prophetiam celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. Unde jam Christiani, peracti ejus sacrificii memoriam celebrant, sacrosancta oblatione & participatione corporis & sanguinis Domini.* Et lib. 1. cont. adversar. Leg. & Prophet. cap. 18. *Quod totum*, inquit, *Fideles in Ecclesia sacrificio sciunt, cujus umbræ fuerunt omnia priorum genera sacrificiorum.* Lib. 3. de Baptis. cap. 19. *Ipse Dominus quos mundavit à lepra ad eadem sacramenta ut offerrent pro se sacrificium sacerdotibus misit, quia nondum eis sacrificium successerat, quod ipse post in Ecclesia voluit celebrari pro illis omnibus, quia illis omnibus ipse prænunciabatur.*

Nec alia ratio est, cur B. Gregorius in lib. de cur. pastor. par. 2. cap. 4. omnia quæ dicuntur de vestibus & ornatu Aaronis interpretetur de iis virtutibus, quæ requiruntur in Pontificibus Christianis: & Cyprianus lib. 1. epist. 7. exponat de sacerdotibus nostris quæ dicuntur in Testamento veteri de Aaronicis sacerdotibus, quod frequenter omnes alii Patres faciunt; nisi quia sacerdotium novum veteri sacerdotio, & Pontifices Christiani Judaicis Pontificibus, tanquam suis quibusdam typis & adumbrationibus successerunt.

Quarta ratio ab iis similitudinibus petitur, quibus in Scriptura describitur Ecclesia: omnes enim ostendunt, necessariò debere esse in Ecclesia unum Caput. Comparatur Ecclesia *exercitui ordinato*, Cantic. 6. Corpori humano seu *mulieri spectiosa*, Can. 7. *Regno*, Daniel. 2. *Ovili*, Jo. 1. *Domui*, 1. Timot. 3. *Navi seu Arca Noe*, 1. Pet. 3. Jam nulla sunt castra ordinata, ubi non sit unus Imperator, multi Tribuni, plures Centuriones &c. Hieronymus in epist. ad Rustic. Monach. *In quamvis grandi exercitu unius signum expectatur.* Quomodo ergo Ecclesia est exercitus ordinatus, si omnes Episcopi, immò omnes Presbyteri sunt pares, pari ratione in quolibet corpore humano unum est caput.

Ac ne fortè dicas: habet Ecclesia suum Caput Christum; propterea non comparamus hoc loco Ecclesiam cum Christo ut membra cum capite, sed ut sponsam cum sponso: qua similitudine Scripturæ utuntur Apoc. 21. 2. Cor. 11. Ephes. 5. & in Can. frequentissimè. Ac profectò si Ecclesia quæ est in terris, Christo secluso, non ineptè comparatur sponsæ: secluso etiam Christo, unum Caput habere debet, præsertim cùm disertè Cantic. 7. inter alia ejus membra etiam Caput numeretur: *Caput tuum*, inquit sponsus ad sponsam, *sicut Carmelus*. Et sponsa de sponso: *Caput ejus aurum optimum*. Cant. 5. Et sponsus quidem comparat caput sponsæ monti Carmelo, quoniam etsi summus Pontifex ingens est mons: tamen nihil aliud est quàm terra, idest, homo. Comparat autem sponsa sponsi caput auro optimo, quia caput Christi Deus est.

Jam verò, quod umquam regnum fuit, quod non regeretur ab uno? & quamquam Rex Ecclesiæ Christus est; tamen ex eo colligimus, Ecclesiam habere debere præter Christum aliquem unum à quo regatur, quòd Regna semper administrantur regiè, idest, per unum qui omnibus præsit: & siquidem Rex præ-

præsens est, per se id facit; si abest, per alium, qui dicitur Prorex: sæpe etiam Rege præsente, generalis aliquis Vicarius constituitur.

Quòd verò ovile unum, pastorem quoque unum requirat, ex Evangelio colligitur: *Fiet unum ovile*, inquit Dominus, Jo. 10. *& unus pastor*. Ubi est obiter annotandum, posse illud *& unus pastor* intelligi de pastore secundario, idest, de Petro, ejusque successoribus, ut Cyprianus exponit. Nam cùm Dominus *alias oves habere se dicit, quæ non sunt ex hoc ovili*, de populo Gentili & populo Judæorum loquitur: at docet habere se inter gentes multos electos, qui vel jam Fideles sint, vel certè futuri sint, & tamen ad populum illum Judaicum non pertineant.

Quamvis autem, si de Pastore Deo agatur, semper fuerint populus Judæorum & populus Gentilium unum ovile, & Deus unus eorum pastor: non tamen semper fuerunt unum ovile, & unus pastor respectu gubernationis humanæ; nec enim Gentiles, vel qui inter eos ad Ecclesiam pertinebant, à Judæorum Pontifice regebantur. At voluit post adventum suum Christus, ex utroque populo unum ovile fieri, omnesque homines ab uno pastore homine gubernari. Hinc Cyprianus lib. 1. epist. 6. ad Magnum, loquens de Novatiano, qui voluit fieri Episcopus Romæ, cùm jam creatus esset, & sederet Cornelius: *idcircò*, inquit, *Dominus insinuans nobis unitatem de divina auctoritate venientem, ponit & dicit: Ego & Pater unum sumus: ad quam unitatem redigens Ecclesiam suam denuò dicit: Et erit unus grex & unus pastor. Si autem grex unus, quomodo potest gregi annumerari, qui in numero gregis non est? aut pastor haberi quomodo potest, qui manente vero pastore, & in Ecclesia Dei ordinatione succedanea præsidente, nemini succedens, & à se ipso incipiens, alienus fit & profanus?*

Restat domus ac navis: & quidem omnis domus unum habet Dominum & unum Oeconomum, juxta illud Lucæ 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Quæ verba dicuntur Petro, & de ipso Petro; nam paulò antè cùm Dominus dixisset: *Beati servi illi, quos cùm venerit Dominus invenerit vigilantes*; quæsivit Petrus: *Domine ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes?* Respondit Dominus Petro: *Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Quasi diceret: tibi ò Petre in primis dico; tibi enim incumbit cogitare, quid requiratur in Oeconomo fideli & prudenti, quem constituet Dominus super familiam suam.

Et paulò pòst, ut ostendat se loqui de uno, qui præsit omnibus conservis, & qui soli Domino subjiciatur, subjungit: *Quòd si dixerit servus ille in corde suo moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere servos & ancillas, & edere, & bibere, inebriari: veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet*. Quibus verbis Dominus apertè indicat, se unum servum toti domui suæ præpositurum, qui à se solo judicari possit. Certè hunc locum disertè explicat Chrysostomus de Petro, & successoribus ejus, lib. 2. de sacerd., cir. princ., cui Ambrosius assentiens, vel quicumque est auctor illius Comment. in cap. 3. ad Tim.: *Domus Dei*, inquit, *est Ecclesia, cujus hodie rector est Damasus*.

Denique de navi Hieronymus in epist. ad Rustic. *In navi*, inquit, *unus gubernator*: & Cyprianus lib. 1. epist. 6. posteaquam docuit, arcam Noè typum fuisse Ecclesiæ, inde probat, Novatianum non potuisse fieri hujus arcæ gubernatorem, quia jam Cornelius factus erat, & navis una unum rectorem postulabat, non plures.

Quinta ratio ducitur à primordiis gubernationis Ecclesiæ. Constat enim, Ecclesiam à Christo congregatam cœpisse initio regimen visibile & externum habere Monarchicum, non Aristocraticum, aut Democraticum. Christus enim, cùm in terris degeret, eam visibiliter administrabat, ut summus ejus Pastor, & Rector, ut etiam fatentur Magdeburgenses, Cent. 1. lib. 1. cap. 7. col. 268. & sequentibus; igitur etiam nunc habere debet Ecclesia externum & visibile regimen Monarchicum, alioqui non esset Ecclesia quæ nunc est, eadem civitas Dei cum illa. Ut enim Philosophus docet, lib. 3. pol. cap. 2. Civitas dicitur eadem specie, donec remanet eadem forma Reipublicæ, idest, idem communis gubernationis modus, quo mutato, mutatur etiam civitas.

Sexta ratio ducitur à simili. Rectè in locis singulis singuli constituuntur Episcopi, qui cæteris omnibus ejus loci ministris & pastoribus præsint: quod Calvinus in lib. 4. Instit. cap. 6. §. 7. his verbis confitetur; *Quid aliud evincent, quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui?*

Rursum in provinciis singulis rectè constituuntur singuli Metropolitani, qui suæ provinciæ Episcopis præsideant; & in majoribus urbibus Primates seu Patriarchæ, qui, ut loquitur S. Leo in epist. ad Anastas. Thessal. Archiep., curam suscipiant ampliorem; (neque id Calvinus negare ausus est; sic enim loquitur, cap. 4. §. 4. lib. 4. Instit. *Quòd autem*, inquit, *singulæ provinciæ unum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicæna Synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores; id ad disciplinæ conservationem pertinebat*) igitur æquum est, ut sit etiam unus aliquis, qui toti Ecclesiæ præsit, & cui Primates quoque & Patriarchæ subjiciantur. Nam si Monarchicus principatus convenit uni, civitati, uni provinciæ, uni nationi; cur non etiam Ecclesiæ universæ? quæ ratio postulat, ut partes Monarchicè, totum autem Aristocraticè gubernetur?

Deinde quibus rationibus probatur, debere unum Episcopum præesse Parochis, Archiepiscopum Episcopis, Patriarcham Archiepiscopis; iisdem probari potest, unum Pontificem summum præesse debere Patriarchis. Cur necessarius est in singulis Ecclesiis unus Episcopus, nisi quia una civitas non potest bene regi, nisi ab uno? at etiam una est Ecclesia universa. Item cur unus requiritur Archiepiscopus, nisi ut contineantur Episcopi in unitate, ut dissolvantur eorum lites, ut ad Synodum convocentur, ut cogantur fungi suo munere? at propter easdem caussas requiritur unus qui Archiepiscopis & Primatibus omnibus præsit.

Respondebit Calvinus: Episcopos Presbyteris, cæteris Episcopis Archiepiscopos, atque istis Primatem majorem esse honore & dignitate, non auctoritate & potestate. Sic enim ipse docet lib. 4. Instit. cap. 4. §. 2.

Sed certè fallitur aut fallit: nam (ut omittam alia) 1. Timoth. 5. cùm Apostolus ait: *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus*. Episcopum Judicem Presbyterorum facit, Judex autem sine potestate nullus est. Præterea, in Concilio Antiocheno, can. 16. statuitur, ut si quis Presbyter aut Diaconus à proprio Episcopo damnatus, & honore privatus ad alium Episcopum accesserit, nullo modo recipiatur. Potest igitur Episcopus Presbyterum damnare, & honore privare, quod certè potestatis & jurisdictionis est.

Item,

Item, in Concilio 3. Carthaginensi, cap. 45. asserunt Patres, licere Primati ex quavis diœcesi Episcoporum assumere Clericos & ordinare Episcopos, ubi fuerit opus, etiam invito Episcopo, cui clericus ille subjectus erat. An non apertè hic videmus, Primatem potestate majorem esse cæteris Episcopis? Denique Leo in epist. ad Anastas. Thessal., quæ est 84. & Gregorius lib. 4. epist. 52. apertè docent, non esse omnes Episcopos pares potestate, sed esse alios aliis verè subjectos; & inde S. Leo rectè deducit, ad unam Petri Sedem universalis Ecclesiæ regimen pertinere.

Septima ratio ex propagatione Ecclesiæ sumi potest. Nam Ecclesia semper crevit & crescere debet, donec in toto Mundo prædicatum sit Evangelium, ut patet Matth. 24. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo Mundo, & tunc veniet consummatio.* Non autem potest id fieri, nisi sit unus summus Ecclesiæ Præsul, cui solicitudo incumbat totius hujus corporis conservandi, & propagandi: nam nemo debet prædicare, nisi mittatur. Rom. 10. *Quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Mittere autem in alienas provincias non est Episcoporum particularium: illi enim habent suos certos fines Episcopatus sui, extra quos nullum jus habent, nec ad eos pertinet cura, nisi tuendi gregis sibi assignati.

Quocirca in historiis Magdeburgensium vix invenimus Ecclesiam propagatam post Apostolorum tempora per alios, quàm per eos quos in opus Dei miserant Romani Pontifices. Germanos convertit S. Bonifacius à Papa Gregorio II. missus. Francones S. Kilianus missus à Papa Conone. Anglos Augustinus à Papa Gregorio I. destinatus. Innocent. verò I. in epist. 1. constanter affirmat, per omnem Hispaniam, Galliam, Africam, Ecclesias esse fundatas per eos, quos Petrus aut ejus successores in hoc opus miserant.

Octava ratio ducitur ex unitate Fidei. Necesse est enim, ut omnes Fideles idem omnino sentiant in rebus Fidei: *Est enim unus Deus, una Fides, unum Baptisma*, Ephes. 4. at una Fides in Ecclesia esse non potest, si non sit unus summus Judex, cui omnes acquiescere teneantur. Quod certè satis apertè docet, quando nulla esset alia ratio, dissensio ipsa Lutheranorum, quos videmus, quia non habent unum, cui omnes judicium suum subjicere teneantur, in mille sectas esse divisos, cùm tamen omnes ab uno Luthero descenderint: neque adhuc potuisse unum Concilium cogere, in quo omnes convenirent. Sed & apertissima ratio id suadet. Cùm enim multi sunt pares, vix fieri potest, ut in rebus obscuris & difficilibus ullus velit alterius judicium suo judicio anteponi.

Respondent Magdeburgenses Centur. 1. lib. 2. cap. 7. col. 522. & sequent., posse conservari unitatem Fidei per consociationem multarum Ecclesiarum, quæ se invicem juvent, & per literas inter se agant de quæstionibus Fidei. Verum id certè non sufficit: nam ad unitatem Fidei conservandam, non sat est consilium; imperium requiritur: quid enim fiet, si Episcopus errans nolit scribere ad alios, vel si postquam scripserit, nolit consilium aliorum sequi? Nonne ipse Illyricus à collegis admonitus, ut Manichæum errorem de peccato originis, à se iterum excitatum ab inferis, retractaret, nunquam adduci potuit, ut vel patienter eos audiret? Et si ista consociatio tam efficax est; cur pacem & concordiam non efficit tandem aliquando inter molles & rigidos Lutheranos?

Dices: terminabuntur quæstiones à Concilio generali: omnes enim majori parti Episcoporum acquiescent. At etiam in Concilio generali major pars potest errare, si auctoritas desit summi Pastoris, ut experimento comprobatum est Ariminensis & Ephesini 2. Concilii. Adde, quòd non semper cogi possunt Concilia generalia: primis enim 300. annis, nullum fieri potuit generale Concilium, & tamen plurimæ tunc hæreses exstiterunt.

Superest ut objectiones eorum diluamus. Ac primùm objicit Calvinus in Instit. lib. 4. cap. 20. §. 7. locum Evangelii Luc. 22. ubi sic legimus: *Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse major? Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum; vos autem non sic.* Ubi Calvinus: *Hanc variam eorum ambitionem*, inquit, *ut compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter cæteros unus eminet.*

Respondeo: tum hoc loco, tum Matth. 20. Dominum non removisse Monarchiam ab Ecclesia, sed potius eam instituisse, atque admonuisse diversam esse à Monarchia civili gentium. Primùm enim non ait Dominus, *Vos non præsidebitis ullo modo*, sed *non sic ut Reges gentium.* Qui autem dicit, *Tu non sic præeris ut ille*, id significat, *præeris quidem, sed aliter quàm ille.* Deinde, nonne clarè hoc loco subjungitur: *Qui major est in vobis, fiat sicut junior, & præcessor*, Græcè ἡγούμενος, idest, Dux & Princeps: *sicut ministrator?* unus igitur erat à Domino dux designatus.

Denique, exemplo suo rem declaravit: *Sicut ego*, inquit, *non veni ministrari, sed ministrare.* Et: *Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Et tamen de se dicit, Jo. 13. *Vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Sicut ergo Christus non dominabatur, nec præerat sicut Reges gentium, sed ministrabat & laborabat, & tamen verè præerat, immò & Dominus erat: ita quoque vult, unum ex suis verè præesse, sed absque libidine dominandi, qualis est in Regibus gentium, qui tyranni sunt plerumque, imperantque subjectis ut servis, & omnia referunt ad suum commodum & gloriam. Vult enim suum Vicarium præesse Ecclesiæ ut pastorem & patrem, qui non lucrum & honorem quærat, sed commodum subjectorum; & ideo præter cæteros laboret & serviat omnium utilitati.

Præterea Reges gentium, etiam illi qui tyranni non sunt, ita regna sua administrant, ut propriam hæreditatem quam filiis derelinquant: at Prælati Ecclesiæ non sic; non enim Reges, sed Vicarii sunt, non patresfamilias, sed œconomi. Hinc Bernardus lib. 3. de confid[illegible] *Quid*, inquis, *præesse non negas, & dominari vetas* [illegible] *sic, quasi non bene præsit qui præest in solicitudine:* [illegible]*s provideat, ut consulas, ut procures, ut serves: præsis ut prosis, præsis ut fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.*

Secunda objectio Calvini in Instit. lib. 4. cap. 6. §. 1. talis est. Ad Ephes. 4. delineavit nobis Apostolus totam Ecclesiasticam hierarchiam, quam Christus post ascensionem suam in terris reliquit: ibi autem nusquam est mentio unius Capitis, sed multis in commune traditur Ecclesiæ regimen. Sic enim ait: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores.* Et non dixit, *primùm quidem unum summum Pontificem, deinde Episcopos, Parochos &c.*

Item: *Soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis, unum corpus, & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, unus Dominus, una Fides*, & non dixit, *unus Pontifex Maximus, qui Ecclesiam in unitate contineat.* Et ibidem: *Unicuique nostrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi.* Et non dixit, *uni data est plenitudo potestatis, & ut vices Christi gerat*, sed *data est*, inquit, *singulis sua portio.*

Respondeo: Pontificatum summum disertè positum ab Apostolo in illis verbis: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos:* & clariùs 1. Corint. 12. ubi ait: *Et ipse posuit in Ecclesia primùm Apostolos, secundò Prophetas.*

A *tas*. Si quidem summa potestas Ecclesiastica non so-
lùm data est Petro, sed etiam aliis Apostolis: omnes
enim poterant dicere illud Pauli: *Instantia mea quoti-
diana, solicitudo omnium Ecclesiarum*, 2. Cor. 11. sed
Petro data est ut ordinario Pastori, cui perpetuò
succederetur, aliis verò tanquam Delegatis, quibus
non succederetur. Fuit enim in illis Ecclesiæ primor-
diis necessarium ad Fidem toto Orbe terrarum celeri-
ter disseminandam, ut primis prædicatoribus, & Ec-
clesiarum fundatoribus summa potestas & libertas
concederetur: mortuis autem Apostolis, Apostolica
auctoritas in solo Petri successore permansit; nullus
enim Episcopus præter Romanum solicitudinem ha-
buit unquam omnium Ecclesiarum, & solus ipse vo-
B catus est ab omnibus Apostolicus Pontifex, & Sedes
ejus Apostolica simpliciter, & per antonomasiam, &
munus ejus Apostolatus. Cujus rei pauca quædam
testimonia subjiciemus.

Hieronymus in epist. 2. ad Damas. de nom. hypost.
Qui Apostolos, inquit, *honore sequeris, sequaris & me-
rito*. Et lib. 2. cont. Ruffin. *Miror*, inquit, *quomodo
Episcopi receperint, quod Sedes Apostolica condemnavit*.
Et in epist. plurim. Episcopor. Gallor. ad Leonem,
quæ est inter epistolas Leonis 52. *Det*, inquiunt, *A-
postolatus vester nostra veniam tarditati*. Et in fine epi-
stolæ: *Ora pro me Domine beatissime, merito & Aposto-
lico honore venerande Papa*. Item: *Apostolatum vestrum
in Domino veneror & saluto*. Augustinus epist. 162. *In
C Romana Ecclesia semper Apostolicæ Cathedræ viguit prin-
cipatus*.

Denique (ut omittam infinita similia) Concilium
Chalcedonense in epist. ad Leonem, quæ habetur
post 3. act. *Et post hæc omnia*, inquiunt, *insuper &
contra ipsum cui vineæ custodia à Salvatore commissa est,
extendit insaniam, idest, contra tuam quoque Apostoli-
cam sanctitatem*. Hinc D. Bernardus lib. 3. de Consi-
der. cir. init. loquens de Apostolis omnibus, de qui-
bus dicitur, Psalm. 44. *Constitues eos principes super
omnem terram*; ait Eugenio Papæ: *Eis tu successisti in
hæreditatem: ita tu hæres, & Orbis hæreditas*. Et infra,
hunc ipsum locum, *Et ipse dedit quosdam quidem Apo-
stolos*, intelligit de Pontificia auctoritate.

D Potest etiam responderi: Apostolum hoc loco non
delineasse hierarchiam Ecclesiæ, sed tantùm enume-
rasse varia dona, quæ sunt in Ecclesia. Primùm enim
posuit *Apostolos*, idest, eos qui primi à Deo missi
sunt. Secundò *Prophetas*, idest, qui futura prædi-
cunt, ut exponunt Chrysostomus, Oecumenius,
Theophylactus. Tertiò, *Evangelistas*, idest, eos qui
Evangelia scripserunt, ut exponunt Oecumenius, &
Theophylactus. Ultimò, *Pastores & Doctores*, quo
uno verbo significavit confusè totam hierarchiam mi-
nistrorum Ecclesiæ. Et 1. Corinth. 12. addidit gene-
ra linguarum, curationes, & alia, quæ non Ec-
clesiastica ministeria, sed Spiritus sancti charismata
sunt.

E Ad illud autem, de uno corpore, uno spiritu, una
Fide, uno Deo, in quibus non est annumeratus u-
nus Papa; respondeo: unum Papam in illis verbis
esse comprehensum, *unum corpus*, & *unus spiritus*: ut
enim in corpore naturali ideo servatur unitas mem-
brorum, quia omnia parent capiti; ita quoque tunc
in Ecclesia servatur unitas, cùm omnes obediunt
uni.

Et quamquam Caput Ecclesiæ totius est Christus:
tamen quia ipse à militante Ecclesia abest secundùm
visibilem præsentiam, exigitur necessariò unus ali-
quis Christi loco, qui visibilem hanc Ecclesiam in
unitate contineat. Quare Optatus lib. 2. Petrum
Caput appellat, & unitatem Ecclesiæ in eo ponit,
ut omnes cohæreant cum isto Capite. Joannes quo-
que Chrysostomus hom. 55. in Matth. ita loquitur
de Ecclesia: *Cujus pastor & Caput piscator homo atque
ignobilis &c.*

Ad illud de plenitudine potestatis; respondeo:
summum Pontificem, si conferatur cum Christo,
non habere plenitudinem potestatis, sed tantùm
suam quamdam portionem, secundùm mensuram
donationis Christi; Christus enim regit omnem Ec-
clesiam, quæ est in cœlo, in purgatorio, in terris,
& quæ fuit ab initio Mundi, & erit usque ad finem:
ac præterea pro arbitrio potest leges condere, Sacra-
menta instituere, gratiam tribuere, etiam sine Sa-
cramentis.

At Papa solùm regit eam Ecclesiæ partem quæ est
in terris, dum ipse vivit, nec potest leges Christi
mutare, aut Sacramenta instituere, aut peccata si-
ne Sacramento remittere. Si tamen summus Ponti-
fex cum Episcopis cæteris comparetur, meritò habe-
re dicitur plenitudinem potestatis, quia cæteri defi-
nitas habent regiones quibus præsint, definitam et-
iam potestatem: ipse verò toti orbi Christiano præ-
positus est, & totam ac plenam habet eam potesta-
tem, quam Christus ad Ecclesiæ utilitatem in terris
reliquit.

Tertia objectio est Calvini lib. 4. Instit. cap. 6. §. 9.
ubi hoc argumento utitur: *Christus est Caput Ecclesiæ*,
Ephes. 4. igitur injuriam facit Christo qui aliud Ca-
put nominat.

Respondeo: nullam fieri injuriam Christo ex eo
quòd Papa sit Caput Ecclesiæ, immo potius gloriam
ejus augeri. Non enim asserimus, Papam Caput Ec-
clesiæ esse cum Christo, sed sub Christo, ut ejus mi-
nistrum & Vicarium: non autem fit injuria Regi, si
dicatur Prorex esse caput regni sub Rege, quin potius
augetur ejus gloria; omnes enim qui audiunt Prore-
gem esse caput sub Rege, mox cogitant, Regem esse
caput nobiliori modo.

Adde, quòd in Scriptura Christus ipse, qui de se
ait, *Ego sum lux mundi*, Jo. 8. idem dixit Matth. 5.
Apostolis, *vos estis lux Mundi*, nec tamen sibi ipse
injuriam fecit. Et Apostolus qui dixit: *Fundamentum
aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod
est Christus*, 1. Cor. 3. idem dixit: *Superædificati super
fundamentum Apostolorum & Prophetarum*. Ephes. 2. &
cùm Christus sit *Pastor & Episcopus animarum nostra-
rum*, 1. Pet. 2. *& Apostolus confessionis nostræ*. Heb. 3.
& vir Propheta, Luc. ult. *& doctor justitiæ*. Joel. 2. ta-
men non fecit illi injuriam Paulus cùm Ephes. 4. scri-
psit, in Ecclesia esse Apostolos, Prophetas, Pastores
& Doctores. Denique quod est nomen augustius
quàm Dei? & tamen non semel in Scripturis homi-
nes dicuntur Dii sine ulla injuria veri Dei. Psalm. 81.
Ego dixi, Dii estis. Cur ergo injuria erit Christo Ca-
piti Ecclesiæ, si alius quidam sub ipso dicatur etiam
Caput?

At, inquiunt, nusquam Ecclesia dicitur corpus
Petri, aut Papæ, sed Christi. Respondeo: ejus rei
caussam esse, quòd solus Christus sit Caput principa-
le & perpetuum totius Ecclesiæ; ut enim regnum non
dicitur esse Proregis, sed Regis, & domus non est
Oeconomi, sed domini: sic Ecclesia non est corpus
Petri aut Papæ, qui solùm ad tempus, & alterius
loco eam gubernat, sed Christi, qui propria aucto-
ritate, & perpetuò illam regit.

Præterea cùm dicitur Ecclesia corpus Christi,
vox illa Christi potest commodè referri, non tam
ad Christum ut Caput, quàm ad eumdem Christum
ut hypostasim ejus corporis, quemadmodum cùm
dicimus, illic jacet corpus Petri, illic Pauli, non si-
gnificamus Petrum aut Paulum esse corpora, sed
personas quarum illa sunt corpora. Christus enim
non modo Caput est Ecclesiæ, sed est ipse quasi
magnum quoddam corpus ex multis & variis mem-
bris

ris constans. Annotavit id S. Augustinus lib. 1. de peccat. mer. & remiss. cap. 31. ex eo quòd Apostolus, 1. Corinth. 12. cùm ait: *Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra cùm sint multa, unum corpus sunt*; non addit, *ita & Christi corpus*, sed, *ita & Christus*. Jam igitur Ecclesia corpus est Christi, non Petri, quia Christus tanquam corporis hujus hypostasis omnia membra sustentat, & omnia in omnibus operatur; per oculum videt, per aures audit, ipse est enim qui per doctorem docet, per ministrum baptizat, per omnes denique omnia facit; quod certè nec in Petrum, nec in ullum alium hominem convenit.

Objectio quarta est Theodori Bezæ, qui in confess., cap. 5. art. 5. Deum solum oneri totius Ecclesiæ regendæ parem esse posse dicit; proinde rem impossibilem à nobis affirmari, cùm summo Pontifici totius Ecclesiæ regimen committimus. Quod idem ante Lutherus in lib. de potest. Papæ scriptum reliquit, eique assensus est libellus de primatu Papæ, in Synodo Smalchaldica conscriptus.

Respondeo: fieri non posse sine miraculo, ut unus homo solus totam Ecclesiam per se regat, neque id ullus Catholicorum docet: ut autem unus per multos sibi subjectos ministros & pastores id faciat, non modò possibile, sed etiam utile & commodum esse censemus. Nam in primis, nonne 2. Cor. 11. Apostolus dicit se habuisse *solicitudinem omnium Ecclesiarum?* neque loquitur solùm de omnibus Ecclesiis quas ipse plantaverat, sed de omnibus simpliciter. Nam Chrysostomus in hunc locum scribit, Paulum totius Orbis terræ curam gessisse: & idem probari posset ex epistola ad Rom. & ad Coloss. & ad Hebr. scribit enim ad eos quibus non prædicaverat, & quos tamen ad curam suam pertinere arbitrabatur.

Et quamquam Apostoli inter se distribuerant quibus peculiari studio verbum Domini prædicarent: non tamen propterea unius provinciæ finibus solicitudinem suam concludebant, sed unusquisque eorum ita totius Ecclesiæ curam gerebat, ac si ad se solum ea cura pertineret.

Deinde multi Principes seculares habuerunt à Deo regna amplissima, & certè majora quàm nunc sit orbis Christianus universus, quæ nisi administrare potuissent, data eis à Deo nunquam fuissent. Exempla habemus in Nabuchodonosor, de quo Daniel. 2. hoc modo legimus: *Tu Rex Regum es, & Deus cæli regnum & fortitudinem & imperium dedit tibi, & omnia in quibus habitant filii hominum, & sub ditione tua universa constituit*. Item de Cyro Isaiæ 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa regum vertam &c.*

Quàm amplum autem fuerit hoc regnum, patet ex cap. 1. Esther, ubi dicitur regnasse Rex Persarum Assuerus super 127. provincias ab India usque ad Æthiopiam. De Augusto legimus Lucæ 2. *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis*. Et certè nunquam feliciùs administratus est Orbis terrarum, quàm temporibus Augusti. Quòd autem regnum ejus à Deo præparatum fuerit, ut faciliùs Evangelium per totum Mundum deferretur; scribunt Eusebius lib. 3. cap. 9. de demonstr. Evang. & Leo serm. 1. de sanctis Petro & Paulo.

Cùm igitur Deus totum ferè Orbem terrarum unius hominis imperio parere voluerit: cur non potuit etiam Ecclesiam universam unius hominis prudentiæ ac solicitudini commendare? præsertim cùm facilior sit gubernatio Ecclesiastica, quàm politica & Reges illi non alia præsidia haberent, quàm humanam prudentiam & generalem Dei providentiam: Pontifex autem noster habeat supernaturale lumen Fidei, Scripturas sacras, cœlestia Sacramenta, & particularem divini Spiritus assistentiam.

Adde, quòd longè difficilior est Dimocratia, vel Aristocratia in Ecclesia, quàm Monarchia. Nam Dimocratia Ecclesiæ non talis esset qualis erat Romanorum, vel Atheniensium, ubi soli dominabantur homines unius civitatis, qui non difficulter in unum convenire, & ad plura suffragia statuere poterant, quidquid volebant: in Ecclesia enim si popularis gubernatio esset, omnes Christiani totius Mundi suffragii jus haberent; quis autem posset congregare omnes Christianos ad aliquid commune toti Ecclesiæ statuendum?

Pari ratione Aristocratia Ecclesiæ non esset talis, qualis nunc est Venetorum, in qua soli Patritii unius urbis dominantur, qui facilè congregari & decernere possunt quod volunt: sed esset talis qualis nunquam fuit; in qua videlicet omnes Magistratus totius Mundi, idest, omnes Episcopi & Presbyteri totius Orbis Christiani æquale jus gubernationis haberent, quos etiam congregare, aut difficillimum, aut impossibile sine divino miraculo esset.

Objectio quinta ejus libelli est, quem de primatu Papæ in Synodo Smalchaldica Lutherani ediderunt. Paulus, inquiunt, 1. Cor. 3. ministros omnes exæquat, & Ecclesiam super ministros esse docet, cùm ait: omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas.

Respondeo: me non esse tam acutum, ut vim hujus argumenti percipiam. Nam si propterea exæquantur ministri, quia simul numerantur, cùm dicitur, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas: pares quoque erunt Duces, Consules, Imperatores, quia Chrysostomus hom. 83. in Matth. ait: *Si Dux quispiam, si Consul, si is qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe & coerce &c.* Neque sequitur, Ecclesiam auctoritate & potestate esse supra ministros, quia sunt instituti propter Ecclesiæ utilitatem, quod illis verbis Paulus significavit *Omnia vestra sunt*: alioqui & pueri pædagogos regerent, & populi Regibus auctoritate præstarent, quia sunt pædagogi propter pueros, & Reges propter populos, non contra.

Objectio sexta est in eodem libello: Christus omnes Apostolos pariter misit, cùm ait, Jo. 20. *Ego mitto vos*; non igitur unum cæteris præposuit.

Respondeo: illis verbis non esse unum aliis præpositum, sed non deesse alia loca, quibus unus aliis præponatur. Certè Jo. 21. uni dicitur, *Pasce oves meas*.

Ultimò objiciunt alii: si Mundus debet gubernari ab uno in iis quæ ad religionem pertinent; utile etiam esset, ut regeretur ab uno in iis quæ ad politicum ordinem spectant: at hoc neque factum est unquam, neque expedit ut fiat; ut enim docet Augustinus lib. 4. de Civit. Dei, cap. 15. *Felicioribus sic rebus humanis, omnia regna essent parva, & concordi vicinitate lætantia*.

Respondeo: non esse eamdem rationem politici & Ecclesiastici regiminis. Siquidem Orbis terrarum non necessariò debet esse unum regnum; proinde non necessariò postulat unum qui omnibus præsit: at Ecclesia tota unum est regnum, una civitas, una domus, & ideo ab uno tota regi debet. Cujus differentiæ illa est ratio, quòd ad conservationem politicorum regnorum non necessariò requiratur, ut omnes provinciæ servent easdem leges civiles, & eosdem ritus: possunt enim pro locorum & personarum varietate diversis uti legibus & institutis; & idcirco non requiritur unus, qui omnes in unitate contineat. Ad conservationem verò Ecclesiæ necesse est, ut omnes conveniant in eadem Fide, iisdem Sacramentis, iisdem-

que

que præceptis divinitus traditis; quod sanè fieri non potest, nisi sint unus populus, & ab uno in unitate contineantur.

Utrùm autem expediret, omnes provincias Mundi ab uno summo Rege gubernari in. rebus politicis, quamvis id non sit necesse, posset esse quæstio. Mihi tamen omnino expedire videtur, si possit eo perveniri sine injustitia & bellicis cladibus: præsertim si summus Monarcha sub se haberet non Vicarios & Proreges, sed veros Principes, quomodo summus Pontifex sub se habet Episcopos.

Quia tamen non videtur posse fieri talis Monarchia, nisi adhibita magna vi & multis ac magnis bellis; ideo rectè B. Augustinus dicit, feliciores fore res humanas, si essent ubique parva regna concordi vicinitate lætantia, quàm si unusquisque Regum per fas & nefas imperium suum extendete & propagare contendat. Adde, quòd S. Augustinus probat quidem parva regna, sed non negat utile futurum, si parvis istis Regibus unus aliquis summus Imperator præsit; quin potius id affirmare videtur, cùm ait, parva illa regna concordi vicinitate lætantia esse debere, quemadmodum multæ domus se habent in civitate: constat enim, unum esse cui omnes domus parent, tametsi quælibet suum proprium habeat patremfamilias.

CAPUT X.

Proponitur tertia quæstio, & probatur Petri Monarchia ex loco Evangelii, Matth. 16.

EXplicatum est hactenus, & satis diligenter, ni fallor, probatum, Monarchiam esse optimum regimen, & ejusmodi regimen in Ecclesia Christi esse debere. Restat nunc quæstio tertia; fuerit ne Apostolus Petrus Ecclesiæ totius Caput & Princeps loco Christi ab ipso Christo constitutus?

Hæretici omnes, quos initio citavimus, disertè hoc negant: Catholici è contrario, quos citavimus, id affirmant. Est enim revera non simplex error, sed perniciosa hæresis, negare B. Petri primatum à Christo institutum. Eum nos triplici ratione & via confirmare aggredimur. Primum ex duobus locis Evangelii, in quorum altero promittitur, in altero exhibetur. Deinde ex plurimis B. Petri privilegiis ac prærogativis. Postremò ex apertissimis Græcorum & Latinorum veterum testimoniis.

Ac ut à primo incipiamus, prior locus est, Matth. 16. ubi sic legimus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni cælorum, & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Quorum verborum planus & obvius sensus est, ut intelligamus, sub duabus metaphoris promissum Petro totius Ecclesiæ principatum. Prior metaphora est fundamenti ac ædificii: quod enim est in ædificio fundamentum, id est in corpore caput, in civitate Rector, Rex in regno, paterfamilias in domo. Posterior est clavium: cui enim traduntur claves civitatis, ille instituitur Rex, vel certè Gubernator civitatis, qui quos vult admittat, quos vult excludat.

Verùm hæretici totum hunc locum miris modis depravant: nam nec Petrum per petram intelligi volunt; nec Petro claves esse promissas concedunt; nec per metaphoras fundamenti & clavium summam potestatem Ecclesiasticam significatam esse sibi persuadere possunt.

A Quæstiones igitur quatuor nobis explicandæ sunt. Prima: an Petrus sit illa petra, super quam fundatur Ecclesia. Secunda: an esse fundamentum sit esse Gubernatorem totius Ecclesiæ. Tertia: an Petrus sit ille cui dantur claves. Quarta: an per claves intelligatur potestas plena Ecclesiam gubernandi.

De prima quæstione quatuor sententiæ sunt. Prima Catholicorum communis, petram illam esse Petrum, idest, illam personam quæ dicebatur Petrus: non tamen ut persona erat particularis, sed ut Pastor & Caput Ecclesiæ. Secunda est Erasmi in hunc locum, omnem hominem Fidelem esse hanc petram. Tertia Calvini lib. 4. Instit. cap. 6. §. 6. petram illam B esse Christum. Quarta Lutheri lib. de potest. Papæ, & Centuriatorum lib. 1. Centur. 1. cap. 4. col. 175. & lib. 1. Smalchaldici de primatu Papæ, Fidem seu Fidei confessionem esse petram, de qua Dominus hoc loco loquitur.

Prima sententia, quæ verissima est, primùm ex ipso textu apertè deducitur. Nam illud pronomen, *Hanc*, cùm dicitur *Et super hanc petram*, demonstrat aliquam petram, de qua paulò ante Dominus sit loquutus: proximè autem Dominus Petrum vocaverat petram; Syriacè enim loquebatur, & Syriaca lingua Petrus dicitur Cephas, ut habemus Jo. 1. Cephas autem petram significat, ut Hieronymus docet in cap. 2. ad Galat. & res certissima est: nam ubi- C cumque in textu Hebræo est סלע, idest, *petra*, in Syriaco est *Cepha*; quin etiam כפא, Hebraicè saxum seu rupem significat: ubi enim Hierem. 4. legimus, *ascenderant rupes*, in Hebræo est, ובכפים עלו.

Dixit ergo Dominus: Tu es Cepha, & super hoc Cepha: vel Latinè *Tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ex quo sequitur, illud *hanc* non posse referri nisi ad Petrum, qui eo loco vocatus est petra.

At cur Latinus Interpres non vertit, *Tu es petra, & super hanc petram?* Quòd Græcum codicem sit sequutus: non enim vertit ex Syriaco, sed ex Græco, in quo legimus, σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω τὴν ἐκκλησίαν μου. Cur verò Græcus D non vertit, σὺ εἶ πέτρα, καὶ ἐπὶ ταύτῃ πέτρᾳ, caussa est, quoniam cùm apud Græcos tam πέτρος quàm πέτρα significet lapidem, visum est Interpreti commodius homini nomen masculinum quàm fœmininum tribuere. Deinde verò ad explicandam metaphoram, secundo loco non voluit dicere, ἐπὶ τῷ πέτρῳ, quod fuisset ambiguum, sed ἐπὶ τῇ πέτρᾳ. quod nihil aliud quàm saxum significat.

Accedat consensus Ecclesiæ totius, & Græcorum ac Latinorum Patrum: totum Chalcedonense Concilium 630. Patrum act. 3. appellat Petrum petram & crepidinem Ecclesiæ Catholicæ. Item in Ecclesia canuntur hodie omnium ore, & cantati sunt à 1200. annis illi versus D. Ambrosii in E Hymno laudum diei dominici: *Hoc ipsa petra Ecclesiæ canente culpam diluit*. Testatur enim D. Augustinus lib. 1. retract. cap. 21. jam suo tempore cœptum cani ex versibus Ambrosii, Petrum esse petram, super quam Dominus Ecclesiam ædificavit.

Præterea ex Patribus Græcis Origenes hom. 5. in Exod. *Vide*, inquit, *magno illi Ecclesiæ fundamenta & petræ solidissimæ, super quam Christus fundavit Ecclesiam, quid dicatur à Domino: modicæ fidei, quare dubitasti?*

Athanasius in epist. ad Felicem, quam scripsit nomine suo & Synodi Alexandrinæ: *Tu es*, inquit, *Petrus, & super fundamentum tuum Ecclesiæ columnæ, idest Episcopi, sunt confirmata &c.* Eleganter Athanasius Petrum facit fundamentum, quo nituntur E-

piscopi

A piscopi super quos ut columnas totum ædificium collocatur.

Basilius lib. 2. in Eunom. *Petrus*, inquit, *propter Fidei excellentiam Ecclesiæ ædificationem in seipsum suscepit*. Gregorius Nazianzenus in Orat. de moderat. servan. in disputat.: *Petrus*, inquit, *petra vocatur, atque Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habet*. Epiphanius in Ancor.: *Dominus*, [illegible] inquit, *constituit Petrum primum Apostolorum petra[illegible]iam, super quam Ecclesia Dei ædificata est*.

Chrysostomus hom. 55. in Matth. *Dominus ait*, inquit, *tu es Petrus, & ego super te ædificabo Ecclesiam meam*. Et hom. 4. in cap. 6. Isaiæ: *Quid autem*, inquit, *Petrus, basis Ecclesiæ; ille vehemens amator Chri-* B *sti; ille sermone indoctus & Rhetorum victor; ille imperitus qui tamen Philosophis obturavit os; ille qui Græcanicam sapientiam non aliter, quàm aranearum telam dissoluit; ille qui sagenam misit in mare, & piscatus est Orbem?* Cyrillus lib. 2. cap. 12. in Jo. *Nec Simon fore jam nomen illi, sed Petrus, prædicit: vocabulo ipso commodè significans, quòd in eo tanquam in petra, lapideque firmissimo suam esset ædificaturus Ecclesiam*.

Psellus in cap. 5. Cant. in illud: *Crura ejus sicut columnæ marmoreæ: Per crura*, inquit, *Petrum intellige Apostolorum Principem, super quem Dominus in Evangelio se Ecclesiam suam ædificaturum promisit*. Habentur Commentaria Pselli in Commentariis Theodoreti in Cantic. Theophylactus in cap. 22. Luc. *Post me*, in- C quit, *Ecclesiæ petra es, & fundamentum*. Euthymius in cap. 16. Matth. *Te ponam*, inquit, *fundamentum credentium, ædificabo super te Ecclesiam meam*.

Ex Latinis. Tertullianus lib. de præscrip. cap. 22. *Latuit*, inquit, *aliquid Petrum, ædificandæ Ecclesiæ petram dictum?* Cyprianus in epist. ad Quintum: *Petrus quem primum Dominus elegit & super eum ædificavit Ecclesiam suam*: similia passim repetit.

Hilarius in cap. 16. Matth. *O in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ inferorum leges dissolverit. O beatus cœli janitor &c.* Hic tamen ad marginem annotavit Erasmus: *Fides Ecclesiæ fundamentum*; quasi Fidei sit nomen mutatum, & non Simoni, & Fides sit bea- D tus cœli janitor. Quid quod Hilarius hoc loco Fidem ne nominavit quidem? Ambrosius ser. 47. *Denique*, inquit, *pro soliditate devotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait Dominus: Tu es Petrus &c. Petra enim dicitur eò quòd primus in actionibus Fidei fundamenta posuerit, & saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat*.

Hieronymus in cap. 16. Matth. *Secundùm metaphoram petræ, rectè dicitur ei, ædificabo Ecclesiam meam super te*. Et in epist. ad Damas. de nom. hypost., de Sede Petri loquens: *Super illam petram*, inquit, *ædificatam Ecclesiam scio*.

Augustinus in Psal. contra partem Donati: *Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri Sede: ipsa est petra* E *quam non vincunt superbæ inferorum portæ*. Ubi nota, tam Hieronymum quàm Augustinum, non tam Petrum quàm ejus Sedem vocare petram, super quam fundatur Ecclesia, & contra quam non prævalent portæ inferorum, quia Petrus est petra, non ut particularis homo, sed ut Pontifex. Idem Augustinus serm. 15. de Sanctis: *Petrum itaque fundamentum Ecclesiæ Dominus nominavit; & ideo dignè fundamentum hoc Ecclesia colit, supra quod Ecclesiastici ædificii altitudo consurgit*.

Maximus serm. 1. de SS. Petro & Paulo: *Per Christum Petrus factus est petra, dicente ei Domino: Tu es Petrus, & super hanc petram &c.* Paulinus epist. 4. ad Severum: *Petra est Christus, sed etiam discipulo suo hujus vocabuli gratiam non negavit, cui ait, Super hanc petram &c.*

A Leo serm. 2. de anniversf. Assumpt. suæ ad Pontif. die: *Manet ergo dispositio Veritatis, & B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseverans, susceptа Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Sic enim præ cæteris est ordinatus, ut dum petra dicitur, dum fundamentum pronuntiatur, dum regni cœlorum janitor constituitur; qualis ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum mysteria nosceremus*. Gregorius lib. 6. epist. 37. ad Eulogium: *Quis nesciat, sanctam Ecclesiam in Apostolorum Principis soliditate firmatam &c.?*

Ex his apparet, quanta sit quorumdam hæreticorum impudentia. Calvinus enim loco notato dicit, se nolle Patres adducere, non quòd non possit, sed quòd nolit de re tam clara disceptando molestus es- B se Lectoribus. Erasmus autem in hunc locum Matthæi miratur, aliquos fuisse qui hunc locum ad Romanam Ecclesiam detorserint, nititurque excusare Cyprianum & Hieronymum, quòd dixerint, super Petrum fundatam esse Ecclesiam, quasi hoc sit paradoxum inauditum; cùm tamen omnes Patres id doceant, & plurimi recentiores tam Theologi, quàm Canonistæ, necnon antiquissimi Pontifices, Clemens, Anacletus, Marcellus, Pius, Julius, & alii, quos omisi, tum gratia brevitatis, tum quia ab adversariis non recipiuntur.

Excutiamus nunc secundam opinionem quæ est Erasmi. Probat Erasmus nomine *Petra*, intelligi omnes Fideles, ex Origene, qui tract. 1. in Matth. C hunc locum exponens, sic ait: *Petra est omnis qui imitator est Christi, & super omni ejusmodi petra ædificatur Ecclesia Dei. In singulis enim quibusque perfectis, qui habent in se congregationem verborum & operum, & sensuum omnium, consistit Ecclesia, cui portæ non prævalent inferorum*.

At Origenes allegoricè exponit hunc locum, non literaliter ut Erasmus somniat: ad literam autem exposuit in loco supra citato. Et sanè ad literam non posse hunc locum intelligi de omnibus Fidelibus, patet ex eo quòd Dominus, ut de solo Petro se loqui indicaret, descripsit illum multis modis: vocavit enim eum Simonem, quod erat illi nomen à parentibus impositum, & addidit nomen D patris, vocans eum filium Jonæ seu Joannis, ut distingueret à Simone fratre Thaddæi: addidit etiam nomen Petri, quod ipse illi indiderat: usus est præterea pronominibus certam personam designantibus, dicens: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus &c.* Si ergo adhuc licet asserere, nihil hinc Petro peculiare esse collatum, vel promissum, quod non aliis omnibus, certè omnia loca Scripturæ depravari potuerunt.

Deinde, si omnes Fideles sunt ista petra, super quam fundatur Ecclesia; omnes erunt fundamentum: si omnes fundamentum, ubi erunt parietes & tectum hujus ædificii? quemadmodum si totum corpus oculus, ubi auditus? ubi cætera membra? 1. Co- E rinth. 12. Adde, quòd ibidem Erasmus absurdum esse censet, super hominem Petrum ædificari Ecclesiam: quomodo igitur super singulos Fideles ædificabitur? nonne cæteri quoque homines sunt?

Jam tertia explicatio Calvini est, qui etsi paulò obscurius loquatur, videtur tamen per petram Christum intelligere. At enim rem esse perspicuam, super quam petram ædificetur Ecclesia, cùm Apostolus dicat 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*.

Accedit etiam Augustinus, qui tract. ult. in Jo. *Super hanc*, inquit, *petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam*. Et serm. 13. de verb. Dom. idem habet, & lib. 1. Retract. cap. 21. ubi retractat quod dixerat alicubi, super Petrum ædificatam Ecclesiam,

& do-

& docet supet Christum potiùs ædificatam dici debere, & sic intelligendum hunc locum de quo agimus.

Nemo dubitat, quin Christus sit petra, & primum fundamentum Ecclesiæ, & quod etiam ex hoc loco id aliquo modo colligitur: nam si Petrus est fundamentum Ecclesiæ loco Christi, multò magis Christus est fundamentum. At nihilominus sensus proprius, & ut sic loquar, immediatus & literalis est, super Petrum ædificandam Ecclesiam: id quod præter rationes suprà allatas, probatur ptopriis argumentis.

Primò pronomen *Hanc* non potest referri ad Christum petram, sed ad Petrum petram; debet enim referri ad aliquid proximum, non ad remotum: proximè autem dictum fuerat non Christo, sed Petro, *Ta es Cephas*, idest, *petra*. Deinde licèt Christus dici possit petra, tamen hoc loco non est vocatus petra à Petro confitente, sed Christus Filius Dei vivi: deber autem referri illud *Hanc* ad eum qui nominatus est petra, non ad eum qui non est appellatus hoc nomine. Irem si referretur ad Christum, quorsum dictum fuisset: *Ego dico tibi quia tu es Petrus?* planè frustra, nisi id quod sequitur ad Petrum referatur. Denique si ad Christum referretur, non dicetet Dominus *ædificabo*, sed ædifico Ecclesiam meam: nam in se jam ædificaverat Apostolos & discipulos mulros. Dicit aurem *ædificabo*, quia nondum constituerat Petrum fundamentum, sed post resurrectionem suam id futurus erat.

Ad argumentum Calvini dico: B. Paulum loqui non de quocumque, sed de primario fundamento: alioqui pugnaret secum, cum ait: *Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum*, ad Ephes. 2. Et Joanni etiam repugnaret, qui Apocal. 21. describit fundamenta duodecim in ædificio Ecclesiæ, & explicat, per ea fundamenta Apostolos designari.

Ad Augustinum dico: in primis eum non reprobare nostram sententiam, sed tantùm anteponere aliam. Sic enim loquitur lib. 1. retract. cap. 21. *Dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in eo tanquam in petra fundata sit Ecclesia, qui sensus etiam cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii, ubi de gallo gallinaceo ait, Hoc, ipsa petra Ecclesiæ canente culpam diluit. Sed scio me postea sæpissimè sic exposuisse, ut super hunc intelligeretur quem confessus est Petrus; non enim dictum est illi: Tu es petra, sed tu es Petrus: petra autem erat Christus. Harum autem duarum sententiarum, quæ sit probabilior, eligat Lector.* Hæc ille. Non igitur Augustinus putat blasphemum, ut censet Calvinus, asserere, super Petrum ædificatam esse Ecclesiam.

Addo: Augustinum ex sola ignotantia linguæ Hebrææ esse deceptum. Nam argumentum ipsius est (ut hoc loco indicat) quia non est dictum, *Ta es petra*, sed *tu es Petrus*. Itaque existimavit petram, super quam ædificatur Ecclesia, non esse Petrum, quia credidit, *Cepham* non significare pettam, sed aliquid à petra derivatum, ut si diceremus, petrinum vel petrejum: quomodo Christianus non significat Christum, sed aliquid à Christo derivatum. Quia igitur Ecclesia super petram, non super aliquem petrinum vel petrejum ædificanda est; ideo existimavit Augustinus, per illam petram intelligi non Petrum, sed Christum. At si advertisset, *Cepham* nihil aliud significare quam petram, & Dominum dixisse, *Ta es petra, & super hanc petram:* nihil dubitasset de veritate nostræ sententiæ.

Quarta restat sententia, quæ omnium ferè Lutheranorum communis est, & veterum Patrum testimoniis confirmari posse videtur. Siquidem Hilarius lib. 6. de Trinit. *Super hanc* inquit, *confessionis petram, Ecclesiæ ædificatio est*. Item: *Hæc Fides Ecclesiæ est fundamentum: per hanc Fidem infirma adversùs eam sunt portæ inferorum: hæc Fides regni cœlestis habet claves &c.* Ambrosius lib. 6. cap. 9. in Lucam: *Fundamentum*, inquit, *Ecclesiæ Fides est*. Chrysostomus hom. 55. in Matth. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, idest, F[illegible]dem atque confessionem.* Eodem modo exponit ho[illegible] in Matth. Item Cyrillus lib. 4. de Trinit. *Pe[illegible]*, inquit, hunc locum exponens, *opinor nihil aliud quàm inconcussam, & firmissimam discipuli Fidem vocavit.*

Addit Illyricus: si super Petrum, & non potius super Fidei confessionem fundata esset Ecclesia, continuò corruisset: Petrus enim mox incurrit in articulum de passione Domini, & corruit; in eodem enim cap. 16. Matth. dicitur ei. *Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt*. Deinde etiam Christum tertiò, nec sine magna execratione abnegavit, Matth. 26.

Respondeo: Fidem, sive confessionem duobus modis posse considerari: uno modo absolutè secundùm se, ac sine relatione ad personam Petri: altero modo cum relatione ad Petrum. Priore modo videntur velle adversarii, Fidem esse fundamentum Ecclesiæ, sed certè falluntur: si enim ita esset, non diceret Dominus, *Super hanc petram ædificabo*, sed *ædifico*, vel *ædificavi Ecclesiam meam*. Jam enim multi crediderant eum esse Filium Dei vivi, ut prisci Prophetæ, B. Virgo, Simeon, Zacharias, Jo. Baptista, Apostoli, & discipuli cæteri.

Deinde Fides absolutè sumpta, rectè quidem dicitur fundamentum justificationis, & omnium virtutum: ut enim ait Augustinus Serm. 22. de verb. Apost.: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, & diligendo perficitur*. At Ecclesiæ non propriè est fundamentum Fides; debent enim ejusdem generis esse fundamentum, & reliquum ædificium: est autem Ecclesia hominum congregatio, quasi lapidum vivorum, ut dicitur 1. Pet. 2. debet ergo lapis qui est fundamentum, esse etiam aliquis homo, non aliqua virtus.

Denique illud pronomen *Hanc* clarissimè ostendit, per petram non posse intelligi Fidem absolutè: nam refertur ad petram proximè nominatam: proximè autem dictum fuerat Simoni, *Ta es petra*, non Fidei; oporret igitur posteriore modo accipere Fidem, ac dicere, non quamlibet Fidem, sed Petri Fidem, & Petri non ut hominis privati, sed ut Pastoris Ecclesiæ esse fundamentum. Id quod coincidit cum eo, quod hactenus diximus, Petrum esse fundamentum.

Dicitur enim Petri Fides fundamentum Ecclesiæ duplici ratione. Primum, quia ob meritum ejus Fidei consequutus est Petrus, ut sit fundamentum Ecclesiæ, ut exponunt Hierony. Hilarius, Chrysostomus, & alii hoc loco. Secundò, quia Petrus in eo potissimùm est Ecclesiæ fundamentum, quòd cùm Fides ejus deficere non possit, ipse omnes alios in Fide confirmare & sustentare debet. Sic enim ad eum Dominus ait. Lucæ 22. *Rogavi pro te, ut non deficiat Fides tua, & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.*

Itaque cùm ratione Fidei suæ indefectibilis Petrus sit petra firmissima, totam Ecclesiam sustentans, idem est dicere, super Petrum & supet ejus Fidem Ecclesiam esse fundatam, atque hoc modo loquuti sunt Pattes citati. Nam S. Hilarius loco notato, postquam dixerat Petri Fidem esse fundamentum Ecclesiæ, & claves regni accepisse, subjungit de ipso Petro: *Supereminentem*, inquit, *beata Fidei suæ confessione locum promeruit*. Et paulò post: *Hunc regni*

gni

A *qui cælorum habet claves, hinc terrena ejus judicia cælestia sunt, &c.*

Sicut ergo dixerat, Fidem esse fundamentum & habere claves: ita nunc dicit, Petrum ratione ejus Fidei meruisse locum supereminentem, idest, ut sit caput, seu fundamentum, & habeat claves. Et ipse idem in cap. 16. Matth. clarissimè dicit de Petro: *O in nuncupatione nov[illegible]omnis felix Ecclesiæ fundamentum.*

Pari ratione Ambrosius [illegible] Luc. lib. 6. cap. 9. ubi dicit, Fidem Petri esse fundamentum Ecclesiæ, ibidem dicit: *Etiam discipulo suo hujus vocabuli gratiam non negavit, ut & ipse sit Petrus, quòd de petra habeat soliditatem constantiæ, Fidei firmitatem.*

B Chrysostomus in utroque loco citato, explicans quid sit ædificari Ecclesiam super confessionem Petri, introducit Dominum sic loquentem: *Ego super te ædificabo Ecclesiam meam.*

Denique Cyrillus etiam loco citato, non cujuslibet Fidem, sed illam inconcussam & firmissam B. Petri dicit esse fundamentum. & lib. 2. cap. 12. in Jo: scribit, Petrum ipsum esse petram, super quam fundatur Ecclesia.

Ad illud Illyrici respondeo in primis eum Hieronimo in commentario hujus capitis: Petrum, quando audivit *Vade post me Satan*, & quando negavit Christum, nondum fuisse fundamentum. Hoc enim loco Christus ei promisit, quod post resurre-
C ctionem suam daturus erat. Addo, Petrum non errasse circa Fidem, sed tantùm aliquid ignorasse, cùm audivit *Vade Satan*, & à charitate excidisse, non à Fide, quando Christum negavit. Quod in tractatu de Ecclesia suo loco docebimus.

CAPUT XI.

Quid sit super petram ædificari Ecclesiam, Matth. 16.

SEquitur altera difficultas explicanda, quid videlicet sit super petram ædificari Ecclesiam. Et adversarii quidem parum de hoc laborant: nam cùm
D jam negaverint, Petrum esse Ecclesiæ fundamentum, parum referre existimant, quid significet ista ædificatio.

Catholici autem docent, hac metaphora significari, Petro esse commissum regimen totius Ecclesiæ, & præcipuè circa Fidem. Petræ enim fundamentali hoc est proprium, totum ædificium regere & sustentare. Atque hoc modo exponunt Patres. Chrysostomus hom. 55. in Matth. hunc locum exponens, *Ecclesiæ*, inquit, *pastorem illum constituit.* Et infrà: *Hieremiam quidem uni genti, Pater: Petrum autem universo terrarum Orbi Christus præposuit.* Ambrosius serm. 47. *Petra*, inquit, *dicitur Petrus, eò quòd tanquam saxum immobile totius operis Christiani compa-*
E *gem, molemque contineat.* Gregorius lib. 4. epist. 32. *Cunctis*, inquit, *Evangelium scientibus liquet, quòd voce Dominica, sancto & omnium Apostolorum Principi Petro totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*

Sed contra objici solent tria argumenta. Primum est Lutheri in lib. de potest. Papæ, ubi dicit, non valere istam consequutionem: super Petrum ædificatur Ecclesia; igitur Petrus est Rector Ecclesiæ. Quemadmodum rectè dicitur, super Fidem ædificari Ecclesiam & tamen non sequitur; igitur est Fides Rector Ecclesiæ.

Respondeo: ideo nos dixisse, non propriè dici Ecclesiam ædificari super Fidem. Deinde, etiamsi propriè diceretur, nihil concluderet argumentum: nam sunt omnia intelligenda accommodatè ad naturas rerum. Itaque si dicatur, Ecclesia ædificari super Fidem: sensus esse debebit, ut intelligatur Ecclesia pendere à Fide ut à principio justificationis, & à dono quodam, sine quo sponsa Christi non esset. si autem dicatur, ædificari super Petrum, sensus erit, Ecclesiam pendere à Petro ut à Rectore: talis enim est dependentia unius hominis ab alio.

Alterum argumentum difficilius est. Quemadmodum hoc loco Petrus dicitur fundamentum Ecclesiæ, sic alibi dicuntur omnes Apostoli fundamenta. Psalm. 86. *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, idest, ut exponit Augustinus, in Apostolis & Prophetis. Et Apocal. 21. *Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni.* Et Ephes. 2. *Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Quibus verbis alludens B. Hieronymus lib. 1. in Jovinian. 1. *Sed dicis*, inquit, *super Petrum fundatur Ecclesia, licèt id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur.* Nihil igitur proprium & singulare Petro datum vel prossimum est.

Respondeo: tribus modis Apostolos omnes fuisse Ecclesiæ fundamenta, sine ullo tamen Petri præjudicio. Uno modo, quia ipsi primi Ecclesias ubique fundarunt, nec enim Petrus convertit ad Fidem totum Orbem terrarum, sed alias regiones Petrus, alias Jacobus, alias cæteri ad Christum adduxerunt. Quare B. Paulus Rom. 15. *Sic*, inquit, *prædicavi, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.* Et 1. Cor. 3. *Ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat.* Atque hoc modo ex æquo sunt Apostoli fundamenta: id quod significatum credimus. Apocalyp. 21.

Altero modo dicuntur fundamenta Ecclesiæ Apostoli & Prophetæ, ratione doctrinæ à Deo revelatæ. Si quidem Fides Ecclesiæ nititur revelatione, quam habuerant à Deo Apostoli & Prophetæ: nec enim semper revelantur Ecclesiæ novi articuli, sed in ea doctina Ecclesia acquiescit, quam Apostoli & Prophetæ à Domino didicerunt, & prædicatione, vel literis ad posteros mandaverunt. Atque hac ratione superædificamur, ut Apostolus ait ad Ephes. 2. *Supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Nec in his duobus major est Petrus cæteris, sed ut Hieronymus ait, in omnes ex æquo Ecclesiæ fortitudo solidatur.

Tertio modo dicuntur fundamenta omnes Apostoli, ratione gubernationis. Omnes enim fuerunt Capita, Rectores, & Pastores Ecclesiæ universæ, sed non eodem modo quo Petrus: illi enim habuerunt summam atque amplissimam potestatem ut Apostoli seu Legati, Petrus autem ut Pastor ordinarius: deinde ita habuerunt plenitudinem potestatis, ut tamen Petrus esset Caput eorum, & ab illo penderent, non è contrario.

Atque hoc est quod promittitur Petro, Matth. 16. cùm ei soli coram aliis dicitur: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Id quod præter alios supra citatos docet Hierony. in lib. 1. contr. Jovin. explicans enim, quid sit super Petrum ædificare Ecclesiam, sic ait: *Licèt super omnes Apostolos ex æquo Ecclesiæ fortitudo solidetur; tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut Capite, constituto schismatis tollatur occasio.*

CA-

CAPUT XII.

Quis sit ille, cui dicitur: Tibi dabo claves, Matth. 16.

Tertia dubitatio est de persona cui dicitur: *Tibi dabo claves.* Tametsi enim Doctoribus Catholicis sensus horum verborum apertissimus videatur; tamen adversarii ita hæc ipsa verba depravant, ut videantur jam esse obscurissima. Quis, quæso, simpliciter legens: *Beatus es Simon Bar-Jona*, & statim: *Tibi dabo claves*, non diceret, Jonæ filio claves à Christo esse promissas?

At nihilominus Lutherus in lib. de potest. Papæ, Calvinus lib. 4. Instit. cap. 6. §. 4. & sequentibus, Magdeburgenses Cent. 1. lib. 1. & 2. passim, Liber Smalchaldicus de primatu Papæ, & alii omnes hujus temporis hæretici, nihil peculiare Petro filio Jonæ promissum esse volunt: sed quidquid hic dicitur ad totam Ecclesiam pertinere, cujus Ecclesiæ Petrus eo tempore personam gerebat.

Est autem animadvertendum, duobus modis potuisse Petrum personam Ecclesiæ gerere, historicè, & parabolicè. Et quidem historicè, is gerit personam alterius; qui re aliqua verè à se gesta rem ab alio gerendam significat, & eam quodammodo repræsentat: sic Abraham verè duos filios habens, Deum significavit, qui duos populos habiturus erat, ut Apostolus exponit ad Galat. 4. sic Martha solicita circa frequens ministerium, & Maria sedens secus pedes Domini, duas vitas demonstrarunt, quarum altera in actione, altera in contemplatione versatur.

Parabolicè, per unum aliud significatur, quando res verè gesta nulla proponitur, sed aliquid verisimile fingitur ad aliud significandum: quomodo in Evangelio, qui seminat bonum semen, Christum prædicantem significat. Ad quem modum etiam solent interdum Legati Principum urbium claves accipere, cùm interim nihil sibi propriè acquirant, sed tantùm Principis sui personam repræsentent.

Quibus ita constitutis, existimant adversarii, Petrum posteriore hanc ratione significasse Ecclesiam cùm à Domino audivit: *Tibi dabo claves.* Ex quo sequitur, claves datas esse primò ipsi Ecclesiæ, & per Ecclesiam Pastoribus communicari, atque hunc esse literalem sensum hujus loci: *Tribuit igitur*, inquit Synodus Smalchaldica in lib. de Prim. Papæ, *principaliter claves Ecclesiæ & immediatè, sicut & ob eam caussam Ecclesia habet jus vocationis.*

Nos verò priore modo Petrum Ecclesiæ personam gessisse credimus: ita nimirum, ut ipse verè, & principaliter, ac (ut ipsi loquuntur) immediatè claves acceperit, & simul eas accipiendo significaverit, universam Ecclesiam suo quodam modo postea accepturam. Quem modum paulò post explicabimus, nunc verò ita se rem habere breviter ostendamus.

Primum igitur tot modis Christus Petri personam designavit, ut non pluribus circumstantiis (quod rectè Cajetanus annotavit) describere soleant aliquem certum hominem Notarii illi qui instrumenta publica conficiunt. Nam in primis expressit substantiam personæ singularis, per pronomen *tibi:* deinde addidit nomen inditum in nativitate, cùm ait *Beatus es Simon:* adjunxit nomen patris, cùm ait, *Filius Jonæ:* nec omittere voluit nomen à se recens impositum *Ego dico tibi*, inquit, *quia tu es Petrus.* Quorsum tam accurata descriptio, si nihil ipsi Petro propriè promittitur? Deinde non erat eo tempore Petrus Ecclesiæ Legatus, aut

A Vicarius: quis enim ejusmodi provinciam illi imposuerat? non igitur suspicari possumus, nomine illum Ecclesiæ, & non potius suo, claves accepisse.

Præterea illi propriè claves promittuntur à Christo, qui dixerat: *Tu es Christus Filius Dei vivi;* id enim significabant illa verba *Et ego dico tibi*, & ut S. Hieronymus dicit, mercedem recepit vera confessio: at illam præcla[illegible] confessionem Petrus edidit, & in persona [illegible]t; in persona igitur sua clavium promissionem a[illegible]pit.

Ad hæc, si propterea negandum est Petro promissas esse claves, quia figuram gerebat Ecclesiæ; eadem certè ratione negabimus, Abrahamum duos filios habuisse, quia duo illi filii duos populos,

B Apostolo teste, significabant. Neque verum esse fatebimur, Martham solicitam fuisse circa plurima, dum soror ejus Maria ad pedes Domini sederet, quia nimirum actionem, & contemplationem duæ illæ fœminæ adumbrabant. Quod si grave est tam apertas historias in dubium revocare; grave etiam videri debet dubitare, sit ne Petro aliquid singulariter promissum, cum tam perspicuè id narretur in Evangelica historia.

Denique illi dictum est à Domino: *Tibi dabo claves regni cælorum*, qui paulò post ab eodem Domino audivit: *Vade post me Satana, scandalum es mihi*, atque hæc posteriora verba soli Petro, & in personâ

C propria dicta sunt, ut ex Evangelio non obscurè colligitur, & ipse quoque Lutherus docet in lib. de potest. Papæ. Quis igitur inficiari potest, Petro claves in persona propria esse promissas.

Sed fortasse non eidem dictum est *Tibi dabo claves*, & *Vade post me Satana:* immò verò prorsus eidem: nam & in eod. cap. Evang. habetur utrumque, & utrobique Petri nomen exprimitur, & in hanc sententiam veteres Patres omnes conveniunt. Certè Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, & Theophylactus in cap. 16. Matth. disertè docent, eidem Petro dici *Tibi dabo claves*, cui dicitur, *Vade post me.*

Nam etsi Hilarius in hunc locum non sit ausus verbum *Satanas* referre ad Petrum; tamen ad Pe-

D trum refert ea quæ præcedunt, idest, *Vade post me.* Et ipse idem lib. 6. & 10. de Trin. & Psalm. 131. etiam verbum *Satanas* refert ad Petrum: *Tanta*, inquit, *et religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum primum Filii Dei confessorem, Ecclesiæ fundamentum, cælestis regni janitorem, & in terreno judicio judicem cæli Satanæ convicio nuncuparet.* Et Augustinus lib. 2. cont. duas epist. Gaud. cap. 31. *Nunquid melior*, inquit, *Razias quàm Petrus Apostolus, qui ubi dixit; Tu es Christus filius Dei vivi, tam beatus à Domino appellatus est, ut claves regni cælorum accipere mereretur, nec tamen ideo creditur imitandus, ubi mox eodem momento reprehensus audivit; Vade post me Satana, non sapis quæ Dei sunt &c.*

E Simile est quod ait Ambrosius lib. de Isaac, cap. 3. ubi exponens illa verba Domini ad Petrum, Jo. 13. *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea: Claves*, inquit, *commiserat regni cælorum, & sequendo se imparem indicavit.* Ubi clarissimè B. Ambrosius eidem omnino vult esse, commissas claves, cui dictum est, non potes me modo sequi, sequeris autem postea; constat autem hæc verba dicta esse Petro in persona propria, quemadmodum in persona propria verè crucifixus, & moriendo Christum est sequutus.

At contra objicit Lutherus hæc argumenta in lib. de potest. Papæ. Primum. Petro certùm est à Domino dictum esse *Vade post me Satana, non sapis quæ Dei sunt:* at non conveniunt hæc illi, cui Pater revelavit secreta cœlestia, & qui claves regni cœlorum accepit; igitur non in persona propria, sed in per-

persona Ecclesiæ audivit revelationem cœlestem, & accepit claves regni cœlorum.

Respondemus: eidem personæ illa omnia convenire, ut jam à nobis demonstratum est, sed non eadem ratione. Petrus enim ex Dei munere habet revelationem, & accipit claves: ex propria autem infirmitate offenditur de passione & morte Christi. Neque movere nos debet nomen *Satanæ*: nec enim Diabolum significat, sed adversarium; siquidem שטן apud Hebræos nihil est aliud, quàm adversari. Itaque licèt Diabolus passim Satanas appelletur, non tamen ubique nomen Satanæ Diabolum designat.

Secunda objectio. Petrus nomine omnium Discipulorum dixit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, igitur nomine omnium audivit, *Tibi dabo claves*. Porrò nomine omnium Petrum Christo respondisse, satis constat, tum ex Chrysostomo, qui in hunc locum scribit, Petrum fuisse os Apostolorum: & ex Hieronymo, qui ait, Petrum pro omnibus esse loquutum: & ex Augustino, qui Serm. 13. de verb. Dom., dicit, unum pro omnibus respondisse: tum etiam ex eo quod omnes discipulos Christus interrogavit: *Vos autem quem me esse dicitis?* Nam vel sunt accusandi omnes discipuli, quòd non responderint interrogati, vel, quod credibilius est, Petrus nomine omnium respondit.

Respondeo: Petrum respondisse nomine omnium, non ut præconem aliquem, sed ut Principem & Caput atque os, ut Chrysostomus loquitur, Apostolorum: ipse enim solus respondit, cùm ignorarent cæteri quid potissimùm responderent, sed Petri confessionem silentio suo approbaverunt, & eo modo per os Petri omnes responderunt. Quemadmodum igitur Petrus solus respondit, & ei cæteri assenserunt: ita Christus soli Petro claves promisit, sed tamen post eum etiam cæteris communicandas.

Id verò ita esse, hac ratione comprobamus. Si nomine omnium Petrus respondisset, vel id fecisset, quòd cæteri hanc illi provinciam demandassent vel quòd sciret quid illi responsuri essent: neutrum autem est verum. Non Primum, quia ex revelatione Patris hoc didicit, non ex consultatione humana, ait enim Dominus: *Caro & sanguis non revelavit tibi &c.* Non secundum, quia soli ipsi facta est revelatio. Item, quia si scisset mentem aliorum, aliquo modo hoc indicasset, quomodo fecit Jo. 6. cum ait: *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*, Et, *Nos credimus & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei*. In quem locum Chrysostomus notat, quod Petrus pro omnibus dixerit, *& nos credimus &c.* ideo Christum monuisse, id non esse verum de omnibus. Nam Judas non credebat: *Nonne ego*, inquit, *vos duodecim elegi, & unus ex vobis Diabolus est?* At cùm Petrus dixit, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, quia non fecit mentionem aliorum, Petri confessionem Dominus simpliciter approbavit.

Accedant testimonia veterum Patrum, qui non obscurè docent, Petrum ita primum esse loquutum, ut nesciret quidem quid alii de ea re sentirent. Hilarius in hunc locum: *Dignus*, inquit, *judicatus est, qui quod in Christo Dei esset, primus cognosceret &c.* Si primus, igitur non simul aliis facta revelatio est. Et lib. 6. de Trinit. *In cunctorum*, inquit, *Apostolorum silentio, Dei Filium revelatione Patris intelligens &c.* Et ibidem: *Loquutus est*, inquit, *quod vox humana nondum protulerat*.

Chrysostomus hom. 55. in Matth. *Quandoquidem de sententia vulgi petebat, omnes responderunt: cùm verò de sua eos rogaret; Petrus confestim prosilivit ac præveniens, ait: Tu es Christus Filius Dei vivi.* Cyrillus lib. 12. in Jo. cap. 64. *Ut Princeps*, inquit, *caputque cæterorum primus exclamat: Tu es Christus filius Dei vivi.* Augustinus serm. 124. de tempore, *Hic est*, inquit, *Petrus, qui divina revelatione primus omnium veritatem meruit confiteri, dicens: Tu es Christus &c.*

Leo serm. 11. de Pass. Dom., *Meritò*, inquit, *B. Apostolus Petrus in hujus unitatis confessione laudatus est, qui, cùm Dominus quid de ipso intelligerent discipuli scrutaretur; omnium celerrimè ora præveniens: Tu es, inquit, Christus filius Dei vivi.* Et ser. 2. de SS. Petro & Paulo, *Tamdiu respondentium sermo communis est, quamdiu humanæ intelligentiæ ambiguitas explicatur: at ubi quid habeat discipulorum sensus exigitur; ille primus est in Domini confessione, qui primus est in Apostolica dignitate.* Ex his testimoniis manifestè colligitur, non alia ratione Petrum pro omnibus respondisse, quàm quòd Petri sententiæ cæteri omnes facilè assensi sunt.

Objectio tertia, Claves promittuntur Petro, non ut est filius Jonæ, sed ut est cælestis Patris auditor; propriè igitur Patris cælestis auditori, non carni & sanguini promittuntur. De nullo autem certo homine nobis constat, sitne is verus Patris auditor: Ecclesiam verò certissimi sumus ab ore Dei Patris assiduè pendere; igitur non alicui certo homini, sed Ecclesiæ promissæ sunt claves.

Respondeo: hoc Lutheri argumentum mirificè pugnare cùm ipsis verbis Evangelii. Christus enim dicit, *Beatus es Simon Bar-Jona*. Et paulò post, *& tibi dabo claves*: Lutherus autem dicit, non sunt datæ vel promissæ claves Simoni Bar-Jonæ. Rursus Christus dicit, *Revelavit tibi Pater meus, qui in cælis est*: Lutherus autem dicit, de nullo certi sumus an Patrem audiat, proinde nec de Petro. Falsum igitur est, vel incertum, quod Christus ait, *Revelavit tibi Pater*. Quid enim Petro revelavit Pater, si nihil Petrus audivit? Si verò Petrus audivit, & certum est testimonium Christi, certum etiam esse debet, Petro cælestis Patris auditori claves esse datas.

Deinde esse Patris auditorem, non est formalis ratio cur dentur claves; alioqui penderet Ecclesiastica potestas à probitate ministrorum, quæ est hæresis Donatistarum, quam etiam in confessione Augustana, cap. de Eccles., reiici vidimus, sed occasio fuit, seu causa meritoria illa præclara Petri confessio, cur ipsi potiùs quàm aliis claves promitterentur, ut ex commentar. Hilarii, Hieronymi, Chrysostomi, ac Theophylacti colligitur.

Objectio quarta, B. Paulus in ep. ad Rom. cap. 4. dicit, *Quomodo Abrahæ reputata est Fides ad justitiam*, ideo etiam omnibus qui crediderint reputandam esse Fidem ad justitiam; igitur eodem modo, si quia Petrus confessus est Christum Filium Dei vivi accepit claves, certè omnes Fideles, qui Christum confitentur, habent claves. Hoc argumentum, inquit Lutherus, est similis formæ cum argumento Pauli, nec potest refelli, nisi etiam Pauli argumentum refellatur. Respondeo cum Cajetano: hoc argumentum esse similis formæ, sed dissimilis materiæ, ac propterea nihil concludere. Nam Fides natura sua ducit ad justitiam, & justum ex injusto, vel ex justo justiorem facit, si cætera non desint, quæ simul cum Fide ad justificationem requiruntur. At confessio Fidei non ducit natura sua ad claves accipiendas, sed cùm posset sexcentis modis remunerari confessio Petri, placuit Christo dono clavium id facere. Et simile aliquid videmus in exemplo Abrahæ: siquidem Abraham per Fidem non solùm justificatus est, sed etiam meruit fieri pater multarum gentium, ut ibidem Apostolus dicit, nec tamen omnis qui credit, fit pater multarum gentium. Nimirum non est per se, & naturaliter connexa Fides cum dono clavium, aut fœcunditatis, quemadmodum

modum est per se, & naturaliter connexa cum justitia.

Objectio quinta, Aut moriente Petro manserunt in Ecclesia claves, aut cum Petro perierunt: si primum; ergo Ecclesiæ datæ fuerant; si secundum; ergo non amplius possunt nunc homines solvi aut ligari.

Item alio modo, vel cum eligitur Pontifex, adfert secum claves, vel non: si primum; ergo erat Pontifex antequam fieret: si secundum; unde ergo habet claves? num ab aliquo Angelo deferuntur ei de cœlo? an potius accipit ab Ecclesia, cui à Christo initio traditæ sunt?

Respondeo: moriente Pontifice claves non perire, nec tamen remanere formaliter in Ecclesia, nisi quatenus communicatæ sunt inferioribus ministris, sed manere in manibus Christi. Cùm autem eligitur novus Pontifex, neque adferri ab eo claves, neque illi dari ab Ecclesia, sed à Christo, non nova traditione, sed antiqua institutione: Si quidem Petro eas cùm dedit, omnibus ejus successoribus dedit.

Simile esset, si Rex aliquis cùm Proregem provinciæ imponit, ediceret simul, placere sibi, ut eo mortuo, alium ipsi eligerent ac nominarent, seque illi jam nunc eamdem potestatem concedere, quam priori concessisset.

Objectio sexta Lutheri & Calvini, in locis antea notatis ejusmodi est Matth. 16. claves regni cœlorum non dantur, sed promittuntur: dantur autem Matt. 18. & Jo. 20. in quibus locis, non uni Petro, sed Apostolis omnibus dantur. Nam Matth. 18. dicitur: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Et Jo. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Igitur & cum promittuntur, non uni, sed omnibus promittuntur.

Respondeo: de posteriore loco nullam esse difficultatem: nam certum est, non dari per illa verba omnem potestatem clavium, sed tantùm potestatem Ordinis ad remittenda peccata: si quidem hoc loco determinatur potestas ad peccata, Matth. 16. non determinatur, sed dicitur: *Quodcumque ligaveris &c.* ligantur autem homines non solùm peccatis, sed etiam legibus. Deinde minus est retinere peccatum, quàm ligare peccatorem: nam retinere est relinquere hominem in suo statu, sive non solvere: ligare autem est novum vinculum ei imponere, quod fit per excommunicationem, interdictum, legem &c. Denique Patres disertè asserunt, dari hic potestatem remittendi peccata per Sacramenta Baptismi & Pœnitentiæ. Vide Chrysostomum & Cyrillum in hunc locum, & Hieronymum in epist. ad Hedibiam, quæst. 9.

De priore loco major est difficultas, & quidem Origenes in comment. hujus loci contendit, non tradi hoc loco Ecclesiasticam potestatem, sed correptionem fraternam commendari: atque eum hoc loco solvere qui admonitione sua caussa est, ut peccator resipiscat, & per debitam pœnitentiam solvatur à vinculis peccatorum; eum autem ligare, qui denuntiatione sua caussa est, ut peccator habeatur tanquam Ethnicus & Publicanus. Sed ibidem addit Origenes, non esse idem quod hoc loco habetur, cum eo, quod habetur Matth. 16. quæ Origenis explicatio non videtur admodum probabilis, tamen ex ea satis apertè colligitur, Origenem Lutheranis nullo modo favere.

Alia est expositio Theophilacti, qui existimat, verba Domini dirigi ad eos, qui injuriam patiuntur, eos autem ligare, dum injuriam retinent; solvere dum remittunt, quæ sententia non est usque adeò vera. Nam vel qui injuriam accipit, remittit pœnitenti, vel non pœnitenti: si primum; tunc erit quidem ille solutus in cœlo, sed non propterea quod iste remittat, nam etiamsi nollet remittere, esset ipse solutus in cœlo: si secundum; tunc non est solutus in cœlo, quem iste solvit in terris: atque idem de alligatione dici potest; quamvis autem vera esset sententia, nihil tamen officeret caussæ nostræ; certum est enim Petro aliquid aliud datum, quàm ut remittat injurias sibi factas. Est ergo communis expositio Hilarii, Hieronymi, Anselmi, & aliorum in hunc locum, necnon Augustini tract. 22. & 49. in Jo. Dominum loqui de potestate clavium, qua Apostoli, & eorum successores ligant vel absolvunt peccatores.

Et quamvis hic tractari videatur præcipuè de potestate jurisdictionis, qua peccatores excommunicantur: tamen Patres jam nominati locum hunc de utraque potestate, Ordinis videlicet & jurisdictionis exponunt: & certè videtur ex ipso textu, id posse deduci, nam ita generaliter hic dicitur: *Quæcumque solveritis &c.* Sicut Matth. 16. *Quodcumque solveris.* Sed si hæc ita se habent; quid adversariis respondebimus? nonne id quod soli Petro promissum videbatur, jam omnibus Apostolis datur?

Thomas Cajetanus in tract. de instit. & auct. Rom. Pont. cap. 5. docet, non esse idem claves regni cœlorum, & potestatem solvendi & ligandi: claves enim regni cœlorum includere potestatem, tam Ordinis, quàm jurisdictionis, quæ significantur per actiones ligandi & solvendi; & aliquid præterea amplius, cum latiùs patere videatur & aperire & claudere, quàm solvere & ligare.

Verùm hæc doctrina subtilior quàm verior nobis esse videtur. Inauditum est enim, in Ecclesia esse alias claves, quam Ordinis, & jurisdictionis. Et planus sensus illorum verborum: *Tibi dabo claves, & quodcumque solveris super terram &c.* iste est, ut primò promittatur auctoritas seu potestas designata per claves, deinde & actiones sive officium explicatur per illa vocabula solvere & ligare, ita ut omnino sit idem solvere & aperire, claudere & ligare. Expressit verò Dominus clavium actiones per solvere & ligare, non per claudere & aperire, ut intelligeremus, esse omnes istas metaphoricas loquutiones, & tum demum cœlum hominibus aperiri, cùm homines solvuntur à peccatis, quæ ingressum in cœlum prohibebant.

His igitur sententiis prætermissis, asserimus illis verbis quæ habentur Matth. 18. nihil dari sed tantùm promitti vel explicari ac prædici, quantam potestatem essent Apostoli eorumque successores suo tempore habituri. Primùm enim planum est, Apostolos non esse factos sacerdotes nisi in ultima cœna, neque Episcopos & Pastores nisi post resurrectionem; proinde quo tempore hæc Dominus loquebatur, privati homines erant, nec ullam habebant Ecclesiasticam potestatem.

Deinde si his verbis *Quæcumque ligaveritis erunt ligata*, datur re ipsa potestas ligandi, etiam illis verbis: *Quodcumque ligaveris erit ligatum &c.* erit data, non promissa potestas; sunt enim verba omnino similia: at fatentur adversarii, per illa verba *Quodcumque ligaveris* nihil esse datum, sed tantùm promissum; igitur & per ista *Quæcumque alligaveritis* nihil datur, sed tantùm promittitur. Caussa verò hujus promissionis fuit, quia dixerat Dominus, habendum esse pro Ethnico & Publicano, qui Ecclesiam non audiret, ne quis ergo putaret, contemnendam Ecclesiæ auctoritatem, subjunxit, tantam fore Prælatorum Ecclesiæ potestatem, ut quæ ipsi ligaverint in terris, sint ligata & in cœlis.

Di-

Dices: si non sunt Apostolis datæ claves hoc loco, sed tantùm promissæ, quo tandem loco sunt datæ? Respondeo: datas esse, Jo. 20. & 21. Nam Jo. 20. cum Dominus ait Apostolis: *Pax vobis, sicut misit me Pater & ego mitto vos*, tum eis potestatem seu clavem jurisdictionis attribuit; fecit enim his verbis eos quasi Legatos, & nomine suo Gubernatores ecclesiæ; verbis autem sequentibus: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata &c.* dedit eisdem potestatem Ordinis, ut supra diximus.

Ut autem intelligeremus, hanc summam potestatem collatam Apostolis omnibus ut Legatis, non ut Pastoribus ordinariis, & cum quadam subiectione ad Petrum, soli Petro dicitur, Jo. 21. *Pasce oves meas*, quemadmodum soli illi dictum erat: *Tibi dabo claves*. Claves enim regni ut principalis & ordinarius Præfectus tunc solùm accepit, cùm audivit: *Pasce oves meas*; tunc enim etiam Apostolorum fratrum suorum cura ei commissa est.

Et propterea etiam, quemadmodum Matth. 16. in promissione clavium *Simon Bar-Jona* appellatus est; ita quoque in exhibitione Jo. ult. *Simon Joannis*, vel, ut est in Græco, Simon Jona dictus est. Et sicut Matth. 16. non ante sunt ei claves promissæ, quàm Fidem suam singularem in Christum testaretur: ita Jo. ult. non ante dictum est illi, *Pasce oves meas*, quàm interrogatus esset, num plus cæteris Christum diligeret. Et sanè nulla caussa erat, cur ita singulariter Petro diceretur: *Tibi dabo claves*: & *Pasce oves meas*; atque id ob singularem ejus Fidem & dilectionem, si nihil præter cæteros accepturus erat. Rectè igitur S. Leo in epist. 89. ad Episcopos Viennensis provinciæ, scribit, Petro præ cæteris solvendi ac ligandi traditam potestatem.

Obiectio ultima Lutheri & Calvini ex Patrum testimoniis sumitur. S. enim Cyprianus in lib. de simplic. Prælat., sive de unit. Eccl. docet, non alia de caussa datas Petro seorsim claves, quæ postea datæ sunt omnibus, quàm ut unitas Ecclesiæ significaretur: *Hoc*, inquit, *erant utique & cæteri Apostoli, quod fuit & Petrus, pari consortio præditi, & honoris, & potestatis: sed exordium ab unitate proficiscitur, & primatus Petro datur, ut Ecclesia una monstretur.* S. etiam Hilarius lib. 6. de Trin. ita loquitur: *Vos ò sancti & beati viri, ob Fidei vestræ meritum claves regni cælorum sortiti, & ligandi atque solvendi in cælo & in terra jus adepti &c.*

S. Hieronymus lib. 1. in Jovin. *At dicis*, inquit, *super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, & cuncti accipiant &c.* S. Augustinus tract. 50. in Jo. *Si in Petro non esset Ecclesiæ Sacramentum, non ei diceret Dominus; Tibi dabo claves regni cælorum. Si hoc Petro tantùm dictum est, non facit hoc Ecclesia: si hoc ergo in Ecclesia fit, Petrus quando claves accepit, Ecclesiam sanctam significavit.* Similia habet tract. ult. in Jo. Item in Psal. 108. & lib. 1. doctr. Christ. cap. 18. & lib. de agone Christ., cap. 30. Denique S. Leo serm. 3. de anniversf. assumpt. suæ ad Pontif., explicans hæc ipsa verba; Tibi dabo claves &c. *Transivit*, inquit, *in alios Apostolos vis potestatis istius, & ad omnes Ecclesiæ Principes decreti hujus constitutio commeavit.*

Respondeo; S. Cyprianum, cùm dicit Apostolos fuisse pares honore & potestate, nihil dicere adversus sententiam nostram: fatemur enim, Apostolos fuisse pares in Apostolica potestate, & habuisse in populos Christianos eamdem omnino auctoritatem, sed non fuisse pares inter se: id quod S. Leo in epist. 84. ad Anastas. Episc. Thessal., quasi explicans ista verba Cypriani, docet: *Inter beatissimos*, inquit, *Apostolos, in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis, & cùm omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut cæteris præmineret.*

Quod idem S. Cyprianus ibidem & alibi passim docet. Nam cùm ait: *Exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia una monstretur*, non intelligit prius ordine temporis hanc potestatem datam esse uni Petro, quàm cæteris, ut per illum significaretur unitas Ecclesiæ: sed cœpisse Ecclesiam in uno Petro, tanquam in fundamento & Capite, ut ex eo quòd Ecclesia unum haberet fundamentum & Caput, una tantùm esse monstraretur: sicut una domus dicitur ab uno fundamento, & unum corpus ab uno capite.

Hanc verò sententiam esse Cypriani verborum, primùm ex eo probatur, quod falsum est, temporis ordine prius datam esse Petro quàm cæteris Ecclesiasticam potestatem; nam omnibus data est, Jo. 20. soli autem Petro postea dictum est: *Pasce oves*, Jo. 21. ergo exordium profectum ab uno non intelligitur, quia uni prius datæ sint claves, sed quia uni tantùm datæ sunt ut ordinario, & primo Pastori & Capiti cæterorum.

Deinde idem probatur ex verbis ipsius Cypriani: nam in hoc ipso lib. de simplic. Prælat., explicans Ecclesiæ unitatem, & qua ratione exordium fieret ab uno Petro; scribit Ecclesiam esse unam eo modo, quo omnes radii Solis dicuntur unum lumen, quia ab uno Sole manant: & multi rivi una aqua, quia ab uno fonte derivantur: & multi rami una arbor, quia ab una radice omnes pullulant.

Porrò hanc radicem & hunc fontem, unde unitas Ecclesiæ sumitur, Petri Sedem esse, multis in locis Cyprianus docet, lib. 1. epist. 3. ad Cornel.: *Navigare*, inquit, *audent ad Petri Cathedram, & Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est.* Quid clarius? Et lib. 4. epist. 8. ad Cornelium, de Cathedra Petri loquens: *Scimus*, inquit, *hortatos nos esse ut Ecclesiæ Catholicæ matricem & radicem agnoscerent ac tenerent.* Et in epist. ad Jubajan.: *Nos*, inquit, *Ecclesiæ unius Caput & radicem tenemus.* Et infrà, explicans quæ sit hæc radix, ait: *Nam Petro primùm Dominus, super quem ædificavit Ecclesiam, & unde universitatis originem instituit & ostendit, potestatem istam dedit.* Et infrà: *Ecclesia quæ una est, super unum qui claves ejus accepit, voce Domini fundata est &c.* Ubi clarè vides, Ecclesiam dici unam, quia super unum Petrum fundata est.

Jam ad testimonium Hilarii fatemur, omnes Apostolos accepisse claves, sed non eodem modo quo Petrum. Quare idem Hilarius ibidem scribit, Petrum, quia solus respondit cunctis Apostolis silentibus, supereminentem Fidei suæ confessione, locum promeruisse; habuit ergo Petrus inter Apostolos locum supereminentem, si Hilario credimus; & in cap. 16. Matth. singulariter de Petro dicit: *O beatus cæli janitor, cujus arbitrio claves æterni aditus traduntur.*

Ad Hieronymum dico: solutionem esse in eodem loco: nam Hieronymus dicit, sic habuisse claves omnes Apostolos, ut tamen subiecti essent Petro Capiti.

Ad Leonem dico: transivisse quidem in alios multos eam auctoritatem solvendi & ligandi, sed tamen Petro principaliter datam. Nam idem Leo ibidem ait: *Si quid cum eo commune cæteris Christus voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum Petrum dedit, quidquid aliis non negavit.* Et in epist. 89. ad Episc. Viennen. prov.: *Petro*, inquit, *præ cæteris solvendi & ligandi tradita est potestas.*

Restant Augustini testimonia, quæ ut diligentius explicentur, tria sunt annotanda. Primum est, Augustinum, cùm ait Petrum gessisse figuram Ecclesiæ quando claves accepit, historicè hoc accepisse, non parabolicè, ita ut nullo modo negandum puta-

putaverit revera Petrum in sua persona claves accepisse. Id patet ex tract. in Psal. 108. quem locum Lutherus objecit: ibi enim Augustinus dicit, ita Petrum fuisse figuram Ecclesiæ quando accepit claves, sicut Judas fuit figura ingratorum Judæorum quando Christum prodidit: at certum est historicè revera Judam in persona Christum prodidisse.

Item tract. ult. in Jo. dicit Augustinus sic Petrum gessisse personam Ecclesiæ militantis & vitæ activæ, quando audivit, *Sequere me*: &, *Alius cinget te, & ducet quò tu non vis*: & quando accepit claves regni, sicut Joannes gessit figuram Ecclesiæ triumphantis & vitæ contemplativæ, quando recubuit supra pectus Domini, & quando de eo dictum est, *Sic eum volo manere*. At certum est, Joannem historicè & verè in propria persona recubuisse supra pectus Domini, & ad literam impletum in illo *Sic eum volo manere*, sive sit mortuus, sive non sit mortuus violenta morte, sive quid aliud intelligatur per ea verba; nec minus certum est ad literam, in persona sua Petrum audivisse, *Alius cinget te &c.* igitur historicè quoque debet intelligi, Petrum accepisse claves.

Denique lib. 15. de Trin. cap. 26. Augustinus dicit, Christum gessisse figuram Ecclesiæ quando baptizatus est: & tamen sine dubio, verè & ad literam baptizatus est; non igitur apud Augustinum excluditur historica narratio, cùm unum alterius figura esse dicitur.

At, inquies, Augustinus in Psal. 108. sentire videtur, non posse intelligi omnia de persona Judæ, quæ dicuntur in illo Psalmo; & idcircò oportere multa exponere de Juda, ut personam gerebat impiorum. Et tract. ult. in Jo. Augustinus figuratè exponit quæ dicuntur de Petro & Joanne, quoniam non videntur eorum personis propriè convenire. Nam de Petro scribitur, quòd plus dilexerit Christum quàm Joannes, & contra scribitur de Joanne, quod plus fuerit à Christo dilectus quàm Petrus, quæ ad literam non possunt esse vera, cùm Christus sit justus, & semper diligat eos amplius, à quibus amplius diligitur, igitur Augustinus cùm aliquid exponit de Petro ut Ecclesiæ personam gerebat, ideò id facit, quoniam existimat illud Petro non propriè convenire.

Respondeo: Augustinum nusquam dicere, non esse vera ad literam quæ dicuntur de Juda, vel de Petro & Joanne in Scripturis: neque enim tam imperitus aut impius erat Augustinus ut negare vellet, Joannem historicè recubuisse supra pectus Domini: vel de ipso ad literam dictum, *Hic est discipulus quem diligebat Jesus*: vel Petro ad literam dictum, *Simon Joannis, amas me plus his?* vel illud, *Sequere me*. Non itaque negat Augustinus, ad literam posse & debere intelligi quæ dicuntur de Juda, Petro, & Joanne, sed tantum dicit, literalem sensum sæpe esse obscurum, & non facilè inveniri: sensum autem mysticum esse multò illustriorem & clariorem, & propterea se, omisso literali, figuratè ea loca exponere voluisse.

Secundo loco observandum est, S. Augustinum, cùm ait Beatum Petrum in persona Ecclesiæ accepisse claves, non velle significare ab eo claves revera & historicè esse acceptas, sicut à Vicario quodam seu Legato Ecclesiæ, quemadmodum à Legato Regis, nomine Principis sui, claves accipi solent alicujus civitatis: sed potius ut à Principe & moderatore totius Ecclesiæ. quo pacto dicimus, regno dari, quod Regi ipsi datur, præsertim si id in publicam utilitatem cedat.

Hanc autem S. Augustini mentem, ac sententiam esse, ex eo manifestè colligitur, quòd ipse ferè ubicumque dicit Petrum fuisse figuram Ecclesiæ, explicat se hoc dicere ratione primatus, tract. ult. in Jo. *Cujus Ecclesiæ*, inquit, *Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum, gerebat figurata generalitate personam*. In Psal. 108. *Cujus* (Ecclesiæ) *ille agnoscitur gessisse personam, propter primatum quem in discipulis habuit*. Serm. 13. de verb. Domini: *Petrus*, inquit, *à petra cognominatus, Beatus, Ecclesiæ figuram portans, Apostolatus principatum tenens*.

Observandum postremò est, duobus modis Petrum propter suum primatum gessisse figuram Ecclesiæ apud Augustinum. Primùm enim Petrus ut summus Ecclesiæ Præsul accipiens claves, significavit, omnes Præsules easdem habituros esse claves, sed à Petro, nec sine mensura communicatas: non enim Petrus eas accepit, ut solus ipse illis uteretur, sed ut eas cum omnibus Episcopis & presbyteris communicaret, Apostolis videlicet duntaxat exceptis, qui extraordinaria quadam ratione eas à Christo immediatè acceperunt, ut alibi diximus.

Itaque primum figura fuit Petrus totius cœtus Ecclesiasticorum ministrorum, & hoc sibi voluit August. tract. 50. in Jo. cum ait: *Si hoc Petro tantùm dictum est, non facit hoc Ecclesia: si autem hoc in Ecclesia fit, Petrus quando claves accepit, Ecclesiam sanctam significavit*. Ex quo loco Calvinus abstulerat illud Tantùm, ut nobis persuaderet, Petro nihil esse dictum vel datum, nisi quatenus Ecclesiam significabat.

At Augustinus non ait, si hoc Petro dictum est, non facit hoc Ecclesia, sed ait: *Si hoc Petro tantùm dictum est &c.* & sensus eorum verborum est: si ita dictum est soli Petro *Tibi dabo claves*, ut ipse solus debeat solvere & ligare; sequitur, Ecclesiam reliquam, idest, reliquos ministros hoc non facere: si autem etiam alii hoc faciunt, ut videmus, certè Petrus cum claves accepit, universam Ecclesiam repræsentavit.

Altero modo idem Petrus accipiens claves, figura fuit totius Ecclesiæ sanctæ, idest, omnium justorum & vivorum membrorum corporis Christi: nam B. Augustinus propter Donatistas excogitavit novum modum loquendi de clavibus & remissione peccatorum; præter enim eum modum loquendi, quo dicimus, à Sacerdotibus remitti peccata in administratione Sacramentorum Baptismi & pœnitentiæ, quo modo loquendi ipse cum cæteris Patribus passim utitur: solet etiam frequenter dicere, peccata remitti à charitate Ecclesiæ, à gemitu columbæ, ab orationibus Sanctorum; & hoc modo claves regni esse tantùm justorum, & hoc significasse Petrum cùm accepit claves.

Tract. 121. in Jo: *Ecclesia*, inquit, *charitas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit: eorum autem, qui non sunt ejus participes, tenet*. Item lib. 3. de Baptis. cap. 18. *Remissam*, inquit, *peccatorum non dabant, quæ per orationes Sanctorum, idest, per columbæ gemitus datur, quicumque baptizet, si ad ejus pacem illi pertinent, quibus datur. Non enim raptoribus & fœneratoribus diceret Dominus: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur illi, si cui tenueritis, tenebuntur. Foris quidem nec ligari aliquid potest nec solvi, ubi non sit qui aut ligare possit aut solvere: sed solvitur, qui cum columba fecerit pacem & ligatur qui cum columba non habet pacem*. Et cap. 17. *Nam quod in typo unitatis Dominus Petro dedit potestatem, ut id solveretur in terris, quod ille solvisset, manifestum est, quod illa unitas etiam una columba perfecta sit dicta*. Et infra: *Per orationes Sanctorum spiritualium, qui sunt in Ecclesia, tanquam per columbæ creberrimum gemitum magnum geritur Sacramentum, & occulta dispensatio misericordiæ Dei, ut eorum etiam peccata sol-*

ta solvantur, qui non per columbam, sed per accipitrem baptizantur, si ad illud Sacramentum cum pace Catholicæ unitatis accedunt. Similia vide lib. 5. de Baptis. cap. 21. lib. 6. cap. 3. & lib. 7. cap. 51.

Cæterum per hæc verba non significat S. Augustinus Ecclesiam justorum, ex auctoritate peccata remittere, sed nemini peccata remitti, quantumvis baptizetur vel reconcilietur, nisi ad eum extendatur charitas Ecclesiæ, & fiat membrum vivum columbæ, & proinde particeps orationum aliorum justorum. Orationibus enim Sanctorum tanquam gemitu columbæ impetratur pœnitentia interior, & charitas, per quam formaliter justificantur quicumque justificantur.

Excogitavit autem hunc modum loquendi B. Augustinus propter Donatistas, quibus mirabile videbatur, hæreticos posse per Baptismum homines justificare, & in Ecclesiam introducere, cùm sint ipsi cooperti peccatis, & extra Ecclesiam. Ad hanc admirationem tollendam dicit Augustinus, non tam eum qui baptizat remittere peccata, quàm gemitum columbæ; quoniam non ideò iste qui baptizatur justificatur, quia ab isto vel illo baptizatur, sed quia per Baptismum à quocumque exhibitum in eum extenditur charitas Ecclesiæ.

CAPUT XIII.

Quid intelligatur per claves, Matth. 16.

SUuperest quartom: quid nimirum intelligatur per claves: nam Calvinus Institut. lib. 4. cap. 6. §. 3. & cap. 11. §. 1. contendit, non esse datum Petro principatum Ecclesiæ, etiam si convinci possit, illi soli datas claves regni cœlorum: & probat hac ratione.

Quid sit solvere & ligare, Dominus exposuit, Jo. 20. cùm dedit Apostolis auctoritatem remittendi, & retinendi peccata: solvere enim est remittere peccata, ligare est retinere. Quomodo autem remittantur & retineantur peccata, Scriptura passim docet, cùm per Evangelii prædicationem testatur illuminari homines, & liberari de pravitate vitiorum. 2. Cor. 5. *Posuit in nobis verbum reconciliationis; pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Itaque ille remittere dicitur peccata, qui annunciando Evangelium homines convertit ad Deum: ille dicitur retinere, qui eos, quos videt obstinatos, declarat sempiternis pœnis esse mancipandos. Ex quo sequitur, accipere claves regni cœlorum, non esse accipere principatum vel potestatem in alios, sed nudum ac solum ministerium verbi. Quam expositionem dicit Calvinus esse, non argutam, non coactam, non detortam, sed germanam, fluentem, obviam.

Magdeburgenses Cent. 2. lib. 2. cap. 7. colum. 526. idem probant alia ratione: quia nimirum si his verbis fuisset Petro datus, vel promissus primatus; Apostoli non dubitassent postea, quis eorum videretur esse major: at de hoc quæsierunt, Matth. 18. Marc. 9. Luc. 9. & Luc. 22. Et præterea Dominus saltem respondisset: Nolite ulterius litigare, nam Petrum constitui principem. Nihil autem ejusmodi Dominus respondit; igitur promissio illa clavium nihil ad primatum facit.

At nos & Catholici omnes per claves datas Petro, intelligimus summam potestatem in omnem Ecclesiam: & id tribus rationibus confirmamus. Primùm ipsa metaphora clavium, ut in Scripturis accipi solet: siquidem Isa. 22. describitur depositio unius summi Pontificis, & institutio alterius his verbis: *Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam Præpositum Templi, & dices ad eum: Quid tu hic?* Ex infrà: *Expellam te de statione tua, & de ministeria tuo deponam te. Et erit in die illa: vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu ejus, & erit quasi Pater habitantibus Hierusalem, & domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat.*

Hìc apertè per claves non intelligitur remissio peccatorum, aut ministerium verbi, sed principatus Ecclesiasticus. Quò etiam pertinet illud Isa. 9. *Factus est principatus ejus super humerum ejus.* Idcircò enim dicitur principatus super humerum impositus, quoniam claves, quibus principatus designatur, super humerum poni solebant. Neque per claves Christi principatum significari, negare potest, qui legit illud de Christo, Apoc. 3. *Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

Accedit etiam communis consuetudo, etiam in rebus profanis: quando enim urbes deduntur alicui principi, offerunt ei claves in signum subjectionis, & ei qui instituitur œconomus in domo claves tradi solent.

Secundò probatur verbis illis: *Quodcumque ligaveris &c.* nam in Scripturis ligare dicitur qui præcipit & qui punit. De præceptis loquitur Dominus, Matth. 23. *Alligant*, inquit, *onera gravia & importabilia in humeros hominum &c.* De pœnis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram &c.* Hic enim, etiam Calvino teste, loquitur Dominus de censura excommunicationis: ligat enim Ecclesia eos quos punit pœna excommunicationis. Hinc etiam communiter dicimus, homines obligati ad legem servandam, & etiam obligari ad pœnam subeundam, si eam non servent. Solvere autem dicitur, qui remittit peccata, qui liberat à pœna, qui dispensat in lege, in votis, juramentis, & similibus obligationibus. Cùm ergo dicitur Petro generaliter: *Quodcumque solveris &c.* datur ei potestas præcipiendi, puniendi, dispensandi, remittendi; proinde fit judex & Princeps omnium qui sunt in Ecclesia.

Tertiò probatur ex Patribus: nam Chrysostomus hom. 55. in Matth. hanc promissionem exponens, dicit, Petro commissum universum Orbem terrarum, & ipsum factum Pastorem & Caput totius Ecclesiæ. Et Gregorius lib. 4. epist. 32. cùm dixisset, *Cunctis Evangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto & omnium Apostolorum principi Petro totius Ecclesiæ cura commissa est.* Continuò rationem reddens. ait: *Ipsi quippe dicitur, Tibi dabo claves regni cælorum &c.*

Neque Calvini argumentum aliquid concludit. Nam inprimis non est verum, claves promissas Petro, Matth. 16. datas illi Jo. 20. cùm amplius sit ligare & solvere, quàm remittere & retinere peccata, ut supra docuimus. Et sanè frustra singulariter Petro sunt promissæ claves, & hoc in præmium singularis ejus confessionis, si nihil ei postea singulariter est datum.

Deinde falsum quoque est, nihil esse aliud remittere peccata, quàm Evangelium prædicare. Et mirum est, tam obviam expositionem nulli Veterum obviasse, sed uni Calvino tandem occurrisse. Certè Chrysostomus & Cyrillus in hunc locum Joannis, & Hieronymus in epist. ad Hedibiam, q. 9. intelligunt per auctoritatem remittendi peccata, potestatem conferendi Sacramenta Baptismi & Pœnitentiæ, non potestatem concionandi. Non esse autem idem concionari & baptizare, docet Paulus, 1. Cor. 1. ubi dicit se missum à Domino, *non baptizare, sed evangelizare.*

Ad illud autem 2. Cor. 5. de verbo reconciliationis, respondeo: eo loco per verbum *reconciliationis* intelligi quidem concionem, sed non velle B. Paulum dicere, sufficere concionem ad reconciliandum, sed per concionem moveri homines ad hoc, ut velint reconciliari Deo, quod postea fit per Baptismum & Pœnitentiam, ut dicitur Act. 2. Nam post concionem Petrus ait, *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*. Non autem dixit, satis est audivisse concionem.

Ad argumentum Magdeburgensium respondeo: Apostolos non intellexisse apertè promissionem Domini Petro factam, nisi post Christi resurrectionem; & tamen suspicatos esse Petrum fortè constituendum omnium Principem, & ideò inter se contendisse. Neque mirum est eos non intellexisse, nam metaphoricè Dominus loquutus erat: illi autem adeo rudes erant, ut multa etiam propriè dicta non intelligerent. Scribit enim Marcus, cap. 9. *Descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent narrarent, nisi cùm Filius hominis à mortuis resurrexerit. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset, Cum à mortuis resurrexerit.*

Quòd autem ex illa suspicione quam habebant de Petri primatu inter se contenderint, testantur Origenes, Chrysostomus, & Hieronymus in cap. Matth. 18. Neque verum est, quod Magdeburgenses dicunt, Dominum non respondisse jam esse designatum Principem: quid enim sibi volunt illa Christi verba Lucæ 22. *Qui major est in vobis, fiat sicut junior, & qui præcessor est ἡγέμενος sicut ministrator?* Nonne, unum Majorem & Ducem luculenter appellavit?

CAPUT XIV.

Soli Petro esse à Christo dictum: Pasce oves meas, Jo. 21.

HActenus de verbis illis Domini disseruimus, quibus Apostolo Petro summa potestas Ecclesiastica promittebatur. Nunc de verbis illis disputandum erit, quibus eadem illa potestas eidem Petro data fuit. Sunt autem hæc verba: *Simon Joannis, pasce oves meas*: in quorum verborum explicationem tria demonstranda sunt. Primum soli Petro dictum esse: *Pasce oves meas*. Deinde verbo illo *Pasce* traditam esse summam Ecclesiasticam potestatem. Postremò illis vocibus *Oves meas* universam Christi Ecclesiam esse designatam. Siquidem hæc omnia adversarii negant.

Ac primum quidem soli Petro dici: *Pasce oves meas*, probatur. Primò ex illo nomine *Simon Joannis*: nam eo nomine solus Petrus vocabatur, nec sine mysterio, ut supra monuimus, eodem modo Christus Petrum appellat, & cùm promittit ei claves, Matth. 16. & cùm oves pascendas committit, Jo. ult., ut nimirum intelligeremus, illud ipsum reipsa dari Jo. ult., quod fuerat promissum Matth. 16. & eidem illi Simoni dari, cui fuerat antè promissum.

Secundò probatur ex verbis illis *Diligis me plus his?* Illi enim dicitur *Pasce oves meas*, cui dicitur *Diligis me plus his?* Hoc autem soli Petro dici manifestum est, cùm disertis verbis excludantur cæteri, illa comparatione *plus his*. Porrò qui excluduntur, non quicumque homines, sed præcipui Apostoli sunt: erant enim tunc præsentes cum Petro, Nathanael, quem multi Bartholomæum esse putant, Jacobus, Joannes, Thomas, & duo alii discipuli, quorum alterum credibile est, fuisse Andream; non igitur omnibus Apostolis, sed soli Petro dicitur *Pasce oves meas*.

Tertiò probatur ex trina interrogatione. Nam ex Cyrillo & Augustino & aliis in hunc locum discimus, Petrum ter interrogatum an diligeret plus cæteris, quia ter negaverat: at solus ipse ter negavit; igitur solus ipse interrogatur; proinde soli ipsi dicit *Pasce oves meas*.

Quartò probatur ex illis verbis *Contristatus est Petrus &c.* Propterea enim contristatus est Petrus, si Chrysostomo credimus, quia metuebat, ne fortè falleretur, cùm diceret, *Tu scis Domine, quia amo te*: quemadmodum falsus fuerat quando dixerat, *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo*. Sed ista caussa tristitiæ soli Petro qui Dominum negaverat convenit; igitur solus Petrus tristabatur, & solum Petrum alloquitur Christus cùm ait, *Pasce oves meas*.

Quintò ex illis verbis, *Cùm senueris extendes manum tuam &c.* Illi enim dicitur *Pasce*, cui prædicitur crucifixio: soli autem Petro & in propria persona mors prædicitur.

Sextò ex illis *Hic autem quid?* & ex responsione Domini: *Quid ad te? tu me sequere*. Nunquam enim Petrus interrogasset, quid Joannes acturus esset, si intellexisset dictum omnibus *Pasce oves meas*: neque Dominus dixisset: *Quid ad te? tu me sequere*; sed dixisset, idem faciet quod tu.

Septimò ex Patribus. Nam præter Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum in hunc locum, qui dicunt ei dictum *Pasce*, qui ter negaverat, qui sine dubio solus erat Petrus: idem habet Ambrosius in cap. ult. Lucæ exponens hæc ipsa verba: *Ideò*, inquit, *quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur*. Item Maximus serm. de S. Petro & Paulo: *Jam necessarium*, inquit, *reor, ut proprias eorum specialesque virtutes proloquamur. Hic est Petrus, cui Christus ascensurus ad Patrem pascendas oviculas suas, agnosque commendat*: ergo proprium & speciale hoc fuit Petro. Item Leo epist. 89. ad Episc. Viennen. prov., *Cui cùm præ cæteris solvendi & ligandi potestas tradita sit, pascendarum tamen ovium cura specialius mandata est*.

Sed contra in hunc modum ratiocinatur lib. 4. cap. 6. §. 3. Joannes Calvinus. Petrus hortatur Compresbyteros suos, ut pascant gregem Dei, 1. Pet. 5. igitur vel illa verba *pasce oves* dicta sunt omnibus, vel certè Petrus jus suum in alios transtulit.

Respondeo: Petrum hortari Compresbyteros ut pascant gregem, non universalem, sed particularem; ait enim: *Pascite gregem qui in vobis est*. Quemadmodum & Paulus cùm Act. 20. hortatur Asianos Episcopos, ut attendant sibi & universo gregi, statim adjungit: *in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos*, idest, non universo simpliciter, sed tantùm universo illi gregi, qui vobis commendatus est. Itaque ista verba Petri non prohibent, quin soli Petro sit commissa potestas generalis totum gregem Christi pascendi, & quin ipse jus suum plenarium in neminem transtulerit.

Deinde objici possunt Augustinus & Chrysostomus. Nam Augustinus lib. de ag. Christ., cap. 30. ita scripsit, *Cùm ei* (Petro) *dicitur, omnibus dicitur, Amas me, Pasce oves meas*. Chrysostomus lib. 2. de Sacerd., persuasurus Basilio ut Episcopatum, ad quem vocabatur, susciperet, hunc locum allegat, atque ait: *Tum ostensurum Basilium eximiam suam dilectionem in Christum, si pascat ejus gregem, cùm scriptum sit, Si diligis me, pasce oves meas*. Itaque vult Chrysostomus non ad solum Petrum, sed ad omnes Episcopos verba ista Domini pertinere.

Respondeo: etsi hæc verba propriè & principaliter ad solum Petrum pertineant, omnibus tamen Episcopis suo quodam modo convenire, quia videlicet,

licet, omnes qui in partem solicitudinis à Petro vocantur, Petri formam in pascendo grege imitari debent. Itaque quod summo Pastori dicitur, id etiam suo modo, servata proportione, aliis minoribus pastoribus dicitur. Atque idcircò Dominus facturus Petrum Pastorem Ecclesiæ, interrogavit eum, an diligeret plus cæteris, ut admonerentur ii, ad quos pertinet eligere & constituere pastores, ut eos eligerent ad Episcopatus, qui charitate cæteris excellunt. Atque huc pertinet illud Leonis serm. 3. de anniversf. suæ assump., *Ideo Petro hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ Rectoribus Petri forma proponitur.*

CAPUT XV.

Quid significet Pasce Jo. 21.

JAm verò cùm constet, Petrum esse cui dicitur *Pasce oves meas*; sequitur, ut quid significet hoc ipsum *pascere* videamus. Martinus enim Lutherus in lib. de pot. Papæ contendit, per illam vocem *Pasce* nullam dari novam potestatem, sed tantùm injungi officium diligendi, prædicandi, & docendi Petro, qui jam antea constitutus erat Apostolus & Pastor, non quidem Ecclesiæ universæ, sed cujusdam portionis, quemadmodum & cæteri Apostoli & Pastores. Id verò his rationibus probat.

Primum. *Pascere* non est præesse, sed cibum præbere ac ministrare, quod etiam ab inferiore fieri potest; non igitur continuò instituitur Præsul, cui dicitur *Pasce*. Deinde, non imperat Dominus Christianis ut obediant Petro, sed imperat Petro ut præbeat alimenta Christianis; igitur minister, non Princeps per hoc verbum *Pasce* constituitur. Postremò, si per hæc verba instituereretur Pontificatus, sequeretur, non esse Pontifices eos qui non diligunt, aut non pascunt; proinde sæpe nullum Pontificem haberemus: major enim Pontificum pars, neque diligit gregem, neque eum verbo & exemplo pascit; quare non Pontificis institutio, sed simplex præceptum diligendi & docendi hoc verbo *Pasce* continetur.

At nobis difficile non erit ex hac ipsa voce *Pasce* demonstrare summam potestatem illi attribui, cui dicitur; *Pasce oves meas*.

Primum enim, non propriè dicitur pascere alium, qui cibum quacumque ratione ministrat, sed qui procurat ac providet alteri cibum, quod certè Præpositi & Gubernatoris est: *Qui putas*, inquit Dominus Luc. 12. *est fidelis dispensator ac prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?* Itaque illius est pascere, qui est super familiam constitutus.

Deinde per verbum *Pasce* intelligitur ex communi usu loquentium omnis actus pastoralis: idem enim est pascere, quod agere pastorem, sive esse pastorem. Porrò actus pastoralis non est tantùm præbere cibum, sed etiam ducere, reducere, tueri, præesse, regere, castigare. Quid? Pastores ovium num solum pabulum illis præbent? nonne etiam regunt, & baculo cogunt ut pareant? Hinc videlicet in Scripturis passim pascere accipitur pro eo quod est regere, ut Psal. 2. ubi legimus: *Reges eos in virga ferrea*. In Hebræo תְּרֹעֵם, idest, *pasces eos*. Et sanè qui pascuntur in virga ferrea, verissimam potestatem in pastore suo esse negare non possunt, & Isa. 44. qui dico Cyro רֹעִי, idest, *pastor meus es tu*. Quo loco tamen non ministerium præbendi cibum, sed amplissimum regnum Cyro prædicit.

Deinde hoc idem efficaciùs demonstrari potest ex eo verbo, quod Joannes in Evangelio suo posuit. Scripsit enim ποίμαινε, idest, *pasce* regendo & præsidendo. Nam & Homerus lib. 2. Iliad., frequenter vocat Regem Agamemnonem ποιμένα λαῶν, idest, *pastorem populorum*: & in Scriptura ubi legimus Matth. 2. *Ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel*. In Græco est, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν τοῦ Ἰσραήλ.

Et notandum, in Hebræo apud Michæam cap. 5. unde Matthæus accepit, non esse verbum, רעה quod pascere significat, sed verbum משל quod est dominari. מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל. Denique Apocal. 19. ubi dicitur. *Et ipse reget eos in virga ferrea*, Græcè est, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Igitur cùm ποιμαίνω non significet pascere quocumque modo, sed regere ac præesse, & Petro dictum sit à Domino, ποίμαινε τὰ πρόβατα; manifestè sequitur, esse Petrum Rectorem ac Præsidem Ecclesiæ constitutum.

Accedant Postremò testimonia veterum Patrum. Chrisostomus lib. 2. de Sacerd., non semel vocat præfecturam officium Petro commissum per illam vocem *Pasce* idque explicat per illam aliam Scripturam Matth. 24. *Fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*. S. Augustinus in hunc locum: *Oves ipsas*, inquit, *pascendas*, idest docendas, regendasque committit. Denique Gregorius in lib. de cur. pastor., passim Pastores vocat Rectores, & curam pastoralem regimen, immò & culmen regiminis; & ipsum pascere, regere, ac præesse interpretatur.

Neque Lutheri ratiunculæ aliquid efficiunt. Ad Primam enim jam responsum est: pascere non esse dapiferi officium, sed Rectoris: nec enim domini pascuntur à servis, quamvis illi cibos ad mensas dominorum adferant, sed contra potius à dominis pasci dicuntur servi, quippe qui sumptibus dominorum vivunt.

Ad Secundam respondeo: præesse ac subesse, regere ac regi, pascere & pasci, relationem quamdam inter se habere, ita ut unum sine altero esse non possit; proinde quo verbo dicitur Petro, ut præsit, regat, pascat, eodem nos jubemur Petro subesse, atque ab eo nos regi & pasci sinere.

Ad Tertiam respondeo: *Pasce* esse præceptum quidem, sed eo præcepto institui Ecclesiasticum principatum: significatur enim per actum ipsa potestas, unde actus ille procedit. Quemadmodum cùm Deus ait: *Germinet terra herbam virentem*: & animalibus, *Crescite & multiplicamini*, fæcunditatem attribuit rebus, & naturas aptas ad generandum instituit. Nec solùm Deus, sed etiam homines per verbum modi imperandi instituere solent Præfectos. Si enim Rex dicat alicui: Vade, rege talem provinciam, omnes intelligunt, eum Præfectum esse constitutum ejus provinciæ.

At, inquit Lutherus: si per illud præceptum instituitur Pontificatus; ergo desinit esse Pontifex, qui desinit implere præceptum. Respondeo: per illa præcepti verba sic institui Pontificatum, ut tamen potestas collata non pendeat ab observatione præcepti. Id quod etiam in rebus humanis videmus: nec enim Prorex desinit esse Prorex, donec à Rege non revocatur, etiamsi non rectè provinciam regat.

Deinde nec est verum quod assumit Lutherus, Romanos Pontifices à longo jam tempore non pavisse gregem. Nam tametsi plerique eorum non concionantur: tamen alios multos exercent actus pastorales, dum ligant, solvunt, dispensant, controversias judicant, Episcopos creant, & quod per se concionando non faciunt, per alios faciunt. Quemadmodum & Episcopus Hipponensis Valerius,

& alii nonnulli, vel senio, vel linguæ vitio impediri, per suos Presbyteros concionandi munus implebant.

CAPUT XVI.

Quòd illis verbis Jo. 21. Oves meas *universa Ecclesia significata sit.*

TErtia restat quæstio, num per *Oves meas*, intelligatur Ecclesia universa. Negant id Lutherani omnes, & præcipuè Lutherus, lib. de pot. Papæ: Illyricus in lib. cont. primat. Papæ, Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 525. Liber Smalchaldicus de prim. Papæ, & Calvinus lib. 4. Institut. cap. 6. §. 7.

Nobis autem exploratum certumque est, omnes omnino Christianos, etiam Apostolos ipsos, Petro tanquam oviculas commendari, cùm ei dicitur: *Pasces oves meas.*

Est autem observandum, Christum bis dixisse: *Pasces agnos meos*, & semel: *Pasce oves meas*. Tametsi enim in Græco textu semel est *pasce agnos*, & bis *pasce oves*: tamen corruptus videtur locus vitio Librariorum, qui in secundo loco scripserunt πρόβατα, cùm scribere debuissent προβάτια, idest, *oviculas* seu *agnos*: facile autem fuit excidere unum Jota.

Ita esse colligo, primum ex Ambrosio & Maximo. Ambrosius enim in cap. ult. Lucæ, dicit, Christum primum commendasse Petro *agnos*, Græcè ἀρνία. Secundò *oviculas*, quæ dicuntur Græcè προβάτια. Tertiò *oves*, Græcè πρόβατα. Maximus serm. de S. Petro & Paulo dicit, Petro *oviculas* & *oves* commendatas: qui certè hoc non diceret, nisi legisset προβάτια & πρόβατα. Deinde idem colligo ex nostra versione: nam si fuisset in Græco bis πρόβατα, ne indoctissimus quidem puer secundo loco vertisset *Agnos*: quis enim ignorat, *agnos* dici ἀρνία, non πρόβατα?

Cùm ergo omnes Latini codices legant *Agnos*, nec unquam fuerit hæc lectio à Hieronymo, vel ullo alio improbata; necesse est dicere, Interpretem legisse προβάτια, idest, *oviculas*, & vertisse *Agnos*, quia oviculæ & agni sæpe pro eisdem accipiuntur.

His notatis, ex hac variatione, quæ mysterio non videtur carere, probamus, Petro omnes Christianos esse subjectos. Nam si per oviculas intelligamus agnos, dicemus agnos bis repetitos esse ad significandum duos populos, Judaicum & Gentilem: oves autem semel nominatas significare Episcopos, qui sunt veluti matres agnorum. Itaque commisit Dominus Petro curam *agnorum*, idest, populi Judaici, & *agnorum*, idest, populi Gentilis, & *ovium*, idest, eorum qui agnos istos pepererunt in Christo, qui sunt Apostoli & Episcopi.

Si verò per oviculas intelligimus oves parvas majores agnis, minores perfectis ovibus; dicendum erit cum S. Ambrosio, loco notato, Petro committi *agnos*, *oviculas*, & *oves*, idest, incipientes, proficientes, & perfectos, ita ut nulli sint in Ecclesia, quantumvis spirituales, eruditi, & sancti, qui Petro non subsint. Vel per *agnos* intelligemus populos, qui nullam habent curam pastoralem, quique solùm filii sunt, non parentes: per *oviculas* accipiemus sacerdotes majores, idest, Presbyteros, & Parochos, qui sic parentes sunt populorum, ut sint filii Episcoporum: per *oves* denique interpretabimur sacerdotes majores, idest, Episcopos, qui & agnis & oviculis præsunt; & tamen etiam ipsi Petro subjiciuntur. Atque huc videtur respexisse S. Leo, cùm in 3. serm. de anniver. assumpt. suæ dicit, Petrum esse à Christo præpositum omnibus Gentibus, omnibus Patribus, & omnibus Apostolis: Gentes enim agni sunt, Patres oviculæ, Apostoli oves magnæ atque perfectæ.

Deinde aliam rationem, eamque insignem, nobis suppeditat pronomen illud *Meas*. Nam cùm absque ulla restrictione addatur ad nomen *Oves* pronomen *Meas*, manifestè significatur, eas omnes *oves* Petro commendari, ad quas extenditur pronomen *Meas*: certum autem est illud *Meas* extendi ad omnes simpliciter: nec enim ullus est in Ecclesia, qui se Christi ovem esse non glorietur; igitur omnes omnino Christianos, nullo excepto, Petro Dominus commendavit.

Et similes loquutiones vulgò passim usurpari videmus. Nam qui dicit *Relinquo mea bona filiis meis*, sine dubio nihil ex suis bonis, nec ullum ex suis filiis excludit. Et Dominus cùm ait Jo. 10. *Cognosco oves meas, & oves meæ vocem meam audiunt, & ego pono animam meam pro ovibus meis*: tametsi non dicat, *omnes oves*, & *omnibus ovibus*; tamen nemo negare potest, quin de omnibus sit loquutus.

Præterea, quid aliud est *Pasce oves meas*, quàm *habe curam mei ovilis?* Est autem unum tantùm Christi ovile, Jo. 10. *Erit unum ovile & unus pastor*; igitur universum gregem suum Petro Christus commisit.

Ad hæc, cùm Dominus ait *Pasce oves meas*, vel commendavit Petro oves suas omnes, vel nullas, vel aliquas certas ac definitas, vel aliquas indefinitas. At nemo dixerit, nullas aut aliquas certas esse commendatas, id enim est manifestè falsum: nec etiam aliquas indefinitas, quia non est sapientis provisoris relinquere indefinitam curam, cùm possit eam definire, præsertim cùm certa confusio & perturbatio ex illa indeterminatione oriatur.

Præterea commendare aliquas, & non indicare quas, idem esse videtur, ac si commendarentur nullæ. Quas enim, quæso, pascet, qui gregem suum non cognoscit? Restat igitur, ut omnes omnino suas oves Petro Christus pascendas assignaverit.

Atque hæc est sententia omnium veterum Patrum. Epiphanius in Ancor.: *Hic est*, inquit, *qui audivit, Pasce oves meas, cui concreditum est ovile.* Unum autem solum esse Christi ovile, paulò ante ex Evangelio demonstravimus. Joannes Chrysostomus in hunc locum: *Aliis*, inquit, *omissis, Petrum duntaxat affatur, fratrum ei curam committit*. Et infra: *Nam*, inquit, *cùm magna Dominus Petro communicasset, Orbis terrarum curam demandasset &c.*

Ambrosius in cap. ult. Lucæ dicit, Dominum per hæc verba *Pasce oves meas* reliquisse nobis Petrum tanquam Vicarium amoris sui: *Quem*, inquit, *elevandus in cælum amoris sui Vicarium relinquebat*: ut nimirum haberemus Petrum, qui nos amore paterno & pastorali foveret, quemadmodum Christus ipse fecerat: & ibidem, *Quia*, inquit, *solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur.*

Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pont.: *De toto Mundo*, inquit, *unus Petrus eligitur, qui & universarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique Pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* Gregorius lib. 4. epist. 32. cùm dixisset, Petro totius Ecclesiæ curam esse commissam, rationem reddidit, dicens: *Ipsi quippe dicitur, Pasce oves meas.*

Theophylactus in cap. ult. Jo. *Finito*, inquit, *prandio præfecturam ovium totius Mundi Petro commendabat, non autem alii, sed huic tradidit*. Et in cap. 22. Luc. *Tu*, inquit, *Petre conversus, bonum exemplum pœnitentiæ omnibus eris, qui cùm Apostolus fueris, &*

nega-

negaveris, iterum receperis primatum omnium, & præfecturam Orbis. Bernardus lib. 2. de consid. *Cui*, inquit, *non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolutè & indiscretè tota commissa sunt oves? Si me amas, Petre, pasce oves meas. Quas? illius, vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certè regni? Oves meas, inquit*. Cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes? nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.

Sed jam adversariorum argumenta refellamus. Prima Lutheri objectio est. Non ait Christus, *Pasce omnes oves meas*: quemadmodum dixerat alio loco: *Docete omnes gentes*; igitur non omnes oves suas Petro pascendas tradidit. Respondeo: pronomen illud *Meas* æquipollere signo universali, ut supra demonstravimus.

Secunda objectio ejusdem Lutheri, atque etiam Illyrici est. Si Petro omnium ovium pascendarum cura commissa est; debuit igitur Petrus omnes pascere: atqui hoc ipse non fecit; paverunt enim & Apostoli cæteri partem suam gregis Domini, & non à Petro, sed à Christo missi sunt. Respondeo: S. Petrum partim per se, partim per alios universum Dominicum gregem, ut sibi imperatum fuerat, pavisse: nam etsi Apostolos omnes Dominus ad prædicandum & ad pascendum gregem suum miserit; tamen hoc ipso, quòd eorum curam (ut Chrysostomus ait) Petro commisit, quod illi agebant, Petrus per illos agebat, à quo illi tanquam à Capite & Imperatore suo pendebant.

Tertia objectio communis est Luthero cum cæteris, quorum loca init. cap. annotavimus. Apostolus Paulus cap. 2. epist. ad Galatas, nullam agnoscit subjectionem ad Petrum, aut Jacobum, aut Joannem: *Quibus*, inquit, *neque ad horam cessimus subjectioni*. Item: *Mea nihil eefert, quales fueeint, qui aliquid esse videntur*. Item: *Qui videbantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt*. Item: *Nihil mihi contulerunt*. Item: *Dexteram dederunt societatis*.

Respondeo: propositum Pauli in epist. ad Galatas, non fuisse, ostendere se non esse Petro subjectum, quod attinet ad gubernationem; nullam enim hujus rei mentionem facit: sed Evangelium suum æquè verum & divinum esse, & à Christo ipso immediatè acceptum, atque Evangelium Petri, & Jacobi, & Joannis. Id enim est, quod Pseudoapostoli jactaverant, nimirum, Petrum, Jacobum & Joannem à Christo doctos, Paulum hominum esse discipulum; proinde verius existimandum illorum, quàm Pauli Evangelium.

Itaque adversus hasce Pseudoapostolorum calumnias ita Paulus orditur epistolam suam: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum & Deum Patrem*. Et infra. *Notum facio vobis Evangelium, quod evangelizatum est à me, quia non est secundùm hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi*.

Atque huc pertinet illud: *Qui videbantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt*. Significat enim his verbis Paulus, nihil se doctrinæ ab Apostolis cæteris accepisse, sed de omnibus à Christo diligenter instructum. Quod autem addit: *Dexteram mihi dederunt societatis*: cogit quidem, ut credamus, Petrum & Paulum socios fuisse in officio prædicandi, sed non prohibet, ut intelligamus Petrum Paulo fuisse majorem in officio gubernandi. Nam etiam lib. 1. Regum, cap. 23. Scriptura dicit: *Ivit Saul & socii ejus*: & tamen eadem Scriptura Saulem Regem, cæteros autem servos ejus faciat.

Illud verò; *Quibus nec ad horam cessimus subjectioni*, non ad Petrum & Jacobum, sed ad Pseudoapostolos ab ipso Paulo refertur. Sic enim legimus: *Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent. Quibus nec ad horam cessimus subjectioni*.

Illud autem, *Mea nihil refert quales fuerint qui aliquid esse videntur*, non ad contemptionem Petri & Joannis dicitur, ut liber Smalchaldicus existimari voluit, sed ad laudem & honorem. Caussam enim Paulus reddit, cur eum illis Apostolis, qui erant Hierosolymis, conferre voluerit Evangelium suum, tametsi aliquando imperiti homines, vilissimique piscatores fuerint; ac dicit, parum sua interesse, quales illi fuerint aliquando, Deus enim personas non accipit, sed se ad eos profectum, qui jam Dei gratia magni Apostoli, & columnæ quædam Ecclesiæ videbantur.

Illud denique, *Qui videbantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt*; viderit Smalchaldica Synodus Lutheranorum, ubi legerit, & unde in suum libellum de primatu Papæ, illa verba transtulerit; nam certum est, in Paulo non inveniri. Sed nimirum ista est familiaritas, quam adversarii habent cum Deo, ut ad verbum ejus audacter addant, nec metuant plagas, quas Deus ad verbum suum addentibus comminatur.

Quarta objectio eorumdem. Apostolus in epist. ad Galatas cap. 2. docet, jure divino & humano, divisam fuisse jurisdictionem inter Petrum & Paulum: ac Petro quidem attributum populum Judæorum, Paulo autem Gentium; non igitur Petro omnes Christi oves commendatæ fuerunt. Apostoli verba hæc sunt: *Cùm vidissent*, inquit, *quòd creditum est mihi Evangelium præputii, sicut & Petro circumcisionis (qui enim operatus est Petro in Apostolatu circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes) dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem*. Itaque Petri Apostolatus nihil ad nos pertinet, quippe qui Gentes sumus.

Respondeo: divisionem, de qua Paulus loquitur in epist. ad Gal., non esse jurisdictionis, sed provinciarum, ad commodiùs prædicandum Christi Evangelium. Quamquam enim poterant Apostoli omnes, & etiam singuli in universo Orbe terrarum Evangelium prædicare; tamen ut celeriùs & faciliùs id fieret, duplex distributio provinciarum inter Apostolos facta est: una inter Apostolos duodecim, qui, ut ex Origene refert Eusebius lib. 3. hist. cap. 1. ita inter se provincias diviserunt, ut Andreas Scythiam, Thomas Parthiam, Indiam Bartholomæus, Matthæus Æthiopiam, Joannes Asiam, atque alias alii Christi Evangelio susciperent imbuendas.

Altera distributio inter Petrum & Paulum facta est, nimirum, ut Petrus præcipuam operam in conversione Judæorum poneret, nec tamen à Gentilium conversione prohiberetur: Paulus è contrario Gentilium conversioni potissimùm studeret, nec tamen ab Hebræorum conversione penitus vacaret. Quæ omnia ex divinis literis parvo negotio confirmabimus.

Ac primum, quòd Petro licuerit Gentibus prædicare, tametsi Judæorum Apostolus esset, constat ex multis locis. Ipse enim prædicavit Cornelio & toti domui ejus, Actor. 10. de qua re sic ipse loquitur Act. 15. *Vos*, inquit, *scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus elegit per os meum Gentes audire verbum Evangelii, & credere*. Denique Matth. ult. Dominus omnibus Apostolis dixit: *Euntes ergo, docete omnes Gentes*. Et Marci ult. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*. Poterant igitur jure divino prædicare omnes Apostoli omnibus Gentibus: & certè non excluditur Princeps Apostolorum ab eo jure, quod omnibus Apostolis datur.

Præ-

Præterea Innocentius I. in epist.1. ad Decentium, cap. 1. docet, in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, Sicilia, Ecclesias constitutas à Petro, vel ab iis, quos partim ipse, partim successores ejus miserunt: has autem Ecclesias Gentilium præcipuè fuisse, negari non potest.

Denique, si Petrus tantùm Judæorum, & non Gentium Apostolus erat: cur sedem Episcopatus sui non posuit Hierosolymis, quæ Metropolis erat Judææ, sed primum Antiochiæ in Syria, deinde Romæ, quæ urbes Gentium erant? Et cur Gentiles, qui erant Antiochiæ, quæstionem de legibus non detulerunt ad Paulum, qui erat Gentium Apostolus, sed ad Petrum & Jacobum, qui erant Apostoli Judæorum?

Jam verò potuisse etiam Paulum Judæis evangelizare, licèt principale mandatum de salute Gentium accepisset, ex ejus rebus gestis perspicuum esse potest. Nam quocumque ibat, in Synagogis Judæorum evangelizabat. Act.13. prædicat in Synagoga Judæorum apud Salaminam, & Antiochiam Pisidiæ; item, cap.14. apud Iconium; cap.17. apud Thessalonicam; cap.18. apud Corinthum & Ephesum, & Act.28. Romæ primum omnium Judæis annunciat Evangelium. Et 1. Cor.9. dicit. *Judæis factus sum tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer*. Denique scribit ad Hebræos, curam illorum agens, & 2.Cor.11. fatetur, se solicitudinem gerere omnium Ecclesiarum, & si omnium, certè Hebraicarum.

Poterant ergo jure divino tam Petrus, quàm Paulus omnibus prædicare, tam Judæis, quàm Gentibus: quia tamen Paulus Gentium præcipuè Apostolus erat; idcirco Act.9. Dominus ipse de Paulo dicit: *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filiis Israel*. Ubi filii Israel ponuntur ultimo loco: Gentes autem primo. Petro autem cum aliis Apostolis dicitur Act. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ*. Ubi Judæi ponuntur primo loco, & Gentes ultimo.

Hoc ergo est, quod Paulus dicit Gal.2. Petrum fuisse Apostolum circumcisionis, se autem præputii. Et sic exponit Hieronymus in hunc locum, ubi proposita quæstione: An non licuerit Petro Gentilem trahere ad Fidem, & Paulo Judæum? Respondet, licuisse omnino; immò hoc fuisse utrique propositum, ut ex toto Mundo Ecclesiam congregarent: sed tamen Petrum habuisse principale mandatum de Judæis, Paulum de Gentibus.

Est autem præterea observandum, honorificentius fuisse munus Petri, quàm Pauli, cùm Dominus ipse per se Judæis prædicare voluerit: Gentibus autem per discipulos, Matth.15. *Non sum missus*, ait Dominus, *nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*. Et Apostolus Rom.15. dicit; *Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis*. Et idem Paulus Rom.11. comparat Judæos oleæ, Gentes oleastris inserendis in bonam olivam, ut fiant participes pinguedinis illius.

Objectio quinta. Apostolus Paulus in eadem ad Gal. epist. cap.2. dicit, se Petro in faciem restitisse; non igitur illi subjectus, sed aut major, aut certè æqualis erat; proinde non omnes Christi oves Petro subjiciuntur.

Respondeo: scio Clementem Alexandrinum apud Eusebium lib.1. hist. cap.14. non Petrum Apostolum, sed quemdam alium à Paulo reprehensum dicere. Scio etiam Hieronymum, & alios multos velle, non verè, sed simulatoriè Petrum reprehensum: sed quia probabilior est Augustini sententia, quòd serió fuerit Petrus reprehensus; dico, licere minori reprehendere majorem, modò res id postulet, & debita reverentia conservetur.

Itaque Cyprianus in epist. ad Quintum, Petri humilitatem laudat, quod à Paulo reprehensus, non dixerit se primatum tenere, & sibi potius obtemperari à novellis, & posteris oportere. Ubi indicat, Petrum à minore reprehensum fuisse. Et Augustinus in epist.19. ad Hieron. sic ait. *Rarius & sanctius exemplum* Petrus *posteris præbuit, quo non dedignarentur à posterioribus corrigi: quàm Paulus, quo confidenter auderent minores majoribus pro defendenda veritate, salva charitate resistere*.

Gregorius quoque hom. 18. in Ezech. *Se*, inquit, *etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sequens minoris sui, ut in hoc etiam præiret, quatenus qui primus erat in Apostolatus culmine, esset primus etiam in humilitate*. Et infrà: *Ecce à minore suo reprehenditur, & reprehendi non dedignatur*.

Objectio Sexta. Apostoli sine ullo Petri mandato Diaconos constituunt Act.6. Ac rursum, Petrum ipsum mittunt in Samariam, Act.8., non igitur Petrus Caput & Pastor Apostolorum erat, sed ipse potiùs illorum imperio subjiciebatur. Præterea, ambigit Petrus, Act.10. liceatne sibi gentibus evangelizare, & quia id fecit, à discipulis cæteris reprehenditur, Act.11. Quis igitur facilè credat, ad ejus ovile pertinuisse Gentiles?

Respondeo: inprimis nihil præjudicare primatui Petri, quòd Apostoli omnes, communicato inter se consilio, Diaconos constituerint. Credendum enim est, id factum esse Petro auctore, vel certè consentiente. Tunc autem derogaret ejus primatui, si probaretur factum eo nolente & invito.

Ad illud autem de missione Petri & Joannis, de qua Act.8. Respondeo: nomen *Missionis* non necessariò significare subjectionem in eo qui mittitur. Dicitur enim mittere quicumque est auctor alicui ut eat, sive id faciat præcepto, quomodo Dominus mittit servos, de quo dicitur Jo.13. *Non est servus major domino*, sive consilio & suasione, quomodo & par parem, & minor majorem aliquando mittit. Nam, Matth.2. Herodes misit Magos in Bethlehem; in quos tamen nullum habebat imperium: & populus Judæorum, Josue 22. misit Phinees sacerdotem ad filios Ruben & Gad; cùm tamen jure divino toti populo præesset summus Sacerdos, ut Magdeburgenses fatentur. Igitur miserunt Apostoli consulendo, & suadendo Petrum ad Samaritanos, quia res maxima erat, novam illam Gentem in Fide confirmare.

Ad ea verò quæ adferuntur cap.10. & 11. Act. dico: multos decipi in eo quòd putant, Petrum non scivisse prædicandum esse Gentibus, nisi quando revelationem illam habuit, Act.11. Id enim absurdissimum est, nam Marci ult. & Matth. ult. jubentur Apostoli docere omnes Gentes, & ne quis diceret, Apostolos non intellexisse; Lucas ait: *Aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas*. Et mox subjungit explicans quas Scripturas: *Quoniam*, inquit, *oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam in omnes Gentes*. Et Petrus Act.1. 2. & 3. passim ostendit, se intellexisse Scripturas, citans Psalmos, Joelem, Deuteronomium, & nominatim illud Genes.22. *In semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ*.

Vidit ergo Petrus illam visionem, partim propter se, partim propter alios: propter se quidem, non ut disceret sibi licere Gentibus prædicare, sed ut intelligeret, tunc esse tempus eis prædicandi. Nam quia Dominus dixerat, Act.1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ*; quibus verbis illum ordinem Apostolis præscripserat, ut primùm prædicarent in Hierusalem, deinde in reliqua Judæa, tum in Samaria, ultimò in regionibus Gentium; ideo Petrus subdubitabat,

tabat, quandonam tempus esset prædicandi Gentibus, & an liceret eis oblata occasione prædicare, antequam per totam Judæam & Samariam prædicatum esset. Hoc dubium sustulit Spiritus sanctus ostensa illa visione.

Quare Cytillus lib. 9. in Julian., explicans hanc visionem. *Statim*, inquit, *intellexit Petrus, quòd instaret tempus transformandi in veritatem umbras*. Propter alios autem vidit Petrus visionem, quia multi erant ex Pharisæis conversis ad Fidem, qui existimabant, non oportere Gentibus prædicare, & qui etiam reprehensuri erant factum Petri, si Cornelio prædicasset, quemadmodum postea fecerunt Act. 11.

Ut ergo haberet Petrus optimam rationem satisfaciendi ejusmodi reprehensionibus Deus ei hanc visionem ostendit, ut rectè explicat Chrysostomus hom. 42. in Matth. *Aliorum*, inquit, *gratia hoc dicebat, & ut satisfactionem ad accusantes præpararet*. Et in Comment. hujus cap. 10. Act. *Nunquid Petrus*, inquit, *timuerat comedere? Absit, sed dicit, divina dispensatione totum hoc factum esse propter eos, qui ipsum erant reprehensuri.*

CAPUT XVII.

Explicatur prima prærogativa S. Petri ex mutatione nominis.

HActenus attulimus quæ ad promissionem, & institutionem primatus Petri pertinebant: nunc ad ejusdem primatus confirmationem singulares variasque prærogativas Petri in medium adferemus. Id verò eò libentiùs facimus, quòd Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 10. col. 558. & seq. diligenter enumerare studuerint quindecim peccata, atque horrendos lapsus (ut ipsi loquuntur) S. Petri, quæ divino consilio in divinis literis exstare dicunt, ne nimis multum Petro tribuamus.

Et quamquam, excepta Christi negatione, quam gravissimum peccatum fuisse negari non potest, cætera quatuordecim, non B. Petri horrenda peccata, sed Magdeburgensium horrenda mendacia & blasphemiæ sunt, ut postea demonstrabimus; interim tamen pro 14. falsis criminibus adferamus nos 28. veras prærogativas.

Prima igitur prærogativa est mutatio nominis: nam Jo. 1. ait Domious Petro: *Tu es Simon filius Jona; tu vocaberis Cephas*. Ubi observandum cum Chrysostomo in hunc locum, Deum nunquam imponere nova nomina, nisi maximis de caussis, & ad significanda privilegia concessa eis, quibus nomina mutantur. Ita Abrahamum, cum diceretur אברם, Abram, idest, pater excelsus, dici voluit אברהם, Abraham, idest, patrem multitudinis Genes. 17. ut eo nomine significaret hominem illum, qui jam senex erat, & uxorem anum, & sterilem habebat; tamen ex dono Dei sic immutandum, ut fieret pater plurimorum filiorum, vel potius gentium, & populorum.

Est autem duplex prærogativa in hac mutatione nominis Simonis in nomen Petri. Una, quod soli Petro ex omnibus Apostolis nomen mutaverit: nam etsi Mar. 3. imposuit nomen filiis Zebedæi Boanerges, tamen fuit illud potius quoddam cognomen, quàm proprium nomeo. Itaque nusquam postea ab Evangelistis vocantur Boanerges, sed tantùm Jacobus & Joannes, ut antea vocabantur. At Petrus deinceps ferè semper vocatur Petrus: & Paulus Galat. 2. Petrum sæpe nominat, & nunquam aliter quàm Petrum aut Cepham, quod est idem: Joannem autem sæpe quidem nominat, sed Joannem perpetuò, nunquam Boanerges.

Altera est, quòd tale nomen ei dederit: nam Syriacè Cephas significat petram, ut nos suprà docuimus & Hieronymus testatur in cap. 2. epist. ad Galat. Græcè autem significat caput, ut lib. 2. cont. Parmen. annotavit Optatus. Ac demum unum est ex celeberrimis Christi nominibus: nihil enim frequentiùs in Scripturis Christus appellatur, quàm petra. Vide Isa. 8. & 28. Dan. 2. Psal. 117. Matt. 21. Rom. 9. 1. Cor. 10. Ephes. 2. 1. Pet. 2. & alibi. Christus ergo cum solo Petro suum ipsius nomen communicans, & nomen illud quo ipse significatur, ut fundamentum & Caput Ecclesiæ universæ; quid aliud indicare voluit, quàm se facere Petrum fundamentum & Caput Ecclesiæ loco suo?

Itaque rectè B. Leo epist. 89. ad Episc. Viennen. prov.: *Hunc*, inquit, *in consortium individuæ unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: Tu es Petrus &c.* Et Serm. 3. de anniv. die assump. suæ ad Pontif. ita Christum loquentem ad Petrum introducit: *Sicut meus Pater tibi manifestavit divinitatem meam, ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam, quia tu es Petrus, idest, cùm ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere, tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sint propria, sint tibi mecum participatione communia.*

CAPUT XVIII.

Explicatur secunda prærogativa ex modo quo ab Evangelistis Apostoli numerantur.

ALtera Petri prærogativa est, quòd cùm ab Evangelistis nominantur Apostoli, vel omnes, vel aliqui, semper primo loco ponitur Petrus. Matth. 10. *Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc: primus Simon, qui dicitur Petrus &c.* Similiter legimus Marc. 3. Luc. 6. Act. 1. Quod autem hoc non sit factum, quia Petrus fuerit primus à Christo vocatus, certum est: nam Andream Dominus primum vocavit, ut Joannes testatur cap. 1.

Sed occurrunt Magdeburgenses qui Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 524. dicunt, Petrum vocari primum, vel propter insignia sua dona, vel propter ætatem, quia nimirum erat omnibus senior, non quia esset Caput aliorum: capite autem 10. col. 561. scribunt, casu factum esse, ut Petrus primus in Catalogo poneretur; debuit enim aliquis primo loco numerari, casu autem Petrus occurrit.

Sed nulla harum rationum aliquid valet. Non prima, nam vel loquuntur de insignibus donis, quæ Petrus habuit in ordine ad Ecclesiam, ut quòd accepit singulariter claves, quòd factus est fundamentum Ecclesiæ; quòd constitutus est Pastor omnium ovium Christi &c. & tunc pro nobis loquuntur: vel loquuntur de donis personalibus & propriis, idest, de virtutibus ejus; & tunc falsum est quod dicunt: nam Evangelista non facilè scire potuit, nec judicare ausus fuisset, quis esset inter Apostolos optimus, præsertim cùm sciret, Joannem fuisse virginem, Petrum conjugatum, & Joannem eumdem ita diligi videret à Domino, ut vocaretur *Discipulus quem diligebat Jesus*. Nec ignoraret, Jacobum minorem tanta sanctitate præditum, ut justus, & frater Domini ab omnibus diceretur.

Quod verò de ætate dicunt, pugnat cum Vete-
rum

rum traditione. Nam Epiphanius hæreſ. 51. quæ eſt Alogorum : *Occurſus*, inquit, *Andreæ primus contigit, cùm eſſet Petrus minor tempore ætatis*. Hieronymus quidem lib. 1. in Jovin. dicit, Joannem non fuiſſe electum in Caput aliorum, quia erat penè puer: at Petrum fuiſſe omnibus ſeniorem, non dicit. Adde, quòd Magdeburgenſes Cent. 1. lib. 2. cap. 10. in vita Andreæ, probabile eſſe dicunt, Andream ſeniorem Petro fuiſſe. A

Quod etiam non ſit factum caſu, quia nimirum debuit unus primus in Catalogo poni, & caſu occurrit Petrus: ſed quòd ſit poſitus Petrus primus ratione dignitatis, patet ex duobus. Primùm ex modo enumerandi, nam Petrum nominatim Matthæus vocat primum, deinde cæteros non vocat unum ſecundum, alium tertium &c. ſed ſine ulla obſervatione ordinis nominat. B

Itaque inter Petrum & cæteros ordinem eſſe Matthæus docet, quia Petrus ſuperior eſt, cæteri inferiores: at inter alios nullum ſtatuit ordinem, quia ſunt omnes æquales, ut rectè annotavit Albertus Magnus in Comment. hujus loci, & ex hoc nomine *primus* deducunt Patres primatum, quam vocem tantopere oderunt hæretici. Nam ut à Principe Principatus, à Conſule Conſulatus, ſic à primo ſit primatus. Hinc Ambroſius in 2. Corinth. 12. *Prior ſequutus eſt Andreas Salvatorem quàm Petrus, & tamen primatum non accepit Andreas, ſed Petrus*. Et Auguſtinus tract. ult. in Jo. *Petrus*, inquit, *propter Apoſtolatus ſui primatum &c.* Certè autem primatus non dicitur de eo, qui caſu ſcriptus eſt primus in Catalogo, ſed qui jure, & merito ſcribitur primus, propter gradum & auctoritatem ſuam. C

Secundò idem colligitur ex eo, quòd ordo aliorum plerumque mutatur: Petrus autem ſemper ponitur primo loco. Nam Matth. 10. poſt Petrum ponitur Andreas, Marc. 3. poſt Petrum eſt Jacobus, Luc. 6. poſt Petrum numeratur quidem Andreas, ſed mutatur ordo cæterorum: nam Matthæus antepoſuit ſibi Thomam, & Simonem Zelotem antepoſuit Thaddæo: Lucas autem antepoſuit Matthæum Thomæ, & Thaddæum Simoni. Actor. 1. poſt Petrum ponitur Joannes, & in cæteris etiam magna mutatio invenitur. D

Pari ratione ubi nominantur duo vel plures, ſemper ponitur primus Petrus. Marc. 5. & Luc. 8. *Non permiſit intrare ſecum quemquam niſi Petrum, & Jacobum, & Joannem*. Luc. 22. *Miſit Petrum, & Joannem*. Matth. 17. *Aſſumpſit Petrum, Jacobum & Joannem*. Marc. 13. *Interrogabant eum Petrus, Jacobus, Joannes, & Andreas*. Jo. ult. *Erant ſimul Simon Petrus, & Thomas, & Nathanael, & filii Zebedæi, & alii ex diſcipulis ejus duo*. Vide ubique Petrum eſſe primum, quòd ſine dubio caſu factum eſſe non poteſt.

Unus tantùm eſt locus ubi Petrus nominatur primo loco, nimirum, Galat. 2. ubi dicitur Jacobus, Cephas, & Joannes. Sed non eſt certum, an Paulus ſic dixerit: nam Ambroſius, Auguſtinus, & Hieronymus in hunc locum, & in textu, & in Commentario legunt, Petrus, Jacobus, & Joannes, & Chryſoſtomus in Commentario hujus loci: *Petrus*, inquit, *Jacobus & Joannes*, indicans ſe ita legiſſe, & ſic credibile eſt Paulum eſſe loquutum. E

Si verò admittamus debere legi, Jacobus, Petrus, & Joannes; dicendum erit, vel cum D. Anſelmo & D. Thoma in hunc locum, hoc factum eſſe, quia Jacobus erat Epiſcopus Hieroſolymorum, ubi tunc erant Apoſtoli de quibus Paulus loquitur, vel Paulum hoc loco nullum ordinem ſervaſſe.

Nam quòd alioqui intelligeret Paulus majorem eſſe Petrum Jacobo, patet ex illa ipſa epiſt. ad Gal. cap. 1. ibi dicit: *Deinde poſt annos tres veni Hieroſolymam videre Petrum*. Non dicit veni videre Jacobum, etiamſi ipſe quoque eſſet Hieroſolymis: & 1. Cor. 1. *Unuſquiſque*, inquit, *dicit, ego ſum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego Chriſti*. Ubi apertè progreditur aſcendendo, & Petrum proximum ſub Chriſto conſtituit.

Neque verò Petrus ſolùm primo loco ponitur, & primus vocatur, ſed etiam paſſim in Scripturis deſcribitur, ut Paterfamilias, ut Dux, & Princeps reliquorum. Nam quemadmodum Apocal. 12. dicitur Diabolus & Angeli ejus; *Michael & Angeli ejus*, id eſt, dux & milites ejus: ita dicitur Marc. 1. *Et proſequutus eſt eum Simon, & qui cum eo erant*. Luc. 8. *Dixit Petrus, & qui cum illo erant*. Luc. 9. *Petrus vero, & qui cum illo erant*. Marc. 16. *Dicite diſcipulis ejus, & Petro*. Act. 2. *Stans Petrus cum undecim*. Ibidem: *Dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apoſtolos*. Act. 5. *Petrus & Apoſtoli dixerunt*. 1. Corinth. 9. *Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierem circumducendi, ſicut cæteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas?* An, quæſo, Cephas non erat diſcipulus? non erat Apoſtolus? cur ergo dicitur Petrus & Apoſtoli? diſcipulis & Petro? Apoſtoli, & Cephas? niſi quia Petrus Princeps, & Caput aliorum erat.

Quocirca B. Ignatius in epiſt. ad Smyrnenſ. dicit, Chriſtum poſt reſurrectionem veniſſe ad eos qui circa Petrum erant. Ad eamdem prærogativam pertinet quòd Petrus ferè ſemper loquitur nomine omnium, ut Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia &c.* Luc. 12. *Ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes?* Jo. 6. *Domine ad quem ibimus?* In quem locum Cyrillus ita ſcribit: *Per unum qui præerat, omnes reſpondent*. Hinc etiam Chryſoſtomus hom. 55. in Matth. Petrum vocat os Apoſtolorum.

CAPUT XIX.

Explicantur quatuor aliæ prærogativæ ex Evangelio S. Matthæi.

Tertia prærogativa eſt Matth. 14. ubi ſolus Petrus una cum Domino ambulat ſuper aquas. De qua prærogativa ſic loquitur S. Bernardus lib. 2. de Conſider. *Inſtar Domini*, inquit, *gradiens ſuper aquas, unicum ſe Chriſti Vicarium deſignavit, qui non uni populo, ſed cunctis præeſſe deberet: ſiquidem aqua multæ, populi multi*. Simile eſt quod narratur Jo. 21. ubi cæteris diſcipulis in navicula venientibus ad Dominum, qui in littore exſpectabat, Petrus ſe miſit in mare, & natando venit. De quo B. Bernardus ibidem: *Quid iſtud? nempe ſignum ſingularis Pontificii Petri, per quod non navem unam, ut cæteri quiſque ſuam, ſed ſeculum ipſum ſuſceperit gubernandum; mare enim ſeculum eſt, naves Eccleſiæ*.

Quarta prærogativa eſt, illa peculiaris revelatio facta ſoli Petro Matth. 16. inſigne enim privilegium eſt, quòd Petrus primus omnium Apoſtolorum à Deo edoctus cognoverit ſumma myſteria noſtræ Fidei, diſtinctionem videlicet perſonarum in Deo, & Incarnationem. Nam etſi antea non rarò Chriſtus vocatus fuerat Filius Dei, ut Matth. 14. cùm dixerunt diſcipuli, *Verè filius Dei es*: & Jo. 1. cùm dixit Nathanael, *Tu es Filius Dei*, tamen iſti vocabant Filium Dei Chriſtum eo modo quo omnes Sancti dicuntur Filii Dei. At Petrus intellexit, Chriſtum eſſe Filium Dei verum, ac naturalem: quod patet cùm ex textu Græco, ubi omnia expri-

exprimuntur cum articulis emphasim habentibus *σὺ εἶς ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος*: tum ex magnifica Christi approbatione, cùm ait: *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est*: tum etiam ex veterum Patrum testimoniis.

Nam Hilarius in Psal. 131. vocat Petrum primum Filii Dei confessorem, & lib. 6. de Trin. dicit, eum loquutum esse, quod vox humana nondum protulerat. Et in cap. 16. Matth. dicit, Petrum dignum factum, qui quod in Christo Dei est, primus cognosceret. Athanasius serm. 4. cont. Arian. dicit, Petrum omnium primum cognovisse Christi divinitatem, deinde autem alios omnes discipulos. Similia habent Chrysostomus in cap. 16. Matth. Cyrillus lib. 12. in Jo. cap. 64. Augustinus ser. 124. de tempore, & Leo ser. 2. de natali Petri & Pauli.

Quinta prærogativa est Matth. 16. ubi dicitur: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Quo verbo non solùm promittitur perpetua stabilitas Ecclesiæ universæ, sed etiam petræ supra quam fundatur Ecclesia, ut notat Origenes hoc loco. Itaque speciali privilegio promissum est Petro, Sedem ejus nunquam esse ruituram: quam promissionem si habuissent Apostoli cæteri, adhuc staret sedes Jacobi Hierosolymis, Joannis Ephesi; Matthæi in Æthiopia, Andreæ in Scythia: cæterum illæ omnes paulatim manus dederunt portis inferorum. Hinc Augustinus in Psal. cont. partem Donati: *Numerate, inquit, sacerdotes vel ab ipsa Sede Petri, ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.*

Sexta est Matthæi 17. ubi Dominus jubet solvi tributum pro se & Petro: *Da,* inquit, *illis pro me & te.* Ex quibus verbis collegisse Apostolos, Petrum omnibus aliis esse prælatum, scribunt Origenes, Chrysostomus, & Hieronymus in cap. 16. Matth. & præterea Chrysostomus disertè asserit hoc loco, Petrum omnibus aliis antepositum, tantoque honore affectum, ut noluerit ipse hoc de se scribi à discipulo suo Marco. Marcus enim in Evangelio suo diligentissimè scribit Petri negationem: quæ autem ad Petri gloriam maximè faciebant, aut omisit, aut brevissimè perstrinxit; cujus rei non alia potest reddi caussa, nisi quia sic Petrus voluit.

Auctor denique quæstionum veteris & novi Testamenti, quæ habentur in 4. tomo operum Augustini, quæst. 75. dicit, Christum solvisse duo didrachma, unum pro se, & alterum pro Petro, quia sicut in Christo, ita & in Petro omnes continebantur: *Ipsum enim constituit,* inquit, *esse Caput eorum ut Pastor esset gregis Dominici.*

At Hieronymus in cap. 18. Matth. posteaquam dixerat, Apostolos ex solutione didrachmi collegisse, Petrum Principem omnium futurum, subjungit continuò: Dominus *caussam erroris intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.* Errabant igitur Apostoli, existimantes Petrum fore Caput.

Respondeo: errasse quidem Apostolos, non tamen in eo quòd Petrum Principem futurum suspicabantur, sed quia temporalem principatum somniabant: nec enim aliud eo tempore sibi promitti censebant, cùm tamen multa de Christi regno audirent. Hunc errorem Dominus sæpe correxit, monens præfectos Ecclesiæ non fore similes Regibus Gentium, & ut se ad persequutiones & mortem in hoc Mundo, non ad honorem & gloriam præpararent.

CAPUT XX.

Explicantur tres aliæ prærogativæ ex Evangelio S. Lucæ.

SEptima prærogativa sumitur ex cap. 5. Luc. & Jo. 21. in quibus locis explicantur duo miracula Christi edita in piscatione Petri. Quorum primum manifestè designat, ut monet S. Augustinus tract. 122. in Jo. Ecclesiam militantem: secundum Ecclesiam triumphantem; nam idcirco primum factum est ante resurrectionem Christi, secundum post resurrectionem.

Item in primo retia non jaciuntur in dexteram partem tantùm, nec in sinistram tantùm, ne solos bonos aut solos malos ad Ecclesiam venire credamus, sed indifferenter dicitur: *Laxate retia in capturam:* at in secundo tantum in dexteram partem navigii jaciuntur retia, quia soli boni colligentur ad vitam æternam.

Præterea in primo rumpebatur rete, & navis penè mergebatur, quod significat schismata & hæreses & scandala, quæ Ecclesiam fluctuare cogunt: at in secundo non est ruptum rete, ut ipse Evangelista admonuit, quasi respiciens ad illam piscationem priorem, in qua retia rumpebantur, nec navis fluctuavit, quia in alia vita nulla erunt schismata, nec scandala.

Ad hæc: in primo, sine ullo numero comprehenduntur pisces, ut impleretur quod scriptum est Psal. 39. *Annunciavi, & loquutus sum, & multiplicati sunt super numerum:* at in secundo nulli fuerunt super numerum, sed certus numerus 153. nulli enim præter numerum electorum colligentur ad regnum.

Denique, in primo pisces introducuntur in navem adhuc fluctuantem: in secundo trahuntur ad littus, quod propter stabilitatem vitam immortalem, & beatam designat.

Jam ergo insignis prærogativa Petri est, quòd in utraque navi & piscatione, quæ apertissimè totius Ecclesiæ statum significant, semper Petrus Princeps invenitur. Nam Luc. 5. cùm vidisset Dominus plures naviculas, *intravit in unam, quæ erat Simonis,* & ex ea docebat, ut intelligeremus, in ea tantùm Ecclesia esse, & docere Christum, cujus gubernator est Petrus.

Ambrosius serm. 11. *Hanc,* inquit, *solam Ecclesiæ navem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus.* Ibidem soli Petro dicitur: *Duc in altum, & laxate retia in capturam*: ubi Petrus jubetur tanquam summus nauclerus, & piscator ducere alios ad piscandum. Ibidem Dominus exponens figuram, soli Petro dicit: *Noli timere, ex hoc enim homines eris capiens.* Sic etiam Jo. 21. Petrus dicit: *Vado piscari, dicuntque ei alii, venimus & nos tecum.* Ibidem: *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram.* Quid verò significatur aliud his figuris, quàm Petrum esse, qui homines de Mundo ad Fidem & Ecclesiam militantem adducit, & qui eos regens atque gubernans ad Ecclesiam triumphantem perducit?

Octava est Luc. 22. ubi Dominus ait: *Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat Fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quibus verbis clarissimè Dominus ostendit, Petrum fore Principem, & Caput fratrum suorum: sic enim exponunt Græci, & Latini. Theophylactus in hunc locum. *Quia te habeo,* inquit, *ut Principem discipulorum, postquam negato me fleveris, confirma cæteros: hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamen-*

damentum. Leo serm. 3. de anniverſ. aſſump. ſuæ ad Pontiſ. *Pro Fide Petri*, inquit, *propriè ſupplicatur, tanquam aliorum ſtatus certior ſit futurus, ſi mens Principis victa non fuerit.*

Nona eſt, quòd Chriſtus reſurgens primùm omnium ex Apoſtolis Petro ſe videndum præbuerit. Colligitur id ex illis verbis Luc. 24. *Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni*: ubi notat Ambroſius, Simoni omnium primo Chriſtum apparuiſſe ex viris; nam ante Mariæ Magdalenæ apparuerat, ut ſcribit Marc. cap. ult. Colligitur hoc idem & quidem apertiſſimè ex verbis S. Pauli, 1. Corin. 15. *Tradidi*, inquit, *vobis inprimis quod & accepi, quoniam Chriſtus mortuus eſt, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas, & quia viſus eſt Cephæ, & poſt hoc undecim; deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus; deinde viſus eſt Jacobo, deinde Apoſtolis omnibus, noviſſimè autem omnium tanquam abortivo viſus eſt & mihi*. In quem locum Chryſoſtomus: *Itaque*, inquit, *non omnibus initio viſus eſt, nec pluribus ſimul, ſed uni tantùm & ei Principi, & fide maximè digno*. Et infra: *Itaque*, inquit, *Petro primùm apparet: nam qui Chriſtum primus confeſſus erat, non ab re primus etiam reſurgentem videt*. Similia habet Theophylactus in hunc locum.

CAPUT XXI.

Explicantur alia duæ ex Evangelio Sancti Joannis.

DEcima eſt, quòd Petrus primus fuit, cui Dominus pedes lavit, ut exponit Auguſtinus in cap. 13. Jo. Et quamquam Chryſoſtomus, & Theophylactus in eumdem locum putant, primum fuiſſe Judam, ſecundum Petrum: tamen etiam ipſi ex hoc loco colligunt primatum Petri. Dicunt enim nullum alium præter Judam paſſurum fuiſſe, ut ſibi ante Principem Apoſtolorum pedes lavarentur: Judam autem impudenter ante Petrum ſe conſtituiſſe. At nihilominus probabilior Auguſtini ſententia eſſe videtur.

Undecima eſt Jo. 21. ubi Petro ſoli mortem Chriſtus prædixit, & mortem crucis, ut ſicut ei nomen ſuum donaverat, & officium ſuum impoſuerat, ita & in morte ſocium illum haberet: *Cùm ſenueris*, inquit Dominus, *extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quò non vis. Hoc autem dixit*, addit Evangeliſta, *ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum*. Deinde ibidem ſubjungit Dominus loquens ad Petrum: *Sequere me*; quæ verba quidam accipiunt de officio paſtorali, ut Theophylactus, qui exponit: *Sequere me*, qui educo te ad prædicandum, & totum orbem in manus tuas tradeſ. Alii accipiunt de ſimilitudine mortis, ut Euthymius, qui exponit, *Sequere me*, ideſt, crucem patiendo me imitare.

Sed plenus commentarius erit, ſi utramque ſententiam conjungamus. Cùm enim Dominus oves Petro commendaſſet, & mortis genus prædixiſſet, quaſi concludens omnia uno verbo ait: *Sequere me*, ideſt, eſto id quod fui, & vivens & moriens: age Paſtorem animarum dum vivis, & poſtea per crucis mortem tranſi de hoc Mundo ad Patrem. Et ne ſuſpicaremur hæc dici omnibus, diſertè Dominus excludit Joannem, qui tunc corporaliter ſequebatur: *Sic eum*, inquit, *volo manere, quid ad te? tu me ſequere.*

CAPUT XXII.

Explicantur aliæ novem prærogativæ ex Actis Apoſtolorum & epiſtola ad Galatas.

DUodecima prærogativa eſt Act. 1. ubi Petrus tanquam paterfamilias colligit in unum cœtum diſcipulorum, & unum eligendum eſſe docet in locum Judæ. In quem locum Chryſoſtomus: *Quam*, inquit, *agnoſcit Petrum commiſſum ſibi gregem? quàm in hoc choro Princeps eſt?* Oecumenius, *Surgit*, inquit, *Petrus non Jacobus, ut is cui præſidentia diſcipulorum commiſſa erat. Neque ullus orationi Petri contradixit, ſed mox ad ejus præceptum conſtituerunt duos, quos digniſſimos eo gradu exiſtimabant, ut unum eorum Deus ipſe deſignaret.*

Decimatertia eſt Act. 2. ubi poſt acceptum Spiritum ſanctum, Petrus omnium primus promulgat Evangelium, & prima illa concione tria millia hominum convertit. Ubi Chryſoſtomus: *Petrus*, inquit, *omnium erat os, ſed aſtabant illi undecim, teſtimonio ſuo comprobantes ea, quæ ab illo dicebantur.*

Decimaquarta eſt Act. 3. ubi primum miraculum in teſtimonium Fidei à Petro fit. Etſi enim Petrus, & Joannes ſimul erant, tamen ſolus Petrus dixit claudo: *Aurum & argentum non eſt mihi, quod autem habeo, hoc tibi do &c.* Notat pulchrè Ambroſius ſerm. *69.* meritò Petrum primum miraculum edidiſſe in pedum confirmatione, ut oſtenderet, ſe fundamentum eſſe totius Eccleſiæ.

Decimaquinta eſt Act. 5. ubi Petrus tanquam ſummus & divinus Judex agnovit & damnavit hypocriſim, & fraudem Ananiæ & Saphiræ, & eos verbo ſuo occidit.

Decimaſexta eſt Act. 9. ubi ſic legimus: *Factum eſt, cùm Petrus tranſiret per omnes*. In quem locum Chryſoſtomus: *Quemadmodum*, inquit, *dux in exercitu obambulans conſiderabat quæ pars ſit coadunata, quæ ſuo adventu egeat, vide ubique illum circumcurſare & primum inveniri.*

Decimaſeptima eſt Act. 10. ubi Petrus omnium primus incipit prædicare Gentilibus, ſicut ipſe omnium primus prædicaverat Judæis. Et ſoli ipſi viſio illa oſtenſa eſt, qua monebatur, tempus eſſe prædicandi Gentilibus, ubi etiam pulchrè dicitur ei: *Macta & manduca*. Nam capitis eſt manducare, & per manducationem trajicere cibum in ſtomachum, & illum ſibi incorporare. Significatur enim hac metaphora, Petro convenire, ut ipſe tanquam Caput Eccleſiæ Infideles convertat, & efficiat membra Eccleſiæ.

Sed objicies: Nònne Act. 8. Philippus converterat Ethnicum hominem, Eunuchum videlicet Reginæ Æthiopum? & nònne Paulus Act. 9. loquebatur Gentilibus, & diſputabat cum Græcis? quomodo ergo Petrus dicitur primus prædicaſſe Gentilibus?

Reſpondeo: Eunuchum illum fuiſſe Proſelytum, ideſt, jam converſum ad Judaiſmum: non autem planè Gentilem, ut erat Cornelius. Nam Petrus non mentitur Act. 15. cùm indicat, ſe primum prædicaſſe Gentibus. Deinde Act. 11. ſcribit Lucas, eos qui diſperſi fuerant à tribulatione quæ facta eſt ſub Stephano, perambulaſſe varias regiones evangelizando, *nemini loquentes verbum, niſi ſolis Judæis*: unum autem ex his fuiſſe Philippum, patet ex Act. 8. Præterea, ſi Philippus jam prædicaverat homini Gentili, & nemo eum reprehenderat: cur

poſtea

A postea Petrus dubitat, an sit tempus prædicandi Gentilibus? cur cœlesti visione ad hoc animatur? cur hoc audito aliqui ex Judæis obstupuerunt, alii Petrum accusaverunt ut rem insolitam ausum? Adde, quòd iste Eunuchus ibat in Hierusalem ad Templum, & Isaiam in curru legebat, quæ sunt aperta signa Judaismi.

Denique Hieronymus in epist. ad Salvinam, de Cornelio loquens: *Primus*, inquit, *ab Apostolo baptizatus, salutem Gentium dedicavit*. Et Chrysost. hom. 22. in Acta, de Cornelio loquens: *Vides*, inquit: *unde initium fit Gentium? à vero pio qui operibus dignus est habitus*. Quòd si aliquando Patres dicunt, Eunuchum illum, quem baptizavit Philippus, fuisset Gentilem, intelligunt, natione non reli- B gione.

De Paulo autem secundùm Græcos codices nulla est difficultas. Non enim est in Græco illud *Loquebatur Gentibus*, sed tantùm est *loquebatur & disputabat adversus Græcos*: Græcos autem hic vocat Judæos in Græcia natos & Græcè loquentes, ut indicant Chrysostomus & Oecumenius. Nec est verisimile, Paulum prædicasse Gentilibus in ipsa Hierusalem, & nullum rumorem excitatum ab Hebræis, qui postea tam vehementer in Petrum insurgebant, quia prædicaverat Cornelio.

Quia tamen Latini codices habent, *loquebatur Gentibus, & disputabat cum Græcis*; dici potest, eum loquutum esse ac disputasse cum Gentilibus, non eos C ad Fidem pertrahendo, sed Fidem ab eorum calumniis defendendo. Itaque ibidem Lucas subjungit, non aliquos esse conversos, sed odium adeo grave in Paulum excitatum, ut quærerent eum interficere; primus ergo pater tam Judæorum, quàm Gentilium, Petrus fuit.

Decimaoctava est Actor. 12. ubi pro Petro in carcere constituto *oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia*; unde etiam insigni miraculo liberatus est. Scimus ante illud tempus Stephanum in periculo fuisse, & postea etiam lapidatum: item Jacobum in eodem carcere constitutum, & postea interfectum; nec tamen legimus ita sine intermissione ab Ecclesia pro illis oratum, ut nunc pro Petri periculo fieri vi- D demus. Quæ potest alia ratio assignari, nisi quia multum interest, utrùm membrum unum, an caput ipsum periclitetur? Itaque Chrysostomus in hunc locum: *Magni*, inquit, *amoris indicium, oratio, Patrem omnes quærebant &c.*

Decimanona est Act. 15. ubi Petrus in Concilio primus loquitur, & sententiam ejus Jacobus, omnesque alii sequuntur, ut Hieronymus docet in epist. ad August. quæ est 11. inter epist. August. & Theodoretus in epist. ad Leonem de eadem re, sic loquitur: *Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba sanctissimi Spiritus, ad magnum Petrum cucurrit, ut iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ab ipso adferret solutionem.* E

Vigesima est ad Galat. 1. ubi Paulus dicit: *Post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum*. In quem locum Oecumenius dicit, ascendisse Paulum in Hierusalem ut videret Petrum, tanquam se majorem. Chrysost. hom. 87. in Jo. *Os*, inquit, *erat Apostolorum & Princeps; propterea & Paulus eum præter alios visurus ascendit*. Ambrosius in cap. 1. ad Galat. *Dignum fuit*, inquit, *ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum*. Hieronymus in epist. ad August. 89. sup. cit. *Tantæ Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit; deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum.*

CAPUT XXIII.

Proponuntur aliæ prærogativæ ex variis Auctoribus.

Hactenus eas prærogativas recensuimus quæ ex divinis literis colliguntur: addemus nunc alias octo, quas ex variis Auctoribus decerpsimus.

Igitur Vigesimaprima prærogativa est, quòd Christus suis manibus solum Petrum baptizaverit. Scribit enim Evodius, Petri successor in Episcopatu Antiocheno, in epist. quæ inscribitur τὸ φῶς, à Christo ex mulieribus solam Virginem matrem suam; ex viris baptizatum solum Petrum; à Petro Andream, Jacobum, & Joannem: ab iis cæteros. Id quod referunt Euthymius in cap. 3. Jo. & Nicephorus lib. 2. hist. cap. 3.

Vigesimasecunda est, quòd solus Petrus à Christo Episcopus ordinatus fuerit: cæteri autem à Petro episcopalem consecrationem acceperint. Id quod probat Joannes de Turrecremata lib. 2. Sum. de Eccles. cap. 32. multis rationibus, sed præcipuæ sunt duæ. Prima est, quoniam vel Dominus nullum ordinavit Episcopum, vel omnes, vel aliquos, vel unum.

Quod nullum non potest dici. Nam si ita esset, nullum haberemus jam Episcopum: nemo enim potest dare alteri quod ipse non habet; non ergo potest non Episcopus Episcopum ordinare. Si ergo Dominus neminem, ac ne Petrum quidem reliquit ordinatum Episcopum, quis postea ordinavit Petrum & alios?

Quòd autem non omnes Apostoli immediatè à Domino sint ordinati, patet. Nam saltem Paulum, quem ipse de cœlo vocavit & Apostolum fecit, non Episcopum ordinavit, sed jussit ordinari per manuum impositionem ministrorum Ecclesiæ ut patet Act. 13. & ex Leone in epist. ad Diosc. quæ est 81. in operibus ejus, sed in tomis Conciliorum 79. ubi loquens Leo de ordinatione Episcoporum, exemplum hoc Pauli adducit: & ex Chrysostomo, qui in hunc locum Act. dicit, adeo veram fuisse Pauli ordinationem, ut in ipsa nomen mutaverit: statim enim subjungitur, Saulus, qui & Paulus.

Præterea, quòd Jacobus minor, unus ex duodecim, fuerit ordinatus Episcopus Hierosolymæ ab Apostolis, & non à Christo immediatè, docet Anacletus in epist. 2., ubi scribit, Episcopum debere ordinari à tribus Episcopis, sicut Jacobum minorem ordinaverunt Episcopum, Petrus, Jacobus major, & Joannes.

Item Clemens Alexandrinus apud Eusebium lib. 2. hist. cap. 1. idem tradit, Jacobum scilicet à Petro Jacobo & Joanne ordinatum Episcopum.

Idem habet Hieronymus de vir. illustr. in Jacobo: *Jacobus*, inquit, *statim post passionem Domini ab Apostolis Hierosolymorum Episcopus ordinatur.*

Neque dici potest, hunc Jacobum non fuisse Apostolum ex duodecim: repugnat enim Hieronymus in lib. cont. Helvid. & nos alibi idem ostendimus ea ratione, quia sequeretur, unius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia.

Quòd autem nonaliquos Dominus ordinaverit, alios non ordinaverit, inde satis probatur, quòd Apostoli, excepto Petro, essent inter se æquales, & nullus in alium jus haberet, & omnis potestas eis tradita, communiter omnibus sit tradita, quantum ex Evangeliis colligi potest; ergo si neque nullum, neque omnes, neque aliquos plures Dominus ordinavit, sequitur, solum Petrum ab eo ordinatum.

Se-

Secunda ratio est, quia passim docent Veteres, Romanam Ecclesiam esse matrem omnium Ecclesiarum: ab ea omnes Episcopos habuisse consecrationem, & dignitatem suam. Quod non videtur esse verum, nisi in eo sensu, quia Petrus, qui Episcopus fuit Romanus, omnes Apostolos omnesque alios Episcopos, vel per se, vel per alios ordinavit; alioqui enim cùm omnes Apostoli plurimos Episcopos in variis locis constituerint, si Apostoli ipsi non sunt facti Episcopi à Petro, certè maxima pars Episcoporum non deducet originem suam à Petro.

Quid est ergo quod Anacletus epist. 1. dicit: *In novo Testamento post Christum à Petro sacerdotalis cœpit Ordo?* Non enim loqui potest de ordine minorum Sacerdotum, idest, Presbyterorum: nam constat, Apostolos in ultima cœna simul omnes ordinatos Sacerdotes; loquitur ergo de ordine majorum Sacerdotum, idest, Episcoporum, qui à Petro non rectè dicitur incœpisse, si omnes Apostoli immediatè à Christo ordinati fuerunt Episcopi.

Quid est etiam quod Cyprianus dicit lib. 4. epist. 8. Romanam Ecclesiam esse matricem & radicem totius Catholicæ Ecclesiæ? Quid est quod ait Innocentius I. in epist. ad Concil. Carthag. quæ est 91. inter epistolas August. *A quo*, Petro, *ipse Episcopatus, & tota auctoritas nominis hujus emersit?* Item quod in epist. ad Concil. Milevit. scribit, quæ est 93. inter epistolas August. *Quoties Fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, idest, sui nominis, & honoris auctorem deferre debere?* Quid est quod ait Julius I. in epist. 1. ad Orientales: *Quam culpam incurrere non potuissetis, si unde consecrationis honores accipitis, inde legem totius observantiæ sumeretis, & B. Apostoli Petri Sedes, quæ nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset Ecclesiasticæ magistra rationis?*

Quid denique, quod ait S. Leo serm. 3. de assump. sua ad Pontif. cùm dicit: *Si quid cum eo*, Petro, *commune cæteris voluit esse Principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.* Et epist. 89. *Hujus muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro, Apostolorum omnium summo, principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet?*

Sed Objiciunt quidam hoc argumentum. In Apostolatu Episcopatus includitur, alioqui verum non esset, quod Anacletus scribit in epist. 2. Episcopos Apostolis succedere: at Apostolos omnes Christus fecit, non Petrus; igitur & Episcopos Christus eos ordinavit, non Petrus.

Quid quòd de Juda proditore intelligitur illud Psalm. 108. *Episcopatum ejus accipiat alter*, ut explicat Petrus Act. 1. at Judam non ordinavit Petrus; igitur non omnes ordinavit Petrus.

Respondeo: in Apostolatu contineri Episcopatum, & Episcopos succedere Apostolis, non quia eo ipso quòd aliquis est Apostolus sit Episcopus: (nam Dominus Luc. 6. elegit duodecim discipulos, & Apostolos nominavit, etiam antequam Sacerdotes eos faceret, nedum Episcopos: ad Apostolatum enim propriè pertinet jus prædicandi, cui annexa fuit amplissima jurisdictio quædam delegata, qualis etiam in non Episcopis esse potest) sed quia omnes Apostoli fuerunt Episcopi, immo etiam primi Episcopi Ecclesiæ, tametsi non sint ordinati à Christo, sed à Petro.

Ad illud de Juda respondeo; in Psal. 108. vocari Episcopatum, non id quod nunc propriè vocamus Episcopatum, sed præfecturam quamcumque: est enim in Hebræo פקדתו quod visitationem seu præfecturam significat; & credibile est, Petrum Hebraicè allegasse hunc Psalmum, & nomen illud præfecturæ ad Apostolatum Judæ accommodasse.

Lucas autem hæc referens Græcè, sequutus est LXX. interpretes, qui verterunt τὴν ἐπισκοπήν, qua voce LXX. interpretes non potuerunt intelligere nisi præfecturam in genere, cùm non esset ipsorum tempore Episcopatus propriè dictus adhuc institutus. Adde quòd etiam Cicero lib. 7. epist. ad Atticum hoc nomine utitur, cùm dicit, se à Pompejo totius Campaniæ Episcopum constitutum.

Potest etiam responderi: Psalmum istum loqui de Episcopatu propriè dicto, non quem Judas habuit, sed quem erat habiturus, si Dominum non prodidisset.

Vigesimatertia est, quòd Petrus primum Hæresiarcham, & principem, ac patrem omnium hæreticorum, qui postea fuerunt, Simonem videlicet Magum, primus detexit, ut patet Act. 8. & postea damnavit, & planè extinxit.

Decuit enim omnino ut Princeps & Pater Ecclesiæ, principem & patrem omnium hæreticorum superaret: Simonem autem patrem fuisse omnium hæreticorum, scribit Irenæus lib. 1. cap. 20. & initio lib. 3.

Quia verò Calvinus in Institut. lib. 4. cap. 6. §. 15. habet pro absurda fabula contentionem B. Petri cum Simone; adferamus Veterum de hac re testimonia. Id enim tradit Egesippus lib. 3. de excid. Hierosol. cap. 2. & Clemens lib. 6. constitut. Apost. cap. 7. 8. & 9. qui totam historiam fusè explicant.

Item Arnobius lib. 2. cont. Gent.: *Ipsam*, inquit, *apud dominam Romam, in qua cùm homines sint Numæ regis artibus atque antiquis superstitionibus occupati, non distulerunt tamen res patrias linquere, & veritati coalescere Christianæ. Viderant enim cursum Simonis Magi, & quadrigas igneas, Petri ore difflatas, & nominato Christo evanuisse. Viderant, inquam, fidentem Diis falsis, & ab eisdem metuentibus proditum, pondere præcipitatum suo, cruribus jacuisse præfractis.*

Idem narrant Damasus in vita Petri. Cyril. Catechef. 6. Epiphanius hæresi 21. Theodoret. lib. 1. hæret. fabul. Ambrosius Orat. in Auxent. Hieronymus in lib. de vir. illustr., in Simone Petro. Sulpitius lib. 2. sac. hist. Gregorius Turonen. lib. 1. hist. cap. 25. Eusebius lib. 2. hist. cap. 13. Maximus in serm. ult. de SS. Petro & Paulo. Augustinus denique, cujus hæc verba sunt lib. de hæres. cap. 1. *In urbe Roma B. Apostolus Petrus Simonem Magum vera omnipotentis Dei virtute extinxit.*

Ex quibus intelligimus, eumdem Augustinum in epist. 86. ad Casulanum cùm ait; *Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamvis eam falsam esse perhibent plerique Romani, quòd Apostolus Petrus cum Simone Mago die Dominico pugnaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis Ecclesia jejunaverit, & consequuto tam prospero gloriosoque successu, eumdem morem tenuerit, eumque imitatæ sint nonnullæ Occidentis Ecclesiæ &c.* non velle dicere, esse opinionem incertam de contentione Petri cum Simone, ut Calvinus putavit, sed de caussa jejunii Sabbati. Etsi enim auctores citati concorditer tradunt, Petrum Romæ cum Simone contendisse, eumque superasse: tamen nonnulli tradunt hoc factum esse die Dominico, neque pridie esse jejunatum, neque propterea institutum Sabbati jejunium, de quo in illa epistola disputat Augustinus.

Vigesimaquarta est, quòd Romæ potissimùm Petrus Sedem suam divino jussu collocaverit. Signum enim apertum principatus Petri esse videtur, quòd cùm Apostoli ab eo in totum Orbem mitterentur, Petrus ad ipsum Orbis terrarum caput & urbium reginam missus sit.

Id

Id quod etiam docet Leo ſerm. 1. de nat. SS. Petri & Pauli: *Nam*, inquit, *cùm duodecim Apoſtoli, accepta per Spiritum ſanctum omnium loqutione linguarum, imbuendum Evangelio Mundum, diſtributis ſibi terrarum partibus, ſuſcepiſſent: Beatiſſimus Petrus Princeps Apoſtolici ordinis ad arcem Romani deſtinatur Imperii, ut lex veritatis quæ in omnium Gentium revelabatur ſalutem, efficacius ſe ab ipſo capite per totum Mundi corpus effunderet.*

Et Maximus ſerm. 1. de nat. SS. Petri & Pauli: *Ubi Mundus*, inquit, *caput habebat Imperii, ibi regni ſui Principes collocavit.* Sed de hoc plura in ſequenti quæſtione.

Vigeſimaquinta eſt, quòd ſub finem vitæ Petri, Chriſtus ipſe Petro apparere, & roganti: *Domine quò vadis?* reſpondere dignatus ſit: *Venio Romam iterum crucifigi.*

Id Egeſippus lib. 3. de exeid. Hieroſol. cap. 2. & Ambroſius in Orat. cont. Auxent. teſtantur: *Nocte*, inquit Ambroſius, *muro egredi cœpit, & videns ſibi in porta Chriſtum occurrere, urbemque ingredi, ait: Domine quò vadis? reſpondit Chriſtus: venio Romam iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad ſuam crucem divinum pertinere reſponſum.*

Indicat etiam hoc Athanaſius, licèt obſcuriùs, cùm in apologia pro fuga ſua, de Petro ait: *Cùm audiſſet oportere ſe Romæ martyrium ſubire, non abjecit eam perfectionem, ſed cum gaudio Romam venit.*

Denique idem refert S. Gregorius in explicat. 4. Pſal. Pœnitent.: *Petro*, inquit, *ait, venio Romam iterum crucifigi; qui enim in ſeipſo jampridem crucifixus fuerat, in Petro iterum ſe crucifigendum dicebat.*

Quid autem ſignificare voluit Dominus, cùm ait, in Petri crucifixione ſe iterum crucifigi, niſi Petrum ſuum eſſe Vicarium, & quod Petro fit, ſibi ipſi fieri? Sic enim antea Samueli dixerat. 1. Reg. 8. *Non te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.*

CAPUT XXIV.

Tres ultimæ prærogativæ in medium adferuntur.

Vigeſimaſexta prærogativa eſt, quòd ſolæ illæ Eccleſiæ ſemper ſint habitæ Patriarchales & primæ, quas Petrus fundaverat. Siquidem apud Veteres tres Eccleſias tantùm fuiſſe propriè Patriarchales & primas; Romanam, Alexandrinam, & Antiochenam, patet ex Concilio Nicæno, can. 6. ex Chalcedonen. act. 16. ex epiſt. 3. Anacleti; ex epiſt. 53. Leonis ad Anatholium; ex epiſt. Gregorii ad Eulogium, quæ eſt 37. lib. 6. neque id negat Lutherus aut Calvinus.

Porrò Hieroſolymitana per annos ferè quingentos habita quidem eſt quarta Patriarchalis, ſed nomine non re; ſeu honore non poteſtate. Nam Patriarcha Alexandrinus non ſolùm ſecundo loco ſedebat in Conciliis, ſed etiam verè præerat omnibus Archiepiſcopis & Epiſcopis Ægypti & Lybiæ: & Antiochenus non ſolùm ſedebat tertio loco, ſed etiam præerat omnibus Archiepiſcopis & Epiſcopis Orientis: at Hieroſolymitanus ſedebat quarto loco, ſed nulli Archiepiſcopo, vel Epiſcopo præerat, immò ſubjectus erat Archiepiſcopo Cæſarienſi, qui erat Metropolitanus Palæſtinæ, & præterea Patriarchæ Antiocheno, qui, ut diximus, toti Orienti præſidebat. Id ita eſſe patet ex Concilio Nicæno can. 7. ubi decernitur, ut Epiſcopus Hieroſolymæ habeat honorem poſt Romanum, Alexandrinum, & Antiochenum, ſed tamen nihil propterea detrahatur de auctoritate Metropolitani, qui erat Cæſarienſis.

Quare B. Hieronymus in epiſt. ad Pammach. cont. Jo. Epiſc. Hieroſ. ſic alloquitur eumdem Joannem: *Tu*, inquit, *qui regulas quæris Eccleſiaſticas & Nicæni Concilii canonibus uteris, reſponde mihi; ad Alexandrinum Epiſcopum Palæſtina quid pertinet? ni fallor hoc ibi decernitur, ut Palæſtinæ Metropolis Cæſarea ſit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæſarienſem Archiepiſcopum referre debueras, cui, ſpreta communione tua, communicare nos noveras, aut ſi procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ. Sed novi cur Cæſaream, cur Antiochiam nolueris mittere Maluiſti occupatis auribus moleſtiam facere, quàm debitum Metropolitano tuo honorem reddere.*

Hinc etiam Leo in epiſt. 62. ad Maximum Antioch. *Juvenalis*, inquit, *Epiſcopus ad obtinendum Palæſtinæ provinciæ principatum, credidit ſe poſſe ſufficere, & inſolentes auſus per commentitia ſcripta firmare &c.* Denique neque Anacletus, neque Leo, neque Gregorius ſuprà citati ubi Patriarchales Sedes enumerant, ullam Hieroſolymitanæ faciunt mentionem.

His acceſſit poſtea Patriarchatus Conſtantinopolitanus: nam tempore Nicæni Concilii nondum erat Conſtantinopolis, nedum Patriarchatus Conſtantinopolitanus. Nam anno 25. Imperii Conſtantini, ideſt, quinto anno poſt Nicænum Concilium Conſtantinopolis dedicata eſt, ut ſcribit B. Hieronymus in Chronico: poſtea tamen in Concilio I. Conſtantinopolitano, ac deinde in Chalcedonenſi conatus eſt Epiſcopus Conſtantinopolinus non ſolùm Patriarchatum adipiſci, ſed etiam ſecundum locum inter Patriarchas obtinere: ſed non ante Juſtiniani tempora id à Romanis Pontificibus impetravit. Tempore autem Juſtiniani, ideſt, poſt annum Domini 500. tum Imperatoris opera, tum Pontificum Romanorum permiſſione, cœpere Conſtantinopolitanus & Hieroſolymitanus Epiſcopi in numero Patriarcharum haberi, nullo amplius reclamante.

His ita conſtitutis, miratur Calvinus Inſtit. lib. 4. cap. 6. §. 13. nec immeritò, cur tam paucæ, & cur iſto ordine collocatæ fuerint Sedes Patriarchales. Nam ſi antiquitatem ſpectes; Hieroſolimitana Sedes deberet poni primo loco, & tamen ponitur quarto vel potius nullo. Si dignitatem primi Epiſcopi conſideres; certè poſt Romanam Sedem deberet eſſe ſedes Epheſina, quam Paulus fundavit, & Joannes uſque ad mortem rexit. Hieroſolymitana quoque, in qua primus ſedit Jacobus Apoſtolus & frater Domini, & poſt eum Simeon etiam frater Domini, deberet præcedere Alexandrinam, in qua ſedit Marcus Apoſtolorum diſcipulus. Præterea cur Alexandrina præcedit Antiochenam, cùm Antiochena ſit antiquior, quàm Alexandrina, & in Antiochena Petrus ipſe, in Alexandrina diſcipulus Petri ſederit?

Quòd ſi dicas, ut Calvinus ſuſpicatur Inſtit. lib. 4. cap. 7. §. 14. in conſtituendis Patriarcharum Sedibus Concilium Nicænum ſolùm habuiſſe rationem nobiliſſimarum & regiarum urbium; repugnabit B. Leo, qui in epiſt. 54. ad Martian. Auguſt, reſpondens ad argumentum Græcorum, qui aſſerebant, Conſtantinopolitanam Sedem debere eſſe Patriarchalem poſt Romanam, quia erat etiam Sedes Imperatoria, ſic ait: *Habeat*, inquit, *Conſtantinopolitana civitas gloriam ſuam, ac protegente dextera Dei, diuturno clementia veſtra fruatur imperio, alia tamen ratio eſt rerum ſecularium, alia divinarum. Nec præter illam petram, quam Dominus in fundamento poſuit, ſtabilis erit ulla conſtructio.* Et Gelaſius in epiſt. ad Epiſc. Dardan.: *Nam quod dicitur*, inquit, *de regia civitate, alia poteſtas eſt regni ſecularis, alia Eccleſiaſticarum diſtributio dignitatum. Sicut enim quævis parva civitas prærogativam præſentis Regis non minuit:*

ßc Imperialis præsentia mensuram dispensationis religiosa non mutat.

Deinde petemus: cur tantùm tres fuerint Sedes Patriarchales constitutæ, cùm multò plures sint urbes nobiles & Regiæ? Deinde nobilissimæ & Regiæ urbes semper sunt habitæ ubi erat Sedes Imperatoris. At circa tempora Nicæni Concilii, Sedes Imperatoria in Oriente erat Nicomediæ, quæ est urbs Bythyniæ longè clarissima. In Occidente erat Treveris & Mediolani, quarum Treveri in Gallia Transalpina, & Mediolanum in Cisalpina celeberrimæ urbes habebantur. Siquidem eodem tempore Diocletianus Nicomediæ sedens, inde totum Orientem regebat: Maximianus ex Mediolano Italiam, Africam & Illyricum gubernabat: Constantius pater Constantini ex Treveris Gallias & Britannias moderabatur.

Hinc Gelasius in epist. ad Episc. Dardan.: *Risimus*, inquit, *quòd prærogativam volunt Acacio comparari, quod Episcopus fuerit regiæ civitatis; nunquid apud Mediolanum, apud Ravennam, apud Sirmium, apud Treveros multis temporibus non constitit Imperator? nunquid harum urbium sacerdotes ultra mensuram sibimet antiquitus deputatam quidpiam suis dignitatibus usurparunt?*

Cur ergo non fiebant Patriarchales sedes Nicomediensis, Trevirensis, Mediolanensis?

Adde, quòd Concilium Nicenum non instituit, ut falsò docet Calvinus, Sedes Patriarchales, sed confirmavit tantùm. Sic enim habent verba Concilii Nicæni can. 6. *Mos antiquus perduret in Ægypto, vel Lybia, & Pentapoli, ut Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem.* Et infrà. *Similiter autem & apud Antiochiam, cæterasque provincias, honor suus unicuique servetur Ecclesiæ:* Et infra can. 7. *Quoniam mos antiquus obtinuit, & vetusta traditio, ut Heliæ, idest, Hierosolymorum Episcopo honor deferatur, habeat consequenter honorem.*

Vera igitur & sola caussa illius numeri Patriarchalium Sedium est dignitas Petri. Solæ enim illæ Ecclesiæ habitæ sunt Patriarchales propriè, in quibus Petrus tanquam Episcopus sedit: Petrus autem Antiochiæ & Romæ per seipsum sedit; Alexandriæ autem sedit vel per se, ut Nicephorus testatur lib. 14. cap. 3. vel per discipulum suum Marcum, quem eò misit, ut nomine suo fundaret Ecclesiam, ut docet D. Gregorius lib. 6. epist. 37. ad Eulog. Alexandrinum; ubi sic ait: *Cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis Sedes in auctoritate convaluit, quæ in tribus locis, unius est. Ipse enim sublimavit Sedem, in qua etiam quiescere & præsentem vitam finire dignatus est: ipse decoravit Sedem, in quam Evangelistam discipulum misit: ipse firmavit Sedem, in qua septem annis quamvis discessurus sedit: cùm ergo unius atque una sit Sedes, cui ex auctoritate divina tres nunc Episcopi præsident, quidquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo.* Ibidem ait: *Ille mihi de Petri cathedra loquutus est, qui super Petri cathedram sedet &c.*

Ubi affirmat, Episcopum Alexandrinum super Cathedram Petri sedere, quia nimirum nomine Petri Alexandriæ Marcus primus Episcopus sedit. Idem omnino docet Gelasius Papa in decr. de lib. Can. & Apocr., quod edidit in Conc. 70. Episc.

Eamdem rationem reddit Leo in epist. 53. ad Anatholium: *Nihil*, inquit, *Alexandrinæ sedi ejus, quam per S. Marcum Evangelistam B. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis. Antiochena quoque Ecclesia, in qua primum prædicante Apostolo Petro Christianum nomen exortum est, in paternæ constitutionis ordine perseveret, & in gradu tertio collocata nunquam fiat inferior.* Item Anacletus epist. 3. *Secunda*, inquit, *se-*
A *des apud Alexandriam B. Petri nomine à Marco ejus discipulo consecrata est. Tertia autem sedes apud Antiochiam ejusdem Beati Petri Apostoli nomine habetur honorabilis.*

Hæc ergo est ratio numeri harum Sedium. Ratio autem ordinis est, quia cùm omnes tres sint Sedes Petri, tamen Romanam per se usque ad mortem administravit: Alexandrinam per Marcum Evangelistam, Antiochenam per Evodium.

Sicut ergo major est Petrus Apostolus Marco Evangelista, & Marcus Evangelista Evodio, qui neque Apostolus, neque Evangelista fuit; ita quoque Romana Ecclesia Alexandrinam, & Alexandrina Antiochenam auctoritate & dignitate superat. Et
B quamquam non est negandum, quin Petrus in his sedibus eligendis habuerit etiam rationem magnitudinis, ut D. Leo docet in epist. 84. ad Anastas. cir. fin.: tamen (ut dictum est) propria & immediata caussa honoris & potestatis harum Sedium fuit primatus & dignitas Petri.

Vicesimaseptima est festum Cathedræ Petri. Nam quod publicè in Ecclesia celebretur dies festus in honorem institutionis Episcopatus Petri, & nihil tale fiat pro Sedibus aliorum Apostolorum, argumentum est, Sedem Petri singulatiter præstare omnibus aliis; immò ipsam esse solam & singularem Cathedram, ex qua totus Mundus doceri debeat, ut Optatus ait lib. 2. cont. Parmenian. Esse autem vetustissimum fe-
C stum Cathedræ B. Petri, facilè potest, tum ex Martyrologio Bedæ, tum ex eo sermone cognosci, quem habuit S. Augustinus ad populum, qui est serm. 15. de Sanctis.

Vicesimaoctava prærogativa est, quòd in literis formatis, Antiqui post nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nomen Apostolorum Principis adjungebant. Scribit Atticus Episcopus, ut ad finem Concilii Chalcedonensis legitur in hunc locum: *Ne in faciendis epistolis Canonicis, quas mos Latinus formatas appellat, aliqua fraus falsitatis temerè præsumeretur, hoc à Patribus trecentis decem & octo congregatis saluberrimè inventum est, & constitutum, ut formata epistola hanc calculationis, seu supputationis habeat*
D *rationem, idest, ut assumantur in supputationem prima Græca elementa Patris, & Filii, & Spiritus sancti, hoc est, π, υ, α, quæ elementa octogenarium, quadringentesimum & primum significant numerum. Petri quoque Apostoli prima litera, idest, π, quæ numerum 80. significat.*

Ego quoque qui scripsit epistolam prima litera; cui scribitur, secunda litera; accipientis, tertia litera; civitatis quoque, de qua scribitur, quarta: & indictionis, quæcumque est, temporis idem qui fuit numerus assumatur. Atque ita his omnibus Græcis literis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, unam quæcumque fuerit collecta summam, epistola teneat. Hæc ille.

Meminit formatarum epistolarum Optatus Milevitanus lib. 2. cont. Parmen. his verbis: *Cum quo* (Si-
E ricio) *nobis totius Orbis commercio formatarum in una communionis societate communicat.* Et Concilium Milevitanum, can. 20. vetat Clericis, ne sine formatis literis ad comitatum eant. Vide Burchardum lib. 2. cap. 227. Ivonem lib. 6. cap. 433. & 434. & Sidonium Apollinarem lib. 7. epist. 2.

CA-

CAPUT XXV.

Testimoniis Patrum Græcorum & Latinorum confirmatur primatus Petri.

SUperest, ut adferamus veterum Patrum testimonia pro primatu S. Petri. Est autem antea observandum, quòd si Patres dixerint, Petrum fuisse Caput Ecclesiæ, aut primatum in Apostolos, vel Ecclesiam habuisse, id satis esse debebit ad ostendendum ex Patrum sententia id quod volumus. Fatentur enim adversarii, per hæc duo nomina *Caput & Primatus* significari summam in Ecclesia potestatem. Itaque Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 7. colum. 527. dicunt, propriam esse notam Antichristi, habere primatum in Ecclesiam. Et Calvin. Instit. lib. 4. cap. 7. §. 3. *Certè*, inquit, *quamdiu duravit Ecclesiæ vera & pura facies, ista omnia superbiæ nomina, quibus postea insolescere cœpit Romana Sedes, prorsus erant inaudita*. Loquitur autem de nomine Capitis & Primatus: & ibidem indicat, tempore Hieronymi adhuc durasse veram Ecclesiæ faciem.

Primus ergo prodeat ex Græcis Origenes (nam Dionysium, Clementem Romanum, Anacletum, & similes omitto, quia ab adversariis non recipiuntur) qui in cap. 6. ad Rom. sic ait: *Petro*, inquit, *cùm summa rerum de pascendis ovibus traderetur, & super ipsum velut super terram fundaretur Ecclesia, nullius confessio virtutis alterius ab eo, nisi charitatis exigitur*. Euseb. in Chronico anni 44. à Christo nato: *Petrus*, inquit, *Apostolus natione Galilæus, & Christianorum Pontifex primus.*

Ubi est observandum discrimen, quod Eusebius ponit inter Petrum & aliarum civitatum Episcopos. Nam de Petro non dicit, Romanorum Episcopus primus, sicut ibidem dicit de Jacobo: *Ecclesiæ Hierosolymorum primus Episcopus ab Apostolis ordinatur Jacobus frater Domini*. Et de Evodio: *Primus Antiochiæ Episcopus ordinatur Evodius*; non ita de Petro loquitur, sed *Christianorum Pontifex primus*, nimirum ut intelligeremus, Jacobum unius civitatis, Petrum totius Orbis Christiani Pontificem fuisse. Idem lib. 2. hist. cap. 14. vocat Petrum omnium Apostolorum probatissimum & maximum, primorum Principem & Ducem, ac Magistrum militiæ Dei. Quid autem aliud est esse Ducem militiæ Dei, quam esse Caput militantis Ecclesiæ?

S. Basilius serm. de jud. Dei, de Petro loquens; *Ille*, inquit, *beatus qui cæteris prælatus discipulis fuit, cui claves regni cœlestis commissæ &c.* S. Gregor. Nazianz. Orat. de Moderat. in disput. serv., ostendere volens, in omnibus rebus esse debere ordinem, argumentum sumit ab Apostolis, qui etsi omnes magni essent, tamen unum Præpositum habuerunt: *Vides*, inquit, *quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus & excelsis, atque electione dignis, hic petra vocetur, utque Ecclesiæ fundamenta Fidei sua credita habeat, ac reliqui discipuli posthaberi se tranquillo animo ferant.*

S. Epiphanius hæres. 51. *Petrum*, inquit, *elegit ut Dux esset discipulorum*. Et in Ancor.: *Hic est*, inquit, *qui audivit, Pasce Agnos meos, cui credita est ovile.*

Cyrillus Hierosolymitanus Cath. 2. Petrum Principem Apostolorum excellentissimum vocat. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. in Jo. cap. 64. *Ut Princeps*, inquit, *Caputque cæterorum primus exclamat; Tu es Christus Filius Dei vivi*. Et in Thesau. (si B. Thom. credimus in Opusc. cont. Græc.) *Sicut Christus*, inquit, *accepit à Patre sceptrum Ecclesiæ Gentium, Dux ex Israel egrediens, super omnem principatum, & potestatem, super omne quodcumque est, ut ei cuncta curventur: sic & Petro & ejus successoribus plenissimè commisit, & nulli alii, quàm Petro Christus quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit.*

S. Joannes Chrysostomus hom. 55. in Matth. *Petrum*, inquit, *Ecclesiæ futuræ pastorem constituit*. Et infrà: *Deus concedere solus potest, ut futura Ecclesia tot tantisque fluctibus impetu irrumpentibus, immobilis maneat, cujus Pastor & Caput* (ecce nomen Capitis Calvino inauditum) *homo piscator, atque ignobilis*. Et infrà: *Hieremiam uni Genti Pater, hunc autem universo terrarum Orbi Christus præposuit*. Et hom. ult. in Jo. aliquoties repetit, Petro fratrum, idest, Apostolorum curam demandatam, & Orbem totum commissum.

Euthymius in cap. ult. Jo. bis repetit, Petrum accepisse præsidentiam super discipulos. Ibid. *Si dicas*, inquit, *quomodo Jacobus sedem Hierosolymis accepit? Respondeo, hunc* Petrum *totius Orbis magistrum esse constitutum*. Ubi docet Euthymius, sicut Jacobus fuit Episcopus Hierosolymorum, ita Petrum fuisse Episcopum totius Orbis.

Theophylactus in cap. 22. Luc. in illud *Confirmas fratres tuos: Planus*, inquit, *hujus intellectus is est. Quia te habeo at Principem discipulorum, postquam negato me fleveris, & ad pœnitentiam veneris, confirma cæteros, hoc enim decet te, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum*. Et infrà: *Tu Petre conversus, bonum exemplum pœnitentiæ eris omnibus, qui cùm Apostolus fueris, & negaveris, iterum receperis primatum omnium, & præfecturam Orbis*. Hic etiam audis nomen Primatus Calvino inauditum. Oecumenius in cap. 1. Act. *Surgit*, inquit, *Petrus, non Jacobus, & velut ferventior, & velut is cui discipulorum præsidentia commissa erat.*

Hugo Etherianus sive Herettianus circa annum Domini 1160. tempore Emmanuelis Imperatoris, scripsit libros de processione Spiritus sancti adversus Græcos, in quo opere lib. 3. cap. 17. sic ait: *Ex ipsa*, inquit, *rei evidentia liquidò apparet, quòd Petrum ejusque successorem Christus Principem & Caput non modo Latinorum & Græcorum, Occidentis & Septentrionis universi, verùm etiam Armenorum, Arabum, Judæorum, Madianitarum & totius orientis, ut meridiani climatis in perpetuum constituit.*

Hunc adjunximus Græcis, non quòd fuerit Græcus natione, sed quòd Græcè ut plurimùm, & in aula Græci Imperatoris scripserit.

Ex Latinis S. Cyprianus in epist. ad Quintum dicit, Petrum noluisse dicere, cùm à Paulo reprehenderetur se habere primatum, & sibi obediendum esse: quibus verbis indicat, eum habuisse primatum, & potuisse aliis omnibus jubere. Ac ne fortè dicant adversarii, Petrum ex sententia Cypriani ideo non dixisse se habere primatum, quia falsum dixisset; audiamus Augustinum exponentem hunc locum Cypriani, lib. 2. de Bapt. cap. 1. *Idem Cyprianus*, inquit, *in epistola ad Quintum ita loquitur: Nam nec Petrus quem primum Dominus elegit, & super quem ædificat Ecclesiam suam, cùm secum Paulus de circumcisione disceptaret, postmodum vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, at diceret, se primatum tenere, & obtemperari à novellis & posteris sibi potius debere &c.* Et paulò pòst: *Ecce*, inquit, *ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, Apostolum Petrum, in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia præminet &c.*

Idem S. Cyprianus in lib. de unit. Eccl., sive de simplic. Prælat. (ut suprà deduximus) facit Petrum

Caput, fontem, radicem totius Ecclesiæ. Et de eodem dicit in epist. ad Jubajanum: *Nos unius Ecclesiæ Caput, & radicem tenemus*. Itaque illa duo nomina Cypriani libenter usurpat, quæ Calvinus inaudita fuisse dixerat in antiqua Ecclesia. S. Maximus in 3. serm. de Apost.: *Quanti ergo*, inquit, *meriti apud Dominum suum Petrus erat, ut ei post naviculæ parvæ remigium totius Ecclesiæ gubernacula traderentur?*

Optatus lib. 2. cont. Parmen.: *Cathedra*, inquit, *una est, & negare non audes, scire te Petro primùm in urbe Roma Cathedram esse collatam, ubi sederit omnium Apostolorum caput Petrus, unde Cephas appellatus, in qua una Cathedra unitas ab omnibus servaretur, nec cæteri Apostoli singulas, sibi quisque defenderent, ut jam schismaticus & peccator esset, qui contra singularem Cathedram alteram collocaret. Ergo Cathedra una est, quæ est prima de dotibus. In ea sedit primus Petrus, succedit Linus, Lino Clemens &c.* Vides, nomen Capitis & Petri Cathedram ac successorum, unicam totius Ecclesiæ Cathedram nominari; quæ Calvino erant prorsus inaudita.

S. Ambrosius in cap. ult. Lucæ vocat Petrum, Vicarium amoris Christi erga nos, & eum dicit omnibus prælatum. Et in cap. 12. epist. 2. ad Corinth. Primatum, inquit, *non accepit Andreas, sed Petrus*. Ecce iterum nomen Calvino inauditum. Idem in cap. 1. ad Gal. dicit, Petro curam Ecclesiarum à Domino demandatam. Denique serm. 11. *Hanc*, inquit, *solam Ecclesiæ navem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quæ navis in altum seculi istius ita natat, ut pereunte Mundo, omnes quos susceperit servet illæsos: cujus figuram jam in veteri videmus Testamento. Sicut enim Noe arca, naufragante Mundo, cunctos quos susceperat incolumes reservavit, ita & Petri Ecclesia, conflagrante seculo, omnes quos amplectitur, repræsentabit illæsos: & sicut tunc, transacto diluvio, ad arcam Noe columba signum pacis detulit, ita & transacto judicio, ad Ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet.*

B. Hieronymus lib. 1. in Jovin.: *Inter duodecim unus eligitur, ut Capite constituto, schismatis tolleretur occasio. Sed cur non Joannes electus est virgo? ætati delatum est, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens ac penè puer progressæ ætatis hominibus præferretur.* Hìc etiam audis nomen Capitis Calvino inauditum.

B. Augustinus passim dicit, Petrum habuisse primatum, ac præsertim lib. 2. cap. 1. de Bapt., ut jam antè citavimus, ubi etiam addit: *Puto*, inquit, *quòd sine ulla sui contumelia Cyprianus Episcopus Petro Apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrii gloriam. Cæterùm magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit, illum Apostolatus principatum cuilibet Episcopatus præferendum? sed etsi distat Cathedrarum gratia, una est tamen martyrum gloria.*

Observandum hoc loco est, multum omnino ex sententia Augustini Petri Cathedram præstare particularium Episcoporum cathedris, cùm veritus sit, ne contumeliam Petro videretur facere, si eum eo compararet Cyprianum; qui tamen non solùm Episcopus, sed etiam primus erat totius Africæ.

Notandum quoque, putasse Augustinum posse comparari martyrium Cypriani cum martyrio Petri, licèt Petri esset multò nobilius, quia in eodem genere sunt martyrum omnium palmæ: at Cypriani sedem non posse conferri cum Sede Petri, quia non solùm Sedes Petri est nobilior sede Cypriani, sed est quodammodo in alio genere, nam differunt ut totum & pars; non solùm enim Petrus erat E- A piscopus Romæ, ut Cyprianus Carthaginis, sed etiam erat Petrus Pontifex Orbis terræ totius, cùm tantùm partis unius esset Pontifex Cyprianus.

Idem Augustinus de pœnitentia Petri loquens, serm. 124. de temp. *Totius*, inquit, *corporis morbum in ipso capite curat Ecclesia, in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem &c.* Auctor quæstionum veteris & novi Testamenti, quæ sunt in 4. tom. operum August. q. 75. *Sicut*, inquit, *in Salvatore erant omnes caussa magisterii, ita & post Salvatorem in Petro omnes continentur. Ipsum enim constituet caput eorum, ut pastor esset gregis Dominici.* Et infrà: *Manifestum est*, inquit, *in Petro omnes contineri; rogans enim pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur.* B *Semper enim in Præposito populus aut corripitur, aut laudatur.*

S. Leo passim hæc docet, præsertim serm. 3. de assump. sua ad Pontif.: *De toto Mundo*, inquit, *unus eligitur Petrus, qui & universarum Gentium vocationi, & omnibus Apostolis cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* Et in epist. 84. ad Anastasium in fine: *Magna*, inquit, *dispositione provisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia: Et rursus quidam in majoribus urbibus constituti sollicitudinem susci-* C *perent ampliorem, per quos ad unam Petri Sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, & nihil unquam à suo capite dissideret.* Ecce habes hic quoque nomen Capitis, & curam universalis Ecclesiæ.

S. Prosper lib. de ingrat.

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honori
Facta caput Mundo, quidquid non possidet armis,
Religione tenet &c.

Arator in cap. 1. Act. de Petro sic ait:

— cui tradidit Agnus
Quas passus salvavit oves, totumque per Orbem
Hoc auget pastore gregem, quo munere summus
Surgit &c.

D S. Gregorius lib. 4. epist. 32. ad Mauric.: *Cunctis*, inquit, *Evangelium scientibus liquet, quòd beatissimo, & omnium Apostolorum Principi Petro, Dominica voce totius Ecclesiæ cura commissa est.* Et infrà: *Ecce*, inquit, *claves regni cælestis accepit, potestas ei ligandi atque solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiæ & principatus tribuitur.*

Beda hom. in vig. S. Andreæ, in illud; *Intuitus eum &c.* Jo. 1. *Vidit*, inquit, *cordis ejus simplicitatem, vidit animi sublimitatem, cujus merito cunctis esset præferendus Ecclesiæ.*

Et hom. in festo Petri & Pauli: *Ideo*, inquit, *Beatus Petrus, qui Christum vera Fide confessus, vera est amore sequutus, specialiter claves regni cælo-* E *rum, & principatum judiciariæ potestatis accepit, ut omnes per Orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate Fidei, vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec januam possint regni cælestis ingredi.*

S. Bernardus in epist. 237. ad Eugen.: *Locus, in quo stas, terra sancta est, locus Petri est, locus Principis Apostolorum, ubi steterunt pedes ejus, locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.* Et lib. 2. de Consider. ait de Petro: *Instar Domini gradiens supra mare, unicum se Christi Vicarium designavit, qui non uni populo, sed cunctis præesse deberet, siquidem aquæ multæ, populi multi.*

His 24. Patrum testimoniis, quasi vocibus 24. Seniorum de Apocalypsi, apertè ostenditur consensus

veteris

veteris Ecclesiæ, tam Græcæ, quàm Latinæ, ad quæ nihil omnino responderi potest, nisi quod Lutherus & Calvinus de Leone dicunt, eos humana passos, ac deceptos esse.

Sed si ita est: cur nemo umquam eos reprehendit? Certè Epiphanius, Theodoretus, Augustinus, Damascenus, indicem hæresum & hæreticorum texuetunt, & in eo etiam Origenem posuerunt. At cur, quæso, in erroribus Origenis illum non annotarunt, quòd dixerit, Petro summam rerum de pascendis ovibus à Christo traditam? Cur Cyprianum, Ambrosium, Chrysostomum, Optatum, Leonem, & alios inter hæreticos non numerarunt, cùm tam clarè docuerint, habuisse Petrum primatum, & fuisse Caput Ecclesiæ, & totum Orbem terrarum illi commissum? Certè tantum errorem, qui Antichristo, ut ipsi dicunt, tam apertè favet, omnium Scriptorum calamis confodi oportebat.

Quare cùm uno ore Veteres clament, Apostolo Petro primatum Ecclesiasticum à Christo esse delatum: cùm iidem tot insignes Petri prærogativæ testentur: cùm in sacris divinisque Literis hunc ipsum primatum tam liberaliter promissum, quàm fideliter datum esse videamus: nimis profectò pertinaces erimus, si adversus tam claram veritatis lucem oculos clauserimus.

CAPUT XXVI.

Diluitur argumentum ex comparatione Petri cum Jacobo.

ARgumenta, quæ adversùs primatum Petri fieri solent, maxima ex parte soluta sunt in explicatione duorum locorum Scripturæ, Matth. 16. & Jo. ult. ubi de petra, de clavibus, & de ovibus disseruimus. Tria tamen supersunt: unum ex comparatione Petri cum Jacobo: alterum ex collatione ejusdem cum Paulo: postremò ex horrendis fœdisque lapsibus Petri, quos divino consilio Spiritus sanctus literis mandari voluit, ne nimis multum Petro Apostolo tribueremus.

Ac primum quidem argumentum Lutheri est, in lib. de pot. Papæ, ubi Jacobum majorem Petro fuisse, his rationibus probat.

Primum, Christus fuit Episcopus Hierosolymæ, non Romæ, & Apostoli ejus Presbyteri fuerunt; igitur Jacobus, qui post Christi passionem Episcopatum Hierosolymæ sortitus est, Christo succedit, vel certè Vicarius ejus est, non Petrus.

Deinde. Hierusalem est mater omnium Ecclesiarum: nam *de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, Is. 2. igitur Jacobus omnium Ecclesiarum pater est, non Petrus. Præterea, Nicænum Concilium can. 7. Episcopo Hierosolymæ primatum tribuit: idque ex antiqua consuetudine, & traditione confirmat.

Possumus addere duo gravissima testimonia. Unum Clementis, qui lib. 6. Disposit. apud Eusebium lib. 2. hist. cap. 1. sic ait: *Petrus, Jacobus, & Joannes post assumptionem Salvatoris, quamvis ab ipso fuerint omnibus penè prælati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, Apostolorum Episcopum statuunt.*

Huc respexit Lutherus lib. de pot. Papæ, cùm ait: Petrum, Jacobum, & Joannem, primatus suos rejecisse, & in Jacobum minorem eos contulisse.

Alterum est Chrysostomi, qui hom. 3. in Acta: *Vide*, inquit, *Jacobi modestiam. Is acceperat Hierosolymis Episcopi munus, & tamen hic nihil loquitur. Considera autem & aliorum discipulorum singularem modestiam, quo pacto concedunt ei solium, nec amplius ambigunt disceptantes inter se.*

Respondeo ad primum argumentum: Christum non fuisse Episcopum ullius particularis urbis, sed fuisse, & esse Pontificem, non solius Hierosolymæ, sed totius Ecclesiæ, neque ullum ei succedere, cùm semper vivat. Porrò Vicarium suum generalem magis decuisse, ut alibi, quàm Hierosolymis constitueret: quoniam sicut mutabatur per Christi adventum Lex & Sacerdotium; ita etiam decuit, ut locus mutaretur summi Sacerdotis, & fierent verè omnia nova. Atque ideo fortasse Templum & Hierusalem brevi eversa & incensa post ascensionem Domini fuerunt.

Ad alteram rationem dico: Hierosolymorum Ecclesiam esse matrem omnium Ecclesiarum antiquitate, & multis privilegiis insignem, ob Domini & Apostolorum præsentiam, quam longo tempore habuit, & præcipuè ob mysteria redemptionis nostræ eo loco perfecta & consummata: sed nihil hoc tamen præjudicare Petri primatui. Nam quemadmodum Ecclesiæ Hierosolymorum Jacobus fuit Pastor & Episcopus, ita Petrus fuit Pastor & Episcopus totius Ecclesiæ; ac proinde etiam Hierosolymæ, quæ universalis Ecclesiæ portio quædam est.

Ita solvunt hoc argumentum Chrysostomus & Euthymius in Comment. ult. cap. Jo., quibus accedit Bernardus lib. 2. de Consider. ubi ait: *Jacobus una Hierosolyma contentus, universitatem Petro cedit.*

Ad tertiam rationem respondeo: Lutherum non bene legisse Nicænum Concilium; nam, ut suprà demonstravimus, in Nicæno Concilio datur Episcopo Hierosolymæ quartus locus inter Patriarchas, quantùm ad honorariam quamdam sessionem: nullus autem locus quantùm ad veram jurisdictionem; subjicitur enim ut simplex Episcopus Episcopo Cæsariensi totius Palæstinæ Metropolitano.

Ad testimonium Eusebii respondeo: locum Eusebii sine dubio esse corruptum; nam etsi in Basileensi codice versionis Ruffini habeantur verba, quæ suprà citavimus; tamen in codice Coloniensi, ab homine Catholico verso edito, non habetur Primatus, & pro illis verbis: *Apostolorum Episcopum*, habetur, *Hierosolymorum Episcopum.*

Quæ lectio cohæret inprimis cum Nicephoro, ita hunc locum allegante lib. 2. cap. 3. necnon cum ejusdem Eusebii sententia, qui in eodem lib. 2. cap. 14. hist. dicit, Petrum fuisse Apostolorum maximum, & primorum Principem.

Cohæret deinde cum Græco codice, tam Vaticanæ Bibliothecæ, quàm etiam Parisiensi nuper edito. Sic enim habetur in utroque Πέτρον γὰρ φησὶ καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου προτετιμημένους μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξης, ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων ἑλέσθαι.

Clemens ergo Alexandrinus apud Eusebium non ait, Petrum, Jacobum, & Joannem detulisse primatum Ecclesiæ universæ Jacobo minori, & eum Episcopum Apostolorum constituisse, quod absurdissimum est: sed tantùm ait, eos Apostolos præcipuos non quæsivisse gloriam propriam, & ideo non sibi assumpsisse Episcopatum omnium eo tempore nobilissimum, sed eum Jacobo minori detulisse. Etsi enim Episcopatus unius urbis non derogat Primatui; tamen non parva gloria erat fieri Episcopum Hierosolymæ eo tempore, quo nullus erat ex particularibus Episcopatibus illo nobilior.

Ad locum Chrysostomi dico: loqui Chrysostomum de solio particularis Episcopatus, cùm ait: *Apostolos concessisse Jacobo solium*. Nam quod absolutè Chrysostomus Petrum Jacobo anteposuerit, ex plurimis ejus locis manifestum est. Nam in Jo. hom. ult. in illud, Sequere me: *Quibus*, inquit, *iterum curam, & familiarem in eum affectum ostendit. Quòd si quis percunctaretur, quomodo Jacobus sedem Hierosolymis acceperit? Responderem, hunc Petrum totius Orbis Magistrum constituisse.*

Idem Chrysostomus hom. 3. in Acta, post ea verba, quæ nobis obiiciuntur, subjungit de Petro: *Meritò*, inquit, *primus omnium auctoritatem usurpat in negotio, ut qui omnes habeat in manu; ad hunc enim dixit Christus: Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.*

CAPUT XXVII.

De comparatione Petri cum Paulo.

ALterum argumentum sumitur ab eo, quòd Paulus per antonomasiam vocatur Apostolus; inde enim sequi videtur, ut ipse potius, quàm Petrus Princeps Apostolorum sit. Accedit quòd in antiquis sigillis, quibus diplomata summi Pontificis obsignantur, inveniuntur imagines Petri & Pauli, sed hujus à dextris, illius à sinistris. Quod etiam observavit S. Thomas in epist. ad Gal. lect. 1. & Petrus Damianus in tract. de hac ipsa re.

Respondeo: Paulum vocari Apostolum per antonomasiam, non quia fuerit major Petro potestate vel auctoritate, sed duabus aliis de caussis, quæ nihil detrahunt de Primatu Petri. Una fuit, quia plura scripsit, & doctior ac sapientior fuit cæteris: tunc enim ferò vocamus eum Apostolum per antonomasiam, quando scripta ejus citamus. Altera fuit, quia ad Apostolum propriè ut Apostolum pertinet, plantare Fidem: Paulus autem pluribus in locis plantavit Fidem, quàm ullus alius. Nam cæteri Apostoli missi sunt ad certas provincias, Paulus ad omnes Gentes, sine certæ provinciæ determinatione: & ipse de se ait: *Plus omnibus laboravi*, 1. Corinth. 15.

Testatur quoque Hieronymus in cap. 5. Amos, in illa verba: *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ*, Paulum non solùm plantasse Fidem Christi per totum eum longissimum tractum, qui est ab Hierusalem usque ad Illyricum, ut etiam ipse Paulus ait Rom. 15. sed etiam à mari rubro usque ad Oceanum per totum ferè Orbem, ut prius eum terra defecerit, quàm studium prædicandi. Itaque in eo, quod est proprium Apostoli, Paulus excellunt, & sicut Petrus dicitur Princeps Apostolorum, quia institutus est Caput & Pastor ovium: ita etiam Paulus dici potest Princeps Apostolorum, quia munus Apostolicum excellentissimè adimplevit. Quomodo Virgilius dicitur Princeps Poetarum, & Cicero Princeps Oratorum.

Utramque rationem S. August. paucissimis verbis complexus est lib. 3. ad Bonif. cap. 3. *Apostolus*, inquit, *cùm dicitur, si non exprimatur quis Apostolus, non intelligitur nisi Paulus, quia pluribus est epistolis notior, & plus omnibus aliis laboravit.*

Quod autem obiicitur de imaginibus Petri & Pauli, quæ ita disponi solent, ut Paulus ad dexteram Petri conspiciatur, multis modis solvi potest. Primùm enim, tametsi satis constat, Petrum Paulo auctoritate majorem fuisse, ut suprà docuimus testimonio Cypriani in epist. ad Quintum, Augustini epist. 19. ad Hieron.: Hieronymi epist. 89. ad August.
A Gregorii hom. 18. in Ezech.; Theodoreti in epist. ad Leonem; & Oecumenii in 1. cap. ad Gal.: tamen etiamsi constaret, Paulum Petro omnibus nominibus anteponendum esse, nihil id Romanis Pontificibus officeret, aut ipsi etiam Petri summo Pontificatui. Non quidem Pontificibus Romanis, quoniam ipsi tam Petrum, quàm Paulum prædecessorem & parentem agnoscunt: siquidem uterque Apostolus Romanam Ecclesiam fundavit, & gubernavit, ut præter alios testatur Irenæus lib. 3. cap. 3. & in urbe Roma uterque per martyrium vitam finivit; itaque omnis Pauli gloria ad Romanos Pontifices pertinet. Nihil etiam Petri pontificatui officeret summa dignitas & auctoritas Pauli; quoniam extraordinaria erat, quan-
B ta tandem esset.

Quare, quemadmodum in populo Judæorum major erat Moses Aarone, & nihilominus tamen Aaron verè ac propriè summus Pontifex fuit: & non Mosis, sed Aaronis posteri in summa illa dignitate patri successerunt, quoniam potestas Mosis extraordinaria, Aaronis ordinaria erat: ita quoque si admitteremus, extraordinario privilegio Paulum Petro majorem fuisse; non propterea negaremus Petrum ordinarium, ac summum Ecclesiæ Pontificem fuisse.

Deinde potest etiam responderi: non esse hoc perpetuum, ut in antiquis imaginibus Paulus dexteram partem occupet. Siquidem in iis, quæ Romæ nunc
C exstant, ut in quibusdam Paulus cernitur ad dexteram, ita in aliis non paucioribus cernitur ad sinistram: & sicut in diplomatibus Paulus obtinet dexteram, ita in numismatibus obtinet sinistram.

Et fortasse consultò id Veteres observarunt, ut ex duobus summis Apostolis modò unum, modò alterum anteponerent, nimirum, ut eo modo significarent, hos Apostolos vel pares esse inter se, vel certè ignorari, uter alteri præstet: nam etsi Petrus major est potestate, Paulus major est sapientia, ut eleganter monet S. Maximus serm. ult. de SS. Petro & Paulo, ubi Petro clavem potentiæ, Paulo clavem sapientiæ datam esse dicit.

Hinc S. Leo serm. 1. de Nat. Apostol., *Hos*, in-
D quit, *gratia Dei in tantum apicem inter omnia Ecclesia membra provexit, ut eos in corpore, cui caput est Christus, quasi geminum constitueret lumen oculorum: de quorum meritis atque virtutibus nihil diversum, nihil debemus sentire discretum, quia illos & electio pares, & labor similes, & finis fecit æquales.*

Et S. Maximus loc. not.: *Ergo*, inquit, *Beatus Petrus & Paulus eminent inter universos, & peculiari quadam prærogativa præcellunt: verùm inter ipsos quis cui præponatur, incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, quia æquales sunt passione.*

Et S. Gregorius lib. 1. Dialog. cap. ult. *Paulus*, inquit, *Apostolus Petro Apostolorum primo in principatu Apostolico frater est.*

E Tertia quoque responsio adhiberi potest. Nam ut annotavit Antonius Nebrissensis in Annot. ad 50. Scripturæ loca, cùm duo simul incedebant, olim id observabatur, ut senior & honoratior ad lævam esset, junior autem latus ei dexterum clauderet, & nonnihil præcederet in signum obsequii: inde enim dicti sunt laterones, & per contractionem latrones, qui dextrum latus nobiliorum hominum defensionis caussa tegebant. Id ille probat multis argumentis, sed præcipuè testimonio duorum illustrium Poetarum. Nam Ovid. lib. 5. Fastorum, de sene ait:

Et medius juvenum, non indignantibus illis,
Ibat, & interior si comes unus erat.

Porrò interiorem dici eum, qui ad partem lævam est, ex Virgilio discimus, qui lib. 5. Æneidos

ait

ait de Cloantho, qui ad sinistram partem Gyæ navigabat:

Ille inter navemque Gya, scopulosque sonantes
Radit iter lævum interior, subitusque priorem
Præterit.

Addere possumus Eusebii testimonium, qui lib. 1. de vita Constant. scribit, se vidisse in Palæstina Constantinum adolescentem obeuntem provinciam cum seniore Augusto, semperque ad dexteram ejus incedentem: neque dubium esse potest, quin Constantinus adolescens, ac penè privatus in loco minus honorato esset, quàm senior Augustus.

Neque his repugnat quod Ambrosius in serm. de Pentec., qui est 61. & Hieronymus in Comment. 1. cap. ad Ephes., dicunt, sedere ad partem dexteram esse majoris honoris signum. Nam absolutè dextera honoratior est, & præsertim in sedibus recto ordine collocatis: ut si ad parietem ponantur duæ sedes, & una alteram non tegat, dubium esse non potest, quin dextera debeatur præstantiori: tamen alia ratio est de incessu, & quando unus alterius latus corpore suo tegit.

Jam igitur credibile est, initio cœpisse depingi Paulum ad dexteram Petri ut juniorem & minorem: nam idcirco in diplomatibus pontificiis ita Paulus ad Petri dexteram collocatur, ut eum præcedat, & fermè totum tegat, quod est argumentum obsequii in Paulo, & dignitatis in Petro. Quod autem postea cœperit pingi ad dexteram, etiam cùm Petrum non tegit, vel cùm Christus, aut beata Virgo medium locum tenent, ex imperitia factum videtur, nimirum, viderant alicubi Paulum depictum ad dexteram, nec advertebant, sic eum esse ad dexteram, ut Petrum tegeret; inde existimarunt ob honorem Pauli id fieri, ac propterea, in sedibus quoque, vel cùm inter se multùm distarent, dexteram partem Paulo tribuerunt.

Cæterùm non ob Pauli honorem id à Veteribus factum esse, vel inde probari potest, quòd in omnibus aliis rebus semper Petrus Paulo anteponitur. Si nominandi sunt, Petrus præcedit: si in precibus invocandi, præcedit Petrus: si festi dies in eorum honorem celebrandi, prior est Petrus. Cur igitur in imaginibus ordo iste alioqui perpetuus mutaretur?

Denique, si hæc aliquibus non probantur, admitti potest, honoris gratia Paulum à dexteris Petri in signis & imaginibus collocari, cujus honoris caussæ tres potissimùm esse videntur.

Prima, quoniam plus ipse videtur Ecclesiæ profuisse, quàm Petrus: plures enim ex Gentibus ad Christi Fidem adduxit: plures provincias summo cum labore peragravit: plura scripta eaque utilissima nobis reliquit.

Ecclesia verò in colenda Sanctorum memoria, non tam respicit gradum honoris quem habuerunt in terris, quam utilitatis quam posteris attulerunt: cum enim gratitudinis caussa eos honoret, illis majorem cultum defert, quibus plus debet. Certè Stephanus & Laurentius Diaconi tantùm erant, quorum ille S. Jacobo Episcopo & Apostolo, iste S. Sixto summo Pontifici ministravit; & tamen Ecclesia magis honorat Stephanum quàm Jacobum, & Laurentium quàm Sixtum, quia clarissima horum Diaconorum martyria toti Ecclesiæ mirabiliter præluxerunt: magis autem Stephanum & Laurentium ab Ecclesia honorari quàm Jacobum & Sixtum, vel ex eo perspicitur, quòd illorum dies natales octavas habent, istorum non habent.

Pari ratione S. Hieronymus & S. Thomas Aquinas simplices Presbyteri fuerunt: Antonius, Benedictus, Franciscus, ne Presbyteri quidem; & tamen

A ab Ecclesia, quod ad cultum attinet, multis sanctis Episcopis, & Martyribus, & summis etiam Pontificibus præponuntur, quoniam illi scriptis libris, isti Ordinum religiosorum institutione plurimùm Ecclesiæ profuerunt.

Altera ratio est, quia Paulus Doctor Gentium præcipuè fuit, Petrus Judæorum; ut igitur significaret Ecclesia, Gentiles Judæis tandem antepositos esse, ab eo qui dixit: *Major serviet minori*, Paulum antepofuit Petro.

Tertia ratio esse potest, quoniam Petrus à Christo vocatus fuit, adhuc mortali & quodammodo in sinistris constituto: Paulus autem de cœlo vocatus est à Christo immortali, & regnante ac sedente ad

B dexteram Patris. Atque hanc rationem attingunt etiam Petrus Damiani in epist. ad Desider. quam de hac ipsa quæstione scripsit, Innocentius III. in serm. de Evangel., & S. Thomas lect. 1. in epist. ad Gal.

Addit Petrus Damiani & quartam rationem, quia videlicet Paulus de tribu Beniamin erat, & in ipso Beniamin demonstratus, ac typicè expressus in Scripturis: porrò Beniamin, etsi postremus erat inter fratres suos, tamen & à patre filius dexteræ est appellatus, & à Joseph omnibus fratribus antepositus. Vide in Genes. cap. 35. & 42.

CAPUT XXVIII.

C *Refellitur objectio ex quindecim peccatis S. Petri à Magdeburgensibus concinnata.*

Argumentum postremum sumitur ab horrendis lapsibus S. Petri, quos Magdeburgenses enumerant Centur. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 558. 559. 560. atque eos dicunt non sine consilio Spiritus sancti memoriæ traditos, ne Petro nimium tribueretur, id quod posterioribus seculis futurum esse Deus prævidit.

Primum lapsum esse volunt, quòd Matth. 14. Petrus ex curiositate, ut ipsi dicunt, petierit à Domi-

D no, ut evocaretur in mare; ideoque postea punitus sit, & in majora inciderit peccata, nempe in dubitationem.

Respondeo: nullum in hac re Petri esse peccatum, sed contra potius singularem fidem. Nam si peccasset Petrus petendo, ut evocaretur in mare, non obtinuisset quod petiit: non enim miracula Dei cooperantur peccatis nostris. Quare Maximus serm. 1. de Nat. Apostol. *Hic est*, inquit, *Petrus, quem Christi esse confidentissimum, subjecta vestigiis ejus maria probaverunt. Nam à Domino suo novos sibi dari in fluctibus gressus, ut fidelis poposcit, & ut dilectus emeruit. Qui ob id solum trepidasse visus est, ut fragilitas humana cognosceret, quanta esset inter dominum*

E *servumque distantia*. Et infra: *Verè beata Petri, & dum trepidat, mirabilis fides, quem nec perurgentis periculi potuit turbare formido. Clamando enim dum mergitur, Domine libera me, de se diffisus est, non de somno dubitavit, ne quis ergo timorem hunc gloriosissimi Petri ducat in vitium &c.*

Secundò ponunt quòd Matth. 16. Petrus dixerit Christo: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc.* Quibus verbis fœdum, inquiunt Magdeburgenses, & horrendum lapsum commisit. Et infra: *Hisce verbis horrendus lapsus describitur, quo quidem æternam meruisset damnationem, nisi ex ingenti misericordia esset retractus. Nec dubium est, quin serio tantùm peccatum fuerit deprecatus.*

Respondeo: longè aliter hoc factum D. Hieronymus æstimavit: nam in cap. 14. Matth. *In omnibus locis,*

inquit, *ardentissima Fidei invenitur Petrus. Interrogatis discipulis, quem homines dicerent Jesum; Dei Filium confitetur: volentem ad passionem pergere: prohibet; & licet erret in sensu, tamen non errat in affectu.* Et in cap. 16. *Mihi*, inquit, *hic error Apostolicus, & de pietatis affectu veniens, nunquam incentivum Diaboli videbitur.*

Tertiò ponunt quod ait Petrus Matth. 17. *Domine bonum est nos hic esse, si vis faciamus hic tria tabernacula &c. Peccabat*, inquiunt, *Petrus, quòd extra verbum Dei memoriam istius rei cultumque cogitaret instituere: immò & voce Patris cœlestis ista superstitio Petri castigatur.*

Respondeo: quòd Petrus nullo modo peccaverit, patet ex Marc. cap. 9. qui ait: *Nesciebat quid diceret, erant enim timore exterriti*. Itaque Petrus raptus erat quodammodo extra se, cùm ea dixit, & licèt in tali excessu mentis errare potuerit, certè peccare nullo modo potuit. Immò docet Chrysostomus in hunc locum, ex maximo fervore Petri hæc verba procedere: *Vides*, inquit, *quanto Christi fervore incendebatur, non enim quærere debes, quàm prudenter hortabatur, sed quàm fervens charitate Christi, quamque inflammatus esset.*

Mirum est prætetea, unde novum cultum in memoriam transfigurationis, & superstitionem olfecerint Magdeburgenses, cùm Petrus clarè dicat: *Bonum est nos hic esse*; & proinde tabernacula non in memoriam rei præteritæ, sed ad præsentem habitationem cum Christo glorioso erigere voluerit. Unde Leo in serm. de Transfig., dicit, bonum fuisse, quod Petrus petebat, sed minus ordinatum, quia nondum tempus erat adipiscendæ gloriæ illius. Nec tamen peccavit in petenda gloria ante tempus, quia nesciebat quid diceret.

Quartum lapsum in eo ponunt, quòd Petrus unus fuerit, & fortè non postremus ex numero illorum, qui agitabant quæstionem, quis eorum futurus esset maximus; quam inscitiam & ambitionem Christus gravi oratione retundere cogitur, Matth. 18.

At Scriptura nusquam dicit, in eo numero fuisse Petrum: Patres autem in cap. 18. Matth., Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, & alii disertè docent: non Petrum, sed alios discipulos eam quæstionem movisse, quia suspicabantur, Petrum omnibus anteponendum; & hoc ipsum ex Evangelio colligitur. Nam cùm dixisset Matth. cap. 17. extremo, Petrum esse missum ad mare; subjungit initio cap. 18. *In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: quis putas major est*. Quibus verbis indicat, absente Petro, quæstionem illam fuisse motam: siquidem in illa hora qua Petrus ad mare amandatus fuerat, discipuli cæteri Dominum adierunt.

Quintum lapsum esse volunt, quòd Matth. 18. Petrus restringere voluerit remissionem peccatorum ad numerum septenarium, dicens: *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?* Nugæ sunt pueriles: nec enim Petrus restringere voluit, sed interrogat præceptorem suum.

Sextum lapsum in eo constituunt, quòd Matth. 19. Petrus eruperit in illa verba: *Ecce nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis?* Ubi videtur somniasse carnalia quædam præmia, & arroganter etiam loquutus. Sed audi Chrysostomi Commentarium: *Non ambitione*, inquit, *aut inani gloria, verùm ut pauperum plebem introducat, hæc dicit*. Ipse quoque Dominus non Petrum arguit tanquam peccantem, sed ei maxima præmia pollicetur.

Septimum lapsum numerant, quòd Petrus Jo. 13. dixerit: *Non lavabis mihi pedes in æternum. Petrus*, inquiunt, *inscitia quadam & prava devotione negat se admissurum, ut Christus sibi pedes lavet.*

Respondeo: longè aliter SS. Patres de actis Petri judicant. Augustinus in hunc locum dicit, Petrum id fecisse recusando, quod quilibet alius Apostolorum fecisset. Chrysostomus in hunc locum: *Non parvi*, inquit, *amoris & reverentiæ argumentum fuit*. Et infra: *Ob nimiam*, inquit, *dilectionem ita loquutus est*. Item; *In recusando vehemens Petrus, & in permittendo vehementior, utrumque ex amore.* Basilius in serm. de jud. Dei qui moralibus præponitur, de hac re loquens: *Nullius*, inquit, *peccati, nullius contemptus significationem dedit, verùm potius excellenti erga Dominum honore usus est, & convenientem servo ac discipulo reverentiam ostendit*. Cyrillus lib. 9. cap. 4. in Jo.: *Jure*, inquit, *tantæ rei pondus fidelis discipulus pertimuit, & solita sibi usus reverentia fructu, recusavit.*

Octavum lapsum esse volunt, quòd Petrus dixerit: *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo*, Matth. 26. videtur enim mendacii arguere voluisse Dominum, qui eum negaturum esse prædixerat.

Sed audi Hieronymum in hunc locum: *Non est*, inquit, *temeritas, neque mendacium, sed fides est Apostoli Petri, & ardens affectus erga Salvatorem*. Audi Chrysostomum: *Unde*, inquit, *id tibi accedit? ex multo certè amore, & multa voluntate*. Itaque aut nullus hic lapsus fuit, aut amoris & pietatis excessus fuit.

Nonum in eo ponunt, quòd in horto jussus vigilare obdormierit. Sed excusat eum & Apostolos cæteros Evangelista dicens: *Erant enim oculi eorum gravati*. Et sanè cùm ad multam noctem vigilassent, non video, cur tam grave peccatum fuerit à somno superari.

Decimum lapsum numerant, quòd Matth. 26. Petrus Malcho auriculam absciderit: *Contra Christi interdictum*, inquiunt, *gladio utitur, temerario & impio conatu auriculam Malcho Pontificis ministro amputans*. Et infra; *Violenta vi Dei consilium in Scriptura prædictum, quantum quidem in ipso est, conatur impedire.*

At in primis mendacium est, quòd contra Christi interdictum Petrus gladio sit usus. Nihil enim Dominus prædixerat de gladii usu, præter id quod habetur Luc. 22. *Qui non habet, vendat tunicam, & emat gladium*. Et cùm discipuli dicerent: *Ecce duo gladii hic*; respondit Christus: *Satis est*, idest, sufficiunt gladii duo. Quibus verbis etsi revera non præcipiebat ut gladio uterentur, tamen multò minùs prohibebat.

Et quamquam Petri factum Dominus postea improbavit, quia non egebat illa defensione: tamen animum Petri nec Dominus reprehendit, & SS. Patres etiam laudant. Chrysostomus hom. 85. in Matth. *Tu*, inquit, *discipuli amorem pium & humilitatem considera. Alterum enim, idest, ferire Malchum, ex diligendi fervore: alterum, idest, reponere gladium in vaginam ex obedientia fecerat*. Cyrillus lib. 9. cap. 35. in Jo. *Intentio*, inquit, *Petri, qui gladium adversus hostes accepit, à mandato legis non fuit aliena*. Ambrosius in cap. 22. Lucæ: *Petrus*, inquit, *eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret, Phinees reputatum ad justitiam, quod sacrilegos peremisset, percussit Principis servum.*

Blasphemum ergo est, quod dicunt Magdeburgenses, Petrum impio conatu id fecisse, & violenter impedire voluisse Dei consilium. Non enim ex odio contra consilium Dei, sed ex amore in Magistrum suum, defensionem illam parabat.

Undecimò, ponunt negationem Petri, quam magnum peccatum fuisse non negamus, sed tantùm abest, ut hoc peccatum obsit Primatui, ut potius eum confirmet; sic enim ait Greg. hom. 21. in Evang.: *Considerandum*, inquit, *nobis est, cur omnipotens Deus eum, quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ*

vocem

A *vocem pertimescere, & seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, ut is qui futurus erat Pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset.*

Duodecimum lapsum faciunt, quòd comprehenso Domino à Judæis, præclarus & animosus ille heros Petrus fugam arripuerit.

At primùm non id solus Petrus fecit, sed, ut ait Matthæus cap. 26. *Discipuli omnes relicto eo fugerunt.* Deinde Petrus etsi initio fugit, tamen mox rediit: *Et sequebatur eum à longè*, ut ibidem legimus. Adde ultimò, quòd nullum in hac fuga peccatum inesse
B videtur. Nam si Dominum sequi debuissent, vel ut eum defenderent, vel ut se morti obiicerent sequi debuissent: at jam intellexerant, Dominum nolle defensionem ullam pro se fieri; nec tenebantur se morti obiicere, quin potius mandatum acceperant fugiendi: *Cum vos*, inquit Dominus Matth. 10. *persequentur in civitate una, fugite in aliam.*

Decimumtertium lapsum esse volunt, quòd post resurrectionem Domini, cùm Petrus magno ardore ad sepulcrum cucurrisset, nondum tamen articulum resurrectionis rectè percepit, ut Joannes significat, cap. 20. Sed ibidem Joannes se ipse ac Petrum simul
C defendit ab ista criminatione, cùm ait: *Nondum sciebant Scripturas, quia oporteret eum resurgere à mortuis.* Itaque ignoratione quadam laborabat Petrus eo tempore, sed absque culpa sua: nec enim ex illis erat, qui nolunt intelligere, ut bene agant, sed simpliciter ignorabat.

Decimumquartum lapsum in eo ponunt, quòd Jo. 21. curiosè de Joanne quæsierit: *Hic autem quid?* Nam à Domino reprehensus audivit: *Quid ad te? tu me sequere.* Cæterum, ista si curiositas dicenda est, venia dignissima est: nam, ut in hunc locum scribit Chrysostomus, ex nimia charitate Petri erga
D Joannem profecta est. Existimabat enim Petrus Joannem cupere, sed non audere de se interrogare; propterea ut illi gratificaretur, Dominum interrogavit.

Postremum lapsum in eo constituunt, quòd Antiochiæ non ambulaverit ad veritatem Evangelii; & idcirco meritò à Paulo fuerit reprehensus. In quo peccato referendo satis apertè majores suos imitantur, Marcionem videlicet hæresiarcham, & apostatam Julianum, qui gravissimi peccati à Paulo notatum, & reprehensum Petrum fuisse dicebant; quorum calumnias jam olim refutarunt Tertullianus lib. 4. adv. Marcion., & Cyrillus lib. 9. in Julian. Res autem ita se habet.

Apostolus Petrus cùm Antiochiæ degeret, Christiana libertate cum gentibus cibum capiebat: supervenerunt interim Judæi quidam à Jacobo Apostolo ad Petrum missi. Tum Petrus cogitare cœpit, vix posse se offensionem, aut Gentilium, aut Judæorum evadere: nam si pergeret cum gentibus cibum capere, sine dubio Judæos offenderet, qui adhuc infirmi in Fide cùm essent, nondum sibi persuadere potuerant, licere Judæis cibis gentium uti: sin autem segregaret se à gentibus, & seorsim cum Judæis cibum sumeret; in offensionem gentilium incurreret, quippe qui aut Petri levitatem arguerent, aut exemplo tanti viri ipsi quoque judaizare inciperent. Itaque in hac fluctuatione animi B. Apostolus id elegit, quod minus malum putavit, ut videlicet quia Judæorum præcipuè Apostolus erat, Gentiles potius, quàm Judæos offenderet. Paulus autem electionem illam improbavit, & Petrum satis acriter reprehendit.

Jam hoc Petri factum Græci Patres omni peccato vacare volunt, ut patet ex Comment. eorum in cap. 2. ad Galat. & Græcis subscripsit S. Hieronymus, tum in Comment. ejusd. epist., tum in epist. 89. ad August. plerique autem Latinorum peccatum aliquod in hoc Petri facto agnoscunt, ut Tertullianus lib. 4. in Marcion., Cyprianus in epist. ad Quintum, Ambrosius in cap. 2. ad Galat. Augustinus in epist. ad Hierony. 8. 9. & 19. Gregorius lib. 28. Moral. cap. 12. & alii nonnulli.

Cæterum, sine dubio peccatum illud, aut veniale, ac levissimum fuit, aut etiam solùm materialiter peccatum fuit, idest, erratum quoddam, sed absque ulla Petri culpa: siquidem certum est, eum optimo animo fecisse quod fecit.

Quòd autem erraverit in eligendo, causa fuit, aut aliqua inconsideratio; & tunc peccatum fuit veniale, aut defectus luminis, & ignoratio quædam involuntaria; & tunc nulla culpa sua id fecit. Credibile autem est, divinam providentiam id egisse, ut in eo negotio magis illustraretur Pauli, quàm Petri mens, ut exemplum utilissimum haberemus, tam libertatis in Paulo, quàm patientiæ & humilitatis in Petro.

LIBER SECUNDUS DE SUMMO PONTIFICE.

CAPUT PRIMUM.

Proponitur quæstio : An B. Petrus Romæ fuerit, ibidemque Episcopus existens mortuus sit.

Onstitutis iis, quæ ad Petri primatum explicandum, & defendendum pertinebant, ad ea veniendum nobis est, quæ ad primatum successorum ejus pertinent. Quoniam autem jus successionis Pontificum Romanorum in eo fundatur; quòd Petrus Romæ Sedem suam jubente Domino collocaverit, atque ibidem usque ad mortem sederit; prima nascitur quæstio: *An Petrus Romæ Episcopus fuerit, nec inde unquam Sedem suam aliò transtulerit.*

Hæretici hujus temporis plurimi in dubium revocant, id quod jam supra 1500. annos constantissimè à toto Orbe terrarum creditum est, nimirum, B. Petrum Episcopum Romanum fuisse, ac Romæ per crucis martyrium spiritum Domino reddidisse: sed alii modestiùs, alii impudentiùs hoc argumentum tractant.

Primus quod sciam qui docuit, B. Petrum neque Episcopum fuisse Romæ, neque Romam ipsam unquam vidisse; fuit Gulielmus quidam Joannis Wiclefi præceptor, ut Thomas Waldensis refert lib. 2. doctr. Fid., art. 1. cap. 7. Hunc sequutus est Udalricus Velenus Lutheranus, qui librum integrum de hac re edidit, in quo 18. persuasionibus (sic ipse eas vocat) demonstrasse se putat, Petrum nunquam fuisse Romæ, & tam Petrum, quàm Paulum, non Romæ, sed Hierosolymis esse occisos. Pro quo opere ad finem libri affirmat, se sine ullo dubio immarcescibilis coronæ præmia à Deo percepturum. Et sanè si mendacia coronantur à Deo, splendidissimam coronam sine ulla dubitatione Velenus accipiet.

Illyricus quoque in lib. cont. Prim. Papæ: *Demonstratio*, inquit, *certa est, Petrum Romæ non fuisse*. Joannes Calvinus lib. 4. Instit. cap. 6. §. 15. postquam rem totam esse dubiam ostendit, ita concludit: *Tamen*, inquit, *propter scriptorum consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit, sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo*. Similia habent Magdeburgenses, Cent. 1. lib. 2. cap. 10. col. 561.

Est autem observandum, quatuor esse quæ in dubium revocantur. Primò, an Petrus fuerit Romæ? Secundò, an sit mortuus Romæ? Tertiò, an fuerit Episcopus Romæ? Quartò, an Romanum Episcopatum semel susceptum nunquam mutaverit?

Ex his quatuor, solum postremum, & requiritur necessariò, & sufficit ad Romani Pontificis primatum constituendum: quæ caussa fuit, cur Calvinus solum hoc quartum nullo modo admiserit, cùm de cæteris tribus parum sollicitus esset; nam illud primum neque requiri, neque sufficere planum est, cùm multi veniant Romam, qui tamen Romani Pontifices nunquam evadunt, & multi Romani Pontifices nunquam fuerint Romæ, ut Clemens V. Joannes XXII. Benedictus XII. Clemens VI. Innocentius VI. qui in Galliis ordinati, ibidem semper manserunt.

Alterum item neque requiri, neque sufficere, testantur multi Romani Pontifices, qui extra Romam mortui sunt: nam Clemens I. obiit in Ponto, Pontianus in Sardinia, Joannes I. Ravennæ, Agapetus Constantinopoli, Innocentius III. Perusiæ, Innocentius IV. Neapoli, Joannes XX. Viterbii, & alii in aliis locis. Idem testantur multò plures, qui quotidie moriuntur Romæ, nec tamen Romani Pontifices sunt.

Tertium autem requiri, sed non sufficere, ex eo colligitur, quòd Petrus Episcopus Antiochiæ fuit & tamen quoniam sedem aliò transtulit, nunquam deinceps locum primum Episcopi Antiocheni habuerunt: igitur quartum solum & requiritur, & sufficit. Quia tamen omnia sunt vera, suis ac propriis argumentis singula demonstrabimus.

CAPUT II.

Quòd Petrus Romæ fuerit.

AC ut à primo incipiamus, S. Petrum Romæ aliquando fuisse ostendimus, primùm ex testimonio ipsius Petri, qui sic ait ad finem prioris epistolæ: *Salutat vos Ecclesia in Babylone collecta, & Marcus filius meus*. Hanc enim epistolam ex Roma scriptam esse, quæ dicitur Babylon à Petro, testis est Papias Apostolorum discipulus apud Eusebium lib. 2. hist. cap. 15. *Papias*, inquit Eusebius, *& hoc dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quam de urbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropicè Romam Babylona nominavit, cùm dicit: Salutat vos ea, quæ in Babylone est electa Ecclesia, & Marcus filius meus.*

Testis est etiam Hieronymus in lib. de vir. illust. in Marco, cujus hæc sunt verba: *Petrus in epistola prima sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans: Salutat*, inquit, *vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta*. Eodem modo exponunt Oecumenius, Beda, & quotquot in hanc epistolam commentaria ediderunt.

Præterea Joannes in Apocalypsi passim Romam vocat Babylonem, ut Tertullianus annotavit lib. 3. cont. Marc., & lib. cont. Jud., & apertè colligitur ex cap. 17. Apoc., ubi dicitur Babylon magna sedere supra septem montes, & habere imperium super Reges terræ: nec enim alia civitas est, quæ Joannis tempore imperium habuerit super Reges terræ, quàm Roma, & notissimum est, supra septem colles Romam ædificatam esse.

Denique adversarii passim clamant, Romam esse Babylonem de Apocalypsi. Ideo enim Lutherus librum inscripsit de Babylonica captivitate, & Magdeburgenses, non alia de caussa recipiunt Apocalypsin in numerum divinorum librorum, quàm

quòd

quòd in eo libro multa adversus Romam sub nomine Babylonis dicantur, vide Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56. Quare si Roma in Scripturis est Babylon, ut ipsi volunt, & Petrus ex Babylone scribit; certè ex Roma scribit.

Respondet Velenus: *Ac vera Babylon*, inquit, *duplex tantùm fuit, una apud Assyrios, altera apud Ægyptum, quæ nunc dicitur Chayrum; ex quo sequitur, Petrum ex Assyria, vel ex Ægypto, non ex Italia scripsisse, cùm ex Babylone scripsit.*

Sed nihil dicit Velenus. Nam Petrus non de Babylone propriè dicta, sed de ea, quæ figuratè Babylon dicitur in Apocalypsi, loquitur, ut ex pluribus ostendimus, quibus certè magis credendum est, quàm uni Veleno, qui nullum pro sua expositione auctorem proferre potuit. Alioqui respondeat nobis Velenus: si nulla fuit Babylon extra Assyriam, & Ægyptum, quænam est illa Babylon, quæ in Apocalypsi habere dicitur imperium super Reges terræ? Constat enim id neque Assyriæ, neque Ægypto convenire.

Sed instat Velenus: *Si apud Petrum*, inquit, *nomine Babylonis intelligunt Romam, ut etiam apud Joannem; igitur rectè faciunt omnes qui recedunt à Romana Ecclesia; nam Apocal. 18. sic legimus: Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio Dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi &c.* Et rursum: *Exite de illa populus meus, ut ne participes sitis delictorum ejus, & de plagis ejus non accipiatis.*

Respondeo: Babylonem vocari, non Romanam Ecclesiam, sed Romanam urbem, qualis erat Joannis tempore. Nam, ut exponit Tertullianus lib. 3. cont. Marc., quemadmodum vera Babylon fuerat caput Imperii, & Regem habuerat Nabuchodonosor, qui populum Dei persequebatur, & in captivitatem abducebat: ita quoque & Roma tempore Apostolorum erat caput imperii, & Imperatorem habebat Neronem, qui populum Dei crudelissimè persequebatur.

Prædicit autem Joannes hanc Babylonem ruituram, quia Romanum imperium delendum erat: id quod jam ferè factum esse cernimus. An non enim Gothi, Wandali, Hunni, Longobardi, Romanæ urbis imperium ferè ad nihilum redegerunt?

Eamdem Babylonem vocat habitationem Dæmoniorum, & custodiam omnis spiritus immundi, quia ut ait S. Leo serm. 1. de Nat. Apost. *cùm omnibus dominaretur Gentibus, omnium Gentium serviebat erroribus.* De hac dicit: *Exite de ea popule meus*, quod intelligitur corde, non corpore, ut S. Augustinus exponit in Brevic. collat., collat. 3. Jubet enim Joannes, ut Sancti non conjungantur cum Ethnicis, & Idololatris, morum & vitæ similitudine, tametsi in eadem urbe simul cum eis esse possint. Unde etiam constat propter hæc verba Joannis, nunquam Christianos de urbe exivisse.

Quocirca B. Hieronymus in epist. ad Marcel., qui nomine Paulæ & Eustochii eam hortatur, ut ex Roma in Bethlehem migret; posteaquam hæc verba de Apocalypsi contra Romam protulit, subjungit continuò: *Est quidem ibi S. Ecclesia, sunt tropæa Apostolorum & Martyrum, est Christi vera confessio, est ab Apostolo prædicata Fides, & gentilitate calcata, in sublime quotidie se erigens nomen Christianum &c.*

Quibus verbis docet, non contra Ecclesiam Romanam, sed contra gentilitatem Romanam Joannem esse loquutum. Et lib. 2. in Jovin. prope fin. sic alloquitur Romam: *Ad te*, inquit, *loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti.*

Secundò probatur hoc idem ex Act. ult. & ex epist. ad Rom. Constat enim ex his locis, Romæ multos fuisse Christianos, immò Ecclesiam amplam & florentem, antequam Paulus eò veniret. Peto igitur: quis hos Christianos fecerit, si Petrus non fuit Romæ? Nam quòd Petrus primus omnium prædicaverit Romanis, & Ecclesiam fundaverit antequam Paulus eò veniret, multi Veterum scribunt: quòd autem aliquis alius id fecerit, non potest ullo firmo argumento demonstrari.

Certè Irenæus lib. 3. cap. 3. dicit, Romanam Ecclesiam à Petro & Paulo fundatam, idest, primùm à Petro, deinde à Petro & Paulo simul. Eusebius lib. 2. hist. cap. 14. de Petro loquens: *Salutaris*, inquit, *prædicationis verbo PRIMUS in urbe Roma Evangelii sui clavibus januam regni cælestis aperuit.* Arnobius lib. 2. cont. Gent. dicit, Romam ideo conversam ad Christum, quia viderat Simonis Magi igneas quadrigas Petri ore difflatas, Christi nomine invocato continuò evanuisse.

Epiphanius hæres. 27. quæ est Carpocratis: *Primi*, inquit, *in Roma fuerunt Petrus & Paulus.* Chrysostomus in Psal. 48. *Piscator Petrus quoniam civitatem maximè Regiam occupavit, etiam post mortem resplendet Sole clarius.*

Paulus Orosius lib. 7. hist. cap. 6. *Exordio*, inquit, *regni Claudii, Petrus Apostolus Domini nostri Jesu Christi Romam venit, & salutarem cunctis Fidem fideli verbo docuit, potentissimisque virtutibus approbavit, atque exinde* (nota) *Christiani Romæ esse cœperunt.* Leo serm. 1. de Nat. Apost. *Cùm Apostoli imbuendum Evangelio Mundum distributis sibi terrarum partibus suscepissent, beatissimus Petrus Princeps Apostolici ordinis, ad arcem Romani destinatur Imperii.* Theodoretus in cap. 1. ad Rom.; *Primus*, inquit, *eis* (Romanis) *magnus Petrus doctrinam Evangelicam præbuit.* Gregorius Turonicus lib. 1. hist. cap. 25. ubi dixerat Petrum sub Claudio Romam venisse, subjungit: *Ab illis diebus Christiani apud civitatem Romanam esse cœperunt.*

Theodosius Imperator, C. de sum. Trin. & Fid. Cath., l. Cunctos populos: *Cunctos*, inquit, *populos, quos clementiæ nostræ regit imperium, in tali volumus religione versari, quam B. Petrum Apostolum tradidisse Romanis religio usque adhuc insinuata declarat.*

Adde Sybillæ Erythrææ vaticinium, quæ inter cætera prædixit, Christum non in gladio & bello Æneadem urbem sibi subjecturum, sed in hamo piscantis. Refert hoc vaticinium Nicolaus Sanderus lib. 7. de visib. Monar. pag. 250. part. 1. tit. 3. cap. 9. §. 14.

Respondet Velenus: statim post passionem Christi, adhuc Tiberii tempore, cœpisse Romæ esse Christianos, ut tradunt, inquit, Orosius lib. 7. Hist. Tertullianus in Apolog., Platina in vit. Chr. & Tranquillus in vit. Tiber.. Ex quo sequitur, non fuisse à Petro eam Ecclesiam fundatam, quippe qui dicitur tempore Claudii primùm Romam venisse.

Addamus in gratiam Veleni testimonium Clementis, lib. 1. Recognit. ubi legimus, Barnabam tempore Tiberii Romæ prædicasse. Quem sequutus Dorotheus Tyrensis, in Synopsi dicit, Barnabam esse primum qui Romæ prædicarit.

Respondeo: falsum esse, quòd ulli fuerint Christiani Romæ tempore Tiberii: verissimumque esse quod Patres dicunt, primum Petrum prædicasse Romanis, idque tempore Claudii. Nam ex quatuor Auctoribus à Veleno citatis, duo antiquissimi Tranquillus, & Tertullianus non hoc dicunt, mentiturque apertè Velenus, tametsi in præfatione sanctè jurat per conscientiam suam, se nullum mendacium,

nullam-

nullamque fraudem obtrudere velle. Tranquillus enim in vit. Tiber. non meminit Christianorum, sed in vita Claudii, ubi dicit, Judæos Christo impulsore tumultuantes à Claudio fuisse Roma expulsos: id quod nostræ sententiæ favet; id enim contendimus, tempore Claudii cœpisse Romæ esse Christianos.

Tertullianus verò in Apolog. potius contrarium indicat. Nam dicit, Pilatum ex Palæstina scripsisse Tiberio de resurrectione Christi, & quod à multis Deus credebatur: Tiberium autem retulisse ad Senatum, an videretur Christus in Deum recipiendus; porrò Senatum recusasse, propterea quòd antea cœpisset à populis Deus haberi, ut Pilatus scripserat, quàm à Senatu consecratus esset. Ex qua narratione non potest colligi, tunc Romæ fuisse Christianos, sed potius non fuisse: si enim fuissent, ex illis prius Tiberius cognovisset famam Christi quàm ex literis Pilati.

Porrò Orosius quem sequutus est Platina, ad verba Tertulliani addidit, Senatum decrevisse, exterminandos ex urbe esse Christianos, quod non ita intelligendum est, quasi tunc in urbe Christiani essent: idem enim Orosius in eodem lib. 7. disertè docet, non fuisse Christianos Romæ, nisi post Petri adventum; Petrum autem imperante Claudio venisse. Itaque sensus edicti Senatus hic erat, ut non reciperetur ullo modo Christiana religio, & ex urbe exterminarentur si qui unquam Christiani advenirent. Quod tamen edictum nullam vim habuit, nam ut ibidem Orosius refert, Tiberius pœnam statuit accusatoribus Christianorum.

Ad illud de Barnaba respondeo: non esse verisimile, Barnabam prædicasse Romanis tempore Tiberii. Constat enim nullum fuisse ausum prædicare Gentilibus antequam Petrus cœlesti visione admoneretur, Act. 10. & 11. Ab illo autem tempore semper fuit Barnabas cum Paulo conjunctus usque ad peractum Concilium Hierosolymitanum, ut patet Act. 11. 12. 13. 14. & 15. & cùm Paulus toto illo tempore non iverit Romam; constat nec Barnabam ivisse. Celebratum autem est Concilium Hierosolymitanum anno 18. post passionem Domini, ut colligitur ex Paulo ad Galat. 1. & 2. qui erat annus 13. à morte Tiberii; non igitur Tiberii temporibus Barnabas Romam venit.

Adde huc, libros Recognitionum Apocryphos censeri. Porrò Synopsim quæ Dorotheo Tyrensi falsò adscribitur, plenam esse narrationibus confictis atque mendacibus. Nam (ut alia prætermittam) qua ratione auctor ille defendi potest, cùm inter discipulos 72. numeret Eunuchum Reginæ Æthiopum, quem à Philippo conversum constat, post ascensionem Domini: & Juniam Episcopum faciat, quam tamen certum est fœminam quamdam fuisse? & Cæsarem, cujus meminit Paulus ad Philippenses, discipulum Christi & Episcopum fuisse dicat, cùm perspicuum sit, de Nerone Cæsare Paulum esse loquutum?

Adde ultimò, quòd si reciperemus Recognitionum libros, & Dorothæi Synopsim, adhuc parum, aut nihil Velenus lucraretur. Idem enim Clemens, quem Dorothæus sequutus est, ibidem refert, Barnabam nihil profecisse Romæ, & statim post primam concionem sine fructu habitam in Judæam rediisse.

Tertiò probatur ex historia de Evangelio Marci. Scribunt enim constanter gravissimi auctores, Marcum Romæ scripsisse Evangelium, prout ibidem Petrum prædicantem audierat, id enim scribit Eusebius lib. 2. hist. cap. 15. ex Papia, & Clemente Alexandrino. Idem asserit Irenæus lib. 2. cap. 1. Hieronymus de vit. illustr. in Marco, & Damasus in Pontif. in vita Petri; Idem Isidorus in vita Marci, & Ado in Chronico anni 45. Denique Tertullianus lib. 4. cont. Marc. dicit, Marci Evangelium Petro adscribi, eò quòd Marcus Petri interpres, & discipulus fuerit, sicut Lucæ Evangelium tribuitur Paulo. *Capit enim*, inquit, *magistrorum videri quæ discipuli promulgarint.*

Respondet Velenus: istos omnes esse deceptos, quod non adverterint duos fuisse Marcos, unum qui dicebatur Joannes Marcus, de quo fit mentio in Act. Apost. cap. 12. & 15. alterum, qui dicebatur Marcus Aristarchus, de quo in epist. ad Philem. Ex his enim duobus priorem scripsisse Evangelium, & fuisse Episcopum Alexandrinum, & Petri discipulum ac sectatorem, sed Romam nunquam vidisse: posteriorem Romæ fuisse eum Paulo, sed Evangelium non scripsisse. Porrò veteres Patres, quæ duobus Marcis conveniunt uni attribuisse; proinde in eum errorem lapsos esse ut existimarent, Marcum Romæ scripsisse Evangelium.

At noster Velenus tria peccata committit: unum, quod existimet in Epist. ad Philem. Marcum Aristarchum unum hominem esse, cùm apertissimè sint duo: sic enim Paulus loquitur: *Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas, adjutores mei.* Et clarius Coloss. ult. *Salutat vos*, inquit, *Aristarchus concaptivus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ.*

Alterum, quòd velit Marcum Evangelistam non fuisse unquam Romæ, quia fuit Episcopus Alexandrinus, quasi non potuerit ex Roma Alexandriam à sancto Petro mitti: vel etiam ex Alexandria venire Romam, & rursum ex Roma reverti Alexandriam.

Tertium, quòd asserat à Joanne Marco scriptum Evangelium esse: nam Joannes Marcus Barnabæ consobrinus erat, & Pauli discipulus, ut colligitur ex cap. 12. & 15. Act., & ex epist. ad Coloss. cap. ult., & supervixit usque ad 14. annum Neronis. Siquidem Paulus in epist. poster. ad Tim., quam scripsit 14. Neronis anno, martyrio suo imminente, jussit Marcum ad se venire. Marcus autem Evangelista & Episcopus Alexandriæ anno 8. Neronis occisus est, ut Eusebius in Chron., Hieronymus in lib. de vit. illustr. in Marco scribunt.

Quartò probari potest hoc idem ex historia de Simone Mago à sancto Petro Romæ gloriosissimè superato, quam esse verissimam multis Veterum testimoniis suprà demonstravimus. Accedant postremò argumenta omnia, quibus in sequenti capite planum faciemus, S. Petrum pro Christo Romæ martyrium subiisse: nec enim Romæ mori potuit qui Romæ nunquam fuit.

CAPUT III.

S. Petrum Romæ mortuum esse.

JAm verò S. Petrum non solùm Romam aliquando venisse, sed etiam Romæ unà cum Paulo pro Christi gloria vitam posuisse, testantur in primis eorum sepulcra. Nam si Romæ Petrus, & Paulus mortui non sunt: quis eorum corpora Romam detulit? unde, & quando, & quibus testibus detulit? Si fortè respondeant: Apostolorum corpora Romæ non esse; ubinam, quæso, sunt? certè nusquam alibi esse dicuntur. Nec est verisimile summorum Apostolorum corpora neglecta fuisse, cùm tot Sanctorum aliorum corpora videamus diligentissimè conservata.

Hoc argumentum tanti fecit Eusebius, ut super-

ſtuum putaverit alia quærere ; ſic enim ait , lib. 2. hiſt. cap. 25. *Igitur Nero ut apertum ſe hoſtem divinitatis pietatiſque profeſſus eſt , ipſorum prius Apoſtolorum, quippe qui Duces & ſigniferi erant in populo Dei, expetit neces : & Paulum quidem capite in ipſa urbe Romæ, Petrum verò crucis patibulo condemnat . Horum teſtimonium quærere extrinſecus ſuperfluum puto, cùm rem geſtam inſignia uſque in hodiernum & ſplendidiſſima eorum monumenta teſtentur.*

Deinde teſtatur hoc idem conſenſus totius Orbis terrarum , qui præcipuè ex peregrinationibus ad limina Apoſtolorum colligitur . Scribit enim Nicolaus I. in epiſt. ad Michael., tot millia hominum ex omni Orbe terrarum religionis cauſſa ad ſepulcra Apoſtolorum quotidie confluere , ut ipſa ſola Romana civitas ſatis oſtendat , Eccleſiam Chriſti eſſe Catholicam ſive univerſalem , cùm ex omni hominum genere ſemper multi ad ſepulcra Petri & Pauli conſpiciantur.

Sed neque negant adverſarii , perſuaſum fuiſſe omnibus Chriſtianis uſque ad tempora Joannis Wiclef. ideſt , uſque ad annum fere 1400. B. Petrum Romæ fuiſſe & mortuum eſſe : non eſt autem ullo modo credibile , in tam longo tempore numquam fuiſſe aliquem , qui errorem iſtum , ſi error eſſet , detegeret , præſertim cùm id , quod totus Mundus tamdiu credidit, non ſit res aliqua geſta in angulo, & in momento , & ſine teſtibus , ut facilè fingi & difficulter refelli potuerit. Dicimus enim, S. Petrum in urbe Roma multos annos Pontificatum geſſiſſe , & tandem poſt devictum publicè Simonem Magum juſſu Imperatoris potentiſſimi , & fama crudelitatis notiſſimi , in crucem actum , capite deorſum verſo vitam finiviſſe. Quomodo credibile eſt rem iſtam , quam tam celebrem fuiſſe dicimus , eſſe falſam , & neminem fuiſſe per annos 1400. qui eam refelleret?

Poſtremò teſtantur hoc idem teſtimonia veterum Patrum Græcorum & Latinorum. Ignatius, qui tempore Apoſtolorum vixit , in epiſt. ad Rom., cujus magnam partem recitat B. Hieronymus in lib. de vir. illuſtr. in Ignatio , rogans Romanos ne impedirent paſſionem ejus , ait : *Non ſicut Petrus & Paulus præcipio vobis &c.* quibus verbis videtur alludere ad paſſionem Petri & Pauli , quæ paulò antè Romæ contigerat . Romani enim Chriſtiani conati ſunt impedire eorum paſſiones : nam lacrymis ſuis Petrum coegerunt ex urbe diſcedere , cùm ad ſupplicium à Nerone quæreretur . Dicit ergo Ignatius, etſi ego non poſſim vobis præcipere , ut poterant Petrus & Paulus : tamen rogo , ne me impediatis , ſicut illos impedire conati eſtis.

Dionyſius Corinthius , qui centum annis ab obitu Apoſtolorum floruit : cùm Romæ eſſet, ut Euſebius refert lib. 2. hiſt. cap. 25. Inter cætera ſic ait : *Ambo* , inquit , *in hac urbe ſimul docentes , etiam martyrio pariter , uno eodemque tempore coronati ſunt .* Cajus, qui circiter 50. annos, fuit Dionyſio poſterior apud eumdem Euſebium, ibidem ſic ait : *Ego*, inquit, *habeo trophæa Apoſtolorum , quæ oſtendam . Si enim procedas via regali , quæ ad Vaticanum ducit , aut via Oſtienſi ; invenies trophæa defixa , quibus ex utraque parte conſtitutis , Romana communitur Eccleſia.*

Egeſippus & ipſe vicinus Apoſtolorum temporibus lib. 3. de excid. Hieroſ. cap. 2. totam hiſtoriam prolixè recitat, addens ad ea quæ priores dixerunt , Petrum capite deorſum verſo crucifixum , ut ipſe poſtulaverat . Euſebius in Chron. anni 71. à Chriſto nato , *Primus* , inquit , *Nero ſuper omnia ſcelera ſua etiam perſequutionem in Chriſtianos facit , in qua Petrus & Paulus glorioſè Romæ occubuerunt .*

Theodoretus in epiſt. ad Leonem Papam , de Roma loquens : *Habet* , inquit , *communium patrum & veritatis doctorum Petri & Pauli ſepulcra, quæ Fidelium animas illuminat*. Origenes lib. 3. in Geneſ. ut refert Euſebius lib. 3. hiſt. cap. 2. *Et Petrus* , inquit , *ad ultimum in urbe Roma commoratus , ibi & crucifixus eſt , deorſum capite demerſo , quod ipſe ita fieri precatus eſt, ne exæquari Domino videretur .* Athanaſius Apol. pro fuga ſua : *Petrus* , inquit , *& Paulus cùm audiſſent , oportere ſe Romæ martyrium ſubire , non abjecerunt eam profectionem , ſed cum gaudio abierunt .*

Chryſoſtomus hom. 32. in epiſt. ad Rom. *Non ita cælum ſplendeſcit , quando radios ſuos Sol ex ſe dimittit , quemadmodum Romanorum urbs duas illas lampadas ubique terrarum effundens . Hinc rapietur Paulus , hinc Petrus . Conſiderate , & horrete quale ſpectaculum viſura ſit Roma , Paulum videlicet repente ex theca illa cum Petro reſurgentem , in occurſum Domini ſurſum ferri .*

Ex Latinis Tertullianus de præſcript. *Si Italiæ* , inquit, *adiaces , habes Romam , unde nobis quoque auctoritas præſto eſt . Felix Eccleſia , cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt , ubi Petrus paſſioni Dominicæ adæquatur , ubi Paulus Joannis exitu coronatur* . Lactantius lib. 4. divin. inſtit. cap. 21. *Chriſtus* , inquit , *decedens aperuit diſcipulis ſuis futura omnia , quæ Petrus & Paulus Romæ prædicaverunt .* Et infrà : *Cùm eos Nero interemiſſet , Judæorum nomen , & gentem Veſpaſianus extinxit , fecitque omnia quæ illi futura prædixerant .*

Ambroſius in Orat. cont. Auxen. , quæ habetur lib. 5. epiſt. *Nocte* , Petrus , *muro egredi cœpit , & videns ſibi in porta Chriſtum occurrere , urbemque ingredi , ait , Domine quò vadis ? reſpondit Chriſtus , venio Romam iterum crucifigi : intellexit Petrus ad ſuam crucem divinum pertinere reſponſum &c.* Et infrà : *Statimque correptus per crucem ſuam honorificavit dominum Jeſum .*

Hieronymus de vir. illuſtr. in Petro : *Simon Petrus* , inquit , *ad expugnandum Simonem Magum Romam pergit , ibique 25. annis Cathedram ſacerdotalem tenuit uſque ad ultimum , ideſt , 14. Neronis annum , à quo & affixus cruci , martyrio coronatus eſt , capite ad terram verſo* . Auguſtinus lib. 1. cap. 10. de conſ. Evang. *Merita Petri & Pauli propter eumdem paſſionis diem celebrius & ſolennius Roma commendat .* Maximus ſerm. 5. de Nat. Apoſt. *Petrus* , inquit , *& Paulus martyrium pertulerunt in urbe Roma , quæ principatum , & caput obtinet nationum , ſcilicet ubi caput ſuperſtitionis erat , illic caput quieſceret ſanctitatis .*

Sulpitius lib. 2. ſac. hiſtor. *Divina apud urbem religio invaluerat , Petro ibi Epiſcopatum gerente , & Paulo poſtea Romam adducto* . Et infrà : *Paulus ac Petrus capitis damnati , quorum uni cervix gladio deſecta , Petrus in crucem ſublatus eſt* . Paulus Oroſius lib. 7. hiſt. *Nam primùm Nero Romæ Chriſtianos ſuppliciis , & mortibus affecit , ipſumque nomen exſtirpare conatus , beatiſſimos Chriſti Apoſtolos Petrum cruce , Paulum gladio occidit* . Eutropius lib. 7. in vita Neronis : *Denique* , inquit , *omnibus flagitiis ſuis etiam hoc addidit , quod ſanctos Dei Apoſtolos Petrum Paulumque trucidavit* . Paulinus Natali 3. *Ipſaque cæleſtium ſacris procerum monumentis Roma Petro Pauloque potens* . Iſidorus in vita Petri : *Septimo* , inquit , *& triceſimo anno poſt paſſionem Domin. à Nerone Cæſare in urbe Roma , deorſum verſo capite , ut ipſe voluit , crucifixus eſt .*

Leo ſerm. 1. de Nat. Apoſt. : *Hodierna* , inquit , *feſtivitas præter illam reverentiam , quam toto terrarum Orbe promeruit , ſpeciali & propria noſtræ urbis exulta-*

exultatione veneranda est, ut ubi præcipuorum Apostolorum glorificatus est exitus, ibi in die martyrii eorum sit lætitiæ principatus. Gregorius Turonicus lib. 1. cap. 25. *Nero*, inquit, *Petrum cruce, Paulum gladio jubet interfici*. Gregorius Papa lib. 6. epist. 37. de Romana Ecclesia loquens, *Petrus*, inquit, *sublimavit Sedem, in qua etiam quiescere, & præsentem vitam finire dignatus est.*

Prudentius in hymno de S. Laurentio sic ait.

Discede adulter Juppiter stupro sororis oblite,
Relinque Romam liberam, Plebemque jam Christi fuge.
Te Paulus hinc exterminat, te sanguis exturbat Petri,
Tibi id, quod ipse armaveras, factum Neronis officit.

Arator in fin. Act. Apost. sic ait:

Dignaque materies Petri, Paulique coronæ,
Cæsareas superare minas, & in arce tyranni
Pandere jura poli, summumque in agone tribunal
Vincere, ne titulos parvus contingeret hostis.

Elpis uxor Boetii in hym. de Apost.

O felix Roma, quæ tantorum Principum
Es purpurata pretioso sanguine,
Non laude tua, sed ipsorum meritis,
Excellis omnem Mundi pulchritudinem.

Omitto innumerabilcs alios, ut Bedam, Adonem, Freculphum, Bernardum, & cæteros: siquidem hi sufficere possunt, cùm omnes floruerint primis quingentis annis, & cùm adversarii ne unum quidem hactenus proferre potuerint, qui contrarium senserit. Adde ultimò, quòd Ethnici auctores, etsi non meminerunt nominatim Petri & Pauli, qui apud eos contemptibiles videbantur: tamen conveniunt cum citatis Patribus in eo, quòd Romæ primus Nero Christianos occidi maodaverit, ut patet ex Cornelio Tacito lib. 15. Annal., & Svetonio in Nerone.

Ad hæc testimonia nihil respondet Velenus, nisi id quod dictum est ab aliquibus ex Patribus, Christum videlicet apparuisse Petro ad portam Romanam, & dixisse: *Venio Romam iterum crucifigi*; esse horrendum mendacium, & blasphemiam contra ipsum Petrum, & Spiritum sanctum. Nam Christum nunquam descensurum de cœlo, nisi in die judicii testatur Spiritus sanctus per os Petri, Act. 3. *Quem*, inquit, *oportet cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium.*

At profectò Velenus potius mentitur & blasphemat, qui conatur Christo compedes injicere, ne se commovere possit usque ad diem judicii. Nam ut omittam alias apparitiones Christi, quæ in probatis Auctoribus leguntur, certè Act. 9. Christus in aere terræ proximo constitutus Paulo apparuit. Nam, quòd tunc Paulus verè corporalibus oculis Christum sibi præsentem, & vicinum viderit; patet tum ex luce, quæ illum circumfulsit, & ex cæcitate, quam post visum Christum gloriosum incurrit, ut ibidem dicitur: tum præcipuè ex verbis Scripturæ. Nam Act. 9. dicit Ananias ad Paulum: *Dominus Jesus misit me, qui apparuit tibi in via*. Et ibidem: *Barnabas apprehensum Paulum duxit ad Apostolos, & narravit illis, quomodo vidisset Dominum*. Et Paulus ipse 1. Cor. 9. ait: *Numquid non sum Apostolus? Nonne Jesum Christum Dominum nostrum vidi?* Et 1. Corinth. 15. *Novissimè autem tanquam abortivo visus est & mihi*. Ubi enumerat testes resurrectionis, qui Dominum oculis corporeis viderant, & se inter eos ponit.

Ad illud igitur ex Act. 3. respondeo: Petrum significare voluisse, Christum non venturum publicè & coram omnibus, nisi in die judicii: sed hinc non efficitur, quin possit privatim, & cui voluerit apparere. Posset etiam dici, & fortasse probabilius: Christum sine descensione è cœlo apparere potuisse B. Petro: non enim difficile est Deo id efficere, ut unum corpus in pluribus locis sit.

CAPUT IV.

Petrum Romæ usque ad mortem Episcopum fuisse.

RESTANT postrema duo capita, quæ simul demonstrari poterunt. Igitur Petrum Episcopum Romanum fuisse, & eum Episcopatum ad mortem usque retinuisse, primùm suadere videtur ipsa summa dignitas Romanæ Ecclesiæ; semper enim omnium consensu habita est prima, & præcipua omnium aliarum, ut etiam Calvinus fatetur: non potest autem ulla ratio reddi hujus excellentiæ, nisi quia Princeps Apostolorum illius Ecclesiæ proprius Pastor, & Episcopus fuit, ut supra ostendimus, cùm de 26. prærogativa S. Petri disputaremus.

Deinde, si non fuit Petrus Episcopus Romæ usque ad mortem, exponant adversarii, ubi Petrus sederit ab eo tempore, quo reliquit Antiochiam. Nam oon mansisse Petrum perpetuò apud Antiochiam Antiocheni ipsi confitentur, & satis id probat Ecclesiæ consuetudo, quæ numquam attribuit primum locum Episcopo Antiocheno: & nulla Ecclesia est, aut fuit, quæ assereret Episcopum suum fuisse Petrum, excepta Antiochena & Romana: num ergo dicemus, Petrum non fuisse ullius loci Episcopum?

Sed adversarii hoc dicere non possunt, quippe qui Petrum volunt fuisse, non Episcopum universalis Ecclesiæ, sed alicujus tantùm particularis, sicut fuit Joannes Ephesinæ, Jacobus Hierosolymitanæ. Dicant igitur, ubi fuerit Episcopus Petrus, vel, si fuit Romæ Episcopus & postea mutavit Sedem, dicant si possunt, quò eam transtulerit?

Accedat testimonium, & consensus omnium Veterum, quibus Calvinus tenetur credere, nisi secum pugnare velit; ipse enim ait, se propter consensum Scriptorum nolle pugnare, quin Petrus Romæ sit mortuus: cùm ergo iidem Scriptores summo consensu dicant, Petrum Romæ fuisse Episcopum, & nemo Veterum unquam id negaverit; cur nequit persuaderi, Petrum Romæ Episcopatum gessisse?

S. Irenæus lib. 3. cap. 3. texit Car logum Romanorum Episcoporum, & primo loco ponit Petrum & Paulum, secundo Linum, tertio Anacletum, quarto Clementem, & cæteros usque ad Eleutherium, qui tunc sedebat: & nominatim de Clemente, Sixto, & Eleutherio repetit, quòd Apostolis succedant, Clementem dicens tertium ab Apostolis, Sixtum sextum, Eleutherium duodecimum: at profectò non potest verè dici, Romanos Episcopos Petro succedere, si Romæ Petrus Episcopus non fuit.

Tertullianus lib. de præscript. *Evolvant*, inquit, *ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquis ex Apostolis, vel Apostolicis viris fuerit*. Et infra, *Sicut*, inquit, *Romanorum Ecclesia Clementem à Petro ordinatum profert*. Quòd autem non intelligat, Clemeotem à Petro quidem ordinatum fuisse, sed Petrum postea aliò Sedem transtulisse, patet ex eodem libro, ubi Tertullianus scribit, Petrum Romæ crucifixum; ex quo intelligimus, Clementem à Petro ordinatum, imminente passione ipsius Petri, & proinde Clementem Petro jam mortuo successisse,

S. Cy-

S. Cyprianus frequentissimè Romanam Sedem Petri Cathedram vocat, quod sanè non diceret si crederet, Petrum alibi Sedem suam statuisse, quàm Romæ. Lib. 1. epist. 3. ad Cornel. *Navigare audent*, inquit, *ad Petri Cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est: à schismaticis & profanis literas ferre, nec cogitare, eos esse Romanas, ad quos perfidia habere non possit accessum*. Et lib. 4. epist. 2. ad Antonian. *Factus est*, inquit, *Cornelius Episcopus, cùm Fabiani locus, idest, cùm locus Petri & gradus Cathedræ sacerdotalis vacaret*.

Eusebius in Chronico anni 44. *Petrus natione Galilæus, Christianorum Pontifex primus, cùm primùm Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romam proficiscitur, ubi Evangelium prædicans, 25. annis ejusdem urbis Episcopus perseverat*. Epiphanius hæres. 27. quæ est Carpocratis: *Episcoporum*, inquit, *in Roma successio hanc consequentiam habuit: Petrus, & Paulus, Linus, Cletus, Clemens, Evaristus, Alexander &c.*

Athanasius in epist. ad solitar. vit. agen. *Primùm*, inquit, *ne Liberio quidem Romano Episcopo pepercerunt, nulla reverentia moti, quòd sedes illa Apostolica esset*. Et infra inducit Liberium sic loquentem: *Nunquam talem à Patribus traditionem accepimus, qui à beato & magno Petro acceperunt &c.* Ubi Liberius inter prædecessores suos Petrum numerat.

Dorotheus in Synopsi: *Linus*, inquit, *post Coryphæum Petrum, Romæ Episcopus fuit*. Sozomenus lib. 4. cap. 14. *Non sine divina*, inquit, *providentia factum est, ut mortuo Felice, solus Liberius Romanæ Ecclesiæ præesset, ne Petri Sedes ulla infamia macula aspergeretur*. Eulogius Alexandrinus apud Gregorium lib. 6. epist. 37. dicit, Petrum Romæ nunc usque in suis successoribus sedere. Optatus lib. 2. cont. Parmen. *Igitur*, inquit, *negare non potes, scire te, in urbe Roma Petro primùm Cathedram Episcopalem esse collatam*. Et infrà enumerat Romanos Episcopos à Petro usque ad Siricium, qui suo tempore sedebat.

Ambrosius lib. 3. de Sacram. cap. 1. *Utique*, inquit, *ipse auctor est nobis hujus assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ Romanæ*. Hieronymus de vir. illustr. in Petro dicit, eum 25. annis Romæ sacerdotalem Cathedram tenuisse. Idem in 1. epist. ad Damas., de nom. hypost.. *Cum successore*, inquit, *piscatoris, & discipulo crucis loquor, ego beatitudini tuæ, idest, Cathedræ Petri communione consocior*. Augustinus lib. 2. cap. 51. cont. lit. Pet. *Cathedra tibi quid fecit Ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, & in qua nunc Anastasius sedet?* Idem in epist. 16. enumerat Romanos Episcopos à Petro usque ad Anastasium.

Prudentius in hymno de S. Laurentio:

Romæ jam regnant duo
Apostolorum Principes:
Alter vocator Gentium,
Alter Cathedram possidens
Primam, recludit creditas
Æternitatis januas.

Prosper lib. de ingr.:

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris.
Facta caput Mundo &c.

Sulpitius lib. 2. sac. hist. *Invaluerat apud urbem divina religio, Petro Episcopatum gerente*. Petrus Episcopus Ravennæ in epist. ad Eutych., quæ habetur inter præambulares ad concilium Chalcedonense: *Hortamur*, inquit, *te frater honorabilis, ut his, quæ à beatissimo Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas. Quoniam B. Petrus, qui in propria Sede, & vivit, & præsidet, præstat quærentibus Fidei veritatem*.

Theodoretus in epist. ad Leonem, postquam dixerat, Petrum & Paulum Romæ esse mortuos, subjungit: *Ii vestram sedem effecere magis illustrem, ea est vestrorum bonorum summa. Illorum autem Deus nunc quoque Sedem claram insignemque reddidit, cùm vestram sanctitatem in ea collocaverit, quæ radios Fidei Orthodoxæ emittit*. Isidorus in vita Petri: *Hic*, inquit, *postquam Antiochenam Ecclesiam fundavit, sub Claudio Cæsare contra Simonem Magum Romam pergit; ibique prædicans Evangelium, viginti quinque annis ejusdem tenuit Pontificatum*. Idem habent Beda de sex ætat. Freculphus tom. 2. Chronic. lib. 1. cap. 13. Ado Viennensis in Chron., anno Christi 49. & recentiores omnes.

Accedant etiam præter tot Patrum auctoritatem, testimonia veterum Romanorum Pontificum martyrum, vel confessorum. Clemens I. lib. 7. Const. Apost. cap. 46. docet, Petrum imminente morte sibi reliquisse Romanum Episcopatum. Anacletus epist. 3. docet, propter Petri Sedem Romanam Ecclesiam esse omnium aliarum caput. Marcellus I. in epist. ad Antioch.: *Petri Sedes primitus apud vos fuit, quæ jubente Domino Romam translata est &c.* Damasus in Pontif. in Petro dicit, Petrum 25. annis Romæ fuisse Episcopum, idest, usque ad mortem. Innocentius I. in epist. ad Conc. Milevit., quæ est 93. inter epist. August. Leo serm. 1. de Nat. Apost.. Gelasius in epist. ad Episc. Lucan. & Sicil. Joannes III. in epist. ad Episc. Germ., & Galliæ. Gregorius lib. 2. epist. 33. Agatho in epist. ad Constant. Imp. Adrianus in epist. ad Tharas.. Nicolaus I. in epist. ad Mich., & alii omnes, qui aliquid scripserunt, affirmant, sedem suam Sedem esse Petri: quorum testimonia non recipiuntur quidem ab adversariis, quia dicunt, eos caussam propriam agere; sed certè immeritò non recipiuntur, cùm & sanctissimi fuerint, & nemo Veterum unquam eos hac in parte reprehenderit.

Accedant testimonia veterum Conciliorum, quæ ab hæreticis nostri temporis recipiuntur. Ac primum in Concilio Sardicen. Episc. 300. can. 3. *S. Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui caussam examinarunt, Julio Romano Episcopo, & si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, & det judices*. Item in Conc. Ephes. I. tom. 2. cap. 16. vocatur Cælestinus Romanus Pontifex, *ordinarius successor & Vicarius B. Petri Apostolorum Principis*.

In Conc. Chalced. act. 2. cùm lecta esset epistola Leonis, omnes clamaverunt: *Petrus per Leonem loquutus est*. Act. 3. cùm sententia fertur in Dioscorum, dicitur Leo Petri Apostoli præditus dignitate Dioscorum deposuisse. Et in epist. ad Leonem totum Concilium dicit, Leonem vocis Petri interpretem fuisse, idest, Petrum per Leonem loquutum. Quæ omnia apertè indicant, fuisse persuasissimum illis 630. Patribus, Leonem Episcopum Romanum Petri esse successorem.

In Conc. 5. act. 1. Menas Patriarcha Concilii Præses, sententiam ferens in Anthimum & alios hæreticos: *Contempserunt*, inquit, *Romanam Ecclesiam, in qua successio est Apostolorum, quæ sententiam contra ipsos protulit*. In Conc. VI. act. 8. subscribunt Episcopi epistolæ Agathonis, variis modis. Inter alios quidam sic loquitur. *Suggestiones*, inquit, *directas à patre nostro Agathone sanctissimo Archiepiscopo Apostolicæ, & principalis sedis antiquæ Romæ, tanquam à Spiritu sancto dictatas, per os sancti ac beatissimi Principis Apostolorum Petri, & digito ter beatissimi Papæ Agathonis scriptas suscipio, & amplector*. Ex his quinque probatissimis Conciliis habemus plusquam 1200. antiquos Episcopos majori ex parte Græcos, qui testantur, Romanum Pontificem Petro succedere.

CAPUT V.

Solvitur argumentum primum hæreticorum.

NUnc objectiones Veleni, quibus Calvini quoque & Illyrici argumenta continentur, diluamus. Prima persuasio ejus talis est. Auctores qui dicunt Petrum Romam venisse, non consentiunt inter se de tempore quo venerit: nam Orosius dicit venisse in exordio Regni Claudii, Hieronymus dicit anno 2. Claudii, Fasciculus temporum dicit anno 4. ejusdem Claudii, Passionale de vit. Sanct. dicit anno 13. Claudii.

Præterea mira varietas invenitur in Petri successoribus numerandis. Nam quidam post Petrum immediatè ponunt Clementem, ut Tertullianus de præscript. & Hieronymus in cap. 52. Isaiæ: alii post Petrum ponunt Linum, & postea Clementem tertio loco, ut Optatus lib. 2. cont. Parmen. & Augustinus in epist. 165. alii post Petrum ponunt Linum & Cletum, sive Anacletum, & tandem Clementem quarto loco, ut Irenæus lib. 3. cap. 3. Eusebius in Chron. Epiphanius hæres. 27. & Hieronymus de viris illustr. in Clemente.

Adde quòd isti omnes ex Cleto & Anacleto unum faciunt; igitur nihil certi statui potest: discordia enim Auctorum argumentum est falsitatis.

Respondeo ad primum: discordiam de tempore, si qua esset, quo Petrus Romam venit, non infirmare sententiam nostram, quòd Petrus Romam venerit: nam sæpissimè accidit, ut constet de re, & non constet de modo, vel alia circumstantia. Nam constat apud Christianos, Christum esse mortuum in cruce pro nobis: tamen maxima discordia est de tempore, quo mortuus est. Tertullianus lib. cont. Jud. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stom. & Lactantius lib. 4. div. Instit. cap. 10. docent, Christum mortuum anno 15. Tiberii, ætatis autem suæ anno 30. Ignatius ad Tral. & Eusebius in Chron. & alii dicunt, eum anno ætatis 33. & Tiberii 15. crucifixum. Onuphrius, Mercator, & aliquot alii recentiores, anno ætatis suæ 34. Christum passum esse volunt. Irenæus lib. 2. cap. 39. contendit, Christum ferè ad annum quinquagesimum pervenisse; proinde non sub Tiberio, sed sub Claudio passum esse.

De die ac mense, quo Christus mortuus est, tanta est discordia Veterum, & Recentiorum, ut adhuc sub Judice lis sit. Vide Clementem lib. 1. Stom. ubi multas opiniones refert: at numquid propterea negabimus Christum esse passum?

Pari ratione cùm constet, impletas esse in Christi passione hebdomadas Danielis: tamen plurimæ sunt opiniones de tempore, quo incipiant, & quo desinant. Item de annis Regum Persarum; de annis Samuelis, Saulis, aliorumque nonnullorum Principum Judæorum; de annis Imperatorum, & Pontificum Romanorum; denique de annis Mundi, qui hactenus fluxerunt, tot sunt ferè sententiæ quot Chronologi. Num igitur propterea dicemus, Reges Persarum non fuisse, Samuelem, & Saulem non præfuisse, Imperarores & Pontifices nunquam exstitisse, & Mundum ipsum non incœpisse, vel non durasse usque ad hanc diem?

Discordia ergo Scriptorum argumentum est falsitatis, quantum ad id in quo discordant, quia necessariò aliqui ex discordantibus falluntur: sed sicut discordia est signum falsitatis, ita concordia summa quæ est inter omnes Patres, quòd Petrus Romæ sederit, mortuusque sit, signum est veritatis.

A Deinde respondeo: nullam esse inter bonos Auctores discordiam. Nam Eusebius in Chron. Hieronymus lib. de Script. Eccles. in Petro, & Addo Trevirensis in Martyrol. dicunt, Petrum Romam venisse anno 2. Claudii, à quibus non dissentit Orosius lib. 7. qui ait, venisse eum in exordio Regni Claudii. Nam si Regnum Claudii tres in partes dividas, idest, in exordium, medium & finem; annum secundum ad exordium pertinere videbis. Cum his consentiunt omnes illi Auctores, qui Petrum asserunt Romæ sedisse annis 25. & in anno 14. Neronis obiisse, videlicet, Damasus, Isidorus, Beda, Freculphus, Ado Viennensis, & cæteri quos supra citavimus. Nec enim sunt anni 25. usque ad annum 14. Neronis, ni-
B si à secundo Claudii numerare incipiamus.

Quocirca Fasciculum temporum, & Passionale meritò contemnimus, præsertim cùm fasciculus ille Marianum Scotum secutus sit, qui secum ipse & cum veritate apertissimè pugnat. Ait enim Marianus Scotus in suo Chron. Petrum anno 4. Claudii Romam venisse, postremo anno Neronis obiisse, & tamen sedisse in Romano Episcopatu annis 25. & mensibus duobus, quæ nullo modo inter se cohærent. Nam regnavit Claudius in universum annis 13. mensibus 9. diebus 20. Nero autem regnavit annis 13. mensibus 7. diebus 28. testibus Dione Cassio, Svetonio Tranquillo, Eusebio, & ipso etiam Mariano Scoto. Nam quod in Chronico Eusebii tribuuntur
C Neroni anni 14. menses 7. dies 28. planum est, errore Librariorum factum esse, siquidem postea cùm anni singuli numerantur, non inveniuntur nisi 13. & aliquid amplius.

Jam verò hæc tempora Claudii & Neronis simul juncta non efficiunt majorem summam, quam annorum 27. mensium 4. dierum 18. ex quibus si tollas annos 3. menses 5. dies 18. quos vult Marianus Scotus effluxisse de Imperio Claudii, antequam Petrus Romam veniret; soli supererunt anni 23. menses 11. Igitur aut Petrus obiit post Neronem, aut non sedit annis 25.

Quod verò attinet ad alteram argumenti partem, de successione quatuor primorum Pontificum; pri-
D mum illud respondeo: etiamsi planè ignoraremus, quis Petro proximè successerit; non tamen propterea in dubium revocari debere, an aliquis successerit. Quemadmodum maxima quæstio inter Scriptores versatur, quis fuerit maritus Esther, cùm aliqui Assuerum Medum, alii Cambysem Persam, alii Darium Histaspis, alii Artaxersem Longimanum, alii denique Mnemonem fuisse scripserint: nec tamen ullus unquam dubitandum censuerit, maritum ne habuerit Esther an non.

Deinde respondeo: posse rem totam ita componi & explicari. Apostolus Petrus, passione sua imminente, B. Clementi Sedem Episcopalem reliquit. Id testantur gravissimi auctores; Tertullianus de præ-
E script. Hieronymus lib. 1. in Jovin. & in cap. 52. Isaiæ, Ruffinus præf. recognit. & invect. in Hieron. Joannes III. Papa in epist. ad Episc. Germ. & præterea Clemens ipse lib. 7. Constit. Apost. cap. 37. Anacletus epist. 1. Alexander epist. 1. & Damasus in vita Petri.

Cæterum, Petro mortuo, Clemens in Sede Apostolica sedere noluit, donec vixerunt Linus & Cletus, qui ipsius B. Petri adjutores in Episcopali officio fuerant. Quocirca primus à Petro Pontifex non Clemens, sed Linus fuit. Id ita esse colligimus, primùm ex Epiphanio, heres. 27. qui ex sententia Veterum tradit, à Clemente Sedem recusatam, dum viverent Linus & Cletus. Deinde ex hac ipsa ambiguitate: si enim absque ulla contentione successisset Petro Clemens, aut Linus, aut quicumque alius;

nulla

nulla certè quæstio de primo successore Petri exstitisset : quemadmodum de primo successore Jacobi Hierosolymis, & Marci Alexandriæ, & ipsius Petri Antiochiæ, nulla unquam fuit quæstio. A

Quia verò in Romana Ecclesia post Petri obitum sancta contentio ex humilitate nata est, & unus fuit, & alter esse debuit primus successor Petri, inde nonnulla obscuritas in hanc successionem invecta est. Atque ex his conciliari possunt Auctores, qui aut Clementem Lino, aut Linum Clementi anteponunt: siquidem Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Optatus, Augustinus, Hieronymus, dum asserunt Petro Linum proximè successisse, verum asserunt, sed non negant id factum esse, quia Clemens Episcopatum illum recusaverat : porrò Tertullianus, Hieronymus, Ruffinus, & cæteri, qui Clementem à Petro B successorem relictum esse scribunt, rem veram narrant, sed nec ipsi negant, Clementem eo tempore Sedem accipere noluisse.

Neque multum me movet, quod Pontificalis Damasi, Sophronius, & Simeon Metaphrastes in vita Lini dicunt, Linum ante Petrum obiisse. Nam Sophronius, & Simeon recentiores sunt : Pontificalis verò liber, qui Damaso tribuitur, dubiæ in hac re auctoritatis est : Auctores autem, qui Linum Petro successisse scribunt, cum antiquissimi, tum etiam plurimi & probatissimi sunt.

Jam verò post Linum Cletus, sive Anacletus, post quem Clemens quarto loco collocandus est. C Auctores sunt Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, item Canon Missæ vetustissimus, ubi legimus Lini, Cleti, Clementis : denique Ignatius in epist. ad Mariam Zarben. ubi significat, Clementem Anacleto successisse. Post Clementem Anacletus alius sine dubio subjiciendus est, ut Optatus, Augustinus, Damasus, & alii subjiciunt.

Duos enim fuisse Anacletos, quorum alter etiam Cletus dicebatur; tametsi propter nominis similitudinem multi Veteres unum ex duobus fecerint. Primum nobis persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ duos festos dies in eorum memoriam celebrat; Cleti videlicet mense Aprili, & Anacleti mense Julio : & Cletum Romanum, atque Æmiliani filium; D Anacletum Atheniensem, & filium Antiochi esse dicit. Nec enim credibile est, in re tanta Ecclesiam universam falli.

Deinde idem colligimus ex eo, quòd aliqui Veterum Anacletum Clementi anteponunt, ut Ignatius, Irenæus, Eusebius : alii subjiciunt, ut Optatus, Damasus, Augustinus; id enim argumento est, duos fuisse, non unum. Priorem porrò Anacletum, etiam Cletum appellari solitum, inde constat, quòd eumdem omnino Pontificem, quem Ignatius, Irenæus, & Eusebius Anacletum vocant, Epiphanius, Hieronymus, Damasus, Joannes III. & ipse sacrosanctus Missæ Canon Cletum nominant. E

Neque verò mirum videri debet, propter nominis similitudinem à Veteribus quibusdam ex duobus Anacletis unum esse factum, cùm constet, apud Græcos passim confundi Novatum cum Novatiano, cùm tamen certissimum sit, Novatum Carthaginensem, Novatianum Romanum presbyterum fuisse : & Eusebius ac Nicephorus Constantinopolitanus in Chronicis, ex Marcello & Marcellino unum fecerint, cùm duos fuisse certum omnino & exploratum sit.

CAPUT VI.

Solvitur secundum argumentum.

SEcunda persuasio Veleni, quæ & est Calvini, & Magdeburgensium Petrus non potuit Romam venire ante 18. annos à passione Domini; nam cùm fieret Concilium Hierosolymitanum, Act. 15. adhuc erat Petrus in Judæa : factum est autem illud Concilium anno 18. à passione Domini, ut colligit B. Hieronymus in cap. 2. ad Gal. Nam Paulus post annos tres à conversione sua venit in Hierusalem videre Petrum, Gal. 1. Deinde post annos 14. rediit in Hierusalem ad Concilium, Gal. 2. quibus si addas unum annum qui fluxit à passione Domini, usque ad conversionem Pauli fient anni 18.

Adde, quòd Petrus dicitur fuisse quinque annis in Judæa, deinde septem annis Antiochiæ, tum multis annis aliis in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bythinia : nec enim uno die poterat in tot locis prædicare; itaque ut minimum 18. anni fluxerunt, antequam Romam Petrus venire posset.

Præterea si ante annum 18. Petrus Romam venisset, venisset certè anno secundo Claudii, ut nos supra diximus, & id fieri non potest : tum quia illo anno nondum S. Petrus ex vinculis liberatus fuerat, in quæ illum conjecerat Herodes; contigit enim ea liberatio anno tertio Claudii, ut ex Luca Act. 12. & ex Josepho lib. 19. Antiq. cap. 7. colligitur : tum etiam quia mandaverat Christus Apostolis, ut ex Hierusalem ante annos duodecim non recederent, ut ex Thrasea martyre refert Eusebius lib. 5. hist. cap. 18. incidit autem annus duodecimus à Christi resurrectione in annum tertium Claudii; non igitur anno secundo Claudii Petrus Romam venit, sed post annum nonum, qui erat 18. à passione Domini.

Dicitur autem Petrus sedisse Romæ annis 25. à Damaso, Eusebio, Hieronymo, & aliis; supervixit ergo usque ad annum 43. à passione Domini: sed tunc jam obierat Nero, immò etiam Galba, Otho, & Vitellius, & imperabat Vespasianus; igitur tempore Vespasiani obiit Petrus, sed Vespasianus fuit mitissimus Imperator, nec ullos Christianos Romæ occidit, ut omnes testantur. Vide Tertullianum cap. 5. Apolog. & Augustinum lib. 3. de Civit. Dei cap. 31. Eusebium, Sulpitium, Orosium, & cæteros omnes historicos; Petrus igitur alibi obiit, quàm Romæ.

Respondeo primum : etiamsi errassent Patres, qui dixerunt, Romæ sedisse 25. annis Apostolum Petrum; non tamen propterea sequeretur, Petrum nunquam sedisse Romæ, ut supra multis allatis similibus demonstravimus. Sed non est opus ad ista confugere : verè enim sedit Romæ annis 25. & septem Antiochiæ, & omnia cohærent. Hæc enim est verissima & brevissima historia vitæ S. Petri.

Mansit B. Petrus quinque ferè annis in Judæa; quocirca facilè potuit S. Paulus post annos tres à sua conversione Petrum Hierosolymis convenire. Et rectè Eusebius anno quinto à passione Domini ponit ingressum Petrum in urbem Antiochiam. Neque his repugnat illa Thraseæ martyris traditio : non enim Dominus imperavit, ut omnes Apostoli ad annos duodecim Hierosolymis morarentur; id enim constat esse falsum ex Act. Apost. cap. 8. & 9. 10. ubi legimus, Petrum profectum in Samariam, Lyddam, Joppem, & Cæsaræam, antequam in vincula con-

conjiceretur, atque adeo ante annum 12. à Christi passione: sed ut non omnes inde recederent, verùm aliquis semper, aut etiam aliqui ex Apostolis Hierosolymis manerent ad testimonium Hebræorum. Igitur ex Judæa anno quinto à passione Domini Petrus profectus in Syriam, Antiochiæ fixit Sedem, & mansit annos ferè septem Episcopus ejus urbis.

Non tamen hoc ita accipiendum est, quasi nunquam ex Antiochia toto illo tempore egressus sit; immò verò eodem tempore peragravit vicinas provincias, Pontum, Asiam, Galatiam, Cappadociam, & Bythiniam. Inde autem profectus anno septimo Episcopatus Antiochensis, qui erat 11. à passione Domini, rediit in Hierusalem; ibique comprehensus ab Herode in vincula conjectus est in diebus azymorum, Act. 12. sed paulò post ab Angelo liberatus, eodem anno, qui erat secundus Claudii, Romam venit, ibique Sedem fixit, ac tenuit annis 25.

Nec tamen toto eo tempore, quo fuit Episcopus Romanus, mansit Romæ, sed posteaquam septem annis Romæ prædicaverat, rediit in Hierusalem, expulsus à Claudio ex urbe unà cum cæteris Judæis. Scribit enim Lucas, Act. 18. Claudium expulisse ex urbe omnes Judæos: idem scribit Svetonius in Claudio: idem Josephus, ut Orosius citat, & ipse Paulus Orosius lib. 7. hist. qui addunt, hoc factum esse anno nono Claudii, idest, 18. à passione Domini. Itaque cùm audissent ii, qui erant Antiochiæ, Petrum venisse in Hierusalem, miserunt ad eum Paulum & Barnabam, & tunc factum est Concilium Hierosolymitanum: mortuo autem Claudio, rediit Petrus Romam, & ibidem vitam finivit.

Neque his repugnat, quòd Petrus in vinculis fuerit Hierosolymis paulò ante mortem Herodis, ut colligitur ex Act. Apost. cap. 12. cùm ex Josepho lib. 19. Antiq. cap. 7. constet, Herodem obiisse anno 3. Claudii. Nam S. Lucas Act. 12. non ait, Petrum in vinculis fuisse paulò ante mortem Herodis, sed contrarium potiùs indicat, cùm narrat, post Petri liberationem à vinculis Herodem profectum esse Cæsaræam, ibique commoratum: illa enim mora, tempus utcumque longum significat, quod ut minimum unius anni fuit. Refert autem S. Lucas, post necem Jacobi & vincula Petri, continuò ferè mortem Herodis, ut indicaret, horribilem illum Herodis interitum pœnam peccati fuisse in Apostolos Domini ab eo commissi.

Adversus eam historiam, quam paulò ante exposuimus, vehementer pugnat nova quædam Onuphrii Panuini opinio: eam opinionem hoc loco breviter confutare aggredior. Igitur Panuinus in Annot. ad Platinam, in ipso principio docet, S. Petrum non sedisse Antiochiæ antequam Romam proficisceretur, sed postquam ex urbe redierat, & Concilio Hierosolymitano interfuerat. Quæ opinio multis, nec levibus argumentis refellitur. Primò pugnat apertè cum sententia Summorum Pontificum, veterum Patrum, & illustrium Historicorum. Pontifices veteres ac sancti, Anacletus in epist. 3. Marcellus in epist. 1. Damasus in Pontificum vitis, Innocentius in epist. 24. Leo serm. 1. de Nat. Apost. Gelasius in dec. de lib. apocr. Pelagius junior in epist. ad Benignum, Greg. lib. 7. epist. 37. disertis verbis tradunt, S. Petrum sedisse Antiochiæ antequam ad Urbem Romam se conferret: quod idem scribunt Eusebius in Chron. Hieronymus in lib. de script. ecclesi. in Petro, & in Com. 2. cap. ad Gal. Isidorus in lib. de vit. Pat. Beda de sex ætatibus, Ado Viennensis in Chron. Simeon Metaphrastes in vita sancti Petri, Haymo lib. 2. cap. 21. de mem. rer. Christian. & alii permulti tum veteres, tum recentiores: neque ullus est, quod scio, ex Veteribus, qui contrarium scripserit, ac ne ex recentioribus quidem, præter Onuphrium. Neque responderi potest: hos auctores intelligendos esse de posteriore adventu Petri in Urbem, Nerone imperante, non de priore, imperante Claudio. Nam plerique horum auctorum notant etiam tempus, ac dicunt, Petrum venisse Romam sub Claudio, cùm jam fundasset Antiochenam Ecclesiam, ut Damasus, Eusebius, Hieronymus, Leo, Beda, Isidorus, Haymo, Ado: reliqui à nobis citati tempus quidem non ponunt, tamen apertè significant, S. Petrum fuisse primum Antiochiæ Episcopum, deinde Romæ, cujus contrarium affirmat Onuphrius. Itaque non dubium est, quin sententia Onuphrii nova sit, & idoneis auctoribus careat.

Deinde pugnat hæc opinio cum traditione ecclesiastica de festo die instituto in honorem Cathedræ Antiochenæ. Solennitas enim Antiochenæ Cathedræ vetustissima est, ut patet ex sermonibus S. Augustini de Cathedra Petri, nec non ex Martyrologiis Bedæ, Usuardi, & Adonis Trevirensis, & toto orbe Christiano celebratur, & quidem honorificentiùs, quàm festus dies Cathedræ Romanæ, qui nuper à Paulo IV. institutus est, & nusquam à populo more festorum dierum colitur, cùm festus dies Cathedræ Antiochenæ non tantùm à Clero, sed etiam à plebe multis in locis religiosè servetur. At certè si Cathedra Antiochena posterior fuisset quàm Cathedra Romana, ut Panuinus contendit, nulla ratio esset, cur occidentalis Ecclesia festum diem ageret pro institutione Cathedræ Antiochenæ, potiùs quàm Alexandrinæ, vel Hierosolymitanæ: vel saltem cur esset ea solennitas antiquior & celebrior, quàm Cathedræ Romanæ; igitur concedendum est, primam S. Petri Cathedram fuisse Antiochenam, & ideo per totam Ecclesiam in ejus honorem diem festum celebrari.

Tertiò pugnat illa opinio cum manifesta ratione. Nam si S. Petrus non sedit Antiochiæ nisi post Concilium Hierosolymitanum, idest, post annum 18. à passione Domini; quæro: fuit ne ante hoc tempus Episcopus aliquis Antiochenus, vel nullus? Nullum fuisse non est ullo modo credibile, cùm Antiochiæ fuerint Christiani multi ferè statim à passione Domini, imò etiam Ecclesia florentissima, adeo ut ibi primùm appellari cœperint discipuli Christiani, ut patet Act. 11. si fuit Episcopus aliquis Antiochenus; quæro: Petrus ne, an alius? Si Petrus, id est quod contendimus; si alius, multa sequuntur absurda, non enim verum erit quod omnes Historici, & ipse Ignatius tradit in epist. ad Antioch. Antiochiæ primum sedisse Petrum, deinde Evodium, tum Ignatium: item concedendum erit, Petrum Apostolum successisse in Episcopatu Antiocheno alicui ex discipulis, quod est planè intolerandum. Præterea, si Petrus venit Antiochiam, ibique Sedem Episcopalem accepit, cùm jam Romæ per aliquot annos Episcopalem Cathedram tenuisset; quæro: dimisit ne Petrus Romanum Episcopatum, an retinuit? Si dimisit; ergo dimisit Sedem, quam Deo jubente susceperat; ergo non sedit Romæ annis vigintiquinque, sed nec integros viginti, quod repugnat omnibus Scriptoribus: si non dimisit; ergo retinuit simul duos Episcopatus particulares & proprios, & maximo intervallo inter se distantes; ergo reliquit posteris perniciosissimum exemplum, plures simul Episcopatus retinendi. Dices fortasse: S. Petrum venisse Antiochiam ex Roma, sed non sedisse Antiochiæ, ut proprium ejus Urbis Episcopum.

pum. At hinc quoque multa sequuntur absurda: nam si B. Petrus non fuisset Antiochenus Episcopus; non esset Sedes Antiochena Patriarchalis; non fuisset à majoribus institutus festus dies Cathedræ Antiochenæ; errareot omnes Historici, qui primum Episcopum Antiochenum faciunt Apostolum Petrum.

Sed videamus, quid tandem Onuphrium impulerit, ut novam sententiam excogitaret. Primum ejus argumentum ducitur ab auctoritate B. Lucæ in Act. Apost. Sancti Pauli in epist. ad Gal. & Eusebii in Chron. dicit enim, colligi ex his auctoribus S. Petrum primis novem annis à passione Domini non recessisse ex Judæa: decimo autem anno venisse Romam; ex quibus sequitur, ut non potuerit Antiochiæ sedere, nisi post reditum ab Urbe.

Respondeo: nihil horum ex citatis auctoribus colligi. Nam ex Act. Apost. & epist. ad Gal. id solùm habemus, S. Petrum fuisse Hierosolymis anno 4. 11. & 18. à passione. De anno 4. coostat ex epist. ad Gal. ubi Paulus dicit, se venisse in Hierusalem videre Petrum post annos tres à sua conversione, idest, anno 4. à passione Domini, quo etiam quadriennio contigerunt ea, quæ S. Lucas narrat de Cornelio, Ænea, Tabita, Simone Mago, & aliis. De anno undecimo constat ex cap. 12. Act. nam vincula S. Petri & cædes sancti Jacobi inciderunt in secundum annum Clandii, ut Onuphrius fatetur, & ex Josepho probari posset: annum autem secundum Claudii fuisse undecimum à passione Domini, paulò inferiùs demonstrabo: de anno 18. perspicuum est ex cap. 2. ad Gal. Hæc sunt ex Scripturis certa: sed ex his non colligitur, non potuisse S. Petrum ab anno quarto à passione Domini usque ad undecimum habitare Antiochiæ. Porrò quod dicit Onuphrius, colligi ex Chronico Eusebii, S. Petrum non potuisse Antiochenam Sedem tenere antequam proficisceretur Romam, mirabile est: nam in eo Chronico Eusebius disertis verbis notat, Tiberio imperante Sanctum Petrum Sedem suam Antiochiæ constituisse, eamque septem annis tenuisse, ac tum demum profectum Romam anno 2. Claudii. Est quidem error in Chronico Eusebii circa tempus vinculorum Sancti Petri, sed hoc nihil ad rem facit.

Alterum argumentum Onuphrii est quædam historica demonstratio, quam ipse breviter indicat in Annot. ad Platinam, sed fusiùs explicat in Com. Fastor. Est autem hæc demonstratio. Christus passus est anno 19. Tiberii, ætatis suæ 34. Petfus autem Romam ingressus est anno 2. Claudii: ab anno 19. Tiberii ad 2. Claudii sunt anni decem non integri, ut notum est.

Ex his decem annis, primos quatuor consumpsit Petrus in Judæa, ut paulò ante ex epist. ad Gal. probatum est: remanent igitur sex non integri, proinde non est locus septennio Sedis Antiochenæ. Porrò Christum passum esse anno 19. Tiberii, ætatis verò suæ 34. probat Onuphrius primùm ex Olympiadibus. Constat enim ex Phlegone anoo 4. Olympiadis 202. fuisse insignem illam Eclipsim, quæ Christo patiente facta est: annus autem quartus Olympiadis 202. rectè cadit in annum Christi 34. Deinde probat ex Beda, qui in lib. de rat. temp. cap. 45. scribit, Fidem Ecclesiæ habere, Christum vixisse in carne mortali paulò ampliùs triginta tribus annis.

Respondeo. Hæc demonstratio si quid efficit, tantùm efficit, S. Petrum non sedisse Antiochiæ integro septennio, sed sexennio, aut quinquennio: non autem efficit, eum non fuisse Antiochiæ, Episco-

A pum antequam Romam proficisceretur. Deinde ne hoc quidem ratio illa concludit. Potuit enim Sanctus Petrus anno 2. à passione Domini Sedem Antiochenam constituere, & tenere septem integros annos, sic tamen ut sæpius rediret in Hierusalem, & excurreret in alia loca. Sed non est opus ad ista confugere: nam non rectè probavit Onuphrius, Christum passum esse anno 19. Tiberii, ætatis verò suæ 34. argumentum enim illud quod duxit ab Olympiadibus, facili negotio refutatur. Siquidem maxima quæstio est, unde incipiendæ sint Olympiades, & quemadmodum Onuphrius juxta suam opinionem sic eas disposuit, ut annus 34. Domini incideret in Olympiadem 204. exactam, sic
B & alii disponunt Olympiades ad eum modum, ut in eamdem Olympiadem incidat annus Domini 33.

Argumentum verò ex testimonio Bedæ deprompτum Onuphrii sententiam planè convellit. Beda siquidem cùm ait, juxta Fidem Ecclesiæ Christum vixisse paulò plus triginta tribus annis, loquitur de annis inchoatis, non completis, ut sensus sit, Christum pervenisse ad annum 33. & supervixisse aliquanto tempore: id quod evidenter probatur. Nam ibidem Beda probat sententiam suam ex indiculis quibusdam Romanæ Ecclesiæ, in quibus annotabatur annus à passiooe Domini, demptis triginta tribus annis, qui fluxerunt ab Incarnatione ad Pas-
C sionem; ex quo intelligimus, juxta Fidem Romanæ Ecclesiæ fluxisse præcisè ab Incarnatione ad Passionem triginta tres annos, quia secundùm Veterum sententiam die 25. Martii Christus & conceptus, & mortuus est. Quòd si ab Incarnatione ad Passionem sunt anni 33. ad liquidum, certè à Nativitate ad Passionem sunt anni triginta tres non completi.

Non igitur probavit Onuphrius sententiam suam. Possumus autem nos contrariam sententiam, quam verissimam putamus, duobus argumentis approbare. Primum argumentum nititur tribus principiis, quorum unum est, Christum ex sententia Eusebii in Chroo. Pauli Orosii lib. 7. cap. 2. & a-
D liorum ferè omnium, natum esse anno 42. Imperii Cæsaris Augusti. Alterum, Augustum imperasse annis 56. non integris, ut Svetonius & alii tradunt. Tertium, Christum passum esse anno 18. Tiberii, quod expresè tradunt Eusebius in Chron. Epiphanius in lib. de mens. & ponder. Eutropius lib. 7. & Beda de sex ætatibus, & colligitur ex Hieronymo de Script. Eccles. in Paulo, ubi dicit, annum 2. Neronis fuisse 25. à passione Domini: nam etiamsi daremus Tiberio post Christi passionem quatuor annos integros, Cajo quatuor integros, Claudio 14. integros, & acciperemus secundum Neronis completum; non haberemus tamen 25. annos, sed solùm 24. oportet igitur ex
E sententia Sancti Hieronymi dare Tiberio quinque annos post passionem Domini, ac per hoc, anno Tiberii 18. constituere passionem Dominicam, non anno 19. ut contendit Onuphrius. Ex his tribus principiis manifestè colligitur, Christum passum esse anno ætatis suæ 33. non 34. nam ab anno 42. Augusti ad annum 18. Tiberii non plures numerantur; quod ne ipse quidem Onuphrius negaret, si Christum passum esse fateretur anno Tiberii 18.

Secundum argumentum nostrum nititur duobus aliis, certissimisque principiis. Unum est, Christum baptizatum esse anno ætatis suæ 30. inchoato, non expleto. Alterum, Christum post baptismum supervixisse annis tribus, & eò ampliùs. Ac primum quidem principium probatur ex testimo-

nio Lucæ cap. 3. *& ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta* : nisi enim vis adhibeatur his verbis, sensus planus & obvius est, Christum cœpisse agere annum trigesimum cùm ad baptismum venit : erat enim annorum triginta, non complens videlicet, sed incipiens annum trigesimum. Et hoc modo verba ista intellexerunt omnes veteres Patres, à quorum concordi sententia in explicatione Scripturarum recedere temerarium est. S. Irenæus lib. 2. cap. 39. *Ad baptismum*, inquit, *venit nondum qui triginta annos suppleverat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum; ita enim qui ejus annos significat, Lucas posuit*. Tertullianus in lib. cont. Judæos, Clemens Alexandr. lib. 1. Strom. & Julius Africanus apud Hieron. in Comm. cap. 9. Danielis scribunt, Christum prædicasse unum annum, & postea occisum, cùm explesset annum trigesimum; ex quibus sequitur necessariò, ut velint eum baptizatum anno 30. inchoato: & quamvis errent cùm dicunt, Christum occisum anno 30. completo, quia sine ullo fundamento id scribunt, tamen non errant cùm scribunt, eum baptizatum anno 30. inchoato, quia sequuntur Lucam Evangelistam, ut communiter exponi solet. Eusebius lib. 1. hist. cap. 10. juxta versionem Christopborsoni, Christus, inquit, cùm jam trigesimum suæ ætatis annum agere incipiebat, ad Joannem, ut lavacro baptismi tingeretur, se contulit. Epiphanius hæresi 51. *Erat*, inquit, *triginta annorum, sed non plenus; quapropter dicit, incipiens esse annorum ferme triginta*. Et infra subjungit: *Christum complevisse trigesimum annum, cùm primum signum fecit in Cana Galilaæ*. Gregorius Nazianzenus Orat. in S. Bapt. Hieronymus in 1. cap. Ezech. Chrysostomus homil. 14. in Marc. & Gregorius homil. 2. in Ezech. dicunt, Christum anno 30. baptizatum docere cœpisse: qui modus loquendi indicat, annum trigesimum inchoatum non completum. Clariùs Augustinus lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 28. scribit, Christum, cùm esset annorum ferè 30. venisse ad baptismum. Isidorus lib. 7. in Levit. cap. 27. Propter quod, inquit, eum non plenorum triginta annorum venisse ait ad baptismum; ait enim: *& ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta*. Denique extat can. 11. Concilii antiquissimi Neocæsarien. ubi prohibentur presbyteri ordinari ante trigesimum ætatis annum, quia Christus anno 30. baptizatus est, & prædicare cœpit: quem canonem intelligendum esse de trigesimo anno inchoato non de completo, ut intellexit Martinus Braccarensis in Collect. Can. Græc. can. 20. satis apertè docet vir gravissimus S. Hieronym. in epist. ad Theophylum advers. Jo. Hierosol. ubi probat, fratrem suum legitima ætate presbyterum ordinatum, quia ad triginta annorum spatia jam pervenerat. Docet etiam Ecclesiæ consuetudo, quæ cùm revocaverit annum trigesimum ad vigesimumquintum, tunc judicat hominem idoneum presbyterio, cùm is attigerit annum vigesimumquintum. Neque his repugnat S. Ignatius, qui in epist. ad Trall. scribit, Christum baptizatum cùm explesset tres annorum decades: nec S. Jo. Chrysostomus, qui hom. 10. in Matth. scribit, Christum post triginta annos venisse ad baptismum. Nam S. Ignatius utitur figura intellectionis, quæ Scriptoribus etiam sacris familiaris est: sicut enim scribit S. Lucas cap. 2. consummatos fuisse dies octo, cùm circumcisus est Dominus, non quòd planè expleti essent dies octo, sed quòd parum abessent ab expletione, cùm jam octavus dies ageretur; & quemadmodum scribit Marcus cap. 8. post tres dies Christum resurrecturum fuisse, quia tertia die resurrecturus erat, sic etiam scribit S. Ignatius, Christum baptismi tempore complevisse tres decades annorum, quia tam parum aberat à fine trium decadum, ut jam tertiæ decadis ultimus ageretur annus. Faciliùs adhuc explicabitur locus Chrysostomi: nam initio homiliæ scribit, Joannem venisse ad baptizandum, post annos ferè 30. ex quo sequitur, ut Joannes eo tempore non compleverit annum trigesimum: quòd si Joannes non compleverat annum trigesimum, quanto minùs eum compleverat Christus, qui sex mensibus junior erat Joanne? Ergo Chrysostomus cùm ait, Christum post annos triginta venisse ad baptismum, sine dubio significat, post annos triginta inchoatos, & nondum exactos venisse. Maneat igitur ex communi sententia Christum baptizatum anno 30. inchoato. Alterum principium erat, Christum post baptismum prædicasse plus tribus annis, ac per hoc passum esse anno 33. inchoato, quod principium ex Evangelio Joannis apertè colligitur: habemus enim quatuor Paschata notata in Evangelio Joannis, unum Jo. 2. alterum Jo. 4. tertium Jo. 6. quartum Jo. 13. cùm igitur Christus post baptismum quatuor Paschata celebraverit, necesse est eum ad initium quarti anni docendo pervenisse. S. Ignatius in epist. ad Trall. disertis verbis tradit, Christum prædicasse tribus annis: quod quidem ad liquidum verum non est, cùm constet, ipsum post 40. dies à baptismo prædicare cœpisse, & ad passionem usque prædicasse, quod est tempus trium annorum, & aliquanto ampliùs, ut ex numero Paschatum ostendimus. Sed Ignatius sicut cùm ait, Christum baptizatum cùm explesset tres decades annorum, omisit minutias quæ deerant ad tres decades conficiendas; ita cùm ait, eum prædicasse tribus annis, omisit minutias temporum quæ supererant. Eusebius in lib. 8. de demonstr. Evang., demonstr. 2. & Beda de rat. temp. cap. 45. dicunt, Christum prædicasse tribus annis cum dimidio; quod quidem præcisè non est verum, sed illi quoque non fuerunt solliciti de minutiis temporum, & fortasse numeraverunt annos à baptismo usque ad Ascensionem: nam eo modo sunt ferè tres anni cum dimidio. Cæterùm nullus est Veterum, qui prædicationi Christi tribuerit integrum quadriennium. Sed de his satis.

CAPUT VII.

Solvuntur alia quinque argumenta.

PErsuasio tertia talis est. Petrus non potuit venire Romam usque ad annum 9. Claudii, ut supra probatum est, sed neque postea venire potuit: nam Claudius, qui jussit Judæos ex urbe pelli, sine dubio jussit etiam in urbem non recipi; igitur nunquam venit.

Sed jam ostendimus, Petrum anno 9. Claudii non venisse Romam, sed discessisse Roma, & postea tempore Neronis rediisse: quòd enim tempore Neronis potuerint Romæ esse Judæi, patet ex Act. ult. ubi Paulus Romæ Judæis prædicat.

Persuasio Quarta. Quando Paulus reprehendit Petrum Antiochiæ, Gal. 2. erat peractum Concilium Hierosolymitanum; & tamen adhuc Petrus non iverat Romam. Respondeo: iverat & redierat.

Persuasio quinta. Paulus scribens ad Romanos, multos jubet salutari, cap. ult. Petri autem ne meminit quidem. Atque hæc non solùm Veleno persuasio, sed etiam Illyrico demonstratio est, Petrum Romæ nunquam fuisse.

Respondeo inprimis: argumentum hoc nihil concludere, nam alioqui sequeretur, Joannem non fuisse Episcopum Ephesi, neque Jacobum Hierosolymis, quia Paulus scribens ad Ephesios & ad Hebræos, non meminit Joannis & Jacobi. Deinde dico: Paulum non jussisse Petrum salutari, quia scripsit epistolam eo tempore, quo Petrus redierat Roma, & versabatur in Syria: nam Paulus scripsit epistolam ex itinere, quo proficiscebatur Hierusalem, ubi & comprehensus fuit: sic enim scribit ipse Rom. 15. *Et nunc*, inquit, *proficiscor in Hierusalem, ministrare Sanctis: probaverunt enim, Achaia & Macedonia collationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem.* Et Act. 24. idem Paulus, cùm caussam diceret ad tribunal Felicis Syriæ Præsidis, ait: *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota.* B

Porrò hæc Pauli captivitas contigit medio tempore inter Concilium Hierosolymitanum, & obitum Claudii. Siquidem post Concilium illud, Paulus adiit Macedoniam & Achajam, ubi antea nunquam fuerat, ut patet ex Act. cap. 16. pervenit autem in Hierusalem Felice Præside, qui præfuit Syriæ usque ad mortem Claudii, & initium Neronis, ut Josephus testatur lib. 20. Antiq. cap. 9. & 13. Ex quo sequitur, epistolam ad Romanos scriptam esse circiter 11. aut 12. annum Claudii, quo tempore S. Petrus Roma redierat, & Syriæ regiones iterum peragrabat, & visitabat. Quid igitur mirum, si Paulus ad Romanos scribens non salutat Petrum, quem eo tempore constat Romæ non fuisse? C

Persuasio Sexta. Ambrosius in cap. 16. ad Rom. dicit, Narcissum, quem Paulus jubet salutari, fuisse Romanum presbyterum: at presbyter & Episcopus idem sunt apud Paulum; igitur iste Narcissus erat Episcopus Romanus; proinde non fuit Petrus Romanorum Episcopus primus.

Respondeo: Narcissum presbyterum fortasse Romanum fuisse, Episcopum sine dubio non fuisse: siquidem Irenæus, Eusebius, Optatus, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, & cæteri, qui Catalogum Romanorum Pontificum scripserunt, nullam hujus Narcissi mentionem fecerunt. Nec his repugnat Ambrosii auctoritas: nam Ambrosius idem in cap. 3. 1. ad Tim. *Omnis Episcopus*, inquit, *Presbyter est, non tamen omnis presbyter Episcopus*. Et Cornelius apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 33. dicit, Romæ unum fuisse Episcopum, quadraginta autem & sex presbyteros. D

Persuasio Septima. Paulus cum Petro fœdus percussit, ut ille Judæorum, ipse Gentium esset Apostolus, Gal. 2. quomodo ergo verisimile est, Petrum tam citò pacti immemorem alienam provinciam invasisse, idest, Romam ivisse, quæ mater gentilitatis erat?

Si dicas: Petrum Romæ prædicavisse Judæis qui ibi erant. Contra: nam illi, veniente Paulo, & prædicare incipiente, mirantur doctrinæ novitatem, ut cognosci potest ex illis verbis Judæorum, Act. ult. *Notum*, inquit, *est nobis de secta hac, quia ubique ei contradicitur, rogamus autem audire quæ sentis*. Et infra: *Quidam*, inquit, *credebant his quæ dicebantur, quidam verò non credebant, cumque invicem non essent consentientes, discedebant*. E

Respondeo: fœdus inter Petrum & Paulum non fuisse, ut Petrus tantùm Judæis, aut in Judæa tantùm; Paulus autem tantùm Gentibus, aut extra Judæam tantùm prædicaret: sed ut Petrus prædicaret omnibus, & ubicumque vellet, sed principaliter Judæis; Paulus omnibus, & ubicumque vellet, sed principaliter Gentilibus: alioqui Paulus diceretur invasisse alienam provinciam, quando Romam veniens, mox Judæis prædicare cœpit, ut patet Act. ult. & Petrus non solùm Romam venire non debuisset, sed nec Antiochiam, aut in Asiam, Galatiam, Pontum, Cappadociam, Bythiniam, ad quæ loca tantùm eum ivisse Velenus fatetur.

Falsum autem est quod Velenus dicit, Judæos Romæ miratos doctrinæ novitatem, quando Paulus prædicavit eis Christum, quasi nemo antea tale aliquid prædicasset. Nam si Romæ nullus prædicaverat Judæis antequam Paulus eò veniret: quis eos Judæos Romanos converterat, ad quos ipse epistolam scripsit? Constat enim epistolam illam partim scriptam ad Gentiles, & partim ad Judæos ad Fidem Christi conversos: nam ideo primis quatuor capitibus disputat de justificatione ex Fide sine operibus Legis contra superbiam Judæorum, qui suis meritis tribuebant adventum Messiæ. Et cap. 14. agit de illis, qui adhuc judaizabant abstinentes à quibusdam cibis secundùm Legem immundis. Et cap. 16. salutat multos, quos constat Christianos ex Judæis fuisse.

Dicet aliquis fortasse: si epistola ad Romanos, vivente Claudio, qui Judæos expulerat ex urbe, scripta est; qui sunt isti Judæi, quos Romæ Paulus salutari jubet? Non enim credibile est, Claudio vivente, Judæos ad urbem redire potuisse.

Respondeo: non modo credibile esse, paulò post eam expulsionem Judæos redire potuisse, sed sine ullo dubio rediisse: nam Paulus Act. 18. invenit Corinthi Aquilam & Priscillam Judæos, qui nuper ex urbe venerant pulsi à Claudio: deinde cùm hæsisset in Achaja annum unum & sex menses, & in Asia annos duos, Act. 18. & 19. iter cœpit versùs Hierusalem, atque in eo itinere scripsit ad Romanos, & salutari jussit Aquilam & Priscillam, qui jam Romam reversi fuerant.

Ad illa ergo verba Judæorum, *Rogamus à te audire quæ sentis &c.* dico: ea verba non esse omnium Judæorum qui Romæ erant, sed tantùm eorum qui ad Fidem Christi adhuc conversi non fuerant, præter quos multi alii Romæ vivebant, quos Petrus converterat. Neque verbis illis significatur, eos nunquam audivisse prædicationem Christi, sed non fuisse adhuc persuasos; & ideo voluisse adhuc Paulum audire, & cùm ab eo efficacissimè convincerentur, partem eorum fuisse persuasos ut crederent, partem in sua obstinatione mansisse.

CAPUT VIII.

Solvuntur alia octo argumenta.

Persuasio 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. sumuntur ex Act. ult. & epistolis quas Paulus è Roma scripsit, nimirum ad Gal. ad Ephes. ad Colos. ad Philipp. ad Heb. ad Timoth. 2. & ad Philem. & ex epistolis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: nam in his omnibus Scripturis occasio fuit loquendi de Petro, si is Romæ fuisset: mirum autem silentium ubique reperitur.

Accedit quòd non solùm in his locis non dicitur Petrus fuisse Romæ, sed etiam apertè indicatur non fuisse. Nam Philipp. 2. dicit de iis qui Romæ erant: *Omnes quærunt quæ sua sunt*. Et Colos. ult. *Salutat*, inquit, *vos Aristarchus concaptivus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, & Jesus qui dicitur Justus, hi soli sunt adjutores mei in regno Dei*. Et 2. Tim. 4. *In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt*. Aut igitur Petrus Romæ non fuit, aut maximam injuriam illi Paulus facit, cum eum numerat inter eos, qui quærunt quæ sua sunt, & qui non erant adju-

adjutores sui in Regno Dei, & qui se in angustiis positum deserverunt; quod argumentum non solùm Veleni, sed etiam Calvini est.

Respondeo primò: nihil concludi ex argumentis ab auctoritate negativè. Non enim sequitur, Lucas, Paulus, & Seneca non dicunt, Petrum fuisse Romæ; igitur non fuit Petrus Romæ: non enim isti tres omnia dicere debuerunt, & plus creditur tribus testibus affirmantibus, quàm mille nihil dicentibus, modò isti non negent, quod alii affirmant. Alioqui quia Matthæus non scribit in Evangelio, Christum circumcisum: Marcus non meminit præsentationis: Lucas non meminit stellæ novæ: Joannes non dicit Christum natum de Maria Virgine, ista omnia erunt falsa, quod absurdissimum est.

Ad illa autem tria loca dico: non negari in illis Petrum tunc fuisse Romæ; nam cùm Coloss. ult. dicit: *Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei*, loquitur tantùm de suis domesticis, qui ei ministrare soliti erant. Quomodo etiam 2. Tim. 4. cùm dicit: *Lucas est mecum solus*, de domesticis & ministrantibus sibi loquitur. Certum enim est ex ult. cap. epist. ad Rom. multos alios, tam Judæos, quàm Gentiles conversos ad Fidem fuisse Romæ, qui Regnum Dei promovebant. Et in epist. ad Philip. cap. 2. cùm dicit: *Omnes quærunt quæ sua sunt*, per figuram intellectionis loquitur tantùm de quibusdam, non de omnibus absolutè. Nam ibidem dixerat paulò ante, apud se fuisse Timotheum, qui certè non quærebat quæ sua sunt: & cap. 1. dixerat, quosdam prædicare Evangelium *ex charitate*, & proinde non quærere quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi.

Denique in 2. ad Tim. cap. 4. ubi dicit: *Nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerunt*, quem locum Calvinus præ cæteris urget, non loquitur nisi de iis, qui eum juvare apud Cæsarem potuissent. Nam ibidem dicit, tunc apud se fuisse Lucam, & tamen generaliter ait: *Nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerunt*: certum autem est, Petrum non potuisse eum juvare, cùm ipse non minus Cæsari invisus esset, quàm Paulus. Itaque loquitur tantùm de quibusdam nobilibus Romanis, qui potuissent pro se adire Cæsarem, sed metu tyranni id non fecerunt.

Secundò responderi posset: eo tempore, quo Paulus Romam pervenit, & quo scripsit eas epistolas, Petrum non fuisse Romæ. Nam etsi Romæ Sedem suam fixerat, tamen sæpissimè aberat, cùm oporteret eum in variis locis Ecclesias constituere, ut Epiphanius annotavit, hæres. 27. nam propterea Petrus assumpsit sibi in coadjutores Linum & Cletum, qui in absentia sua Romæ Episcopalia munera obirent.

CAPUT IX.

Solvitur argumentum decimum sextum.

PErsuasio 16. Ambrosius serm. 67. dicit de Petro & Paulo: *Una die, uno in loco, unius tyranni toleravere sententiam*: at Linus in Passion. Petri & Pauli dicit, eos nec eodem tempore passos, nec eodem loco, nec eodem tyranno jubente.

Præterea Josephus, qui tempore Neronis vixit, scripsit Romæ historiam de bello Judaico, & in ea meminit interfectorum à Nerone: & tamen non meminit Petri, quem certè non omisisset, si verè à Nerone occisus fuisset; fuit enim Josephus Christianorum amicus, & libenter data occasione ipsorum meminit. Scribit enim de morte Christi, lib. 18.

A Antiq., & Joannis Baptistæ ibidem, & Jacobi, lib. 20.

Adde, quòd Petrus erat senex, quando Paulus erat adolescens: nam post passionem Domini, Paulus vocatur adolescens, Act. 7. quo tempore Petrus jam uxorem habuerat, & tanquam annosissimus omnium Apostolorum primus inter eos habebatur; & tamen Paulus ad senectutem etiam pervenit, ut ipse scribit in epist. ad Philem. igitur non est verisimile, eos uno tempore obiisse.

Sed hoc argumentum facilè refutari potest. Nam in prima parte argumenti bis labitur Velenus. Primùm, quòd fatetur Lini historiam esse confictam, ut verè est, & tamen ex ea dicit refutari sententiam
B Ambrosii. Si enim Lini historia conficta est; non est ullius auctoritatis: si nullius est auctoritatis, quomodo potest inde refelli Ambrosii probatissimi auctoris sententia? Deinde peccat, quòd per eumdem locum apud Ambrosium intelligit eamdem partem urbis, & inde vult Ambrosium dissentire ab aliis, qui in diversis partibus ejusdem urbis dicunt Apostolos interfectos. At Ambrosius per eumdem locum intelligit eamdem urbem, non eamdem partem urbis: sic enim subjungit: *In eodem loco*, inquit, *ne alteri Roma deesset*.

Ad illud de Josepho dico primum: Josephum ipsum lib. 2. de Bel. Jud. cap. 11. respondere; ibi enim dicit, se silentio prætetire velle scelera Nero-
C nis, ut quòd matrem & uxorem occiderit, & similia, quoniam sciret narrationem illam esse molestam: & meritò hæc dicit, nam dedicabat libros illos Romanis Imperatoribus, qui non libenter audiunt vituperari prædecessores suos. Deinde potest argumentum retorqueri in auctorem: nam ibidem Velenus dicit, Petrum esse occisum Hierosolymis, jussu Anani Pontificis Judæorum; peto ergo: quare Josephus, qui lib. 20. Antiq. scribit gesta illius Anani, & quos homines occiderit, non meminit eo loco Petri? Suo igitur gladio se ipse jugulat Velenus.

Ad illud de ætate dico: Petrum non fuisse senem, quando Paulus erat adolescens, sed virum maturæ
D ætatis. Quòd enim habuerit uxorem, & fuerit primus Apostolorum, non arguit nisi virilem ætatem. Nec est ullo modo credibile, senes à Christo fuisse electos ad summos obeundos labores, & Orbem terrarum ferè totum peragrandum: quemadmodum neque credibile est, adolescentulum Paulum ad Apostolicam dignitatem, ad quam sollicitudo omnium Ecclesiarum pertinebat, fuisse assumptum.

Demus ergo: Petrum fuisse annorum circiter quinquaginta, quando erat Paulus circiter 25. hoc est, duplo seniorem: tamen adhuc potuerunt ambo esse senes, & simul mori; fuisset enim anno ultimo Neronis Petrus annorum 86. & Paulus unius & se-
E xaginta.

CAPUT X.

Solvitur decimum septimum argumentum.

PErsuasio 17. Scriptura & Patres apertè docent, Petrum & Paulum Hierosolymis, non Romæ, à Scribis & Pharisæis, non ab Imperatoribus Romanis occisos. Nam Matthæi 23. Dominus ait: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris*. In quem locum Chrysostomus: *Intelligit*, inquit, *Apostolos, & qui cum Apostolis fuerunt*. Et Hieronymus in hunc eum-

eumdem locum: *Observa*, inquit, *juxta Apostolum, varia esse dona discipulorum Christi, alios Prophetas, qui ventura prædicebant, alios Sapientes, qui noverunt, quando debebant proferre sermonem, alios Scribas in lege doctissimos, ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in Actibus Apostolorum discipuli*. Item Nicolaus Lyranus in hunc locum: *Ex eis*, inquit, *occidetis, sicut Jacobum fratrem Joannis*, Act. 12. *& Stephanum*, Actor. 7. *& multos alios, & crucifigetis, ut Petrum, & Andream fratrem ejus &c.*

Respondeo: ex verbis Domini Matth. 23. & Chrysostomi expositione, nihil colligi adversus sententiam nostram. Dominus enim & Chrysostomus non dicunt, omnes Apostolos occidendos fuisse à Judæis in Hierusalem, sed tantùm aliquos: id enim significat illa sententia: *Ex illis occidetis, & crucifigetis &c.* idque impletum est in Stephano, quem lapidaverunt, Act. 7. & in Jacobo majore, quem Herodes in Judæorum gratiam occidit, Act. 12. & in Jacobo minore, quem Judæi ipsi in Hierusalem necaverunt, teste Josepho, lib. 20. Antiq. cap. 16. & in Simeone Jacobi successore, qui in Hierusalem crucifixus est, ut docet Eusebius in Chron., Matthiam quoque in Judæa crucifixum, multi probabiliter existimant.

Quòd si de omnibus Apostolis Dominum loqui Velenus contendat; negandæ erunt omnes historiæ, quæ Andream in Achaia, Philippum & Joannem in Asia, Thomam in India, Bartholomæum in Armenia, Matthæum in Æthiopia, Simonem & Judam in Perside obiisse testantur.

S. verò Hieronymus non voluit significare, Petrum & Paulum Hierosolymis occisos, cum disertè doceat lib. de vir. illustr., eos Romæ à Nerone interfectos: sed ex verbis Domini deducit, varia fuisse dona, & mortes diversas discipulorum Christi. Quia enim Dominus dixerat, se missurum Prophetas, Sapientes, & Scribas; observat Hieronymus varia esse dona discipulorum: quia rursum Dominus ait: Quosdam occidetis, quosdam crucifigetis; observat idem Hieronymus diverso mortis genere discipulos de hac vita migraturos fuisse, & exempla posuit, Stephani lapidati, Pauli capite cæsi, Petri crucifixi. Itaque exempla hæc non tendunt ut intelligamus, quosnam ex discipulis Judæi occisuri erant, sed tantùm eò ut discamus, varia futura fuisse martyriorum genera.

Porrò Nicolaus Lyranus non tantæ auctoritatis est, ut opponi debeat omnibus antiquis Patribus & Historicis, qui Petrum Romæ à Nerone, Andream in Achaia ab Egæa necatos tradunt. Accedit, quòd sine dubio Lyranus Hieronymum sequitur, & solùm dicere voluit, Petrum & Andream propter Christum crucifixos fuisse, quamquam minus cautè loquutus est.

CAPUT XI.

Solvitur argumentum ultimum.

POstrema Veleni persuasio ejusmodi est. Cùm de rebus nuper gestis sæpe confingantur errores, quid, inquit Velenus, de tam remotis ac perturbatissimis temporibus Romanæ curiæ palpones, citra Petri Romam adventum, passionem & pontificatum confingere non poterant?

At si Irenæus, Tertullianus, Eusebius, aliique 30. vel 40. Patres citati, Romanæ curiæ palpones fuerunt, rectè loquitur Velenus. Sin autem pars eorum sunt antiquissimi, ut Irenæus, & Tertullianus, quorum tempore Romana Ecclesia non erat opulenta, ut palpatores habere potuerit: pars sunt Græci, ut Eusebius, Theodoretus, Sozomenus, & alii, quorum natio invidere potiùs, quàm adulari Romanæ Ecclesiæ consuevit: pars autem, vel potius penè omnes sunt viri sancti, ut Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & alii, à quorum moribus procul aberat adulationis vitium; certè sequitur, Velenum, qui hos Romanæ curiæ palpones vocat, impudentissimè mentiri.

Præterea argumentum ejus nihil valet. Nam tam de rebus nuper gestis, quàm de antiquis finguntur errores, quando res sunt clam gestæ, & sine testibus, aut quantùm ad numerum annorum, vel similes circumstantias, quæ facilè mandantur oblivioni: non autem quantùm ad ipsam summam, & substantiam rerum celeberrimarum; præsertim quando præter testimonia Scriptorum, exstant etiam earum rerum monimenta lapidea, aut ærea permulta, qualis est res de qua agimus. Atque hæc de tota hac disputatione sufficere posse existimavi, de qua librum insignem jam pridem à Joanne Roffensi, beatæ memoriæ viro, editum accepi; sed librum ipsum videre nunquam potui.

CAPUT XII.

Romanum Pontificem Petro succedere in Ecclesiastica Monarchia, probatur ex divino jure & ratione successionis.

DEmonstravimus hactenus, Romanum Pontificem Petro succedere in Episcopatu Romano: nunc id ipsum demonstrare aggredimur de successione in universæ Ecclesiæ primatu. Negant hoc hæretici omnes hujus temporis, sed præcipuè pugnant contra primatum Romani Pontificis, Lutherus lib. de pot. Papæ, Illyricus in lib. cont. prim. Papæ, Synodus Smalchaldica in lib. ejusd. argum. Jo. Calvinus lib. 4. Instit. cap. 6. & 7. Magdeburgenses in singulis centuriis ad finem, cap. 7. Et ante hos omnes Nilus Thessal. Episcopus in lib. adv. Prim. Papæ.

Hic enim auctor non negat, Petrum totius Ecclesiæ Pastorem fuisse, & Romæ Episcopatum gessisse usque ad mortem: sed hoc solùm contendit, non succedere Petro Romanum Pontificem in præfectura totius Catholicæ Ecclesiæ, sed solùm in Romano Episcopatu. Addit verò, habuisse postea Romanum Pontificem ex Conciliorum decretis primatum quemdam, ut videlicet, primus Episcoporum esset, primus sederet, primus sententiam diceret, non tamen cæteris omnibus imperaret.

Quoniam autem tam nostra, quam adversariorum argumenta ex iisdem fontibus & capitibus sumuntur; reducemus omnem disputationem ad aliquot capita, sive genera argumentorum, & simul probabimus veritatem, & refellemus aliorum objectiones.

Primùm ergo probatur, Romanum Pontificem Petro succedere in Pontificatu Ecclesiæ universæ, ex divino jure, & ratione successionis. Debet Petro jure divino aliquis succedere: ille non potest esse alius quam Pontifex Romanus; igitur ille succedit.

Negat utramque partem argumenti Jo. Calvinus, sic enim loquitur lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Verùm*, inquit,

inquit, *ut de Petro illis concedam quod petunt, non est tamen caussa, cur ex singulari exemplo universalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant*. Rursum §. 11. *Jam*, inquit, *ut alterum illis largior, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro primatum, ut perpetua successione semper maneret; unde tamen evincent, Sedem Romæ ita collocatam, ut quicumque sit urbis illius Episcopus, Orbi universo præsideat?*

Nos ergo utrumque seorsim ostendamus. Ac primùm, oportere Petro aliquem succedere in Pontificatu Ecclesiæ universæ, colligitur ex fine Pontificatus. Nam certum est, Pontificem esse propter Ecclesiam, non Ecclesiam propter Pontificem: sic enim Augustinus lib. de Pastor. cap. 1. *Quòd Christiani sumus*, inquit, *propter nos est, quòd Præpositi sumus, propter vos est*: atqui Ecclesia non minus eget nunc uno Pastore, quàm tempore Apostolorum; immò verò etiam magis, cùm nunc sint Christiani, & plures, & pejores; non igitur moriente Petro interire debuit Pontificatus, qui non in Petri commodum, sed in Ecclesiæ utilitatem institutus erat, sed manere ac perseverare, donec ipsa Ecclesia manet, aut certè donec in terris peregrinatur, & unius summi Pastoris cura & vigilantia opus habet.

Secundò ex unitate Ecclesiæ. Nam Ecclesia est una & eadem omni tempore; non debet igitur mutari forma regiminis, quæ est forma etiam Reipublicæ & Civitatis. Quare si Apostolorum tempore unus erat supremus Rector, & Caput Ecclesiæ, hoc etiam tempore esse debet.

Tertiò ex verbis Domini Jo. ult.: *Pasce oves meas*. Nam officium Pastoris, est officium ordinarium & perpetuum; siquidem ex natura rei tamdiu durare debet officium Pastoris, quamdiu manet ovile: ovile autem manet, & manebit usque ad Mundi consummationem; igitur eò usque successores Petri in summo isto pastorali officio manere necesse est.

Quartò ex eodem loco. Nam cùm Dominus ait Petro: *Pasce oves meas*, omnes oves suas ei commisit, ut supra ostendimus, neque solùm omnes ratione loci, sed etiam ratione temporis, cùm non minùs nobis, quàm antiquis Christus prospicere debuerit: sed Petrus non semper victurus erat in carne; igitur cùm ei Dominus ait: *Pasce oves meas*, in illo *omnes* successores ejus alloquutus est. Itaque Chrysostomus lib. 2. de Sacerd. cir. princ.: *Quanam*, inquit, *de caussa ille sanguinem effudit suum? certè ut pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat*. Et S. Leo serm. 2. de anniver. assump. suæ ad Pontif. *Manet*, inquit, *dispositio veritatis, & B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseverans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit: perseverat videlicet Petrus, & vivit in successoribus suis*. Et B. Petrus Episcopus Ravennæ, in epist. ad Eutych. *Beatus*, inquit, *Petrus, qui in propria sede vivit & præsidet, præstat quærentibus Fidei veritatem*.

Quintò, Ecclesia est unum corpus, & suum quoddam Caput hìc in terris habet præter Christum, ut patet ex 1. Cor. 12. ubi posteaquam dixit Paulus, Ecclesiam esse unum corpus, subjecit: *Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarii*, quod certè non convenit Christo; ipse enim potest dicere nobis omnibus, non estis mihi necessarii: nullum autem aliud Caput assignari potest præter Petrum, nec debet moriente Petro corpus Ecclesiæ manere sine Capite; oportet igitur aliquem Petro succedere.

Sextò, in veteri testamento successio erat summorum Pontificum. Nam Aaroni successit Eleazarus, Num. 20. & Eleazaro Phinees, Jud. 20. & sic de cæteris: at sacerdotium Testamenti veteris, figura fuit sacerdotii Testamenti novi; igitur & nunc successio in Sede Petri, primi ac summi Christianorum Pontificis, conservari debet.

Denique omnia argumenta, quibus in secunda quæstione probatum est, regimen Ecclesiæ debere esse Monarchicum, etiam hoc probant, quod nunc agimus.

Jam verò quòd iste Petri successor sit Romanus Pontifex, facilè probari potest. Nullus enim est, nec fuit unquam, qui se Petri successorem ullo modo asseruerit, vel pro tali sit habitus, præter Romanum & Antiochenum Episcopum: atqui Antiochenus non successit Petro in Pontificatu Ecclesiæ totius, nam non succeditur nisi cedenti locum, vel per mortem naturalem, vel per mortem legitimam, idest, depositionem, vel renunciationem: Petrus autem adhuc vivens, & Pontificatum gerens, Antiochenam Ecclesiam reliquit, & Romæ Sedem suam fixit, ut quæstione superiore demonstravimus; restat igitur, ut Romanus Episcopus, qui Petro in urbe Roma morienti successit, eidem in tota ipsius dignitate & potestate successerit.

Præterea. Si Antiochenus Episcopus Petro in summo Pontificatu successisset, primus Episcoporum fuisset: at Nicænum Concilium can. 6. Antiochenum Episcopum tertium Patriarcham, non primum, nec secundum esse declaravit, sicut fuerat semper, nec unquam Antiocheni Episcopi altiorem locum quæsierunt.

Ut autem res hæc tota melius intelligatur, observanda sunt quædam. Primò, aliud esse successionem, aliud rationem successionis: nam successio Romani Pontificis in Pontificatum Petri ex instituto Christi est: ratio autem successionis, qua Romanus Pontifex potius quàm Antiochenus, vel aliquis alius succedat, ex facto Petri initium habuit. Successio, inquam, ipsa ex Christi instituto & jure divino est, quia Christus ipse instituit in Petro Pontificatum duraturum usque ad finem Mundi; & proinde quicumque Petro succedit, à Christo accipit Pontificatum.

At verò, quòd Episcopus Romanus quia Episcopus Romanus est, sit Petri successor, ex facto Petri ortum habuit, non ex prima Christi institutione. Nam potuisset Petrus nullam Sedem particularem sibi unquam eligere, sicut fecit primis quinque annis; & tunc moriente Petro, non Episcopus Romanus, neque Antiochenus successisset, sed is quem Ecclesia sibi elegisset. Potuisset quoque semper manere Antiochiæ, & tunc Antiochenus sine dubio successisset: quia verò Romæ Sedem fixit, & tenuit usque ad mortem; inde factum est, ut Romanus Pontifex ei succedat.

Et quoniam S. Marcellus Papa in epist. ad Antioch. scribit, Petrum Domino jubente venisse Romam; & S. Ambrosius in Orat. cont. Auxent., & Athanasius in Apol. pro fuga sua, dicunt, Petrum Christi jussu Romæ martyrium pertulisse; non est improbabile, Dominum etiam apertè jussisse, ut Sedem suam Petrus ita figeret Romæ, ut Romanus Episcopus absolutè ei succederet. Sed quidquid de hoc sit, saltem ista ratio successionis non est ex prima institutione Pontificatus, quæ in Evangelio legitur.

Observandum est secundò: tametsi fortè non sit de jure divino, Romanum Pontificem, quia Romanus Pontifex est, Petro succedere in præfecturam totius Ecclesiæ; tamen si quis absolutè petat, an jure divino Romanus Pontifex Pastor sit & Caput totius Ecclesiæ; omnino esse id asserendum.

Nam

Nam ad hoc nihil aliud requiritur, quàm ut ipsa successio sit de jure divino, hocest, ut ordinarium officium Ecclesiam universam cum summa potestate gubernandi non sit ab hominibus, sed à Deo immediatè institutum: id autem ita esse, supra demonstravimus.

Observandum est tertiò. Licèt fortè non sit de jure divino, Romanum Pontificem ut Romanum Pontificem Petro succedere; tamen id ad Fidem Catholicam pertinere: non enim est idem, aliquid esse de Fide, & esse de jure divino. Nec enim de jure divino fuit, ut Paulus haberet penulam: est tamen hoc ipsum de Fide, Paulum habuisse penulam. Etsi autem Romanum Pontificem succedere Petro, non habeatur expresse in Scripturis: tamen succedere aliquem Petro deducitur evidenter ex Scripturis: illum autem esse Romanum Pontificem, habetur ex traditione Apostolica Petri, quam traditionem Concilia generalia, Pontificum decreta, & Patrum consensus declaravit, ut postea demonstrabitur.

Observandum est postremò. Romanum Episcopatum, & Ecclesiæ universæ præfecturam, non esse duos Episcopatus, neque duas Sedes, nisi in potentia. Nam Petrus Pontifex totius Ecclesiæ à Christo institutus non adjunxit sibi Episcopatum urbis Romæ, quo modo Episcopus alicujus loci adjungit sibi alium Episcopatum, vel Canonicatum, aut Abbatiam: sed Romanæ urbis Episcopatum evexit ad summum Orbis terræ Pontificatum; quemadmodum cùm Episcopatus simplex erigitur in Archiepiscopatum, vel Patriarchatum. Non enim Archiepiscopus, vel Patriarcha est bis aut ter Episcopus, sed semel tantùm, & in hujus rei signum, non datur Pontifici summo nisi unum pallium, etiamsi Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, & summus Pontifex sit: hæc enim omnia sunt unum actu, & tantùm in potentia multa.

Ex quo sequitur, ut qui eligitur Romanus Episcopus, eo ipso sit Pontifex summus Ecclesiæ totius, etiamsi fortè id non exprimant electores. Sed jam Nili & Calvini objectionibus respondeamus.

Prima Nili objectio. Romanus Pontifex primatum habuit à Patribus, eò quòd ea civitas toti Orbi terræ imperaret, ut legimus in Conc. Chalced. act. 16. non igitur id habuit ex Petri successione.

Respondeo: decretum illud illegitimum fuisse, quod reclamantibus iis qui Concilio præsidebant factum sit. Sed de hoc plura in cap. 27.

Secunda objectio. Romanus Papa non est Apostolus, sed Episcopus tantùm: non enim Apostoli Apostolos ordinarunt, sed Pastores & doctores; igitur Papa Romanus non succedit Petro in Apostolica potestate, quæ in omnem Ecclesiam erat, sed solùm in Romano particulari Episcopatu.

Respondeo: in Apostolatu tria contineri. Primò, ut qui Apostolus est, sit immediatus verbi minister, ita ut ab ipso Deo doctus sit, & sacros libros scribere possit; & hoc fatemur non convenire in Romanum Pontificem: non enim necesse est, ut quotidie novæ revelationes habeantur, & novi libri sacri scribantur.

Secundò, ut qui Apostolus est, Ecclesias constituat, & Fidem propaget in iis locis, ubi numquam fuit: & hoc ad Romanum Pontificem pertinere, & ratio & experientia ipsa nos docet. Nam ab Apostolicis temporibus, qui Ecclesias fundaverunt in variis partibus Orbis terræ, & adhuc hodie fundant, Romani Pontifices fuerunt.

Tertiò, ut qui Apostolus est, summam habeat in omnem Ecclesiam potestatem: atque id quoque ad Romanum Pontificem pertinere contendimus ea ratione, quia Petro succedit, in quo hæc potestas ordinaria est, non delegata ut in Apostolis cæteris.

Neque Nili argumentum concludit, cùm ait, Apostoli non Apostolos, sed Pastores constituerunt. Nec enim Romanum Pontificem totius Ecclesiæ Pontificem, sive Apostolicum Pontificem Apostoli creare debuerunt, cùm id ipse Christus fecerit. Quare ab omnibus Patribus semper Romani Pontificis Sedes, Apostolica Sedes appellata est, & in ipso Concilio Chalcedonensi, quod Nilus citat, act. 1. vocatur Apostolatus dignitas Papæ Romani, & act. 16. vocatur Sedes ejus Apostolica.

Tertia objectio. Petrus Pastor & doctor fuit totius Orbis terrarum: at Papa, & est, & vocatur solùm Romanæ urbis Episcopus.

Respondeo: id falsum esse, ut ex ipso Concilio Chalcedonensi, omissis cæteris, cognosci potest. Nam act. 3. leguntur tres epistolæ Orientalium ad Leonem, & in omnibus vocatur Leo universalis Ecclesiæ Papa, quod idem nomen habetur etiam act. 16.

Quarta objectio. Petrus Antiochiæ & Alexandriæ Episcopos ordinavit: at id Papæ Romano non permittitur.

Respondeo: etsi hoc tempore Græcorum pertinacia id non permittit, tamen olim id Romano Pontifici licuisse. Nam in Concilio Chalcedonensi, act. 7. legimus, Maximum Episcopum Antiochenum ideo receptum à Concilio, quia à S. Leone in Episcopatu confirmatus fuerat: & Liberatus in Breviar. cap. 21. ac Joannes Zonaras in Justiniano scribunt, ab Agapito Romano Pontifice Anthimum depositum fuisse ab Episcopatu Constantinopolitano, & in ejus locum ab eodem Pontifice Menam ordinatum. Sed de his plura infra suo loco.

Quinta objectio. Quidquid Petrus dixit aut scripsit oraculum est Spiritus sancti: at id Papæ non convenit; non igitur Papa habet omnes prærogativas Petri.

Respondeo: neque id nos contendimus.

Sexta objectio. Petro sine conditione dictum est: *Quidquid ligaveris, erit ligatum &c.* at Papæ Romano Petrus præscripsit, ut id solùm liget, aut solvat, quod meritò ligandum aut solvendum est.

Respondeo: nihil hoc argumento aliud probari, quàm Nilum istum verè fuisse Græcum, idest, levem & garrulum. Quis enim umquam audivit, licuisse Petro id ligare quod meritò ligandum non esset: & ubi habetur illa præscriptio Petri ad Papam quam Nilus profert?

Objicit primò Calvinus lib. 4. cap. 6. Instit. §. 8. Non sequitur, si Petrus duodecim Apostolis initio præfuit, nunc toti Orbi debere aliquem præesse: nam pauci facilè & utiliter ab uno reguntur; multa verò millia nonnisi à multis gubernari possunt.

Respondeo: inprimis Petrum non 12. Apostolis tantùm præfuisse, sed etiam multis millibus Christianorum; nam Jo. ult. non tantùm 12. Apostolos, sed omnes oves suas Christus Petro commisit. Legimus autem Act. 2. crevisse oves Petri ad tria millia, & Act. 4. ad quinque millia in sola Hierosolyma. Deinde, quò sunt homines plures, eò magis indigent uno Rectore, à quo in unitate contineantur. Sed de hoc in prima quæstione dictum est.

Secundò objicit ibid. §. 11. Si ideo Romæ est Sedes summi Pontificatus, quia Petrus Apostolus Romæ Pontificatum gerens defunctus est; ergo Pontificatus Judaici sedes debuit semper esse in deserto, quia ibi Moses & Aaron Pontificatum gerentes mortui sunt: & Sedes Pontificalis Christianorum Hierosolymis esse deberet, quia ibi Christus summus Pontifex obiit.

Res-

Respondeo ex dictis: non ideo Romæ esse Sedem Pontificalem, quia Petrus Romæ obiit, sed quia Romanus Episcopus fuit, nec Sedem ex Roma umquam aliò transtulit. Moses autem, & Aaron non fixerunt in deserto sedem, sed ibi in itinere cum essent mortui sunt: sicut etiam Christus non fixit Sedem Hierosolymis, nec in ullo particulari loco, ut supra diximus.

Tertiò objicit ibidem §. 12. Privilegium hoc de primatu totius Ecclesiæ, vel est locale, vel personale, vel mixtum. Si primum; ergo cùm semel fuerit concessum Antiochiæ, non potest ab ea tolli, etiamsi inde Petrus recesserit, & alibi mortuus sit. Si secundum; ergo nihil ad locum; igitur nihil juris habet Roma in Pontificatu magis, quàm alia civitas. Si tertium; ergo non sufficit esse Romanum Episcopum ad hoc ut aliquis habeat Primatum: nam si est privilegium partim locale partim personale, non datur loco, nisi pro tempore quo in eo est talis persona, idest, Petrus.

Respondeo: ex prima Christi institutione dignitatem Pontificalem fuisse personalem: tamen ex facto Petri factam esse postea localem seu potius mixtam, neque id sine divino nutu. Dico fuisse initio personalem, quia à Christo non fuit alligata ulli certo loco, sed in personam Petri absolutè collata: sic autem personalem fuisse affirmo, ut tamen publica, non privata fuerit.

Privilegia personalia privata dicuntur, quæ dantur alicui personæ pro se tantùm: publica verò, quæ dantur pro se & successoribus. Quia tamen postea Petrus Romæ Sedem fixit, factum est hoc privilegium etiam locale, & proinde mixtum: nam est alligatum Romanæ urbi, donec Petri successores Romæ Sedem retinent. Nam si divino jussu Sedes aliò transferretur, non essent amplius Romani Episcopi totius Ecclesiæ Episcopi, si transferretur, inquam, ipsa Sedes, ita ut qui nunc sunt Romani Pontifices alicujus alterius loci Episcopi dicerentur: non enim sola absentia Pontificum ab urbe, Sedem transferre dicitur. Atque hæc ex hypothesi dicta sunt: non enim credimus umquam futurum, ut Petri Sedes aliò transferatur.

Quartò objicit ibidem §. 13. Si Romanus Pontifex, quia succedit Petro, est primus Episcopus; debet igitur esse Ephesinus, II. Hierosolymitanus, III. & sic de cæteris: at videmus secundum fuisse Alexandrinum, qui nulli Apostolo successit: Ephesinum autem ne extremo quidem angulo hærere potuisse.

Respondeo: ordinem & numerum Patriarchalium Sedium non pendere ex dignitate priorum Episcoporum, alioqui non tres, sed duodecim fuissent pro numero Apostolorum: sed ex sola Petri dignitate & voluntate, ut ex Anacleto, Leone, Gelasio, & Gregorio ostendimus in quæst. 3. in prærogativis Petri.

Quintò objicit eodem lib. 4. cap. 7. §. 28. si quæ dicuntur Petro intelliguntur dicta etiam successoribus; ergo fateri debent Romani Pontifices se omnes esse Satanas: nam hoc est dictum Petro Matth. 16. in eodem loco, ubi dictum est ei: *Tibi dabo claves regni cælorum.*

Respondeo. Ea quæ dicuntur Petro in triplici esse differentia: quædam enim dicuntur ei pro se tantùm, quædam pro se & omnibus Christianis: quædam pro se & successoribus; id quod evidenter colligitur ex ratione diversa, qua ei dicuntur. Nam quæ dicuntur ei, ut uni ex Fidelibus, certè omnibus Fidelibus dicta intelliguntur. Ut Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus &c.* Quæ dicuntur ei ratione aliqua propria personæ ipsius, ei soli dicuntur, ut: *Vade post me Satana.* Et: *Ter me negabis;*

A ista enim dicuntur ei ratione propriæ imbecillitatis & ignorantiæ. Quædam denique dicuntur ei ratione officii pastoralis, quæ proinde dicta intelliguntur omnibus successoribus, ut: *Pasce oves meas.* Et: *Confirma fratres tuos.* Et: *Quodcumque ligaveris &c.*

Argumenta Lutheri levissima sunt, & ex dictis facillimè à quovis solvi possunt: & præterea diligenter solvuntur ab Eckio, Fabro, Roffensi, & Cajetano, quorum libri sunt in omnium manibus, ideo ea prætermitto.

CAPUT XIII.

Idem probatur ex Conciliis.

B Secundo loco probandus est Romani Pontificis primatus ex Conciliis. Et quidem Lutherus lib. de pot. Papæ, & Illyricus in lib. cont. Primat., & Calvinus lib. 4. Inst. cap. 7. §. 1. dicunt, contra nos apertè pugnare VI. Canonem Nicæni Concilii, in quo assignatur Romano Pontifici certa regio gubernanda, eaque perexigua, declaraturque unus ex Patriarchis, non autem Caput aliorum; pro nobis autem nullius Concilii testimonium invenire potuerunt. At sunt nihilominus illustrissima Conciliorum generalium testimonia pro Romani Pontificis primatu, ex quibus novem ita generalia fuerunt, ut in

C eis Græci & Latini interfuerint. Quod est notandum contra Græcorum levitatem & pertinaciam.

Primum ergo habemus Nicænum Concilium, & illum ipsum VI. Canonem, quem adversarii objiciunt: sed explicatione aliqua indiget iste canon, ut argumentum inde sumi possit. Igitur VI. Canon Nicæni Concilii si habet in Conc. Conc. quæ hodie exstant: *Mos antiquus perduret in Ægypto, vel Lybia, & Pentapoli, ut Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem, quoniam quidem & Episcopo Romano parilis mos est.*

Sunt autem circa hunc Canonem aliqua notanda.

Primò ex Nicolao I. in epist. ad Michael. Concilium Nicænum nihil statuisse circa Romanam Eccle-

D siam, quoniam potestas ejus, non ab hominibus, sed à Deo est; sed tantùm ex forma Romanæ Ecclesiæ constituisse statum aliarum Ecclesiarum. Non enim dicit Concilium; *Habeat Romanus Episcopus hujus vel illius regionis administrationem*, sed ait: *Habeat Episcopus Alexandrinus curam Ægypti, & Lybiæ; quoniam Romanus Episcopus ita consuevit.* Ubi apertè Romana Ecclesia fit regula aliarum, & nihil circa eam propriè statuitur. Itaque errant Calvinus, Illyricus, Nilus, & cæteri, qui dicunt, à Concilio Nicæno certos fines assignatos Romano Episcopo, ut nimirum solùm curam gerat suburbanarum Ecclesiarum.

Secundò est observandum, in libris vulgatis dees-

E se initium hujus Canonis, quod tale est: *Ecclesia Romana semper habuit primatum, mos autem perduret &c.* Sic enim iste canon citatur in Concilio Chalcedonensi, act. 16. à Paschasio Episcopo. Sie etiam vertit ex Græco ante annos circiter mille Dionysius quidam Abbas, ut Alanus Copus annotavit in 1. Dial. Quocirca in eodem Concilio Chalcedonensi, act. 16. post lectum hunc Canonem VI. Nicæni Concilii, judices dixerunt: *Perpendimus omnem primatum & honorem præcipuum, secundùm Canones, antiqua Romæ Deo amantissimo Archiepiscopo conservari.*

Observandum est tertiò, illa verba: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, quatuor modis exponi solere.

Primò, exponit Ruffinus lib. 10. hist. Eccles. cap. 6. decretum esse à Concilio, ut Alexandrinus Episco-

pus

pus habeat curam Ægypti, ſicut habet Epiſcopus Romanus curam ſuburbanarum Eccleſiarum.

At falſa expoſitio eſt: nam ſi Epiſcopus Romanus eſt primus & præcipuus Parriarcha; quomodo credibile eſt illi aſſignatam anguſtiſſimam regionem, aliis autem Patriarchis minoribus latiſſimam? Nam Antiochenus habuit totum Orientem; Alexandrinus tres ampliſſimas provincias, Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim; Romanus autem habuiſſet tantùm ſuburbanas Eccleſias, ideſt, ſex Epiſcopatus Romæ viciniſſimos. Deinde, illa particula *quoniam* rationalis particula eſt: non eſt autem bona ratio, ut Epiſcopus Alexandrinus trium provinciarum curam gerat, quia Romanus Epiſcopus curam gerit ſuburbanarum Eccleſiarum; igitur aut ratio Concilii nihil valet, aut non rectè Concilii ſententiam Ruffinus expoſuit. Denique, Concilium Nicænum, nec ut citatur in Concilio VI. Carthaginenſi, nec ut legitur in Concilio Chalcedonenſi, act. 16. nec ut habetur in proprio loco in tom. Conc., nec ut eſt apud Abbatem Dionyſium, meminit ſuburbanarum Eccleſiarum, ſed tantùm ait: *Habeat Alexandrinus Epiſcopus poteſtatem in toto Ægypto, Lybia, & Pentapoli, quoniam & Epiſcopo Romano talis conſuetudo eſt.* Itaque mera divinatio fuit illa Ruffini, quem ſequitur Calvinus, de ſuburbanis Eccleſiis.

Secunda expoſitio eſt Theodori Balſamonis in explic. hor. can., & Nili in ſuo lib. cont. Prim., Concilium decreviſſe, ut Epiſcopus Alexandrinus habeat curam totius Ægypti, ſicut Romanus Epiſcopus habet curam totius Occidentis.

Hæc quidem ſententia liberalior eſt, ſed tamen falſa. Nam Concilium cùm ait: *Quoniam talis eſt Epiſcopo Romano conſuetudo*, reddit cauſſam, ut diximus, cur debeat permanere antiquus mos in Ægypto, & Lybia, & Pentapoli, ut eorum locorum habeat curam Epiſcopus Alexandrinus: non eſt autem cauſſa hujus rei, quia Romanus Epiſcopus habet curam Occidentis; quomodo enim ſequitur, Epiſcopus Romanus habet curam Occidentis; igitur Alexandrinus debet curam gerere Ægypti, Lybiæ, & Pentapolis? Cur non totius Africæ potius? aut cur non Ægypti tantùm? aut cur Alexandrinus, & non Carthaginenſis, aut aliquis alius iſtam curam habebit? Adde, quòd Concilium non meminit Occidentis, neque Orientis, ſed tantùm ait: *Quoniam talis Epiſcopo Romano eſt conſuetudo.*

Tertia expoſitio eſt Auctoris Sum. Conc., qui ex quodam vetuſto codice putat reſtituendum *Quoniam Metropolitano talis conſuetudo eſt* pro eo quod babemus *Quoniam Epiſcopo Romano talis conſuetudo eſt.*

At neque hæc eſt ſolida expoſitio. Exemplaria enim Nicæni Concilii nuſquam exſtabant pleniora & emendatiora, quàm in ſcriniis Romanorum antiquorum Pontificum, ut infrà oſtendemus, cùm agemus de appellationibus: nam quæ in Græcia erant, concremata fuerunt ab Arianis, teſte Athanaſio, in epiſt. ad omnes Orthod.; & ideo non mirum, ſi quæ citantur à Græcis, & à Ruffino mutila & corrupta ſunt.

Porrò ex Romanæ Eccleſiæ ſcriniis tulit hunc Canonem Paſchaſinus B. Leonis legatus ad Conc. Chalced. & in eo legimus: *Quoniam talis Epiſcopo Romano conſuetudo eſt.* Adde, quòd non eſt bona ratio, cur debeat Alexandrinus Epiſcopus tantam ditionem habere, quia ita conſueverunt Metropolitani. Nam Metropolitani non regunt niſi unam provinciam: Alexandrino autem multæ provinciæ & multi Metropolitani ſubjiciuntur.

Quarta igitur, & vera expoſitio eſt, Alexandrinum debere gubernare illas provincias, quia Romanus Epiſcopus ita conſuevit, ideſt, quia Romanus Epiſcopus ante omnem Conciliorum deffinitionem conſuevit permittere Epiſcopo Alexandrino regimen Ægypti, Lybiæ, & Pentapolis: ſive conſuevit per Alexandrinum Epiſcopum illas provincias gubernare. Sic intellexit hunc canonem Nicolaus I. in epiſt. ad Michael., nec apparet ulla alia probabilis expoſitio.

Secundum Concilium generale in epiſt. ad Damaſ. quæ exſtat apud Theodoretum lib. 5. hiſt. cap. 9. dicit, ſe conveniſſe apud urbem Conſtantinopolim ex mandato literarum Pontificis per Imperatorem ad ſe miſſarum. Et ibidem fatentur, Romanam Eccleſiam Caput eſſe, ſe autem membra.

Tertium Concilium, ut eſt apud Evagrium lib. 1. hiſt. cap. 4. dicit, ſe deponere Neſtorium ex mandato literarum Cœleſtini Papæ Romani. Et in epiſt. ad eumd. Cœleſt., idem Concilium ſcribit, ſe cauſſam Joannis Patriarchæ Antiocheni, quæ magis dubia erat quàm cauſſa Neſtorii, non fuiſſe auſum judicare, ſed reſervaſſe judicio ipſius Cœleſtini: quæ omnia perſpicuè indicant ſupremam Romani Pontificis auctoritatem. Concilium Chalcedonenſe act. 1. 2. & 3. paſſim vocat Leonem *univerſalis Eccleſiæ Pontificem*. Et in epiſt. ad Leonem: *Et poſt hæc*, inquiunt, *omnia inſuper, & contra ipſum, cui vineæ cuſtodia à Salvatore commiſſa eſt, extendit inſaniam, ideſt, contra tuam quoque Apoſtolicam ſanctitatem.* Hic vides maximum Concilium confiteri, Romano Pontifici à Deo ipſo vineæ, ideſt, Eccleſiæ univerſæ, cuſtodiam eſſe commiſſam.

Synodus Conſtantinopolitana, quæ ante quintam Synodum in cauſſa Antimi congregata eſt, act. 4. per Menam Patriarcham Concilii Præſidem ita loquitur: *Nos*, inquit, *Apoſtolicam Sedem ſequimur, & obedimus, & ipſius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipſa, & nos condemnamus.* Jam ſi totum Concilium Apoſtolicæ Sedi obedire ſe profitetur, certè Apoſtolica Sedes toti Eccleſiæ cum auctoritate præeſt.

Septima Synodus act. 2. recipit, & probat epiſt. Adriani ad Tharaſium, in qua hæc habentur: *Cujus*, inquit, *Sedes per totum terrarum Orbem primatum obtinens lucet, omniumque Eccleſiarum Dei Caput exiſtit, Unde & ipſe B. Petrus Apoſtolus Dei juſſu Eccleſiam paſcens, nihil omnino prætermiſit, ſed ubique Principatum obtinuit, & obtinet &c.* Nota, in præſenti dici: *Primatum obtinens lucet*. Et, *Caput exiſtit &c.*

Lateranenſe Concilium ſub Innocentio III. in quo Græci, & Latini interfuerunt cap. 5. *Romana*, inquit, *Eccleſia, diſponente Domino, ſuper omnes alias ordinariæ poteſtatis obtinet principatum, utpotè mater univerſorum Chriſti fidelium, & magiſtra.*

Concilium Lugdunenſe generale ſub Gregorio X. ut habetur in Sexto, tit. de Elect. cap. Ubi periculum, vocat Romanum Epiſcopum Vicarium Chriſti, Succeſſorem Petri, Rectorem univerſalis Eccleſiæ: & in hoc etiam Concilio Græci, & Latini interfuerunt.

Denique Concilium Florentinum, Græcis & Latinis conſentientibus, ita ſtatuit: *Definimus ſanctam Apoſtolicam Sedem, & Romanum Pontificem in univerſum Orbem tenere primatum, & ipſum Pontificem Romanum ſucceſſorem eſſe B. Petri Principis Apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiuſque Eccleſiæ Caput, & omnium Chriſtianorum patrem, ac doctorem exiſtere, & ipſi in B. Petro paſcendi, regendi, & gubernandi, univerſalem Eccleſiam à domino noſtro Jeſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe.* Omitto quinque alia Concilia generalia, quia nec à Græcis recipiuntur, cùm ipſi non interfuerint, nec à Lutheranis, cùm ſint poſt annum 600. celebrata. Nimirum Lugdunenſe ſub Innocentio IV. ut habetur cap. 1. de homic. in Sexto.

Sexto, Viennense sub Clemente V. ut habetur Clemen. unica, de sum. Trin. & Fid. Cath. Constantiense sess. 8. & 15. Lateranense sub Leone X. sess. 11. & Tridentinum sess. 14. cap. 7. & alibi.

CAPUT XIV.

Idem probatur ex testimoniis summorum Pontificum.

Tertium argumentum sumitur à summorum Pontificum sententiis. Est autem observandum epistolas Pontificum in tres quasi classes distribui posse.

Prima classis continet epistolas Pontificum, qui sederunt usque ad annum 300. in quibus Magdeburgenses & Calvinus fatentur, verè asseri Primatum, & eos Pontifices sanctos, & veros Pontifices fuisse: sed eas epistolas dicunt esse confictas, & recentes, ac falsò Pontificibus illis adscriptas.

Secunda classis complectitur epistolas eorum Pontificum, qui sederunt ab anno 600. usque ad nostra tempora, in quibus fatentur adversarii, verè asseri Primatum, & esse eorum Auctorum, quibus inscribuntur: sed eos Pontifices non esse dignos Fide, & Pseudopontifices, non Pontifices fuisse.

Tertia classis comprehendit illas epistolas, in quibus & apertè asseritur Primatus, & quas constat esse scriptas à sanctis & veris Pontificibus, qui floruerunt ab anno 300. ad 600. videlicet, Julio, Damaso, Syricio, Innocentio, Zozimo, Leone, Gelasio, Anastasio II. Joanne II. Felice IV. Pelagio II. Gregorio Magno. Ergo in testimoniis primæ & secundæ classis, non erit opus immorari in citandis verbis, sed satis erit notare loca, & respondere ad objectiones hæreticorum: quandoquidem fatentur, in illis epistolis apertè asseri sententiam nostram. Verba autem adferenda tantùm erunt in testimoniis tertiæ classis.

Primum igitur disertè asserunt Primatum hi S. Pontifices, Clemens epist. 1. Anacletus epist. 3. Evaristus epist. 1. Alexander epist. 1. Pius epist. 1. & 2. Anicetus epist. 1. Victor epist. 1. Zephyrinus epist. 1. Calixtus epist. 2. Lucius epist. 1. Marcellus in epist. 1. Eusebius epist. 3. Melchiades epist. 1. Marcus epist. 1.

Ad hæc testimonia nihil respondent, nisi esse recentia & supposititia. At quamvis aliquos errores in eas irrepsisse non negaverim, nec indubitatas esse affirmare audeam: certè tamen antiquissimas esse nihil dubito, mentiuntur enim Magdeburgenses Cent. 2. cap. 7. ad fin., cùm dicunt, nullum fide dignum Auctorem citasse has epistolas ante tempora Caroli Magni. Nam Isidorus, qui 200. annis antiquior est Carolo, in proœm. sui collect. sac. Can., dicit, se ex consilio 80. Episcoporum collegisse Canones ex epistolis Clementis, Anacleti, Evaristi, & cæterorum Romanorum Pontificum. Item Concilium Vasense, can. 6. citat epistolas Clementis, ut nunc exstant. Et celebratum est hoc Concilium tempore Leonis I. idest, 350. annis ante Imperium Caroli. Denique Ruffinus, qui annis 400. præcessit Carolum, Præf. in recognit. Clem. à se conversas ex Græco, meminit epistolæ Clementis ad Jacobum, & eam se vertisse dicit ex Græco. Esse autem verè hanc versionem Ruffini, testatur Gennadius lib. de vir. illustr. in Ruffino.

In Secunda classe est Adrianus I. in epist. ad Tharasium, Nicolaus I. in epist. ad Michaelem Imp., Leo IX. in epist. ad Michael. Episc. Constantinop., Paschalis in epist. ad Episc. Panorm., quæ habetur cap. Significasti, extra, de Elect., Innocentius III. in epist. ad Imp. Constantinop., quæ habetur cap. Solitæ, extra, de major. & obed. Qui omnes seriò, & ex professo docent, Romanum Pontificem toti Ecclesiæ præesse.

Ad hæc adversarii respondent: hos Pontifices omnes Antichristos fuisse, id quod in sequenti quæstione refellemus. Interim hoc solùm dicimus: si isti Pontifices Antichristi fuerunt, totam Ecclesiam ab annis ferè 1000. periisse; constat enim ex historiis, Ecclesiam universam his Pontificibus adhæsisse, eorumque sententiam esse sequutam. Si verò Ecclesia periit, mentitum esse Christum, qui ait Matth. 16. adversus Ecclesiam portas inferi non prævalituras. Sed de hac re multa dicemus in quæstionibus de Ecclesia. Veniamus ad tertiam classem, & duodecim optimos & sanctissimos Pontifices proferamus.

Primus sit S. Julius I. qui in epist. ad Orient., quæ exstat in Apol. 2. S. Athanasii, ita loquitur: *An ignari estis, hanc esse consuetudinem, ut primùm nobis scribatur, ut hinc quod justum est, definiri possit? quapropter si isthic ejusmodi suspicio in Episcopum concepta fuerat, id huc ad nostram Ecclesiam referri oportuit.* Et infrà: *Quæ* (inquit) *accepimus à B. Petro Apostolo, ea vobis significo, non scripturas alioqui, quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent.* His verbis S. Julius affirmat, ad se pertinere officium dijudicandi caussas Episcoporum, etiam Orientalium, tametsi Patriarchæ primarii essent: (nam de caussa S. Athanasii Alexandrini Patriarchæ agebatur) & hoc jus à B. Petro se accepisse, atque id omnibus notum esse. Quid, quæso, responderi potest? Auctor est sanctus & vetustissimus; epistola certa & à S. Athanasio tota descripta; verba denique ipsius perspicua, & diserta.

Secundus sit S. Damasus, qui in epist. ad omnes Episc. Orient., quam Theodoretus recitat lib. 5. hist. cap. 10. *Quoniam*, inquit, *Apostolicæ Sedi reverentiam debitam charitas vestra distribuit vobis quam plurimum, carissimi filii, præstitistis.* Ubi agnoscit debitam reverentiam, & filios vocat omnes Episcopos. Item in epist. 4. ad Episc. Numid. *Cuncta quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos tanquam ad Caput, ut semper fuit consuetudo, deferre non desinatis.*

Tertius. S. Syricius in epist. ad Himericum Episc. Tarracon., quam etiam Calvinus verè Syricii esse fatetur: *Pro officii*, inquit, *nostri consideratione, non est nobis dissimulare, non est tacere libertas, quibus major cunctis Christianæ religionis zelus incumbit. Portamus onera omnium qui gravantur. Quinimò hæc portat in nobis B. Apostolus Petrus, qui nos in omnibus, ut confidimus, administrationis suæ protegit, & tuetur hæredes.* Et infrà cap. 15. *Explicavimus, ut arbitror, frater charissime, universa quæ digesta sunt in querelam, & ad singulas caussas, de quibus per filium nostrum Bassianum Presbyterum ad Romanam Ecclesiam, utpotè ad Caput tui corporis retulisti &c.* Denique præcipit Episcopo, ut hæc sua decreta dirigat ad alios Episcopos omnes.

Quartus S. Zozimus in epist. ad Hesichium Salonitan. Episc. *Ad te*, inquit, *potissimùm scripta direximus, quæ in omnium fratrum & Episcoporum nostrorum facies ire notitiam.* Et infrà: *Sciet quisquis hoc, postposita Patrum, & Apostolicæ Sedis auctoritate, neglexerit, à nobis districtius vindicandum, ut loci sui minimè dubitet sibi non constare rationem, si hæc putat post tot prohibitiones posse tentari.*

Quintus S. Innocentius in epist. 22. ad Episc. Maced.: *Adverti*, inquit, *Sedi Apostolicæ, ad quam relatio, quasi ad Caput Ecclesiarum missa currebat, fieri injuriam &c.* Item in epist. ad Conc. Milevit., quæ est inter epist. S. Augustini 93. *Diligenter*, inquit, *& congruè Apostolico consulitis honori. Honori*, inquam, *illius quem præter illa, quæ extrinsecus sunt, solicitudo manet omnium Ecclesiarum: antiqua scilicet regulæ formam*

A *mam sequuti, quam toto semper ab Orbe mecum nostis esse servatam*. Idem in epist. ad Concil. Carthag. quæ est 91. Romanam Sedem dicit esse *Fontem, & Caput omnium Ecclesiarum*.

Ad hoc testimonium Magdeburgenses nihil respondent, nisi Innocentium nimis multum sibi arrogare: quocirca eum per contumeliam Nocentium vocant. At si ita est: cur veteres Patres hunc Innocentii errorem non reprehenderunt? Cur Augustinus in epist. 106. ad Paulin. de his duabus epistolis Innocentii loquens, ait: *Ad omnia ille nobis rescripsit eodem modo, quo fas erat, atque oportebat Apostolicæ sedis Antistitem?* Cur ibidem Augustinus Innocentium beatæ memoriæ Papam appellat?

B Sextus est S. Leo. Sed quoniam Lutherus & Calvinus dicunt, veteres Pontifices nihil auctoritatis habuisse extra Occidentem; adferamus testimonia Leonis, quibus simul Primatus asseratur, & ostendatur, eo tempore Pontifices in Græciam, Asiam, Ægyptum, & Africam jurisdictionem exercuisse. Igitur in epistol. 84. ad Anastas. Episc. Thessal. *Sicut*, inquit, *præcessores mei præcessoribus tuis, ita etiam ego dilectioni tuæ priorum sequutus exemplum, vices mei moderaminis delegavi, ut curam, quam universis Ecclesiis principaliter ex divina institutione debemus, imitator nostræ mansuetudinis effectus, adjuvares, & longinquis ab Apostolica Sede provinciis præsentiam quodammodo nostræ visitationis impenderes*. Et infrà: *Vi-* C *ces*, inquit, *nostras ita tuæ credidimus charitati, ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis*. Et in fine, ubi dixerat magna providentia constitutos Episcopos, Archiepiscopos, & Primates, subdit: *Per quos ad unam Petri Sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, & nihil unquam à suo Capite dissideret*. Ex his apparet non solùm Primatus, sed etiam auctoritas Leonis in Ecclesias Græciæ.

Idem Leo epist. 46. ad Anathol. Episc. Constantinop.: *Residentibus*, inquit, *vobis, quibus executionem nostræ dispositionis injunximus &c.* Vides, ut præcipiat Patriarchæ Constantinopolitano. Idem epistol. 62. ad Maxim. Antioch., monet eum, ut frequenter ad se scribat, quid agatur circa Ecclesias. D Et ibidem: *Juvenalis*, inquit, *Episcopus ad obtinendum Palæstinæ provinciæ principatum credidit se posse sufficere. Quod sanctæ memoriæ Cyrillus meritò perhorrescens, scriptis suis mihi rem indicavit, & sollicita prece multum poposcit, ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio &c.* Vides quomodo Patriarcha Alexandrinus supplicat Leoni, ne permittat Juvenali subjici Palæstinam? Et cùm ea provincia ad Antiochenum Patriarchatum spectaret cur non petiit hoc potiùs Cyrillus ab Antiocheno Patriarcha?

Idem epist. 81. ad Dioscor. Patriarch. Alexandr. *Quod*, inquit, *à patribus nostris propensiore cura novimus esse servatam, à vobis quoque volumus custodiri &c.* Vide Leonem imperare Patriarchæ totius Ægypti, E & Lybiæ. Idem epist. 87. ad Episc. Afr.: *Quod*, inquit, *utcumque patimur esse veniale, inultum postmodum esse non poterit, si quisquam, quod omnino interdicimus usurpare præsumpserit*. Et infrà: *Caussam*, inquit, *Lupicini Episcopi, illic jubemus audiri &c.* Leo igitur imperabat Episcopis Græciæ, Asiæ, Ægypti, Africæ. Exstant etiam epistolæ ejus ad Episcopos Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, Italiæ, in quibus apertè se eorum judicem, & Caput agnoscit.

Denique serm. 1. de Natali Apost. his verbis Romanam urbem alloquitur: *Per sacram beati Petri Sedem Caput Orbis effecta latiùs præsideres religione divina, quàm dominatione terrena. Quamvis enim multis aucta victoriis, jus imperii tui terra marique protuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subjecit*. Quid clarius?

Ad hæc loca respondet Calvinus dupliciter lib. 4. Inst. cap. 7. §. 11. Primò dicit, Leonem supra modum avidum gloriæ & dominationis fuisse, & ambitioni ejus multos restitisse. In cujus rei probationem citat in margine epist. ejus 85.

At in ea epistola nihil tale exstat, nec in aliis epistolis ejus invenimus ullos restitisse S. Leoni, excepto uno Episcopo Gallo, qui Hilarius dicebatur. Is tantùm legitur in epist. 89. Leonis, se subtrahere voluisse ab Apostolicæ Sedis obedientia: qui tamen, ut ibidem legimus, Romam venit ad dicendam caussam, & convictus in Concilio, punitus est. Exstant autem inter epistolas Leonis epistolæ variorum Conciliorum, Episcoporum, Imperatorum ad ipsum Leonem, & nominatim epistolæ Episcoporum Galliæ, in quibus pietas ejus, & auctoritas mirificè prædicatur. Nec puto ante Lutherum, & Calvinum ullum fuisse, qui B. Leonem superbiæ & ambitionis reprehenderit.

Secundò respondet: Leonem non usurpasse sibi jurisdictionem in alios Episcopos, sed tantùm se in dissidiis componendis interposuisse, quantum lex & natura Ecclesiasticæ communionis patiebatur. Et probat, quia idem Leo epist. 84. ubi videtur maximè jubere Episcopis: tamen dicit, se velle servari in omnibus privilegia Metropolitanorum, quasi dicat, se ex pietate monere, auctoritatem autem relinquere iis quorum est.

At si ita est; ergo non gloriæ & dominationis avidior fuit, nec ambitionis accusandus erat. Deinde verba ipsa Leonis supra citata satis apertè docent, eum verè & ex auctoritate Episcopis imperasse. Quòd autem vult servari jura Metropolitanorum, nihil officit nostræ caussæ: nam ita vult servari, ut simul illi subjiciantur Sedi Apostolicæ, & ejus Vicario. Sic enim loquitur in epist. 84. *Igitur*, inquit, *secundùm sanctorum Patrum canones spiritu Dei conditos, & totius mundi reverentia consecratos, Metropolitanos singularum provinciarum Episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuæ cura prætenditur, jus tradita sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus, ita ut à regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant*. Et infra: *Si fortè*, inquit, *inter ipsos qui præsunt de majoribus, quod absit, peccatis, caussa nascatur, quæ provinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate Metropolitanus curabit instruere, & si coram positis partibus, nec tuo fuerit res sopita judicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur*.

Septimus S. Gelasius sic ait in epistol. ad Episc. Dard.: *Cuncta per mundum novit Ecclesia quoniam quorumlibet sententiis ligata Pontificum, Sedes beati Petri Apostoli jus habeat resolvendi. Utpotè quæ de omni Ecclesia fas habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio*. Similia habet in epist. ad Anastas. Imper., & in tom. de vinc. anathem.. Neque ad hæc ulla responsio dari potest: constat enim hæc verè esse verba Gelasii, & Gelasium virum sanctum fuisse, & ante mille annos Ecclesiæ præfuisse.

Octavus Joannes II. qui etiam ante mille annos sedit, in epist. ad Justin. sen. Aug., quæ habetur in ipso Cod. Justin. in 1. tit. *Inter claras*, inquit, *sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime Principum, puriore luce tanquam aliquod sydus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio edocti, Ecclesiasticis disciplinis Romanæ Sedis reverentiam conservatis, & ei cuncta subjicitis, & ad ejus deducitis unitatem, ad cujus auctorem, hoc est, Apostolorum primum, Domino loquente, præceptum est, Pasce oves meas quam esse omnium verè Ecclesiarum Caput, & Patrum regulæ, & Principum statuta declarant &c.*

Nonus

Nonus Anastasius II. in epist. ad Anastas. Imper. *Per ministerium* (inquit) *humilitatis meæ, sicut semper est sedes beati Petri in universali Ecclesia, assignatum sibi à Domino teneat principatum.*

Decimus sit Felix IV. qui in epist. 1. ad varios Episc. inquit: *Sanctitatis vestræ scripta, quæ ad sedem Apostolicam misistis tanquam ad caput, ut inde acciperetis responsa, unde omnis Ecclesia totius religionis sumpsit exordium, gratanter suscepi &c.*

Undecimus sit Pelagius II. qui in epist. 1. ad Episc. Orien. *Romana sedes*, inquit, *instituente domino, caput est omnium Ecclesiarum.*

Duodecimus S. Gregorius Magnus, non minus quàm Leo, se totius Ecclesiæ Caput agnovit lib. 1. epist. 72. ad Gennad. *Ex Concilio* (inquit) *Numidiæ si qui desideraverint ad Apostolicam sedem venire, permittite, & si quilibet eorum via contradicere voluerit, obviate.* Hinc igitur apparet auctoritas Gregorii in Episcopos Africæ. Item lib. 2. epist. 37. ad Natal. *Postquam*, inquit, *ad beatitudinem vestram, & decessoris mei, & mea in caussa Honorati Archidiaconi scripta directa sunt, tunc contempta utriusque sententia præfatus Honoratus proprio gradu privatus est. Quod si quilibet ex quatuor Patriarchis fecisset, sine gravissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset.* Certè his verbis S. Gregorius omnibus Patriarchis se præpositum fuisse, apertissimè demonstrat.

Item lib. 4. epist. 56. ad Episc. prov. Helladis: *Pallium*, inquit, *Joanni fratri nostro Corinthiorum Episcopo nos transmisisse cognoscite, cui vos magnopere convenit obedire.* Vides Gregorii auctoritatem in Græcos Episcopos, quibus Corinthiorum Episcopum, Archiepiscopum ordinat per pallii transmissionem? Idem lib. 7. epist. 63. ad Jo. Episc. Syracus. *Nam*, inquit, *de Constantinopolitana Ecclesia, quis eam dubitet Apostolicæ sedi esse subjectam? quod & dominus piissimus Imperator, & frater noster Eusebius ejusdem civitatis Episcopus assiduè profitetur.* Et epist. 64. ad eumdem: *Nam*, inquit, *quod se dicit sedi Apostolicæ subjici, si qua culpa in Episcopis invenitur, nescio quis ei Episcopus subjectus non sit &c.* Quid clarius? Omitto epistolas ad Episcopos Italiæ, Galliæ, Hispaniæ: nam de subjectione eorum nulla dubitatio est.

Respondet Calvinus lib. 4. cap. 7. §. 12. ac primùm ait: Gregorium tribuisse sibi jus corrigendi alios, non autem paruisse ei nisi illos qui volebant. At hoc dici non potest: nam Gregorius sanctissimus, & humillimus fuit: quocirca etiam Græci ejus diem festum colunt; & Calvinus in hoc lib. 4. cap. 7. §. 22. Gregorium virum sanctum fuisse fatetur; non autem potest cum sanctitate consistere usurpatio juris alieni. Neque est nævus aut macula venialis, subjicere sibi omnes Episcopos, sed intolerabilis superbia, & ipsissima nota Antichristi, ut ipsimet frequenter docent: quomodo ergo Gregorius sanctus erat, si omnes Episcopos sibi injustè subjiciebat?

Secundò respondet: Gregorium ex mandato Imperatoris judicasse Episcopum Constantinopolitanum, ut ex lib. 7. epist. 64. ipsius Gregorii cognosci potest. At in ea epistola Gregorius dicit, Imperatorem voluisse à se judicari Patriarcham illum, quia canones hoc jubent: quod idem est, ac si diceret, Imperatorem noluisse impedire, quin juxta canones Episcopus, licèt regiæ urbis, à Gregorio puniretur. Quare in epistola superiore Gregorius dicit, Imperatorem assiduè profiteri, Ecclesiam Constantinopolitanam Romanæ esse subjectam.

Tertiò respondet: Gregorium sicut alios puniebat, ita paratum fuisse ab aliis emendari, ut ipse dicit lib. 2. epist. 37. ad Natal. Salonit. ac proinde non magis præfuisse, quàm subjectum fuisse. At Gregorius in illa epistola de correptione fraterna loquitur, non de censura judiciali: *Ecce*, inquit, *fraternitas tua agrè se tulit de conviviis à me esse reprehensam, cùm ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripi, ab omnibus emendari paratus sim, & hunc solum mihi amicum æstimo, per cujus linguam ante apparitionem districti judicis mea maculas mentis tergo.* Adde quòd involvit contradictionem, eumdem omnibus Prælatum esse, & tamen aliquibus subjici.

Quartò respondet: hunc statum Pontificium valde Gregorio displicuisse: subinde enim conqueritur, inquit, se sub colore Episcopatus ad seculum rediisse, ut lib. 1. epist. 5. & 7. At Gregorius deflebat quidem, quòd ex quiete monasterii ad onera Episcopalia translatus esset: non autem displicebat ei, quòd Apostolica Sedes omnium Ecclesiarum curam gereret. Nam ipse idem acerrimè pugnavit pro honore Sedis suæ, contra Joannem Episcopum Constantinopolitanum. Et lib. 4. epist. 36. ad Eulog. *Humilitatem*, inquit, *teneamus in mente, & tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore.* Et lib. 11. epist. 42. ad Joan. Panorm. Episc. *Illud*, inquit, *admonemus, ut Apostolicæ sedis reverentia nullius præsumptione turbetur. Tunc enim status membrorum integer manet, si caput fidei nulla pulset injuria.* Et in explic. 4. Psal. Pœnit. *In tantum*, inquit, *suæ temeritatem extendit vesania, ut caput omnium Ecclesiarum Romanam Ecclesiam sibi vendicet, & in Domina Gentium terrenæ jus potestatis usurpet.*

CAPUT XV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

VEniamus ad testimonia veterum Patrum, qui summi Pontifices non fuerunt. Calvinus & Illyricus tres tantùm nobis objiciunt, Cyprianum, Hieronymum, & Bernardum, de quibus dicemus suo loco. Nos autem pro tribus ferè triginta illis objiciemus.

Primus igitur sit: B. Ignatius, qui epist. ad Rom. inscribit: *Ignatius Ecclesiæ sanctificatæ, quæ præsidet in regione Romanorum.* Cur dicitur Ecclesia præsidens, nisi quia Caput est omnium aliarum?

Secundus. B. Irenæus lib. 3. cap. 3. *Maxima*, inquit, *& antiquissima, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam omnibus fidem per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam scientiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quæ ab Apostolis est, traditio.*

Nota illud *Necesse est*: & illud *Omnem convenire Ecclesiam*. Et illud: *Propter potentiorem principalitatem*: & illud: *In qua semper ab omnibus conservata est Apostolica traditio.*

Nam Irenæus probat, posse nos confundere omnes hæreticos ex doctrina Romanæ Ecclesiæ, quia necesse est ad hanc Ecclesiam omnes convenire, & ab ipsa tanquam à Capite & fonte pendere; & proinde necesse est, ejus doctrinam esse Apostolicam & veram. Quod autem necessarium sit omnibus Christianis pendere à Romana Ecclesia, probat.

Primò

Primò à priori, quia datus est huic Ecclesiæ principatus.

Secundò à posteriori, quia hactenus semper omnes conservarunt Fidem in hac Ecclesia, idest, in unione & adhæsione ad hanc Ecclesiam, ut ad Caput & matrem.

Tertius. Epiphanins hæres. 68. quæ est Meletian. *Ursacius*, inquit, *& Valens pœnitentiam agentes, una cum libellis profecti sunt ad beatum Julium Romanum Episcopum pro ratione reddenda de suo errore ac delicto*. Certè isti Episcopi erant: cur igitur à Romano Pontifice veniam petebant, si non est Romanus Pontifex etiam Episcoporum judex & Caput?

Quartus. Athanasius in 2. Apol. eosdem Episcopos à B. Julio veniam delicti petivisse testatur. Et in epist. ad Felic. Papam: *Ob id vos, prædecessoresque vestros, Apostolicos videlicet Præsules, in summitatis arce constituit, omniumque Ecclesiarum curam habere præcepit, ut nobis succurratis &c.* Denique in lib. de sent. Dionys. Alexand. Episc. *Quidam*, inquit, *ex Ecclesia rectè quidem sentientes, sed ignari ejus caussa, cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascenderunt, ibique eum apud Dionysium Romanum Præsulem accusaverunt*.

Cur, quæso, Dionysius Alexandrinus Patriarcha à bonis viris accusatur apud Romanum Pontificem, nisi quia sciebant, Romanum Pontificem communem esse omnium judicem?

Quintus. Basilius in epist. 52. ad Athanas. *Visum est*, inquit, *consentaneum scribere ad Episcopum Romanum, at videat res nostras, & judicii sui decretum interponat. Ut quia difficile est, aliquos inde de Concilii sententia mitti, ipse auctoritatem rei tribuat delectis viris, qui laborem quidem itineris perferre possint, lenitate verò ac facilitate morum, tum commoda & prudenti oratione eos, qui à recta via deflexerunt, monere, quique acta Ariminensis Concilii secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic violentè acta sunt &c.* Hic Basilius tribuit Romano Episcopo auctoritatem visitandi Ecclesias Orientis, & ex auctoritate decreta faciendi, ac rescindendi Concilia generalia, quale erat Ariminense.

Sextus. S. Gregorius Nazianzenus in carm. de vita sua, dicit, Romanam Ecclesiam semper conservasse veram de Deo sententiam, ut decet Urbem, quæ toti Orbi præsidet. Nec loquitur de Imperio temporali: nam eo tempore Imperii Romani sedes Constantinopoli erat, non Romæ.

Septimus. S. Joannes Chrysostomus in epist. 1. ad Innoc. Papam: *Obsecro*, inquit, *ut scribas, quòd hæc tam iniquè facta non habeant robur, illi autem, qui iniquè egerunt, pœna Ecclesiasticarum legum subjaceant &c.* Deposuerat Chrysostomum ab Episcopatu Constantinopolitano Theophilus Episcopus Alexandrinus in Concilio multorum Episcoporum: Chrysostomus ad Romanum Pontificem scribit, ut ipse sua auctoritate decernat, irritam esse sententiam Theophili, & Theophilum ipsum puniat. Agnoscit ergo Chrysostomus Innocentium Papam, ut summum judicem etiam Græcorum. Item in epist. 2. ad eumdem: *Perpetuas*, inquit, *vobis gratias agimus, quòd paternam erga nos benevolentiam declarastis &c.*

Agnoscit Chrysostomus Innocentium ut patrem, cùm tamen ipse senior Innocentio esset, & Episcopus regiæ urbis. Denique, in ead. epist. petit ab Innocentio, ne inimicos suos excommunicet, tametsi illi hoc mereantur: *Vestram*, inquit, *oro vigilantiam, ut licèt omnia tumultibus impleverint, si tamen curari morbo voluerint, ne affligantur, neque è cœtu ejiciantur*.

Octavus. S. Cyrillus epist. 10. ad Nestor., & epist. 11. ad Cler. & pop. Constantinop. scribit, Nestorium nisi intra terminum à Cœlestino Papa Romano præscriptum hæreses suas revocet, ab omnibus ut excommunicatum & depositum debere vitari. Et in epist. 18. ad Cœlestin., quem in inscriptione sanctissimum Patrem appellat, petit ab eo: num velit cum Nestorio ad tempus adhuc communicari, an verò deinceps ab omnibus vitari. Quæ omnia satis declarant, quo loco Romanum Pontificem S. Cyrillus habuerit, cùm in damnatione ac depositione Nestorii, nihil se aliud quàm exequutorem, & ministrum Romani Pontificis exhibuerit. Et in lib. Thes. *Petro*, inquit, *omnes jure divino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipsi Domino Jesu obediunt*. Item. *Debemus nos, at qui membra sumus, capiti nostro Romano Pontifici, & Apostolicæ sedi adhærere &c.*

Quæ verba non habentur in lib. Thes. qui nunc exstant, sed citantur à B. Thoma in Opusc. contr. Græc., & à Gennadio Scholario Græco auctore in lib. de Prim. Rom. Pontif. Constat autem multos libros Thesauri periisse; nam citatur in VI. Synodo, act. 10. lib. 32. Thes. Cyrilli, cùm non exstent hoc tempore libri, nisi quatuordecim. Præterea Andreas Colossensis Episcopus, in Concilio Florentino sess. 7. affirmavit, in Thesauris Cyrilli mirificè prædicari Romani Pontificis auctoritatem, nec ullus Græcorum contradixit.

Nonus. Theodoretus in epist. ad Leonem Papam: *Ego*, inquit, *Apostolicæ vestræ sedis expecto sententiam, & supplico & obsecro vestram sanctitatem, ut mihi opem feras justum vestrum & rectum appellanti judicium, & jubeas ad vos accurrere, & ostendere meam doctrinam vestigia Apostolica sequentem*. Hic Episcopus Asianus erat, & 800. Ecclesiis præerat, ut ipse ibidem dicit, & tamen Romanum Pontificem supremum judicem suum agnoscit. Idem in epist. ad Renat. Presbyt. Rom. *Spoliarunt*, inquit, *me sacerdotio, ejeceruntque ex civitatibus, neque ætatem in religione exactam, neque canitiem reveriti. Quamobrem te precor, ut sanctissimo Archiepiscopo Leoni persuadeas, ut Apostolica utatur auctoritate, jubeatque ad vestrum Concilium adire. Tenet enim sancta ista sedes gubernacula regendarum cunctis orbis Ecclesiarum*.

Decimus. Sozomenus lib. 3. cap. 7. *Cùm propter sedis propriæ dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis Ecclesiam suam restituit*. Loquitur de Julio I. qui reddidit Episcopatum Athanasio Alexandrino, & Paulo Constantinopolitano.

Undecimus. Acatius in epist. ad Simplic. Papam, quæ habetur tom. 2. Conciliot. *Sollicitudinem*, inquit, *omnium Ecclesiarum, secundùm Apostolum circumferentes, nos indesinenter hortamini, quamvis spontè vigilantes ac præcurrentes*.

Duodecimus. Episcopus Patarensis, de quo sic scribit Liberatus in Breviar. cap. 22. *Sylverio*, inquit, *veniente Pataram venerabilis Episcopus civitatis ipsius venit ad Imperatorem, & judicium Dei contestatus est de tanta sedis Episcopi expulsione, multos esse dicens in hoc Mundo Reges, & non esse unum, sicut ille Papa est super Ecclesiam mundi totius, à sua sede expulsus*.

Decimustertius. Justinianus senior Augustus in epist. ad Joan. II. quæ habetur in Cod. in 1. tit. *Nec enim*, inquit, *patimur quidquam, quod ad Ecclesiarum statum pertinet, quod non etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ caput est omnium sanctarum Ecclesiarum*.

CA-

CAPUT XVI.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

JAm ex Latinis B. Cyprianus sæpe hoc docet. Sed antequam loca propria adferamus, explicandum est breviter argumentum libri ejus de unitate Ecclesiæ; inde enim aliæ ejus testimonia faciliùs intelligentur. Igitur libro de unitate Ecclesiæ propositum est ostendere, in quo consistat Ecclesiæ unitas, ac primùm demonstrat, unde oriatur divisio & hæresis: *Hoc eo fit*, inquit, *dum ad veritatis originem non reditur, neque caput quæritur, nec magistri cælestis doctrina servatur*.

Ubi tria proponit. Primò, originem veritatis de Ecclesia, idest, unde cœperit doctrina de Ecclesia. Secundò, Caput Ecclesiæ, & quidem à Christo diversum: nam paulò ante dixerat, omnes hæreticos Christum quærere; & tamen hic ait, inde nasci omnes hæreses, quòd hæretici non quærunt Caput Ecclesiæ. Tertiò, doctrinam cœlestis Magistri, idest, quæ sit doctrina Christi de Ecclesia, & ejus Capite.

His propositis, mox declarat ista tria, dicens: *Loquitur*, inquit, *Dominus ad Petrum: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam: & eidem post resurrectionem suam dicit: Pasce oves meas &c.* Ubi Cyprianus docet, originem veritatis de Ecclesia, quam dixerat quærendam esse in his verbis Domini. Hic enim cœpit doctrina de Ecclesia: & similiter caput Ecclesiæ, quod quærendum dixerat esse Petrum: & doctrinam cœlestis Magistri esse hæc eadem verba. Quare paulò post subjungit ac docet, Ecclesiam esse unam in radice & Capite, licèt propagatione multiplicetur, & ponit tria exempla, lucis, fontis, & arboris, quæ omnia sunt unum in radice, & propagatione multiplicantur. Habemus ergo ex hoc loco, Petrum esse Caput totius Ecclesiæ.

Quòd autem hoc idem Romano Episcopo conveniat; declarat idem Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornel. ubi loquens de schismate Novatianorum, qui non agnoscebant Cornelium Pontificem, sic ait: *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus judex vice Christi cogitatur. Cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversus Sacerdotum collegium quidquam moveret &c.*

Adversarii quidem respondent: hic loqui Cyprianum de singulis Episcopis, & particularibus Ecclesiis, & velle dicere, in qualibet Ecclesia unum debere esse ad tempus Judicem & Sacerdotem. At si conferatur hic locus cum superiore, apparebit, manifestè loqui Cyprianum de Ecclesia universa: nam sicut ibi dixerat, inde nasci hæreses, quòd non quæritur caput; & explicuit Caput totius Ecclesiæ esse Petrum; ita hic dicit inde nasci hæreses, quòd non cogitatur unus in Ecclesia judex vice Christi, nimirum Cornelius, nam de eo loquitur. Quocirca paulò infra in eadem epist. vocat Romanam Ecclesiam Petri Sedem, & Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est.

Idem lib. 2. epist. 10. ad eumd. Cornel. *Misimus*, inquit, *nuper collegas nostros, ut ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem scissi corporis membra componerent, sed diversæ partis obstinata, & inflexibilis pertinacia non tantùm radicis, & matricis sinum, atque complexum recusavit, sed etiam adulterum & contrarium caput extra Ecclesiam fecit &c.* Hic apertè de Ecclesia Catholica sermo est,

A extra quam sunt Novatiani. At dicit Cyprianus, non tantùm noluisse Novatianos redire ad Ecclesiam, & agnoscere radicem & matricem, seu Caput hujus Ecclesiæ; sed etiam adulterum, & contrarium Caput sibi constituisse. Sicut ergo Novatianus fuit caput omnium Novatianorum, ita Cornelius fuit Caput omnium Catholicorum.

Idem lib. 1. epist. 8. ad pleb. universam: *Deus unus est, & Christus unus, & una Ecclesia, & Cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium novum fieri, præter unum altare, & unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.*

B Hic sanè sicut Deus unus est & Christus unus, & Ecclesia una numero non specie: ita & Cathedra una est numero, idest, Cathedra quædam singularis, quæ totam Ecclesiam docet, & illa est Petri, extra quam quicumque colligit, spargit. Denique lib. 4. epist. 8. iterum vocat Romanam Ecclesiam radicem, & matricem Catholicæ Ecclesiæ.

At objiciunt adversarii. Primò librum Cypriani de unit. Eccl. ubi sic ait: *Episcopatus unus est, cujus à singulis in solidum pars tenetur.* Ergo non est unus Episcopus totius Ecclesiæ. Secundò objiciunt epist. Cypriani ad Quint. ubi Cyprianus in Concilio residens, ait: *Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis*

C *Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium, tanquam judicari ab alio non possit, cùm nec ipse potest alterum judicare. Sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus & solus habet potestatem præponendi nos in Ecclesia sua gubernatione & de actu nostro judicandi.*

Respondeo ad primum: Episcopatus unus est eo modo, quo Ecclesia una est: Ecclesia autem est una eo modo, quo multi arboris rami sunt una arbor, multi rivi una aqua, & multi radii una lux, ut ibidem Cyprianus dicit; sicut ergo in ramis, rivis, & radiis unitas est ratione unius capitis, idest, radicis, fontis, solis, licèt rami ipsi, rivi, & radii multiplicentur: ita etiam Ecclesia est una, & Episcopatus

D unus in radice & Capite, quamvis multæ sint particulares Ecclesiæ, multique particulares Episcopatus. Unius igitur magni Episcopatus ab Episcopis singulis in solidum pars tenetur, sed non æqualis, neque eodem modo. Nam Petrus & ejus successores tenent eam partem quæ est veluti caput, & radix, & fons: cæteri tenent alias partes quæ sunt veluti rami, & rivi.

Est enim iste unus Episcopatus (ut diximus) similis corpori heterogeneo, non homogeneo; ex quo sequitur, ut non eodem modo teneant Episcopi singuli partem hujus Episcopatus. Nam sicut radix, licèt sit pars, ut etiam est ramus, tamen sustentat, & regit ramos, & omnia quæ sunt in ramis, sunt etiam

E virtualiter in radice, non è contrario: ita etiam licèt Ecclesia Romana & Episcopatus Romanus sit pars Ecclesiæ universæ, & Episcopatus universalis, sicut est Ecclesia Tusculana & ejus Episcopatus: tamen Ecclesia Romana regit Tusculanam, non contrà.

Itaque ex sententia Cypriani rectè colligitur, non esse Papam Romanum solum Episcopum omnium Ecclesiarum: sunt enim & alii veri Episcopi, qui partem suam regendam susceperunt Ecclesiæ universalis; non tamen rectè colligetur, non esse Romanum Pontificem Caput & Pastorem Episcoporum omnium, & proinde etiam Ecclesiæ universæ; quandoquidem pars, quæ ipsi regenda commissa est, eum locum habet in Ecclesia, quem habet radix in arbore, caput in corpore, & fons in aquarum rivulis.

Ad secundum dico: Cyprianum, cùm ait, *Neminem*

minem se facere Episcopum Episcoporum, loqui de iis, qui in Concilio illo Carthaginensi erant, nec includi ea sententia Romanum Pontificem, qui verè est Episcopus Episcoporum, & Pater Patrum, ut infrà ostendemus, cùm de titulis agemus.

Ad illud quod ait, Episcopum non posse judicari nisi à Deo, sicut à solo Deo constituitur, dico: intelligi debere in rebus dubiis & occultis; sic enim exponit B. Augustinus lib. 3. de Bap. cap. 3. nam his verbis Cypriani recitatis, *Opinor*, inquit, *in his quæstionibus, quæ nondum eliquatissima perspectione discussæ sunt &c.*

Ubi docet, Cyprianum significare voluisse, singulos Episcopos in Concilio, dum res discutitur, posse liberè sententiam suam dicere, nec debere à Præside tyrannicè cogi ad suam sententiam, antequam quæstio definita sit. Nam quod alioqui possit Pontifex judicare & deponere Episcopos hæreticos, vel schismaticos manifestos, patet ex lib. 3. epist. 13. ad Stephanum Papam, ubi Cyprianus eum hortatur, ut jubeat deponi Episcopum Arelatensem, & alium constitui ejus loco.

Secundus Optatus Cypriani sententiam sequitur, de unica Cathedra totius Ecclesiæ lib. contr. Parmen. 3. ubi dicit, quinque esse Ecclesiæ Catholicæ dotes, ac primam esse unicam & singularem Petri Cathedram, in qua ab omnibus servari debet unitas: eam verò singularem Cathedram, non solùm Petri, sed etiam successorum esse ostendit, enumerans Romanos Pontifices usque ad Syricium. Et tandem concludit: *Igitur de dotibus supradictis Cathedra est prima, quam probavimus per Petrum nostram esse.*

Tertius B. Ambrosius in cap. 3. 1. ad Tim. *Cùm totus mundus*, inquit, *Dei sit, tamen domus ejus Ecclesia dicitur, cujus hodie Rector est Damasus.*

Item Orat. in Satyrum: *Percunctatus*, inquit, *Episcopum est, si cum Episcopis Catholicis, hoc est, si cum Romana Ecclesia conveniret.*

Cur, quæso, Episcopi Catholici non sunt nisi qui cum Romana Ecclesia conveniunt, nisi quia Romana Ecclesia Caput est Catholicæ Ecclesiæ? Idem lib. 3. de Sacram. cap. 1. *Non ignoramus*, inquit, *quòd Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cujus typum in omnibus sequimur, & formam.* Et infrà: *In omnibus*, inquit, *sequi cupio Ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectiùs servatur, & nos rectè custodimus.*

Ubi observandum est, cùm Ambrosius dicat, in omnibus se velle sequi Romanam Ecclesiam, & tamen eam sequi nolit in consuetudine non lavandi pedes recens baptizatis: illud *in omnibus* intelligendum esse de omnibus necessariis, & ad salutem pertinentibus; alioqui secum pugnaret.

Quartus B. Hieronymus in epist. ad Agenchiam de Monogamia, *Ante annos*, inquit, *plurimos, cùm in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum, Romanæ urbis Episcopum, & Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem &c.* Vides, quomodo ex universa Ecclesia, & toto terrarum Orbe responsa tunc petebantur à Sede Apostolica? Idem in epist. ad Damas. de nom. hypost. *Quamquam*, inquit, *tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas, à pastore præsidium ovis peto. Cum successore piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, idest, Cathedræ Petri communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.* Et infrà: *Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.*

Observa primò Hieronymum, qui presbyter Antiochenus erat, tamen ovem se agnoscere Episcopi Romani.

Secundò, confiteri Hieronymum, Damasum esse Petri successorem.

Tertiò, cùm dicit: *Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ communione consocior*; velle dicere, se primùm Christo, deinde Christi Vicario adhærere. Idem enim est, ac si dixisset: *Ego neminem tibi, Damase Pontifex, nisi Christum præpono.*

Quartò à Hieronymo Romani Pontificis Sedem fieri fundamentum ejus domus & navis, quæ est Ecclesia universalis, ac proinde Romanum Pontificem fieri Caput totius Ecclesiæ.

Postremò, maluisse Hieronymum Romanæ Sedis Pontifici adhærere, quàm Episcopo suo proprio Paulino: qui tamen non unus de turba, sed Patriarcha Antiochenus erat. Sic enim ait: *Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum.*

Quare ipse etiam Erasmus, qui alioqui iniquior esse solet Romanæ Ecclesiæ, in Annot. ad hunc locum, dicit, videri sibi Hieronymum his verbis asserere, omnes Ecclesias subjectas esse Apostolicæ Sedi. Quod est notandum adversus novos hæreticos, qui Erasmum habent pro oraculo.

At Calvinus objicit Primò epist. Hieronymi ad Nepotian. ubi unitatis exempla recensens Hieronymus, dicit: *Singuli Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur. Nec addit*, inquit Calvinus, *uno Capite tanquam vinculo omnes Ecclesias inter se esse colligatas.*

Secundò objicit, non solùm Calvinus, sed etiam Illyricus, Melanchthon, & alii epist. ad Evagr. ubi Hieronymus dicit: *Si auctoritas quæritur, orbis major est urbe. Quid mihi profert unius urbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Ubicumque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriæ, sive Tanis, ejusdem meriti est, & ejusdem sacerdotii; potentia divitiarum, & paupertatis humilitas sublimiorem vel inferiorem Episcopum non facit.*

Ad primum dico: Hieronymum non omisisse unum Caput, nam cùm ait: *Et omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur*; indicat præter unum Episcopum, unum Archipresbyterum, & unum Archidiaconum, esse adhuc alias unitates, nimirum, in singulis provinciis unum Metropolitanum; in singulis regionibus majoribus unum Primatem; in tota Ecclesia unum Pontificem: alioqui non erit verum, in omni ordine Ecclesiastico esse unum Rectorem.

Ad secundum dico: Hieronymum eo loco reprehendere malam quamdam consuetudinem, quæ Romæ erat, non in tota Ecclesia Romana, vel in summo Pontifice, sed in Diaconis tantùm Romanis. Quoniam enim Diaconi pauci erant, & curam habebant Thesauri Ecclesiastici, paulatim incipiebant se præponere Presbyteris, & inter eos sedere, cùm antiqua consuetudo sit, ut Presbyteris cum Episcopo sedentibus, Diaconi stent, non sedeant. De his ergo dicit: *Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium?*

Quòd autem Romanus Pontifex non probaret eam consuetudinem, ibidem Hieronymus indicat; dicit enim, solùm absente Episcopo ausum fuisse Diaconum inter Presbyteros sedere. Illud autem, quod Hieronymus dicit; Episcopos *esse ejusdem meriti & sacerdotii*, verum est, sed intelligi debet de Episcopatu ratione ordinis, non jurisdictionis. Nec enim negare voluit Hieronymus, majorem esse ditionem Episcopi Alexandrini, quàm Tanensis, cùm constet, illum tribus magnis provinciis, istum uni tantùm civitatulæ præfuisse.

Quintus. D. Augustinus in epist. 162. *In Romana*, inquit, *Ecclesia semper Apostolica Cathedra viguit principatus*. Item epist. 92. ad Innoc. *Quia te Dominus gratia sua pracipuo munere in sede Apostolica collocavit, talemque nostris temporibus prastitit, ut nobis potius ad culpam negligentia valeat, si apud tuam venerationem, qua pro Ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiosè, vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum Christi, pastoralem diligentiam, quasumus, adhibere digneris.*

Quibus verbis petit Augustinus cum toto Concilio Milevitano, ut Innocentius pastoralem curam adhibeat Ecclesiæ, coercendo Pelagianos, qui Palæstinam & Africam præcipuè inficiebant: quod certè non peteret, nisi Innocentium etiam Palæstinæ & Africæ Pastorem esse crederet. Deinde, cur non scribit Augustinus Patriarchæ Hierosolymitano, vel Metropolitano Palæstinæ, & Primati Africæ Carthaginensi Episcopo potius, quàm Romano Pontifici, nisi quia sciebat majorem esse Romani Pontificis in Palæstina & Africa auctoritatem, quàm propriorum Episcoporum.

Item in epist. 157. ad Optat. *Me apud Casaream prasente venerunt, quo nos injuncta nobis à venerabili Papa Zozimo, Apostolica sedis Episcopo, Ecclesiastica necessitas traxerat &c.* Jusserat nimirum Zozimus, ut Episcopi Africæ apud Cæsaræam Concilium celebrarent: & S. Augustinus parendum esse, & necessariò parendum Zozimo Papæ existimavit. Item lib. 1. ad Bonif. cap. 1. *Non dedignaris*, inquit, *qui non alta sapis, quamvis altiùs prasideas, esse amicus humilium.* Et infrà: *Communis*, inquit, *est omnibus nobis, qui fungimur Episcopatus officio, quamvis ipse in eo praemineas celsiore fastigio, specula pastoralis.* Vides hic ab Augustino omnes Episcopos subjici fastigio celsiori Romani Pontificis.

Sextus S. Prosper lib. de ingrat. *Sedes Roma Petri, qua pastoralis honoris facta caput mundo, quidquid non possidet armis, Religione tenet &c.* Et lib. 2. de vocatione Gentium cap. 6. *Roma*, inquit, *per sacerdotii principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis.*

Septimus B. Victor Uticensis lib. 2. de persecut. Wand. Ecclesiam Romanam Caput appellat omnium Ecclesiarum.

Octavus Vincentius Lyrinensis in suo Comm. *Lecta*, inquit, *sunt ibi quadam ad quosdam epistola S. Felicis martyris, & S. Julii, urbis Roma Episcoporum. Et ut non solùm Caput orbis, verùm etiam latera illi judicio testimonium perhiberent, adhibitus est à meridie beatissimus Cyprianus à septentrione S. Ambrosius &c.* Vides, Romanum Pontificem vocari Caput orbis terrarum.

Nonus Cassiodorus lib. 11. epist. 2. ad Jo. Papam: *Vos*, inquit, *speculatores Christiano populo prasidetis, vos Patris nomine universa diligitis.* Et infrà: *Quapropter nos decet custodire aliqua.* (Erat enim Cassiodoro demandata cura Urbis Romæ à Rege Theodorico) *sed vos omnia.* Et infrà: *Sedes illa toto orbe mirabilis proprios tegat affectione cultores: qua licèt generalis mundo sit prastita, vobis etiam cognoscitur & localiter attributa.*

Decimus Beda lib. 2. hist. gent. Angl. cap. 1. *Cùm primùm* (Greg.) inquit, *in toto orbe gereret Pontificatum, & conversis jam dudum ad fidem veritatis esset pralatus Ecclesiis, nostram gentem eatenus idolis mancipatam, Christi fecit Ecclesiam.*

Undecimus B. Anselmus lib. de Incarnat. Verbi cap. 1. dedicat librum Urbano Papæ, his verbis: *Domino & Patri universa Ecclesia in terra peregrinantis, summo Pontifici Urbano frater Anselmus vita peccator, habitu Monachus, sive jubente, sive permittente Deo, Cantuaria Metropolis vocatus Episcopus, debitam subjectionem cum humili servitio, & devotis orationibus. Quoniam divina providentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam, & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret, ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut ejus auctoritate corrigatur, nec alii alii tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, ut ejus prudentia examinetur.*

Duodecimus Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. p. 3. cap. 15. *Apostolica sedes*, inquit, *cunctis in orbe terrarum prafertur Ecclesiis.*

Decimustertius B. Bernardus, (quem etiam Calvinus pro se affert, & sanctum vocat lib. 4. Instit. cap. 7. §. 22.) lib. 2. de Considerat.

Age indagemus adhuc diligentius quis sis, quam geras, videlicet pro tempore, personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos Magnus, summus Pontifex, tu Princeps Episcoporum, tu hares Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es, cui claves tradita, cui oves credita sunt, sunt quidem & alii cœli janitores, gregumque pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius utrumque pra cateris nomen hareditasti.

Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos, tibi universi crediti, uni unus. Nec modò ovium, sed & pastorum tu unus omnium pastor. Et infrà: *Ergo juxta canones tuos, alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus; tua extenditur & in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nonne si caussa exstiterit, tu Episcopo cœlum claudere, tu ipsum ab Episcopatu deponere, etiam & tradere Satana potes? stat ergo inconcussum privilegium tuum tibi, tam in datis clavibus, quàm ovibus commendatis.*

Hæc ille, vir sanctus, teste Calvino, & sine Calvino testibus innumerabilibus miraculis: at sanctitas vera sine vera Fide esse non potest; vera igitur Fide S. Bernardus credebat, Romanum Pontificem esse Pastorem Ecclesiæ universæ.

Sed objicit Calvinus multa, quæ idem Bernardus contra abusus, & vitia Romanæ curiæ scripsit in lib. de consid. quòd videlicet ex toto Orbe terrarum Romam accurrant ambitiosi, avari, simoniaci, qui Apostolica auctoritate ad honores Ecclesiasticos velint assumi. Sed hæc solutione non egent: nam, ut idem S. Bernardus serm. 66. in Cant. expressè docet, mali mores Prælatorum non impediunt, quò minus illi Prælati sint, & nos obedire teneamur: cùm Dominus dicat Matth. 23. *Qua dicunt facite, secundùm opera eorum nolite facere.*

Accedat ultimò Imperatoris Latini testimonium, sicut suprà retulimus testimonium Imperatoris Græci. Valentinianus in epist. ad Theodos. quæ exstat inter præambulas ad Conc. Chalced. *Debemus*, inquit, *dignitatem propria venerationis B. Apostolo Petro in nostris temporibus conservare, quatenus beatissimus Romana civitatis Episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes, antiquitas contulit, locum habeat & facultatem de fide, & sacerdotibus judicandi.*

Similia habentur in epistolis Gallæ Placidiæ, & Liciniæ Eudoxiæ Augustarum ad eumdem Theodosium ibid.

CAPUT XVII.

Idem probatur ex origine & antiquitate Primatus.

ATque hactenus quidem ex divino jure, ex Generalibus Conciliis, ex Pontificum sanctorum testimonio, ex consensu Patrum Græcorum & Latinorum

norum

norum ostendimus, Romani Pontificis Ecclesiasticum principatum ab ipsa Christi resurrectione, eodem auctore Christo, principium accepisse; quod genus argumenti ostensivum dici solet: nunc altero genere argumenti, quod ad impossibile ducens appellatur, idipsum demonstrare aggredimur. Nam si non est, ut dicimus; igitur alio tempore, & alio auctore cœpit Romani Pontificis Ecclesiasticus principatus: at nullum tempus assignari, nullus auctor notari potest, quin eo antiquiorem hunc Primatum fuisse demonstremus, nisi ad Christum auctorem, & Christi tempora veniatur; eò igitur veniamus necesse est.

Respondent adversarii, se tempus & auctorem assignare posse. Et quidem Joan. de Turrecremata lib. 2. cap. 39. Sum. de Eccl. quatuor opiniones hæreticorum ponit.

Primam, eorum qui dicunt, Romani Pontificis auctoritatem esse ab Apostolis.

Secundam, eorum qui asserunt, esse à generali Concilio; quam sententiam Nilus sequitur.

Tertiam, eorum qui existimant, ab electoribus Cardinalibus tribui; quam, vel certè similem, docet etiam libellus Smalchaldicus, de Primatu. Inde enim probat, Papam non esse supra Ecclesiam jure divino, quia Ecclesia eligit Papam.

Quartam, eorum qui docent, esse ab Imperatoribus introductam: quam ultimam multi hæretici amplectuntur. Discutiamus ergo breviter singulas.

Prima opinio tria pro se habet testimonia. Unum Anacleti in epist. 2. ubi dicit: *Cæteri Apostoli cum eo* (Petro) *pari consortio honorem, & potestatem acceperunt, ipsumque principem suum esse voluerunt.*

Alterum est Julii I. in epist. 1. ubi de Apostolis loquens: *Sanctam*, inquit, *Romanam Ecclesiam primatum omnium Ecclesiarum habere voluerunt.* Tertium est ex can. *Ego Ludovicus*, dist. 63. ubi Romanus Pontifex Vicarius dicitur B. Petri. Ex quo sequi videtur, ut non Christus, sed Petrus Romano Pontifici auctoritatem tribuerit.

Sed hæc sententia nullo negotio refutatur. Nam idem Anacletus in epist. 3. sic ait: *Sacrosancta Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino, & Salvatore nostro primatum obtinuit, sicut B. Petro ait: Tu es Petrus &c.*

Quare cùm idem auctor scribit, Apostolos Petrum principem suum esse voluisse, non loquitur de voluntate instituente, sed de approbante, & agnoscente quod Dominus instituerat: quemadmodum etiam loquutus videtur Julius Papa. Quamquam potest quoque aliter ad testimonium illud Julii responderi: nimirum, Petrum à solo Christo primatum habuisse: tamen Romanam Ecclesiam, de qua ibi Julius loquitur, aliquo modo habuisse ab Apostolis.

Nam (ut suprà docuimus) Romanus Pontifex, ut est successor Petri, à Christo primatum habet: tamen ratio successionis ex facto Petri orta est. Quocirca B. Gregor. lib. 6. epist. 37. ad Eulog. *Ipse*, inquit, *sublimavit sedem, in qua etiam quiescere & præsentem vitam finire dignatus est.*

Quòd verò de nomine *Vicarii* additur, non habet difficultatem: nam si uno in loco Romanus Pontifex Petri Vicarius dicitur, in sexcentis locis dicitur successor, ut ex testimoniis suprà citatis perspicuum est. Porrò Vicarius Petri dicitur summus Pontifex, quoniam S. Petrus adhuc vivit, & gubernacula Ecclesiæ non reliquit, ut ait Leo serm. 2. de anniversf. assumpt. suæ: quia tamen S. Petrus non propriè fungitur munere pastorali, sed meritis ac precibus suis Ecclesiam regit & protegit; impropriæ sunt illæ loquutiones, & solùm ob reverentiam B. Petri aliquando usurpantur. Quare S. Leo loco notato, se etiam hæredem B. Petri esse dicit.

Altera sententia, quæ à Conciliis Primatum institutum esse docet, probatur à Nilo duobus argumentis. Primum est in Concilio Chalcedonensi can. 28. (ut ipse citat) vel act. 16. in nostro codice: ibi enim Concilium dicit, Romanam Ecclesiam à Patribus habuisse Primatum, eò quòd illa civitas Imperio Orbis terræ eo tempore potiretur.

Secundum est in Constit. Novel. 100. Justin. quæ tamen 131. est apud nos, ubi sic legimus: *Decernimus secundùm sacrarum Synodorum decreta sanctissimum veteris Romæ Episcopum, primum esse omnium sacerdotum.* Quæ Nili rationes confirmari possunt ex Concilio IV. sub Symmacho, ubi sic legimus: *Apostolicæ sedi primò meritum Beati Petri, deinde Conciliorum venerandorum auctoritas singularem in Ecclesiis tradidit potestatem.* Hanc eamdem sententiam Illyricus in lib. cont. Prim. & in hist. de Prim. quatuor in locis probat testimonio epist. 301. (ut ipse citat, est tamen 288.) Æneæ Sylvii, qui Pius II. Papa postea dictus est; siquidem in ea epistola ita Æneas loquitur: *Ante Nicænum Concilium sibi quisque vivebat, & ad Romanam Ecclesiam parvus habebatur respectus.*

Sed hæc argumenta facilè solvi possunt. Et Romanum Pontificem non à Conciliis, sed à Christo primatum habere, præter tot argumenta jam adducta, testatur Gelasius in Concil. 70. Episcopor. his verbis: *Sancta Romana Ecclesia nullis synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est, sed Evangelica voce Domini, & Salvatoris nostri, primatum obtinuit.*

Quare ad primum Nili argumentum respondeo: decretum illud magni quidem esse Concilii, sed non legitimè factum; proinde nullius esse roboris, vel auctoritatis. Nam ex ipsa act. 16. ejusdem Concilii constat, decretum illud absentibus Legatis Apostolicæ Sedis, qui Concilio præsidebant, esse factum: constat item, eosdem Legatos postea apertissimè reclamasse.

Non esse autem legitimum decretum generalis Concilii, quod sine Romano Pontifice aut ejus Legato fit, testatur 7. Synodus (quam Nilus ibidem recipit) act. 6. ut alia testimonia interim omittamus. Nec solùm Legati S. Leonis in Synodo restiterunt, quantum ad illud decretum attinebat: sed ipse etiam S. Leo, qui reliqua decreta Concilii confirmavit, illud unum damnavit, ac reprobavit in epist. 51. ad Anatol. & seq. ad Martian. ad Pulcheriam, ad Maximam, ad Juvenalem.

Quid? quòd in eo decreto duo sunt manifestè falsa. Alterum est, Romano Pontifici à Patribus Nicænis primatum esse attributum. Nam Concilium Nicænum non attribuit Romano Pontifici primatum, quasi antea non habuerit, sed agnovit eum habere, ac semper habuisse: sic enim incipit 6. can. Nicæni Concilii (ut in eodem Concilio Chalcedonensi, act. 16. recitatur) *Ecclesia Romana semper habuit primatum.* Deinde, si ante Nicænum Concilium Papa non habuit primatum: quo jure Alexandrinus Patriarcha Dionysius, annis circiter 60. ante Nicænam Synodum, accusatur apud Romanum Pontificem Dionysium? & nec Romanus Pontifex judicem se esse negavit, nec Alexandrinus judicium illud recusavit, cùm tamen uterque sanctus esset? Hæc autem ita esse, scribit Athanasius in lib. de sent. Dionys. Alexandr. Denique nullum est verbum in tota Nicæna Synodo, quo nova aliqua potestas Romano Pontifici tribuatur, ut suprà satis ostendimus.

Alterum, quod in eo decreto asseritur, non minus est falsum: caussam, videlicet, cur Patres Ro-

manæ urbi primatum concesserint esse, quia ea civitas sedes esset Imperii. Nam id refellunt disertis verbis S. Leo in epist. 52. ad Martian. & S. Gelasius in epist. ad Episc. Dard. & ratio in promptu est. Nam, ut rectè Gelasius annotavit, Mediolanum quoque, & Ravenna, & Sirmium, & Treveri, & Nicomedia sedes Imperii multis temporibus fuerunt: nec tamen Patres illis Episcopis primatum ullum dederunt. Maneat igitur, quod Patres omnes communi consensu docent, Romanam Sedem idcirco primam sedium esse, quòd Principis Apostolorum Sedes sit. Quod certè nec Imperatoris præsentia conferre, nec absentia potuit auferre.

Ad alterum argumentum respondeo; Canones Conciliorum quodammodo tribuisse Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, quia eam declararunt, & asseruerunt: quemadmodum etiam dicitur Nicænum Concilium definivisse, Filium Dei esse Patri consubstantialem. Unde Joannes II. in epist. ad Justin. postquam dixerat Romanam Ecclesiam esse Caput Ecclesiarum; subjungit: *Sicut Patrum regula & statuta declarant*. Et Nicolaus I. in epist. ad Michael. Imper. *Ista*, inquit, *privilegia huic S. Ecclesiæ à Christo sunt donata, à Synodis non donata, sed celebrata, & honorata &c.*

Et in IV. Synodo sub Symmacho tres caussæ numerantur, si quis prudenter advertat, primatus Romanæ Ecclesiæ; sic enim legimus: *Ejus*, idest, Symmachi, *sedi primum Petri Apostoli meritum, deinde secuta jussione Domini Conciliorum venerandorum auctoritas, singularem in Ecclesiis tradidit potestatem.*

Ubi primò ponitur Petri meritum, quia ob meritum confessionis obtinuit Petrus primatum, Matt. 16. Secundò ponitur Domini jussio, qua institutus est Primatus & Petro collatus, cùm ei dictum est: *Pasce oves meas* Joan. ult. Tertiò ponitur Conciliorum auctoritas, quæ hanc Domini jussionem declaravit.

Ad primum Illyrici facile est respondere. Nam Æneas Sylvius in ea epistola nihil aliud demonstrare nititur, quàm Romani Pontificis primatum à Christo fuisse institutum; sic enim incipit epistola ad Martinum Mayer: *Sunt nonnulli nationis tuæ homines, parum pensi habentes, quibus Romani Pontificis auctoritas neque necessaria esse videtur, neque à Christo instituta. Contra quos hanc epistolam scribere, & tibi transmittere decrevimus, ut si quando tales homines te adierint, habeas ex nobis, quo gladio eorum temeritatem confodias.*

Cùm igitur postea dicit, ante Nicænum Concilium quemque sibi vixisse, & ad Romanam Ecclesiam parvum respectum fuisse: nihil aliud significat, quàm propter persequutiones continuas non potuisse Romanos Pontifices liberè exercere eam, quam à Christo acceperant auctoritatem; & propterea coactos fuisse Episcopos cæteros sibi vivere, & non multum respicere ad Romanam Ecclesiam. Quæ sententia Æneæ Sylvii, partim est vera, partim non est vera.

Verum enim est, impeditam fuisse eo tempore non parum Pontificis auctoritatem, ut patet ex persecutionibus, quæ eo tempore exortæ sunt: non tamen est verum, adeo parvum respectum ad Romanam Ecclesiam habitum fuisse, ut exempla quæ nos infrà adferemus, declarabunt.

Tertia opinio nullum ferè fundamentum habet. Nam constat priùs fuisse Pontifices, quàm Cardinales: & saltem aliquos veros Pontifices, non à Cardinalibus creatos. Certè Petrum non Cardinales, sed Christus creavit Pontificem, & Clementem non Cardinales, sed Petrus elegit. Præterea, si Cardinales conferrent Pontifici potestatem, iidem possent auferre: hoc autem est falsum omnium consensu; nam etiam dubium Pontificem non Cardinales, sed Concilium generale deponit.

Sed dices: quidquid de Cardinalibus sit, constat Romanum Pontificem ab hominibus eligi, & creari; ab illis igitur accipit potestatem.

Verè autem, & propriè summum Pontificem ab hominibus fieri, testatur dec. de elect. Gregor. VII. quod habetur in vita ejus apud Platinam his verbis: *Nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Clerici, Accolyti, Subdiaconi, Presbyteri, præsentibus Episcopis, Abbatibus, multisque, tum Ecclesiastici, tum Laici ordinis, eligimus hodie, X. Kalend. Maji, in Basilica S. Petri ad Vincula, Anno salutis 1073. in verum Christi Vicarium Hildebrandum Archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, justitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris Ecclesiæ liberè à teneris annis usque ad hanc ætatem educatum, doctum, quem quidem cum ea potestate Ecclesiæ Dei praeesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit.*

Ex quo duo quædam deduci posse videntur. Unum, non esse Pontificem supra Ecclesiam, sed Ecclesiæ esse subjectum, quandoquidem Ecclesia facit Papam, non Papa facit Ecclesiam: quæ est consequentia Synodi Smalchaldicæ in lib. cont. Prim. Alterum, Pontificem jure humano, non divino habere eam omnem quam habet potestatem. Ac prima quidem consequentia nulla est: nam etiam electores Imperii creant Imperatorem, & populus creat Regem; & tamen Imperator est supra electores, & Rex est supra populum. Sed nec secunda aliquid valet.

Observandum est enim, in Pontifice esse tria: *Pontificatum ipsum*, qui est quasi forma quædam: *personam*, quæ est subjectum Pontificatus: *& conjunctionem* unius cum altero. Ex quibus rebus, prima, hoc est, ipse Pontificatus, à solo Christo est: persona autem est quidem à suis caussis naturalibus absolutè; tamen ut est persona, idest, electa & designata ad Pontificatum est ab electoribus: illorum est enim designare personam. Ipsa verò conjunctio est à Christo, mediante actu humano electorum: dum enim eligunt, & designant certam personam, concurrunt ad conjunctionem Pontificatus cum illa persona.

Itaque electores verè dicuntur creare Pontificem, & esse caussa ut talis sit Pontifex, & ut habeat eam potestatem: non tamen dant ipsi eam potestatem, neque sunt caussa ejus potestatis. Sicut in generatione hominis, quia anima infunditur à solo Deo, & tamen pater generans, disponendo materiam, est caussa conjunctionis animæ cum corpore; dicitur homo generare hominem, & tamen non dicitur producere animam hominis. Porrò illa verba electorum: *Quem quidem cum ea potestate praeesse volumus &c.* solùm declarant, & exprimunt perfectam electionem hominis in successorem Petri.

Quarta sententia est hæreticorum multorum, qui tamen non conveniunt inter se. Nam Marsilius de Padua, & postea Joannes Wiclef, & Joannes Huss, qui dixerunt Pontificem à Cæsare accepisse auctoritatem, videntur intellexisse nomine Cæsaris Constantinum Magnum, propter canonem, qui incipit Constantinus, dist. 96. ubi Constantinus decrevit, Romanum Pontificem esse habendum eo loco ab omnibus sacerdotibus, quo habetur Rex ab inferioribus judicibus totius regni. Vide de horum opinione Joan. de Turrecremata lib. 2. cap. 42. & lib. 4. cap. ult. & penult.

Joannes Calvinus lib. 4. cap. 7. §. 17. dicit primatum Pontifici in Græcos donatum à Phoca Imperatore fuisse: in Gallos autem & Germanos primùm à Pipino, deinde à Carolo Regibus Francorum.

Luthe-

Lutherus lib. de potest. Papæ dicit, Constantinum IV. fuisse qui Pontifici primatum detulit, & in hujusmodi rei testimonium Platinam citat in vita Benedicti II. Idem tamen Lutherus in lib. de supputat. tempor. à Phoca primatum Papæ introductum fuisse docet; quod idem habent Centuriatores, Cent. 6. cap. 1. Illyricus in hist. de Prim. liber Smalchaldicus de Primatu Papæ; Theodorus Bibliander in Chron. tab. 11. & alii permulti.

Hæc omnia facilè possunt refutari, ac primùm sententia prima nihil nobis obest. Nam Constantinus Magnus donavit quidem palatium suum Lateranense, & multa alia temporalia summo Pontifici; ditionem tamen spiritualem neque dedit ullam, neque dare potuit. Nam in eodem canone fatetur Constantinus, B. Petrum Vicarium Christi fuisse, & idcirco successores ejus, Principes, & Capita totius Ecclesiæ haberi debere. Itaque solùm declaravit jus antiquum, & ornavit Pontificem additis multis temporalibus donis.

Adde, quòd Lutherani, & Calvinistæ istum canonem supposititium esse contendunt; proinde hoc tempore nulla est nobis de edicto Constantini cum hæreticis contentio, quantum ad spiritualem jurisdictionem: fatentur enim illi non cœpisse à Constantino.

Porrò, opinio Lutheri nititur falso fundamento: Platina enim non dicit, Constantinum IV. dedisse Pontifici primatum, sed remisisse jus suum quod habebat, vel habere se existimabat in confirmatione Pontificis. Consueverant enim prædecessores Constantini IV. à temporibus Justiniani, qui urbem à Gothis liberaverat, non permittere novi Pontificis electionem, nisi à se confirmatam; & Pontifices hoc tolerabant propter bonum Ecclesiæ, quia videbant se non posse invito Imperatore munus suum exequi: id quod ex uno S. Gregorio intelligi poterit.

Nam in explicatione 4. Psalmi pœnitentialis vehementer detestatur temeritatem Imperatorum, qui jus sibi in Romana Ecclesia usurpabant.

Et tamen idem ipse S. Greg. ut scribit Joan. Diac. lib. 1. cap. 40. vitæ S. Greg. cùm à clero & populo in Pontificem esset electus, clam ad Imperatorem scripsit supplicans, ut nullo modo consentiret: sed Præfectus urbis re cognita misit aliquos, qui nuncium Gregorii in itinere comprehenderent, & literas ejus lacerarent, quod & fecerunt: direxitque ipse alios nuncios, qui cleri & populi electionem Imperatori indicarent, & confirmationem peterent.

Scribit ergo Platina, Constantinum IV. permotum sanctitate Benedicti II. misisse ad eum sanctionem, qua jubebat, ut is quem Clerus & populus elegisset, mox verus Christi Vicarius haberetur, non expectata ulla Imperatoris sententia. Itaque sanctio Constantini IV. non fuit circa potestatem Papæ, ut Lutherus putavit, sed circa electionem tantùm.

Ad illud de Phoca respondeo: Phocam edidisse quidem sanctionem, qua declaravit Romanam Ecclesiam Caput esse omnium Ecclesiarum, ut Beda in lib. de sex ætat. in Phoca: & Ado in Chronico, ac Paulus Diaconus lib. 18. de reb. Rom. testantur: sed non propterea à Phoca introductum esse hunc primatum; nam Phocas id sanxit declarando & asserendo, non instituendo aliquid novi: id quod certissima ratione demonstrari potest.

Nam Gregorius lib. 7. epist. 63. ad Joan. Siracus. *De sede*, inquit, *Constantinopolitana, quis dubitet eam Apostolicæ sedi esse subjectam? quod & Dominus piissimus Imperator, & frater meus Eusebius ejusdem civitatis Episcopus assiduè profitentur*. Scripta autem epistola est ante Phocæ Imperium annis circiter quinque, ut ex indictionis numero apertè colligitur.

Deinde Justinianus senior, qui ante Phocam 70. annis fuit, in epist. ad Joan. II. affirmat Romanam Ecclesiam esse Caput omnium Ecclesiarum: & Valentinianus qui Phocam 140. annis præcessit, in epist. ad Theodos. asserit, Romanum Pontificem principatum sacerdotii super omnes semper habuisse. Id ipsum ex testimoniis Irenæi, Athanasii, Cyrilli, Theodoreti, Sozomeni, & aliorum Græcorum, quos suprà citavimus, comprobatur.

Caussa autem cur Phocas rem tam certam iterum lege sua sanciendam putaverit, fuit superbia Episcoporum Constantinopolis, ut Beda, Ado, & Paulus Diaconus loc. cit. annotarunt. Quoniam enim illi se Patriarchas universales, & primos omnium Episcoporum scribebant contra omne jus & fas; & excommunicationes, quas in eos tulerant Pelagius, & Gregorius Romani Pontifices, non potuerant obstinationem eorum frangere; visum est Imperatori bonum, ut ipse, quem Græci magis timebant, se interponeret. Itaque declaravit, Romanam Ecclesiam Caput esse omnium Ecclesiarum: proinde Constantinopolitanum Episcopum non esse Episcopum universalem, sed particularem & subjectum Apostolicæ Sedi.

Ad illud de Pipino respondeo: Calvinum miro artificio veram quamdam historiam duobus mendaciis involutam in patrocinium suæ hæresis advocasse. Nam quod ait, Pontificum suffragio Pipinum ad Regnum Francorum, & Carolum Magnum ad Imperium Romanorum pervenisse; verum est, & à multis historicis literis mandatum. Quod autem dicit, injustè ac sceleratè à Zacharia Pontifice & Pipino verum Regem Francorum regno spoliatum falsum est, & contumeliosum non solùm in Pontificem, sed etiam in Reges Galliæ, & in Imperatores Germaniæ: utrique enim ab isto Pipino descendunt. Quod verò addit, propterea à Pipino & Carolo concessum Pontifici in Gallias & Germaniam primatum, & more latronum eos divisisse prædam, itaut Pipino & Carolo cederet temporale dominium, Pontificibus autem sacerdotii principatus, non modò falsum est, sed etiam contrarium superiori mendacio: mendacia enim illa secum pugnant, & unum alterum destruit.

Ac primum quòd Zacharias justè & legitimè deposuerit Childericum Regem, & creari jusserit Pipinum, affirmant omnes quotquot hanc historiam scribunt, tam Græci, quàm Latini, exceptis Magdeburgensibus, Centur. 8. cap. 10. in vita Zachariæ, & Calvino loc. cit. Refert enim Eginhardus in vita Caroli Magni, Cedrenus in vita Leonis Isauri, Paulus Diaconus lib. 6. cap. 5. de gest. Longobard. Blondus lib. 10. Decadis 1. Rhegino lib. 2. Chronicor. Marianus Scotus lib. 3. Chronol. Otho Frisingensis lib. 5. histor. Ado Viennensis in Chron. ætat. 6. Abbas Urspergensis in Chron. Sigebertus item in Chron. & Paulus Æmilius lib. 1. & 2. de gest. Francor. paulò ante Pipini tempora, ita Reges Francorum degenerasse à suis majoribus, ut omni prorsus regni cura translata in Magistros equitum, seu Præfectos aulæ, tantùm semel in anno Kalendis Maji, se populo ostentarent: toto verò reliquo tempore deliciis & voluptati operam darent; & propterea omnium Procerum consensu à Pontifice Maximo postulatum, ut eis permitteret regium titulum in eos transferre, qui verè ac re ipsa Reges erant, & regni negotia jamdudum feliciter administraverant. Quod sanè justissimum postulatum erat: laborabat enim Gallia propter illa monstra apud omnes nationes gravissima infamia, & similiter regnum innumeris dissensionibus replebatur.

Neque solùm (ut isti auctores dicunt) nulla regni negotia Reges illi curabant, sed etiam propter eorum inertiam religio in Galliis ita laboravit, ut penè extincta sit, ut patet ex epist. S. Bonifacii Episc. Mogunt. ad Zachar. Rom. Pontif. ubi dicit, per 80. circiter annos, in Francia illis Sardanapalis regnantibus, nullam Synodum fuisse celebratam, Ecclesias Episcopales à laicis & publicanis possessas, clericos quatuor aut quinque simul concubinas habuisse, religionem denique omnem conculcatam & dissipatam.

Cùm ergo Zacharias intelligeret jam per multos annos Reges Francorum solo titulo fuisse Reges, & Childericum, qui tunc regnabat, non solùm more majorum nihil curare, sed etiam omni prorsus ingenio carere, ac verè stupidum & dici & esse: & simul videret regnum & religionem in Galliis ruere, & omnes Proceres regni Pipinum Regem optare, tandem ut is ad quem spectabat providere omnium suorum saluti, judicavit licere Francis regnum Childerici in Pipinum transferre, atque ipse eos juramento, quo se Childerico obstrinxerant, solvit. Quod sanè justum fuisse nemo sanæ mentis negabit: præsertim cùm eventus docuerit mutationem illam felicissimam fuisse; nunquam enim regnum Francorum potentius aut religio in Gallia florentior fuit, quàm tempore Pipini & Caroli.

Adde postremò, quòd, ut citati auctores ferè omnes scribunt, qui jubente Pontifice Pipinum Regem unxit & coronavit, vir sanctissimus fuit, B. videlicet Bonifacius Episcopus & Martyr, qui certè auctor injustitiæ & sceleris publici nunquam fuisset.

Jam verò quòd non propterea Pipinus, aut Carolus Pontifici primatum in Gallias & Germaniam detulerint, facillimè ostendi potest.

Primùm, quia nullus hoc scribit, præter Calvinum, Auctores citati, ac præcipuè Paulus Æmilius, dicunt quidem, Reges Francorum suscepisse Sedis Apostolicæ protectionem contra Longobardos, aliosque hostes, & Pontifici donavisse Exarchatum Ravennæ, & quædam alia temporalia: at de spirituali ditione nulla usquam mentio.

Deinde, si Proceres regni per Legatos à Pontifice petierunt absolvi à juramento, & ut liceret sibi regnum transferre à Childerico in Pipinum, ut scribunt Paulus Æmilius lib. 2. & alii; certè existimabant, Pontificem toti Ecclesiæ, ac nominatim Francis præesse: alioqui enim cur non à suis Episcopis hoc petebant, vel cur sine Papæ licentia non faciebant quod volebant? Immò cur expectarunt, ut Pontifex id juberet, ut Rhegino & alii scribunt? Si ergo Pontifex primatum in Francos exercebat antequam Pipinus Rex crearetur; quomodo primatum istum à Rege Pipino accepit? nonne ista inter se pugnant?

Denique ante Pipini tempora constat, Francos & Germanos Romano Pontifici subjectos in spiritualibus fuisse. Nam S. Bonifacius Episcopus Moguntinus epistolam ad Zachariam Papam scripsit, Principe Carolomano, ut ipse ibidem indicat: proinde antequam Pipinus fieret Rex; nam constat, Carolomanum deposito principatu Monachum esse factum ante Pipini exaltationem in regnum: in ea verò epistola apertè profitetur, Ecclesias Germaniæ subjectas Pontifici tunc fuisse, atque inter alia à Pontifice petit, ut tres Episcopatus in Germania erigeret, & sibi auctoritatem daret Concilium Episcoporum in Francia congregandi, & alia multa ejusdem generis.

Item Beda, qui annis circiter centum Pipini tempora præcessit, lib. 2. hist. Anglor. cap. 1. *Cùm*, inquit, *Gregorius in toto Orbe gereret Pontificatum*. Credo non excipiet Calvinus Galliam & Germaniam ab Orbe terrarum universo.

A S. Gregorius, qui ferè 200. annis Pipinum præcessit, lib. 4. epist. 52. universis Episcopis Galliarum, committit vices suas Virgilio Episcopo Arelatensi, ac præcipit, ut graviores caussas ad Sedis Apostolicæ judicium referat: *Quatenus*, inquit, *à nobis valeat contra eas sine dubio sententia terminari*.

S. Leo, qui 350. annis Pipinum præcessit, in epist. 89. ad Episc. Galliæ: *Nobiscum*, inquit, *vestra fraternitas recognoscat, Apostolicam Sedem à vestra etiam provincia sacerdotibus innumeris relationibus esse consultam, & pro diversarum appellatione caussarum, aut retractata, aut confirmata fuisse judicia*.

B S. Cyprianus, qui annis amplius 500. ante Pipinum floruit, epist. 13. lib. 3. scribit ad Stephanum Papam, ut Episcopum Arelatensem deponat, & alium ei substituat. Denique Irenæus, qui 600. annis eadem Pipini tempora antecessit, lib. 3. cap. 3. cùm ait: *Ad Romanam Ecclesiam, propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, omnes, qui sunt undique fideles*: non excipit Gallos, cùm ipse Gallus Episcopus esset: ut illud omittam, quòd cùm Dominus Petro, & in Petro successoribus ait: *Pasce oves meas*; Germanos & Gallos in ovibus suis sine dubio numeravit.

CAPUT XVIII.

C *Idem probatur ex auctoritate, quam exercuit Romanus Pontifex in alios Episcopos.*

Argumentum 6. sumitur ex auctoritate, quam semper exercuerunt veteres Pontifices in Episcopos cæteros. Siquidem legimus, à Pontificibus Romanis Episcopos in toto Orbe institutos, vel depositos, vel restitutos, quorum singula per se sufficerent ad hunc primatum ostendendum.

D Ac primùm de institutione multa exempla afferri possent. In Concil. Chalced. act. 7. legimus, Maximum Antiochenum à S. Leone confirmatum in Episcopatu. Item de confirmatione Anatolii Episcopi Constantinopolitani ita scribit idem Leo epist. 54. ad Martian. *Satis sit*, inquit, *quod vestra pietatis auxilio, & mei favoris assensu Episcopatum tanta urbis obtinuit*.

Et epist. 84. ad Anastas. Thessal. Episcopum: *De persona*, inquit, *consecrandi Episcopi, & de cleri, plebisque consensu Metropolitanus Episcopus ad tuam fraternitatem referat, quodque in provincia bene placuit, scire te faciat, ut ordinationem ritè celebrandam tua quoque firmet auctoritas*. Et infra: *Sicut enim justas electiones nullis dilationibus volumus fatigari, ita nihil permittimus, te ignorante, præsumi*. Et in epist. 87. ad Episc. Afr. *Donatum*, inquit, *Salicinensem ex Novatiano cum sua, ut comperimus, plebe conversum, ita Dominico volumus gregi præsidere, ut libellum fidei sua ad nos meminerit dirigendum*.

E S. Gregorius lib. 4. epist. 34. ad Constantiam Augustam: *Salonitana civitatis Episcopus me, ac responsali meo nesciente, ordinatus est, & facta res est, quæ sub nullis anterioribus principibus evenit*. Et passim in epistolis suis indicat, se mittere pallium, quod est Archiepiscopatus insigne, ad varios Archiepiscopos Græciæ, Galliæ, Hispaniæ &c. Notandum tamen est, quòd etsi ex confirmatione Episcoporum probatur primatus Romani Pontificis: tamen non est necesse, ut omnes Episcopos semper confirmaverit; potuit enim id permittere Patriarchis & Primatibus, ut in multis locis factum videtur.

De depositione multa etiam exstant exempla, ac in pri-

in primis Cyprianus lib. 3. epist. 13. ad Stephanum: *Dirigantur*, inquit, *in provinciam, & ad plebem Arelatæ consistentem à te literæ, quibus abstento Marciano alius in locum ejus substituatur*. Et infrà: *Significabis planè nobis, quis in locum Marciani Arelate fuerit constitutus, ut sciamus ad quem fratres nostros dirigere, & cui scribere debeamus.*

Calvinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 7. ex hoc ipso loco argumentum sumit: *Quæso*, inquit, *si Galliæ tunc præfuisset Stephanus, an non dicturus erat Cyprianus, coerceas istos, quia tui sunt? Sed longè aliter loquitur, Hæc fraterna*, inquit, *societas, qua inter nos devincti sumus, requirit, ut mutuò moneamus.*

Respondeo: Verba ista, quæ Calvinus citat, nusquam in Cypriano inveniri. Deinde, si Cyprianus putasset, Stephanum non præesse Gallis, sed tantùm ex amicitia potuisse monere; cur non ipse per se Gallos monuisset?

Nicolaus I. in epist. ad Michael. enumerat octo Patriarchas Constantinopolitanos, quos Romani Pontifices deposuerunt, inter quos unus fuit Anthimus, quem Agapetus Papa deposuit, non obstantibus minis Augusti & Augustæ, & loco ejus ipse suis manibus Constantinopoli Menam ordinavit, ut Liberatus scribit in Breviar. cap. 21. & Zonaras in vita Justin. Item Gelasius in epist. ad Episc. Dard. *Dioscorum*, inquit, *secundæ sedis præsulem sua auctoritate sedes Apostolica damnavit*. Et ibidem. *B. Petri sedes Alexandrinum Petrum, quem se tantummodo damnasse, non etiam solvisse noverat, non recepit.*

Præterea Flavianum Patriarcham Antiochenum deposuit Damasus, ut scribit Theodoretus lib. 5. hist. cap. 23. Et licèt Imperator Theodosius niteretur Flavianum in Episcopatu stabilire: tamen jussit eum Romam pergere ad caussam dicendam. Et Theophilus Alexandrinus per Legatos apud Romanum Pontificem pro Flaviano intercessit, ut refert Socrates lib. 5. hist. cap. 15. & similem operam navasse Chrysostomum testatur Sozomenus lib. 8. cap. 3. Denique non ante potuit eum Episcopatum Flavianus tenere, quàm Romanus Pontifex placatus consensit, & Legatos ejus se admissurum promisit, qui mox multos Episcopos, & præcipuos Antiochenæ Ecclesiæ presbyteros ad Papam misit, ut scribit idem Theodoretus ibidem.

Episcopum etiam Hierosolymitanum Polychronium deposuit Sixtus III., misso ad hoc in Hierusalem S. Leone Archidiacono, qui postea fuit Papa, ut patet ex tom. 1. Concilior. in act. Sixti III. Si ergo Romanus Pontifex omnes Patriarchas, idest, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum aliquando deposuit; certè summus est judex in Ecclesia.

Denique de restitutione Episcoporum ab aliis depositorum sunt etiam multa exempla. Nam Cyprianus lib. 1. epist. 4. *Nec rescindere*, inquit, *ordinationem jure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longè positum, & gestæ rei, ac veritatis ignarum fefellit, ut exambiret reponi se injustè in Episcopatum, de quo fuerat justè depositus &c.*

Deinde Athanasium Alexandrinum, Paulum Constantinopolitanum, & Marcellum Ancyranum Episcopos, à Synodo Orientali depositos, Julius I. restituit, ut scribit Gelasius in epist. ad Episc. Dard. & Sozomenus lib. 3. cap. 7. *Cùm*, inquit, *propter sedis dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis suam Ecclesiam restituit*. Et infra. *Athanasius, & Paulus ad suas sedes revertuntur, literasque Julii Episcopis Orientis mittunt*. Item de Theodoreto deposito à Synodo II. Ephesina ita legimus in Concil. Chalced. act. 1. *Ingrediatur & Reverendiss. Episcopus Theodoretus, ut sit particeps Synodi, quia restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo*. Multa similia afferri possent, ad quæ nihil omnino respondere possunt, nec respondent adversarii.

Sed contrà Nilus quinque argumenta proponit. Primum argumentum. Romanus Episcopus dicitur primus: quia secundus ab ipso est Constantinopolitanus, tertius Alexandrinus, quartus Antiochenus, quintus Hierosolymitanus: at non dicitur primus & secundus de superiore & inferiore, sed de iis tantùm, qui sunt ejusdem ordinis, & dignitatis; non enim Romanus Episcopus dicitur primus ratione Tusculani, aut Tyburtini, qui ei subjecti sunt.

Respondeo: Romanum Pontificem simul Episcopum, Archiepiscopum, Patriarcham, & Papam esse. Et quidem ut Episcopum, primum esse in hac provincia ratione Ostiensis qui est secundus, & Portuensis qui est tertius, & cæterorum, qui suo ordine numerari possunt. At verò, ut Archiepiscopum, non esse primum ratione Ostiensis, qui non est Archiepiscopus, sed simplex Episcopus Archiepiscopo Romano subjectus: esse tamen primum ratione Archiepiscopi Ravennatis, Mediolanensis, & cæterorum Archiepiscoporum Occidentis.

Porrò ut Patriarcham proprium Occidentis, non esse primum ratione Ravennatis & cæterorum, qui Patriarchæ non sunt, sed ratione Constantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, & Hierosolymitani Patriarcharum. Et hoc modo numerari quinque primarias Sedes, quarum quælibet multis & magnis provinciis præsidet.

Postremò, ut Papam & Caput Ecclesiæ universæ, non esse primum ratione Constantinopolitani, aut ullius alterius, sed solum Principem, ac Pastorem omnium esse, nec ullum in ea potestate secundum aut collegam habere. Nam quemadmodum esse debuit inter Episcopos ejusdem provinciæ unus qui cæteris præesset, & Archiepiscopus diceretur: & inter Archiepiscopos multarum provinciarum unus, qui præesset cæteris, & diceretur Patriarcha; pari ratione inter Patriarchas ejusdem Catholicæ Ecclesiæ esse debuit unus, qui cæteris præsideret, & Papa seu Christi Vicarius nominaretur: atque hunc Romanum Pontificem esse, multis jam argumentis demonstravimus.

Argumentum secundum. Sexta Synodus can. 36. renovat constitutionem 2. & 4. Synodi, quæ Episcopo Constantinopolitano paria privilegia tribuerunt cum iis quæ habet Episcopus Romanus; non igitur Romanus Episcopus major est auctoritate ac dignitate Constantinopolitano; proinde non potest omnibus Episcopis imperare.

Respondeo: In Concilio 2. generali non fuit Episcopus Constantinopolitanus æquatus Romano, sed solùm antepositus Alexandrino, atque Antiocheno, ut patet ex can. 5. ejusdem Concilii, cujus hæc sunt verba: *Constantinopolitanæ civitatis Episcopum, habere oportet primatus honorem post Romanum Episcopum, propterea quod sit nova Roma.*

In Concilio verò Chalcedonensi, act. 16. ad istum canonem addiderunt, oportere eum paria privilegia habere cum Romano Pontifice, sed cùm à Legatis Pontificis reclamatum esset; idem Concilium epistolam ad Leonem scripsit, qua petiit confirmari Concilii decreta: verùm ausi non sunt Patres in ea epistola mentionem facere parium privilegiorum, sed solùm scripserunt, se renovasse canonem 2. Synodi, quo secundus honor Episcopo Constantinopolitano tribuebatur. Habetur hæc epistola in act. Conc. Chalced. act. 3.

Sanctus quoque Leo in epist. 59. qua Concilio respondet, & in aliis omnibus, quas de hac caussa

scripsit, nusquam meminit parium privilegiorum, sed solùm acriter damnat Episcopi Constantinopolitani ambitiosam cupiditatem, quòd se Alexandrino, atque Antiocheno anteponere voluerit.

Scribit quoque Nicephorus lib. 17. cap. 9. cùm Joannes I. Papa Constantinopolim venisset, à Justino Imperatore invitatum fuisse Pontificem, ut assideret Epiphanio Patriarchæ Constantinopolitano, ut quasi pares viderentur; sed Pontificem non ante sedere voluisse, quàm pro prærogativa Apostolicæ Sedis thronus sibi supra Epiphanium collocatus fuisset. Ex quo apparet, canonem illum de paribus privilegiis non fuisse admissum, etiam longo tempore post Concilium Chalcedonense, nec ex ipso Concilio vim ullam habuisse, alioqui Epiphanius ille canonem Concilii protulisset, nec passus fuisset, in sua Ecclesia Romano Pontifici supra se thronum collocari. Itaque solus est can. 36. sextæ Synodi, qui Episcopum Constantinopolitanum Romano æquavit.

Cæterum nullius roboris sunt illi canones: non enim canones sunt 6. Synodi veræ, legitimæ atque œcumenicæ, sed alterius cujusdam conventiculi, quod se falsò sextam Synodum nominavit. Constat enim sextam Synodum, quæ sub Agathone Papa & Constantino IV. Imperatore celebrata est, nullos canones edidisse, sed post annos quinque ab ea Synodo dissoluta, iterum convenisse nescio quot Episcopos Græcos, auctore Justiniano juniore, ac multos canones edidisse sub nomine sextæ Synodi. Id quod manifestè colligitur, tum ex principio horum ipsorum canonum, tum ex confessione Tharasii Episcopi Constantinopolitani in 7. Synodo, act. 4. quos eosdem canones erraticam Synodum Beda appellat, & à Sergio Papa, qui tunc sedebat, reprobatos fuisse, scribit in lib. de sex ætat. in Justiniano juniore. Ex quo sequitur, istam falsam Synodum sextam, aut non fuisse generalem, aut non fuisse legitimam: nam generalis legitima esse non potest, ubi deest auctoritas primæ Sedis, ut ipsimet Græci fatentur in 7. Synodo, act. 6.

Ac deinde qua ratione generalis legitima dici potest, ad quam ne unus quidem Latinorum est vocatus? Si autem legitima non fuit, planum est, nullam auctoritatem habere potuisse. Si verò legitima fuit, sed particularis non generalis, non potuit leges ferre nisi in homines sibi subjectos; non potuit igitur Sedem Romanam deprimere, ac privilegiis spoliare; quod tamen facere conata est, cùm eò Sedem Constantinopolitanam, alioqui inferiorem atque subjectam, æquare tentavit. Nam non fuisse unquam Romanam Sedem Græcorum Concilio subjectam, vel ex eo probatur, quòd nec ulla lege Imperatoria, neque canone Ecclesiastico, neque ratione, neque consuetudine, id Græci probare possint: leges enim & canones nulli sunt, qui primam Sedem secundæ subjiciant: id ipsum rationi maximè adversatur: denique nulla potest historia in medium adferri, qua constet aliquid actum ex auctoritate à Græcis Episcopis in Romana Ecclesia, aut cæteris Ecclesiis Occidentis.

Deinde primatum Romanæ Ecclesiæ, aut Christus dedit ut nos credimus, aut certè Nicænum generale Concilium, ut Nilus ipse docet; quo jure igitur Trullanum particulare Concilium potuit auferre, quod Christus ipse, aut generale Concilium dederat? Tolli autem primatum Romanæ Ecclesiæ per illam communicationem privilegiorum, quam Trullanum Concilium decreto suo sancivit, manifestum est: non enim eminet supra omnes, qui aliquem parem habet.

Adde præterea, quòd tametsi 2. & 4. Synodus non æquarint Romano Pontifici Constantinopolitanum, sed solùm secundum ab eo fecerint: idipsum tamen non fuit ratum, quamdiu Apostolica Sedes contradixit. Nam idcircò in 4. Synodo, cùm Græci vellent Sedi Constantinopolitanæ secundum locum dare, & ad hoc probandum allegarent decretum secundæ Synodi ante annos propè 80. celebratæ, Legati Romani dixerunt: *Si annis* 80. *hoc beneficio usi sunt, quid nunc requirunt? si nunquam usi sunt, quare requirunt?* Quibus verbis significabant frustrà allegari decretum illud, quod tanquam irritum nunquam in usu fuerat.

Argumentum tertium. Si Romanus Pontifex, quia primus Patriarcharum est, imperium habet in secundum, idest, in Constantinopolitanum; igitur pari ratione Constantinopolitanus quia est secundus, imperium habebit in Alexandrinum qui est tertius: & Alexandrinus quia est tertius, in Antiochenum qui est quartus: & iste in Hierosolymitanum qui est postremus. At nulla ratio, nulla lex, nulla consuetudo hoc admittit.

Respondeo: Romanum Pontificem, non quia est primus Patriarcha, imperium habere in Constantinopolitanum & cæteros Patriarchas, sed quoniam solus est Papa Ecclesiæ universæ, successor Petri, & Christi Vicarius generalis. Quemadmodum quilibet Archiepiscopus, non ideò præsidet Episcopis cæteris ejusdem provinciæ, quòd sit primus Episcopus, sed quòd solus sit Archiepiscopus ejus provinciæ. Et quilibet Patriarcha non propterea eminet potestate super omnes Archiepiscopos sibi subjectos, quòd sit ipse primus Archiepiscopus, sed quòd sit in tota ea regione summus ac solus Patriarcha.

Argumentum quartum. Romanus Episcopus non ordinat Patriarchas, quemadmodum Patriarchæ suos ordinant Metropolitanos, & Metropolitani suos Episcopos; non igitur ita præest ipse Patriarchis, ut illi Metropolitanis, & Metropolitani Episcopis.

Respondeo: Romanus quidem Pontifex non consueverat ordinare Patriarchas, quia non poterat commodè fieri, ut vel ipsi Romam venirent, vel ad eos Pontifex ipse proficisceretur: tamen confirmabat per literas, ut suprà ostendimus exemplo Anatholii Constantinopolitani, & Maximi Antiocheni. Et non fuisse inanem istam confirmationem, manifestè declarat caussa Flaviani, qui nunquam obtinere potuit Antiochenam Ecclesiam, quamdiu Episcopus Romanus non consensit. Ad hæc, non minus certè est deponere, vel restituere, quàm ordinare Episcopum: Romanus autem Pontifex non semel, sed quoties opus fuit, vel deposuit, vel restituit Patriarchas, ut suprà demonstravimus. Denique Menam Patriarcham Constantinopolitanum ab Agapeto Papa Romano ordinatum ignorare Nilus non potest, cum id Zonaras literis mandaverit in vita Justiniani.

Argumentum quintum: Nicæna Synodus can. 6. determinavit Patriarchis omnibus suas regiones; ac Romano quidem tradidit Occidentem: Alexandrino Ægyptum, Lybiam & Pentapolim: Antiocheno Syriam & Mesopotamiam; non igitur unus Pontifex Romanus omnia regere debet, & Patriarchis cæteris imperare.

Respondeo: Nicænum Concilium nullam regionem Romano Pontifici assignavit. Quod enim de Occidente Nilus dicit, ex Balsamonis interpretatione didicit, non ex ipso canone Concilii: nam in ipso canone nihil est de Romano Pontifice, nisi hæc sententiola, quam ita citat ipsemet Nilus: *ἐπεὶ καὶ τῷ ἐν τῇ ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο συνηθές ἐστιν*, hoc est, quoniam & Romano Episcopo id est consuetum. Quæ verba cum rationem reddant, cur debeat juxta antiquum morem Episcopo Alexandrino subjecta esse Ægyptus, Lybia, & Pentapolis, non possunt alium sensum facere, quàm istum, quoniam Romanus Pontifex

tifex consuevit Alexandrino Episcopo tres illas provincias committere gubernandas.

Deindè, si Nicænum Concilium Romano Pontifici ditionem determinare volebat: quare non ab ipso incipiebat? cur cœpit ab Alexandrino, qui secundus erat? & quare non nominavit regionem, quam Romano Pontifici tribuebat? Adde postremò, quòd etiamsi Nicænum Concilium disertis verbis dixisset, ad Romanum Pontificem propriè Occidentem pertinere; adhuc nihil omnino Nilus obtineret; nam id sine dubio esset intelligendum de patriarchali Romani Pontificis ditione, præter quam idem ipse summam habet in omnem Ecclesiam potestatem. Ubi etiam obiter est observandum, quòd ait Nilus, Romano Pontifici Occidentem debere esse subjectum, ab Illyrico Interprete fidelissimo prætermissum esse, ut videlicet ipse Illyricus, Nili sui testimonio, Romano Pontifici subjectus esse cogeretur.

CAPUT XIX.

Idem probatur ex legibus, dispensationibus & censuris.

ARgumentum septimum duci potest ex auctoritate leges ferendi, dispensandi, & puniendi, quam Romanus Episcopus in Ecclesiæ filios, quamvis maximos & nobilissimos exercuit. De legibus plurima exempla proferri possent: rari enim fuere Pontifices, qui non aliquid decreverint.

Sanctus Leo epist. 1. scribit ad Episcopos Campaniæ, Piceni, Thusciæ, & per universas provincias constitutos, atque in extrema epistola ita loquitur: *Hæc admonitio nostra denuntiat, quòd si quis fratrum contra hæc constituta venerit, vel venire tentaverit, & prohibita fuerit ausus admittere, à suo se noverit officio submovendum.* Et infrà: *Omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quàm omnium prædecessorum nostrorum, quæ de Ecclesiasticis ordinibus, & canonum ordinata sunt disciplinis, ita vestram dilectionem custodire debere mandamus, ut si quis illa contempserit, veniam sibi deinceps noverit denegari.* Item epist. 81. ad Diosc. Episc. Alexandr. duas leges præscribit, & in utraque his utitur verbis: *Id quoque à vobis volumus custodiri.*

Hilarius Papa in Concilio Romano præsidens: *Nulli*, inquit, *fas sit sine status sui periculo vel divinas constitutiones, vel Apostolicæ sedis decreta temerare.* Anastasius junior Papa in epist. ad Anastas. Aug. *Præceptis*, inquit, *Apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ à S. Romana Ecclesia, & Apostolica auctoritate jussa sunt, salubriter impleantur, si ejusdem sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ est Caput vestrum, communionem habere desideratis.* S. Gregorius in privilegio quod dedit Monasterio S. Medardi, & habetur ad fin. epist. *Si quis*, inquit, *Regum, antistitum, judicum, vel quarumcumque secularium personarum, hujus Apostolicæ auctoritatis, & nostræ præceptionis decreta violaverit, honore suo privetur.*

De dispensationibus exemplum habemus in epist. 1. Gelasii: (nam recentiora infinita de industria prætermittimus) *Necessaria*, inquit, *rerum dispositione constringimur, & Apostolicæ sedis moderamine convenimur, sic canonum paternorum decreta librare, & retro præsulum decessorumque nostrorum præcepta metiri, ut quæ præsentium necessitas temporum restaurandis Ecclesiis relaxanda deposcit, adhibita consideratione diligenti, quantum potest fieri, temperemus*; & ibidem in multis dispensat. Item Gregorius lib. 12. epist. 31. Felici Episcopo Siciliæ dicit, se dispensasse cum Anglis circa Matri-

A monia in gradibus prohibitis, & rursum cum Siculis, ut semel tantùm in anno Concilium celebrent; cùm alioqui regulæ præcipiant bis in anno Concilia celebrari. Porrò regula ista, in qua Gregorius dispensabat, est can. 5. Concil. I. generalis.

De censuris plurima essent exempla, & quidem antiquissima. Nam Innocentius I. cùm audivisset mortuum esse Chrysostomum, excommunicavit Imperatorem Arcadium & Eudoxiam uxorem ejus, qui non permiserant restitui Chrysostomum in suam Sedem, ut ipse Innocentius jusserat. Exstat de hac re epistola Innocentii apud Nicephorum lib. 13. cap. 34.

Neque objici potest, quòd etiam Ambrosius, qui Summus Pontifex non erat, Imperatorem excom-
B municaverit: nam Ambrosius id fecit in Ecclesia sua, cùm Imperator Mediolani sedem haberet; at excommunicare aliquem extra Mediolanensem diœcesim Ambrosius ausus nunquam fuisset: Innocentius autem etiam Imperatores Constantinopolitanos, & Constantinopoli existentes excommunicavit. Deinde Gregorius III. Leonem Imperatorem Græcum similiter excommunicavit, teste Zonara in vita Leonis Isauri.

Nicolaus I. excommunicationem minatus est Lothario Regi, & re ipsa excommunicavit concubinam ejus Valdradam, necnon Archiepiscopos Coloniensem & Treverensem. Circa quam historiam impudentissimè mentiuntur Magdeburgenses Cent. 9. cap. 10.
C ubi dicunt, à Nicolao Papa injustè vexatum Lotharium Regem & Archiepiscopos illos. Nam, ut Rhegino lib. 2. Otho Frisingensis lib. 6. cap. 3. & Sigebertus in Chron. anni 862. scribunt, Lotharius ex odio erga Thietbergam uxorem, & amore erga concubinam, subornatis falsis testibus, convinci fecit uxorem incestus, & deinde auctoritate Archiepiscopi Coloniensis & Treverensis eam repudiavit, & concubinam uxorem duxit, quæ omnia Archiepiscopi illi Romæ in Concilio confessi sunt.

Si ergo Magdeburgenses, ut faciunt, Lotharium & Archiepiscopos justos esse volunt; necesse est ut Paulum accusent, qui 1. Cor. 7. docet, etiam propter caussam fornicationis non posse aliam uxorem
D duci, vivente priori uxore. Quid, quòd uxor Lotharii non peccaverat, sed tantùm ad falsorum testium verba damnata fuerat: num etiam falsa testimonia justificabunt Magdeburgenses, ut Papam aliquo modo reprehendant?

Sed habemus exemplum illustrius & antiquius. Nam cùm Pius I. decrevisset, ut Pascha non celebraretur cum Judæis decimaquarta die primi mensis, sed Dominica sequente, & Asiani nollent acquiescere; eos omnes Victor I. Papa excommunicavit circa annum Domini 190. ut scribit Eusebius lib. 5. hist. cap. 24.

At objicit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 7. objurgatum propterea fuisse Victorem ab Irenæo, & pa-
E ruisse rectè objurganti, non reclamavisse. Respondeo: quòd Irenæus, & multi alii Victorem objurgaverint, quòd tantas Ecclesias levi de caussa, ut ipsis videbatur, à corporis Ecclesiastici unitate præcidisset, testatur Eusebius ibidem: at quòd Victor sententiam suam mutaverit, nusquam legimus. Et etiamsi sententiam mutasset Victor, nihil inde haberet Calvinus. Diceremus enim, Victorem qua potestate Asianos ligaverat, eadem illos absolvisse.

Porrò objurgatio Irenæi, & aliorum non minuit, sed auget potius vim argumenti nostri. Nam quò plures erant, quibus displicebat sententia Victoris, eò potuissent faciliùs eam contemnere, ac Victorem potiùs excommunicare, si putassent, Victorem unum esse de numero Episcoporum, & non potiùs Caput & judicem omnium: at nulli fuerunt, qui

eam

eam sententiam irritam esse docuerint, vel Victorem contemnendum aut excommunicandum censuerint, vel eum monuerint, ne excederet limites suos, & ne judicaret non subjectos sibi, quod in primis monere debuissent, si verè Victor judex omnium non fuisset. Existimarunt ergo illi Victorem fecisse quod potuit, sed non quod debuit: sic enim sonant verba ipsorum: *Exstant*, inquit Eusebius, *etiam ipsorum litera, quibus asperius objurgant Victorem, velut inutiliter Ecclesia commodis consulentem.*

Est autem hic observandum, quòd licèt Irenæus, & alii tunc putaverint imprudenter egisse Victorem: tamen revera prudentissimè egit, ut postea tota Ecclesia judicavit. Nam unus ex præcipuis auctoribus illius sententiæ de Paschate cum Judæis celebrando, fuit Blastus, qui eo modo paulatim Judaismum introducere volebat, ut scribit Tertullianus de præscrip. in fin. *Blastus*, inquit, *latenter Judaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundùm legem Mosis, decimaquarta die mensis.* Hic autem Blastus Romæ hæresim suam seminare cœpit tempore Victoris Papæ, ut Eusebius testatur, lib. 5. hist. cap. 15.

Quoniam ergo Victor Papa videbat, illam diversitatem de Paschate non esse diversitatem solius observationis, sed adferre secum hæresim, immò ipsum Judaismum; maturè occurrendum putavit. Probaverunt autem sententiam Victoris Patres Nicæni Concilii, ut patet ex Eusebio lib. 3. de vita Constant. & deinceps hæretici habiti sunt, & Quartodecimani appellati, qui contrarium senserunt, ut patet ex Epiphanio hæresi 50. & Augustino hæresi 29.

CAPUT XX.

Idem probatur ex Vicariis Papæ.

ARgumentum octavum ex eo sumitur, quòd summus Pontifex Vicarios suos in variis regionibus, aut ordinariè, aut ad tempus habebat, cum reservatione tamen majorum caussarum.

Nam quemadmodum ex eo quòd Rex mittit Proreges ad provincias, intelligimus, Regi eas provincias subjectas: & similiter ex eo quòd Rex injungit judicia Præsidibus provinciarum cum reservatione certarum caussarum, intelligimus Regem esse summum judicem; ita quoque ex eo quod Apostolica Sedes Vicarios habebat in omnibus ferè longinquis regionibus, vel vices suas ad tempus alicui committebat, & tamen ad se graviora negotia referri volebat, rectè colligimus, ad Apostolicam Sedem summum judicium totius Ecclesiæ pertinere. Exempla sunt plurima.

Leo epist. 84. facit Anastasium Episcopum Thessalonicensem Vicarium suum per Orientem: sicut ejus prædecessores vicarii fuerant prædecessorum S. Leonis, ut ipse ibidem indicat. Quæ caussa videtur fuisse, cur in Sardicensi Concilio can. 20. statueretur, ne clerici extranei diu morarentur Thessalonicæ: quoniam enim ibi sedebat Vicarius Papæ, eò confluebant ex tota Græcia clerici, & sæpe diutiùs hærebant quàm oportebat. Idem epist. 87. committit vices suas Potentio Episcopo in regionibus Africæ.

Cœlestinus Papa Cyrillo Alexandrino vices commisit in caussa Nestorii Episcopi Constantinopolitani, & Ecclesiam illam Constantinopolitanam regendam, Episcopo deposito. Vide epist. Cœlest. ad Cyrill. in tom. 4. operum Cyrilli, & ibidem epist. Cyrilli ad Cler. & pop. Constantinop.

Gelasius in epist. ad Episc. Dard. *Cur*, inquit, *non ad sedem Apostolicam, à qua sibi curam illarum regionum noverat delegatam, referre curavit Acacius?* Loquitur de Episcopo Constantinopolitano Acacio, cui commiserat Romanus Pontifex curam Ægypti, ac mandaverat, ut deponeret Episcopum Alexandrinum.

Hormisda in epist. ad Salust. Episc. Hispal. facit eum suum Vicarium per Bœticam, & Lusitaniam. Justinianus in auth. collat. 9. tit. 6. sive novel. constit. 131. scribit, Episcopum primæ Justinianæ locis quibusdam præesse debere tamquam Vicarium Romani Pontificis, quoniam ita Vigilius Papa constituisset.

Gregorius lib. 4. epist. 52. Vicarium suum per Gallias constituit Virgilium Episcopum Arelatensem, & similiter reservat sibi caussas graviores.

CAPUT XXI.

Idem probatur ex jure Appellationum.

ARgumentum nonum ex eo peti potest, quòd ex quavis parte orbis Christiani ad Romanum Pontificem legitimè provocatur: ab ejus verò sententia nulla conceditur appellatio. Id enim est argumentum certissimum principatus, ut ipse quoque adversarius confitetur. Calvinus enim lib. 4. Instit. cap. 7. §. 9. *Summum*, inquit, *imperium penes eum esse constat, ad cujus tribunal provocatur.* Sed mox subjungit: *Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt: ipse quoque caussarum cognitionem ad se trahere conatus est, sed semper fuit derisus, quoties suas fines excessit.* Itaque vult Calvinus, multos quidem provocasse ad Pontificem, ut effugerent legitima judicia, sed derisas fuisse ejusmodi appellationes: quomodo nunc verè rideretur aliquis, qui damnatus ab Episcopo Florentino, appellaret ad Episcopum Mediolanensem; vel damnatus à Rege Hispaniæ, appellaret ad Regem Galliæ.

Probandum igitur est, jure ad Pontificem appellari potuisse, & appellationes non derisas, sed exceptas cum honore, & efficaces fuisse. Probatur primò ex Concilio Sardicensi, quod generale fuit, & semper in Ecclesia receptum. Nam Sulpitius lib. 2. sac. hist. ex toto Orbe convocatum scribit, & Socrates lib. 2. cap. 16. hist. Eccl. generale Concilium appellat.

Præterea, ut scribunt Athanasius in 2. Apol. init. & Hilarius in lib. de Synod. fuerunt in eo Concilio plusquam 300. Episcopi Catholici ex triginta sex provinciis totius Orbis Christiani, quas omnes Athanasius nominat, ut Italiam, Galliam, Hispaniam, Britanniam, Africam, Ægyptum, Syriam, Thraciam, Pannoniam, & cæteras. Adfuerunt etiam Legati Papæ Julii, ut Athanasius ibidem refert. Item quòd omnem Ecclesiam hæc Synodus obliget, patet ex illis verbis, quæ habentur in fine Concilii: *Universa, quæ constituta sunt, Catholica Ecclesia in universo Orbe diffusa custodiat.*

Denique totam hanc Synodum descripserunt etiam Magdeburgenses ut legitimam, Centur. 4. cap. 9. In hac ergo Synodo duo canones de hac re habentur, quartus & septimus. Quartus canon sic habet: *Cùm aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum judicio, qui in vicinis locis commorantur, & proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, alter Episcopus in ejus cathedra, post appellationem ejus, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi caussa fuerit in judicio Episcopi Romani determinata.*

Canon septimus: *Placuit, ut si Episcopus accusatus fuerit, & judicaverint Episcopi regionis ipsius, & de gra-*

du suo

du suo eum dejecerint, si appellaverit, qui dejectus est, & confugerit ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ, & voluerit se audiri, si justum putaverit, ut renovetur judicium, scribere his Episcopis dignetur, qui in finitima, & propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnino requirant, & juxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat caussam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut è latere suo Presbyterum mittat, erit in potestate Episcopi quid velit, & quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem, à quo destinati sunt, erit in suo arbitrio, si verò crediderit Episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet, quod sapientissimo consilio suo judicaverit.

Probatur Secundò ex Gelasio, qui in epist. ad Faust. *Ipsi*, inquit, *sunt canones, qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus sedis examen voluere deferri, ab ipsa verò nusquam prorsus appellari debere sanxerunt.* Et in epist. ad Episc. Dard. *Ad illam*, inquit, *de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illa autem nemo est appellare permissus.*

Probatur Tertiò exemplis eorum, qui appellarunt. Nam etiam ante Concilium Sardicense, erat mos in Ecclesia ad Pontificem appellandi, ut meritò Leo epist. 89. ad Episc. Galliæ dicat, hanc esse antiquissimam consuetudinem.

Anno 142. Christi, Pio I. Pontifice Marcion excommunicatus ab Episcopo suo in Ponto venit Romam, ut à Romana Ecclesia absolveretur, ut Epiphanius refert hæres. 42.

Anno 252. Pontifice Cornelio, Fortunatus & Felix in Africa à Cypriano depositi Romam navigaverunt, atque ad Cornelium appellaverunt. Testis Cyprianus lib. 1. epist. 3. Non diu post, Stephano Pontifice, Basilides in Hispania depositus ad Stephanum appellavit. Cyprianus lib. 1. epist. 4.

Anno 350. Julio I. Pontifice, Athanasius ab Orientalibus depositus ad Pontificem appellavit, & ab eo restitutus est, ut supra ostendimus ex Sozomeno, lib. 3. cap. 7. & factum est hoc judicium ante Concilium Sardicense, ut Athanasius testatur init. 2. Apol.

Post annum 400. Innocentio I. Pontifice, Chrysostomus à Theophilo depositus ad Pontificem appellavit, ut patet ex epistolis ejus duabus ad Innocentium. Item eodem seculo ad Leonem appellavit Flavianus Episcopus Constantinopolis, ut scribit Liberatus in Brev. cap. 12. ad eumdem appellavit Theodoretus, ut ex epistola ejus ad Leonem apparet.

Post annum 500. Gregorius lib. 2. epist. 6. privat sacra communione Joannem Episcopum Græcum primæ Justinianæ, quòd judicasset Episcopum Thebanum, qui ad Apostolicam Sedem appellaverat. Omitto posteriorum temporum testimonia, quòd ea ab hæreticis contemnantur. Sed jam argumenta solvenda sunt, Nili, Illyrici, Calvini.

CAPUT XXII.

Solvuntur argumenta Nili de jure Appellationum.

NIlus in lib. de Prim. duobus argumentis contendit, posse ad Episcopum Constantinopolitanum appellari eo modo, quo ad Romanum Pontificem; ac proinde eos esse æquales, & non unum Romanum Pontificem toti Ecclesiæ præsidere.

Argumentum Primum est. Quoniam 6. Synodus concessit Episcopo Constantinopolitano paria privilegia cum iis quæ habet Episcopus Romanus. Sed hoc argumentum supra est confutatum. Alterum argumentum sumit Nilus ex Concilio Chalcedonen-
A si, can. 9. & 17. ubi statuitur: ut si clericus caussam habeat adversus alium clericum, ab Episcopo suo judicetur: si adversus Episcopum, ab Archiepiscopo: si adversus Archiepiscopum, à Primate diœceseos, vel ab Episcopo Constantinopolitano. Itaque ultimum judicium defertur urbis regiæ œcumenico Patriarchæ.

Respondeo: quis in canone dicatur Primas diœceseos, non omnino constat, & quidem Archidiaconus & Jo. de Turrecremata super can. si clericus 11. quæst. 1. docent, Primatem diœceseos vocari Episcopum digniorem & majorem Archiepiscopo, minorem Patriarcha. At Nicolaus I. Papa in epist. ad Michael. Imp. scribit, per Primatem diœceseos nullum
B alium significari posse, quàm Episcopum Romanum. Quæ sententia verior esse videtur, tum quia auctorem habet graviorem, antiquiorem, doctiorem, tum quia non facilè probari poterit, tempore Concilii Chalcedonensis fuisse in Ecclesia, ac præsertim in Oriente, ullos Primates ab Archiepiscopis & Patriarchis distinctos; tum quia vox Græca hujus canonis ἔξαρχος non propriè Primatem, sed Principem significat, quæ vox multò aptiùs in Summum Pontificem, quàm in Primates alios quadrat: ipse enim solus verè Princeps est cujuslibet Christianæ diœceseos.

His notatis, respondeo Primò; eum canonem rectè à Nicolao Pontifice exponi loc. cit. ut Concilium
C decrevit, ut is qui caussam habet cum Metropolitano, adeat Principem diœceseos, idest, Romanum Pontificem; vel si est vicinus urbi Constantinopolitanæ, & vult esse contentus Episcopi illius judicio, illum adeat: itaut primùm lex generalis constituatur de adeundo Papa Romano, deinde permissio quædam addatur pro iis tantùm, qui propè Constantinopolim commorantur.

Secundò responderi potest: hos omnes canones non habere robur apud nos, nisi quatenus sunt renovati à Romanis Pontificibus. Nam Leo in epist. 59. ad Conc. Chalced. scribit, se Concilium illud approbasse solùm quantum ad explicationem Fidei. Et Liberatus in Brev. cap. 12. testatur, istos omnes ca-
D nones constitutos fuisse absentibus Legatis Papæ, qui tamen alioqui Concilio præsidebant. Porrò consuetudo, quæ est legum interpres, apertissimè docet, nunquam licuisse ad Patriarcham Constantinopolitanum appellare, nisi ex locis subjectis eidem Patriarchæ: nullum enim proferri potest exemplum, quo intelligamus, ex Occidente, aut Meridie, aut etiam Septentrione ad Orientalem Ecclesiam esse appellatum.

Tertiò: etiamsi concederemus, ex toto Orbe terrarum posse recurri ad judicium Episcopi Constantinopolitani juxta hos canones; non tamen sequeretur, parem esse eum Episcopum Pontifici Romano. Nam ex vi canonis istius Chalcedonensis, solùm ju-
E dicare potest Episcopus Constantinopolitanus eos, qui læsos se arbitrantur à Metropolitano suo; at Papa Romanus judicare potest etiam eos, qui læsi sunt à Patriarchis ipsis, vel à Concilio Episcoporum, quamvis maximo & frequentissimo, ut Athanasii, Pauli, Chrysostomi, Flaviani, & Theodoreti exempla declarant.

Adde Ultimò, quòd iste canon Chalcedonensis non est de appellatione, sed de primo judicio, quod Nilus non animadvertit. Itaque licèt ex toto Orbe terrarum quaslibet caussas judicare posset Episcopus Constantinopolitanus; ab illo tamen appellari posset ad Episcopum Romanum juxta canones Sardicenses. Nec enim Chalcedonenses canones Sardicensibus canonibus ullo modo repugnant. Ita semper remanet ultimum judicium penes Episcopum Romanum.

CA-

CAPUT XXIII.

Solvitur argumentum primum Lutheranorum.

VEniamus nunc ad argumenta Lutheranorum. Objiciunt adversarii primò Cyprianum, qui lib. 1. epist. 3. ait: *Nam cùm statutum sit ab omnibus nobis, & aequum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque caussa illic audiatur, ubi est crimen admissum &c. oportet utique eos, quibus praesumus, non circumcursare &c.* Et infra: *Nisi si paucis desperatis ac perditis, minor videtur esse auctoritas Episcoporum in Africa constitutorum &c.* Ubi reprehendit eos, qui appellaverant ad Romanum Pontificem, & probat, non debere appellari, tum quia id sit statutum in Concilio Episcoporum, tum quia non est minor auctoritas Pontificum Africanorum, quàm Romanorum.

Respondeo; Cyprianum aegrè tulisse appellationes eorum, qui de manifestissimis criminibus convicti & judicati fuerant; non autem omninò appellationes sustulisse. Id colligitur ex lib. 1. epist. 4. ubi loquens de Basilide, qui damnatus in Hispania ad Stephanum Papam appellaverat, ait: *Nec enim tam culpandus est ille* (Stephanus) *cui negligenter obreptum est, quam hic* (Basilides) *execrandus, qui fraudulenter obrepsit.* At certè si non licuisset Stephano appellationes ullo modo admittere, valdè certè esset culpandus, quòd appellationem non rejecisset, etiamsi justam caussam Basilides habuisset.

Ad illud ergo quòd ait Cyprianus ab omnibus constitutum, ut *illic caussa audiatur, ubi est crimen admissum*, dico: hoc decreto constitui, ut caussa primum judicetur, ubi est crimen admissum; non tamen prohiberi, quò minùs etiam secundò alibi judicetur.

Sed dices: At Cyprianus ex hoc decreto probat, non debuisse appellari; igitur prohibitae sunt appellationes. Respondeo; Cyprianum non ex hoc solo decreto argumentari, sed ex hoc decreto, adjunctis manifestissimis criminibus reorum. Sic enim Cyprianus ratiocinatur: Debet uniuscujusque caussa ex decreto Concilii illic audiri, ubi est crimen admissum; horum caussa jam audita est, & manifestè crimina eorum detecta sunt; cur igitur Romam appellant, nisi ut fortè imponant Pontifici, vel saltem Episcopos vexent, qui de eis judicaverunt?

Adde: quòd si hoc decreto prohiberentur appellationes, non solùm prohiberentur ad Romanum Pontificem, sed etiam ad quemlibet alium judicem, ut Magdeburgenses fatentur, Cent. 3. c. 7. colum. 176. & verba ipsa indicant, quae generalia sunt: at absurdissima & ridicula lex esset, quae omnem appellationem prohiberet; in qua enim quamvis ineptissima Republica, ejusmodi lex tolerata fuit, quae à nullo judice appellari permitteret? Hanc ergo legem cùm tribuunt Centuriatores Ecclesiae Dei, quae est Respublica sapientissimè ordinata, absurdos prorsus & ridiculos se exhibent.

Ad illud verò quod Cyprianus addit, non esse minoris auctoritatis Episcopos Africae, respondeo: illud *Minoris* non referre comparationem ad Romanos Pontifices, sed ad caussam de qua tunc agebatur; est enim sensus, Episcopos Africae non fuisse minoris auctoritatis, quàm sufficeret ad eam caussam judicandam.

CAPUT XXIV.

Solvuntur alia tria argumenta.

SEcundò, objiciunt Damasum, qui in epist. ad Theoph. & Anysium, quae est 79. inter epistolas Ambrosii: *Cùm*, inquit, *hujusmodi fuerit Concilii Capuensis judicium, ut finitimi Bonoso, atque ejus accusatoribus judices tribuerentur, advertimus, quòd nobis judicandi forma competere non potest.*

Respondeo Primò: epistolam illam non esse Damasi. In operibus Ambrosii tribuitur Ambrosio; sed nec ejus esse potest, cùm in illa fiat mentio Ambrosii, tanquam cujusdam alterius. Itaque incertum est cujus sit.

Secundò dico: si Damasi sit, ut multi volunt, Damasum non dicere, se non posse judicare, sed non convenire ut judicet, quod rectissimè dictum est. Etsi enim Pontifex est summus Judex: tamen non convenit, ut quando Concilium provinciale aliquid statuit, ipse sine caussa aliter judicet.

Tertiò, objicit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 9. Concilium Milevitanum, in cujus can. 22. sic statuitur: *Quòd si ab eis*, idest, Episcopis vicinis, *provocandum putaverint, non provocent, nisi ad Africana Concilia, vel ad primates provinciarum suarum. Ad transmarina autem, qui putaverit appellandum, à nullo intra Africam in communionem suscipiatur.*

Respondent aliqui cum Gratiano, qui 2. q. 6. can. placuit, addidit ad hunc canonem exceptionem, nisi fortè ad Apostolicam Sedem appelletur. Sed haec exceptio non videtur quadrare, nam praecipuè propter Romanam Ecclesiam Africani statuerunt, ut non liceret appellare ultra mare: non enim appellari unquam consuevit ultra mare ab Africanis, nisi ad Romanam Sedem. Neque est opus confugere ad has angustias exceptionis, cùm solutio vera sit in promptu.

Igitur responsio est; canonem istum non esse ad propositum: nam quaestio de appellationibus ad Romanum Pontificem non est de appellationibus Presbyterorum & minorum Clericorum, sed de appellationibus Episcoporum. Siquidem Concilium Sardicense, quod Episcopos voluit posse appellare ad Pontificem, can. 4. & 7. idem voluit caussas Presbyterorum & minorum Clericorum terminari apud vicinos Episcopos, itaut liceat minoribus Clericis appellare à suo Episcopo ad alios Episcopos ejusdem provinciae, ut habet can. 17. Quos duos canones renovari voluit Papa Zozimus, & executioni mandari in Africa, ut patet ex Conc. 6. Carthag. & ex epist. Conc. ejusd. ad Bonif. Papam.

Porrò canon iste 22. Milevitani Concilii, de Presbyteris & minoribus Clericis loquitur, non de Episcopis, ut patet tum ex Augustino, qui huic Concilio interfuit, & tamen scribit in epist. 162. licere Episcopis Africanis appellare ultra mare, Clericis minoribus non licere; tum ex verbis ipsius Concilii, sic enim incipit: *Placuit, ut Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferiores Clerici in caussis, quas habuerint &c.* Quare totum Concilium Milevitanum probavit Innocentius I. in epist. ad ipsum Conc. quae est 93. inter epist. B. August. quod certè Innocentius non fecisset, si in eo Apostolicae Sedi derogatum aliquid fuisset. Hinc apparet inscitia & oscitantia Calvini, qui loc. not. dicit, Zozimum conatum esse efficere, ut iste canon Concilii Milevitani, in Concilio 6. Carthaginensi corrigeretur: cùm è contrario constet, Zozimum jussisse, ut iste canon confirmaretur, & ad praxim redigeretur.

Sed

Sed dices; Si ità est, quo jure Romani Pontifices Apiarium presbyterum ex Africa appellantem susceperunt, & in gradum suum restitui fecerunt, ut referunt Africani Patres in epist. ad Bonif. & in alia ad Cœlestin.

Respondeo: licèt prohibitum fuerit Clericis inferioris ordinis, appellare ab Episcopis suæ provinciæ: non tamen prohibitum fuit, nec prohiberi potuit summo Pontifici, ne si vellet eos admitteret. Præterea, Romani Pontifices non tam admiserunt appellationem Apiarii, quàm audierunt ejus querimonias, & mandarunt Africanis, ut ejus caussam diligenter cognoscerent, & fideliter judicarent. Apparet enim ex illis duabus epistolis, bis Apiarium venisse Romam, & utraque vice remissum in Africam, & ibi in Concilio judicatum post reditum ejus ab Urbe.

Quartò, objicit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 10. epist. 162. August. ubi legimus, caussam Cæciliani judicatam à Pontifice & quibusdam aliis jussu Imperatoris: & deinde rursum judicatam secundò ab Episcopo Arelatensi, eodem Imperatore jubente: & tertiò judicatam ab Imperatore. At si Pontifex jure divino est summus judex: quomodo non ex se, sed solùm jubente Imperatore judicat? Item, si ab eo appellari non potest: quomodo appellatum est in caussa Cæciliani, & judicatum post Pontificis sententiam ab Episcopo Arelatensi, & rursum ab Imperatore? Denique, cur sibi socios ab Imperatore adjungi passus est in primo judicio?

Respondeo ad Primum; Pontificem non judicasse, nisi quando Imperator injunxit, quia Donatistæ caussam illam non detulerunt primò ad Pontificem, ut debebant, sed ad Imperatorem. In quo eos malè fecisse, docet Augustinus ibidem, ubi etiam dicit, Constantinum Imperatorem longè ordinatiùs egisse, qui caussam ad se delatam non ausus fuit judicare, sed eam ad Pontificem misit.

Ad Secundum dico: Pontificem permisisse secum sedere alios ab Imperatore assignatos, ut satisfieret Donatistis, quibus Romanus Pontifex suspectus erat.

Ad Tertium dico: post Pontificem judicasse Episcopum Arelatensem, & postea Imperatorem, non quia oportebat, ut ibidem ait Augustinus, sed ut omnino obstrueretur os Donatistarum. Itaque Imperator, ut ibidem ait Augustinus, veniam petiturus ab Episcopis, caussam illam invitus cognovit.

CAPUT XXV.

Solvitur argumentum ultimum.

Postremò, Calvinus loc. not. & Magdeburgenses Cent. 5. cap. 9. & etiam Græci in Conc. Flor. sess. 20. sed præcipuè Illyricus in lib. de hist. Conc. 6. Carthag. argumentum, ut ipsi credunt, fortissimum petunt ex hist. Conc. 6. Carthag. cujus hæc est summa.

Zozymus Papa ab Africanis per legatos petiit, ut tres canones Nicæni Concilii exequutioni mandarent: unum de appellationibus Episcoporum ad Romanum Pontificem: alterum, de appellationibus presbyterorum & minorum Clericorum ad Episcopos vicinos: tertium, de non eundo ad comitatum, idest; ne irent Episcopi Afri ad aulam Imperatoris.

Africani his mandatis acceptis, Concilium nationale 217. Episcoporum coegerunt, & Pontifici Bonifacio, qui Zozimo interim mortuo successerat, responderunt, se non invenire eos canones in Nicæno Concilio, propterea se scripturos ad Patriarchas Orientis, Constantinopolitanum & Alexandrinum, ut ad se mittant authentica exemplaria Nicæni Concilii: interim tamen se eos canones servaturos, salva diligentiore inspectione authenticorum exemplarium. Interim venerunt à Cyrillo Alexandrino & Attico Constantinopolitano exemplaria Nicæni Concilii, & in iis non sunt inventi isti tres canones, sed tantùm viginti illi, qui habentur in hist. Ruffini lib. 10. cap. 6. quam etiam historiam Cyrillus in epist. ad Afric. citat.

Cùm igitur Africani non invenissent in exemplaribus ad se missis illos canones, scripserunt Cœlestino Papæ, qui Bonifacio successerat, ut quandoquidem in Nicæno Concilio illi canones non inveniebantur; deinceps non facilè admitteret appellantes ex Africa. Hæc habentur in 6. Conc. Carthag. & in illis duabus epistolis. Quid autem Pontifex responderit, ibi non habetur.

Super hanc historiam struunt Illyricus & Magdeburgenses immensam congeriem conviciorum & mendaciorum, & præterea duo argumenta. Quod ad convicia attinet, Illyricus in illo suo libro de hac historia, omnium ferè Pontificum illius temporis nomina petulanter invertit. S. enim Innocentium, passim Nocentium vocat; S. Bonifacium, Malefacium; S. Celestinum, Infernalem; S. Leonem, modò infernalem lupum, modò Leonem rugientem appellat.

Ad quam petulantiam retundendam sufficere possunt ipsa acta Concilii Carthaginensis, & epistolæ ejusdem Concilii ad Bonifacium & Cœlestinum, quæ omnia integrè suo libello adjecit Illyricus. Quantò enim petulantiùs & scurriliùs Illyricus loquitur de sanctis illis Pontificibus, tantò de iisdem Africani Patres honorificentiùs & graviùs loquuntur. Vide præterea de laudibus horum Pontificum Augustinum in epist. 157. ad Optat. & lib. 1. ad Bonif. & Prosperum ad fin. lib. cont. Collat.

Jam verò mendacia tot ferè sunt in libro Illyrici, quot sunt sententiæ: pauca de multis proferam. In ipso libri principio ait, in sexta Carthaginensi Synodo interfuisse cum Augustino Prosperum, Orosium, & alios insignes viros. At Prosper & Orosius nec nominantur in eo Concilio, nec interesse potuerunt, cùm nec Episcopi essent, nec Africani, & Concilium ex solis Africæ Episcopis constaret.

Paulò post affirmat Illyricus, cum Bonifacio Papa simul in schismate electum fuisse Eulabium: sed Eulabium à majori parte Cleri, & populi electum tantæ fuisse modestiæ, ut spontè cederet, tametsi alioqui ad eum Pontificatus jure pertinebat. At sine teste hoc dicit Illyricus, & nos contrà producere possumus Anastasium Bibliothecarium, qui in vita ejusdem Bonifacii scribit, Concilio Episcoporum 252. ejectum Eulabium, ut injustè ordinatum, Bonifacium verò ab omnibus confirmatum.

Ad hæc Illyricus dicit, & sæpe repetit, Romanos Pontifices ab Africanis Patribus postulasse, jurisdictionem sibi concedi in Africam, & in omnes alias regiones, & cùm toto quinquennio de hac re deliberatum esset, tandem à Concilio definitum, ut nullum jus Pontifici concederetur.

Id verò non solùm est mendacium, quia nec tale postulatum, nec talis definitio in eo Concilio reperitur; sed etiam est mendacium impudens, quia sine ulla probabilitate asseritur. Quis enim credat, Romanos Pontifices ab Afris jurisdictionem postulasse in Asiaticos & Europæos? Quis item credat, Africanos Patres toto quinquennio in ista caussa laborasse, cùm uno verbo respondere possent, se nullum jus in exteras nationes habere, proinde nec aliis posse concedere? An non rideretur, qui à Rege Gallorum jurisdictionem peteret in Hispanos? &

Rex

Rex ipse nonne ridiculus esset, si quinquennium in ejus rei deliberatione poneret?

Aliud mendacium, idque potissimum & millies repetitum in libro Illyrici, & Centuriis est, Zozimum Papam falsasse de industria & contra conscientiam suam Nicænum Concilium, ut ea fraude jugum imponeret Africanis. De quo mendacio in solutione argumentorum dicemus. His igitur prætermissis, ad argumenta veniamus.

Primum: Si jure divino Papa est summus Judex Ecclesiæ totius; quare Pontifices non ex jure divino, sed ex Concilio Nicæno jus suum de appellationibus ad Apostolicam Sedem confirmare nituntur? Et cur tot Catholici sanctique Patres Carthaginensis Concilii jus illud admittere nolunt, nisi in Concilio Nicæno reperiatur?

Ad hoc eorum argumentum breviter respondemus: jure quidem divino ad summum Pontificem appellari semper potuisse: tamen an expediret ea potestate uti, & omnibus in locis, non sine caussa dubitatum esse; nam utrinque rationes adferri possunt. Si enim passim omnibus appellatio concedatur, facilè fiet, ut multi effugiant legitima judicia; ut immeritò vexentur Episcopi qui primò judicarunt; ut caussæ, alioqui faciles & perspicuæ, in longum tempus protrahantur. Atque hinc S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. & 4. non semel conqueritur de iis, qui semel legitimè judicati & damnati Romam ad Pontificem provocabant. Et S. Bernardus lib. 3. de Consider. multa enumerat incommoda, quæ ex nimia frequentia appellationum oriuntur.

Contrà verò, si nulli concedatur appellatio, dabitur occasio particularibus Episcopis, ut facilè & temerè judicent, & tyrannicè populos opprimant: necnon, ut existiment, nullum se habere superiorem, nulli rationem esse reddendam: quod nihil esset aliud, quàm unum corpus Ecclesiæ in tot partes scindere, quot sunt Episcopatus.

Itaque cùm res dubia esset, Concilium Sardicense generale, ipso etiam consentiente Pontifice, declaravit expedire, ut ordinariè Presbyteris, & aliis minoribus Clericis appellatio concedatur ab Episcopis ad Concilium provinciale: Episcopis autem ad Sedem Apostolicam. Esse autem hanc declarationem non novam concessionem, testantur exempla eorum, qui ante Concilii Sardicensis & Nicæni tempora, omnibus ætatibus ad Romanum Pontificem appellarunt.

Cur igitur in Concilio Carthaginensi Romani Pontifices non jus divinum, sed Nicænum Concilium ad jus appellationum stabiliendum proferrent; caussa erat, quoniam demonstrare volebant, non solùm posse ad se ab omnibus appellari, sed etiam Ecclesiæ expedire ut ita fieret, quandoquidem generale Concilium idem senserat.

Pari ratione Africani Patres impedire cupiebant ejusmodi appellationes, quoniam existimabant, eas Ecclesiæ suæ non expedire, tametsi neque ignorarent, neque negarent, eas absolutè impediri non posse. Quocirca in utraque epistola, quam ad Pontifices Romanos de hac caussa miserunt, subjectionem suam ad Apostolicam Sedem testantur, dum ad eam referunt acta Concilii, & ejus mandata accepisse se dicunt, & non jubent, sed rogant, ut non facilè aures appellantibus præbeat. Sed hæc omnia clariora erunt in solutione alterius argumenti.

Alterum igitur argumentum Magdeburgensium & Calvini, ejusmodi est. Zozimus, Bonifacius, & Cœlestinus Romani Pontifices jus appellationum ad Apostolicam Sedem ex Nicæno Concilio probare voluerunt: atqui discussa caussa, falsatores & corruptores Nicænorum canonum deprehensi sunt; igi- A tur ne humano quidem jure, nedum divino ad eorum judicium provocari potest.

Respondemus primum: Africanos Patres ex ignorantia deceptos; Magdeburgenses & Calvinum ex malitia peccare. Nam Africani in epistola ad Cœlestinum bis repetunt, in nulla Patrum definitione, & in nulla Synodo se invenisse illos canones; ex quo apparet, eos non habuisse canones Sardicensis Concilii, in quibus tres illi canones disertis verbis continentur, & si eos habuissent, sine dubio acquievissent. Non enim minor est Sardicensis, quàm Nicæni Concilii auctoritas: neque major est error citare Nicænum Concilium pro Sardicensi, quàm Matthæum pro Joanne, vel Hieremiam pro Zacharia, B ut citavit S. Matthæus cap. 27. Sicut ergo non possumus vocare Matthæum falsarium, quia idem Spiritus sanctus in Hieremia & Zacharia loquutus est: ita nec debuissent summi Pontifices appellari falsarii, etiamsi Nicænum Concilium pro Sardicensi citarint, cùm eadem sit auctoritas utriusque Concilii. At Magdeburgenses noverunt Sardicense Concilium, & tanquam legitimum in suam quartam centuriam transtulerunt; ergo necesse est fateantur, Africanos deceptos, & caussa excidisse; ergo cùm illis nihilominus obstinatè victoriam tribuunt, secum pugnant, & ex malitia peccant.

Sed dices: in isto Conc. 6. Carthag. cap. 6. citatur nominatim Sardicense Concilium; ergo non C ignorabant illud Africani.

Respondeo: illa verba, quibus citatur Sardicense Concilium, non esse Africanorum, sed Legatorum Pontificis: ipsi enim ex commonitorio sibi dato à Pontifice Zozimo, illa verba citabant. Et præterea existimo, omnino esse corruptum eum locum, & vel positum à Librariis Sardicensi pro Nicæno; vel quod magis suspicor, ex margine irrepsisse in textum illud *Ex Sardicensi Concilio*. Ponitur enim in margine Sardicense Concilium, quia revera verba, quæ ibi citantur, non inveniuntur nunc nisi in Sardicensi Concilio: at nihilominus non debet esse in textu nomen Sardicensis Concilii. Siquidem verba illa citantur ex commonitorio Papæ Zozimi, quod ex Roma D Legati attulerant: Legati autem illi ex Nicæno Concilio se canones citare dicebant; unde mox verbis illis recitatis, Augustinus dixit: *Et hæc nos servaturos profitemur, salva diligentiori inquisitione Nicæni Concilii*. Quibus verbis indicat, se accepisse canonem citatum tanquam ex Nicæno Concilio.

Adde, quòd Augustin. lib. 3. cont. Cresc. cap. 34. non agnoscit aliud Sardicense Concilium, quàm quoddam hæreticum Concilium Orientalium Episcoporum contra Athanasium. Duplex enim fuit Sardicense, ut patet ex Sozomeno lib. 3. hist. cap. 10. & 11. unum Catholicum generale supra 300. Episcoporum, quod Augustinus nunquam vidit; alterum hæreticum 76. Episcoporum, quod Augustinus E vidit.

Secundò dico: canones Nicæni Concilii, qui sunt apud Ruffinum lib. 10. hist. cap. 6. & qui missi sunt ex Oriente ad Africanos, sine dubio non esse omnes canones, quos Nicænum Concilium edidit; & proinde probabile esse, hos tres canones, quos Zozimus citavit ex Nicæno Concilio, revera in eo Concilio fuisse. Quod illi canones non sint omnes, probant nonnulli ex epist. Athan. ad Marcum Papam, in qua petit exemplum Nicæni Concilii ex Romani Pontificis scrinio, asserens, exempla quæ erant Alexandriæ fuisse cremata ab Arianis.

Sed hoc argumentum ridetur à Magdeburgensibus, & verè non est solidum. Nam illa incensio librorum accidit tempore Constantii Imperatoris, quando, Athanasio expulso, Georgius quidam Aria-

nus

mus in locum ejus ordinatus est, ut ipse Athanasius testatur in epist. ad omnes Orthod. constat autem ex Chronico Hieronymi, Marcum Papam eo tempore jam fuisse defunctum. Deinde, si Marcus Papa exemplum misisset ad Alexandrinos ex Romano scrinio, certè convenissent deinceps inter se exemplaria Romanum & Alexandrinum: quomodo ergo in exemplari à S. Cyrillo ex Alexandria ad Africanos misso, decrant isti canones tres, qui inveniebantur in Romano?

Omissa ergo ista Athanasii epistola, probatur canones illos non esse integros. Primò, quia unus ex præcipuis canonibus Nicæni Concilii erat, ut Pascha die Dominico celebraretur, ut patet ex epist. Constant. apud Eusebium lib. 3. de vita Constant. ex Epiphanio hæref. 69. & ex Athanasio in epist. de Synod. Arim. & Seleu. At iste canon non exstat inter illos 20. Ruffini.

Secundò, Ambrosius in epist. 82. docet, in Concilio Nicæno statutum, ne bigamus in Clerum asciscatur: at neque hoc in illis 20. canonibus invenitur.

Tertiò, Hieronymus præfat. in Judith, asserit, à Concilio Nicæno librum Judith inter canonicos receptum: at non repetitur hoc inter canones Ruffini.

Quartò, Augustinus epist. 110. de designan. succes. asserit, in Concilio Nicæno prohibitum, ne duo Episcopi simul sedeant in eadem Ecclesia, contra quem canonem se imprudenter fecisse, dolenter refert: at iste canon nusquam apparet inter illos 20.

Quintò, in Concilio Africano, can. 14. afferunt Patres, ex canone Nicæni Concilii non licere nisi jejunis offerre Eucharistiam: at ubi est iste canon inter illos 20.

Sextò, in fin. Conc. Chalced. Atticus refert, in Concilio Nicæno determinatam fuisse rationem scribendarum formatarum epistolarum, de quibus loquitur Optatus lib. 2. cont. Parmen. ubi ait: *Cum quo (Syricio Romano Pontifice) nobis totus orbis, commercio formatarum, in communionis societatem concordat*; & Concilium Milevitanum can. 20. dum prohibet, ne sine formatis literis Clerici ad comitatum eant. At hoc nusquam apparet in illis 20. canonibus Ruffini.

Denique Septimò, Lutherus, Calvinus, Centuriatores, & cæteri hæretici passim objiciunt ex Socrate, lib. 1. hist. cap. 8. canonem Nicæni Concilii, in quo dicunt permissas conjuges Sacerdotibus: at iste canon non invenitur in illis 20. ergo si Zozimus corruptor & falsator canonum Nicænorum dicitur, quia citavit nomine Concilii Nicæni unum canonem, qui non invenitur in illis 20. canonibus, eadem ratione corruptores & falsatores dicendi sunt Constantinus, Athanasius, Epiphanius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Atticus, Socrates, Africani Patres, & ipsi Centuriatores, atque etiam Lutherus & Calvinus. Omnes enim isti citant canones Nicæni Concilii, qui in illis 20. non reperiuntur.

Adde Ultimò, quòd in Concilio Florentino sess. 20. Joannes quidam vir doctissimus asserit, se multis Sanctorum veterum testimoniis posse ostendere, Concilii 6. Carthaginensis Patres tandem agnovisse, corruptos & falsatos canones Nicæni Concilii ad se ex Alexandria & Constantinopoli missos fuisse.

Dico Tertiò: mihi videri probabile admodum, in Concilio Nicæno non fuisse expressè hos tres canones, de quibus agimus, sed à Zozimo, & à Bonifacio vocari hos canones Nicænos, quia Concilium Nicænum & Sardicense pro uno & eodem habebantur, & utriusque Concilii canones simul conjuncti erant in Bibliotheca Romana, tanquam si ejusdem Concilii essent: cujus rei ignoratio Africanos Patres perturbavit.

Rationes quæ me movent, hæ sunt. Prima, quoniam iisdem verbis habentur hi canones in Concilio Sardicensi, quibus eos allegant Legati Zozimi: nec est verisimile, eosdem prorsus canones fuisse in Nicæno Concilio, & tamen non indicare ullo modo Patres Sardicenses, se canones non condere, sed renovare. Itaque existimo, in Nicæno Concilio implicitè & obscurè decretum, ut ad Pontificem appellaretur, quia nimirum can. 6. jubet Concilium servari antiquas consuetudines, & una est hæc de appellationibus, ut patet ex Leone epist. 89. & ex exemplis suprà adductis, & etiam quia jubet idem Concilium, caussam semel judicatam, iterum in alio judicari posse, ut patet ex epist. Julii apud Athanas. in 2. Apol. sed expressè & disertè Concilium Sardicense rem totam explicuit.

Secunda, quoniam in Concilio Nicæno à Dionysio ante mille annos converso ex Græco, quod exstat in monasterio S. Vedasti Atrebati, habentur simul, tanquam ejusdem Concilii, canones omnes Concilii Sardicensis.

Tertia, quoniam alioqui non potest reddi ratio, cur Sardicense Concilium, quod constat universale & probatum fuisse, non numeretur inter Concilia generalia. Deberet enim dici secundum Concilium: sed ideo non addit ad numerum Conciliorum, quia pro uno & eodem habetur cum Nicæno. Cur autem simul cum Nicæno Sardicense Concilium conjunctum fuerit, ratio est, quia iidem Patres magna ex parte in utroque Concilio interfuerunt, & nihil novi quoad Fidem in Sardicensi definitum est, sed solùm Nicæna Fides roborata, cùm in aliis Conciliis semper novæ hæreses damnatæ fuerint. Itaque Zozimus, non fraude aliqua citavit Nicænum pro Sardicensi, sed quia pro eodem habentur: quod idem dicendum puto de Julio in epist. ad Orient. Innocentio in epist. ad Victric. & Leone in epist. 25. ad Theodos. qui hunc canonem citant nomine Nicæni Concilii. Quemadmodum enim Symbolum Constantinopolitanum passim vocatur Nicænum, quia est explicatio Nicæni: ita quoque canones Sardicenses Nicænos appellare solebant Veteres, quod nihil sint aliud, quàm explicatio & confirmatio canonum Nicænorum.

Addo Quartò, Carthaginenses Patres nunquam statuisse, ut nullum jus Romano Pontifici in Africam tribueretur: vel ut non liceret ullo modo Episcopis Afris ad Romanam Ecclesiam provocare, neque tantùm fuisse dissidium inter Pontifices Romanos & Episcopos Africanos, quantum Illyricus & Calvinus dicunt. Nam inprimis ejusmodi decretum nusquam exstat: deinde ipsi Africani Patres in epist. ad Bonif. & in altera ad Cælestin. concordiam & subjectionem suam ad Apostolicam Sedem apertissimè testantur; sic enim ad Bonifacium scribunt.

Quoniam domino placuit, ut de his, quæ nobiscum egerunt sancti fratres nostri, Coepiscopus Faustinus, & Conpresbyteri Philippus & Asellus, non beatæ memoriæ Episcopo Zozimo, à quo ad nos mandata & literas attulerunt, sed tua veneratione, qui in ejus locum es divinitus constitutus, humilitas nostra scriberet, ea breviter insinuare debemus, quæ utrorumque concordia terminata sunt, in quibus, salva quidem charitate, sed non sine parvo altercationis labore demorati sumus. Hæc illi. Ubi cùm omnia ad Papam referunt quæ acta sunt, & à Zozimo Pontifice mandata se accepisse testantur, an non apertè indicant, se illum ut Superiorem

riorem agnoscere? In epistola verò ad Cœlestinum: *Præfatio*, inquiunt, *debitæ salutationis officio, impendio deprecamur, ut deinceps ad vestras aures hinc venientes, non facilius admittatis*. Quibus verbis nec absolutè recusant legem illam de appellationibus, nec dicunt, non posse Pontificem si velit appellantes admittere: sed tantùm obsecrant, ut non facilè deinceps aures appellantibus præbeat.

S. Augustinus in epist. 157. apertè prædicat Romani Pontificis primatum in Africam, cùm ait: ex mandato Zozimi, se & alios Episcopos Cæsaream venisse: & in Orbem Christianum universum, cùm hæresim Pelagianam scribit ab Innocentio & Zozimo toto Orbe esse damnatam. Idem Augustinus Bonifacio Papæ subjectus & conjunctissimus fuit, ut patet ex init. lib. adv. duas epist. Pelagian. ad eumd. Bonif. Idem quoque in epist. 261. ad Cœlestin. Papam, ad ipsum Pontificem refert caussam Episcopi cujusdam Afri, & inter alia sic loquitur: *Collabora nobiscum pietate venerabilis domine beatissime, & debita charitate suscipiende sanctè Papa, & jube tibi, quæ directa sunt, omnia recitari*. Et infrà: *Existat exemplo ipsa sede Apostolica judicante, vel aliorum judicata firmante, &c.* Et contra, Celestinus Papa in epist. ad Gallos, miris laudibus effert Augustinum, atque eum dicit in communione Romanæ Ecclesiæ semper mansisse, & à se & prædecessoribus suis doctorem optimum habitum semper fuisse.

Quæ conjunctio Augustini cum Romana Ecclesia manifesti mendacii convincit Illyricum, qui scribit, ab Augustino ejusque collegis Romanos Pontifices tanquam falsarios & corruptores sceleſtissimos refutatos, & ab omni Africana ditione exclusos.

Non diu post illud Carthaginense Concilium, Sanctus Leo in epist. 87. scribit ad Episcopos provinciæ Mauritaniæ in Africa, atque ait, se Lupicino Episcopo communionem reddidisse, quoniam ad se ex Africa appellasset: item se misisse Potentium Episcopum Legatum, qui vice sua res Africanas cognosceret. Aut igitur Concilium Carthaginense id non prohibuit; aut certè Patres illi sententiam mutaverunt.

Rursum, post annos circiter 40. S. Eugenius Carthaginensis Episcopus, cùm à Rege Honorico Ariano ad collationem de Fide compelleretur, respondit, se scripturum ad collegas suos transmarinos: nec enim sine consensu aliorum Episcoporum & præcipuè Romanæ Ecclesiæ, quæ Caput est omnium Ecclesiarum, de Fide aliquid statui posse. Refert id Victor Uticensis lib. 2. de persecut. Wand. Igitur agnoscebat Episcopus Carthaginensis, etiam post Concilium sextum Carthaginense, Romanam Ecclesiam Caput esse omnium Ecclesiarum, & si omnium, certè Africanarum quoque: nec à Romano Pontifice dissidebat, cui se scripturum profitetur.

Non diu post, cùm Trasimundus Honorici successor omnes penè Africanos Episcopos, hoceſt, 220. in Sardiniam relegasset, Symmachus Papa Romanus omnes illos Episcopos ut sua membra suis sumptibus pavit, ac fovit liberalissimè, ut Paulus Diaconus scribit lib. 17. rer. Rom. quod certè non dissidii, sed communionis & conjunctionis est argumentum.

Eodem tempore S. Fulgentius Africanorum Episcoporum facilè princeps, cum Romana Ecclesia conjunctissimus fuit, ut ex cap. 12. vitæ ipsius constat: nam cùm in Ægyptum proficisci vellet ad solitudines Monachorum, admonitus est ab Episcopo Siracusano, ne id faceret, propterea quòd illi omnes Monachi à Sede B. Petri disjuncti essent, cum qua ipse communicaret. Itaque relicta Ægypto Romam venit ad invisenda Sanctorum loca. Idem verò Ful- A gentius, ut ex cap. 29. vitæ ipsius ab ejus discipulo fideliter scriptæ colligitur, cum Ecclesia Carthaginensi, & ejus Episcopo conjunctus erat, ex quo efficitur, ut etiam Episcopus Carthaginensis cum Romano conjunctus esset: nec enim S. Fulgentius duobus inter se non communicantibus jure communicare potuisset.

Post ea tempora, B. Gregorius conjunctionem suam cum Episcopo Carthaginensi, & jus appellationis, & jurisdictionem in eas omnes provincias manifestè declarat, lib. 1. epist. 72. & 75. & lib. 7. epist. 32.

Sed contra objicit Illyricus epistolam Bonifacii II. ad Eulabium Alexandr. Episc. & epistolam Eulabii B Episcopi Carthaginensis ad eumdem Bonifacium. Ex quibus epistolis colligitur, post Concilium Carthaginense 6. per annos centum separatos fuisse Carthaginenses Episcopos à communione Romanæ Ecclesiæ, & tum demum reconciliatos, subjiciente se Eulabio Apostolicæ Sedi, & anathematizante antecessores suos.

Respondeo primùm: valde mihi eas epistolas esse suspectas; nam inprimis pugnare videntur cum iis, quæ diximus de conjunctione Augustini, Eugenii, Fulgentii, & aliorum Africanorum cum Romana Ecclesia. Deinde Eulabius Alexandrinus, ad quem Bonifacius scribere videtur, nullus fuit, aut certè eo tempore non fuit, ut patet ex Chronol. Nice- C phori Constantinop. Præterea Bonifacius significat in Epistola sua, Justino imperante se scribere, at Justinus obierat antequam Bonifacius sedere inciperet, ut ex historiis omnibus constat. Ad hæc, epistola quæ Bonifacio adscribitur, tota ferè constat ex duobus fragmentis, quorum alterum sumptum est ex epistola Hormisdæ Pontificis ad Joannem, alterum ex epistola S. Gregorii ad Episcopos Galliæ, quæ est 52. lib. 4. At S. Gregorius eo tempore nondum erat natus, neque credibile est, Gregorium à Bonifacio illa verba sumpsisse, siquidem stylus omnino Gregorianus est.

In epistola etiam, quæ Eulabio Carthaginensi tribuitur, quædam sententia Gregoriana inseritur ex D lib. 4. epist. 36. ad Eulog. & reliquum ejus epistolæ nihil est, nisi fragmentum epistolæ Joannis Episcopi Constantinopolitani ad Papam Hormisdam.

Sed si fortè epistolæ istæ veræ sunt (nihil enim affirmo) sine dubio non in eum sensum accipiendæ sunt, quasi omnes Eulabii prædecessores usque ad Aurelium Carthaginensis Concilii Præsidem à Romanæ Ecclesiæ communione disjuncti fuerint: id enim repugnat certissimis & verissimis historiis; sed id solùm significant, Aurelium primùm contra Romanam Ecclesiam superbire cœpisse, deinde ejus exemplo ipsum Eulabium, & fortè aliquos alios: cæterùm Eulabium, cognita veritate, iterum se Romanæ Ecclesiæ obedientiæ subjecisse, id enim solùm E ex epistolis illis colligitur.

CAPUT XXVI.

Idem probatur ex eo, quòd summus Pontifex à nemine judicatur.

ARgumentum Decimum sumitur ex eo, quòd Romanus Pontifex à nemine in terris judicari potest. Non enim potest evidentius ostendi principatus ejus, quàm si ostendatur ita omnibus prælatus, ut nemini sit subiectus. Sunt autem tria observanda, antequam ad probationem veniamus.

Primò, nos hoc loco non disputare de Pontifice, ut est Princeps temporalis: hoc enim modo, ne adver-

adversarii quidem negant, eum non posse judicari in caussis temporalibus; est enim commune omnibus absolutis Principibus, ut nullum agnoscant superiorem in negotiis temporalibus. Loquimur ergo de Pontifice ratione solius Pontificatus, ac dicimus, eum, etiam si ditionem temporalem nullam haberet, non posse ullo modo judicari in terris ab ullo Principe Christiano, sive seculari, sive Ecclesiastico, neque ab omnibus simul in Concilio congregatis.

Observandum est secundò, duos fuisse errores de hac re. Unum eorum qui docuerunt, Pontificem posse ab Imperatore judicari, puniri, deponi, si non fungatur rectè suo munere. Ita quondam Marsilius de Padua apud Joan. de Turrecremata lib. 4. Sum. de Eccl. part. 2. cap. 37. quem errorem prolixè refellit idem Auctor lib. 2. cap. 93. & seq. Alter est error Nili, in suo lib. de Prim. qui Pontificem non quidem à Principe seculari, sed tamen à Concilio Episcoporum judicari & puniri posse contendit. Porrò Calvinus lib. 4. Inst. cap. 7. §. 19. & cæteri hujus temporis hæretici, utrumque errorem simul conjungunt, & tam Principum, quàm Episcoporum judicio Pontificem Romanum subjiciunt.

Observandum est tertiò, rationem præcipuam cur Papa judicari non possit esse, quia Princeps est Ecclesiæ totius; & proinde superiorem in terris non habet: nam quia summus Princeps est Ecclesiæ, non potest judicari ab ullo Ecclesiastico Antistite: & rursum quia Respublica Ecclesiastica spiritualis est, ac proinde major ac sublimior quavis Republica temporali; propterea summus Princeps Ecclesiæ dirigere & judicare potest summum Principem Reipublicæ temporalis, non autem ab eo dirigi, aut judicari debet, nisi rectus nrdn, & ipsa rerum natura pervertatur: Hæc, inquam, est ratio primaria, & ut Scholæ loquuntur, à priori: tamen quia hæc ratio assumit id quod in tota hac disputatione probare nitimur, videlicet, Romanum Pontificem Principem esse totius Ecclesiæ; idcirco hac & similibus rationibus prætermissis, ex testimoniis Conciliorum, Pontificum, Imperatorum, ac Doctorum Ecclesiæ demonstrabimus, Romanum Præsulem judicari non posse, ut inde confirmemus primariam nostram thesim, quæ est, Romanum Pontificem Caput & Principem esse Ecclesiæ universæ.

Probatur ergn primò ex Conciliis. In Concil. Sinuessann dicunt Patres: *Prima Sedes à nemine judicabitur*. Refert hæc verba ex isto Concilio Nicolaus in epist. ad Michael. Item in Concilio Romano sub Sylvestro 280. Episcoporum, can. ult. *Neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni Clero, neque à populo judicabitur prima Sedes*. Hujus decreti meminit idem Nicolaus in epist. ad Michael. Item in Synodo Romana sub Sixto III. cap. 5. legimus dictum: *Non licet in Pontificem sententiam dicere*. Et Sixtum, qui accusabatur, respondisse: *Etsi in meo arbitrio sit, judicer an non judicer; tamen non abscondatur veritas*.

Cùm Dioscorus Episcopus Alexandrinus in Synodo II. Ephesina Leonem I. judicare, & damnare ausus esset: ita hoc factum exhorruit Catholica Ecclesia, ut Concilium Chalcedonense, in epist. ad Martian. & Valentin. Imper. & in altera ad ipsum Leonem, quæ habetur act. 3. ejusd. Conc. scripserit, se damnasse Dioscorum multas ob caussas, sed præcipuè, quòd in primam Sedem sententiam ferre præsumpsisset. In Concilio V. sub Symmacho, recipitur liber Ennodii Diaconi, in quo inter alia scriptum erat: *Aliorum hominum caussas Deus voluit per homines terminari, sed Sedis istius Præsulem, suo sine quæstione reservavit arbitrio*.

Concilium Romanum sub Hadriano Papa II. cujus verba referuntur in VIII. Synodo act. 7. sic ait: *Romanum Pontificem de omnium Ecclesiarum Præsulibus judicasse legimus, de eo verò quemquam judicasse, non legimus*: quod sanè de legitimo judicio intelligendum est. Et Concilium ipsum VIII. act. 10. can. 21. asserit, non licere ulli terreno Principi judicare Patriarchas, & inprimis Romanum. Denique in Concilio Milevitano can. 19. puniuntur gravissimè Clerici, qui ab Imperatore judicari volunt. Si ergo Imperator Clericos judicare non poterat, quantò minùs Pontificem?

Secundò probatur ex testimoniis Pontificum. Gelasius in epist. ad Anastas. Imper. *Duo sunt*, inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas. In quibus tanto gravius est pondus Sacerdotum, quantò etiam pro ipsis Regibus in divino sunt reddituri examine rationem. Nosti itaque ex illorum te pendere judicio, non illos ad tuam posse redigi voluntatem*. Greg. lib. 9. epist. 39. ad Theotistam: *Si beatus Petrus*, inquit, *cùm à fidelibus culparetur, auctoritatem, quam in sanctam Ecclesiam acceperat, attendisset, respondere poterat, ut pastorem suum oves reprehendere non auderent*. Nicolaus I. in epist. ad Michael. *Satis*, inquit, *evidenter ostenditur, à seculari potestate nec ligari prorsus, nec solvi posse Pontificem, idest, nec damnari, nec absolvi*. Innocentius III. in epist. ad Imp. quæ habetur cap. Solitæ, tit. de Majorit. docet hoc idem ex professo. Et in serm. 2. de consecrat. Pontif. Similiter Bonifacius VIII. in Extravaganti Unam sanctam. Et Joannes XXII. in Extravaganti Licèt juxta doctrinam Apostoli.

Tertiò probatur ex confessione Imperatorum: nam de Constantino scribit Ruffinus lib. 10. hist. cap. 2. eum noluisse Episcopos judicare, sed dixisse, se potiùs ab Episcopis judicari debere. Similis est confessio Basilii Imperatoris in Orat. quam habuit ipse in fine VIII. Synodi. Et inter cætera monet omnes laicos, in quorum ordine se anteposuerat, ne velint judicare judices aut pascere suos pastores. Denique, Nicolaus in epist. ad Michael. multis allatis testimoniis, probat, pios Imperatores nunquam Pontificibus imperasse, sed obsecrasse solùm ut Patres, si quid ab eis fieri voluissent.

Accedit postremò sanctorum Doctorum pauca testimonia. Ambrosius in Orat. de tradend. Basilic. *Bonus*, inquit, *Imperator intra Ecclesiam est, non supra Ecclesiam*. Certè si non est supra Ecclesiam, multò minùs supra Ecclesiæ Patrem & Pastorem.

Gregorius Nazianzenus in Orat. qua se excusat, quòd tamdiu ab Ecclesiastica functione se abstinuerit: *Vos*, inquit, *oves, nolite pascere pastores, neque super terminos eorum elevemini. Satis enim est vobis, si rectè pascimini, nolite judicare judices, nec leges feratis legislatoribus*. Ac ne putes, à Gregorio excipi Imperatores; audi quid idem Doctor dicat in Orat. ad cives timore perculsos, & Principem irascentem; sic enim alloquitur Imperatorem: *Num vocem suscipitis liberam? & quòd lex Christi vos meæ potestati, meoque subjecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio majori & perfectiori. Suscipe igitur vocem liberiorem, scio te ovem esse gregis mei &c.*

S. Bernardus in epist. ad Conradum Imper. *Legi*, inquit, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reverentia Petri Vicario, sicut ipsam vobis vultis ab universo servari Imperio*. Bonifacius martyr apud Gratianum, distinct. 40. can. Si Papa, de Romano Pontifice loquens, ait: *Cunctos judicaturus à nemine est*

A *judicandus*. Denique Hugo de S. Victore par. 2. de Sacram. *Spiritualis potestas*, inquit, *judicat terrenam, ipsa verò à Deo primùm instituta est, & cùm deviat, à solo Deo judicari potest.*

CAPUT XXVII.

Solvuntur argumenta Nili.

Superest ut argumenta solvamus. Primum Nili, deinde Calvini, postremò, quæ ex veteribus hæreticis, Joan. de Turrecremata, & alii attulerunt.

Sed antequam argumenta Nili proponamus, lectorem monendum censuimus, B ne Illyrici interpretationi multum fidat: nam cum alibi, tum in hoc præcipuè capite, non semel depravat verba Nili. Sit exemplo initium hujus loci; Nilus sic habet: ὅτι δὲ πάντας ἀνακρίνων αὐτὸς ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, τοῦτο καὶ ψεῦδος, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ἤθεσι οὐ συμβαίνει, hoc est; *Quòd autem omnes judicans, ipse à nullo judicetur, id & falsum est, & moribus Apostolorum non convenit*. Illyricus autem sic reddidit: *Quod blaterant adversarii, Papam omnes judicare, ipsum verò à nemine judicari debere, nomine ac vanitate & mendacio plenissimum est, & ab Apostolorum aquabilibus modestisque canonibus plurimum dissonat*. At certè *Blaterant* non est in Græco. Et quod Nilus simpliciter C falsum dicit, Illyricus pro sua facundia, *Nomine, vanitate & mendacio plenissimum esse*, ait. Denique *Mores Apostolorum*, fidelis interpres, *Æquabiles & modestos canones Apostolorum*, reddidit: nec advertit id cum sequentibus verbis pugnare; nam probaturus Nilus quod dixerat, non canones, sed facta Apostolorum recenset.

Sed his omissis, Nili rationes videamus. Primò, si Paulus, inquit, confert suam doctrinam cum Apostolis, & Petrus se acriter objurgari à Paulo patienter tulit; quo jure Papa Romanus nulli mortalium de factis vitaque sua rationem reddere vult?

Respondeo: Pauli exemplum pro nobis facit, ideo siquidem ad Petrum accurrit, & cum eo contulit D Evangelium, quia Petrum majorem se agnoscebat, & exemplum posteris dare volebat, ut ad Petri Sedem in ejusmodi rebus accurrerent. Notarunt hoc Hieronymus ex nostris in epist. ad August. quæ est 11. inter epist. August. & Theodoretus ex Græcis in epist. ad Neronem. Porrò, Petrus objurgari se à Paulo passus est, quòd esset illa non judicialis censura, sed fraterna correptio. Nam, ut Augustinus docet in epist. 19. ad Hieron. & Gregorius hom. 18. in Ezech. non reprehendit Paulus Petrum, quomodo majores de minoribus ex auctoritate judicant, sed quomodo minores interdum majores suos ex charitate corripiunt.

Objectio secunda. Honorius Papa Romanus à sexta Synodo non solùm judicatus, sed & damna- E tus est.

Respondeo: de Honorio alio loco fusiùs disseremus, cùm ad eam quæstionem pervenerimus, an Papa hæreticus esse possit. Interim respondemus; Honorium in caussa Fidei judicatum atque damnatum esse, (si vera tamen sunt quæ de eo feruntur) neque nos negamus, quin Pontificem hæreticum Ecclesia judicare possit. Quemadmodum autem id cohæreat cum eo quod dicimus, Papam à nullo judicari posse, in postremi argumenti solutione patebit.

Tertia. Multæ sunt leges latæ de Episcopis, cum ab Apostolis, tum à Conciliis, quæ certè omnes Episcopos ligant: atqui Papa nihil est aliud quàm Episcopus; igitur tenetur legibus, proinde superiorem habet à quo judicetur.

Respondeo: Papa tenetur quidem Ecclesiasticis legibus, sed quoad directionem, non quoad coactionem, ut Jurisconsulti de Principe loqui solent. Quamvis autem Concilia tam generalia, quam particularia interdum de Episcopis universè loquantur, cùm leges ferunt: tamen de iis Episcopis solùm intelligi debent, qui subjecti sunt Legislatori: id quod ex Conciliis particularibus planum fieri potest. Ea siquidem Concilia sæpe dicunt: *Si quis Clericus, si quis Episcopus id fecerit &c.* & tamen constat, legibus illis non ligari, nisi Clericos, aut Episcopos ejus provinciæ.

Quarta. Sexta Synodus generalis nominatim Romanæ Ecclesiæ legem præscribit: nam can. 13. reprehendit Ecclesiam Romanam, quòd Presbyteris, & Diaconis, ac Subdiaconis usum uxorum non permittat, atque imperat, ut deinceps permittat. Et canon. 55. reprehendit eamdem Ecclesiam Romanam, quòd in Quadragesima etiam Sabbatho jejunet, ac præcipit, ne id ampliùs fiat.

Respondeo: jam antè monuimus, canones istos falsò adscribi sextæ Synodo, cùm editi fuerint postea à nona quadam Synodo, quam Romani Pontifices non modò non approbarunt, sed etiam reprobarunt. De qua re vide Franciscum Turrianum in lib. de VI. Synod. & Melchiorem Canum lib. 5. de loc. cap. postr. in solut. argum. 6.

Et sanè isti ipsi duo canones satis apertè indicant, qualis fuerit ea Synodus. Nam can. 13. dicunt, Apostolorum & vetustatis doctrinam se proponere, cùm uxorum contubernium Clericis permittit; quod certè falsissimum est. Nam Concilium Carthaginense II. longè antiquius, & celebrius ista falsa Synodo VI. can. 2. sic ait: *Omnibus placuit, ut Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitia custodes, etiam ab uxoribus se abstineant, ut quod Apostoli docuerunt, & ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.*

Item Epiphanius Græcus, atque antiquissimus & probatissimus auctor, hæres. 19. quæ est Catharorum: *Sed*, inquit, *adhuc viventem & liberos gignentem unius uxoris virum, non suscipit* (Ecclesia) *sed eum, qui se ab una continuit, aut in viduitate vixit, Diaconum, Presbyterum, Episcopum, & Hypodiaconum, maximè ubi sinceri sunt canones Ecclesiastici. At dices mihi, in quibusdam locis adhuc liberos gignere Presbyteros, & Diaconos, & Hypodiaconos, at hoc non est juxta canonem, sed juxta hominum mentem, qua per tempus elanguit.*

At, inquit Nilus, sexta Synodus citat canonem sextum Apostolorum, qui præcipit, ne Clerici uxores abjiciant, prætextu religionis.

Respondeo: præcipi eo canone, ut Clerici qui uxores habent, eis provideant quæ ad victum necessaria sunt: non autem ut eis cohabitent commercio maritali. Quam explicationem recusare non potest Nilus: tum quòd ita eumdem canonem exponat Synodus ipsa Trullana can. 48. tum etiam, quia alioqui iste idem Apostolicus canon pugnabit cum canonibus illis Trullanis, quorum auctoritas nobis objicitur. Nam canon Apostolorum non solùm Clericis minoribus, sed etiam Episcopis præcipit, ne uxores abjiciant: & tamen canones Trullani, Clericis minoribus uxoris commercium permittunt, Episcopis non permittunt. Sed de hac re alibi plura.

Quòd verò attinet ad canonem de jejunio Sabbathi, cùm res sit indifferens, & quævis regio morem suum servare possit, ut Hieronymus docet in epist. ad Lucin. Bœtic. & Augustinus in epist. 86. ad Casulan. non debuit, nec potuit Concilium Græcorum legem ponere Latinis de hac re. Adde, quod ad nos facit Innocentius I. in epist. 1. qui Sabbatho jejunan-

junandum esse docet, necnon Epiphanius Græcus, qui in compend. doctr. solum excipit Dominicas à jejunio Quadragesimæ.

At Canon 65. Apostolorum, vetat Sabbathis jejunare. Respondeo: canonem istum suppositritium videri; solùm enim quinquaginta canones Apostolorum Ecclesia recipit, ut Humbertus Cardinalis testatur in lib. adv. Nicetam, & habetur apud Gratianum dist. 16. Deinde, si verè Apostoli id jusserunt, jusserunt certè in odium hæreticorum, qui Sabbatho jejunabant, ne Creatorem honorare viderentur, qui die septima requievit. Illa igitur hæresi jam extincta, jejunare licet etiam die Sabbathi: nec solùm licet, sed etiam pium est, ob memoriam Dominicæ sepulturæ, & ut longiùs recedamus à Judaismo.

Quintò objicit contra solutionem dupliciter. Primò, quia etiamsi canones isti non essent legitimi, tamen ratio ipsa manifestè docet, Papam judicari posse; omnes enim Episcopi ut Episcopi æquales sunt, ut ex Dionysio patet, qui dicit, omnes esse ejusdem ordinis & dignitatis: atqui Papa nihil est amplius quàm Episcopus, ut constat tum ex eo quòd ab Episcopis ordinatur, tum ex eo quòd Dionysius nullam agnoscit in Ecclesiastica Hierarchia dignitatem Episcopali majorem; Papa igitur non minus tenetur legibus Conciliorum, & judicari potest, quàm Episcopi cæteri.

Secundò, quoniam canones illos esse legitimos, & universalis Synodi, multis modis demonstratur. Primùm, quoniam Synodus quæ hos canones condidit, est ipsa sexta Synodus instaurata: iidem enim Patres, qui ad Fidem explicandam initio convenerant, iidem convenerunt postmodum ad canones condendos. Secundò, quoniam non defuit in hac Synodo legatio Papæ Romani: siquidem Gortynæ in Creta Episcopus locum Romani Pontificis tenuit, ut ex historia Basilii perspici potest. Tertiò, quoniam Synodus quæ hos canones condidit, universalem Synodum seipsa appellat, nec est credibile, tot Patres mentiri voluisse. Quartò, quoniam septima Synodus can. 1. recipit canones sex universalium Synodorum: at sexta Synodus non habet alios canones quàm istos. Quintò, quoniam Adrianus Papa in epist. ad Tharas. cum admiratione Tharasium laudat, quòd constanter una cum suis hæc decreta observaret, & nominatim citat can. 82. ex quo sequitur, ab ipso etiam Romano Pontifice hos canones esse confirmatos.

Respondeo: primam illam rationem de Episcoporum æqualitate nihil omnino concludere: nam Episcopi pares sunt ratione ordinis, ut Dionysius dicit, non tamen ratione jurisdictionis; siquidem ipse etiam Nilus in hoc eodem libro affirmat, Episcopum Constantinopolitanum longè majorem esse Cæsariensi, alijsque qui Sedi Constantinopolitanæ subjecti sunt. Porrò, summus Pontifex non ideo judicari non potest, quia dignitatem vel ordinationem habeat Episcopali majorem, sed quia Episcopalem jurisdictionem amplissimam habet, ita ut omnibus præsit, nulli subjectus sit. Neque canones Trullanos legitimos esse illa argumenta rectè probant.

Ad primum respondeo: non posse dici hanc Synodum sextam instauratam; nam non fuerunt iidem Concilii Præsides, non idem Imperator, non idem numerus Episcoporum. Nam in sexta verè universali adfuit Imperator Constantinus, item Legati Papæ Agathonis, & Episcopi 289. ut habemus in VI. Synodo act. 3. at tempore istius pseudosextæ, jam obierant Agatho Papa, & Imperator Constantinus, & Episcopi fuerunt solùm 227.

Præterea, initio pseudosextæ ipsimet dicunt, se 5. & 6. Synodum quodammodo instaurare; & ideo Theodorus Balsamon non tam sextum, quam quinisextum Concilium hoc appellat. At quomodo poterit hæc Synodus dici, vel credi quinta instaurata, cùm nullus omnino ex quinta Synodo hìc interfuerit? Siquidem inter quintam & quinisextam intercesserunt anni plus quàm 130. Denique quorsum instaurandæ erant quinta & sexta Synodus, & non potius nova Synodus convocanda? Quoniam, inquiunt, illæ canones non fecerunt. At nec facere voluerunt: non enim ad canones condendos, sed ad Fidem explicandam convocatæ fuerant.

Ad secundum respondeo: quis ille Episcopus Gortynensis fuerit, & quis ei dederit in Synodo locum Papæ Romani, Nilus viderit: quòd enim nomen ejus non exprimat, quodque historiam adducat omnino incognitam, nescio cujus Basilii, non caret suspicione falsitatis. Sed quidquid de hoc sit, nobis constat, à Sergio Papa, qui tunc sedebat, hanc Synodum tanquam errantem fuisse reprobatam, ut testantur Beda, de sex ætat. in Justin. jun. Paulus Diaconus lib. 6. de gest. Longobard. cap. 4. Otho Frisingensis lib. 5. cap. 13. Ado Viennensis, Marianus Scotus, & Rhegino in Chron. ubi de Justiniano juniore loquuntur.

Esse autem hanc Synodum quam Sergius reprobavit illam ipsam, quæ istos canones condidit, patet ex Tharasio & Epiphanio, qui in VII. Synodo act. 4. & 6. dicunt, quinque annis post sextam Synodum iterum Patres convenisse, & hos canones condidisse: porrò illo tempore constat, Sergium Romæ sedisse. Nec exstat memoria ullius alterius Synodi eo tempore celebratæ, de qua re fusiùs agemus in lib. de Conc.

Præterea Anastasius Bibliothecarius præfat. in VI. Synod. scribit, hos canones non haberi, nec apud Romanos Pontifices, nec apud ullos Patriarchas, excepto Constantinopolitano. Ex quo ipse rectè colligit, nec summi Pontificis, nec aliorum Patriarcharum auctoritate, Synodum istam coactam fuisse. Denique, Umbertus Cardinalis Leonis IX. Legatus in lib. cont. Græc. istos eosdem canones, non solùm non recipi dicit ab Apostolica Sede, sed etiam apertè deliramenta appellat.

Ad Tertium respondeo: non esse adeo mirandum, si ementium titulum isti Patres sibi adscribant, cùm se universalem Synodum appellant. Sciebant, non se posse ullo colore Romanæ Ecclesiæ leges præscribere, nisi se Synodum universalem facere mentirentur. Deinde, cùm in can. 2. recipiant Synodum sub Cypriano habitam, quæ palam erronea ab universa Ecclesia judicata est, & can. 19. tam apertè mentiantur, usum uxorum ex Apostolica consuetudine Sacerdotibus permitti, & alia permulta habeant manifestè falsa, quid mirum, si etiam in titulo mentiantur?

Ad quartum respondeo: cùm in VII. Synodo recipiuntur canones sex universalium Synodorum, nomine canonum non intelligi solùm canones de moribus, sed universè canones, sive de moribus, sive de Fide conditi fuerint: nam omnes Synodi hac ratione canones condiderunt. De moribus autem, seu de disciplina Ecclesiastica, sola Nicæna Synodus canones propriè condidit: Nam II. & IV. Canones quidem quosdam ediderunt, sed non fuerunt ab Apostolica Sede approbati, ut constat ex Conc. Chalced. act. 16. proinde non sunt illi propriè canones dicendi generalium Synodorum. Tertia verò Synodus quinta & sexta, nullos omnino canones de moribus condiderunt.

Ad Quintum respondeo: ab Hadriano commendari Tharasium, quòd vidisset eum rectam Fidem custodire juxta decreta sex generalium Synodorum: quod

verò de his canonibus Synodi quinisextæ in epistola Adriani habetur, ex epistola Tharasii recitatur, & quamquam eo loco id ab Adriano non refellitur, quia non erat opportunum tempus id faciendi, tamen non continuò approbatur. Sed quod Adrianus non fecit, fecit postea Nicolaus in epist. ad Mich. ubi cùm quemdam ex his canonibus citare vellet, ait, se ab Apostolo didicisse, etiam Ethnicorum testimoniis uti quando opus est.

Sextò ac postremò Nilus objicit, intolerabile esse, quòd Romanus Papa sanctorum Patrum canonibus subjici nolit, cùm ipse à Patribus dignitatem suam habuerit, & ipse etiam multos ediderit canones, & tandem indignus sit, qui tanquam Pater honoretur, cùm tam multos sanctos Patres contemnat.

Respondeo: istas ipsas rationes probare, non posse Papam subjici canonibus, nam non habuit à Patribus, sed à Christo dignitatem suam, ut supra demonstratum est; proinde Christo non Patribus subjici debet. Deinde cùm ipse canones condat; signum est, eum Principem & Legislatorem esse: non potest autem Princeps suis legibus obligari, cùm non sit ipse seipso superior, & solùm à superiore inferioribus leges ferantur. Denique, si ipse tanquam Pater ab omnibus honoratur, non habet ipse ullos in Ecclesia Patres, sed omnes filios: quid verò mirum est, si non pater filiis, sed filii patri suo subjiciantur? Adde, quòd Papa, nec Patres, nec eorum canones contemnit, quamvis iis cogi non possit, sed & ipse utitur iis, quoad directionem, & ab aliis servari jubet.

CAPUT XXVIII.

Solvuntur objectiones Calvini.

JAm verò Calvinus, ubi reprehendit quod dicimus, Pontificem à nemine judicari, nimirum, lib. 4. Instit. cap. 7. §. 19. 20. & 21. nullum argumentum proponit, quod sit proprium hujus loci, sed tantùm dicit, posse colligi ex Conciliis, ex historiis, & ex Veterum scriptis multa, quibus Romani Pontifices in ordinem cogantur. Interim tamen nihil ei ex tanta copia testimoniorum decerpere placuit.

Quod verò adfert de nomine summi Sacerdotis & Episcopi universalis, ad sequens caput pertinet. Alio tamen loco, videlicet lib. 4. cap. 11. §. 12. producit in medium aliquot loca S. Gregorii, qui cùm Romanus Episcopus esset, tamen Imperatorem dominum suum agnoscit. Nam lib. 3. epist. 61. Serenissimum dominum suum Imperatorem, se verò indignum ejus servum appellat. Et ibidem obedientiam se ei debere ingenuè confitetur. Item lib. 4. epist. 31. *Sacerdotibus*, inquit, *non ex terrena potestate dominus noster citiùs indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cujus servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat*. Quo loco de seipso Gregorius loquitur, & inter eos se numerat, quibus affirmat Imperatorem dominari. Item epist. 34. *In omnipotente Deo confido, quòd longam piis dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secundùm suam misericordiam disponet.*

Respondeo: quòd S. Gregorius servum se Imperatoris nominet, mirum videri non debet: nam, ut scribit Joannes Diaconus lib. 4. vitæ ipsius cap. 58. omnes sacerdotes fratres, omnes clericos filios, omnes laicos dominos suos vocabat; nec tamen inde colligere licet, ab omnibus laicis Gregorium judicari potuisse. Quod verò attinet ad obedientiam & subjectionem, qua humilitate se servum Imperatoris dicebat, ex eadem petitiones ejus tanquam mandata, & imperia accipiebat. Neque id abhorret à communi usu loquendi, ut obedire nos dicamus, cùm id facimus quod alter cupit, etiamsi ille nec jusserit, nec fortè jubere potuerit.

Adde, quòd non sine caussa Gregorius ita humiliter cum Imperatore loquebatur: siquidem eo tempore Imperator dominium temporale in urbem Romanam obtinebat, & Gregorius ejus ope & amicitia vehementer indigebat, ut tam ipse, quàm bona temporalia Ecclesiæ suæ, & populus Romanus à Longobardorum gladiis & furore defenderetur. Multum etiam in administranda Republica ipsa temporali Imperator qui procul aberat Gregorii operâ utebatur, ut ex epistolis allegatis perspici potest, & certè de iis rebus, quas Imperatoris nomine Gregorius faciebat, eidem Imperatori rationem reddere tenebatur.

Absolutè tamen, si personam cum persona comparemus, Imperator ovis erat, Pontifex pastor; proinde Imperatorem Pontifex judicare, non Pontifex ab Imperatore judicari debebat, ut ex eo clarissimè colligi potest, quòd pios Imperatores pii Pontifices sæpe judicarunt, ut Philippum Fabianus, Theodosium Ambrosius, Arcadium Innocentius: nusquam autem Imperatores pii pios Pontifices judicasse, aut eisdem imperasse leguntur, ut Nicolaus in epist. ad Mich. multis testimoniis probat. Neque id Gregorius aut ignoravit, aut tacuit: nam in illa ipsa epist. 31. lib. 4. quam Calvinus citat, etsi servum se Imperatoris dicat; tamen addit, debere Imperatorem sacerdotibus reverentiam exhibere: quod certè inferioris est, non superioris. Ibidem profert Constantini exemplum, qui Episcopos, etiam volentes & petentes, judicare ausus non est. Quod exemplum profectò nunquam Gregorius protulisset, si ab Imperatore Pontificem judicari debere credidisset.

Denique ibidem, cùm ab Imperatore Gregorius simplex appellatus esset; non tacuit, gravem eo verbo sibi injuriam esse factam, cùm idem simplex & fatuus significare videantur. At quanta, quæso, esset injuria, si dominus servum, & judex reum simplicem appellaret? Intelligebat igitur S. Gregorius quam personam in Ecclesia gereret, & quæ sibi ab Imperatore reverentia deberetur, etsi interim partim ex humilitate, partim ex necessitate se illi subjiceret.

CAPUT XXIX.

Solvuntur alia novem argumenta.

SEquuntur nunc argumenta, quæ ex veteribus hæreticis Jo. de Turrecremata & alii quidam proponunt. Primum argumentum. Dominus ipse Jesus Christus Imperatoriam potestatem supra se agnovit, cùm ait Pilato Joan. 10. *Non haberes potestatem adversus me ullam, nisi tibi datum esset desuper*. Multò igitur magis Papa Romanus, qui se Christi Vicarium nominat, Imperatoriæ potestati subjici deberet. Confirmatur ex Augustino in hunc locum, ubi apertè docet, potestatem Pilati in Christum fuisse à Deo, juxta illud Apostoli: *Non est potestas nisi à Deo*, Rom. 13. Item, ex Bernardo qui in epist. 42. ad Henric. Episc. Senonens. *Dicite*, inquit, *si audetis, sui præsulis Deum ordinationem nescire, cùm Romani præsidis potestatem Christus super se quoque fateatur fuisse cælitus ordinatam.*

Respondeo: Christum sine dubio non fuisse subjectum de jure ulli homini, cùm esset Deus ac Dei Filius, sed tamen sponte se subjecisse propter nos Pilati judicio, non committendo ei super se aliquam

aucto-

auctoritatem, sed tolerando humiliter eam, quam habuit de facto, non de jure. Id quod ostendit Matth. 17. cùm rogatus tributum docuit primùm se non teneri, & deinde jussit dari propter scandalum tollendum.

Ad locum illum Joan. 19. dupliciter respondetur. Primùm cum Cyrillo & Chrysostomo in hunc locum, loqui Dominum non de potestate jurisdictionis, sed de permissione divina, sine qua ne peccata quidem fieri possunt, ut sit sensus: *Non posses quidquam in me facere, nisi Deus permittere decrevisset*; de qua potestate intelligitur etiam illud Luc. 22. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.*

Sed dices: Si de permissione Dominus loquitur, quomodo statim subjungit: *Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet?* Num Pilatum permisit Deus sententiam dicere in Christum, & Judæos non permisit, ut illum Pilato traderent, & tamen invito Deo tradiderunt, & propterea magis peccaverunt? Respondeo: optimè sequi posteriorem sententiam ex priore, siquidem Dominus cùm ait *Propterea*, non reddidit rationem solùm cur Judæi magis peccarent quàm Pilatus, sed etiam cur Pilatus ipse peccaret, etsi leviùs quàm Judæi. Itaque hic est sensus eorum verborum. Quia non justitia exigente, sed Deo solùm permittente me crucifigis; propterea tu quidem peccas, sed magis tamen ille peccat, qui non solùm justitia non exigente, sed etiam odio impellente me tradidit tibi, teque clamoribus suis impulit, ut me crucifigeres.

Altera expositio est Augustini & Bernardi, qui docent, Christum loqui de vera potestate jurisdictionis, juxta quam sententiam optimè etiam cohærent cum superioribus illa verba: *Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet*. Est enim sensus: Tu me crucifigis, quia metuis offendere Cæsarem, à quo habes tuam potestatem: & peccas quidem, quia magis Deo obedire deberes, quàm hominibus; tamen magis peccat Judæus, qui me tradidit tibi, quoniam ille non metu superioris potestatis, sed ex odio & invidentia me crucifigit.

Et quamquam prior expositio videtur magis literalis, tamen etiam hæc posterior nihil habet adversum nos. Nam Pilatus dicitur habuisse in Christum potestatem, & revera habuit, non per se, sed per accidens; habuit enim ille per se potestatem in omnes Judæos, qui Romano Imperio subjecti erant: porrò Dominus oblatus ei fuerat ut unus aliquis de numero privatorum Judæorum; propterea etiam in ipsum ut sic oblatum potestatem habuit. Etsi enim suspicabatur Pilatus, Christum Dei Filium esse, non tamen ut Dei Filium, sed ut privatum Judæum judicavit. Quemadmodum si hoc tempore clericus quispiam mutato habitu Prætori offerretur judicandus, posset Prætor ex auctoritate in eum animadvertere, & à culpa excusaretur, si ignorantia verè esset probabilis.

Argumentum secundum. Paulus Act. 25. Cæsarem appellavit: *Ad tribunal*, inquit, *Cæsaris sto, ibi me oportet judicari*. Et infrà: *Cæsarem appello*. Si Paulus Cæsarem agnovit judicem, certè etiam Petrus: pares enim Petrus & Paulus fuerunt.

Respondeo primò dici posset, Paulum appellasse ad Cæsarem, quia de facto erat judex ipsius, etsi non de jure. Ita enim respondet Joan. de Turrecremata lib. 2. cap. 96. Sum. de Eccl.

Secundò dici potest & melius cum Alberto Pighio lib. 5. Hierarch. Eccles. cap. 7. discrimen esse inter Principes Ethnicos, & Christianos: nam quo tempore Principes erant Ethnici, non erat Pontifex judex illorum, sed è contrario illis subjectus erat in civilibus omnibus caussis, non minus quàm cæteri homines.

Quòd enim non esset Pontifex judex illorum, patet, quia non est judex nisi Fidelium, juxta illud 1. Cor. 6. *Quid ad me de his, qui foris sunt, judicare?* Quòd verò è contrario esset ipse illis subjectus civiliter de jure & de facto, patet etiam: nam lex Christiana neminem privat suo jure & dominio; sicut ergo ante Christianam legem homines subjecti erant Imperatoribus & Regibus, ita etiam postea. Quare Petrus & Paulus passim hortantur Fideles, ut subditi sint Principibus, ut patet ad Rom. 13. ad Titum 3. & 1. Pet. 2. Meritò itaque Paulus Cæsarem appellavit, eumque judicem agnovit, cùm accusaretur seditionis & tumultus in populo excitati. At verò cùm Principes Christiani facti sunt, & sponte leges Evangelii susceperunt; continuò se tanquam oves Pastori, & membra Capiti, subjecerunt Præsidi Ecclesiasticæ hierarchiæ, & proinde ab illo judicari, non illum judicare deinceps debent.

Argumentum tertium. Paulus Rom. 13. ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: Et Petrus 1. Pet. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi tanquam præcellenti &c.* In quibus locis sermo est de secularibus Potestatibus, & nullus excipitur à subjectione, non Clericus, non Episcopus, non Papa, cùm dicatur: *Omnis anima subdita sit*. Neque responderi potest, loqui Apostolus solùm de Principibus sui temporis, qui Ethnici erant: nam Ecclesia, quæ easdem lectiones semper repetit, satis apertè indicat, Paulum & Petrum loqui de Principibus omnibus, qui erant, & qui futuri erant.

Respondeo: tam Petrum, quàm Paulum loqui generaliter, & hortari omnes subditos, ut suis superioribus pareant, tam spiritualibus, quàm temporalibus. Ex qua sententia non potest deduci, Papam subjectum esse Regi, sed solùm eum qui est subjectus, debere suo superiori obedientiam.

Quòd sententiæ illæ generales sint, probatur; nam Paulus ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Ubi non restringit sermonem ad Potestatem secularem, sed de omni potestate loquitur. Neque obstat exemplum de Regibus, qui gladium portabant: nam diligentiùs & expressiùs voluit Paulus de Rege loqui, quia eo tempore accusabantur Christiani seditionis & rebellionis, à calumniatoribus. Quocirca in fine generaliter concludit: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui honorem, honorem, cui timorem, timorem &c.* Pari ratione Petrus generaliter loquitur: *Subjecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ*, idest, omni creaturæ potestatem habenti, quamvis mox exemplum ponat de Rege, & Ducibus, propter eamdem rationem, quam Paulus. Itaque B. Bernardus (ut supra citavimus) in epist. 183. ad Conrad. Imp. *Legi*, inquit, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reverentia Petri Vicario, sicut ipsam vobis vultis ab universo servari Imperio.*

Argumentum quartum. In veteri Lege Rex judicabat, & deponebat Pontificem, nam Salomon 3. Reg. 2. deposuit Abiathar, & constituit in ejus locum Sadoch; pari igitur ratione in novo Testamento Imperatoris Christiani erit, Christianum Pontificem judicare.

Respondeo: Primùm negari potest similitudo, nam cùm in veteri Testamento promissiones tantùm temporales fuerint, & in novo spirituales & æternæ, ut docent Hieronymus lib. 1. cont. Pelagian. & in epist. ad Dard. de terra promiss. & Augustinus quæst. 33. in lib. Num. & lib. 19. cont. Faustum cap. 31. non mirum esset, si in testamento veteri summa potestas fuisset temporalis, in novo spiritualis.

Secundò dico: etiam in Testamento veteri fuisse

Pontificem Rege majorem, ut docent Philo lib. de victimis, Theodoretus quæst. 1. in Levit. & Procopius in 4. cap. Levit. & deducitur hoc tum ex cap. 27. Num. ubi dicitur, quod ad verbum Pontificis Eleazari, tam Princeps Josue, quàm omnis populus ingredi, & egredi deberet: tum ex Levit. 4. ubi quatuor sacrificia instituuntur, ex quorum ordine & magnitudine colligitur ordo & dignitas personarum, pro quibus fiebant. Primum erat vituli pro Pontifice. Secundum etiam vituli pro toto populo. Tertium hirci, idest vilius, pro Rege. Quartum capræ pro quolibet privato.

Ad illud de Salomone dico: eum non ut Regem, sed ut Prophetam & exequutorem divinæ justitiæ deposuisse Abiathar, substituto Sadoch. Nam ibidem 3. Reg. 2. dicitur Salomon amovisse Abiathar, *ut impleretur sermo Domini &c.*

Argumentum quartum. Christiani Imperatores sæpè judicaverunt, ac deposuerunt Pontifices: nam Constantius in exilium misit Liberium Papam: Justinianus, Sylverium: Theodoricus Rex Joannem I. in carcerem conjecit. Otho I. Joannem XII. deposuit, & in ejus locum Leonem VIII. substituit. Henricus III. Gregorium VI. deposuit, & Clementem II. ordinari jussit; de quibus omnibus plenæ sunt historiæ illorum temporum.

Respondeo: hæc quidem facta sunt, sed quo jure, ipsi viderint. Certè Liberium injustè pulsum in exilium, testatur Athanasius in epist. ad solit. vit. agent. Idem de Sylverio Liberatus in Breviar. cap. 22. De Joanne I. B. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 30. & certum est Constantium, ac Theodoricum Arianos, Justinianum Eurychianistam fuisse. Itaque non magis mirum est, quòd hæretici Principes Christianos Pontifices deposuerint tyrannico jure, quàm quòd Ethnici Imperatores eosdem passim occiderint.

Ab Othone I. satis constat bono zelo, sed non secundùm scientiam depositum esse Joannem XII. fuit enim iste Joannes omnium Pontificum ferè deterrimus. Atque ideo non mirum, si pius Imperator, qualis fuit Otho I. sed minus peritus rerum Ecclesiasticarum, judicaverit, eum potuisse deponi; præsertim cum multi Doctores idem senserint. Quocirca Otho Frisingensis lib. 6. cap. 23. ubi historiam hanc exposuit, modestè taxat Imperatorem: *Utrum*, inquit, *licitè fecerit an non, non est hujus temporis discere.*

De Henrico III. minor est difficultas, nam ut constat ex eodem Othone Frisingensi lib. 6. cap. 32. Imperator Henricus non deposuit Gregorium, sed persuasit illi ut cederet, quia videbatur simoniacè ingressus: illo verò sponte cedente, electus fuit Clemens. Addit præterea Leo Hostiensis, qui ipso tempore floruit lib. 2. Chron. Cassinen. cap. 80. Concilium Episcoporum fuisse coactum, & ab Imperatore invitatum fuisse Pontificem, ut Synodo præsideret, ut quamvis ipsius Pontificis caussa ageretur, ipse tamen summus judex esset: ipsum autem graviter compunctum erratorum veniam postulasse, & se sponte Pontificatu abdicasse.

Argumentum sextum. Pontifices ipsi se Imperatoribus subjectos fatentur. Nam Gregorius apud Gratian. can. Si quis 2. quæst. 7. *Si quis*, inquit, *nos super his redarguere voluerit, veniat ad sedem Apostolicam, ut ibi ante confessionem B. Petri mecum justè decertet, quatenus ibi unus ex nobis sententiam suscipiat suam.* Item Hadrianus Papa I. Carolo Magno concessit jus eligendi Romanum Pontificem, & ordinandi Apostolicam Sedem, ut habetur dist. 63. can. Hadrianus; quod idem diu postea iterum concessit Leo VIII. Othoni I. ut habetur eadem dist. 63. can. in Synodo. Item Leo IV. petit judices à Ludovico Imperatore, & eorum sententiæ se pariturum promittit, ut habetur can. Nos si incompetenter 2. q. 7.

Respondeo: illud Gregorii non invenitur in ejus operibus. Deinde non provocat Gregorius ad judicium hominum, sed Dei. Videtur enim loqui de disceptatione per juramentum & de expectatione divinæ sententiæ, quæ sæpe statim contra perjuros fertur. Hadrianus & Leo non concesserunt Imperatori nisi ut confirmaret, vel infirmaret electionem novi Pontificis, & ordinaret Romanam Ecclesiam quoad temporalem principatum; ex quo non sequitur, eum habuisse potestatem super Pontificem. Et duo illa privilegia Imperatori concessa ob frequentia schismata quæ tunc erant, & propter frequentes hostes Longobardos & Græcos, qui Ecclesiam Romanam assiduè vexabant, caussis illis cessantibus, revocata fuerunt. Leo IV. subjecit se judicio discretivo, non coactivo Imperatoris, ut ex illo ipso capite apertè colligitur.

Argumentum septimum. Licet unicuique Pontificem occidere, si ab illo injustè invadatur; multò igitur magis licebit Regibus vel Concilio deponere Pontificem, si is Rempublicam perturbet, vel animas malo suo exemplo nitatur occidere.

Respondeo: negando consequentiam, quoniam ad resistendum invasori & se defendendum, non requiritur illa auctoritas; neque est opus ut qui invaditur sit judex & superior eo à quo invaditur; at ad judicandum & puniendum, requiritur auctoritas. Itaque sicut licet resistere Pontifici invadenti corpus, ita licet resistere invadenti animas, vel turbanti Rempublicam, & multò magis si Ecclesiam destruere niteretur: licet, inquam, ei resistere, non faciendo quod jubet, & impediendo ne exequatur voluntatem suam; non tamen licet eum judicare, vel punire, vel deponere, quod non est nisi superioris. Vide de hac re Cajetanum tract. de auctor. Papæ & Conc. cap. 27. Et Joan. de Turrecremata lib. 2. cap. 106.

Argumentum octavum. Pontifex subjectus est verè in foro conscientiæ suo confessario tanquam Dei ministro; cur ergo non poterit esse subjectus in foro exteriori alicui Principi, qui etiam est Dei minister?

Respondeo: ratio diversitatis est, quia in foro conscientiæ confessarius est merum instrumentum Dei, ita ut potiùs Deus per hominem judicet, quàm ipse homo; id quod apparet, tum ex eo, quod confessarius non potest pœnitentem omnino invitum cogere ad pœnam subeundam; tum ex eo quòd in confessione judicatur etiam de occultissimis criminibus, quæ ad solius Dei cognitionem pertinent: at in foro exteriore homo est verus judex, etiam ut homo, licèt à Deo sit constitutus; & idcirco solùm judicat de manifestis, & potest invitum prorsus cogere ad pœnam.

Argumentum nonum. Pontifex potest dare libellum repudii sponsæ suæ Ecclesiæ per renunciationem; ut patet in Sexto, de Renunciat. cap. 1. ergo potest etiam Ecclesia dare libellum sponso suo Pontifici, & alium sibi eligere.

Respondeo primò: negando consequentiam: nam Pontifex est supra Ecclesiam, non è converso. Unde etiam Deuter. 24. poterat vir dare libellum repudii uxori: at quòd uxor posset dare libellum viro, nusquam legitur. Secundò dico: Pontificem non posse renunciare Pontificatui sine consensu Ecclesiæ; & proinde si Ecclesia posset dare libellum repudii Pontifici, non posset sine illius consensu: quando autem ipse consentiret, sponte abdicaret se, non cogeretur invitus.

CAPUT XXX.

Solvitur argumentum ultimum, & tractatur quæstio: An Papa hæreticus deponi possit.

ARgumentum decimum. Pontifex in casu hæresis potest ab Ecclesia judicari & deponi, ut patet dist. 40. can. Si Papa; igitur subjectus est Pontifex humano judicio, saltem in aliquo casu.

Respondeo: sunt de hac re quinque opiniones. Prima est Alberti Pighii lib. 4. cap. 8. hierarch. Eccles. ubi contendit, Papam non posse esse hæreticum; proinde nec deponi in ullo casu, quæ sententia probabilis est, & defendi potest facilè, ut postea suo loco ostendemus. Quia tamen non est certa, & communis opinio est in contrarium, operæ pretium erit videre, quid sit respondendum, si Papa hæreticus esse possit.

Est ergo secunda opinio, Papam eo ipso quo in hæresim incidit, etiam interiorem tantùm, esse extra Ecclesiam & depositum à Deo, quocirca ab Ecclesia posse judicari, idest, declarari depositum jure divino, & deponi de facto, si adhuc recuset cedere. Hæc est Joan. de Turrecremata lib. 4. par. 2. cap. 20. sed mihi non probatur. Nam jurisdictio datur quidem Pontifici à Deo, sed hominum opera concurrente, ut patet, quia ab hominibus habet iste homo qui antea non erat Papa, ut incipiat esse Papa; igitur non aufertur à Deo nisi per hominem: at hæreticus occultus non potest ab homine judicari; nec ipse sponte eam potestatem vult relinquere. Adde, quòd fundamentum hujus opinionis est, quòd hæretici occulti sint extra Ecclesiam, quod esse falsum nos prolixè ostendimus in lib. 1. de Eccl.

Tertia opinio est in altero extremo, nimirum, Papam neque per hæresim occultam, neque per manifestam, esse depositum aut deponi posse. Hanc refert & refellit Turrecremata loc. nor. & sanè est opinio valde improbabilis. Primò, quoniam hæreticum Papam posse judicari, expressè habetur can. Si Papa dist. 40. & apud Innocentium serm. 2. de consecr. Pontif. Et quod majus est in VIII. Synodo act. 7. recitantur acta Concilii Romani sub Hadriano, & in iis continebatur, Honorium Papam jure videri anathematizatum, quia de hæresi fuerat convictus, ob quam solam caussam licet minoribus judicare majores. Ubi notandum est, quòd etsi probabile sit, Honorium non fuisse hæreticum, & Hadrianum II. Papam deceptum ex corruptis exemplaribus VI. Synodi, falsò putasse Honorium fuisse hæreticum: tamen non possumus negare, quin Hadrianus cum Romano Concilio, immò & tota Synodus VIII. generalis senserit, in caussa hæresis posse Romanum Pontificem judicari. Adde, quòd esset miserrima conditio Ecclesiæ, si lupum manifestè grassantem, pro Pastore agnoscere cogeretur.

Quarta opinio est Cajetani in tract. de auctor. Papæ & Conc. cap. 20. & 21. ubi docet, Papam hæreticum manifestum non esse ipso facto depositum sed posse, ac debere deponi ab Ecclesia: quæ sententia meo judicio defendi non potest. Nam inpeimis, quòd hæreticus manifestus ipso facto sit depositus, probatur auctoritate & ratione. Auctoritas est B. Pauli, qui in epist. ad Titum 3. jubet, hæreticum post duas correptiones, idest, postquam manifestè apparet pertinax, vitari, & intelligit ante omnem excommunicationem, & sententiam judicis; ut ibidem scribit Hieronymus, ubi dicit, alios peccatores per sententiam excommunicationis excludi ab Ecclesia; hæreticos autem per se discedere & præcidi à corpore Christi: at non potest vitari Papa manens Papa; quomodo enim vitabimus Caput nostrum? quomodo recedemus à membro nobis conjuncto?

Ratio verò & quidem certissima hæc est. Non Christianus non potest ullo modo esse Papa, ut Cajetanus fatetur in eod. lib. cap. 26. & ratio est, quia non potest esse Caput id quod non est membrum; & non est membrum Ecclesiæ is qui non est Christianus; at hæreticus manifestus non est Christianus, ut apertè docet Cyprianus lib. 4. epist. 2. Athanasius ser. 2. cont. Arian. Augustinus lib. de grat. Christ. cap. 20. Hieronymus cont. Lucifer. & alii; hæreticus igitur manifestus Papa esse non potest.

Respondet Cajetanus in Apol. pro tract. prædicto cap. 25. & in ipso tract. cap. 22. hæreticum non esse Christianum simpliciter, sed esse secundùm quid: nam cùm duo faciant Christianum, Fides & character, hæreticus amissa Fide, adhuc retinet characterem, & ratione illius adhuc adhæret aliquo modo Ecclesiæ, & capax est jurisdictionis; proinde adhuc esse Papa, sed deponendus; quia per hæresim est dispositus, dispositione ultima, ad non esse Papam: qualis est homo, non quidem mortuus, sed in extremis constitutus.

At contra. Nam inprimis si ratione characteris hæreticus maneret actu conjunctus cum Ecclesia, nunquam posset præcidi & separari actu ab ea, quia character est indelebilis: at omnes fatentur, quosdam posse præcidi de facto ab Ecclesia; igitur character non facit hominem hæreticum, esse actu in Ecclesia, sed solùm esse signum quòd fuerit in Ecclesia, & quòd debeat esse in Ecclesia. Quomodo character ovi impressus, quando illa errat in montibus, non facit eam esse in ovili, sed indicat ex quo ovili fugerit, & quo iterum compelli possit. Et confirmatur ex B. Thoma, qui 3. par. q. 8. artic. 3. dicit, eos qui Fide carent non esse unitos Christo actu, sed in potentia tantùm: ubi loquitur de unione interna, non externa, quæ fit per confessionem Fidei, & visibilia Sacramenta. Cùm ergo character ad interna pertineat non ad externa secundùm B. Thomam, solus character non unit actu hominem cum Christo.

Deinde. Vel Fides est dispositio necessaria simpliciter ad hoc ut aliquis sit Papa, vel tantùm ad bene esse. Si primum; ergo ista dispositione sublata per contrariam quæ est hæresis, mox Papa desinit esse: neque enim potest forma conservari sine necessariis dispositionibus. Si secundum; ergo non potest deponi Papa propter hæresim: nam alioquin deberet deponi etiam propter ignorantiam & improbitatem & similia, quæ tollunt scientiam & probitatem, & alias dispositiones necessarias ad bene esse Papæ. Et præterea fatetur Cajet. in tract. præd. cap. 26. ex defectu dispositionum non necessariarum simpliciter, sed tantùm ad bene esse, Papam non posse deponi.

Respondet Cajetanus, Fidem esse dispositionem necessariam simpliciter, sed partialem, non totalem; & proinde Fide remota, adhuc Papam manere Papam propter aliam partem dispositionis, quæ dicitur character, & adhuc remanet.

At contra. Vel totalis dispositio, quæ est character & Fides, est necessaria simpliciter, vel non, sed sufficit partialis. Si primum; ergo remota Fide, non amplius remanet dispositio necessaria simpliciter, quia totalis erat necessaria simpliciter, & jam non est amplius totalis. Si secundum; ergo Fides non requiritur nisi ad bene esse, & proinde propter ejus defectum Papa deponi non potest. Deinde quæ habent ultimam dispositionem ad interitum, paulò post desinunt esse sine alia vi externa,

ut patet; igitur & Papa hæreticus sine alia depositione per se desinit esse Papa.

Denique SS. Patres concorditer docent, non solùm hæreticos esse extra Ecclesiam; sed etiam ipso facto carere omni jurisdictione & dignitate Ecclesiastica. Cyprianus lib. 2. epist. 6. *Dicimus*, inquit, *omnes omnino hæreticos atque schismaticos nihil habere potestatis ac juris*: & lib. 2. epist. 1. docet, hæreticos ad Ecclesiam redeuntes suscipiendos ut laicos, etsi antea in Ecclesia presbyteri, vel Episcopi fuerint. Optatus lib. 1. cont. Parmen. docet, hæreticos & schismaticos claves regni cœlorum habere non posse, nec solvere aut ligare. Ambrosius lib. 1. de pœnit. cap. 2. & Augustinus in Enchir. cap. 65. Idem docet Hieronymus lib. cont. Lucifer. *Non quòd Episcopi*, inquit, *esse possint qui hæretici fuerant, sed quòd constaret, eos, qui reciperentur, hæreticos non fuisse.*

Celestinus Papa I. in epist. ad Jo. Antioch. quæ habetur in Concil. Ephes. tom. 1. cap. 19. *Si quis*, inquit, *ab Episcopo Nestorio aut ab aliis qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus vel exutus est, seu antistitis seu cleri dignitate, hunc in nostra communione & durasse & durare manifestum est, nec judicamus eum remotum: quia non poterat quemquam ejus removere sententia, qui se jam præbuerat ipse removendum.* Et in epistol. ad Cler. Constantinopol. *Sedis*, inquit, *nostra sanxit auctoritas, nullum sive Episcopum, sive Clericum seu professione aliqua Christianum, qui à Nestorio vel ejus similibus, ex quo talia prædicare cœperunt, vel loco suo, vel communione dejecti sunt, vel dejectum, vel excommunicatum videri: quia neminem dejicere vel removere poterat, qui prædicans talia titubavit.* Idem repetit & confirmat Nicolaus I. in epist. ad Michael. Denique etiam D. Thomas 2. 2. q. 39. art. 3. docet, schismaticos mox perdere omnem jurisdictionem, & irrita esse, si quæ ex jurisdictione agere conentur.

Neque valet quod quidam respondent: istos Patres loqui secundùm antiqua Jura; nunc autem ex decreto Concilii Constantiensis non amittere jurisdictionem, nisi nominatim excommunicatos, & percussores clericorum. Hoc, inquam, nihil valet: nam Patres illi cùm dicunt hæreticos amittere jurisdictionem, non allegant ulla jura humana, quæ etiam fortè tunc nulla exstabant de hac re; sed argumentantur ex natura hæresis. Concilium autem Constantiense non loquitur nisi de excommunicatis, idest, de his qui per sententiam Ecclesiæ amiserunt jurisdictionem: hæretici autem etiam ante excommunicationem sunt extra Ecclesiam, & privati omni jurisdictione, sunt enim proprio judicio condemnati, ut docet Apostolus ad Titum 3. hocest, præcisi à corpore Ecclesiæ sine excommunicatione, ut Hieronymus exponit.

Deinde quod secundò Cajetanus dicit, posse Papam hæreticum ab Ecclesia deponi verè & ex auctoritate, non minus videtur falsum, quàm primum. Nam si Ecclesia invitum Papam deponit, certè est supra Papam, cujus oppositum in illo tractatu idem Cajetanus defendit. Sed respondet ipse: Ecclesiam ex eo quòd Papam deponit, non habere auctoritatem in Papam, sed solùm in illam conjunctionem personæ cum Pontificatu: ut enim Ecclesia potest conjungere Pontificatum cum tali persona, & tamen non dicitur propterea esse supra Pontificem; ita potest separare Pontificatum à tali persona in casu hæresis, & tamen non dicetur esse supra Pontificem.

At contra. Nam primò, ex eo quòd Papa deponit Episcopos, deducunt, Papam esse supra Episcopos omnes, & tamen Papa deponens Episcopum non destruit Episcopatum, sed solùm separat ab illa persona. Secundò, deponi invitum à Pontificatu sine dubio est pœna; igitur Ecclesia invitum Papam deponens, sine dubio ipsum punit: at punire est superioris & judicis. Tertiò, quia secundùm Cajetanum & cæteros Thomistas, re idem sunt totum & partes simul sumptæ; igitur qui habet auctoritatem in partes simul sumptas, ita ut eas separare possit, habet etiam in ipsum totum, quod ex partibus illis consurgit.

Neque valet Cajetani exemplum de electoribus, qui habent potestatem applicandi Pontificatum certæ personæ, & tamen non habent potestatem in Papam. Nam dum res fit, actio exercetur circa materiam rei futuræ, non circa compositum quod nondum est: at dum res destruitur, exercetur circa compositum, ut patet in rebus naturalibus. Itaque Cardinales dum Pontificem creant, exercent suam auctoritatem, non supra Pontificem quia nondum est, sed circa materiam, idest, circa personam quam per electionem quodammodo disponunt, ut à Deo Pontificatus formam recipiat; at si Pontificem deponerent, necessariò exercerent auctoritatem supra compositum, idest, supra personam Pontificia dignitate præditam, idest, supra Pontificem.

Est ergo quinta opinio vera, Papam hæreticum manifestum per se desinere esse Papam & Caput, sicut per se desinit esse Christianus & membrum corporis Ecclesiæ; quare ab Ecclesia posse eum judicari & puniri. Hæc est sententia omnium veterum Patrum, qui docent, hæreticos manifestos mox amittere omnem jurisdictionem, & nominatim Cypriani lib. 4. epist. 2. ubi sic loquitur de Novatiano, qui fuit Papa in schismate cum Cornelio: *Episcopum*, inquit, *tenere non posset, etsi Episcopus primus factus, à Coepiscoporum suorum corpore & ab Ecclesiæ unitate discederet.* Ubi dicit Novatianum, etsi verus ac legitimus Papa fuisset, tamen eo ipso casurum fuisse à Pontificatu, si se ab Ecclesia separaret.

Eadem est sententia doctissimorum Recentiorum, ut Jo. Driedonis, qui lib. 4. de Script. & dogmat. Eccles. cap. 2. par. 2. sent. 2. docet, eos tantùm ab Ecclesia separari, qui vel ejiciuntur, ut excommunicati, vel per se discedunt & oppugnant Ecclesiam, ut hæretici & schismatici. Et sententia septima dicit, in iis, qui ab Ecclesia discesserunt, nullam prorsus remanere spiritualem potestatem super eos, qui sunt de Ecclesia. Idem Melchior Canus, qui lib. 4. de loc. cap. 2. docet, hæreticos non esse partes Ecclesiæ, nec membra, & cap. ult. ad argument. 12. dicit, non posse vel cogitatione informari, ut aliquis sit Caput & Papa, qui non est membrum neque pars. Et ibidem disertis verbis docet, hæreticos occultos adhuc esse de Ecclesia, & partes, ac membra, atque adeo Papam hæreticum occultum adhuc esse Papam. Eadem est aliorum etiam, quos citavimus in lib. 1. de Eccl.

Fundamentum hujus sententiæ est, quoniam hæreticus manifestus nullo modo est membrum Ecclesiæ, idest, neque animo neque corpore, sive neque unione interna, neque externa. Nam Catholici etiam mali sunt uniti & sunt membra, animo per Fidem, corpore per confessionem Fidei, & visibilium Sacramentorum participationem: hæretici occulti, sunt uniti & sunt membra, solum externa unione, sicut è contrario, boni Cathecumeni sunt de Ecclesia, interna unione tantùm, non autem externa: hæretici manifesti nullo modo, ut jam probatum est.

CA-

CAPUT XXXI.

Idem probatur ex nominibus, quæ Romano Pontifici tribui solent.

ARgumentum postremum sumitur ex nominibus Episcopi Romani, quæ sunt quindecim, Papa, Pater Patrum, Christianorum Pontifex, summus Sacerdos, Princeps sacerdotum, Vicarius Christi, Caput corporis Ecclesiæ, Fundamentum ædificii Ecclesiæ, Pastor ovilis Domini, Pater & Doctor omnium Fidelium, Rector domus Dei, Custos vineæ Dei, Sponsus Ecclesiæ, Apostolicæ Sedis Præsul, Episcopus universalis. Ex quibus omnibus & singulis apertè colligitur ejus primatus.

Primum ergo & communissimum, atque antiquissimum Episcopi Romani nomen est Papa. Nam B. Ignatius in epist. ad Mariam Zarbensem scribens: *Cùm esses*, inquit, *Romæ apud Papam Linum &c.* Est autem Papa seu Papas apud Græcos vox, qua blandientes vel balbutientes pueruli parentes suos appellare solebant, ut apparet ex Philemone Comico apud Athenæum lib. 8. ubi legimus: *χαῖρε πάππα φίλτατε*, & Homer. Odiss. lib. 6. ubi filia dicit patri, *πάππα φίλε*: apud Latinos veteres similiter patrem vel avum, idest, patrem patris significabat. Juvenalis Satyra 6.

Mordeat ante aliquis quidquid porrexerit illa
Quæ peperit, timidus prægustet pocula Pappas.

Item Ausonius ad Nepotem suum:

Pappos, aviasque trementes.
Anteferunt patribus seri nova cura nepotes.

Hinc ergo Ecclesiastici patrem spiritualem blando illo vocabulo Papam appellare cœperunt.

Quamvis autem nomen hoc tribuatur à Veteribus interdum cuilibet Episcopo; nam Hieronymus in omnibus epistolis ad Augustinum, eum Papam appellat, sicut etiam nunc quilibet Sacerdos dicitur pater: nihilominus tamen, tribus modis ex hoc nomine colligitur Episcopi Romani primatus. Primò, quia per antonomasiam, cùm absolutè pronunciatur Papa, ipse solus intelligitur, ut patet ex Conc. Chalced. act. 16. ubi legimus: *Beatissimus & Apostolicus vir Papa hoc nobis præcipit*. Nec additur Leo, aut Romanus, aut urbis Romæ, aut aliquid aliud. Secundò, quia solus ipse totius Ecclesiæ dicitur Papa, ut patet ex eodem Conc. Chalced. act. 16. ubi Leo vocatur universalis Ecclesiæ Papa: & ex Liberati Breviar. cap. 22. ubi legimus, nullum esse Papam super Ecclesiam Mundi totius, nisi Romanum Pontificem. Tertiò, ex eo quòd Episcopus Romanus à toto Mundo & à generalibus Conciliis vocatur pater sive Papa: ipse verò neminem vocat Papam vel patrem, sed omnes filios vel fratres, ut patet ex epist. ad Conc. 2. apud Theodoretum lib. 5. cap. 10. & ex epist. Conc. Chalced. ad Leonem.

Secundum nomen est Pater Patrum; quod tribuitur Damaso Pontifici à Stephano Archiepiscopo Carthaginensi, in epist. ad ipsum Damasum, quam scripsit nomine trium Conciliorum Africæ: *Beatissimo Domino, & Apostolico culmine sublimato* S. Patri Patrum, *Damaso Papæ &c.* Nec ulli alteri unquam hoc nomen communicatum legimus.

Tertium est, Pontifex Christianorum, apud Eusebium in Chron. anni 44.

Quartum est, Summus Pontifex, quod in ead. epist. Stephani legimus, sic enim sequitur: *Et summo omnium Præsulum Pontifici*. Quo etiam titulo utitur Gregorius lib. 1. cap. 4. Dialog. B. Anselmus in præfat. lib. de Incarn. Verbi ad Urbanum Papam: & B. Bernardus in omnibus epistolis ad Romanos Pontifices. Hieronymus in præfat. Evang. ad Damas. *Tu*, inquit, *qui summus Sacerdos es*. Et in VI. Synodo act. 18. in serm. acclamat. totum Concilium vocat Agathonem sanctissimum Patrem nostrum & summum Papam.

Quintum est, Princeps Sacerdotum, de hoc legimus in epist. Valentiani ad Theodos. quæ habetur ante Concilium Chalcedonense in tom. 1. Conciliorum: *Beatissimus Rom. urbis Episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit &c.* Et apud Prosperum lib. 2. de vocatione Gentium, cap. 6. *Roma propter sacerdotii principatum, amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis.*

At objicit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 3. Concilium Carthaginense III. can. 26. ubi vetatur, ne quis Princeps sacerdotum, aut summus Sacerdos dicatur, sed solùm primæ Sedis Episcopus. Respondeo: Concilium statuisse solùm de Episcopis Africæ, inter quos multi erant Primates æquales, ne ullus eorum summus Sacerdos, aut Princeps aliorum diceretur: nec enim Concilium hoc provinciale Romanum Pontificem, aut aliarum provinciarum Episcopos obligare poterat. Itaque Gregorius, Anselmus, Bernardus, & ipsa VI. Synodus, non obstante isto Canone, Romanum Episcopum summum Pontificem vocaverunt.

Sextum est, Vicarius Christi, quo titulo utitur S. Bernardus lib. 2. de Consider. & Concilium Lugdunense sub Gregorio X. ut habetur in Sexto; tit. de Elect. cap. Ubi periculum.

Septimum est, Caput Ecclesiæ, quo utitur Concilium Chalcedonense in epist. ad Leonem. *Quibus tu velut membris Caput præeras*, & act. 1. ejusdem Concilii, dicitur Ecclesia Romana Caput omnium Ecclesiarum.

At objicit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 21. S. Gregorium, qui lib. 4. cap. 28. ad Joan. Episc. Constantinop. *Petrus*, inquit, *primum membrum sanctæ & universalis Ecclesiæ est, Paulus, Andreas, Jacobus, quid aliud quàm singularium plebium sunt capita? omnes tamen sub uno Capite membra Ecclesiæ sunt.* Ubi Gregorius reprehendit Joannem, qui se Caput totius Ecclesiæ facere volebat, & utitur hoc argumento. Quia nec Petrus, nec ullus alius Apostolus Caput fuit totius Ecclesiæ, sed solùm capita fuerunt singularium Ecclesiarum, & membra Ecclesiæ universalis.

Respondeo: aliquem esse Caput totius Ecclesiæ, dupliciter intelligi potest. Uno modo, ut ita sit Caput, ut ipse solus sit Caput, & Princeps, & cæteri omnes inferiores non sint Capita, nec Principes, sed solùm ejus Vicarii. Altero modo, ut ipse quidem sit Caput, sed generale, ita ut non tollat inferiora particularia & vera Capita: quomodo caussæ universales non tollunt particulares: & quomodo in exercitu Imperator non tollit particulares Duces legionum, & cohortium.

Et quidem primo modo, solus Christus est Caput omnium Ecclesiarum: siquidem comparati ad Christum, omnes sunt Vicarii & administri: nec ullus dici potest collega ejus, vel Coepiscopus; & Petrus hoc modo non est Caput, nisi Romanæ Ecclesiæ particularis; solum enim hujus Ecclesiæ est particularis & solus Episcopus, & Caput: cæterarum autem particularia Capita sunt ipsarum Episcopi, qui sunt veri Principes, & Petri, non Vicarii, sed collegæ & Coepiscopi, & de hac significatione agit hoc loco B. Gregorius. Altero modo Petrus fuit, & nunc est Romanus Pontifex verè Caput omnium Ecclesiarum, ut ipse idem Gregorius his verbis docet lib. 11. epist. 42. *Apostolicæ sedis reverentia nullius*

præ-

præsumptione turbetur: tunc enim membrorum status integer perseverat, si caput fides nulla pulset injuria. Et epist. 54. *Sedes Apostolica omnium Ecclesiarum caput est.* Idem quoque habet in explicat. 4. Psalmi pœnitentialis.

Octavum est, Fundamentum; Hieronymus in epist. 1. ad Damas. de nom. hypost. *Super hanc petram ædificatam Ecclesiam scio.* Ubi Damasum petram Ecclesiæ vocat.

Nonum est, Pastor Ovilis Dominici, Ambrosius epist. 81. ad Siricium Papam: *Recognovimus literis sanctitatis tuæ, boni pastoris excubias, quam fideliter tibi commissam januam serves, & pia sollicitudine Christi ovile custodias.*

Decimum est, Rector Domus Dei: Ambrosius in 1. Timot. 3. *Domus Dei est Ecclesia, cujus hodie Rector est Damasus.*

Undecimum est, Custos Vineæ: Concilium Chalced. in epist. ad Leonem; *Insuper contra ipsum, cui vinea custodia à Salvatore commissa est, idest, contra tuam Apostolicam sanctitatem, extendit insaniam.*

Duodecimum est, Pater & Doctor omnium Christianorum. Ita habemus in Conc. Florent. sess. ult. qua ratione etiam Romana Ecclesia vocatur mater & magistra omnium Ecclesiarum, ut habemus in Conc. Lateran. sub Innocentio III. cap. 5.

Decimumtertium est; Sponsus Ecclesiæ. Sic appellatur Papa in Conc. Lugdun. generali, ut habetur cap. Ubi periculum, de Elect. in Sexto.

Sed objiciunt aliqui B. Bernardum, qui in epist. 237. monet Eugenium Papam, ne se Ecclesiæ sponsum existimet, sed sponsi amicum, & quod absurdum videtur, ut Vicarius Regis Reginæ sponsus dicatur.

Respondeo: sicut Papa dicitur Caput, Rector, Pastor Ecclesiæ loco Christi; ita etiam dicitur Sponsus loco Christi, sive ut Christi Vicarius & Minister. Nam verus & principalis Sponsus Christus est, ut dicitur Joan. 3. ipse enim Ecclesiam spiritu suo fœcundat, & ejus solius semine (quod est verbum Dei) nascuntur filii: Pontifices autem dicuntur sponsi, quia cooperantur extrinsecus in generatione filiorum, tanquam Ministri Verbi & Sacramentorum, & filios non sibi, sed Christo generant. Bernardus ergo solùm admonere intendit Pontificem, ne se principalem sponsum arbitretur: & quamquam absurdum est in carnali generatione, Regem juvari à Vicario, & unam dici multorum sponsam, tamen in spirituali non est absurdum.

Decimumquartum est, Apostolicæ Sedis Præsul. Est autem observandum, interdum ab Antiquis vocari Sedes Apostolicas, non solùm Romanam, sed etiam Antiochenam, Hierosolymitanam, Ephesinam, & alias, quas Apostoli fundaverunt, & in quibus tanquam Episcopi sederunt, ut patet ex Tertulliano lib. de præscript. ex Augustino epist. 162. & aliis.

Sed in tribus excellit Romanus Pontifex quantum ad hoc nomen. Primò, quia cùm dicitur absolutè Sedes Apostolica, & non additur Antiochena, vel Ephesina, vel Romana &c. semper intelligitur Romana, quæ per antonomasiam dicitur Apostolica; ut patet ex Augustino epist. 106. *Missa sunt*, inquit Augustinus, *de hac re ex duobus Conciliis Carthaginensi & Milevitano relationes ad Apostolicam Sedem.* Non addit Romanam, & tamen eam vult intelligi, siquidem relationes illas ad Innocentium Papam missas fuisse, constat ex epist. 90. & 92. ejusdem Augustini: similia exempla passim occurrunt.

Secundò, quia Romanus Pontifex, non solùm dicitur Sedem Apostolicam tenere, ut Antiochenus, & Ephesinus, sed etiam principatum Apostolicæ Sedis, ut patet ex Augustino epist. 162.

Tertiò, quia Romanus Pontifex, non tantùm dicitur Præsul Apostolicæ Sedis, ut Antiochenus & quidam alii, sed etiam munus ejus dicitur Apostolatus, ut patet ex Conc. Chalced. act. 1. ubi legimus, Vicarios Leonis dixisse: *Præcipere dignatus est ejus Apostolatus, ut Dioscorus non sedeat in Concilio.* Item Honorius Imperator, in epist. ad Bonif. *Primum petimus*, inquit, *ut quotidianis orationibus Apostolatus tuus studium, ac votum suum circa salutem, atque imperium nostrum dignetur intendere.* Item epist. Episc. Galliæ, quæ est inter epist. Leonis 51. *Det*, inquit, *Apostolatus vester nostræ veniam tarditati.* Denique in epist. Bernardi 190. ad Innocent. legimus: *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque & scandala, emergentia in regno Dei &c.* Quod nomen de nullo alio legimus, quàm de Romano Pontifice.

Ex quo deducitur; Antiochenum & Ephesinum, & similes, fuisse quidem Episcopos Apostolicarum Sedium, idest, earum in quibus Apostoli sederant: sed non successisse Apostolis in Apostolatu ullo modo; alioquin etiam ipsorum dignitas diceretur Apostolatus. At Romanum Pontificem esse Episcopum Apostolicæ Sedis, & succedere aliquo modo in Apostolatu, idest, in cura totius Orbis terræ, quæ erat pars quædam Apostolatus, & propterea Apostolatum vocari ipsius gradum. Ex quo soluta manet objectio quædam Nili, qui in suo lib. de Prim. Papæ ex eo probare nititur, Romanum Pontificem non habere primatum in alios Episcopos, quòd Antiochenus etiam, & Ephesinus, & Hierosolymitanus Episcopi thronos Apostolicos habere legantur.

Deeimumquintum est, Episcopus Universalis. In Conc. Chalced. act. 3. leguntur tres epistolæ diversorum Græcorum ad Leonem Papam, quæ omnes ita incipiunt; *Sanctissimo & beatissimo universali Archiepiscopo & Patriarchæ magnæ Romæ Leoni.* Ex quibus verbis tria mendacia hæreticorum refelluntur. Unum est Lutheri lib. de potest. Papæ, ubi cùm dixisset, Gregorium recusasse nomen Universalis, subjungit: *Quid*, inquit, *de nomine Summi & Sanctissimi dixisset?* Itaque significat Lutherus, tempore Gregorii nondum fuisse auditum nomen Sanctissimi & Summi: in quo incredibilis imperitia, aut malitia Lutheri deregitur; nam, sanctissimum Papam Romanum omnes veteres appellant, & locus jam citatus apertè obstruit os Lutheri.

Quid, quòd in act. 2. ejus. Conc. Cbalced. Ætins Episcopus Nicopolis S. Leonem Dominum nostrum, & sanctissimum Papam vocat? Quo titulo, nullus alius hæreticis nostri temporis magis displicet; cùm tamen is non displicuerit olim universo Concilio, & Senatui, ac Judicibus, quibus audientibus Ætins dixit: *Quoniam nunc Domini nostri, & sanctissimi Papæ lecta est epistola &c.* Nomine *Summi* utitur Gregorius ipse, ut suprà notavimus, in lib. 1. Dialog. cap. 4. & universum Coneilium Chalcedonense in epist. ad Leonem *summitas tua* Leoni Pontifici dicit.

Alrerum est Magdeburgensium, qui Cent. 6. cap. 7. colum. 439. dicunt, Romanum Pontificem creatum fuisse Patriarcham à Justino Imperatore anno 520. At si ita est, quomodo in Concilio Cbalcedonensi, quod celebratum est anno 454. frequentissimè vocatur Leo universalis Patriarcha?

Tertium est Calvini, qui lib. 4. Inst. cap. 7. §. 4. refert verba B. Gregorii, qui lib. 4. epist. 32. & alibi asserit, oblatum prædecessoribus suis in Concilio

Chal-

Chalcedonensi nomen Universalis : & mox subjungit ; *Hoc nullam habet veri speciem : nec enim tale quidpiam in actis ejus Concilii legitur*. At sanè impudens est hoc mendacium : etsi enim Concilium nihil de hac re decrevit ; tamen satis constat, nomen hoc tribui Romano Pontifici non displicuisse Concilio ; cum act. 3. sæpissimè hoc nomine appelletur Leo Pontifex, & nemo in Concilio talem appellationem reprehenderit.

Sed objicit idem Calvinus contra hoc nomen verba Gregorii, qui lib. 4. epist. 32. & aliis in locis multis sæpissimè repetit, nomen Episcopi universalis esse profanum, sacrilegum, Antichristi prænuncium ; & ideo neminem ex suis prædecessoribus illo unquam uti voluisse. Objiciunt etiam Illyricus in lib. de hist. Conc. 6. Carthagin. & Lutherus lib. de pot. Papæ, Canonem Concilii Africani citatum à Gratiano dist. 99. can. Primæ sedis, ubi legimus : *Universalis autem, nec Romanus Pontifex appelletur.*

Respondeo : duobus modis posse intelligi nomen universalis Episcopi. Uno modo, ut ille qui dicitur Universalis intelligatur esse solus Episcopus omnium urbium Christianarum, ita ut cæteri non sint Episcopi, sed Vicarii tantùm illius, qui dicitur Episcopus universalis : & hoc modo nomen hoc, est verè profanum, sacrilegum, & Antichristianum ; & de hac significatione loquitur Gregorius, ut patet ex ratione, quam reddit : Sic enim ait lib. 4. epist. 34. ad Constant. *Triste valde est, ut patienter feratur, quatenus despectis omnibus, prædictus frater, & Coepiscopus meus solus conetur appellari Episcopus*. Et lib. 4. epist. 36. ad Eulog. *Si unus Patriarcha universalis dicitur, Patriarcharum nomen ceteris derogatur*. Et lib. 7. epist. 69. ad Euseb. *Si unus universalis est restat ut vos Episcopi non sitis*. Altero modo, dici potest Episcopus universalis, qui habet curam totius Ecclesiæ, sed generalem ; ita ut non excludat particulares Episcopos. Et hoc modo, nomen hoc posse tribui Romano Pontifici ex mente Gregorii, probatur.

Primò, quia fatetur Gregorius lib. 4. epist. 32. & aliis seq. tributum nomen universalis Episcopi Romano Pontifici à Concilio Chalcedonensi, quod sanctum & Catholicum fuisse idem Gregorius passim docet ; existimavit igitur D. Gregorius in aliquo sensu hoc nomen Romano Pontifici convenire. Secundò, quia idem Gregorius lib. 4. epist. 32. asserit, Petro totius Ecclesiæ curam esse commissam à Domino, quod est idem ac si diceret, Petrum Episcopum universalem esse à Christo constitutum.

Tertiò, quia etsi Romani Pontifices, ut Gregorius rectè dicit, non se vocaverunt unquam universales Episcopos ; tamen sæpe se vocaverunt Episcopos Ecclesiæ universalis, ut patet ex epist. 2. Sixti I. ex 1. Victoris I. ex 2. Pontiani, ex 2. Stephani I. ex 54. 62. & 65. Leonis I. Quæ testimonia sine dubio Gregorius legerat, nec ignorabat idem esse quo-
A ad sensum, Episcopum Ecclesiæ universalis & Episcopum universalem.

Sed dices. Si hoc nomen, bonum sensum habere potest : quare Gregorius absolutè pronunciat, esse superbum, sacrilegum, profanum, & absolutè vetat usum illius?

Respondeo : duabus de caussis : primò, ad cautelam ; sicut etiam nomen, Christotocos, bonum sensum habet ; & tamen Patres vetuerunt usum illius nominis, ne videlicet sub illo nomine lateret hæresis Nestorii, qui Mariam, Christi matrem, sed non
B Dei matrem appellabat. Secundò, quia quæstio tunc erat : an Joanni Constantinopolitano Episcopo hoc nomen concedi posset, non autem an concedi posset Romano Pontifici : quoniam igitur Joanni illi in nullo sensu conveniebat nomen universalis, & tamen illud sibi usurpabat ; ideo simpliciter & absolutè Gregorius pronunciat, hoc nomen esse profanum, & sacrilegum, nimirum quatenus tribuitur Episcopo Constantinopolitano : & nihilominus etiam ipse illud recusavit, quamvis sibi in aliquo sensu conveniret, ad meliùs & faciliùs comprimendam superbiam
C Episcopi Constantinopolitani. Ex his manet solutum argumentum Calvini.

Ad alterum Lutheri & Illyrici dico : eos non advertisse, verba illa non esse Concilii Africani, sed Gratiani, qui postquam retulerat Canonem Concilii Africani, quo prohibetur Episcopus primæ Sedis dici Princeps sacerdotum, addit de suo : *Universalis autem nec Romanus Pontifex dicitur*. Quæ verba quia Gratiani sunt, non habent auctoritatem : & præterea intelligi possunt eo modo, quo verba B. Gregorii.

D Est autem hoc loco observatione dignum, quanta fuerit & sit etiam hoc tempore Græcorum pertinacia & superbia, & quàm severè à Deo punita fuerit. Nam cùm sedem Episcopi Constantinopolitani, quæ per annos amplius 300. inter sedes primarias nullum locum habuerat, non solùm ad Patriarchatum evehere, & sedi Alexandrinæ atque Antiochenæ præferre, sed etiam Romanæ æquare, & universalem facere voluerint, nec potuerint ad sanitatem reduci censuris Pelagii II. & aliorum Pontificum, (sæpius enim pro hac caussa excommuni-
E cati fuerunt, ut scribit Leo IX. in epist. ad Mich.) nec etiam humilitate B. Gregorii, qui, ut scribit Joannes Diaconus in ejus vita lib. 2. cap. 1. hac de caussa se non Archiepiscopum, nec Patriarcham, sed Episcopum ac servum servorum Dei scribere cœpit, nec edicto Phocæ Imperatoris, de quo supra diximus. Tandem, judicante Deo de cœlo, traditi sunt Græci cum suo universali Patriarcha in manus Turcarum, quod eis eventurum prædixerat S. Brigitta lib. 7. cap. 9. Revelat. necnon Nicolaus Papa V. ut refert Gennadius Scholarius in lib. pro Conc. Flor. cap. 7. §. 12.

LIBER TERTIUS DE SUMMO PONTIFICE.

CAPUT PRIMUM.

Proponitur disputatio de Antichristo.

DEmonstravimus hactenus, Romanum Pontificem Petro succedere in summo totius Ecclesiæ principatu. Restat ut videamus, num aliquo tempore Romanus Pontifex ab isto gradu exciderit; id enim adversarii contendunt, non esse hoc tempore Romæ verum Episcopum, quidquid antea fuerit. Et quidem Nilus ad finem libelli sui contra primatum Romani Pontificis ita loquitur: *Sed summa caputque mei sermonis illa sit, donec Papa in Ecclesia convenientem, cælestem, almumque institutum ordinem servat: donec veritatem cælestem tenet ac tuetur; & donec Christo summo veroque Ecclesiæ Domino & Capiti adhæret, facilè patiar, eum & Caput Ecclesiæ esse & summum Sacerdotem, & Petri, vel etiam si libet, omnium Apostolorum successorem esse, omnes ei obedire, ac nihilo id quod ad ejus honorem pertinet diminui: sed si à veritate discessit, nec ad eam redire vult, meritò pro damnato rejectoque haberi debet.* Hæc ille.

Sed debuisset ostendere, in quos errores inciderint Romani Pontifices, & quando, & à quibus damnati fuerint: scimus enim in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. & Lugdunensi sub Gregorio X. & Florentino sub Eugenio IV. Græcos erroris convictos ad Fidem Latinorum rediisse, ac deinde ad vomitum suum semper esse reversos, ac propterea à Deo gravissimè punitos: Latinos autem ad Fidem Græcorum venisse nusquam legimus. Nec ullum proferri potest Ecclesiasticum judicium contra Latinos, ut nos proferimus multa contra Græcos.

Jam verò Calvinus lib. 4. Inst. cap. 7. §. 23. *Sint*, inquit, *vera illa omnia, quæ tamen illis jam extorsimus, Petrum voce Christi constitutum fuisse universæ Ecclesiæ Caput, ipsumque honorem sibi collatum in Romana Sede deposuisse, id veteris Ecclesiæ authoritate fuisse sancitum, longo usu confirmatum, Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper ab omnibus debitam, ipsumque fuisse omnium & caussarum & hominum judicem, nullius judicio subjectum fuisse; habeant etiam plura si velint. Respondeo tamen uno verbo, nihil istorum valere, nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus.* Et infra, §. 24. *Hunc nodum mihi solvant Romanenses: nego ipsorum Pontificem esse Episcoporum Principem, cùm non sit Episcopus.* Et infra: *Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater; verùm ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desiit esse id quod erat.* Et infra §. 25. *Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, cùm Romanum Pontificem vocamus Antichristum: sed qui hoc sentiunt non intelligunt, se Paulum immodestiæ insimulare, post quem nos loquimur, immò ex cujus ore sic loquimur. Ac ne quis objiciat nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breviter ostendam, non aliter quàm de Papatu intelligi posse.* Hæc ille.

Similia docent omnes hæretici hujus temporis; ac præcipuè Lutherus in supputat. temp. & in assert. art. 28. & 36. & alibi passim. Item Magdeburgenses Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 434. & sequ. & in omnibus seq. Centur. cap. 4. 7. & 10. Illyricus in lib. de prim. David Chytræus in cap. 9. & 13. Apocal. Item Wolfgangus Musculus in loc. commun. tit. de Eccles. Theodorus Beza in Com. 2. Thessal. 2. Theodorus Bibliander in Chron. tabul. 10. 11. 12. 13. & 14. Henricus Pantaleon in Chronol. Henricus Bullingerus præfat. in suas hom. ad Apocal. & ante hos omnes Joannes Wiclef art. 30. inter eos qui damnantur in Concilio Constantiensi, sess. 8. Pontificem esse Antichristum pronunciavit.

Ut igitur quæstio hæc diligenter explicetur, novem capita tractanda erunt. Primum de ipso nomine Antichristi. 2. An Antichristus sit unus homo, an genus hominum. 3. De tempore adventus & mortis ejus. 4. De nomine ejus proprio 5. Ex qua Gente nasciturus sit, & à quibus præcipuè suscipiendus. 6. Ubi sedem suam fixurus. 7. De doctrina & moribus ejus. 8. De miraculis ejus. 9. De regno & prælus ejus. Ex his enim omnibus clarissimè apparebit, quanta impudentia hæretici Pontificem Romanum Antichristum faciunt, quibus addemus caput, quo probabimus. Romanum Pontificem non solùm non esse Antichristum, sed nec ullo modo desiisse esse Episcopum & Pastorem totius Ecclesiæ, ut nihil remaneat non dilutum ex objectionibus Calvini.

Quod ad primum attinet, aliqui ex adversariis docent, nomen Antichristi propriè significare Christi Vicarium: ac proinde Papam qui se Christi Vicarium asserit, ipsum esse Antichristum. Ita docet Wolfgangus Musculus in loc. cap. de pot. ministr. & probat, quia illa vox ἀντὶ significat *Vice*; unde ἀντίχριστος, est *vice Christi*; sicut ἀντιστράτηγος significat eum, qui pro Duce se obtrudit, idest, qui Vicarius Ducis vult haberi. Magdeburgenses etiam Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. docent, Papam ideo verum esse Antichristum, quia se Christi Vicarium facit.

At sine dubio falluntur, vel fallere conantur. Nomen enim Antichristi non potest ullo modo significare Vicarium Christi, sed solùm aliquem Christo contrarium, & contrarium non quomodocumque, sed ita, ut cum eo de Sede & dignitate Christi certet, idest, qui sit emulus Christi, & velit haberi Christus, dejecto eo qui verè est Christus.

Hanc esse hujus nominis significationem, probatur tripliciter. Primò, quia apud Græcos illa vox ἀντὶ, propriè significat oppositionem, & quoniam opponi dicuntur non solùm ea quæ pugnant inter se; sed etiam ea, quæ æquipollent, inde factum est, ut ἀντὶ in compositione interdum significet contrarietatem, interdum æquivalentiam, nunquam autem subordinationem, ut patet in exemplis omnium talium nominum, ἀντίπαλος, significat æmulum in lucta; ἀντίδοτον, contrarium remedium, ἀντίφρασις, contrariam loquutionem; ἀντίστροφος, æquivalentem, ἀντίθεος, æqualem Deo; ἀντίχειρ, est pollex, quia è regione opponitur, & æquivalet toti reliquæ ma-

nu,

nui, & ſic de cæteris. Vicarius autem non ſignificat oppoſitionem, ſed ſubordinationem ad aliud; & ideo non poteſt exprimi per vocem *ἀντὶ*.

Porrò illud *ἀντιστρατηγός*, non ſignificat Vicarium Ducis, ſed ordinariè contrarium Ducem; ſicut *ἀντιστρατεύομαι*: eſt bellum infero, & interdum eum qui eſt loco Ducis, non ut illi ſubjectus, ſed ut æqualis; quomodo apud Latinos Proprætor, vel Proconſul non ſignificat Vicarium Prætoris, vel Conſulis, ſed eum qui eſt in aliqua provincia id quod eſt Prætor, vel Conſul in urbe: & in hoc deceptus eſt Muſculus; quia enim legit apud Budæum *ἀντιστρατηγός* ſignificare Proprætorem, putavit ipſe, ſignificare Vicarium Prætoris, quod eſt falſum.

Secundò idem probatur ex Scriptura. Nam etiamſi hoc nomen eſſet ex ſe ambiguum, tamen ut in Scriptura accipitur non eſt ambiguum, & noſtra quæſtio non debet eſſe de voce *ἀντίχριστος* abſolutè, ſed ut in Scripturis accipitur: porrò in Scripturis Antichriſtus dicitur is, *qui extollitur ſuper omne, quod dicitur Deus*, 2. ad Theſſal. 2. quod certè non eſt eſſe Vicarium, ſed hoſtem Chriſti veri Dei. Et 1. Jo. 2. Antichriſtus dicitur eſſe is, *qui negat Jeſum eſſe Chriſtum*, ideſt, qui negat Jeſum eſſe Chriſtum, ut ſeipſum pro Chriſto venditet. Et Matth. 24. Antichriſtus dicitur affirmaturus, ſe ipſum eſſe Chriſtum, quod ſanè non eſt Vicarii ſed æmuli.

Denique tertiò, ex omnibus auctoribus qui de Antichriſto ſcripſerunt, & ex communi ſenſu omnium Chriſtianorum, qui per Antichriſtum intelligunt eximium quemdam Pſeudochriſtum. Quomodo etiam exponit hanc vocem ex veteribus Græcis, Damaſcenus lib. 4. de Fid. cap. 28. & eodem modo exponit Hieronymus ex Latinis, qui tamen etiam Græcæ linguæ peritiſſimus fuit, quæſt. 11. ad Algaſiam.

Denique, ſimiliter exponit in ſuo Theſauro linguæ Græcæ Henricus Stephanus, qui tamen unus eſt de numero hæreticorum Genevenſium. Hinc habemus argumentum primum contra adverſarios. Nam cùm Antichriſti nomen ſignificet hoſtem & æmulum Chriſti, & Romanus Pontifex ſe Chriſti famulum, & Chriſto ſubjectum in omnibus fateatur, non autem Chriſtum ſe ullo modo eſſe dicat, neque illi ſe parem faciat; manifeſtum eſt, eum non eſſe Antichriſtum.

CAPUT II.

Antichriſtum certum quemdam hominem futurum.

JAm quod ad ſecundum attinet, nos cum adverſariis in uno convenimus, in altero diſcrepamus. Convenimus in eo, quòd ſicut nomen Chriſti accipitur dupliciter, interdum propriè pro quodam eximio & ſingulari Chriſto, qui eſt Jeſus Nazarenus: interdum communiter pro his omnibus, qui habent cum Chriſto ſimilitudinem quantum ad unctionem, quomodo Prophetæ, & Reges & Sacerdotes omnes dicuntur Chriſti, Pſal. 104. *Nolite tangere Chriſtos meos*; ita etiam nomen Antichriſti interdum accipi propriè pro quodam eximio Chriſti hoſte, de quo agitur 2. ad Theſſal. 2. Jo. 5. & alibi: interdum verò communiter pro omnibus qui quoquo modo Chriſtum oppugnant. Nam 1. Jo. 2. legimus: *Audiſtis, quia Antichriſtus venit, & nunc Antichriſti multi facti ſunt*, ideſt, audiſtis venturum Antichriſtum, & nunc licèt ille ſingularis Antichriſtus nondum venerit, tamen multi ſeductores jam venerunt, qui etiam Antichriſti dici poſſunt.

At diſſentimus de Antichriſto propriè dicto, an ille ſit unus homo ſingularis. Catholici enim omnes ita ſentiunt, fore Antichriſtum unum quemdam hominem; at hæretici omnes ſupra citati docent Antichriſtum propriè dictum non eſſe ſingularem perſonam, ſed ſingularem thronum, ſive Regnum tyrannicum, ac ſedem apoſtaticam eorum qui Eccleſiæ præſident.

Magdeburgenſes Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435 *Docent Apoſtoli*, inquiunt, *Antichriſtum non fore unam tantùm perſonam, ſed integrum regnum, per falſos Doctores in templo Dei, ideſt, in Eccleſia Dei præſidentes, in urbe magna, ideſt, in Romana civitate, opera Diaboli, & fraude, ac deceptione comparatum*. Hæc illi. Similia ſunt apud alios ſupra citatos.

Rationes eorum hæ ſunt. Prima, Paulus 2. Theſ. 2. dicit, jam ſuo tempore cœpiſſe in Mundo verſari Antichriſtum: *Myſterium*, inquit, *jam operatur iniquitatis*; & tamen ibidem dicit, Antichriſtum in fine Mundi à Chriſto occidendum. Hinc ita concludit Beza in 2. Theſſal. 2. *Manifeſtè ſunt hallucinati, quicumque de uno quopiam homine putarunt hoc intelligi, niſi dent mihi quempiam, qui à Pauli ſeculo ad diem uſque judicii ſuperſtes maneat*. Similiter argumentatur Calvinus loc. cit. Confirmatur hæc ratio ex Joan. qui in epiſt. 1. cap. 4. dicit: *Omnis ſpiritus, qui ſolvit Jeſum, ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus, de quo audiſtis quoniam venit, & nunc jam in mundo eſt*.

Secunda ratio Bezæ eſt. Quoniam Daniel cap. 7. ſingularibus nominibus beſtiarum, Urſi, Leonis, Pardi, non intelligit ſingulares Reges, ſed ſingola Regna, quorum unumquodque multos Reges continet. Igitur eodem modo Paulus 2. Theſſ. 2. qui mirè cum Daniele conſentit, per hominem peccati & filium perditionis non intelligit unam ſingularem perſonam, ſed quoddam quaſi corpus multorum tyrannorum.

Tertia ratio Cajetani eſt, in cap. 2. 1. Jo., ubi ait, delirare & ſpontè errare eos, qui unum certum hominem futurum credunt Antichriſtum, cùm Paulus 2. Theſſal. 2. ſcripſerit, Apoſtaſiam venturam, & ejus caput Antichriſtum futurum: ſiquidem Apoſtaſia eſt generalis quædam defectio à Fide, quæ quidem unum corpus, & unum Regnum facit, & non eſt res paucorum annorum, ut ſub uno Rege compleri poſſit.

His non obſtantibus, veritas eſt, Antichriſtum fore unum ſingularem hominem: id quod probatur ex omnibus Scripturis & Patribus, qui de Antichriſto agunt. Scripturæ loca ſunt quinque. Primus eſt in Evang. Jo. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me, ſi alius venerit in nomine ſuo, illum recipietis*. Hæc verba de falſis Prophetis in generali, non de uno aliquo intelligi volunt Muſculus & Calvinus apud Marloratum in Com. hujus loci: ſed eorum explicatio cum antiquis Patribus & cum ipſo textu pugnat. Nam hæc verba dicta eſſe de uno Antichriſto, teſtantur Chryſoſtomus, & Cyrillus in hunc locum; item Ambroſius in 2. Theſſal. 2. Hieronymus in epiſt. ad Algaſiam, quæſt. 11. Auguſtinus tract. 29. in Jo. Irenæus lib. 5. cont. hær. Valentini; Theodoretus in Epit. divin. decret. cap. de Antichriſto & alii.

Præterea hìc Dominus opponit ſibi alium hominem, hoceſt, perſonæ perſonam, non Regnum Regno, neque ſectam ſectæ, ut patet ex illis vocibus: *Ego*, alius, *in nomine meo*, in nomine ſuo, *me*, illum; ſicut ergo Chriſtus unus & ſingularis homo fuit; ita & Antichriſtus unus & ſingularis homo erit.

Deinde, Chriſtus hìc dicit, Antichriſtum à Judæis pro Meſſia recipiendum: conſtat autem, Judæos

dæos unum certum & singularem hominem expectare. Item, omnes falsi Prophetæ venerunt in nomine alterius, non in nomine suo. Hiere. 14. *Falsò Prophetæ vaticinantur in nomine meo, non misi eos &c.* At hìc Dominus loquitur de uno quodam, qui veniet in nomine suo, idest, qui non agnoscet Deum aliquem, sed *extollet se*, ut Paulus ait, *supra omne quod dicitur Deus*.

Denique, falsi Prophetæ permulti venerant ante Christi adventum: permulti etiam postea venturi erant; non igitur Dominus dixisset *Si alius venerit*, sed multi venient, si de falsis Prophetis loqui voluisset.

Secundus locus est Pauli 2. Thess. 2. *Nisi venerit discessio primùm, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis &c.* Et infrà: *Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui.* Hæc verba etiam adversarii intelligunt de vero Antichristo, sed Apostolus loquitur de certa quadam & particulari persona, ut patet ex articulis Græcis; ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας Et infrà: καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος; ut enim docet Epiphanius hær. 9. quæ est Samaritanorum, articuli Græci contrahunt significationem ad unam rem certam, ita ut ἄνθρωπος significet hominem in communi, at ὁ ἄνθρωπος hominem singularem. Et sanè mirum est, nullum adversariorum, qui tamen jactant linguarum peritiam, hoc animadvertisse.

Tertius est 1. Joan. 2. ubi sic legimus: ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασι, ubi articulum præponit Antichristo propriè dicto: sine articulo verò effert nomen Antichristi communiter accepti, apertissimè indicans, Antichristum propriè dictum esse unam personam certam, Antichristum communiter acceptum, non esse certam personam, sed in genere omnes hæreticos.

Quartus est, Daniel. 7. 11. & 12. cap. ubi loquitur de Antichristo, ut docet Hieronymus & Theodoretus in eum locum. Irenæus lib. 5. & Augustinus lib. 20. de Civit. Dei, cap. 23. & Calvinus, Magdeburgenses, & Beza, ubi suprà. Ibi autem Antichristus non vocatur unum Regnum, sed unus quidam Rex, qui ex decem Regibus, quos in Mundo inveniet, tres omnino tollet è medio, & alios septem sibi subjiciet. Adde, quòd Calvinus dicit, ad literam Danielem loqui de Antiocho illustri, & allegoricè de Antichristo cujus figuram gerebat Antiochus: quod etiam docet Cyprianus lib. de exhort. martyr. cap. 11. & Hieronymus in Danielis 11. & 12. cap. Sed Antiochus illustris certa quædam & singularis persona fuit; igitur & Antichristus certa quædam persona esse debet.

Quintus & ultimus locus est Apoc. 13. & 17. quæ loca intelligi de Antichristo, docet Irenæus lib. 5. & perspicuum est ex similitudine verborum Danielis & Joannis. Uterque enim mentionem facit decem Regum, qui erunt in terra quando veniet Antichristus, & uterque Antichristi regnum tribus annis cum medio duraturum prædicit &c. Sicut ergo Daniel de uno certo Rege loquitur, ita & Joannes in Apocalypsi.

Idem probatur ex Patribus, qui communi consensu de Antichristo docent. Primò, eum fore instrumentum Diaboli electissimum, ita ut in eo inhabitet omnis plenitudo diabolicæ malitiæ corporaliter, sicut in homine Christo, habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter. Secundò, Antichristum non regnaturum nisi tres annos cum medio; ac proinde docent, Antichristum unum hominem tantùm futurum. Vide Irenæum lib. 5. cir. fin. Cyrillum Hierosolymitanum catech. 15. Chrysostomum in 2. Thessal. 2. Theodoretum in cap. 7. Danielis; Lactantium in Epit. div. Instit. cap. 11. Ambrosium in cap. 21. Lucæ; Hieronymum in cap. 7. Danielis, & quæst. 11. ad Algasiam: Augustinum lib. 20. de Civit. Dei, per multa capita, & in Psalm. 9. Gregorium lib. 32. Moral. cap. 12. Damascenum lib. 4. cap. 28. & Hippolytum Martyrem in Orat. de consum. Mundi.

Ad primum argumentum Bezæ respondeo: tempore Apostolorum occultè grassari cœpisse Antichristum, non in sua persona, sed in suis præcursoribus. Sicut enim Christus venire cœpit ab origine Mundi in Patriarchis & Prophetis, qui eum præcurrebant, & significabant, ita ut dici possit, à principio Mundi cœpisse operari mysterium pietatis; & tamen in sua propria persona non venit, nisi quando carnem de B. Maria suscepit: ita Antichristus mox post Christum in cœlum assumptum cœpit venire in suis præcursoribus, & mysterium operari iniquitatis, nimirum in hæreticis & tyrannis Ecclesiam persequentibus, ac præcipuè in Simone Mago, qui se Christum dicebat, & in Nerone, qui primus Ecclesiam oppugnare cœpit, & nihilominus in propria persona non veniet, nisi in fine Mundi. Itaque persecutio spiritualis Simonis Magi, & temporalis Neronis, dicitur mysterium iniquitatis, quia signa erant & figuræ persecutionis Antichristi.

Hanc esse veram loci Paulini explicationem, dupliciter probari potest. Primò, ex omnibus Interpretibus ejus loci: omnes enim per mysterium iniquitatis apud Paulum intelligunt, vel Neronis persecutionem, ut Ambrosius & Chrysostomus in hunc locum, & Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam: vel hæreticos, qui clam decipiunt, ut Theodoretus & Sedulius in hunc locum, & Augustinus lib. 20. de Civit. Dei, cap. 19. Secundò, ratione desumpta ex confessione adversariorum: illi enim dicunt, Antichristum esse propriè Sedem Romani Pontificis.

Si ergo Antichristus propriè dictus natus est tempore Apostolorum; sequitur, Petrum & Paulum fuisse propriè dictos Antichristos, licèt occultos: & Neronem, vel Simonem Magum, fuisse verum Christum. Constat enim, tempore Apostolorum non fuisse Romæ alios Episcopos quàm Petrum & Paulum: disertè enim affirmat Irenæus lib. 3. cap. 3. à Petro & Paulo Sedem Romanam fundatam, & primos in ea Episcopos sedisse. Quod idem omnes Veteres docent, quos supra citavimus. Constat etiam, tam Simonem Magum, quàm Neronem cum Apostolis Petro & Paulo dimicasse.

Quòd si adversariis non placet, Petrum & Paulum fuisse Antichristos, & Simonem & Neronem verum Christum; coguntur fateri, tempore Apostolorum non exstitisse Antichristum in se, sed solùm in suo quodam typo. Ex quo, consequentia Bezæ, qua efficiebat, non posse Antichristum esse unum hominem, nisi daremus unum hominem, qui viveret à temporibus Apostolorum usque ad finem Mundi, ridicula esse ostenditur.

Ad confirmationem dico: Joannem loqui eo modo, quo loquitur Dominus de Helia, Matth. 17. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia: dico autem vobis, quia Helias jam venit, & non cognoverunt eum*, idest, Helias in sua persona venturus est, sed jam Helias venit in suo simili, idest, in Joanne Baptista.

Ad secundum argumentum, negatur inprimis, quòd semper Daniel per singulares bestias intelligit singula regna: nam per unam bestiam interdum significat unum regnum, ut cap. 7. ubi per Leonem intelligit regnum Assyriorum, per Ursum regnum Persarum, per Pardum regnum Græcorum; per aliam bestiam

bestiam innominatam regnum Romanorum : interdum unum Regem, ut cap. 8. ubi per Arietem intelligit Darium Regem Persarum ultimum ; per Hircum Alexandrum Magnum. Deinde, negatur consequentia argumenti. Nam Paulus per *Hominem peccati* non intelligit aliquam ex quatuor bestiis à Daniele descriptis, sed intelligit illud cornu parvulum, quod apud Danielem prævaluit decem cornibus quartæ bestiæ, idest, unum illum Regem, qui ex modico adeò crevit, ut omnes alios Reges sibi subjugaverit.

Ad postremum argumentum respondeo multis modis, ut intelligatur quàm impudenter scripserit Calvinus, eos sponte errare, qui ex illo suo argumento non colligunt, Romanum Pontificem esse Antichristum. Primò, per Apostasiam rectissimè apud Paulum ipse Antichristus intelligi potest : sic enim docent communi consensu Græci interpretes, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius, & præterea S. August. lib. 20. de Civit. Dei, cap. 19. Dicitur autem Antichristus Apostasia, tum per metonymiam, quia multis caussa erit recedendi à Deo : tum etiam per excellentiam quamdam, erit enim tam insignis Apostata, ut apostasia ipsa dici possit.

Secundò, per Apostasiam potest accipi defectio à Romano imperio, ut exponunt multi Latinorum ; ut Ambrosius, Sedulius, & Primasius. Nam, ut in sequ. cap. demonstrabimus, non antea veniet Antichristus, quàm omnino intereat Romanum Imperium.

Tertiò, si admittamus, per Apostasiam intelligi defectionem à vera Christi Fide & religione (ut Calvinus ostendit) non tamen propterea ullis angustiis constringimur. Nam non est necesse, ut Paulus loquatur de Apostasia multorum seculorum ; potuit enim loqui de Apostasia quadam maxima & singulari, quæ solùm erit in illo brevissimo tempore, quo Antichristus regnabit. Atque ita hunc locum intellectum fuisse à multis Veteribus, scribit Augustinus loc. nnt. hocest, 20. de Civit. Dei, cap. 19. qui probabiliter docebant, Antichristo apparente, omnes omnino hæreticos occultos, seu fictos Christianos ad eum accessuros, & ex eo Apostasiam maximam, qualis antea non fuerat, tunc futuram.

Quartò, si concedamus Calvino, loqui D. Paulum de Apostasia multorum seculorum, adhuc nihil ipse obtinebit : siquidem dicere poterimus, eam Apostasiam non necessariò ad unum corpus & regnum Antichristi pertinere, nec postulare unum caput, sed esse dispositionem ad regnum Antichristi, & in variis locis, sub variis Regibus, variis occasionibus fieri, ut nunc cernimus, defecisse Africam ad Mahumetum, Asiæ magnam partem ad Nestorium & Eutychetem, aliasque provincias ad alias sectas.

Quintò ac postremò, si daremus Calvino, generalem Apostasiam à Fide, & multis jam annis durantem esse regnum Antichristi; non continuò sequeretur, Papam esse Antichristum : nam adhuc quæstio tractanda esset, quinam defecerint à Fide & religione Christi; nosne, an illi, idest, Catholici, an Lutherani. Nam etsi dicant ipsi, nos esse qui defecimus, tamen nondum probarunt, nec ab ullo communi judice id declaratum est.

Et sanè multò faciliùs nos probare possumus Lutheranos esse qui defecerunt, quàm ipsi Catholicos defecisse probant. Siquidem eos defecisse ab Ecclesia, in qua prius erant, ne ipsi quidem negant. Nam, ut cætera prætermittam, Erasmus Sarcerius in illud 2. Thess. 2. *Tunc revelabitur ille iniquus*, ingenuè confitetur, omnes ferè prædecessores Lutheranorum, & se etiam aliquando Romano Pontifici paruisse. Itaque defecerunt ipsi à prædecessorum suorum Ecclesia & religione : nos verò ab aliqua Ecclesia defecisse, nec hactenus demonstrarunt, nec unquam demonstrare poterunt. Cùm igitur apud Paulum legunt : *Nisi venerit discessio, seu apostasia, & revelatus fuerit ille iniquus &c.* & se cogitant discessisse ab Ecclesia, in qua erant, nos autem in iisdem semper institutis perseverate ; mirum est, si non saltem metuunt, ne de se ipsis Paulus sit loquutus.

Ex hoc 2. cap. habemus secundum argumentum ad probandum, Pontificem non esse Antichristum : si enim Antichristus una tantùm persona est, Pontifices autem multi fuerunt & erunt, eadem dignitate & potestate præditi ; certè aliòi quærendus est Antichristus, quàm in Romana Sede.

CAPUT III.

Ostenditur Antichristum nondum venisse.

QUantum ad tertium, de tempore adventus Antichristi, multæ falsæ suspiciones, multique errores exstiterunt, tam Catholicorum, quàm hæreticorum : sed cum hoc discrimine, quòd Catholici scientes Antichristum non venturum nisi in fine Mundi, quæ est veritas, erraverunt tamen in eo, quòd putaverunt, Mundi finem propinquiorem esse, quàm revera esset : hæretici autem in eo errant, quòd existimant, Antichristum venturum diu ante Mundi finem, & jam re ipsa venisse. Dicamus igitur de utroque errore.

In primis, omnes Veteres animadvertentes suorum temporum malitiam, suspicati sunt, tempora Antichristi imminere. Ita Thessalonicenses, tempore Apostolorum, putabant instare diem Domini, quos Apostolus corrigit, 2. Thess. 2. Item Cyprianus lib. 3. epist. 1. *Imminente*, inquit, *Antichristo, paret ad prælium milites &c.* Et lib. 4. epist. 6. *Scire debetis*, inquit, *& pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse, & occasum seculi atque Antichristi tempus appropinquasse.* Hieronymus epist. ad Ageruchiam de Monogamia : *Qui tenebat, de medio fit, & non intelligimus Antichristum appropinquare?* Greg. lib. 4. epist. 38. *Omnia quæ prædicta sunt, fiunt, Rex superbiæ propè est.* Et hom. in Evang. audacter pronunciat Mundi finem instare, sed istæ suspiciones erant, non errores : non enim sancti isti Patres certum tempus definire ausi sunt.

Porrò alii audaciùs certum tempus constituerunt. Judas quidam, ut Hieronymus refert in lib. de viris illustr. anno Christi 200. putavit, Antichristum venturum, & Mundum finiendum, qui, ut patet, deceptus est. Rursum Lactantius lib. 7. cap. 25. div. Instit. *Omnis*, inquit, *expectatio non amplius quàm ducentorum videtur annorum &c.* Ubi docet Antichristum fuisse venturum, & Mundum finiendum ante annum 200. à sua ætate. Ipse autem vixit temporibus Constantini anno Christi 300. itaque anno 500. à Christo putavit fore Mundi finem, sed ipse quoque, experientia teste, deceptus est.

Refert B. Augustinus lib. 18. de Civit. Dei, cap. 53. aliorum errorem, qui dixerunt Mundum finiendum anno 400. ab ascensione Domini, & rursum aliorum, qui annum millesimum statuerunt, qui omnes decepti sunt : sic etiam accidit Paganis, qui, teste eodem Augustino ibidem, ex nescio quo responso divino collegerant : Christianam religionem solùm duraturam annis 365. Fuit etiam Episcopus quidam Florentinus circa annum Domini 1105. qui asseruit,

Anti-

Antichristum tunc natum fuisse, proinde Mundi finem instare. Qua de caussa coactum est Concilium Florentiæ Episcoporum 340. à Paschali II. Vide Chronica Matthæi Palmerii, & Platinam in vita Paschalis II.

Denique, fuit semper celebris opinio multorum asserentium, Mundum duraturum sex millibus annorum, cùm sex diebus Deus Mundum creaverit, & mille anni apud Deum sint quasi dies una. Ita Justinus q. 71. ad Gent. Irenæus lib. 5. Lactantius lib. 7. cap. 14. Hilarius in cap. 17. Matth. Hieronymus in Psal. 89. ad Cyprianum. Cui sententiæ concordat etiam Thalmudistarum opinio, qui ex Helia Propheta dicunt se vaticinium habere, quo asseratur Mundus sex millibus annorum duraturus.

Hæc sententia nondum potest per experientiam redargui: nam secundùm veram Chronologiam sunt elapsi à Mundo condito anni plus minus quinquies mille sexcenti. Unde Ambrosius qui lib. 7. in Luc. cap. 2. hanc opinionem rejicit asserens, tempore suo jam fuisse elapsos annos sex mille, apertè decipitur. Optima est moderatio D. Augustini, qui hanc sententiam probabilem putavit, & eam ut probabilem sequutus est lib. 20. de Civit. Dei cap. 7. Neque hinc sequitur, nos scire tempus ultimæ diei: Dicimus enim, probabile esse, Mundum non duraturum ultra sex millia annorum: non autem dicimus id esse certum. Quocirca idem Augustinus acriter reprehendit eos qui asserunt, certo aliquo tempore Mundum finiendum, cùm Dominus dixerit Act. 1. *Non esse nostrum scire tempora & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*. Vide Augustinum in epist. 80. ad Hesych. in Psal. 89. & lib. 18. de Civit. Dei cap. 53. Sed his omissis, ad hæreticos veniamus.

Hæretici hujus temporis cùm omnes doceant, Antichristum esse Romanum Pontificem, jamque apparuisse, & in Mundo versari: tamen inter se non consentiunt de tempore, quo apparuit; sunt enim sex eorum opiniones.

Prima Samosatenorum, qui in Hungaria & Transylvania degunt, qui in quodam libello quem inscribunt: *Præmonitiones Christi & Apostolorum de abolendo vero Christo per Antichristum*, docent, Antichristum paulò post tempora Apostolorum apparuisse, nimirum, quando cœptum est prædicari, Christum esse Filium Dei æternum. Ipsi enim existimant, Christum esse purum hominem, & in Deo unam tantùm esse personam, & hanc fidem à Christo & Apostolis prædicatam: sed paulò post mortem Apostolorum venisse Romanum Antichristum, & vero Christo puro homine abolito, introduxisse alium Christum æternum, & fecisse Deum trinum, & Christum binum.

Hæc opinio, præter argumenta, quæ infrà afferemus contra omnes hæreticos, facillimè refutatur dupliciter. Primò, quia Antichristus cùm venerit, *seipsum faciet Deum*, non aliquem alium, ut Apostolus ait 2. Thessal. 2. Romanus autem Pontifex, ut ipsimet dicunt, non seipsum fecit Deum, sed Christum prædicavit, & ex puro homine Deum fecit. Secundò, quia ipsi dicunt, mox post Christi & Apostolorum dormitionem, extinctam fuisse penitus per Antichristum veram Christi Fidem; & in toto Mundo deinceps adoratum fuisse Christum Deum. At Christus prædixit, contra Ecclesiam suam non prævalituras portas inferi, Matth. 16. Et Angelus prædixit, æternum fore Christi regnum, Lucæ 1. Et David prædixit, omnes Reges servituros Christo, Psal. 71. Quomodo ergo verum est, in ipso initio nascentem Ecclesiam ab Antichristo esse deletam?

Secunda opinio est Illyrici, qui in Catalogo testium docet, Antichristum venisse, quando cœpit Romanum Imperium inclinare ad ruinam, constat autem Romanum Imperium inclinare cœpisse post annum decimum Honorii, quando Roma primùm capta est, idest, anno Domini 412. ut Blondus ostendit lib. 1. Decad. 1. histor. ab inclinat. Rom. Imp. Sed hoc intelligere videtur Illyricus de conceptione, non de nativitate Antichristi: siquidem ipse idem Cent. 6. cap. 1. in princ. docet, Antichristum conceptum quodam modo initio anni 400. deinde animatum, & formatum, atque nutritum in utero matris, circa annum quingentesimum: & postremò, anno *606*. natum, quando videlicet Phocas concessit Pontifici Romano, ut Caput diceretur totius Ecclesiæ. Idem Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 438. docet, Antichristum regnaturum & sæviturum gladio spirituali annis 1260. gladio autem temporali annis *666*. & tunc finem Mundi adfuturum.

Priorem numerum colligit ex Apoc. 11. cap. ubi dicitur, duraturum tempus Antichristi diebus 1260. Vult enim Illyricus accipi diem pro anno. Posteriorem numerum colligit ex Apoc. 13. ubi dicitur numerus bestiæ esse *666*.

Potest refelli duobus modis hæc opinio. Sequitur enim primò, jam Antichristum non solùm esse natum, sed etiam mortuum; & proinde Mundi finem jam advenisse. Nam Pontifex Romanus cœpit gladium temporalem, idest, temporale dominium habere saltem ab anno *699*. tunc enim Aripertus donavit Pontifici Romano Alpes Coctias, ubi nunc Genua est: & postea anno 714. eam donationem confirmavit Luitprandus, ut scribit Ado Viennensis in Chron. horum annorum, Blondus lib. 10. decad. 1. & idem fatentur Magdeburgenses, Centur. 8. cap. 10. col. *685*. & Theodorus Bibliander, qui hoc anno 714. annotat, factam esse primam provinciam Papisticam.

Non diu post, idest, anno 755. donavit Pipinus Romanis Pontificibus Exarchatum Ravennæ cum magna parte Italiæ, ut restatur Rhegino, Ado Sigebertus, Blondus lib. 2. Decad. P. Æmilius, & ipsi etiam Centuriatores, Cent. 8. cap. 10. col. 724. ac Theodorus Bibliander in Chron. Si igitur hoc anno 755. cœpit regnum Antichristi, & duravit annis *666*. igitur finem accepit anno Christi 1421. igitur sunt jam anni plusquam 150. ex quo obiit Antichristus. Quòd si initium regni ejus ponitur altiùs, idest, anno Domini *699*. tunc finis ponendus erit anno 1365. & erunt tunc plusquam 200. anni transacti post mortem Antichristi.

Respondebunt fortasse: post annum *666*. regni sui temporalis, Antichristum non moriturum, sed tantùm amissurum temporale dominium. Cùm enim ipsi dicant, regnum spirituale Antichristi duraturum 1260. annis, qui adhuc finiti non essent, & si cœpissent ab anno Christi *606*. consequenter dicere debent, duraturum regnum Antichristi spirituale aliquanto tempore post deletum regnum ejus temporale: sed certè est absurdum, & contra omnes auctores; & præterea saltem sequitur, jam ante annos 200. debuisse Pontifices amittere temporale dominium, quod est contra experientiam.

Secundò, idem error potest refelli, quia sequitur ex hoc errore, nosse Centuriatores exactè quando finietur Mundus, quod tamen est contra verba Domini, Act. 1. & Matth. 24. Quod sequatur, patet: nam ipsi sciunt, Antichristum cœpisse regnare gladio spirituali anno *606*. sciunt etiam regnaturum tantùm annis 1260. & tunc statim venturum Dominum ad judicium, ut ipsimet ex Paulo 2. Thessal. 2. colligunt; sciunt igitur judicium extremum futurum anno Christi 1866. vel si hoc nesciunt, coguntur etiam nescire, an Antichristus venerit.

Tertia

Tertia opinio est Davidis Chytræi, qui in Comment. cap. 9. Apoc. cum Illyrico docet, Antichristum apparuisse circa annum Domini 600. & satis apertè significat, S. Gregorium fuisse I. Pontificem Antichristianum. Idem verò Chytræus in Comment. cap. 11. & 13. non assentitur Illyrico quantum ad tempus durationis Antichristi, sed prudenter monet, non esse, id temerè definiendum. Probat verò tribus rationibus, Antichristum apparuisse anno 600.

Primò, quia eo tempore Gregorius stabilivit invocationem Sanctorum, & Missas pro defunctis. Secundò, quia anno 606. Papa Romanus Bonifacius III. impetravit à Phoca titulum Episcopi universalis. Addit tertiam rationem in Comment. cap. 13. quia hoc tempus planè & perspicuè congruit cum numero nominis Antichristi, quod continet 666. ut in Apoc. cap. 13. habetur.

Addit ibidem Chytræus, ex hoc eodem numero nominis Antichristi colligi tempus, quo confirmatum fuit à Pipino Antichristi regnum: nam tot ferè anni sunt ab anno 97. quo Joannes scripsit Apocalypsim usque ad Pipinum, nimirum 666. Item colligi tempus, quo primùm à Joanne Huss fuit Papa Romanus dejectus & declaratus Antichristus: sunt enim ferè anni 666. à Pipino ad Joannem Huss.

Hæc sententia facilè refelli potest; nititur enim solis mendaciis. Nam in primis non fuit Gregorius primus, qui Sanctos invocare, & Missas pro defunctis offerre docuit: docuerunt idipsum omnes Veteres, ut nos alibi demonstravimus. Nunc unus Ambrosius sufficiat, qui 200. annis Gregorium præcessit, in lib. de viduis: *Obsecrandi*, inquit Ambrosius, *sunt Angeli, Martyres obsecrandi*. Et lib. 2. epist. 8. ad Faustin. de obitu sororis: *Itaque*, inquit, *non tam deplorandam, quàm prosequendam orationibus reor, nec mœstificandam lacrymis tuis: sed oblationibus animam ejus Deo commendandam*. Denique Phocas non titulum universalis Papæ tribuit, sed eum Caput Ecclesiarum appellavit. Sed hoc idem multò antea fecerat Justinianus in epist. ad Joan. II. & antea etiam Conc. Chalced. in epist. ad Leonem. Sine caussa igitur tempore Phocæ ponitur adventus Antichristi.

Quod verò addit Chytræus de numero 666. omnino ineptum est, quia non congruit præcisè numerus ille cum temporibus, quibus vult Chytræus Antichristum apparuisse, vel confirmatum, vel declaratum esse. Nam à Christo ad Phocæ sanctionem, sunt anni 607. non 666. Ab Apocalypsi revelata, sunt ad Pipinum anni 658. à Pipino ad Joannem Huss sunt, ut ipse dicit, anni 640. At certè Joannes in Apocalypsi præcisum numerum notavit, cùm etiam minutias addiderit. Adde quòd Joannes Huss non declaravit primus Papam esse Antichristum: id enim antea fecerat Wiclef. Immò nec unquam dixit Joannes Huss, Papam esse Antichristum: nam in art. 19. Constantiæ damnato dicit, Clericos per avaritiam suam parare viam Antichristo. Denique Lutherani omnes gloriantur, à Luthero Antichristum esse detectum.

Quarta opinio est Lutheri in Supput. temp. qui duos adventus Antichristi ponit: unum, cùm gladio spirituali, post annum Domini 600. quando videlicet Phocas Pontificem Romanum Caput omnium Ecclesiarum vocavit: ubi etiam dicit, Gregorium fuisse ultimum Pontificem Romanum. Alterum, cum gladio temporali post annum Domini millesimum. Idem prorsus docet Bibliander in Chron. tab. 11. & 13. Itaque in primo adventu conveniunt Lutherus & Bibliander cum Centuriatoribus & Chytræo, eo excepto, quòd Lutherus & Bibliander dicunt, Gregorium fuisse sanctum & bonum Pontificem: Centuriatores autem Centur. 6. cap. 1. col. 2. & Chytræus dicunt, Gregorium præ omnibus navasse operam introducendo Antichristo, & proinde pessimum fuisse, quæ est blasphemia horrendissima. In secundo adventu dissident apertè Lutherus & Centuriatores.

Hæc opinio præter argumenta communia, quæ postea fient, facilè refellitur. Nam omnino sine ratione Lutherus ponit adventum Antichristi anno 600. & anno millesimo: ac de anno quidem 600. jam diximus in refutatione Chytræi; de anno millesimo facilè probari potest. Nam ideo Lutherus ponit eo tempore initium regni temporalis Antichristi, quia tunc Papa Gregorius VII. deposuit Imperatorem Henricum IV. & temporaliter dominabatur, & bella gerebat: atqui hæc omnia etiam antea fiebant; nam Gregorius II. excommunicavit Leonem Imperatorem, eumque privavit regno Italiæ, anno 715. testibus Cedreno & Zonara in vita ejusdem Leonis: Dominium autem temporale jam ostendimus ab anno 700. idest, trecentis annis ante annum millesimum habuisse Romanos Pontifices.

Denique testantur Magdeburgenses Cent. 8. cap. 10. Stephanum III. bella gessisse circa annum Domini 750. & idem dici potest fecisse Hadrianum I. & alios eorum successores. Item circa annum 850. Leonem IV. virum sanctum, & miraculis illustrem, bellum gessisse contra Saracenos, & insignem victoriam reportasse, & urbem Romanam turribus, & propugnaculis munivisse, necnon montem Vaticanum muro cinxisse, qui inde ab ejus nomine civitas Leonina appellatus est; scribunt omnes ferè Historici ejus temporis, & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. 9. cap. 10.

Quinta opinio est Henrici Bullingeri, qui præfat. in hom. suas ad Apoc. scribit, Antichristum apparuisse anno Domini 763. quæ opinio dissidet ab omnibus superioribus, & inde facilè refelli potest, quòd nititur debilissimo fundamento. Docet enim Bullingerus, in Apoc. cap. 13. ubi ponitur numerus nominis Bestiæ 666. significari eo numero tempus adventus Antichristi, idest, quot annis post Apocalypsim scriptam Antichristus venturus esset. Et quoniam constat ex Irenæo lib. 5. Apocalypsim scriptam circa finem Imperii Domitiani, idest, circa annum Domini 97. colligit ipse, Antichristum venturum fuisse anno 763. tot enim fiunt si addantur 666. ad 97.

Huc referri potest opinio quorumdam Catholicorum, qui, ut refert Jodocus Clictovæus in Commentariis ad cap. 28. lib. 4. de Fid. Joan. Damasceni, existimant, Antichristum propriè dictum fuisse Mahumetum, quia venit circa annum 666. prout Joannes prædixerat: at hæc ratio nihil valet. Nam inprimis Magdeburgenses reclamant, & contendunt, numerum illum ex Apocalypsi non significare tempus nativitatis Antichristi, sed tempus mortis. Joannes autem Evangelista cap. 13. Apoc. tam Illyrici, quàm Bullingeri commentum rejicit: seipsum enim explicans dicit, illum numerum non esse numerum temporis, sed numerum nominis Antichristi, idest, Antichristum habiturum nomen, cujus literæ Græcæ efficient numerum 666. ut Irenæus lib. 5. & omnes alii exponunt.

Præterea isto anno 763. nulla mutatio facta legitur in Romanis Pontificibus. Mahumetus etiam non venit, nam natus est anno Domini 597. Cœpit se Prophetam dicere anno Domini 623. Deinde obiit anno Domini 637. teste Palmerio in Chron. Itaque non pervenit ad annum 666.

Sexta opinio est Wolfgangi Musculi, qui in loc. tit. de Eccl. cap. 12. affirmat, Antichristum venisse paulò post tempora beati Bernardi, idest, circa annum 1200.

& probat, quia D. Bernardus serm. 6. in Psalm. 90. enumeratis multis vitiis hominum, & præcipuè Ecclesiasticorum, & gravissimis Ecclesiæ persequutionibus, subjungit: *Superest, ut reveletur homo peccati.*

At hæc etiam opinio nullo negotio refellitur, nam B. Bernardus suspicabatur ex malis quæ videbat, Antichristum propè esse; sicut etiam diximus suspicatos suis temporibus Cyprianum, Hieronymum, Gregorium; & sicut illorum, ita & Bernardi suspicio falsa fuit. Præterea fuerunt Pontifices sine comparatione ulla pejores ab anno 900. ad millesimum, quàm à 1100. ad 1200. Si ergo illi non fuerunt Antichristi, quare isti erunt?

CAPUT IV.

Explicatur prima demonstratio, quòd nondum venerit Antichristus.

Est igitur vera sententia, nondum regnare cœpisse, neque venisse, sed venturum & regnaturum circa Mundi finem, qui quantum adhuc abfit, nullo modo sciri potest. Hæc sententia, quæ destruit omnes superiores, & clarè ostendit, Romanos Pontifices non esse Antichristos, demonstratur sex rationibus.

Sciendum est enim, Spiritum sanctum in divinis literis sex signa certa adventus Antichristi nobis dedisse: duo præcedentia ipsum Antichristum, nempe prædicationem Evangelii in toto Mundo, & Imperii Romani desolationem: duo comitantia, videlicet prædicationem Henoch & Heliæ, & persequutionem maximam & novissimam, ita ut publica sacra omnino cessent: duo sequentia, nimirum, interitum Antichristi post tres annos cum medio, & finem Mundi; quorum nullum adhuc videmus existere.

Prima ergo demonstratio sumitur ex primo signo antecedente Antichristum. Scripturæ testantur, in toto Mundo prædicandum Evangelium, antequam veniet ultima persequutio, quæ excitabitur ab Antichristo Matth. 24. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus Gentibus.*

Quòd autem hoc sit futurum ante adventum Antichristi, probari posset ea ratione, quia tempore Antichristi, crudelitas persequutionis illius novissimæ impediet omnia publica exercitia veræ religionis.

Sed quia hanc rationem adversarii non admittunt, nec est tempus nunc eam deducendi ex suis principiis, probemus idipsum ex testimoniis Patrum. Hilarius igitur can. 25. in Matth. exponens illa verba: *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, & tunc veniet consummatio*, apertè docet, non venturum Antichristum, quem abominationem desolationis appellat, nisi præcedat Evangelii prædicatio in toto Orbe.

Idem docent disertis verbis Cyrillus catech. 15. Theodoretus in 2. Thessal. 2. Damascenus lib. 4. cap. 28. & alii: & præterea idem colligitur ex textu. Nam dicitur prædicandum Evangelium, antequam veniat illa maxima & novissima tribulatio, qualis nec antea fuit, neque postea erit: qua tribulatione significari Antichristi persequutionem, docent Patres, & præcipuè Augustinus lib. 20. de Civit. Dei, cap. 8. & 19. Quòd autem Evangelium non fuerit prædicatum in toto Orbe terrarum eo tempore, quo dicunt novi Samosateni venisse Antichristum, idest, circa annum Domini 200. vel 300. patet ex Origene, qui tract. 28. in Matth. asserit, tempore suo non fuisse adhuc ubique prædicatum Evangelium. Item ex Ruffino, qui lib. 10. hist. cap. 9. testatur, tempore Constantini Imperatoris, idest, post annum Domi-

A ni 300. Indis ulterioribus prædicatum fuisse Evangelium, cùm antea nunquam illi de Christo quidquam audivissent. Denique ex Augustino, qui in epist. 80. dicit, experientia certissima se comperisse, suo tempore adhuc fuisse multas Gentes, quæ nihil de Christo audierant.

Quòd autem, neque completa fuit prædicatio Evangelii circa annum 600. vel 700. quibus temporibus ponunt adventum Antichristi Centuriatores, Chytræus, Lutherus, & Bullingerus, patet ex conversione Wandalorum, Polonorum, Moravorum, & similium, quos constat non audivisse prædicationem Evangelii, nisi post annum Christi 800. ut etiam Centuriatores fatentur Cent. 9. cap. 2. col. 15. & 18.

B & Cent. 10. cap. 2. colum. 18. & 19. Item, quòd non fuerit completa prædicatio tempore D. Bernardi, quo tempore ponit adventum Antichristi Wolfangus Musculus; patet ex ipso Bernardo lib. 3. de Consider. ubi asserit, adhuc suo tempore fuisse Gentes, quæ non audierant Evangelium.

Denique, quòd etiam nostro tempore non sit prædicatum Evangelium in toto Mundo, experientia docet. Inventæ sunt enim in Oriente & Occidente regiones vastissimæ, in quibus nulla exstat memoria Evangelii. Neque dici potest fuisse ibi Fidem, sed postea esse extinctam: nam saltem aliqua vestigia remanerent, vel ibi, vel in scripturis Veterum. Præterea scimus, ubi prædicaverunt omnes Aposto-

C li, fuisse loca multis nota, ne dicam omnibus; at novus Orbis terræ nunc inventus, non fuit cognitus ab Apostolorum temporibus, nisi pauló ante nostram ætatem.

Contra hanc demonstrationem una tantum objectio fieri potest: quia nimirum fortasse Scripturæ, quæ dicunt Evangelium in toto Orbe prædicandum, non loquuntur de toto Orbe simpliciter, sed per figuram intellectionis accipiunt totum pro parte, sicut Luc. 2. cùm dicitur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.* Alioquin falsum erit quod Paulus dicit Rom. 10. jam tunc tempore suo: *In omnem terram exivisse sonum Apostolorum.* Et quod ait Coloss. 1. *A spe Evangelii quod pervenit usque*

D *ad vos, sicut & in toto mundo est, fructificans & crescens.* Et infra: *Quod prædicatum est*, inquit, *in universa creatura quæ sub cœlo est.*

Respondeo: sine dubio, non per figuram, sed propriè & simpliciter in toto mundo, idest, in omni Gente prædicari debere Evangelium, & Ecclesias constitui. Nam inprimis id expressè docet Augustinus epist. 80. ad Hesych. & idem sentiunt alii Patres citati, & præterea Origenes, & Hieronymus, & alii in cap. 24. Matth.

Deinde, tribus rationibus id probari potest. Primò, Christus ait, prædicationem in universo Mundo esse signum consummationis seculi; sic enim subjungit, *Et tunc veniet consummatio*: at si non pro-

E priè, sed per synecdochen deberet prædicari Evangelium in toto Mundo, nihil valeret illud signum: Nam eo modo primis 20. annis fuit prædicatum Evangelium ab Apostolis in toto Mundo. Secundò, ut Augustinus ratiocinatur, propriè omnes Gentes sunt Christo promissæ Psal. 71. *Omnes gentes servient ei*: & Christus generaliter pro omnibus mortuus est, & ideo in Apoc. cap. 7. describuntur electi ex omnibus Gentibus, & populis, & tribubus, & linguis; igitur etiam prædicatio propriè debet esse generalis. Denique Matth. 24. dicitur prædicandum Evangelium in toto Mundo *in testimonium omnibus Gentibus*, idest, ne ulla Gens in die judicii possit excusare infidelitatem suam prætextu ignorantiæ; igitur ante generale judicium, generalis prædicatio debet præcedere.

Ad loca illa Pauli respondet Augustinus in epist. 80. ac dicit, Paulum, cùm ait Rom. 10. *In omnem terram exivit sonus eorum*, accepisse præteritum pro futuro, sicut fecerat David, cujus illa verba sunt. Cùm autem ait Colosf. 1. *Evangelium esse in toto Mundo*, non voluisse dicere esse actu, sed virtute, quia nimirum jactum fuerat per Apostolos semen verbi divini in Mundum, quod paulatim fructificando, & crescendo, totum Mundum repleturum erat: quomodo aliquis, qui ignem supposuisset diversis partibus civitatis, verè diceretur totam illam urbem incendisse, quia ignem applicuerat, qui paulatim crescendo, totam urbem absumpturus erat; & hoc idem Apostolus indicat cùm ait, *In toto Mundo est fructificans, & crescens*: non enim Mundum totum planè occupaverat, cùm adhuc propagaretur, & tamen suo quodam modo occupaverat, idest, virtute, non actu.

Posset etiam responderi cum Hieronymo in cap. 20. Matth. & B. Thoma in cap. 10. ad Rom. duobus modis pervenisse Evangelium ad omnes Gentes: uno modo per famam; alio modo per proprios prædicatores, & Ecclesiarum fundationem. Et quidem primo modo pervenisse Evangelium ad omnes Gentes totius Mundi tunc noti tempore Apostolorum, & de hoc loqui Paulum: quomodo etiam debet intelligi Chrysostomus in cap. 24. Matth. Secundo modo non pervenisse tunc, sed perventurum suo tempore, & de hoc loqui Dominum Matth. 24. Luc. ult. & Act. 1.

Adde ultimò, non esse absurdum si concedamus, Dominum propriè, Apostolum figuratè esse loquutum. Rationes enim, quibus cogimur Domini verba in propria significatione accipere, non eamdem vim habent, si accommodentur ad verba B. Pauli: præsertim cùm Dominus de re futura, Paulus de præterita sit loquutus.

CAPUT V.

Explicatur secunda Demonstratio.

Secunda demonstratio sumitur ex altero signo antecedente tempora Antichristi, quod erit Desolatio omnimoda Romani Imperii. Sciendum est enim, Romanum Imperium tandem dividendum in decem Reges, quorum nullus erit vel dicetur Rex Romanorum, etsi omnes occupabunt provincias aliquas Romani Imperii: sicut modò Rex Galliæ, Rex Hispaniæ, Regina Angliæ, & fortè aliqui alii tenent partes Romani Imperii, & tamen non sunt Romani Reges, vel Imperatores: donec autem hoc non fit, non potest Antichristus venire.

Probat hoc Irenæus lib. 5. ex Daniele cap. 2. & 7. & ex Apoc. cap. 17. Nam cap. 2. Danielis describitur successio præcipuorum regnorum usque ad finem Mundi per statuam quamdam, cujus caput aureum significat primum regnum, idest, Assyriorum; pectus argenteum est regnum secundum, idest Persarum: venter æneus regnum tertium, idest, Græcorum: tibiæ ferreæ, regnum quartum, idest, Romanorum: quod longissimo tempore fuit bipartitum, sicut tibiæ duæ sunt & longissimæ. Porrò ex duabus tibiis oriebantur decem digiti, & in eis tota illa statua desinebat, quia videlicet Romanum Imperium tandem in decem Reges dividendum erat, quorum nullus erit Rex Romanorum, sicut nullus digitus est tibia. Jam verò cap. 7. clarissimè Daniel per quatuor bestias eadem quatuor regna designat, & addit, ex ultima bestia proditura decem cornua, quæ decem ultimos Reges significant, qui orientur qui-

A dem ex Romano Imperio, sed non erunt Romani Imperatores: sicut cornua ipsa oriuntur ex bestia, sed bestia ipsa non sunt.

Denique Joan. cap. 17. Apoc. describit bestiam cum septem capitibus, & decem cornibus, super quam mulier quædam sedebat, & explicat, mulierem esse urbem magnam, quæ sedet super septem colles, idest, Romam: septem capita esse septem illos montes, & etiam septem Reges, quo numero intelliguntur omnes Romani Imperatores. Decem cornua dicit esse decem Reges, qui uno tempore simul regnabunt, & ne putemus hos fore Romanos Reges, addit, quòd hi Reges odio habebunt fornicariam, & desolatam facient, quia ita inter se divident Romanum Imperium, ut illud penitus destruant.

B Deinde idem probatur ex Paulo 2. Thesf. 2. ubi dicit: *Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore, tantum ut qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat, & tunc revelabitur ille iniquus &c.* Ubi Paulus non ausus apertè scribere de eversione Romani Imperii, quod tamen apertè illis coram explicuerat, sic loquitur, & sensus est, Scitis, quid impediat adventum Antichristi? Dixi enim vobis, Romanum Imperium impedire, quia non sunt adhuc impleta ejus peccata, & non ante veniet Antichristus, qui hoc imperium propter sua peccata tollat è medio. Ideò qui nunc tenet Romanum Imperium, teneat, idest, regnet, donec de medio fiat, idest, aboleatur, & tunc revelabitur ille iniquus. Ita exponunt

C Græci Patres, & Latini; Cyrillus Catech. 15. de hoc loco disputans; *Veniet*, inquit, *prædictus Antichristus, cùm impleta fuerint tempora Romani Imperii*. Chrysostomus in hunc locum: *Quando*, inquit, *è medio sublatum fuerit. Imperium Romanum, tunc veniet Antichristus*. Similia habent Theophylactus, & Oecumenius.

Ex Latinis. Tertullianus in Apolog. cap. 32. dicit, Christianos orare pro diuturnitate Romani Imperii, quod sciant illo Imperio everso, imminere Orbi summam calamitatem, & Lactantius lib. 7. cap. 15. explicans ea quæ præcedent Antichristum, & Mundi finem: *Romanum*, inquit, *nomen, quo*

D *nunc regitur orbis (horret animus dicere, sed dicam quia futurum est) tolletur de terra, & imperium in Asiam revertetur, ac rursum Oriens dominabitur: atque Occidens serviet*. Ambrosius in 2. Thesf. 2. post defectum & abolitionem Romani regni venturum dicit Antichristum.

Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam, eumdem locum Pauli enarrans: *Nisi venerit*, inquit, *discessio primùm, ut omnes Gentes, quæ Romano Imperio subjacent, recedant ab eis, & nisi fuerit Romanum Imperium antea desolatum, & Antichristus præcesserit, Christus non veniet: tantum ut Romanum Imperium, quod nunc universas Gentes tenet, recedat, & è medio fiat, & tunc Antichristus veniet*. Denique Augustinus lib. 20. de Civit.

E Dei cap. 19. sic eumdem locum exponit: *Tantum qui modò imperat, imperet, donec de medio fiat, idest, de medio tollatur, & tunc revelabitur ille iniquus, quem significari Antichristum nullus ambigit.*

Quòd autem hoc signum non sit impletum illis temporibus, quibus Transylvani Antitrinitarii dicunt venisse Antichristum, idest, circa annum 200. patet, quia tunc maximè florebat Romanum Imperium, & diu postea floruit.

Quòd etiam non sit impletum unquam hactenus, patet, quia adhuc manet successio, & nomen Imperatorum Romanorum, & mirabili providentia Dei, quando defecit Imperium in Occidente, quod erat altera tibiarum statuæ Danielis, mansit incolume Imperium in Oriente, quod erat altera tibia. Quia verò Imperium Orientis destruendum

erat per tutcas ; ut nunc factum videmus ; iterum Deus erexit in Occidente priorem tibiam, idest, Imperium Occidentale per Carolum Magnum, quod Imperium adhuc durat.

Neque obstat, quòd Roma ipsa juxta Joannis vaticinium quodammodo ceciderit, & Imperium amiserit. Nam Imperium Romanum sine urbe Roma bene consistere potest, & dici Romanus Imperator qui Roma caret, modò succedat alteri Romano Imperatori in eadem dignitate & potestate, sive plutes, sive pauciores provincias sub Imperio suo habeat. Alioqui nec Valens, nec Arcadius, nec Theodosius junior, nec alii eorum successores, usque ad Justinianum, qui omnes Roma caruerunt, Romani Imperatores dici potuissent. Nec etiam Carolus Magnus, & successores, qui etiam urbe Romana potiti non sunt, unquam fuissent Imperatores, quod falsum esse ex duobus patet.

Primùm, quia hac sola de caussa Imperator, qui nunc est, præcedit omnes Christianos Reges, etiam se alioqui majores, & potentiores. Deinde, quia constat, consentientibus Romanis, Carolum Imperatorem creatum, teste Paulo Diacono lib. 23. Rer. Rom. & ab ipso Græco Imperatore, per Legatos Imperatorem salutatum, teste Adone in Chron. anni 810. & à Persis atque Arabibus ut Imperatorem muneribus ornatum, teste Othone Frisingensi lib. 5. cap. 31. Denique, Lutherani gloriantur, se tres Principes habere electores Romani Imperatoris ; proinde negare non possunt, quin adhuc Romanum Imperium duret.

Rectè igitur Orosius lib. 2. cap. 4. comparans Babylonicum Imperium cum Romano, dicit : Deum longè mitiùs egisse cum Romanis, quàm cum Babyloniis. Nam post annos 1164. ex quo Babylon condita erat ; uno die capta est Babylon caput Imperii, necatus est Imperator, & Imperium desolatum destructumque est. At post annos totidem, idest 1164. ex quo cœpit esse Roma, capta est Roma à Gothis, sed incolumi Imperatore Honorio, qui tunc rebus præerat, & salvo Imperio Romano.

Hinc apparet deceptio adversariorum. Illi enim putabant, sufficere inclinationem Romani Imperii ad Antichristi adventum : sed Paulus, Joannes, & Daniel : & Patres, Irenæus, Cyrillus, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Tertullianus, Lactantius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, non inclinationem sed desolationem dicunt necessariam.

Sed objiciunt Lutherus, Illyricus, & Chyttæus, hanc demonstrationem pro se maximè facere ; nam prædictum erat à Joanne in Apoc. 13. Bestiam, quæ Romanum Imperium significabat, vulnerandam ad mortem, & ab Antichristo iterum sanandam ; quod sanè tunc factum est, cùm Papa Imperium Occidentale, quod jam ferè perierat, iterum instauravit, collato in Carolum Magnum titulo ac dignitate Imperatoris ; igitur ex hac ipsa translatione seu instauratione Imperii manifestè colligitur, Papam Romanum verè esse Antichristum. Vide Illyricum in lib. cont. Prim. Papæ & Centur. 8. cap. 10. col. 751. & Chytræum in cap. 13. Apoc. Confirmat hoc argumentum Illyricus ex Ambrosio, qui explicans verba B. Pauli 2. Thessal. 2. dicit, Antichristum redditurum Romanis libertatem sed sub suo nomine : quod Papa viderur fecisse, cùm Imperatorem Romanis creavit, qui tamen à se dependeret.

Respondeo : apud Joannem nusquam legimus, ab Antichristo sanandam bestiam, quæ Romanum Imperium significabat ; sed hoc legimus, unum ex capitibus Bestiæ moriturum, & paulò post iterum resurrecturum, opera Draconis, idest, Diaboli : id quod omnes ferè veteres exponunt de ipso Antichristo, qui finget se mortuum, & arte diabolica iterum se ipse excitabit, ut imitetur veram Christi mortem & resurrectionem ; & eo modo plurimos seducet.

Ita exponit B. Gregorius lib. 11. epist. 3. necnon Primasius, Beda, Haymo, Anselmus, Richardus, & Rupertus in cap. 13. Apoc. Et textus ipse cogit planè, ut per illud caput bestiæ, quod mortuum erat & revixit, non intelligamus Carolum Magnum, sed Antichristum : siquidem illud caput, ut Joannes scribit, potestatem habuit solùm mensibus quadraginta duobus : & blasphemabat Deum, & eos qui in cœlo habitant ; & imperavit in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem : & adoraverunt illud omnes qui habitant in terra ; quarum rerum nullam vidimus, nec legimus in Carolo Magno, aut in aliquo successorum ejus. Regnavit enim Carolus diutiùs quàm mensibus quadraginta duobus ; nec Deum & Sanctos blasphemabat, sed eos potius mirificè coluit, & pietatem ejus multi successorum ejus imitati sunt.

Denique, nec ipse Carolus, nec ullus successorum ejus, in omnem tribum, populum, linguam, & gentem Imperium habuit, ut omnibus notum est. Porrò S. Ambrosius non ait, novum Romanum Imperatorem ab Antichristo creandum fuisse, quod Papa fecit : sed everso Romano Imperio, libertatem Romanis restituendam, quod Papa fecisse non legitur.

CAPUT VI.

Explicatur tertia Demonstratio.

Tertia demonstratio sumitur ex adventu Henoch & Heliæ, qui adhuc vivunt, & ad hoc vivunt, ut venienti Antichristo se opponant, & conservent electos in Fide Christi, & tandem Judæos convertant : quod tamen certum est nondum esse impletum. Quatuor Scripturæ exstant de hac re. Prima Malach. 4. *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & convertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum.* Secunda, Eccles. 48. ubi de Helia legimus : *Qui receptus es in turbine ignis, in turbine equorum igneorum. Qui inscriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Jacob.* Et cap. 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, ut det Gentibus pœnitentiam.* Tertia, Matth. 17. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia.* Quarta, Apoc. 11. *Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus 1260.*

Hæc omnia loca profert etiam Theodorus Bibliandet in suo Chron. tabul. 14. sed ait, per Henoch & Heliam intelligi omnes ministros fideles, quos Deus excitat tempore Antichristi, qualis nimirum fuit Lutherus, & Zvvinglius, & cæteri : & tandem concludit : *Quare*, inquit, *puerilis imaginatio est, vel Judaicum somnium, expectare vel Heliam, vel Henoch, ut personas suis proprietatibus singularibus definitas.* Et idem docet Chytræus in Com. ad hunc locum Apoc. Et probant : quia quæ dicuntur de Helia à Malachia, Dominus docuit intelligi de Joanne Matth. 11. *Ipse est Helias qui venturus est.* Et Hieronymus in cap. 4. Malachiæ, exponit de omni choro Prophetarum, idest, de doctrina omnium Prophetarum.

Nobis verò non puerilis imaginatio, sed verissima sententia videtur, Henoch & Heliam in suis personis venturos, & contrariam, vel esse hæresim,

sim, vel errorem hæresi proximum, probatur primò ex illis Scripturis quatuor. Nam quòd verba Malachiæ non possint intelligi de quibuscumque Doctoribus, ut de Luthero, Zvvinglio, & similibus, patet: nam Malachias dicit, ab Helia convertendos esse Judæos, & propter Judæos præcipuè mittendum, ut patet ex illo: *Mittam vobis*, & Ecclesiastico: *Restituere tribus Jacob*; at Lutherus & Zvvinglius nullum Judæorum converterunt.

Quòd etiam non possint intelligi de Joanne Baptista ad literam, sed solùm de Helia, patet, quia Malachias loquitur de secundo adventu Domini, qui erit ad judicandum, sic enim ait: *Antequam veniat dies Domini magnus & horribilis*. Primus enim adventus non vocatur dies magnus & horribilis, sed tempus acceptabile, & dies salutis, unde etiam subditur: *Ne fortè veniens feriam terram anathemate*, id est, ne veniens ad judicium, & inveniens omnes iniquos, omnem terram condemnem; ideò mittam Heliam, ut habeam aliquos, quos salvem. At in primo adventu Dominus non venit judicare, sed judicari: nec perdere, sed salvare.

Ad verba Domini Matth. 11. paulò post respondebitur. Ad Hieronymum dico, eum, etsi in Com. Malach. non putavit, Malachiam loqui de vero Helia: tamen in Com. Matth. 11. & 17. contrarium sentire & docere. Denique, hanc esse communem Fidelium interpretationem, testatur Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 29.

Quòd etiam Ecclesiasticus loquatur de personis ipsis Henoch & Helia, non de aliquibus aliis, probatur. Nam Ecclesiasticus dicit, illum Henoch venturum, *ut det Gentibus pœnitentiam, qui translatus est in paradisum*: & illum Heliam venturum ad restituendas tribus Israel, qui in curru equorum igneorum raptus fuerat; quæ certè non conveniunt, nisi illis particularibus personis.

Quo loco non possum satis mirari, quid Episcopo Jansenio in mentem venerit, ut exponens hunc locum scriberet: etiamsi opinio sit omnium Veterum, Heliam venturum; tamen non convinci ex hoc loco: dici enim posse, Ecclesiasticum id scripsisse secundùm receptam suo tempore opinionem, qua creditum fuit ex verbis Malachiæ, Heliam verè in sua persona venturum ante Messiam, cùm id non esset implendum in propria ejus persona, sed in eo qui venturus erat in spiritu, & virtute Heliæ. Si enim ita est, ut Jansenius dicit; sequitur, Ecclesiasticum errasse, & falsa scripsisse. Sed, ni fallor, Jansenius mutavit opinionem: nam scribens in cap. 17. Matth. docet, locum Malachiæ non posse intelligi ad literam, nisi de vero Helia, quod idem cogitur dicere de loco Ecclesiastici, qui sine dubio Malachiam exponit.

Jam quòd verba Domini Matth. 17. intelligantur de vero Helia, non de Joanne, planum est, quia Joannes jam venerat, & absolverat cursum suum, & tamen Dominus ait: *Helias venturus est*. Quòd verò non intelligantur de omnibus Doctoribus, sed de uno vero Helia, probari potest. Primò, quia Apostoli, qui movent quæstionem de Helia, fuerunt Petrus, Jacobus, & Joannes, & occasionem acceperunt ex transfiguratione Domini, ubi Moysen & Heliam viderunt. Itaque cùm interrogant. *Quid ergo Scribæ dicunt, quia Heliam oportet venire primùm*, loquuntur de illo Helia, quem viderant in monte cum Christo. Igitur Christus respondens, *Helias quidem venturus est, & restituet omnia*, loquitur etiam de illo Helia particulari, qui apparuerat in transfiguratione. Secundò, idem patet ex illis verbis *Et restituet omnia*. Id enim non fecit Joannes Baptista, nec ullus alius. Nam restituere omnia, est omnes Judæos, & hæreticos, & fortè multos Catholi-

A cos ab Antichristo deceptos revocare ad veram Fidem.

Sed instat Bibliander, quia Dominus Matth. 11. de Joanne Baptista dicit, *Ipse est Helias qui venturus est*, quasi dicat, Ipse est Helias à Malachia promissus. Respondeo: Dominum velle dicere, Joannem fuisse Heliam promissum, non ad literam, sed allegoricè; ideo enim præmisit, *& si vultis recipere*; quasi dicat, Helias quidem in sua persona promissus, venturus est in ultimo adventu: tamen si vultis etiam aliquem Heliam in primo adventu, Joannem recipite. Ideo etiam subjunxit: *Qui habet aures audiendi audiat*; indicans mysterium fuisse quod dixerat, Joannem fuisse Heliam.

B Quòd denique verba Joannis Apoc. 11. intelligantur de singularibus personis Henoch & Helia, non de omnibus Doctoribus, patet ex eo quod ibidem Joannes dicit, eos interficiendos ab Antichristo, & corpora eorum per tres dies mansura insepulta in platea Hierusalem, & post tres dies eos resurrecturos, & in cœlum ascensuros, quæ nulli hactenus contigerunt.

Respondere tamen conatur David Chytræus in Com. ad hunc locum, ac primò ait: Joannem significare voluisse multos Lutheranos ministros à Papistis interficiendos; quibus tamen Deus vitam restituit, cùm eos ad cœlum evehit in æternum victuros. Secundò addit paulò infrà, interfectis illis Ministris, vitam corporis restituendam in die ultima resurrectionis. Denique tertiò, ibidem addit, posse

C etiam significari per hanc vitæ restitutionem, quòd videamus multos à Deo excitari alios Ministros in locum interfectorum cum eodem zelo & virtute.

At nimis leves sunt hæ responsiones. Prima enim defendi non potest, quia beatitudo animæ non est restitutio vitæ amissæ, sed novæ vitæ acquisitio. Deinde duo illi testes in Apocalypsi coram omnibus resurgent, & corpore sursum versus elevabuntur, quod certè in beatitudine animæ non impletur.

Secunda solutio nihil etiam valet. Nam Joannes dicit, duos illos testes resurrecturos ante ultimum diem, durante nimirum adhuc statu hujus Mundi:

D addit enim Joannes, timorem magnum incutiendum inimicis eorum ex illa resurrectione: & paulò post terræ motum futurum, & septem millia hominum peritura. Tertia denique solutio non est ad rem. Nam Scriptura dicit, illos eosdem qui mortui fuerant excitandos, & in cœlum assumendos: nos autem non vidimus adhuc ullum Ministrum Lutheranum resurgere, vel in cœlum assumi. Quid, quòd Joannes dicit, Henoch & Heliam saccis indutos prædicaturos, & Lutherani saccos ita oderunt, ut si fortè eos habent, dum Lutherani fiunt, continuò eos abjiciant.

Probatur secundò, verè in suis personis Heliam & Henoch venturos tempore Antichristi, ex consensu

E Patrum. Nam de Helia id asserunt Hilarius, Hieronymus, Origenes, Chrysostomus, & alii omnes Matthæi interpretes, in cap. 17. Item Lactantius lib. 7. cap. 17. & Theodoretus in cap. ult. Malach. & Augustinus tract. 4. in Joan. & Primasius in cap. 11. Apoc.

De Henoch & Helia simul, id asserunt multi qui scribunt in Apocalypsim; ut Beda, Richardus, & Arethas, ex quibus Arethas etiam addit, invariabiliter à tota Ecclesia credi, Henoch & Heliam venturos, ut se Antichristo opponant. Item Damascenus lib. 4. cap. 28. Hippolytus martyr, in Orat. de Mund. consum. Necnon B. Gregorius lib. 14. cap. 11. vel 12. & lib. 9. cap. 4. Moral. & B. Augustinus lib. 9. cap. 6. de Gen. ad lit.

Probatur tertiò: quia alioquin non potest reddi ratio, cur isti duo sint rapti ante mortem, & adhuc

vivant in carne mortali, aliquando morituri. Nam etsi Judæi, ut Rab. Salomon in cap. 5. Genes. dicunt, Henoch à Deo occisum ante tempus, quia lenis & mutabilis erat, & Heliam asserunt, cùm in curru igneo sursum ferretur, ab illo igne toto corpore exustum: & fortè idem sentiunt Lutherani qui eos redituros negant; tamen Catholici omnes certa fide tenent utrumque in suis corporibus vivere. Quòd enim mortuus non sit Henoch, Apostolus docet Heb. 11. Henoch traslatus est, ne videret mortem: & quod tam ipse quàm Helias mortui non sint, & tamen morituri sint; clarè docent præter supra citatos, Irenæus, Tertullianus, Hieronymus, Augustinus, & Epiphanius.

Irenæus lib. 5. loquens de Henoch & Helia: *Dicunt*, inquit, *Presbyteri, qui sunt Apostolorum discipuli, eos, qui translati sunt, illuc* (In Paradisum terrestrem) *translatos esse, & ibi manere usque ad consummationem, conspicantes incorruptionem*. Tertullianus: lib. cont. Jud. cap. 2. de Henoch, sic ait: *Qui necdum mortem gustavit, ut æternitatis candidatus*. Epiphanius in Ancor. de Henoch & Helia sic ait: *Hi duo permanent in corpore & anima propter spem*. Hieronymus in epist. ad Pammach. cont. Joan. Hierosol. *Henoch*, inquit, *translatus est in carne, Helias carneus raptus est in cælum, necdum mortui, & Paradisi jam coloni &c.* Augustinus lib. de peccato originali cap. 23. *Henoch*, inquit, *& Heliam non dubitamus, in quibus nati sunt corporibus, vivere*.

CAPUT VII.

Explicatur quarta Demonstratio.

QUarta demonstratio sumitur ex eo, quod certum est, Antichristi persecutionem fore gravissimam & notissimam; ita ut cessent omnes publicæ religionis cæremoniæ, sacrificia; quorum nihil adhuc videmus. Quòd illa ultima persequutio sit futura gravissima, patet ex illo Matth. 24. *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque erit*. Et ex Apoc. 20. ubi legimus: *Tunc Satanam solvendum*, qui usque ad illud tempus fuerat ligatus.

De quo loco disputans Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 8. & 9. dicit, Antichristi tempore Diabolum solvendum, & proinde tantò graviorem fore illam persequutionem omnibus præcedentibus, quantò crudelius potest Diabolus sævire solutus, quàm ligatus. Itaque ait, tunc Diabolum omnibus suis & suorum viribus Ecclesiam vexaturum. Et Hippolytus martyr in Orat. de Mundi consum. ac Cyrillus Catech. 15. dicunt, Martyres, quos Antichristus occidet, futuros illustriores omnibus præteritis, quia præteriti, contra homines ministros Diaboli, at futuri, contra ipsum Diabolum personaliter grassantem pugnabunt. At certè nihil tale experti sumus ab anno 600. vel etiam millesimo.

Dicunt quidem hæretici, se magnam persequutionem ab Antichristo pati, quia interdum comburuntur aliqui de ipsorum numero: at quæ comparatio est talis persequutionis cum persequutione Neronis, Domitiani, Decii, Diocletiani, & aliorum? Siquidem pro uno hæretico qui comburitur, mille Christiani olim interficiebantur; idque in toto Orbe Romano exercebatur, non in una solùm provincia: & cùm modo summa pœna sit, comburi hominem; tunc incredibilia, & diversissima tormentorum genera exercebantur. De quibus vide Cornelium Tacitum in Nerone, & ex nostris Eusebium in Hist. Eccles.

Scribit Damasus in vita Marcellini, ut supra 17. millia Christianorum intra unum mensem à Diocletiano interfecta: & Eusebius, qui tunc vivebat, scribit lib. 8. cap. 6. hist. adeo fuisse omnes carceres plenos martyribus, ut nullus relinqueretur locus facinorosis: in toto vero eo libro, tot martyrio coronatos refert infra biennium, ut impossibile sit, numerum eorum inire. Adde, quòd multò plures Catholicorum hæretici nostri occiderunt, his decem vel quindecim annis, in Gallia & Flandria, quàm Inquisitores combusserint hæreticorum, fortè in centum annis. Itaque non possunt appellare hanc persecutionem, sed potiùs bellum civile: nam, ut Augustinus docet epist. 80. ad Hesych. quando erit vera persecutio Antichristi, solis Ecclesiæ filiis erit tribulatio: non autem eorum persecutoribus, sicut tempore Diocletiani, & superiorum Principum, Christiani solùm cædebantur, non autem etiam cædebant.

Si verò persecutio dicenda est; Catholici potiùs eam patiuntur quàm Lutherani & Calvinistæ. Catholici enim sunt, qui ex multis provinciis ejecti, Ecclesias, patrimonia, & ipsam etiam patriam amiserunt, invadentibus nimirum res alienas novis istius Evangelii Ministris, & ut diximus, & ex Com. Laurentii Surii, aliisque hujus temporis Historicis cognosci potest, multò plures Catholicorum furor Calvinistarum intra paucos annos absumpsit, quàm hæretici judicio Principum Catholicorum abnegatæ Fidei pœnas dederint.

Quòd autem illa persecutio sit futura notissima & manifestissima, probat Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 11. ex illis verbis Apocalypsis 20. *Et cinxerunt castra Sanctorum, & dilectam civitatem*. His enim verbis significatur, omnes prorsus impios simul futuros in exercitu Antichristi, & aperto marte oppugnaturos omnem Sanctorum Ecclesiam. Nunc enim sunt multi ficti in Ecclesia, qui tegentes malitiam suam, corde sunt extra Ecclesiam, corpore intus: *At tunc erumpent omnes*, inquit Augustinus, *in apertam persequutionem ex latebris odiorum*. Hoc sanè adeo non est impletum hoc tempore, ut nunquam ferè fuerit major numerus falsorum fratrum, & fictorum Christianorum, & adeo non est nota nec manifesta hæc persequutio, ut nec illi qui dicunt se eam pati, nec nos qui dicimur eam inferre, possimus dicere, quando cœperit.

Certè persequutio Neronis, Domitiani, atque aliorum Principum Romanorum, ab Eusebio, Orosio, Sulpitio, diligenter annotatæ fuerunt: neque est dubium quando cœperint, & quando desierint; sicut etiam de Christi adventu, quia verus & manifestus fuit, optimè scimus quando fuerit, & quibus primùm manifestatus: nec ullæ sunt inter nos de ea re opiniones. At hæretici, qui dicunt Antichristum venisse, & jam per tot annos persecutionem exercuisse; tamen non possunt proferre unum Auctorem, qui annotaverit quando Antichristus venerit, vel quibus apparuerit primùm, vel quando inchoaverit persecutionem: & ipsi inter se ita dissident, ut unus dicat, eum venisse anno 200. alius anno 606. alius anno 773. alius anno 1000. alius anno 1200. ut non tam vigilantes loqui quàm per quietem somniare videantur.

Denique, quòd Antichristi tempore propter atrocitatem persecutionis cessare debeat publicum & quotidianum Ecclesiæ officium, & sacrificium, apertè docet Daniel cap. 12. *A' tempore cùm ablatum fuerit juge sacrificium dies* 1290. Ubi omnium consensu loquitur de tempore Antichristi, & ut exponunt Irenæus lib. 5. Hieronymus & Theodoretus in hunc locum, Hippolytus martyr in Orat. de consum. Mundi, & Primasius in cap. 11. Apoc. sensus est; Antichristum interdicturum omnem divinum cul-

cultum, qui in Ecclesiis Christianorum nunc exercetur, ac præsertim sacrosanctum Eucharistiæ sacrificium. Hoc autem signum nondum impletum, experientia testatur.

Ex quo tria colligi possunt. Primò, Antichristum nondum venisse, cùm adbuc vigeat sacrificium juge. Secundò, Romanum Pontificem non esse Antichristum; sed ei maximè contrarium, cùm sacrificium, quod ille ablaturus est, hic maximè ornet & tueatur. Tertiò, hujus temporis hæreticos, præ omnibus aliis, Antichristi esse præcursores, cùm nihil ardentiùs optent, quàm sacrificium Eucharistiæ penitus abolere.

CAPUT VIII.

Explicatur quinta demonstratio.

Quinta demonstratio sumitur à duratione Antichristi. Antichristus non regnabit nisi tres annos cum medio: at Papa jam regnavit spiritualiter in Ecclesia plusquam 1500. annis, nec potest assignari ullus, qui sit habitus pro Antichristo, qui præcisè regnaverit tribus annis cum medio; non igitur Papa est Antichristus; proinde nondum venit Antichristus.

Portò, Antichristi regnum trium annorum cum dimidio futurum, colligitur ex Daniele cap.7. & 12. Et ex Apoc. cap. 12. ubi legimus, duraturum Antichristi regnum per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Nam per tempus, intelligitur unus annus, per tempora, duo anni, per dimidium temporis, medius annus. Sic enim explicat idem Joannes. Nam Apoc. 11. & 13. dicit, Antichristum regnaturum mensibus 42. qui rectè faciunt tres annos cum medio. Et cap. 11. dicit, Henoch & Heliam prædicaturos diebus 1260. qui idem tempus efficiunt. Nam Hebræi utebantur annis, & mensibus lunaribus, etsi eos revocarent ad solares, addendo sexto quoque anno unam lunationem: tres autem anni lunares cum medio faciunt rectissimè 42. menses, sive 1260. dies, siquidem annus lunaris plenus ac perfectus constat ex duodecim mensibus, quorum quilibet habet 30. dies, ut Augustinus docet lib. 15. de Civit. Dei, cap. 14.

Neque obstat quòd Danielis 12. dicitur Antichristus regnaturus 1290. diebus, hoc est, diebus 30. ampliùs, quàm dixerit Joannes. Nam Joannes loquitur de Henoch & Helia, qui ab Antichristo occidentur uno mense antequam Antichristus pereat.

Ad hæc adversarii respondent tripliciter. Primò Chytræus in cap. 11. & 13. Apoc. dicit, non posse accipi hæc tempora pro tribus annis cum medio, quia experientia repugnat, & Paulus 2. Thessal. 2. ait, Antichristum duraturum usque ad Christi adventum.

Secundò dicit, poni tempus certum pro incerto, & proinde pro 42. mensibus, vel 1260. diebus, intelligi debere plus quàm mille annos. Idem dicit Bullingerus Serm. 46. in Apoc. cujus ratio videtur esse ea, quam insinuat Lutherus in Supput. temp. quia nimirum constat ex Apoc. 20. Diabolum solvendum anno millesimo, igitur Antichristi adventus cum gladio temporali, fuit anno millesimo à Christo; jam igitur regnavit plus quàm quingentis annis; Ergo oportet accipere illos menses 42. pro incerto tempore.

Tertiò, respondent Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 438. Danielem & Joannem accipere diem pro anno; & proinde pro mille & ducentis sexaginta diebus, intelligi debere 1260. annos. Ratio esse potest, quia etiam Dan. 9. septuaginta hebdomadæ ab omnibus intelliguntur de septimanis annorum, non dierum. Et Ezech. 4. dicitur; *Diem pro anno dedi tibi*. Et Luc. 13. *Oportet me hodie, & cras, & perendie ambulare*, idest, tribus annis vivere. Quam rationem ponit Chytræus in cap. 11. Apoc. ubi ejusmodi annos & menses, Angelicos vocari dicit, non humanos.

At Contra est communis sententia Veterum, qui asserunt propter loca citata, solùm tres annos cum medio Antichristum regnaturum. Hippolytus martyr in Orat. de consumm. Mundi, *Tres*, inquit, *annos cum dimidio regnabit Antichristus super terram, post auferetur regnum illius, & gloria*. Irenæus lib. 5. in fine: *Regnabit*, inquit, *annis tribus, & mensibus sex, & tunc veniet Dominus de cælis*. Et Hieronymus in cap. 7. Dan. *Tempus*, inquit, *annum significat, tempora, juxta Hebraici sermonis proprietatem, qui & ipsi dualem numerum habent, duos annos præfigurant; Dimidium autem temporis, sex menses, quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt*. Cyrillus in Catech. 15. *Regnabit*, inquit, *Antichristus tribus annis, & dimidio tantùm, quod non ex libris Apocryphis dicimus, sed ex Daniele Propheta*. Et Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 23. *Antichristi*, inquit, *adversus Ecclesiam sævissimum regnum, licèt exiguo spatio temporis sustinendum, qui vel dormitans hæc legit dubitare non sinitur. Tempus quippe, & tempora, & dimidium temporis, annum unum esse, & duos, & dimidium. Ac per hoc, tres annos & semissem, etiam numero dierum posteriùs posito, dilucescit, aliquando in Scripturis & mensium numero declaratur*. Similia habent Theodoretus in cap. 7. Dan. Primasius, Beda, Anselmus, Haymo, Arethus, Richardus, Rupertus in Apocalypsin.

Secundò idem probatur ex eo quòd Scripturæ dicunt, tempus Diaboli soluti & Antichristi fore brevissimum, Apoc. 12. *Væ terræ & mari, quia descendit Diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet*. Et Apoc. 20. *Ligavit eum per mille annos, & post hæc oportet solvi modico tempore*. Quomodo, quæso, hoc erit verum, si Antichristus regnabit 1260. annis? Sic enim diutiùs solutus erit, quàm ligatus.

Tertiò, quia, ut Augustinus argumentatur lib. 20. de Civit. Dei cap. 8. & Gregorius lib. 33. Moral. cap. 12. nisi illa sævissima persecutio esset brevissima multi perirent, qui non sunt perituri. Unde & Dominus ait Matth. 24. *Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro*: at quomodo erit brevissima, quæ supra mille annos durabit?

Quartò, Christus prædicavit solùm tribus annis cum medio: ergo decet etiam, ut Antichristus non permittatur diutiùs prædicare.

Quintò, quia summa annorum mille ducenti sexaginta, quam adversarii constituunt, nullo modo potest accommodari ad illa verba Danielis, & Joannis: *Tempus, & tempora, & dimidium temporis*. Nam per tempus debet intelligi sine dubio aliquis unus numerus, ut unus dies, una hebdomada, unus mensis, unus annus, unum lustrum, unum Jubilæum, unum seculum, unum millenarium: sed si accipiamus unum millenarium, tunc Antichristus erit regnaturus tribus millibus annorum, & quingentis; quod adversarii non admittunt. Si accipiamus unum seculum, tempus Antichristi erunt anni trecenti quinquaginta; quod etiam non admittunt: & idem patet de uno jubilæo &c.

Sextò, quia cùm Danielis 4. aliquoties legamus septem tempora transitura, quibus erit futurus extra regnum suum Nabuchodonosor; per illa tempora omnes intelligunt septem annos. Si enim vellemus intelligere annos annorum, ut intelligunt adversarii, cum de Antichristo agitur; oporteret di-

A cere, Nabuchodonosor vixisse extra regnum bis mille, & quingentos quinquagintaquinque annos.

Neque difficile est ratiunculas eorum solvere : nam cùm ait Chytræus, non posse accipi tres annos cum dimidio, de quibus loquuntur Daniel & Joannes, propriè pro annis nostris usitatis, quia experientia testatur, Antichristum jam multo longiori tempore esse grassatum ; manifestè petit principium, ut Dialectici loquuntur. Assumit enim quod est in controversia : id enim quæritur, an Antichristus venerit. Cùm verò addit, Antichristum ex Pauli sententia regnaturum usque ad secundum Christi adventum ; & inde concludit, oportere eum diutiùs regnare, quàm tribus annis cum medio, non vi-
B det se, aut iterum principium petere, aut nihil dicere : nihil enim illa consecutio efficere potest, nisi assumatur, Antichristum jam venisse ; quod tamen in controversia est.

Ad id verò, quod tam ipse, quàm Henricus Bullingerus dicunt, numerum certum pro incerto hoc loco accipi, respondeo : tunc solùm certum numerum pro incerto poni, quando ponitur aliquis numerus plenus & perfectus, ut 10. 100. 1000. non autem quando assignantur varii numeri, ubi sunt magni & parvi admixti. Tunc ergo accipiendus est certus numerus pro incerto, quando Scriptura dicit Apoc. 20. Diabolum per 1000. annos fuisse ligatum, ut exponit Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 8. & Grego-
C rius 33. Moral. cap. 12. non autem quando assignat tempus, tempora, & dimidium temporis, sive dies 1260. vel menses 42. Quorsum enim numerorum varietas, si tempus incertum designatur?

Ad argumentum Illyrici dico : in Scriptura inveniri quidem & rectè dici hebdomadas annorum, non tamen dies pro annis, vel menses annorum. Nam hebdomadas annorum legimus Levitici 25. *Numerabis tibi septem hebdomadas annorum &c.* Et rectè dici patet, quia hebdomada denominatur à numero septenario, Græcè, Latinè & Hebraicè : nam Hebræi dicunt שבוע *septimanam* à שבע quod est *septem*, ut etiam Græcè dicitur ἑβδομὰς & Latinè septimana à numero septenario ; sicut ergo septem dies dicuntur
D hebdomada dierum, ita septem anni hebdomada annorum. At mensem annorum, vel diem pro anno nusquam legimus, nec rectè diceretur : nam mensis non denominatur à numero aliquo, sed à cursu Lunæ, qui 30. diebus absolvitur. Hinc enim Hebræi vocant mensem ירח ; idest *Lunam*, vel חדש ; idest *innovationem*, scilicet, Lunæ, & Græcis mensis μὴν dicitur, quia Luna dicitur μήνη.

Similiter dies non significat numerum, sed tempus lucis Genes. 1. *Vocavit Deus lucem diem, & tenebras noctem.* Neque obstat illud Ezech. 4. *Diem pro anno dedi tibi.* Nam non vult dicere, pro diebus ad literam significari annos, alioqui oporteret, Ezechielem dormivisse super latus suum sinistrum annos 390.
E quod est impossibile : jusserat enim Deus, ut dormiret super latus sinistrum diebus 390. & addidit : *Diem pro anno dedi tibi* ; si ergo dies illi pro annis accipiuntur, debuit Ezechiel dormire super latus sinistrum 390. annis : at non tamdiu vixit. Dicendum est igitur, dies ibi accipi verè pro diebus, sed dici pro annis datos, quia erant signum illi 390. dies, quibus dormivit Ezechiel, dormitionis Dei, per quam toleravit peccata Israelitarum, annis 390.

Ad id quod objicit Chytræus ex Luc. cap. 13. *Oportet me hodie, & cras, & perendie ambulare.* Respondeo : non significari illis verbis (ut adversarii errantes dicunt) Christum tribus annis adhuc prædicaturum fuisse cùm ea verba loquutus est, siquidem ea verba Dominus pronunciavit ultimo anno vitæ suæ. Nam, ut Hieronymus scribit in lib. de script. Eccles.
A in Joan. & res ipsa loquitur, Matthæus, Marcus, & Lucas non scripserunt acta & verba Christi priorum duorum annorum, sed solùm tertii anni. Dominus igitur per tres illos dies, vel intellexit triduum, quod erat consumpturus in itinere Hierosolymitano, ut Albertus & Cajetanus exponunt ; vel certè eo loquendi modo significare voluit, se adhuc modicum tempus supervicturum, & prædicaturum, ut Jansenius rectè docet. Itaque viderint Illyricus & Chytræus, ubinam dies & menses Angelicos repererint ; in Scriptura enim nusquam reperiuntur.

CAPUT IX.

B

Explicatur sexta demonstratio.

SExta demonstratio sumitur ex ultimo signo consequente Antichristum, quod erit Mundi consummatio. Nam Antichristi adventus erit paulò ante finem Mundi ; ergo si Antichristus jamdudum venisset, ut adversarii dicunt, deberet Mundus jamdudum esse finitus. Daniel cap. 7. bis loquens de Antichristo ; semel narrans visionem suam, & semel exponens visionem, utraque vice subjungit ; post Antichristum statim secuturum ultimum judicium : *Considerabam*, inquit, *cornua, & ecce cornu aliud parvulum ortum est, & tria de cornibus primis evul-*
C *sa sunt à facie ejus. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit &c.* Et infra, explicans visionem : *Bestia quarta*, inquit, *quartum regnum erit : Porrò cornua decem, decem Reges erunt, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit &c. Et tradentur in manu ejus per tempus, & tempora, & dimidium temporis, & judicium sedebit &c.*

Similis est prophetia Joan. Apoc. 20. *Post hæc oportet illum solvi modico tempore, & vidi sedes, & sederunt super illas, & judicium datum est eis &c.* Et rursum idem Daniel postquam dixerat cap. 12. Antichristi regnum duraturum diebus mille ducentis & nonaginta, subjungit : *Beatus qui expectat & pervenit us-*
D *que ad dies mille, trecentos & triginta quinque*, hoc est, usque ad dies 45. post mortem Antichristi : tunc enim Dominus veniet ad judicium, & coronas justitiæ victoribus reddet ; ut exponunt Hieronymus, & Theodoretus in Com. hujus loci.

Deinde idem colligitur ex Matth. 24. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo mundo in testimonium omnibus gentibus, & tunc erit consummatio*, idest, paulò post erit finis Mundi. Et infrà : *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum ; & tunc apparebit signum filii hominis &c.* Idem ex 2. Thess. 2. *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adventus sui &c.* Ubi Apostolus do-
E cet, ferè immediatè post Antichristum venturum Christum, quia nimirum intercedet brevissimum tempus, & doli ac fraudes Antichristi, quæ destrui cœptæ erunt per Heliam & Henoch, destruentur penitus per ipsum Christi adventum, & horribilia signa præcedentia.

Idem denique habetur ex 1. Joan. 2. *Filioli, novissima hora est, & sicut audistis quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt ; Unde scimus quia novissima hora est.* Ubi Joannes dicit, hoc tempus à Christo usque ad finem Mundi esse novissimam horam, idest, novissimum tempus, sive ultimam ætatem, ut Augustinus exponit. Et probat pulcherrimè ex hoc principio, quia scimus Antichristum venturum in fine Mundi : facit enim Joannes hoc argumentum. Scimus Antichristum

ven-

venturum in fine Mundi: at nunc videmus jam adesse multos ejus præcursores, sive minores Antichristos; ergo signum est certum, hanc esse novissimam horam, sive ætatem. Quomodo posset aliquis sic argumentari de ultima hora noctis. Scimus Solem orturum in ipso fine noctis: videmus autem nunc multos ejus radios jam illustrare aerem; ergo scimus hanc esse ultimam horam noctis.

Denique idem habetur ex communi consensu Patrum, Irenæi lib. 5. in fine, Tertulliani lib. de Resurrect. Augustini lib. 20. de Civit. Dei, cap. 19. & aliorum; & confessione adversariorum. Nam adversarii fatentur, Antichristum regnaturum usque ad finem Mundi; ac proinde paulò post ejus interitum finem Mundi futurum.

Ex hoc igitur signo conjuncto cum superiori, efficitur demonstratio insolubilis, qua probetur Antichristum nondum venisse, nec esse Romanum Pontificem. Nam si continuò post mortem Antichristi Mundus finietur, & Antichristus non vivet, postquam apparuerit & regnare cœperit, nisi tribus annis cum dimidio; ergo non apparebit, nec regnare incipiet, nisi tribus annis cum dimidio ante Mundi finem: at Papa regnavit jam eum utroque gladio, etiam ipsorum adversariorum sententia, supra 500. annos; & tamen Mundus adhuc durat.

CAPUT X.

De nomine Antichristi.

SEquitur quarta disputatio, quæ erit de nomine proprio & charactere Antichristi. Fatentur omnes pertinere omnino ad Antichristum verba illa Joan. Apoc. 13. *Et faciet omnes pusillos cum magnis, divites & pauperes, liberos & servos habere characterem in dextera manu, aut in frontibus suis; & ne quis possit emere aut vendere nisi habeat characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis ejus: hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus ejus 666.*

Sunt autem de hoc numero plures opiniones. Prima est eorum qui dicunt, hoc numero non designari nomen, sed tempus adventus vel mortis Antichristi. Ita Bullingerus qui præfat. homil. in Apoc. vult, designari tempus adventus Antichristi. Item Magdeburgenses, qui Centur. 2. lib. 2. cap. 4. volunt, designari tempus mortis Antichristi. Item quidam, qui, teste Cicthoveo in lib. 4. Damasc. cap. 28. volunt, designari mortem Mahumeti, quem dicunt esse Antichristum; quibus consentit Lyranus in hunc locum, qui non putat quidem Mahumetum esse Antichristum; tamen existimat, hoc numero significari mortem Mahumeti futuram fuisse anno *666.* à Christi adventu.

Hæc opinio est absurdissima. Primò, quia Joannes dicit, se loqui de numero nominis bestiæ. Secundò, quia bestia, cujus est hic numerus, præcipiet omnibus mercatoribus, ut eo pro signo utantur in contractibus; & patet Apoc. 13. non ergo numerus est mortis bestiæ, sed ad ipsam viventem pertinet. Tertiò, quia etiam est falsum, Mahumetum mortuum esse anno Christi *666.* Quidam enim dicunt eum mortuum anno Domini 637. ut Matthæus Palmerius; quidam anno Domini 630. ut Cedrenus in Compend. histor. quidam anno Domini 638. ut Joannes Vaseus in Chron. Hispaniæ.

Secunda opinio est Davidis Chytræi in cap. 13. Apoc. qui docet nomen Antichristi esse λατεῖνος vel Hebraicè רומיית *Romanus*; proinde Papam qui Princeps Latinus est, cùm in Latio dominetur & Ro- A manus est Pontifex, esse Antichristum. Idem docet Theodorus Bibliander tab. 10. & propterea tabulam undecimam suæ Chronologiæ, quæ incipit ab anno 600. inscribit, Latinos Papas. Rationes eorum duæ sunt; una, quia Irenæus lib. 5. docet, verisimile esse, hoc futurum nomen Antichristi: altera, quia reverà literæ hujus nominis efficiunt illum numerum, ut patet.

ר	200.	λ.	30.	τ.	300.
ו	6.	α.	1.	ε.	5.
מ	40.	τ.	300.	ι.	10.
י	10.	ε.	5.	τ.	300.
י	10.	ι.	10.	α.	1.
ת	400.	ν.	50.	ν.	50.
	666.	ο.	70.		666.
		ς.	200.		
			666.		

B Hæc opinio est prorsus temeraria. Nam in primis, Irenæus dicit quidem nomen λατεῖνος probabiliter posse accommodari Antichristo: sed addit, multò probabilius esse, nomen Antichristi, non fore λατεῖνος, sed τειτὰν; quod etiam exprimit illum numerum; & est nomen multò illustrius, cùm Solem significet.

Præterea conjectura Irenæi, quæ tunc aliqua erat, modo nulla est. Ipse enim dicit, probabile esse Antichristum vocandum Latinum, non quia dominabitur in Latio, sed quia Latini erant, qui tunc C regnabant latissimè, & Orbem totum tenebant. Cùm enim Antichristus debeat esse Rex potentissimus, sine dubio occupabit potentissima regna, quæ tunc inveniet: potentissimum autem regnum erat Latinorum, inquit Irenæus; ipsi enim nunc verissimè regnant. Sanè conjectura ista hoc tempore nihil valet: nam Latini non ampliùs regnant in toto Orbe terrarum, sed Turcæ sunt qui verissimè regnant, & apud nos Hispani, & Galli, non Latini.

Præterea nomen Latini, ut significat Romanum, non scribitur per ω, sed per simplex Jota; & tunc non reddit illum numerum. Quomodo etiam refelli potest commentum de nomine רומיית? nam Romanus non potest terminari in ת, cùm sit nomen ma-D sculinum: illa enim fœmininorum terminatio est apud Hebræos. Remota autem litera ת, desunt 400. ad numerum Antichristi. Item nomen λατεῖνος si erit Antichristi nomen, erit proprium ei, ut Arethas docet, & usitatum maximè; nam debebit ostendi in signum ab omnibus qui emunt, aut vendunt: at nomen λατεῖνος, est commune; nec enim ullus Papa vocatus est unquam nomine proprio Latinus, nec est hoc nomen usitatum; nunquam enim Papæ se Latinos vocant, sed solùm Episcopos aut Papas.

Porrò Romanus, nomen fuit proprium unius solius Pontificis; qui tamen non potuit esse Antichristus, cùm non vixerit nisi mensibus quatuor: alioqui autem nomen est commune.

E Denique, si solùm hoc nomen λατεῖνος, vel Romanus efficerent numerum *666.* aliquid dicerent adversarii: at innumerabilia nomina inveniuntur, quæ hunc eumdem numerum reddunt. Hippolytus martyr, in Orat. de consummar. Mundi, notavit aliud nomen, quod reddit illum numerum, nimirum, ἀρνοῦμαι, idest, *nego*. Arethas annotavit septem. λαμπέτης, idest, *illustris*. τειτὰν, idest, *sol*. ὁ νικητὴς, idest, *victor*. κακὸς ὁ δηγὸς, idest, *pravus Dux*. ἀληθῶς βλαβερὸς, idest, *verè nocens*. πάλαι βάσκανος, idest, *olim invidens*. ἀμνὸς ἄδικος, idest, *agnus nocens*. Primasius addit aliud. ἄντεμος, idest, *contrarius*. Rupertus, & ante eum Haymo, excogitaverunt duo alia, nimirum γενσηρικός, quod est nomen Gothicum, & DICLVX Latinum, quod facit *666*, si Latino more accipiamus D. pro quingentis, L. pro uno,

C. pro

A C. pro centum, L. pro quinquaginta, V. pro quinque, X. pro decem.

Ex recentioribus Gulielmus Lindanus, lib. 3. Dubitantii, notat, Martinum Lauterum reddere numerum 666. si literæ Latinæ accipiantur pro numeris more Græcarum & Hæbraicarum, hoc modo: A. 1. B. 2. C. 3. D. 4. E. 5. F. 6. G. 7. H. 8. I. 9. K. 10. L. 20. M. 30. N. 40. O. 50. P. 60. Q. 70. R. 80. S. 90. T. 100. V. 200. X. 300. Y. 400. Z. 500. Gilbertus Genebrardus lib. ult. Chronol. notavit etiam nomen Lutheri Hebraicè numerum illum efficere לולחר.

ד.	4.	σ.	200.
ב.	2.	α.	1.
י.	10.	ξ.	60.
ד.	4.	ο.	70.
כ.	20.	ν.	50.
י.	10.	ε.	5.
ת.	400.	ι.	10.
ר.	200.	ο.	70.
י.	10.	ς.	200.
ו.	6.		
	666.		666.

Addo ego in gratiam Lutheri & Chytræi duo alia, nimirum דויד כיתריו, **B** idest, David Chytræus, & σαξόνειος eumdem numerum reddere, quod nomen ita convenit Luthero, sicut Papæ nomen Latini.

Tertia opinio est multorum Catholicorum, qui suspicantur, Antichristum vocandum ἄρνεμος, tum quia hoc nomen propriè illi conveniat, tum etiam quia reddat exactè illum numerum. Ita Primasius, Anselmus, & Richardus.

Refutatur rectè à Ruperto hæc opinio, quoniam **C** nomen quod hic Joannes insinuat, non erit nomen Antichristo ab adversariis impositum, sed nomen quod ipse sibi usurpabit, & in quo gloriabitur adeò, ut jubeat inscribi in frontibus hominum. Non est autem credibile eum sibi assumpturum nomen aliquod odiosum aut vile, quale est ἄρνεμος, & etiam omnia ferè alia supra memorata.

Quarta sententia est ipsius Ruperti, qui existimat, hoc numero non significari nomen Antichristi, sed significari triplicem prævaricationem Diaboli in Antichristo complendam. Nam senarius numerus, quia non pertingit ad septenarium, in quo est requies & beatitudo, est numerus creaturæ per prævaricationem excidentis à requie: Diabolus autem triplicem prævaricatiooem incurrit, seu potiùs unam triplica- **D** vit. Primùm enim prævaricatus est cùm in se peccavit: deinde rursum cùm primum hominem peccare fecit, & tunc ad simplicem senarium addidit sexagenarium: denique tertiò prævaricabitur, cùm per Antichristum totum Mundum seducet, & tunc ad sexagesimum addet sexcentesimum.

Quinta sententia Bedæ est, qui contraria via incedit ac docet, numerum senarium esse perfectum, quia sex diebus fecit Deus cœlum & terram: sexagesimum verò perfectiorem, & sexcentesimum perfectissimum; ex quo colligit, Antichristum designari per numerum 666. quia usurpabit sibi perfectissimum tributum, quod soli debetur Deo. In cujus rei figuram, legimus lib. 3. Reg. cap. 10. Pondus auri, **E** quod adferebatur Salomoni per singulos annos, fuisse talentorum sexcentorum sexaginta sex millium. Hæ duæ sententiæ, non videntur satis quadrare cum eo, quod Joannes dicit, numerum illum esse numerum nominis, non dignitatis, aut prævaricationis: sed nec isti Patres voluerunt sententias illas suas alio loco haberi, quàm suspicionum, & conjecturarum.

Verissima igitur sententia est eorum, qui ignorantiam suam confitentur, ac dicunt, adhuc ignorari nomen Antichristi: quæ sententia est Irenæi lib. 5. Arethæ in hunc locum Apoc. & aliorum. Placet autem adscribere verba Irenæi, quoniam ad eum legendum Chytræus lectores suos hortatus est: *Hortor*, inquit, *studiosos, ut de hoc Apocalypsis loco postremas Irenæi paginas 333. & 334. perlegant, qui verecundè & pie de hoc numero bestiæ disputat, & inter cætera, Latinum seu Romanum fore Antichristum indicat, nomine* λατεῖνος *&c.* Irenæus igitur sic ait: *Certius ergo & sine periculo est, sustinere adimpletionem prophetiæ, quàm suspicari & divinare nomina qualibet, quando multa nomina inveniri possunt habentia prædictum numerum. Et nihilominus quidem erit hæc eadem quæstio. Si enim multa sunt quæ inveniuntur nomina, habentia numerum hunc, quod ex ipsis portabit, qui veniet quæritur, quoniam autem non propter inopiam nominum habentium numerum nominis ejus dicimus hæc, sed propter timorem erga Deum, & zelum veritatis. Εὐάνθας enim nomen, habet numerum, de quo quæritur. Sed nihil de eo affirmamus. Sed & λατεῖνος nomen sexcentorum sexagintasex numerum, & valde verisimile est, quoniam verissimum regnum hoc habet vocabulum, Latini enim sunt, qui nunc regnant. Sed non in hoc nos gloriabimur. Sed & τειτάν, prima syllaba per duas Græcas vocales ε & ι, scripta, omnium nominum, quæ apud nos inveniuntur, magis fide dignum est.* Et infra: *Cùm igitur tantum suasionum habeat hoc nomen Titan, tantam habeat verisimilitudinem, ut ex multis colligamus, ne fortè Titan vocetur qui veniet, nos tamen non periclitabimur in eo, nec asseverantes pronunciabimus, hoc eum nomen habiturum, scientes, quoniam si oportet manifestè præsenti tempore præconari nomen ejus, per ipsum utique editum fuisset, qui & Apocalypsim viderat.* Hæc ille.

Audiat igitur Chytræus Irenæum verecundè, piè & eruditè differentem, & non falsò illi imponat, quod nunquam dixit. Nec enim judicavit Irenæus, Antichristum fore Latinum, seu Romanum: sed ait, & aliquoties repetit, non posse hoc tempore sciri nomen Antichristi; idque duplici ratione, eaque optima approbavit. Prima, quia multa inveniuntur nomina, quæ numerum illum efficiunt; nec divinare liceat ex tam multis similibus, quod sit illud unum quod prædictum est. Deinde, quoniam si Deus vellet hoc tempore sciri, per ipsum Joannem utique id prodidisset. Addidit verò, non inopia nominum se ita loqui, sed ex timore Dei, & zelo veritatis; ac propterea tria nomina in medium attulit, Εὐάνθας, Λατεῖνος & Τειτὰν, ex quibus secundum verisimilius primo, & tertium secundo affirmavit, nullum verò certum.

Tertiam quoque rationem addere possumus ex eodem Irenæo. Nam paulò ante disputans adversus eos, qui falsa nomina Antichristi ex propria sua intentione colligebant; ait, eos propterea in multa incommoda labi. Nam exponunt se periculo errandi, & alios decipiendi, atque id efficiendi, ut tam ipsi, quàm alii permulti ab Antichristo facillimè seducantur. Nam cùm venerit, & aliud nomen habuerit, quàm ipsi sibi persuaserunt eum habiturum, non habebitur ab eis pro Antichristo, atque ita non evitabitur. Quæ omnia incommoda sine dubio Lutheranis evenient, & præcipuè hoc postremum. Quia enim sibi persuaserunt, Romanum Pontificem esse Antichristum, cùm ille verus Antichristus advenerit, non facilè cognoscetur ab eis; proinde nec evitabitur.

Est autem hoc loco notandum, Antichristi nomen fore notissimum, cùm ille venerit: nam etiam antequam Christus veniret, Judæi non certò noverant quo nomine appellandus esset, etiamsi multa de ejus nomine Prophetæ prædixerant. Quin etiam Sibylla quædam, ut est in 1. lib. Carm. Sibyllinor. notaverat numerum nominis Christi futuri, ac dixerat esse 888. ut Joannes de Antichristo scripsit, numerum nominis ejus esse 666. & tamen nondum poterant homines ante Christi adventum dicere, vocandum esse Jesum. At posteaquam Christus venit, omnis controversia sublata est, & omnes omnino sciunt, eum Jesum appellari.

Sed,

Sed, inquit Sibylla, *quæ sit numeri totius summa docebo.*	ι.	10.
	η.	8.
Namque octo monadas, totidem decadas super ista	σ.	200.
	ο.	70.
Atque hecatontadas octo, infidis significabit.	υ.	400.
	ς.	200.
Humanis nomen, tu verò mente teneto.		888.

Accedat, commune esse omnibus vaticiniis Prophetarum, ut ambigua & obscura sint, donec impleantur; ut Irenæus rectè docet, & probat lib. 4. cap. 43.

Ex his argumentum insolubile sumi potest ad probandum, Romanum Pontificem non esse Antichristum, & ipsum Antichristum nondum venisse. Nam si Antichristus venisset, atque esset Romanus Pontifex, certò constaret de nomine ejus à Joanne prædicto; sicut quia Christus noster venit, jam nulla quæstio est, ne apud Turcas quidem, & Judæos & Paganos, quemadmodum appelletur: at de nomine Antichristi adhuc maxima controversia est, ut tot opinionibus recitatis & refutatis planum fecimus; igitur Joannis vaticinium nondum est impletum; proinde Antichristus nondum venit, nec est Romanus Pontifex.

Adde confirmationem ex Confessione Augustini Marlorati, qui in magna explicatione ex variis Lutheranis & Calvinistis collecta in Testamentum novum, de hoc loco ita scribit: *Loci hujus tot ferè sunt expositiones, quot Expositores, quo apparet, obscurissimum, & ænigmaticum esse*. Hæc ille. At si adhuc est obscurissimum & ænigmaticum vaticinium, non igitur est impletum; non ergo Antichristus venit: siquidem omnia vaticinia, cùm impleta sunt, clarissima efficiuntur. Cur igitur Marlorate, præfat. in Apoc. jactas, ita perspicuum esse, Romanum Pontificem esse Antichristum, ut si vos tacueritis, lapides sint clamaturi?

CAPUT XI.

De charactere Antichristi.

DE charactere Antichristi sunt etiam duæ, vel tres opiniones. Prima est hæreticorum hujus temporis, qui docent, characterem Antichristi esse signum aliquod obedientiæ, & conjunctionis cum Romano Pontifice: non tamen eodem modo explicant, quod sit illud signum. Henricus Bullingerus serm. 61. in Apoc. vult, esse unctionem Chrismatis, quo Christiani omnes Romano Pontifici obedientes in frontibus consignantur. Theodorus Bibliander in Chron. tab. 10. dicit, characterem Antichristi esse professionem Romanæ Fidei, ita ut non habeatur verus Christianæ Fidei cultor, qui non profitetur, se Romanæ Ecclesiæ adhærere. David Chytræus, præter hæc duo, addit juramentum fidelitatis, quod multi Pontifici Romano præstare coguntur: item unctionem sacerdotalem, quæ in vertice & manu accipitur, *& imprimit, ut Papistæ*, inquit, *vocant, characterem indelebilem*. Denique procumbere ad statuas, & panem consecratum, & missis funebribus interesse.

Nec dissimilia sunt, quæ docent Sebastianus Meyer, & alii apud Augustinum Marloratum in hunc locum Apocalypsis. Sed facile est has nugas refutare: tum quia non conveniunt cum verbis ipsius textus: tum etiam, quia ista omnia signa fuerunt in Ecclesia Catholica, antequam Antichristus eorum opinione apparuisset.

A Primùm igitur ex textu habemus, characterem unum futurum, non multos. Semper enim in numero singulari Scriptura loquitur, tam de charactere, quàm de nomine, & numero nominis Antichristi; unus igitur character erit; unum item nomen Antichristi proprium; & unus ejus nominis numerus. Proinde cùm adversarii tot characteres multiplicant, indicant se nescire quis ille sit, de quo Joannes loquitur.

Secundò, character ille omnibus hominibus communis erit in Antichristi regno, ut planum est ex illis verbis: *faciet omnes pusillos & magnos, & divites & pauperes, & liberos & servos accipere characterem*. At juramentum obedientiæ, & unctio sacerdotalis B paucis conveniunt.

Tertiò indicat Scriptura, characterem ejusmodi fore, ut sine discrimine in manu dextera, vel in fronte geri possit; sic enim ait: *Faciet omnes accipere characterem in dextera manu vel in frontibus suis*. Nihil autem eorum, quæ adversarii proferunt, tale est. Nam chrismatis unctio in manu dextera accipi non potest. Professio Romanæ Fidei, nec in manu, nec in fronte, sed in ore per confessionem, in corde per Fidem habetur. Juramentum fidelitatis, manu & ore præstatur, sed in fronte gestari nullo modo potest. Unctio sacerdotalis nec in dextera manu propriè, nec in fronte accipitur, sed supra caput, & in digitis utriusque manus. Denique interesse Mis- C sis funebribus, procumbere ad statuas & Eucharistiam, non sunt frontis aut manuum officia, sed corporis totius, ac præcipuè cernuntur in genibus.

Quartò eadem Scriptura dicit, in regno Antichristi neminem permittendum emere, aut vendere, nisi characterem ostenderit, aut nomen, aut numerum nominis ejus: at quot emunt, & vendunt in ditione Romani Pontificis, qui necdum sunt Chrismate inuncti; nec juramentum præstiterunt fidelitatis; nec sunt Sacerdotes? Nonne in ipsa urbe Roma, ubi Romanus Pontifex Sedem suam habet, plurimi Judæi publicè negotiantur, emunt, & vendunt; cùm tamen nullum habeant eorum signorum?

Veniamus ad alteram rationem, ac probemus, D ista omnia signa Antichristo antiquiora esse. Antichristus, adversariorum sententia, non venit ante annum Domini 606. at Tertullianus floruit circa annum 200. & tamen meminit Chrismatis in lib. de resurrect. carn. *Caro*, inquit, *abluitur ut anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecretur*. Cyprianus floruit circa annum 250. & meminit Chrismatis lib. 1. epist. 12. *Ungi*, inquit, *necesse est eum, qui baptizatus sit, ut accepto Chrismate, idest, unctione, esse unctus Dei, & habere in se gratiam Christi possit*. Augustinus floruit circa annum 420. & tamen ait tract. in Joan. 118. *Quid est quod omnes noverunt signum Christi, nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi a-* E *quæ, qua regenerantur, sive oleo quo Chrismate unguntur, sive sacrificio quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur*.

Pari ratione, Romanæ Ecclesiæ adhærere, ante annum Domini 600. signum fuit, & character hominis verè Catholici. Scribit Augustin. in epist. 162. de Ceciliano, qui floruit circa annum Domini 300. *Posset non curare multitudinem conspirantium inimicorum, cùm se videret, & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolicæ Cathedræ viguit principatus, & cæteris terris, unde Evangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse conjunctum*. Ambrosius, qui floruit circa annum Domini 390. in Orat. de obit. Satyri fratris sui: *Percunctatus*, inquit, *Episcopum est, an cum Episcopis Catholicis; idest, an cum Ecclesia Romana sentiret*.

Victor

Victor Uticensis, qui floruit circa annum Domini 490. in lib. 1. de persecut. Vandal. scribit: Arianum Presbyterum, cùm Regi persuadere vellet, ne Catholicum quemdam hominem interficeret, his verbis usum: *Si peremeris eum gladio, incipient Romani eum martyrem prædicare*. Quo loco, Romanorum nomine, Afri Catholici designantur, qui certè non alia de caussa Romani dicuntur ab Arianis, nisi quia Romanæ Ecclesiæ Fidem, non Arianam perfidiam sequebantur.

Juramentum obedientiæ Romano Pontifici factum, invenitur tempore S. Gregorii lib. 10. epistolar. ejus, epist. 31. ac proinde ante annum Domini 606. non enim ad eum annum S. Gregorius pervenit.

De Unctione sacerdotali habemus testimonium Gregorii Nazianzeni, qui floruit circa annum 380. Is in Apologet. ad patrem suum, quando Episcopus Sasimorum creatus est: *Super me*, inquit, *rursus unctio & spiritus: & rursus ego lugens & tristis incedo*. Quo loco duplicis unctionis meminit; unius, qua antea unctus fuerat, cùm Presbyter crearetur; & alterius, qua tum ungendus erat in ordinatione Episcopali. Item Orat. 1. de pace, de Basilio loquens, qui Episcopus creatus provinciam recusabat: *Cùm creditum*, inquit, *sibi spiritum, talentorumque negotiationem, gregisque curam commissam habeat, oleoque Sacerdotii, & perfectionis delibutus sit, adhuc tamen pro sua sapientia præfecturam suscipere cunctatur*.

Jam de Sacrificio pro defunctis, satis erit hoc loco Augustini testimonium, qui lib. de hæres. cap. 53. dicit, proprium dogma Aerii hæresiarchæ fuisse; oblationem pro mortuis offerre non oportere.

De adoratione imaginum unus Hieronymus, qui circa annum 400. floruit, nobis sufficiet. Is in vita Paulæ: *Prostrata*, inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat*. Denique de adoratione Eucharistiæ S. Ambrosius meritò sufficere debet, qui lib. 3. de Spir. S. cap. 12. explicans illud Adorate scabellum pedum ejus: *Itaque*, inquit, *per scabellum terra intelligatur; per terram, caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Jesu, ut suprà diximus, adorarunt*. Quod idem ferè iisdem verbis dicit Augustinus in explic. Psal. 98.

Cùm igitur ista omnia, quæ adversarii characteres Antichristi esse volunt, in usu Ecclesiæ Catholicæ fuerint multis annis antequam Antichristus nasceretur; oportet necessariò, aut Antichristum ea ab Ecclesia didicisse; & hoc dicere, est Antichristum cum Christo confundere: aut nihil eorum ad Antichristi characteres pertinere. Atque hoc est quod nos contendimus. Atque hæc sufficiunt de temeraria ista, & absurdissima adversariorum sententia, quam ipsi nullis testibus, nullisque rationibus probaverunt.

Altera opinio est Catholicorum quorumdam, qui putant, characterem Antichristi esse literas, quibus scribetur nomen Antichristi. Ita Primasius, Beda, & Rupertus, qui videntur decepti ex eo, quod legunt: *Nisi qui habuerit characterem nominis bestiæ, aut numerum nominis ejus*. At Joannes non sic ait, sed hoc modo: *Nisi qui habuerit characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis ejus*. Et consentit Græcus textus, *εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ*.

Tertia sententia est Hippolyti martyris in Orat. de consummat. Mundi, & aliorum quorumdam: characterem bestiæ futurum, non uti signo crucis, sed illud potiùs execrari & abolere: in quo egregiè Antichristum præcurrunt Calvinistæ. Crediderim ego, etiam positivum characterem excogitandum ab Antichristo, sicut Christus habet signum crucis omnibus notum, sed ignorari, quisnam sit iste character, donec Antichristus veniat, sicut de nomine diximus.

CAPUT XII.

De generatione Antichristi.

QUantum ad quintum, de generatione Antichristi, sunt quædam apertè erronea à quibusdam asserta, quædam probabilia, & quædam explorata ac certa. Primum ergo, de Antichristo plures errores fuerunt olim. Primus, quòd Antichristus sit nasciturus de virgine opera Diaboli; quomodo Christus de virgine natus est opera Spiritus sancti.

Refert hunc errorem auctor Opusc. de Antichristo, quod habetur sub nomine Augustini in fine tomi IX. quod opusculum probabile est esse Rabani; certè Augustini esse non potest. Error est manifestus, nam producere hominem sine semine viri, est opus solius Dei, qui potest supplere omnes efficientes caussas, quia ipse est solus infinitæ virtutis, & continet virtualiter omnem perfectionem creaturarum. Diabolus autem qui creatura est, potest quidem mira opera facere, applicando celerrimè activa passivis: at supplere virtutes activas caussarum non potest. Quare S. Augustinus in epist. 3. ad Volus. dicit, nasci de virgine, tale miraculum fuisse in Christo, ut majus à Deo expectari non potuerit.

Non esset tamen error, si quis diceret, Antichristum nasciturum ex Diabolo & muliere, eo modo, quo dicuntur quidam nati ex incubis dæmonibus. Nam etsi Diabolus non possit per se sine semine viri hominem producere: tamen bene potest in corpore assumpto in forma mulieris exercere cum viro actum carnalem, & semen recipere, ac deinde ipse idem in forma viri cum muliere similem actum exercere, & semen à viro acceptum in uterum mulieris injicere, & eo modo hominem gignere. Testatur hoc Augustinus lib. 15. de Civit. Dei cap. 23. & addit, tanta experientia id comprobatum esse, ut adhuc velle negare impudentiæ videatur.

Secundus error fuit B. Martyris Hippolyti, qui in Orat. de consummat. Mundi docet, Antichristum esse ipsum Diabolum, qui de falsa virgine falsam carnem assumet. Ut enim verbum Dei, quod est ipsa veritas, de vera virgine veram carnem assumpsit: ita probabile existimavit Hippolytus, Diabolum qui est pater mendacii, simulaturum se carnem humanam ex virgine assumpsisse. Refellitur hæc sententia, tum quia 2. Thessal. 2. vocatur Antichristus homo; tum etiam quia Patres cæteri communi consensu scribunt, Antichristum verum hominem futurum.

Tertius error est, Antichristum futurum quidem verum hominem, sed simul etiam Diabolum, per incarnationem Diaboli, quomodo Christus per incarnationem est Deus & homo. Referunt & refellunt hunc errorem Hieronymus in cap. 7. Dan. Beda in cap. 13. Apoc. & Damascenus lib. 4. cap. 27.

Hanc sententiam Origenes possibilem esse credidit, quippe qui tom. 5. in Joan. asseruit, aliquot Angelos verè esse incarnatos; quem refellit Hieronymus in præfat. in Malach. & in cap. 1. Aggæi. Ac sine dubio erronea est, nec enim potest persona aliqua creata, ac proinde finita, duas naturas perfectas sustentare, ut potest Verbum Dei, quod infinitum est. Neque de hoc jam inter Theologos controver-

sia

sia est: nam etsi alii doceant, id omnino implicare contradictionem; alii verò doceant, non implicare; tamen in eo omnes conveniunt, non posse id fieri viribus solius creaturæ, qualis Diabolus est.

Quartus error est, Neronem resurrecturum, & ipsum futurum Antichristum, vel certè illum adhuc vivere & servari occultè in vigore juvenilis ætatis, & suo tempore appariturum. Insinuat hunc errorem Sulpitius lib. 2. sac. hist. tamen in 2. lib. Dial. de virtut. S. Martini scribit apertè, non ipsum Neronem fore Antichristum, sed cum Antichristo venturum, & ab Antichristo tandem perimendum. Sed, quia hæc omnia sine ulla ratione dicuntur, meritò hanc sententiam miram præsumptionem vocat B. Augustinus lib. 20. de Civit. Dei, cap. 19.

Præter hos errores sunt duæ sententiæ probabiles SS. Patrum de generatione Antichristi.

Prima est, Antichristum de fornicaria muliere nasciturum, non ex legitimo matrimonio. Docent hoc Damascenus lib. 4. cap. 27. & quidam alii, sed cùm non possit ex Scripturis ostendi, est quidem probabile, non tamen certum.

Secunda sententia est, Antichristum nasciturum de tribu Dan. Asserit hoc Irenæus lib. 5. Hippolytus martyr in Orat. de Mundi consum. Ambrosius lib. de benedict. Patriarch. cap. 7. Augustinus quæst. 22. in Josue. Prosper de promiss. & prædict. Dei, pat. 4. Theodoretus quæst. 109. in Genes. Gregorius lib. 31. Moral. cap. 10. Beda, Rupertus, Arethas, Richardus, & Anselmus in Apoc. cap. 7. Probant ex illo Genes. 49. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita &c.* Item ex illo Hierem. 8. *Ex Dan audivimus fremitum equorum ejus &c.* Denique ex eo quòd Apoc. 7. ubi signantur ab Angelo duodecim millia ex omni tribu filiorum Israel, omittitur tribus Dan: quod videtur factum in odium Antichristi.

Hæc sententia est valde probabilis propter tantorum Patrum auctoritatem, non tamen omnino certa; tum quia plerique eorum Patrum non dicunt hoc se scire, sed probabile esse insinuant; tum, quia nulla earum Scripturarum convincit. Nam in primis Genes. 49. videtur Jacob ad literam loqui de Samsone, cùm ait: *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, & mordeat ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro.* Samson enim fuit de tribu Dan, & fuit verè Philisthæis tanquam coluber in via: nam ubique eis occurrebat, eosque vexabat. Ita exponit Hieronymus in quæst. Hebr. Et videtur sanè Jacob bene precari filio suo, cùm hæc dicit, & proinde non malum, sed bonum prædicere.

Quòd si ad Antichristum allegoricè id accommodetur; non poterit argumentum duci nisi probabile, quale ex mysticis sensibus ducitur. Hieremias autem cap. 8. sine dubio non loquitur de Antichristo, neque de tribu Dan, sed de Nabuchodonosor, qui venturus erat ad Hierusalem evertendam, per eam regionem quæ dicebatur Dan, ut ibi Hieronymus rectè exponit. Cur autem Apoc. 7. omittatur Dan, non satis constat, præsertim cùm etiam Ephraim sit omissus, cujus tribus una est ex maximis.

Præter hæc duo probabilia, sunt alia duo certissima: unum, Antichristum præcipuè propter Judæos venturum, & ab eis tanquam Messiam recipiendum: alterum, ex gente Judæorum nasciturum, & circumcidendum, & Sabbathum observaturum, saltem ad tempus. Illud primum habetur, tum ex Evangelio Joan. 5. ubi Dominus Judæis dicit: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Quem locum de Antichristo accipi debere, supra demonstravimus in 2. cap. tum ex Apostolo 2. ad Thessal. 2. *Eò quòd caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fiant, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio &c.* Hunc locum Calvinus, & alii hæretici in commentariis horum verborum, de nobis exponunt, qui, quia non recipimus ipsorum Evangelium, ab Antichristo Romano seduci sinimur. At in primis nullos proferunt testes: nos verò habemus à nostra parte omnes Interpretes, qui de Judæis exponunt. Vide Ambrosium, Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Oecumenium.

Præter hos sic ait Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam: *Faciet*, inquit, *hæc omnia Antichristus, non sua virtute, sed concessione Dei propter Judæos, ut quia noluerunt recipere caritatem veritatis, hoc est, Spiritum Dei per Christum, ut Salvatore suscepto salvi fierent: Mittet illis Deus non operatorem, sed ipsam operationem, idest, fontem erroris, ut credant mendacio &c.* Et etiam sine commentariis tot Patrum res ipsa clamat, Apostolum loqui de Judæis: ipse enim dicit mittendum Antichristum ad eos qui Christum recipere noluerunt; qui sunt autem qui magis debuerunt, & noluerunt Christum recipere quàm Judæi? Ubi etiam est annotandum, Apostolum non dixisse, quia veritatem non recipient, sed quia non receperunt. Loquitur igitur de illis qui, prædicante Christo & Apostolis, credere noluerunt. Constat autem Apostolorum tempore Gentiles cupidissimè Evangelium recepisse: Judæos autem recipere noluisse.

Adhæc, præter Hieronymum & alios jam citatos, idem docent omnes alii Patres, ut Irenæus lib. 5. Hippolytus martyr in Orat. de consumm. Mundi. Theodoretus in Epit. divinor. decretor. cap. de Antichr. Sulpitius ex B. Martino lib. 2. Dialog. Cyrillus Catech. 15. Hilarius can. 25. in Matth. Ambrosius lib. 10. in Lucam in cap. 21. Chrysostomus, Augustinus, & Cyrillus Alexandrinus in cap. 5. Joan. Gregorius lib. 31. Moral. cap. 10. Damascenus lib. 4. cap. 27. Et ratio etiam id suadet.

Nam Antichristus sine dubio illis in primis se adjunget, qui parati sunt eum recipere: at Judæi sunt ejusmodi, qui expectant Messiam Regem temporalem, qualis erit Antichristus; Gentiles enim neminem expectant: Christiani autem expectant quidem Antichristum, sed cum metu & terrore, non cum gaudio & desiderio. Sicut ergo Christus primùm ad Judæos venit, quibus erat promissus, & à quibus expectabatur, & deinde adjunxit sibi etiam Gentes: ita quoque Antichristus ad Judæos primùm accedet, à quibus expectatur, & deinde paulatim omnes Gentes sibi subjiciet.

Jam verò quòd Antichristus sit futurus Judæus, & circumcisus, certum est, & deducitur primùm ex dictis. Nam Judæi numquam reciperent hominem non Judæum, aut incircumcisum pro suo Messia. Immo etiam quia Judæi expectant Messiam ex familia David, & tribu Juda; sine dubio Antichristus licèt verè sit de tribu Dan, finget se esse de familia David. Deinde omnes Veteres clarissimè docent, Antichristum fore Judæum, ut illi duodecim paulò ante citati, qui dicunt, eum futurum ex tribu Dan. Et præterea Ambrosius, qui in 2. Thessal. 2. asserit, eum fore circumcisum, & Hieronymus, qui in c. 11. Dan. dicit, eum de populo Judæorum nasciturum, & S. Martinus apud Sulpitium lib. 2. Dial. qui ait, Antichristum imperaturum, ut omnes secundùm legem circumcidantur, & Cyrillus, qui Catech. 15. asserit, eum valde studiosum futurum templi Hierosolymitani, ut se de progenie David esse ostendat. Denique & Gregorius, qui lib. 11. in epist. 3. dicit, Antichristum futurum etiam Sabbathi, & aliarum cæremoniarum Judaicarum cultorem.

Ex his habemus demonstrationem evidentissimam, quòd Papa non sit Antichristus. Nam ab anno sexcen-

centesimosexto, quo adversarii dicunt Antichristum venisse, constat nullum Pontificem fuisse Judæum, nec gente, nec religione, nec ullo modo; Constat etiam, Pontificem numquam hactenus à Judæis fuisse pro Messia susceptum, sed è contratio pro hoste & persecutore præcipuo haberi. Unde ipsi in orationibus quotidianis Deum precantur, ut det Pontifici viventi bonam mentem erga Judæos, & ut in diebus illius mittat Messiam, qui nimirum eos liberet de potestate Pontificis, & Episcopum, qualis in primis est summus Pontifex, ipsi vocant זנב, quod Siriacè *caudam* significat, & opponitur capiti. Quia enim nos Episcopum vocamus Caput populi: illi è contrario caudam per contumeliam vocant; tantùm abest, ut parati sint Pontificem summum pro Messia recipere.

Denique R. Levi Gerson, cap. 7. & 10. Dan. omnia quæ dicuntur de Antichristo exponit de Pontifice Romano, quem etiam alterum Pharaonem appellat, & Messiæ venturo opponit. Vide Orat. Mahasor, fol. 26.

CAPUT XIII.

De sede Antichristi.

QUantum ad sextum, adversarii audacter affirmant, sedem præcipuam Antichristi esse Romam, sive Cathedram Apostolicam Romæ fundatam. Dicunt enim Antichristum invasurum Sedem Petri, & eam evecturum ad summum quoddam fastigium, ut inde toti Ecclesiæ præsideat, & tyrannicè dominetur. Et quidem quod Roma sit urbs regia Antichristi, probant ex Apoc. 17. ubi Joannes loquens de sede Antichristi dicit, esse urbem magnam, quæ sedet super septem colles, & quæ habet regnum super Reges terræ.

Quòd autem Romæ, non in Palatio Neronis, sed in ipsa Christi Ecclesia, sedem suam sit habiturus Antichristus, probant ex Paulo, qui 2. Thess. 2. dicit, Antichristum *sessurum in templo Dei*. Cùm enim absolutè dicit *in templo Dei*, intelligit verum templum veri Dei: tale autem non est, nisi Ecclesia. Nam templa Gentilium sunt vera templa, sed dæmonum, non Dei: templum autem Judæorum erat quidem Dei, sed jam desierat esse templum, cùm desiisset sacrificium & sacerdotium Judaicum. Hæc enim tria ita sunt conjuncta, ut unum sine alio esse non possit. Præterea templum illud Judæorum paulò post erat desolandum, & numquam in æternum reædificandum, dicente Daniele cap. 9. *Et usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio*; ergo non potest Apostolus de eo loqui.

Et confirmatur argumentum ex Patribus. Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam: *In templo Dei*, inquit, *sedebit, vel Hierosolymis, ut quidam putant, vel in Ecclesia, ut verius arbitramur*. Et Oecumenius: *Non dicit*, inquit, *templum Hierosolymæ, sed Ecclesias Christi*.

Addit Theodorus Bibliander testimonium Gregorii, qui lib. 4. epist. 38. ad Joan. Constantinop. *Rex*, inquit, *superbiæ propè est, & quod dici quoque nefas est, sacerdotum ei præparatur exercitus*. Ex quibus verbis duplex argumentum sumitur. Unum est tale, Joannes Constantinopolitanus dicitur præcurrere Antichristum, quia vult appellari Episcopus universalis: ergo Antichristus ille erit, qui reipsa se faciet Episcopum universalem, & sedebit in Ecclesia tanquam omnium Caput. Alterum est. Exercitus Antichristi erunt sacerdotes: igitur Antichristus erit Princeps sacerdotum. Ex quibus putant hæretici se evidenter ostendere, Romanum Pontificem esse Antichristum;

A quandoquidem Romæ dominatur, in templo Dei sedet, Episcopus dicitur universalis, & Princeps est sacerdotum.

At nihilominus vera sententia est, Antichristi sedem fore Hierusalem, non Romam, & templum Salomonis, ac solium Davidis, non templum S. Petri, aut Sedem Apostólicam. Id quod dupliciter probare possumus: primum, argumento ad hominem: deinde, ex Scripturis & Patribus.

Primum igitur hoc argumentum instituo. Antichristus in Ecclesia Christi sedebit, ejusque Ecclesiæ Princeps & Caput habebitur, & in ea magistratum & officia geret, ut docent Philippus Melanchthon in Apolog. art. 6. Confess. August. Calvinus lib. 4. In-
B stit. cap. 2. §. 12. & cap. 7. §. 25. Illyricus Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. & omnes alii hujus temporis sectarii: est autem Papa Romanus Antichristus, ut ipsi iidem in iisdem locis docent; igitur Papa Romanus in vera Christi Ecclesia sedet, & ejus Ecclesiæ Princeps & Caput est: sed Ecclesia Christi una tantùm esse potest, sicut Christus unus est, ut etiam Calvinus docet, lib. 4. Instit. cap. 1. §. 2. igitur Lutherani & Calvinistæ, & quotquot ab Ecclesia, quæ sub Papa est, alieni sunt, extra veram Christi Ecclesiam sunt.

Vidit hoc argumentum Calvinus, ac respondit: sub Papa non tam Ecclesiam, quàm ruinas Ecclesiæ Christi cerni; sic enim loquitur lib. 4. Instit. c. 2.
C §. 11. *Ut manebant olim inter Judæos peculiares quædam Ecclesiæ prærogativæ: ita nec hodie Papistis adimimus, quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit*. Et infra. *Sua providentia Deus effecit, ut alia quoque reliquiæ exstarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæpè diruuntur ædificia, ut fundamenta & ruinæ maneant, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamento subverti, vel solo æquari, vel ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium esse voluit*. Et infra §. 12. *Hinc igitur patet, nos minimè negare, quin sub ejus quoque tyrannide Ecclesiæ maneant*.

At hæc solutio duo nobis argumenta suppeditat. Primum. Si Ecclesiæ Christi solùm ruinæ supersunt;
D igitur ruit Christi Ecclesia; proinde mentita est veritas, quæ dixit Matth. 16. *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Alterum. Ruit Ecclesia, & ruinas ejus ac fundamentum, quin etiam ædificium ipsum semirutum Papistæ tenent; igitur Lutherani & Calvinistæ nullam Ecclesiam habent: nam Christi Ecclesiam integram non habent; illa enim jam ruit, & ruinæ adhuc supersunt; sed nec semirutam habent; illa enim apud Papistas sub Antichristo est. Quid igitur habent? fortè novum ædificium: sed hoc ipso quod novum est, Christi non est. Quis verò, nisi planè cæcus, non videat, tutius esse in vera Christi Ecclesia, quamvis semiruta, manere, quàm in nulla?

E Venio nunc ad Scripturas, quibus probatur, sedem Antichristi Hierusalem esse futuram, non Romam. Prima est in cap. 11. Apoc. ubi Joannes dicit, Henoch & Heliam pugnaturos cum Antichristo in Hierusalem, & ibi occidendos ab eodem Antichristo: *Et corpora*, inquit, *eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus, ubi & Dominus eorum crucifixus est*. In quem locum Arethas: *Corpora*, inquit, *ipsorum insepulta projiciet in plateis Hierusalem. In ea enim regnabit tamquam Rex Judæorum*. Similiter exponunt omnes alii Interpretes, & sanè hæc de Hierusalem dici, nullo modo negari potest; quæ enim est civitas, ubi Dominus crucifixus est, nisi Hierusalem?

Quare Chytræus, qui vult hanc urbem esse Romam, illa verba *Ubi & Dominus eorum crucifixus est*,

præ-

prætermittit, quasi ad rem non pertinerent, vel ipse ea non legisset. Neque obstat quod Hieronymus in epist. 17. ad Marcell. conatur ostendere, Hierusalem non posse vocari Sodomam, cùm passim in Scriptura vocetur civitas sancta. Nam in ea epistola suadet Marcellæ, ut relicta Roma veniat in Palæstinam, & ideo congerit omnia quæ potest in laudem Hierosolymæ, & reprehensionem Romæ, & conatur omnibus modis excusare Hierosolymam. Neque id facit nomine suo, sed nomine Paulæ & Eustochii, quibus veniam dandam esse putabat, si aliquid replicarent paulò aliter, quàm res se habeat. Nam quod terrena illa Hierusalem dici possit Sodoma propter libidinem, & flagitia Judæorum, patet ex Isaia qui 1. cap. cùm præmisisset titulum: *Visio Isaiæ, quam vidit super Judam & Hierusalem*, mox subjungit: *Audite verbum Domini Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorrhæ.*

Neque valet argumentum illud: Hierusalem dicitur sancta; ergo non potest dici Sodoma. Nam sicut in eadem epistola idem Hieronymus dicit, Romam vocari à Joanne Babylonem, & purpuratam meretricem propter Ethnicos Imperatores; & tamen eandem esse sanctam propter Ecclesiam Christi, & sepulcra Petri & Pauli: ita etiam Hierusalem est civitas sancta propter Prophetas & Apostolos, qui ibi prædicaverunt; propter Christi crucem, & sepulcrum, & similia; & tamen etiam est Sodoma & Ægyptus, propter infidelium Judæorum flagitia & cæcitatem.

Secundus locus est Apoc. 17. ubi Joannes dicit, decem Reges qui sibi divideot Romanum Imperium, & quibus regnantibus veniet Antichristus, odio habituros purpuratam meretricem, idest, Romam, & eam desolatam facturos, atque etiam igne crematuros. Quomodo ergo erit sedes Antichristi, si illo ipso tempore debet everti, & comburi?

Adde, quòd, ut supra demonstravimus, Antichristus erit Judæus, & Judæorum Messias, & Rex; ergo sine dubio sedem suam constituet in Hierusalem, & templum Salomonis restituere aggredietur. Nihil enim aliud somniant Judæi quàm Hierusalem & templum: neque videntur unquam accepturi pro Messia ullum, qui non sedeat in Hierusalem, & templum aliquo modo restituat. Quare Lactantius lib. 7. cap. 15. dicit, tempore Antichristi summum Regnum futurum in Asia, & Occidentem serviturum, Orientem dominaturum; & cap. 17. determinat partem Asiæ, in qua erit hoc regnum, ac dicit esse Syriam, idest Judæam, quæ Syriæ pars est, & quæ à Latinis semper vocatur Syria. Item Hieronymus & Theodoretus in cap. 11. Dan. ex ipso Daniele colligunt, Antichristum fixurum tentoria sua in regione Hierosolymorum, & tandem in monte Oliveti occidendum. Et Irenæus lib. 5. clarè dixit, Antichristum regnaturum in terrena Hierusalem.

Tertius locus est in verbis illis Pauli: *Itaut in templo Dei sedeat*, 2. Thessal. 2. Nam etsi variæ dantur expositiones à Patribus, & quidam intelligunt mentes Fidelium per templum Dei, in quibus Antichristus sedere dicitur, quando eas seduxerit, ut exponit Anselmus. Quidam verò per templum intelligunt ipsum Antichristum, cum toto populo suo; Antichristus enim volet se, & suos videri verum templum spirituale Dei, idest, veram Ecclesiam, ut Augustinus exponit lib. 20. de Civit. Dei, cap. 19. Ubi deducit hanc expositionem ex modo loquendi Pauli, qui non dixit Græcè *ἐν τῷ ναῷ*, *in templo*, sed *εἰς τὸν ναὸν*, *in templum*, quasi diceret, Antichristus sedebit in templum Dei, idest, quasi ipse cum suis esset templum Dei. Quamquam non est necessaria ista annotatio Augustini: nam etsi Latinè non rectè dicitur sedere in templum, pro in templo; tamen Græcè non dicitur malè, *καθίζομαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν*, vel *εἰς τὸν ναὸν*; immò sic communiter dicitur.

Quidam etiam intelligunt Ecclesias Christianorum, quas sibi servire jubebit Antichristus, ut Chrysostomus interpretatur: tamen expositio communior, probabilior, & literalior est eorum, qui docent, per templum Dei intelligi templum Salomonis, in quo utcumque reparato sedebit Antichristus. Nam in primis in Scriptura novi Testamenti per templum Dei numquam intelliguntur Ecclesiæ Christianorum, sed perpetuò templum Hierosolymitanum, & quod majus est, veteres Patres Latini & Græci per aliquot secula, numquam Ecclesias Christianorum templa vocaverunt, quæ dicuntur Græcè *ναοὶ*, ut hoc loco Pauli, sed vocabant *εὐκτήρια*, idest, *oratoria*, ut Ecclesias, vel domos orationis, vel basilicas, vel martyria.

Certè nec Justinus, nec Irenæus, nec Tertullianus, nec Cyprianus templi nomine utuntur, cùm de Christianorum Ecclesiis aguot, & Hieronymus in epist. ad Ripar. dicit, Julianum Apostatam jussisse, ut basilicæ Sanctorum, aut destruerentur, aut in templa verterentur.

Ratio autem, cur Apostoli non vocent templa Christianorum Ecclesias, duplex est. Una quia non habebant tunc ulla templa, sed solùm in privatis domibus loca quædam destinabant orationi, concioni, & sacris Missarum celebrationibus. Altera ratio est, quia adhuc vigebat memoria templi Judaici, ne viderentur Apostoli simile aliquid introducere, & ut distinguerent Ecclesiam à Synagoga, abstinebant à voce templi. Sicut etiam propter eamdem rationem Apostoli in Scripturis numquam vocant sacerdotes Christianos sacerdotes, sed solùm Episcopos & presbyteros: at posteaquam fuit eversa Hierosolyma, & templum incensum, & abolita memoria veteris templi, & sacerdotii, passim cœperunt sancti Doctores uti nomine templi & sacerdotii.

Cùm ergo Apostolus scribens, Antichristum sessurum in templo Dei, diceret aliquid, quod vellet intelligi ab iis quibus scribebat, & illi tunc non intelligerent nomine templi nisi templum Hierosolymorum; certum videtur, Apostolum de illo esse loquutum. Quod etiam confirmatur ex communi Patrum expositione, Irenæus lib. 5. *Cùm Antichristus*, inquit, *sederit in templo Hierosolymis, tunc veniet Dominus &c.* Hippolytus martyr in Orat. de Mundi consummat. *Templum*, inquit, *construet Hierosolymis*. Et idem docet S. Martinus apud Sulpitium, lib. 2. Dialog. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 15. *Quale*, inquit, *templum dicit Apostolus. In templo quod reliquum est Judæorum. Absit enim ut in hoc id fiat, in quo sumus.* Et Hilarius can. 25. in Matth. *Antichristus à Judæis susceptus, locum sanctificationis subsistet.* Ubi apertè loquitur de templo Judæorum: vocat enim locum sanctificationis, id quod Christus Matth. 24. vocat locum sanctum, cùm ait: *Cùm videritis abominationem stantem in loco sancto.*

Ambrosius in cap. 21. Lucæ dicit, Antichristum juxta historiam sessurum in templo illo, in quod injecerant Romani caput Porci, tempore Titi Imperatoris: secundùm autem mysticum sensum, sessurum in templo interiori Judæorum, idest, in eorum perfidis mentibus.

Sedulius in hunc locum Apostoli, explicat illud, in templo Dei: *Templum*, inquit, *Hierosolymæ reficere tentabit &c.* Damascenus lib. 4. cap. 27. *In templo*, inquit, *non nostro, sed veteri Judaico.* Chrysostomus, Theodoretus, ac Theophylactus, qui dicunt

sessu-

sessurum Antichristum in Ecclesiis Christianorum, dicunt etiam sessurum in templo Salomonis. Sic enim ait Chrysostomus in hunc locum: *Jubebit seipsum pro Deo coli, & in templo collocari, non Hierosolymitano solùm, sed etiam in Ecclesiis.* Idem dicunt Theophylactus, & Theodoretus, Augustinus etiam lib. 20. de Civit. Dei, cap. 19. & Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam, non negant Antichristum in templo Salomonis sessurum.

Solus est Oecumenius, qui negat Antichristum sessurum in templo Judæorum: sed ipse omnium recentissimus est, & nullo modo omnibus Patribus anteponendus. Fortasse etiam depravatus est textus ipsius, & deest una particula tantùm: non enim credibile est, eum à Chrysostomo, Theodoreto, & Theophylacto, quos alioqui semper sequitur, nunc recedere voluisse.

Nunc ad argumenta adversariorum supra explicata respondeamus. Ad primum respondeo tripliciter. Primò, dici potest cum Augustino in Psalm. 26. Aretha, Haymone, Beda & Ruperto, in cap. 17. Apocal. per meretricem, quæ sedet supet montes septem, & habet Regnum super teges terræ, non intelligi Romam, sed universam Diaboli civitatem, quæ in Scriptura vocatur sæpè Babylon, & opponitur civitati Dei, idest, Ecclesiæ, quæ dicitur Hierusalem. Per septem autem montes intelligi universitatem superborum, & præcipuè regum terræ &c.

Secundò, dici potest, & meo judicio meliùs: per meretricem intelligi Romam, ut exponit Tertullianus lib. cont. Jud. & lib. 3. cont. Marcion. & Hieronymus epist. 17. ad Marcell. & quæst. 11. ad Algasiam: sed Romam Ethnicam regnantem, idola colentem, & Christianos persequentem; non autem Romam Christianam; sic enim iidem Auctores exponunt.

Et sanè mirabilis est impudentia hæreticorum, qui, ut probent Romanam Ecclesiam esse meretricem purpuratam, utuntur Tertulliani & Hieronymi testimonio. Nam cùm eo tempore Roma Ethnica contraria esset Romæ Christianæ, utram, quæso, vocant illi Patres meretricem purpuratam? Si Romam Ethnicam: cur ergo hæretici eorum testimoniis abutuntur? Si Romam Christianam; ergo jam tunc Romana Ecclesia degeneraverat, & jam tunc regnabat Antichristus; quod ne ipsi quidem concedunt. Præterea si Roma Christiana tunc erat Babylon; cur Tertullianus de præscript. dicit: *Felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt.* Et cur Hieronymus lib. 2. cont. Jovin. extr. Romam alloquens ait: *Ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti?* Denique idem patet ex ipso Joanne, qui dicit, se loqui de illa Roma, quæ tenebat Imperium super Reges terræ, & quæ erat ebria de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum Jesu. Quæ certè non habent locum nisi in ea Roma, quæ regnantibus Nerone & Domitiano Martyres trucidabat.

Tertiò dico: etiamsi illa mulier esset Roma Christiana, ut hæretici volunt; adhuc nihil omnino virium eorum argumentum habiturum. Nam, ut supra ostendimus, Antichristus odio habebit Romam, quomodocumque accipiatur, & cum ea pugnabit, eamque desolabit, & incendet; ex quo manifestè sequitur, non fore Romam Antichristi sedem.

Ad secundum, jam diximus, Paulum eo loco agere de templo Salomonis. Porrò ad rationem quam fecimus, respondeo: cessante sacrificio & sacerdotio Judaico, desiisse etiam templum illud esse templum Judaicum, at non continuò desiisse esse templum Dei; poterat enim idem templum esse templum Christianorum, & revera erat, donec mansit: Apostoli enim in eo prædicabant, & orabant post Christi ascensionem, & adventum Spiritus sancti, ut patet illis verbis Luc. ult. *Erant semper in templo laudantes & benedicentes Dominum.* Item Actor. 3. *Petrus & Joannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam.* Et Actor. 5. dicit Angelus Apostolis: *Loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.*

Ad illud ex Daniele respondeo: vel Danielem voluisse dicere, non esse reædificandum templum, nisi in fine Mundi, quod verum est; Antichristus enim in fine Mundi primùm aderit; vel desolationem mansuram in æternum, quia etsi reædificaretur, nunquam tamen esset futurum templum non profanatum, post eversionem factam à Tito; quando enim erigetur ab Antichristo, tunc maximè manebit in eo abominatio desolationis, idest, ipse Antichristus, vel ejus imago: vel denique numquam reædificandum perfectè templum, sed tamen inchoandam reædificationem, & in templo illo utcumque inchoato Antichristum sessurum.

Ad loca Patrum jam respondimus, eos vel asserere, vel saltem non negare, sessurum Antichristum in templo Salomonis. Quòd autem multi eorum addunt, sessurum etiam Antichristum in Ecclesiis Christianorum, verum est, & nobis non contrarium: non enim Patres dicere volunt, Antichristum sessurum in Ecclesia ut Episcopum, ut hæretici somniant, sed sessurum ut Deum; jubebit enim Antichristus omnia templa totius Mundi converti in cultum suum, & in eis seipsum adorari faciet: *Jubebit*, (inquit Chrysostomus hoc loco) *seipsum pro Deo coli, & venerari, & in templo collocari, non Hierosolymitano solùm, sed etiam in Ecclesiis.* Eodem modo loquuntur cæteri.

Ad argumenta sumpta ex verbis B. Gregorii, respondeo: ex verbis ejus contrarium deduci iis, quæ hæretici colligunt. Ipsi enim sic argumentantur: Episcopus Constantinopolitanus præcurrebat Antichristum, quia se faciebat Episcopum universalem; igitur Antichristus erit aliquis Episcopus universalis, qui sibi omnia usurpabit. At contrarium colligitur: nam præcursor, non debet esse idem cum eo quem præcurrit, sed longè minor, etsi in aliquo illi similis, ut apparet in Joanne Baptista & Christo; si ergo præcursor Antichristi est ille, qui se facit Episcopum universalem, ipse Antichristus verus non hoc se faciet, sed aliquid majus; nimirum se extollet super omne quod dicitur Deus. Vel si verus Antichristus solùm se Episcopum universalem faciet; ergo ille Joannes Constantinopolitanus, qui hoc faciebat, non erat præcursor Antichristi, sed ipse verus Antichristus: quod tamen neque Gregorius dicit, neque adversarii. Sensus ergo verborum Gregorii est, quòd quia Antichristus erit superbissimus, & caput omnium superborum, ita ut non patiatur consortes; ideo quicumque indebito modo sibi aliquid usurpat, & vult excedere, & eminere super alios, eum præcurrit, & tales erant Episcopi Constantinopolitani, qui cùm initio Archiepiscopi tantùm essent, sibi primò Patriarchatum, deinde titulum universalis usurpaverunt.

Pari ratione, cùm ait Gregorius, *Sacerdotum ei præparatur exercitus*, non vult dicere, sacerdotes ut sacerdotes ad exercitum Antichristi pertinere; sic enim seipsum etiam in illo exercitu collocasset: sed sacerdotes ut superbos Antichristo exercitum præparare; loquitur enim de eodem Joanne, & ei similibus sacerdotibus, qui supra cæteros injustè elevabantur. Hinc autem non sequitur, Antichristum fore principem sacerdotum, sed fore principem superborum.

Ex hoc cap. 6. habemus insigne argumentum,

quòd

quòd Papa non sit Antichristus, quandoquidem Sedes ejus non est in Hierusalem, nec in templo Salomonis: immò credibile est ab anno 600. nullum Pontificem Romanum fuisse unquam Hierosolymis. A

CAPUT XIV.

De doctrina Antichristi.

DE doctrina Antichristi maxima est inter nos & hæreticos controversia. Constat quidem ex Scripturis, etiam adversariorum testimonio, quatuor esse futura capita doctrinæ Antichristi. Primùm enim negabit Jesum esse Christum; & proinde oppugnabit omnia Salvatoris nostri instituta, B
ut Baptismum, Confirmationem &c. & docebit nondum cessasse Circumcisionem, Sabbathum, & alias Legis veteris cæremonias. 1. Joan. 2. *Quis est mendax, nisi qui negat Jesum esse Christum? & hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium &c.* Deinde ubi persuaserit nostrum Salvatorem non esse verum Christum, tunc asseret se esse verum Christum in Lege & Prophetis promissum. Joan. 5. *Si quis venerit in nomine suo, illum recipietis*, nimirum pro Messia.

Tertiò affirmabit se Deum esse, & pro Deo coli volet. 2. Thessal. 2. *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Postremò se non solùm Deum, sed etiam solum se Deum esse dicet, C
& oppugnabit omnes alios Deos, idest, tam Deum verum, quàm etiam Deos falsos, & omnia idola. 2. Thessal. 2. *Qui extollit se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Et Daniel. 11. *Et Deum Patrum suorum non reputabit, nec quemquam Deorum curabit, quia adversum universa consurget.*

Hæc omnia aliquo modo esse vera, & ad Antichristum pertinere, consentiunt nobiscum adversarii. Sed quæstio est de intelligentia horum quatuor capitum. Catholici enim simpliciter intelligunt, ut verba Scripturæ sonant, Antichristum negaturum verum Christum, seipsum Christum facturum, se Deum prædicaturum, & omnes Deos alios, & idola execraturum. Ex quibus sumuntur quatuor argumenta, quòd Pontifex non sit Antichristus. Con- D
stat enim, Pontificem non negare Jesum esse Christum, nec introducere circumcisionem, aut Sabbathum loco Baptismi, & diei Dominicæ: & similiter constat, Pontificem non se facere Christum, nec Deum: & maximè constat, eum non se solum facere Deum, cùm apertè ipse colat Christum, & Trinitatem, & secundùm adversarios, etiam idola colat, idest, imagines & Sanctos mortuos.

At adversarii longè aliter hæc omnia interpretantur: dicunt enim inprimis, Antichristum non negaturum verbo & palam Jesum esse Christum, & Baptismum, & alia Sacramenta: sed negaturum opere, E
quia sub specie Christianismi & Ecclesiæ, corrumpet doctrinam de Sacramentis, de Justificatione &c. Calvinus lib. 4. cap. 7. §. 25. *Colligimus*, inquit, *tyrannidem Antichristi talem esse, qua nec Christi, nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potiùs Christi prætexta abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larva delitescat.* Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. *Ita quidem*, inquiunt, *ut constet* (regnum Antichristi) *doctrina Christum profitente, sed tamen ejus meritum, & officium abnegante.* Et infra: *Joannes*, inquiunt, *ostendit Antichristum negaturum, Christum in carne venisse, hoc est, Christum in sua carne integrè nos redemisse & salvasse: sed propter nostra bona opera etiam aliquid ad salutem nos conferre.* Deinde dicunt, Antichristum non seipsum verbo facturum Christum,

vel Deum, sed opere, quia occupabit locum Christi & Dei in Ecclesia, faciens se caput omnium Fidelium, quod est solius Christi. Ita Magdeburgenses loc. not. *Ostendet*, inquiunt, *se pro Deo, ut qui sit Christi Vicarius, & Caput Ecclesiæ, & possit figere, atque refigere articulos Fidei.*

Denique dicunt, Antichristum non rejecturum idola; immò verò ea palam adoraturum, quod probant ex Daniele, qui cap. 11. postquam dixerat Antichristum contra omnes Deos surrecturum, subjungit: *Deum autem Maozim in loco suo venerabitur, & Deum quem ignoraverunt patres eorum, colet auro & argento, & lapide pretioso &c.* Per Maozim autem intelligunt hæretici templorum ornatum, Missam, imagines, reliquias, & similia. Ita Illyricus in lib. cont. Prim. & cæteri omnes.

Quòd autem Apostolus dicit 2. Thess. 2. Antichristum se elevaturum supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; exponunt de Romano Pontifice, qui se Vicarium Christi facit: & tamen usurpat majorem auctoritatem, quàm Christus habuerit. Id probat Illyricus in Catal. testium (nam cætera non vidi hactenus quomodo probent) pag. 3. Quia nimirum Christus Matth. 24. declaravit, nihil aliud esse, ostendere se esse Deum, immò efferre se supra Deum & ejus cultum, quàm in nomine Christi venire. Ex qua sequitur, Papam, qui se pro Christi Vicario venditat, ipsum esse verissimum Antichristum. Item Christus subjiciebat se Scripturæ dicens, se quæ faciebat & patiebatur, facere & pati, ut Scriptura impleretur: Papa autem dixit, se posse dispensare contra Apostolum & Evangelistam, recta facere prava, & contra. Hæc est summa præcipuæ partis doctrinæ adversariorum de Antichristo, quæ tota nititur solis Scripturis per novas glossas perperam explicatis: in cujus rei signum, ne unum quidem interpretem aut Doctorem pro se citant.

Incipiamus ergo à primo, quòd Antichristus sit palam & ex professo negaturus Jesum esse Christum; & proinde omnia ejus Sacramenta tanquam seductoris cujusdam inventa conculcaturus. Probatur primò, ex dictis cap. 5. & 6. Nam si Antichristus natione & religione Judæus erit, & à Judæis pro Messia recipietur, ut ostendimus; certè non prædicabit nostrum Christum, sed eum palam oppugnabit: nam alioqui per Antichristum Judæi Christum nostrum reciperent, quod est absurdissimum. Præterea cùm non possint esse duo Christi; quomodo poterit Antichristus seipsum Judæis pro Christo obtrudere, nisi priùs doceat, nostrum Christum, qui præcessit, non fuisse verum Christum?

Probatur secundò ex illo 1. Joan. 2. *Quis est mendax, nisi qui negat Jesum esse Christum? & hic est Antichristus.* Nam omnes hæretici dicuntur Antichristi, qui aliquo modo negant Jesum esse Christum; ergo ipse verus Antichristus simpliciter & omnibus modis negabit Jesum esse Christum. Et confirmatur, quia per hæreticos Diabolus operari dicitur mysterium iniquitatis, quia occultè illi Christum negant: at Antichristi adventus dicitur revelatio, quia ille palam Christum negabit.

Præterea ex Patribus. Hilarius lib. 6. de Trin. dicit, Diabolum per Arianos conatum esse persuadere hominibus, Christum non esse Dei Filium naturalem, sed adoptivum: at per Antichristum conaturum persuadere, ne adoptivum quidem esse, ut funditus extinguat nomen veri Christi. Hippolytus martyr in Orat. de Mundi consum. dicit, characterem Antichristi fore, ut homines cogantur dicere, nego Baptismum, nego signum crucis, & similia. Augustinus lib. 20. de Civitate Dei, cap. 8. quærit, an sæviente Antichristo credibile sit ali-

quos baptizandos? & tandem respondet. *Profectò*, inquit, *tam fortes erunt, & parentes pro parvulis suis baptizandis, & hi qui tunc primitus credituri sunt, ut illum fortem vincant etiam non ligatum.* Ubi B. Augustinus præsupponit, Antichristum non permissurum illos baptizari; & tamen aliquos pios parentes quidvis potius passuros, quàm ut filii eorum non baptizentur.

Hieronymus in cap. 11. Dan. *Consurgere*, inquit, *habet Antichristus de modica gente, idest, de populo Judæorum, & tam humilis erit atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias & fraudulentiam obtineat principatum. Et hoc faciet, quia simulabit se ducem esse fœderis, hoc est, legis, & Testamenti Dei.* Ubi Hieronymus docet, apud Judæos Regnum acquisiturum Antichristum, quia se ostendet zelatorem legis Judaicæ. Sedulius in 2. Thess. 2. dicit, Antichristum instauraturum omnes Judaicas cæremonias, ut Evangelium Christi solvat. Gregorius lib. 11. epist. 3. *Quia Antichristus*, inquit, *populum Judaizare compellit, ut exterioris legis ritum revocet, & sibi Judæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbathum.*

Denique, tempore Antichristi ob vehementiam persequutionis, cessabunt publica officia & sacrificia divina, ut cap. 3. ostendimus. Ex quibus evidens est Antichristum non depravaturum doctrinam Christi sub nomine Christianismi, ut hæretici volunt: sed apertissimè Christi nomen, & Sacramenta oppugnaturum, & Judaicas cæremonias introducturum. Quod cùm Papa non faciat, evidens est, eum non esse Antichristum.

Jam verò quòd Antichristus se palam & nominatim Christum esse dicet, non ejus ministrum, aut Vicarium, patet primò ex illis verbis Domini, Joan. 5. *Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Ubi Dominus videtur de industria addidisse *in nomine suo*, prævidens dicturos Lutheranos & Calvinistas, Antichristum non venturum in nomine suo, sed in nomine nostri Christi, quasi ejus Vicarium.

Præterea Patres passim hoc docent. Irenæus lib. 5. *Tentabit*, inquit, *se Christum ostendere.* Ambrosius in cap. 21. Luc. *Ex Scripturis*, inquit, *disputabit se esse Christum.* Theodoretus in 2. Thess. 2. *Seipsum*, inquit, *Christum nominabit.* Cyrillus catech. 15. *Inducet*, inquit, *quendam hominem falsò seipsum Christum appellatum, ac per hanc Christi appellationem Judæos, qui venturum expectant, decipientem.* Breviter omnes Patres, ut supra ostendimus, dicunt, Antichristum pro Messia à Judæis recipiendum, igitur se palam & nominatim Messiam, idest, Christum faciet. Proinde Romanus Pontifex, qui hoc non facit, ut notum est, non est Antichristus: nam eo ipso, quòd se Vicarium Christi dicit, asserit se non esse Christum, sed ejus ministrum.

Quòd verò Antichristus palam nominabit se Deum, & pro Deo coli volet, non solùm usurpando aliquam Dei auctoritatem, sed ipsum nomen Dei; probatur primò ex verbis expressis Apostoli, 2. Thess. 2. *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Ubi Paulus non solùm dicit, Antichristum sessurum in templo; nam etiam nos sedemus in templis, nec tamen Antichristi sumus: sed etiam explicat modum quo sedebit, nimirum, quòd sedebit ut Deus, cui soli propriè erigitur templum. In Græco autem textu clarius hoc habetur. Non enim dicitur ὡς Θεὸς, *tanquam Deus*, sed ὅτι ἐςὶ Θεὸς, idest, *ostendens quòd sit Deus.* Et sic intellexerunt hunc locum omnes Veteres.

Irenæus lib. 5. *Existens*, inquit, *Apostata, & latro, quasi Deus vult adorari.* Chrysostomus in hunc locum: *Jubebit*, inquit, *se pro Deo coli, & in templo collocari.* Et hom. 40. in Joan. explicans hunc eumdem locum: *Se*, inquit, *omnium Deum profitebitur.* Et infra: *Se maximum Deorum esse gloriabitur.* Ambrosius in 2. Thess. 2. *Ipsum Deum*, inquit, *se asseret, non Filium Dei.* Similiter omnes exponunt. Ex quo intelligimus, Romanum Pontificem, qui se non Deum, sed Dei famulum agnoscit, non esse Antichristum.

Quòd denique Antichristus non sit passurus ullum Deum, nec verum, nec falsum, nec ulla idola; probatur primò ex illis verbis Pauli, 2. Thess. 2. *Qui extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Ubi notandum, pro eo *quod colitur*, Græcè esse σέβασμα, quod Magdeburgenses volunt significare cultum, idest, *actum colendi*, non id *quod colitur*, ut inde probent, Apostolum non velle dicere, Antichristum non adoraturum idola, sed depravaturum cultum veri Dei, mutilando Sacramenta, vel eis addendo varias cæremonias. At certè σέβασμα, propriissimè significat non actum, sed objectum, idest, quod colitur, ut aram, delubrum, idolum &c. Cultus enim dicitur σέβας, vel θεοσέβεια, non σέβασμα. Unde idem Paulus Act. 17. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον καὶ βωμὸν, &c. *Præteriens*, inquit, *& considerans simulacra vestra, inveni aram, &c.* Ubi apertissimè Paulus per σεβάσματα intelligit res ipsas quæ coluntur, ut delubra, aras, idola. Et Sapient. 15. sic legimus: Κρείττων γάρ ἐςι τῶν σεβασμάτων αὐτοῦ ὧν αὐτὸς μὲν ἔζησεν ἐκεῖνα δὲ οὐδέποτε. *Melior est homo idolis, quæ ipse fecit. Nam ipse vixit aliquando, illa autem numquam.* Quem locum nescio, an quis ita pervertere audebit, ut neget voce σεβασμάτων significari ipsa idola, sive simulacra, quæ manibus hominum fabricantur, quæque vitam habere videntur, cùm tamen non vivant.

Itaque omnes Græci, & ipse etiam Erasmus, cui multum tribuunt omnes hæretici, tam in Vers. quam in Annot. docet σέβασμα debere verti *numen*. Deinde verba Danielis, cap. 11. clarissima sunt. *Nec quemquam Deorum curabit, sed contra universa consurget.* In quem locum Hieronymus scribens dicit, non posse hæc intelligi de Antiocho, ut volebat Porphyrius; quoniam constat, Antiochum adorasse Deos Græcorum: sed intelligi de Antichristo, qui nullum Deum colet.

Accedat ultimò consensus Veterum. Irenæus lib. 5. *Idola quidem*, inquit, *seponet, ad suadendum quod ipse sit Deus, se autem extollet unum idolum.* Hippolytus serm de consum. *Antichristus*, inquit, *idololatriam non admittet.* Cyrillus Catech. 15. *Idola*, inquit, *odio habebit Antichristus.* Chrysostomus in hunc locum: *Extollitur* inquit, *super omne quod dicitur Deus, aut numen. Non enim ad Idololatriam adducet ille.* Idem docet in hunc locum Theophylactus, Oecumenius, Theodoretus, qui etiam pulchrè notat, Diabolum mirabiliter ludere, & lusurum cum filiis perditionis. Antiquis enim temporibus suadebat multos Deos falsos, & varia idola adoranda, & eo modo plurimos lucrabatur: tempore autem Antichristi, quia videbit per doctrinam Christi toto ferè Orbe exacta idola, & falsorum Deorum multitudinem; ipse etiam accusabit idola, & eorum multitudinem, & eo modo adhuc plures decipiet. Ex quo apparet, Pontificem, qui secundùm Catholicos agnoscit Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & secundùm hæreticos, adorat multa idola, nullo modo dici posse Antichristum.

At, inquiunt, Daniel cap. 11. affirmat, ab Antichristo colendum Deum Moazim auro, & argento, & lapidibus pretiosis.

Respondetur primò: per Deum Moazim, qui interpretatur fortitudinum, idest, fortissimus, posse intelligi ipsum Antichristum. Siquidem illud *Venerabitur*

A *bitur* in Hebræo non eſt ישתחוה *adorabit*, ſed יכבד *glorificabit*, quomodo Pſal. 90. dicit Deus: *Eripiam eum, & glorificabo eum*: Hebraicè אכבדהו & certè Deus non glorificat homines ſubjiciendo ſe illis, ſed eos exaltando. Sic igitur Antichriſtus ſeipſum glorificabit, cùm ſe ab omnibus adorari faciet. Unde & Septuaginta verterunt, δοξάσει: & hoc modo exponit Theodoretus; *Deum*, inquit, *fortem & potentem, hoc enim ſignificat Moazim, ſeipſum appellat. Illud enim in loco ſuo pro, ſeipſum, poſuit. Eriget enim ſibi ipſi templa, & auro, argento, & lapidibus pretioſis ipſe exornabit*. Hæc Theodoretus.

Secundò dici poteſt, quod mihi magis placet: Antichriſtum Magum futurum, & more aliorum B Magorum, occultè Diabolum ipſum, cujus ope mirabilia faciet, adoraturum, & hunc vocari Deum Moazim. Porrò Moazim exiſtimarem non eſſe nomen Dei, ſed loci cujuſdam munitiſſimi, & ſecreti, in quo erunt præcipui theſauri Antichriſti, & in quo, ut diximus, Diabolum ille adorabit. Sequitur enim apud Danielem, & faciet, ut muniat Moazim cum Deo alieno, quem cognovit. Et verè מעז tam fortitudinem quàm arcem ſignificat. Hoc modo exponit Lyranus. Quòd autem neceſſariò dicendum ſit, Antichriſtum eſſe ipſum Deum Moazim, vel ſi eſt aliquis alius, nonniſi in occultiſſimo loco, & clam omnibus ab Antichriſto adorandum; cogunt nos verba ipſa Danielis, quæ alioqui ſecum ipſa pu- C gnarent: ſi enim nullum Deorum curabit, quomodo palam idola colet?

Jam verò duo illa argumenta Illyrici leviſſima ſunt. Nam in primo argumento ter peccat Illyricus. Primum, quòd aſſerat, à Chriſto verba Pauli explicari, cùm Paulus potiùs Chriſti verba explicare debuerit. Deinde, quòd dicat Matth. 24. venire in nomine Chriſti, idem ſignificare, atque eſſe Chriſti Vicarium. Repugnat enim huic Illyrici explicationi ipſa Chriſti explicatio. Nam ubi Dominus dixiſſet: *Multi venient in nomine meo*, mox addit explicans: *dicentes, Ego ſum Chriſtus*. Itaque venire in nomine Chriſti, eo loco eſt uſurpare ſibi Chriſti nomen. Quod olim Simon Magus fecit, teſte Irenæo lib. 1. D cap. 20. & noſtris temporibus David Georeius. Et tandem idipſum Antichriſtus faciet: Papa verò hoc ipſo quòd ſe Vicarium Chriſti nominat, ſe Chriſtum non facit.

Tertiò peccat Illyricus, quòd Chriſtum ineptum interpretem Pauli facit. Nam non rectè exponit illud Pauli *Extollit ſe ſuper omnem Deum* per iſtud *multi venient in nomine meo*. Vicarios meos ſe facient. Nam Vicarius Dei non eſt ſuper omnem Deum, ſed infra omnem Deum: ſicut Vicarius Regis eſt infra omnem Regem. Nec enim poteſt cogitari aut fingi, quemadmodum qui ſe Vicarium Regis alicujus eſſe profitetur, idem ſe ſupra omnes Reges eſſe glorietur. Ex quo apparet cæcitas atque impudentia adverſa- E riorum, qui ea interdum effutiunt, quæ vel ab ipſo communi ſenſu abhorrent.

Ad illud autem argumentum Illyrici, quo probabat, Papam uſurpare auctoritatem majorem, quàm habeat Chriſtus. Reſpondeo: propoſitionem & aſſumptionem argumenti illius duo eſſe mendacia, & præterea conſequentiam nihil valere. Primò enim falſum eſt, Chriſtum ſe ſubjeciſſe Scripturis, cùm conſtet, ipſum eſſe auctorem Scripturarum; & proinde ſuper Scripturas. Cùm autem legimus, Chriſtum feciſſe quæ faciebat, ut implerentur Scripturæ; illud *Ut* non cauſſam, ſed eventum ſignificat, ut Chryſoſtomus, & Auguſtinus docent, in cap. 12. Ioan. non enim Chriſtus ideò mortuus eſt, quia Iſaias hoc ſcripſit: ſed ideò Iſaias hoc ſcripſit, quia erat futurum.

Deinde falſum eſt etiam, Pontificem unquam dixiſſe verbo, aut facto, ſe poſſe diſpenſare contra Evangeliſtam, aut Apoſtolum. Nam etſi poteſt diſpenſare in præceptis poſitivis Apoſtolorum; non tamen hoc eſt contra Apoſtolum, ſed juxta Apoſtolum, qui ſine dubio noverat Apoſtolicam poteſtatem, qua ipſe præditus pro tempore aliquid in Eccleſia ſtatuerat, futuram eſſe in ſucceſſoribus, qua poſſent ipſi illa eadem moderari vel mutare, prout Eccleſiæ expediret. In Evangelicis autem, ideſt, divinis præceptis, nemo unquam Catholicus dixit, poſſe Pontificem ullo modo diſpenſare.

Deinde conſequentia etiam eſt mala. Nam in majori propoſitione loquitur Illyricus de ſubjectione Chriſti ſub Scripturis, non quoad præcepta, ſed quoad prophetias; nec enim ignorabat Illyricus, Chriſtum ſolviſſe Sabbathum, & abrogaſſe legem cæremonialem: in minori autem loquitur de præceptis, atque ita argumentum habet quatuor terminos, & nihil inde concludi poteſt. Hæc de doctrina Antichriſti ſufficiant hoc loco.

CAPUT XV.

De miraculis Antichriſti.

DE Miraculis Antichriſti tria habentur in Scripturis. Primò, multa miracula eum facturum. Secundò, qualia illa erunt. Tertiò, ponuntur tria exempla. Miracula facturum Antichriſtum; docet Apoſtolus 2. Theſſ. 2. *Cujus eſt*, inquit, *adventus ſecundùm operationem Satanæ in ſignis & prodigiis*. Et Dominus in Evangelio, Matth. 24. *Dabunt ſigna & prodigia magna, ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi*. Dabunt, inquit, non dabit. Quia non ſolus Antichriſtus, ſed etiam miniſtri ejus ſigna facient, adeo, ut B. Gregor. dicat, lib. 32. Moral. cap. 12. etiam tortores ipſorum ſanctorum Martyrum tunc prodigia & ſigna facturos. Denique Apocal. 13. *Et fecit ſigna magna in conſpectu hominum*. Qualia erunt, explicat Paulus 2. Theſſ. 2. uno verbo dicens, fore mendacia. *In omni virtute*, inquit, *& ſignis, & prodigiis mendacibus*.

Porrò mendacia ſigna erunt ratione omnium cauſſarum, finalis, efficientis, materiæ, & formæ. Finis enim eorum miraculorum erit oſtendere, Antichriſtum eſſe Deum & Meſſiam. quod erit perniciosiſſimum mendacium. Chryſoſtomus in hunc locum docet, mendacia vocari ea miracula, quia ad mendacium inducent. Et Ambroſius in hunc etiam locum docet, finem miraculorum Antichriſti futurum, ut ſe probet Deum, ſicut Chriſtus noſter veris miraculis Divinitatem ſuam demonſtravit.

Deinde, vocantur mendacia ſigna ab efficiente: nam cauſſa efficiens principalis erit pater mendacii, ideſt, Diabolus; ſic enim ait Apoſtolus: *Cujus eſt adventus ſecundùm operationem Satanæ*. Et omnes Patres aſſerunt, Antichriſtum futurum inſignem Magum: immò Diabolum ab ipſa conceptione, vel ſaltem ab infantia in Antichriſto habitaturum, & per eum ſigna perpetraturum. Cyrillus Catech. 15. ubi dixerat, Antichriſtum futurum Magum, & veneficiis, incantationibus, ac malis artibus inſtructiſſimum, indicat miracula illius dici mendacia, quia à patre mendaciorum proficiſcentur.

Erunt etiam mendacia multa ex illis ratione materiæ, quia erunt phantaſtica & præſtigia quædam, ut Cyrillus, ubi ſuprà, & Theodoretus in hunc locum docent. Videbitur enim excitare mortuos & ſanare ægrotos, ſed illuſiones Dæmonum erunt,

non veræ excitationes, aut sanitates. Propter quod in Apoc. cap. 13. dicitur Antichristus facturus miracula in conspectu hominum, idest, apparentia, & deludentia conspectum hominum, non solida & vera, ut Arethas in eum locum annotavit.

Denique, erunt quædam ex illis mendacia ratione formæ, licèt vera ratione materiæ, quia interdum res veras operabitur, sed quæ non superabunt vires totius naturæ; & ideò non vera miracula erunt formaliter. Vera enim miracula sola dicuntur illa, quæ à solo Deo fieri possunt, idest, quæ non habent caussas naturales, neque occultas, neque manifestas; & ideò non solùm in conspectu hominum, sed etiam in conspectu Dæmonum & Angelorum sunt mirabilia: at miracula Antichristi habebunt omnia caussas naturales, sed hominibus occultas.

Exempla miraculorum Antichristi tria ponuntur Apoc. 13. Unum, quòd ignem de cœlo descendere faciet: alterum, quòd faciet ut imago bestiæ loquatur: tertium, quòd finget se mori, & resurgere; propter quod miraculum præcipuè, totus ferè Mundus eum admirabitur. Ex quibus miraculis duo priora erunt vera ratione materiæ, non ratione formæ; tertium autem nullo modo.

Posset autem objici contra hæc: quia non videntur hæc omnia miracula posse tribui Antichristo. Nam Joannes in eo loco duas bestias introducit: unam, quæ habet capita septem, & cujus unum caput visum est mori & resurgere: alteram minorem, quæ fecit ignem de cœlo descendere, & imaginem loqui; si ergo Antichristus erit prior bestia, non ei tribuuntur duo illa miracula de igne & de imagine: Si erit posterior bestia, non potest ei tribui miraculum resurrectionis.

Respondeo: priorem bestiam significare, vel Romanum Imperium, vel multitudinem impiorum, ut suprà diximus: unum autem, idest, præcipuum ejus caput, quod visum est mori, & resurgere, esse Antichristum; erit enim Antichristus supremum & ultimum caput impiorum, & est ultimus Rex, qui imperium Romanum tenebit, tamen sine nomine Romani Imperatoris. Et hoc fictum miraculum resurrectionis, etiam omnino tribuendum Antichristo, docent Primasius, Beda, Haymo, Richardus, Rupertus & Anselmus, in hunc locum, & Gregorius lib. 11. epist. 3. quod est notandum contra Lyranum, qui exponit hoc de filio quodam Cosdroæ Regis Persarum, quem esse fingit in quodam conflictu vulneratum, & tamen non occisum. Nec enim ulla historia probata tale aliquid refert de filio Cosdroæ: neque potest filio Cosdroæ convenire, quod sequitur in Apoc. *Et admirata est universa terra post bestiam dicens; Quis similis bestiæ?*

Porrò posterior illa bestia in Apocalypsi secundùm Rupertum significat eumdem Antichristum. Idem enim Antichristus per duas bestias exprimitur: per unam, ratione regiæ potentiæ & tyrannidis, qua coget homines violenter: per alteram, ratione magicæ artis, qua callidè homines seducet. At secundùm Richardum, & Anselmum, & alios, posterior bestia significat prædicatores Antichristi, qui miraculis ostendere conabuntur, Antichristum verum esse Messiam. Itaque hæc omnia miracula erunt, vel Antichristi, vel ministrorum ejus. Hinc sequitur, Pontificem non esse Antichristum: nunquam enim ullus Pontifex finxit se mori & resurgere, nec vel ipse, vel ullus ejus minister fecit ignem de cœlo descendere, vel imaginem loqui.

At objiciunt Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 436. Miracula mendacia multa facta esse à Pontificiis: *Qualia sunt*, inquiunt, *visiones animarum fabulantium de purgatorio, & petentium Missas pro se celebrari, & sanitate morborum, quæ acciderunt colentibus statuas, aut venerantibus Sanctis.*

A Respondeo inprimis: non sunt ista miracula quæ Antichristum facturum scribit Joannes: sed mori, & resurgere, ignem de cœlo demittere, dare imagini vim loquendi; ostendant ergo, ista facta esse à Pontifice, vel Pontificiis. Deinde illa tria genera miraculorum fuerunt in Ecclesia usitata ante id tempus, quo adversarii Antichristum apparuisse dicunt. Scribit enim B. Gregorius lib. 4. Dial. cap. 40. Paschasii Diaconi, qui vixerat tempore Symmachi Papæ, circa annum Domini 500. animam apparuisse S. Germano Capuano Episcopo, ac ut pro se oraret petiisse, ut à purgatorii tormentis liberaretur.

B Certè hoc miraculum contigit centum annis antequam Antichristus apparuerat, ex sententia omnium hæreticorum hujus temporis. Nemo enim ponit adventum Antichristi, nisi post annum 600. & Gregorii I. obitum. Idem Gregorius refert de aliis apparitionibus animarum Missas petentium, eodem lib. 4. cap. 55.

De miraculis sanitatum propter imaginum venerationem, exstat exemplum apud Eusebium, lib. 7. hist. cap. 14. ubi refert, ab ea muliere, quam Dominus curavit à sanguinis fluxu, statuam æream Salvatori erectam: herbam autem quamdam sub ipsa statua nasci consuevisse, quæ ubi crevisset usque ad fimbrias imaginis, eamque attigisset, omnium

C malorum genera curabat. Quo miraculo evidens est, Deum approbare voluisse sacrarum imaginum cultum.

De sanitatibus concessis divinitus iis, qui Sanctis aliquid voverant, sunt innumerabilia apud Veteres testimonia, sed insigne testimonium exstat apud Theodoretum, qui lib. 8. ad Græc., qui est de Martyr. scribit; suo tempore templa Martyrum fuisse plena tabellis vel simulacris manuum, pedum, oculorum, capitum, & cæterorum humanorum membrorum, quibus indicabantur varia dona sanitatum, quæ homines vi votorum à sanctis Martyribus acceperant.

D

CAPUT XVI.

De Regno & præliis Antichristi.

DE Regno & præliis Antichristi, quatuor in Scripturis legimus. Primò, Antichristum ex humillimo loco prodeuntem per fraudes & dolos Regnum Judæorum adepturum. Secundo, pugnaturum cum tribus Regibus, nimirum Ægypti Lybiæ; atque Æthiopiæ, & eorum regna, illis devictis, occupaturum. Tertiò, subacturum sibi alios septem Reges, & eo modo Monarcham totius Mundi evasurum. Quartò, cum innumerabili exercitu

E toto Orbe Christianos persequuturum, & hoc esse prælium Gog, & Magog. Quorum omnium, cùm nihil in Pontificem Romanum conveniat; sequitur manifestè, eum Antichristum nullo modo vocari posse.

De primo sic loquitur Daniel cap. 11. *Stabit*, inquit, *in loco ejus despectus, & non tribuetur ei honor regius, & veniet clam, & obtinebit Regnum in fraudulentia*. Quem in locum Hieronymus scribit, quòd etsi hæc intelliguntur aliquo modo de Antiocho Epiphane; tamen longè perfectiùs implenda sunt in Antichristo, quemadmodum quæ dicuntur in Psal. 71. de Salomone, intelliguntur quidem de ipso Salomone, sed perfectiùs impleta sunt in Christo. Propterea ibidem Hieronymus, posteaquam exposuerat hunc locum de Antiocho, sequutus

Porphy-

Porphyrium, ita subjungit; *Nostri autem & melius interpretantur & rectius, quòd in fine mundi hæc sit facturus Antichristus. Qui consurgere habet de modica gente, idest, de populo Judæorum, & tam humilis erit atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias & fraudulentiam obtineat principatum &c.* Ubi Hieronymus significat, hanc esse communem Christianorum expositionem. Qua etiam de caussa cap. 7. comparat Daniel Antichristum cum cornu parvulo, nimirum, propter ipsius vile & obscurum principium.

Et certè hoc primum nullo modo convenit Romano Pontifici; oporteret enim dicere, Romanum Pontificem usque ad annum 600. fuisse obscurissimum, & nullius nominis, & tunc repentè, ac per fraudes locum aliquem excelsum occupasse: at hoc est apertè falsum. Nam ut Augustinus epist. 162. ait: *In Romana Ecclesia semper viguit Apostolica Cathedræ principatus*. Et Prosper lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 6. *Roma*, inquit, *per sacerdotii principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis*. Et Concilium Chalcedonense in epist. ad Leonem, asserit, Romæ lucere Apostolicos radios, qui inde se ad omnes expandunt, & bona sua cum cæteris communicant. Denique, ipse etiam Ethnicus scriptor Ammianus Marcellinus lib. 27. scribens de schismate Damasi & Ursicini, dicit: se non mirari, si homines tanto studio contendunt pro Romano Pontificatu, cùm tantæ sint ejus opes, & amplitudo.

De secundo sic loquitur idem Daniel cap. 7. *Considerabam*, inquit, *cornua, & ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum*, & *tria de cornibus primis evulsa sunt à facie ejus*. Et infra explicans: *Porrò*, inquit, *cornua decem, decem Reges erunt, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit*. Et cap. 11. explicans qui sint isti Reges tres: *Mittet*, inquit, *manum suam in terras, & terra Ægypti non effugiet, & dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis Ægypti. Per Lybiam quoque & Æthiopiam transibit*. In quæ loca Hieronymus scribens, ac præcipuè in cap. 7. inquit: *Dicamus, quod omnes scriptores Ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, quando Regnum destruendum est Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter se dividant, & undecimum surrecturum esse Regem parvulum* (Antichristum) *qui tres Reges de decem Regibus superaturus sit, idest, Ægyptiorum, & Africæ, & Æthiopiæ, quibus interfectis, etiam alii septem Reges victori colla submittent*. Idem docent de tribus Regibus ab Antichristo occidendis, Irenæus lib. 5. Lactantius lib. 7. cap. 16. & Theodoretus in cap. 7. & 11. Dan.

Hoc autem maximè refellit insaniam hæreticorum, qui Pontificem Antichristum faciunt. Dicant enim si possunt; quandonam Pontifex Romanus occiderit Reges Ægypti, Libyæ, & Æthiopiæ, & eorum occupaverit regnum. Theodorus Bibliander in suo Chron. dicit, Romanum Pontificem tanquam cornu parvulum excussisse primum cornu de illis decem, quando Gregorius II. excommunicavit Leonem Imperatorem Græcum Iconomachum, & prohibuit, tributa illi ab Italis reddi, & paulatim principatum ejus, idest, Exarchatum Ravennæ obtinuit. Secundum cornu dicit excussisse, quando Zacharias Papa deposuit Childericum Regem Francorum, & Pipinum pro eo creari jussit. De Tertio non apertè loquitur, sed videtur indicare, tunc fuisse excussum tertium cornu, quando Gregorius VII. excommunicavit, & deposuit Henricum IV. Imperatorem. Exstat etiam epistola quædam Friderici II. Imperatoris contra Pontificem scripta, in qua asserit, tria cornua ab Antichristo evulsa, esse regnum Italiæ, Germaniæ, & Siciliæ, quæ sibi potissimum Romanus Pontifex servire coegit.

At hæc vanissima sunt. Nam inprimis Daniel non de regno Galliæ vel Germaniæ loquitur, sed de regno Ægypti, Libyæ & Æthiopiæ. Deinde nullum eorum Regum Papa occidit: Antichristus autem tres illos Reges interficiet, ut Hieronymus dicit. Præterea Antichristus sibi illa regna vendicabit, non aliis trader: at Pontifex regnum Galliæ non sibi, sed Pipino tradidit: & Imperatore deposito, alium creari jussit, non sibi Imperium usurpavit. Et similiter quando privavit Leonem Imperatorem principatu Ravennæ, non sibi vendicavit principatum illum, sed Regibus Longobardorum permisit: quem tamen postea Pipinus, devictis Longobardis, Pontifici donavit. Denique, si deponere Principes est cornua excutere, non erunt tria, sed multò plura ab Antichristo evulsa: constat enim, à Pontificibus fuisse depositos, præter Leonem III. Græcum, & Childericum Francum, etiam Henricum IV. à Gregorio VII. Othonem IV. ab Innocentio III. Fridericum II. ab Innocentio IV. qui omnes reipsa Imperium amiserunt.

De tertio habemus testimonia Veterum apertissima. Lactantius lib. 7. cap. 16. & Irenæus lib. 5. dicunt, Antichristo, posteaquam occiderit tres Reges ex decem, reliquos continuò subjiciendos, & tum ipsum omnium Principem futurum. Hieronymus in cap. 11. Dan. in illud Et faciet, quæ non fecerunt partes ejus: *Nullus*, inquit, *Judæorum absque Antichristo in toto unquam orbe regnavit*. Chrysostomus in 2. Thess. 2. asserit, Antichristum Monarcham futurum, & successurum Romanis in Monarchia, sicut Romani successerunt Græcis, Græci Persis, Persi Assyriis.

Denique Cyrillus Catech. 15. dicit, Antichristum Monarchiam adepturum, quæ antea fuerat Romanorum. Et satis apertè deducitur hæc Patrum sententia, ex Apoc. cap. 17. ubi legimus: *Et decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt. Hi unum consilium habent, & virtutem, & potestatem suam bestiæ tradent*. Hoc autem nullo modo convenire Romano Pontifici, certum est: nec enim unquam Pontifex Rex fuit totius Orbis terrarum.

De quarto loquitur Ioannes Apoc. 20. *Et cùm consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, & exibit, & seducet Gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circuierunt castra Sanctorum & civitatem dilectam. Et descendit ignis de cælo, & devoravit eos, & diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, ubi & bestia & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum*. His verbis describitur ultima persecutio, & finis ejus. De qua re sic loquitur Augustinus lib. 20. de Civit. Dei, cap. 11. *Hæc erit novissima persecutio novissimo imminente judicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, universa scilicet civitas Christi ab universa diaboli civitate, quantacumque erit utraque super terram*. Similia habentur Ezechielis 38. 39. quæ sunt breviter exponenda propter multos, qui de hac re exstiterunt errores.

CAPUT XVII.

De Gog & Magog.

PRima igitur sententia, sive potiùs error est Judæorum, qui docent, Gog esse Antichristum, Magog esse gentes Scythicas innumerabiles, quæ latent intra Caspios montes. Venturum autem esse Gog, idest, Antichristum cum Magog, id est, cum exer-

exercitu Scytharum, illo ipso tempore quo Messias primùm apparebit in Hierusalem; & tunc prælium committendum in Palæstina, & tantam stragem futuram in exercitu Gog, ut per septem annos Judæi non sint cæsuri ligna ex arboribus ad ignem struendum, sed crematuros hastas, & clypeos, & similia instrumenta, quæ jacebunt ubique cum cadaveribus, & deinceps futura secula aurea &c.

Refert hanc opinionem Hieronymus in cap. 38. Ezech. & Petrus Galatinus lib. 5. cap. 12. cont. Jud. & Rabbi David Khimhi in Com. Psal. passim. Sed Judæi in duobus errant.

Primò, quòd putant prælium Gog & Magog futurum in primo Christi adventu, confundentes primum cum secundo; cùm tamen Scripturæ apertè doceant, in primo adventu Christum venturum in humilitate, & tanquam ovem mansuetam immolandum, ut patet Isa. 53. & alibi. Secundò, quòd putant, Antichristum venturum contra se, & cum suo Messia pugnaturum; cùm tamen Antichristus revera ipsorum Messias sit futurus, & pro Judæis contra verum Christum Salvatorem nostrum pugnaturus.

Secunda opinio est Lactantii lib. 7. cap. 24. 25. & 26. qui existimat, prælium Gog & Magog futurum mille annis post mortem Antichristi. Docet enim ipse, finitis sex millibus annorum à Mundo condito, venturum Antichristum, & regnaturum tribus annis cum medio; tunc occidendum Antichristum, apparitururum Christum, futuram resurrectionem, & regnaturos Sanctos cum Christo hic in terris mille annis, in summa pace, & tranquillitate, infidelibus interim quidem exterminatis, sed pacificè servientibus. Quibus finitis, iterum solvendum Diabolum, & excitandum bellum atrocissimum omnium gentium, quæ per mille annos servierunt Sanctis, contra eosdem Sanctos, & hoc esse prælium Gog & Magog, de quo loquuntur Ezech. & Joan. sed paulò post divinitus occidendos omnes impios, & tunc futuram secundam resurrectionem, & Mundum penitus innovandum.

Hæc opinio fuit etiam multorum Veterum, ut Papiæ, Justini, Irenæi, Tertulliani, Apollinaris, & quorumdam aliorum, ut refert Hieronymus in cap. 36. Ezech. & Eusebius lib. 3. hist. cap. ult. Sed jamdudum explosa est tanquam error exploratus. Dominus enim Matth. 24. & 25. apertè docet, post Antichristi persecutionem statim futurum judicium ultimum, & ituros omnes bonos in vitam æternam, omnes malos in ignem æternum; ac proinde non futura post alios mille annos, nec unquam deinceps ulla prælia.

Tertia opinio est Eusebii, qui lib. 9. demonst. Evang. cap. 3. existimat, Gog esse Imperatorem Romanum, & Magog Imperium ejus. Sed nititur falso fundamento. Deducit enim hanc opinionem ex cap. 24. Num. ubi secundùm versionem 70. legimus: *Extolletur Gog regnum, & augebitur regnum ejus: Deus duxit illum ex Ægypto &c.* Ubi videtur Scriptura dicere, quòd quando Christus redibit ex Ægypto, tempore suæ infantiæ, tunc extolletur regnum Gog: constat autem, Christo infante existente, nullum regnum fuisse exaltatum, nisi Romanorum.

At sine dubio corrupta est in hoc loco editio 70. Interpretum: Hebraicè enim habetur, non Gog, sed Agag- וירם מאגג מלכו. Et tolletur propter Agag, vel præ Agag Rex ejus. Et sensus est secundùm Hieronymum in cap. 38. Ezech. & tolletur Saul primus Rex Israel propter Agag, idest, quia peccabit non occidendo Agag. Vel secundùm alios, extolletur Saul præ Agag, idest, prævalebit & superabit ipsum Agag. Utrumque est verum. Et certum est, locum illum Numerorum intelligi de regno Judæorum, non de Christo, vel Romanis: incipit enim: *Quàm pulchra tabernacula tua Jacob tentoria tua Israel &c.*

Quarta opinio est aliorum, qui per Gog & Magog intelligunt prælia Diaboli & Angelorum ejus olim in cœlo cum Angelis bonis patrata, quam Hieronymus refellit, tanquam destruentem literam, in cap. 38. Ezech.

Quinta est Theodori Bibliandri, quem sequitur Chytræus in Com. cap. 20. Apoc. Igitur Bibliander tab. 14. suæ Chronol. ubi accuratè disserit de Gog & Magog, & tandem docet, prophetiam Ezechielis & Joannis non pertinere ad idem tempus; sed Ezechielis quidem vaticinium impletum esse tempore Machabæorum, & Gog ac Magog fuisse Alexandrum Magnum, & postetos ejus Reges Syriæ & Ægypti, qui cum Judæis multa prælia commiserunt, & à Machabæis tandem superati fuerunt: Joannis autem prophetiam impletam esse tempore Gregorii VII. Papæ, & sequentium aliquot Pontificum: ac Gog & Magog fuisse Pontifices, & alios Christianorum Principes & exercitus, qui diu pugnaverunt contra Saracenos pro terra sancta, & sepulcro Domini recuperandis.

Prima pars hujus opinionis est etiam Theodoreti, in cap. 38. Ezech. sed defendi non potest. Primò, quia sine dubio una & eadem est prophetia Ezechielis & Joannis; & proinde utraque implenda est post Christi adventum. Nam inprimis Joannes dicit, exercitum Gog à quatuor angulis terræ venturum, & idem dicit Ezechiel, nominatim exprimens in exercitu Gog futuros Persas ex Oriente, Æthiopas ex Meridie, Tubal, idest, Hispanos ex Occidente, & Togorma, idest, Phrygas à lateribus Aquilonis. Deinde Joannes dicit; igne de cœlo demisso, hunc exercitum perdendum: & idem asserit Ezechiel in fine cap. 38. *Ignem*, inquit, *& sulphur pluam super eum, & super exercitum ejus*. Denique, Joannes huic prælio subjungit continuò innovationem Hierusalem, idest, glorificationem Ecclesiæ, & similiter Ezechiel à cap. 40. usque ad finem libri nihil tractat, nisi mirabilem innovationem Hierusalem.

Præterea secundò probatur, prophetiam Ezechielis non fuisse impletam tempore Machabæorum. Nam Ezech. 38. dicitur ad Gog, in novissimo annorum venies: at Alexander Magnus cum suis in medio annorum venit. Deinde Ezechiel apertè dicit, in exercitu Gog futuros Æthiopas, Libyos, Hispanos, Cappadoces &c. qui tamen nunquam pugnaverunt contra Hierusalem, ac præsertim tempore Machabæorum: soli enim Syri & Ægyptii pugnaverunt contra Machabæos.

Denique Ezechiel describit talem victoriam contra Gog & Magog, ut deinceps nulli essent timendi hostes, sed esset futurus finis omnium præliorum. At non talis fuit victoria Machabæorum contra Reges Syriæ & Ægypti: nam nec Judæi Regem Syriæ & Ægypti unquam penitus superaverunt, & paulò post fuerunt Judæi rursum à Romanis vexati & capti, nec se unquam de eorum manibus liberaverunt, ut Augustinus deducit, & probat lib. 18. de Civit. Dei, cap. 45. Non ergo prophetia Ezechielis ante Christi tempora impleta fuit.

Altera pars opinionis Bibliandri, quæ propria est ejus, non solùm falsa, sed etiam impia est. Nam inprimis Joannes dicit, prælium Gog & Magog futurum contra castra Sanctorum & dilectam civitatem, idest, contra veram Dei Ecclesiam: at bellum Christianorum pro terra sancta recuperanda fuit

da fuit totum contra Saracenos Mahumetanos, nisi fortè velit Bibliander, Mahumetanos esse veram Dei Ecclesiam & castra Sanctorum. Deinde Joannes dicit, homines futuros in exercitu Gog ex quatuor angulis terræ: at in exercitu Christiano non erant nisi Occidentales, & Aquilonares, idest, Galli, Germani, Itali. Præterea Joannes dicit, finito bello Gog & Magog, mox Hierusalem renovandam & glorificandam: Diabolum autem, & Antichristum, & Pseudoprophetas dejiciendos in ignem æternum: at bellum Christianorum pro terra sancta jamdudum est finitum; nec tamen videmus ullam Hierusalem innovatam, nec Diabolum, & Pseudoprophetas disjectos in Tartarum. Nunc enim, ut etiam adversarii fatentur, Diabolus & Pseudoprophetæ maximè vigent.

Præterea Deus ipse manifestis signis & prodigiis tum ad Antiochiam Syriæ, tum in aliis locis manifestè ostendit, sibi gratum bellum illud fuisse. De quibus vide Gulielmum Tyrium lib. 6. de bell. sac. & Paulum Æmilium lib. 4. de reb. Franc.

Denique S. Bernardus, quem Sanctum sive Divum nominat idem Bibliander in Chron. ubi de Eugenii III. temporibus agit, præter alios sanctos viros, unus fuit ex præcipuis auctoribus illius belli: ipse enim & verbis, & miraculis suasit infinitæ multitudini Gallorum & Germanorum, ut ad bellum illud proficiscerentur, ut ipsemet indicat initio lib. 2. de Consid. Et Auctor vitæ ejusdem Bernardi lib. 2. cap. 4. scribit, B. Bernardum post prælium peractum cæcum quemdam illuminasse in testimonium, quòd nomine Dei bellum illud prædicaverat.

Sexta opinio est Magdeburgensium, Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. ubi docent, Gog & Magog esse regnum Saracenorum, sive Turcarum. Quæ sententia planè opponitur sententiæ Bibliandri; & ideò melior est, vel potiùs minus mala. Sed tamen absolutè est falsa, siquidem Gog veniet in novissimo annorum, nec diu durabit, ut ex Joanne & Ezechiele apertè colligitur: Regnum autem Saracenorum jamdudum cœpit, & duravit hactenus annos ferè mille, quod sanè modicum tempus dici nequaquam potest.

Septima est B. Ambrosii lib. 2. de Fid. cap. ult. Gog esse Gothos, qui multas provincias populi Romani vastaverunt. Meminit hujus opinionis B. Hieronymus in quæst. Hebr. in Gen. cap. 10. & ait: *Utrum vera sit necne, exitus prælii docebit*. Et nunc sanè exitus prælii docuit, non fuisse veram: neque enim post bella Gothorum ulla innovatio Ecclesiæ sequuta est, neque bella omnia cessaverunt.

Octava est ipsius S. Hieronymi in cap. 38. Ezech. qui videns rei difficultatem, omisso literali sensu, mysticè exposuit de hæreticis. Vult enim Gog, quod Hebræis est tectum, significare hæresiarchas, qui instar tecti elati sunt ac superbi: Magog autem, quod interpretatur de tecto, significare eos, qui hæresiarchis credunt, eisque subjiciuntur, ut ædificium suo tecto. Hæc sententia pro mystico sensu accepta verissima est, non tamen ad literam. Nam Ezechiel cap. 38. dicit, Gog venturum in novissimo annorum, & Joannes Apoc. 20. dicit, post mille annos venturum eumdem Gog: nomine autem mille annorum intelligunt omnes Catholici totum tempus, quod est à Christi adventu usque ad Antichristum: cum ergo Gog non sit venturus nisi circa finem Mundi, & hæretici initio Ecclesiæ adhuc Apostolis viventibus cœperint; constat, propriè & ad literam Gog non significare hæreticos.

Sciendum est etiam, Hieronymum, cùm dicit Gog interpretari tectum, & Magog de tecto, non velle dicere idem omnino esse Hebræis Gog & Magog, quod nobis tectum & de tecto, sed velle dicere, esse quasi idem. Propriè enim Hebræis tectum non est Gog, sed Gag גג & de tecto non dicunt Magog, sed Miggag מגג.

Nona sententia est B. Augustini lib. 20. de Civit. Dei, cap. 11. qui per Gog intelligit Diabolum, qui est instar magni tecti, idest, magnæ domus, in qua habitant omnes mali: per Magog autem intelligit Antichristi exercitum ex totius Orbis nationibus collectum. Quæ sententia sine dubio verissima est, & amplectenda, quatenus refert Gog & Magog ad tempora Antichristi; tum quod eum sequuntur omnes Catholici auctores, qui scribunt in Apocalypsim ut Arethas, Primasius, Beda, Haymo, Rupertus, Richardus, Anselmus, & alii; tum etiam quòd omnia quæ dicuntur ab Ezechiele & Joanne de Gog & Magog, rectissimè conveniant Antichristo. Tunc enim verè erit ultima & maxima persecutio, & post eam innovabitur Hierusalem, hoc est, Ecclesia glorificabitur, nec ulla deinceps prælia audientur. Quatenus autem per Gog intelligit Diabolum, non videtur vera: nam Joannes dicit, Diabolum solutum convocaturum esse Gog & Magog in prælium; igitur aliud est Diabolus, aliud est Gog.

Nostra igitur sententia, quæ decima est, tria continet. Primò asserimus, prælium Gog & Magog esse prælium Antichristi contra Ecclesiam, ut rectè Augustinus docuit. Secundò dicimus, probabile esse admodum, per Gog significari ipsum Antichristum, per Magog exercitum ejus. Nam Ezechiel perpetuò Gog vocat principem, & Magog vocat terram, sivo nationem. Tertiò dicimus, probabile esse, Gog dici à Magog, non è converso, itaut dicatur Antichristus Gog, quia est princeps gentis quæ dicitur Magog: porrò exercitum Antichristi vocari Magog à gente Scytbica, non quòd constet ex illis Scythis, quos Judæi fingunt esse ultra Caucasum & Caspium mare, sed vel quòd magna pars exercitus Antichristi constabit ex barbaris à Scythia oriundis, ut Turcis, Tartaris, & cæteris, vel (quod magis reor) quia erit exercitus immanis & crudelis valde: quos enim sævos dicere volumus, Scythas vocamus.

Nam quòd Magog revera Scythicam gentem significet, patet ex Genes. 10. ubi legimus, filium Japhet secundum dictum esse Magog, ex quo dicta est Magog regio, quam ejus posteri habitarunt, quam esse Scythiam, docet Josephus lib. 1. Antiq. cap. 11. & Hieronymus in quæst. Hebr. in Genes. cap. 10. Nam quemadmodum à tribus filiis Cham, idest, Chus, Mizraim, & Chanaham, dicta est Æthiopia Chus; Ægyptus Mizraim, & Palæstina Chanaham: sic omnino à Magog filio Japhet dicta est Scythia Magog. Quòd autem Ezechiel nominans Magog respexerit ad gentem denominatam à Magog filio Japhet; planum est, quia ibidem adjungit socios ipsi Gog alias gentes denominatas ab aliis filiis, vel nepotibus Japhet, ut Gomer, Togorma, Mosoch, Tubal &c. Concludamus ergo, prælium Gog & Magog esse novissimam persecutionem, quam in toto Mundo contra Ecclesiam Antichristus excitabit.

Neque obstat quòd Ezechiel cap. 38. dicit, per septem annos cremanda arma Gog & Magog; cùm tamen constet, post Antichristi mortem non futuros nisi 45. dies usque ad Mundi finem, ut ex Dan. 12. colligitur. Nam Ezechiel non loquitur propriè, sed figuratè more Prophetarum, nec vult dicere, revera per septem annos comburenda illa arma: sed tam insignem cladem futuram, ut longissimo tem-

tempore ſufficere poſſent ad ignem fovendum haſtæ, & clypei hominum occiſorum, ſi opus eſſet.

Unum ſupereſt dubium: Anne propter ſæviſſimam Antichriſti perſecutionem extinguenda ſit penitus Chriſti Fides & religio. Nam Dominicus à Soto in lib. 4. ſent. diſt. 46. quæſt. 1. art. 1. id futurum omnino credidit: *Abſceſſio*, inquit, *& defectio totius orbis ab illa Sede, ſignum erit conſummationis ſeculi.* Et infrà: *Extincta fide per diſceſſionem ab Apoſtolica Sede, totus mundus vanus erit, ac deinceps in caſſum proceſſurus.* Et infrà: *Expaveſcant ergo mortales, quàm ſit peſtilens amor ſui. Inde enim dimanat elatio & ſuperbia, quæ ſub ductu tandem Antichriſti civitatem Dei labefactabit.*

At hæc ſententia meo judicio defendi non poteſt. Nam inprimis repugnat Auguſtino, qui lib. 20. de Civit. Dei, cap. 11. dicit, Eccleſiam ſemper invictam contra Antichriſtum futuram: *Nec militiam*, inquit, *ſuam deſeret, quæ vocabulo eſt appellata caſtrorum.* Deinde repugnare mihi videtur etiam Evangelio; nam Matth. 16. legimus: *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* At quomodo non prævalebunt, ſi eam penitus extinguent? Item Matth. 24. Dominus ait de miniſtris Antichriſti: *Dabunt ſigna magna, ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi.* Ubi Dominus ſignificare voluit, electos multos eo tempore futuros, qui Antichriſti miraculis ſeduci ſe non patientur. Denique, Scriptores omnes qui de Antichriſti perſecutione loquuntur, ut Ezechiel, Daniel, Paulus, Joannes, & Patres omnes ſupra citati, victoriam illius belli ſeu perſecutionis penes Eccleſiam tandem futuram dicunt. Et ſanè ratio ipſa idipſum docet. Quis enim credat, in eo prælio, in quo totis caſtris Deus & Diabolus, Chriſtus & Antichriſtus pugnabunt; Deum à Diabolo, & Chriſtum ab Antichriſto eſſe vincendum?

CAPUT XVIII.

Refelluntur deliramenta hæreticorum, quibus non tam probant, quàm impudenter affirmant, Papam eſſe Antichriſtum.

Etſi ſufficere poterant, quæ hactenus diſſeruimus de Antichriſto; ſiquidem evidenter oſtendimus, nihil eorum ſummo Pontifici convenire, quæ Antichriſto Scripturæ divinæ attribuunt: tamen ne aliquid deſideretur, & impudentia adverſariorum manifeſta fiat, proponam breviter, ac refellam, quæ Lutherus, libellus Smalchaldicus, Calvinus, Illyricus, Tilmannus, & Chytræus adferunt, ut probent Papam eſſe Antichriſtum.

Ac primùm Lutherus, etſi paſſim Pontificem ſummum Antichriſtum vocet, ac præſertim in lib. de Captiv. Babylon. in lib. cont. execrab. Bullam Antich. in Aſſert. artic. in lib. cont. Ambroſ. Catharin. tamen unum duntaxat argumentum ejus reperire potui, quo id probare conatur. Nam in Aſſert. art. 27. ita loquitur: *Daniel prædixit 8. cap. Antichriſtum fore regem impudentem facie, hoceſt, ſicut Hebræus habet, potentem ſpeciebus, pompis, & cæremoniis externorum operum, extincto interim ſpiritu Fidei, ſicut vidimus impletum tot religionibus, ordinibus, collegiis, ritibus, veſtibus, geſtibus, ædificiis, ſtatutis, regulis, obſervantiis, ut numerum nominum eorum vix recites.* Atque has eaſdem Antichriſti, ut ipſe loquitur, facies enumerat, & fuſiſſimè explicat in lib. cont. Ambroſ. Catharin. de viſ. Dan.

Sed hoc Lutheri argumentum in tribus peccat.

A Primùm in ipſo fundamento: nam verba Hebræa עז פנים ad verbum ſonant, *Robuſtus facie*, & phraſi Hebraica ſignificant hominem perfrictæ frontis, qui non novit erubeſcere. Nam inprimis ita verterunt 70. *ἀναιδὴς προσώπῳ inverecundus facie*: ita Hieronymus vertit: ita Theodoretus legit: ita ex Rabbinorum regulis explicat Franciſcus Vatablus: *Fortis facie*, inquit, *eſt qui non erubeſcit, & quem non pudet.*

Denique idem colligitur ex verbis ſimilibus Ezech. 3. *Domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde, ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Ubi in Hebræo eſt: *Domus Iſrael robuſti fronte ſunt, & dedi faciem*
B *tuam robuſtiorem faciebus eorum.* Quæ non habent alium ſenſum quàm iſtum: (ut Hieronymus rectè explicat) illi quidem impudentes ſunt, ſed tu non cedas impudentiæ illorum; etſi illi audacter & ſine pudore faciunt mala, tu audacter & ſine pudore reprehendas. Quæ cùm ita ſint, videat Lutherus nè ipſe impudens facie ſit, ſi ſuam interpretationem Rabbinis, Theodoreto, Hieronymo, 70. Interpretibus, & ipſi Ezechieli anteponere velit.

Secundò peccat Lutheri argumentum, quia ex hac ſententia, quidquid tandem ſignificet, non rectè colligitur, Papam eſſe Antichriſtum. Nam etiamſi conſtaret, Antichriſtum futurum potentem in pompis & cæremoniis externis; non tamen continuò col-
C ligi poſſet, eſſe Antichriſtum quicunque eſt potens in pompis & cæremoniis externis. Nam, ut Dialectici docent, ex particularibus affirmativis nihil colligitur; alioqui etiam Moſes fuit Antichriſtus, qui tot cæremonias in Exodo & Levitico inſtituit, ut vix earum numerus iniri poſſit. Et cùm ibidem de Antiocho, & in ejus figura de Antichriſto dicitur, illum fore intelligentem ænigmatum, ſi ratiocinatio Lutheri valeret; ſequeretur, eos omnes qui ænigmata ſolvere poſſent eſſe Antichriſtos: quod certè falſum, & ridiculum eſt.

Tertiò peccat in eo, quòd Pontifici Romano tribuit inſtitutionem omnium Ordinum, & cæremoniarum Eccleſiaſticarum; cùm tamen conſtet, plurimas earum, non à Pontifice Romano, ſed ab aliis ſanctis Patribus inſtitutas. Nam Eccleſia Græca ſemper
D habuit, & adhuc habet monaſteria, ritus, obſervationes, cæremonias, quas à ſanctis Baſilio, Pachomio, & cæteris Græcis Patribus, non à Romano Pontifice acceperant. Vide lib. Caſſiani de Inſtit. renunc. & S. Baſilii Conſtit. In Occidente quoque S. Benedicti, S. Rom. S. Brunonis, S. Dominici, & S. Franciſci Ordines à Papa quidem approbati, ſed ab illis ſanctis viris Spiritu ſancto docente excogitati & inſtituti ſunt: ut ſi ejuſmodi Ordines ad Antichriſti faciem pertineant, potiùs ſancti illi Patres Antichriſti dicendi ſint, quàm Papa.

Adde ultimò, verba Danielis nulli hominum (vero Antichriſto ſuo tempore revelando excepto) aptiùs convenire, quàm Luthero. Ipſe enim ſupra omnes impudens facie fuit: nam Presbyter & Monachus palam uxorem ſanctimonialem duxit, cujus
E rei nullum exemplum in tota antiquitate demonſtrari poteſt. Item mendacia ſine ullo numero ſcripſit, quæ à multis annotata, & literis prodita ſunt. Scribit Joannes Cochlæus in act. Luth. anni 1523. à quodam notata ex uno Lutheri libro mendacia 50. Ab alio quodam eumdem Lutherum convictum mendaciorum 874. Qualis denique impudentia illa fuit, cùm in lib. cont. Bullam Leonis X. idem Lutherus excommunicare auſus eſt Pontificem ſuum cum univerſa Eccleſia, quæ illi adhæret? Quis unquam audivit, à Presbytero Epiſcopum excommunicari potuiſſe?

Exhor-

Exhorruit quondam Chalcedonense Concilium Dioscori audaciam, qui in Concilio Ephesino II. præsidens, Leonem Pontificem excommunicare præsumpserat: at quæ comparatio esse potest inter Dioscorum Patriarcham secundæ sedis, in Concilio generali præsidentem, & Lutherum simplicem Monachum in suo cubiculo scribentem? Sed jam Luthero dimisso, ad Melanchthonem veniamus.

CAPUT XIX.

Refutantur nugæ Synodi Smalchaldicæ Lutheranorum.

EXstat libellus de potestate & primatu Papæ, seu regno Antichristi, nomine Synodi Smalchaldicæ editus, qui quidem Melanchthonis mihi esse videtur, sed cujuscumque sit, nihil nisi verba, & inanem jactationem habet: *Constat*, inquit Auctor libri, *Romanos Pontifices cum suis membris defendere impiam doctrinam, & impios cultus, ac planè notæ Antichristi competunt in regnum Papæ, & sua membra.* Hactenus propositio, nunc probationes audiamus: *Paulus enim ad Thessalonicenses describens Antichristum, vocat eum adversarium Christi, extollentem se super omne quod dicitur, aut colitur Deus, sedentem in templo tanquam Deum. Loquitur igitur de aliquo regnante in Ecclesia, non de Regibus Ethnicis, & hunc vocat adversarium Christi, quia doctrinam pugnantem cum Evangelio excogitaturus sit, & is arrogabit sibi auctoritatem divinam.*

Quamquam hæc omnia, etsi vera essent, parum nobis officerent: peto tamen quo fundamento nititur hæc interpretatio? Paulus apertè dicit, Antichristum seipsum elevaturum supra omnem Deum, & in templo sessurum, non ut Regem, non ut Episcopum, sed planè ut Deum, & hoc idem disertis verbis affirmant Chrysostomus, Ambrosius, & cæteri hujus loci veteres Interpretes. Quo jure igitur vos sine teste, & sine ratione affirmatis, Antichristum esse eum qui sedet in templo, non ut Deus, sed ut Episcopus, & adeo non se effert super omnem Deum, ut non solùm Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum adoret, sed etiam coram omni populo sese prosternat ante Sacramentum Eucharistiæ, ante sepulchra Apostolorum, & Martyrum, ante crucem, & imagines Christi, & Sanctorum, quæ vos ipsi, licèt impiè, Deos alienos, & idola appellare soletis? Sed videamus hoc ipsum quemadmodum accommodetis ad Papam.

Primum autem constat, Papam regnare in Ecclesia, & prætextu Ecclesiasticæ auctoritatis & ministerii sibi hoc regnum constituisse. Prætexit enim hæc verba, Tibi dabo claves.

Regnare Papam in Ecclesia, vos quidem dicitis, sed non probatis: nos verò contrarium nullo negotio demonstrare possumus. Nam qui regnat, superiorem in regno suo non agnoscit: Papa verò Christi Regis Vicarium se & famulum profitetur: & quamvis in tota domo Dei, atque in universo Christi regno amplissima potestate utatur; ea tamen potestas non excedit Oeconomi, ac servi conditionem. Nam & Moses (ut Paulus ait Hebr. 3.) *Fidelis fuit in tota domo Dei*, sed tanquam famulus; Christus autem tanquam filius in sua. Sed pergite.

Deinde, doctrina Papæ multipliciter pugnat cum Evangelio, & arrogat sibi auctoritatem divinam tripliciter. Primùm, quia sumit sibi jus mutandi doctrinam Christi, & cultus à Deo institutos, & suam doctrinam, & suos cultus observari vult tanquam divina.

Hoc item dicitis, & non probatis, neque solùm id nobis falsum, sed mendacium etiam impudentissimum esse videtur. Nec enim ignoratis, in Ecclesia Catholica omnium ore doceri, Christi doctrinam & cultus non posse ab ullo homine, sed nec ab ullo etiam Angelo mutari, nec unquam inter nos & vos quæstio fuit, an debeat credi, aut fieri quod Christus docuit, aut jussit. Sed vos ne, an nos meliùs Christi doctrinam, & præcepta interpretemur? In qua quidem quæstione vos nihil ferè aliud afferre soletis, quàm vestram ipsorum interpretationem: nos verò Patrum consensum, & Catholicæ Ecclesiæ, vel decreta, vel consuetudines. Nec enim (ut vos falsò jactatis) Patrum consensus atque Ecclesiæ decreta & consuetudines verbo Dei opponimus, sed interpretationi & judicio vestro. Sed audiamus secundam probationem.

Secundò, quia sumit sibi potestatem non solùm ligandi, & solvendi in hac vita, sed etiam sumit sibi jus de animabus post hanc vitam.

Et hoc dicitur, sed non probatur. Nec enim summus Pontifex jus sibi in animas defunctorum sumit, cùm non ex auctoritate illas à peccatis vel pœnis absolvat, sed solùm per modum suffragii preces, atque opera bona Fidelium vivorum cum illis communicet. Prodesse autem defunctis vivorum preces & eleemosynas, ac præcipuè Missæ sacrificium, omnes Veteres docent: de qua re cùm nos alibi fusè disputaverimus, hoc loco unum Augustini testimonium annotasse sufficiet. Igitur serm. 34. de Verb. Apost. ita loquitur Augustinus: *Orationibus verò sanctæ Ecclesiæ & sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari.* Sed pergite.

Tertiò, quia Papa non vult ab Ecclesia, aut ab alio judicari, & aufert suam auctoritatem judicio Conciliorum & totius Ecclesiæ. Hoc autem est se Deum facere, nolle ab Ecclesia aut ab ullo judicari.

Hìc quoque duo dicuntur quæ non probantur. Nam inprimis, quibus Scripturis, quibus Conciliis, qua ratione probatis, debere Papam à Conciliis, vel Ecclesia judicari? Nos enim legimus (ut alia prætermittam, quæ libro superiore satis disputata sunt) Petro dictum à Christo Joan. 21. *Pasce oves meas*, nec dubitari posse credimus, oves à pastore regendas, & judicandas esse, non pastorem ab ovibus. Illud etiam legimus Lucæ 12. eidem Petro dictum: *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Quo loco videmus œconomum quemdam toti familiæ Christi præpositum, certè ut eam regat, non ut regatur ab ea.

Ac ne fortè objiceret aliquis: quid si œconomus ille fuerit malus, à quo tandem judicabitur, si omnibus præest, nulli subjicitur? Propterea subjecit Dominus continuò: *Quòd si dixerit servus ille in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari, veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.* Auditisne quis judex sit mali illius œconomi, quem constituit Dominus super familiam suam? Non enim ait Christus, à Concilio judicetur: sed *veniet Dominus in die qua non sperat*, & quæ sequuntur. Itaque sibi Dominus servat servi illius judicium, quem super universam familiam suam ipse constituit; proinde non aufert Papa auctoritatem suam judicio Conciliorum, & totius Ecclesiæ cùm ab eo se judicari non patitur: non enim auferri potest quod nunquam est datum. Sed neque Concilia ritè congregata id sibi unquam assumpserunt, ut extra casum hæresis in Pontificem summum sententiam dicerent. Sed de hac re satis multa suo loco.

Alterum quod dicitis, & non probatis, illud est,

hoc

hoc esse Deum se facere, nolle ab Ecclesia, aut ab ullo judicari. Nam cùm *ab ullo* dicitis, sine dubio ab ullo homine intelligitis: nec enim ignoratis, Pontificem à Christo judicandum se esse, & credere & profiteri. Quo pacto autem se facit Deum, qui judicandum se esse à Deo credit?

Deinde Reges terræ certè judicem in terris, quo ad res politicas attinet, nullum agnoscunt: & sententia vestra, qui Episcopos coactiva potestate spoliatis, nec in Ecclesiasticis rebus verum aliquem judicem habent. Num igitur tot erunt Dii, quot sunt Reges? Non existimo ita vos insanire, ut hoc dicatis. Restat igitur, ut verum non sit, qui à nullo homine judicari velit, eum continuò Deum se facere.

Postremò additis, *hos tam horribiles errores, & hanc impietatem defendit summa sævitia, & interficit dissentientes.*

Hìc verò quàm impudenter mentiamini vel ex hoc uno cognoscere potestis, quòd ego ipse qui hæc scribo palam assero, idque in ipsa Urbe Roma (& Pontifice non ignorante) non licere Pontifici mutare Christi doctrinam, aut cultus, neque cultus novos instituere, qui habeantur pro divinis, aut qui cum Evangelio ulla ratione pugnent; & tamen ab ipso non modo non interficior, sed nec aliquid molestiæ patior. Nimirum probè novit Pontifex, me vera dicere, vos verò mentiri. Quemadmodum etiam paulò post cùm additis: *Doctrina de pœnitentia prorsus depravata est à Papa, & à suis membris; docet enim remitti peccata propter dignitatem nostrorum operum. Item, nusquam docent, quòd gratis propter Christum remittantur peccata.* Quæ sanè non sunt nostra dogmata, sed vestra mendacia. Nec enim id nos docemus, sed contrarium omnino, ut Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 5. 6. 7. & 8. apertè testatur. Sed de his satis. Transeo ad Calvinum.

CAPUT XX.

Refelluntur Calvini mendacia.

IGitur Joannes Calvinus explanans locum Apostoli 2. Thess. 2. *Qui extollit se super omne quod dicitur Deus*, multa quidem dicit, & magna pompa verborum, sed nihil ferè probat: *Significavit*, inquit, *Paulus his verbis, Antichristum sibi rapturum quæ unius Dei propria sunt, at supra omne divinum numen se efferat, ut tota religio totusque Dei cultus sub ejus pedibus jaceat.* Et infra: *Nunc quisquis à Scriptura edoctus erit, quænam Deo maximè sint propria, & ex adverso intuebitur, quid sibi Papa usurpet, etiamsi puer sit decennis non multum laborabit in noscendo Antichristo.* Magnifica verò pollicitatio.

Sed audiamus quibus tandem rationibus demonstrat, quod proposuit. Fortè enim ejusmodi erunt, ut pueri etiam decennes non multum laboraturi sint in iis dissolvendis: *Scriptura pronunciat, Deum unicum esse legislatorem*, Isai. 33. v. 22. *qui servare potest, & perdere*, Jacob. 4. v. 12. *Unicum Regem, cujus officium est verbo suo regere animas, eundem facit omnium sacrorum auctorem: justitiam & salutem ab uno Christo petendam docet, modum simul & rationem assignat. Nihil horum est quod non sui juris Papa esse asserat, suum esse gloriatur ligare quibus visum est legibus conscientias, & æternis pœnis subjicere. Sacramenta pro libidine sua vel nova instituit, vel quæ à Christo instituta erant corrumpit & vitiat, immò penitus abolet, ut in eorum vicem substituat quæ finxit ipse sacrilegia: media consequendæ salutis aliena prorsus à doctrina Evangelii comminiscitur: totam denique religionem pro suo nutu mutare non dubitat. Quid, obsecro, est se efferre supra omne quod numen reputatur, si hoc Papa non facit?*

Nonne bene dixeram multa dici à Calvino, parum, aut nihil probari? Nam quòd Papa glorietur suum esse ligare quibus visum fuerit legibus conscientias, quòd Sacramenta nova instituat, quòd aboleat vetera, quòd media ad salutem comminiscatur aliena à doctrina Evangelii, quòd omnem religionem mutet, dicit quidem Calvinus, sed non probat: sin autem dicere apud eum probare est: pari ratione inficiari refutare esse debebit.

Certè quotquot Catholici sumus, & Romano Pontifici Christi Vicario obedimus, liberè dicimus, & sine ulla ejus injuria dicimus: non licere ei quibusvis legibus, hoc est, etiam perniciosis & iniquis homines ligare, nec Sacramenta nova instituere, nec instituta à Christo corrumpere, vel abolere, nec media comminisci ad salutem aliena à doctrina Evangelii, nec religionem Christianam pervertere, vel immutare: id verò eò libentiùs dicimus, quòd scimus eum quoque ita sentire, ac dicere. Nam si non ita sentit, si putat sibi licere leges iniquas condere, Sacramenta nova instituere, vetera abolere, & alia ejusmodi facere; quomodo patitur nos ita loqui, qui tamen in ejus potestate sumus, & non in angulo nescio quo, sed in ipsa urbe Roma, eo sciente & volente, docemus?

Sed inquient: non dicit Papa sibi ista licere, sed tamen reipsa & factis sibi licere contendit. Probetur igitur aliquid horum fecisse: nam alioqui assumere quod probandum erat, quod quidem solenne adversariis est, petitio principii à Dialecticis vocatur.

Porrò duo illa loca Isaiæ 33. & Jacobi 4. quæ sola Calvinus protulit, sententiæ nostræ nihil omnino officiunt. Nam quod Isaias & Jacobus dicunt: *Unum esse regem, judicem, & legislatorem nostrum*; certè non pugnat cum verbis illis Prov. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt*: & cum illis Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram*: & cum aliis sexcentis ejusdem generis locis. Non igitur Isaias & Jacobus quocumque modo unicum Regem, judicem, & legislatorem Deum faciunt: sed ea tantùm ratione, quòd solus ipse ita sit Rex, & judex, & legislator, ut nulli rationem reddere debeat, à nullo pendeat, auctoritate propria, idest, non accepta ab alio, regnet, & judicet, ac leges ferat, ac denique quòd solus ipse possit etiam quoad executionem perdere & salvare, ut Jacobus ait. Nihil enim horum aut Papæ, aut aliis Principibus tribuimus.

CAPUT XXI.

Refelluntur mendacia Illyrici.

JAm Illyricus in lib. quem scripsit adv. Prim. Papæ: *Sed*, inquit, *inter alia argumenta nobis illud firmissimum esse debet, quod verissimè & clarissimè hoc tempore à plurimis probatum est, Papam docere, & defendere impiam doctrinam, & esse ipsissimum Antichristum, cujus rei rationes hic repetam. Joannes* 1. 2. *definit, Antichristum esse eum, qui negat Jesum esse Christum. Id planè Papa facit, non verbis, sed re. Nam Meschias Hebraicè, Græcè Christus, est persona divinitus missa, ut sit populi Dei perpetuus sacerdos & Rex. Sacerdotis officium est docere, orare, & sacrificare, sed Regis est regere & defendere.* Hæc ille.

Audiamus nunc quomodo probet, Papam hæc officia Christo eripuisse, & quæ testimonia, quas rationes adferat. Sed, ni fallor, sola verba inania audiemus;

mus; sic igitur pergit: *Adimit ergo Papa Christo sacerdotium: nam non solùm dilectum Filium vult audiri, sed magis se suosque Pseudoapostolos aliud Evangelium adferentes. Item, quia multos alios Mediatores in cælo nobis pro Christo substituit, qui pro nobis coram Patre intercedant neglecto Christo severo judice. Item, quia infinitos sacrificulos pro Christo substituit, qui generi humano Deum placent, ad quos dicit, à Christo per Petrum sacerdotium translatum esse. Denique quia per merita suorum spiritualium, sanctorumque nos salvari vult.*

En quàm claris Scripturarum testimoniis Illyricus nos convincit. Quid si hæc omnia merè esse mendacia demonstremus? Nam ubi, quæso, legistis, Papam velle magis se quàm Christum audiri? Negamus; probate. Nos enim contra videmus à Papa summum honorem Scripturis deferri, & pro hæreticis haberi qui adversus Scripturam aliquid docuerint. Deinde, nonne mendacium est clarissimum, quòd Papa Mediatores pro Christo substituerit, & illos velit pro nobis ad Patrem intercedere Christo neglecto? Nonne Litaniæ nostræ ita incipiunt: Kyrie eleison, Christe eleison? Nonne omnes omnino Ecclesiæ nostræ preces, quas in Missa & officio Ecclesiastico legimus, ad Deum diriguntur, & per Christum Dominum nostrum terminantur? Nonne Christi mediationem & intercessionem agnoscimus, cùm quidquid à Deo petimus, sive à Sanctis pro nobis peti cupimus, id totum per Christi meritum petamus? Nec enim Sanctos Dei, aut Christi loco habemus, sed id ab eis petimus, ut suas preces cum nostris precibus conjungant, ut hoc modo faciliùs quidquid volumus à Deo per Christum impetremus.

Pari ratione mendacium est, quòd Papa sacrificulos pro Christo substituerit, necnon quòd sacerdotium Christi per Petrum ad sacrificulos traslatum dicamus: nec enim aliquid horum probatis, aut probabitis unquam; nec dubium esse potest, quin si aliquid haberetis, in medium adferretis. Id verò est, quod nos dicimus, Christum, qui est sacerdos in æternum, & semper vivit ad interpellandum pro nobis, semel quidem seipsum Deo in hostiam placationis per mortem crucis obtulisse: nunc verò per manus sacerdotum iterum atque iterum in mysterio se offerre.

Et quemadmodum cùm multi hoc tempore baptizent, verum tamen est quod legimus, Joan. 1. *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Non enim translatum est officium baptizandi à Christo ad sacerdotes, sed ipse est qui per ministerium sacerdotum semper baptizat: sic etiam tametsi multi sacerdotes hodie Christum in tremendis mysteriis offerant, ipse tamen est primarius sacerdos, & verè summus Pontifex, qui per ministerium omnium sacerdotum semetipsum offert: *Non sunt*, inquit Chrysostomus hom. 83. in Matth. *humanæ virtutis hæc opera. Qui tunc in illa cœna confecit, ipse nunc quoque operatur, ipse perficit ministerium, nos ordinem tenemus.*

Sed libenter à te discerem, Illyrice, cùm omnes omnino veteres Scriptores, tum Græci, tum Latini sacrificii Eucharistiæ, & sacerdotum Christianorum mentionem faciant, quod nemo negat nisi qui non legit: cur tandem soli Pontifici Romano hoc tribuas, quòd sacerdotium Christi in sacrificulos transtulerit? sed pergamus ad cætera.

Quod postremò loco addis: *Per merita suorum spiritualium, sanctorumque nos salvari vult.* Insigne quoque mendacium est: alioqui profer locum, ubi Papa hoc dixerit: *Nos enim per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & Patres salvati sunt*, ut S. Petrus ait, Act. 15. Nec alium agnoscimus Salvatorem nisi Jesum, & hunc crucifixum, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus 1. ad Tim. 2.

Porrò Sanctorum merita & preces suo etiam modo nobis prodesse, negare non potest, nisi qui nescit, aut non credit, inter membra corporis Ecclesiæ communicationem & connexionem esse. De qua re, cùm nos alibi tractaverimus, duo solùm testimonia hoc loco addidisse sufficiet. Igitur S. Augustinus quæst. 149. in Exod. *Ut eo modo*, inquit, *admoneremur, cùm merita nostra nos gravassent, ne diligamur à Deo, relevari nos apud eum illorum meritis posse, quos Deus diligit.* Ac rursum lib. 21. de Civit. Dei cap. 27. aliquoties repetit, nonnullos Sanctorum meritis indulgentiam adipisci, atque hoc significatum esse à Domino, cùm ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Luc. 16. *Sicut autem* (inquit S. Leo serm. 1. de Natali Apost.) *& nos experti sumus, & nostri probavere majores, credimus, atque confidimus, inter omnes labores istius vitæ ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adjuvandos, ut quantum propriis peccatis deprimimur tantum Apostolicis meritis erigamur.* Hæc ille.

Et quamvis non solemus ita loqui, ut Illyricus dicit, per merita videlicet spiritualium nos salvari; tamen si quis ita loqueretur, atque id solùm significare vellet, meritis Sanctorum ad salutem per Christum obtinendam aliqua ratione nos juvari, non magis reprehendi posset, quàm Apostolus Paulus, qui 1. Cor. 9. ait: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.* Et Apostolus Judas, qui similiter loquitur, cùm ait: *Hos quidem arguite judicatos, illos verò salvate de igne rapientes.* Atque hæc de sacerdotio Christi.

Pergit Illyricus: *Regnum porrò Christo aufert, quia in terris vult ipse esse Caput Ecclesiæ: in cælo verò alios opitulatores, & servatores nobis constituit, ad quos in miseriis nos confugere jubet. Negat ergo Papa Jesum esse Christum.*

Hic primùm illud quæro: ubinam Papa, aut ullus Catholicorum servatores sanctos appellaverit. Deinde illud addo: si asserere se Caput Ecclesiæ esse sub Christo, ut ejus Vicarium & Ministrum, quod Papa facit, est negare Jesum esse Christum; cur eadem ratione quicumque se Proregem, aut Gubernatorem provinciæ alicujus esse affirmat, non continuò censetur negare Dominum suum esse Regem?

Denique si ad Sanctos, tanquam opitulatores in miseriis confugere, est negare Jesum esse Christum; quomodo, quæso, Paulus non negavit Jesum esse Christum, cùm ait ad Rom. 15. *Obsecro vos fratres per Dominum nostrum Jesum Christum, & per charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæa?* Quomodo magnus Basilius non negavit Jesum esse Christum, cùm in Orat. de 40. Martyr. ita loquutus est: *Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat: Qui rursum lætatur, hos oret: Ille ut à malis liberetur; Iste ut duret in rebus lætis?* Omitto cæteros Patres; vereor enim ne si eos excutiamus, nullum inveniamus qui non negaverit Jesum esse Christum.

Pergit Illyricus. Daniel cap. 11. *Antichristum pluribus notis insignit: primùm*, inquit, *faciet quod volet, facit sanè Papa quod ei libet.*

At S. Daniel cùm ait de Antichristo, *faciet quod volet*, significare vult, ab Antichristo nullum omnino superiorem agnoscendum, ac ne Deum quidem: sic enim sequitur: *Et elevabitur adversus omnem Deum.*

Ita-

Itaque Antichristus etiam Dei lege, & imperio posthabito, pro arbitrio suo vivet, quod certè Papa non facit, quippe qui Dei lege se constringi non negat, & Christum judicem & superiorem agnoscit.

Confitetur, inquit Illyricus *id ipsemet dist. 40. si Papa infinitas animas secum in infernum traheret; tamen nemo debet ei dicere quid facis? & glossa*, inquit, *Papa est pro ratione voluntas.*

Canon, qui incipit *Si Papa*, non est (ut falsò Illyricus dicit) alicujus Romani Pontificis, sed S. Bonifacii Episcopi Moguntini, Apostoli Germanorum, & martyris: qui quidem non negat Pontificem summum, si malè vixerit, esse corripiendum atque admonendum ex fraterna charitate; sed negat, posse argui ex auctoritate, ac judicari, cùm sit ipse omnium hominum judex. Qui etiam Bonifacius in iis verbis, quæ canonem illum antecedunt (ut videre est in nova editiooe decreti) Romanam Ecclesiam disertis verbis Caput omoium Ecclesiarum appellat, & à Romani Pontificis incolumitate totius Ecclesiæ salutem, post Deum, pendere affirmat.

Quæro igitur ab Illyrico: vera sitne S. Bonifacii Germanorum Apostoli sententia an non? Nam si vera noo est; cur nobis objicitur? Si vera est; cur non recipitur? Dicam idipsum planiùs: si vera non est ea sententia; non igitur verum est, Pontifici plurimas animas secum ad inferos trahenti non posse dici, quid facis? Si vera est; igitur verè Caput est Romanus Pontifex omnium Ecclesiarum, & cunctos judicaturus à nemioe est judicandus. Quare desinat Illyricus jam canones allegare, qui nihil ei prodesse possunt. Quod ad glossam attinet, sciat Illyricus, eam vel ab ipso Pootifice, tanquam falsam esse sublatam in nova editione decreti, vel nunquam in decreto fuisse: ego certè eam reperire non potui.

Pergit Illyricus. Secundò (Daniel) *dicit, quod se elevabit supra Deum, id fecit* (Papa) *ut ex præcedentibus apparet. Item quia vult se audiri plusquam Deum blasphemansque vociferatur, Scripturam esse fontem omnium hæresum & schismatum, ambiguam & obscuram &c.*

Atqui oportuerat fideliter Danielis verba referre; non enim ille ait: *Elevabit se supra Deum*, sed *elevabitur adversus omnem Deum*. Et infra: *Nec quemquam Deorum curabit, quia adversum universa consurget.* Quæ nota clarissimè demonstrat, Papam nihil habere commune cum Antichristo: nam Antichristus nullum Deorum curabit; Papa verò unum verum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum colit. Neque id solùm facit, sed etiam (si vobis credimus) tot Deos palam adorat, quot sunt in cœlis Sancti, in terris imagines, sub terram reliquiæ.

Jam verò quod addis: *Papam vociferari, Scripturam esse fontem hæresum & schismatum.* Ego certè in nullius unquam Papæ scriptis legi, sed Lutheri tui verbum esse audio. Scripturam esse librum hæreticorum. Lutherus præfat. hist. quæ contigit in Strasfort anno 36. Quòd quidem verbum si rectè accipiatur, non video cur meritò reprehendatur. Nam S. quoque Hilarius in lib. de Synod. extremò demonstrat, plerasque hæreses ex divinis Literis malè intellectis esse natas.

Et Tertullianus in lib. de præscript. magis audacter: *Nec periclitor*, inquit, *dicere ipsas quoque Scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cùm legam; Oportet hæreses esse, quæ sine Scripturis esse non possent.*

Porrò ambiguas, & obscurissimas in plerisque locis Scripturas esse, non solùm Papa verissimè docet, sed omnes etiam veteres Patres; atque adeo ipse Lutherus, vellet nollet id fateri coactus est, cùm præfat. in Psal. in hunc modum scripsit: *Nolim ab ullo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, idest, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere & docere. Sat est, aliquos & eosdem ex parte intellexisse: multa sibi reservavit Spiritus, quo nos semper discipulos habeat, multa solùm ostendit, ut alliciat, multa tradidit, ut afficiat.* Et infra: *Scio esse impudentissimæ temeritatis eum, qui audeat profiteri, unum Scripturæ librum à se in omnibus partibus intellectum.* Idem quoque Lutherus in lib. de Conc. & Eccl. pag. 52. Nonne apertè fatetur, se magno sudore veram, & germanam Scripturæ sententiam quæsivisse? Denique tot Scripturæ versiones, tot interpretationes, tot sectæ diversissimæ apud adversarios, quid aliud clamant, quàm Scripturam esse ambiguam & obscuram?

Tertiò, (Daniel) *dicit quòd ei* (Antichristo) *prosperè succedet, donec finiatur ira Dei: oppressit Papa ut voluit sua tyrannide & impietate, tum politias plurimas, tum etiam innumeras Ecclesias.*

Et hoc qua ratione, quo auctore probatis? Potestisne dicere, quas politias, quas Ecclesias Pontifex Romanus oppresserit? quid nos contra demonstramus, huic tertiæ notæ Antichristi notam planè cootrariam Papæ convenire? Nam ab eo tempore, quo per vos Papa Antichristus esse cœpit, oon modò non crevit ejus imperium, sed semper magis ac magis decrevit. Leonis Magni tempore, idest, annis centum quinquaginta antequam Antichristus vestra sententia nasceretur, Papa Romanus pluribus geotibus præsidebat, quàm sese Romani Imperii fines extenderent. Sic enim scribit idem Leo serm. 1. de Natali Apostolorum: *Per sacram D. Petri Sedem Caput orbis effecta* (Roma) *latiùs præsideres religione divina, quàm dominatione terrena. Quamvis enim multis aucta victoriis, jus imperii tui, terra marique protuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quàm quod pax Christiana subjecit.* Et Prosper in lib. de Ingrat.

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput Mundo, quidquid non possidet armis,
Religione tenet.

At postea, Antichristo, (ut vos vultis) regnante, paulatim amisit Romana Sedes Africam penè totam, Asiæ maximam partem, Græciam universam. Nostris verò temporibus, quibus vos Antichristum maximè furere vociferamini, tam prosperè illi omnia successerunt, ut magnam Germaniæ partem amiserit, Svetiam, Gothiam, Norvegiam, Daniam universam, bonam Angliæ, Galliæ, Helvetiæ, Poloniæ, Boemiæ, ac Paunoniæ partem. Itaque si prosperè agere, nota est Antichristi, non Papa, qui tot provinciis exutus est, sed Lutherus, qui prædicatione carnalis libertatis tot populos seduxit, & tam prosperè egit, ut ex privato Monacho totius Germaniæ Propheta, & quasi Papa quidam evaserit, Antichristus meritò dici potest. Sed perge.

Quartò (Daniel) *dicit, eum non curaturum Deum suorum patrum. Hoc de Papa verè dici, superiùs in loco Joannis clarè probavimus.* Et nos in eodem loco idipsum clariùs reprobavimus. Perge igitur ad alia.

Quintò, *dicit, non curaturum amorem mulierum: quod Papa fecit, tum præcipiendo suis cœlibatum, tum per suas sodomiticas libidines.*

Hic omitto dicere de temeritate vestra, qua quid libet pronunciare audetis: parum pensi interim habentes, possint ne probari quæ dicitis, an non possint. Illud non omittam, verba Danielis etiamsi in textibus Græcis ita soneut, ut vos dicitis; tamen ex Hebraico fonte in contrariam planè sententiam à S. Hieronymo esse translata; sic enim ille vertit: *Et erit in concupiscentiis fœminarum.* Et quamvis verba Hebraica על חֶמְדַּת נָשִׁים solùm significent in concupiscentia fœminarum, & non habeant ullum adjunctum, quo intelligi possit, utrum erit aut non erit

Anti-

Antichristus in concupiscentiis fœminarum: duæ tamen conjecturæ sunt, quæ versionem S. Hieronymi probabiliorem faciunt.

Una, quòd constet, Antiochum, de quo ad literam Daniel loquitur, & qui Antichristi figuram gerebat, valde addictum amoribus fœminarum fuisse: *Antiochus*, inquit Hieronymus in Comm. hujus loci, *luxuriosissimus fuisse dicitur, & in tantum dedecus per stupra, & corruptelas venisse Regiæ majestatis, ut mimis quoque & scortis publicè jungeretur, & libidinem suam populo præsente compleret.* Quod cùm ita sit, quomodo credibile est de tali Rege Danielem dicturum fuisse, in concupiscentiis fœminarum non erit?

Altera conjectura est, quòd cùm Antichristus Judæorum Messias futurus sit, & Judæi præter cætera bona uxorum multitudinem à Messia suo expectent, non est ullo modo probabile, Antichristum aut imperaturum, aut laudaturum cœlibatum.

Addo postremò, quòd si nota est Antichristi cœlibatum indicere sacerdotibus, non solùm Papa, sed omnes veteres Patres, & ipsi etiam Apostoli Antichristi quidam erunt. Nam (ut cætera prætermittam quæ suo loco adferentur) audi quid dicant Patres Concilii II. Carthagin. can. 2. *Omnibus placet, ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes etiam ab uxoribus se abstineant, ut quod Apostoli docuerunt, & ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Sed perge.

Sextò *dicit* (Daniel) *quod colet Deum Maozim, idque auro & argento, quod fecit, dum totam pietatem in eo collocat, ut multa, magnaque templa splendidè extructa omnigenis pretiosis ornamentis niteant, cantuque reboent.*

De Deo Maozim supra multa dicta sunt, ubi ostendimus, Deum Maozim, aut ipsum Antichristum esse, aut ipsum Diabolum, quem occultè Antichristus colet. Sed videtur mihi noster Illyricus Jesum Christum facere Deum Maozim, quæ sanè intolerabilis blasphemia est. Nam templa omnia, quæ splendidè exstruuntur, & auro atque argento à Romanis Pontificibus exornantur, Christo Deo sacrari, ac dicari nemo est qui nesciat; igitur, si qui ejusmodi templis colitur, is est Deus Maozim; quis non videt, Christum ipsum esse Deum Maozim? Neque verò templorum exstructio atque ornatus ab anno *666.* cœpit, quo anno adversarii Antichristum apparuisse volunt, sed ante hoc tempus annis fermè trecentis.

Audi Eusebium ex versione Ruffini lib. *9.* hist. Eccles. cap. 10. *Ex quo aderat cunctis velut divino munere infusa lætitia, maximè videntibus ea loca, quæ paulò ante impiis tyrannorum machinis fuerant destructa, re divina constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus conventiculis elevari.* Audi Cyrillum Hierosol. Catech. 14. *Isti qui nunc sunt Reges, pietatis ergo, argento induentes & auro sanctam hanc Ecclesiam Resurrectionis, in qua nunc sumus, exstruxerunt, & argenteis monumentis splendidam effecerunt.*

Vide præterea, si libet, de templorum Christianorum magnificentia, & splendore sacrorum vasorum Ecclesiæ, Eusebium lib. 3. & 4. de vita Constant. Gregorium Nissenum in Orat. de S. Martyre Theodoro, Gregorium Nazianzenum Orat. 1. in Julian. Chrysostomum hom. *66.* ad Pop. Antioch. Cyrillum Alexandrinum lib. de recta Fide ad Reginas, Damasum in vita S. Sylvestri, Ambrosium lib. 2. de Offic. cap. 21. Hieronymum in Com. cap. 8. Zachar. Augustinum in Psalm. 113. Paulinum Natali tertio S. Felicis, Prudentium in hymno de S. Laurentio, & Procopium in lib. de ædific. Justin. Hi certè omnes ante tempora Antichristi floruerunt, & tamen ea testantur fuisse sua quisque ætate ædificia & ornamenta templorum Christianorum, ut ea quæ nunc cernimus, cum illis nullo modo comparari possint.

Septimò *dicit* (Daniel) *fore, ut Antichristus ditet suos socios, id Papa fecit.*

Scilicet, valde ditavit Joannem EcKium, Joannem Cochlæum, Joannem Roffensem, Latomum, Driedonem, Tapperum, Petrum à Soto, & alios tam multos doctissimos viros, qui cùm dies & noctes laborarent, ut vestros furores comprimerent, ne obulum quidem unquam à Romano Pontifice acceperunt: quamquam neque ipsi mercedem ab homine expetebant, qui pro Dei gloria potissimum laborabant. Quòd si Romanus Pontifex opulenta sacerdotia Cardinalibus & Episcopis attribuit, non tam ipse eos ditare censendus est, quàm Fidelium pietas, quæ ejusmodi proventus Ecclesiis donavit.

Pergit Illyricus: *Paulus* 2. Thessal. 2. *quinque notas Antichristi præter prædictas ponit. Prima, quòd in templo Dei sedebit. Hoc facit Papa, se Christi Vicarium fingendo, & in conscientiis hominum regnando. Si enim se Christi hostem profiteretur, ut Mahometes, esset extra Ecclesiam.*

Sed Paulus, Illyrice, non solùm ait, Antichristum sessurum in templo Dei (omnis enim Episcopus sedet in templo Dei) sed explicat modum quo ille in templo Dei sessurus est, dicens, *Ostendens seipsum* ὅτι ἐςὶ θεός: Papa verò, te teste, Vicarium Dei se facit, ac per hoc non Deum. Nec enim Vicarius Dei, Deus esse potest, nisi fingas Deos minores & Deos majores. Deinde quæro abs te: si Papa non est extra Ecclesiam, ut tu hoc loco dicis, ac proinde est intra Ecclesiam; ubi, quæso, tu es cum tuis? noone extra Ecclesiam? Ecclesia enim una est, & in illa sedet Papa; vos igitur qui in illa non estis, in nulla estis. Sed audiamus cætera.

Secunda, *quòd ait, jam mysterium agi: id opinor eò spectare, quòd Episcopus Romanus, paulò post cæpit caput efferre supra alios.*

Nimirum, idest, quod ego supra breviter annotavi, secutus Nicolaum Sanderum, qui antea idipsum viderat, & scripserat; vobis S. Petrum Antichristum esse: Simonem verò Magum, aut Neronem, Christum. Paulus enim non ait, mysterium iniquitatis paulò post operabitur, sed jam operatur: quare si hoc mysterium ad Romanum Pontificem pertinet, ad S. Petrum pertineat necesse est: & si B. Petrus, quod horret animus cogitare; & manus trepidat scribere, Antichristus fuit; quis non videat Simonem, & Neronem S. Petri hostes, Christum & Deum fuisse? Sed habeas tibi ejusmodi Deos & Christos, nec enim invidemus. Pergit.

Tertia, *quòd dicit, Antichristum venturum cum signis mendacibus: quod Papa, teste experientia, fecit.*

Quarta, *quòd mittet Deus efficaciam illusionis: quod in Papatu manifestè accidit. Omnia enim longè firmius credidimus Papæ, quàm Deo.*

De miraculis Antichristi suprà disseruimus cap. 15. & mendacium est impudentissimum, quod de experientia Illyricus dicit: nam Pontifices nec vera, nec falsa ulla miracula fecerunt, neque hoc seculo, nec superiore, quibus tamen Antichristum maximè regnare dicunt. Quod verò addit de efficacia illusionis; nemo non videt, quàm facilè in adversarios retorqueatur. Quæ enim major efficacia illusionis fingi potest, quàm ut inveniantur hoc tempore qui malint duobus aut tribus apostatis fidem habere, quàm Ecclesiæ universæ, omnibus Conciliis, & omnibus Patribus, qui præter doctrinam admirabilem, & vitæ sanctitatem eximiam, signis etiam & miraculis plurimis, & maximis claruerunt?

Jam verò quod ex Ambrosio, ut quintam notam explicet, adfert Illyricus, suprà est refutatum in secunda

secunda demonstratione, qua probavimus, Antichristum nondum venisse.

Addit postremò Illyricus quædam ex epist. ad Timoth. 1. *ad Tim. 4. postremis temporibus discedent quidam à Fide. Papa negat esse aliam Fidem præter historicam. Attendent spiritibus impostoribus. Papa omnia visionibus spirituum, & animarum probat: prohibebunt conjugium, & ciborum usum; horum utrumque de Papa verissimum & notissimum est.*

Sed, bone vir, Papa unam esse Fidem à Paulo didicit; tu videris, unde præter unam Fidem aliam didiceris: *Unus Deus*, inquit Apostolus ad Ephes. 4. *una Fides, unum baptisma.* Nec istam unam Fidem Paulus unquam definivit, esse fiduciam innitentem promissioni & verbo Dei, ut vos definitis Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 262. Sed ait ad Rom. cap. 10. *Hoc est verbum Fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.* Et ad Hebr. cap. 11. dicit: *Fide credimus aptata esse secula verbo Dei.*

Quis autem nescit, ad sacram historiam pertinere, & Christum à mortuis resurrexisse, & secula verbo Dei esse aptata? Nec tamen nos istam unam, solam, & veram Fidem, qua certissimè credimus quidquid Deus per Apostolos & Prophetas revelare dignatus est, Fidem historicam, sed Fidem Catholicam nominamus: vobis enim relinquimus vocum novitates.

Quod addis, Papam omnia probare visionibus spirituum & animarum, nescio quis tibi spiritus revelaverit. Nos enim ad ea confirmanda, quæ ad statum animarum pertinent, interdum aliquid ex animarum apparitionibus, à probatis ac vetustis Auctoribus scriptis, adserimus. Quale est illud quod scribit Eusebius de apparitione sanctæ Potamienæ lib. 6. hist. Eccles. cap. 5. & illud quod refert D. Augustinus de apparitione S. Felicis Nolani lib. de cura pro mort. cap. 16. Ad alia verò confirmanda dogmata nescio quis unquam Catholicorum visiones animarum attulerit? Sed non est hoc primum vestrum mendacium.

Quod ultimo loco adfers de prohibitione ciborum & conjugii, satis perspicuè refellitur ab Augustino lib. 30. cont. Faust. cap. 6. ubi sic ait: *Si ad virginitatem sic hortaremini, quemadmodum hortatur Apostolica doctrina; Qui dat nuptum benè facit, & qui non dat nuptum, melius facit: ut bonas esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem, sicut facit Ecclesia, quæ verè Christi est Ecclesia; non vos Spiritus sanctus ita prænunciaret, dicens, prohibentes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit.* Et infrà: *Videtis ergo multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponenda: & prohibentes nubere, concubitum propagationis, qui solus propriè nuptialis est, vehementius accusando: Multum interesse inter abstinentes à cibis propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes à cibis, quos Deus creavit, dicendo, quòd eos Deus non creavit. Proinde illa doctrina est Prophetarum, & Apostolorum, hæc Dæmoniorum mendaciloquorum.* Hæc Augustinus pro se & pro nobis. Nec est opus aliquid addere.

Concludit Illyricus: *Constat ergo ex hisce signis, Papam esse illum ipsum verum Antichristum, de quo Scripturæ vaticinatæ sunt.*

Sed aptiùs fortasse conclusisset hoc modo; constat ergo ex hisce mendaciis, Illyricum esse unum ex præcursoribus illius, quem impudentem ore futurum esse S. Daniel multò antè prædixit.

CAPUT XXII.

Refelluntur ineptiæ Tilmanni.

Tilmannus Heshusius in lib. quem inscripsit de sexcentis erroribus Pontificiorum, cùm debuisset inscribere, de sexcentis mendaciis Lutheranorum, proprium titulum de Antichristo fecit, is est 33. titulus, & complectitur errores quatuor. Sic igitur ait:

Primò, *Pontificii dicunt, Antichristum ex Babylonia de tribu Dan venturum esse. Compendium Theologiæ lib. 7. cap. 8.*

Habemus gratias Tilmanno, qui tam antiquos & tam sanctos Pontificios esse docet. Nam si Pontificii sunt qui dicunt, ex tribu Dan Antichristum venturum; certè Pontificii sunt Irenæus, Hippolytus, Ambrosius, Augustinus, Prosper, Theodoretus, Gregorius, Beda, Arethas, Rupertus, Anselmus, & Richardus: hi enim omnes, ut suprà ostendimus cap. 12. communi consensu docent, Antichristum nasciturum de tribu Dan. Sed perge.

Secundò, *Papistæ negant, Romanum Pontificem cum suo sodalitio esse verum Antichristum, cùm id validissimis & apertissimis verbi divini testimoniis comprobetur, & demonstretur.*

Sed nos ista testimonia nondum vidimus: nec in nostris Bibliis Hebraicis, Græcis, Latinis usquam exstant. Quæ enim à vestris testimonia adferuntur, Romanum Pontificem ne nominant quidem.

Tertiò, *docent, Antichristum tantùm tribus annis cum dimidio regnaturum. Compendium Theologiæ &c.*

Hìc verò immortales tibi gratias agimus, quòd Papistas esse fatearis, non solùm omnes veteres Patres, verùm etiam Danielem Prophetam, & Joannem Evangelistam. Et sanè miseret me tui & tuorum, quibus fæcem dumtaxat Scriptorum reservas, omnibus doctis, & probatis Patribus ad Papistas ablegatis. Vide si placet quæ suprà docuimus cap. 8. atque invenies, disertis verbis docuisse, quòd tu Papistas docere affirmas, Irenæum, Hippolytum, Cyrillum, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Primasium, Aretham, Bedam, Anselmum, Richardum, Rupertum, & etiam Danielem & Joannem.

Quartò, *docent, Antichristum interfectum iri in Monte Oliveti. Compendium Theologiæ* lib. 7. cap. 14.

At hìc quoque magnos viros Papistas facis. Siquidem Antichristum in Monte Oliveti interficiendum esse, ex ipso Daniele & Isaia colligit Hieronymus in Comm. cap. 11. Danielis. Theodoretus quoque in eumdem locum scribens, etiamsi montem Oliveti non nominat, affirmat tamen, Antichristum non procul à Hierosolyma esse necandum. Sed videamus jam quibus argumentis errores prædictos refellas. Subjicis enim continuò antidotum in hæc verba.

Nugæ Pontificiæ de Antichristo, quia nullo testimonio sacræ Scripturæ nituntur, rejiciendæ & detestandæ sunt. Nam, ut Hieronymus rectè loquitur, quòd in Scriptura auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua asseritur. Et Paulus monet, ut nobis caveamus à traditionibus hominum, Coloss. 2. *Hoc autem dico, ne quis vobis falsis rationibus imponat &c.* Item: *Videte ne quis vos deprædetur per Philosophiam &c. Ex verbo Dei petendum est quid sit de Antichristo sentiendum, ut* 1. Joan. 2. *Quis est mendax nisi qui negat Jesum esse Christum? hic est Antichristus.* Item 2. Thessal. 2. *Homo peccati & filius perditionis effert sese super omnem Deum &c.* Item Matth. 24. *Exorientur Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa &c.* Item Daniel. 11.

niel. 11. *Et faciet munitionem Dei Maozim &c.* Item Apocal. 17. *Et vidi mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum Jesu. Ex his sacræ Scripturæ testimoniis liquidò apparet, quæ sit Fides Christiana de Antichristo, quem Christus & Apostoli prædixerunt venturum. Et cùm luce meridiana clarius sit, singula exactissimè congruere in Romanum Pontificem; dubitari non debet, quin Romanus ille tyrannus pessimus sit Antichristus.* Hæc ille.

Non erit molestum, credo, si hæc tua argumenta propter rudiores ad formam syllogisticam revocemus, & inde confutationem suprà scriptorum errorum apertissimè concludamus. Sic igitur refellitur error primus. Nugæ Pontificiæ, quia nullo testimonio Scripturæ nituntur, rejiciendæ & detestandæ sunt: at Verbum Dei clamat; *Qui negat Jesum esse Christum, hic est Antichristus*, 1. Joan. 2. igitur error est dicere, Antichristum ex tribu Dan esse venturum.

Alter error ita confutatur. Ut Hieronymus rectè dicit, Quod in Scriptura non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua asseritur: sed Paulus ait; *Homo peccati & perditionis filius effert sese super omnem Deum*, 2. Thess. 2. igitur errant Papistæ cùm negant, Papam esse Antichristum.

Tertius sic, & fortiùs, quia ex duabus Scripturis; Paulus ait: *Hoc autem dico, ne quis vobis falsis rationibus imponat &c.* Coloss. 2. at exorientur *Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa &c.* Matth. 24. igitur error Pontificiorum intolerabilis est, qui Antichristum tribus annis cum dimidio regnaturum dicunt.

Postremus sic, & fortissimè, quia ex tribus Scripturis. Paulus monet: *Videte, ne quis vos deprædetur per Philosophiam &c.* Coloss. 2. atqui Antichristus faciet munitionem Dei Maozim, Daniel. 11. & Joannes vidit mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, Apocal. 17. errant igitur toto cœlo Papistæ cùm dicunt, Antichristum in monte Oliveti esse occidendum.

Dabit veniam candidus lector, quòd ita ridiculè Tilmannum exceperim. Coegit enim me impudentia hominis, qui cùm nihil adferat dignum confutatione: tamen ita garrit, ita gloriatur, ac si demonstrationes Mathematicis certiores & clariores in medium attulisset.

CAPUT XXIII.

Refelluntur mendacia Chytræi.

DAvid Chytræus in Com. cap. 9. Apoc. explicans visionem illam Joannis, quâ quinto Angelo tuba canente primùm visa est ingens stella de cœlo cadere in terram, cui data est clavis putei abyssi: deinde visus est fumus ex abysso densissimus ascendere, qui Solem & aerem obscuravit: postremò ex fumo visæ sunt prodire locustæ quædam admirabiles, quæ paulò post etiam equorum, & leonum, & scorpionum, & hominum armatorum speciem præ se ferebant. Hanc, inquam, visionem Chytræus explicans, ita eam Romano Pontifici convenire existimavit, atque ab aliis existimari voluit, ut diceret: *Antichristum, seu ordinem Papatus Romani in hac visione describi, non dubium est.*

Et quidem initium hujus visionis ab anno Domini 600. sumendum esse docet, ac stellam illam de cœlo cadentem Gregorium Magnum Romanum Pontificem, ejusque successores esse, qui abjectis clavibus regni cœlorum, claves putei abyssi receperunt. Fumum ex puteo prodeuntem esse corru- A ptelas doctrinæ, variasque traditiones Pontificum Romanorum. Denique examen locustarum vult esse Episcopos, Clericos, Monachos &c. ac ut fumum istum aliquo modo dissiparet, proposuit antithesim doctrinæ Pontificiæ & Evangelicæ, seu Antichristianæ & Christianæ, quæ duodecim articulos quasi alterum Symbolum Apostolicum comprehendit.

Sed hæc ejus sententia multis modis refelli potest. Primò, quoniam nullo teste nititur. Veteres enim Interpretes, ut Arethas, Beda, Primasius, Anselmus, Rupertus, & alii in hunc locum per stellam illam quæ de cœlo cecidit, Diabolum intelligunt, non Episcopum aliquem. De Diabolo B enim dicitur Isa. 14. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris!* Et quia Diabolus multò antè cecidit quàm Joannes Apocalypsim scriberet; propterea notant Patres, non esse dictum à Joanne; *Vidi stellam de cœlo cadentem*, sed, *vidi stellam de cœlo cecidisse in terram*. Vidit enim Joannes stellam illam per terram jam repentem, quæ olim in cœlo clarissimè fulserat. Diabolo etiam aptissimè convenit, quod sequitur: *Et data est ei clavis putei abyssi*. Ut enim Christus habet & communicat suis claves regni cœlorum, & regnat in mentibus Fidelium & piorum: ita Diabolus habet claves putei abyssi, & regnat in filiis diffidentiæ, & in Scripturis C passim vocatur: *Princeps tenebrarum, Princeps hujus Mundi, Deus hujus seculi*, Joan. 12. & 14. 2. Corinth. 4. Ephes. 6. Coloss. 1. & alibi. Ipse quoque est, qui Deo permittente fumum ex puteo emittit errorum: & qui nova locustarum examina, idest, novos hæresiarchas cum exercitibus suis, singulis penè seculis, in Ecclesiæ fines immittit. Secundò, quia Chytræi sententiæ repugnat quod ait Joannes in hoc eodem capite de sexto Angelo, & sexta persequutione. Nam S. Joannes in 8. & 9. cap. Apocal. describit per tubas sex Angelorum sex persequutiones hæreticorum, quæ futuræ erant à tempore Apostolorum usque ad Mundi consummationem. Et ipse idem Chytræus per primam tubam intelligit non malè hæresim Ebionitarum, quæ tempore Apostolorum excitata est: per secundam intelligit hæresim, quæ postea sequuta est Gnosticorum: D per tertiam, hæresim adhuc posteriorem Samosateni & Arii: per quartam, hæresim Pelagii, quæ illis omnibus posterior fuit.

Jam verò si per quintam intelligitur Antichristi Romani persequutio, quæ, ut ipsi etiam fatentur, novissima persecutio est, quid intelligemus per sextam tubam? Respondet Chytræus: per sextam tubam significari persequutionem Mahumeti & Turcarum. Sed hoc non rectè dicitur, tum quia Mahumetani non hæretici, sed pagani sunt, tum etiam quia Mahumeti persequutio non sequetur Antichristi persequutionem, sed præcedet, ut nos existimamus, vel simul peragetur, ut Chytræus dicit. Itaque confundere cogitur Chytræus tubam quintam cum sexta, cùm tamen reliquas ad diversa tempora satis apertè retulerit. Meliùs igitur Catholici E per sextam tubam intelligunt Antichristi persequutionem, quæ verè postrema, & gravissima erit: per quintam autem, hæresim aliquam valde perniciosam, quæ Antichristi tempora proximè antecedet, quam quidem esse hæresim Lutheranam multi valde probabiliter conjiciunt.

Tertiò, quia toto cœlo aberrat Chytræus, cùm stellam cadentem S. Gregorium esse docet. Siquidem S. Gregorius si ulla fides historicis haberi potest, non de cœlo ad terram cecidit, sed de terra ad cœlum ascendit. Nam ex Prætore Monachus, ex Monacho Episcopus factus est, nec unquam ab episco-

episcopatu ad præturam, oec à monachatu ad seculum redut. Quomodo etiam Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus Græci: Martinus, Paulinus, & Augustinus Latini, ex secularibus Monachi, ex Monachis Episcopi facti sunt, nec ullus dixit unquam eos propterea de cœlo in terram cecidisse. Deinde Gregorius continentia, sobrietate, amore rerum cœlestium oulli fuit secundus: humilitate autem penè omnibus præstitit; & tamen audet Chytræus dicere, eum de cœlo, idest, à vita cœlesti ad terram, hoc est, ad vitam terrenam & deliciosam cecidisse. Denique ipse quoque Lutherus Gregorium sanctum Pontificem fuisse dicit in Supput. tempor. & Lutherum sequutus Theodorus Bibliander tab. 50. Chronol. eumdem Gregorium miris laudibus effert, & quantum profecerit in studio pietatis & doctrinæ, ex libris ejus cognosci posse dicit: quod sanè verissimum est: spirant enim scripta ejus admirabilem sanctitatem. Nec minus vanum est, quod addit de fumo putei idem Chytræus, quem interpretatur corruptelas doctrinæ à Gregorio & successoribus in Ecclesiam introductas. Gregorius enim nihil novavit, quod attinet ad doctrinam: quod verò ad ritus & disciplinam pertinet, multa correxit quæ per abusum irrepserant, multa restituit quæ negligentia temporum obliterata fuerant, pauca admodum, eaque maturo consilio instituit nova, ut cognosci potest, tum ex libris quatuor de vita ipsius, à Joanne Diacono scriptis, tum ex epist. ejus 63. lib. 7. ubi rationem reddit rituum, quos renovavit, vel instituit. Sed maximè hoc ipsum planum fiet, si percurramus ipsam antithesim doctrinæ Evangelicæ & Pontificiæ, quam Chytræus proponit, & ad quam sæpius postea lectores suos remittit. Sic igitur ait.

I.

De vera Dei agnitione, & invocatione.

EVangelion docet, unum solum Deum invocandum & colendum esse, sicut se in suo verbo coli præcepit, & omnem fiduciam salutis nostræ in sola bonitate & misericordia Dei collocandam esse. Pontificii jubent, non unum solum verum Deum, sed etiam homines mortuos, seu sanctos invocare, & in periculis opem & auxilium petere & expectare &c. Deinde etiam, planè Ethnico more, alligant invocationem & cultum Dei ad certas statuas, perinde ac si ad hanc, aut illam statuam invocanti, Deus magis propitius sit, quàm alibi.

Quoniam de his controversiis, quæ in hac antithesi attinguntur, nos alibi copiosè disseruimus; hic solùm brevissimè demonstrabimus, nec pugnare cum verbo Dei, oec cœpisse tempore S. Gregorii eam doctrinam, quæ à Chytræo pontificia nominatur.

Igitur verbum Dei docet quidem, unum solum Deum colendum & invocandum, ea invocatione & adoratione, quæ soli Deo debetur: nec enim patitur Deus verus, qui est etiam Deus Zelotes, ut creaturam quamlibet pro creatore habeamus. Interim tamen idem ipsum verbum Dei jubet, ut creaturas excellentiores honoremus, quasdam etiam invocemus, oon quidem ut Deos, sed ut Deo caras & familiares. Quemadmodum Reges molestè quidem ferrent, si regios hooores in servos suos conferri viderent: qui tamen libenter accipiunt, cùm eosdem suos servos honorari & observari conspiciunt: *Adorate*, inquit David in Psal. 98. *scabellum pedum ejus*. Et Job cap. 5. *Voca*, inquit, *si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum convertere*. Quocirca Abdias, vir magnus & sanctus, adoravit Heliam pronus in terram, 3. Reg. 18. Et filii Prophetarum cùm audivissent requievisse spiritum Heliæ super Heliseum, accedentes, *adoraverunt eum proni in terram*, 4. Reg. 2. Et Apostolus Paulus in singulis ferè epistolis implorat orationes Christianorum, ut per eas liberetur à multis periculis. Nec ulla ratio reddi potest, cur minuatur honor Deo debitus, si à Sanctorum spiritibus postulemus, ut pro nobis Deum orent, & non minuatur, si illud idem à viventibus postulemus.

Denique B. Ambrosius annis 200. antiquior S. Gregorio fuit, & tamen in lib. de vid. ita loquitur: *Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad præsidium dati sunt: Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vindicare*. Et infrà: *Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere &c.*

Porrò ad statuas Sanctorum, ad memorias Martyrum, & cætera monumenta religiosa non aliter alligamus cultum & invocationem, quàm alligaverit olim Deus ad sanctuarium, sive ad templum Salomonis. Etsi enim ubique Deus nos audit, & in omni loco levare possumus manus ad Deum; tamen non sine caussa, Spiritus sanctus apud Isaiam cap. 56. & Christus apud Matth. cap. 21. Templum Dei domum orationis vocarunt: nec sine caussa piissimus Imperator Theodosius (ut interim plurima alia antiquitatis exempla præteream) circuibat cum Sacerdotibus & populo omnia orationum loca, ante Martyrum & Apostolorum thecas jacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida Sanctorum intercessione poscebat. Et certè Theodosius, qui hoc egit, & Ruffinus, qui hoc scribit lib. 2. hist. Eccles. cap. 33. S. Gregorium annis fermè ducentis præcesserunt.

II.

De officio & beneficiis Christi.

EVangelion docet, propter unicum & solum Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum pro nobis crucifixum, mortuum, & resuscitatum, gratis, non propter ulla nostra opera, aut merita, nobis remissionem peccatorum, & salutem æternam donari. Et quidem hunc solius Dei honorem proprium esse, ut dicitur Isaia 43. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates. Item; Non est in aliquo alio salus. Pontificii contrà docent, non propter solius Christi meritum, sed partim propter Christum, partim propter nostram contritionem, & obedientiam, seu bona opera nos justificari, & salvos fieri &c.

Non hoc habet Catholica doctrina, ut partim propter Christum, partim propter opera sua justificentur peccatores, quasi etiam sine Christo ipsa opera aliquid mereantur: siquidem tria distinguimus operum genera. Unum eorum, quæ fiunt ex solis viribus naturæ, sine Fide & gratia Dei, & de his apertè pronunciamus cum Apostolo, quia ex operibus oon justificatur homo, sed ex Fide, & si ex ejusmodi operibus quis justificaretur, haberet gloriam, sed oon apud Deum, ut de Abraham B. Paulus dicit, ad Rom. 4. Itaque de his operibus nulla est inter nos controversia, tametsi passim impudentissimo mendacio id nobis tribuitis, quòd opera sine Christi Fide meritoria esse doceamus.

Alterum est operum genus, quod ex Fide & gratia Dei procedit, & ad reconciliationem cum Deo, ac peccatorum remissionem disponit, qualia sunt Oratio, Eleemosyna, Jejunia, Dolor de peccatis, & alia id genus. Quæ quidem opera non dicimus esse

esse meritoria ex justitia ipsius reconciliationis, sed è contrario potiùs audimus Tridentinam Synodum dicentem, sess. 6. cap. 8. ideo gratis justificari homines, quia nec Fides, nec opera quæ justificationem præcedunt ipsam merentur, nimirum, ex justitia, quasi ejusmodi operibus esset debita justificatio: fatemur tamen hæc ipsa opera, quatenus ex Fide & adjutorio divino proficiscuntur, divina esse opera, & suo modo mereri, hoc est, impetrare peccatorum remissionem. Id enim, etsi vos non conceditis, concedit tamen verbum Dei. Quid enim est, quòd ait Ezechiel, cap. 18. *Cùm averterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam vivificabit?* Quid est quod ait Daniel, cap. 4. *Peccata tua Eleemosynis redime?* Quid est quod ait Jonas, cap. 3. *Vidit Deus opera eorum* (jejunia & cilicium) *& misertus est eis?* Quid est, quod ait Christus, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum?*

Idipsum quoque non solùm Gregorius, sed ante eum multi Patres docuerunt. Ambrosius lib. 10. in Lucam: *Lacrymæ*, inquit, *veniam non postulant, sed merentur*. Hieronymus lib. 2. advers. Pelagian. *Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Salvatoris*. Augustin. epist. 105. *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit justificatus meritò fidelis humiliatus &c.* Et epist. 106. *Si quis dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immò gratissimè confitemur.*

Postremum denique genus operum est eorum, quæ à justificato jam homine fiunt, & à Spiritu sancto inhabitante cor hominis, & charitatem in eo diffundente procedunt.

Quibus operibus, velitis nolitis, meritum attribuimus; non quo remissionem peccatorum, quæ præcessit, & quæ sub meritum propriè cadere non potest, sed gloriam ac beatitudinem sempiternam verè & propriè mereantur, alioqui enim quomodo Paulus 2. Timoth. 4. diceret: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi in illa die justus Judex?* Si enim vita æterna non est verè merces operum bonorum; cur eam vocat coronam justitiæ, & non potiùs donum clementiæ? Cur dicit reddendam, non donandam? Cur à justo Judice, non à liberali Rege? Rectè igitur Augustinus in epist. 105. *Unde*, inquit, *ipsa vita æterna, quæ utique in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.*

Neque verò terrent nos duo illa Scripturæ testimonia: *Ego sum qui deleo iniquitates*. Et: *Non est in alio aliquo salus*. Nam excludunt ejusmodi testimonia alium Deum, alium Christum, alium Salvatorem, & Medicum animarum, qui, Deo vero & Christo Jesu Salvatore excluso, salutem polliceatur: non tamen excludunt Fidem, Spem, Charitatem, Pœnitentiam, Sacramenta, quibus veluti quibusdam mediis & instrumentis, ipso Deo præcipuè operante, Christi nobis meritum applicatur. Alioqui enim, qua ratione cum istis sententiis: *Ego sum qui deleo iniquitates*, Et: *Non est in aliquo alio salus*; cohærent illæ: *Fides tua te salvam fecit*, Lucæ 7. *Salvabit eos, quia speraverunt in eo*, Psal. 36. *Ipse animam suam vivificabit*, Ezech. 18. *Timor Domini expellit peccatum*, Eccles. 1. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*, Marci ult. *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*, Joan. 6. Sed de his hactenus. Pergit Chytræus.

III.

Evangelion docet, agentem pœnitentiam, & audientem promissionem, debere credere promissioni; & statuere, peccata non tantùm aliis, Petro aut Paulo, sed etiam sibi propter Christum remitti; se Deo placere, à Deo recipi, & exaudiri: & hac fide in quotidiana invocatione ad Deum accedendum esse. Pontificii contendunt, semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum: quæ dubitatio simpliciter pugnat cum Fide, & planè Ethnica est. Hæc ille.

Evangelium nostrum satis apertè docet, oportere fidem haberi promissionibus Dei, nec de iis ulla ratione dubitandum esse, Catholici omnes docent. At promitti hominibus à Deo absolutè remissionem peccatorum, in Evangelio nostro nusquam legitur. Multò verò minus legitur, debere unumquemque certò statuere, sibi peccata remitti, se Deo placere, à Deo recipi, & exaudiri. Et meritò id non legitur, quia destrueret cætera, quæ in eo apertissimè clarissimèque leguntur. Quid enim illo clarius, quod scribit Sapiens Eccles. 9. *Sunt justi atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo, utrùm odio, vel amore dignus sit?* Item illud quàm est perspicuum, quod ait Job cap. 9. *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea?* Et infrà: *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti?*

Quid, quòd promissiones divinæ ferè omnes conditionem annexam habent, quam nemo certò nosse potest, an ut oportet impleverit? Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus*. Rom. 8. *Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filii Dei: si autem filii, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Denique, S. Ambrosius Gregorio (ut suprà diximus) multò antiquior, in serm. 5. super Psalm. 118. *Sui volebat*, inquit, *auferri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitaverat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licèt abolitum, suspectus tamen erat, ne fortè adhuc remaneret ejus opprobrium, & ideo Deum precatur, ut illud auferat, qui solus novit, quod nescire potest etiam ipse, qui fecit.*

IV.

Evangelion docet, unicum tantùm in Mundo sacrificium propitiatorium esse &c. Hebr. 7. 10. *Christus semel oblatus est, ut tolleret peccatum &c. Pontificii docent, quotidie in sacrificio Missæ Christum à Sacerdotibus Deo Patri offerri &c.*

Evangelium quidem docet, unicum tantùm in Mundo esse sacrificium propitiatorium, illud, videlicet, quod in cruce semel oblatum est: neque id Catholici negant. At illud unicum sacrificium non posse quotidie repeti in mysterio ab ipso eodem summo Pontifice Christo per manus Sacerdotum, Evangelium nusquam docet, & hoc Catholici affirmant. Neque ii soli id affirmant, qui post Gregorii tempora fuerunt, sed omnes omnino Patres, etiam qui multis sæculis Gregorium præcesserunt. Audi, nomine cæterorum, unum Augustin. in epist. 23. ad Bonifac. sic loquentem: *Nonne semel immolatus est Christus in seipso? & tamen in Sacramento non solùm per omnes Paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur.*

V.

Evangelion docet, peccatum esse non tantùm actiones externas pugnantes cum lege Dei, verùm etiam dubitationes de Deo, securitatem carnalem, & contumaciam, ac concupiscentiam nobiscum nascentem, & in renatis reliquam, Rom. 7. *Pontificii negant, hæc mala in renatis reliqua, esse peccata pugnantia cum lege Dei.*

Nusquam Pontificii, hoc est, Catholici docent, solùm actiones externas esse peccata, sed vobis mentiri licet; id enim à patre vestro didicistis, qui in veritate non stetit. Porrò dubitationes de Deo, securitatem carnalem, contumaciam, & concupiscentiam, si voluntariæ sint, peccata esse minimè dubitamus: si verò sint involuntariæ, quales erant cupiditates illæ carnis contra spiritum, quas Paulus sentiebat, etsi eis non consentiret; eas verò peccata esse, constanter negamus. Neque de Paulinis verbis vobiscum disceptamus, quasi Pauli verba vobis vera, falsa nobis esse videantur, sed de eorum verborum interpretatione. Nec molestè ferre debetis, si Augustinum, & omnem chorum Sanctorum vobis novis hominibus præponamus. Sic enim loquitur Augustin. lib. 1. cont. duas epist. Pelagianor. cap. 13. *Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo, vel fallere, cum qua necesse est, ut etiam baptizatus, & hoc si diligentissimè proficit, & spiritu Dei agitur, pia mente confligat. Sed hæc, etiamsi vocatur peccatum, non quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur, sicut scriptura manus cujusque dicitur, quòd manus eam fecerit.*

VI.

Evangelion docet, hominem in hac imbecillitate naturæ nequaquam posse satisfacere legi Dei, & hac perfecta impletione legis justum, & omnis peccati expertem esse, Rom. 8. *Sensus carnis inimicitia est adversus Deum: legi enim Dei non obtemperat, ac ne quidem potest. Pontificii contendunt, hominem posse legi Dei satisfacere, & hac impletione legis justum esse, & vitam æternam mereri.*

Non dicunt Pontificii, hoc est, Catholicæ Ecclesiæ filii, hominem in hac imbecillitate naturæ omnis peccati expertem esse. Agnoscimus enim & profitemur verissimum esse, quod ait Joannes, initio epist. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Sed quoniam quotidiana ista peccata nec justitiam tollunt, nec tam contra legem, quàm præter legem Dei sunt, cùm pro remissione ejusmodi delictorum *oret omnis Sanctus in tempore opportuno.* Psalm. 31. & omnes filii Dei justi utique & sancti quotidie dicere doceantur: *Dimitte nobis debita nostra,* Matth. 6. propterea non timemus asserere, posse hominem per gratiam Dei justificatum, ejusdem gratiæ adjutorio, & legem implere, & ea impletione vitam æternam promereri; scimus enim quis dixerit: *Et mandata ejus gravia non sunt.* 1. Joan. 5. Et quis item dixerit: *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Matth. 20. Et rursum: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum &c. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare.*

Quare Augustinus lib. de grat. & lib. arbit. cap. 16. *Certum est,* inquit, *nos mandata servare, si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo, faciamus.* Et de spir. & lit. cap. 10. *Ideo datur gratia, non quia legem implevimus, sed ut legem implere possimus.* Neque movet nos illud verbum Apostoli; *Sensus carnis inimicitia est adversus Deum.* Nam idem Apostolus antea dixerat ad Rom. 7. *Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Quod autem mente agimus, id verè nos agimus; quod autem carne agimus, si mens repugnat, nostrum non est, sicut idem Apostolus ait: *Si quod nolo,* inquit, *facio, jam non ego operor illud.*

VII.

Evangelion docet, bona opera esse illa tantùm, quæ à Deo præcepta sunt &c. juxta regulam, quæ tibi præcipio, hæc tantùm facito Domino, non addas, neque minuas. Pontificii è contra totam Ecclesiam obruerunt traditionibus &c.

Jam hæc sunt millies à vobis repetita, & à nostris refutata. Falsum autem est quod ais, in Evangelio haberi, illa tantùm esse opera bona, quæ Deus præcepit. Ubi enim, quæso, præcepit Deus virginitatem? Nonne Paulus ait? *De virginibus autem præceptum Domini non habeo,* 1. Cor. 7. & tamen ibidem ait, bonum esse opus, virginem permanere: *Igitur,* inquit, *qui Matrimonio jungit virginem suam, bene facit; & qui non jungit, melius facit.*

Neque multùm te juvat regula illa: Quæ tibi præcipio, hæc tantùm facito Domino. Non enim eo loco prohibet Deus aliud, quàm ne corrumpamus ejus præcepta, sed integrè ea servemus, ut ille præcepit, non declinantes ad dexteram, neque ad sinistram. Itaque S. Augustin. lib. de S. virginit. cap. 30. distinguens à consiliis præcepta: *Neque enim,* inquit, *sicut non mœchaberis, non occides; ita dici potest, non nubes: illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiunt ista, laudantur; nisi fiant illa, damnantur: In illis Dominus debitum imperat nobis, in his si quid amplius* (Nota) *supererogaveritis, in redeundo reddet vobis.*

VIII.

Evangelion docet, utramque partem Sacramenti cœnæ Domini omnibus Christianis ministrandam esse; & quidem de calice expressè inquit: Bibite ex hoc omnes. Pontificii è contra decernunt, & definiunt.

Adhuc non videmus locum illum Evangelii, ubi doceamur, utramque partem Sacramenti cœnæ Domini omnibus Christianis ministrandam esse. Nec enim de calice Dominus ait: Bibite ex hoc omnes Christiani, sed, *Bibite ex hoc omnes;* qui verò essent illi omnes, Marcus explicuit, cùm addidit: *Et biberunt ex illo omnes.* Non autem biberunt omnes Christiani, sed omnes Apostoli, qui soli tunc cum Domino vescebantur.

IX.

Evangelion docet, veram pœnitentiam, seu conversionem ad Deum esse serium dolorem cordis de admissis peccatis, & Fidem statuentem sibi peccata propter Christum certò remitti &c. Pontificii contra, etsi contritionem inter partes pœnitentiæ numerant: tamen hanc remissionem peccatorum mereri fingunt; & addunt confessionem auricularem non mandatam à Deo; & satisfactionem, seu opera indebita, quibus pro æternis peccatorum pœnis satisfieri, & hæc ipsa posse pecuniis redimi fingunt. Quæ tota doctrina in meritum Filii Dei, qui solus pro peccatis nostris satisfecit, blasphemia est.

Hic nihil probari, nulla testimonia Evangelii adferri, tantùm inania verba mendaciis admixta fundi video. Nam quod dicis de conversione, & serio dolore cordis, omittere potuisses. Nos enim verò conversionem, & serium dolorem cordis in pœnitentibus requirimus; cùm vos nihil aliud, quàm nescio quos terrores pro contritione habeatis. Quod addis de Fide statuente nobis remitti peccata, supra

resti-

refutatum est. Quod ais, apud Pontificios contritionem mereri remissionem peccatorum, mendacium est, suprà etiam refutatum. Quod etiam dicis, Pontificios dicere, satisfactionibus temporalibus pro pœnis æternis satisfieri, pariter est mendacium. Non enim satisfacere nos putamus pro æternis pœnis, quas nobis in justificatione remitti non dubitamus, sed pro pœnis temporalibus, quas vel hìc, vel in purgatorio Deus exigit ab iis, qui post Baptismum ad pœnitentiam & reconciliationem veniunt: *Productior est*, inquit Augustinus Tractat. 124. in Joan. *pœna, quàm culpa, ne parva putaretur culpa, si cum ea finiretur & pœna.*

Quod denique addis, confessionem auricularem non esse mandatam, & satisfactionem pugnare cum merito Christi; dicis quidem, sed non probas. Lege verò, si placet, serm. 5. B. Cypriani de lapsis, & invenies exomologesim necessariam, & satisfactionem: & has ipsas voces sæpiùs repetitas. Porrò pecunia redimi satisfactionem (ne fortè hìc turpem aliquam negotiationem suspiceris) nihil est aliud apud Catholicos, quàm unum genus satisfactionis in aliud posse mutari judicio Sacerdotis; ut jejunium in eleemosynam. Pergamus ad cætera.

X.

EVangelion docet, conjugium omnibus hominibus, laicis, & sacerdotibus concessum & liberum esse; & disertè inquit, prohibitionem conjugii, & ciborum, doctrinam diabolicam esse. Pontificii è contra magnæ parti hominum, Sacerdotibus, & Monachis conjugium prohibent, & certis diebus à certis cibis abstinere jubent.

At ubi, quæso, Evangelium docet, concessum conjugium esse iis, qui votum continentiæ habent? fortasse ad Hebr. 13. ubi legimus: *Honorabile conjugium in omnibus*. Cæterum, si *in omnibus* omnes omnino homines comprehendit, honorabile etiam erit conjugium in patre & filia; in matre & filio; in fratre & sorore: vel si hoc vobis non placet, non placeat etiam honorabile debere conjugium dici inter Monachum & Sanctimonialem, & cæteros homines, quibus per votum conjugium inire non licet. Apostolus enim id solùm vult, ut conjugium honoremus in omnibus ritè & legitimè copulatis. Vobis autem probandum superest, ritè & legitimè eos copulari, qui perpetuam continentiam Deo voverunt.

Audi Chrysostomum, quid Theodoro Monacho, qui uxorem ducere volebat, vel fortasse etiam duxerat, scribat in epist. 6. *Honorabiles*, inquit, *nuptiæ, sed te jam servare non convenit privilegia nuptiarum: quamvis frequenter hoc ipsum nuptias voces, ego tamen adulterio illud pejus existimo.* De loco Apostoli, 1. Timoth. 4. *Prohibentes nubere &c.* vide quæ diximus suprà, cap. 21. propè finem.

XI.

EVangelion docet, unum esse verum & solidum fundamentum, supra quod ædificata sit Ecclesia Dei, videlicet, Dominum nostrum Jesum Christum, 1. Cor. 3. Act. 4. *& locum* Matth. 16. *Augustinus ita interpretatur, super hanc petram, quam cognovisti dicens: Tu es Christus Filius Dei vivi, hoc est, super meipsum Filium Dei vivi ædificabo Ecclesiam meam; super me ædificabo te, non me super te. Pontifex è contra vociferatur, supra petram Ecclesia Romana, & ordinariam successionem Pontificum, totam reliquam Christiani Orbis Ecclesiam esse ædificatam.*

At non pugnat, credo, Paulus secum, cùm ait ad Ephes. 2. *nos superædificari supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum*. Nec pugnat cum Paulo asserente. *Nullum esse fundamentum Ecclesiæ, præter Christum*, 1. Cor. 3. Joannes in Apoc. cap. 21. cùm ait: *Duodecim Apostolos, duodecim esse Ecclesiæ fundamenta.*

Nam Paulus 1. Cor. 3. de primario fundamento. Idem verò Paulus Ephes. 2. & Joannes Apoc. 21. de fundamentis secundariis loquuntur. De quali etiam fundamento Augustinus loquitur in Psalmo contra partem Donati, ubi ait: *Numerate Sacerdotes, vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Sed de hac re satis multa suprà dicta sunt, lib. 1. cap. 10. de Pontifice.

XII.

EVangelion docet, nullum Apostolum vel Episcopum, aut alium Evangelii ministrum, alia superiorem, & majorem potentiam, & dominationem habere, quod ad ministerium attinet. Sed omnes ministros parem potestatem docendi Evangelii, administrandi Sacramenta, ligandi sceleratos, & absolvendi agentes pœnitentiam obtinere, ut clarè docent Scripturæ, Lucæ 22. 1. Cor. 3. versu 4. Joan. 20. & Matth. 18. *omnibus Apostolis pariter traduntur claves regni cœlorum. E contra Pontifex Romanus jactitat, se supremam potestatem in omnes reliquos Episcopos, & totam Ecclesiam, & quidem utrumque gladium spiritualem & politicum habere de jure divino &c.*

Ubi doceat Evangelium, non habere unum Episcopum, vel Ministrum majorem potestatem, quàm alium, adhuc non potui reperire: nam loca quæ citas, contrarium planè significant. Siquidem Lucæ 22. hortatur quidem Dominus suos ad humilitatem, & prohibet dominatum regium, atque tyrannicum iis, qui Ecclesiæ præesse debent: interim tamen inter Apostolos unum majorem cæteris, immò & Ducem cæterorum esse affirmat. Ait enim: *Qui major est vestrum, fiat sicut minor, & qui præcessor* (Græcè ἡγέμενος, idest, *Dux*) *fiat sicut ministrator.* Apostolus autem 1. Cor. 3. ubi se plantasse dicit, Apollo autem rigasse, & iterum, se ut architectum fundamentum jecisse, alios autem superædificare, nonne satis apertè se majorem Apollo & cæteris coadjutoribus suis fuisse significat?

Porrò, Joan. 20. dicitur quidem omnibus Apostolis: *Ecce, ego mitto vos:* &, *Quorum remiseritis peccata &c.* tamen cap. 21. subjiciuntur Apostoli, & cæteri Fideles omnes S. Petro, ut oves suo Pastori, cùm soli Petro coram aliis Apostolis dicitur à Domino: *Pasce oves meas.* Denique etiamsi Matth. 18. dicatur omnibus Apostolis: *Quæcumque alligaveritis &c.* tamen soli Petro dicitur, Matth. 16. *Tibi dabo claves regni &c.* & sine dubio non promitteret illi aliquid Dominus singulariter, nisi etiam illi aliquid singulare exhibere voluisset. Sed de his multa diximus suprà lib. 1. cap. 12. 13. 14.

Ad ea, quæ objicis de utroque gladio contra Extravagantem Bonifacii VIII. ubi etiam rides argumenta Pontificis; id unum hoc loco respondere libet: ea omnia ex B. Bernardo sumpta esse, quem virum & sanctum vocare, & non semel allegare solent Melanchthon, Calvinus, & alii ex vestris. Vide lib. 2. & 4. de Considerat. vel si placet, vide quæ de hac ipsa re in lib. postr. de Pontif. disseruimus. Atque hæc de antithesi tua hoc loco sufficiant.

Nunc breviter demonstrandum erit, hanc ipsam visionem Joannis in Lutherum & Lutheranos optimè quadrare. Nam in primis Lutherum significari posse per stellam illam, quæ de cœlo in terram cecidit, planum est: cùm ipse ex Monacho sæcularis; ex cœlibe conjugatus; ex paupere dives factus sit, & victum sobrium ac tenuem cum opiparis cœnis ac

prandiis commutaverit. Quid enim est hoc aliud, quàm ex cœlesti vitæ consuetudine ad terrenam decidisse?

Deinde fumum putei abyssi, qui ejus casum consequutus est, planè est cæcus & stupidus, qui non sentit. Siquidem antequam Lutherus ab Ecclesia Catholica deficeret, totus ferè Occidens ejusdem Fidei & religionis erat; quocumque aliquis iret, fratres suos continuò agnoscebat: omnes enim in lumine erant. At post Lutheri casum tantus fumus errorum, sectarum, schismatum, exortus est, ut jam nec in eadem provincia, immò nec in eadem civitate, aut domo, unus alium agnoscat.

Obscuravit quoque hic fumus (ut in Apoc. dicitur) Solem & aerem. Nam per Solem Christum, per aerem Scripturas, per quas in hac vita quodammodo respiramus, & nostri, & adversarii exponunt. Et quidem Christum quàm vehementer iste fumus obscuraverit, testatur Transylvania, & vicinæ regiones, ubi palàm negatur Christi divinitas: testatur etiam Germania, ubi Anabaptistæ apertè, Ubiquistæ obscuriùs negant Christi humanitatem. Et sanè fuerunt olim multi hæretici, qui similiter Christum oppugnarunt, sed nulli impudentiùs, quàm hæretici hujus temporis: nam non solùm multi eorum negant esse Christum Deum, sed addunt etiam, non posse invocari, nec scire eum quid nos agamus. Horror est audire, vel legere, quanta temeritate de Christi mysteriis hoc tempore disputetur.

Porrò Scripturas, incredibile est, quàm vehementer iste fumus obscuraverit; tot enim jam exstant versiones, tot commentaria inter se pugnantia, ut ea etiam quæ olim clarissima erant, nunc obscurissima videantur.

Quid potest dici clariùs, quàm quod Paulus ait? 1. Cor. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do?*

Et tamen omnes hujus temporis hæretici constanter negant, ullum esse consilium virginitatis, & Paulum non dare consilium eo loco amplectendæ virginitatis, sed ab ea potiùs absterrere homines voluisse.

Quid potest planiùs dici quàm illud verbum Domini? *Hoc est corpus meum?* Et tamen nihil hoc tempore obscurius. Quid de Transylvanis dicam, qui Joannis Evangelium, quod constat præcipuè adversus Cherintum & Ebionem scriptum esse, qui negabant Christi Divinitatem, ita suis commentariis perverterunt, ut inde maximè probent, Christum non esse Deum?

Veniamus ad locustas, quæ de fumo putei exierunt. Chytræus quidem per locustas, Episcopos, Clericos, & Monachos intelligit, sed perperam exponit: nam etiam ante Gregorii tempora erant Episcopi, Clerici, & Monachi in Ecclesia; nec tamen adhuc exortæ fuerant istæ admirabiles locustæ. Aptissimè verò omnia, quæ de locustis Joannes dicit, in Lutheranos & cæteros hujus temporis hæreticos quadrant. Primùm enim locustæ semper in magna multitudine venire, & turmatim incedere solent. Proverb. 30. *Regem locusta non habet, & egreditur universa per turmas suas.* Ita Lutherani caput unum propriè non habent, quia negant, unum esse debere Caput totius Ecclesiæ: nihilominus tamen brevissimo tempore in ingentem multitudinem creverunt, nec mirum, nam aperuerunt ostium omnibus vitiosis hominibus. Gulosi ad eos accurrunt, quia non sunt apud Lutheranos stata jejunia: incontinentes, quia apud eos vota omnia continentiæ improbantur: & Monachis etiam ac Sacerdotibus, necnon Sanctimonialibus quibuscumque Matrimonia conceduntur. Item Apostatæ omnes, quia apud eos claustra om-

A nia referantur, & in palatia convertuntur: Principes avari & ambitiosi, quia bona Ecclesiastica, & personæ etiam Ecclesiasticæ eorum potestati subjiciuntur: otiosi & inimici bonorum operum, quia apud eos sola Fides sufficit, opera bona non sunt necessaria. Denique omnes improbi & scelesti, quia sublata est apud eos necessitas confitendi peccata, & rationem reddendi proprio suo Pastori, quod maximum esse solet frænum peccatoribus. Hinc igitur ita multiplicantur locustæ.

Describuntur autem hæ locustæ à sancto Joanne mirabiliter. Nam dicuntur habere faciem humanam; immò etiam muliebrem, caudam scorpionum, corpus locustarum: item in capite gestant coronam
B quasi auream, dentes habent leonum, pectus lorica ferrea armatum: denique videbantur tanquam equi parati ad bellum, & sonitus alarum earum audiebatur quasi sonitus curruum currentium ad bellum, & habebant super se regem Angelum abyssi, qui dicitur exterminator. Facies blanda significat initium prædicationis eorum, quæ semper incipit ab Evangelio, nihil enim se dicturos pollicentur, nisi purissimum Dei verbum. Ita facillimè alliciunt simpliciores. Cauda scorpionis significat exitum venenatum & lethiferum: nam posteaquam verbum Dei proposuerunt, perversa interpretatione illud depravant, & eo modo quasi retorta cauda aculeum infigunt, & virus lethale infundunt. Corpus locustæ, quod
C nihil ferè est aliud quàm venter, (est enim locusta ventrosum animal, & ideo nec incedere, nec volare rectè potest, sed saltitando se erigit in altum, & mox ad terram recidit) significat, hæreticos hujus temporis esse homines ventri addictos, inimicos jejuniorum & continentiæ, & ideo nec incedere posse per viam mandatorum, nec volare ad res cœlestes contemplandas.

Conantur quidem aliquando se erigere, & mores emendare, sed more locustarum, mox recidunt ad terram.

Exemplo esse potest Saxonica visitatio, nam cùm animadverteret Lutherus ob Evangelicam libertatem à se prædicatam, & omnes Ecclesiæ leges abrogatas,
D populos sine ullo fræno in vitia ruere; instituit visitationem, & monuit pastores, ut prædicarent pœnitentiam, timorem Dei, obedientiam, opera bona &c. Sed nihil profecit: vide Cochlæum in vita & actis Lutheri, anni 1527.

Pari ratione conantur volare per contemplationem, & scribunt jam passim libros de Trinitate, de Incarnatione, deque aliis ejusmodi mysteriis, sed incidunt in errores gravissimos, immò hæreses perniciosissimas, ut patet de Ubiquistis, qui totum mysterium Incarnationis & Trinitatis destruunt.

Coronæ in capite locustarum significant arrogantiam, & superbiam, qua sese efferunt super omnes homines. Exstat liber Lutheri ad Ducem Georgium; in eo sic ait: *A tempore Apostolorum nullus Doctor, aut Scriptor, nullus Theologus, aut Jurisconsultus, tam*
E *insigniter & clarè conscientias secularium statuum confirmavit, instruxit, ac consolatus est, sicut ego feci. Per singularem Dei gratiam hoc certò scio, quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius, qui tamen in hac re optimi sunt, mihi in hoc æquales sunt.* Quid, quòd non solùm Lutherus, & Calvinus nihili faciunt mille Cyprianos, & mille Augustinos, sed etiam quivis Ministellus Lutheranus habet pro asinis, & stipitibus omnes Papistas? Erant autem coronæ illæ quasi aureæ, idest, aureæ videbantur, sed non erant, quia fingunt se zelo honoris Dei, & charitatis impelli ad ea quæ dicunt, cùm tamen nihil minus, quàm zelum Dei noverint.

Dentes leonum significant detractiones, quibus assiduè,

fiduè, & literis, & fermonibus lacerant famam Pontificum, Clericorum, Monachorum, & ipforum etiam Sanctorum, qui cum Deo feliciter regnant.

Et fanè detractionibus nutriti videntur, & tam multa dicunt, quæ nec funt, nec fuerunt, fortaffe etiam numquam erunt, ut videantur omnem confcientiam penitus exuiffe. Id fatis patet, tum ex aliis, quæ in eorum libris paffim leguntur, tum ex iis, quæ paulò ante citavimus ex Synodo Smalchaldica, Illyrico, Tilmanno, Calvino, & Chytræo.

Pectus lorica ferrea armarum, fignificat obftinationem: funt enim ita obdurati, ut etiamfi apertiffimè convincantur, numquam tamen cedant; & fæpe mori malint, quàm ab obftinatione fua recedere.

Similitudo equorum, qui parati videbantur ad bellum, fignificat audaciam & temeritatem: provocant enim audaciffimè omnes ad bellum, cùm tamen poftea pro argumentis fola mendacia plerumque proferant. Lutherus in Affert. art. 25. *Adefte*, inquit, *huc omnes Papiftæ in unum: conflate ftudia veftra in unum, fi fortè poffitis hoc vinculum diffolvere*. Quo eodem modo loquuntur ferè omnes alii.

Similitudo autem curruum volitantium fignificat velocitatem, qua nova ifta hærefis utitur in variis regionibus occupandis: nam brevi occupavit non folùm multa regna in partibus feptentrionalibus, fed etiam ufque ad Indos excurrere aufa eft, quamquam non permifit Deus, ut ibi hærere poffet. Nec enim tantum flagellum merebatur novella adhuc, & tenera illa Chrifti Ecclefia.

Denique, Angelus abyffi dicitur rex locuftarum iftarum, quia etfi regem vifibilem locuftæ non habent, ut fuprà diximus, invifibili tamen rege, id eft, Diabolo carere non poffunt: *Ipfe enim eft Rex fuper omnes filios fuperbiæ*, Job 41. Dicitur autem rex locuftarum exterminator, quia per nullam unquam hærefim, aut perfecutionem Diabolus ita exterminavit, ac vaftavit Ecclefiam, ut per Lutheranos. Nam cæteræ hærefes, ut plurimùm, unum aut alterum articulum deftruebant, fed non evertebant omnem ordinem, & difciplinam Ecclefiæ: at Lutherana hærefis partim per fe, partim per fuas proles Anabaptiftas, Calviniftas, Trinitarios, Libertinos, omnia omnino Ecclefiæ bona perdidit in iis locis, ubi graffari potuit. Nam abftulit à Deo Trinitatem per novos Samofatenos; à Chrifto Deitatem per eofdem; & humanitatem per Anabaptiftas; ab Angelis & Sanctis omnibus omnem cultum & invocationem; à purgatorio fuffragia vivorum, immò purgatorium ipfum planè exterminavit. Ab Ecclefia, quæ eft in terris, abftulit multos libros divinæ Scripturæ, omnia ferè Sacramenta, omnes traditiones, facerdotium, facrificium, vota, jejunia, feftos dies, templa, altaria, reliquias, cruces, imagines, monimenta omnia pietatis; item leges Ecclefiafticas, difciplinam, atque ordinem univerfum planè exterminavit.

Sed fortè inferis pepercit, ne fuo regi Angelo abyffi injuriam faceret. Non ita eft: nam etiam inferos veros & locales multi Lutheranorum negant, & imaginarios nefcio quos inferos fingunt; ut fuprà in difputatione de defcenfu Chrifti ad inferos demonftravimus. Verè igitur exterminatrix hærefis hæc dici poteft, & eo duce digna, qui Hebraicè אבדון, Græcè, ἀπολλύων, Latinè exterminans dicitur. Et mirum fanè effet, fi non etiam Lutherani ipfi hoc exterminium mitarentur, nifi à fumo illo, de quo fuprà diximus, planè effent obcæcati.

Sed una in tot malis confolatio eft, quòd (ut Joannes dicit) locuftæ iftæ non lædunt herbas, atque arbores virentes: fed folùm homines, qui non habent fignum Dei vivi. Cùm enim hærefis ifta tota carnalis fit, non facilè viros bonos, & in quorum animis viret, ac floret religio, & pietas, decipere poteft. Ita videmus, raro, aut numquam accidiffe, ut ad Lutheranos ab Ecclefia aliquis defecerit, qui non prius corruptæ, & perditæ vitæ inter Catholicos effe cœperit. Sed de his hactenus.

CAPUT XXIV.

Refutantur argumenta Calvini & Illyrici, qui probare conantur, Papam non effe amplius Epifcopum, ubi etiam refellitur fabula de Joanne Papa fœmina.

Reftat id, quod ultimo loco propofuimus, ut videlicet oftendamus, Romanum Pontificem non folùm Antichriftum non effe, fed nec ullo alio modo amififfe Pontificatum fuum. Siquidem Calvinus & Illyricus, ille ratione, ifte conjectura quadam probare conantur, non effe hoc tempore verum Epifcopum.

Atque ut à Calvino incipiamus, ita ille loquitur in Inftit. lib. 4. cap. 7. §. 23. & 24. *Ipfe verò Pontifex quid omnino habeat Epifcopale, fcire velim: primum in munere Epifcopi caput eft, plebem Dei verbo docere: alterum & proximum huic, Sacramenta adminiftrare: tertium monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in fancta difciplina populum continere. Quid iftorum facit? immò quid facere fe fimulat? Dicant igitur, qua ratione velint haberi Epifcopum, qui nullam officii partem minimo digito vel in fpeciem faltem attingit. Non ita de Epifcopo eft, ut de Rege: hic enim etfi non exequatur quod proprium eft Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Epifcopo dijudicando refpicitur Chrifti mandatum, quod femper in Ecclefia valere debet; hunc ergo nodum mihi folvant Romanenfes. Nego ipforum Pontificem effe Epifcoporum Principem, cùm non fit Epifcopus*. Hæc ille.

Ni fallor, tota hæc ratiocinatio ad hunc brevem fyllogifmum revocari poteft. Cùm hoc interfit inter Epifcopum, & Regem, quòd Rex, nomen eft poteftatis & præfecturæ, cui annexum eft officium regendi populum: Epifcopus autem, eft nomen folius officii, verbum Dei & Sacramenta miniftrandi; certè fi neque Rex, neque Epifcopus munere fuo fungatur, Rex nomen & dignitatem fuam retinebit, Epifcopus amittet: Romanus autem Pontifex officio Epifcopali, nec in fpeciem quidem fungitur; quippe qui nec verbum, nec Sacramenta populis miniftrat; Romanus igitur Pontifex nomen & dignitatem fuam perdidit, atque adeo Epifcopus dici non poteft.

Jam verò Magdeburgenfes, Centur. 9. cap. 20. col. 500. id ipfum conjectura & figno confirmare nituntur. Ajunt enim, fignum evidens mutationis Romanæ Ecclefiæ in Babylonicam meretricem fuiffe, quòd voluerit Deus, ut circa illa tempora, in quibus hæc mutatio facta eft, vera quædam mulier meretrix in fede Pontificia federet: quæ quidem Joannes Papa octavus dicta eft.

Id verò probant. Primò, ex auctoribus, Platina, Martino Polono, Sigeberto, & Mariano Scoto. Secundò, ex veftigiis ejus rei, quæ ad noftra tempora remanferunt: nimirum, ex quadam fede porphyretica intus perforata, quæ manebat in Palatio fancti Joannis Lateranenfis, cujus ufum fuiffe dicunt inftitutum poft flagitium illud detectum, ad explorandum, videlicet, an Pontifex recens creatus effet mafculus nec ne? Item, ex quadam ftatua mulieris cum puero, quæ ufque ad noftra tempora man-

sit in eo loco, ubi dicitur, Joannes octavus peperisse. Denique, ex eo, quòd Romani Pontifices, quando ex Vaticano ad Lateranum pergunt, solent declinare locum illum, ubi ista mulier dicitur peperisse, in detestationem facti; alioqui enim illa est recta via. Sed non est difficile hos nodos solvere.

Ac ut Calvino primùm respondeamus: vel Calvinus loquitur de significatione nominis, vel de re ipsa, quando dicit, Episcopum esse nomen officii, Regem esse nomen dignitatis. Si de nominis significatione; apertè decipitur: nam ut Episcopus dicitur ab *ἐπισκοπεῖν*, idest, à considerando, sive inspiciendo, & sonat officium inspiciendi: ita etiam Rex dicitur à regendo, & sonat officium regendi. Et sicut Rex est nomen Magistratus; ita *ἐπίσκοπος* etiam apud Ethnicos erat nomen Magistratus, nimirum, Prætoris; ut patet ex Aristophane in avibus: & quod majus est, idem nomen pastoris in divinis literis tribuitur Episcopo, & Regi; ut patet ad Ephes. 4. & Isa. 44.

Si verò de re ipsa loquitur; non minus decipitur: nam, ut regia auctoritas non est simplex officium judicandi, ut est judicium aliorum, sed vera præfectura in rebus politicis, idest, potestas regendi homines sibi subjectos, imperando, & puniendo: ita etiam Episcopatus non est simplex officium prædicandi, ut est aliorum multorum, qui concionantur, & non sunt pastores, sed est vera præfectura Ecclesiastica, idest, potestas regendi homines in rebus spiritualibus, & divinis; ac proinde imperandi, & puniendi. De qua re & multa suprà diximus, & plura adhuc infrà dicemus in lib. seq. nunc pauca loca, sed clarissima annotasse sufficiet. Apostolus Paulus 1. Cor. 11. *Cætera*, inquit, *cùm venero disponam*. Et 2. Cor. 13. *Ut non præsens duriùs agam, secundùm potestatem, quam dedit mihi Dominus*. Et Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris & subjacete eis*. Et 1. Timot. 5. *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus*.

Adde huc quoque, falsum esse, Pontifices non fungi munere Episcopali. Nam non tenentur per se concionari, & Sacramenta ministrare, si justa aliqua de caussa impediantur, sed satis est, si curent, per alios ista omnia præstari; alioqui Episcopi ad impossibilia obligarentur: nullus enim est tam exiguus Episcopus, qui possit per se sufficere ad concionandum, & Sacramenta ministranda in tota sua diœcesi. Sicut ergo satisfacit, si in eo loco, ubi per se non potest, per alium concionatur; ita satisfacit, si in omni loco per alios concionetur, quando in nullo per se id facere potest. Neque desunt exempla antiquitatis. Scribit enim Possidius in vita B. Augustini, S. Valerium Episcopum Hipponensem commisisse S. Augustino presbytero suo officium prædicandi, propterea quòd ipse, cùm Græcus esset, non posset Latino populo prædicare. Et ibidem Possidius refert, in Orientali Ecclesia plures Episcopos munus prædicandi, quod ipsi per se exequi nequibant, presbyteris suis demandare solitos: nec tamen dicere possumus, vel S. Valerium, vel alios, qui per se non prædicabant verbum Dei, Episcopos non fuisse.

Ad argumentum Magdeburgensium dico: fabulam esse illam de Joanne Papa fœmina, quam satis accuratè refellit Onuphrius in Addit. ad Platin. ac primùm apertè convincitur esse fabula, ex testimoniis scriptorum Græcorum & Latinorum. Primus omnium, qui de hac re scribere potuit, & qui rem optimè novit, fuit Anastasius Bibliothecarius, qui illo ipso tempore vixit, quo fingitur Joannes iste VIII. Pontificatum gessisse, nimirum circa annum 850. & interfuit creationi Pontificum multorum, qui hunc Joannem vel præcesserunt, vel sequuti sunt. Ille igitur scribit, post Leonem IV. vacasse Sedem quindecim diebus, & mox communi consensu creatum fuisse Benedictum III. quibus verbis indicat, nullum fuisse Joannem fœminam. Omnes enim, qui istum Joannem admittunt, dicunt, eum sedisse post Leonem IV. & ante Benedictum III. & vixisse in Pontificatu duobus annis, & quinque mensibus.

Dicent fortasse: Anastasium in gratiam Pontificum omisisse istum Joannem VIII. at contra, nam saltem debuit ponere, Sedem vacasse post Leonem IV. duobus annis cum medio, ne errorem exploratum in Chronologia admitteret, & errorem qui poterat refelli ab oculatis testibus qui tunc vivebant. Respondent: non esse errorem in Chronologia, quia duo isti anni Joannis adduntur annis Leonis IV. Leo enim IV. dicitur ab Anastasio sedisse annis 8. qui ita accipiendi sunt, ut sex anni sint ipsius Leonis, alii duo addantur ex annis Joannis fœminæ.

At contra: nam non solùm Anastasius, sed etiam Martinus Polonus, & Platina, & Magdeburgenses, & Bibliander, & alii, qui ponunt Joannem VIII. sedisse duobus annis, dant Leoni annos octo; igitur necessariò erit error in Chronologia Anastasii, si iste Joannes ponatur fuisse Pontifex post Leonem.

Deinde non solus Anastasius, sed etiam Ado Episcopus Viennensis, qui eodem tempore vixit, & de quo nulla suspicio est, quòd in gratiam Pontificum voluerit mentiri, docet, nullum fuisse Joannem inter Leonem IV. & Benedictum III. sic enim loquitur in Chron. anni 865. *Pontifex*, inquit, *Romanus Gregorius moritur, atque ejus loco Sergius ordinatur: illo defuncto, succedit Leo. Quo obeunte, Benedictus in Sede Apostolica substituitur*. Et similiter loquuntur Rhegino, Lambertus, Hermannus Contractus, Abbas Urspergensis, Otho Frisingensis, & omnes alii historici, qui plurimi sunt, usque ad Martinum Polonum, qui fuit quadringentis annis posterior isto ficto Joanne VIII. & ipse primus hujus Joannis VIII. meminit contra fidem omnium antiquorum: ab ipso autem acceperunt Platina, & cæteri recentiores.

Nec solùm Latini, sed etiam Græci, qui ante Martinum Polonum scripserunt, ut Zonaras, Cedrenus, Joannes Curopalates, & alii nullam mentionem hujus tam prodigiosæ historiæ inter res ejus temporis faciunt: cùm tamen illi non faveant Romano Pontifici, quique libenter accepissent occasionem irridendi Latinos in hac parte, si potuissent. Quomodo autem credibile est, melius novisse res gestas, circa annum 850. Martinum Polonum, qui vixit anno 1250. quàm omnes historicos alios, qui vixerunt anno 800. vel 900. vel millesimo?

Quòd autem Magdeburgenses dicunt, Sigebertum & Marianum Scotum Martino Polono antiquiores, Joannem fœminam in suis Chronicis posuisse, falsum est. Etsi enim in impresso Sigeberto & Mariano Scoto inveniatur Joannes fœmina: tamen in antiquissimis manuscriptis non invenitur, & satis constat, corruptos fuisse auctores illos. Exstat adhuc in monasterio Gemblacensi, ubi fuit Monachus Sigebertus, antiquissimum exemplum manuscriptum, quod putatur ipsius Sigeberti autographum, & in eo nulla mentio est Joannis fœminæ: quod manuscriptum exemplum testatur se vidisse Joannes Molanus Doctor Lovaniensis, qui adhuc superest. Similiter in antiquissimis exemplaribus Mariani Scoti non haberi Joannem fœminam testatur ille, qui Metropolim Alberti Krantii edidit, anno 1574. Coloniæ.

Deinde secundò, quòd fabula sit ista narratio Martini de Joanne fœmina, probatur ex ipsa narratione. Primò enim dicit, istum Joannem fuisse Anglicum

ex

ex Moguntia: at Moguntia non est in Anglia, sed in Germania. Ut autem hunc errorem emendent alii, mirabiliter inter se pugnant. Nam Platina dicit, fuisse Anglicum istum Joannem, sed oriundum ex Moguntia: Magdeburgenses è contrario dicunt fuisse Moguntinum, sed oriundum ex Anglia: Theodorus autem Bibliander in Chron. dicit, neque natum, neque oriundum ex Anglia, sed tamen educatum & eruditum in Anglia.

Secundò, dicit Martinus, & qui eum sequuntur, dedisse operam literis Athenis: at constat eo tempore, neque Athenis, neque usquam alibi in Græcia fuisse ulla Gymnasia literaria. Scribit enim Synesius in epist. ult. ad fratrem suum, suo tempore Athenis nihil fuisse, nisi nomen Academiæ: fuit autem Synesius paulò post tempora Basilii & Nazianzeni. Scribunt etiam Cedrenus, & Zonaras in vita Michael. & Theod. Imper. circa fin. Imperii Michaelis, quando nimirum solus regnabat, matre Theodora amota, bonarum literarum & Philosophiæ scholas fuisse restitutas à Barda Cæsare, cùm usque ad illud tempus per annos plurimos ita fuissent extincta omnia studia sapientiæ in Græcia, ut ne vestigium quidem ullum exstaret. Constat autem Imperium Michaelis solius, Theodora amota, incidisse in tempora Nicolai I. qui successit Benedicto III. qui successerat, ut isti fingunt, Joanni VIII. fœminæ. Immò Chronologiæ omnes, & ipse etiam Bibliander, ponunt initium Imperii Michaelis solius, anno Christi 856. & Joannis fœminæ Pontificatum, anno 854. ex quo sequitur, post mortem Joannis istius, cœpisse in Græcia reviviscere studia sapientiæ.

Tertiò, Magdeburgenses dicunt, Joannem istum VIII. peperisse in itinere, cùm ex Vaticano invisere vellet Ecclesiam Lateranensem: at certissimum est, ut Onuphrius demonstrat in lib. de sept. Eccles. Romanos Pontifices non habitasse in Vaticano, sed in Lateranensi Palatio, usque ad tempora Bonifacii IX. idest, usque ad annum 1390. quomodo ergo, si in Laterano habitabat, volebat ex Vaticano invisere Lateranum? Certè si quis nunc scriberet, Pontificem ex Laterano venisse, ut inviseret Ecclesiam Vaticanam, ridiculus esset, cùm omnes sciant, Pontificem in Vaticano habitare.

Quartò, dicit Martinus, & cæteri omnes, istum Joannem in solemni & publica supplicatione peperisse: at certè nullam habet probabilitatem, quòd mulier uterum gerens jam tot menses, tunc maximè voluerit procedere, quando maximè periculum erat ne detegeretur.

Tertiò, probatur hoc idem ex epist. Leonis IX. gravissimi Pontificis, ad Michael. Episc. Constantinopolit. cap. 23. ubi Leo Papa scribit, famam esse constantem, in Patriarchatu Constantinopolitano multos eunuchos sedisse, & inter eos obrepsisse etiam, & fuisse Patriarcham unam fœminam. Quod certè numquam objiceret Leo IX. Græcis, si tale aliquid paulò ante Romanæ Sedi accidisset. Immò fortasse hinc nata est hæc fabula de Joanne fœmina. Cùm enim rumor esset, quamdam fœminam fuisse Pontificem Constantinopolitanum: & deinde paulatim, omisso nomine Constantinopolitani, remansisset fama & opinio de fœmina Pontifice, & Pontifice universali; cœperunt aliqui in odium Romanæ Ecclesiæ dicere, fœminam illam Romanum Pontificem fuisse: & verisimile est, circa tempora ipsius Martini hanc famam exortam. Certè Martinus Polonus, qui primus hoc scripsit, nullum auctorem refert, sed tantùm dixit, fertur: itaque solùm ex incerto rumore hoc habuit.

Neque mirnm videri debet, si aliquis in odium Romanæ Ecclesiæ hanc fabulam finxerit, posito fundamento illo de fœmina Pontifice, & maximis contentionibus, quæ erant illo tempore inter Imperatorios & Pontificios homines: nam etiam nunc videmus, Magdeburgenses magis incredibilia fingere. Cùm enim Martinus solùm scripserit, hanc mulierem fuisse Anglicam ex Moguntia, neque aliud addiderit de parentibus, & nomine proprio mulieris, & de cæteris rebus: Magdeburgenses addiderunt, patrem hujus fœminæ fuisse Anglum sacerdotem, & ipsam vocatam initio Gilbertam, nutritam quoque sub habitu viri in monasterio Fuldensi, & libros de Magia scripsisse: quæ sunt omnia mera figmenta sine teste, & sine ratione excogitata. Adde, quòd Martinus ille Polonus vir simplicissimus videtur fuisse: scribit enim alias fabulas permultas, tanquam si historiæ probatissimæ essent.

Quòd verò objiciunt de sede perforata, de statua mulieris, & de declinatione à via, facilè solvuntur. Nam, ut ex lib. 1. sacrar. cæremoniar. sect. 2. constat, tres erant sedes lapideæ in Lateranensi Basilica, in quibus novus Pontifex sedebat tempore suæ coronationis. Prima sedes erat ante ingressum in templum, eaque vilis & abjecta, ad quam sedem novus Pontifex primùm ducebatur, atque in ea aliquantulum sedebat, ut per eam cæremoniam significaretur, eum de loco humillimo ad locum summum ascendere: indè enim illum elevantes, canebant illud 1. Reg. 2. *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat.* Et hæc est caussa, cur ea sedes stercoraria diceretur. Altera sedes erat porphyretica, in ipso palatio, & ibi sedebat secundò in signum possessionis, atque ibi sedens accipiebat claves Ecclesiæ palatii Lateranensis. Tertia sedes similis erat secundæ, nec procul ab ea; atque in ea post paululum sedens, tradebat easdem claves ei, à quo ante acceperat, fortè ut ea cæremonia admoneretur mortis, per quam brevi potestatem illam alteri traditurus esset. De sede, ad explorandum sexum, nulla usquam mentio.

Statua verò illa mulieris cum puero, sine dubio non erat Joannis Papæ. Nam si adversarii dicunt, antiquos historicos in gratiam Pontificis noluisse memoriam hujus mulieris in libris ponere; quomodo verisimile est, voluisse Pontifices ipsos memoriam exstare in statua? Deinde, si statua hujus Joannis esset, mulierem cum infantulo recèns nato repræsentasset: at imago illa neque fœminam referebat, neque infantem in sinu gerebat, sed puerum satis magnum, & annorum multorum, quasi præcedentem famulum, referebat. Quare conjiciunt quidam, fuisse statuam illam alicujus Ethnici sacerdotis parati ad sacrificandum, quem suus minister præcedebat. Denique, cur Pontifices viam illam breviorem omittant ad Lateranum proficiscentes, non est in detestationem ullius sceleris, sed quia via illa est angusta, & anfractuosa, & proinde incommoda Pontificio comitatui, qui semper frequentissimus esse solet. Adde, quòd, ut Onuphrius testatur, non desunt Pontifices, qui non semel per hanc ipsam viam iter fecerunt.

LIBER QUARTUS DE POTESTATE SPIRITUALI SUMMI PONTIFICIS.

CAPUT PRIMUM.

Quòd Papa sit summus Judex in controversiis Fidei, & morum dijudicandis.

Emonstravimus hactenus, pro ingenii nostri tenuitate, Romanum Episcopum totius Ecclesiæ Catholicæ summum Pastorem esse à Christo institutum, nec in Antichristum degenerasse unquam, aut aliquo alio modo summam hanc dignitatem perdidisse. Nunc de potestate ipsius tam spirituali quàm temporali disserendum est; ac de spirituali quidem in hoc libro quarto: de temporali verò, in sequenti quinto, qui & postremus erit, Domino adjuvante, disseremus.

Porrò de spirituali Pontificis potestate, etsi multa in particulari tractari possent, quatuor tamen sunt præcipuè quæstiones. Una de potestate judicandi controversias Fidei, & morum; num videlicet ea potestas in summo Pontifice sita sit. Altera de certitudine; sive, ut sic loquamur, de infallibilitate hujus judicii; utrum summus Pontifex in judicandis controversiis Fidei, & morum errare possit. Tertia de potestate coactiva legum ferendarum; an Pontifex summus non solùm judicare possit, & in judicando non erret; sed etiam possit leges ferre, quæ homines in conscientia obligent, & cogant credere, aut agere, prout summus Pontifex judicavit. Quarta de communicatione hujus potestatis; sitnè videlicet omnium aliorum Ecclesiasticorum Præsulum jurisdictio à summo Pontifice illis communicata, an à Deo immediatè accepta.

Præter has generales quæstiones tractari solent quædam aliæ particulares; ut, an possit summus Pontifex Concilia generalia congregare, transferre, dissolvere: an Indulgentias conferre: an Sanctos canonizare; an Religiones approbare, vel improbare: an Episcopos eligere vel certè confirmare. Sed istæ omnes, atque aliæ id genus, non sunt propriæ hujus loci. Prima enim ad disputationem de Conciliis pertinet. Secunda ad disputationem de Pœnitentia. Tertia ad disputationem de cultu Sanctorum. Quarta ad disputationem de votis, & institutis Monachorum. Quinta ad disputationem de Clericis. In quibus locis eas, Deo volente, tractabimus.

Sed nec prima quæstio generalis de Judice controversiarum, hoc loco diutiùs nos detinebit: nam in disputatione de verbo Dei jam ostendimus, Judicem controversiarum non esse Scripturam, nec seculares Principes, nec privatos homines, quamvis probos & doctos, sed Ecclesiasticos Prælatos. In disputatione verò de Conciliis, demonstrandum erit, habere quidem Concilia tam generalia, quàm particularia judicium de controversiis religionis, sed illud judicium tum demum esse firmum, & ratum, cùm accesserit summi Pontificis confirmatio; proinde ultimum judicium summi Pontificis esse.

Deinde in hac ipsa disputatione de Pontifice cùm ostendimus, summum Pontificem Caput & Pastorem esse totius Ecclesiæ; quid aliud ostendimus, quàm esse eum summum Judicem in Ecclesia? aut enim nullus esse debet inter homines Judex, aut is debet esse, qui cæteris præest. Neque id puto in controversiam unquam esse revocatum.

Denique, idipsum in sequenti etiam quæstione planum fiet. Nam si demonstrare poterimus, judicium summi Pontificis certum ac infallibile esse; profectò constabit quoque, eumdem Pontificem summum Ecclesiæ Judicem esse. Quorsum enim Deus attribuisset Apostolicæ Sedi judicii infallibilitatem, nisi attribuisset eidem Sedi summam in judiciis potestatem? Nihilominus tamen, ne nihil omnino hoc loco dicamus, proferamus si placet pauca quædam testimonia ex lege, ex Evangelio, ex Patribus. Deuteron. 17. exstat clarissimum testimonium, quòd dubia de religione exorta ad summum Pontificem judicanda referuntur, *Si difficile*, inquit Moses, *atque ambiguum judicium esse perspexerit, inter caussam & caussam, lepram & lepram, & judicium intra portas tuas videris verba variare, Surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotem Levitici generis, & ad Judicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem, & facies quodcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus*. Quo loco est observandum, duas personas distingui, Sacerdotis & Judicis, hoc est, Pontificis & Principis: & quidem Sacerdoti sententiæ pronunciationem, Judici Politico exequutionem demandari. Id quod explicatur in sequentibus verbis: *Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex sententia Judicis morietur*.

In Evangelio nihil potest clarius dici, quàm quod ait Dominus Petro coram cæteris Apostolis: *Simon Joannis pasce oves meas*. Nam & soli Petro loquitur, & omnes suas oves, ita ut ne Apostolos quidem excludat, ei pascendas tradit. Dubium autem esse non potest, quin inter munera pastoris sit, discernere bona pascua à malis.

Quare S. Hieronymus homo doctissimus, in quæst. de trib. hypost. nec eruditioni propriæ nec Orientalium Episcoporum sententiæ, nec etiam ipsius proprii Episcopi Paulini Antiocheni Patriarchæ auctoritati satis fidens, ad Damasum Papam scribit: *A pastore*, inquit, *præsidium ovis flagito. Discerne si placet, non timebo tres hypostases dicere si jubebis*.

Theodoretus etiam inter Græcos Patres eruditissimus, ad Leonem I. in hæc verba scribit: *Si Paulus præco veritatis tuba sanctissimi spiritus ad magnum Petrum cucurrit, ut iis, qui Antiochiæ de institutis legalibus contendebant, ab ipso afferret solutionem, multo magis nos qui abjecti sumus, & pusilli ad Apostolicam vestram sedem currimus, ut Ecclesiarum ulceribus medicinam à vobis accipiamus*. Prosper in Chron. anni 420. *Concilio*, inquit, *apud Carthaginem habito ducentorum sexdecim Episcoporum, ad Pontificem Zozimum Syno-*

dalia

dalia decreta perlata, quibus probatis, per totum Mundum hæresis Pelagiana damnata est. Hæc ille. Non igitur judicium ultimum universus Mundus alibi, quàm in sententia Romani Pontificis agnoscit.

S. Gregorius, qui omnium judicio humillimus fuit, neque sibi aliquid unquam præter æquum arrogavit, in epist. ad omn. Episc. Galliæ, quæ est 55. lib. 4. ita loquitur: *Si quam verò contentionem, quod longè faciat divina potentia, de fidei caussa evenire contigerit, aut negotium emerserit, cujus vehemens sit fortasse dubietas, & pro sui magnitudine judicio sedis Apostolicæ indigeat: examinata diligentius veritate, relatione sua ad nostram studeat perducere notionem: quatenus à nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari*. Quod idem & ante Gregorium, & post Gregorium disertis verbis asseruerunt sanctissimi Pontifices, nec unquam de ea re ab ullo reprehensos eos fuisse legimus. Vide Innocentium I. in epist. ad Conc. Carthagin. Leonem I. in epist. ad Anast. Thessal. Gelasium I. in epist. ad Episc. Dard. Nicolaum I. in epist. ad Michael. Imp. & Innocentium III. in epist. ad Arelat. Episc. unde exstat cap. Majores, extra, de Baptismo, & ejus effectu.

CAPUT II.

Proponitur quæstio; Sitne certum Papæ judicium?

UT igitur jam ad quæstionem secundam veniamus, sciendum est initio, Pontificem quatuor modis posse considerari. Uno modo, ut est persona quædam particularis, sive Doctor particularis. Secundò, ut Pontifex, sed solus. Tertiò, ut Pontifex, sed adjuncto cœtu solito consiliariorum. Quartò, ut Pontifex, sed unà cum Concilio generali.

Secundò observandum est, posse duo quæri de Pontifice, omnibus quatuor modis considerato, quando quæritur an possit errare. Primò, an ipse possit esse hæreticus. Secundò, an possit hæresim docere. Denique annotandum est tertiò, sententias & decreta Pontificum interdum versari in rebus universalibus, quæ toti Ecclesiæ proponuntur, qualia sunt decreta de Fide, & præcepta morum generalia: interdum in rebus particularibus, quæ ad paucos pertinent, quales ferè sunt omnes controversiæ facti, ut an talis sit promovendus ad Episcopatum, an jure fuerit promotus, an videatur deponendus.

His notatis, conveniunt omnes Catholici, & hæretici in duobus. Primò, posse Pontificem, etiam ut Pontificem, & cum suo cœtu consiliariorum, vel cum generali Concilio, errare in controversiis facti particularibus, quæ ex informatione, testimoniisque hominum præcipuè pendent. Secundò, posse Pontificem ut privatum Doctorem errare, etiam in quæstionibus juris universalibus, tam Fidei, quàm morum, idque ex ignorantia, ut aliis Doctoribus interdum accidit.

Deinde Catholici omnes in aliis duobus conveniunt, non quidem cum hæreticis, sed solùm inter se. Primò, Pontificem cum generali Concilio non posse errare in condendis Fidei decretis, vel generalibus præceptis morum. Secundò, Pontificem solum, vel cum suo particulari Concilio aliquid in re dubia statuentem sive errare possit, sive non, esse ab omnibus Fidelibus obedienter audiendum.

Quibus ita constitutis, quatuor tantùm remanent diversæ sententiæ. Prima est, Pontificem etiam ut Pontificem, etiamsi cum generali Concilio definiret aliquid, posse esse hæreticum in se, & docere alios hæresim, & de facto aliquando ita accidisse. Hæc
A est hæreticorum omnium hujus temporis, & præcipuè Lutheri, qui in lib. de Conc. notavit errores eorum etiam Conciliorum generalium quæ summus Pontifex approbavit; & Calvini qui lib. 4. Inst. cap. 7. §. 28. asserit, aliquando Pontificem cum toto Cardinalium collegio manifestissimam hæresim docuisse, nimirum, animam hominis cum corpore extingui: quod tamen manifestum mendacium esse, postea ostendemus. Deinde in eodem lib. cap. 9. §. 9. docet, etiam cum generali Concilio Papam errare posse.

Secunda sententia est, Pontificem, etiam ut Pontificem, posse esse hæreticum, & docere hæresim, si absque generali Concilio definiat, & de facto aliquando accidisse. Hanc opinionem sequitur, & tue-
B tur Nilus in suo lib. adv. Prim. Papæ: eamdem sequuti sunt aliquot Parisienses, ut Gerson, & Alma in lib. de potest. Eccl. necnon Alphonsus de Castro lib. 1. cap. 2. cont. hær. & Hadrianus VI. Papa in quæst. de confirm. qui omnes non in Pontifice, sed in Ecclesia, sive in Concilio generali tantùm constituunt infallibilitatem judicii de rebus Fidei.

Tertia sententia est in alio extremo, Pontificem non posse ullo modo esse hæreticum, nec docere publicè hæresim, etiamsi solus rem aliquam definiat. Ita Albertus Pighius lib. 4. hier. Eccles. cap. 8.

Quarta sententia est quodammodo in medio. Pontificem, sive hæreticus esse possit, sive non, non posse ullo modo definire aliquid hæreticum à tota
C Ecclesia credendum: hæc est communissima opinio ferè omnium Catholicorum; ut B. Thomæ 2. 2. q. 1. art. 10. Thomæ Waldensis lib. 2. doct. Fid. cap. 47. & 48. Joannis de Turrecremata lib. 2. Sum. cap. 109. & seq. Joannis Driedonis lib. 4. de Eccles. dogm. cap. 3. part. 3. Cajetani in Opusc. de potest. Papæ, & Conc. cap. 9. Hosii lib. 2. cont. Brentium, qui est de legit. judic. Joannis Eckii lib. 1. de Prim. Petri cap. 18. Joannis à Lovanio lib. de perpet. cath. Petri protect. & firmit. cap. 11. Petri à Soto in Apol. sua par. 1. cap. 83. 84. & 85. & Melchioris Cani lib. 6. cap. 7. de Locis.

Videntur quidem hi auctores aliquo modo inter se dissentire: quia quidam eorum dicunt, Pontificem
D non posse errare si maturè procedat & consilium audiat aliorum Pastorum: alii dicunt, Pontificem etiam solum nullo modo errare posse; sed revera non dissident inter se. Nam posteriores non volunt negare, quin teneatur Pontifex maturè procedere & consulere viros doctos; sed solùm dicere volunt, ipsam infallibilitatem non esse in cœtu consiliariorum, vel in Concilio Episcoporum, sed in solo Pontifice: sicut è contrario priores non volunt ponere infallibilitatem in consiliariis, sed in solo Pontifice; verùm explicare volunt, Pontificem debere facere quod in se est, consulendo viros doctos, & peritos rei de qua agitur. Si quis autem peteret, an Pontifex erraret si temerè definiret? Sine dubio prædicti
E auctores omnes responderent, non posse fieri ut Pontifex temerè definiat: qui enim promisit finem, sine dubio promisit & media, quæ ad eum finem obtinendum necessaria sunt. Parum autem prodesset scire, Pontificem non erraturum quando non temerè definit; nisi etiam sciremus non permissuram Dei providentiam, ut ille temerè definiat.

Ex his quatuor sententiis prima est hæretica; secunda non est propriè hæretica: nam adhuc videmus ab Ecclesia tolerari, qui illam sententiam sequuntur; tamen videtur omnino erronea & hæresi proxima; tertia probabilis est, non tamen certa; quarta certissima est & asserenda, ac ut ea faciliùs intelligi & confirmari possit, statuemus aliquot propositiones.

CAPUT III.

Statuitur prima propositio de infallibili judicio summi Pontificis.

SIt igitur propositio prima. *Summus Pontifex cùm totam Ecclesiam docet, in his quæ ad Fidem pertinent nullo casu errare potest.* Hæc est contra primam & secundam opinionem pro quarta; & probatur primò ex promissione illa Domini Luc. 22. *Simon, Simon* (sic enim habetur in Græco) *ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat Fides tua, & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Qui locus tribus modis exponi solet. Prima expositio est quorumdam Parisiensium suprà citatorum, quòd Dominus hìc oraverit pro Ecclesia universali, sive pro Petro, ut totius Ecclesiæ figuram gerebat; & hoc impetrasse, ut Fides Ecclesiæ Catholicæ nunquam deficiat: quæ expositio si ita intelligeretur, ut diceret immediatè oratum esse pro Capite Ecclesiæ, & consequenter pro toto corpore, quod per caput repræsentatur, vera esset; sed non ita ipsi intelligunt: volunt enim pro sola Ecclesia esse oratum.

Quæ expositio falsa est. Primò, quia Dominus unam tantùm personam designavit, dicens bis: *Simon, Simon*, & addens toties pronomen secundæ personæ, *pro te, Fides tua, & tu, fratres tuos*. Quorsum enim hæc? nisi ut intelligamus, aliquid speciale Petro à Christo esse impetratum. Secundò, quia Dominus cœperat loqui in plurali: *Satan expetivit vos ut cribraret*; deinde mox mutavit formam loquendi, & ait: *Ego autem rogavi pro te*: quare non dixit pro vobis ut cœperat? certè si de tota Ecclesia loqueretur, multò rectiùs dixisset, rogavi pro vobis. Tertiò, Dominus pro illo rogat, cui ait: *Et tu aliquando conversus*: at hoc certè non potest Ecclesiæ toti convenire, nisi dicamus, totam Ecclesiam aliquando esse pervertendam, ut postea iterum convertatur. Quartò pro illo rogat, cui ait: *Confirma fratres tuos*; at Ecclesia non habet fratres quos debeat aut possit confirmare, qui enim, quæso, fingi possunt Ecclesiæ universalis fratres? nonne omnes Fideles filii ejus sunt?

Altera expositio est quorumdam, qui hoc tempore vivunt; qui docent, Dominum orasse hoc loco pro perseverantia solius Petri in gratia Dei usque ad finem. At contra primò, quia oravit Dominus paulò post pro perseverantia omnium Apostolorum, immò etiam omnium electorum: Joan. 17. *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi*; non erat igitur ratio cur bis pro perseverantia Petri oraret. Secundò, quia sine dubio hìc Dominus aliquid speciale Petro impetravit, ut patet ex designatione certæ personæ: perseverantia autem in gratia est donum commune omnium electorum. Tertiò, quia certum est, Dominum saltem mediatè orasse hoc loco etiam pro aliis Apostolis; nam ideo præmisit tanquam orationis caussam: *Satan expetivit ut cribraret vos*; & postea subjunxit tanquam effectum: *Confirma fratres tuos*; non igitur pro sola Petri perseverantia Dominus rogavit, sed pro aliquo dono Petro communicando in aliorum utilitatem. Quartò, donum hoc loco Petro impetratum, etiam ad successores pertinet: nam Christus oravit pro Petro in utilitatem Ecclesiæ: Ecclesia autem semper indiget aliquo à quo confirmetur, cujus Fides deficere non possit. Nec enim Diabolus petiit cribrare tantùm eos, qui tunc erant Fideles, sed omnes omnino: at certè perseverantiæ donum non
A pertinet ad omnes Petri successores. Denique non dixit Dominus, rogavi ut non deficiat charitas tua; sed Fides tua: & re ipsa scimus, defecisse Petri charitatem & gratiam, quando negavit Dominum: Fidem autem unquam defecisse non scimus.

Est igitur tertia expositio vera, quòd Dominus duo privilegia Petro impetraverit. Unum, ut ipse non posset unquam veram Fidem amittere, quantumvis tentaretur à Diabolo; id quod est aliquid amplius, quàm donum perseverantiæ: dicitur enim perseverare usque in finem, qui licèt interdum cadat, tamen resurgit, & in fine Fidelis invenitur: at Petro Dominus impetravit, ut non posset unquam cadere, quod ad Fidem attinet.

B Alterum privilegium est, ut ipse tanquam Pontifex non posset unquam docere aliquid contra Fidem, sive, ut in sede ejus nunquam inveniretur qui doceret contra veram Fidem. Ex quibus privilegiis, primum fortasse non manavit ad posteros: at secundum sine dubio manavit ad posteros, sive successores.

De primo privilegio habemus expressa Veterum testimonia. Augustinus lib. de corrept. & grat. cap. 8. *Quando rogavit*, inquit, *ut non deficeret fides ejus, rogavit, ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem*. Chrysostomus hom. 83. in Matth. *Non dixit*, inquit, *non negabis, sed ut non deficiat fides tua. Cura enim ipsius*
C *& favore factum est, ne omnino Petri fides evanesceret*. Theophylactus in cap. 22. Lucæ: *Quamvis*, inquit, *brevi tempore concutiendus sis, habes recondita semina fidei, etiamsi folia abjecerit spiritus invadentis, radix tamen vivet, & non deficiet fides tua*. Ubi eleganti similitudine explicat, Petrum negando Christum amisisse confessionem Fidei, quæ ore fit, folia enim verba significant; Fidem tamen, qua corde creditur ad justitiam, non amisisse. Eodem modo exponit Prosper lib. 1. de vocat. gent. cap. ult. Cæterum isti Patres licèt in his locis non meminerint alterius privilegii, tamen illud non negant, neque negare possent, nisi velint plurimis aliis Patribus contradicere.

D De altero ergo privilegio habemus in primis testimonia septem veterum, ac sanctorum Pontificum. Lucius I. Papa & Martyr, in epist. 1. ad Episc. Hisp. & Gall. *Ecclesia*, inquit, *Romana Apostolica est, & mater omnium Ecclesiarum, quæ à tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit, secundùm ipsius Domini pollicitationem, dicentis; Ego rogavi pro te &c.* Felix I. in epist. ad Benignum, de Romana Ecclesia loquens: *Ut*, inquit, *in exordio normam fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibata manet, juxta illud; Ego rogavi pro te &c.*

Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pontif. *Specialis*,
E inquit, *cura Petri à Domino suscipitur, & pro fide Petri propriè supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur; & divinæ gratiæ ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum Apostolis cæteris conferatur.* Ubi Leo utrumque privilegium agnoscit; illud primum cùm ait: *Si mens Principis victa non fuerit*: illud secundum, cùm subjungit: *Firmitas, quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum cæteris conferatur*. Non enim confertur aliis firmitas, nisi veram Fidem exponendo.

Agatho Papa in epist. ad Constant. Imp. quæ lecta est in VI. Synodo, act. 4. & postea act. 8. ab omnibus probata: *Hæc est*, inquit, *vera fidei regula, quam & in prosperis, & in adversis vivaciter tenuit*

Apo-

Apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam à tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec hæreticis novitatibus unquam depravata succubuit, quia dictum est Petro, Simon, Simon, ecce Satanas &c. Ego autem rogavi pro te &c. hic Dominus fidem Petri non defecturam promisit, & confirmare eum fratres suos admonuit, quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est agnitum.

Nicolaus I. in epist. ad Michael. *Privilegia*, inquit, *istius sedis perpetua sunt, divinitus radicata, atque plantata; impingi possunt, transferri non possunt; trahi possunt, evelli non possunt. Quæ ante imperium vestrum fuerunt, permanent, Deo gratias, hactenus illibata, manebuntque post vos, & quousque Christianum nomen prædicatum fuerit, illa subsistere non cessabunt.* Et infrà, ostendens unde tam liberè ejusmodi prædicaret, ait: *Nam & inter cætera is, per quem nobis præcipuè ista sunt privilegia collata, Tu aliquando conversus, audivit à Domino, confirma fratres tuos.*

Leo IX. in epist. ad Petrum Antioch. *Nimirum*, inquit, *solus est, pro quo ne deficeret fides ejus, Dominus & Salvator asseruit se rogasse, dicens, Rogavi pro te &c. Quæ venerabilis, & efficax oratio obtinuit, quod hactenus fides Petri non defecit, nec defectura creditur in throno illius.*

Innocentius III. in epist. ad Episcop. Arelat. & habetur cap. Majores, extra, de Baptismo, & ejus effectu: *Majores*, inquit, *Ecclesiæ caussas, præsertim articulos fidei contingentes, ad Petri sedem referendas intelligit, qui novit pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides ejus.* His Pontificibus videtur omnino credendum, tum quòd sancti fuerint, tum quòd sine dubio ipsis præcipuè debeat esse nota suæ Sedis auctoritas.

Præter hos Pontifices non desunt etiam alii Auctores, qui eodem modo exponunt. Theophylactus in cap. 21. Lucæ apertè docet, dari Petro hoc privilegium, quia ipse futurus erat Princeps, & Caput aliorum, ac proinde dari omnibus aliis, qui illi in principatu succederent: *Quia te habeo*, inquit, *principem discipulorum, confirma cæteros. Hoc enim decet te, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.*

Petrus Chrysologus in epist. ad Eutych. quæ habetur in 1. tom. Conc. ante Conc. Chalced. *Hortamur te*, inquit, *frater honorabilis, ut his, quæ à beatissimo Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas, quia B. Petrus, qui in propria sede vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* Quamvis enim hic auctor non citet locum Evangelii: *Rogavi pro te &c.* tamen eò sine dubio respicit, dum tam fidenter affirmat, ex Romana Sede præstari omnibus quærentibus Fidei veritatem.

Bernardus in epist. 190. ad Innoc. *Oportet*, inquit, *ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, & scandala regni Dei, ea præsertim, quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Cui enim alteri sedi dictum est aliquando, Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua?*

Objiciunt contra hanc expositionem.

Primò, quia Romana Ecclesia non erat, quando Christus promisit Petro, non defecturam Fidem ejus, neque Dominus ullam Romanæ Sedis mentionem fecit. Quomodo ergo potest colligi, Dominum promisisse aliquid Romanæ Sedi, cùm ait: *Ego rogavi pro te &c.*

Secundò, quia si quod dicitur Petro, *rogavi pro te &c.* dicitur successoribus; ergo etiam illud *& tu aliquando conversus* dicitur successoribus; ergo debent omnes Petri successores Christum aliquando negare & postea converti.

A Respondeo ad primum: Christum dici rogasse pro Romana Sede, quia rogavit pro Petro, & successoribus, quorum Sedes Romæ stabilienda erat.

Ad secundum dico primò: non esse absurdum, si dicamus, illud *Conversus* non referri ad pœnitentiam Petri, sed ad tentationes aliorum, ut non sit sensus: *Tu à peccato ad pœnitentiam conversus confirma fratres;* sed *tu, cujus Fides non potest deficere, quando videris aliquos nutantes, & vacillantes, ad eos conversus illos confirma:* nam nondum prædixerat Petro casum suum, sed paulò post prædicturus erat: videtur autem absurdum, si priùs prædicatur conversio, quàm aversio; resurrectio, quàm casus. Dico secundò, si exponamus, *conversus à negatione*, non necessariò
B convenire successoribus Petri, converti à peccato negandi; cùm necessariò tamen conveniat eis, confirmare fratres. Nam converti à peccato non convenit hominibus, nisi quatenus privatæ personæ sunt, & ideo personale donum est: at confirmare fratres, convenit homini ut caput est & Princeps aliorum; & ideo transit ad successores.

Secundò, probatur eadem conclusio, ex illa promissione facta Petro Matth. 16. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Nam, ut supra ostendimus lib. 1. cap. 10. ad literam petra & fundamentum Ecclesiæ dicitur Petrus ut summus Rector Ecclesiæ; & proinde quilibet ejus successor similiter est petra & funda-
C mentum Ecclesiæ. Ex quo duplex sumitur argumentum.

Primum ex nomine petræ: quare enim Pontifex dicitur petra, nisi ratione constantiæ, & soliditatis? Certè si petra est, non frangetur, nec circumferetur omni vento doctrinæ, idest, non errabit in Fide saltem quatenus petra, idest, quatenus Pontifex est.

Secundum, ex ratione fundamenti sustentantis ædificium, quod nullo modo ruere potest: nam si tale est ædificium, ut non possit ruere; certè nec ejus fundamentum ruere potest: non enim intelligi potest, quomodo fundamentum destruatur, & domus non cadat. Immò verò majori ratione fundamentum
D non potest destrui, si domus non potest cadere: non enim fundamentum à domo, sed domus à fundamento accipit firmitatem. Et hoc modo exposuerunt Patres omnes, & hinc deduxerunt, Petrum & consequenter alios Pontifices non posse errare.

Origenes in hunc locum: *Manifestum est*, inquit, *etsi non exprimatur, quòd nec adversus Petrum, nec adversus Ecclesiam, portæ prævalere poterunt inferorum; nam si prævalerent adversus petram, in qua Ecclesia fundata erat, contra Ecclesiam etiam prævalerent.*

Chrysostomus in hunc locum dicit, solum Deum potuisse hoc facere, ut Ecclesia, super unum piscatorem & ignobilem virum fundata, non caderet, tot irruentibus tempestatibus.

Cyrillus apud D. Thomam in Catena hujus loci:
E *Secundùm hanc*, inquit, *promissionem Ecclesia Apostolica Petri, ab omni seductione, & hæretica circumventione manet immaculata &c.*

Theodoretus in epist. ad Renat. presbyt. Rom. *Tenet*, inquit, *sancta ista sedes gubernacula regendarum cuncti orbis Ecclesiarum, cum propter alia, tum quia semper hæretici fœtoris expers permansit.* Ubi Theodoretus videtur sic argumentari. Regimen totius Ecclesiæ debet esse illius sedis, quæ non possit deficere in Fide; videmus autem solam Romanam Sedem expertem esse, & fuisse omnis hæreticæ pravitatis; ergo manifestum est, illam esse cui datum est regimen Ecclesiarum.

Hieronymus in epist. ad Damas. de nom. hypost. postquam dixerat: *Super istam petram ædificatam Ecclesiam*

clesiam scio. Subjungit : *Obsecro, ut mihi literis tuis sive tacendarum, sive dicendarum trium hypostaseon detur auctoritas, non timebo tres hypostases dicere si jubetis*. Ubi asserit, se tutè sequuturum sententiam Pontificis, quia novit super illum Ecclesiam esse fundatam, nec posse fieri, ut Ecclesiæ fundamentum cadat.

S. Augustinus in Psal. cont. part. Donati sic ait : *Numerate sacerdotes vel ab ipsa sede Petri, in ordine illo Patrum, quis cui successerit videte, ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ*.

Gelasius in epist. ad Anastas. Imp. *Hoc*, inquit, *est quod Apostolica sedes magnopere cavet, ut quoniam mundi radix est Apostoli gloriosa confessio, nulla rima pravitatis, nulla prorsus contagione maculetur : Nam si (quod Deus avertat, & quod fieri non posse confidimus) tale aliquid proveniret, unde cuiquam resistere auderemus errori?* Ubi Gelasius docet, non posse Apostolicam Sedem errare; quia cùm ejus prædicatio, & confessio sit radix Mundi, si ipsa erraret, totus Mundus erraret.

S. Gregorius lib. 4. epist. 32. ad Maurit. demonstrat, non posse fieri, ut Episcopus Constantinopolitanus sit Episcopus universalis; & proinde Caput totius Ecclesiæ, quia multi Episcopi Constantinopolitani fuerant publicè hæretici, immò & hæresiarchæ, ut Macedonius, & Nestorius; videtur enim sequi ut tota Ecclesia corruat, si is corruit, qui est universalis. Item lib. 6. epist. 37. ad Eulog. *Quis*, inquit, *nesciat sanctam Ecclesiam in Apostolorum Principis soliditate firmatam? cui dictum est : Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et rursum : *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*. Ubi Gregorius apertè docet, firmitatem Ecclesiæ ex Petri firmitate pendere; & proinde minus posse Petrum errare, quàm ipsam Ecclesiam.

Tertiò, probatur ex illo Joan. ult. *Pasce oves meas*. Nam quod his verbis Pontifex sit institutus Pastor & Doctor totius Ecclesiæ, supra demonstratum est lib. 1, cap. 14. 15. 16. Hinc igitur est tale argumentum. Pontifex est Doctor & Pastor totius Ecclesiæ; ergo tota Ecclesia illum audire & sequi tenetur; ergo si ille erret, tota Ecclesia errabit. Respondebunt : Ecclesiam debere illum audire, si rectè doceat, alioquin magis Deum, quàm homines esse audiendum.

Contra : nam quis judicabit, rectene Pontifex doceat, an non? non enim est ovium judicare, an pastor erret, necne, præsertim in rebus verè dubiis : nec habent oves Christianæ alium majorem judicem vel doctorem, ad quem recurrant. Nam, ut supra ostendimus lib. 2. cap. 13. & 14. ex tota Ecclesia ad Pontificem appellari potest : ab illo autem non potest; necessariò igitur tota Ecclesia errabit, si Pontifex erret. Rursum respondebunt : posse recurri ad generale Concilium.

Contra : nam præterquam quòd nos ostendemus in tract. de Conc. Papam esse supra Concilium; constat, generalia Concilia sæpe errasse, quando caruerunt summi Pontificis suffragio, ut patet de Ephesino II. Ariminensi, & aliis.

Respondent : posse recurri ad generale Concilium, in quo etiam Pontifex intersit, nam aliquid majus est Concilium cum Pontifice, quàm Pontifex solus. At contra : nam inprimis Dominus soli Petro dixit : *Oravi pro te &c*. Et : *Pasce oves meas*; non dixit hæc Petro, & Concilio. Item solum Petrum vocavit petram & fundamentum, non Petrum cum Concilio; ex quo apparet, totam firmitatem Conciliorum legitimorum esse à Pontifice; non partim à Pontifice, partim à Concilio. Deinde, sæpe non potest cogi generale Concilium, sicut non potuit primis 300. annis propter Ethnicorum persequutiones, & sine dubio poterat status ille Ecclesiæ usque ad Mundi finem perseverare; ergo debet esse in Ecclesia etiam sine generali Concilio aliquis Judex, qui errare non possit. Denique, quid si in tali Concilio dissiderent Patres à Præside suo, idest, Concilium à Pontifice summo præsente, & præsidente : quid tunc fieret? non esset remedium ullum? certè aliquis Judex esse deberet. Non autem in eo casu esset Concilium Judex, quia Concilia cùm à Pontifice dissentiunt, errare possunt, & errant de facto, ut diximus de Ephesino II. & aliis. Restat igitur, ut Papa sit Judex, & proinde non possit errare.

Quartò probatur ex Testamento veteri, quod fuit figura novi. Exod. 28. jubet Dominus in rationali Pontificis summi poni doctrinam, & veritatem. Hebraicè אורים ותמים. Est autem observandum, nondum convenisse inter Hebræos, nec etiam inter Christianos, quid sint ista duo. R. Salomon vult esse nomen Dei יהוה scriptum in rationali, ex cujus fulgore sacerdos cognoscebat divinum responsum, cùm ab aliquo interrogaretur. Arias Montanus in suo Apparatu docet, esse duos lapides lucidissimos à Deo ipso immediatè productos, & datos Moysi. Josephus lib. 3. cap. 9. aliàs 12. Antiqu. dicit, esse illos ipsos duodecim lapides, in quibus scripta erant nomina duodecim filiorum Israel, quos Deus jussit poni in rationali, & ibidem multas fabulas immiscet. Probabilius est quod scribit B. Augustinus quæst. 117. in Exod. hæc ipsa vocabula fuisse scripta in medio rationalis, quod pendebat ante pectus sacerdotis.

Neque obstat quòd Judæi, & Judaizantes dicunt, אורים non significare doctrinam, sed splendores, à radice אור; & תומים non significare veritatem, sed perfectionem, à radice תמם. Nam magis credendum est Hieronymo, qui vertit doctrinam, & veritatem, & LXX. Interpretibus, qui similiter verterunt δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν, quam omnibus Rabbinis : & hinc dicendum est, אורים, deduci à radice ירה quod est, *docuit*, & תומים à radice אמן, quod est *credidit*.

Cur autem scriberetur in pectore summi Sacerdotis doctrina & veritas, explicatur Deuteron. 17. ubi Dominus præcipit iis, qui dubitant circa intelligentiam divinæ Legis, ut ascendant ad summum Sacerdotem, atque ab eo quærant solutionem, & subjungit : *Qui*, inquit, *indicabunt tibi judicii veritatem*. Et signo ergo, & verbo Dominus promisit, in pectore summi Sacerdotis habitaturam doctrinam, & veritatem; & proinde eum non erraturum, cùm populum docuerit. Quòd si hoc Aaronico sacerdotio conveniebat, certè multo magis Christiano. Quocirca B. Petrus Ravennas, ut paulò ante dictum est, hortatur Eutychetem, *ut his quæ à beatissimo Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendat, quoniam B. Petrus, qui in propria sede & vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem*.

Quintò, probatur ab experimento, eoque duplici. Nam inprimis constat, omnes Patriarchales Sedes defecisse à Fide; ita ut hæretici, & hæresim profitentes, ac docentes in illis sederint, excepta Romana Sede. In sede Constantinopolitana sederunt Macedonius, Nestorius, Sergius hæresiarchæ. In Alexandrina Gregorius & Lucius Ariani; Dioscorus Eutychianus; Cyrus Monothelita, & alii. In Antiochena Paulus Samosatenus hæresiarcha; Petrus Gnaphæus Eutychianus; Macharius Monothelita, & alii. In Hierosolymitana Joannes Origenista, & ante eum Eutychius, Irenæus, & Hilarius Ariani sederunt. Nihil tale de Romana Ecclesia potest ostendi; ex quo apparet, revera pro ipsa Dominum orasse, ne deficeret Fides ejus. Unde

de Ruffinus in exposit. Symb. *In Ecclesia*, inquit, *urbis Roma, neque haresis ulla sumpsit exordium, & mos ibi servatur antiquus.*

Alterum experimentum est, quoniam plurimas hæreses Romanus Pontifex sine Concilio generali damnavit, ut Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii, aliorumque multorum, quas eo ipso pro veris hæresibus tota Christi Ecclesia habuit, & exhorruit, quòd à Romano Pontifice damnatæ essent; ergo signum est, Ecclesiam totam sentire, Pontificem Romanum in ejusmodi rebus errare non posse. Vide Prosperum in extr. lib. cont. Collat. & Petrum Diaconum in lib. de Incarn. & grat. Chr. ad Fulgent.

CAPUT IV.

De Romana Ecclesia particulari.

Secunda propositio. *Non solùm Pontifex Romanus non potest errare in Fide; sed neque Romana particularis Ecclesia.* Est autem observandum hoc loco, in alio sensu accipi debere firmitatem Ecclesiæ Romanæ in Fide, & in alio firmitatem Pontificis: nam Pontifex non potest errare errore judiciali, idest, dum judicat & definit quæstionem Fidei: at Ecclesia Romana, idest, populus & clerus Romanus non potest errare errore personali, ita ut omnes omnino errent, & nulli sint in Romana Ecclesia Fideles, & Pontifici adhærentes. Tametsi enim unusquisque seorsim errare potest: tamen id fieri non potest, ut omnes errent simul, & tota Romana Ecclesia apostatica efficiatur.

Observandum est præterea, Ecclesiam Romanam non posse errare modo explicato, adhuc dupliciter posse intelligi. Uno modo, ut non possit errare, persistente Romæ Apostolica Sede: secus autem si Sedes auferretur. Altero modo, ut simpliciter non possit errare, vel deficere, quia nec Sedes Apostolica possit unquam Roma aliò transferri. Et quidem secundùm priorem sensum propositio nostra est verissima: nam auctores citati, ut Lucius & Felix Papæ & Martyres; Agatho & Nicolaus Papæ & Confessores; item Cyrillus & Ruffinus non solùm Pontificem, sed etiam Ecclesiam Romanam asseruerunt non posse errare.

Præterea S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. *Navigare audent*, inquit, *ad Petri cathedram, & Ecclesiam principalem &c. nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non potest accessum.* S. Hieronymus lib. 3. Apol. cont. Ruffin. *Scito*, inquit, *Romanam fidem Apostolica voce laudatam, ejusmodi præstigias non recipere: etiamsi Angelus aliter annunciet quàm semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari.* S. Gregorius Nazianzenus in carm. de vita sua, ante medium: *Vetus*, inquit, *Roma ab antiquis temporibus habet rectam fidem, & semper eam retinet, sicut decet urbem, quæ toti orbi præsidet, semper de Deo integram fidem habere.*

Addo etiam duorum Pontificum testimonia, quæ etsi ab hæreticis contemnantur, tamen à Catholicis cum honore recipienda sunt. Unum est Martini Papæ V. qui in Bulla, quam edidit, Concilio Constantiensi approbante, hæreticos haberi censuit eos, qui de Sacramentis, aut Fidei articulis aliter sentiunt, quàm Romana Ecclesia sentiat. Alterum est Sixti Papæ IV. qui primùm per Synodum Complutensem, deinde etiam per se damnavit articulos Petri cujusdam Oxoniensis; quorum articulorum unus erat, Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Et quamquam hæc intelligi debere videntur, præcipuè ratione Pontificis: tamen quia Ecclesia Romana non est
A solus Pontifex, sed Pontifex & populus; ideo cùm dicunt Patres aut Pontifices, Romanam Ecclesiam non posse errare, dicere volunt; in Romana Ecclesia semper futurum Episcopum Catholicè docentem, & populum Catholicè sentientem.

At secundùm posteriorem sensum, Ecclesiam Romanam non posse deficere, est quidem pia, & probabilissima sententia; non tamen adeo certa, ut contraria dici possit hæretica, vel manifestè erronea, ut rectè docet Joannes Driedo lib. 4. cap. 3. part. 3. de Ecclesiast. dogmat. & Script. Quòd non sit omnino de fide, à Romana Ecclesia non posse separari Apostolicam Sedem, patet; quia neque Scriptura, neque traditio habet, Sedem Apostolicam ita fixam
B esse Romæ, ut inde auferri non possit. Et omnia testimonia Pontificum & Patrum, qui dicunt, Romanam Ecclesiam non posse errare, possent exponi de Romana Ecclesia, donec in ea Apostolica Sedes permanet: non autem absolutè & simpliciter.

Quòd nihilominus tamen pia, & probabilissima sit sententia, non posse separari Petri cathedram à Roma, & proinde Romanam Ecclesiam absolutè non posse errare, nec deficere; probatur primò ex eo, quòd tamdiu mansit Romæ Sedes Apostolica, non obstantibus infinitis persecutionibus & occasionibus recedendi. Primùm enim fuit maxima occasio transferendi Sedem Roma in alium locum temporibus Imperatorum Ethnicorum: illi enim ægerrimè fere-
C bant, quòd Romæ esset Apostolica Sedes; & idcirco mox atque audiebant novum Pontificem esse creatum, illum aut occidebant, aut in exilium deportabant. Hinc Cyprianus laudans Cornelii Papæ Constantiam lib. 4. epist. 2. sic ait: *Quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus! quantum robur animi, qualis firmitas fidei? sedisse intrepidum Roma in sacerdotali cathedra eo tempore, cùm tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur, cùm multo patientius, & tolerabilius audiret levari adversum se æmulum principem, quàm constitui Romæ Dei sacerdotem.*

Deinde rursum occasio fuit transferendæ Sedis tempore Gothorum: nam inprimis tempore Inno-
D centii I. Alaricus Romam cœpit, spoliavit, incendit; ut Hieronymus refert in epist. ad Principiam de obitu Marcellæ. Deinde tempore Leonis I. Genserieus rursum Romam cœpit, ac spoliavit, ut scribit Blondus lib. 4. Decadis 1. quo tempore sine ullo habitatore ad aliquod spatium temporis Roma permansit. Rursum tempore Papæ Vigilii Totilas Romam penitus evertit, mœnibus magna ex parte dejectis, & domibus ferè omnibus incensis, adeoque eam desolavit, ut nullus neque vir, neque mulier in ea remanserit, ut scribit idem Blondus lib. 6. Decadis 1. Denique toto tempore Longobardorum Romani Pontifices in summis miseriis fuerunt, ut ex multis B. Gregorii epistolis perspicuum
E est. Nec tamen unquam Romani Pontifices de mutando Episcopatu Romano cogitaverunt.

Tertia occasio transferendæ Sedis fuit tempore B. Bernardi, propter ipsorum civium Romanorum persequutionem: adeo enim per multos annos cives Romani suos Pontifices vexaverunt, ut sæpissimè compellerentur Pontifices ab urbe exulare, ut patet tum ex historicis, tum ex B. Bernardo in epist. 242. ad popul. Rom. & epist. 243. ad Conrad. Imperat.

Quarta occasio fuit, quando Romani Pontifices per 70. annos manserunt in Galliis. Cùm enim ipsi cum tota curia procul à Roma degere decrevissent; cur, quæso, non transtulerunt Sedem? cur non mutaverunt Episcopatum Romanum cum Avenionensi? cùm ergo tot occasionibus existentibus transfe-

rendi

rendi Sedem, tamen Romæ permanserit supra 1500. annos, valde probabile est, noo posse ullo modo transferri.

Secundò, hoc idem probari potest ex eo, quòd Deus ipse jussit Romæ figi Apostolicam Petri Sedem; quæ autem jubet Deus, mutari ab hominibus non possunt. Id autem Deum jussisse testatur B. Marcellus Papa & Martyr in epist. ad Antiochen. ubi dicit, Petrum, jubente Domino, Romam Sedem suam ex Antiochia transtulisse. Testatur etiam B. Ambrosius in Orat. de trad. Basilicis, ubi refert, Christum omnino voluisse, ut Petrus Romæ moreretur, & idcirco ei fugienti dixisse; venio Romam iterum crucifigi. Quod est manifestum signum, Deum voluisse per mortem Petri Romæ firmari ejus Sedem. Quo etiam pertinet illud S. Leonis serm. 1. de Natali Apostol. Petri & Pauli: *Trophæum crucis Christi Romanis arcibus inferebas; quò te, divinis præordinationibus anteibant, & honor potestatis, & gloria passionis.*

Dicet aliquis; ex hoc argumento videtur probari, de Fide esse, quòd Sedes ex Roma transferri non possit: nam de Fide est, præcepta divina non posse ab hominibus immutari, si ergo Deus jussit, Sedem Romæ constitui, de Fide esse videtur, non posse transferri aliò.

Respondeo: id non sequi, nam Marcellus & Leo Pontifices non definiunt hanc rem tanquam de Fide, sed narrant ut historiam. Non sunt autem de Fide Pontificum narrationes, sed solùm decreta. Deinde quòd ipsi ajunt, Domini jussu Petrum transtulisse Sedem suam in urbem, potest dupliciter intelligi: uno modo, quòd Dominus perspicuè Petro apparens hoc illi imperaverit, & tunc verè divino præcepto diceretur Sedes Petri Romæ esse constituta: alio modo, quòd Christus quidem id apertè non jusserit, sed dicatur jussisse, quia id Petrus fecit Deo inspirante, quomodo omnia decreta & præcepta Ecclesiæ dici possent divina, quæ tamen mutabilia sunt.

Accedit, quòd etiamsi constaret, Christum imperasse Petro, ut Romæ Sedem collocaret; non tamen continuò sequeretur, jussisse, ut eam immobiliter ibi collocaret. Quoniam ergo non constat, quomodo Christus jusserit Petro, ut Romæ Sedem collocaret; ideo non est de Fide, divino & immutabili præcepto, Romæ Sedem esse constitutam: sed tamen, ut diximus, est probabilissimum, & piè credendum. Neque obstat, quòd tempore Antichristi Roma desolanda, & cremanda videatur, ut deducitur ex cap. 17. Apoc. Nam hoc non fiet nisi in fine Mundi; & præterea tunc etiam summus Pootifex Romanus Pontifex dicetur, & erit, licèt Romæ non habitet, sicut accidit tempore totilæ Regis Gothorum, ut supra diximus. Adde, quòd Augustinus, & alii multi non volunt, in isto loco Apocalypsis per urbem cremandam intelligi Romam, sed multitudinem impiorum, quæ est civitas Diaboli.

CAPUT V.

De decretis morum.

TErtia propositio hæc esse potest. *Non solùm in decretis Fidei errare non potest summus Pontifex, sed neque in præceptis morum, quæ toti Ecclesiæ præscribuntur, & quæ in rebus necessariis ad salutem, vel in iis quæ per se bona, vel mala sunt, versantur.*

Dicimus Primùm, non posse errare Pontificem in iis præceptis, *quæ toti Ecclesiæ præscribuntur*, quia ut supra diximus, in præceptis, & judiciis particularibus, non est absurdum Pontificem errare.

Addimus Secundò, *quæ in rebus necessariis ad salutem, vel per se bonis, aut malis versantur*, quia non est erroneum dicere, Pontificem in aliis legibus posse errare, nimirum, superfluam legem condendo, vel minus discretam &c.

Ac ut rem totam exemplis declaremus. Non potest fieri ut Pontifex erret, præcipiendo aliquod vitium, ut usuram; vel prohibendo virtutem, ut restitutionem, quia hæc sunt per se bona, vel mala: nec potest fieri ut erret præcipiendo aliquid contra salutem, ut Circumcisionem, vel Sabbathum, vel prohibendo aliquid necessarium ad salutem, ut Baptismum, aut Eucharistiam; ut autem jubeat aliquid quod non est bonum, neque malum ex se, neque contra salutem, sed tamen est inutile, vel sub pœna nimis gravi illud præcipiat; non est absurdum dicere, posse fieri, quamquam non est subditorum de hac re dubitare, sed simpliciter obedire.

Probatur jam propositio, & primò, quòd non possit Papa errare in præceptis morum ad salutem necessariorum: quia tunc tota Ecclesia graviter læderetur, & erraret in rebus necessariis, quod est contra promissionem Domini Joan. 16. *Cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Quod intelligitur (ut minimum) de veritate necessaria ad salutem.

Secundò, quia Deus tunc deesset Ecclesiæ suæ in necessariis, quandoquidem præcepit illi, ut sequatur Pontificem, & Pontificem permittit errare in necessariis: at certè si Deus nulli rei deest in necessariis, quantò minùs Ecclesiæ suæ?

Quòd autem non possit Pontifex errare in moribus per se bonis, vel malis, probatur. Nam tunc Ecclesia non posset verè dici sancta, ut in Symbolo Apostolorum vocatur: nam sancta dicitur potissimùm ob sanctam professionem, ut alibi ostendimus, quia nimirum legem & professionem sanctam profitetur, quæ nihil docet falsum, nihil præcipit malum.

Secundò, quia tunc necessariò erraret etiam circa Fidem. Nam Fides Catholica docet, omnem virtutem esse bonam, omne vitium esse malum: si autem Papa erraret præcipiendo vitia, vel prohibendo virtutes; teneretur Ecclesia credere vitia esse bona, & virtutes malas, nisi vellet contra conscientiam peccare. Teoetur enim in rebus dubiis Ecclesia acquiescere judicio summi Pontificis, & facere quod ille præcipit, non facere quod ille prohibet: ac ne fortè contra conscientiam agat, tenetur credere bonum esse quod ille præcipit; malum quod ille prohibet.

CAPUT VI.

De Pontifice ut est particularis quædam persona.

QUarta propositio. *Probabile est, pièque credi potest, summum Pontificem, non solùm ut Pontificem errare non posse, sed etiam ut particularem personam hæreticum esse non posse, falsum aliquid contra Fidem pertinaciter credendo.* Probatur primò, quia id videtur requirere suavis dispositio providentiæ Dei. Nam Pontifex non solùm non debet, nec potest hæresim prædicare, sed etiam debet veritatem semper docere, & sine dubio id faciet, cùm Dominus illi jusserit confirmare fratres suos, & propterea addiderit, *Rogavi pro te, ut non deficiat Fides tua*, idest, ut saltem non deficiat in throno tuo prædicatio veræ Fidei: at quomodo, quæso, confirmabit fratres in Fide, & veram Fidem semper prædicabit Pontifex hære-

hæreticus? Poteſt quidem Deus ex corde hæretico extorquere veræ Fidei confeſſionem, ſicut verba poſuit quondam in ore aſinæ Balaam: at violentum erit, & non ſecundùm morem providentiæ Dei ſuaviter diſponentis omnia.

Secundò probatur ab eventu; nam hactenus nullus fuit hæreticus, vel certè de nullo probari poteſt, quòd hæreticus fuerit; ergo ſignum eſt, non poſſe eſſe. Plura vide apud Pighium.

CAPUT VII.

Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.

ARgumenta in contrarium ſumuntur, partim ex ratione, partim ex variis Pontificum exemplis. Prima ratio. Multi canones docent, Pontificem non poſſe judicari, niſi inveniatur à Fide devius; ergo poteſt deviare à Fide: alioqui fruſtra eſſent illi canones. Antecedens patet ex can. ſi Papa diſt. 40. ex Concilio V. ſub Symmacho, ex Concilio VIII. generali act. 7. ex Anacleto epiſt. 3. Euſebio epiſt. 2. ex Innocentio III. in ſerm. 2. de conſecrat. Pontif.

Reſpondeo primò; iſtos omnes canones loqui de errore Pontificis perſonali, non judiciali. Nam Pontifex ſi poſſit eſſe hæreticus, ſolùm erit negando aliquam veritatem antea definitam; non autem poteſt eſſe hæreticus, dum ipſe aliquid novi definit; tunc enim non ſentit contra aliquid definitum ab Eccleſia. Canones autem citati loquuntur expreſsè de hæreſi; igitur non loquuntur de errore judiciali, ſed perſonali Pontificis. Secundò dico; canones illos non velle dicere, Pontificem etiam ut privatam perſonam poſſe errare, ſed tantùm non poſſe Pontificem judicari: quia tamen non eſt omnino certum, an poſſit necne eſſe hæreticus Pontifex; ideo ad majorem cautelam, addunt conditionem, niſi fiat hæreticus.

Secunda ratio. Si ſolus Pontifex poteſt infallibiliter definire dogmata Fidei; ergo fruſtra fiunt Concilia, vel certè non ſunt neceſſaria.

Reſpondeo; id non ſequi. Nam etſi in Pontifice ſit infallibilitas; tamen non debet ipſe contemnere media humana & ordinaria, quibus deveniri poteſt ad veram rei cognitionem, de qua agitur: medium autem ordinarium eſt Concilium majus aut minus, pro magnitudine, vel parvitate rei de qua agitur; id quod patet primo exemplo Apoſtolorum. Nam certè tam Petrus, quàm Paulus poterant etiam ſoli quamlibet controverſiam infallibiliter definire; & tamen Concilium convocaverunt Actor. 15.

Deinde, definitiones de Fide pendent præcipuè ex traditione Apoſtolica, & conſenſu Eccleſiarum; ut autem cognoſcatur de orta aliqua quæſtione, quæ ſit totius Eccleſiæ ſententia, & quam traditionem ſervent Eccleſiæ Chriſti; non eſt alia melior ratio, quàm ſi in unum conveniant Epiſcopi ex omnibus provinciis, & quiſque referat Eccleſiæ ſuæ conſuetudinem.

Præterea: utiliſſima ſunt, & ſæpe neceſſaria Concilia, ut finis revera imponatur controverſiis, & decreta de Fide non ſolùm fiant, ſed etiam ſerventur, quando enim fit generale Concilium, omnes Epiſcopi ſubſcribunt, & profitentur ſe amplecti illud decretum, & ſic deinceps in ſuis Eccleſiis prædicaturos: quando autem non fit generale Concilium, non eſt tam facile, reducere ad praxim decretum de Fide factum; ſiquidem nonnulli ignorantiam decreti prætexunt, alii conqueruntur ſe non fuiſſe vocatos, alii etiam apertè dicunt, Pontificem potuiſſe errare.

A Sed de hac re alio loco dicendum eſt. Vide lib. 1. de Conc. cap. 10. & 11.

Tertia ratio. Si infallibile eſſet Pontificis de Fide judicium, eſſent hæretici, vel ſaltem pernicioſo errore tenerentur & graviter peccarent, qui pertinaciter contra definitionem Pontificis aliquid aſſererent; at hoc eſt falſum, nam Cyprianus pertinaciter reſtitit Stephano Pontifici definienti hæreticos non rebaptizandos, ut patet ex epiſtola ejuſdem Cypriani ad Pompejum, & tamen non ſolùm non fuit hæreticus, ſed neque mortaliter peccavit. Nam mortalia peccata non delentur, niſi per pœnitentiam, etiam ſi quis pro fide moriatur: & tamen Eccleſia Cyprianum ut ſanctum colit, qui
B non videtur unquam reſipuiſſe ab illo ſuo errore. Et confirmatur ex Auguſtino, qui lib. 1. de Baptiſ. cap. 18. & alibi, dicit, Eccleſias nutaſſe de illa quæſtione, & potuiſſe Cyprianum, & alios ſalva charitate diſſentire inter ſe, donec non acceſſit generalis Concilii definitio; ergo non putavit Auguſtinus indubitatum eſſe Romani Pontificis judicium.

Reſpondeo ad exemplum Cypriani; Cyprianum quidem non fuiſſe hæreticum; tum quia nec modò cenſentur manifeſtè hæretici, qui dicunt Pontificem poſſe errare; tum etiam, quia ſine dubio Stephanus Papa non definivit tanquam de Fide, hæreticos non rebaptizandos, licèt juſſerit non rebaptizari, ut patet ex eo, quòd non excommunicavit Cyprianum,
C & alios contrarium ſentientes; ſicut etiam è contrario Cyprianus in concilio 80. Epiſcoporum definivit hæreticos rebaptizandos; tamen noluit hoc haberi tanquam de Fide, diſertè proteſtans, non propterea velle ſe ſeparare ab iis, qui contrarium ſentiebant.

Neque his repugnat, quod, ut ſcribunt Euſebius lib. 7. hiſt. cap. 4. & Auguſtinus lib. de unico Baptiſmo cap. 14. Stephanus Papa non ſolùm imperavit, ne rebaptizarentur ab hæreticis baptizati, ſed etiam cenſuit excommunicandos qui non obedirent. Nam etſi cenſuit excommunicandos, qui non obedirent; tamen nihil illud fuit aliud, quàm comminatio: conſtat enim ex Vincentio Lyrinenſi in lib. de profan. voc. novitat. & ex Auguſtino loc. cit. ſemper con-
D junctos fuiſſe Stephanum & Cyprianum.

Et per hoc reſpondetur etiam ad confirmationem. Fuit enim poſt Pontificis definitionem adhuc liberum aliter ſentire, ut Auguſtinus dicit, quia Pontifex noluit rem ipſam de Fide facere ſine generali Concilio: ſed ſolùm voluit interim ſervari antiquam conſuetudinem. An autem peccaverit Cyprianus mortaliter non obediendo Pontifici, non eſt omnino certum. Nam ex una parte non videtur mortaliter peccaſſe, quia non peccavit niſi ex ignorantia: putavit enim, Pontificem pernicioſè errare, & ſtante illa opinione, tenebatur ei non obedire, quia non debebat contra conſcientiam agere. Ignorantia autem Cypriani non videtur fuiſſe craſſa, neque affectata,
E ſed probabilis, & proinde excuſans à mortali peccato: ipſe enim ſciebat, Pontificem non definiviſſe tanquam de Fide, & ſimul videbat, ſecum ſentire Concilium 80. Epiſcoporum. Quocirca B. Auguſtinus lib. 1. cont. Donat. cap. 18. clarè docet, Cyprianum venialiter ſolùm peccaſſe, & ſalva charitate; & ideo ſalce martyrii facilè purgatum: & cap. 19. dicit, hoc ejus peccatum fuiſſe quaſi nævum in candore ſanctæ animæ quem ubera charitatis contegebant.

Ex altera tamen parte videtur mortaliter peccaſſe, cùm præcepto expreſſo Apoſtolico non paruerit, & ſine modo Pontificem rectè ſentientem vexaverit. Nam etſi Stephanus non definivit rem illam tanquam de Fide; tamen ſeriò præcepit, ut non rebaptizarentur hæretici, ut Cyprianus ipſe fatetur

retur in epist. ad Pomp. cui mandato parere debuit Cyprianus, & subjicere judicium suum judicio superioris sui, & saltem debuit non proferre verba contumeliosa, qualia protulit contra Stephanum Papam in epist. ad Pomp. ubi vocat eum superbum, imperitum, cæcæ ac pravæ mentis &c. Itaque B. Augustinus in epist. 48. ad Vincentium, aliter conatur Cyprianum defendere, asserens, vel non esse ipsius ista scripta, ubi hæc inveniuntur, vel eum postea pœnituisse erroris, & mutasse sententiam ante mortem, licèt retractatio non inveniatur.

Quarta ratio. Concilium Africanum in epist. ad Celestin. Papam asseruit, minus posse errare Concilium provinciale in judicio, quàm Romanum Pontificem: *Nisi fortè*, inquit, *quisquam est, qui credat, unicuilibet posse Deum nostrum examinis inspirare justitiam, & innumerabilibus congregatis in Concilium sacerdotibus denegare*: at certum est Concilia provincialia posse errare; igitur multò magis Papa errare potest.

Respondeo: Concilium loqui, non de judicio Fidei, sed judicio facti, idest, de caussis Episcoporum & Presbyterorum, qui de aliquo crimine accusantur. In hujusmodi autem caussis fatemur, non habere Pontificem assistentiam Spiritus sancti, per quam non possit errare. Adde, quòd non necessariò tenemur credere quidquid in ea epistola Episcopi illi dicant: præsertim, cùm satis appareat, eos commotos sceleribus Apiani, qui ad Romanum Pontificem confugerat, modum in verbis nonnihil excessisse. Neque obstat, quòd Concilium Africanum sit confirmatum à Leone IV. dist. 20. can. de libellis: nam confirmata sunt decreta Concilii, non autem epistolæ.

Ultima ratio est Nili in suo libello de Primatu, qui hoc modo ratiocinatur. Potest Romanus Pontifex incidere in alia vitia, ut avaritiæ, superbiæ &c. igitur & in vitium hæresis. Nam 1. Tim. 1. Paulus dicit, quosdam circa Fidem naufragium fecisse, quia antea bonam conscientiam amiserant. Item potest Papa malè vivendo, factis negare Deum, juxta illud Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*, igitur potest etiam verbo negare, nam facilius esse videtur verbo negare, quàm facto.

Respondeo ad primum argumentum: inde rectè colligi, posse Papam ex natura sua incidere in hæresim, non tamen posita singulari Dei assistentia, quam Christus oratione sua illi impetravit: oravit autem Christus, ne deficeret Fides ejus, non autem ne incideret in alia vitia.

Ad secundum dico: Apostolum eo loco non intelligere quælibet mala opera, sed opera, quæ procedunt ab infidelitate cordis; loquitur enim de Judæis non sincerè conversis ad Fidem, qui, etsi profiterentur se nosse Deum, tamen factis negabant, quia prohibendo certos cibos, ut natura sua immundos, testabantur se non verè nosse Creatorem omnium rerum: porrò talia opera Papa nec facit, nec facere potest. Si verò per facta intelligantur quælibet peccata; falsum est, facilius esse Deum negare verbo, quàm facto: nam qui negat verbo, negat simpliciter & expressè; qui negat facto, negat implicitè & quodam modo non simpliciter.

CAPUT VIII.

De erroribus qui falsò adscribuntur Romanis Pontificibus, Petro, Lino, Anacleto, Thelesphoro, Victori, Zephyrino, Urbano, Pontiano, Cornelio, & Marcellino, qui non solùm Pontifices, sed etiam Martyres fuerunt.

VEniamus nunc ad singulos Pontifices, quos adversarii nostri errasse contendunt. Primus, Petrus est Romanorum Pontificum, quem non semel, sed bis circa Fidem errasse scribit Nilus in suo libro de Prim. Rom. Pontif. atque hoc argumento potissimùm se demonstrasse putat, Romanos Pontifices in Fide errare posse. Nullus enim Pontificum Romanorum majora privilegia à Deo accepit, quàm Petrus: porrò Petrum bis errasse, ex divinis literis manifestum est; nam & Christum negavit Matth. 26. & Gentiles coegit Judaizare Galat. 2. Magdeburgenses Centur. 2. lib. 2. cap. 10. col. 558. 559. & 560. præter hos duos errores, addunt etiam alios tredecim lapsus B. Petri, de quibus nos supra scripsimus lib. 1. cap. 28.

Respondemus; S. Petrum, cùm Christum negavit, nondum Pontificem summum esse cœpisse: constat enim traditum ei fuisse à Christo Ecclesiasticum principatum Joan. ult. cùm ei Dominus post resurrectionem suam dixit: *Simon Joannis pasce oves meas*; itaque negatio illa Petri numeranda non est inter errata Pontificum Romanorum. Addo præterea, Christum à Petro negatum fuisse ore, non corde; proinde perdidisse Petrum confessionem Fidei, non ipsam Fidem, ut supra ostendimus cap. 3.

Quòd autem aliquando S. Petrus coegerit gentes judaizare, non fuit error prædicationis, sed conversationis, ut Tertullianus monet in lib. de præscript. adv. hæret. Non enim S. Petrus decreto aliquo sancivit esse Judaizandum, sed contrarium potiùs docuit Actor. 15. quia tamen aliquando Antiochiæ, ne offenderet Judæos nuper conversos ad Fidem, segregavit se à convivio Gentilium; exemplo suo coegit quodammodo etiam Barnabam judaizare. Nos verò non negamus, posse Pontifices exemplo suo præbere occasionem errandi, sed illud negamus, posse eos ex cathedra errorem aliquem sequendum toti Ecclesiæ præscribere. Neque verò exempla Pontificum æquè perniciosa Ecclesiæ sunt, ac doctrina; cùm Dominus nos instruxerit, dicens: *Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite* Matth. 23. Vide quæ supra diximus cap. 28. lib. 1.

Secundus Linus, qui S. Petrum proximè sequutus est in Sede pontificia, ridetur à Magdeburgensibus Centur. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 627. quòd jusserit, ne fœminæ in Ecclesiam ingrederentur capite linteis non cooperto; sic enim loquuntur: *Instituit, ne qua mulier (dignum equidem Episcopali cura) nisi capite linteis operto templum ingrederetur*. Sed quid si Linus addidisset, ut id fieret propter Angelos? sine dubio superstitionem esse clamassent. At non meminerant, credo, Centuriatores, Apostolum Paulum non judicasse indignum sua cura, præcipere 1. Corinth. 11. ut fœminæ velato capite essent propter Angelos, quod exponit Ambrosius in Ecclesia præcipuè esse servandum ob reverentiam sacerdotum, qui Angeli in Scripturis appellantur.

Tertiò Anacletum reprehendunt Magdeburgenses in eadem Cent. lib. 2. cap. 20. colum. 628. quòd memoriam

moriam S. Petri construxerit, & ornaverit, scilicet, B. Petrus tam malè meritus de Ecclesia fuerat, ut dignus esset, cujus memoria penitus interiret. Sed si B. Anacletus reprehendendus est, quòd qualecumque monumentum S. Petri ossibus constituerit: quantùm, quæso, peccatum fuit magni Constantini, qui tam sumptuosa Basilica, totque donariis aureis & argenteis memoriam S. Petri exornavit? Sed aliter de his rebus judicarunt semper omnes homines pii, quàm nunc judicent adversarii. Certè Cajus scriptor nobilissimus, & Apostolicis temporibus vicinus, ut Eusebius refert lib. 2. hist. cap. 25. ex versione Ruffini, sepulchra Petri & Pauli trophæa Apostolorum appellat, quibus Romana Ecclesia quasi columnis firmissimis communitur.

Joannes Chrysostomus hom. ult. in epist. ad Rom. summo se teneri desiderio affirmat Romam veniendi, ut sepulchris Petri & Pauli advolvi posset. Et audi, quæso, quanto cum honore de urbe Roma, & Apostolorum corporibus, ac sepulchris loquitur: *Quemadmodum*, inquit, *corpus magnum & validum, duos habet oculos illustres* (Roma) *Sanctorum videlicet illorum corpora. Non ita cœlum splendescit, quando radios suos sol ex sese demittit, quemadmodum Romanorum civitas duas illas lampades ubique terrarum effundens.* Et infrà: *Qualibus coronis duabus ornatur urbs ista? qualibus catenis aureis cincta est? quales habet fontes? propterea celebro hanc urbem, non propter copiam auri, non propter columnas, non propter aliam phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiæ. Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli? affigi sepulchro? videre pulverem corporis illius?* Et infrà: *Hoc corpus urbem hanc munit, quod quavis turri, innumerisque mœnibus, ac vallis tutius est, & cum isto corpus etiam Petri. Nam & viventem honoravit: Ascendi, inquit, videre Petrum.* Theodoretus quoque in epistol. ad Leonem, cùm ab aliis rebus multis Romam laudat, tum præcipuè ab Apostolorum sepulchris, quæ (ut ipse loquitur) Fidelium animas illuminant. Omitto multa, quæ addi possent testimonia: nam de reliquiis Sanctorum propria disputatio suo loco instituenda est.

Quartò Telesphorum, qui nonus fuit à B. Petro, & glorioso martyrio consummatus est, teste Irenæo lib. 3. cap. 3. accusant Magdeburgenses Centur. 2. cap. 10. col. 212. his verbis: *Clericis*, inquiunt, *primùm mandat, ut septem ante Pascha hebdomadibus à carne jejunent, cùm contra scriptum sit; Nemo vos judicet in cibo & potu. Deinde Missas cumulat, & ritum earum auget, atque ad tempus alligat, cùm neque propter numerum, neque cæremonias, neque tempus, Cœna Domini sit instituta.* [illegible]*orum item dignitatem, & sanctitatem nimium esse*[illegible] *supra plebejam, quasi non sit scriptum; Omnes vos unum estis in Christo Jesu. Ita nec argui vult à populo sacerdotes, nec accusari: eamque legem firmissimum vocat sui ordinis murum, constitutum à se & Patribus contra persequutores.*

Hæc videlicet sunt errata Telesphori; quæ quidem ideo judicantur errata à Centuriatoribus, quia discrepant à regula Lutheri, sed si justè judicamus, nonne potiùs dicendum est, dogmata Lutheri, qui non patitur delectum ciborum, nec Missas, nec ordinem sacerdotum supra plebem, esse erronea & falsa, quia discrepant à regula Telesphori? nam cum Telesphorus sanctus Martyr fuerit, & Apostolorum temporibus adeo propinquus, ut cum Petro, Paulo, & Joanne loqui potuerit; nonne credibilius est, meliùs ab ipso cognosci potuisse Christi doctrinam, quàm à Luthero, qui nec martyr fuit, & annis plusquam mille quadringentis ab Apostolicis temporibus abfuit? præsertim cùm ratiunculæ illæ Magdeburgensium sint pueriles, & millies solutæ.

A Nam quod adferunt ex Paulo: *Nemo vos judicet in cibo & potu*, non pugnat contra abstinentiam à carne quæ assumitur, vel indicitur ad tempus ad edomandam corporis petulantiam: sed contra Judaicam abstinentiam, qui certis cibis nunquam utebantur, eò quòd secundùm legem veterem immundi erant. Sic enim ibidem, ad Coloss. 2. Paulus ait: *Nemo vos judicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum, quæ sunt umbra futurorum.*

Quod addunt, Cœnam Domini non esse institutam propter numerum, nec propter ritus, nec propter tempus, non negamus. Sed quid inde efficitur? Num propterea erravit Telesphorus, qui in Natali Domini voluit ter Missas celebrari; & addidit ali-
B quos ritus, & tempus statuit, quo Missæ celebrandæ sunt? Nam etsi non est Cœna Domini propter numerum, ritus, & tempus instituta: debuit tamen propter ipsam Cœnam Domini rectè celebrandam numerus, ritus & tempus determinari, nisi fortè tantum Sacramentum minùs deceat ordo, quàm confusio.

Quod denique adducunt ex Apostolo: *Omnes vos unum estis in Christo Jesu*, ad Gal. 3. nihil minus probat, quàm non esse sacerdotes laicis digniores: nam quomodo simus omnes unum in Christo, explicat Paulus Rom. 12. & 1. Corinth. 12. ubi dicit, nos esse unum corpus, ubi sunt varia membra, oculi, manus, pedes alia aliis nobiliora & digniora.

C Quintò Victor Papa XV. à Petro, aspersus olim fuit ab hæreticis quibusdam infamia, quasi Christum purum hominem esse docuisset, ut refert Euseb. lib. 5. hist. cap. 28. Sed falsam fuisse illam calumniam, Eusebius ibidem demonstrat ex eo, quòd constat, principem illius hæreseos nomine Theodotum à Victore excommunicatum fuisse.

Sextò Zepherinus Victoris successor, videtur hæresim Montani approbasse. Scribit enim Tertullianus in lib. cont. Prax. Romanum Pontificem agnoscentem prophetias Montani, & ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ inferentem, à Praxea fuisse persuasum, literas pacis revocare, quas jam emiserat: constat autem ex historiis, eo tem-
D pore Zepherinum fuisse Romæ Pontificem. Quare Rhenanus in Annot. ad Tertullian. ponit hoc loco in margine, Episcopus Romanus Montanizat. Neque dici potest, eo tempore nondum fuisse damnatam ab Ecclesia hæresim Montani: nam, ut ibidem Tertullianus dicit, Praxeas persuasit Pontifici revocare literas pacis, ea præcipua ratione, quia prædecessores ejus hæresim illam antea damnavissent.

Respondeo: non esse omnino Fidem habendam Tertulliano in hac parte, quandoquidem ipse Montanista erat. Sicut enim paulò ante Artemon falsò jactaverat, Victorem Romanum Pontificem secum sentire, ut ex Eusebio ostendimus: ita nunc Ter-
E tullianus Montanista Romanum Pontificem in Montani sententiam trahere conatur. Alioqui cur nec Eusebius, nec ullus alius notavit hunc errorem in Pontifice Romano?

Quia tamen mendacia super aliquid verum ut plurimum fundari solent, credibile est, Zepherinum Pontificem à Montanistis persuasum fuisse, doctrinam Montani non esse diversam à doctrina Romanæ Ecclesiæ; & ideo eumdem Pontificem voluisse eis pacem reddere, quam abstulerant ipsius prædecessores; non quidem quòd approbaret errorem, quem sui majores improbaverant, sed quòd arbitraretur, falsò de illis erroribus fuisse accusatos Montanistas. Hoc autem non est errare circa Fidem, nec Montanizare, ut mentitur Rhenanus, sed errare circa personam, id quod multis aliis san-

ctis vitis accidit. Scribit enim Ruffinus lib. 10. hist. cap. 11. Arium, ut Constantino Imperatori persuaderet se esse Catholicum, tanto artificio scripsisse Fidem suam, ut à Catholicis putaretur Catholica, & à suis tamen agnosceretur qualis erat. Et Leo ep. 86. ad Nicetam Aquilejen. monet Episcopum illum, ut Pelagianos ad Ecclesiam redeuntes apertissimis verbis jubeat hæresim abjurare, propterea quòd soleant plerumque Ecclesiam decipere ita composita confessione Fidei suæ, ut Catholici videantur, cùm non sint. Tale aliquid videtur Zephyrino etiam Pontifici accidisse.

Septimo Urbanum à Petro XVIII. Centuriatores his verbis reprehendunt: *Instituit Confirmationem post Baptismum; sed blasphemè dicit, per manus impositionem Episcoporum accipi Spiritum sanctum & plenè Christianos fieri.* Cent. 3. cap. 10. col. 277. cujus ejusdem erroris reprehendunt etiam Cornelium col. 282.

At inprimis mentiuntur, ab Urbano institutam esse Confirmationem. Nam exstat usus ipsius Act. 8. & 19. ubi super baptizatos Apostoli manus imponunt, ut accipiant Spiritum sanctum. Et præterea Tertullianus, qui antiquior Urbano & Cornelio fuit, meminit Confirmationis pluribus in locis; in lib. de resurr. car.: *Caro*, inquit, *abluitur, ut anima emaculetur, caro ungitur, ut anima consecretur.* Et in lib. de præscript. loquens de Diabolo, qui imitatur Baptismum & Confirmationem nostram: *Tingit*, inquit, *& ipse quosdam utique credentes, & fideles suos, signat illic in frontibus milites suos.* Et in lib. de Bapt. *Exinde*, inquit, *egressi de lavacro perungimur benedicta unctione.* Et paulò infra: *Deinde manus imponitur, per benedictionem advocans & invitans Spiritum sanctum.* Videsne apud Tertullianum, unctionem, signum in fronte, manus impositionem, adventum Spiritus sancti? Quid igitur Urbanus instituere potuit? Constat autem, Tertullianum antiquiorem Urbano fuisse: nam Tertullianus vixit tempore Severi, & filii ejus Antonini, ut ex Hieronymo docent Magdeburgenses in eadem Cent. 3. cap. 10. col. 277. Quid, quod iidem Centuriatores loc. cit. numerant inter nævos Tertulliani, quòd post Baptismum agnoverit Unctionem, & signum Crucis necessaria? Quomodo igitur ista cohærent, ut ab Urbano dicant esse institutum, quod ipsi ante posuerant inter nævos Tertulliani Urbano antiquioris?

Deinde, quòd addunt Centuriatores, blasphemum esse quod ait Urbanus, accipi Spiritum sanctum, & plenè Christianos homines fieri per impositionem manus Episcoporum; non eget refutatione, cùm ipsi nullam adduxerint probationem: præsertim cùm illud idem dicat etiam Cornelius, ut ipsi fatentur, & etiam Cyprianus lib. 1. epist. 12. Cyrillus Catech. 3. mystagog. Augustinus in epist. Joan. tract. 6. & alii Patres non raro.

Octavus est Pontianus Urbani successor, quem arguunt Magdeburgenses Cent. 3. cap. 10. col. 278. quòd scripserit, sacerdotes proprio ore corpus Domini conficere, & populis tradere, ac per Sacerdotes Deum aliorum hostias acceptare, atque eorum peccata donare, & sibi eos reconciliare. Quam sententiam blasphemam vocant Centuriatores, sed nihil adferunt, unde probent esse blasphemam. Quare molestè ferre non debent, si nos Martyri sanctissimo, & de Apostolorum successoribus instituto magis credamus, quàm Luthero; præsertim cùm illud idem in omnium veterum Patrum scriptis passim legamus.

Audi enim Hieronymum in epist. ad Heliod. *Absit*, inquit, *ut de his quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos & nos Christiani sumus, qui claves regni cælorum habentes quodammodo ante judicii diem judicant.*

Audi Augustinum in epist. 122. ad Victor. ubi de fœminis captivis inter Barbaros, *Ora*, inquit, *Deum pro eis, & roga, ut etiam ipsas doceat talia dicere, qualia S. Azarias inter cætera in oratione, & confessione sua fudit ad Deum. Sic enim sunt illæ in terra captivitatis suæ, quomodo erant illi in ea terra, ubi nec sacrificare more suo poterant domino. Sicut nec istæ possunt vel ferre oblationem ad altare Dei, vel invenire ibi Sacerdotem, per quem afferant Deo.*

Audi Chrysostomum in 3. lib. de Sacerd. *Corporis*, inquit, *lepram purgare, seu verius dicam, non quidem purgare, sed purgatam ostendere, Judæorum Sacerdotibus solis licebat, at verò nostris Sacerdotibus non corporis lepram, sed animæ sordes non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est.* Hæc ille. Quod igitur Pontianus ait, per Sacerdotes corpus Domini confici, aliorum hostias à Deo recipi, peccata hominum dimitti, dixerunt etiam probatissimi auctores, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, necnon cæteri omnes, quos de industria prætermisi.

Nonus est Cornelius, quem Magdeburgenses Centur. 3. cap. 6. col. 145. & cap. 7. col. 165. affirmant, docuisse, in calice Domini solam aquam esse offerendam: qui est exploratus error contra Evangelium. Sed hæc impudentissima calumnia est; Solum enim hoc probant ex eo, quòd Cyprianus lib. 2. epist. 3. ad Cornel. multa disputat contra hunc errorem: at Cyprianus non dicit, hunc errorem esse illius, ad quem scribit, sed quorumdam aliorum. Deinde, epistola illa non ad Cornelium, sed ad Cæcilium quendam Africanum Episcopum scribitur, ut omnia exemplaria testantur. Sed Magdeburgenses tunc fortè largiùs biberant, & scintillantibus ac trementibus oculis, unum legerunt pro alio. Adde, quòd Alexander Papa Cornelii prædecessor decretum jam ante ediderat, ne in calice Domini quidquam aliud, quàm vinum aqua mixtum offerretur.

Denique, si ex hac epistola alios reprehendunt; cur non seipsos etiam reprehendunt Centuriatores? Siquidem Cyprianus in hac epistola sæpiùs Eucharistiam vocat sacrificium, & nec solùm aquam, nec solum vinum, sed vinum aqua temperatum offerendum esse docet: Lutherani autem, & Eucharistiam sacrificium esse obstinatissimè negant, & in calice solùm vinum sine aqua consecrandum putant.

Decimus est Marcellinus, qui idolis sacrificavit, ut constat ex Pontif. Damas. ex Conc. Sinuess. & ex epist. Nicolai I. ad Michael. At Marcellinus nec docuit aliquid contra Fidem, nec fuit hæreticu., vel Infidelis, nisi actu externo ob metum mortis. Utrùm autem propter actum illum externum exciderit à Pontificatu, an non, parum refert; quandoquidem se ipse Pontificatu mox abdicavit, & paulò post martyrio coronatus est. Crediderim tamen, non excidisse eum ipso facto à Pontificatu, quia satis constabat omnibus, eum solo metu idolis sacrificasse.

CAPUT IX.

De iis, quæ Liberio & Felici II. objiciuntur.

UNdecimus Pontifex, qui erroris arguitur, est Liberius: quamvis enim Magdeburgenses Centur. 4. cap. 10. col. 1284. non audeant quidquam de Liberio definire: tamen Tilmannus Heshusius lib. 1. de Eccles. cap. 9. audacter affirmat, eum Ariana hæresi infectum fuisse. Et sanè testes habet suæ senten-

tiæ gravissimos auctores; Athanasium in epist. ad solit. vit. agent. Hieronymum in Chron. & in Catal. script. in Fortunatiano, & Damasum in vita Liberii.

Respondeo: de Liberio duo esse certa; unum verò dubium. Primò, certum est, eum ab initio Pontificatus usque ad exilium, quod pro Fide Catholica pertulit, acerrimum defensorem fuisse Catholicæ religionis. Id ita esse testantur omnes Scriptores, qui de illis temporibus loquuntur, ut Ammianus Marcellinus lib. 15. hist. suæ, Athanasius in utraque Apol. Ruffinus lib. 10. hist. cap. 22. Sulpitius lib. 2. sac. hist. Socrates lib. 2. hist. Eccles. cap. 29. Sozomenus lib. 4. cap. 10. Theodoretus lib. 2. cap. 16. & 17. Nicephorus lib. 9. cap. 35. 36. & 37.

B Secundò certum est, Liberium post reditum ab exilio fuisse etiam verè Orthodoxum & pium. Nam, ut scribit Socrates lib. 4. cap. 11. postquam redierat ab exilio, Liberius noluit recipere ad Ecclesiam Macedonianos, nisi apertè hæresim detestarentur. Præterea etiam post mortem semper sanctus est habitus, ut planum est ex verbis Ambrosii lib. 3. de virg. in princ. ubi sic ait: *Tempus est*, inquit, *soror*, *sancta beata memoria Liberii præcepta revolvere*, *ut quò vir sanctior*, *eò sermo accedat gratior*. Item ex verbis Epiphanii hæres. 75. *Eustathius*, inquit, *ad Liberium beatum Romæ Episcopum unà cum multis Episcopis legatum agebat*. Basilius quoque epist. 74. ad Episc. Occiden. *Quædam*, inquit, *ei proposita sunt à beatissimo Liberio*.

C Denique Siticius, qui tertius fuit à Liberio, in epist. ad Hymeric. Liberium appellat venerandæ memoriæ prædecessorem suum. Quomodo, quæso, Patres isti Liberium jam defunctum beatissimum vocarent, si in hæresi mortuus esset? Unum ergo remanet dubium, an videlicet medio tempore, idest, in ipso reditu ab exilio aliquid egerit contra Fidem. Et quidem Sulpitius, Socrates, Sozomenus, & Nicephorus locis notatis indicant, Liberium semper eumdem fuisse, nec unquam de Fidei constantia aliquid remisisse. Athanasius verò & Hieronymus loc. cit. apertè dicunt, eum tædio exilii inflexum tandem fuisse ad subscriptionem hæreseos. Quibus addi potest Hilarius, qui in lib. advers. Constant. ita loquitur: D *Vertisti deinde usque ad Romam bellum tuum*, *eripuisti illinc Episcopum*, *& ò te miserum qui nescio an virum majore impietate relegaveris*, *quàm remiseris*. Ruffinus autem lib. 10. cap. 27. hist. affirmat, se non potuisse certò cognoscere, an Liberius subscripsisset.

Ex quibus sententiis secunda verior nobis esse videtur. Nam Athanasius, Hilarius, & Hieronymus auctores sunt, tum antiquiores, tum etiam graviores cæteris, & rem non ut dubiam, sed ut certam & exploratam narrant. Præterea legi ipse epistolas Liberii manu scriptas ex Vaticana Bibliotheca, quæ partim ad Imperatorem, partim ad Episcopos Orientales scriptæ erant, in quibus satis apertè significabat, se tandem Imperatoris voluntati acquiescere voluisse. E Ad hæc, nisi fateamur, Liberium aliquo tempore defecisse à constantia in Fide tuenda; cogimur, Felicem II. qui Liberio vivente Pontificatum gessit, à numero Pontificum excludere; cùm tamen hunc ipsum Felicem ut Papam & Martyrem Ecclesia Catholica veneretur. Denique Sozomenus lib. 4. hist. cap. 14. & Nicephorus lib. 9. cap. 37. obscuriùs quidem, tamen subindicant, Liberium in Concilio Sirmiensi convenisse cum Valente & Ursacio Arianis, & ea pace facta, Sedem suam recepisse, adjutum etiam literis ejusdem Concilii. Sed quamvis hæc ita se habeant; non tamen Liberius aut hæresim docuit, aut hæreticus fuit, sed solùm peccavit actu externo, quemadmodum S. Marcellinus, &, ni fallor, minùs peccavit, quàm S. Marcellinus.

Quòd hæreticus verè non fuerit, docet S. Athana-

A sius loc. cit. ubi dicit, Liberium invitum & coactum vi tormentorum fecisse quod fecit, nec esse censendam ejus sententiam, quam minæ & terrores extorserant, sed eam quam protulit, cùm liberos haberet affectus: quòd autem non docuerit hæresim, facilè probari potest. Nam, ut colligitur ex Athanasii verbis, & ex epistolis ipsius Liberii, duo mala Liberius commisit: unum, quòd subscripsit in damnationem Athanasii: alterum, quòd cum hæreticis communicavit; in neutro autem Fidem expressè violavit. Nam etsi hæretici persequebantur Athanasium caussa Fidei: tamen non caussam Fidei, sed crimina circa mores prætexebant, & Liberius consensit in damnationem Athanasii, propter crimina illi objecta, B non propter Fidem. Pari ratione cum hæreticis communicavit, quia Catholicos se fingebant: nam in epistolis suis Liberius ait, se communicasse cum Episcopis Orientalibus, quia invenit eorum Fidem congruere cum Catholica, & alienam esse ab Ariana perfidia.

Præterea Sozomenus lib. 4. cap. 14. & Nicephorus lib. 9. cap. 37. dicunt, in ea pace, quam fecit Liberius cum Episcopis Arianis, nihil aliud postulatum fuisse à Liberio, quàm ut subscriberet Sirmiensi Confessioni editæ contra Photinum, & Confessioni Antiochenæ editæ in Enceniis: quæ Confessiones etsi non habent vocabulum ὁμοούσιος; tamen Catholicæ sunt, & eas exponit Hilarius in lib. de Synod. tan-C quam Catholicas.

Accedit, quòd, ut referunt Sozomenus & Nicephorus loc. not. Liberius non modò non subscripsit Confessioni Arianæ, sed etiam Confessionem edidit antequam Syrmio discederet, in qua apertè excommunicabat eos, qui Filium Patri similem in substantia, & in aliis rebus omnibus esse negabant: id quod ea de caussa fecit, quia Ariani falsum rumorem sparserant Liberium docere cœpisse, Filium non esse Patri consubstantialem.

Dicet aliquis: si ita est; quomodo ergo Hieronymus in Chron. & in Catal. script. in Fortunatiano dicit; Liberium ad subscriptionem hæreseos inflexum tandem fuisse? Respondeo: Liberium etsi non D expressè, tamen interpretativè in hæresim consensisse: nam Athanasium damnari permisit, quem sciebat caussa Fidei persequutionem pati, & cum Valente & Ursacio communicavit, quos non ignorabat hæreticos esse, etiamsi illi aliud se esse simularent. Hoc igitur est, quod Hieronymus significare voluit.

Duodecimus, qui erroris in Fide ab hæreticis accusatur, est Felix II. quem Arianum fuisse contendit Tilmannus Heshusius lib. 1. de Eccles. cap. 9. idque probat ex testimonio S. Hieronymi, qui in Catal. Script. in Acacio sic ait: *Acacius*, inquit, *quem*, *quia luscus erat*, *μονόφθαλμον nuncupabant*, *Cæsariensis Ecclesiæ in Palæstina Episcopus*. Et infra: *In tantum au*-E*tem sub Constantio Imperatore claruit*, *ut in Liberii locum Romæ Felicem Arianum Episcopum constitueret*. Sed respondemus: Felicem nunquam Arianum fuisse, tametsi cum Arianis aliquando communicaverit, eo videlicet tempore, quo verus Papa non erat, postea verò quàm verus Papa esse cœpit, non modò Arianum non fuisse, sed etiam Arianos publicè detestatum, & ob Arianorum persecutionem coronam martyrii à Domino percepisse.

Explicanda igitur est, quàm brevissimè fieri poterit, historia Pontificatus Liberii & Felicis, ex qua mirabilis Dei providentia in Apostolica Sede conservanda apparebit. Liberio in exilium ob Fidem Catholicam deportato, Romanus Clerus juravit, nullum se alium, vivo Liberio, in Pontificem admissurum. Id testatur Hieronymus in Chron. tametsi vet-

ba transposita sunt. Illa enim verba *Quo in exilium truso, omnes Clerici juraverunt &c.* quæ ponuntur anno 35t. poni debent post illa verba *Liberius Episcopus Romanorum, in exilium mittitur*, quæ ponuntur anno 36t.

Deinde opera Arianorum, ac præsertim Acacii Cæsariensis Episcopi, Felix Diaconus Romanus Episcopus creatur in locum Liberii, qui propter hoc beneficium liberè cum eis communicabat, licèt ipse Arianus non esset. Sic enim scribit Ruffinus lib. 10. histor. cap. 22. *In ejus* (Liberii) *locum Felix Diaconus suus ab hæreticis subrogatur, & non tam secta diversitate, quàm communionis & ordinationis convenientia maculatur*. Et Theodoretus lib. 2. hist. cap. 17. *Successum*, inquit, *est Liberio à fideli quodam illius Diacono, nomine Felice, qui tametsi fidem in Concilio Niceno expositam ipse servavit integram; tamen cum illis, qui eandem labefactare studebant, liberè communicavit. Ac propterea nemo ex Romæ habitatoribus in Ecclesiam, dum ille intus erat, ingredi voluit.*

Idem quoque scribit Sozomenus lib. 4. hist. cap. 10. nec ab his dissentit Hieronymus in Catal. Script. in Acacio; nam vox illa *Arianum* addita ad nomen Felicis, videtur irrepsisse aliunde. Siquidem codices antiqui manuscripti illam non habent, ut notavit Marianus Victorius in hunc locum: nec translatio Sophronii in Græcum illam habet. Et, quod ego maximi facio, Freculphus lib. 4. cap. 8. & Ado Viennensis in Chron. referentes ad verbum totum hunc locum Hieronymi, non habent vocem *Arianum*.

Denique, non est ullo modo credibile, Hieronymum & Ruffinum in historia utrique notissima tantopere discrepare potuisse, ut unus neget, quod alter affirmat. Sed quamvis etiam Felix Arianus fuisset (quod hactenus tamen probatum non est) nihil id Sedi Apostolicæ obesset. Constat enim, eo tempore Felicem schismaticum Papam, non verum & legitimum Pontificem fuisse: duo siquidem simul esse non possunt; vivebat autem tunc, & verus Pontifex erat Liberius. Quocirca (ut ex Theodoreto supra recitavimus) nemo Catholicorum Romæ cum Felice eo tempore communicare volebat.

Post biennium deinde successit lapsus Liberii, de quo supra diximus; tunc verò Romanus Clerus, abrogata Liberio Pontificia dignitate, ad Felicem se contulit, quem Catholicum esse sciebat; & ex eo tempore cœpit Felix verus Pontifex esse. Tametsi enim Liberius hæreticus non erat, tamen habebatur, propter pacem cum Arianis factam, hæreticus; & ex ea præsumptione meritò potuit ei Pontificatus abrogari: non enim homines tenentur, aut possunt corda scrutari; sed quem externis operibus hæreticum esse vident, simpliciter hæreticum judicant, ac ut hæreticum damnant. Indicat hoc Hieronymus in Chron. cùm ait, permultos ex Romano Clero pejerasse, & ad Felicem accessisse. Dicuntur enim pejerasse, quia juramentum non servarunt, quod susceperant de non recipiendo alio Pontifice.

Porrò, Felix jam verus Papa, animadvertens periculum Ecclesiæ & Fidei, Deo sine dubio inspirante, qui Ecclesiam suam non deserit, non solùm recessit à communicatione Arianorum, sed etiam coacto Concilio, declaravit Imperatorem Constantium & Episcopos Ursacium ac Valentem, cum quibus Liberius pacem fecerat, verè esse hæreticos. Et propterea, redeunte Liberio in urbem, Felix cum suis ab Arianis ejectus est, & non diu post mortuus, sive capite cæsus, sive confectus ærumnis fuerit: id enim non certò constat.

Hæc verò ita se habere, idest, Felicem post lapsum Liberii verum Pontificem fuisse, & pro Catholica Fide mortuum esse, his argumentis probatur.

Primùm id apertè testatur Damasus, vel quicumque est auctor Pontificalis, in vita Felicis. Idem significare videtur S. Hieronymus in Chron. cùm ait de Romanis Clericis: *Post annum cum Felice ejecti sunt, quia Liberius tædio victus exilii, & in hæreticam pravitatem subscribens, Romam quasi victor intraverat*. Hæc enim verba persecutionem significant contra Felicem motam, & ab iis motam, qui Arianis favebant; ex quo sequitur, ipsum Felicem pro Fide Catholica passum esse persecutionem.

Secundò, omnia Martyrologia antiqua, tam excusa, ut Bedæ, Adonis, Usuardi, quàm etiam manuscripta 4. Kalen. Augusti ponunt memoriam S. Felicis II. Papæ & Martyris, qui Constantium hæreticum declaravit. Adde, quòd S. Gregorius I. tam in Antiphonar. quàm in Sacrament. ponit integrum officium Ecclesiasticum legendum ad Missam in die S. Felicis Pontificis & Martyris 4. Kalen. Augusti: esse autem eum Felicem Romanum Pontificem, & proinde eum, de quo loquimur, testatur Micrologus lib. Ecclesiast. Observat. cap. 43. cùm igitur Ecclesia Catholica à mille jam annis hunc Felicem colat ut Papam & Martyrem, non debet is excludi à numero Pontificum, etiamsi nullam aliam rationem proferre possemus.

Tertiò, Felix Papa, S. Gregorii atavus, ab antiquissimis Scriptoribus dicitur Felix Papa IV. ut à Joanne Diacono, lib. 1. de vita B. Gregor. cap. 1. & à Leone Hostiensi lib. 1. Chron. Cassinen. cap. 1. At IV. ille esse non potuit, nisi iste noster fuerit II. non enim sunt nisi duo Felices, præter hunc nostrum, ante Felicem IV. igitur ante mille annos hic Felix in numero Pontificum habitus est: nec enim schismatici numerum faciunt.

Quartò, cùm Romæ ambigeretur anno 1582. deberetne hic S. Felix in novo Martyrologio collocari, casu inventa fuit arca marmorea in Basilica SS. Cosmæ & Damiani, cùm hac inscriptione in marmore incisa antiquis characteribus: HIC JACET CORPUS S. FELICIS PAPÆ, & MARTYRIS, QUI CONSTANTIUM HÆRETICUM DAMNAVIT. Et incidit hæc inventio in diem 28. Julii, hoc est, pridie ejus diei, quo celebrari solebat memoria hujus ipsius Felicis: quod non immeritò divinitus contigisse creditum est.

Jam verò mortuo sancto Felice, Liberius iterum sibi conciliavit Romanum Clerum, & Catholicum Præsulem se præstitit, ut supra ostendimus ex Socrate in caussa Macedonianorum: quocirca omnium consensu iterum legitimè sedere cœpit, ac sedit usque ad mortem. Atque hæc est caussa, cur in Catalogo Pontificum aliqui Veterum non posuerunt Felicem, ut Augustinus in epist. 165. & Optatus lib. 2. quia videlicet, totum Felicis tempus in Pontificatu Liberii inclusum fuit.

Decimustertius est quidam Leo Papa, quem nonnulli dicunt huic Felici II. successisse, & Arianum planè fuisse, ac eodem mortis genere obiisse, quo Arius periit, nimirum, effusione omnium intestinorum, dum alvum purgaret. Refert hoc Vincentius lib. 14. cap. 23. Spec. hist. & Conradus Halberstatensis in Chron. Magdeburgenses Cent. 4. cap. 10. in vita Felicis II. non putant hoc improbabile.

At sine dubio iste Leo fictus Pontifex fuit: constat enim Leonem I. esse illum qui sedit tempore Concilii Chalcedonensis, hoc est, annis circiter centum post tempora Felicis II. deinde Scriptores omnes veteres, ut Hieronymus, Augustinus, Optatus, Theodoretus, Ruffinus; necnon recentiores, ut Sigebertus, Martinus Polonus, Platina, & quotquot sunt alicujus nominis, Liberio & Felice defunctis, Damasum substituunt.

Fortè

Fortè orta est hæc fabula ex opinione concepta de Liberii hæresi, & persecutione in Catholicos, expulso Felice II. quia enim Liberius expulso Felice, instar Leonis sævire cœpit in Catholicos, ut ipsi falsò existimant; finxerunt homines otiosi, quendam Leonem Pontificem Arianum sedisse post Felicem II. Sed hæc inter fabulas numeranda sunt.

CAPUT X.

De Siricio, Innocentio, & aliis septem Pontificibus.

DEcimusquartus est Siricius, quem Joannes Calvinus accusat lib. 4. Inst. cap. 12. §. 24. quòd in epist. ad Hispan. conjugium pollutionem vocaverit. Sed Calvinus more suo impudenter mentitur. Non enim Siricius conjugium verum, & legitimum pollutionem appellat, sed illicitam conjunctionem eorum, qui post peractam publicam pœnitentiam, iterum redeunt ad eamdem conjunctionem, propter quam pœnitentiam egerant: nemo autem pœnitentiam unquam egit, quòd inierit legitimum matrimonium.

Decimusquintus est Innoc. I. quem Magdeburgenses Centur. 5. cap. 10. in vita ipsius Innocentii, dicunt, graviter errasse, quòd in epist. 2. cap. 12. præceperit, sacram virginem jam velatam, quæ nupserit, aut fornicata sit, non recipi ad pœnitentiam, donec vivit ille cum quo ipsa peccavit. Videtur enim iniquum, mulierem pœnitentem non debere absolvi, nisi priùs moriatur qui eam seduxit. Item, quòd in epist. 18. ad Alexandr. Antioch. scripserit, ratum quidem esse Arianorum Baptismum, sed non conferri per eos Spiritum sanctum; quia se ab Ecclesia separaverunt. Ubi videtur velle, efficaciam sacri Baptismi pendere à bonitate ministri; quod est contra Ecclesiæ communem doctrinam. Item, quòd in epist. 22. cap. 1. docuerit, Sacerdotem non posse esse eum, qui viduam in uxorem acceperit, cùm Moses in Levitico præcipiat, ut Sacerdos virginem uxorem accipiat, quasi Christiani teneantur adhuc legibus judicialibus Testamenti veteris.

Respondeo ad primum: Innocentium velle dicere, non debere recipi ad pœnitentiam eas virgines, quæ nolunt separari ab adultero, nisi post mortem ejus; & hoc justissimum est: neque enim debent ab Ecclesia absolvi ii, qui in peccato perseverare volunt.

Ad secundum dico: Innocentium loqui eo loco de iis, qui baptizantur, vel ordinantur ab hæreticis, cùm sint ipsi etiam polluti eadem hæresi. Ejusmodi enim verè recipiunt Sacramentum Baptismi, vel Ordinationis: sed non recipiunt Spiritus sancti gratiam, quæ in hæreticis esse non potest. Et in Ordinatione non modo gratiam non recipiunt ab hæreticis ordinati, sed nec jus legitimè Ordines exercendi: id enim jus per hæresim Ordinator perdidit; nec tribuere potuit, quod ipse non habuit. Vide Glossam 1. q. 1. can. Arianos.

Ad tertium dico: Innocentium non velle dicere, teneri nos legibus Judaicis, sed velle argumentari à simili, vel potius à majori, hoc modo. Tenebantur Sacerdotes in Testamento veteri ex divino præcepto, non ducere uxorem viduam; ergo multò magis convenit, ut in Sacerdotibus novæ legis Ecclesia requirat, ne viduarum fuerint mariti, propter excellentiam nimirum Sacerdotii Christiani.

Decimussextus est Cœlestinus, quem Nestorii hæresi infectum fuisse affirmat Laurentius Valla, in declamatione de falsa donatione Constantini. Sed Lau-

A tentius apertè mentitur; siquidem Cœlestinus non modò non fuit unquam de hac hæresi notatus, sed ipse est, qui præcipuè illam hæresim condemnavit, ut patet ex Prospero in Chron. anni 431. & ex toto Concilio Ephes. Deceptus est Valla æquivocatione nominis. Fuit enim Cœlestinus hæreticus Pelagianus, qui quædam communia cum Nestorianis habuit.

Decimusseptimus est Leo I. qui in epist. 79. ad Nicetum dicit, eas mulieres, quæ putantes maritos suos esse defunctos, aut nunquam redituros ex captivitate, nupserunt aliis, non peccasse; tamen si mariti earum redeant, teneri eas ad primum conjugium renovandum: si autem eas non velint, non B teneri. Ubi duo videntur errores. Unus, quòd mulier non peccet, si nubat alteri viro, quando existimat primum maritum vivere, sed nunquam rediturum: alter, quòd mulier possit manere cum secundo marito, si primus eam nolit. Notarunt hunc errorem Magdeburgenses Centur. 5. cap. 10. in vita Leonis I.

Respondeo: in neutro Leonem errasse. Nam cùm dicit, non peccare mulierem quæ nubit, vivente adhuc priore viro; loquitur de illa tantùm, quæ nubit, quia putat, primum maritum esse mortuum, ut ipse ibidem disertè explicat; de illa autem, quæ nubit, quia putat maritum suum nunquam rediturum; non dicit peccare, neque non peccare; quia C existimabat rem per se esse notam, nimirum, eam peccare. Quando autem dicit, debere mulierem redire ad primum virum, si ipse eam velit; consequenter vult intelligi, debere virum redire ad mulierem, si ipsa eum velit, etiamsi alioqui eam ille noluisset. Sunt enim pares in hac re vir & mulier. Itaque si alter conjugum velit redire ad conjugium, tenetur alter necessariò parere, si autem neuter velit redire, poterunt separati manere quoad usum conjugii. Et hoc solùm permittit S. Leo. Neque hinc sequitur, posse mulierem manere cum secundo marito: nam idem Leo ibidem clarissimè dicit, primum matrimonium esse insolubile, & necessariò reformandum, posteriore soluto, quod verum esse D non poterat.

Decimusoctavus est Gelasius, cujus duas sententias secundùm Catholicos erroneas notarunt Centuriatores Centur. 5. cap. 4. de Cœna Domini, & cap. 10. in vita Gelasii. Una est in lib. cont. Eutych. cum carne Christi manere in Sacramento verum panem: altera, apud Gratianum de consecrat. d. 2. can. Comperimus; non posse sine ingenti sacrilegio sumi unam partem Sacramenti Eucharistiæ sine altera. Aut enim Gelasius erravit in his duobus, aut nos erramus, qui contrarium sentimus, & sequimur.

Respondeo ad primum: librum illum non esse Gelasii Papæ, sed esse Gennadii, qui librum ejusdem E tituli scripsit ad Gelasium Papam; vel Gelasii Cæsariensis Episcopi, cujus meminit Hieronymus circa fin. Catal. Script. Ecclesiast. Siquidem Papa Gelasius scripsit quinque libros contra Eutychen, ut Trithemius refert: hic autem unus tantùm est exiguus libellus. Deinde hic auctor pollicetur, se ferè omnium Veterum sententias collecturum de Incarnatione Domini, & cùm adducat 15. Patres Græcos, duos tantùm Latinos profert Ambrosium & Damasum, & omittit Cyprianum, Hilarium, Hieronymum, Augustinum, Innocentium, Leonem, Prosperum, & similes, quos nunquam Gelasius Pontifex omisisset, immò nec alius Latinus auctor: videtur enim hinc manifestè colligi, hunc auctorem Græcum fuisse, non Latinum. Ad secundum dico: Gelasium in eo canone loqui solùm de Sacerdote sacrificante,

qui non potest sine sacrilegio unam tantùm speciem sumere, quia imperfectum sacrificium redderet.

Decimusnonus est Anastasius II. qui trium errorum accusatur. Primò, quòd sine Concilio Episcoporum, presbyterorum, & Clericorum totius Ecclesiæ, communicaverit Photino, qui communicaverat cum Acacio hæretico. Secundò, quòd voluerit occultè revocare Acacium, quem damnaverant Felix & Gelasius Papæ. Tertiò, quòd approbaverit Baptismata, & Ordines collatos ab eodem Acacio, propter quos errores & peccata dicitur idem Anastasius divinitus, morbo immisso, repentè extinctus. Hæc scribit Auctor Pontificalis in vita hujus Anastasii, & eum sequutus Tilmannus Heshusius lib. I. de Eccles. cap. 9. immò & Gratianus dist. 19. can. Anastasius, & Magdeburgens. Cent. 6. cap. 10. in vita Anastasii.

Respondeo: falsissimum esse, quòd Acacium Anastasius revocare voluerit. Constat enim ex Evagrio lib. 3. cap. 23. & ex Nicephoto lib. 15. & 17. & ex Liberato cap. 19. Acacium obiisse tempore Felicis Papæ, à quo tertius fuit Anastasius. Quomodo ergo Anastasius eum jamdudum defunctum in suam sedem revocare voluit? Sed dicunt quidam, saltem voluisse revocare ejus nomen.

At contra exstat epistola Anastasii hujus Papæ ad Anastasium Imperatorem, in qua petit, ut Imperator jubeat, nomen Acacii taceri in Ecclesia, quandoquidem justissimè à Felice Papa prædecessore suo fuerit condemnatus. Quòd verò Gratianus dist. 19. can. Ita Dominus, dicit, errasse in hac epistola Anastasium, quia voluit esse rata Sacramenta Baptismi, & Ordinis, quæ Acacius contulerat, id non Anastasium hæreticum, sed Gratianum imperitum ostendit. Quis enim ignorat Catholicorum, baptizatos ab hæreticis, verè esse baptizatos, & similiter ordinatos, verè esse ordinatos, quando Ordinator hæreticus verè Episcopus fuerat, & adhuc erat, saltem quantum ad characterem?

Illud verò de Photino fortè est mendacium, sicut de revocatione Acacii: sed verum sit; num propterea non erit Catholicus Anastasius? An non licet summo Pontifici sine Concilio omnium Episcoporum, presbyterorum, & Clericorum totius Ecclesiæ, absolvere unum excommunicatum? Quod addunt, Anastasium Papam morte repentina à Deo immissa defunctum, videtur ortum ex eo, quòd constat, Anastasium hæreticum Imperatorem illo ipso tempore fulmine ictum periisse, ut scribunt Beda, Cedrenus, & Zonaras, & Paulus Diaconus in ejus vita, alioqui fabulam esse non dubium est.

Vigesimus est Vigilius, quem Liberatus in Breviat. cap. 22. refert, epistolam scripsisse ad Theodoram Imperatricem & alios hæreticos, qua confirmabat hæresim ipsorum, & anathema dicebat iis, qui confitentur duas in Christo naturas.

Respondeo: multi existimant, hunc locum Liberati esse corruptum ab hæreticis, eò quòd in Pontificali contrarium videatur narrari. At cùm vestigium nullum appareat corruptionis in lib. Liberati, & revera non pugnet narratio Liberati cum narratione Pontificalis, aliter respondendum est. Dico igitur: Vigilium scripsisse illam epistolam, & damnasse Catholicam Fidem, saltem exteriori professione: sed hoc nihil obesse nostræ caussæ. Nam id fecit, cùm adhuc viveret Sylverius Papa, quo tempore Vigilius ipse Papa non erat, sed Pseudopapa: neque enim duo simul veri Pontifices summi esse possunt; & constabat tunc omnibus, Sylverium verum Pontificem esse, licèt in exilio degeret.

Sciendum est enim, Anthemium hæreticum depositum fuisse ab Agapeto Romano Pontifice de Episcopatu Constantinopolitano: deinde Imperatricem petivisse à Sylverio Agapeti successore, ut Anthemium restitueret, quo recusante, Vigilium tunc Archidiaconum promisisse Imperatrici, se Anthemium revocaturum, si posset Romanus Pontifex fieri: continuò autem, jussu Imperatricis, opera Belisarii, fuisse S. Sylverium expulsum de sua sede in exilium, & Vigilium creatum Papam, seu potius Antipapam: quo tempore non esset mirum, si errare in Fide, & etiam hæreticus planè esse potuisset. Quamquam ne tunc quidem definivit aliquid contra Fidem tanquam Pontifex, neque animo hæreticus fuit: siquidem epistolam scripsit nefariam quidem, & Christiano homine indignam; tamen in ea Catholicam Fidem non damnavit palam, neque hæretico animo, sed occultè, propter cupiditatem præsidendi, ut Liberatus ibidem dicit, & ex epistola ipsa Vigilii apparet. Scribit enim ut caveant, ne epistolam illam ullus videat, & ut sint omnia occulta usque ad tempus: erat enim Vigilius tunc in angustiis summis, in quas eum ambitio sua conjecerat. Nam si palam se hæreticum profiteretur, metuebat Romanos, qui hæreticum sedere in Petri Cathedra nunquam passuri videbantur: si è contrario Catholicum se profiteretur, metuebat Imperatricem hæreticam, cujus opera Pontificatum adeptus fuerat; itaque rationem illam excogitavit, ut Romæ Catholicum ageret, & interim per literas apud Imperatricem hæreticum simularet.

Contigit autem paulò post, ut Sylverius moreretur; & Vigilius, qui eo usque in schismate sederat, inciperet jam solus & legitimus Pontifex esse, nimirum, confirmante & accipiente eum Clero & populo Romano. Ab hoc verò tempore nullus inventus est in Vigilio aut error, aut erroris simulatio: sed summa constantia in Fide usque ad mortem, ut appareat, cum ipso Pontificatu firmitatem Fidei eum accepisse, & de levi palea in solidissimam petram commutatum fuisse. Nam cùm Imperatrix Theodora hæretica freta occultis literis, & promissione Vigilii, peteret ab eo, ut Anthemium Patriarcham prædictum, sicut promiserat, restitueret; ille rescripsit, se temerè promisisse, graviterque ea promissione peccasse, & ideò non posse, nec velle implere quæ promiserat, ne peccata peccatis adderet. Quocirca ab irata Imperatrice in exilium missus fuit, & miserè vexatus usque ad mortem. Id quod non solùm scribitur in Pontificali, sed etiam annotarunt Paulus Diaconus in vita Justiniani, & Amonius lib. 2. cap. 32. de gest. Francor. & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. 6. cap. 10. in vita Vigilii, & idem etiam indicat brevissimè Liberatus, in fine cap. 22. ubi dicit: Vigilium ab illa ipsa hæresi, quam initio occultè foverat, miserè afflictum postea fuisse.

Denique Vigilium, post mortem Sylverii, verum & sanctum Pontificem fuisse; testantur omnes illi, qui illo ipso tempore viventes scripserunt aliquid de Vigilio. Gregorius I. lib. 2. epist. 36. ad Episc. Hybern. *Recordandæ*, inquit, *memoriæ Vigilius Papa in urbe regia constitutus, contra Theodoram tunc Augustam, vel Acephalos, damnationis promulgavit sententiam.* Cassiodorus lib. de div. lect. cap. 1. *Origenem*, inquit, *præsenti tempore à Vigilio Papa viro beatissimo constat esse damnatum.* Arator præfat. Act. Apostol. quæ ipse carmine scripsit, & Vigilio Papæ dedicavit, sic incipit: *Domino sancto beatissimo Apostolico, & in toto orbe primo omnium Sacerdotum Papæ Vigilio.* Denique constat ex Evagrio lib. 4. cap. 37. à Vigilio confirmatam fuisse V. Synodum generalem, in qua damnata est hæresis illa, quam Theodora fovebat, & de qua ipse Vigilius ab adversariis accusatur.

Posset etiam dici: epistolam illam Vigilii, cujus meminit Liberatus, fuisse confictam ab hæreticis:

Libera-

Liberatum autem credidisse falso rumori, quem hæretici sparserant. Nam quòd hæretici confinxerint epistolam quandam Vigilii Papæ nomine ad Theodoram & Justinianum, deprehensum fuit certis indiciis in VI. Synodo, act. 14. sed quidquid de hoc sit; satis nobis est, eum nulla in re errasse, quo tempore verus Pontifex fuit.

Vigesimusprimus est S. Gregorius I. qui à Durando in 4. dist. 7. q. 4. accusatur erroris, quòd in epistol. 26. lib. 3. ad Joan. Episc. Caralitan. permiserit presbyteris conferre Confirmationis Sacramentum, quod jure divino solis Episcopis convenit. Propter quem locum Gregorii Hadrianus in quæst. de Confirmat. art. ult. asserit, Pontificem posse errare in definiendis dogmatibus Fidei.

Respondeo primò: non B. Gregorium, sed Durandum potius & Hadrianum errasse. Siquidem Concilium Florentinum in instruct. Armen. & Tridentinum sess. 7. can. ult. docent, Confirmationis ordinarium ministrum esse Episcopum: ex quo sequitur, posse extraordinariè, etiam non Episcopum esse ministrum ejus Sacramenti. Deinde, Gregorius non decretum aliquod de hac re edidit, sed solùm concessit quibusdam presbyteris, ut absentibus Episcopis confirmarent; proinde, si in hac re Gregorius errasset, non doctrinæ, sed exempli seu facti error fuisset. Est etiam alius quidam error, qui S. Gregorio attribuitur, sed falsò, de quo dicemus infra, cùm agemus de Gregorio III.

Vigesimussecundus est Bonifacius V. quem graviter reprehendunt Magdeburgenses Cent. 7. cap. 10. quòd ipse in epist. ad Eduinum Regem Angl. quam refert Beda lib. 2. hist. Angl. cap. 10. docuerit, Christum à solo originali peccato nos redemisse.

Respondeo: Centuriatores de suo addidisse illam vocem *Solo*. Bonifacius enim sic ait: *Accedite ergo ad agnitionem ejus, qui vos creavit, qui in vobis vitæ insufflavit spiritum, qui pro vestra redemptione filium suum unigenitum misit, ut vos ab originali peccato eriperet*. Hæc ille. Ubi, quòd non meminerit aliorum peccatorum caussa fuit, quia peccatum originale est principale, & propter quod delendum principaliter Christus mortuus est. Unde Joan. 1. legimus: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Græcè, *τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*, idest, *peccatum illud Mundi*, hoc est, peccatum originale, quod solum est commune toti Mundo: nam plurimi nullum aliud habent, ut omnes pueri.

CAPUT XI.

De Honorio I.

Vigesimustertius est Honorius I. quem hæreticum Monothelitam fuisse contendit Nilus in lib. de Prim. Rom. Pontif. Idem asserunt Magdeburgenses Cent. 7. cap. 10. in vita ipsius, & cap. 11. colum. 553. inter manifestos hæreticos eum ponunt. Nec solùm hæretici, sed etiam nonnulli ex Catholicis Honorium hæreticum fuisse contendunt, ut Melchior Canus lib. 6. de loc. cap. ult. Argumenta ipsorum hæc sunt. Primum, ex epistolis ipsius Honorii: exstant enim duæ epistolæ Honorii ad Sergium; una in VI. Synodo, act. 12. altera ibidem act. 13. in utraque autem Honorius approbat doctrinam Sergii Principis Monothelitarum, & jubet non debere dici, Christum duas habere voluntates aut operationes.

Secundum, ex VI. Synodo, act. 13. ubi damnatur Honorius tanquam hæreticus, & comburuntur ejus epistolæ, & in sequentibus actionibus omnibus repetitur ejus damnatio.

A Tertium, ex VII. Synodo, act. ult. ubi totum Concilium dicit anathema Honorio, Sergio, Cyro, & cæteris Monothelitis, & idem repetit in epistola, quam scribit ad Clericos universos.

Quartum; ex VIII. Synodo, act. 7. ubi legitur, & probatur epistola Concilii Romani sub Hadriano II. ubi Pontifex cum Concilio asserit, fuisse Honorium judicatum post mortem à Concilio VI. quia de hæresi accusatus fuerat.

Quintum, ex epistola Agathonis Papæ, qui in epist. ad Constant. Imper. quæ habetur in 4. act. VI. Concilii generalis, anathema dicit Honorio, tanquam Monothelitæ.

Sextum, ex Leone II. qui in epist. ad eumdem B Imp. quæ habetur ad finem Concilii, eumdem Honorium execratur, tanquam qui Sedem Apostolicam sua hæresi contaminaverit.

Septimum, ex variis scriptoribus Græcis & Latinis, qui Honorium fuisse hæreticum testantur. Id enim asserit Tharasius Episcopus Constantinopolitanus, in epist. ad Patriarch. quæ habetur in VII. Synodo, act. 3. Item Theodorus Episcopus Hierosolymæ, in epist. Synod. quæ habetur in eadem VII. Synodo, act. 3. Item Epiphanius Diaconus Catholicus, in disput. cum Gregor. hæret. quæ habetur in 6. act. VII. Synodi, tom. 2. Psellus in carm. de 7. Synodis, Beda de sex ætat. in vita Constant. IV. Imp. & liber Pontific. in vita Leonis II.

C At pro Honorio scripserunt Albertus Pighius lib. 4. Hierarch. Eccles. cap. 8. Hosius lib. 2. cont. Brent. & Joannes à Lovanio in lib. de perpet. Cath. Petri protect. & firm. cap. 11. & Onufrius in Annot. ad Platin. in vita Honorii; quorum rationes multò sunt efficaciores, quàm adversariorum, ut patebit in solutione argumentorum.

Ad primum ergo respondeo dupliciter. Primò, fortasse illas epistolas esse confictas, & insertas Concilio generali ab hæreticis; quòd enim hoc non temerè dicatur, patet ex eo quòd constat, in V. Synodo fuisse à similibus hæreticis insertas epistolas fictitias Vigilii Papæ Romani, & Mennæ Patriarchæ Constantinopolitani. Id quod deprehensum fuit in D VI. Synodo, act. 12. & 14. dum relegerentur acta V. Synodi. Sunt enim inventi tres quaterniones ab hæreticis inserti, & in iis istæ epistolæ. Quid ergo mirum, si iidem artifices idem fecerint in VI. Synodo?

Secundo dico: in epistolis istis Honorii nullum contineri errorem. Honorius enim in his epistolis confitetur, quod ad rem attinet, duas in Christo voluntates & operationes; & solùm prohibet nomina unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; idque prudentissimo consilio. Quod rem ipsam confiteatur, patet ex illis verbis secundæ epistolæ: *Utrasque naturas in uno Christo, unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus. Et divinam quidem, quæ Dei sunt, operan-* E *tem, & humanam, quæ carnis sunt, exequentem, non divisè, neque confusè, aut convertibiliter Dei naturam in hominem, nec humanam in Deum conversam edocentes, sed naturarum differentias integras confitentes &c.* Hæc confessio Catholicissima est, & Monothelitarum hæresim penitus destruens.

Quòd autem Honorius prudentissimo consilio prohibuerit nomina unius, vel duarum operationum, probatur. Nam tunc initium erat hujus hæresis, nec ab Ecclesia aliquid de his nominibus erat definitum: tunc enim primùm Cyrus Alexandrinus cœperat prædicare unam in Christo operationem: è contrario verò Sophronius Hierosolymitanus opponens se Cyro, prædicabat in Christo duas operationes. Retulit Cyrus hanc contentionem ad Sergium Constantinopolitanum, & uterque ad

Honorium Romanum. Honorius igitur metuens, id quod postea evenit, ne ista conteotio in grave aliquod schisma cresceret, & simul videns, sine his vocibus posse Fidem esse salvam; voluit conciliare utramque opinionem, & simul tollere de medio scandali & contentionis materiam. Itaque scripsit in epistol. 1. ideo debere abstineri à vocabulo unius operationis, ne videamur cum Eutychianis unam naturam ponere in Christo: & rursum à duarum operationum vocabulo, ne videamur cum Nestorio duas personas ponere: *Ne*, inquit, *aut duarum operationum vocabulo offensi, Nestorianos sectantes nos vesana sapere arbitrentur, aut certè si rursum unam operationem fatendam esse censuerimus, stultam Eutychianistarum attonitis auribus dementiam fateri putemur.*

Deinde in epist. 2. docens modum loquendi, & concilians opiniones: *Auferentes ergo*, inquit, *scandalum novellæ adinventionis, non vos oportet unam vel duas operationes definientes prædicare: sed pro una, quam quidam dicunt, operatione, oportet nos unum operatorem Christum dominum in utrisque naturis veridicè confiteri, & pro duabus operationibus, ablato gemine operationis vocabulo, ipsas potius duas naturas, idest, divinitatis, & carnis assumptæ in una persona unigeniti Filii Dei Patris inconfusè, indivisè, atque inconvertibiliter nobiscum prædicare propria operantes.* Hæc ibi; quæ certè nonnisi laudari possunt.

At paulò infrà apertè prædicat unam tantùm voluntatem his verbis. *Unde & unam voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi.* Respondeo: eo loco Honorium loquutum esse solùm de humana natura, ac dicere voluisse: non fuisse in homine Christo duas pugnantes voluntates, unam carnis, alteram spiritus; sed unam tantùm, nimirum spiritus: caro enim in Christo nihil absolutè petebat contra rationem. Hanc autem esse mentem Honorii, planum est ex ratione, quam reddit; sic enim ait: *Unde & unam voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi, quia profectò à divinitate assumpta est nostri natura, non culpa, illa profectò, quæ ante peccatum creata est, non quæ post prævaricationem vitiata.* Hæc ratio nulla est, si adferatur ad probandum, in Christo Deo & homine unam tantùm esse voluntatem: efficacissima autem est, si inde probandum sit, non fuisse in Christo homine contrarias voluntates carnis & spiritus; illa enim contrarietas ex peccato nata est: Christus autem sine peccato humanam habet naturam.

Deinde, quia poterat aliquis objicere illa loca Evangelii: *Non veni facere voluntatem meam.* Et: *Non quod ego volo, sed quod tu;* ubi videtur, Christus ut homo, habuisse contrarias voluntates, nimirum, unam malam, qua volebat non pati, alteram bonam, qua volebat non impleri priorem illam voluntatem suam, sed impleri contrariam, quæ erat conformis Dei voluntati. Respondet Honorius paulò infra: *Est*, inquit, *scriptum: Non veni facere voluntatem meam, sed ejus, qui misit me, Patris, &, Non quod ego volo, sed quod tu vis Pater, & alia hujusmodi. Non sunt hæc diversæ voluntatis, sed dispensationis humanitatis assumptæ. Ista enim propter nos dicta sunt, quibus dedit exemplum, ut sequamur vestigia ejus, pius Magister discipulos imbuens, ut non suam unusquisque nostrum, sed potius Domini in omnibus præferat voluntatem:* hoc est, non habuit Christus contrarias voluntates, ita ut opus illi fuerit, unam vincere ac mortificare: sed ita loquitur, ac si haberet contrarias voluntates, ut nos doceat mortificare propriam voluntatem, quæ sæpè adversus Deum rebellare nititur.

Et confirmatur testimonio gravissimo S. Maximi, qui tempore Honorii vixit. Is enim scripsit Dialogum contra Pyrrhum Sergii successorem, qui adhuc est in Bibliotheca Vaticana. In eo Dialogo introducit Pyrrhum hæreticum proferentem pro se testimonium Honorii; deinde respondet ipse, Honorium semper fuisse Catholicum; & probat cùm aliunde, tum ex testimonio Secretarii ipsius Honorii, qui epistolas illas scripserat ab honorio dictatas, quem Secretarium tunc adhuc superstitem fuisse dicit. Testabatur autem Secretarius, mentem Honorii non fuisse unquam, negandi duas in Christo voluntates, & si quando videtur duas negare, id esse intelligendum de duabus contrariis & pugnantibus in eadem humana natura; quæ in nobis ex peccato inveniuntur, quod in Christo non fuit. Sed ipsa verba S. Maximi adscribamus.

Pyrrhus. *Quid tu habes quod respondeas de Honorio, qui literis suis, quas ad Sergium superioribus temporibus scripsit, unicam planè voluntatem Domini nostri Jesu Christi professus est?* Maximus. *Utra harum literarum verior, certiorque interpretatio habenda est, ejusne Scribæ, qui nomine Honorii illas scripsit, præsertim cùm idem adhuc superstes sit, omnique virtutis splendore, & religionis disciplina, totius Occidentis partes ornarit; an Constantinopolitanorum civium, qui nihil, nisi quod ipsis libet, loquuntur?* Pyrrhus. *Verior ejus qui scripsit.* Maximus. *At is ad Imperatorem Constantinum sic de illa epistola, jussu Joannis Pontificis, scripsit. Sanè quòd unam Domini nostri voluntatem diximus, non est accipiendum, quasi de duabus divinæ & humanæ naturæ dictum voluntatibus, sed humanæ tantùm. Cùm enim Sergius scripsisset, prædicare quosdam duas esse Christi voluntates contrarias: nos rescripsimus, Christum duas voluntates contrarias non habere.*

Denique, cùm in tota epistola Honorius contendat, non esse dicendam in Christo Deo & homine unam, nec duas voluntates; quomodo ipse sui oblitus tam apertè unam fateretur? non igitur unam esse dixit Dei & hominis; sed unam solius hominis, ut & verba sequentia, & Secretarius testantur. Habemus igitur, in ipsis epistolis nullum esse errorem.

Ad secundum dico: sine dubio Honorii nomen inter eos, qui damnantur à VI. Synodo, insertum esse ab æmulis Romanæ Ecclesiæ, & similiter quidquid aliud ibi dicitur contra Honorium. Hoc probo primò: quia hoc testatur Anastasius Bibliothecarius in hist. sua ex Theophane Isauro Græco.

Secundò, quia erat consuetudo Græcorum ferè ordinaria corrumpendi libros. Nam (ut diximus) in hac ipsa VI. Synodo, act. 12. & 14. deprehenderunt plurimas corruptiones ab hæreticis factas in V. Concilio. Et Leo in epist. 83. ad Palestin. conqueritur de Græcis, quòd epistolam suam ad Flavianum, se adhuc vivente, corruperint. Gregorius lib. 5. epist. 14. ad Narsem, asserit, Constantinopolitanos corrupisse Synodum Chalcedonensem, & idem se suspicari de Ephesina. Et addit, codices Romanorum longè esse veraciores, quàm Græcorum. *Quoniam*, inquit, *Romani sicut non acumina, ita nec imposturas habent.*

Denique, Nicolaus I. in epist. ad Michael. remittens Imperatorem ad epistolam Hadriani. *Si tamen*, inquit, *non falsata more Græcorum, sed sicut à Sede Apostolica missa est, penes Ecclesiam Constantinopolitanam, hactenus conservatur.* Nec sine caussa hoc dixit: nam quæ ipse allegat in epistola ad Photium ex epistola Hadriani ad Tharasium, non habentur in illa ipsa epistola, ut legitur in VII. Synodo. Detraxerunt enim Græci eum locum, quia contra honorem Tharasii faciebat. Si ergo corruperunt Græci III. IV. V. & VII. Synodum; quid mirum si etiam VI. corruperint? Præsertim cùm constet, paulò post VI. Synodum conclusam, iterum ascendisse Constantinopolun multos Episcopos, & edidisse Trullanos canones, quorum Episcoporum non alius scopus videtur

tur fuisse, quàm taxandi & reprehendendi Romanam Ecclesiam.

Tertiò, quia non poterat Concilium damnare Honorium tanquam hæreticum, nisi pugnaret cum epistola S. Agathonis; immò etiam secum, & planè contradictoria assereret. Nam Agatho Papa in epist. 1. ad Imp. quæ lecta est in ipso Concilio, sess. 4. sic ait: *Hac est vera fidei regula, quam & in prosperis, & in adversis vivaciter tenuit, atque defendit hac spiritualis mater vestri tranquillissimi imperii, Apostolica Christi Ecclesia, qua per Dei omnipotentis gratiam à tramite Apostolica traditionis numquam errasse probabitur, nec hareticis novitatibus depravata succubuit: sed, ut ab exordio fidei Christiana percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi Principibus, illibata fine tenus permanet, secundùm ipsius Domini Salvatoris divinam pollicitationem quam suorum discipulorum Principi in sacris Evangeliis fatus est, Petre, Petre, inquiens, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Consideret itaque vestra tranquilla clementia, quoniam Dominus & Salvator omnium, cujus fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum fratres suos admonuit, quod Apostolicos Pontifices mea exiguitatis pradecessores fecisse semper, cunctis est agnitum.*

Ubi nota, Agathonem non solùm dicere, Fidem in Sede Petri non defecisse, nec posse deficere, & proinde non posse Pontificem ut Pontificem aliquid contra Fidem decernere; sed etiam omnes suos prædecessores, quorum unus est Honorius, semper restitisse hæresibus, & confirmasse fratres in vera Fide. Et infrà, posteaquam enumeraverat Agatho hæreticos Monothelitas, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorum, ait: *Eximenda proinde, ac summis conatibus liberanda est sancta Dei Ecclesia de talium Doctorum erroribus, ut Evangelicam atque Apostolicam Orthodoxa fidei rectitudinem, qua fundata est super firmam petram hujus B. Petri Apostolorum Principis Ecclesia, qua ejus, gratia atque prasidio ab omni errore illibata permanet, omnis Prasulum numerus, Cleri, ac populorum nobiscum confiteatur ac pradicet.* Hæc epistola à toto Concilio probata est, act. 8. & act. 18. ubi dicunt Patres; non tam Agathonem, quàm D. Petrum per Agathonem loquutum.

Ex his ergo sic argumentor. Si Honorius fuit hæreticus Monothelita, qua fronte Agatho de hac ipsa hæresi disputans scribit, nullum suorum prædecessorum unquam errasse? & cùm Ecclesiæ cæteræ erroribus suorum Præsulum maculatæ fuerint, solam Romanam permansisse illibatam? Deinde, si Concilium fatetur, Petrum per Agathonem loquutum, ac dixisse, Romanos Pontifices semper confirmasse fratres suos in Fide, & hæresibus numquam succubuisse; qua temeritate idem Concilium in singulis ferè actionibus dicit anathema Honorio hæretico; Ergo necesse est, vel Concilium esse falsatum, vel epistolam Agathonis, vel Concilium secum & cum Agathone pugnare: sed hoc ultimum nemo unquam asseruit, ne hæretici quidem: de secundo non fuit unquam ulla suscipio; ergo necesse est tenere primum.

Ad hoc argumentum Nilus respondere conatur, sed frustra: *Fortè*, inquit. *Agatho motus est cum eo, quòd ratio quastionis tunc id postulavit; sicut sape fit, ut ita scriberet; tum quòd revera rariùs illa Ecclesia à vero aberraverit.* Hæc ille.

At postulabat quidem ratio quæstionis, ut de sua auctoritate: & suorum prædecessorum laudibus aliquid diceret Agatho: num postulabat, ut impudentissimè mentiretur? Et numquid non erat impudentissimum mendacium, quod ait Agatho, omnes suos prædecessores semper hæreticis restitisse si Honorius illa ipsa hæresi, de qua tunc loquebatur, contaminatus fuerat? Nec satis est, rariùs errasse Romanam Ecclesiam, ut verè dici possit, numquam errasse. Sed audiamus cætera: *Alioqui*, inquit Nilus, *si sic simpliciter, ac sine omni exceptione verum esset (nullum Romanorum Pontificum errasse) quomodo illud dictum constaret: Omnes declinaverunt, ac noxii facti sunt; non est qui bonum faciat, non est usque ad unum?*

Egregiam sanè rationem. quasi David de Fide, & non de moribus loquatur. Non ait Psalmus, *Non est qui bene credat*, sed, *Non est qui faciat bonum. Nam multis offendimus omnes*, ait Jacobus. Alioqui, si de Fide ageretur, oporteret etiam Paulum, & Joannem, & omnes Apostolos errare potuisse, etiam post acceptum Spiritum sanctum.

Pergit Nilus, *Posset & illud hic rectè dici, Agathonem de prateritis temporibus esse loquutum, quòd in illis Romana Ecclesia non erraverit, non de futuris, quòd eam unquam errare sit impossibile.* At Honorius, bone Nile, in præteritis temporibus fuerat: præcessit enim multis annis Agathonem; & deinde Agatho nonne de futuro ait, Fidem in se Petri numquam defecturam?

Addit postremò Nilus: *Certè ante VI. Synodum ea Agatho scripsit, nec ea tunc adhuc satis cognorat, de quibus VI. egit Synodus. Non valde quoque mirum esset, si sancta illa Synodus ea perspexisset, qua unus solus vir non satis cernere potuisset.* Hæc ille.

At si ita est; erravit igitur Agatho ex ignorantia; cur ergo tota Synodus act. 8. & 18. illam epistolam approbat, ut à S. Petro scriptam; Quid hoc est aliud, quàm dicere, tantam Synodum aut errorem approbasse, aut ipsam secum apertè pugnasse? Ut illud omittam, nulli omnino melius cognita fuisse Honorii dogmata, quàm Agathoni; cùm illa ipsa caussa ab Joanne IV. Theodoro, Martino, aliisque prædecessoribus Agathonis, & Honorii successoribus sæpius examinata fuisset.

Quartò probatur ex epist. Nicolai ad Michael. ubi Nicolaus de Romanis Pontificibus ait; *Hos enim nec tenuis saltem rumor aspersit, aliquando cum prava sapientibus sapere, quantò minus concertare.* Hæc ille. At quomodo hoc verum est, si in publico, celeberrimo, frequentissimo generali Concilio sæpius acclamatum est, Honorio hæretico anathema?

Quintò probatur, quia vel necesse est dicere, Concilium hoc, ubi Honorium damnat, depravatum fuisse ab æmulis, vel oportet asserere, hoc idem Concilium intolerabili errore, & impudentia laborasse: at hoc secundum ne hæretici quidem unquam dixerunt; ergo dicendum est illud primum. Non potuisse autem Concilium sine intolerabili impudentia & errore damnare Honorium pro hæretico, inde constat, quòd non habuit Concilium ullum indicium hæresis Honorii, nisi ex epistolis ejus ad Sergium, ubi Honorius prohibet, dici unam vel duas in Christo operationes: at epistolæ illæ clarissimè testantur, Honorium sensisse, & docuisse, duas esse in Christo operationes, & solùm voluisse abstineri à nominibus illis *Unius*, vel, *Duarum*, ad scandalum tollendum, & contentionem sedandam. Non potest autem damnari pro hæretico, qui rem ipsam confitetur, licèt nomen justa de caussa arbitretur tacendum, præsertim ante definitionem Ecclesiæ. Alioqui B. Hieronymus posset jam damnari pro hæretico, quia in epist. ad Damas. censuit, non esse dicendas in Deo tres hypostases, cujus contrarium postea non semel Ecclesia definivit.

Accedat postremò, quòd in Concilio Romano frequentissimo, quod celebratum est à sancto Martino I. Papa & Martyre, ante Synodum, de hac ipsa caussa Monothelitarum damnati sunt nomina-

tum

tim Sergius, Cyrus, Pyrrhus, & Paulus: Honorii autem nulla mentio facta est. Nec potest hoc tribui acceptioni personarum, cùm essent illi Episcopi sanctissimi viri: & præcipuè S. Martinus, qui Concilio præsidebat multò minùs tribui potest ignorantiæ aut oblivioni. Quis enim melius novit res gestas Pontificum, quàm eorum successores? Si igitur Romana Synodus non damnavit Honorium, quæ habuit autographa epistolarum ejus, & testes vivos verborum & factorum ipsius; quomodo credibile est, VI. Synodum id facturam fuisse ex solis epistolis?

Quòd si aliquis adhuc non possit adduci, ut credat corruptam esse VI. Synodum; is accipiat alteram solutionem, quæ est Joannis à Turrecremata, lib. 2. de Eccles. cap. 93. qui docet, Patres VI. Synodi damnasse quidem Honorium, sed ex falsa informatione, ac proinde in eo judicio errasse. Quanvis enim generale Concilium legitimum non possit errare, ut neque erravit hoc sextum, in dogmatibus Fidei definiendis, tamen errare potest in quæstionibus de facto. Itaque tutò dicere possumus, hos Patres deceptos ex falsis rumoribus, & non intellectis Honorii epistolis, immeritò cum hæreticis connumerasse Honorium.

Dices: ergo ne tu meliùs Honorii epistolas intelligis, quàm intellexerint tot Patres? Respondeo; non quidem à me, sed à Joanne IV. Martino I. Agathone, & Nicolao I. summis Pontificibus & à toto Concilio Romano sub Martino congregato, eas epistolas meliùs esse intellectas, quàm à Græcis in Concilio sexto.

Cur igitur, inquies, Legati Agathonis non reclamarunt, cùm Honorius damnaretur? Respondeo: id factum esse ad evitandum majus malum: verebantur enim Legati, si reclamarent, ne impediretur definitio rectæ Fidei, & non posset tolli schisma, quod annis 60. jam duraverat: nam damnabantur in eo Concilio Patriarchæ multi Constantinopolitani, Alexandrini, & Antiocheni; quorum successores non facilè acquievissent, nisi etiam Honorius. damnaretur, qui unà cum illis accusatus fuerat. Atque hæc de secundo argumento.

Ad tertium respondeo: Patres VII. Synodi sequutos esse Synodum sextam, & solùm repetivisse quod in ea legerant; proinde deceptos fuisse ex sexta Synodo, quæ vel corrupta erat, vel per errorem Honorium damnaverat.

Ad quartum respondeo. Hadrianum cum Synodo Romana non apertè dicere, Honorium fuisse hæreticum, sed solùm dictum ei fuisse anathema ab Orientalibus, quia de hæresi fuerat accusatus. Ubi videtur Hadrianus idcirco dixisse ab Orientalibus anathematizatum Honorium fuisse, quia sciebat, ab Occidentalibus, idest, à Concilio S. Martini non fuisse anathematizatum. Addidit autem Hadrianus, etiam in caussa Honorii non fuisse ausos Orientales sententiam dicere in Honorium, nisi Romanæ Sedis consensus præcessisset, quia sciebat Legatos Agathonis consensisse in damnationem Honorii. Atque hæc quidem dicimus, si defendantur acta VI. Synodi, tanquam integra: nam si dicamus esse corrupta, respondendum erit, Hadrianum deceptum fuisse ex depravatis illis actis VI. Synodi.

Dices: at certè crediderunt ista Concilia, Papam errare posse, cùm Honorium hæreticum fuisse crediderint. Respondeo: credidisse solùm eos Patres, Papam errare posse ut privatum hominem, quæ est opinio probabilis, quamvis contraria videatur nobis probabilior: id enim est de quo accusatur Honorius, quòd privatis literis hæresim foverit.

Ad quintum dico: Canum bis errare in hoc argumento. Primum, cùm ait, Agathonem anathema dixisse Honorio; nusquam enim hoc in epistolis Agathonis invenitur. Sed Canus deceptus videtur ex summa Conciliorum: nam auctor Summæ Conciliorum contra fidem ipsarum epistolarum, quæ habentur integræ in Conciliorum tom. 2. addidit nomen Honorii. Deinde cùm ait, hanc epistolam Agathonis scriptam esse ad Concilium sextum: non enim ad Concilium, sed ad Imperatorem scriptæ sunt ambæ Agathonis epistolæ.

Ad sextum dico; epistolam Leonis ab iisdem esse corruptam, à quibus corrupta est sexta Synodus: siquidem epistola illa pars quædam Concilii censetur, & cum ipso Concilio circumfertur. Vel certè Leo sequutus est judicium Legatorum Agathonis, ne disturbaret negotium jam confectum. Sed non tenemur nos magis unum Leonem sequi, quàm tot alios summos Pontifices; præsertim in quæstione de facto, quæ ad Fidem non pertinet.

Ad septimum: objicio auctores auctoribus, plures paucioribus, & antiquiores recentioribus. Nam in primis S. Maximus, qui tempore Honorii vixit, in Dial. cont. Pyrrh. Theophanes Isaurus in hist. quam citat Onuphrius, & Emanuel Calleca in lib. quem scripsit pro Latinis contra Græcos, Honorium semper Catholicum fuisse testantur. Deinde Photius etiam Græcus, & Romanæ Ecclesiæ infestus in libel. de 7. Synodis; ubi ad VI. Synodum venit, dicit, damnatos fuisse Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum; at de Honorio nihil dicit tale. Similiter Zonaras in vita Constant. IV. referens nomina damnatorum in VI. Synodo, Honorium omittit. Quod idem facit Paulus Diaconus in vita ejusd. Constant. IV. Denique historici Latini ferè omnes, ut Beda, Anastasius Bibliothecarius, Blondus lib. 9. Decad. 1. Nauclerus, Sabellicus, Platina, & alii, Honorium Catholicum & sanctum Pontificem faciunt.

Addidi autem etiam Bedam, etiamsi Canus nolit: nihil enim dubito, quin idem senserit, etsi in ejus lib. de sex. ætat. irrepserit nomen Honorii inter eos, qui recensentur damnati in VI. Synodo. Videtur enim aliquis sciolus addidisse nomen Honorii in libro Bedæ, eò quòd in VI. Synodo ubique inveniatur cum nominibus Cyri, Sergii &c. Nam quòd Beda Honorium pro viro sancto habuerit, etiam post ejus mortem, patet tum ex lib. 2. hist. Anglor. cap. 17. 18. 19. ubi sæpius tanquam de optimo Pastore de Honorio loquitur: tum ex vita S. Bertolfi Abbatis, ubi nunc Beatum, nunc Sanctum Honorium vocat, & inter alia sic ait: *Erat*, inquit, *venerabilis præsul Honorius sagax animo, vigens consilio, doctrina clarus, dulcedine & humilitate pollens*, Et infrà: *Præbuit optatum munus S. Papa patri memorato Bertolfo, privilegia scilicet sedis Apostolicæ, quatenus nullus Episcoporum in præfato cœnobio quolibet jure dominari conaretur*. Hæc Beda de Honorio; quæ certè non diceret, si eum pro damnato hæretico habuisset, ut adversarii volunt.

CAPUT XII.

De aliis septem Pontificibus.

Vigesimusquartus Romanus Pontifex inter eos, qui errasse dicuntur, est S. Martinus I. quem accusant Magdeburgenses Cent. 7. cap. 20. quòd in epist. ad Amand. docuerit, non esse dandam veniam Presbyteris, vel Diaconis post ordinationem suam peccantibus, quæ videtur esse species quædam Novatianismi.

Respondeo; Martinus non loquitur de venia peccatorum, sed de restitutione ad sacra ministeria.

Vult

Vult enim Presbyteros, & Diaconos graviter peccantes deponi à gradu suo; ac si resipuerint, & veniam petierint, absolvi quidem à peccatis, sed nunquam restitui in suos gradus, quod idem omnes Veteres docent.

Vigesimusquintus est Gregorius III. quem Magdeburgenses Centur. 8. cap. 10. in vita ipsius accusant. Primò, quòd in epist. ad Bonif. jusserit iterum consecrari ordinatos ab aliis, quàm ab iis quos Romanus Pontifex miserat. Sed hoc est apertum mendacium. Gregorius enim solùm jubet iterum consecrari ordinatos à non veris Episcopis.

Secundò, eumdem accusant, quòd in alia epist. ad Bonif. permiserit viro ducere aliam uxorem, si propter morbum aliquem propria uxor debitum ei conjugale reddere non valeat: quod est expressè contra Evangelium; ut etiam annotavit Gratianus 32. quest. 7. can. Quod proposuisti. Ejusdem erroris accusatur à nonnullis Gregorius I. propter epistolam ejus ad Augustinum Angl. Episc. in quo similia verba reperiuntur.

Respondeo inprimis: mirandum esse, cur hoc habeant Lutherani pro errore, cùm id etiam Lutherus docuerit, teste Joanne Cochlæo in septicipite, cap. de Matrim. Deinde dico: Gregorium non loqui de quacumque imbecillitate, sed de impotentia perpetua & naturali, per quam est inepta ad conjugium mulier; talia enim conjugia si ex errore contracta sint, censentur non esse conjugia, & Ecclesiæ judicio solvuntur; ut habemus in decretal. tit. de frig. cap. ex literis: ita respondet Glossa in 20. dist. can. de libellis.

Sed contra hoc est: quòd Gregorius videtur judicare primum fuisse verum Matrimonium, & non tam solvendum, quàm ei secundum superaddendum; scribit enim non debere virum à priore uxore subsidium auferre, id est, debere eam adhuc ut uxorem alere, & sustentare. Ideo posset etiam dici cum eadem Glossa in 32. quest. 7. can. Quod autem proposuisti, Pontificem dare consilium non præceptum, ut eam, quæ videbatur fuisse uxor, adhuc sustentet, si providentia ejus indigeat, cùm nulla ipsius culpa acciderit, ut uxor illius esse non posset. Est autem notandum, hanc sententiam non esse Gregorii I. sed solùm hujus Gregorii III. Nam epistola illa ad August. est una & eadem cum ista ad Bonifac. quam certum est esse Gregorii III. unde non invenitur inter opera B. Gregorii, sed solùm in tomis Conciliorum. Ubi etiam Concilium Romanum de gradibus prohibitis circa Matrimonium, tribuitur Gregorio I. & III. cùm tamen revera non possit esse nisi Gregorii III. ut patet ex Imperatoribus, qui nominantur in principio & fine Concilii.

Vigesimussextus est Nicolaus I. quem nonnulli reprehendunt, quòd (ut refertur de consecr. dist. 4. can. à quodam Judæo) docuerit, Baptismum in nomine Christi collatum sine expressione trium personarum esse ratum. Id enim est contrarium non solùm Evangelicæ institutioni, sed etiam aliorum Pontificum decretis; nimirum Pelagii & Zachariæ, qui Baptismum improbant eorum, qui tantùm sunt baptizati in nomine Christi, & non expresse in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ut patet in eadem dist. 4. can. multi, & can. in Synodo. Neque potest responderi: tempore Nicolai non fuisse adhuc definitum, an Baptismus esset irritus, si conferretur in nomine Christi. Nam id fuerat definitum in Concilio Anglicano, à summo Pontifice Zacharia, qui Nicolaum præcessit, confirmato, ut patet ex can. in Synodo, de consecrat. dist. 4.

Respondeo: Nicolaum non definiendo quæstionem de Fide, illud dixisse, sed solùm ut Doctorem particularem exposuisse obiter opinionem suam. Nam quod ille intendebat docere in illo canone, non erat de forma Baptismi, sed tantùm de ministro, de quo interrogatus fuerat. Itaque posteaquam responderat & definierat, Baptismum esse ratum, etiamsi à Judæo, vel Pagano detur, quæ erat præcipua quæstio, addidit obiter: Baptismum esse ratum, sive in nomine trium personarum, sive in nomine solius Christi detur. In quo sequutus est Ambrosii sententiam lib. 1. de Spir. S. cap. 3. ut ipse ibidem dicit. Quæ sententia falsa quidem est meo judicio; tamen non hæretica. Nam non invenitur ulla certa definitio Ecclesiæ de hac re, & Patrum sententiæ inveniuntur etiam variæ.

Neque obstant canones illi Pelagii & Zachariæ. Nam Pelagius non definit quidquam, sed solùm ut Doctor in Epist. ad Gaudent. explicat opinionem suam. Zachariæ autem canon mihi valde suspectus est. Nam inprimis Gratianus citat epistolam Zachariæ ad Bonifacium, cùm hunc canonem ponit: at non invenitur in epistolis Zachariæ ad Bonifacium, quæ exstant in tomis Conciliorum, talis aliqua sententia.

Deinde Concilii illius Anglicani non meminit Beda in historia gentis suæ, ubi tamen aliorum Conciliorum Anglicanorum mentionem semper facit. Immò ipse Beda contrariam sententiam sequitur. Nam in cap. 10. Act. approbat sententiam Ambrosii de Baptismo in nomine Christi: qui tamen nec potuit ignorare decretum Concilii Anglicani, si revera fuit, cujus meminit Zacharias, cùm ipse eodem tempore vixerit, & adhuc Zachariæ supervixerit; nec ullo modo credibile sit, eum voluisse Concilio in sua patria celebrato, & à Sede Apostolica confirmato, contradicere.

Admissa autem auctoritate Concilii, & Zachariæ, respondetur dupliciter. Primò cum Magistro in 4. dist. 3. in illo Concilio fuisse solùm definitum, non esse ratum Baptismum sine invocatione trium divinarum personarum: non autem esse definitum, an illæ tres personæ implicitè an explicitè nominari deberent; & proinde non pugnare istum canonem cum sententia Ambrosii & Nicolai, qui docuerunt, sufficere implicitam nominationem trium personarum in uno Christi nomine. Ad quem modum etiam istum canonem Concilii intellexit D. Bernardus in epist. 340. & Hugo de S. Victore, & omnes alii Doctores illius ætatis, qui, non obstante canone Concilii Anglicani, docuerunt, Baptismum in nomine Christi esse ratum.

Secundò dici potest: Concilium Anglicanum non esse verè & propriè probatum ab Apostolica Sede; & ideo non facere rem de Fide. Zacharias enim laudavit quidem Concilium Anglicanum, & ejus decreta citavit ad suum propositum, non tamen propriè ut Pontifex, & ex intentione confirmandi acta Concilii illud probavit: aliud enim est, Pontificem seriò confirmare decreta Conciliorum; aliud verò, ad aliquod aliud propositum ea commendare.

Vigesimusseptimus est Stephanus VI. cui adjungitur 28. Sergius III. nam ut ex Platina & aliis constat, Stephanus Papa irritavit acta Formosi Papæ prædecessoris sui, & ordinatos ab illo, iterum jussit ordinari; proinde sensit Sacramentum pendere à virtute ministri, qui est error in Fide manifestus. Quocirca Joannes IX. irritavit postea acta Stephani VI. & approbavit acta Formosi. Sed rursum paulò post Sergius III. iterum irritavit acta Formosi; & proinde etiam Joannis, & approbavit acta Stephani. Ex his Pontificibus contrariis inter se, necessariò aliqui errant, ut observarunt diligenter Magdeburgenses Cen-

Centur. 9. cap. 10. in vita Stephani VI. & Cent. 10. cap. 10. in vita Joannis IX. & Sergii III.

Respondeo: erraſſe Stephanum VI. & Sergium III. ſed in quæſtione facti, non juris, & malo exemplo, non falſa doctrina; hæc enim eſt hiſtoria. Formoſus Cardinalis & Epiſcopus Portuenſis à Papa Joanne VIII. depoſitus, ac degradatus, & ad ſortem laicorum redactus, ex urbe diſceſſit, & juravit, nunquam ſe vel ad urbem, vel ad Epiſcopatum rediturum. Paulò poſt, mortuo Joanne VIII., ſucceſſor ejus Martinus II. abſolvit Formoſum à juramento incautè prolato, & dignitati priſtinæ reſtituit. Non diu poſt idem Formoſus Papa creatur, vivit annis quinque, & apponitur ad patres ſuos.

Succedit Stephanus VI. qui magno odio in Formoſum incenſus, & vel neſciens, vel non credens, eum à Martino Papa fuiſſe abſolutum à juramento, publicè in Concilio Epiſcoporum decernit, Formoſum nunquam fuiſſe legitimum Pontificem; & ideo irrita eſſe debere omnia ejus acta, & qui ab illo ſacros ordines acceperant, coegit iterum ordinari, tanquam nihil ab illo accepiſſent. Diſplicuit hoc factum omnibus; & ideo Pontifices tres ordine ſuccedentes, Romanus I. Theodorus II. & præcipuè Joannes IX. convocato alio Concilio Epiſcopali, judicaverunt, Formoſum verum Pontificem fuiſſe, & Stephani VI. ſententiam irritaverunt. Succeſſit poſtea Sergius III. & in omnibus Stephanum VI. imitatus eſt. Præcipua ergo quæſtio fuit, an Formoſus fuiſſet Papa legitimus, nec ne: in qualibus quæſtionibus non negamus, poſſe errare Pontifices, & de facto erraſſe Stephanum & Sergium.

Sed Objicies: Stephanus & Sergius non ſolùm judicarunt, Formoſum non fuiſſe verum Pontificem, ſed etiam ordines ſacros, quos ille contulerat, non fuiſſe ratos; qui eſt error manifeſtus contra Fidem: nam etſi Formoſus non fuiſſet Papa, & ſemper manſiſſet depoſitus, & degradatus; tamen quia aliquando verus Epiſcopus fuerat, & erat quoad characterem & ordinis poteſtatem, quæ non poteſt ullo modo auferri; error in Fide eſt dicere; Ordines ſacros ab illo collatos non fuiſſe veros ordines ſacros.

Reſpondeo: Stephanum & Sergium non edidiſſe aliquod decretum, quo decernerent, ordinatos ab Epiſcopo degradato, vel nominatim à Formoſo tanquam degradato, eſſe iterum ordinandos: ſed ſolùm de facto juſſiſſe iterum eos ordinari: quæ juſſio non ex ignorantia, aut hæreſi, ſed ex odio in Formoſum procedebat. Notat enim Sigebertus in Chron. anni 903. Stephanum VI. reclamantibus penè omnibus, per vim exordinaſſe à Formoſo ordinatos.

Vigeſimuſnonus eſt Joannes XIII. ſive, ut alii dicunt, XIV. quem Magdeburgenſes Cent. 10. cap. 6. col. 294. accuſant horrendi erroris, & ſacrilegii; quòd contra Chriſti inſtitutionem, cœperit baptizare campanas, quod etiam frequenter alii hæretici nobis objiciunt. Mirum verò eſt, cur non etiam dicant campanas à nobis antea catechizari, & inſtrui, ut poſſint Fidei Symbolum reſonare.

Vel igitur rem ipſam, vel nomen Baptiſmi campanarum reprehendunt. Si rem; apertè decipiuntur, vel mentiuntur: non enim campanæ revera baptizantur, ſed ſolùm benedicuntur, & dedicantur divino cultui, eo modo, quo templa, altaria, calices, & alia ſacra vaſa, ut patet ex Pontificali, ubi habetur benedictio campanæ, & nulla fit mentio uſquam Baptiſmi, neque dicitur: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*: ſed ſolùm funduntur preces ad Deum, ut in aliis benedictionibus. Si nomen reprehendunt; ſciant nomen Baptiſmi non à Pontificibus, ſed à vulgo, & quidem metaphoricè accommodatum campanarum benedictioni, quia nimirum vident, campanas aqua benedicta aſpergi, & eis nomina interdum imponi, ut diſtinguantur aliæ ab aliis.

Trigeſimus eſt Sylveſter II. quem magum & necromanticum fuiſſe, & à diabolo diſcerptum in templo S. Crucis in Hieruſalem, refert Martinus Polonus in Chron. & ex eo Magdeburgenſes Cent. 10. cap. 10. & Tilmannus lib. 1. cap. 9. de Eccleſia. Conſtat autem Necromanticos, ut plurimùm eſſe Infideles, & Diabolum pro Deo colere.

Reſpondeo: ſine dubio eſſe fabulas, quæ narrantur de magia, & morte Sylveſtri II. Nam nec ullus bonæ Fidei auctor vetuſtus id pro certo affirmat, & exſtat adhuc in Eccleſia Lateranenſi ſepulchrum hujus Pontificis, cum epitaphio poſito à Sergio IV. Papa, viro ſancto, omnium Scriptorum conſenſu, qui tantùm quinque annis fuit poſterior Sylveſtro, in quo epitaphio laudatur Sylveſter tanquam optimus Pontifex. Occaſio ſabulandi de magia hujus Sylveſtri fuit, quia erat Sylveſter peritiſſimus Geometriæ, de qua etiam libros ſcripſit: ſeculo autem illo, ideſt, 900. quo nullum fuit indoctius, & infelicius, qui Mathematicæ, aut Philoſophiæ operam daret, à vulgo Magus putabatur. Vide Onuphrium in annotatione ad Platinam.

CAPUT XIII.

De Gregorio VII.

TRigeſimuſprimus, qui erroris arguitur ab adverſariis, eſt Gregorius Papa ejus nominis ſeptimus. Eum enim Magdeburgenſes Centur. 11. cap. 10. reprehendunt ut hæreticum, necromanticum, ſeditioſum, ſimoniacum, adulterum, ac peſſimum, non ſolùm omnium Pontificum, ſed ferè omnium hominum. Et idcirco eum non Gregorium, ut vocabatur in Pontificatu, neque Hildebrandum, ut dicebatur ante Pontificatum, ſed, Hellebrand appellant, quod Germanicè inferni titionem ſignificat.

Eumdem Gregorium Theodorus Bibliander in Chron. vult eſſe ipſum Gog principem Magog: & omnes alii hujus temporis hæretici nullum Pontificem magis deteſtantur, quàm iſtum, ac preſertim Tilmannus lib. 1. de Eccleſ. cap. 9. ubi apertiſſimè mentitur, ea quæ narrantur mala de Gregorio VII. haberi in libris Monachorum, Papæque adulatorum; cùm tamen & ipſe Tilmannus, & Centuriatores nullum proferant teſtem præter unum, qui fuit hoſtis juratus Gregorii VII. omnia enim probant unius Bennonis Pſeudocardinalis teſtimonio, qui illo tempore vixit, & vitam Gregorii VII. ſcriptam reliquit.

Ego autem hujus Bennonis librum legens, & impudentiſſimorum mendaciorum pleniſſimum inveniens, alterum è duobus mihi perſuaſi: aut revera nihil tale eo tempore ſcripſiſſe Bennonem, ſed aliquem Lutheranum eſſe hujus libri auctorem, qui eum ſub Bennonis titulo ediderit; aut certè Bennonem illum non tam ſcripſiſſe vitam Gregorii Septimi, quàm ſub nomine Gregorii Septimi, voluiſſe depingere idæam peſſimi Pontificis, ad eum modum, quo Xenophon ſcripſit vitam Cyri Regis Perſarum, qui non tam narravit quid Cyrus egerit, quàm quid agere debeat optimus Princeps.

Non eſſe autem ullam fidem habendam huic Bennoni, perſpicuum eſt ex eo, quòd contrarium ſcribunt omnes alii Auctores, qui illo ipſo tempore aliquid de hac re ediderunt, quibus major fides habenda eſt, quàm Bennoni; tum quòd iſti multi ſint, ille unus tantùm; tum etiam quòd Benno fuerit

fuerit Cardinalis non à vero Papa Gregorio VII. creatus, ut mentitur Bibliander in Chron. tab. 13. qui Bennonem Gregorii Cardinalem, & ipsi Gregorio intimum fuisse dicit: sed ab Antipapa Clemente III. quem Imperator in odium Gregorii constituerat, ut patet ex lib. Onuphrii de Pontif. cùm enim esset Cardinalis Antipapæ, non poterat bene loqui de vero Papa. Illi autem alii auctores neutri parti erant obstricti beneficio aliquo; & ideo rectiùs judicabant. Esse autem contraria, quæ scribunt cæteri, iis quæ Benno scribit, facilè demonstrari potest.

Quatuor sunt ad quæ revocari possunt omnia, quæ scribit Benno. Primum est, Gregorium VII. per vim militarem, quam ipse sibi pecuniis comparaverat, invasisse Pontificatum nullo Cardinalium subscribente, & sine ullo Cleri, & populi consensu. At S. Anselmus Episcopus Lucensis, qui tunc vivebat, in epist. ad Guibert. qui in schismate fuit Antipapa dictus Clemens III. ita scribit: *Ut ergo*, inquit, *de B. Gregorio patre nostro dicam, quod de Cornelio scripsit B. Cyprianus: factus est Episcopus de Dei, & Christi ejus judicio, de clericorum penè omnium; &, ut verius dicam, omnino omnium testimonio, de plebis, quæ tunc aderat suffragio, de sacerdotum antiquorum, & bonorum virorum collegio, cùm nemo ante se factus esset, cùm Alexandri locus, idest, cùm locus Petri, & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret &c.* Hanc epistolam refert Abbas Urspergensis in Chron. & subjungit; istum Anselmum fuisse virum doctissimum, & sanctissimum; adeò ut vivus & mortuus miraculis claruerit.

Exstat etiam apud Platinam forma electionis hujus Pontificis in hæc verba: *Nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Clerici, Acolyti, Subdiaconi, Presbyteri, præsentibus Episcopis, Abbatibus, multisque tum Ecclesiastici, tum laici ordinis, eligimus hodie*, X. Kalen. *Maji in basilica Sancti Petri ad vincula, anno salutis* 1073. *in verum Christi vicarium Hildebrandum Archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, justitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem &c.* quæ forma divina providentia conservata videtur ad Bennonis mendacia coarguenda. Idem autem scribunt omnes alii Auctores, quos infra citabimus.

Deinde scribit Benno, Henricum IV. insontem à Gregorio VII. excommunicatum, quod idem audent asserere Magdeburgenses Cent. 11. cap. 6. col. 264. At Stephanus Episcopus Halberstatensis, vir sanctus & doctus, illo ipso tempore scripsit hæc verba in epist. ad Vvalramum Episc. teste Dodechino in Addit. ad Marian. Scot. anno 1090. & Trithemio in Chron. *Audi*, inquit, *vera, non fucata, audi fortia, non faceta: omnis qui dignitates spirituales divendit, hæreticus (simoniacus) est: Dominus autem Henricus, quem Regem dicunt, episcopatus, & abbatias vendit. Etenim Constantiensem, Bambergensem, Moguntinensem, & plures alios, pro pecunia; Ratisponensem, Augastensem, & Strasburgensem, pro gladio; Abbatiam Fuldensem, pro adulterio; Monasteriensem verò episcopatum, quod dicere & audire nefas est, pro sodomitica immunditia vendidit. Quæ si impudenter negare volueris, teste cælo, teste terra, omnes etiam à furno redeuntes scioli concludent hoc, dominus Henricus hæreticus est. Pro quibus nefandis malis ab Apostol. sede excommunicatus, nec potestatem aliquam super nos, quia Catholici sumus, poterit exercere.* Hæc ille.

Marianus Scotus, qui ipso tempore Henrici IV. floruit, in Chron. anni 1075. *Hæc*, inquit, *& similia nefanda, & inaudita Henrici Regis flagitia videntes, & audientes fieri Catholici viri per id temporis in Ecclesia constituti, cum Propheta Helia zelo Domini*

A *zelantes pro domo Israel, directis Romam nunciis ad Alexandrum Apostolicæ sedis antistitem, hæc ei, & alia quamplurima, quæ in regno Teutonico, insanientibus simoniacis hæreticis Rege Henrico auctore & patrono decta & gesta sunt, tam literis, quàm viva voce gemendo, ac dolendo conquesti sunt.*

Item Dodechinus Mariani continuator, anno 1106. *Henricum*, inquit, *hominem perversum, & justo judicio ab Ecclesia ejectum constat manifestè, vendidit enim omnia spiritualia*. Idem verò auctor anno 1090. & 1093. multa scelera horrenda prorsus Henrici IV. refert. S. quoque Anselmus Cantuariensis ejusdem temporis auctor in epist. ad VValram. quæ præcedit librum de azymo, Henricum IV. Neronis,
B Domitiani, & Diocletiani successorem vocat. Denique non pauca Henrici scelera referunt Lambertus Schaffnaburgensis, Abbas Urspergensis in Chron. Albertus Krantius lib. 5. Metrop. & lib. 5. Saxoniæ, & Joannes Aventinus lib. 5. Annal. Bojorum; quibus auctoribus Magdeburgenses multum tribuere solent. Quid, quòd Calvinus ipse idem fatetur? sic enim scribit lib. 4. Inst. cap. 11. §. 13. *Imperator Henricus ejus nominis quartus, homo levis & temerarius, nullius consilii, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ, Episcopatus totius Germaniæ habebat in aula sua partim venales, partim prædæ expositos.*

Tertiò scribit Benno, Gregorium Papam hæreticum Berengarianum fuisse, hocest, non certò cre-
C didisse, in Eucharistia adesse verum Christi corpus: sed certè nihil minus de hoc Pontifice dici potest. Nam (ut omittam quòd sanctus ab omnibus Scriptoribus appellatur, quòd Leoni IX. & Nicolao II. qui Berengarium damnaverunt, semper communicavit, quòd nullus probatus Auctor, ac ne Sigebertus quidem, qui parum ei favit, tale aliquid afferere ausus est) hic ipse Gregorius in Concilio Turonensi tamquam Legatus summi Pontificis præsidens eumdem Berengarium confutavit. Sic enim Guitmundus scribit lib. 3. de Euchar. *Ipsa* (Ecclesia) *per B. Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox suo exortu damnavit. Deinde per hunc ipsum, qui nunc præest, B. Gregorium Papam tunc Archidia-*
D *conum ejusdem Romanæ sedis, in Concilio Turonensi convicit, ipsumque Berengarium, ut videbatur, correctum, ac propria manus Sacramento satisfacientem, clementer suscepit. Reversumque aliquanto post ad vomitum suum, agente sanctæ recordationis Nicolao Papa in generali Concilio Romæ iterum confutavit.*

Ac ne fortè dicant: Gregorium, cùm esset Archidiaconus, Catholicum fuisse: in Pontificatu verò hæreticum factum; legatur Thomas VValdensis tom. 2. de Sacram. cap. 43. ubi recitat ad verbum sententiam Gregorii hujus Papæ septimi, quam in Romano Concilio contra Berengarium tulit anno Pontificatus 6. ex qua luce clarius apparebit, mentitum esse Bennonem.

E Quartò scribit Benno, Gregorium virum deterrimum fuisse, simoniacum, magum, adulterum, homicidam, denique omnibus sceleribus coopertum: & historias quasdam narrat, quarum nulla exstant vestigia in bonis Auctoribus; & eas tamen pro oraculis vendunt Illyricus, & Tilmannus.

At contrarium scripserunt illo ipso tempore, & posterioribus seculis omnes ferè alii Auctores: ac, ut solùm Germanos proferam. Trithemius in Chron. scribit hoc modo de Conciliabulo Imperatoris: *Ad hoc*, inquit, *concilium malignantium Gulielmus Abbas Hirsaugiensis vocatus ire contempsit; quippe qui vicarium Christi sanctum & innocentem noverat*. Otho Frisingensis lib. 6. hist. cap. 32. *Hildebrandus*, inquit, *semper in Ecclesiastico rigore constantissimus fuit*. Et cap. 34. *Forma*, inquit, *gregis factus quod verbo docuit*,

docuit, exemplo demonstravit, ac fortis per omnia athleta murum se pro domo Domini ponere non timuit. Et cap. 36. *Ecclesia tanto pastore, qui inter omnes sacerdotes, & Romanos Pontifices præcipui zeli & auctoritatis fuit, orbata, dolorem non modicum habuit.* Krantius in Metrop. lib. 5. cap. 20. *Henricus IV.* inquit, *Ecclesiarum jura invasit, Episcopos pro suo arbitrio instituens, destituensque, summum Pontificem Gregorium VII. virum sanctum insectatus est.*

Abbas Urspergensis, non videtur ausus fuisse, nimis apertè Gregorium VII. laudare: tribus tamen in locis indicat sententiam suam. Primò, ubi verbis clarissimis Henricum IV. vituperat: *Anno*, inquit, *Domini MLXVIII. Henricus Rex adolescentia usus libertate, Saxoniam solam ex omni Romano Imperio cœpit incolere, principes despicere, nobiles opprimere, inferiores sustollere, venatui, lusibus, cæterisque ejusmodi exercitiis, plusquam justitiis faciendis, ut incusatus est, operam dare; Filias illustrium quibuslibet obscurè natis conjugare, privata præsidia, nimirum potentibus non satis fidens instituere.* Et infra: *Hic finis, hic interitus, hæcque sors ultima Henrici, illo sub vocabulo, quarti Romani Imperatoris, à suis appellati, à Catholicis verò, idest, cunctis B. Petro, suisque successoribus fidem & obedientiam lege Christiana conservantibus archipirata, simul & hæresiarcha, necnon & apostata, persecutorque plus animarum, quàm corporum competenter dicebatur.* Hæc ille. Ubi dum Henricum ab adolescentia in tyrannidem declinasse docet; justum Gregorii judicium in eumdem Regem fuisse demonstrat.

Denique infrà, cùm citasset verba Conciliabuli contra Gregorium, ac deinde defensionem S. Anselmi pro eodem Gregorio, ita subjungit Abbas: *Hæc priori sententiæ valde contraria scripsit Anselmus Episcopus, vir literis apprimè eruditus, ingenio acutissimus, facundia præcipuus, & quod omnibus majus est, in Dei timore, & sancta conversatione nominatissimus; adeo ut tam in vita, quàm post mortem referatur miraculis clarus.* Hæc ille. Qui certè dum anteponit Gregorii laudatorem reprehensoribus, mirum, si non ipse etiam Gregorium tacitè laudare videatur.

Denique infrà sic ait de successore Gregorii VII. *Desiderius Cardinalis Romanus, & Abbas Cassinensis, verus Christi famulus, licèt multum corde simul & corpore renitens substituitur. Sed cùm infirmitate gravi laborans ad summum hunc apicem proveheretur, precibus obtinuit, ut infra non multos dies ex hac vita tolleretur.* Quis autem dubitat, hunc Desiderium, si verus Christi famulus erat, non fuisse unquam approbaturum caussam Gregorii, nisi eam justissimam esse cognovisset?

Nauclerus in Chron. generat. 37. *Vir*, inquit, *fuit Gregorius religiosus, timens Deum, justitiæ & æquitatis amator, in adversis constans, qui propter Deum, in his quæ ad justitiam pertinebant, nihil timuisset perficere.*

Marianus Scotus Fuldensis Monachus, qui tempore Gregorii VII. vixit, in Chron. anni 1075. *Gregorius*, inquit, *querimoniis, & clamoribus Catholicorum justis adversus Henricum, & scelerum ejus immanitatem auditis, zelo Dei accensus, jam dictum Regem excommunicatum pronunciavit, maximè propter simoniam: quod factum Catholicis quidem viris bene placuit; simoniacis verò ac fautorib. Regis nimium displicuit.*

Dodechinus Abbas continuator Mariani, anno 1085. *Ipse*, inquit, *Urbanus venerabilis Papa Gregorii scripta & dicta contra schismaticos habita confirmavit.* Et anno 1090. beatæ memoriæ Papam Gregorium nominat.

Lambertus Schafnaburgensis, qui eodem tempore vixit, in historia rerum Germanicarum: *Hildebrandi*, inquit, *constantia, & invictus adversus avaritiam animus, omnia excludebat argumenta humanæ fallaciæ.* Item: *Signa, & prodigia, quæ per orationes Gregorii Papæ frequentius fiebant, & zelus ejus ferventissimus pro Deo & Ecclesiasticis legibus satis eum contra venenatas detractorum linguas communiebant.* Item ibidem refert obitum Gulielmi Episcopi Trajectensis, qui unà cum Bennone Gregorium oppugnaverat: *Repentè*, inquit, *gravissima ægritudine correptus, miserabili ejulatu coram omnibus vociferabatur, justo Dei judicio se & præsentem vitam amisisse & æternam, quod Regi ad omnia, quæ perperam intendisset, operam suam summo annisu præbuisset, atque in spem gratiæ ejus, Romano Pontifici sanctissimo, & Apostolicarum virtutum viro graves contumelias sciens & prudens innocenti irrogasset.* Denique ibidem: *Papa*, inquit, *ubi Missarum solennia celebrasset, proferens manu corpus Dominicum ad Regem, palàm ait: Ego jam pridem à te, tuisque fautoribus insimulor, sedem Apostolicam per simoniacam hæresim occupasse, & aliis criminibus vitam maculasse. Quo igitur satisfactionis compendio, omnem omnibus scandali scrupulum auferam, Deum precor, ut suo me hodie judicio vel absolvat subjecti criminis suspicione, si innocens, vel subitanea morte interimat, si reus: & mox partem Dominici corporis accepit, & comedit, qua liberrimè assumpta, cùm populus innocentiæ Pontificis congratulatus in laudes Dei aliquamdiu acclamasset, ad Regem conversus: Fac, inquit, fili, si placet, quod me facere vidisti. Rex post dilationem impetratam, recusavit eo modo se purgare; nec injuria: ubi enim ad suos redierat, statim etiam ad ingenium rediit, nec priùs quievit, quàm & B. Gregorium urbe expulisset, & Gilbertum Ravennatensem Episcopum ejus loco supposuisset.* Hæc ille.

Joannes Aventinus restat ex Germanis, qui hoc nostro seculo scripsit, & licèt multa scribat in Gregorium nostrum ex auctore quodam sine nomine, ac propterea etiam sine auctoritate: tamen alicubi etiam veritate victus, Henricum reprehendit, & Gregorium laudat. Sic enim ait lib. 5. Annal. Bojor. pag. 563. *Henricum stupris, amoribus, impudicitia & adulterii flagrasse infamia, ne amici quidem negant.* Et infrà: *Gregorium virum sanctissimum pervicaciorem exstitisse, Paulus Bernuctensis, qui ejus vitam libris duobus complexus est, & reliqui ejus partium acerrimi propugnatores produnt.* Et infra pag. 579. posteaquam descripsit crimina Gregorio ab adversariis objecta; ita subjungit: *Adversus hæc Anselmus Lucensis Episcopus (qui hymnos, & alia, quæ de Servatoris nostri cruciatibus perscripta sunt, de Gregorio interpretatur) & Gulielmus Hirsunus, qui suam caussam, seque justos esse, miraculis post mortem declararunt, pleraque scripsere.*

Habemus igitur innocentiam Gregorii probatam tripliciter, testimonio Scriptorum, testimonio adversarii morientis, & testimonio Dei à Pontifice invocati. Una solùm superest calumnia Sigeberti, qui in Chron. scribit, Gregorium VII. sensisse, Presbyterum concubinarium, si fortè sacrum facere velit, non posse revera consecrare, & idcirco interdixisse Christianis, ne concubinariorum Presbyterorum sacris interessent.

Respondeo: Sigebertum fuisse ex sectatoribus Henrici IV. ut Trithemius refert in Catal. Script. & ideo sinistrè interpretatum interdictum Gregorii. Quid autem Gregorius jusserit, longè meliùs, & fideliùs refert B. Anselmus Sigeberto antiquior, & sanctior. Qui in epist. 8. ad Guliel. Abb. sic ait: *De presbyteris*, inquit, *qui se apertè reprobos, & libidinis commercio Deo execrabiles exhibent, omnino tenendum est, quòd Apostolica providentia Ecclesiastico justoque rigore constituit, nempe nullatenus convenit, ut ibi reverenter astetur, ubi pertinaciter aperta, & impudenti libidine*

fæten-

fætentes, Dei & Sanctorum prohibitionem contemnendo, sacris altaribus deserviunt, immò non deserviunt, sed quantum ad ipsos pertinet, turpiter commaculant. Non quo quis ea, quæ tractant, contemnenda, sed ipsos potius tractantes execrandos existimet, ut qui Dei, & Angelorum præsentiam non reverentur, vel hominum detestatione repulsi, sacra contaminare desistant. Hæc ille. Qui rectissimè decretum Gregorii tempore suo editum explicavit.

Placet nunc Catalogum adscribere eorum auctorum qui de Gregorio VII. honorificè scripserunt. Primùm igitur ipsius Gregorii ætate scripsit Leo Hostiensis circa annum 1080. in lib. 3. hist. Cassin. multa de sanctitate hujus Gregorii, in quibus etiam sunt cœlestes revelationes, & visiones probatissimorum servorum Dei. Eodem tempore de Gregorio, ut sancto Pontifice, scripsit Marianus Scotus lib. 3. Chron. ab anno 1075. usque ad annum 1083. Item Lambertus Schaffnaburgensis in hist. German. non procul à fine. S. Anselmus Cantuariensis in epist. 8. & init. lib. de azyma. S. Anselmus Lucensis in epist. ad Guibert. apud Abb. Urspergen. Stephanus Halberstatensis in epist. ad Walramum apud Dodechinum in Addit. ad Marian. Scot. Bernardus Corbejensis in Apol. pro Gregor. teste Trithemio in Catal. Script. Guitmundus lib. 1. & 3. de Sacram. Euchar. Denique Paulus Bernietensis, & Gerochus Reicherspergensis, quos pro Gregorio scripsisse, & propterea exilium passos, testatur Joannes Aventinus lib. 5. Annal. Bojor. Hi igitur decem sancti & docti Scriptores viventem Gregorium defendebant, solus exstat ex Scriptoribus illius ætatis Benno Pseudocardinalis, qui accuset.

Deinde circa annum 1100. Sigebertus in Chron. etiamsi Henrico Imperatori faveret, ut suprà diximus, nullum tamen crimen Gregorio ascribere ausus est, eorum quæ Benno & Centuriatores referunt: solùm tribuit ei zelum inconsideratum, & errorem circa Sacramenti ministros, à quo satis eum Anselmus purgavit. Porrò idem Sigebertus ibidem non tacet, pro Gregorio scripsisse Anselmum Lucensem, & hujus Anselmi sanctitatem à Deo signis, & prodigiis demonstratam esse; quod certè ad magnam Gregorii laudem pertinet. Non diu postea Gratianus circa annum 1150. decretum Gregorii retulit 15. quæst. 6. can. Nos Sanctorum. Et pro Gregorio nostro egregiè scripsit Otho Frisingensis, & genere, & eruditione, & vitæ probitate nobilissimus, lib. 6. hist. Item Gulielmus Tyrius circa annum 1180. lib. 1. de bello sac. cap. 13. & Goterius Viterbiensis in Chron. suo univers. par. 17. Conradus Abbas Urspergensis circa annum 1200. in Chron. etsi nec apertè laudat, nec vituperat Gregorium; laudat tamen (ut diximus) occultius multis modis, nullo autem modo reprehendit. Eodem tempore Dodechinus in Addit. ad Marian. apertissimè Gregorium laudat, & Henricum vituperat. Vincentius circa annum 1250. in spec. histor. lib. 25. cap. 44. miraculis, & dono prophetiæ Gregorium VII. claruisse testatur. Et eumdem cum honore citat S. Thomas 2. 2. quæst. 12. art. 2. Martinus Polonus circa annum 1300. in vita ejusdem Gregorii. Et Joannes Villanus lib. 4. hist. Florent. cap. 21. Blondus circa annum 1400. dec. 2. lib. 3. Matthæus Palmerius in Chron. & Thomas VValdensis tom. 2. cap. 43. S. Antoninus circa annum 1450. 2. par. Sum. histor. tit. 16. cap. 1. §. 21. Platina in vita Gregorii, & Æneas Sylvius in Comp. Blondi Joannes Trithemius circa annum 1500. in Chron. Joannes Nauclerus in Chron. gener. 37. Albertus Krantius lib. 5. Metrop. & Sabellicus Enneade 9. lib. 3. & Volaterranus lib. 22. Anthropol. res gestas Gregorii, ut planè sanctissimi viri, descripserunt. Qui sunt Auctores triginta duo, quos uni Bennoni ad retundendam Centuriatorum & Tilmanni impudentiam opponimus: necnon ad coarguendum Tilmanni mendacium, qui scribere ausus est, Gregorii VII. flagitia prodita esse in lucem à Monachis & adulatoribus Papæ, cùm nos contra ostenderimus, Gregorium ab omnibus landari.

CAPUT XIV.

De cæteris Pontificibus, quibus error in Fide falsò tribuitur.

TRigesimussecundus est Alexander III. qui cap. Cùm esses, de testamentis, dicit esse alienum à divina lege & Ecclesiæ consuetudine; ut in testamentis requirantur plures tribus testibus & ibidem sub pœna excommunicationis præcipit, ne ullus rescindat testamenta cum tribus testibus facta. At contrarium est in praxi totius orbis Christiani: nec enim habentur rata testamenta, nisi septem testibus adhibitis. Idem Alexander, cap. Licet, de sponsa duorum, dicit, quosdam suos prædecessores judicavisse, Matrimonium per verba de præsenti contractum, non tamen consummatum, posse dirimi per aliud Matrimonium: se tamen contrarium sentire. Ex quo sequitur, vel Alexandrum, vel etiam prædecessores errasse.

Respondeo ad Primum cum glossa Canonistarum: Alexandrum non tradere eam legem, nisi hominibus sibi subjectis in temporalibus, & spiritualibus; & proinde non derogare istum canonem legibus civilibus, nec praxi reliqui Orbis Christiani. Vel si tradat legem omnibus Christianis, debere intelligi solùm de caussis piis, de quibus Ecclesia judicat, idest, voluisse Pontificem, ut testamenta, non quidem omnia, sed illa solùm, quæ Ecclesiam, vel locum pium hæredem faciunt, valeant, etiamsi tribus tantùm adhibitis testibus facta sint. Ad Secundum dico: nec Alexandrum, nec ejus prædecessores aliquid definivisse, sed solùm quid sentirent explicuisse.

Trigesimustertius est Cœlestinus III. quem Alphonsus de Castro lib. 1. de hæres. cap. 4. affirmat, non posse ullo modo excusari ab hæresi, quòd docuerit, per bæresim ita Matrimonium solvi, ut liceat ei conjugium aliud inire, cujus prior conjunx in hæresim lapsus sit: tametsi enim nunc hoc decretum Cœlestini non exstet, tamen fuit olim in antiquis decretalibus, cap. Laudabilem, de convers. Infid. quod decretum Alphonsus vidisse se dicit. Esse autem hanc Cœlestini sententiam hæreticam, planum est; tum quia contrarium docuit Innocentius III. cap. Quanto, de divort. tum etiam quia idem definitum est in Concilio Tridentino, sess. 24. can. 5.

Respondeo: nec Cœlestinum, nec Innocentium, aliquid de ea re certi statuisse, sed utrumque respondisse, quod sibi probabilius videbatur. Id quod manifestè colligitur ex verbis Innocentii; qui cùm dicit, prædecessorem suum aliter sensisse, indicat, in opinione rem totam adhuc positam fuisse. Quod verò Alphonsus ait, epistolam Cœlestini fuisse aliquando inter epistolas decretales; verum quidem est, sed non potest inde colligi, factum esse à Cœlestino decretum planè Apostolicum, & ex Cathedra; cùm constet, multa esse alia in epistolis decretalibus, quæ non faciunt rem aliquam esse de

Fide,

Fide, sed solùm opiniones Pontificum de ea re nobis declarant.

Trigesimusquartus est Innocentius III. qui cap. Per venerabilem, qui filii sint legit. docet Legem veterem nondum planè esse abrogatam: *Sanè*, inquit, *cùm Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in Testamento novo debeat observari.*

At pugnat hoc decretum Innocentii cum decreto S. Petri, Act. 15. Respondeo: Innocentium eo loco non voluisse dicere, Deuteronomium hoc tempore debere servari ad literam; sed quatenus quæ in eo dicebantur, figuræ erant Testamenti novi. Ideo enim existimavit Innocentius, dictum esse Deuteronomium secundam legem, quia multa continet ad legem novam figuratè pertinentia.

Trigesimusquintus est Nicolaus IV. qui in cap. Exiit, de verb. signif. in Sexto, definit, Christum verbo & exemplo docuisse perfectam paupertatem, quæ consistit in abdicatione omnium rerum, nullo sibi dominio relicto, nec in particulari, nec in communi; ac proinde talem paupertatem esse sanctam & meritoriam. at hoc falsum esse & hæreticum docet Joannes XXII. in Extr. suis, tit. de verb. signif. Nam in Extr. Ad conditorem canonum, docet, esse impossibilem talem paupertatem, qua quis in rebus usu consumptibilibus abdicat se omni dominio, solo usu retento, & in Extr. Cùm inter nonnullos, declarat, esse hæreticum dicere, Christum talem paupertatem verbo aut exemplo docuisse. Et in Extr. Quia quorumdam, idem docet, ac prolixius inculcat. Joan. de Turrecremata lib. 2. Sum. cap. 112. conatur in omnibus hos Pontifices conciliare, sicut etiam ipse Joannes, nititur ostendere, se à Nicolao non dissentire.

At profectò, nisi ego vehementer fallor, in omnibus conciliari nequeunt. Est igitur advertendum, tres quæstiones tractari à Joanne & Nicolao. Prima est, an in rebus usu consumptibilibus possit separari usus à dominio. Secunda, an paupertas, quæ omne dominium à se removet, solo usu relicto, sit sancta & meritoria. Tertia, an Christus talem paupertatem verbo & exemplo docuerit.

De prima Joannes respondet: non posse separari usum à dominio in ejusmodi rebus: dominari enim est posse rem destruere; proinde impossibile est, posse rem destruere utendo, ut panem comedendo, & non esse dominum illius rei. At Nicolaus docet id fieri posse, & rectè, nam idem apertè docuit postea Clemens V. in Clement. Exivi de Paradiso, de verb. signif. & ratio est manifesta, quia esse Dominum, non est posse rem destruere quocumque modo, sed posse liberè destruere, quando, ubi, quomodo quis voluerit, & etiam donare, vendere, commutare &c. constat autem omnes veros religiosos habere usum panis quem comedunt, & vini quod bibunt, nec tamen posse illa donare, vendere, mutare, projicere &c. Dices; ergo erravit Joannes. Respondeo: ita videri, sed non in re Fidei: hæc enim quæstio ad Fidem non pertinet, ut ipse Joannes dicit in Extr. Quia quorumdam; immò adhuc sunt de hac re variæ Doctorum sententiæ.

De Secunda quæstione Nicolaus sentit, illam paupertatem esse sanctam & meritoriam: negat Joannes. Et quamquam melius Nicolaus sentire videtur; tamen nec Nicolaus hoc definivit tamquam articulum Fidei; nec Joannes directè hoc impugnavit. Joannes enim in illa Extr. Ad conditorem canonum; solùm intendit renunciare dominio earum rerum, quæ donantur Franciscanis, quod Romani Pontificis ea esse asseruerat Nicolaus: renunciare autem ejusmodi juri potuit Joannes.

A De Tertia quæstione (quæ omnium gravissima est, & ad Fidem pertinet) non dissentiunt Nicolaus & Joannes. Nam Nicolaus dicit, Christum aliquando perfectissimam illam paupertatem verbo & exemplo docuisse: aliquando autem paupertatem minus rigidam exemplo demonstrasse, tanquam communem omnium patrem, & doctorem. Joannes autem definit, esse hæreticum asserere, Christum nihil unquam hic in terris habuisse proprii, nec in speciali, nec in communi. Quæ duo non pugnant: nam Nicolaus non negat, Christum aliquando habuisse aliquid proprii saltem in communi; sed negat semper talem vitam Christum egisse. Joannes quoque non negat, Christum aliquando nihil habuisse B proprii, nec in speciali, nec in communi; sed negat, semper talem vitam Christum egisse.

Quòd autem Christus utrumque docuerit verbo & exemplo, probatur: nam paupertatem omnimodam docuit Matth. 10. cùm ait: *Nolite possidere aurum, nec argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram, nec duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam*. Neque refert, an hæc verba sonent præceptum, an consilium, & an possint exponi aliter quàm de abdicatione omnis dominii. Nam satis est ad sententiam Nicolai salvandam, quòd hæc sit Christi doctrina, & quòd non repugnet ei iste sensus, ut revera non repugnat. Etsi enim Christus subjiciens: *Dignus est operarius mercede sua*, obliga- C vit populos ad sustentandos prædicatores, & proinde concessit prædicatoribus, ut jure exigant sustentationem à populis; non tamen obligavit ipsos prædicatores, ut quasi debitam exigant, ut patet ex Paulo 1. Corinth. 9. sed permisit eis vivere de suis laboribus, vel accipere tanquam donum sine ulla usurpatione dominii, quod ex justitia illis debebatur. Accedit, quòd in hoc sensu illa verba accepit S. Franciscus, cujus viri instituta, & Deus plurimis miraculis, & Ecclesia universa communi consensu approbavit.

Quòd autem exemplo hoc idem Dominus ostenderit, patet ex illo Matthæi 8. *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet*. Et ex illo Lucæ 8. *Se-* D *quebantur eum mulieres, quæ ministrabant ei de facultatibus suis*. Tunc enim Dominus cum Apostolis sine loculis vivebat ex solis Fidelium eleemosynis.

Quòd autem Dominus etiam alterum vitæ genus exemplo suo docuerit, patet ex Joan. 13. ubi legimus, eum habuisse loculos, ex quibus in communi cum discipulis vivebat; nec dubium est, quin habuerint dominium earum pecuniarum, saltem in communi, quandoquidem ex eis eleemosynas facere etiam consueverant, ut patet ex eodem loco. Quam vitam postea imitati sunt Fideles, qui erant in Hierusalem sub Apostolis, ut patet Act. 4. & ferè omnes Ordines religiosi. Nam, exceptis Franciscanis, omnes habent, saltem in communi, dominium E rerum mobilium.

Trigesimussextus est Joannes XXII. Papa, qui à multis reprehenditur, ac præsertim à Gulielmo Okam in Opere 93. dierum, & ab Adriano in quæst. de Confirm. cir. fin. quòd docuerit, animas beatorum non visuras Deum ante resurrectionem. Erasmus præfat. ad lib. 5. Irenæi, idipsum cum additamento affirmat. Sic enim ait: *In quo errore fuisse videtur Joannes Pontifex Romanus ejus nominis vigesimus, coactus opera Theologorum Parisiorum ad palinodiam coram Galliarum Rege Philippo, non sine buccina. Quod indicat Joannes Gerson in serm. de Pasch.*

Addit Calvinus in Inst. lib. 4. cap. 7. §. 28. eumdem Joannem docuisse, animas esse mortales: *Atqui*, inquit, *si privilegium quod obtendunt, ratum esse volunt, expungant è numero Pontificum oportet Joan-*

nem

nem XXII. qui palam asseruit, animas esses mortales, unaque cum corporibus interire usque ad diem resurrectionis. Atque, ut videas totam Sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus concidisse, nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit. Sed schola Parisiensis Regem Galliæ impulit, ut ad palinodiam hominem cogeret. Rex ejus communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret; idque de more publicavit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abjuravit. Hæc ille. Non autem probat aliter, quàm ponendo in margine: *Testis Joannes Gerson, qui tunc vivebat.*

Respondeo inprimis ad Adrianum: Joannem hunc revera sensisse, animas non visuras Deum, nisi post resurrectionem: cæterum hoc sensisse, quando adhuc sentire licebat sine periculo hæresis, nulla enim adhuc præcesserat Ecclesiæ definitio. Voluit autem Joannes quæstionem definire, sed dum adhuc in præparatione, & consultationibus versaretur, mortuus est, ut testatur Benedictus XII. Joannis successor, in Extravag. quæ incipit. Benedictus Deus, quam totam refert Alphonsus à Castro lib. 3. contra hæreses in verbo Beatitudo.

Refert autem Joannes Villanus lib. 11. hist. cap. 19. Joannem Papam pridie ante mortem partim declarasse, & partim etiam revocasse sententiam suam. Primùm enim testatum, se nunquam, cùm de hac re loquutus erat, quæstionem definire in animo habuisse, sed solùm differere ad veritatem investigandam. Deinde addidisse, existimare se jam probabiliorem sententiam esse eam, quæ asserit, beatos frui visione divina etiam ante diem judicii: & hanc sententiam se amplecti, nisi aliquando aliud Ecclesia definierit, cujus definitioni suas omnes sententias libentissimè subjiceret. Hæc retractatio apertè docet, Joannis Papæ mentem semper bonam & Catholicam fuisse.

Ad Calvinum dico: eum quinque mendacia impudentissimè paucissimis verbis protulisse.

Primum, quòd Joannes Gerson vixerit tempore Joannis XXII. nam constat ex Joanne Villano lib. 11. cap. 19. & omnibus historicis aliis, Joannem XXII. obiisse anno Domini 1334. constat autem ex Trithemio de viris illustribus, Gersonem natum esse anno 1363. nondum ergo natus erat Gerson, quando Joannes Papa diem suum obiit.

Secundum mendacium est, quòd Gerson dicat, Joaonem Papam negasse animæ immortalitatem. Gerson enim nihil de istius Joannis erroribus dicit, nisi in serm. de Pasch. qui habetur tomo 4. qui solus locus citatur ab omnibus contra Joannis errorem. Ibi autem sic loquitur Gerson: *Hoc fecit*, inquit, *latroni, qui verisimiliter nondum compleverat pœnitentiam pro omnibus peccatis suis, qui fuit illa propria hora beatificatus, & vidit Deum facie ad faciem, sicut Sancti in Paradiso. Propter quod insuper apparet falsitas doctrinæ Papæ Joannis XXII.* Hæc ibi. Nec explicat ampliùs qualis doctrina fuerit, sed cùm dicat, apparere falsitatem doctrinæ Joannis Papæ ex eo, quòd latro cum Christo crucifixus mox à morte vidit Deum; manifestè indicat, Joannem in hoc errasse, quòd crediderit animas Sanctorum non videre Deum mox à morte. Quòd autem negaverit animæ immortalitatem Joannes Papa, neque Gerson, neque ullus alius scripsit ante Calvinum, ac ne ipse quidem Gulielmus OcKam, qui fuit Papæ Joanni infestissimus.

Sed video cur Calvinus tam horrendum mendacium excogitaverit, quia nimirum error ille Joannis Papæ de visione Dei, Calvino non est error, sed verissima doctrina. Ipse enim lib. 3. Instit. cap. 20. dicit, solum Christum esse in cœlo, reliquos Sanctos expectare in atrio quodam usque ad Mundi consummationem. Et §. 24. dicit, Sanctos mortuos una nobiscum adhuc esse Fide conjunctos: quod si Fidem habent, non igitur Deum vident. Quoniam igitur videbat Calvinus, quòd alii reprehendebant in Joanne Papa, non posse à se reprehendi, & tamen nolebat ullam occasionem Pontificis accusandi prætermittere; confugit ad magistrum suum patrem mendaciorum, & ab eo insignem illam calumniam mutuatus est.

Tertium mendacium est, quòd nullus Cardinalium se opposuerit Joannis sententiæ. Hoc enim esse falsum patet; tum quia nec Gerson, nec ullus alius hoc dicit; tum quia plurimi sentiebant contrarium, ut patuit ex definitione, quæ mortuo Joanne facta est à Benedicto XII. de consensu omnium Cardinalium, ut ex ipsa epistola Benedicti perspicuum est, nec erat caussa, cur isti, qui contrarium sentiebant, metuerent viventi Joanni contradicere: siquidem Benedictus XII. in sua Extravag. asserit, Joannem Papam severè præcepisse Cardinalibus, aliisque Doctoribus omnibus, ut sincerè dicerent quid sentirent, ut veritas inveniri posset. Denique Joannes Villanus, qui tunc vivebat lib. 10. cap. ult. histor. scribit, majorem partem Cardinalium repugnasse Joannis Papæ opinioni, illo vivente.

Quartum mendacium est, quòd Rex Galliæ interdixerit suis communionem Joannis. Quòd enim Rex Galliæ Philippus magis crediderit Parisiensibus Doctoribus, quàm Joanni Papæ, ut particulari Doctori de illa quæstione disserenti, testatur Gerson loco notato; at quòd propterea Rex Pontificem excommunicaverit, oullus narrat, nec est credibile, Christianum Regem tale aliquid facere ausum.

Quintum mendacium est, quòd Pootifex abjuraverit errorem suum. Id enim nec Gerson scribit, nec ullus alius, nec debuit Papa errorem abjurare, cùm in errorem nullum incidisset: retractavit quidem sententiam suam pridie ante mortem, sed suasu affinium, non jussu Regis. Vide Joannem Villanum lib. 11. cap. 19. ex quibus etiam deteguntur Erasmi calumniæ. Neque enim verum est, Joannem adactum ad palinodiam, & multò minus verum est, id factum esse coram Rege Philippo.

Trigesimusseptimus est Joannes XXIII. qui Concilio Constantiensi sess. 11. accusatur hæresis perniciosissimæ: dicitur enim negasse vitam futuram, & carnis resurrectionem. Respondeo: Joannem XXIII. non fuisse Pontificem omnino certum & indubitatum; proinde non necessariò esse defendendum, erant enim eo tempore tres, qui Pontifices haberi volebant; Greg. XII. Benedictus XIII. & Joannes XXIII. nec poterat facilè judicari, quis eorum verus ac legitimus esset Pontifex, cùm non deessent singulis doctissimi patroni. Addo præterea, probabile vehementer, ac ferè certum esse, eum errorem falsò tributum fuisse Joanni Papæ. Nam inprimis cùm in ea sessione Concilii enumerentur articuli, qui objiciebantur Joanni Papæ, primùm collocantur articuli 53. qui omnes ad mores pertinent, & hi omnes suis certis testibus confirmantur. Deinde adferuntur alii quidam sine certis testibus, & horum penultimus est is, de quo nunc agimus.

Itaque iste articulus non fuit probatus, nisi ex vulgi rumore, qui, quoniam videbat Joannem esse vitæ dissolutæ, existimare cœpit, atque etiam dicere, eum non credere vitam futuram, & carnis resurrectionem.

Sed quis non videt, non rectè colligi hæresim ex malis operibus? Quot enim numerari possent, qui rectissimè credunt, & perditissimè vivunt? Deinde in sess. 12. recitatur sententia definitiva Concilii ad-

versus Joannem Papam, & breviter recensentur caussæ damnationis, & depositionis ejus: nulla autem mentio erroris, aut hæreseos fit. Quod certè est argumentum evidens, non potuisse probari, quod Joanni Papæ fuerat objectum circa hæreses: si enim id probari potuisset, debuisset primo loco recenseri inter caussas damnationis, cùm nulla sit justior caussa judicandi Pontificem, quàm nota hæreseos: immò nulla sit alia caussa, ob quam judicari ritè queat.

Trigesimusoctavus est Benedictus XIII. quem nomine hæreseos damnavit Concilium Constantiense sess. 37. At iste Benedictus nec legitimus Pontifex fuit, cùm Clementi VII. successerit, qui vivente Urbano VI. vero Pontifice, Sedem invaserat; nec verè etiam fuit hæreticus. Id enim ei solum objiciebatur, quòd non crederet, Concilium habere majorem potestatem, quàm summus Pontifex habeat: in qua re nihil omnino Benedictus erravit; sed de hoc aliàs.

Trigesimusnonus est Eugenius IV. cui Concilium Basileense sess. 34. Pontificatum abrogavit, quòd is in hæresim incidisset. At iste quoque nulla in re à veritate aberravit; quocirca idem Concilium Lausannæ continuatum acta sua priora irritavit, & Nicolaum V. Eugenii successorem, ut verum Pontificem veneratum est, ut ex literis ejusdem Nicolai cognosci potest, quæ Basileensi Concilio adjungi solent in tomis Conciliorum.

Quadragesimus est Innocentius VIII. qui in eo peccasse videtur, quòd Norvegis permisit, ut sine vino sacrificium celebrarent, ut refert Raphael Volaterranus lib. 7. Geograph. Sed facilè responderi potest. Nam inprimis non edidit ipse decretum, quo universæ Ecclesiæ declararet, licere sine vino sacrificium offerre; itaque si erravit, erravit facto, non dogmate. Deinde non permittit, loco vini liquorem alium consecrari, quod fuisset materiam Sacramenti pervertere, sed id solùm permisit, ut in altera tantum specie Eucharistiam consecrarent, idque ob extremam necessitatem, cùm in ea regione vinum conservari non possit, quin statim acescat. Quod quidem aut nullus error est, aut certè exploratus error non est. Accedit, mirum videri posse, si eo tempore vini usum non habuerint, aut conservare non potuerint, cùm hoc tempore adeo sit frequens, ut sine illo ne communicare quidem velint.

CAPUT XV.

Proponitur quæstio: An summus Pontifex habeat jurisdictionem verè coactivam, ita ut possit leges condere, quæ obligent in conscientia, & judicare ac punire transgressores?

DEmonstravimus hactenus, summum Pontificem judicem esse controversiarum, quæ in Ecclesia oriuntur, & judicium ejus certum atque infallibile esse. Sequitur nunc tertia quæstio: *An videlicet possit summus Pontifex cogere Fideles, ut id credant, vel faciant, quod ipse judicaverit*: quod idem, servata proportione, de Episcopis cæteris intelligitur. Sed antequam ad rationes, vel nostras, vel adversariorum veniamus, operæ pretium erit, pauca quædam annotare de statu ipso quæstionis, & sententia adversariorum.

Primum igitur annotandum est, nos non loqui de Pontifice, ut Princeps est temporalis certæ cujusdam provinciæ: nam hoc modo certum est, posse eum ferre leges suis subditis, & in eos etiam gladio animadvertere. Neque hoc negant hæretici, posito quòd Pontifex sit Princeps temporalis, quamquam negant, convenire illi talem principatum exercere, de qua re in seq. lib. agemus. Solùm ergo nunc agimus de Pontifice ut Pontifex est totius Catholicæ Ecclesiæ; & quærimus: an ille habeat veram potestatem in omnes Fideles in spiritualibus, ut habent Reges in temporalibus, ita ut sicut illi possunt condere leges civiles, & punire transgressores temporalibus pœnis, ita Pontifex possit condere leges Ecclesiasticas verè obligantes in conscientia, & possit transgressores punire saltem spiritualibus pœnis, ut excommunicatione, suspensione, interdicto &c. Nam de potestate temporali, seu civili, quæ sive directè, sive indirectè Pontifici ut talis est convenit, in seq. lib. disseremus. Nunc solùm de potestate spirituali, sive Ecclesiastica, cujus finis est vita æterna, disputare aggredimur.

Annotandum est secundò, nos tantùm quærere de legibus justis: nam injustæ leges non sunt propriè dicendæ leges, ut Augustinus docet lib. 1. de lib. arbitr. cap. 5. Ut autem justa sit lex, quatuor conditiones requiruntur.

Primò, ex parte finis, ut ad bonum commune ordinetur: ut enim Rex differt à tyranno, ex Aristotele lib. 8. Ethic. cap. 10. quòd ille communem, iste privatam quærit utilitatem; ita etiam differt lex justa à tyrannica. Secundò, ex parte agentis, ut sit ab habente auctoritatem; nemo enim potest legem imponere non sibi subdito. Tertiò, ex parte materiæ, ut non prohibeatur virtus, nec præcipiatur vitium. Quartò, ex parte formæ, ut debito modo & ordine constituatur, & promulgetur lex, nimirum, ut lex eam proportionem servet in honoribus distribuendis, & oneribus imponendis, quam habent subditi in ordine ad Rempublicam.

Si enim Pontifex juberet, ut æqualiter in Quadragesima jejunarent pueri & viri maturi, fortes & debiles, sani & ægroti; lex injusta esset: item, si statueret, ut soli divites & nobiles ad Episcopatum admitterentur: non autem pauperes & ignobiles, licèt alioqui doctiores & meliores; absolutè esset injusta, quamquam alicubi aliquando propter aliquam circumstantiam posset esse justa. Etsi autem lex injusta non sit lex, & ex vi sua in conscientia non obliget, tamen distinguendum est de legibus. Nam leges injustæ ratione materiæ, idest, quæ sunt contrariæ divino juri, sive naturali, sive positivo, non solùm non obligant, sed etiam non debent ullo modo servari; juxta illud Act. 5. *Obedire oportet magis Deo, quàm hominibus*. Id quod etiam docent Hieronymus in cap. 6. ad Ephes. August. in Psal. 124. & serm. 6. de verb. Dom. & Bernardus lib. de præc. & dispens. At quæ sunt injustæ ex parte finis, vel auctoris, vel etiam formæ, seu modi, servandæ sunt, quando sequeretur scandalum si non servarentur. Et potest hoc deduci ex illo Matth. 5. *Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo & alia duo; & si quis abstulerit tibi tunicam, da illi & pallium*. Est enim sensus, non ut hoc semper faciamus, sed ut parati simus id facere, quandocumque id erit necessarium ad gloriam Dei. Item ex illo 1. Petri 2. *Servi subditi estote dominis, non solùm bonis & modestis, sed etiam discolis*.

Annotandum est Postremò, multis hæreticis sententiam illam placuisse, quæ docet, non esse in Ecclesia auctoritatem condendi leges, quæ obligent Fideles in conscientia. Ita senserunt olim Waldenses, teste D. Antonino 4. par. tit. 11. cap. 7. §. 2. Summæ Theol. Idem postea docuit Marsilius de Padua in lib. quem inscripsit defensorem pacis, contra

quem scribit Pighius lib. 5. hierar. Ecclesiast. Idem docuit postea Joannes Wiclef, ut patet ex art. 38. damnato sessione 8. Conc. Constant. unde colligebat, decretales Pontificum esse apocryphas, & homines stultos, qui illis cognoscendis dant operam. Idem postea Joannes Huss, ut patet ex art. 15. Idem postea docuit Joannes de Westphalia; exstat enim adhuc libellus de damnatione articulorum hujus Joannis, facta Moguntiæ anno 1479. quorum primus erat, non posse Ecclesiæ Prælatos condere legem, quæ obliget in conscientia, sed solùm exhortari ad servanda Dei mandata.

Denique, nostris temporibus idem docent Lutherani & Calvinistæ omnes. Ac primùm Lutherus in lib. de capt. Babyl. cap. de Baptis. *Quo jure*, inquit, *Papa super nos leges constituit? Quis ei dedit potestatem captivandæ libertatis nostræ per Baptismum nobis donatæ, cùm neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habeat jus unius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi fiat ejusdem consensu?* Similia docet in lib. de libert. Christ. quem refellit Jodocus Clichtoveus lib. 1. sui Antilutheri, & in Assertione art. 27. quem impugnat Joannes Roffensis. Sed vehementissimè id egit in explicatione visionis Danielis. Ac, ut factis etiam leges Ecclesiasticas damnaret, anno 1520. totum corpus Juris canonici publicè combussit, ut scribit Joannes Cochlæus in vita Lutheri.

Idem docet Philippus Melanchthon in Confes. August. art. 28. & in Apol. ejusdem: & Calvin. lib. 4. Instit. cap. 10. 11. & 12. quorum sententia ferè est eadem, & ad quædam capita reduci potest. Nam primò docent, Episcopos, & proinde etiam Papam posse constituere certum ordinem in Ecclesia ad conservandam disciplinam utilem, ut definire, quo die sit eundum ad Ecclesiam, quomodo & à quibus sint canendi Psalmi, vel legendæ Scripturæ in Ecclesia &c. sed sic tamen, ut istæ constitutiones non obligent in conscientia, nisi ratione scandali, ita ut sit liberum servare, vel non servare, modò absit scandalum aliorum. Non autem posse Papam, vel Episcopos constituere ullam veram legem, quæ non sit expressè in Scriptura.

Secundò docent, non solùm non posse Papam, aut Episcopos condere novam legem, sed nec posse Christianos cogere ad servandam legem Dei, jubendo ex auctoritate ut illa servetur, & nisi id fiat, in forma judicii procedendo contra transgressores; sed solùm exhortando, monendo, reprehendendo.

Tertiò docent, esse quidem in Ecclesia potestatem excommunicandi, idest, rejiciendi homines incorrigibiles à suo cœtu, sed hanc potestatem non volunt esse in Papa, aut Episcopo per se, sed solùm in Ecclesia, idest, in cœtu ministrorum, idque populo consentiente. Nec mirum; illi enim Papam nolunt esse majorem Episcopo, nec Episcopum Presbyrero, quoad auctoritatem. Presbyteris autem nihil tribuunt, nisi posse prædicare, & Sacramenta ministrare iis hominibus quibus jusserit secularis Magistratus.

At in Ecclesia catholica semper creditum est, Episcopos in suis Diœcesibus, & Romanum Pontificem in tota Ecclesia esse veros Principes Ecclesiasticos, qui possint sua auctoritate etiam sine plebis consensu, vel Presbyterorum consilio, leges ferre, quæ in conscientia obligent, judicare in caussis Ecclesiasticis more aliorum judicum, ac demum punire. Quæ tria breviter probanda sunt.

CAPUT XVI.

Probatur testimoniis verbi Dei, posse Pontifices veras leges condere.

IGitur Catholica sententia probatur multis argumentorum generibus, ac primò ex sacra Scriptura.

Primus locus Deuter. 17. *Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel.* Iste locus vel à simili, vel à majori debet etiam intelligi de Christianis Pontificibus. Nam sicut Judaicus populus erat tunc populus Dei, ita nunc populus Christianus. Nec possumus dicere, Principem Ecclesiasticum in lege nova debere esse minoris auctoritatis, quàm fuerit in lege veteri, cùm è contrario hic omnia majora, & augustiora esse videamus: at præcepta Pontificis Judæorum erant vera imperia, non admonitiones, vel cohortationes, ut patet ex illis verbis: *Sacerdotis imperio*, & obligabant conscientiam; nam alioqui non fuissent tam severè puniti transgressores: si enim non peccabant qui non obediebant præcepto Pontificis; ergo sine culpa sua videbantur occidi.

Respondent ex hoc & similibus locis, tantùm posse colligi, peccare in conscientia eos, qui contemnunt superiorem suum, quique ob superbiam obedire nolunt. Sed hinc non sequi, peccare in conscientia illos, qui citra contemptum, & scandalum non servant leges tales de rebus indifferentibus.

At in primis habemus, saltem in Pontifice esse auctoritatem veram præcipiendi, qualis est in Principe politico, quod Waldenses, Marsilius de Padua, & alii negabant. Deinde ex hoc deducimus evidenter, leges Pontificis obligare in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum. Nam quicumque potest præcipere, potest etiam actum indifferentem præcepto suo facere necessarium, & per se bonum; at omittere actum necessarium, & per se bonum, est peccatum in conscientia, etiam citra contemptum & scandalum.

Probatur propositio. Nam actus indifferens si præcipiatur, jam erit necessarius, alioqui frustra præcipitur; & probatur hoc idem à posteriori: nam sequeretur, leges Dei positivas non obligare in conscientia. Quare enim circumcisio obligabat Judæos, & nos obligat Baptismus cùm sint actus ex se indifferentes? Nonne quia præceptum Dei accedens, facit illos esse actus religionis necessarios? Item, quare Judæi obligabantur in conscientia, non vesci carne suilla, ita ut maluerint Mori Machabæi potiùs, quàm ea carne uti, cùm tamen sit res indifferens caro suilla? Nonne quia præceptum Dei faciebat, illam abstinentiam esse actum temperantiæ necessarium? At Deus hoc non faciebat quatenus Deus, sed tantùm quatenus legislator; ergo omnis verus legislator, & qui potest præcipere, præsertim nomine Dei, potest hoc idem facere. At Pontifex potest præcipere, ut jam ostendimus, & inferiùs etiam ostendemus; ergo potest rem indifferentem facere necessariam, ac proinde obligare in conscientia, etiam citra contemptum & scandalum.

Locus secundus est Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Hæc verba referri possunt, & debent ad omnia, quæ secundùm usum Scripturæ dicuntur ligari: nam generaliter loquitur Dominus, nec dicit *Quemcumque ligaveris*, sed *Quodcumque ligaveris*. Invenimus autem Matth. 23. ligare, significare legem imponere: *Alligant enim*, inquit, *onera gravia & importabilia* impo-

imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.

Ergo Dominus Petro promisit, ut quidquid ipse ligaverit, idest, quam obligationem præcipiendo ipse Fidelibus imposuerit, sit ligatum & in cœlis, idest, se ratam illam habiturum; ergo præceptum Petri est præceptum Christi; ergo peccat qui non obtemperat. Et confirmatur testimonio Hieronymi in illud Matth. 18. Quæcumque alligaveritis: *Potestatem*, inquit, *tribuit Apostolis, ut intelligant quia talibus donantur, humanam sententiam divina sententia roborari.*

Tertius locus est Joan. 21. *Pasce oves meas*. Ubi exhibiturus Christus Petro, quod ei promiserat Matthæi 16. utitur regio vocabulo, nimirum *ποίμαινε τὰ πρόβατα μου.*

Quartus locus est Joan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*. In quem locum Chrysostomus; *Suum eis*, inquit, *reliquit ministerium*: & Theophylactus; *Opus*, inquit, *meum suscipite*. Dominus ergo reliquit Apostolis locum suum, ac ut sua fungerentur auctoritate in regno suo gubernando voluit. Quod etiam confirmatur ex illo Luc. 10. *Qui vos audit me audit, qui vos spernit me spernit.*

Quæ verba propriè ad Apostolos, & eorum successores pertinere docent Cyprianus lib. 4. epist. 9. & Basilius in Constit. monast. cap. 23. At Christus missus est à Patre cum potestate, non solùm prædicandi & Sacramenta ministrandi, sed etiam præcipiendi & judicandi, ut omnes fatentur; igitur eamdem Apostolis, atque inprimis Petro ipse tribuit. Neque potest responderi; hæc dici omnibus Apostolis simul, non autem singulis. Nam Apostoli mox separandi erant ab invicem, & ituri in diversissimas Mundi partes: neque id Dominus ignorabat; ac proinde sine dubio, quod omnibus dedit, singulis etiam seorsim datum esse intelligi voluit.

Quintus locus est Actor. 15. Petrus cum aliis Concilii Patribus, scribit Gentibus ad Fidem conversis: *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, à suffocato, & sanguine, & fornicatione*. Hic Apostoli novam legem condunt, ut Chrysostomus annotavit, nam de suffocato & sanguine nihil præcepit Christus; neque sunt hæc jure naturæ bona, vel mala, sed indifferentia, qualia docent hæretici, non posse ab Ecclesia fieri necessaria.

Quòd autem hæc Apostolorum fuerit vera lex obligans in conscientia, saltem pro eo tempore quo vigebat, probatur. Primò; quia Apostoli vocant illam onus: *Nihil*, inquiunt, *ultra imponere oneris*. Secundò, quia dicunt esse necessaria; ergo necessariò observanda erant, & non liberè, ut volunt hæretici, servandas esse Ecclesiæ constitutiones. Tertio, quia Lucas absolutè præcepta appellat in hoc ipso capite in fine; dicit enim de Paulo: *Pertransiens civitates, præcipiebat eis custodire præcepta Apostolorum & Seniorum*. Et cap. 16. *Tradebant eis custodire dogmata, quæ decreta erant ab Apostolis & Senioribus, qui erant in Hierusalem*. Quartò, testimonio Chrysostomi, hom. 33. in Act. *Vide*, inquit, *brevem epistolam, neque epicheremata, neque syllogismos habentem, sed imperium*. Erat enim legislatio Spiritus. Denique, quia in canonibus Apostolorum can. 62. imponitur gravissima pœna prævaricantibus hoc præceptum, nam sanguinem, aut suffocatum comedentes Clerici deponuntur, laici excommunicantur. Quod renovatum est in Conc. 2. Aurelian. can. 19. & 20. At pœna tam atrox non potest imponi, nisi pro mortali peccato.

Respondet Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 21. & 22. Apostolos hac lege nihil novi præcepisse, sed

A solùm id, quod Jure divino semper fuit præceptum, nimirum, ne alii alios offenderent cum scandalo infirmorum, comedendo idolothyta, vel sanguinem, vel suffocatum; ac proinde non fuisse obligatos in conscientia Christianos ad abstinentiam idolothytorum, & sanguinis, & suffocati, sed solùm ad non scandalizandum.

Probat autem hoc Calvinus tripliciter. Primò, scopus decreti Apostolici erat liberare Gentiles à jugo cæremoniarum Judaicarum; ergo evertebant suum decretum, si obligabant ad easdem cæremonias. Secundò, hoc præceptum nunc non servatur, quia cessavit ratio scandali; ergo solùm prohibebatur scandalum hoc præcepto. Tertiò, Paulus, qui interfuerat huic Apostolorum Concilio, & optimè illud B intelligebat, ita illud explicuit, 1. Cor. 8. & 10. ubi apertissimè docet, non esse illicitum comedere idolothyta, nisi inde infirmi scandalizentur: *Quidam*, inquit, *cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum, cùm sit infirma, polluitur*. Et infrà: *Videte, ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus cùm sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est?* Et cap. 10. *Si quis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicavit, & propter conscientiam. Con-* C *scientiam autem dico, non tuam, sed alterius*. Hanc autem epistolam scriptam esse post Concilium illud Apostolorum, ex Actis Apostol. manifestè colligitur: nam Act. 15. narratur Concilium; deinde Actor. 18. narratur primus ingressus Pauli in civitatem Corinthiorum. Constat autem scriptam esse epistolam postea quàm Paulus iisdem Corinthiis prædicaverat. Ait enim cap. 2. Paulus: *Et ego cùm venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis &c.*

Sed hæc facilè refelli possunt: nam etsi finis præcepti Apostolici erat, ne scandalizarentur infirmi; tamen præceptum ipsum non cadebat super vitationem scandali, sed super abstinentiam ab immolatis, sanguine, & suffocato, quæ erat medium ad illum D finem. Sicut omnium præceptorum divinorum finis est charitas; & tamen præcepta ipsa particularia de non furando, non occidendo &c. non obligant ad diligendum, sed obligant ad abstinendum à re, & damno alieno. Et quamquam ratio legis, ut Jurisconsulti dicunt, sit anima legis; & proinde quando generaliter cessat ratio & finis legis, lex debeat abrogari, & cessare: tamen quando non cessat ratio legis, nisi in aliquo particulari, lex adhuc viget, & cùm sit generalis, obligat omnes, etiam illum, in quo non invenitur ratio seu finis legis. Exstat exemplo lex de jejuniis.

Finis jejunii est castigatio carnis contra spiritum concupiscentis; ideò cùm hæc ratio universaliter cesE sabit, quod erit post resurrectionem, cessabit etiam lex jejuniorum: at nunc licèt in uno, aut altero hæc ratio locum non habeat; tamen etiam illi tenentur jejunare, quia lex adhuc viget, & generalis est.

Quòd autem res ita se habeat in hac Apostolica lege de immolatis, sanguine, & suffocato, probatur. Primò, Chrysostomus dicit, hanc esse novam legem, & ex cæremonialibus præceptis Mosis desumptam: at non scandalizare est lex antiquissima, & moralis; igitur non scandalum, sed cibos quosdam Apostoli prohibuerunt. Secundò, in toto Apostolorum decreto nulla fit mentio scandali vitandi, sed absolutè præcipitur, ut abstineant ab immolatis, sanguine, & suffocato; ergo præceptum cadit super ista tria: alioqui licebit pervertere omnes leges, etiam divinas.

De-

Denique sic intellexerunt Patres primæ Ecclesiæ hoc præceptum. Nam Tertullianus, in Apologet. cap. 9. *Ne animalium*, inquit, *quidem sanguinem in epulis esculentis habemus: qui propterea quoque suffocatis & morticiniis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum botulos etiam cruore distentos admovetis, certissimi scilicet, illicitum esse penes illos.* Ubi nota, Tertullianum non dicere, Christianos abstinere à sanguine propter scandalum, sed ne contaminentur. Nimirum illi sanguinem reputabant immundum, non quidem natura sua (ut postea Manichæi senserunt) sed propter prohibitionem Apostolicam, sicut etiam multa animalia in lege dicuntur immunda, quia prohibita.

Nota etiam illud, quòd Ethnici scientes Christianis illicitum sanguinis esum, conabantur eos cogere, ut illum ederent; ex quo evidenter apparet, Christianos non solùm propter scandalum Judæorum horrentium sanguinem, sed simpliciter putavisse, sibi sanguinem fuisse prohibitum ab Apostolis: nam tale scandalum cessabat, quando ab Ethnicis tentabantur; Ethnici enim liberè vescebantur sanguine.

Item Origenes lib. 8. contra Celsum, disputans de cibis prohibitis, dicit, Christianos ex præscripto Apostolorum abstinere ab immolatis, sanguine, & suffocato: nec ullam mentionem facit scandali Judæorum. Cyrillus quoque Catech. 4. *Confirma*, inquit, *certò animam tuam, ne quid manduces quod idolis est oblatum &c.* Quo loco Cyrillus disputat de cibis, & dicit, carnem & vinum esse indifferentia, & posse bene & malè respui; bene quidem, si id fiat propter corporis macerationem, vel alium bonum finem; malè, si id fiat ex opinione, quòd caro & vinum sint immunda. At ubi venit ad immolata, & sanguinem, ac suffocata ab Apostolis interdicta, nullam ponit distinctionem, sed absolutè docet, non esse comedenda; quia nimirum, posito præcepto Apostolico, erant simpliciter illicita.

Eusebius lib. 5. histor. cap. 1. refert, cùm Ethnici objicerent Christianis, quòd clam vescerentur infantium carne & sanguine, S. Martyrem Blandinam respondisse: *Multum erratis, ò viri, quòd putetis, infantium carnibus vesci eos, qui ne mutorum quidem animalium sanguine utuntur.* Quibus verbis S. Blandina indicavit, ne clàm quidem, ubi nulla est occasio scandali, Christianos sanguine uti solitos.

B. Augustinus in epist. 154. ad Publicol. in fine, ponit talem quæstionem: An viator victus famis necessitate, si nihil uspiam invenerit, nisi cibum in idolio positum, ubi nullus alius est hominum, potiùs mori debeat fame, quàm cibum illum sumere? Respondet: *Aut certum est*, inquit, *esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur: si ergo certum est esse, meliùs Christiana virtute respuitur: si autem vel non esse scitur, vel ignoratur, sine ullo conscientiæ scrupulo in usum necessitatis assumitur.* At certè in isto casu à B. Augustino proposito, nullum locum habebat scandalum: & tamen judicavit Augustinus, melius esse ab immolatis abstinere. Cujus rei nulla ratio reddi posse videtur, nisi auctoritas præcepti Apostolici. Et simile est, quod scribit B. Leo epist. 79. ad Nicetam cap. 5. ubi dicit, agendam esse pœnitentiam ab iis, qui immolata idolis scienter comederunt, sive id fecerint terrore minarum victi, sive famis necessitate coacti.

Denique Concilium Gangrense cap. 2. ubi dicit, non habere spem salutis eos, qui vescuntur immolatis, sanguine, & suffocato: habere autem spem salutis eos, qui vescuntur aliis carnibus, non potest ullo modo exponi de iis tantùm qui vescuntur

A immolatis, sanguine, & suffocato cum scandalo aliorum; nam etiam qui vescitur qualibet carne & quolibet alio cibo cum scandalo aliorum, peccat. Ait enim Apostolus 1. Cor. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.* Habemus igitur præceptum Apostolicum verè in conscientia obligasse, etiam citra scandalum.

Ad argumentum primum Calvini respondeo: non pugnare obligationem hujus præcepti cum scopo & fine illius decreti; Apostoli enim decreverunt, Gentiles esse debere liberos ab observatione legis Mosaicæ, non tamen ab obedientia suorum Prælatorum: hoc autem præceptum de abstinentia ab im- B molatis, sanguine, & suffocato, non impositum fuit tanquam ex lege Mosis, sed ut Apostolicum & Ecclesiasticum. Præterea liberaverunt Apostoli Christianos ab observatione innumerabilium cæremoniarum: solùm autem unam, eamque facilem, & ad tempus breve duraturam imperaverunt.

Ad secundum dico: nunc non servari illud præceptum, non quia cessavit ratio scandali quomodocumque, sed quia cessavit universaliter; & proinde jam (præsertim in Occidente) lex illa abrogata est.

Ad tertiam rationem respondent aliqui: quo tempore B. Paulus scripsit eam epistolam, legem Apostolicam abrogari cœpisse. Et idcirco Paulum monuisse, ut vescerentur quidem Corinthii idolo- C thytis, sed scandalum evitarent; sed hæc solutio non est solida. Non enim ullo modo credibile est, legem illam tam citò abrogari potuisse, præsertim cùm adhuc eo tempore vigeret ratio, ob quam lex lata fuerat, immo potiùs lex illa multis seculis duravit, ut ex Auctoribus citatis patet.

Respondeo igitur duobus modis. Primò, fortasse eo tempore, quo Paulus scripsit epistolam illam ad Corinthios, nondum pervenisse ad Corinthios præceptum Apostolorum, de abstinentia ab immolatis, sanguine, & suffocato. Nam Apostoli solùm scripserant Ecclesiis Syriæ, & Ciliciæ. Sic enim incipit epistola; *Apostoli & seniores fratres iis, qui sunt Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem.* Corin- D thus autem non est in Syria, vel Cilicia, sed in Achaja, quæ est Europæ provincia, cùm Syria & Cilicia sint in Asia. Præterea, si Corinthii habuissent Apostolicum præceptum de abstinentia ab immolatis; cur, quæso, à Paulo quæsivissent per literas, an esset malum vesci immolatis? Quòd enim hoc petiverint, evidens est ex 1. Corinthior. 8. Dico igitur: Corinthios non habuisse illo tempore hoc præceptum: nam nec acceperant à Concilio Apostolorum, & Paulus indicavit expedire, adhuc illis non tradere, propterea quòd eos valde superstitiosos nosset. Respondit igitur illis id, quod respondendum erat secundùm jus naturæ; nimirum eos non teneri ad abstinentiam immolatorum, nisi ratione scanda- E li & periculi infirmorum.

Secundò respondeo: fortasse Corinthii habuerant præceptum Concilii Apostolorum, & nihilominus aliqui ex ipsis confidentes in sua scientia, qua noverant idolum nihil esse, & proinde non posse infici cibos ab immolatione idolis facta, audacter vescebantur immolatis. Fuit hoc relatum ad Paulum: ille rescripsit objurgans eos, & reddens rationem præcepti illius Apostolici, quòd nimirum rectè prohibuerit immolatorum usum; tum propter scandalum infirmorum; tum propter periculum idololatriæ. Itaque tota Pauli disputatio versatur, non circa præceptum, sed circa rationem præcepti. Neque sequitur, Paulus dicit, immolata non esse mala ex se, sed solùm ratione scandali & periculi; ergo si non adsit scandalum, neque peri-

periculum, poterunt licitè comedi. Hoc, inquam, non sequitur. Nam etsi non sint mala, nisi propter illas duas caussas; tamen potuerunt absolutè prohiberi: multa enim licita prohibentur, ne ad illicita nos trahant, & ea prohibitione posita, sunt absolutè illicita.

Sextus locus est Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas, nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Et infrà; *Ideoque necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Hic locus non solùm intelligitur de Principibus secularibus, sed etiam de Ecclesiasticis: id quod fatetur Calvinus lib. 4. Inst. cap. 10. §. 5. & manifestum est ex se. Nam Apostolus loquitur in genere de omnibus potestatibus; ait enim: *Non est potestas nisi à Deo*, quod æquivalet huic; *Omnis potestas à Deo est*. Esse autem aliquam Ecclesiasticam potestatem, idem Paulus docet 2. Cor. 13. *Hæc*, inquit, *absens scripsi, ut non præsens duriùs agam secundùm potestatem, quam dedit mihi Dominus*. Et etiamsi Paulus ad literam solùm loqueretur de secularibus; tamen à simili, vel à majori idem deberet intelligi de Ecclesiasticis potestatibus.

Quòd autem leges eorum, qui sunt potestate præditi, in conscientia obligent, patet ex illis verbis: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Item ex illis: *Qui resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Quod de damnatione tam temporali, quàm æterna exponunt omnes; Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, Ambrosius, & ipse etiam Petrus Martyr Calvinista in hunc locum. Item ex illis; *Ideò necessitate subditi estote*, idest, *non est liberum hoc, sed necessarium*. Item ex illis: *Non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam*, idest, *necessariò parendum vobis etiam intelligite, non solùm propter metum pœnæ, sed etiam propter metum culpæ, quam incurretis, conscientia teste*.

Neque obstat, quòd Chrysostomus, & eum sequuti Theophylactus & Oecumenius, per conscientiam intelligunt hoc loco conscientiam beneficiorum, ut sensus sit: *Necessariò parendum est Principibus, non solùm propter iram*, idest, *vindictam, sed etiam propter conscientiam*, idest, *quia conscii vobis estis, quàm multa beneficia à Regibus accipiatis*. Hoc, inquam, non obstat, nam communis expositio est de conscientia peccati, ut exponunt Theodoretus, Ambrosius, Beda, Anselmus, & alii in hunc locum, & Augustinus in epist. 54. ad Macedon. & eamdem expositionem recipiunt adversarii, Calvinus & Martyr. Et Apostolus hanc vocem *Conscientia* semper in hunc sensum accipit.

Respondet tamen Calvinus ad hunc locum lib. 4. Institut. cap. 10. §. 5. obligationem conscientiæ, de qua hìc Apostolus loquitur, non referri ad singulas leges Principum, sed ad generale præceptum Dei, quo tenemur honorare Principes, & etiam ad finem legum, idest, pacem & dilectionem proximi.

At nos supra ostendimus, evidenter sequi ex eo quòd tenemur obedire superioribus, quod etiam teneamur in conscientia leges ipsas eorum servare, etiam citra contemptum & scandalum. Deinde cùm Apostolus ait: *Necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam*; certè ad quæ extendit illud *Propter iram*, ad ea etiam extendit illud *Propter conscientiam*. Illud autem *Propter iram*, extendit Apostolus, non solùm ad vitandum contemptum & scandalum, sed etiam ad observationem legum in particulari: Princeps enim non solùm punit contemptorem, sed etiam eos qui in particulari non servant suas leges; nam suspendio necat furem, homicidam capite plectit, falsarium cremari jubet, etiamsi non ex contemptu Principis, sed ex cupiditate pecuniarum illos peccasse constet; igitur eadem ratione, illud *Sed propter conscientiam* debet extendi ad violationem legum. Non enim Paulus dixit, necessitate subditi estote, non solùm propter iram in particularium legum observatione, sed etiam propter conscientiam in observatione generalis mandati, de non contemnendo Principe; sed simpliciter, & sine ulla distinctione conjunxit illa duo: *Non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam*.

Et præterea malum esse superbire & contemnere superiorem, est adeò manifestum, ut non fuerit opus, B. Paulum tot verbis & tam sæpe id inculcare; non ergo hoc solùm docet, sed id de quo dubium esse poterat apud Christianos; ut rectè notant Chrysostomus, & alii Interpretes, nimirum, teneri etiam Christianos in conscientia ad observanda præcepta & leges Principum etiam temporalium.

Septimus locus est 1. Cor. 4. ubi Paulus ait: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis?* Ubi nomine virgæ intelligit Chrysostomus, & alii Interpretes hujus loci, & Augustinus lib. 3. cap. 1. contra epist. Parmeniani, potestatem judiciariam puniendi peccatores. Christus enim ut Rex Ecclesiæ habet virgam, quæ in Psalm. 2. dicitur ferrea, quia est inflexibilis; & in Psalm. 44. dicitur virga directionis, phrasi Hebraica, idest, *virga recta*, quia justè punit: hanc autem virgam communicat cum Episcopis, qui nomine suo Ecclesiam regunt. Unde Augustinus lib. 2. de consen. Evang. cap. 30. ex hoc loco conciliat quamdam contradictionem apparentem Matthæi & Marci. Matthæus cap. 10. dicit, Apostolis mandatum ut non ferrent virgam. Marcus cap. 6. dicit, mandatum ut ferrent. Conciliat Augustinus, quia loquitur Matthæus de virga corporali, Marcus de spirituali, idest, de potestate Apostolica, propter quam debebantur Apostolis alimenta à populo: sicut enim Regi propter virgam regiam debentur tributa, ita Episcopo propter similem virgam debentur decimæ.

Respondet Petrus Martyr in Comment. cap. 5. 1. ad Corinth. esse quidem in Ecclesia virgam ad puniendum; tamen non esse in uno aliquo homine, ut in Papa, vel Episcopo, sed in cœtu Ecclesiæ. Nam Paulus 1. Cor. 5. volens virga Ecclesiastica cædi incestuosum quemdam, ait: *Congregatis vobis, & meo spiritu &c.*

At idem Petrus Martyr ibidem dicit, ad virgam Apostolicam etiam pertinuisse Ananiæ, & Saphyræ mortem, Elimæ excæcationem, & similia supplicia ab Apostolis inflicta. Certè autem Petrus solus Ananiam & Saphyram verbo occidit, & Paulus solus Elimam excæcavit, non cœtus Fidelium, qui ne ad consilium quidem adhibitus fuit. Præterea Paulus solus tradidit Satanæ, idest, excommunicavit, & vexandum Diabolo permisit Alexandrum & Himeoæum, ut ipse dicit 1. Timoth. 1. & 2. Corinth. 13. *Prædico*, inquit, *quoniam si venero iterum, non parcam*. Et ibidem: *Ut non præsens duriùs agam, secundùm potestatem, quam dedit mihi Dominus*. Certè virga & potestas sunt idem, & potestatem sibi, non cœtui Fidelium datam, Paulus affirmat. Omitto quòd Ambrosius solus excommunicavit Theodosium, & exempla ejusmodi propè infinita afferre possemus.

Neque obstat illud: *Congregatis vobis &c.* Nam Paulus non voluit eos congregari, ut deliberarent, an deberet ille incestuosus excommunicari, sed ut publicè & cum solemnitate publicaretur excommunicatio: sicut etiam modò excommunicatio-

nes

nes solennes, quando aliqui nominatim excommunicantur, non feruntur nisi præsente Ecclesia, sed tamen solius Prælati auctoritate. Quocirca Paulus etiam absens, sine consilio & suffragio Ecclesiæ, jam decreverat tradere illum hominem Satanæ, & scribit Corinthiis, non eos consulens de hac re, sed præcipiens, ut congregata Ecclesia promulgent illum excommunicatum.

Octavus locus est 1. Tim. 3. ubi Apostolus legem statuit, ne bigami ordinentur: quam legem obligare in conscientia, etiamsi planè positiva sit & Ecclesiastica, planum est; patet enim tum ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam ausa est bigamos ordinare, tum ex Concilio Carthaginensi 4. can. 69. ubi Episcopus, qui scienter ordinaverit bigamum, punitur gravissimè, privatur enim ipsa auctoritate ordinandi.

Nonus locus est 1. Tim. 5. *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* Hic apertissimè docet Apostolus, habere Episcopum suum tribunal etiam extra forum conscientiæ, & more judicum accusationes & probationes audire, & secundùm allegata & probata judicare: sanè per Presbyterum intelligit Chrysostomus quemlibet hominem seniorem, sive sacerdotem, sive laicum; ex quo intelligimus, etiam laicos in foro exteriore propter aliqua crimina ab Episcopo judicari. Ambrosius autem intelligit nomine Presbyteri Sacerdotem, & fortè rectiùs, nec tamen propter hanc expositionem excluduntur laici à foro Episcopi, immò apertissimè includuntur. Vult enim Apostolus dicere, ut exponit Ambrosius, adversus laicos faciliùs accusatores admitti, & audiri posse; adversus Presbyterum autem, propter Ordinis dignitatem, non debere id fieri, nisi adsint duo aut tres testes. Præter hæc loca sunt alia multa, quæ minus quidem urgent, tamen suam habent efficaciam.

Decimus est Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit,* quem de Episcopis propriè intelligi docent Cyprianus lib. 4. epist. 9. & Basilius in Constit. cap. 22.

Undecimus locus est 1. Cor. 11. *Laudo vos, quòd præcepta mea tenetis.* Et 1. Thessal. 4. *Scitis, quæ præcepta dederim vobis.* Et ibidem: *Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui Spiritum suum sanctum nobis dedit.* Et 2. Thessal. 3. *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & ne commisceamini illi.*

Duodecimus, Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis; ipsi enim pervigilant tanquam pro animabus vestris rationem reddituri.* In quem locum Chrysostomus scribens dicit, melius esse non habere Præpositum, quàm habere, & ei non obedire; quia qui non habent, solùm patiuntur damnum directionis pastoralis: at qui habent, & non obediunt, patiuntur illud idem damnum, & prætetea peccant, & punientur à Domino. Item Basilius in Constit. cap. 22. exponens hunc locum, dicit, Apostolum subjunxisse: *Id enim vobis non est utile*, ut indicaret grave damnum, & peccatum, ac punitionem sequi eos, qui non obediunt Præpositis suis. Nam in Græco textu non habetur negativè; *Non expedit vobis* sed positivè, *incommodum est*, ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τῦτο, quod incommodum sive detrimentum Basilius interpretatur pœnam debitam ob culpam transgressionis. Atque hæc ex Scripturis.

Secundò, probatur ex traditione Patrum, ac inprimis nullum ferè est Concilium, quod non aliquid præcipiat, vel interdicat sub pœna anathematis, vel depositionis. Pari ratione plenæ sunt epistolæ Pontificum, quæ vel in tomis Conciliorum, vel in corpore Juris canonici legi possunt, præceptis & censuris. Nos etiam attulimus præcipua loca ex epistolis antiquorum Pontificum, Leonis, Gelasii, Hilarii, Anastasii, & Gregorii, in lib. 2. cap. 29. His ergo omissis, adferemus testimonia Veterum, solùm de una lege Ecclesiastica, quam hæretici maximè reprehendunt, & quod de illa una probabimus, idem de omnibus aliis probatum erit.

Igitur quòd lex jejuniorum Quadragesimæ, vel quatuor temporum, aut Vigiliarum sit planè positiva & Ecclesiastica, fatentur adversarii: quòd autem ea obliget in conscientia Fideles, etiam citra contemptum, docent omnes Veteres. Can. 68. Apostolorum jubet Clericum deponi, & laicum excommunicari, si jejunia indicta solverit. Item Concilium Gangrense can. 19. jubet, excommunicari eos qui indicta jejunia sine necessitate solvunt. Et Concilium Toletanum 8. can. 9. eos privat sacra communione in Paschate, & jubet, toto anno à carnibus abstinere, qui Quadragesimæ jejunium violaverint. Et nota, non dicere Concilium, qui ex contemptu, sed qui ex intemperantia non jejunant.

Basilius Orat. 2. de jejunio. *Omnes*, inquit, *æqualiter & præceptum audiunt, & cum gaudio suscipiunt.* Et infra: *Vide ne propter parvam eduliorum voluptatem damnum incurras, & teipsum criminis desertoris reum statuas.* Chrisostomus hom. 6. ad popul. Antioch. *Adveniente*, inquit, *jejunio, etsi millies quis exhortetur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid jejunii lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quàm prohibitum tangere nutrimentum.* Et hom. 2. in Genes. dicit, Quadragesimam inflectere omnium conscientiam, etiam Imperatorum, ad obedientiam.

Ambrosius serm. 25. *Non leve*, inquit, *peccatum est, indictam fidelibus Quadragesimam violare, & jejunia consecrata ventris voracitate dissolvere.* Hieronymus in epist. ad Marcel. de error. Mont. *Nos unam Quadragesimam secundùm traditionem Apostolorum tempore nobis congruo jejunamus. Non quo, & per totum annum, excepta Pentecoste, jejunare non liceat, sed quòd aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* Nota, *necessitate*, Augustinus serm. 62. de temp. *Aliis diebus jejunare remedium est, aut præmium, in Quadragesima non jejunare peccatum est.* Leo serm. 3. de jejun. decimi mensis: *Pium*, inquit, *est agere non indictum, impium est negligere prædicatum.*

Denique Epiphanius hæres. 75. & Augustinus hæres. 63. ponunt Ærium inter hæreticos, eò quòd jejunandum quidem esse diceret, sed non ex præcepto Ecclesiæ, sed quando unicuique placet: *Neque jejunium*, inquit Ærius apud Epiphanium, *erit ordinatum, hæc enim Judaica sunt, & sub jugo servitutis, justo enim lex non est posita. Si verò omnino volo jejunare, qualemcunque eligam diem à meipso, & jejunabo propter libertatem.* Eadem Lutheranorum oratio esse solet.

Tertiò, probatur ratione. Sunt necessariæ aliquæ veræ leges ad Ecclesiam bene gubernandam, præter leges divinas & civiles: omnis autem vera lex vim habet coactivam; ergo sunt necessariæ in Ecclesia leges Ecclesiasticæ coactivæ: non sunt autem, nec fuerunt unquam in Ecclesia aliæ leges Ecclesiasticæ, quàm illæ, quas summi Pontifices, aut Concilia à summis Pontificibus confirmata ediderunt; igitur leges Pontificum & Conciliorum ejusmodi, leges sunt coactivæ, ac verè & propriè in conscientia obligantes. Sed probanda est propositio & assumptio primi syllogismi, inde enim cætera pendent.

Esse igitur necessarias aliquas leges Ecclesiasticas, facilè probari potest. Nam eadem ratione sunt necessariæ leges in Ecclesia, qua in omnibus aliis Rebuspublicis: ratio enim, cur leges sint necessariæ in omni Republica est, quia homines, ut bene vivant, debent secundùm rationem vivere; & ta-

men, quia constant ex corpore & spiritu, ex ratione & sensu, vix possunt sine affectu secundùm solius rationis ductum judicare; ideo igitur leges inventæ sunt, quæ nihil continent, nisi rationis judicium, ut cùm eas sequi homines coguntur, cogantur simul rationem sequi: jam hæc ratio in Ecclesia etiam locum habet. Nam licèt Christiani per gratiam Christi liberati sint à peccato, non tamen liberati sunt à concupiscentia & passionibus, quæ cum ratione perpetuò pugnant.

Dices; habent Christiani legem Evangelicam, quam sequantur. Respondeo; habent quidem, sed illa nimis est universalis, nec sufficit dirigere omnes actiones nostras, nisi per determinationes Principum Ecclesiasticorum fiat aliquo modo particularis. Sicut etiam politicæ Respublicæ habent legem naturalem, & tamen quia illa est nimis generalis, non sufficit, nisi deducatur ad particularia per determinationes Principum.

Quare, quemadmodum in Republica civili necessariæ sunt leges civiles, quæ sunt quædam quasi conclusiones deductæ ex jure naturæ, vel determinationes juris naturæ: sic etiam in Ecclesia præter legem Evangelicam necessariæ sunt leges Ecclesiasticæ, quæ sunt etiam veluti conclusiones deductæ ex principiis Evangelii, vel determinationes. Exempli gratia, Evangelium dicit: *Qui mihi ministrat, me sequatur*, in Ecclesia deducit quasi conclusionem; ergo utile erit sancire legem, ne ad ministerium sacrum admittantur, qui noluerint esse continentes. Item, Evangelium jubet sumi Eucharistiam, sed non determinat quomodo, aut quando; igitur Princeps Ecclesiæ determinat, ut saltem in Paschate sumatur, & Apostoli legem condunt, ut sumatur ante omnes alios cibos, nimirum à jejunis.

Hinc Augustinus in epist. 118. cap. 6. *Non præcepit*, inquit Dominus, *quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum.*

Restat nunc, ut probetur assumptio, videlicet, omnem veram legem esse coactivam. Id verò apertè docet S. Thomas 1. 2. quæst. 96. art. 5. & 2. 2. quæst. 67. art. 1. & lectione 3. in cap. 2. ad Rom. & probatur ex ipsa natura legis. Est enim lex regula quædam humanarum actionum à Deo immediatè, vel mediatè constituta: deviare autem à regula peccare est. Unde Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 9. *Lex*, inquit, *est sermo ab aliqua prudentia ac mente profectus, vim habens cogendi*. Itaque essentia legis in hoc posita est, ut vim habeat cogendi & ligandi, ita ut sit peccatum aliter agere. Quod item ostendit definitio peccati, quid enim est peccatum, nisi transgressio legis? Sic enim definitur peccatum ab Apostolo, 1. Joan. 5. *ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία*. Neque potest dici, legem obligare ad non contemnendum. Nam lex, quæ obligat ad non contemnendum Principem, est lex quædam generalis, & divina: hæc autem de qua nunc agimus, est particularis & humana, ut cùm Pontifex dicit, jejuna Quadragesimam, non obligat te ad non contemnendum superiorem, sed ad jejunandum.

CAPUT XVII.

Solvuntur argumenta adversariorum, ex Scripturæ testimoniis ducta.

SUperest argumenta solvere. Primum sumunt ex illo Matth. ult. *Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis*. Ubi notant, non esse dictum, docentes mandata vestra, sed mea: inde autem colligunt, non licere Episcopis præcepta dare; hoc est argumentum Joannis de Westphalia. Respondeo; in iis, quæ mandavit Dominus, illud etiam esse, ut serventur præcepta Prælatorum, Dominus enim ait: *Qui vos audit, me audit &c.*

Secundum ex illo Deuter. 4. *Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque minuetis ex eo*. Et cap. 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, non addas quidquam, neque minuas*. Ubi sermo est de præceptis cæremonialibus, & judicialibus; nam cap. 4. præcedit: *Audi Israel præcepta atque judicia &c.* Et cap. 12. *Hæc sunt præcepta atque judicia &c.* Jam verò si Deus præcepit Israelitis, ut nullum præceptum adderent ad ea, quæ in Scriptura Testamenti veteris continentur, quantò magis præcepisse censendum est, ne Christiani addant ad Evangelium, quod est longè perfectius Testamento veteri? Hoc argumentum Lutherus, Calvinus, aliique ferè omnes faciunt. Et Petrus Martyr tanti facit, ut in Comm. cap. 8. 1. ad Cor. in margine posuerit: Nota *bonum argumentum.*

Respondeo: duobus modis posse intelligi additionem, vel detractionem ad præceptum fieri. Uno modo, quòd addatur præceptum præcepto, ut si ad numerum decem præceptorum adderentur duo alia præcepta, & fierent duodecim, vel detrahantur duo præcepta de numero denario, & fiant solùm octo. Alio modo, quòd sine multiplicatione præceptorum plus fiat, quàm præceptum jubeat, vel minus; ut si cùm Deus jubebat in Paschate comedi unum agnum à singulis familiis, aliqua familia duos agnos comedisset, vel dimidium tantùm. Dico igitur: Scripturam non prohibere additionem prioris generis, sed posterioris tantùm, idest, non prohibere additionem ad numerum præceptorum, sed additionem ad opus præceptum; id quod probo, quia invenimus Judæos addidisse ad numerum præceptorum tam cæremonialium, quàm judicialium.

De cæremonialibus additis multa sunt exempla. Nam Esther 9. *Scripsit Mardochæus*, inquit Scriptura, *ut quartamdecimam & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperent, & revertente semper anno solemni celebrarent honore*. Et infrà: *Susceperunt Judæi super se, & semen suum, & cunctos qui religioni eorum voluerint copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere*. Item Judith cap. ult. in fine; *Dies*, inquit, *victoriæ hujus festivitatis ab Hebræis in numero Sanctorum dierum accipitur, & colitur à Judæis ex illo tempore usque in præsentem diem*. Item 1. Mach. 4. *Et statuit Judas & fratres ejus, & universa Ecclesia Israel, ut agatur dies Dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo*. Quod festum etsi novum & additum veteribus, Dominus quoque præsentia sua honoravit, ut patet Joan. 10.

De judicialibus habemus exemplum 1. Reg. 30. ubi David novam legem condidit, ut æqua pars esset in bello descendentium ad prælium, & remanentium ad sarcinas: *Et factum est hoc*, inquit scriptura, *ex die illo constitutum, & præfinitum, & quasi lex in Israel*. Nec obstat, quod dicitur, quasi lex. Nam in Hebræo non habetur, quasi lex, sed solùm לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט idest, *in præceptum, atque judicium*, quæ sunt illa duo vocabula, quæ habentur Deut. 4. & 12. non ergo prohibet Scriptura addi nova præcepta, sed prohibet addi vel minui de ipso opere: & confirmatur hoc. Nam Deuteronom. 3. & 12. Moyses non alloquitur Principes, quorum est leges condere, sed populum, cujus est obedire; ergo solùm præcipit id quod populo conveniebat præcipi, nimirum, ut impleret integrè opera præcepta, non addendo, vel minuendo. Quod clariùs explicuit

idem

idem Moses Deuteron. 5. ubi loquens de eadem re: *Facite*, inquit, *quæ præcepit Dominus Deus vobis, non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram*. Certum est enim, hic Mosem loqui de impletione præceptorum, non de ferendis novis legibus.

Est autem hoc loco observandum, cùm Moses præcipit, non esse addendum ad id quod lex præscribit, hoc debere intelligi de additione corrumpente, non autem de perficiente opus præceptum. Nam cùm lex dicit: *Non furaberis*, qui non tantùm non aufert aliena, sed etiam donat sua, plus facit, quàm lex præcipiat: nec tamen dicitur addere, quia non destruit præceptum, immò melius illud servat. At cùm lex dicit, solùm sacrifices oves, & boves, & aves mundas; si quis velit sacrificare etiam canes, & sues, & homines, ille addet, & corrumpet præceptum. Et hoc exemplum ponitur Deuteron. 12. cùm prohibetur additio, ne videlicet sacrificarent filios suos, sicut Gentiles faciebant.

Secundò solvi potest argumentum, etiamsi admitteremus, Scripturam prohibere additionem novarum legum. Nam deberet intelligi ista prohibitio solùm de additione legum contrariatum prioribus legibus, ut B. Thomas rectè monet in cap. 1. ad Gal. lect. 2. & 3. & patet ex legibus postea additis, ut jam ostendimus.

Tertiò posset etiam dici, non esse eamdem rationem Testamenti veteris & novi: nam quia lex Testamenti veteris dabatur uni tantùm populo, & ad certum tempus, nimirum, usque ad Christi adventum, potuit facilè determinare omnia in speciali, ut etiam fecit: nam in speciali præscribit omnia, quæ tam ad cultum Dei, quàm ad judicia & forenses contentiones pertinent; & ideò non esset mirum, si prohiberet addi alias leges. At lex Evangelica datur toti Mundo, idest, diversissimarum nationum populis, & duratura est usque ad finem Mundi; & idcircò non poterat tam facilè determinare omnia in speciali, ut non essent adhuc necessariæ leges aliæ, tam civiles, quàm Ecclesiasticæ: neque enim possunt diversissimi populi convenire in iisdem legibus & ritibus. Itaque Deus melius esse judicavit, si in Evangelio, quod est commune omnibus, traderet communissimas leges de Sacramentis, atque articulis Fidei, & alia magis specialia pro locorum & temporum diversitate relinqueret instituenda per Apostolos eorumque successores.

Tertium argumentum sumit Calvinus ex Isaia c. 33. ubi legimus: *Dominus Judex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster*. Æquivalere autem hæc verba istis, *Dominus solus est Judex, Legifer, & Rex noster*, patet ex epist. Jacobi cap. 4. *Unus est Legislator, & Judex, qui potest perdere & salvare*.

Respondeo: Isaiam & Jacobum loqui de Legislatore primario, qui sua propria auctoritate potest judicare, & leges ferre: neque nos talem esse dicimus summum Pontificem, sed solum Christum: Pontificem enim, non Regem, nec Judicem, aut Legislatorem primarium facimus, sed Vicarium Regis, & Judicis, ac Legislatoris Christi, qui possit Christi auctoritate leges condere. Quomodo etiam loquitur B. Cyprianus lib. 1. epist. 3. ubi Pontificem dicit esse Judicem loco Christi.

At, inquies: Jacobus dicens; *Unus est enim Legislator, & Judex, qui potest perdere & salvare*, reddit rationem, cur debeant omnes homines servare leges, & non dare; proinde excludit omnes alios Legislatores, qui nimirum velint obligare conscientias, & perdere prævaricatores, & salvare obedientes; sic enim loquitur. *Nolite detrahere alterutrum. Qui enim detrahit fratri, & judicat fratrem, detrahit legi, & judicat legem*, idest, qui detrahit fratri bonum facienti, ut condonanti injurias, *detrahit legi*, quæ illud bonum præcepit: *Si autem judicas legem, non es factor legis, sed Judex. Unus est enim Legislator, & Judex, qui potest perdere & salvare*. Ubi subintelligitur una propositio post illa verba, *Si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex*, nimirum hæc, debes autem tu, ò homo, esse factor legis, non judex; & subjungitur ratio: *Unus est enim Legislator, & Judex*.

Respondeo: Jacobum alloqui omnes homines, quatenus subsunt aliquibus legibus, & velle dicere, nemini licere judicare legem sui superioris, cùm unus tantùm sit Legislator, & Judex, ita summus & primarius, ut solùm leges dare, non autem accipere debeat, & qui sic potest perdere, & salvare, ut ipse neminem timeat, & à nemine aliquid speret. Porrò Papa, cæterique Episcopi, etsi judicare & leges ferre possunt, tamen judicandi sunt etiam à Deo, & leges Dei servare debent.

Quartum argumentum sumit Calvinus ex Isa. c. 29. *Eò quòd appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem ejus longè est à me, & timuerunt me mandato hominis & doctrinis, ecce ego addam &c.* Ubi Dominus conqueritur, quòd populus Israel timuerit se mandato hominum, idest, timorem seu cultum, & religionem Dei constituerint in hominum mandatis servandis. Similia habentur Matth. 15. & Marc. 7.

Respondeo: mandata hominum in Scriptura non vocari quælibet hominum præcepta, sed ea solùm, quæ omnino sunt humana, ita ut nec Deo jubente, nec inspirante, nec ejus auctoritate ullo modo constituta sint: quæ sunt duplicia; nam quædam sunt contraria divinis mandatis; quædam inutilia prorsus & vana. Id patet ex omnibus locis, ubi nominantur humana præcepta, ut Isaiæ 29. Matth. 15. Marci 7. Coloss. 2. 1. Timoth. 4. ad Titum 1. Porrò Dominus ter invenitur Pharisæos reprehendisse propter traditiones humanas. Primò Matth. 15. ubi arguit eos, quòd servarent mandata humana contraria divinæ legi: nam Matth. 15. postquam dixerat, Pharisæos præcepisse, ut filii darent templo, quod alioqui debitum erat parentibus, subjungit: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram*; & mox adducit locum Isaiæ citatum. Quare S. Irenæus lib. 4. cap. 25. & 26. exponens hæc loca Isaiæ & Matthæi, dicit, intelligenda esse de præceptis Pharisæorum pugnantibus cum divinis legibus.

Secundò: reprehendit Marci 7. traditiones, seu mandata hominum, idest, quasdam inutiles & frivolas cæremonias solo spiritu humano adinventas; quas tamen Judæi tanti faciebant, ut anteponerent divinis mandatis. Relinquentes mandatum Dei tenetis traditiones hominum, Baptismata urceorum & calicum, & alia similia his facitis multa.

Tertiò: reprehendit eosdem Matth. 23. quòd bonas quasdam leges pluris facerent, quàm divinam legem. Ubi non vocat eas leges præcepta hominum, sed dicit, hæc oportuit facere, & illa non omittere: solùm enim in eo peccabant circa istas cæremonias certi generis, quòd in eis summam religionis constituerent, cùm tamen externæ essent. Isti similes erant cani Æsopico, qui propter umbram panis reliquit panem ipsum, ut pulchrè Irenæus ait lib. 2. c. 12. de hæreticis Valentinianis, qui maluerunt Angelum quemdam pro Creatore habere, quàm Deum.

Porrò mandata Pontificia & Ecclesiastica, etsi humana dici possint, quia non sunt immediatè à Deo; tamen nec usquam in Scripturis dicuntur mandata hominum, nec reprehendi possunt, cùm nec pugnent cum divinis mandatis, nec sint inutilia, neque nos ea anteponi, sed postponi debere dicamus divinis præceptis.

Quintum argumentum sumunt ex verbis Pauli, quibus liberi asseruntur Christiani à mandatis hominum. 2. Cor. 3. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*. Ad Galat. 4. *Non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit*. Et ad Galat. 5. *State, & nolite iterum jugo servitutis contineri*.

Respondeo: libertatem Christianam in tribus consistere. Primò, in liberatione à servitute peccati, de qua Paulus Rom. 6. *Liberati à peccato, servi facti estis justitiæ*.

Secundò, in liberatione à servitute legis divinæ moralis. Nam lex sine gratia non potest impleri; & tamen minatur poenam, nisi impleatur, atque ideo premit, ac tenet homines tamquam servos: sed gratia Christi liberat nos ab isto timore, & servitute, non quidem eximendo nos ab obligatione implendæ legis, sed inspirando charitatem, per quam facilè, & libenter legem impleamus. De qua Apostolus 2. Cor. 3. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*. Et Galat. 3. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*. Unde Augustin. lib. de continent. cap. 3. *Non sumus*, inquit, *sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex jubet, faciens nos amare, potest liberis imperare*.

Tertiò, in liberatione de servitute cæremonialium & judicialium præceptorum Mosis, de qua Act. 15. *Quid tentatis imponere jugum super cervices discipulorum &c.* Et Galat. 5. *State, & nolite iterum jugo servitutis contineri*. Quòd autem simus liberati ab obedientia Prælatorum, nusquam legimus, sed contrarium potiùs, cùm Paulus clamet: *Obedite Præpositis vestris*.

Quocirca Petrus & Paulus prævidentes in spiritu hæreticos hujus temporis, qui prætextu libertatis, neque jejunia indicta ab Ecclesia, nec ullam aliam legem ferre possunt; frequentissimè inculcare voluerunt, ut obedientiam superioribus etiam Ethnicis exhiberemus. 1. Pet. 2. *Subjecti estote*, inquit, *omni humanæ creaturæ propter Deum*. Et infrà: *Quasi liberi, non quasi velamen habentes malitiæ libertatem*. Et 2. Pet. 2. De hæreticis inquit, *Libertatem illis promittentes, cùm ipsi servi sint corruptionis*. Et Paulus Galat. 5. *Vos in libertatem*, inquit, *vocati estis, tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis*.

CAPUT XVIII.

Solvitur argumentum ex comparatione legum.

SExtum argumentum. Si Deus voluit Christianos esse liberos à cæremoniis Judaicis, aliisque positivis legibus Testamenti veteris; ergo etiam à cæremoniis, quas Pontifices introduxerunt, & ab aliis humanis legibus: nam si debuimus habere leges positivas, præstitisset habere divinas, quàm humanas. Præterea nihil nobis prodesset, immò potiùs obesset illa liberatio à legibus Judaicis: nam leges illæ dicuntur *jugum importabile* à B. Petro, Actor. 15. tum propter multitudinem, tum propter obligationem ad peccatum; alioqui enim res ipsæ singulæ in se graves non erant, nedum importabiles: at leges positivæ Christianorum sunt decuplo plures, quàm essent illæ Judæorum, ut patet conferenti volumina Juris canonici, & tomos Conciliorum, cum Pentateucho Mosis; si ergo istæ omnes leges ad pœnam æternam obligant, præstitisset nobis habere legem Mosis.

Et confirmat Calvinus argumentum suum testimonio B. Augustini, qui in epist. 119. cap. 19. de ritibus Ecclesiasticis temerè introductis conqueritur, & ait: *Ipsam religionem quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit, servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur*. Hæc ille. Subjungit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 13. *Si in sæculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam, quæ nunc est, servitutem! Nam & numerus est decuplo major, & singuli apices centuplo rigidiùs quàm tunc exiguntur. Ita fieri solet, ubi semel perversi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem jubendi, & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perveniunt*.

Respondeo: à cæremoniis & judicialibus præceptis Mosis voluit Christus nos esse liberos, quia cæremoniæ illæ, figuræ erant Testamenti novi, & proinde, re ipsa præsente, cessare debuerunt: judicialia quoque præcepta pertinebant ad politiam populi Dei secundùm illum statum, & idcirco, statu illo mutato, necesse fuit etiam ipsa præcepta mutari: *Translato enim Sacerdotio*, inquit Apostolus ad Heb. 7. *necesse est, ut legis translatio fiat*. Non autem sequitur, debere nos nullas habere politicas & Ecclesiasticas leges, si illas Mosis habere non debemus.

Ad id, quod objicitur de numero & gravitate legum Pontificiarum, Respondeo: sine comparatione ulla esse pauciores & leviores Pontificias leges illis Mosaicis. Nam leges absolutè impositæ omnibus Christianis, vix inveniuntur aliæ, quàm quatuor; nimirum de servandis Festis, & de servandis Jejuniis, de Confessione singulis annis semel facienda, & de sacra communione habenda in Paschate. Cæteræ omnes, quibus pleni sunt tomi Conciliorum, & libri Juris canonici, vel non sunt leges, sed admonitiones, vel piæ institutiones sine obligatione ad culpam; quales sunt plurimi ritus Christianorum. Nec enim peccant, qui citra contemptum, vel non recitant Angelicam Salutationem ter in die, vel non sumunt ramum olivæ in die Palmarum, vel non aspergunt se aqua lustrali cùm templum ingrediuntur, vel non tundunt pectus tempore sacrificii &c. & tamen his & similibus Ecclesiam gravari Calvinus clamat. Vel sunt leges conditionales, idest, impositæ iis, qui volunt ad sacros Ordines admitti, ut de Cœlibatu, quæ non gravant Ecclesiam, cùm nemo teneatur fieri Clericus vel Monachus; vel sunt regulæ præscriptæ non omnibus, sed solis judicibus Ecclesiasticis, ut eas sequantur in caussis dijudicandis; vel sunt censuræ, & pœnæ latæ in eos, qui jus divinum violant, sine quibus disciplina nullo modo conservari potest; vel sunt explicationes dogmatum Fidei, aut Juris divini, quæ etiam nullum novum onus Christianis imponunt. At leges Mosaicæ omnibus & singulis Judæis impositæ innumerabiles erant, de Purificationibus, de Sacrificiis, de ciborum delectu &c. Itaque non oportet comparare Pentateuchum cum tomis Conciliorum & libris Juris canonici, sed cum parvo Catechismo: potest enim Christianus salvari, si solùm Catechismum parvum noverit.

Quod autem attinet ad gravitatem legum, nulla etiam comparatio est inter severitatem Judaicarum, & levitatem Ecclesiasticarum. Nam ex quatuor nostris legibus nulla est, quæ non sit potiùs determinatio Juris divini, quàm nova lex penitus: nam jure divino tenemur aliquod tempus dedicare cultui Dei, & aliquando jejunare, confiteri, & communicare. Itaque Pontifices solùm determinaverunt tempora; & proinde si qua est difficultas in his legibus, magis referenda est in jus divinum, quàm in jus positivum,

vum, & præcipuè circa confessionis præceptum, quod habetur omnium durissimum: nec enim Confessio peccatorum dura quibusdam est, quia fieri debet tali tempore, sed quia fieri debet absolutè. Neque de hoc dubitari potest.

Deinde determinatio temporis Festorum, & Jejuniorum à Pontificibus facta, mitissimam obligationem habet: nam ad jejunia non obligantur, nisi qui possunt; unde excipiuntur pueri, senes, ægroti &c. Similiter in festis tenemur à servilibus operibus abstinere, & Missam audire, sed cum multis exceptionibus: nam non debent cessare opera necessaria, vel valde utilia humanis corporibus, ut medicorum, pharmacopolarum, coquorum &c. Pari ratione, qui impeditus justa de caussa Missæ non interfuit, non judicatur deliquisse. At Judæi adeò severè tenebantur in Sabbathis vacare, ut ne ignem quidem accendere possent, vel cibos coquere: & quidam qui solùm ligna collegerat die Sabbathi, jussu Domini lapidatus fuit.

Ad Augustinum dico: malitiosè Calvinum verbis Augustini voluisse abuti. Ille enim non conqueritur de ritibus à Pontificibus institutis, sed de quibusdam consuetudinibus particularibus vulgi, & hominum rudium, quæ paulatim obtinent vim legis, quæ quando nimium crescunt, deberent Episcoporum auctoritate tolli, & abrogari: *Omnia*, inquit, *talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, neque consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix, aut omnino nunquam inveniri possint caussæ, quas in eis instituendis homines sequuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo. Quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis &c.* ut suprà.

Itaque vides, Augustinum omnino servari velle eas leges, quas Episcopi in Conciliis statuerunt, vel universæ Ecclesiæ consuetudo roboravit: ejusmodi autem sunt omnes illæ, quas nos Ecclesiasticas leges appellamus; nec enim in tomis Conciliorum, vel in voluminibus Juris canonici servarentur, si non ab Episcopis, sed à privatis nescio quibus hominibus latæ fuissent.

CAPUT XIX.

Solvitur argumentum ductum ab exemplis.

SEptimum argumentum sumit Calvinus à tribus exemplis, quæ habentur in Scriptura. Nam 4. Reg. 16. refertur factum Achaz Regis, & Uriæ Pontificis, qui addiderunt Templo unum aliud altare: quod etsi videbatur ex se facere ad ornatum templi; tamen quia Deus hoc non jusserat, tamquam humanum inventum reprobatur. Deinde, cap. 17. refertur de iis, quos transtulit Rex Assyriorum de Babylone in Samariam, quòd immissis à Deo leonibus puniti fuerint, quia coluerint Deum novis cæremoniis, quas Deus non præceperat. Denique 4. Reg. 21. refertur de Manasse Rege, quòd in eo præcipuè peccaverit, quòd in templo exstruxit aras, quas nimirum Dominus non præceperat.

Respondeo: admirabilem planè esse impudentiam Calvini, qui Achaz, & Manassem, & Babylonios docet in eo peccasse, quòd cæremonias instituerint à Deo non præceptas, cùm Scriptura clarissimè dicat, istos omnes peccasse peccato idololatriæ. Nam Achaz reprehenditur, non quòd altare novum erexerit in Templo, sed quòd altare erexerit ad simi-

A litudinem altaris idoli, quod erat in Damasco, & quòd altare Domini amoverit à loco suo, & noluerit sacrificia offerri in altari Domini, sed solùm in altari illo novo, & idolo consecrato. Manasses quoque non arguitur, quòd aras in Templo exstruxerit, sed quòd exstruxerit eas universæ militiæ cœli, idest, in honorem omnium syderum, & quòd in templum Domini traduxerit idolum, quod antea in luco manebat.

Quòd enim non fuisset malum erigere in Templo aliud altare, etiamsi Dominus hoc non imperasset, patet ex 3. Reg. 8. ubi legimus, Salomonem, cùm vidisset altare Domini æneum non capere omnia holocausta, quæ offerebantur, sanctificasse alium locum in Templo, & ibi obtulisse etiam holocausta: B hoc enim Salomonis factum Deus nec imperavit, nec improbavit. Nisi potius approbasse dicendus sit, cùm sequ. cap. Salomoni per quietem apparuerit, eumque laudaverit, ac multa illi bona promiserit.

Porrò Babylonios illos, qui habitabant in regione Samariæ, constat idololatras fuisse; sic enim Scriptura loquitur lib. 4. Reg. cap. 17. *Cùmque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum, & immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos.* Et infrà: *Unaquæque gens fabricata est Deum suum, posueruntque eos in fanis excelsis.* Et infrà: *Et cùm Dominum colerent, Diis quoque suis serviebant, juxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam.* Hoc igitur peccatum Scriptura reprehendit, non autem quòd C Deum novis cæremoniis colerent.

CAPUT XX.

Solvuntur argumenta duo desumpta ex ratione conscientiæ.

ARgumentum octavum Calvini est, Paulus nullo modo permittit, Fideles conscientias in hominum servitutem redigi; ait enim 1. Cor. 7. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.* Ubi Paulus non præcipit, ne servi obediant dominis suis in rebus exterioribus; nam ad Ephes. 6. ait: *Servi obedite do-* D *minis carnalibus cum timore & tremore.* Neque præcipit, ne qui sunt liberi, servi efficiantur; nam in eodem cap. 1. ad Cor. 7. ait: *Servus vocatus es, non sit tibi curæ, sed etsi potes fieri liber, magis utere*, idest, etiamsi possis liberari, melius tibi est, ut servias, & utaris conditione servili, ad conservandam humilitatem. Igitur superest, ut prohibeat servire hominibus cum timore peccati, & anxietate conscientiæ, quomodo soli Deo serviendum est.

Respondeo: Paulum eo loco solùm præcipere, ne serviamus hominibus præcipuè propter homines, sed propter Deum, ita ut magis Deo in hominibus, quàm ipsis hominibus serviamus. Ita enim seipsum Paulus explicat Ephes. 6. *Servi*, inquit, *obedite do-* E *minis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut Domino, & non hominibus.* Illi ergo fiunt servi hominum (quod Apostolus prohibet) qui homines præcipuè respiciunt, & ideo serviunt, etiamsi peccata præcipiant, & adulantur eis, etiam quando malè agunt. Vide Chrysostomum in 1. Cor. 7. & Hieronymum in cap. 6. ad Ephes.

Nonum argumentum Calvini. Conscientia ad forum solius Dei pertinet: ipse enim est, qui scrutatur renes & corda; non igitur possunt homines obligare in conscientia. Confirmo hoc argumentum. Non potest homo damnare ullum ad inferos; non igitur potest obligare ad legem servandam sub pœna

mor-

mortis æternæ: ridiculum enim esset, si quis obligaret ad pœnam, quam postea non posset infligere.

Respondeo: duobus modis intelligi posse, conscientiam ad forum solius Dei pertinere. Uno modo, quia solus Deus potest videre hominum conscientias, & judicare de actibus internis, qui exteriùs non patent, nec habent alios testes, quàm Deum & conscientiam operantis; & hoc modo verissimum est, conscientiam ad solius Dei forum pertinere. Alio modo potest intelligi, conscientiam ad solius Dei forum pertinere, quia videlicet solus Deus possit legibus suis ita ligare hominem, ut si non faciat quod præceptum est, judicet ipsemet in conscientia sua se malè facere; & hoc modo falsum est, conscientiam non pertinere ad forum hominum. Nam, ut quis hoc modo obliget alium in conscientia, non requiritur, ut possit videre ejus conscientiam, nec ut scrutetur renes & corda, nec ut judicet de actibus internis, sed satis est, ut possit illi legitimè imperare, & imperando ita illum obligare ad opus externum faciendum, ut si non faciat, intelligat, vel certè intelligere possit se malè agere.

Itaque Joannes Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 5. æquivocatione decipitur, aut decipere alios cupit, cùm ita loquitur: *Neque enim cum hominibus, sed cum uno Deo negotium est conscientiis nostris; quo pertinet illud vulgare discrimen inter terrenum, & conscientiæ forum. Cùm totus orbis densissima ignorantiæ caligine obvolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, ut humanis omnibus judiciis superiorem esse hominis conscientiam agnoscerent; quamquam quod uno verbo fatebantur, postea reipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc exstare, quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret.* Hæc ille.

At cùm dicimus, conscientiam esse superiorem omnibus humanis judiciis; nihil aliud dicere volumus, quàm eum, qui sibi bene conscius est, non debere metuere ne à Deo damnetur, etiamsi omnes homines, qui cor non vident, secus fortè de ejus rebus gestis judicent. Sed quorsum hæc? an propterea non peccabit, conscientiæ suæ testimonio, qui leges Ecclesiasticas violaverit?

Ad confirmationem respondeo: legem humanam non obligare sub pœna mortis æternæ, nisi quatenus violatione legis humanæ offenditur Deus, cujus ministri sunt omnes Principes, non solùm Ecclesiastici, sed etiam politici; ut enim qui transgreditur leges Proregis, consequenter offendit Regem, & puniri potest à Rege, etiam ea pœna, quam Prorex infligere fortassè non potuisset: sic etiam, qui leges justas Principum non servant, qui quidem Principes ministri Dei sunt, Sap. 6. Rom. 13. 1. Cor. 4. etiam Deum offendunt, & ab eo puniuntur pœna æternæ mortis. Itaque si fingamus, Deum non esse in rerum natura; qui leges justas violabunt, peccabunt quidem in conscientia, sed nec Deum offendent, nec ad inferos damnabuntur.

Dices. Si ita est; sequitur, legem humanam ut humanam non ita obligare, ut transgressores dicantur peccare mortaliter. Respondeo: si legem humanam ut humanam intelligas eam, quæ propriè non est divina; nego, transgressorem legis humanæ ut humanæ non peccare mortaliter: si verò legem humanam ut humanam intelligas eam, quam fert homo auctoritate, non à Deo accepta, sed propria, vel ab hominibus solis collata; fateor, talis legis transgressores non peccare mortaliter. Cæterùm ejusmodi lex nulla est: omnis enim vera potestas à Deo est, Rom. 13. & sine vera potestate nulla vera lex condi potest.

CAPUT XXI.

Solvuntur argumenta ex Patribus.

DEcimum argumentum sumitur ex aliquot Patrum testimoniis, quæ aliorum nomine retulit Joannes de Turrecremata, lib. 2. cap. 45. Primum est Origenis, tract. 12. in Matth. ubi explicans illud Matth. 20. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic: *Sicut*, inquit, *omnia carnalia in necessitate sunt posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non in necessitate, sic & principes spirituales. Principatus eorum in dilectione subjectorum debet esse positus, non in timore corporali.*

Respondeo: Origenem non excludere à Principe Ecclesiastico coactivam potestatem, sed tantùm monere ejusmodi Principes officii sui. Hoc enim interest inter Principem sæcularem, & Ecclesiasticum, quòd Princeps sæcularis habet pro fine temporalem & externam pacem Reipublicæ, & ideo finem suum adeptus est, quando subditi quietè vivunt, sive id faciant volentes, sive inviti: at Princeps spiritualis habet pro fine vitam æternam, & pacem tam externam, quàm internam suorum subditorum; & propterea debet omnino procurare, ut subditi amore potiùs ducantur, quàm timore, quamquam ubi non potest impetrare, ut libenter & ex amore bene vivant, debet etiam vim coactivam adhibere, ut saltem timore pœnæ non perturbent externam Ecclesiæ pacem. Unde Gregorius lib. 20. Moral. cap. 6. *Circa subditos inesse debet rectoribus & justè consolans misericordia, & piè sæviens disciplina &c.*

Secundus est Chrysostomi lib. 2. de sacerdot. ante med. ubi comparat Pontificem cum pastore ovium irrationalium, & ait. *Neque enim homini licet tanta cum auctoritate homines curare, cum quanta oves pastor curat. Hic enim liberum est vincire, & à pabulo arcere & urere, & secare: cùm illic medicinæ, ac curationis suscipiendæ facultas posita minimè sit in illo, qui medicinam adhibet, sed in eo tantùm qui laborat &c.* Deinde, confert eumdem Pontificem cum sæculari Magistratu; & sic ait: *Christianis minimè omnium licet peccantium lapsus vi corrigere. Exteri quidem judices cùm facinorosos homines leges transgressos fuisse deprehenderint, magna se præditos auctoritate ac potestate ostendunt, eosdemque vel invitos, suos ipsorum mores mutare cogunt: hic verò non vim adferre, sed suadere tantùm oportet, atque hac ratione meliorem efficere, quem emendandum susceperis. Neque enim nobis facultas tanta à legibus data ad delinquentes coercendos: ac ne si dedissent quidem, haberemus ubi vim hujusmodi, potentiamque exercere possemus, cùm Christus eos æterna corona donet, non qui coacti: sed qui certo animi proposito à peccato abstinent.*

Respondet Joannes de Turrecremata: Chrysostomum loqui de iis, qui foris sunt, idest, de Ethnicis, quos Ecclesia non potest cogere ad Fidem. At nimis apertè Chrysostomus loquitur de ovibus, quæ intus sunt, & quæ Episcopo commissæ sunt. Dicendum igitur est, Chrysostomum numquam negare voluisse coactivam Pontificum potestatem, cùm ipse eam ubique disertè asserat. Nam homil. 70. ad popul. prohibet, ne Christiani sibi subjecti vocent mulierem ad funera deploranda, & ait: *Ne cogam eas vera, & propria mala deflere.* Et infrà: *Si verò*, inquit, *quod absit, contempti fuerimus, minas ad rem deducere cogemur, vos quidem Ecclesiasticis castigantes legibus, illas verò sicut eis conveniet.* Et infrà: *Nec ullus Ecclesiastica despiciat vincula. Non enim qui ligat est homo, sed Christus, qui nobis hanc contulit potestatem, & tanti dominos honoris constituit.* Et in epist. 1. ad Innocent. Papam

pam

pam rogat eum, ut Theophilum Episcopum Alexandrinum, & alios, per quos à sede sua injustè expulsus fuerat, Ecclesiasticis legibus coerceat. Et hom. 83. in Matth. alloquens Presbyteros; *Si*, inquit, *Dux quispiam, si Consul, si ipse denique, qui diademate ornatur, indignè adeas, cohibe, & coerce. Majorem tu illo habes potestatem, quod si ipse pellere non audes, mihi dicas, non permittam ista fieri*. Habemus igitur, Chrysostomum sensisse, posse Prælatos Ecclesiæ vincire oves suas, & pellere de Ecclesia, & severè punire, quæ antea videbatur negasse.

Ad illa igitur verba respondeo dupliciter. Primò, inter pastorem ovium irrationalium, & rationalium hoc discrimen à Chrysostomo poni, quòd ille, cùm versetur circa morbos ovium naturales, potest sanare oves suas etiamsi illæ nolint: at iste, quia versatur circa morbos ovium voluntarios, non potest curare oves, nisi ipsæ velint, & ideo difficilior est hujus, quàm illius provincia. Et similiter dico de potestate sæculari. Judex enim sæcularis versatur circa externas actiones; & ideo potest invitum hominem cogere, ut mutet mores, nimirum, externos: at Episcopus versatur circa mores internos, qui non possunt mutari invito eo, qui illos habet; nam etsi potest Episcopus excommunicare, aliasque pœnas infligere, tamen nihil ista proderunt, nisi velit is qui punitur. Et sic intelligo illa verba: *neque enim nobis facultas tanta à legibus data ad delinquentes coercendos*; non enim habet Episcopus facultatem cogendi hominem, ut mutet animum, sicut habet judex cogend. hominem, ut mutet externos mores. Secundò dici potest: Chrysostomum hoc loco solùm agere de potestate sacerdotali in foro conscientiæ; ibi enim non possumus corrigere pœnitentem, nisi ipse velit: summum enim quod possumus est, dimittere illum sine absolutione.

Tertium testimonium est S. Augustini lib. 22. cont. Faust. cap. 27. ubi sic definit peccatum: *Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam Dei*. Hinc enim deducitur, transgressionem legis humanæ non esse peccatum. Similis etiam est definitio Ambrosii lib. de Paradiso, cap. 8. *Peccatum*, inquit, *est prævaricatio legis divinæ*. Respondeo: omne peccatum esse contra legem Dei, non positivam, sed æternam, ut Augustinus rectè docet: omnis enim justa lex, sive à Deo, sive ab homine detur, ab æterna Dei lege derivatur; est enim æterna lex, ut malum sit violare regulam.

Quartum testimonium est B. Bernardi lib. 1. de Considerat. *Non monstrabunt*, inquit, *puto qui hoc dicent, ubi aliquando quispiam Apostolorum judex sederit hominum. Stetisse lego Apostolos judicandos; Sedisse judicantes non lego*. Respondeo: loquitur B. Bernardus de judicio in caussis civilibus; nam alioqui ibidem sic ait: *Quid ni*, inquit, *contemnant judicare de terrenis possessiunculis hominum, qui in cœlestibus & Angelos judicabunt. Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra. Quoniam propter illa, & non propter has accepistis claves regni cœlorum*. Adde, quòd Bernardus non tam disputat an liceat, quàm an conveniat Pontifici de terrenis litibus judicare.

CAPUT XXII.

Proponitur quæstio postrema: An Christus jurisdictionem Ecclesiasticam soli Pontifici summo immediatè contulerit.

Restat postrema quæstio de derivatione potestatis Ecclesiasticæ à Pontifice summo ad Episcopos cæteros. Sciendum est, triplicem esse in Pontifice, aliisque Episcopis potestatem: unam Ordinis; alteram jurisdictionis interioris; tertiam jurisdictionis exterioris: quarum prima refertur ad Sacramenta conficienda, & ministranda; altera ad populum Christianum regendum in foro interiori conscientiæ; tertia ad eumdem populum regendum in foro exteriori.

De prima & secunda non est quæstio nostra, sed solùm de tertia: nam de prima certum est apud omnes, illam æquè immediatè habere à Deo Episcopos, ac ipsum summum Pontificem; confertur enim per quamdam consecrationem, quæ æquè operatur in uno atque in alio. Vide de hac potestate Joannem de Turrecremata lib. 1. cap. 93. De secunda est quidem aliqua dissensio inter Auctores, nam Abulensis in libro, quem appellat Defensorium, par. 2. cap. 63. existimat, hanc potestatem conferri omnibus sacerdotibus immediatè à Deo, quando ordinantur. Quòd autem nihilominus non possit quilibet sacerdos quoslibet Christianos absolvere, vel ligare, id factum esse, quia Ecclesia ad tollendam confusionem, divisit Diœceses, & unum populum uni Episcopo subjecit, alium alii. At Joannes de Turrecremata lib. 1. Summæ, cap. 96. docet, hanc potestatem non conferri à Deo ex vi ordinationis, sed ab homine per simplicem injunctionem. Ambo tamen in eo conveniunt, quòd usus hujus potestatis pendeat à jurisdictione exteriori, & ideo satis erit de illa exteriori agere. Præterea duæ priores pertinent propriè ad materiam de clavibus Ecclesiæ, quæ hoc loco non disputatur.

Solùm igitur de tertia agendum est, de qua etiam egimus in quæstionibus superioribus. Et quidem omnes in eo conveniunt, jurisdictionem Episcoporum saltem in genere esse de jure divino: nam Christus ipse ita ordinavit Ecclesiam, ut in ea sint Pastores, Doctores &c. Sic enim Apostolus loquitur ad Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios Pastores & Doctores*. Et præterea, nisi ita esset, posset Pontifex mutare hunc ordinem, & instituere, ne ullus sit in Ecclesia Episcopus, quod sine dubio non potest facere. At quæstio est, an Episcopi canonicè electi accipiant à Deo suam jurisdictionem, sicut eam accipit summus Pontifex: an verò à Pontifice. Sunt autem tres de hac re Theologorum sententiæ.

Prima eorum, qui volunt, tam Apostolos, quàm cæteros Episcopos immediatè à Deo accepisse & accipere jurisdictionem. Ita docet Franciscus Victoria in relect. 2. de potest. Eccles. quæst. 2. & Alphonsus à Castro lib. 2. cap. 24. de justa hæreticor. punit. Altera est eorum, qui volunt, Apostolos non à Christo sed à Petro, & Episcopos non à Christo sed à Petri successore accepisse, vel accipere jurisdictionem. Ita Joannes de Turrecremata lib. 2. cap. 54. Summæ de Ecclesia, & Dominicus Jacobatius lib. 10. de Concil. art. 7. Tertia est media eorum, qui volunt, Apostolos quidem accepisse à Christo immediatè omnem suam auctoritatem, tamen Episcopos non à Christo sed à summo Pontifice eam accipere.

Ita

Ita Cajetanus in tract. de auctorit. Papæ, & Concil. cap. 3. Dominicus à Soto in 4. dist. 20. quæst. 1. art. 2. Franciscus Vargas in libello de hac ipsa quæstione, Hervæus in lib. de potest. Papæ, & Gabriel in canonem Missæ, lect. 3. & eadem videtur sententia veterum Scholasticorum, B. Bonaventuræ, Alberti, Durandi, atque aliorum in 4. dist. 18. aut 20. aut 24. quæ sententia verissima est; & ideo breviter confirmanda.

CAPUT XXIII.

Apostolos à Christo jurisdictionem omnem accepisse.

QUòd igitur Apostoli acceperint à Christo immediatè suam jurisdictionem, Primùm testantur verba Domini, Joan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*. Quem locum sic exponunt Patres, Chrysostomus & Theophylactus, ut apertè dicant, factos esse his verbis Apostolos Christi Vicarios, immò ipsum Christi officium & auctoritatem accepisse.

Addit Cyrillus in hunc locum, his verbis propriè Apostolos creatos esse Apostolos, & Orbis totius Doctores, & ut intelligeremus, in Apostolica auctoritate contineri omnem potestatem Ecclesiasticam; ideo adjecisse Christum: *Sicut misit me Pater*; siquidem Pater Filium misit summa potestate præditum. Cyprianus lib. de unit. Eccles. *Loquitur*, inquit, *Dominus ad Petrum, Tibi dabo claves regni cælorum: & eidem post resurrectionem suam dicit, Pasce oves meas. Et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: tamen, ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit &c.* Ubi vides, idem dari Apostolis per illa verba, *Ego mitto vos*, quod Petro fuerat promissum per illud, *Tibi dabo claves*; & postea exhibitum per illud, *Pasce oves meas*. Constat autem per illa *tibi dabo claves*, & per illud *pasce oves* intelligi jurisdictionem plenissimam, etiam exteriorem. Quomodo autem hæc non impediant Petri Primatum, alibi satis ostendimus.

Secundò, idem ostendit electio Matthiæ in Apostolatum. Nam Act. 1. legimus, Matthiam Apostolum non fuisse ab Apostolis electum, nec datam ei ullam auctoritatem, sed implorata divinitus & impetrata electione ejus, mox inter Apostolos annumeratum. Certè si Apostoli omnes à Petro habuerint jurisdictionem, in Matthia maximè id ostendi debuisset.

Tertiò, probatur ex Paulo, qui ex professo docet, se auctoritatem ac jurisdictionem habuisse à Christo, & inde probat se verum esse Apostolum. Nam Galat. 1. ait: *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum & Deum Patrem*. Et ibidem ut ostenderet, se non accepisse auctoritatem à Petro, vel aliis Apostolis, ait: *Cùm autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam, continuò non acquievi carni, & sanguini, neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abii in Arabiam, & iterum reversus sum Damascum: deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum &c.* Et cap. 2. *Mihi enim, qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.*

Quartò, probatur evidenti ratione. Nam Apostoli à solo Christo facti sunt, ut patet Luc. 6. *Vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit*. Et Joan. 6. *Nonne ego vos duodecim elegi?* Quòd autem Apostoli habuerint jurisdictionem, patet tum ex gestis Pauli, qui 1. Cor. 5. excommunicat. & 1. Cor. 6. 7. 11. 14. & alibi passim, leges constituit, tum quia Apostolica dignitas est prima & suprema dignitas in Ecclesia, ut patet 1. Cor. 12. & Ephes. 4. *Et quosdam quidem posuit in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas &c.* Vide B. Thomam in cap. 12. 1. ad Cor. Quòd autem ante Christi passionem Apostoli essent, nec tamen adhuc essent Episcopi, vel Sacerdotes, nec ullam haberent jurisdictionem; non est mirum: Dominus enim variis temporibus varias contulit Apostolis potestates; & præcipuè Joan. 20. absolvit, quod ante passionem inchoaverat.

CAPUT XXIV.

Episcopos omnes à Papa jurisdictionem accipere.

QUòd verò omnis ordinaria jurisdictio Episcoporum à Papa immediatè descendat, probatur, Primò ex figura Testamenti veteris. Nam Num. 11. legimus, quòd cùm Moses non posset solus regere totum populum, Deus jussit adesse septuaginta seniores, & auferens de spiritu Mosis, dedit illis, ut unà cum Mose populum regerent. Ubi notandum cum Augustino quæst. 18. in lib. Num. istam ablationem spiritus à Mose non significare diminutionem spiritus in Mose, quia tunc nihil profuisset Mosi habere adjutores, si propterea ipse debilior factus esset, sed derivationem virtutis seniorum à Mosis virtute: voluit enim Deus ostendere, in Mose residere totam auctoritatem, alios autem si quam habent, à Mose habere. Constat autem Pontificem in Ecclesia eum locum habere, quem habuit Moses in populo Judæorum.

Secundò, regimen Ecclesiasticum est monarchicum, ut supra ostendimus; ergo omnis auctoritas est in uno, & ab illo in alios derivatur; sic enim se habent omnes Monarchiæ. Respondent, regimen Ecclesiasticum est Monarchicum, sed temperatum ex Aristocratia; & ideo præter Monarcham, esse etiam alios Præfectos inferiores, qui non sint Vicarii summi Monarchæ, sed absoluti Principes: essent autem Vicarii, si ab illo acciperent auctoritatem.

At contrà: nam Aristocratia Ecclesiæ requirit quidem ut Episcopi sint Principes, & non simplices Vicarii, sed non requirit, ut isti Principes instituantur à Deo, & non à Pontifice, sed solùm ut Pontifex cogatur divina lege in variis Ecclesiæ partibus diversos Principes Ecclesiasticos constituere: quomodo si alicubi Rex teneretur in singulis provinciis non constituere Prætores, aut Præsides, sed veros Duces ac Principes, qui provinciam, ut suam regerent, cum dependentia tamen ad Regem.

Tertiò, probatur ex illis quatuor similitudinibus, quibus utitur Cyprianus lib. de unit. Eccles. ubi sedem Petri comparat capiti, radici, fonti, soli. Nam in omni corpore virtus membrorum derivatur à capite, in omni arbore virtus ramorum oritur ex radice, in omnibus rivis aqua fluit ex fonte, omnium denique radiorum solarium lux est à sole.

Quartò, probatur, ex inæqualitate jurisdictionum. Nam si Deus immediatè conferret Episcopis jurisdictionem, omnes Episcopi haberent æqualem jurisdictionem, sicut habent æqualiter Ordinis potestatem: Deus enim non determinavit unquam Episcoporum jurisdictionem; at modò unus Episcopus habet unum oppidum, alius centum oppida, alius multas provincias; non igitur à Deo, sed ab homine datur ejusmodi jurisdictio: idcirco enim ille magnum, ille parvum populum regit, quia ita placuit ei, qui jurisdictionem dedit, idest, Principi totius Ecclesiæ.

Quia-

Quintò, si haberent Episcopi à Deo suam jurisdictionem, non posset Pontifex illam auferre, aut mutare; non enim potest Pontifex aliquid agere contra Dei ordinationem: at certum est Pontificem id posse facere, & sæpè fecisse. Unde B. Bernardus in epist. 131. ad Mediolanen. *Potest*, inquit, *Romana Ecclesia novos ordinare Episcopatus, ubi hactenus non fuerunt: potest eos, qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictaverit, ita ut de Episcopo Archiepiscopos creare liceat, & è converso si necesse visum fuerit.*

Respondebunt: Episcopos habere jurisdictionem à Deo, sed tamen sub Pontifice; & ideo licere Pontifici illam tollere, vel mutare.

At contra: nam Apostoli habuerunt potestatem sub Petro, & tamen quibus eam habuerunt immediatè à Christo, non poterat Petrus eam auferre, vel imminuere. Præterea Ordinis potestatem habent omnes Presbyteri sub Pontifice, & tamen quia eam habent à Deo, non potest Pontifex eam ita tollere, ut ii, si velint, non possint ea uti: nam Presbyter etiamsi Pontifex illum excommunicet, suspendat, interdicat, degradet; tamen si velit, verè consecrabit. Denique in qualibet urbe Clerus, & populus subjectus est Episcopo; & tamen si quis de clero, vel populo habet immediatè à Pontifice summo aliquam auctoritatem, non potest Episcopus illam tollere, vel imminuere. Eodem igitur modo si haberent Episcopi à Christo auctoritatem suam, non posset Christi Vicarius eam tollere, & minuere; vel dicant adversarii, ubi Dominus ita subjecerit Episcopos Pontifici, ut voluerit etiam illa posse mutari, quæ ipsemet eis contulerit.

Respondeo: posse saltem Pontificem auferre materiam subjectam Episcopo, idest, populum ejus alteri subjicere, & ea ratione non propriè illi auferre jurisdictionem à Deo datam, sed efficere indirectè, ut illam perdat. At cùm potestas jurisdictionis relationem significet Prælati ad subditum: ex relativis autem uno posito, vel sublato, & alterum ponatur, vel tollatur; si non potest Episcopo auferri jurisdictio, non potest fieri, ut populus non sit ei subjectus. Denique mirum omnino esset, si divina providentia, quæ suaviter cuncta disponit, noluisset per eum jurisdictionem dari, per quem augeri, minui, atque adeò penitus tolli posse voluisset.

Sextò, si jure divino Episcopi habent suam jurisdictionem, ostendere debent aliquod verbum Dei, in quo hæc eorum jurisdictio fundetur: at nihil adferunt, nec adferre possunt adversarii, nisi verba Domini dicta ad Apostolos; illis autem verbis datur Apostolis amplissima jurisdictio in Ecclesiam universam, quam certè non concedunt Episcopis adversarii. Viderint igitur, quo firmamento sententiam suam defendant.

Septimò, accedant gravissima testimonia duorum veterum, sanctissimorumque Pontificum. Innocentius I. in epist. ad Concil. Carthag. quæ est 91. inter epistolas Augustini: *A Petro*, inquit, *ipse Episcopatus, & tota auctoritas nominis hujus emersit*. Et in epist. ad Concil. Milevitan. quæ est 93. inter epistolas Augustini: *Arbitror*, inquit, *omnes fratres & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, idest, sui nominis, & honoris auctorem deferre debere*. Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pontificat. *Si quid*, inquit, *commune cum eo aliis voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit*. Et epist. 89. *Hujus muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium voluit pertinere, ut in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet.*

Neque obstat, quòd Apostoli non acceperint à Petro jurisdictionem: nam hìc Leo loquitur de modo ordinario, quo Deus Ecclesiæ Principibus, idest, Episcopis confert dona sua, ac dicit, conferri ordinariè per Petrum: Apostoli autem extraordinario privilegio à Christo acceperunt suam jurisdictionem.

Accedant ultimò verba Pontificis, quibus utitur in creandis Episcopis; sic enim ait: *Providemus Ecclesiæ tali de tali persona, & præficimus eum in Patrem & Pastorem, ac Episcopum ejusdem Ecclesiæ, committentes ei administrationem in temporalibus, & spiritualibus, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, Amen.*

CAPUT XXV.

Solvuntur argumenta adversariorum.

At contra objiciunt primò; nostram sententiam seipsam destruere. Nam Episcopi Apostolis succedunt, ut Pontifex Romanus Petro; ergo si Apostoli habent à Christo jurisdictionem, ut asserit nostra Conclusio prima, sequitur, etiam Episcopos habere à Christo, quod tamen negat secunda Conclusio. Et è contrario, si Episcopi habent à Pontifice jurisdictionem, ut asserit secunda Conclusio; ergo Apostoli habent à Petro, quod tamen negat prima conclusio. Nam successor ab eo habet suam jurisdictionem, à quo habuit prædecessor, alioqui non verè succedit, sed instituitur alio ordine: succedere autem Episcopos Apostolis docet Augustin. in Psal. 44. exponens enim illud: *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii; Patres*, inquit, *missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt, constituti sunt Episcopi*. Hinc etiam Concilium Florentinum in instruct. Armenor. & Concil. Trident. sess. 23. cap. 4. Episcopos in locum Apostolorum successisse docent.

Respondeo: magnum esse discrimen inter successionem Petri, & aliorum Apostolorum. Nam Romanus Pontifex propriè succedit Petro, non ut Apostolo, sed ut Pastori ordinario totius Ecclesiæ; & ideo ab illo habet Romanus Pontifex jurisdictionem, à quo habuit Petrus: at Episcopi non succedunt propriè Apostolis, quoniam Apostoli non fuerunt ordinarii, sed extraordinarii, & quasi delegati Pastores, quibus non succeditur.

Dicuntur tamen Episcopi succedere Apostolis, non propriè eo modo, quo unus Episcopus alteri, & unus Rex alteri, sed duplici alia ratione. Primò ratione Ordinis sacri Episcopalis. Secundò per quamdam similitudinem & proportionem: quia nimirum sicut Christo in terris vivente, primi sub Christo erant Apostoli duodecim, deinde 72. discipuli; ita nunc primi sub Romano Pontifice sunt Episcopi, post eos Presbyteri, inde Diaconi &c.

Ita verò succedere, & non aliter Episcopos Apostolis, probatur; nam nullam habent partem veræ Apostolicæ auctoritatis. Apostoli poterant in toto terrarum Orbe prædicare, & fundare Ecclesias, ut patet Matth. ult. & Marci ult. hoc non possunt Episcopi. Item Apostoli poterant scribere libros canonicos, ut omnes fatentur; hoc non possunt Episcopi. Apostoli habuerunt donum linguarum & miraculorum; non habent Episcopi. Apostoli in totam Ecclesiam habuerunt jurisdictionem, non habent Episcopi. Præterea non succeditur propriè nisi præcedenti: at simul fuerunt in Ecclesia Apostoli & Episcopi, ut patet de Timotheo, Tito, Evodio, aliisque permultis; si igitur Episcopi Apostolis succedunt, cui Apostolo successit Titus? cui Timotheus?

Denique eodem modo succedunt Episcopi Apostolis, quo Presbyteri discipulis 72. ut patet ex Ana-

cleto

cleto epist. 3. & ex Beda in cap. 10. Luc. at constat, Presbyteros non succedere propriè discipulis 72. sed solùm per similitudinem; nam discipuli illi 72. non fuerant Presbyteri, nec ullum ordinem, aut jurisdictionem à Christo susceperunt. Siquidem Philippus & Stephanus, & alii quinque Diaconi ordinati ab Apostolis, Act. 6. erant ex discipulis 72. ut Epiphanius docet hæres. 20. quæ est Herodianorum: certè autem non fuissent Diaconi ordinati, si jam antea fuissent Presbyteri.

Secundò objiciunt illud Act. 20. *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Item Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores & Doctores.* Ubi nomine Pastorum & Doctorum intelliguntur Episcopi, ut eo loco exponit Hieronymus. Et confirmatur ex Patribus, nam Dionysius lib. de Eccles. hierarch. cap. 6. dicit, Episcoporum hierarchiam immediatè terminari in Jesum, sicut inferiores ordines Presbyterorum, Diaconorum, & aliorum terminantur in Episcopum. Cyprianus lib. 3. epist. 9. ad Rogatian. dicit, Episcopos à Christo fieri, à quo Apostoli creati sunt: Diaconos autem ab Apostolis, non à Christo institutos. Bernardus lib. 3. de Considerat. *Erras*, inquit, *si ut summam, ita & solam institutam à Deo æstimas vestram Apostolicam potestatem &c.*

Respondeo ad primum locum: dici Episcopos constitutos à Spiritu sancto non immediatè, sed mediatè; quia Apostoli inspirante Deo, & virtute accepta à Spiritu sancto illos Episcopos constituerunt. Quomodo etiam Act. 15. dicunt: *Visum est Spiritui sancto, & nobis*, & tamen de lege humana loquuntur; & Rom. 13. *Non est potestas nisi à Deo*; nimirum mediatè vel immediatè.

Ad secundum dico: ibi exprimi generalem Ecclesiæ Ordinem, qui sine dubio de jure divino est: Deus enim est qui instituit, ut in Ecclesia essent Apostoli, Prophetæ, Pastores, & Doctores, etsi non omnibus immediatè auctoritatem ipse dederit.

Ad tertium dico: Dionysium loqui de Ordine Episcoporum, non de jurisdictione.

Ad quartum dico: Cyprianum velle, Ordinem Episcoporum ab ipso Christo institutum esse; proinde jure divino in Ecclesiam introductum: Ordinem verò Diaconorum ab Apostolis primum excogitatum fuisse. Cujus sententiæ partem posteriorem schola Theologorum communiter rejicit, sed sive sit vera, sive falsa, nihil facit ad propositum nostrum.

Ad quintum dico: Bernardum loqui eo modo, quo loquitur Paulus Rom. 13. cùm ait: *Non est potestas nisi à Deo.*

Tertiò objiciunt: si Episcopi à Pontifice habent jurisdictionem; ergo mortuo Pontifice cessat Episcoporum auctoritas, sicut præciso capite moriuntur omnia membra. Respondeo: magnum esse discrimen inter caput naturale, & caput mysticum: siquidem membra corporis naturalis conservari non possunt, nisi continuum influxum à capite recipiant; membra verò capitis mystici, præsertim ministerialis & externi, pendent quidem à capite ut fiant, non tamen ut conserventur. Itaque Episcopalis jurisdictio semel collata, non amittitur moriente qui dedit, sed moriente qui accepit, aut auferente qui potest auferre.

Quartò objiciunt: ad ordinem Episcopatus exercendum necessaria est jurisdictio; ergo Deus qui confert ordinem, confert etiam jurisdictionem. Respondeo: utrumque à Deo conferri, sed unum immediatè, alterum mediatè; quia unum, idest, potestas Ordinis requirit characterem & gratiam, quam solus Deus efficere potest; alterum, idest, jurisdictio solùm requirit superioris voluntatem.

Objiciunt quintò: summus Pontifex Episcopos vocat fratres & collegas; igitur ab uno communi Patre Deo Ecclesiæ præficiuntur. Respondeo: primùm vocari fratres ratione ordinis Episcopalis, in quo sunt æquales. Secundò ratione jurisdictionis, quia assumuntur Episcopi à Pontifice ad suum ipsius onus sustentandum, non ad aliquod inferius ministerium.

Objiciunt sextò: si debent omnes Episcopi à Pontifice accipere jurisdictionem; ergo plurimi Episcopi non fuerunt veri Episcopi, nec enim omnes Episcopos, præsertim in Asia & Africa, creavit Romanus Pontifex. Respondeo: non esse opus ut Pontifex immediatè creet Episcopos, sed satis esse, si mediatè, idest, per Patriarchas & Archiepiscopos. Itaque initio Petrus constituit Patriarcham Alexandrinum & Antiochenum, qui à Pontifice auctoritate accepta, toti ferè Asiæ & Africæ præerant, & Archiepiscopos creare poterant, qui postea crearent Episcopos.

LIBER

LIBER QUINTUS DE POTESTATE PONTIFICIS TEMPORALI.

CAPUT PRIMUM.

Proponitur quæstio de potestate temporali.

RESTAT postrema pars disputationis de Pontifice, quæ est de potestate ipsius temporali, de qua quidem quæstione tres inveniuntur auctorum sententiæ. Prima est, summum Pontificem jure divino habere plenissimam potestatem in universum Orbem terrarum, tum in rebus Ecclesiasticis, tum in politicis. Ita docent Augustinus Triumphus in Summa de pot. Eccles. quæst. 1. art. 1. Alvarus Pelagius lib. 1. de planctu Eccles. cap. 13. & multi Jureconsulti, ut Hostiensis in cap. Quod super his, de voto & voti redempt. Panormitanus in cap. Novit, de judiciis; Sylvester in Summa de peccat. verbo Papa, §. 2. & alii non pauci. Quin etiam Hostiensis ulterius progreditur. Docet enim, per Christi adventum omne dominium Principum infidelium translatum esse ad Ecclesiam, & residere in summo Pontifice, ut Vicario summi & veri Regis Christi; & ideo posse Pontificem regna infidelium jure suo donare quibus voluerit Fidelium.

Altera non tam sententia quàm hæresis in altero extremo posita duo docet. Primò, Pontificem ut Pontificem, & ex jure divino nullam habere temporalem potestatem, nec posse ullo modo imperare Principibus secularibus, nedum eos regnis, & principatu privare, etiamsi illi privari alioqui mereantur. Secundò docet, non licuisse Pontifici aliisque Episcopis accipere temporale dominium, quod nunc habent in quasdam urbes & provincias, sive ejusmodi dominium donatum eis fuerit, sive illud usurpaverint: prohibet enim jus divinum, uni homini gladium spiritualem, & temporalem simul committi. Ita docent hæretici omnes hujus temporis, ac præcipuè Calvinus lib. 4. Inst. cap. 11. §. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & Petrus Martyr in cap. 13. ad Rom. ac Brentius in Prolegom. cont. Petrum à Soto; Magdeburgenses autem Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. ponunt inter notas Antichristi, quòd Pontifex duos gladios gerat, undecumque illos habuerit. Ac deinde Centuria 8. 9. 10. & 11. cap. 10. in vitis Pontif. de hoc maximè eos reprehendunt.

Tertia sententia media, & Catholicorum Theologorum communis, Pontificem ut Pontificem non habere directè & immediatè ullam temporalem potestatem, sed solùm spiritualem; tamen ratione spiritualis habere saltem indirectè potestatem quamdam, eamque summam, in temporalibus. Ita Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. p. 2. cap. 4. quem sequitur Alexander Alensis 3. par. Sum. q. 40. m. 5. & 4. p. q. 10. in explicat. can. Missæ, in illud. Et pro Rege N. item S. Bonaventura in lib. de Eccles.
A Hierarch. par. 2. cap. 1. Durandus in lib. de orig. jurisdict. q. 3. in fine. Petrus ab Alliaco in q. de re sumpta, utrum Petri Ecclesia Fide confirmetur. Joannes de Parisio in tract. de potestate regia & papali, cap. 6. & 7. Jacobus Almair in tract. de sup. pot. Eccles. cap. 6. Gabriel Biel explicat. canonis Missæ, lect. 23. Henricus de Gandavo, quodlib. 6. q. 23. Joan. Driedo lib. 2. de libert. Christ. cap. 2. Joan. de Turrecremata lib. 2. Sum. cap. 113. & seq. Albertus Pighius lib. 5. hierarch. Eccles. Thomas Waldensis lib. 2. doct. Fid. art. 3. cap. 76. 77. 78. Petrus de Palude in lib. de pot. Eccles. Cajetanus in Apol. cap. 13.
B ad 8. Franciscus Victoria relect. 1. q. 6. de pot. Eccles. Dominicus à Soto in 4. dist. 25. quæst. 2. art. 1. Nicolaus Sanderus lib. 2. cap. 4. visib. Monarch. Navarrus Relect. in cap. Novit, de Judic. Notab. tertio, Antonius Cordubensis lib. 1. quæst. 57. dub. 3. & alii plurimi.

De S. Thoma, quid senserit, non est tam certum. Nam in fine 2. sent. dicit, in Papa esse apicem utriusque potestatis. Tamen in cap. 13. ad Rom. dicit, clericos exemptos à tributis privilegio Principum secularium: & 2. 2. quæst. 40. art. 2. dicit, Prælatos posse disponere de bellis solùm quatenus ordinantur
C ad bonum spirituale, qui est finis potestatis ipsorum. Ex quibus colligitur, eum non dissentire à cæteris Theologis.

Nos ergo tria tractabimus. Primò ostendemus, Pontificem jure divino non habere directè temporalem potestatem. Secundò habere eum aliquo modo, idest, ratione suæ spiritualis Monarchiæ, summam potestatem etiam temporalem. Tertiò, non esse contra jus divinum, quòd Episcopi habeant etiam actu, & directè jurisdictionem temporalem in urbes, & provincias sibi donatas à Regibus, vel alio justo titulo acquisitas.

D

CAPUT II.

Papam non esse Dominum totius Mundi.

QUod ad primum attinet, tria ordine probabimus. Primò, Papam non esse Dominum totius Orbis. Secundò non esse Dominum totius Orbis Christiani. Tertiò, non esse Dominum ullius provinciæ, aut oppidi, nullamque habere jure divino jurisdictionem merè temporalem. Primum
E docet expressè Joannes de Turrecremata lib. 2. Sum. de Eccles. cap. 113. *Papa*, inquit, *non sic est dicendus habere jurisdictionem in temporalibus jure Papatus, ut dicendus sit totius orbis dominus.* Sic etiam Franciscus Victoria relect. 1. de pot. Eccles. quæst. 6. *Papa*, inquit, *non est orbis Dominus.* Idem alii docent, & probatur. Papa non est Dominus earum provinciarum, quas obtinent Infideles; nam inprimis Dominus Joan. ult. solùm oves suas Petro commisit: Infideles autem non sunt oves. Deinde, non potest Papa judicare Infideles. 1. Cor. 5. *Quid ad me de his,*

his, qui foris sunt, judicare? Denique, Infideles Principes sunt veri & supremi Principes suorum regnorum; nam dominium non fundatur in gratia, aut Fide, sed in libero arbitrio & ratione: nec descendit ex jure divino, sed ex jure gentium; ut patet ex eo quòd Deus approbat regna gentilium in utroque Testamento. Daniel. 2. *Tu es Rex regum, & Deus cœli dedit tibi regnum & imperium, &c.* Matthæi 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Nota, *Reddite*, non donate, quæ sunt Cæsaris, idest, quæ jure illi debentur: & Rom. 13. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, &c.* Et jubet ibidem etiam propter conscientiam obedire Principibus Ethnicis: at certè non tenemur in conscientia obedire illi qui non est verus Princeps.

Si igitur non est Papa Dominus earum provinciarum, quas obtinent Infideles; sequitur, eum non esse Dominum totius Mundi, nisi eæ provinciæ ad Mundum non pertinere dicantur. Dicent: tenemur obedire Principibus infidelibus, quia omnes Principes sunt Vicarii Papæ. At contra: nam Papa non vellet habere tales vicarios, & si posset, libenter daret regna Infidelium Principibus fidelibus. Ridiculum autem est, dedisse Deum Papæ jus in regna totius Mundi, & non dedisse illi unquam facultatem utendi ejusmodi jure.

At, inquient: Papa est Monarcha spiritualis in toto Orbe terrarum; & tamen numquam potuit exercere hunc principatum in toto Orbe terrarum. Respondeo: Papam dici Monarcham spiritualem in toto Orbe, non quòd præsit omnibus hominibus, qui sunt in toto Orbe, sed quod præsit omnibus Christianis toto Orbe diffusis. Et rursum etiam ex hypothesi, nimirum, quia si totus Mundus converteretur ad Fidem, toti Mundo planè spirituali jurisdictione Papa præesset. Denique quòd jus habeat mittendi per totum Orbem terræ prædicatores Evangelii.

At Alexander VI. divisit Orbem nuper inventum Regibus Hispaniæ & Lusitaniæ. Responden: non divisit ad eum finem, ut Reges illi proficiscerentur ad debellandos Reges infideles novi Orbis, & eorum regna occupanda, sed solùm ut eò adducerent Fidei Christianæ prædicatores, & protegerent, ac defenderent cùm ipsos prædicatores, tum Christianos ab eis conversos: & simul ut impediret contentiones, & bella Principum Christianorum, qui in illis novis regionibus negotiari volebant.

CAPUT III.

Papam non esse Dominum totius Orbis Christiani.

JAm verò, quod secundo loco propositum fuit, non esse Papam Dominum totius Orbis Christiani, docet Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. par. 2. cap. 4. *Terrena*, inquit, *potestas caput habet Regem: spiritualis potestas habet summum Pontificem.* Et clarius Joannes Driedo lib. 2. de libert. Christ. cap. 2. *Christus*, inquit, *cùm præfecit Petrum universalis Ecclesiæ pastorem, non simul dedit illi imperium temporale super universam Ecclesiam, neque enim abstulit Imperatoribus & Regibus sua regna, neque item voluit, ut omnis potestas regalis, proinde ac Ecclesiastica debeat derivari, & descendere ex potestate Petri.* Eadem est aliorum multorum sententia, & probatur Primùm. Quia si res ita se haberet, & quidem jure divino, ut volunt, deberet id constare ex Scripturis, aut certè ex Apostolorum traditione: ex Scripturis nihil habemus,

A nisi datas Pontifici claves regni cœlorum; de clavibus regni terrarum nulla mentio fit; traditionem Apostolicam nullam adversarii proferunt, Præterea, Christus non abstulit, neque aufert regna iis quorum erant; nam Christus non venit destruere ea quæ bene se habebant, sed perficere; ergo quando Rex fit Christianus, non perdit regnum terrenum, quod jure obtinebat, sed acquirit novum jus ad regnum æternum: alioqui obesset Regibus Christi beneficium, & gratia naturam destrueret. Et confirmatur ex hymno Sedulii, quem tota Ecclesia publicè canit:

Hostis Herodes impie
Christum venire quid times?
B *Non eripit mortalia,*
Qui regna dat cœlestia.

Item si Papa est Dominus totius Orbis Christiani supremus; ergo singuli Episcopi sunt Principes temporales in oppidis suo episcopatui subjectis; siquidem id quod est Papa in Ecclesia universa, est quilibet Episcopus in particulari: at Episcopos esse dominos urbium, quarum sunt Episcopi, nec adversarii concedunt, & est apertè falsum. Unde Ambrosius in Orat. de tradend. Basil. *Si tributum*, inquit, *petit Imperator, non negatur, agri Ecclesiæ solvunt tributum.* Et infrà: *Tributum Cæsaris est? non negatur. Ecclesia Dei est, Cæsari utique non debet addici.* Et in epist. Athanasii ad solitar. vit. agent. Hosius Episcopus ait C Imperatori: *Tibi Deus Imperium, nobis autem ea quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.*

Denique probatur ex confessione Pontificum. Leo epist. 38. ad Martian. fatetur, Imperatorem Martianum à Deo ad Imperium esse electum, & epist. 43. ad eumdem, fatetur, auctorem imperii Martiani Deum esse. Et similia in omnibus ferè epistolis ad Theodosium, Martianum, & Leonem sibi invicem succedentes Imperatores scribit. Gelasius in epist. ad Anastas. Imp. quæ habetur etiam in Decr. dist. 96. can. Duo sunt: *Duo sunt*, inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum & regalis potestas, &c.* Ubi notandum est, Gelasium non loqui solùm de exequutione, D sed de ipsa potestate, & auctoritate, ne dicant adversarii (ut solent) Papam quidem habere utramque potestatem, sed exequutionem aliis demandare.

Gregorius lib. 2. epist. 61. ad Maurit. *Potestas*, inquit, *super omnes homines dominorum meorum pietati cœlitus data est.* Et clarissimè Nicolaus in epist. ad Michael. *Nolite præjudicium Dei Ecclesiæ irrogare. Illa quippe nullum imperio vestro præjudicium infert.* Et infrà. *Idem mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus, sic actibus propriis, & dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus le-* E *gibus uterentur.* Hic etiam Pontifex non de sola exequutione, sed de potestate & dignitate loquitur: & etiamsi de sola exequutione loqueretur, id nobis sufficeret: nam quidquid Imperatores habent, dicit Nicolaus, à Christo eos habere; peto igitur, vel potest summus Pontifex auferre à Regibus & Imperatoribus hanc exequutionem tanquam summus ipse Rex & Imperator, aut non potest? si potest; ergo est major Christo: si non potest; ergo non habet verè potestatem regiam.

Præterea Alexander III. cap. Si duobus, §. denique, extra de appellat. rogatus an appellatio à judice seculari ad Papam teneat, respondet: *Tenet quidem in his, qui sunt nostræ temporali jurisdictioni subjecti: in aliis verò secundum juris rigorem credimus non tenere.* Item cap. Caussam 2. extra qui filii sint legit.

Nos

attendentes, inquit, *quod ad regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus judicare, &c.*

Denique Innocentius III. cap. Novit, de Judic. Cùm, inquit, jurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare vellemus? Ubi Pontifex usurpationem alienæ jurisdictionis appellat, si temporalem jurisdictionem in regno Francorum tentaret assumere. Et infra, non intendimus judicare de Feudo, cujus ad ipsum spectat judicium, sed decernere de peccato, cujus ad nos pertinet sine dubitatione censura. Idem cap. Solitæ, extra de major. & obed. *Ad firmamentum*, inquit, *cœli, hoc est, universalis Ecclesiæ, fecit Deus duo luminaria magna, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, & regalis potestas, sed illa, quæ præest diebus, id est, spiritualibus, major est, quæ verò carnalibus, minor, ut quanta est inter solem, & lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur, &c.* Ubi nota, quemadmodum non est idem Sydus, Sol, & Luna: & sicut Lunam non instituit Sol, sed Deus; ita quoque non esse idem, Pontificatum & Imperium, nec unum ab alio absolutè pendere. Idem, cap. Per venerabilem, extra qui filii sint legit. dicit, Pontificem solum in patrimonio Ecclesiæ plenam habere in temporalibus potestatem: in aliis verò regionibus non item, & ibidem: *Cùm Rex*, inquit, *superiorem in temporalibus minimè recognoscat, sine juris alterius læsione in eo se jurisdictioni nostræ subjicere potuit, in quo videretur aliquibus, quòd per seipsum (non tanquam pater cum filiis, sed tanquam princeps cum subditis) potuit dispensare. Tu autem nosceris aliis subjacere, unde sine ipsorum forsan injuria, nisi præstaret nobis assensum, in hoc subdere te non posses.*

CAPUT IV.

Papam non habere ullam merè temporalem jurisdictionem directè jure divino.

Superest nunc, ut demonstremus, Papam directè nullius loci esse Dominum temporalem jure divino. Quod expresè docet Joannes de Turrecremata lib. 2. de Eccles. cap. 114. Cajetanus in Apol. par. 2. cap. 13. ad 8. & Navarrus in cap. Novit, Notab. 4. verba Cajetani hæc sunt, *Potestas Papæ directè est respectu spiritualium ad supremum simpliciter finem humani generis; ideo suæ potestati duo conveniunt, primò quòd non est directè respectu temporalium; secundò, quòd est respectu temporalium in ordine ad spiritualia.* Id verò hac ratione manifestè probatur. Christus, ut homo, dum in terris vixit, non accepit, nec voluit ullius provinciæ vel oppidi merè temporale dominium: summus autem Pontifex Christi Vicarius est, & Christum nobis repræsentat, qualis erat dum hîc inter homines viveret; igitur summus Pontifex ut Christi Vicarius, atque adeo ut summus Pontifex est, nullius provinciæ vel oppidi habet merè temporale dominium.

Utraque propositio hujus ratiocinationis probanda est. Ac primùm Prima ipsa propositio explicanda & probanda est. Nam ex hoc falso principio, quòd Christus homo fuerit Rex temporalis, nati sunt duo contrarii errores: hinc enim deducunt quidam tanquam ex præcipuo fundamento, Papam qui est Christi Vicarius, esse Regem & Pontificem simul; è contrario autem Wiclefistæ (ut refert Waldens. lib. 2. doctr. Fid. art. 3. cap. 76.) ex hoc eodem principio deducunt, Reges esse Pontificibus majores, & digniores, quia Reges sunt Vicarii Christi Regis, & Pontifices Vicarii Christi Pontificis. Christus autem magis Rex fuit, quàm Pontifex, nam descendit ex tribu regia Judæ, & familia David, non A ex tribu Levi, & familia Aaronis; ac proinde hæreditaria successione fuit Rex, non Pontifex.

Ut igitur explicetur, & probetur hoc principium, ajo, Christum fuisse quidem semper ut Dei Filium Regem, & Dominum omnium creaturarum eo modo quo est Pater ejus, sed hoc regnum æternum esse, & divinum, & nec tollere dominia hominum, nec posse Pontifici convenire: fuisse præterea Christum ut hominem Regem omnium hominum spiritualem, & habuisse potestatem amplissimam spiritualem in omnes tam Fideles, quàm Infideles in ordine ad salutem æternam, ita ut posset eos obligare ad Fidem, & Sacramenta sua suscipienda: potuisse quoque per suam spiritualem potestatem disponere de B omnibus rebus temporalibus, prout expedire judicabat ad finem suum spiritualem: futurum etiam post diem judicii hoc spirituale Christi regnum etiam sensibile & manifestum, & ita inchoatam esse gloriam hujus regni in ipso capite nostro Christo, quando à mortuis resurrexit; cæterùm hoc etiam non esse regnum temporale, qualia sunt nostrorum Regum, nec posse Pontifici communicari, quia præsupponit resurrectionem: potuisse denique Christum hominem, si voluisset, & si expedire sibi visum fuisset, accipere regiam auctoritatem; tamen noluisse, & proinde nec accepisse, nec habuisse non solùm exequutionem dominii & regni, sed nec auctoritatem, vel potestatem regni ullius temporalis; id quod probatur. C Nam si habuit, vel ex hæreditaria successione, vel ex electione, vel jure belli, vel dono speciali Dei: omne enim regnum aliquo horum modorum acquiritur, vel hæreditate, vel electione populi, vel jure belli, vel dono superioris.

Non habuit Christus homo regnum hæreditarium: nam etsi descendit ex familia regia; tamen non constat, an ipse esset magis proximus Davidi, quàm alii multi, qui de eadem familia erant: & præterea tunc regnum erat ablatum à familia David, idque Deo volente, qui etiam prædixerat ex Jechoniæ familia, unde Christus descendit, nullum futurum Regem, nimirum temporalem, eo modo quo fuerat David, & alii ejus successores, Hierem. 22. de Jechonia sic D legimus: *Hæc dicit Dominus, scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.* Constat autem ex Matthæi 1. Christum descendere ex isto Jechonia.

Ex quo manifestè sequitur, Christum non potuisse regnum temporale habere successione hæreditaria, nisi falsa esset prophetia, quæ disertis verbis prædixerat fore, ut nemo unquam deinceps haberet potestatem in Juda de posteris Jechoniæ. Nec potest responderi: posteros Jechoniæ habuisse jus regni, non tamen de facto sedisse in solio David. Nam ad quid illud jus, quo nunquam usuri erant? Et confirmatur ex Patribus. Nam Hieronymus in hunc locum, & E Ambrosius lib. 3. in Luc. cap. 1. quærunt, quomodo non pugnet hæc prophetia Hieremiæ cum prophetia Gabrielis Archangeli, qui Luc. 1. ait: *Dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus?* Et respondent, ideò non pugnare, quòd Hieremias loquatur de regno temporali & carnali, Gabriel de regno spirituali atque æterno. Quibus consentit Augustinus lib. 17. de Civit. Dei cap. 7. ubi ait: *Qui populus regnum fuerat amissurus, Christo Jesu Domino nostro non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.*

Nun etiam Christus fuit Rex temporalis titulo electionis, ut patet ex illo Lucæ 12. *O homo, quis me judicem constituit, aut divisorem inter vos?* hoc est, neque Imperator, neque Respublica me Judicem elegit. Et ex illo Joan. 6. *Cùm cognovisset*, inquit, Joannes, *quia venturi essent, ut raperent eum, & facerent eum* re-

A *regem, fugit iterum in montem ipse solus*. Apparet ergo eum noluisse acceptare electionem suam in Regem.

Sed nec jure belli fuit Rex temporalis: nam bellum ejus non fuit cum Regibus mortalibus, sed cum Principe tenebrarum, ut patet ex Joan. 12. *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*. Et Coloss. 2. *Expolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in seipso*. Et 1. Joan. 3. *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera Diaboli*. Ergo jure belli acquisivit Christus sibi regnum spirituale, ut regnet ipse in cordibus nostris per Fidem, & gratiam, ubi antea regnabat Diabolus per vitia & peccata.

Quòd denique non fuerit Rex temporalis dono **B** Dei speciali, patet ex illo Joan. 18. *Regnum meum non est de hoc Mundo*. Et ibidem: *Regnum meum non est hinc*. Ut enim exponunt Patres, Chrysostomus, Theophylactus, Cyrillus & Augustinus in hunc locum, & Ambrosius lib. 3. in Luc. propè fin. Dominus his verbis liberare voluit Pilatum à suspicione, qua credere poterat, se regnum temporale Judæorum affectasse. Itaque sensus est: *Ego quidem Rex sum, sed non eo modo, quo Cæsar & Heroaes; nam regnum meum non est de hoc Munda, idest, non constat honoribus, opibus, potentia Mundana* &c. Et Confirmatur hæc ratio, primò testimonio plurimorum Auctorum: id enim docet S. Bonaventura in lib. de paupert. Christi, & in Apol. pauper. Thomas Walden- **C** sis lib. 2. doctr. Fid. cap. 76. 77. & 78. Alvarus Pelagius lib. 2. de planctu Eccles. art. 57. Durandus tract. de orig. jurisdict. quæst. 3. Joannes Driedo de dogmat. Eccles. lib. 3. cap. 4. par. 1. Abulensis in cap. 20. Matth. quæst. 67. Albertus Pighius lib. 5. de Eccles. hierarch. cap. 3. Adrianus Finus in flagello Jud. lib. 5. cap. 6. Victoria relect. 1. de pot. Eccles. Sotus lib. 4. de just. & jure, q. 4. Bartholomæus Medina in 3. p. quæst. 59. art. 4. Navarrus in cap. Novit, Notab. 3. num. 97. Denique ferè omnes Interpretes in illud Joan. 10. *Regnum meum non est de hoc Mundo*. Confirmatur secundò, nam Christus nunquam exercuit in hoc Mundo regiam potestatem: venit enim ministrare, non ministrari; & judicari, non judicare; ergo **D** frustra accepisset regiam auctoritatem; frustrà enim est potentia, quæ nunquam redigitur in actum.

Respondent: Christum exercuisse hanc potestatem, quando ejecit de templo ementes oves & boves, Joan. 2. At in primis ejicere de templo aliquos, non est Regis officium, sed Sacerdotum. Nam si Sacerdotes ipsum Regem, nempe Oziam vi de templo ejecerunt, 2. Paralip. 26. quantò faciliùs mercatores quosdam ejicere potuissent? Sed præterea sciendum, Christum non ejecisse illos homines ex templo, quasi pontificia, vel regia potestate, sed more Prophetarum, zelo quodam divino, quo Phinees occidit scortatores, & Helias Prophetas Baal; & propterea Judæi Domino dice- **E** bant: *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?* hocest, unde sciemus te esse Prophetam, & à Deo missum cum tali potestate?

Confirmatur tertiò eadem ratio. Nam auctoritas regia non erat Christo necessaria, neque utilis, sed planè supervacanea & inutilis; nam finis adventus ejus in Mundum, erat redemptio humani generis: ad hunc autem finem non erat necessaria temporalis potestas, sed solùm spiritualis; siquidem per ipsam spiritualem poterat etiam disponere de rebus temporalibus omnibus eo modo, quo judicabat expedire ad humanam redemptionem. Quòd autem inutilis fuisset Christo talis potestas merè temporalis, ex eo intelligi potest, quod Christus debuit hominibus persuadere contemptum gloriæ, deliciarum, opum, & omnium rerum terrenarum, quibus tamen maximè affluunt Reges hujus Mundi: *Qui enim mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*, Matth. 11.

Confirmatur quartò ex eo, quòd Christus fuit verè pauper, non solùm quoad usum, sed etiam quoad dominium, ut ex Scripturis probat S. Bonaventura in lib. de pauper. Christi. Quod etiam definivit Nicolaus III. cap. Exiit; de Verb. signific. in 6. ubi dicit, Christum docuisse verbo & exemplo paupertatem Religiosorum, quæ caret omni dominio. Clemens etiam V. in Clement. Exivi, de Verb. signific. dicit, Christum fuisse exemplar cœlestis vitæ, qualis describitur in regula S. Francisci. Neque his repugnat Joan. XXII. in Extravag. Quia quorumdam: nam contendit quidem Joannes, Christum habuisse aliquando loculos, & dominium in communi cum Apostolis earum pecuniarum, quæ ipsis dabantur in eleemosynam; at non negat, aliquando Christum nihil babuisse, nec in communi: & apertè docet, Christum exemplo docuisse vitam religiosam, quæ caret omni dominio saltem in particulari. Quòd si Christus caruit aliquando omni dominio; quomodo fuit semper Dominus temporalis omnium rerum?

Confirmatur Ultimò ex eo, quòd omnia ferè loca Scripturæ, ubi de regno Christi agitur, intelligi debent necessariò de regno spirituali & æterno; ac proinde non potest ex Scripturis deduci, ullum fuisse Christi regnum temporale. Psal. 2. agitur de regno Christi, ubi dicitur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*; sed ibidem subditur: *Prædicans præceptum ejus*, ut ostendatur regnum spirituale. Item Dan. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur*. Luc. 1. *Et regni ejus non erit finis*.

At regna temporalia non sunt æterna, & si Christus fuit Rex Judæorum humano more, dum vixit in terris; certè desiit eo modo regnare, quando ad Patrem ascendit. Quomodo ergo regni ejus non erit finis? Et cùm idem regnum occupatum fuerit paulo post à Romanis, deinde à Saracenis, & nunc à Turcis teneatur; quo pacto impletum est quod dixit Daniel, & regnum ejus alteri populo non tradetur? Non igitur Christus Rex fuit temporalis Judææ, sed Rex spiritualis Ecclesiæ; cujus regni figura fuit regnum temporale Davidis & Salomonis: hac enim ratione dedit Christo Pater sedem David patris sui, ut regnaret in domo Jacob in æternum.

Sed jam explicanda est assumptio primi argumenti. Dicimus igitur, Papam habere illud officium quod habuit Christus, cùm in terris inter homines humano more viveret: neque enim Pontifici possumus tribuere officia, quæ habet Christus ut Deus, vel ut homo immortalis & gloriosus, sed solùm ea, quæ habuit ut homo mortalis. Quia enim Ecclesia ex hominibus constans, indiget capite visibili, & more humano vivente; ideò Christus quando desiit more humano vivere, idest, post resurrectionem, reliquit Petrum loco sui, qui nobis exhiberet illam Christi gubernationem visibilem & humanam, quam Ecclesia habuerat ante Christi passionem; ut patet ex illis verbis, Joan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*.

Adde, quòd neque habet Pontifex omnem potestatem prorsus, quam habuit Christus ut homo mortalis. Ille enim, quia Deus & homo erat, habuit quamdam potestatem, quam dicunt excellentiæ, per quam præerat, tam Fidelibus, quàm Infidelibus: Papæ autem solùm oves suas, idest, Fideles, commisit. Præterea Christus poterat Sacramenta instituere, & miracula facere propria auctoritate, quæ non potest Pontifex. Item poterat absolvere à peccatis

catis

catis sine Sacramentis, quod Papa non potest. Solùm ergo Pontifici illam potestatem communicavit, quæ puro homini communicari poterat, & quæ necessaria erat ad gubernandos ita Fideles, ut sine impedimento vitam æternam consequi possent. Sequitur igitur evidenter ex eo, quòd Christus ut homo mortalis non habuit ullum temporale regnum, nec Pontificem ut Christi Vicarium tale aliquod regnum habere.

CAPUT V.

Solvuntur argumenta contraria.

SEd occurrunt quidam, atque objiciunt. Primò verba Domini, Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*; hinc enim colligi videtur, Christum habuisse spirituale & terrenum regnum: utriusque autem regni claves Petro attribuit, ut Nicolaus ait in epist. ad Mediolan. & habetur in Decr. dig. 22. can. Oves: *Christus*, inquit, *B. Petro, vitæ æternæ clavigero terreni simul & cœlestis Imperii jura commisit*.

Respondeo: potestatem, de qua hìc loquitur Dominus, non esse potestatem temporalem, ut Regum terrenorum, sed vel tantùm spiritualem, ut B. Hieronymus & B. Anselmus exponunt, qui hunc esse volunt sensum eorum verborum; *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, idest, ut sicut in cœlo Rex sum Angelorum, ita per Fidem regnem in cordibus hominum, vel (ut addit Theophylactus) esse potestatem quamdam summam in omnes creaturas, non temporalem, sed divinam, vel divinæ simillimam, quæ non potest communicari homini mortali.

Ad testimonium Nicolai dico: hunc habere sensum, Christus Petro terreni simul & cœlestis Imperii jura commisit, idest, Christus Petro concessit, ut quod ille solveret aut ligaret in terris, esset solutum aut ligatum & in cœlis. Allusit enim Nicolaus ad verba Domini Matth. 16. Nec possumus aliter exponere, nisi velimus Nicolaum II. repugnare Nicolao I. qui in epist. ad Mich. disertè docet, Christum distinxisse actus, officia, & dignitates Pontificis & Imperatoris, ne aut Imperator jura Pontificis, aut Pontifex jura Imperatoris præsumeret usurpare.

Secundò objiciunt Scripturam Luc. 22. ubi Dominus duos gladios Petro concedit. Cùm enim discipuli dicerent: *Ecce duo gladii hic*; Dominus non ait, nimis est, sed *satis est*. Quare B. Bernardus lib. 4. de Consider. & Bonifacius VIII. in Extravag. Unam sanctam, de major. & obed. ex hoc loco deducunt, Pontificem duos gladios ex Christi institutione habere.

Respondeo: ad literam nullam fieri mentionem in eo loco Evangelii de gladio spirituali, vel temporali Pontificis, sed solùm Dominum illis verbis admonere voluisse discipulos, tempore passionis suæ in iis angustiis, & metu ipsos futuros fuisse, in quibus esse solent, qui tunicam vendunt, ut emant gladium; ut ex Theophylacto, aliisque Patribus colligitur. Porrò B. Bernardus & Bonifacius Papa mysticè interpretati sunt hunc locum, nec volunt dicere, eodem modo habere Pontificem gladium utrumque, sed alio, & alio modo, ut postea exponemus.

Tertium argumentum. Omnes lites & contentiones, tam spirituales, quàm temporales ad judicium summi Pontificis pertinent; nam id habetur expressè Can. Quicumque litem, & Can. Quæcumque contentiones. 11. quæst. 1.

A Respondeo: ex illis Canonibus priorem esse Theodosii Imperatoris, qui ex pietate, non ex debito id honoris Ecclesiæ detulit. Præterea non soli Romano Pontifici, sed omnibus Episcopis eo canone datum esse, ut judicare possent civiles caussas, quæ ad ipsos deferrentur. Denique, jam esse abrogatum per alios canones, ut Glossa ibidem asserit. Posteriorem canonem, perspicuum est, non esse Principis alicujus, qui posset leges condere, sed particularis Episcopi, incertæque auctoritatis; & propterea notari per vocem *Palea*: & præterea posset intelligi sano modo, idest, de omnibus contentionibus, quæ non possunt terminari per seculares Judices, quia nimirum vel Judex non vult administrare

B re justitiam, vel altera pars non vult parere; tunc enim caussæ devolvuntur ad judicium Ecclesiæ per viam correctionis fraternæ, ut Innocentius III. rectè docet, cap. Novit, de judic.

Quartum argumentum. Vacante Imperio, summus Pontifex in administratione succedit, & Imperiali utitur potestate, donec alius fuerit Imperator electus, ut habetur ex Innocentio III. cap. Licet, de for. compet. & ex Conc. Viennen. Clement. Pastoralis, de sent. & re jud. ergo signum est, Imperatoriam potestatem à summo Pontifice tanquam à summo temporali Principe dimanare.

Respondeo: Pontificem succedere Imperatori vacante Imperio, non in omnibus rebus, sed solùm in

C auctoritate judicandi, & terminandi eas caussas quæ à solo Imperatore judicari solent, & quæ non patiuntur facilè moram. Ratio autem hujus non est, quia Pontifex sit summus Princeps temporalis, sed quia caussæ omnes, quæ non possunt definiri per temporales judices, devolvuntur ad judicem spiritualem, ut infrà dicemus, & jam ex parte diximus.

Argumentum postremum. S. Thomas in lib. 3. de regim. Princ. cap. 10. & 19. affirmat, summum Pontificem jure divino habere spiritualem & temporalem potestatem in toto Orbe terrarum, ut supremum totius Mundi Regem, adeo ut etiam taleas omnibus Christianis possit imponere, & civitates ac castra destruere, pro conservatione Christianitatis. Idem

D etiam S. Thomas in 2. sent. dist. 44. propè finem, dicit, in Papa esse apicem utriusque potestatis, spiritualis & temporalis. Sequuntur autem S. Thomam plurimi alii Doctores, ut hæc sententia communis apud Theologos dici possit. Respondeo: non sine caussa viri aliqui docti dubitant de Auctore librorum de regimine Principum, qui habentur inter Opuscula S. Thomæ; nam non esse S. Thomam eorum librorum auctorem multa ostendunt, sed præcipuè id quod habetur in lib. 3. cap. 20. de successione Adolphi & Alberti Imperatorum: scribit enim auctor eorum librorum, suo tempore id accidisse, ut Adolphus Rodolpho, & Albertus Adolpho succederet. Constat autem S. Thomam ob-

E iisse anno salutis 1274. Adolphum autem successisse Rodolpho anno 1292. & Albertum Adolpho anno 1299. neque in his temporum supputationibus ullæ sunt Chronologorum dissensiones. Fieri igitur non potest, ut S. Thomas eorum librorum sit auctor, cùm tot annis ante Adolphi & Alberti Imperium de vita migraverit, nisi fortè ista narratio in opere S. Thomæ ab aliquo alio postea inserta fuerit. Sed quicumque eorum librorum Auctor fuerit, non videtur à sententia nostra dissidere, nisi fortè in modo loquendi. Quamvis enim aliquando dicat, summum Pontificem in temporalibus omnibus potestatem habere; tamen multis in locis explicat ipse se, ac docet, potestatem summi Pontificis propriè, per se, & directè spiritualem esse, sed per eam disponere posse de rebus temporali-

bus omnium Christianorum, cùm id requiritur ad finem spiritualis potestatis, cui subordinantur fines temporalium omnium potestatum. Sic igitur loquitur lib. 1. cap. 14. Hujus ergo Regni (spiritualis videlicet, quod Christus instituit) ministerium, ut à terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis Regibus, sed sacerdotibus est commissum, & præcipuè summo Sacerdoti successori Petri, Christi Vicario, Romano Pontifici, cui omnes Reges populi Christiani oportet esse subditos, sicut ipsi Domino Jesu Christo: sic enim ei, ad quem finis ultimi cura pertinet, subdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium, & ejus imperio dirigi. Hæc ille. Qui clarissimè distinguit regna terrena, quæ habent pro fine pacem temporalem à regno spirituali Christi & ejus Vicarii, quod pro fine habet vitam æternam. Rursus idem Auctor lib. 3. cap. 13. Satis, inquit, apparet, quòd dominium Christi ordinatur ad salutem animæ, & ad spiritualia bona, licèt à temporalibus non excludatur, eo modo quo ad spiritualia ordinantur. Idem in eodem lib. 3. cap. 15. Est, inquit, & alia ratio, quare Dominus noster statum humilem assumpsit, quamvis Dominus Mundi, ad insinuandam videlicet differentiam inter suum & aliorum Principum dominium: quamvis enim temporaliter esset Dominus Orbis, directè tamen ad spiritualem vitam suum ordinavit principatum. Hæc ille; quibus verbis significat, Christum habuisse quidem dominium temporale totius Mundi, sed indirectè: directè autem solum dominium spirituale; quare in eod. lib. 3. cap. 19. non dicit Auctor ille, posse Pontificem summum absolutè imponere taleas omnibus Christianis, & castra civitatesque destruere, sed tantùm in casu, quo id requireret conservatio Christianitatis: ad quod faciendum sufficit ea, quam summus Pontifex habet, amplissima spiritualis potestas in omnem Christianum Orbem. Ad illud autem quod S. Thomas scribit in 2. sent. d. 44. esse videlicet in Romano Pontifice apicem utriusque potestatis, spiritualis & temporalis; responderi potest duobus modis. Primò loqui S. Thomam de potestate, quam Romanus Pontifex habet in ditione temporali Ecclesiæ Romanæ. Dixerat enim paulò antea, in iis quæ pertinent ad salutem animæ, magis obediendum esse potestati spirituali, quàm seculari: contra verò in iis quæ pertinent ad bonum civile, magis obediendum esse potestati seculari, quàm spirituali. Deinde subjungit exceptionem, nisi fortè potestati spirituali etiam potestas secularis conjungatur, ut in Pontifice Romano, in quo est apex utriusque potestatis. Quia enim Pontifex Romanus non solùm est Pastor Ecclesiæ, sed etiam est Princeps secularis multarum provinciarum; ideo in illis provinciis, tum in spiritualibus, tum in civilibus, magis obediendum est summo Pontifici, quàm ulli alteri potestati, sive spirituali, sive seculari. Secundò responderi potest: velle S. Thomam in Papa esse apicem utriusque potestatis respectu totius Orbis Christiani, sed non eodem modo: apicem enim spiritualis potestatis esse in eo directè, ac per se; apicem verò potestatis secularis esse in eodem indirectè, & consequenter: neque enim probabile est, S. Thomam existimasse, in rebus merè civilibus magis obediendum esse summo Pontifici, quàm proprio Regi, etiam in provinciis Romanæ Ecclesiæ temporaliter modò subjectis; contrarium enim apertè colligitur ex rescriptis ipsorum Pontificum supra citatis, quibus S. Thomas sine dubio non repugnat. Id igitur solùm voluit S. Thomas, ut in rebus etiam civilibus magis obediatur summo Pontifici, quàm Principi seculari, si ex rebus illis civilibus pendeat salus animarum: non autem absolutè quoniam potestati spirituali summi Pontificis amplissimæ conjuncta est, saltem indirectè & consequenter, amplissima potestas disponendi de rebus temporalibus omnium Christianorum, ut in seq. cap. demonstrabimus. Porrò hanc esse mentem S. Thomæ persuadet mihi, tum quod supra notavimus, testimonium illud S. Thomæ, quo affirmat, Clericos esse exemptos à tributis privilegio Principum secularium: tum consensio sectatorum ejusdem S. Thomæ: video enim summo consensu doceri à discipulis S. Thomæ sententiam illam, quæ tribuit Pontifici potestatem in temporalia, solùm indirectè & consequenter, ut patet ex Petro de Palude, Joanne de Turrecremata, Joanne Parisiensi, Thoma Cajetano, Francisco Victoria, Dominico à Soto, Bartholomæo Medina, & aliis, quos non est ullo modo credibile, à vestigiis S. Thomæ in tanta re discedere voluisse. Neque difficile esset, alios Theologos, qui contrariam sententiam tueri videntur, ad concordiam cum cæteris revocare: nam ipse etiam Augustinus Triumphus, qui apertissimè tribuere videtur summo Pontifici temporalem potestatem in Orbem terrarum universum, explicat se tamen in quæst. 1. de pot. Pontif. art. 7. in responso ad ult. ubi dicit, potestatem temporalem aliter esse in Pontifice, ac in Rege: in Pontifice enim esse ut in confirmante & corrigente; in Rege verò ut in administrante. Et clariùs art. 8. scribit, Papam habere spiritualem potestatem, sed per eam disponere etiam de temporalibus. Et art. 9. demonstrat, Christum non fuisse Regem temporalem, sed spiritualem.

Pari ratione Alvarus Pelagius, videtur quidem in 1. p. sui operis de planctu Eccles. art. 13. & Christum, & ejus Vicarium Regem temporalem totius Mundi facere voluisse; tamen in 2. p. ejusdem operis art. 17. & apertè & copiosè docet, Christum in terris non habuisse temporale dominium totius Mundi, sed regnum spirituale tantùm: & Romanum Pontificem Christi Vicarium directè ac propriè non habere potestatem temporalem, sed spiritualem, quamvis per eam possit etiam temporalia gubernare, cùm id requirit necessitas spiritualis. Sic etiam Durandus in lib. de orig. jurisdict. quæst. 3. in resp. ad 3. arg. habet hæc verba, Dicendum est, quòd qui dicit, Christum non habuisse omnem potestatem spiritualem, & temporalem, contradicit Evangelio. Et infra, post resurrectionem Christus commisit Petro regimen Ecclesiæ totum, quantum necessarium erat, & expediebat ad regimen totius Ecclesiæ, & quia utraque potestas temporalis & spiritualis necessaria est; ideo utramque potestatem contulit Petro. Hæc ille, qui paulò infra explicat se, & ait: Isti sunt veri termini jurisdictionis spiritualis & temporalis à fundatione Ecclesiæ, quos transgredi non licet, quia jurisdictio temporalis nullo modo se extendit ad spiritualia, de quibus nihil novit: jurisdictio verò spiritualis se extendit primò & principaliter ad spiritualia, secundariò & per quamdam consequentiam se extendit ad actiones hominum circa temporalia, quæ ordinantur ad spiritualia tanquam ad finem. Et infrà: Nec propterea dicere intendimus, quòd Christiani Principes, seu Reges ab Ecclesia teneant terras suas, sive Regna in feudum, sicut aliqui quandoque malè crediderunt: sed solùm præcisè volumus dicere, quòd regimen Regum, & quorumcumque Principum Christianorum subest regimini Ecclesiæ in tantum, quòd si cedat in subversionem Fidei, aut bonorum morum; correctio & directio ipso jure pertinet ad Ecclesiam. Hæc ille.

S. quo-

S. quoque Bonaventura in lib. de Eccles. hierarchia p. 2. cap. 1. scribit, summum Pontificem posse Imperatorem & Reges deponere, ut qui supremam habeat in Orbe Christiano potestatem: & tamen ipse idem in eod. lib. p. 1. cap. 3. propè finem dicit, potestatem Episcoporum esse purè spiritualem, potestatem autem Regum purè temporalem: & cap. 1. p. 2. iterum repetit, potestatem sacerdotalem, & ipsius etiam summi Pontificis, esse penitus spiritualem, sed majorem temporali, ita ut temporalis sit subjecta spirituali, non contra; quæ est sententia & confessio omnium Catholicorum. Denique, ut omittam Recentiores, primi qui temporalem potestatem summo Pontifici ex Christi institutione tribuunt, videntur esse Hugo de S. Victore in 2. lib. de Sacram. p. 2. cap. 4. & S. Bernardus lib. 4. de Consider. cap. 4. hos enim sequuti sunt Alexander, Bonaventura, Henricus, Durandus, & alii posteriores. Porrò Hugo scribit quidem, à potestate spirituali, quæ in summo Pontifice potissimùm residet, corrigi & judicari temporalem Regum potestatem: tamen in eodem loco disertis verbis scribit, caput potestatis temporalis esse Regem, quemadmodum caput potestatis spiritualis est Papa S. Verò Bernardus lib. 4. de Consider. utrumque gladium, spiritualem & temporalem, dicit esse summi Pontificis; tamen in multis locis ejusdem operis apertè demonstrat, Pontificis maximi potestatem propriè spiritualem esse, non temporalem, lib. 1. de Consider. cap. 5. In criminibus, inquit, non in possessionibus est potestas vestra, lib. 2. cap. 5. Esto, inquit, ut alia quacumque ratione hæc tibi vendices (bona videlicet temporalia, quæ habet Ecclesia ex dono Principum terrenorum) sed non Apostolico jure, nec enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit: & cap. 6. Exi in Mundum; ager enim est Mundus, isque creditus tibi: exi in illum, non tanquam Dominus, sed tanquam villicus, lib. 3. cap. 1. Eis (Apostolis videlicet) tu successisti in hæreditatem, ita tu hæres, & Orbis hæreditas: at quatenus hæc te portio contingat, aut contigerit illos, id sobria consideratione pensandum; non enim per omnem reor modum, sed sanè quadantenus, ut mihi videtur, dispensatio tibi super illum credita est, non data possessio. Denique in ipso lib. 4. cap. 4. utrumque gladium tribuit S. Bernardus Ecclesiæ, sed spiritualem ponit in manu Pontificis, temporalem in manu Principum terrenorum; utrumque tamen dicit esse Ecclesiæ, tum quia uterque servire debet Ecclesiæ, tum quia gladius temporalis gladio spirituali subjectus est, ut in seq. cap. declarabitur.

CAPUT VI.

Papam habere summam temporalem potestatem indirectè.

Explicanda est sententia Theologorum, deinde etiam probanda. Quantum ad Primum, asserimus, Pontificem ut Pontificem, etsi non habeat ullam merè temporalem potestatem, tamen habere in ordine ad bonum spirituale summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium Christianorum: id quod permulti explicant per similitudinem ad artem frænifactoriam, & equestrem, & similes. Ut enim duæ illæ artes sunt inter se diversæ, quia distincta habent objecta, & subjecta, & actiones; & tamen quia finis unius ordinatur ad finem alterius; ideò una alteri præest, & leges ei præscribit: ita videntur potestas Ecclesiastica & politica distinctæ potestates esse; & tamen una alteri subordinata, quoniam finis unius ad finem alterius natura sua refertur.

At hæc similitudo non est omnino conveniens: nam in illis artibus inferior est solùm propter superiorem, adeò ut sublata superiore tollatur continuò etiam inferior: si enim non sit ars equestris, certè supervacanea est ars frænorum faciendorum. At potestas politica non est solùm propter Ecclesiasticam, nam etiamsi Ecclesiastica non esset, adhuc politica esset, ut patet in Infidelibus, ubi est vera potestas temporalis, & politica, & tamen sine ordine ad aliquam veram potestatem Ecclesiasticam & spiritualem.

Est igitur alia similitudo longè aptior in nobis ipsis, qua hoc ipsum explicat Gregorius Nazianzenus in Orat. ad pop. tim. percul. & Princ. irascen. Et post eum Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. par. 2. cap. 4. Thomas Vualdensis lib. 2. doct. Fid. cap. 78. Joannes Driedo lib. 2. de libert. Christ. cap. 2. Victoria & Sotus loc. not. Ut enim se habent in homine spiritus & caro, ita se habent in Ecclesia duæ illæ potestates: nam caro & spiritus sunt quasi duæ Respublicæ, quæ & separatæ & conjunctæ inveniri possunt. Habet caro sensum & appetitum, quibus respondent actus & objecta proportionata, & quorum omnium finis immediatus est sanitas, & bona constitutio corporis: habet spiritus intellectum & voluntatem, & actus atque objecta proportionata, & pro fine animæ sanitatem & perfectionem: invenitur caro sine spiritu in brutis, invenitur spiritus sine carne in Angelis.

Ex quo apparet, neutrum esse præcisè propter alterum. Invenitur etiam caro adjuncta spiritui in homine, ubi quia unam personam faciunt, necessario habent subordinationem & connexionem: caro enim subest, spiritus præest, & licèt spiritus non se misceat actionibus carnis, sed sinat eam exercere omnes suas actiones, ut in brutis exercet; tamen quando eæ officiunt fini ipsius spiritus, spiritus carni imperat, eamque castigat, & si opus est, indicit jejunia, aliasque afflictiones, etiam cum detrimento aliquo & debilitatione ipsius corporis, & cogit linguam ne loquatur, oculos ne videant, &c. Pari ratione si ad finem spiritus obtinendum, necessaria sit aliqua carnis operatio, & ipsa etiam mors; spiritus imperare potest carni, ut se ac sua exponat, ut in Martyribus videmus.

Ita prorsus politica potestas habet suos Principes, leges, judicia &c. & similiter Ecclesiastica suos Episcopos, canones, judicia. Illa habet pro fine, temporalem pacem, ista salutem æternam. Inveniuntur quandoque separatæ, ut olim tempore Apostolorum, quandoque conjunctæ, ut nunc: quando autem sunt conjunctæ unum corpus efficiunt, ideoque debent esse connexæ, & inferior superiori subjecta & subordinata. Itaque spiritualis non se miscet temporalibus negotiis, sed sinit omnia procedere, sicut antequam essent conjunctæ, dummodo non obsint fini spirituali, aut non sint necessaria ad eum consequendum. Si autem tale quid accidat, spiritualis potestas potest & debet coercere temporalem omni ratione ac via, quæ ad id necessaria esse videbitur.

Ut autem magis in particulari explicemus hæc omnia, comparanda est potestas Papæ spiritualis cum personis judicum, seu Principum secularium, cum legibus eorum civilibus, & cum eorum foro & judicus.

Quantum ad personas, non potest Papa ut Papa ordinariè temporales Principes deponere, etiam justa de caussa, eo modo quo deponit Episcopos, idest, tan-

tanquam ordinarius Judex: tamen potest mutare regna, & uni auferre, atque alteri conferre, tanquam summus Princeps spiritualis, si id necessarium sit ad animarum salutem, ut probabimus.

Quantum ad leges, non potest Papa ut Papa ordinariè condere legem civilem, vel confirmare, aut infirmare leges Principum, quia non est ipse Princeps Ecclesiæ politicus: tamen potest omnia illa facere, si aliqua lex civilis sit necessaria ad salutem animarum, & tamen Reges non velint eam condere: aut si alia sit noxia animarum saluti, & tamen Reges non velint eam abrogare.

Itaque optima est regula, quam tradit Glossa ad cap. Possessor, de reg. Jur. in Sexto, quæ talis est, Quando de eadem re contrariæ inveniuntur leges Imperatoriæ & Pontificiæ, si materia legis est res animarum periculum concernens, abrogatur lex Imperatoria per Pontificiam. Et hoc modo lex Pontificia, quæ habetur cap. Fin. de præscript. abrogavit legem Imperatoriam, quæ habetur in Cod. de præscript. 30. vel 40. annorum, etiam cum mala fide, quia non poterat servari sine mortali peccato. At quando materia legis est res temporalis non concernens animarum periculum, non potest lex Pontificia abrogare legem Imperatoriam, sed utraque servanda est; illa in foro Ecclesiastico, ista in foro civili.

Quantum ad judicia, non potest Papa ut Papa ordinariè judicare de rebus temporalibus: rectè enim Bernardus Eugenio lib. 1. de Consider. dicit: *Habent hæc infima & terrena Judices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Item: *In criminibus, non in possessionibus potestas vestra.* At nihilominus in casu quo id animarum saluti necessarium est, potest Pontifex assumere etiam temporalia judicia, quando nimirum non est ullus qui possit judicare, ut cùm duo Reges supremi contendunt, vel quando qui possunt, & debent judicare, non volunt sententiam ferre. Unde ibidem Bernardus: *Sed aliud est,* inquit, *incidenter excurrere in ista, aliud verò incumbere istis, tanquam dignis tali, & talium intentione rebus.* Et Innocentius III. cap. Per venerabilem, qui fil. sint legit. dicit, jurisdictionem temporalem solùm casualiter Pontificem exercere.

CAPUT VII.

Rationibus probatur Theologorum sententia.

HAec igitur sententia dupliciter probari potest, rationibus & exemplis.

Prima ratio ejusmodi est. Potestas civilis subjecta est potestati spirituali, quando utraque pars est ejusdem Reipublicæ Christianæ; ergo potest Princeps spiritualis imperare Principibus temporalibus, & disponere de temporalibus rebus in ordine ad bonum spirituale: omnis enim Superior imperare potest inferiori suo.

Quòd autem potestas politica non solùm, ut Christiana, sed etiam ut politica sit subjecta Ecclesiasticæ, ut talis est; Primò, demonstratur ex finibus utriusque. Nam finis temporalis subordinatur fini spirituali, ut patet: quia felicitas temporalis non est absolutè ultimus finis; & ideo referri debet in felicitatem æternam: constat autem ex Aristotele lib. 1. Ethic. cap. 1. ita subordinari facultates ut subordinantur fines.

Secundò. Reges & Pontifices, Clerici & Laici non faciunt duas Respublicas, sed unam, idest, unam Ecclesiam: sumus enim omnes unum corpus, Rom. 12. & 1. Cor. 12. at in omni corpore membra sunt connexa & dependentia unum ab alio: non autem rectè asseritur, spiritualia pendere à temporalibus; ergo temporalia à spiritualibus pendent, illisque subjiciuntur.

Tertiò. Si temporalis administratio impedit spirituale bonum; omnium judicio tenetur Princeps temporalis mutare illum modum administrandi, etiam cum detrimento temporalis boni; ergo signum est, subjectam esse temporalem potestatem spirituali.

Neque satisfaceret qui responderet: teneri Principem illum ad mutandam rationem suæ administrationis, non propter subjectionem, aut subordinationem ad spiritualem potestatem, sed solùm propter ordinem charitatis, quo tenemur anteponere majora bona minoribus; nam propter ordinem charitatis non tenetur una Respublica pati detrimentum, ne simile detrimentum patiatur alia Respublica nobilior. Et unus privatus, qui tenetur dare omnia sua bona pro conservatione suæ Reipublicæ, non tenetur tamen similiter facere propter Rempublicam alienam, quamvis nobiliorem. Cùm ergo teneatur Respublica temporalis pati detrimentum propter spiritualem; signum est, eas non esse duas diversas, sed unius & ejusdem partes, & unam alteri subjectam.

Neque etiam valet si quis dicat: Principem temporalem teneri pati detrimentum pro bono spirituali, non propter subjectionem ad Rempublicam spiritualem, sed quia alioqui noceret suis subditis, quibus malum est amittere spiritualia pro temporalibus. Nam etiamsi non subditi, sed homines alterius regni patiantur notabile damnum in spiritualibus, propter administrationem temporalis alicujus Regis Christiani, tenetur ille mutare suum modum administrandi, cujus rei nulla alia ratio reddi potest, nisi quia sunt ejusdem corporis membra, & unum alteri subjectum.

Secunda Ratio. Respublica Ecclesiastica debet esse perfecta, & sibi sufficiens in ordine ad suum finem: tales enim sunt omnes Respublicæ benè institutæ; ergo debet habere omnem potestatem necessariam ad suum finem consequendum: sed necessaria est ad finem spiritualem potestas utendi, & disponendi de temporalibus rebus, quia alioqui possent mali Principes impunè fovere hæreticos, & evertere religionem; igitur & hanc potestatem habet.

Item. Potest quælibet Respublica, quia perfecta & sibi sufficiens esse debet, imperare alteri Reipublicæ non sibi subjectæ, & eam cogere ad mutandam administrationem, immò etiam deponere ejus Principem, & alium instituere, quando non potest aliter se defendere ab ejus injuriis; ergo multò magis poterit spiritualis Respublica imperare temporali Reipublicæ sibi subjectæ, & cogere ad mutandam administrationem, & deponere Principes, atque alios instituere, quando aliter non potest bonum suum spirituale tueri; & hoc modo intelligenda sunt verba S. Bernardi lib. 4. de Consider. & Bonifacii VIII. in Extrav. Unam sanctam, de major. & obed. ubi dicunt, in potestate Papæ esse utrumque gladium. Volunt enim significare, Pontificem habere per se & propriè gladium spiritualem, & quia gladius temporalis subjectus est spirituali, posse Pontificem Regi imperare, aut interdicere usum gladii temporalis, quando id requirit Ecclesiæ necessitas.

Sic enim habent B. Bernardi verba, quæ Bonifacius imitatus est: *Quid tu* (inquit, Papam alloquens) *denuò usurpare gladium tentes, quem semel jussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negat,*

non

non satis mihi videtur attendere verbum Domini, dicentis sic, Converte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo & ipse, tuo fositan nutu, etsi non tua manu evaginandus, alioquin si nullo modo ad te pertinet & is, dicentibus Apostolis; Ecce gladii duo hic, non respondisset Dominus, Satis est, sed, Nimis est. Uterque ergo Ecclesiæ, & spiritualis scilicet gladius, & materialis, sed is quidem pro Ecclesia, ille verò & ab Ecclesia exercendus est. Ille sacerdotis, is militis manu, sed sanè ad nutum Sacerdotis, & jussum Imperatoris. Ubi etiam notandum, quòd cùm hæretici reprehendunt Bonifacii Extravagantem, ut erroneam, arrogantem, tyrannicam (sic enim de ea passim loquuntur) monendi sunt, ut cogitent, eadem esse Bernardi verba in lib. de Consider. ubi tamen sine adulatione loquitur, ut Calvinus li. 4. Inst. cap. 11. §. 10. dicat, ita loqui in libris illis Bernardum, ut veritas ipsa loqui videatur.

Tertia ratio. Non licet Christianis tolerare Regem infidelem, aut hæreticum, si ille conetur pertrahere subditos ad suam hæresim, vel infidelitatem, at judicare, an Rex pertrahat ad hæresim, necne, pertinet ad Pontificem, cui est commissa cura religionis, ergo Pontificis est judicare, Regem esse deponendum, vel non deponendum.

Probatur hujus argumenti propositio ex cap. 17. Deut. ubi prohibetur populus eligere Regem qui non sit de fratribus suis, idest, non Judæum, ne videlicet pertrahat Judæos ad idololatriam; ergo etiam Christiani prohibentur eligere Regem non Christianum: nam illud præceptum morale est, & naturali æquitate nititur. Rursum, ejusdem periculi & damni est eligere non Christianum, & non deponere non Christianum, ut notum est; ergo tenentur Christiani non pati super se Regem non Christianum, si ille conetur avertere populum à Fide. Addo autem istam conditionalem, propter eos Principes infideles, qui habuerunt dominium supra populum suum, antequam populus converteretur ad Fidem: si enim tales Principes non conentur Fideles à Fide avertere, non existimo, posse eos privari suo dominio. Quamquam contrarium sentit B. Thomas in 2. 2. quæst. 10. art. 10. At si isti iidem Principes conentur avertere populum à Fide, omnium consensu possunt, & debent privari suo dominio.

Quòd si Christiani olim non deposuerunt Neronem, & Diocletianum, & Julianum Apostatam, ac Valentem Arianum, & similes, id fuit quia deerant vires temporales Christianis. Nam quod alioqui jure potuissent id facere, patet ex Apostolo 1. Corinth. 6. ubi jubet, constitui novos judices à Christianis temporalium caussarum, ne cogerentur Christiani caussam dicere coram judice Christi persequutore: sicut enim novi judices constitui potuerunt; ita & novi Principes & Reges propter eamdem caussam, si vires adfuissent.

Præterea tolerare Regem hæreticum, vel infidelem conantem pertrahere homines ad suam sectam, est exponere religionem evidentissimo periculo: *Qualis enim est Rector civitatis, tales & habitantes in ea*, Eccles. 10. unde est illud: *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Et experientia idem docet: nam quia Hieroboam Rex idololatra fuit, maxima etiam regni pars continuo idola colere cœpit, 3. Reg. 12. & post Christi adventum, regnante Constantino, florebat Fides Christiana; regnante Constantio, florebat Arianismus; regnante Juliano, iterum refloruit Ethnicismus: & in Anglia nostris temporibus, regnante Henrico, & postea Eduardo, totum regnum à Fide quodammodo apostatavit; regnante Maria, iterum totum regnum ad Ecclesiam rediit; regnante Helizabetha, iterum regnare cœpit Calvinismus, & vera exulare religio.

A At non tenentur Christiani, immò nec debent cum evidenti periculo religionis tolerare Regem infidelem. Nam quando jus divinum, & jus humanum pugnant; debet servari jus divinum omisso humano: de jure autem divino est servare veram Fidem & religionem, quæ una tantùm est, non multæ; de jure autem humano est, quòd hunc aut illum habeamus Regem.

Denique, cur non potest liberari populus Fidelis à jugo Regis infidelis, & pertrahentis ad Infidelitatem, si conjunx Fidelis liber est ab obligatione manendi cum conjuge Infideli, quando ille non vult manere cum conjuge Christiana, sine injuria Fidei, ut apertè deducit ex Paulo 1. ad Corin. 7. Innocen- B tius III. cap. Gaudemus, extra de divort. non enim minor est potestas conjugis in conjugem, quàm Regis in subditos, sed aliquanto etiam major.

Quarta ratio. Quando Reges & Principes ad Ecclesiam veniunt ut Christiani fiant, recipiuntur cum pacto expresso, vel tacito, ut sceptra sua subjiciant Christo, & polliceantur se Christi Fidem servaturos & defensuros, etiam sub pœna regni perdendi; ergo quando fiunt hæretici, aut religioni obsunt, possunt ab Ecclesia judicari, & etiam deponi à principatu, nec ulla eis injuria fiet, si deponantur. Nam non est idoneus Sacramento Baptismi, qui non est paratus Christo servire, & propter ipsum amittere quidquid habet; ait enim Dominus, Lucæ 14. *Si* C *quis venit ad me, & non odit patrem, & matrem, & uxorem, & filios, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Præterea Ecclesia nimis graviter erraret, si admitteret aliquem Regem, qui vellet impunè fovere quamlibet sectam, & defendere hæreticos, ac evertere religionem.

Quinta ratio. Cùm Petro dictum est: *Pasce oves*, Joan. ult. data est illi facultas omnis, quæ est Pastori necessaria ad gregem tuendum: at Pastori necessaria est potestas triplex, nimirum, una circa lupos, ut eos arceat omni ratione qua poterit; altera circa arietes, ut si quando cornibus lædant gregem, possit eos recludere & prohibere, ne gregem ulterius prædant; tertia circa oves reliquas, ut singulis tribuat D convenientia pabula; ergo hanc triplicem potestatem habet summus Pontifex.

Ergo tria ducuntur argumenta ex hoc loco; primum sit. Lupi qui Ecclesiam Domini vastant, hæretici sunt, ut patet ex illo Matth. 7. *Attendite à falsis Prophetis &c.* si ergo Princeps aliquis ex ove, aut ariete fiat lupus, idest, ex Christiano fiat hæreticus, poterit Pastor Ecclesiæ eum arcere per excommunicationem, & simul jubere populo, ne eum sequatur; ac proinde privare eum dominio in subditos.

Alterum verò sit. Potest Pastor arietes furiosos destruentes ovile separare & recludere: Princeps autem est aries furiosus destruens ovile, quando est Catholicus Fide, sed adeò malus, ut multum obsit re- E ligioni & Ecclesiæ, ut si Episcopatus vendat, Ecclesias diripiat &c. ergo poterit Pastor Ecclesiæ eum recludere, vel redigere in ordinem ovium.

Tertium argumentum est. Potest Pastor ac debet omnes oves ita pascere, ut eis convenit; ergo potest ac debet Pontifex omnibus Christianis ea jubere, atque ad ea cogere, ad quæ quilibet eorum secundùm statum suum tenetur, idest, singulos cogere, ut eo modo Deo serviant, quo secundùm statum suum debent: debent autem Reges Deo servire defendendo Ecclesiam, puniendoque hæreticos & schismaticos, ut Augustinus docet in ep. 50. ad Bonif. Leo epist. 7[illegible] ad Leonem Augustum, & Gregorius lib. 2. epist. 61. ad Maurit. ergo potest, ac debet Regibus jubere, ut hoc faciant, & nisi fecerint, etiam cogere per excommunicationem, aliasque commodas rationes. Vi-

de

de plura apud Nicolaum Sanderum lib. 2. cap. 4. de visib. Monarch. ubi etiam multa ex iis, quæ diximus, invenies.

CAPUT VIII.

Idem probatur exemplis.

NUnc ad exempla veniamus. Primum est 2. Paralip. 26. ubi legimus, Oziam Regem, cùm Sacerdotum officium usurparet, à Pontifice fuisse de Templo ejectum: & cùm propter idem peccatum lepra à Deo percussus fuisset, coactum etiam fuisse ex urbe discedere, & regnum filio renunciare. Quòd enim non sponte sua, sed ex sententia Sacerdotis urbe, & regni administratione privatus fuerit, patet; nam legimus Levit. 13. *Quicumque*, inquit lex, *maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium Sacerdotis, solus habitabit extra castra.* Cùm ergo hæc fuerit lex in Israel, & simul legamus 2. Paralip. 26. Regem habitasse extra urbem in domo solitaria, & filium ejus in urbe judicasse populum terræ; cogimur dicere, fuisse eum ad arbitrium Sacerdotis separatum, & consequenter regnandi auctoritate privatum. Si ergo propter lepram corporalem poterat Sacerdos olim Regem judicare, & regno privare; quare id non poterit modò propter lepram spiritualem, idest, propter hæresim, quæ per lepram figurabatur, ut Augustinus docet in quæst. Evang. lib. 2. quæst. 40. præsertim cùm 1. Corinth. 10. Paulus dicat, contigisse Judæis omnia in figuram?

Secundum est 2. Paralip. 23. ubi cùm Athalia tyrannicè occupasset regnum, & foveret cultum Baal, Jojada Pontifex vocavit centuriones & milites, & jussit eis, ut Athaliam interficerent, quod & fecerunt, & pro ea Joas Regem creavit: quod enim Pontifex non suaserit, sed jusserit, patet ex illis verbis 4. Reg. 11. *Et fecerunt centuriones juxta omnia, quæ præceperat eis Jojada Sacerdos.* Item ex illis 2. Paralip. 23. *Egressus autem Jojada Pontifex ad centuriones & Principes exercitus, dixit eis, Educite eam* (Athaliam Reginam) *extra septa templi, & interficiatur foris gladio.* Quòd autem caussa hujus depositionis & occisionis Athaliæ, non solùm tyrannis ejus fuerit, sed etiam quòd foveret cultum Baal, patet ex illis verbis, quæ ponuntur immediatè post ejus occisionem: *Itaque* (inquit Scriptura) *ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam, & altaria, & simulacra illius confregerunt: Mathan quoque Sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.*

Tertium exemplum est B. Ambrosii, qui cùm Episcopus esset Mediolanensis, & proinde Pastor & Pater spiritualis Theodosii Imperatoris, qui Mediolani sedem suam ordinariè tenebat; primùm excommunicavit eum propter cædem, quam Thessalonicæ à militibus fieri imperaverat; deinde præcepit ei, ut legem ferret, ne sententiæ latæ de cæde, vel bonorum publicatione, ratæ essent, nisi post triginta dies à sententiæ pronunciatione, ut nimirum, si quid per iracundiam præcipitanter dictasset, intra tot dierum spatium revocare posset. Scribit hoc Theodoretus lib. hist. 5. cap. 17. atqui non potuit Ambrosius excommunicare Theodosium propter cædem illam, nisi prius caussam illam cognovisset & dijudicasset, licèt criminalis esset, & ad forum externum pertineret: non potuit autem cognoscere, & judicare ejusmodi caussam, nisi etiam in foro externo legitimus judex Theodosii fuisset.

Præterea, cogere Imperatorem ad legem politicam ferendam, & præscribere ei formam legis; nonne manifestè ostendit, posse Episcopum interdum temporali potestate uti, etiam in eos, qui potestatem super

A alios acceperunt? & si Episcopus quilibet id potest, quantò magis Princeps Episcoporum?

Quartum est Gregorii I. in privilegio, quod concessit monasterio S. Medardi, & habetur in fine epist. *Si quis*, inquit, *Regum, Antistitum, Judicum, vel quarumcumque secularium personarum, hujus Apostolica auctoritatis, & nostra praeceptionis decreta violaverit, cujuscumque dignitatis, vel sublimitatis sit, honore suo privetur.*

Quintum est Gregorii II. qui Leoni Imperatori Iconomacho à se excommunicato prohibuit vectigalia solvi ab Italis; & proinde mulctavit eum parte Imperii. Fatentur id Magdeburgenses Cent. 8. c. 10. in vita Gregorii II. sed reprehendunt, Gregoriumque proditorem suæ ipsius Patriæ fuisse dicunt: at
B nullum proferunt Scriptorem, qui factum hoc Gregorii vituperet, cùm nos è contrario habeamus multos, qui laudaverunt ut sanctum, & legitimum, nimirum, Cedrenum, Zonaram in vita Leonis Isauri, & omnes alios Historicos, qui res gestas horum temporum conscripserunt.

Sextum est Zachariæ, qui rogatus à primoribus Francorum, Childericum deposuit, & in eius locum Pipinum Caroli Magni patrem, Regem creari jussit. Cujus caussa fuit, quia propter socordiam Childerici, & religioni, & regno in Gallia extrema ruina imminere videbatur, ut patet ex Cedreno in vita Leonis Isauri, Paulo Diacono lib. 6. cap. 5. de gest.
C Longobard. & S. Bonifacio Episcopo Moguntino in epist. ad Zachar.

Hoc etiam factum hæretici agnoscunt, & reprehendunt, ut Magdeburgenses Cent. 8. cap. 10. ubi dicunt, Zachariam Papam quasi divinam auctoritatem sibi protervè assumpsisse. At nec hujus facti ullum invenire potuerunt in antiquis Scriptoribus reprehensorem: nos autem plurimos habemus approbatores, nimirum, Adonem, Sigebertum, Rheginonem in Chronicis, sed de hac re diximus plura contra Calvinum in 2. lib. cap. 17.

Septimum exemplum est Leonis III. qui Imperium transtulit à Græcis ad Germanos, propterea quòd Græci nullum auxilium laboranti Ecclesiæ Occiden-
D tali adferre possent. Ex quo factum est, ut licèt Imperatoria dignitas absolutè considerata non sit à Pontifice, sed à Deo, mediante jure gentium, ut supra ostendimus ex Gelasio, Nicolao, & Innocentio III. tamen Imperatores, qui fuerunt à tempore Caroli Magni, Pontifici debeant suum Imperium.

Quòd enim hæc potestas sit nunc apud Germanos, à Pontifice est: & licèt absolutè non esset necessarium ut Papa confirmaret Imperatorem, nec ut Imperator Pontifici juramentum fidelitatis præstaret: tamen à tempore translati Imperii in Germanos, utrumque requiritur, ut patet ex Innocentio III. cap. Venerabilem, extra de elect. & ex Clementina unica, de jurejurand. neque injustè hoc requiritur. Qui
E enim potuit Imperium Germanis conferre propter Ecclesiæ salutem, potuit etiam certas conditiones adjungere, propter eamdem caussam, ne videlicet contingeret, hæreticum vel schismaticum creari.

Ad hoc exemplum dupliciter respondent adversarii: nam alii negant rectè factum, ut Pontifex Imperium à Græcis transferret in Germanos, & in hoc numero sunt Magdeburgenses, qui Cent. 8. cap. 10. col. 751. sic ajunt: *Est hæc translatio præcipuum ex miraculis Antichristi.* Theodotus quoque Bibliander tabula 10. suæ Chronol. dicit, Leonem III. usurpata auctoritate, Imperium à Græcis ad Germanos transtulisse. Alii verò asserunt, factum quidem jure, sed auctorem translationis non Pontificem, sed populum fuisse Romanum. Ita Marsilius de Padua, referente Pighio lib. 5. Hierarch. Eccles. cap. 14.

Ad

A Ad primos respondeo: hanc translationem ritè & legitimè factam fuisse, apertè constare. Primò, ex consensu totius Orbis Christiani; semper enim omnes Christiani pro veris Imperatoribus habuerunt Carolum Magnum, ejusque successores: nec fuit unquam ullus Rex Christianus, qui Imperatorem præcedere voluerit, tametsi eum alioqui potentia, & regni antiquitate anteiret. Primi sunt Lutherani, qui sicut populum Fide & religione spoliaverunt; ita quoque Imperatorem suum de Sede sua deturbare moliuntur. Secundò, ex felici eventu hujus translationis: ut enim Deus ostenderet, jure factum fuisse, multis victoriis Carolum ornavit, regnumque ejus florentissimum, & Ecclesiæ utilissimum esse fecit. Tertiò, ex confessione Imperato- B rum Græcorum, qui non semel confessi sunt, Romanum Pontificem jure potuisse facere quod fecit. Nam inprimis eùm audisset Irene Imperatrix, Carolum à Leone appellatum Imperatorem, non solùm non reclamavit, sed etiam Carolo nubere voluit, & fecisset, nisi perfidi quidam Eunuchi impedivissent, ut scribunt Zonaras, & Cedrenus in vita ejusdem Irenæ.

Deinde, mortua Irena, Nicephorus Imperator, qui ei successerat, Legatos ad Carolum tamquam Imperatorem misit, ut scribit Ado in Chron. anno 803. & paulò post defuncto Nicephoro, Michael ei succedens, similiter Legatos ad Carolum misit, qui eum Imperatorem palam salutaverunt; ut scri- C bit idem Ado in Chron. anni 810. Nec solùm Græci, sed etiam Persæ Legatos & munera ad Imperatorem Carolum recèns creatum miserunt; ut scribunt Rhegino lib. 2. & Otho Frisingensis, lib. 5. cap. 31. rursum (ut scribit Blondus lib. 5. Decadis 2. & Platina in vita Alexandri III.) Imperator Græcorum Emmanuel, cùm audisset, Pontificem Alexandrum III. ab Imperatore Friderico in extremas redactum angustias, eidem Pontifici obtulit auxilium, & pecuniarum ingentem vim, si vellet Imperium Occidentis Constantinopolitanis Imperatoribus reddere: respondit autem Pontifex, nolle se ea conjungere, quæ majores sui de industria, & optima ratione divisissent. Ubi notandum est, Emma- D nuelem non voluisse aliud à Pontifice, quàm titulum Imperii: satis enim sciebat, possessionem ipsam à Pontifice dari non potuisse, sed fuisse armis acquirendam; non autem solum titulum tanto pretio emere voluisset, si eum inanem, vel etiam falsum, & illegitimum esse credidisset.

Ad alios qui dicunt, auctorem translationis non Pontificem, sed populum Romanum fuisse, facile est respondere: nam inprimis populus Romanus nunquam ferè habuit Imperatoris creandi potestatem, sed antiqui Imperatores, vel jure hæreditario habuerunt Imperium; ut Octavianus, Tyberius, Cajus; vel ab exercitu creabantur, ut creatus fuit E Claudius, Vespasianus, & alii. Et fuisse hanc ordinariam consuetudinem, ut Imperator ab exercitu crearetur, testatur B. Hieronymus epist. ad Evagr. Unde exstat can. Legimus, dist. 93. Tempore autem Caroli Magni, nullus fuit exercitus Romanorum, qui eum Imperatorem creare potuerit: soli enim in Italia erant exercitus Græcorum, & Longobardorum, & ii omnes Carolo infensi, nec jure hæreditario Carolus Imperium habuit, ut patet.

Deinde, si quam habuerunt Romani in Imperatore eligendo auctoritatem, eam certè amiserunt, quando Imperii Sedes Constantinopolim translata fuit: nam deinceps per annos circiter 500. hoc est, à Constantino Magno, usque ad Carolum Magnum, nihil unquam egit Senatus populusque Romanus circa Imperatorum creationem.

Præterea Auctores omnes, qui de hac re scribunt, ut Zonaras, & Cedrenus in vita Irenæ, Paulus Diaconus, lib. 23. rer. Roman. Ado in Chron. anni 800. Albertus Krantzius in Metropoli, lib. 1. cap. 14. Otho Frisingensis lib. 5. cap. 31. Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Lambertus, Sigebertus, Rhegino, Palmerius, Blondus, omnesque alii Cronologi, vel Historici Leonem III. asserunt Imperium à Græcis in Francos, seu Germanos transtulisse. Quod idem docet Innocentius III. cap. Venerabilem, de elect. *Ad eos*, inquit, *jus & potestas hujusmodi ab Apostolica sede pervenit, quæ Romanum Imperium in persona magnifici Caroli à Græcis transtulit in Germanos*. Et ibidem subjungit, Principes Germaniæ id apertè recognoscere. Ipse etiam Carolus Magnus idem non obscurè significavit, cùm scriptum à se testamentum, quo filios suos hæredes Imperii relinquebat, misit ad Leonem Papam, ut subscriptione sua firmaret, ut scribit Ado in Chron. anni 804. Denique eidem patet ex Confessione Emmanuelis Græci Imperatoris, ut supra est annotatum.

Octavum exemplum est Gregorii V. qui sanctionem edidit de Imperatore eligendo per septem Germaniæ Principes, quæ usque ad hanc diem servatur. Quod ita esse, præter Blondum Decade 2. lib. 3. Nauclerum generat. 34. Platinam in vita Gregorii V. aliosque multos historicos, asserunt etiam Magdeburgenses Centur. 10. cap. 10. col. 546. his verbis: *Gregorius suam patriam insigni aliqua dignitate ornaturus, sanxit, ut penes solos Germanos jus esset eligendi Regem, qui post diadema à Romano Pontifice acceptum Imperator, & Augustus appellaretur. Suntque Electores constituti, Moguntinus, Coloniensis, & Trevirensis Archiepiscopi, Comes Palatinus Rheni, Saxoniæ Dux, Marchio Brandeburgensis, & Rex Boemiæ.* Utrùm autem jure Pontifex id fecerit, non aperiunt. Sed si velint jure id factum, fateri cogentur, Pontificem esse Imperatore & Principibus omnibus superiorem, ut patet: si verò dicant non jure, sed tyrannicè, injuriam facient suis patronis, & protectoribus, nimirum Duci Saxoniæ, Comiti Palatino, & Marchioni Brandeburgensi. Quid enim isti habent majus, quàm Electoratum? at non jure habent, si is qui dedit dare non potuit: dedisse autem Pontificem, extra controversiam est.

Est autem hic annotandum, Onuphrium in lib. de Comit. Imperat. contra communem historicorum sententiam scripsisse, sanctionem hanc de electione Imperatoris, non Gregorii V. sed Gregorii X. fuisse: quod etsi ei rei, de qua nunc agimus, non nocet, tamen existimo non esse verum. Nam Innocentius III. qui sedit ante Gregorium X. annis 70. in illo cap. Venerabilem, de elect. indicat, jamdudum à Sede Apostolica concessum certis Principibus Germaniæ jus eligendi Imperatorem: & Henricus Hostiensis, qui etiam ante Gregorii X. tempora floruit, in Comm. hujus cap. dicit, Innocentium loqui de septem Electoribus. Et Pelagius Alvarus, qui vixit paulò post tempora Gregorii X. ita ut ipsius memoria factum sit quidquid Gregorius X. egit; tamen lib. 1. art. 41. de planct. Eccles. affirmat, à Gregorio V. institutam Imperatoris electionem, quæ nunc in usu est, & enumerat ibidem septem Electores, quos supra nominavimus.

Nonum exemplum est Gregorii VII. qui Henricum IV. Imperatorem deposuit, & alium eligi jussit, quod & factum est, ut ipsi etiam Magdeburgenses fatentur, Cent. 11. cap. 10. in vita Gregorii VII. rectè autem factum hoc fuisse, & cum approbatione, & plausu omnium bonorum, in lib. superiore ostendimus, ubi Pontifices aliquot à calumniis hæreticorum vindicavimus.

Deci-

Decimum exemplum est Innocentii III. qui Othonem IV. similiter deposuit, ut patet ex Blondo, Decade 2. lib. *6.*

Undecimum est Innocentii IV. qui in Concilio generali Lugdunensi, consentientibus universis Patribus, deposuit Fridericum II. & vacavit tum Imperium annis 28. ut Matthæus Palmerius in Chron. annotavit. Exstat adhuc tota sententia in Fridericum lata, cap. ad Apostolicæ, de sent. & re judic. in *6.* Idem etiam Innocentius IV. dedit Regi Lusitaniæ coadjutorem quemdam, qui regnum administraret, quandoquidem Regis negligentia, & Respublica, & Religio in Lusitania detrimentum patiebatur. Id habetur cap. Grandi, de suppl. neglig. Prælat. in *6.*

Duodecimum est Clementis VI. qui Ludovicum IV. Imperatorem à Joanne XXII. & Benedicto XII. excommunicatum deposuit. Cujus historiam vide apud Pighium lib. 5. hierarch. Eccles. cap. 14. & 15. apud Robertum Arboricensem tom. 2. theorem. 7. de utroque glad.

Argumenta adversariorum partim soluta sunt in 2. lib. de Pontifice, partim ex dictis nullo negotio solvi possunt. Vide Joannem de Turrecremata, lib. 2. Sum. cap. ult. & penult. & Albertum Pighium, lib. 5. cap. 15. qui solvunt argumenta quædam, sed levia, ac facilia.

CAPUT IX.

Non pugnare cum verbo Dei, ut unus homo sit Princeps Ecclesiasticus, & politicus simul.

QUantum ad tertiam partem quæstionis, quoniam adversarii duo quædam docent de temporali principatu summi Pontificis, quem habet.

Primò, esse possessionem mero latrocinio occupatam.

Secundò, etiamsi justo titulo eum haberet, non posse illum jure retinere, quod pugnet cum principatu spirituali. Ita Calvinus lib. 4. Inst. cap. 11. §. 8. & 11. Oportebit nos probare utrumque, nimirum, posse Pontifici convenire ejusmodi principatum, & reipsa justè habere & possidere, quod habet, & possidet.

Igitur quod non repugnet Pontificem simul esse Principem spiritualem, & temporalem alicujus provinciæ, probatur primò exemplis Sanctorum, qui inveniuntur Reges & Principes fuisse. Nam in lege naturæ Melchisedech fuit Rex & Pontifex, ut patet ex Genes. 14. & Hebr. 7. immò etiam olim semper primogenitus Rex & Pontifex erat, ut B. Hieronymus docet in quæst. Hebr. in illud Genes. 49. *Ruben primogenitus meus.* Constat quoque Noe, Abraham, Isaac, Jacob, præfuisse suis tam in iis, quæ ad religionem, quàm in iis, quæ ad politicam vitam pertinebant.

Deinde Moses, & summus Princeps temporalis, & summus Pontifex fuit, ut ex divinis literis perspicuum est. Nam Exod. 18. dicitur: *Sedit Moses, ut judicaret populum.* Et cap. 32. Jussit occidi plurimos de populo propter peccatum idololatriæ, & cap. 40. Adolevit Domino incensum, quod erat maximè proprium munus Pontificis, ut patet ex lib. 2. Paralip. cap. 26. item Levit. 8. consecravit Moses Aaronem in sacerdotem, sanctificavit tabernaculum & altare, obtulit sacrificia & holocausta, quæ solus sacerdos facere potest. Itaque Philo lib. 3. de vita Mosis, in ultimis verbis: *Hac est*, inquit, *vita, hic exitus Mosis Regis, Legislatoris, Pontificis, Prophetæ.* Et Gregorius Nazianzenus in Orat. ad Gregor. Nyssen. *Moses*, inquit, *principum Princeps, & sacerd... in Sacerdos Aarone pro lingua utebatur.* Denique Augustinus de regno Mosis ait, q. 68. in Exod. *Sedebat*, inquit, *judiciaria sublimitate solus, populo universo stante.* De Pontificatu autem, q. 23. in Levit. *Ambo*, inquit, *summi Sacerdotes erant, Moyses & Aaron.*

Præterea Heli & summus Pontifex, & Judex politicus fuit annis 40. ut patet ex lib. 1. Reg. c. 1. & 4. Denique Machabæi, Judas, Jonathas, Simon, Joannes, & cæteri usque ad Herodem simul Pontifices, & Duces politici fuerunt, ut patet ex lib. Machab. & ex Josepho, lib. 12. antiq. & seq.

Probatur secundò ratione. Primò, potestas Ecclesiastica, & politica non sunt contrariæ, sed utraque bona, utraque à Deo, utraque laudabilis, & una alteri servit; ergo non pugnant inter se; ergo simul in eodem esse possunt.

Secundò, magis diversa sunt pax & bellum, quàm bona temporalia & spiritualia: at unus & idem Rex simul præest Senatui & exercitui, togatis & armatis; ergo multò magis poterit unus præesse in temporalibus & spiritualibus rebus.

Tertiò, potest unus Rex gubernare diversissima regna, quæ diversos mores, ritus, leges, consuetudines habeant: & pari ratione potest unus Episcopus regere plurimas Ecclesias, ut patet de Patriarchis antiquis (ut omittam Romanum) quorum quilibet habuit sub se plurimos Episcopos: ergo etiam poterit unus homo regere unum Episcopatum, & unum principatum. Nam vel est difficilius regere Episcopatum quàm principatum, vel facilius, vel æquè difficile: si primum; ergo si unus regit duos episcopatus, à majori regit unum episcopatum, & unum principatum: si secundum; ergo si unus regit duos principatus, à majori reget unum principatum, & unum episcopatum: si tertium; ergo si unus regit duos principatus, vel duos episcopatus, à simili poterit regere unum episcopatum, & unum principatum.

Quartò, qui donaverunt Episcopo Romano, aliisque Episcopis principatus temporales, pii homines fuerunt, & ea de caussa præcipuè à tota Ecclesia commendati sunt, ut patet de Constantino, & Carolo Magno, & Ludovico ejus filio, qui inde Pius appellatus est, quos etiam adversarii laudant: & contra, qui ejusmodi principatum auferre conati sunt, ut Aistulphus Rex Longobardorum, Henricus IV. & V. Otho IV. Fridericus I. & II. ab omnibus Historicis ut impii & sacrilegi notantur.

De Aistulpho sic scribit Ado in Chron. anni 727. *Aistulphus*, inquit, *Longobardorum Rex nimis perfidè testamenta dono prædecessorum ejus B. Petro collata perrupit, & facultates Romanæ Ecclesiæ militibus suis dedit.* Et infrà: *Aistulphus, ut perfidus, omnia mentitus est.* Et infrà: *Aistulphus divino judicio dum venatum pergit, subitò percussus interiit.* B. quoque Bernardus epist. 242. ad Rom. vehementer increpat Romanos, quòd ab Eugenio Papa discessissent: caussa autem discessionis fuerat, ut ex Platina, & Historicis aliis patet, quia Romani nolebant subesse Pontifici in temporalibus, sed more veteri, per Consules Rempublicam gubernari volebant. De Henrico IV. vide quæ supra notavimus, lib. 4. cap. 13.

Neque optimi Principes fuerunt solùm ii, qui Apostolicam Sedem ita ditarunt, sed etiam plerique eorum qui ejusmodi opes, & principatum receperunt. Nam Leonem IV. miraculis claruisse scribit Platina. Leonem IX. omnes Scriptores sanctum vocant, & miraculis claruisse scribunt Sigebertus atque Otho Frisingensis. Gregorium VII. Illustrem miraculis fuisse, atque etiam virum optimum scribit

Lam-

Lambertus Schaffnaburgensis, & nos de eodem multa diximus lib. sup. Celestini V. vitam sanctissimam, & miraculis plenissimam describit Petrus ab Aliaco Episcopus Cameracensis. Denique Adrianum I. Leonem III. Nicolaum I. Innocentium III. aliosque nonnullos, Scriptores omnes laudant, quos tamen satis constat, hunc principatum una cum Pontificatu administrasse.

Denique probatur ultimò experientia. Nam etsi absolutè fortè præstaret, Pontifices tractare solùm spiritualia, & Reges temporalia; tamen propter malitiam temporum experientia clamat, non solùm utiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei providentia donatos fuisse Pontifici, aliisque Episcopis temporales aliquos principatus: si enim in Germania Episcopi Principes non fuissent, nulli ad hanc diem in suis sedibus permansissent. Sicut ergo in Testamento veteri diu fuerunt Pontifices sine imperio temporali, & tamen ultimis temporibus non poterat religio consistere & defendi, nisi Pontifices etiam Reges essent, nimirum, tempore Machabæorum; ita quoque accidisse videmus Ecclesiæ, ut quæ primis temporibus ad majestatem suam tuendam temporali principatu non egebat, nunc eodem necessariò indigere videatur.

Jam verò quòd jure habeat summus Pontifex eum Principatum, quem habet, probari posset facilè, quia dono Principum habuit; sic enim scribit Ado in Chron. anni 727. *Insuper Pipinus Rex Ravennam, totamque Pentapolim S. Apostolis Petro & Paulo tradidit.* Et exstat in Decreto Gratiani, dist. 63. constitutio Ludovici I. Caroli Magni filii in hanc formam: *Ego Ludovicus Romanorum Imperator Augustus, statuo, & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi B. Petro Principi Apostolorum, & per te Vicario tuo domino Paschali Pontifici summo, & successoribus ejus in perpetuum, sicut à prædecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate, & ditione tenuistis, & disposuistis Romanam civitatem cum ducatu suo, & suburbanis, & territoriis ejus montanis, & maritimis, littoribus, & portubus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac villis in Thuscia partibus.*

Item Leo Episcopus Hostiensis lib. 1. Chron. Casinen. cap. 9. *Fecit*, inquit, *idem inclytus Rex* (Pipinus) *cum filiis suis concessionem B. Petro, ejusque vicario de civitatibus Italiæ ac territoriis per designatos fines. A Lunis cum insula Corsica, inde in Suranum, in montem Bardonem, Vercetum, Parmam, Rhegium, Mantuam, & montem Silicis, simulque universum exarchatum Ravennæ, sicut antiquitus fuit, cum provinciis Venetiarum & Histria: cunctumque ducatum Spoletinum, ac Beneventanum.* Et infra: *Demum idem Rex una cum Romano Pontifice in Italiam veniens, Ravennam, & alias viginti civitates Astulpho memorato sublatas, Apostolicæ sedi subjecit.* Idem Leo lib. 3. cap. 48. *Anno*, inquit, *incarnationis Dominicæ 1079. Mathilda Comitissa, Henrici Imperatoris exercitum timens, Liguriam, & Thusciam provincias Gregorio Papæ, & S. R. E. devotissimè obtulit.* Et exstant Romæ authentica instrumenta harum & similium donationum. Sed etiamsi nihil horum exstaret, abundè sufficeret præscriptio 800. annorum. Nam etiam regna & Imperia per latrocinium acquisita, tandem longo tempore fiunt legitima: aliòqui enim quo jure Julius Cæsar occupavit Romanum Imperium? & tamen tempore Tyberii Christus ait Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Quo jure Franci Galliam, Saxones Britanniam, Gothi Hispaniam invaserunt? & tamen quis hoc tempore regna ab illis constituta illegitima esse diceret?

CAPUT X.

Solvuntur argumenta contraria.

SUperest argumenta solvere. Primò objicit Calvinus lib. 4. Inst. cap. 11. §. 8. illud Matth. 20. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic. Significat enim Dominus* (inquit Calvinus) *non modò Pastoris officium distinctum esse ab officio Principis, sed res esse magis separatas, quàm ut in unum hominem coire queant.* Et quoniam videbat Calvinus posse objici exemplum Mosis, subjungit: *Nam quòd Moses utrumque simul sustinuit; primùm raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Ubi autem certa forma à Domino præscribitur, civilis gubernatio ei relinquitur, sacerdotium jubetur fratri resignare, & meritò; est enim supra naturam ut unus homo utrique oneri sufficiat.*

Respondeo dupliciter. Primò, Dominum hîc solùm instituere meros Principes Ecclesiasticos, ac docere, debere eos ut tales suis præesse subditis, non more Regum & Dominorum, sed more Patrum & Pastorum: non autem sequitur hinc, non posse unum & eundem esse Episcopum & Principem.

Exemplum autem Mosis, quod Calvinus conatur eludere, omnino convincit. Quod enim ille dicit, raro miraculo id factum esse, manifestè falsum ostendunt exempla allata de Melchisedech, Heli, Juda Machabæo, & aliis. Quod etiam addit, id esse factum ad tempus, donec Aaron consecraretur, falsum esse ostendit B. Augustinus q. 23. in Levit. ubi dicit, eodem tempore ambos fuisse Pontifices, Mosem & Aaronem; & probatur ex eo, quòd deposuit Aaronem Moses tanquam Pontifex, consecravitque Eleazarum filium Aaronis in locum ejus, ut habetur Num. 20. Et præterea, si post Aaronem ordinatum non poterat amplius in unam personam coire principatus, & sacerdotium, quomodo Heli per annos 40. fuit sacerdos, & Princeps? quomodo Machabæi per annos plusquam centum?

Dico secundò: Dominum illis verbis non prohibere Episcopis dominatum, qualis esse potest Regum, & Principum piorum, sed qualis est Regum ignorantium Deum, qui tyranni potius sunt quàm Reges: id quod patet ex verborum Græcorum proprietate. Nam Matthæus non ait: κυριεύουσιν αὐτῶν, idest, dominantur simpliciter, sed κατακυριεύουσι, idest, violenter dominantur. Sicut 1. Pet. 5. *Non dominantes in cleris*, habetur μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, & Josue 15. legimus: *Dixit Caleb, qui percusserit Cariath-sepher, & ceperit eam*, Græcè, καὶ κατακυριεύσει αὐτῆς, idest, ubi dominatus fuerit ejus &c. Unde 2. Pet. 2. & in epist. Judæ, videmus hæreticos reprehendi, quod κυριότητα contemnant.

Secundò objicit ibidem §. 9. illud Luc. 12. *O homo quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* Dominus rejecit munus judicandi tanquam non consentaneum muneri Prædicatoris, & ministri verbi: sicut etiam Apostoli Act. 6. dixerunt: *Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis.* At non potest hæc munera rejicere, qui est Princeps.

Ad verba Domini responderi posset: Dominum in hoc Mundo suscepisse personam Pontificis, non Principis temporalis, & illis verbis monuisse simplices Pontifices, ne se misceant alienis negotiis. At melius potest dici, generaliter in utroque loco admoneri Pontifices & Principes, ne minutis & vilibus officiis ita occupentur, ut omittere cogantur majora. Hoc modo Jethro cùm vidisset Mosem tota die sedere ad judicandum, Exod. 18. sapienter eum admonuit,

nuit, non ut deponeret principatum politicum, & servaret solùm Ecclesiasticum, sed ut constitueret minores Judices, qui satisfacerent populo in rebus levioribus, & graviora quæque tam politica, quàm Ecclesiastica ad se referrent. Sic etiam B. Bernardus lib. 1. de Consider. iisdem verbis Domini in medium adductis, hortatur Pontificem, ut judicia rerum temporalium aliis dimittat, quem tamen sciebat jam tunc Principem temporalem fuisse.

Sic denique Apostoli ita omiserunt in Hierusalem curam ministrandi mensis, ut tamen præsiderent etiam in temporalibus toti illi Ecclesiæ. Unde Gal. 2. Petrus, & Jacobus, & Joannes solliciti pro fratribus qui erant in Hierusalem, rogant Paulum & Barnabam, ut memores sint colligere aliquam eleemosynam, & mittere in Hierusalem. Illi verò id fecerunt, & collectam pecuniam ipsimet detulerunt, non ad Diaconos præfectos mensis, sed ad seniores, ut habetur Act. 11.

Tertiò obiicit Calvinus ibid. §. 11. verba B. Bernardi lib. 2. de Consid. *Apostolis interdicitur dominatus: I ergo tu, & tibi usurpare aude aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Forma Apostolica hæc est, interdicitur dominatio, indicitur ministratio.*

Respondeo: Bernardum loqui de Pontifice ut Pontifex est totius Ecclesiæ, & secundùm id quod habet ex Christi institutione; nam paulò ante dixerat: *Esto, ut alia quacunque ratione hæc tibi vendices, sed non Apostolico jure, nec enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit &c.* Itaque vult Bernardus, Pontificem ut Pastor est ovium non debere eis dominari, sed eas pascere: at sicut nihilominus iisdem ovibus ut sunt cives Reipublicæ dominatur Princeps politicus; ita potest iisdem dominari eadem ratione Pontifex, si sit eorum politicus Princeps.

Quartò obiicit ibid. §. 14. verba B. Gregorii, qui lib. 4. epist. 44. dicit anathema Episcopo, qui jubet, alicui agro more fiscali titulum imprimi.

Respondeo: nihil esse mirandum, si Gregorius noluit, Episcopos, nec etiam Præfectos patrimoniorum Romanæ Ecclesiæ uti more fiscali in agris Ecclesiæ recuperandis; nam nondum habuerat Ecclesia politicum principatum, sed possidebat bona temporalia ad eum modum, quo privati cives possident. Itaque æquum erat, ut agros, quos suos esse censebat Ecclesia, si fortè ab aliis occuparentur, in judicio legi-

A timo eos repeteret, non autem more fiscali propria sibi auctoritate vendicaret.

Quintò objiciunt alii illud 2. Timoth. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*; quæ verba dicuntur Episcopo: at non potest Princeps non se implicare negotiis secularibus.

Respondeo: negotia secularia hoc loco non vocari regimen politicum, sed curam parandi victus, & proinde negotiationes, & mercimonia, & similia. Est enim Græcè, *τῦ βίυ πραγματείαις*, idest, *negotiis vitæ*, seu *victus*. Ubi etiam notandum, non haberi in Græco, nec in omnibus Latinis codicibus illud B *Deo*, sed generaliter *ὐ δεὶς ϛρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τῦ βίυ πραγματείαις*. Et est sensus; *dixi ut labores sicut bonus miles Christi*. Porrò bonus miles non est sollicitus circa victum & corporis curam, sed comedit & bibit quando potest, & quomodo potest, dormit humi, vestitur magis ferro, quàm panno &c. Itaque Apostolus non prohibet regimen politicum, sed nimiam sollicitudinem circa vitam corporalem: &, ut bene monuit Chrysostomus, dicuntur hæc à Paulo tam Episcopo, quàm aliis hominibus: omnes enim, etiam Laici, etiam Reges milites Christi esse debent.

C Sextò objiciunt verba Nicolai I. epist. ad Michael. ubi dicit, fuisse quidem ante Christi adventum eosdem Reges & Pontifices: at Christum verum Regem & Pontificem ista disjunxisse: *Cùm ad verum, inquit, ventum est, ultra sibi nec Imperator jura pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium usurpavit &c.*

Respondeo: Nicolaum noluisse negare, posse Pontifici convenire temporale aliquod dominium; nam ipse erat Pontifex, & simul Princeps politicus Romæ, & Ravennæ, aliarumque civitatum, quas dudum acceperant majores ejus ab Imperatoribus: sed D solùm voluisse dicere, non convenire ut idem sit Pontifex totius Orbis, & simul Imperator etiam totius Orbis; non quod hoc repugnet Evangelio, & nullo modo possit fieri, sed quia Christus ad conservandam humilitatem voluit, Pontificem indigere Imperatoris defensione in temporalibus, & simul Imperatorem indigere Pontificis directione in spiritualibus. Quòd autem Christus voluerit, patet ex eo, quòd reliquit Imperium Tiberio, & Petro solùm contulit Pontificatum.

Finis tertiæ Controversiæ generalis.

LETTERA DELL' AUTORE

AL PADRE RETTORE DEL COLLEGIO ROMANO.

MOLTO REVER.^mo PADRE.

E bene tutti li miei libri hanno da venire al Collegio doppo la mia morte, nondimeno mi è parso mandarli hora le mie Controversie stampate in Venetia con molte cose aggiunte, e di più di mia mano corrette con molta diligenza da tutti gl'errori di stampa, & alcune altre cose migliorate alle margini. Ma desidero, che stiano nella Libreria, e non si levino di là, acciò chi vuole, possa vedere i libri ampliati, e corretti. Alcuni mi consigliano di mettere quest'Opera così corretta nella Libreria Vaticana, ma hò giudicato più utile, che stiano nella Libreria del Collegio, massime, che in tutto il Collegio non vi sono quest'Opere, se non delle prime stampe d'Ingolstadio, che sono tanto più imperfette quanto più belle. Con questo mi raccomando alle sue sante orationi.

Di V. R.

Di Casa li 12. di Decembre 1608.

Servo in Christo
ROBERTO CARD. BELLARMINO.

AD

AD
LECTOREM, ET TYPOGRAPHOS: DE RECOGNITIONE HUJUS OPERIS, *AUCTORIS ADMONITIO.*

CUM inter legendum libros Controversiarum mearum, subinde inciderem in aliqua errata non levis momenti: operæ pretium me facturum existimavi, si occasione ejusmodi erratorum Opus meum ipse perlegerem & castigarem, nec solùm menda quæ irrepserant auferrem, sed etiam pro jure, quod unusquisque in proprios partus habet, quædam nonnullis in locis adderem, pauca quoque detraherem vel mutarem. Id ita feci, ut disputationes ipsas, vel locupletiores, vel clariores, adeoque meliores effectas esse planè confidam. Quare Typographos, qui fortè libros hos meos, (cum legitima tamen facultate) recudent, hortor & oro, ut juxta hanc editionem, cum sequenti tamen correctione suis locis facienda, diligenter fideliterque recudant.

Correctiones factæ ab Auctore pro melioratione hujus Tomi.

Pagina 3. columna 2. linea 7. ex verbis D. Pauli. *corrige*-B. Pauli.

pag. 5. columna 1. lin. 11. veritas Dei. *corr.* charitas Dei.

pag. 35. col. 2. lin. 11. ante finem, unde non. *corr.* quod non.

pag. 38. col. 2. lin. 10. & cap. 28. *corr.* 23. n. 9.

pag. 51. col. 2. lin. 35. post illa verba: nequaquam minima es quia legerat parvula es, adde sequentia verba: melius respondetur, S. Matthæum non citasse verba; sed sensum: nam Bethlem erat parvula Civitas quoad circuitum murorum & frequentiam habitatorum, ut dicit Propheta. & hoc non negat Evangelista; sed tamen erat maxima civitas privilegio nativitatis Christi, quod innuit Propheta, cùm ait: ex te mihi egredietur qui regat Populum meum Israel, & ad hanc magnitudinem respexit Evangelista, qui addidit particulam rationalem dicens: ex te enim mihi egredietur &c. nam illa interrogatio: Parvula es? non invenitur in ullo textu, neque Hebraico, neque Græco, neque Latino.

pag. 52. col. 1. lin. 16. ante finem. deberi legi. *corr.* debere legi.

pag. 52. col. 2. lin. 4. vult deberi legi. *corr.* debere legi.

pag. 59. col. 1. lin. 15. bonorum gravissimorum. *corr.* sanctorum gravissimorum.

pag. 63. col. 2. lin. 21. post illa verba: ut supra est demonstratum, adde sequentia: Quòd si aliqui sunt inter eos Catholici, ut revera sunt Maronitæ in Syria, & aliqui tum apud Armenos, tum apud Ruthenos, illi non celebrant quidem divina officia hebraicè, græcè, vel latinè, quia desierant istæ linguæ esse in usu etiam apud eruditos in illis regionibus: tamen celebrant alia lingua quàm populari. Maronitæ enim vulgo utuntur lingua Arabica, sed in sacris lingua Chaldaica, & qui utuntur in sacris lingua Syriaca, vel Arabica, utuntur Syriaca, vel Arabica erudita, non populari, quod etiam græci faciunt, qui vulgò utuntur lingua Græca vulgati; in sacris verò lingua græca erudita.

pag. 69. col. 1. lin. 14. omnes est ambiguum; nescitur enim, adde: Illud omnes est ambiguum, si sola ista verba inspiciantur; nescitur enim.

pag. 72. col. 1. lin. 38. post illa verba: In generali Concilio congregatorum, adde sequentia: Quod Concilium vel Summum Pontificem habuerit præsentem, & præsidentem, vel confirmationem, atque approbationem ab eo meruerit obtinere.

pag. 75. col. 1. lin. 4. excipi Imperatores. *corr.* excipi Præsides. lin. 5. & Imperatorem. *corr.* & Præsidem. lin. 6. Imperatores alloquens. *corr.* Præsides alloquens.

pag. 82. col. 2. lin. 9. ante finem, post illa verba: auctorem hujus ritus fuisse, adde sequentia: quod attinet ad altare lapideum, & solemnem consecrationem: nam ante Sylvestrum S. Dionysius Areopagita scribit in lib. de Ecclesiastica Hierarchia c. 5. p. 1. altaria debere inungi oleo, & consecrari ab Episcopo.

pag. 83. col. 1. lin. 18. ante finem: non solùm de ritibus. *corr.* non solùm de moribus.

pag. 83. col. 2. lin. 8. ante fin. non potest dici quod. *corr.* non potest Kemnitius dicere quod. lin. 7. ante finem: quod dicit Kemnitius traditionis usum. *corr.* quod dicit, traditionis usum.

pag. 84. col. 1. lin. 30. certum est periisse. *corr.* probabile est periisse. lin. 32. ipse meminit Coloss. ult. & fortè aliam. *corr.* ipse meminit, aliquorum opinione, Coloss. ult. & sine dubio aliam ad Corinth.

pag. 86. col. 1. lin. 25. de modo orandi sumendæ Eucharistiæ nusquam scripta. *corr.* de modo orandi nusquam scripta inveniuntur.

Pag.

Pag. 97. column. 2. lin. 5. prohibemur nihil addere. *corr.* prohibemur addere.

pag. 120. col. 2. lin. 27. post illa verba: ut supra ostendimus, adde sequentia: Vide S. Anselmum in lib. de Incarnatione, qui ex professo docet tres personas unum Deum numero.

pag. 129. col. 2. lin. ult. dubitaverit dissimulasse. *corr.* dubitaverit dissimulare.

pag. 143. col. 2. lin. 32. quinto objiciunt. *corr.* quarto objiciunt.

pag. 158. col. 1. lin. 8. ante finem; splendor gratiæ. *corr.* splendor gloriæ.

pag. 160. col. 2. lin. 19. post illa verba; sic erraret Calvinus, adde sequentia: hæc autem diximus non ut Calvinum defendamus, quem in nostris scriptis in primis oppugnare solemus, sed ut non videatur excusari Gentilis, qui verè, & solus erravit; sed Genebrardus, vir Catholicus, & pius, id non advertit, quia librum Gentilis fortassè non legit.

pag. 163. col. 2. lin. 15. ante fin. post illa verba: esse unicum Dominum Nostrum, adde sequentia: Quamvis enim Catechismi, ut plurimùm, legant, & in Jesum Christum Filium ejus, unicum, Dominum nostrum, tamen Ruffinus in expositione symboli scribit, illud, unicum, posse referri tum ad filium ejus, tum ad Dominum nostrum. Verè enim Christus & est filius Dei unicus, & unicus Dominus noster.

pag. 175. col. 1. lin. 4. ante finem: Græcos convenit. *corr.* Græcos convicit.

pag. 189. col. 2. lin. 34. & carne, & per conversionem. *corr.* & carne, & id per conversionem, & lin. 36. Verbum caro factum est: & unum fieri alterum. *corr.* & quia unum fieri alterum.

pag. 190. col. 1. lin. 12. usque ad lin. 17. *corr.* sic: Porrò Catholica fides semper agnovit post incarnationem duas integras, & perfectas naturas, divinam, & humanam, sine ulla confusione, vel permixtione, in unam Verbi convenisse personam, item naturam divinam neque natam, neque passam esse, sed Verbum in natura humana natum, & passum; ac demum &c.

pag. 230. col. 1. lin. 18. post illa verba inspiciam omnes dormientes, deleantur cætera verba donec pervenias ad illa: secundò quia Augustinus.

pag. eadem lin. 43. ipsius jussu continentur, adde sequentia: Probabilior tamen est sententia sancti Thomæ, quæ est etiam aliorum Auctorum, in 3. dist. 22. testimonia enim Ecclesiastici, & Sanctorum Patrum intelligi possunt de præsentia exhibita omnibus locis ex ipso limbo. Nam si anima divitis Epulonis ex Inferno damnatorum videre potuit Lazarum in sinu Abrahæ quiescentem, & cum ipso Abrahamo colloqui; multo facilius potuit Christus ex limbo inspicere omnes partes Inferni, & ab omnibus spiritibus conspici, & alios quidem redarguere, alios consolari.

pag. 253. col. 2. lin. 20. ad illud *corr.* ac illud.

pag. 258. col. 1. lin. 35. Monarchicum est & Dimocraticum. *cor.* Monarchicum est, & non Dimocraticum.

pag. 260. col. 2. lin. 32. ab optimatibus, (ut habet secundus error: certè Presbyteri non sunt optimates, vel si Presbyteri sunt optimates, Ecclesia non regitur ab optimatibus.) *corr.* ab optimatibus, idest, à cœtu Seniorum, vel inter istos Seniores includuntur soli Episcopi, qui sunt veri Ecclesiæ optimates, vel includuntur etiam Presbyteri: si soli Episcopi includuntur, sequitur, Presbyteros non esse pares Episcopis, neque esse optimates, & tunc refellitur prior error Calvini: si Presbyteri includuntur, sequitur Ecclesiam non regi ab optimatibus, sicut à cœtu seniorum, qui erat posterior error Calvini; constat enim &c.

Pag. 269. col. 2. lin. 44. à Simone fratre Thaddæi, addidit &c. *corr.* a Simone fratre Thaddæi, Beatus, inquit, es Simon Barjona, addidit &c.

pag. 271. col. 1. lin. 9. ante finem: objici solent tria. *corr.* objici solent duo.

pag. 274. col. 2. lin. 32. videatur & aperire, & claudere. *corr.* videatur aperire, & claudere.

pag. 280. col. 1. lin. 7. ante finem: Sacerdotes majores. *corr.* Sacerdotes minores.

pag. 281. col. 1. lin. 3. ante finem: servos ejus faciat. *corr.* servos ejus facit.

pag. 283. col. 2. lin. 28. potestate sint. *cor.* potestate sunt.

pag. 290. col. 2. lin. 28. ante finem, in hunc locum. *corr.* in hunc modum.

pag. 299. col. 2. lin. 23. ante finem: pag. 250. par. 1. tit. 3. cap. 9. §. 14. Respondet. *corr.* pag. 250. Respondet.

pag. 303. col. 1. lin. 24. ante finem: idem in epist. 16. *corr.* idem in epist. 164. aliàs 165.

pag. 303. col. 2. lin. 15. ante fin. post illa verba, in Conc. 5. act. 1. adjungantur sequentia verba parentesi clausa (Quod tamen non est Concilium quintum generale, sed Concilium quoddam particulare, quod quintæ Synodo generali præcessit. Vide infra lib. 1. de Conciliis cap. 5.)

pag. 305. col. 2. lin. 7. ante fin. ingressum Petrum. *corr.* ingressum Petri.

pag. 306. col. 2. lin. 3. ullus est, quod scio. *corr.* ullus est quod sciam.

pag. 308. col. 1. lin. 10. ante fin. S. Ignatius utitur. *corr.* S. Ignatius dicit tres decades annorum impletas, quia perventum erat ad ultimum annum tertiæ decadis, non quia perventum esset ad finem ultimi anni; sic enim intelligimus illud Luc. 2. cùm consummati essent dies octo, ut circumcideretur Puer, idest, cùm ventum esset ad diem octavum in quo circumcidi debebat Puer, & act. 2. cùm complerentur dies Pentecostes, idest, cùm ventum esset ad diem quinquagesimum; non autem cùm esset completus dies quinquagesimus. Vel utitur figura intellectionis &c.

pag. 314. col. 2. lin. 24. ex quibus novem ita. *corr.* ex quibus aliqua ita &c.

pag. 321. col. 1. lin. 19. ante finem ad Agenchiam. *corr.* ad Agemchiam.

pag. 322. col. 1. lin. 27. ante finem, in suo Comm. *corr.* in suo Commonit.

pag. 324. col. 1. lin. 38. ad primum Illyrici. *corr.* ad Illyricum facile est &c.

pag. 324. col. 2. lin. 39. ut est persona, idest, electa &c. *corr.* ut est persona electa &c.

pag. 325. col. 1. lin. 3. & hujusmodi rei testimonium. *corr.* & hujus rei testimonium &c.

pag. 322. col. 2. lin. 22. ante finem: Caroli Magni, Cedrenus. *corr.* Caroli Magni, Aimoinus lib. 4. c. 61. de rebus gestis Francorum, Cedrenus &c.

pag. 329. col. 1. lin. 8. ante finem, dispositione conjungimur &c. *corrig.* dispositione constringimur &c.

pag. 331. col. 2. lin. 28. Concilium decrevit. *corrige:* Concilium decreverit.

pag. 334. col. 2. lin. 19. citarint *corr.* citassent.

pag. 336. col. 2. lin. 14. Eulabium Alexandrinum. *corr.* Eulalium Alexandrinum, & epistolam Eulabii. *corr.* epistolam Eulalii; & sic *corrige* hoc nomen per totam illam paginam.

pag. 337. col. 2. lin. 15. ante finem, excipi Imperatores. *corr.* excipi Principes, & paulò post, ubi dicit, alloquitur Imperatorem. *corr.* alloquitur Principem sive Præsidem.

pag. 338. col. 1. lin. 25. ante finem in epistola ad Neronem. *corr.* in epistola ad Leonem.

pag. 340. col. 2. lin. 23. ante fin. se illi subjiceret (adde

sequentia verba) vide epist. 47. & 44. libri XI. indict. 6. & expositionem ejusdem sancti Gregorii in psalmum 101. qui est unus ex pœnitentialibus, & videbis Mauritium tyrannicè imperasse, & obedientiam, quam illi S. Gregorius exhibebat, coactam fuisse & non debitam.

Pag. 341. col. 1. lin. 10. ante finem; Respondeo primò dici posset: Paulum. *corr.* Respondeo, Paulum &c. & lin. 6. ante finem col. 1. ab illis verbis: Secundò diei poteft &c. deleantur omnia verba usque ad illa, col. 2. judicare deinceps debent, & loco eorum ponantur ista: Addi potest quòd appellavit ad Cæsarem non tanquam superiorem Præsidis judææ, à quo accipiebat injuriam, neque enim aliter poterat liberare se ab injusto illo judicio, nisi recurrendo ad superiorem Præsidi, & hoc ipse indicavit cùm ait act. 28. coactus sum appellare Cæsarem. Argumentum tertium &c.

pag. 342. col. 1. lin. 18. Argumentum quartum. *corr.* Argumentum quintum.

pag. 342. col. 1. lin. 27. ante finem: hujus temporis dicere (adde sequentia) Adde quòd Otho non deposuit propriè Pontificem, sed à Concilio Episcoporum deponi curavit, quod Concilium non tam concilium quàm conciliabulum fuit, & ideo paulò post abrogatum, ut probat ex historicis illius temporis Card. Baronius tom. 10. Annalium, de Henrico III. &c.

pag. 342. col. 2. lin. 16. Revocata fuerunt. Leo IV. *corr.* Revocata fuerunt. Adde quòd canones illi non videntur legitimi, cùm non aliunde eos Gratianus collegerit, quàm ex simplici narratione Sigeberti historici, & contrarium probetur ex consuetudine illius temporis ut probat Card. Baronius tom. 4. Annalium. Leo IV. &c.

pag. 343. col. 2. lin. 22. esse Papa. *corr.* est Papa.

pag. 344. col. 2. lin. 33. cum Cornelio: episcopum. *corr.* cum Cornelio: episcopatum.

pag. 349. col. 2. lin. 38. Cajetani &c. *corr.* Calvini &c.

pag. 358. col. 1. lin. 35. sacrificia &c. *corr.* & sacrificia.

pag. 358. col. 1. lin. ult. ut supra XVII. nullia &c. *corr.* supra XVII. millia &c.

pag. 361. col. 1. lin. 23. mundi finem. At Papa &c. *corr.* mundi finem; quod enim intercedet inter mortem Antichristi, & finem mundi tam modicum est, ut pro nihilo reputetur. At Papa.

pag. 379. col. 1. lin. 14. ante finem; perficit ministerium &c. *corr.* perficit, ministrorum nos.

pag. 379. col. 2. lin. 8. ante finem; esse Christum: (adde sequentia) si vera sit Illyrici doctrina. Pergit &c.

pag. 380. col. 2. lin. 21. quid nos contra &c. *corr.* quid si nos contra &c.

pag. 393. col. 2. lin. 29. opinio ferè omnium. *corr.* sententia ferè omnium &c.

pag. 393. col. 2. lin. 7. ante finem; non est propriè. *corr.* non audemus dicere esse propriè: & lin. 5. ante finem; hæresi proxima. *corr.* hæresi proxima, ut meritò possit judicio Ecclesiæ hæretica declarari: tertia &c.

pag. 398. col. 2. lin. 18. de hac re dubitare. *corr.* de hac re judicare, & lin. 25. ante finem, virtutes teneretur. *corr.* virtutes, id est, præcipiendo aliquod opus, quod esset revera vitiosum, sed non manifestè vitiosum, vel prohibendo opus virtutis, sed non manifestè opus virtutis, teneretur Ecclesia &c.

pag. 402. colum. 2. lin. 10. ante finem; sacrificasse (adde sequentia) Adde quòd S. Augustinus lib. de unico baptismo contra Petilianum c. 16. Marcellinum innocentem esse dicit, & nullus Veterum Historicorum meminit hujus lapsus.

Pag. 405. col. 2. lin. 2. ante finem; non Latinum (adde sequentia) sed quicumque fuerit, ejus sententiam sanum habere intellectum ostensum est à nobis lib. 2. de Eucharistiæ Sacramento: cap. 27. Ad secundum &c.

pag. 409. col. 2. li. 22. in se Petri &c. *cor.* in sede Petri &c.

pag. 410. col. 2. lin. 37. Addidi autem etiam Bedam. *corr.* Addidi autem Bedam.

pag. 415. col. 1. lin. 22. ante finem: Goteridus, *corr.* Godefridus.

pag. 418. col. 1. lin. 20. ante finem; quidem velint (adde sequentia) quare non sine causa suspicari possumus Volaterranum deceptum fuisse.

pag. 420. col. 1. lin. 15. τὰ πρᾶγματα μοι (adde sequentia) vide supra lib. 1. cap. 15.

pag. 424. col. 1. lin. 28. In Ecclesia. *corr.* Inde Ecclesia.

pag. 428. col. 2. lin. 31. secundus est &c. *corr.* secundum est &c.

pag. 429. col. 1. lin. 4. alloquens Presbyteros. *corr.* alloquens Diaconum.

pag. 429. col. 2. lin. 36. exteriori agere (cætera deleantur) solum igitur &c.

pag. 434. col. 1. lin. 20. ante finem negotiari volebant (adde sequentia) vide Cajetanum 22. qu. 66. art. P. Victoriam relect. de jure belli, & Sotum lib. 4. de just. & jure q. 2. art. 2. & in 4. sent. d. 5. q. un. art. 10. ad arg. 5.

pag. 434. col. 2. lin. 21. in particulari (adde sequentia) idest, sicut Papa est verus Pastor, & caput Ecclesiæ Universalis: ita Episcopus est verus Pastor, & caput Ecclesiæ particularis; sed non negamus majorem esse potestatem Papæ in universam Ecclesiam, quàm sit Episcopi in particularem. At Episcopus &c. & lin. 15. ante finem. Dignitate loquitur (cætera verba deleantur) Prætetea Alexander III. &c.

pag. 435. col. 1. post cap. quartum, ponantur verba sequentia, vel in margine laterali, vel in fine columnæ. Hæc distinctio de potestate in temporalia directè, vel indirectè habetur etiam apud Gloss. cap. Novit, de judic. c. de feudo, quam etiam sequitur Innocentius ibidem, ubi dicit, Papam non judicare de feudo directè, secus indirectè ratione peccati.

pag. 436. col. 1. lin. 27. id enim docet (adde sequentia) S. Thomas in cap. 18. Joannis, S. Bonaventura &c. & lin. 28. in Apologia pauperum (adde) Augustinus de Ancona de potestate Ecclesiæ q. 1. art. 9. Cornelius Jansenius in illud Lucæ 1. dabit ei Dominus sedem David; & Adamus Sasbout in c. 9. Isaiæ. Thomas Waldensis.

pag. 438. col. 1. lin. 6. ante finem: modò subjectis. *corr.* non subjectis.

pag. 441. col. 1. lin. 34. ante finem: à fide avertere (adde) possent quidem privari dominio ex sententia S. Thomæ in 2. 2. q. 10. art. 10. sed Ecclesia non semper eos privat, vel quia non habet vires, vel quia non judicat expedire (deinde, cæteris verbis intermediis deletis) At si isti iidem &c.

pag. 445. col. 1. lin. 28. Sic enim scribit (adde) Paulus Diaconus de gestis Longobardorum lib. 6. cap. 26. Atipertus Rex Longobardorum donationem patrimonii Alpium Cottiarum, quæ quondam ad jus pertinuerant Apostolicæ Sedis, sed à Longobardis multo tempore fuerant ablatæ, restituit, & hanc donationem aureis literis exaratam Romam direxit. Ejusdem sive restitutionis, sive donationis meminit Beda in lib. de sex ætatibus; sic etiam loquitur Ado in Chronico &c.

pag. 445. col. 2. lin. 27. ante finem: qui tyranni; *corr.* qui sæpè tyranni.

INDEX

INDEX SCRIPTURARUM
EX VETERI TESTAMENTO.

Numerus Primus Capita Bibliorum, Secundus verò Paginas indicat.

GENESIS.

EXODUS.

LEVITICUS.

NUMERI.

DEUTERONOMIUM.

JOSUE.

JUDICES.

I. REGUM.

II. REGUM.

III. REGUM.

IV. REGUM.

I. PARALIPOMENON.

II. PARALIPOMENON.

ISA-

Cap. Pag.

ISAIAS.

HIEREMIAS.

BARUCH.

EZECHIEL.

DANIEL.

OSEAS.

JOEL.

AMOS.

JONAS.

MICHÆAS.

HABACUCH.

AGGÆUS.

ZACHARIAS.

MALACHIAS.

I. MACHABÆORUM.

EX

EX NOVO Testamento.

MATTHÆUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOANNES.

1. Et

ACTA APOSTOLORUM.

EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. Pag.

I. AD CORINTHIOS.

II. AD CORINTHIOS.

AD GALATAS.

AD EPHESIOS.

autem

AD PHILIPPENSES.

AD COLOSSENSES.

II. AD THESSALONICENSES.

I. AD TIMOTHEUM.

II. AD TIMOTHEUM.

AD TITUM.

AD HEBRÆOS.

JACOBUS.

I. PETRI.

II. PETRI.

I. JOANNIS.

Cap. Pag.

II. JOANNIS.

JUDAS.

APOCALYPSIS.

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

A

B

C

Clau-

cor-

F

G

Impe-

L

M

Mel-

N

O

P

Pipi-

Q

R

De-

S

E

T

V

FINIS PRIMI TOMI.

Errata Typographorum.

Pag.	*Col.*	*Lin.*	*Error.*	*Correct.*
2	2	18	Spiritus	Spiritu
6	2	4	extenuat	extenuat
7	1	4	Talmutiftæ	Thalmudiftæ
25	2	42	Tridentini	Tridentini
23	1	6	Juda.	Judam
24	1	29	reprobanda	re probanda
27	2	3	[illegible]	[illegible]
33	1	5	noftris.	noftri
36	2	25	Triphophonem	Triphonem
43	2	1	Origine	Origene
45	2	32	Sanctis	Sancti
		59	fecerat	fecerat
		5	præfationes	præfationes
50	1	40	[illegible]	[illegible]
52	1	15	nec	ne
	1	56	deberi	debere
	2	4	deberi	debera
		18	[illegible]	[illegible]
		43	deferti	deferti
54	2	28	Hinc	Hunc
56	1	13	linquis	linguis
		58	apertiffimè	apertiffimè
57	1	20	Græea .	Græca
		39	Fffrem	Effrem
		60	Digum	Dignum
		67	expofit	expofit
	2	64	folrm	folum
59	2	2	etiam	etiam
61	1	16	Lana	Latina
66	1	13	præceptis	præceptis
72	2	30	Scripuris	Scripturis
		55	doftrinam	doctrinam
81	1	42	Particuralis	Particularis
		48	forma	forma
83	2	7	extiterunt	extiterunt
		24	auribus noftri	auribus noftris
85	1	38	inftar	inftat
87	2	46	fcrito	fcripto
92	1	2	adhue	adhuc
93	2	31	errat	erraret
97	1	ult.	confona	confonæ
122	2	2	idioia	idola
132	2	41	fnperiore	fuperiore
143	1	1	quo	quod
144	2	56	Caralitanus	Calaritanus
156	2	57	[illegible]	[illegible]
157	1	57	[illegible]	[illegible]
	2	39	tractacht	tractatu
166	2	33	fimilo	fimile
189	1	14	videtue	videtur
192	2	39	confeffionem	confeffionem
195	1	11	adfcribto	adfcribito
		63	quùd	quòd
	2	32	terrectris	terreftris
197	1	47	fubftantialiter	fubftantialiter
		71	cadens	candens
	2	3	funftentatur	fuftentatur
202	2	39	confirmatur	confirmatur

Pag.	*Col.*	*Lin.*	*Error.*	*Correct.*
203	2	41	accipit	accipi
		45	ex	et
204	1	49	a tio	letio
205	2	35	Virgilius	Vigilius
221	2	59	poteff	poteft
224	2	48	quia	qua
225	2	6	nifi	nifi
226	2	28	omnibns	omnibus
227	1	66	piis	pii
229	2	21	objecto	objectio
232	1	51	ex	lex
235	1	33	propinguior	propinquior
240	2	4	inimimicis	inimicia
256	1	9	ille	illæ
258	2	55	honorabilibus	honorabilius
260	1	18	Purpuram	Purpura
		47	Joanne	Joannes
261	2	8	fummi	fumi
263	2	40	fpectiofæ	fpeciofæ
264	2	32	pronunciæ	provinciæ
265	2	46	inquis	inquit
266	2	44	fit	fit
269	2	64	ædificetur	ædificetur
270	1	30	futurus	facturus
271	1	3	fnndamentum	fundamentum
		24	primi	primis
272	1	41	hanc	hac
	2	54	tament	tamen
273	1	38	feciffet	feciffet
	2	57	Refpendeo	Refpondeo
274	2	58	habebeant	habebant
275	2	1	præmineret	præemineret
276	1	66	accipit	accipi
277	1	28	Suupereft	Supereft
279	2	12	בישראל	כישראל
283	2	28	fint propria	funt propria
284	1	56	Petrus nominatur	Petrus non nominatur
287	1	15	fuiffet	fuiffe
289	2	29	Conftantinopolinus	Conftantinopolitanus
291	2	6	qaod	quod
292	2	34	honori	honoris
297	2	14	gentibus	gentibus
339	2	45	ementium	ementitum
347	2	62	vira	vita
356	2	5	Gregorium	Gregorius
359	2	67	qdibus	quibus
367	1	68	λαῷ	ναῷ
		69	λαὸν	ναὸν
	2	3	λαὸν	ναὸν
		26	λαὸς	ναὸς
372	2	1	fanitate	fanitates
394	1	15	five	five
403	1	49	antiquiores	antiquiores
409	1	60	fufcipio	fufpicio
424	2	48	ù	à
439	1	32	fpicitui	fpiritu
449	1	1	97.	99.
449	2	54	322.	325.

1622